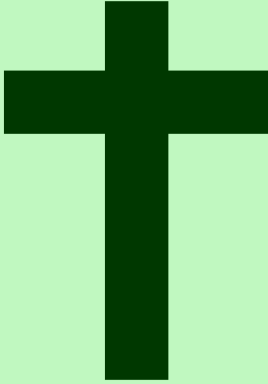

Cha' tso'o nu
nchcui' ji'i
Jesucristo nu xu'na na

New Testament in Chatino, Tataltepec (MX:cta:Chatino,
Tataltepec)

Cha' tso'o nu nchcui' ji'i Jesucristo nu xu'na na New Testament in Chatino, Tataltepec (MX:cta:Chatino, Tataltepec)

copyright © 1981 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Chatino, Tataltepec

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Chatino, Tataltepec [cta], Mexico

Copyright Information

© 1981, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Chatino, Tataltepec

© 1981, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 29 Jan 2022

68385231-313d-5500-aff2-e6b6a207d978

Contents

SAN MATEO . . .	1
SAN MARCOS . . .	100
SAN LUCAS . . .	159
SAN JUAN . . .	262
LOS HECHOS . . .	334
ROMANOS . . .	430
1 CORINTIOS . . .	475
2 CORINTIOS . . .	518
GÁLATAS	545
EFESIOS	562
FILIPENSES . . .	578
COLOSENSES . . .	589
1 TESALONI- CENSES	599
2 TESALONI- CENSES	607
1 TIMOTEO . . .	612
2 TIMOTEO . . .	624
TITO	632
FILEMÓN	637
HEBREOS	640
SANTIAGO	675
1 PEDRO	687
2 PEDRO	701
1 JUAN	709
2 JUAN	721
3 JUAN	723
JUDAS	725
APOCALIPSIS . . .	729

Quityi nu nguscua San Mateo ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Jyo'o cusu' ji'i Jesucristo

¹ Nde nscua na' qui'i ti cha' ji'i lcaa ñati nu ngua jyo'o cusu' ji'i Jesucristo, cha' ñati tya'a ji'i jyo'o David laca yu, lo'o jua'a ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham laca yu, masi tyi-ju' ti.

² Jyo'o Abraham bi' ngua sti Isaac;
li' jyo'o Isaac bi' ngua sti Jacob;

li' jyo'o Jacob bi' ngua sti Judá lo'o ca ta'a tya'a ngula yu;

³ li' jyo'o Judá bi' ngua sti Fares lo'o Zara, lo'o Tamar ngua naa xtya'a ngu' bi'.

Li' jyo'o Fares bi' ngua sti Esrom;

li' jyo'o Esrom bi' ngua sti Aram;

⁴ li' jyo'o Aram bi' ngua sti Aminadab;

li' jyo'o Aminadab bi' ngua sti Naasón;

li' jyo'o Naasón bi' ngua sti Salmón;

⁵ li' jyo'o Salmón bi' ngua sti Booz, lo'o Rahab ngua naa xtya'a Booz bi'.

Li' jyo'o Booz bi' ngua sti Obed, lo'o Rut ngua naa xtya'a Obed bi'.

Li' jyo'o Obed bi' ngua sti Isaí;

⁶ li' jyo'o Isaí bi' ngua sti rey David;

li' jyo'o rey David ngua sti Salomón, lo'o xtya'a Salomón bi' ngua nu cuna'a nu ngua clyo'o jyo'o Urías clyo.

⁷ Lo'o li' jyo'o Salomón bi' ngua sti Roboam;

li' jyo'o Roboam bi' ngua sti Abías;

li' jyo'o Abías bi' ngua sti Asa;

⁸ li' jyo'o Asa bi' ngua sti Josafat;

li' jyo'o Josafat bi' ngua sti Joram;

li' jyo'o Joram bi' ngua sti Uzías;

⁹ li' jyo'o Uzías bi' ngua sti Jotam;

li' jyo'o Jotam bi' ngua sti Acaz;

li' jyo'o Acaz bi' ngua sti Ezequías;

¹⁰ li' jyo'o Ezequías bi' ngua sti Manasés;

li' jyo'o Manasés bi' ngua sti Amón;

li' jyo'o Amón bi' ngua sti Josías;

¹¹ li' jyo'o Josías bi' ngua sti Jeconías lo'o tya'a ngula yu.

Tyempo bi' ndyaa lo'o ngu' Babilonia ji'i ngu' Israel ca quichi tyi ngu' ca tyijyu', ne' chcuá ji'i ngu' Babilonia ndyaa quiña'a tsa ngu' Israel bi' li'.

¹² Ca tyijyu' bi' ngula Salatiel sñi' jyo'o Jeconías bi';

li' jyo'o Salatiel bi' ngua sti Zorobabel;

¹³ li' jyo'o Zorobabel bi' ngua sti Abiud;

li' jyo'o Abiud bi' ngua sti Eliaquim;

li' jyo'o Eliaquim bi' ngua sti Azor;

14 li' jyo'o Azor bi' ngua sti
Sadoc;

li' jyo'o Sadoc bi' ngua sti
Aquim;

li' jyo'o Aquim bi' ngua sti
Eliud;

15 li' jyo'o Eliud bi' ngua sti
Eleazar;

li' jyo'o Eleazar bi' ngua sti
Matán;

li' jyo'o Matán bi' ngua sti Ja-
cob.

16 Lo'o li' sñi' jyo'o Jacob bi'
ngua José nu ngua
cloyo'o María xtya'a
Jesús,

lo'o jua'a Cristo naa Jesús bi'.

17 Jua'a naa jyo'o ngu' cusu'
bi', tii jlyacua tya'a ba'a ngu'
lo'o ngutu'ú Abraham ña'a
cuayá' nu ngula jyo'o David.
La cui' jua'a tya tii jlyacua
tya'a ba'a ngu' lo'o ngutu'ú
jyo'o David, ña'a cuayá' nu
ndyaa lo'o ngu' xa' tsu' jil'i
ngu' Israel ca quich'i tyi ngu',
nu lo'o ngusu'ba ngu' jil'i ngu'
Israel ne' chcu'a ca quich'i Ba-
bilonia tyijyu'. Lo'o la cui'
jua'a tya tii jlyacua tya'a ba'a
ngu', li' ngula nu laca Cristo.

*Ñi'ya ngua lo'o ngula Jesu-
cristo*

18 Nde nscua na' ñi'ya ngua
lo'o ngula Jesucristo. Cua
ngüiñi cha' jil'i María bi', cha'
caja cloyo'o lo'o nu José sñi'
Jacob bi'. Bilya tyalaa María
slo José nu lo'o ngua cuayá'
ti' nu María bi', cha' cua
ntsu'u sñi'; cña jil'i Xtyi'i ycu'
Ndyosi ngua bi', cha' ngua
tana María bi'.

19 Pana nu José bi' ni, tya'na
ti' yu jil'i María, tso'o tsa
ntsu'u tyiquee yu ña'a yu jil'i.

Lo'o cua ndyuna yu cha' bi',
ná nti' yu ta yu cha' tyuju'u ti'
jil'i Mariá, masi nga'aa caja
cloyo'o yu lo'o xqui'ya sñi',
ngua ti' yu; tye cha' jua'a ti
ngua ti' yu, cha' ná nti' yu sta
yu qui'ya jil'i ca toni'i cña.

20 Laja lo'o ncliyacua ti' yu
ni cha' laca ngua jua'a, li'
ndu'u tucua sca xca jil'i ycu'
Ndyosi slo yu laja xcalá yu.
Nchcui' xca bi' lo'o yu li':

—José —nacui' xca jil'i yu—,
ñati' tya'a jil'i jyo'o David laca
nu'u —nacui'—. Ná cutsji
nu'u caja cloyo'o lo'o Mariá,
cha' caa cho' toni'i jinu'u.
Si'i na cuxi ngua'ni María bi'
tsiya' ti; cña nu ngua'ni Xtyi'i
ycui' Ndyosi laca cha' ntsu'u
sñi' Mariá juani.

21 Lo'o cala sñi' nu cuna'a
bi', cubi' qui'yu caca nu bi'.
Lo'o xcua xtañi cubi' bi' li', bi'
ca naa Jesús. Lo'o nu Jesús
bi' ni, bi' laca nu cua'ni lyaá
jil'i ñati' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o
ycui' Ni, cha' clyaá ngu' jil'i
qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu'.

22 Lo'o jua'a ngua cha' bi',
cha' nu cua nchcui' ycu'
Ndyosi lo'o ngu' sa'ni cha'
jua'a caca. Tyempo sa'ni
nguscua jyo'o cusu' nu ngua
tu'ba jil'i ycu' Ndyosi cha'
bi' lo quityi. Ndi'ya nguscua
ngu':

23 Caca tana sca nu cuna'a nu
ntucua ycu' ti, lo'o li'
qui'yu caca sñi';

Emanuel ñacu' ngu' jil'i cubi'
bi'.

Jua'a nscua lo quityi, bi' cha'
jua'a ngua jil'i María li'. Nu
nchcui' ngu' Emanuel ni,

ndi'ya nti' ñacuï cha' bi': Ndi'ï ycuï' Ndyosi lo'o na.

24 Lo'o li' ngue ti' José, ndu'u yu ndyaa yu slo María cha' caja clyo'o yu lo'o, ñi'ya nu nacui xca jii' ycuï' Ndyosi jii' yu. Li' ñaa lo'o yu jii' ca toni'ï jii' yu,

25 pana ná ngu'ua' yu lo'o ña'a cuayá' nu cua ngula sñi'. Lo'o cua ngula cubi', li' ngua naa Jesús.

2

Lo'o ndyalaa ngu' tii

1 La cui' tyempo lo'o ngula Jesús nde quichi Belén, sca nu cusu' nu naa Herodes ngua loo jii' nasiyu bi'. Ca loyuu su cuentya Judea, ca bi' ndi'ï quichi Belén bi'. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' tii nde Judea bi'; ngutu'u ngu' tii bi' xa' quichi nde su ntyucua cuichaa, lo'o li' ndyalaa ngu' quichi Jerusalén. Nhcui' ngu' tii bi' lo'o ngu' nu ndyacu' tya'a lo'o ngu' tyucui':

2 —¿Macala ndi'ï cubi' nu ngula tsubi' ti bi'? —nacui' ngu'—. Rey jii' cu'ma ngu' judío laca cubi' bi' —nacui' ngu'—. Cua na'a ya cui' cu' cui' nu ndacui' cu' cuentya jii' cubi' bi', bi' cha' ndyalaa ya ca nde cha' cua'ni tlyu ya jii' cubi' bi' juani.

3 Lo'o nu rey Herodes ni, ndyutsii tsa yu lo'o ndyuna yu cha' nu nhcui' ngu' tii bi', cha' cua'ni tlyu ngu' jii' chaca rey. Lo'o jua'a lcaa ngu' quichi Jerusalén ndyutsii tsa ngu' ñi'ya cua'ni rey Herodes.

4 Li' ngusi'ya rey Herodes bi' jii' lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o jua'a jii' mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa cha' caa ngu' slo. Nchcuane nu rey bi' jii' ngu' li':

—¿Ha ná jlo ti' ma macala nhcui' quityi cha' cala Cristo? —nacui' rey jii' ngu'.

5 —Cala bi' nde quichi Belén loyuu su cuentya Judea re —nacui' ngu' jii'—. Ndi'ya nacui' quityi jii' ycuï' Ndyosi:

6 Quichi sube ti laca Belén nu ntsu'u loyuu su cuentya Judea, nacui' ycuï' Ni.

Pana quichi tyi sca ngu' tlyu tsa caca, masi quichi sube laca juani, nacui' Ni.

Caca nu qui'yu tlyu bi' loo, lo'o jua'a ña'asii yu jii' ngu' Israel 'na. Jua'a nscua lo quityi bi'.

7 Lo'o cua ndyuna rey Herodes cha' bi', li' cuaana ti ngusi'ya yu jii' nu ngu' tii bi', cha' caa ngu' slo cha' ta yu sca cha' lo'o ngu'. Li' nchcuane rey bi' jii' ngu' ni jacua' na'a ngu' cha' ndyu'u tucua cui' cucui bi' nde caa.

8 Lo'o ndacha' ngu' jii', li' nhcui' rey lo'o ngu' cha' tsaa ngu' nde quichi Belén.

—Yaa clyu ma —nacui' rey jii' ngu' tii bi'—, clyana ma ma ntucua tyi cubi' bi' —nacui'—. Lo'o si quije jii' ma, li' xtyuu ma slo na' chaca quiya' cha' caca cuayá' ti' na' macala ntsiya cubi' bi'. Lo'o na' tsa'a cua'ni tlyu na' jii' cubi' bi' nta'.

9 Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' rey lo'o ngu'. Chaca quiya' na'a ngu' cuii bi' laja lo'o ndyaa ngu' tyucuii cha' tsa'a ngu' ca quichi Belén, la cui' cuii cucui nu na'a ngu' clyo ca su ntyucua cuichaa. Lo'o ngulu'u cuii ji'i ngu' macala nscua ni'i su ndi'i cubi', ndyatū cuii su ntucua ni'i bi'.

10 Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' cuii bi' chaca quiya'.

11 Li' ndyatī ngu' ni'i bi', na'a ngu' ji'i cubi' lo'o ji'i María xtya'a cubi'. Hora ti ndyatū sti' ngu' tii bi' slo cubi' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i. Lo'o li' ngusatī' ngu' yu'ba ji'i ngu' cha' ta ngu' msta ji'i cubi' bi'; nda ngu' oro ji'i cubi' bi', nda ngu' yana jo'ó nu quiña'a tsa nga'a, lo'o jua'a nda ngu' mirra ji'i cubi' bi'. (Jua'a naa sca taná yaca nu tyixi xtyi'i.)

12 Nu lo'o ndyaa ngu' caja' ngu', li' nchcui' xcalá ngu'; nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' laja xcalá cha' nga'aa tsa'a ngu' slo rey Herodes bi', cha' cuiñi tsa yu. Bi' cha' ngusñi ngu' xa' tyucuii cha' xtyuū ngu' tyaa ngu' quichi tyi ngu' chaca quiya'.

Ngusna lo'o José ji'i María nde Egipto

13 Nu lo'o cua ndu'u ngu' tii ndyaa ngu' quichi tyi ngu', li' nchcui' xcalá José. Ndyu'u tucua sca xca ji'i ycu'i' Ndyosi slo yu laja xcalá, nchcui' lo'o yu li':

—Que ti' nu'u —nacui xca ji'i José—. Tyatū nu'u, xna clyo nu'u —nacui—, tsa'a lo'o nu'u ji'i xtya'a cubi' tyijyu' nde loyuu su cuentya Egipto. Tyi'i mā cajua ña'a cuayá' nu cacha' hī cha' tso'o tyaa mā nde nasiyu re chaca quiya'. Tyaaala tsa rey Herodes bi'; cua caa ti yu quichi re cha' clyana ji'i cubi', cha' cujuui ji'i cubi' nti' yu.

14 Hora ti ngue ti' José, li' ndyaa lo'o ji'i cubi' lo'o ji'i xtya'a cubi' masi tya talya; ndyaa ngu' nde Egipto li'.

15 Lo'o li' ndyanu ngu' ca bi' ña'a cuayá' nu cua ngu' juii Herodes, rey nu tyaaala bi'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi cua sa'ni la lo'o nchcui' ndi'ya: “Xi'ya na' ji'i Sñi' na' cha' tyu'u ca loyuu su cuentya Egipto, cha' xtyuū yu tyaa yu quichi tyi yu”, nacui ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na. Bi' cha' jua'a ngua ji'i ngu' tya li', cha' ndyalaa ngu' nde Egipto.

Ndyujuui Herodes ji'i cubi' ji'i ngu'

16 Lo'o nu rey Herodes bi' ni, ñasi' tsa yu lo'o ngua tii yu cha' nga'aa ñaa nu ngu' tii bi' slo. Li' ngulo rey bi' cña ji'i msu, cha' tsa'a ngu' cujuui ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quichi Belén, lcaa cubi' nu bilya tye sna yija ji'i; lo'o jua'a cujuui ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quichi sube cacua ti. Cua jlo ti' rey cha' nu cubi' bi' bilya tye sna yija, cha' jua'a nchcui' ngu' tii bi'

xqui'ya cuii cucui nu cua na'a ngu'.

¹⁷ La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' Jeremías nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni la. Ndi'ya nacui:

¹⁸ Lye tsa nda xtyi'i ñati nde quichi Ramá;

nxi'ya ngu', ndyunaa tsa ngu', cha' ngujuii sñi' Raquel.

Nxi'ya tsa nu cuna'a bi', cha' cua ngujuii sñi'.

Ni sca ñati ná ngua ji'i xaala tyiquee nu cuna'a bi', cha' nga'aa lu'ú sñi'.

Jua'a cha' nscua lo quityi, masi bilya caca cha' bi' lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' nu nguscua cha' bi'. Bi' cha' jua'a ngua ji'i ngu' Belén, ngusi'ya tsa ngu' cha' ngujuii sñi' ngu'.

¹⁹ Ca tiya' la li' ngujuii rey Herodes bi', lo'o li' ndu'u tucua sca xca ji'i ycu' Ndyosi slo José laja xcalá ti yu, cha' tya ndi'i José ca loyuu su cuentya Egipto:

²⁰ —Que ti' nu'u —nacui xca ji'i yu—, tyatu clya nu'u, tyaa lo'o nu'u ji'i nu piti lo'o ji'i xtya'a yu nde nasiyu Israel chaca quiya' —nacui—, cha' cua ngujuii ngu' tyaala nu ngua ti' cujuui ji'i cubi' cua tya tsubi' la.

²¹ Lo'o li' ndyatu José, ndyaa lo'o ji'i nu piti lo'o ji'i xtya'a nu piti, ñaa ngu' nde nasiyu Israel chaca quiya'.

²² Lo'o li' ndyuna yu cha' sñi' jyo'o Herodes laca loo nde Judea, la cui' sñi' yu nu naa Arquelao laca bi'; ndyutsi xi José xqui'ya cha' bi'. Li' xa' nchcui' xcalá yu

ñi'ya cua'ni yu, bi' cha' ndyaa ngu' nde loyuu su naa Galilea li'.

²³ Ca bi' ndyalaa ngu' quichi Nazaret cha' tyi'i ngu'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni lo'o nchcui' ngu' ndi'ya: ngu' Nazaret cua'ni ngu' ji'i nu bi'. Jua'a nchcui' jyo'o cusu' bi' cua sa'ni, bi' cha' jua'a ndu'ni ngu' ji'i Jesús juani.

3

Nda Juan cuii lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'i ñati

¹ Lo'o ngua tyempo, li' nguxana Juan nda yu cuii lo'o ngu' nu ndya'a slo yu su ndi'i yu ycu' ti yu ne' quixi'; ntyucuatya yu ji'i ngu' li'. La cui' loyuu su cuentya Judea ndi'i yu; pana btyi tsa yuu su ndi'i Juan, ndi'i tsa quee, lo'o ná ndi'i xa' ñati cajua.

² —Ca tyuju'u ti' cu'ma —nacui Juan ji'i ngu'—, xtyanu ma ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma —nacui—. Cua xana ti cha' caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati chalyuu.

³ Lo'o nu Juan ni, laca yu la cui' ñati nu nchcui' jyo'o cusu' Isaías ji'i sa'ni, cha' jyo'o cusu' bi' ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya nscua lo quityi bi':

Cuii xi'ya sca ñati ne' quixi':
“Xaala clya ma sca tyucuii su caa ycu' nu Xu'na na; xquiñi tso'o ma tyucuii su tyeje tacui ycu'”, ñacui ñati bi'.

Jua'a nguscua jyo'o cusu' cuentya ji'i ñati bi', lo'o Juan laca ñati bi'.

⁴ Lo'o nu Juan bi' ni, lacu' yu sca late' quicha' camello, lo'o jua'a ndyaaca' juata sii' yu; ndacu yu tscu' lo'o cuiña' cuityu.

⁵ Lo'o li' ndyu'u ti'i quiña'a ñati slo yu; ñaa ngu' quichi Jerusalén slo yu, lo'o jua'a ñaa ngu' lcaa quichi sube ti nu ndi'i loyuu su cuentya Judea bi' slo yu, lo'o ngu' nu ntsu'u cacua ti to' sta'a Jordán, ñaa ngu' slo yu.

⁶ Li' ntyucuatya Juan ji'i ngu' nu ndya'a slo yu nde lo hitya Jordán, ntyucuatya yu ji'i lcaa ngu' nu nchcui' cha' ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'.

⁷ Lo'o ngua sca tsá na'a Juan ji'i tyuu tya'a ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo; tacati tsa ndu'ni ycu' ngu' ngua ti' ngu', lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'i tya'a ngu'. Lo'o xi ngu' bi' lijya ngu' cha' tyucuatya Juan ji'i ngu', pana ná ndiya ti' Juan jua'a.

—Ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'ma —nacui Juan ji'i ngu' bi'—. ¿Ha cua nchcutsii ngu' ji'i ma lacua? ¿Ha juani ndube ti' ma cha' ca ñasi' tsa ycu' Ndyosi lo'o xcube' Ni ji'i ma nu lo'o tye chalyuu? —nacui yu—.

⁸ Tso'o lacua, culu'u ma ji'i ya si chañi cha' cua ngulochu' ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma.

⁹ Ná culacua ti' ma cha' caca tso'o ji'i ma slo ycu' Ndyosi si xcui' ndyi'u ti' ma

ji'i jyo'o cusu' ji'i ma, nu cusu' Abraham bi'. Ná talo ycu' Ni ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ma tsiya' ti, masi ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham laca ma, nchcui' ma. Na cuiñi ma. Si nti' ycu' Ndyosi, taca ji'i Ni cuiña' Ni ji'i ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham, masi lo'o quee to' sta'a re, taca ji'i Ni si nti' Ni. Nga'aa taquiya' Ni ji'i cu'ma li'.

¹⁰ Ñi'ya ndu sca ñati lo'o hacha ji'i cha' clyaja lo yaca si'yu ji'i yu, jua'a nti' ycu' Ndyosi; si'yu yu bi' ji'i lcaa yaca nu ná nda si'yu tso'o cha' tyaqui lo quii', lo'o jua'a xcube' Ni ji'i ñati nu ná ntaja'a xtyanu qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

¹¹ Lo'o na' ni, ntyucuatya na' ji'i ma lo'o hitya, si chañi cha' cua ngua tyuju'u ti' ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma; pana cua caa ti sca ñati nu tso'o la que na'. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na', masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' culo na'. Lo'o nu ñati bi' ni, ná tyucuatya yu ji'i ngu' lo'o hitya ti; pana cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' nu lo'o tyucuatya yu ji'i ngu', lo'o li' subii Ni ji'i ngu' lo'o xee ji'i Ni cha' caca lubii ne' cresiya ji'i ngu'.

¹² Ñi'ya ndu'ni xu'na ltya, jua'a cua'ni Ni; ñi'ya ndyu'u co'o yu nscua', pana ndaqui yu cualya' lo'o nguti, jua'a sa'be tya'a Ni ji'i ñati, lo'o li' su'ba Ni ji'i ñati cuxi cha' tyaqui ngu' lo quii' su nga'aa

tye cha' tyaqu̇i.

Jua'a ngulu'u Juan ji'̇i ñati nu ndya'a slo.

Ntyucuatya Juan ji'̇i Jesús

¹³ Tyempo bi' lo'o nga'a Juan to' sta'a Jordán, ndu'u Jesús nde loyuu su cuentya Galilea liya ca slo Juan, cha' lo'o ngua ti' Jesús cha' tyucuatya Juan ji'̇i.

¹⁴ Lo'o li' ngua ti' Juan cua'a yu ji'̇i Jesús.

—Ná tso'o tyucuatya na' jinu'u —nacu̇i Juan ji'̇i—. Tso'o la tyucuatya ycu' nu'u jna'.

¹⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—Tso'o tyucuatya nu'u jna' juani —nacu̇i Jesús ji'̇i Juan—, cha' jua'a tso'o si cua'ni na lcaa cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na.

Lo'o ndyuna Juan cha' nu nchcui' Jesús lo'o, ntyucuatya yu ji'̇i Jesús li'.

¹⁶ Lo'o cua ngua cha' bi', ndu'u Jesús lo hitya, li' cua ndyaala tyucui̇i nde cua. Lo'o li' na'a Jesús cha' ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi lo; ñi'ya nda'ya sca tyupe' lo yuu, jua'a ngua'ya Xtyi'i ycu' Ni lo Jesús.

¹⁷ Li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua. Ndi'ya nacui̇i Ni:

—Nu nde laca Sñi' na' —nacu̇i Ni—. Tyaca'a tsa yu 'na, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'̇i yu.

4

Nchcui' cuayá' xu'na cuiñaja lo'o Jesús

¹ Lo'o li' ndyaa lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'̇i Jesús ca ne' quixi' su btyi tsa yuu, su ná ndi'̇i ñati, cha' tyacua tya'a yu lo'o nu xu'na cuiñaja ca-jua. Ngua ti' nu bi' tyijiloo ji'̇i Jesús.

² Lo'o li' tu'ba tsa tu'ba talya ná ndyacu Jesús tsiya' ti, ntyute' tsa yu li'.

³ Lo'o li' ndyu'u tucua nu xu'na cuiñaja bi', cha' chcui' cuayá' lo'o Jesús:

—Si chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi —nacu̇i nu xña'a bi' ji'̇i Jesús—, xñi nu'u sca quee re lacua, cha' jua'a cuiñá nu'u xlyá lo'o quee re cha' cacu na.

⁴ Lo'o li' nguxacu̇i Jesús cha' ji'̇i:

—Cua nscua sca cha' lo quityi ji'̇i ycu' Ndyosi —nacu̇i Jesús ji'̇i—. Ndi'ya nchcui' cha' bi': “Si'i na cu'ú ñati chalyuu lo'o cacu ngu' tyaja ti, masi lo'o cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi, li' chañi cha' tyu'ú ngu'”. Jua'a nscua lo quityi.

⁵ Lo'o li' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja ji'̇i Jesús nde quichi' Jerusalén, su tyaca'a tsa ji'̇i ycu' Ndyosi; ca hique laa tonu ji'̇i quichi' bi' ndyaa ngu', cua tsa ntucua ngu' li'.

⁶ —¿Ha chañi cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca nu'u? —nacu̇i nu xña'a ji'̇i Jesús—. Tso'o si tyú nu'u ca lo yuu lacua, cha' cua nscua sca cha' lo quityi ji'̇i ycu' Ndyosi ndi'ya:

Culo ycu' Ndyosi cña ji'̇i xca ji'̇i Ni cha' ña'asii ngu' jinu'u, nacui̇i quityi.

Lo'o jua'a nscua chaca cha':
Lo'o ya' ti xca ji'i Ni xatu ngu'
jinu'u,

cha' ná ca quicha quiya' nu'u
su tyú nu'u chu' quee.

Jua'a nscua lo quityi —nacu'i
nu xña'a.

⁷ Li' nguxacu'i Jesús cha' ji'i
nu xña'a bi':

—Pana ndi'ya nscua cha' lo
quityi ji'i ycu'i Ndyosi: “Ná
chcui' cuayá' ma lo'o ycu'i'
Ndyosi nu Xu'na ma”, nacui'
quityi.

⁸ Lo'o ndye nchcui' ngu', xa'
ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja
ji'i Jesús nde sca lo xlya ca'ya
nu cua tsa. Li' ngulu'u nu
xña'a bi' lcaa nasiyu tyucui
ña'a chalyuu ji'i Jesús, cha'
tso'o tsa ña'a chalyuu bi'.

⁹ Lo'o li' nchcui' cuayá'
nu xña'a bi' lo'o Jesús chaca
quiya':

—Ta na' chacuayá' caca
nu'u loo ji'i lcaa chalyuu nu
ña'a nu'u ca ndacua —nacu'i
nu xña'a ji'i Jesús—, sca ti si
tyu sti' nu'u loo na', si cua'ni
tlyu nu'u jna', li' caca nu'u
loo.

¹⁰ Li' nguxacu'i Jesús cha' ji'i
nu xña'a bi':

—Tyaatsu' nu'u slo na', Sa-
tanás —nacu'i Jesús—. Yaa
clya nu'u. Cua nscua sca
cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi
ndi'ya: “Sca ti ji'i ycu'i Ndyosi
nu Xu'na ma cua'ni tlyu ma
ji'i, sca ti cha' ji'i ycu'i Ni nga'a
cha' taquiya' ma ji'i nde cha-
lyuu”, nacui' quityi.

¹¹ Li' ndu'u xu'na cuiñaja
ndyaa. Li' ndu'u tucua xca
ji'i ycu'i Ndyosi cha' xtyucua

ngu' ji'i Jesús, cha' ta ngu' xi
juersa ji'i yu.

*Nguxana Jesús ndyu'ni cña
ji'i ycu'i Ndyosi nde loyuu su
cuentya Galilea*

¹² Ca tiya' la ndu'u Jesús
ndyaa, cha' ndyuna yu cha'
cua ntejeya' ngu' ji'i Juan,
ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ne'
chcua. Li' nguxtyuu Jesús
chaca quiya' nde quichi
Nazaret, nde loyuu su
cuentya Galilea.

¹³ Pana ná ndyanu yu nde
Nazaret; nguxcutsa'a yu su
ndi'i yu, ndyaa yu ca quichi
Capernaum to' tayu'. Nscua
quichi bi' loyuu su ndu'ni
ngu' sa'ni cha' su cuentya
Zabulón lo'o su cuentya Nef-
talí laca bi'.

¹⁴ La cui' ti cha' bi' cua
nchcui' jyo'o Isaías nu ngua
tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi cua
sa'ni la. Ndi'ya nacui':

¹⁵ Ntsu'u loyuu su cuentya
Zabulón lo'o su
cuentya Nefalí ca
chaca tsu' sta'a Jordán.
Tyeje tacui na loyuu bi', li'
tyalaa na to' tyujo'o,
cha' loyuu bi' laca Galilea su
ndi'i ñati nu si'i ngu'
judío laca.

¹⁶ Cua ngujui'i sca xee tlyu slo
ngu' nu ndi'i su talya
ña'a;

juani cua nguxee ji'i ngu', cua
caja ti chalyuu nu ná
nga'a cha' tye ji'i ngu'
bi',

masi cua tye ti chalyuu ji'i
ngu' bi' tya tsubi' la.

Jua'a nchcui' jyo'o cusu' bi'.
Bi' cha' loyuu bi' nguti'i Jesús
li'.

17 Lo'o li' nguxana nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndya'a slo:

—Ca tyuju'u ti' mā —nacui' Jesús ji'i ngu'—, xtyanu mā ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni mā, cha' cua tyalaa ti hora cha' caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i mā.

Nxi'ya Jesús ji'i jacua tya'a ngu' nu ndyaa cuta cualya

18 Lo'o ngua sca tsā ndya'a Jesús to' tayu' Galilea bi'. Li' na'a yu ji'i Simón lo'o Andrés tya'a ngula Simón, nchcu' ngu' taraya lo hitya cha' xñi ngu' cualya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' lcaa tsā. Lo'o nu Simón bi' ni, Pedro ndu'ni ngu' ji'i.

19 Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o tyucuaa nu qui'yu bi':

—Tsaa mā lo'o na' juani —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Ñi'ya ngujui cualya ji'i mā lo'o nguta'a mā cuta cualya, jua'a caja xa' cña ji'i mā juani cuentya jna'; culu'u na' ji'i mā ñi'ya nu clyana mā ji'i ñati chalyuu re nu nguna' tsa ndu'ni, cha' caca ngu' ñati 'na.

20 Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i taraya ji'i ngu', ndyaa lca'a ngu' ji'i Jesús li'.

21 Lo'o nde loo la xi na'a Jesús ji'i Jacobo sñi' Zebedeo lo'o Juan tya'a ngula yu; nga'a ngu' ne' yaca ni'i sube ji'i ngu' lo'o sti ngu', ndyu'ni cho'o ngu' taraya ji'i ngu'. Li' ngusi'ya Jesús ji'i ngu' bi', cha' tsaa ngu' lo'o.

22 Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i sti ngu' lo'o yaca ni'i ji'i ngu', ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngulu'u Jesús ji'i quiña'a tsa ñati

23 Lo'o li' ndyaa ngu' lcaa quichi' su cuentya Galilea lo'o Jesús. Lcaa quichi' ndya'a nclyu'u yu ji'i ngu' ne' laa ji'i ngu' judío; nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua ngulala ti caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'a ngua'ni yu jo'o ji'i lcaa nu quicha, masi quicha ti ti' ngu' ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu'.

24 Li' nguañi cha' ji'i Jesús lcaa quichi', hasta ca nde loyuu Siria nguañi cha' ji'i yu; bi' cha' ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha slo ycui' yu, cha' cua'ni yu jo'o ji'i ngu'. Ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha, masi ti'í tsa ngu' xqui'ya quicha nu ntsu'u ji'i ngu'; ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i ngu', masi nxa'lu' cui'i ji'i ngu', masi nchcu' tyucui' tyucui' ña'a ngu', masi nchcuti sca tsu' ya' ngu'. Lo'o li' ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'.

25 Bi' cha' ndu'u lca'a quiña'a tsa ñati ji'i, masi ngu' Galilea, masi ngu' lcaa quichi' nde Decápolis, masi ngu' quichi' Jerusalén, masi ngu' xa' quichi' nde loyuu su cuentya Judea, masi ngu' quichi' chaca tsu' sta'a Jordán. Quiña'a tsa quichi' ngutu'u ngu' ndyaa lca'a ngu' ji'i Jesús li'.

5

Ñi'ya ngulu'u Jesús ji'i ngu' nu ngua'a sii' cua'a

1 Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati lijya ngu' slo yu, bi' cha' ndyacui yu ndyaa la yu nde sii' cua'a, ndyaca'a yu xi ca-jua. Lo'o ndyu'u ti'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i slo,

2 li' nguxana Jesús nclyu'u yu ji'i ngu' bi'. Ndi'ya nchcui' yu lo'o ngu':

Ñati nu tso'o ntsu'u tyiquee

3—Tso'o ntsu'u tyiquee ñati si jlo ti' cha' sca ti lo'o ycuí' Ndyosi caca cua'ni ngu' cha' tso'o —nacui' Jesús—. Caca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu' bi', pana ná caca ji'i ngu' si jua'a ti ngu'.

4 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati masi xñi'i ti' juani xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i, cha' ndu'ni ycuí' Ni cha' caca tso'o tyiquee ñati bi'.

5 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu ná nti' tyijiloo ji'i tya'a ñati, cha' ca su ntucua ycuí' Ni tyacua cha' tso'o nu ta ycuí' Ni ji'i ñati bi' li'.

6 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati si tyaja'a tsa cua'ni lcaa cha' tso'o, lcaa cha' liñi; ji'i ñati bi' xtyucua ycuí' Ndyosi cha' taca ji'i cua'ni lcaa cha' nu nti' ycuí' Ni.

7 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu tya'na ti' ji'i tya'a ñati, cha' jua'a cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ycuí' ngu' bi'.

8 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu lubii cresiya ji'i, cha' ji'i ñati bi' cua'nda ycuí' Ni chacuayá' cha' ña'a ji'i ycuí' ca Ni nde loo la.

9 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu nxyucua ji'i

tya'a ñati cha' caca tso'o ti ngu' lo'o tya'a cusuu ngu'. “Sñi' na”, ñacui' ycuí' Ndyosi ji'i ñati nu jua'a xaala' tyiquee tya'a ngu'.

10 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati si talo tyiquee ji'i xa' ñati, masi lya' ti' ngu' ji'i, masi ti'í ti' ngu' ji'i, xqui'ya cha' tso'o nu ndu'ni cuentya ji'i ycuí' Ni. Tso'o ntsu'u tyiquee ñati bi' si talo tyiquee ji'i ngu', cha' jua'a laca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati bi'.

11 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee mā masi xtyí lo'o ngu' ji'i mā xqui'ya na', masi lya' tsa ti' ngu' ji'i mā, masi cuiñi tsa ngu', masi chcuí' tsa ngu' cuentyu ji'i mā xqui'ya na'.

12 Li' caca tso'o tyiquee mā, ca chaa ti' mā cha' cua laca nguxco'o ycuí' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua ji'i sa scaa mā ca su ntucua ycuí' Ni. La cui' jua'a ngua lya' tsa ti' jyo'o cusu' sa'ni, nu lo'o na'a ngu' ji'i jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi tyempo bi'.

Ñi'ya nti' teje', ñi'ya nti' xee, jua'a ndi'i mā chalyuu

13 'Ñi'ya nu ndu'nijo'o tsa teje' ji'na cha' cñi', cha' cua'ni tyuju' scuaa, jua'a laca cu'ma nde chalyuu; na ndu'nijo'o tsa mā ji'i ycuí' Ndyosi cha' cua'ni mā cña ji'i Ni. Si cua'ngunu'u teje' ji'na, nga'aa cua'nijo'o bi' ji'na li'; tso'o si xcuaa na ji'i teje' bi' li', masi to' tyucuii su ntyeje tacui ñati. Ná ndu'ni cha' masi sta quiya' ngu' hichu' teje'

ngunu'u bi'. Ñi'ya nti' ngu' lo'o teje' ngunu'u bi', jua'a nti' ycuí' Ndyosi lo'o ñati nu ná taquiya' jil'i Ni.

14 'Ñi'ya nti' sca xee laca cu'ma, cha' culu'u ma tyucuij jil'i ycuí' Ndyosi jil'i lcaa ñati chalyuu. Sca quichí nu ndil'i lo xlya ca'ya ni, ná ca tyil'i bi' cuaana ti; ña'a lcaa ñati quichí bi'.

15 Lo'o jua'a si cua'a ngu' sca quii' quityee, ná su'ba cuatsi' ngu' jil'i bi' ne' caju li'; cua sta ngu' quityee cha' clyane xee tyucui ña'a ni'i bi'.

16 Lo'o jua'a cu'ma ni, si xee laca ma nu culu'u tyucuij jil'i ñati, xcui' cha' tso'o cua'ni ma cha' ña'a xa' ñati ña'a cha' tso'o nu ndu'ni ma, nu laca ma sñi' ycuí' Ndyosi. Lo'o li' tyi'u ti' ngu' jil'i ycuí' Ndyosi Sti na, cua'ni tlyu ngu' jil'i ycuí' Ndyosi nu ntucua nde cua.

Nclyu'u Jesús cha' cuentya jil'i cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jil'i jyo'o cusu' sa'ni

17 'Ná culacua ti' ma cha' lijya na' ca nde cha' cua'ni tye na' jil'i cha' cusu'; masi lcaa cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés, masi lcaa cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycuí' Ndyosi cua sa'ni la, ná cuityi na' jil'i cha' bi'. Pana cua lijya na' cha' culu'u liñi na' jil'i ñati ñi'ya nu nti' ñacui lcaa cha' nu nscua lo quityi bi'.

18 Cha' liñi nda na' lo'o ma juani, cha' ni sca si'yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya jil'i ycuí' Ndyosi, ná taca cuityi ngu' cha' bi'

ña'a cuayá' nu tye chalyuu; chañi cha' caca lcaa ca cha' nu nscua lo quityi jil'i ycuí' Ndyosi cua sa'ni la.

19 Bi' cha' juani, nga'aa ta Ni su tyil'i ñati slo ycuí' Ni si ná taquiya' ngu' jil'i cua ña'a ca cña nu nda ycuí' Ni jil'i ngu' cha' cua'ni ngu', si culu'u ngu' jil'i tya'a ñati ngu' cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya' ngu' jil'i cña bi'. Lo'o jua'a ta Ni su tyil'i ñati ca slo ycuí' Ni si taquiya' ngu' jil'i lcaa cña bi', si culu'u ngu' cña bi' jil'i tya'a ñati ngu'.

20 Ndi'ya ñacui na' jil'i ma juani: ná caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ma, si ná tso'o la cha' nu cua'ni ma, si'i ñi'ya nu ndu'ni ngu' tacati jua, nu ngu' fariseo bi' lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ó bi'.

Nclyu'u Jesús jil'i ngu' cha' tye cha' ñasi' ngu' lo'o tya'a ngu'

21 'Cua ndyuna ma ñi'ya nu ngulo ycuí' Ndyosi cña jil'i jyo'o cusu' nu ngua sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: "Ná cjuui ma jil'i tya'a ñati ma", nacui ycuí' Ni. "Si cjuui ngu' jil'i tya'a ngu', li' ntsu'u cha' tsaa ngu' ne' chcuá cha' cua'ni cuayá' bese jil'i ngu' bi'."

22 Pana quiña'a la cha' chcui' na' lo'o ma juani: masi ca ti'í ti' ngu' jil'i tya'a ñati, li' ntsu'u cha' chcube' ngu' bi'; masi na chcui' ti ngu' cha' cuxi jil'i tya'a ñati, ntsu'u cha' tsaa ngu' bi' slo ngu' nu laca loo ca Jerusalén, cha' caca cuayá' jil'i ngu' cajua li'. Lo'o jua'a si ñacui ngu' jil'i tya'a

ñati: “¡Na ple tsa nu'ú! ¡Na tonto tsa hique nu'ú!” lo'o ñasi' tsa ngu' ji' tya'a ñati, li' nga'a cha' tsa ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' tyaquí quii'.

23 'Lo'o jua'a laja lo'o ndyaa ti mā ne' laa cha' ta mā msta ji' ycuí Ndyosi, si tyi'u ti' mā cha' ntsu'u cha' ñasi' ti' ji' mā lo'o tya'a mā,

24 li' tso'o la xtyuū mā lo'o msta ji' mā chaca quiya' ca toni' ji' mā. Li' tsa mā tsa xaala' mā tyiquee tya'a mā tya clyo. Lo'o li' xa' squi'ya mā msta bi' toni' ji' mā, tsa lo'o mā ji' ne' laa chaca quiya'.

25 'Pana ndi'ya cua'ni mā si ntsu'u ñati nu sta quiya' ji' mā ca toni' cña: hora ti xaala' mā cha' ji' mā lo'o ñati bi', laja lo'o bilya tyalaa mā slo ngu' tisiya cha' cua'ni cuayá' ngu' ji' cha' cusu bi'. Cuxi la cha' si tyaala tsa ngu' tisiya, cha' li' xi'ya ngu' ji' ngu' policia cha' su'ba ngu' ji' mā ne' chcuā.

26 Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā, cha' tiya' tsa tyu'u mā su lubii, cha' li' ntsu'u cha' ta mā lcaa ca centavo nu jña ngu' tisiya ji' mā cha' tyu'u mā li'.

Nhcui' Jesús sca cha' ji' ñati nu ndu'ni suba'

27 'Cua ndyuna mā ñi'ya ngulo ycuí Ndyosi cña ji' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: “Ná cua'ni suba' mā lo'o clyo'o xa' ñati”, nacuí ycuí Ni.

28 Pana, quiña'a la cha' chcui' na' lo'o mā juani: si ña'a sca nu qui'yu ji' sca

nu cuna'a, lo'o li' culacua ti' yu cha' cua'ni suba' yu lo'o, stu'ba ntsu'u cha' bi' lo'o yu ñi'ya si cua laca ngua'ni suba' yu lo'o nu cuna'a bi', masi tyiquee ti yu ntsu'u cha' cuxi bi'.

29 'Tso'o la si culo mā si'yu cloo mā la'a tsu' cui, xcuā mā ji' li', si si'yu cloo mā ndacuí qui'ya cha' ndu'ni mā cha' cuxi. Masi cuityi' mā, tyanu lubii cresiya ji' mā li', cha' ná tsa mā su lye ndyaquí quii' ca bilyaa.

30 Tso'o la xi'yu cu' mā ya' mā la'a tsu' cui, xcuā mā ji' li', si ya' mā ndacuí qui'ya cha' ndu'ni mā cha' cuxi. Masi cu' ya' mā, tyanu lubii cresiya ji' mā li', cha' ná tsa mā su lye ndyaquí quii' ca bilyaa.

Nhcui' Jesús sca cha' ji' ñati nu nguxtyanu ji' clyo'o

31 'Ndi'ya nchcui' jyo'o cusu' sa'ni: “Si ñacuí sca nu qui'yu ji' clyo'o yu cha' tyaa slo sti chaca quiya', cha' nti' yu xtyanu yu ji' clyo'o yu, li' ntsu'u cha' culo yu sca quityi cuentya ji' nu cuna'a bi'. Quityi bi' ñacuí cha' nga'aa si' clyo'o yu laca juani.”

32 Pana, quiña'a la cha' chcui' na' lo'o mā juani: ndyu'ni cuxi sca nu qui'yu si culo yu quityi cha' xtyanu yu ji' clyo'o yu, si ná ndacuí nu cuna'a bi' qui'ya. Lo'o li' si xa' caja clyo'o nu cuna'a bi' lo'o chaca ñati, li' ndacuí nu cuna'a qui'ya, lo'o jua'a chaca yu bi' ndacuí qui'ya, cha' clyo'o xa' ñati bi' laca nu

cuna'a bi'; pana tlyu la qui'ya nu ndacui ji'i nu qui'yu nu ngua clyo'o clyo.

Nclyu'u Jesús cha' ji'i ngu' cha' ná cua'ni ngu' jura

33 'Lo'o jua'a cua ndyuna mā ñi'ya nu ngulo ycu'i' Ndyosi cña ji'i jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: "Ná tso'o ta mā sca cha' lo'o ycu'i' Ndyosi cha' cua'ni mā sca cña, si cha' cuiñi ti nda mā. Nga'a cha' cua'ni mā ñi'ya nu nacui' mā ji'i Ni cha' cua'ni mā."

34 Pana, quiña'a la cha' chcui' na' lo'o mā juani, cha' ná tso'o tsiya' ti cua'ni mā jura nu lo'o chcui' mā sca cha': masi chcui' mā cuentya ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, ná cua'ni mā jura jua'a, cha' ca bi' ntucua ycu'i' Ni;

35 masi chcui' mā cuentya ji'i yuu chalyuu re, ná chcui' mā jura jua'a, cha' cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi laca chalyuu re; masi chcui' mā cuentya ji'i quich'i Jerusalén, ná cua'ni mā jura jua'a, cha' ca bi' laca ycu'i' Ni loo.

36 La cui' ti cha' ná cua'ni mā jura cuentya ji'i scua' que ycu'i' ca mā, cha' sca ti ycu'i' Ni ngüiñá Ni ji'i cu'ma, lo'o ná caca ji'i mā cuiñá mā ni sca ca quich'a' hique mā, ni nu ngata, ni nu ngati. Ná tso'o cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi tsiya' ti cha' cua'ni mā jura.

37 Tsa bi' ti cha' ñacui' mā: "Chañi", si cha' liñi laca; lo'o jua'a ñacui' mā: "Si'i", si cha' cuiñi. Cua ña'a ca cha' nu chcui' mā nu lo'o ndu'ni mā jura, cha' ji'i nu xña'a laca bi'.

Nclyu'u Jesús ñi'ya cua'ni ngu' lo'o tya'a cusuu ngu'

38 'Lo'o jua'a cua ndyuna mā cha' nu nchcui' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nacui': "Sca ñati tyaala ni, si cua ngüichu yu si'yu cloo tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña si'yu cloo ycu'i' yu cha' cati xqui'ya yu. Lo'o jua'a si nguxtyú yu sca la'ya tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña la'ya ycu'i' yu, cha' cati xqui'ya yu." Jua'a nchcui' ngu' nu ngua tya sa'ni li'.

39 Pana, quiña'a la cha' chcui' na' lo'o mā juani, cha' nga'aa xuu tya'a mā lo'o ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o mā. Lo'o quiji'i ya' ngu' loo mā la'a tsu' cui, li' ta mā chacuayá' quiji'i ngu' chaca tsu' loo mā, si nti' ngu'.

40 Si nti' sca ñati tyaala xlyaa camxa ji'i mā, hora ti ta mā ji'i li'; lo'o jua'a ta mā xi xa' la late' ji'i yu, cha' tyaala' ji'i yu li'.

41 Jua'a sca nu laca loo ni, si culo yu cña ji'i mā cha' tsaa lo'o mā yu'ba ji'i yu sca se'i, hora ti tsaa lo'o mā yu'ba bi' ji'i; lo'o jua'a tso'o masi tya tsaa lo'o mā ji'i ca tyijyu' la xi, si jua'a nti' yu.

42 Lo'o jña sca ñati cua ña'a ca na ji'i mā, ta mā na bi' ji'i; jua'a si jña ngu' xi cñi ji'i mā, tso'o ti chcui' mā lo'o ngu' bi' li'.

Nclyu'u Jesús cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a cusuu ngu'

43 'Cua ndyuna mā cha' nu nchcui' jyo'o cusu' sa'ni.

Ndi'ya nacui: “Cua'ni tyaca'a mā jil'i ngu' tya'a mā, lo'o jua'a ca ti'í ti' mā jil'i tya'a cusuū mā”.

⁴⁴ Pana, quiña'a la cha' chcu' na' lo'o mā juani, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i tya'a cusuū mā, lo'o jua'a tso'o ti chcu' mā jil'i ngu' nu nchcu' cuentyu jil'i mā, tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu' nu ti'í ti' jil'i mā; chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi cuentya jil'i ngu', masi ndyu'ni lya' ti' ngu' jil'i mā, masi nxyí lo'o ngu' jil'i mā.

⁴⁵ Li' taca tyuloo ñati jil'i mā cha' laca mā sñi' ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua. Ndu'ni Ni cha' stu'ba ti tyucua cuichaa, masi ca su ndi'i ñati cuxi, masi ca su ndi'i ñati tso'o; ndu'ni Ni cha' stu'ba ti ca'ya tyo, masi ca su ndi'i ñati tso'o, masi ca su ndi'i ñati cuxi. Bi' cha' tso'o la si stu'ba ti cua'ni mā lo'o lcaa ñati.

⁴⁶ La cui' ti ná tso'o si xcu' jil'i ngu' tya'a tso'o ti mā tso'o ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i. Si'i ná tso'o la taquiya' ycu' Ndyosi jil'i mā si jua'a ti ndu'ni mā, cha' jua'a ndu'ni cua ña'a ca ñati; masi ñati tso'o, masi ñati cuxi, masi ngu' msu jil'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo jil'i mā, lcaa ngu' bi' ndu'ni tyaca'a ngu' jil'i tya'a tso'o ti ngu'.

⁴⁷ Lo'o chcu' mā cha' tso'o sca ti lo'o tya'a tso'o mā, ná tso'o bi', cha' la cui' jua'a ndu'ni cua ña'a ca ñati; masi ngu' nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, lo'o ngu' bi' nchcu' tso'o lo'o

tya'a tso'o ngu'. Quiña'a la cha' tso'o cua'ni mā nti' ycu' Ndyosi.

⁴⁸ Ycu' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua ni, xcu' cha' tso'o, xcu' cha' liñi, xcu' cha' lubii ndu'ni Ni; ñi'ya ndu'ni ycu' Ni, jua'a nga'a cha' cua'ni mā xcu' cha' tso'o lo'o lcaa ñati, si chañi cha' sñi' ycu' Ni laca mā.

6

Nclyu'u Jesús jil'i ngu' ñi'ya xtyucua ngu' jil'i ñati ti'i

¹ 'Lo'o chaca cha' ni, ná ta mā sca na jil'i ngu' ti'i nu lo'o ña'a xa' ñati jil'i mā, cha' ná ña'a ngu' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni mā cuentya jil'i ycu' Ni. Ná taca xco'o ycu' Ndyosi Sti na sca cha' tso'o nu tyacua jil'i mā ca su ntucua ycu' Ni, si cha' ña'a xa' ñati jil'i mā ndyu'ni mā cha' tso'o ti.

² Lo'o xtyucua mā jil'i ngu' ti'i ni, ná ntsu'u cha' cacha' mā cha' bi' jil'i xa' ñati. Ná cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu', nu nti' tsa cha' ña'a xa' ñati jil'i; nu lo'o nxyucua ngu' bi' jil'i ngu' ti'i, masi ne' laa jil'i ngu' judío tya'a na, masi to' calle ti, sca ti nti' ngu' bi' cha' tso'o tsa chcu' ñati jil'i. Ná cua'ni mā jua'a. Cha' liñi nchcu' na' lo'o mā: lcaa cha' tso'o nu tyacua jil'i ngu' bi' ca slo ycu' Ndyosi nquicha', cua laca ngu' jil'i cha' bi' jil'i ngu' bi' nu lo'o cua na'a xa' ñati ti jil'i ngu'.

³ Lo'o cu'mā ni, nu lo'o ta mā sca na jil'i ngu' ti'i, ta

mā jil'i cuaana ti, cha' ná ca cuayá' ti' xa' la ñati; masi tya'a mā, ná caca cuayá' ti' ngu' ni cña ndyu'ni mā.

⁴ Sca ti ycu' Ndyosi Sti na caca cuayá' ti' Ni ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni mā cuaana ti, lo'o li' xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua jil'i mā nde loo la.

Nclyu'u Jesús jil'i ngu' ñi'ya chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi

⁵ 'Lo'o chaca cha' ni, lo'o chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi, ná cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'. Ndu ngu' cuiñi bi' slo ñati ne' laa jil'i ngu' judío tya'a na, cha' nti' ngu' chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi laja lo'o ña'a ñati jil'i ngu' bi'; la cui' ti cha' bi' lo'o ndu ngu' laja calle cha' chcu' ngu' lo'o ycu' Ni. Cha' liñi nchcu' na' lo'o mā: lcaa cha' tso'o nu tyacua jil'i ngu' bi' ca slo ycu' Ndyosi nquicha', cua laca ngujui cha' bi' jil'i ngu' nu lo'o cua na'a ñati chalyuu ti jil'i ngu'.

⁶ Lo'o cu'mā ni, nu lo'o chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi, tsaa mā sca se'i su taca tyil'i mā cuaana ti. Si nga'a mā nde ni'l, li' tacu' mā tonil, cha' jua'a cua'ni tlyu mā jil'i ycu' Ndyosi Sti na cajua; ndil'i ycu' Ndyosi cacua ti slo mā, masi ná nga'a xa' ñati slo mā. Sca ti ycu' Ndyosi Sti na nchca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni mā cuaana ti, lo'o jua'a xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua jil'i mā nde loo la.

⁷ 'Nu lo'o chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi ni, ná chcu' mā la cui' ti cha' quiña'a

tsa quiya', ni ná chcu' mā quiña'a tsa cha' nu ná nchca cuayá' ti' ycu' ca mā, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti. Nclacua ti' ngu' bi', cha' tso'o la taquiya' jo'ó jil'i ngu' si quiña'a tsa cha' chcu' ngu', jua'a nti' ngu' bi'.

⁸ Pana, ná chcu' mā jua'a, cha' jlo ti' ycu' Ndyosi Sti na cua ña'a ca cha' nu lyiji jil'i mā, masi bilya jña mā cha' bi' jil'i Ni.

⁹ Tso'o la si ndi'ya chcu' mā lo'o ycu' Ni lacua:

Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cua, tacati tsa cha' jinu'u.

¹⁰ Caā nu'u nde chalyuu cha' caca nu'u loo jil'i ya.

Cua'ni nu'u cha' caca lcaa cha' nu nti' nu'u cha' caca nde chalyuu; ñi'ya nu ndu'ni nu'u ca su ntucua nu'u, jua'a caca nde lo yuu re li'.

¹¹ Ta nu'u na cacu ya tsa juani.

¹² Lo'o jua'a cui'ya nu'u cha' clyu ti' jil'i ya jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ya, cha' jua'a cua ngüi'ya ya cha' clyu ti' jil'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ya.

¹³ Ná ta nu'u chacuayá' cha' cojolaqui cha' cuxi jil'i ya, pana cua'ni lyaá nu'u jil'i ya ya' nu xña'a.

Nu'u laca loo tsiya' ti; lcaa chacuayá' nu ntsu'u nde chalyuu, lo'o jua'a chacuayá' nu ntsu'u nde cua, jinu'u ntsu'u lcaa chacuayá' bi'. Ná

nga'a cha' tye cha' tlyu
tsa laca nu'u. Jua'a
caca cha' tu'ni.

Jua'a ñacuī mā jījī ycuī'
Ndyosi.

¹⁴ Si cui'ya mā cha' clyu ti'
jījī ngu' nu ngua'ni cha' cuxi
lo'o mā, li' lo'o Sti na nu ntucua
nde cua cui'ya Ni cha'
clyu ti' jījī mā;

¹⁵ pana si ná cui'ya mā cha'
clyu ti' jījī tya'a ñatī mā, lo'o
ycuī' Ndyosi Sti na, ná cua'ni
clyu ti' Ni jījī mā jījī qui'ya nu
ntsu'u jījī mā li'.

*Nclyu'u Jesús cha' jījī tsa nu
ná ndacu ngu'*

¹⁶ 'Lo'o chaca cha' ni: nu
lo'o tyalaa tsā jījī mā lo'o ná
cacu mā xqui'ya cha' cua'ni
tlyu mā jījī ycuī' Ni, ná tso'o si
tyu'u cha' xñi'ī ti' tyiquee mā,
ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tu-
cua cha' ntsu'u tyiquee ngu'.
Nti' ngu' bi' cha' ña'a ñatī jījī
cha' tacati tsa nu ndu'ni ycuī'
ca ngu', cha' ná ndyacu ngu'
tsā bi'. Cha' liñi nchcui' na'
lo'o mā, cha' cua laca ngujui
cha' jījī ngu'; lcaa cha' tso'o
nu tyacua jījī ngu' ca slo ycuī'
Ndyosi nquicha', cua ngujui
cha' bi' jījī ngu' nu lo'o cua
na'a xa' ñatī chalyuu ti jījī
ngu'.

¹⁷ Pana cu'mā ni, lo'o tyalaa
sca tsā nu ná cacu mā, cha'
tso'o la cua'ni tlyu mā jījī ycuī'
Ni, li' tso'o la tyaatī loo mā,
jua'a sube' mā chcuu hique
mā.

¹⁸ cha' ná caca cuayá' ti' xa'
ñatī jījī mā cha' ná ndyacu mā
tsā bi'. Sca ti ycuī' Ndyosi
Sti na nchca cuayá' ti' ñi'ya
laca cha' tso'o nu ndu'ni mā

cuaana ti. Lo'o li' xco'o Ni
cha' tso'o nu tyacua jījī mā
nde loo la.

*Cha' tso'o nu tyacua jījī
ngu' ca su ntucua ycuī' Ni*

¹⁹ 'Lo'o chaca cha' ni: ná
xco'o mā quiña'a tsa cha'
tso'o cuentya jījī ycuī' ti mā
laja lo'o ndi'ī mā chalyuu re.
Yala ti quiñu'u cha' tso'o bi'
jua'a ti; ntsu'u quiya' cacu
tiña' jījī, cacu cuixu' jījī, cua'ni
ñu'u jījī li'. La cui' jua'a
cuaana ngu' jījī cha' tso'o nu
ntsu'u jījī mā, nguna' cha' bi'
jījī mā li'.

²⁰ Tso'o la lo'o xco'o ycuī'
Ni cha' tso'o nu tyacua jījī
mā ca su ntucua ycuī' Ni;
nga'aa cacu tiña' jījī cha' tso'o
bi', nga'aa quiñu'u, lo'o jua'a
nga'aa caca cuaana ngu' jījī
cha' tso'o bi'.

²¹ Cha' nu tyaca'a la jījī mā
ni, tyanu cresiya jījī mā ca su
ntsu'u cha' bi', masi sca cha'
tso'o nu ndyu'u co'o jījī mā
nde chalyuu, masi cha' tso'o
nu cua nchco'o Ni cuentya jījī
mā ca su ntucua ycuī' Ni.

*Nu laca xee jījī tyucui ña'a
ngu'*

²² 'Nu si'yu cloo na ni, bi'
laca nu nda xee jījī tyucui ña'a
na. Nu lo'o tso'o ti si'yu cloo
na, li' taca ña'a na cha' cua'ni
na lcaa lo cña nu ntsu'u cha'
cua'ni na, taca cua'ni na xcui'
cha' tso'o.

²³ Pana si quicha si'yu cloo
na, nga'aa caca cua'ni na cña,
cha' talya xee ña'a na li'. Lo'o
jua'a ne' cresiya jījī mā ni,
si ndyacu' xee jījī mā cha'
ntsu'u chalyuu cuxi jījī mā,
nga'aa tyu'u xee ne' cresiya

ji'jī mā tsiya' ti li'; talya tsa tyanu cresiya ji'jī mā li'.

Ñi'ya nchcui' ycui' Ndyosi cha' ji'jī cñi

²⁴ 'Ni sca ñati ná taca ji'jī ngu' cua'ni ngu' cña ji'jī tucua tya'a xu'na ngu' sca tyempo ti. Ná taca taquiya' mā ji'jī ycui' Ndyosi la cui' tyempo lo'o lye tsa ndya'a cha' tyiquee mā cha' ji'jī cñi. Si jua'a ni, cua ntsu'u tucua tya'a xu'na mā li'. Ná tyiquee' li' ca ti'í ti' mā ji'jī tsaca xu'na bi', lo'o jua'a ca tiji' ti' mā ji'jī chaca xu'na bi'. La cui' jua'a taquiya' tso'o mā ji'jī xu'na clyo bi', lo'o jua'a cñilo'o ti mā ji'jī chaca bi' li'.

Ña'asii tso'o ycui' Ndyosi ji'jī sñi' Ni

²⁵ 'Ndube ti' ycui' Ni ji'jī mā, bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' mā ñi'ya caca cha' cu'ú mā, na ca cacu mā, na ca co'o mā su ndi'jī mā chalyuu. Ná culacua tsa ti' mā ma caja ste' mā. Cuayá' tsa cha' na lu'ú ti na juani, masi si'i quiña'a tsa na nu cacu na; cuayá' tsa cha' tso'o ti tyucui ña'a na, masi si'i na tso'o tsa ste' na.

²⁶ Culacua xi ti' mā ñi'ya nu ndyaca ji'jī quiñi nu ndyacui cua: ná ntyaa ni' nscua', ná ndu'ni ni' clacua, ná ndiñá ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana ycui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua, nda Ni na cacu ni' jua'a ti. Lo'o cu'ma ni, ¿ha xti la ntsu'u loo mā que quiñi bi' ca slo ycui' Ndyosi? Si'i. Quiña'a la ntsu'u loo mā cuentya ji'jī ycui' Ni.

²⁷ Pana nga'aa caca caluu la mā sa cla'be metro cua la, masi quiña'a tsa cha' culacua ti' mā.

²⁸ 'Lo'o jua'a cha' ji'jī ste' mā, ¿ni cha' nclyacua tsa ti' mā ji'jī cha' bi'? Culacua xi ti' mā lo'o ña'a mā queé nu ntsu'u lo quixi' cua. Tso'o ti nclyyu bi', masi ná ndu'ni bi' cña, masi ná nchca ji'jī cuiñá late' cacu'.

²⁹ Nu jyo'o Salomón nu ngua rey culiya' tsa cua sa'ni ni, tso'o tsa ña'a ngua ste' jyo'o bi'; pana ná stu'ba ña'a ste' yu lo'o queé cua, cha' tso'o la ña'a queé.

³⁰ Ñi'ya lo'o tso'o tsa ngüiñá ycui' Ndyosi ji'jī queé cua, cha' nda Ni sca lo ste' bi', masi sca ti tsa talo queé bi' lo'o li' tyaqui ntsu'u quiya'; la cui' jua'a ta ycui' Ni late' cacu' mā, masi xti tsa cha' jlya ti' mā ji'jī ycui' Ni.

³¹ Bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' mā ñi'ya cha' cuxi tyacua ji'jī mā ca nde loo la. Ná ñacu'j lye mā: “¿Ma caja na cacu ya?” Ná ñacu'j mā: “¿Ma caja hitya co'o ya?” Ni ná ñacu'j mā: “¿Ma caja ste' ya?”

³² Jua'a nclacua ti' ñati nu ná ntsu'u cha' ji'jī lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti. Pana jlo ti' ycui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua cha' lyiji cha' bi' ji'jī mā,

³³ bi' cha' si'jī ji'jī cha' bi' clyana mā. Tso'o la si ta mā tyempo ji'jī ycui' Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'jī mā, jua'a tso'o la si cua'ni mā lcaa cha' nu nti' ycui' Ni cha' cua'ni mā nde chalyuu; li' ta Ni lcaa na

nu lyiji xi jil̄i mā.

³⁴ Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' culacua ti' mā cuentya jil̄i ñi'ya nu caca jil̄i mā tsā quee. Chaca tsā laca bi'. Sca ti jil̄i tsā juani culacua xi ti' mā ñi'ya cua'ni mā cha' tyijiloo mā jil̄i cha' cuxi nu tyacua jil̄i mā juani.

7

Ná ntsu'u cha' sta ngu' qui'ya jil̄i tya'a ñati

¹ 'Lo'o chaca cha' ni: ná sta mā qui'ya jil̄i tya'a ñati mā, cha' ná tyiquee' sta ycuil̄ Ndyosi qui'ya jil̄i mā si cua'ni mā jua'a.

² La cui' ñi'ya nchcui' cuxi mā jil̄i xa' la tya'a ñati mā, si tyaala tsa mā, la cui' jua'a cua'ni cuayá' ycuil̄ Ni jil̄i mā. Lo'o jua'a, la cui' cuayá' milya ñi'ya nu nda mā jil̄i tya'a ñati mā, la cui' jua'a ta ycuil̄ Ni jil̄i mā.

³ ¿Ni cha' yala tsa nchcui' mā jil̄i sca cha' cuxi nu ntsu'u jil̄i xa' la tya'a ñati mā, masi ñi'ya nti' si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyat̄i cloo ngu'? Pana ná ndube ti' mā cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u jil̄i ycuil̄ mā, ñi'ya nti' si laca bi' sca nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycuil̄ ca mā.

⁴ ¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee mā chcuil̄ mā lo'o tya'a ñati mā ndi'ya: "Ta nu'u chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'u"? Jua'a ñacui' mā, masi ná ña'a mā nguti nu ntsu'u cloo ycuil̄ ca mā.

⁵ ¡Na cuiñi mā! Cloy la tyu'u nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycuil̄ ca mā, lo'o li' taca ña'a tso'o

mā cha' culo mā satya yuu nu ntsu'u cloo tya'a mā.

⁶ 'Cha' lubii nu cuentya jil̄i ycuil̄ Ndyosi ni, ná tso'o si tsaa chcuil̄ mā cha' bi' lo'o ñati cuxi nu ná nti' cuna cha' bi' tsiya' ti, cha' ñi'ya nti' xne', jua'a nti' ngu' bi'; su'ba ñasi' mā jil̄i ngu' cuxi bi', cha' cua'ni lya' ti' ngu' jil̄i mā li'. Lo'o jua'a ná tso'o sta mā sca na tso'o nu quiña'a tsa nga'a su ndya'a cube', cha' hora ti satá quiya' ni' na tso'o bi'.

Ñi'ya nu tso'o la ñña ngu' sca cha' jil̄i ycuil̄ Ndyosi

⁷ 'Lo'o chaca cha' ni: ñña mā sca cha' jil̄i ycuil̄ Ndyosi, lo'o jua'a ta ycuil̄ Ni cha' bi' jil̄i mā li'; clyana mā jil̄i ycuil̄ Ni, lo'o jua'a quije Ni jil̄i mā li'; tyucui tyiquee mā chcuil̄ mā lo'o ycuil̄ Ni, cuna Ni cha' nu chcuil̄ mā lo'o Ni li'.

⁸ Cua ña'a ca ñati nu ndijña sca cha' jil̄i ycuil̄ Ndyosi, caca cha' bi' jil̄i ngu' li'; cua ña'a ca ñati nu nclyana jil̄i ycuil̄ Ni, quije Ni jil̄i ngu' li'; lo'o jua'a cua ña'a ca ñati nu tyucui tyiquee nchcuil̄ lo'o Ni, cuna Ni cha' nu nchcuil̄ ngu' lo'o Ni li'.

⁹ 'Ná ntsu'u ni tsaca cu'mā nu ta sca quee cacu sñi' lo'o ñña nu piti xlyá cacu. ¿Ha ntsu'u?

¹⁰ Ni ná ntsu'u ñati nu ta cuaña jil̄i sñi' lo'o ñña nu piti cualya cacu. ¿Ha ntsu'u?

¹¹ Bi' cha' lacua, si jlo ti' mā ñi'ya ta mā na tso'o jil̄i sñi' mā, masi cuxi ntsu'u cha' tyiquee mā, la cui' jua'a caca cuayá' ti' mā cha' jlo la ti' ycuil̄ Ndyosi Sti na nu ntucua nde

cua ñi'ya nu ta Ni na tso'o jii' ngu' nu ndijña jii' Ni.

¹² 'Nga'a cha' cua'ni tso'o ma lo'o xa' ñati si nti' ma cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o ma. La cui' cña bi' ngulo ycu' Ndyosi lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a cha' nu nguscua xa' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jii' ycu' Ndyosi sa'ni la; sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nchcui' lcaa ngu' bi' lo quityi.

To' lo'o chubi ti

¹³ 'Lo'o chaca cha' ni, nga'a cha' tyeje tacui ma tolo'o chubi. Tlyu tsa tolo'o, lo'o jua'a sii' tsa tyucuii su tsa ngu' ca bilyaa; tso'o tsa ña'a tyucuii bi' nti' ngu', bi' cha' quiña'a tsa ñati ndya'a tyucuii bi'.

¹⁴ Pana chubi tsa tolo'o, lati tsa tyucuii su tsa ngu' nu ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii' ngu'; xti ti ñati nquije jii' tyucuii bi'.

Lo'o ña'a na si'yu, li' jlo ti' na ni yaca laca nu nda si'yu bi'

¹⁵ 'Lo'o chaca cha' ni: cua'ni tii ti' ma ña'a ma jii' ngu' cuiñi nu nchcui' cuiñi ti cha' cuentya jii' ycu' Ndyosi nclu'u ngu' cha' jii' ma. Sca na'ni tso'o laca nu naa xlya'; lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, nti' ngu' cha' culacua ti' ma cha' ñati tso'o laca ngu' ñi'ya laca xlya'. Tso'o tsa nchcui' ngu' bi' lo'o ma, tso'o tsa ndu'ni ngu' lo'o ma; pana cha' cuiñi laca nu nchcui' cha' tso'o tsa ngu' bi', cha' tyaala tsa ngu', cuiñi tsa ngu' bi'. Si'i ñi'ya laca xlya' laca ngu' bi'; ñi'ya

laca sca bo'o nu tyaala tsa, jua'a laca ngu' bi'.

¹⁶ Taca jii' ma tyuloo ma jii' ngu' cuiñi bi' lo'o ña'a ma ni cña ndu'ni ngu', si cha' tso'o, si cha' cuxi ndu'ni ngu'. Si'i jii' quiche' yane nsuu na si'yu losu' tyixi, cha' ná ta lti bi' si'yu tyixi; jua'a si'i jii' yaca quiche' nsuu na si'yu tyixi.

¹⁷ Jii' lcaa yaca tso'o nsuu na si'yu tso'o; pana yaca nu cua btyi ni, nga'aa nda bi' si'yu nu cacu na.

¹⁸ Ná ta sca yaca tso'o si'yu nu ná tso'o; jua'a sca yaca nu ná tso'o ni, ná ta bi' si'yu tso'o.

¹⁹ Lo'o li' si'yu ngu' jii' yaca btyi bi', cha' nga'aa tso'o bi'; taqui' ngu' yaca bi' li'.

²⁰ Nchca cuayá' ti' ma ñi'ya ndu'ni sca yaca lo'o ña'a ma si'yu yaca bi', lo'o jua'a caca cuayá' ti' ma si cuiñi ngu' bi' lo'o ña'a ma ñi'ya laca cña nu ndu'ni ngu'.

Si'i lcaa ñati nu tyati ca su laca ycu' Ni loo

²¹ 'Ntsu'u tsa ngu' nu nchcui' lo'o na': "Xu'na, Xu'na", nacui' ngu' 'na; pana si'i lcaa ngu' bi' nu tyati ca su laca ycu' Ni loo. Sca ti ngu' nu taquiya' jii' cha' nu nchcui' Sti na' nu ntucua nde cua, bi' ngu' laca nu tyati ca su laca ycu' Ni loo.

²² Nu lo'o tyalaa hora cha' cua'ni cuayá' ycu' Ni jii' lcaa ñati chalyuu, tyu'u tucua quiña'a ñati nu ñacui 'na: "Xu'na, Xu'na", ñacui' ngu' 'na, "lo'o cuare, cua nchcui' ya lo'o ñati cuentya jinu'u. Chacuayá' jinu'u ngulo ya jii'

cui_i cuxi nu ngusñi ji_i ñati, lo'o jua'a cua ngua'ni ya xa' lo cha' tlyu chacuayá' jinu'u", ñacuj ngu' bi' na.

²³ Lo'o li' ntsu'u cha' xacuj na' cha' ji_i ngu' bi' ndi'ya: "Ná nslo na' ji_i cu'ma tsiya' ti. Yaa clya ma cha' ngu' xña'a laca ma."

Tucua lo ña'a ngüiñá ngu' ni'i

²⁴ Lcaa ñati nu cuna tso'o cha' nu nchcui' na' re, lcaa ñati nu taquiya' tso'o ji_i cha' nu nchcui' na', laca ñati bi' ñi'ya laca sca ñati nu ngulacua xi ti' nu lo'o tya lyiji cuiñá yu ni'i ji_i. Lo'o li' ngüiñá yu bi' ni'i ji_i yu chu' sca quee cuaja'.

²⁵ Li' ngua'ya tsa tyo, ña'a cuayá' nu ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'i nu ntucua chu' quee bi'. Lo'o jua'a ndyaca tsa cui_i, pana ná nclyú ni'i bi', cha' tso'o tsa su ntucua chu' quee bi'.

²⁶ Lo'o jua'a lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nchcui' na' re lo'o ngu', pana ná ndaquiya' ngu' ji_i cha' bi', laca ngu' bi' ñi'ya laca sca ñati tonto nu ná ngulacua ti' tsiya' ti; ngüiñá yu bi' sca ni'i lo yusi ti.

²⁷ Li' ngua'ya tsa tyo, ña'a cuayá' nu nxlya'ba hitya yuu ji_i ni'i bi', lo'o jua'a lye tsa ndyaca cui_i. Nga'aa ndalo ni'i bi' li', ndyú bi', ndye bi', ngunu'u tsiya' ti li'; lo'o jua'a ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji_i cha' jna', tye cha' ji_i ngu' bi' tsiya' ti.

²⁸ Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cha' re ji_i ngu', li' ndube

tsa ti' nu ngu' quiña'a ji_i cha' nu ngulu'u yu ji_i ngu'.

²⁹ Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji_i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu', si'i ñi'ya nclu'u mstru cha' jo'ó ti nclyu'u yu ji_i ngu'.

8

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu quicha ndyatsu' cuaña'

¹ Lo'o li' ngua'ya Jesús ca'ya bi'. Quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a ji_i.

² Lo'o li' ndu'u tucua sca nu quicha slo. Ndyatu sti' yu slo ycu' Jesús, cha' nti' yu cuane yu ji_i Jesús cha' cua'ni jo'o ji_i yu, cha' ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' ji_i yu bi'.

—Xu'na —nacuj nu quicha bi' ji_i Jesús—, cua'ni jo'o 'na. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni nu'u cha' caca lubii cuaña' na'.

³ Li' ngutacui ya' Jesús lo nu quicha bi', ngusta ya' su ndyatsu' cuaña' yu.

—Cua'ni na' jo'o jinu'u —nacuj Jesús ji_i nu quicha bi'—. Tyanu lubii cuaña' nu'u juani —nacuj.

Hora ti ngua tso'o nu quicha bi', ngua lubii cuaña' yu.

⁴ Xa' nchcui' Jesús lo'o yu li':

—Yaa clya nu'u slo sti jo'ó —nacuj—. Cajua ta nu'u msta nu nacuj jyo'o Moisés cha' ta na ji_i ycu' Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na ji_i quicha nu ntsu'u ji'na. Ná cacha' nu'u ji_i xa' ñati. Taca ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' cua ngua tso'o nu'u, nu lo'o cuna ngu' cha'

cua ngusñi sti jo'ó msta nu nda nu'u.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i msu ji'i xu'na sendaru

⁵ Lo'o li' ndyalaa Jesús to' quichi Capernaum. Quichi bi' ndyacia tya'a lo'o sca capitán ji'i sendaru romano nu ndijña ji'i Jesús cha' cua'ni jo'o ji'i sca nu quicha:

⁶ —Xu'na —nacui capitán bi' ji'i Jesús—, quicha tsa msu 'na. Na ntsiya ti yu to' tyi na' cha' nchcu' tyucui tyucui ña'a yu; ti'í tsa nti' yu.

⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Tsa'a na'. Cua'ni na' cha' tyaca tso'o yu —nacui Jesús ji'i nu capitán bi'.

⁸ Hora ti ngxacui capitán cha' ji'i Jesús li':

—Xu'na —nacui yu ji'i Jesús—, ná tso'o tsa nu'u to' tyi na', cha' si'í ñati tso'o laca na'. Tsa bi' ti cha' nti' na', cha' culo nu'u cña cha' cati quicha bi' tsiya' ti; jlo ti' na' cha' caca tso'o msu 'na li', masi tyijyu' ti tyu nu'u chcu'.

⁹ Xu'na sendaru laca na'; laca na' loo ji'i sca siyento tya'a sendaru, lo'o jua'a ntsu'u nu laca loo jna'. Si culo na' cña ji'i tsaca sendaru bi' ndi'ya: “Yaa clya nu'u”, hora ti tsa yu, cha' nti' na' cha' tsa yu. Jua'a si chcu' na' lo'o chaca yu: “Caã nu'u ca nde”, hora ti caã yu slo na' li'. Jua'a si culo na' cña ji'i msu 'na: “Cua'ni sca cña 'na”, ñacui na' ji'i; hora ti cua'ni yu cña bi' 'na —nacui capitán ji'i Jesús—. Jua'a nu'u ni, jlo ti'

na' cha' taca jinu'u culo cña cha' cati quicha bi'.

¹⁰ Ndube tsa ti' Jesús lo'o ndyuna cha' nu nchcui' capitán bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati nu lca'a ji'i:

—Liñi tsa cha' nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús ji'i ngu'—. Bilya ña'a na' tsiya' ti ji'i sca ñati nu tso'o tsa jlya ti' ji'i ycu' Ndyosi, ñi'ya jlya ti' nu capitán re; tyucui ña'a nasiyu Israel re ná ntsu'u ngu' nu jlya ti' jua'a.

¹¹ Chañi cha' tiya' la tyalaa quiña'a tsa ñati tyijyu', masi ngu' loyuu su ntyucua cuichaa, masi ngu' loyuu su ndyaa cuichaa, tsa ngu' cha' tyucua ngu' to' mesa ca su laca ycu' Ndyosi loo nde cua; stu'ba ti tsa tucua ngu' to' mesa bi' lo'o jyo'o Abraham lo'o jyo'o Isaac lo'o jyo'o Jacob.

¹² Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati nu laca sñi' ycu' Ndyosi nacui ngu', pana ná tyalaa ngu' bi' slo ycu' Ni. Culo Ni cña ji'i xca ji'i Ni cha' tsa xca xcuaã ji'i ngu' bi' ca su talya tsa ña'a; xi'ya tsa ngu' bi' ca bi', ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'.

¹³ Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu capitán bi':

—Yaa nu'u to' tyi nu'u lacua —nacui ji'i—. Jlya ti' nu'u, bi' cha' cua ndyaca tso'o nu quicha bi' jinu'u juani ti —nacui Jesús ji'i.

Lo'o la cui' hora ngua tso'o msu bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i xtya'a laa Pedro

14 Ca tiya' la ndyaa Jesús nde ni'i ji'i Pedro. Li' na'a Jesús cha' na ntsiya ti xtya'a laa Pedro lo qui'ña, cha' tlyu tsa tyique' ntsu'u ji'i ma'.

15 Li' ngusta ya' Jesús chu' ya' ma' cusu' bi', lo'o hora ti ndyu'u tyique' ji'i; ndyatü ma' cusu' bi' li', cha' caque' xi na cacu Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tyuu tya'a ngu' quicha

16 Lo'o cua ngusij, li' ndyalaa quiña'a ngu' slo Jesús, lijya lo'o ngu' ji'i ngu' quicha nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Li' ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi bi', cha' tyu'utsu' ji'i ngu' quicha; lo'o li' ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Jesús jo'o ji'i lcaa ngu' quicha nu ndya'a slo.

17 Jua'a ngua cha' ndyu'u tucua la cui' cha' nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'ya nscua cha': "Cua ngua tii ycu' Ni ma nde su ti'i ji'na, lo'o jua'a ñi'ya laca quicha nu ntsu'u ji'na; ngua'ni tye Ni quicha bi', ndyaca tso'o na li'". Jua'a nscua lo quityi, bi' cha' ndu'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha.

Ntsu'u ngu' nu nti' tya'a lo'o Jesús

18 Lo'o ngua sca tsa na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati ndya'a slo, bi' cha' ngulo yu cña ji'i ngu' tya'a ndya'a yu cha' tsa lo'o ngu' ji'i ycu' yu ne' yaca ni'i ca chaca tsu' tayu' bi'.

19 Lo'o cua tsa ti ngu', li' ndyalaa sca mstru cha' jo'o cha' hcui' lo'o Jesús:

—Mstru —nacu' mstru bi' ji'i Jesús—, lo'o na' ntä' tya'a na' lo'o nu'u lcaa macala su tsa nu'u.

20 Nguxacu' Jesús cha' ji'i mstru bi' li':

—Nu naa cuatya' ni, ne' xtyuu ni' ndyu'ú ni'; lo'o jua'a quiñi sube, ne' xlyati ndyu'ú ni'. Pana na' ni, cua nda Ni 'na lijya chalyuu re cha' caca na' ñati, lo'o jua'a ná ntsu'u su xtyi na' caja' na', ná ntsu'u su chca'a cña' na'.

21 Lo'o li' nchcui' chaca nu qui'yu nu ndya'a lo'o Jesús ngu' quicha':

—Cusu' —nacu' yu ji'i Jesús—, ta xi chacuayá' 'na cha' tsa'a na' to' tyi na' cha' ña'asij na' ji'i sti na' ña'a cuayá' nu cajaa sti na', cha' xatsi' na' ji'i sti na' clyo. Li' tsa'a la lo'o nu'u.

22 Li' nguxacu' Jesús cha' ji'i yu:

—Tso'o la masi caa lca'a nu'u 'na juani ti —nacu' Jesús ji'i—. Tya ntsu'u xi xa' la ñati chalyuu tya'a ma' nu taca xatsi' ji'i ñati nu cua ngujuii.

Ngulo Jesús cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

23 Lo'o li' ndyati Jesús ne' yaca ni'i piti; ndyati ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o, ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

24 Lo'o li' lye tsa ndyaca cui'i, lye tsa ndyatü clyoo' lo tayu'; cua quilyu'u ti yaca ni'i bi' ne' hitya xqui'ya clyoo', pana laja' Jesús ntsu'u ne' yaca ni'i bi'.

²⁵ Li' nguxtyu'u ngu' tya'a ndya'a jil'i Jesús:

—Cusu' —nacui' ngu' jil'i Jesús—, cua'ni lyaá clya ji'na. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re ne' hitya, cajaa na si nti'.

²⁶ Li' nguxacui' Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—¿Ni cha' ntsij tsa ma? —nacui' jil'i ngu'—. ¿Xi tsa tyempo ndalo ma, cha' ná jlya ti' ma jil'i ycu'i' Ndyosi cha' caca jil'i Ni cua'ni Ni cña!

Lo'o li' ndyatü Jesús, nchcui' lo'o cui'i lo'o clyoo' cha' cua'a jil'i cha' bi'; hora ti ngua ti bi' li'.

²⁷ Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' ngua ti tsiya' ti clyoo' lo'o cui'i bi'.

—¿Ti ñati ta laca nu cusu' re? —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu'—. Ndaquiya' clyoo' jil'i, jua'a nduna cui'i cha' nu nchcui' nu cusu' re lo'o.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i ngu' Gadara nu ngusñi cui'i xña'a jil'i

²⁸ Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' nde loyuu jil'i ngu' Gadara. Li' ndyacua tya'a tucua tya'a ngu' quicha lo'o Jesús; ngusñi cui'i xña'a jil'i tyucuaa ngu', bi' cha' tyaala tsa ngu' quicha bi'. Ndi'i ngu' ne' lo'o jyo'o, lo'o jua'a nga'aa nda ngu' chacuayá' tyeje tacui xa' ñati tyucui' jua.

²⁹ Lo'o li' ngua'ni cui'i xña'a cha' cui' tsa ngusi'ya ngu' quicha bi':

—¿Ni cha' ndya'a nu'u slo cua, Jesús? —nacui' ngu' quicha jil'i—. Nu'u laca nu

sca ti Sñi' ycu'i' Ndyosi. ¿Haxcube' nu'u jil'i cua nti' nu'u, masi si'i tyempo juani caca cha' nchcube' bi'?

³⁰ Lo'o ndejua la xi ndi'i quiña'a tsa cube', ndya'a nclyana ni' na cacu ni'.

³¹ Li' ngua'ni cui'i xña'a bi', cha' ngüijña ngu' quicha chacuayá' jil'i Jesús cuentya jil'i cui'i bi'.

—Jlo ti' ya cha' nti' nu'u culo cui'i nu ntsu'u jil'i ya, cha' cua'ni nu'u jo'o jil'i ya —nacui' ngu' bi' jil'i Jesús—. Bi' cha' ta xi chacuayá' jil'i cui'i cha' tsa xña jil'i cube' nu ndya'a jua.

³² Li' nda Jesús chacuayá' jil'i cui'i bi':

—Yaa clya ma —nacui' Jesús jil'i cui'i bi'.

Lo'o li' ndyu'utsu' cui'i xña'a jil'i tyucuaa nu quicha bi', ndyaa cui'i bi' ngusñi jil'i cube'. Hora ti ngusna lcaa cube' bi', ngua'ya ni' to' cua'a, ndyú ni' ne' hitya tayu', ndyi'o ni' hitya, ngujui lcaa cube' bi' li'.

³³ Lo'o na'a ngu' nu ña'asii jil'i cube' bi' ñi'ya nu ngua jil'i ni', ndyutsij tsa ngu' li'. Ngusna ngu' ca quichij cha' cacha' ngu' jil'i ngu' quichij ñi'ya nu ngua jil'i ngu' quicha nu ngusñi cui'i xña'a jil'i, lo'o jua'a ndacha' ngu' ñi'ya nu ngua jil'i cube' bi'.

³⁴ Lo'o ndyuna ngu' quichij cha' bi', ndu'u ngu' ndyaa ngu' slo Jesús. Lo'o ndyacua tya'a ngu' lo'o, li' lye tsa ngüijña ngu' bi' jil'i cha' nga'aa tyanu Jesús loyuu quichij tyi ngu', tyaa yu xa' se'i nti' ngu'.

9

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu quicha nu nchcu' tyucui tyucui ña'a yu

¹ Lo'o li' xa' ndyatí Jesús ne' yaca ni'í bi', cha' tyeje tacui lo tayu' cha' tyaa quichí tyi.

² Lo'o ndyalaa quichí bi', li' ñaa lo'o ngu' ji'í sca nu quicha nu nchcu' tyucui tyucui ña'a yu; ñaa ngu' slo Jesús cha' cua'ni jo'o ji'í nu quicha bi'. Ntsiya nu quicha bi' ne' sca catya. Pana jlo ti' Jesús cha' jlya ti' ngu' bi' ji'í, bi' cha' nchcu' lo'o nu quicha ndi'ya:

—Ca tso'o nu'u, sñi' —nacui Jesús ji'í nu quicha—. Cua ngua'ni clyu ti' na' ji'í qui'ya nu ntsu'u jinu'u.

³ Lo'o li' ngulacua xi ti' mstru cha' jo'ó nu ndu cacua ti: “Cha' cuxi nchcu' nu qui'yu re cuentya ji'í ycu' Ndyosi”. Jua'a ngulacua ti' ngu'.

⁴ Pana, ngua tii Jesús ji'í lcaa lo cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

—¿Ni cha' chí nti' mā ña'a mā 'na juani? —nacui Jesús ji'í mstru bi'—.

⁵ Ná ndiya ti' mā si ñacui na' ji'í nu quicha re: “Cua ngua'ni clyu ti' na' ji'í qui'ya nu ntsu'u hí”. ¿Ha tso'o la si chcu' na' lo'o nu quicha lacua: “Tyatu nu'u, xa tu'ba catya hí cha' tyaa lo'o ji'í ca to' tyi”? —nacui Jesús—.

⁶ Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' mā cha' ntsu'u chacuayá' 'na cuentya ji'í ycu' Ndyosi cha' cuityi na' qui'ya nu ntsu'u ji'í ñati' chalyuu, cha' nu cua nda

Ni 'na lijyaa cha' caca ñati. Ca cuayá' ti' mā lo'o ña'a mā cha' tyaca tso'o nu quicha re juani.

Li' xa' nchcu' Jesús lo'o nu quicha bi':

—Tyatu nu'u —nacui Jesús ji'í—, xñi ji'í catya jinu'u cha' tsa lo'o ji'í ca to' tyi.

⁷ Hora ti ndyatu nu quicha bi', ngusñi ji'í catya ji'í, ndu'u yu, ndyaa yu ca to' tyi yu.

⁸ Quiña'a tsa ñati na'a ji'í cha' bi', ndyutsii tsa ngu' li'. Ngua'ni tlyu ngu' ji'í ycu' Ndyosi li', cha' cua nda Ni chacuayá' ji'í ñati chalyuu cha' cua'ni cña tonu jua'a, ngua ti' ngu'.

Ngusi'ya Jesús ji'í Mateo

⁹ Ndu'u Jesús ndyaa, lo'o li' cua tyeje tacui ti to' ni'í su ntucua Mateo nxñi cñi cña loo ngu'. Nchcu' Jesús lo'o nu Mateo bi' li':

—Tyu'u lca'a nu'u 'na —nacui Jesús ji'í.

Hora ti ndyatu Mateo, nguxtyanu cña ji'í, ndyaa lca'a ji'í Jesús li'.

¹⁰ Tiya' la li' nga'a Jesús nde ne' ni'í ji'í Mateo, ntucua yu to' mesa cha' ndyacu yu. Lo'o li' quiña'a la ñati ndyalaa slo Mateo cha' cacu ngu' lo'o. Ndi'í ngu' tya'a ndu'ni cña lo'o Mateo, lo'o xa' la ñati nu nacui ngu' ji'í cha' ná tso'o ñati bi', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í Jesús; stu'ba ti ndyacu lcaa ngu' bi'.

¹¹ Lo'o na'a ngu' fariseo cha' ndyacu Jesús lo'o ngu' bi', hora ti nchcu' ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu:

—¿Ni cha' stu'ba ti ndacu xu'na mā lo'o ngu' nu ná tso'o, masi lo'o ngu' re nulaca msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ji'i ngu'? —nacuī ngu' fariseo bi'.

¹² Pana ndyuna Jesús cha' nu nda ngu' bi', bi' cha' nchcui' ycuī' yu lo'o ngu' li':

—Ngu' nu ná quicha ni, ná ntsu'u cha' caca jo'o ji'i ngu' bi' —nacuī Jesús ji'i ngu'—. Sca ti ji'i ñati quicha ntsu'u cha' caca jo'o.

¹³ Yaa clya mā cua'a jyaca mā ji'i cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi, nu ndi'ya nchcui': "Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' mā ji'i tya'a ñati mā, nacui' ycuī' Ni. Bi' nu tso'o la, masi ná ta mā quiña'a tsa msta 'na; ni na'ni scu' mā, ná ndu'ni cha' ta mā msta 'na." Jua'a nscua lo quityi. Ná lijya na' chalyuu cha' chcui' na' lo'o ñati nu tso'o tsa ycuī' ngu', nti' ngu'; cua lijya na' chalyuu cha' chcui' na' lo'o ngu' nu jlo ti' cha' ntsu'u cha' cuxi tyiquee ngu', cha' caca tyuju'u ti' ngu' li'. Xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'.

Ndacha' ngu' judío ji'i Jesús si ná cua'ni tacati yu ji'i tsā nu ná ndacu ngu'

¹⁴ Lo'o li' ndyalaa sca taju ñati slo Jesús, la cui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan laja lo'o ntyucuatya ji'i ngu' laca ngu' bi'. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—Ntsu'u tsā nu ná ndacu cuare —nacuī ngu'—, lo'o ntsu'u tsā nu ná ndacu ngu' fariseo, xqui'ya cha' ndu'ni

tacati ya tsā bi'; pana nu'u, lo'o jua'a ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, lcaa tsā ndacu mā. ¿Ni cha' ta ndacu cu'mā lcaa tsā lacua?

¹⁵ Li' nguxacuī Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Lo'o caja clyo'o ngu' ni, ndacu ngu' nu ndya'a lo'o cutsii; ná ndi'i ngu' xñi'i ti' ngu' tsā bi' lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacuī Jesús ji'i ngu' li'—. Pana nu lo'o tyalaa tsā li', nu lo'o tyaa lo'o ngu' ji'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii, cha' caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'i ti' ngu' re nde loo la.

¹⁶ Chaca cha' chcui' na' lo'o mā: ni sca ngu' ná cua'ni cho'o ngu' late' cusu' ji'i ngu' lo'o sa yu'be late' cucui, cha' lo'o cua ndyaati late' bi', tyatsii' late' cucui bi'; tyati' jlyacuā su ngalya late' bi' li'.

¹⁷ La cui' ti cha', ná su'ba ngu' lcuī nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' ji'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'i tyaca' bi'; ndye ngula'a tyaca' li', tye lcuī tyalú li'. Ne' tyaca' cucui tyu'u lcuī nu chca ndyu'u ti; jua'a talo tyucuaa cha' bi', lo'o lcuī lo'o tyaca' bi'. (Jua'a ngulu'u Jesús ji'i ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná tso'o quixa' ngu' cha' cucui nu nclyu'u yu cuentya ji'i ycuī' Ndyosi lo'o cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' cha' cua'ni ngu'.)

Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

18 Laja lo'o nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa sca ngu' judío nu laca loo; ndatu sti' yu slo Jesús li', cha' jña yu sca cha' clyu ti' ji'i:

—Cua ngujuii ca ti sca nu piti cuna'a sñi' na' —nacui nu cusu' ji'i Jesús—. ¿Ha ná tsa nu'u slo na' cha' sta ya' nu'u lo nu piti bi'? —nacui—. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni cha' tyu'ú nu piti chaca quiya'.

19 Li' ndyatü Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa ngu' lo'o nu cusu' bi'.

20 Pana tyucuii su ndyaa ngu' nnyacua sca nu cuna'a quicha ji'i Jesús, lijya nde chu' yu cha' cala' ma' quiya' ste' yu; cua tii tyucuaa yija quicha nu cuna'a bi', cha' ndyalú tañi.

21 Ndi'ya ngulacua ti' ma': "Masi cala' ti na' ste' Jesús, li' tyaca tso'o na'". Jua'a ti ngulacua ti' ma'.

22 Lo'o li' nguxtyacui Jesús, nguxña'a ji'i nu cuna'a bi':

—Cua'ni cho'o tyiquee nu'u, sñi' —nacui Jesús ji'i—. Jlya ti' nu'u 'na, bi' cha' ndyaca tso'o nu'u juani.

Lo'o hora ti ndyaca tso'o nu cuna'a bi'.

23 Lo'o li' ndyalaa Jesús ca to' tyi nu laca loo bi', na'a cha' cua ndyalaa ngu' musca slo cha' nscua santo; nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu' toni'i ji'i nu cusu' bi'.

24 Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa ma' tso'o la —nacui—. Na laja' ti nu piti re, si'i na ngujuii re.

Nxtyí lo'o tsa ngu' ji'i Jesús li',

25 pana ngulo'o Jesús ji'i ngu' cha' caja su tyati' ycui' yu ne' ni'i ca slo nu piti bi'. Li' ngusñi yu ya' nu piti bi', ndaca'a nu piti li'.

26 Lo'o jua'a ngua cha' nguañi cha' bi' lcaa quichi' su ndi'i ngu' ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tucua tya'a ngu' cuityi'

27 Lo'o li' ndu'u Jesús ca ne' ni'i bi' ndyaa yu, lo'o jua'a ndya'a lca'a tucua tya'a ngu' cuityi' ji'i yu. Ngusi'ya ngu' ji'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i cua, cusu', nu'u nu laca ñati tya'a ji'i jyo'o David —ndu'ni ngu' ji'i.

28 Lo'o cua ndyalaa Jesús ndyati' ni'i ji'i, lo'o nu ngu' cuityi' bi' lijya ngu' cacua la slo yu. Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—¿Ha jlya ti' ma' cha' caca jna' cua'ni na' cha' tyaca tso'o ma'? —nacui yu ji'i ngu'.

—Jlya ti' ya, cusu' —nacui nu ngu' cuityi' bi' ji'i.

29 Lo'o li' ndyala' Jesús cloo tyucuaa ngu' cuityi' bi':

—Tyaca tso'o ma' lacua. Caca bi' ji'i ma' si' jlya ti' ma' 'na —nacui Jesús ji'i ngu' cuityi' bi' li'.

30 Hora ti ngua tso'o si'yu cloo ngu', ña'a tso'o ngu' li'. Lo'o li' lye nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná cacha' ma' ji'i ni sca ñati, cha' ná caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya ngua cha' ngua

tso'o cloo ma —nacuĭ Jesús jĭĭ ngu' bi'.

³¹ Pana ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndacha' ngu' jĭĭ lcaa ñati ñi'ya ngua cña nu ngua'ni Jesús lo'o ngu'; bi' cha' nguañi cha' bi' tyucui ña'a loyuu jua.

Ngua'ni Jesús jo'o jĭĭ sca nu cu'u

³² Lo'o cua ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', li' ndyalaa chaca latya ñati, yaa lo'o ngu' jĭĭ sca yu cu'u; na cu'u yu xqui'ya cuiĭ cuxi nu ngusñi jĭĭ yu.

³³ Lo'o ngulo Jesús cuiĭ cuxi jĭĭ nu quicha bi', li' ngua nchcui' yu, masi cu'u yu tsa la. Ndube tsa ti' lcaa ñati nu ndu ndacua li'.

—Bilya ña'a na sca cha' tlyu jua'a —nacuĭ ngu' jĭĭ tya'a ngu'—. Ná ntsu'u ñati tyucui ña'a nasiyu Israel re nu caca cua'ni jo'o jua'a —nacuĭ ngu'.

³⁴ Pana xa' ña'a nchcui' ngu' fariseo bi':

—Na nclyo nu Jesús jua jĭĭ cuiĭ cuxi nu ngusñi jĭĭ ngu' xqui'ya nu xu'na cuiñaja nu nda chacuayá' cha' cua'ni yu jua'a —nacuĭ ngu' fariseo bi'.

Tya'na tsa ti' Jesús jĭĭ ngu' quiña'a

³⁵ Lo'o li' ndyaa Jesús lcaa quichi sube, lcaa quichi tonu, cha' culu'u jĭĭ ngu' ne' laa jĭĭ ngu' judío; quiña'a tsa cha' nda Jesús lo'o ñati ñi'ya tso'o caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya jĭĭ ngu'. Lo'o jua'a ngua'ni jo'o jĭĭ lcaa ngu' quicha, jĭĭ lcaa ngu' nu ngunu'u ti'.

³⁶ Tya'na tsa ti' Jesús jĭĭ nu quiña'a tsa ñati nu ndya'a

lca'a jĭĭ, cha' ná nchca jĭĭ ngu' bi'; nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya nu tyĭĭ tso'o la ngu'. Ñi'ya ndu'ni xlya' nu ná ntsu'u nu ña'asĭĭ jĭĭ ni', jua'a ndu'ni ngu' quiña'a bi', ngua ti' Jesús.

³⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jĭĭ, nda yu sca cuiĭ lo'o ngu' cuentya jĭĭ ngu' quiña'a bi'. Nacuĭ yu cha' bilya cuna tso'o ngu' cha' jĭĭ ycui' Ndyosi, cha' ñi'ya laca sca xtya nu tso'o tsa ndyatsi cha' cua ngulala ti caca clacua, jua'a laca ngu' bi'.

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re cha' chcui' na lo'o ñati cha' xñi ngu' cha' nu nchcui' na' —nacuĭ Jesús jĭĭ ngu' bi'—. Lo'o jua'a, xti ti ngu' ntsu'u nu caca cua'ni cña re.

³⁸ Bi' cha' chcui' ma lo'o Sti na' nu laca Xu'na cña re, cha' tya ta Ni xi xa' la tya'a ñati nu taca jĭĭ cua'ni cña re.

10

Nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ngusubi Jesús jĭĭ cha' ca tsa'a ngu' jĭĭ

¹ Lo'o li' ngusi'ya Jesús jĭĭ nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a jĭĭ cha' caa ngu' slo. Nda yu chacuayá' jĭĭ ngu' bi', cha' tsa'a ngu' lo cña jĭĭ, cha' culo ngu' cuiĭ cuxi nu ngusñi jĭĭ ñati; jua'a nda yu chacuayá' cha' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o ngu' quicha.

² Nde nscua na' xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús: nu clyo ngusubi yu jĭĭ Simón, nu lo'o ndu'ni ngu' Pedro jĭĭ, lo'o Andrés tya'a ngula nu Simón

bi'; li' ngusubi yu ji' Jacobo, lo'o Juan tya'a ngula Jacobo, nu laca sñi' Zebedeo;

³ lo'o jua'a ngusubi yu ji' Felipe, lo'o ji' Bartolomé, lo'o ji' Tomás, lo'o ji' Mateo nu ngusñi cñi cña loo ngu' clyo; lo'o jua'a ngusubi yu ji' Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji' Lebeo nu lo'o ndu'ni ngu' Tadeo ji';

⁴ ngusubi yu ji' Simón nu ngua ji' taju ngu' cananista, lo'o ji' Judas Iscariote nu cuju' cresiya ji' Jesús ji' ngu' cuxi ca tiya' la.

Ngulo Jesús cña ji' nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' hcui' ngu' lo'o ngu' xa' quichí

⁵ Ngulo Jesús cña ji' nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ndi'ya:

—Ná tsaa mā tyucuii nde xa' tsu' su ndi' ngu' nu ná ntsu'u cha' ji' lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, ni ná tsaa mā quichí tyi ngu' Samaria —nacui Jesús ji' ngu' bi'—.

⁶ Sca ti slo ngu' Israel tya'a mā tsaa mā, cha' tya'na tsa ngu'; ñi'ya ndu'ni xlya' nu cua nguna', jua'a ndu'ni ngu' bi'.

⁷ Ta mā cha' lo'o ngu' lcaa quichí cha' cua tyalaa ti hora cha' caca ycu' Ndyosi loo.

⁸ Cua'ni mā cha' tyaca tso'o ngu' quicha, cua'ni mā cha' chaca quiya' tyu'ú ngu' nu cua ngujui; cua'ni mā jo'o ji' ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha' nu xa' caca lubii cuaña' ngu' quicha bi'; culo mā ji' cui' cuxi nu ngusñi ji' xa' la ñati. Ná ngusñi na' cñi lo'o nda na' chacuayá' ji' mā cha' cua'ni mā jo'o ji' ngu' quicha, bi'

cha' ná cui'ya mā caya' lo'o cua'ni mā jo'o ji' ngu'.

⁹ Ná lo'o cñi cui'ya mā tsaa mā, masi cñi oro, masi cñi plata, masi cñi sube;

¹⁰ ni ná lo'o quixu tyaja qui'ya mā tsaa mā. Lo'o jua'a ná qui'ya mā chaca camxa, ni xa' caña, ni ná lo'o yaca tyu'ua ya' mā tsaa mā. Si cua nguxtyucua mā ji' ngu', nga'a cha' xacu ngu' ji' mā.

¹¹ 'Lo'o tyalaa mā sca quichí, masi quichí tlyu, masi quichí sube ti, li' clyana mā ji' sca ñati nu tso'o ntsu'u tyiquee ña'a yu ji' mā. Slo yu bi' tyi' mā ña'a cuayá' nu tsaa mā xa' quichí.

¹² Nu lo'o tyatí mā to' tyi yu, jña mā ji' ycu' Ndyosi cha' ti ti tyi' tyiquee ngu' ca tyi.

¹³ Si chañi cha' nti' ngu' nu ndi' ni' bi' cuna la ngu' cha' ji' ycu' Ndyosi, li' cua'ni Ni cha' ti ti tyi' tyiquee ngu' bi'; pana si ñilo'o ti ngu' ji' mā cha' nti' ngu' cuna ngu', nga'aa culacua Ni ji' ngu' bi'. Li' nga'aa hcui' mā cha' ji' ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi'.

¹⁴ Lo'o si ná nti' ngu' cha' tyanu mā slo ngu', si ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nclu'u mā ji' ngu', li' xtyanu mā ji' quichí bi'; jua'a salú mā sñii yuu nu ntsu'u quiya' mā lo'o tyu'u mā quichí bi'.

¹⁵ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā, cha' nu lo'o tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji' lcaa ñati, li' xcube' tsa Ni ji' ngu' quichí su ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu culu'u mā ji' ngu'; tsá bi' ca tso'o la cha'

ji'ḷi ngu' cuxi nu nguti'ḷi quichi Sodomā, nu nguti'ḷi quichi Gomorra nu ngua sa'ni.

Cua'ni lya' ti' ngu' ji'ḷi mā

16 'Cua'a jyaca mā 'na: Ta na' ji'ḷi mā cha' tsaā mā xa' quichi ñi'ya si laca mā xlya' nu ndya'a laja bo'lo tyaala; bi' cha' tii ti ti' mā tya'a mā laja ñati, ñi'ya nti' ndya'a cuaña nu tii tsa ti'. Tso'lo ti tya'a mā, ná cua'ni tyaala mā ji'ḷi ngu' tsiya' ti. Caca mā ñi'ya laca paloma, cha' masu tsa ni', ná tyaala ni' tsiya' ti.

17 Pana cua'ni tii ti ti' mā lo'lo ñati; ná tyiquee' tsaā lo'lo ngu' ji'ḷi mā slo ngu' tsiya, masi ná tyaala mā ji'ḷi ngu'. Lo'lo jua'a quiji'ḷi ngu' ji'ḷi mā ne' laa ji'ḷi ngu'.

18 Ntsu'u ngu' nu tsaā lo'lo ji'ḷi mā slo ngu' nu laca loo cha' ñasi' ti ngu', hasta tyalaa mā ca slo ycu'ḷi rey. Lo'lo xcube' ngu' ji'ḷi mā xqui'ya na', li' caja xi tyempo cha' ta mā xi cha' jna' lo'lo ngu' bi', masi lo'lo ngu' xa' tsu'.

19 Nu lo'lo tsaā lo'lo ngu' ji'ḷi mā slo ngu' tsiya ni, ná culacua tsa ti' mā ñi'ya caca cha' nu chcu'ḷi mā lo'lo ngu' bi', ñi'ya caca xacu'ḷi mā cha' ji'ḷi ngu' bi'. Cua'ni ycu'ḷi Ndyosi cha' quije cha' liñi nu chcu'ḷi mā lo'lo ngu' bi',

20 cha' si'ḷi cha' ji'ḷi ti mā nu chcu'ḷi mā li'; cha' ji'ḷi Xtyi'ḷi ycu'ḷi Ndyosi Sti na, bi' caca cha' nu chcu'ḷi mā lo'lo ngu'.

21 'Tii ti ti' mā tyi'ḷi mā lacua, cha' lo'lo tya'a ngula mā tsaā lo'lo ji'ḷi mā cha' cuiñi ti sta qui'ya ji'ḷi mā slo ngu' tyaala

bi'; lo'lo jua'a cujuui cuañi' sti mā ji'ḷi mā. Hasta sñi' mā, cujuui cuañi' ngu' ji'ḷi cu'mā nu laca mā sti ngu' xtya'a ngu' slo ngu' tyaala bi'; hasta cujuui ngu' ji'ḷi mā nti' nu sube bi'.

22 Lo'lo jua'a caca ti'ḷi ti' lcaa ngu' ña'a ngu' ji'ḷi mā xqui'ya na'. Pana ñati nu talo ji'ḷi lcaa cha' cuxi bi', clyaá ngu' li', caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'ḷi ngu' bi'.

23 Tso'lo xna mā nde xa' quichi nu lo'lo lye tsa cua'ni lya' ti' ngu' ji'ḷi mā. Cha' liñi nchcu'ḷi na' lo'lo ma juani: Bilya ta mā cha' 'na lo'lo ngu' Israel tya'a na nde lcaa quichi tyi ngu' nu lo'lo caā na' chalyuu chaca quiya', na' nu cua nda Ni 'na lijyaā cha' caca na' ñati.

24 'Ñati nu laca mstru ji'ḷi ngu', bi' laca nu jlo la ti', si'ḷi na jlo la ti' ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a ca ti. Lo'lo jua'a ñati nu laca xu'na ngu', bi' laca loo ji'ḷi ngu', si'ḷi msu nu laca loo.

25 Sca ti cuayá' cha' ti'ḷi caca ji'ḷi ngu' cuañi' bi' li', ñi'ya nu ndyaca ji'ḷi mstru ji'ḷi ngu'; sca ti cuayá' cña ti'ḷi caca ji'ḷi msu bi' li', ñi'ya nu ndyaca ji'ḷi xu'na ngu'. Bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' ti'ḷi tsa chcu'ḷi ngu' ji'ḷi mā nu ntsu'u cha' ji'ḷi mā lo'lo na', cha' laca nu Xu'na mā; cua nchcu'ḷi ngu' cha' Beelzebú nu xu'na cuiñaja laca na'.

¿Ti'ḷi' cutsii mā?

26 'Bi' cha' nacu'ḷi na' cha' ná cutsii mā ji'ḷi ñati chalyuu ti. Lcaa cha' nu ngua'ni ngu'

cuaana ti, nti' ngu', quijeloo cha' bi' ji'i ñati' nde loo la; lcaa cha' nu ntsu'u cuatsi' ti ji'i ngu', nti' ngu', caca cuayá' ti' ñati' ji'i cha' bi' nde loo la.

²⁷ Lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma' nde su ndi'i ma' ycu' ti ma', chcu' ma' cha' bi' lo'o lcaa ñati' nde loo la; jua'a scaa cha' nu nclyu'u na' ji'i ma' cuaana ti, cui' chcu' ma' cha' bi' lo'o lcaa ngu' quichi'.

²⁸ Ná cutsii ma' ji'i ngu' nu cujuui ji'i ma' nde chalyuu ti, cha' ná nchca ji'i ngu' cujuui ngu' ji'i cresiya ji'i ma'; tso'o la si cutsii ma' ji'i ycu' Ndyosi nu cua'ni cuayá' ji'i ma' nde loo la. Cutsii ma' ji'i ycu' Ndyosi tu'ni, xqui'ya cha' cua'ni Ni cha' tye cha' ji'i ma' tsiya' ti si tsa ma' ca bilyaa.

²⁹ 'Cua jlo ti' ma' cha' tsa'ña tsa nga'a quiñi sube nu nduju' ngu', masi tucua tya'a quiñi sube caja ji'i ma' sa paxu ti. Pana ycu' Sti na laca loo, lcaa cha' jlo ti' Ni; masi sca ti quiñi sube cajaa ni', pana cua jlo ti' ycu' Ni cha' bi'.

³⁰ Lo'o jua'a cua ngulacua Ni ji'i lcaa quicha' hiq ue ma', jlo ti' Ni ni lcau tya'a quicha' ntsu'u hiq ue scaa ngu'.

³¹ Lo'o cu'ma' ni, quiña'a tsa ntsu'u lo cu'ma' ca slo ycu' Ndyosi; ná stu'ba ma' tsiya' ti masi lo'o quiña'a tsa quiñi sube. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cutsii ma' ji'i ñati'.

Cha' ji'i ñati' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo

³² 'Lo'o chaca cha' ni: lcaa ñati' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', nu nchcui' cha' jna' lo'o xa'

ñati, jua'a na', chcu' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cua' cha' tya'a tso'o na' laca ñati' bi'.

³³ Lo'o jua'a lcaa ngu' nu nchcui' lo'o xa' ñati' cha' ná ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o na', jua'a na', chcu' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cua' cha' si' tya'a tso'o na' laca ñati' bi'.

Ná stu'ba cha' ji'i ñati' chalyuu xqui'ya Jesús

³⁴ 'Ná culacua ti' ma' cha' ti' tyi' tyiquee ñati' chalyuu xqui'ya cha' cua lijya na'. Ná caca jua'a. Lye la xu' tya'a ngu' xqui'ya na';

³⁵ xu' tya'a sca ñati' lo'o sti yu xqui'ya na', xu' tya'a sca nu cuna'a lo'o xtya'a cho' xqui'ya na', xu' tya'a cuxii ji'i ngu' lo'o xtya'a laa cho'.

³⁶ Xu' tya'a ngu' jua'a ña'a cuayá' caca lcaa tya'a ngu' tya'a cusuu ngu'.

³⁷ 'Tso'o tsa lo'o ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu'; pana si xti la ndu'ni tyaca'a ngu' bi' 'na, ná taca tya'a ngu' bi' lo'o na'. Lo'o jua'a tso'o lo'o ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i sñi' ngu', masi sñi' qui'yu, masi sñi' cuna'a; pana si xti la ndu'ni tyaca'a ngu' bi' 'na, ná taca tya'a ngu' bi' lo'o na'.

³⁸ Lo'o jua'a ná taca ñacu' ngu' cha' na' laca Xu'na ngu', si ná nti' ngu' bi' tya'a ngu' lo'o na' tyucui' nu culu'u na' ji'i ngu' cha' tsa ngu'. Ntsu'u cha' xñi' ngu' tyucui' bi', masi cujuui xa' ñati' ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' jna'.

³⁹ La cui' jua'a ngu' nu ná ndyujui ñati' ji'i xqui'ya cha'

lye la ndu'ni tyaca'a ngu' jil'i ycuil' ca ti ngu', ná caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi'; pana caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' si cujuui ñati jil'i xqui'ya cha' jna'.

Cha' tso'o nu tyacua jil'i ngu' nde loo la

⁴⁰ Chaca cha' ni: lo'o ta ñati su tyil'i mā to' tyi ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya si cua nda ngu' bi' su tyil'i na' to' tyi ngu'. Lo'o jua'a, lo'o ta ngu' su tyil'i na' lo'o ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya si cua nda ngu' bi' su tyil'i ycuil' Ndyosi lo'o ngu', cha' la cui' ycuil' Ndyosi laca nu cua nda Ni 'na lijya na' ca nde.

⁴¹ Lo'o si ta ngu' su tyil'i sca ñati nu laca tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi, cha' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi ndya'a ñati bi', tso'o tsa caca jil'i ngu' bi' nde loo la. Li' tyacua sca cha' tso'o nu cua nguxco'o ycuil' Ndyosi cuentya jil'i ngu' bi', stu'ba ti caca jil'i ngu' bi' lo'o jil'i nu laca tu'ba bi'. Lo'o jua'a si ta ngu' su tyil'i sca ñati nu tso'o tsa tyiquee xqui'ya cha' ndaquiya' yu cha' jil'i ycuil' Ndyosi, stu'ba caca jil'i ngu' bi' lo'o jil'i nu tso'o tsa tyiquee bi' nde loo la, cha' cua nguxco'o ycuil' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jil'i ngu' bi' ca su ntucua ycuil' Ni.

⁴² Lo'o jua'a, si ta ñati masi sca sca' ti hitya co'o ngu' cuañi' re xqui'ya cha' ngu' nu ndyaca tsa'a 'na laca ngu', chañi cha' cua nguxco'o ycuil'

Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jil'i ñati bi' nde loo la.

11

Nda Juan jil'i ñati cha' tsa slo Jesús

¹ Nu lo'o ndye ngulu'u Jesús cha' bi' jil'i nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a jil'i yu, ndu'u yu ndyaa yu cha' chcuil' yu lo'o ngu' tyuu tya'a quichi nu ndil'i cacua ti; ngulu'u yu jil'i ngu' quichi bi'.

² Tya nga'a Juan ne' chcuā, pana cua ndyuna nu Juan bi' jil'i lcaa ña'a cña nu ndyu'ni Jesús nu laca Cristo; bi' cha' ngulo Juan cña jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, cha' tsa ngu' bi' slo Jesús,

³ cha' xcuane ngu' bi' jil'i Jesús cuentya jil'i Juan ndi'ya:

—¿Ha chañi cha' nu'u laca ycuil' nu cua caa ti? —nacui ngu' bi' jil'i Jesús li—. ¿Ha tya caa la chaca nu caca ycuil' Cristo?

⁴ Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Yaa mā cacha' mā jil'i Juan lcaa lo cha' nu nduna mā slo na', lcaa cha' nu ña'a mā slo na' —nacui Jesús jil'i ngu'—.

⁵ Cacha' mā cha' nu cua na'a mā ca nde jil'i yu; cacha' mā jil'i cha' ndu'ni na' cha' ndyaca tso'o cloo ngu' nu ngua cuityi', cha' ndya'a ngu' nu ngua quicha quiya', cha' ngua lubii cuaña' ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha' nduna ngu' nu ngua cu'u jyaca, cha' ndyu'ú ngu' chaca quiya' nu cua ngujuii, cha' nchca cuayá' ti' ngu' ti'i ñi'ya nu

cua'ni lyaá ycuí' Ni jí'í ñatí chalyuu jí'í nu cuxi.

⁶ Tso'o tsa caca tyiquee ñatí nu ña'a ti tya nxñi cha' 'na, masi ná nchca cuayá' tso'o ti lcaá cha'.

⁷ Lo'o cua ndyaa ngu' bi', li' nguxana Jesús nchcui' yu cha' jí'í Juan bi' lo'o nu quiña'a tsa ñatí nu ndi'í cajua:

—Nu lo'o ndyaa mā ne' quixí' su nguti'í Juan ca su ná ndi'í ñatí, ¿na ca ngulacua tí mā cha' ña'a mā ca ndacua? —nacuí Jesús jí'í ngu'—. ¿Ha na'a mā sca yaca quii nu nchcutā cui'í jí'í? Si'í jua'a.

⁸ ¿Ni cha' laca ndyaa mā ca-jua lacua? ¿Ha na'a mā jí'í sca nu qui'yu nu tso'o tsa ña'a ste' yu? Si'í jua'a, cha' nu ngu' nu lacu' ste' tso'o tsa ña'a ni, ndi'í ngu' bi' slo ngu' culiya' nu laca loo.

⁹ Ná tyiquee' ngua tii mā cha' laca Juan sca ñatí nu laca tu'ba jí'í ycuí' Ndyosi. Chañi cha' laca yu jua'a, pana tlyu la cña ngujui jí'í Juan.

¹⁰ Ndi'ya nguscua jyo'o cusu' cua sa'ni la cha' jí'í cña nu ntsu'u jí'í Juan:

Culo na' cña jí'í sca msu 'na cha' tsaá yu nde loo nu'u,

cha' saala yu tyucuii su caá nu'u.

Jua'a nchcui' ycuí' Ni jí'í Cristo.

¹¹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā jí'í Juan nu ntyucuatya jí'í ngu', cha' bilya cala sca ñatí chalyuu nu jua'a ntsu'u cña tlyu la jí'í, ñi'ya nu ngua jí'í Juan bi'. Pana cua lijya na' cha' caca na' loo ne' cresiya jí'í ñatí; juani cua ña'a ca ñatí

nu ngusñi cha' 'na, tlyu la cha' ntsu'u jí'í ngu' bi' que Juan, masi ti'í ti ngu', masi cuañi' ngu'.

¹² Tya lo'o lijya Juan bi' tya clyo hasta juani quiña'a tsa cha' nchcui' ngu', cha' nti' tsa ngu' cha' caca ycuí' Ndyosi loo jí'í ñatí. Lo'o jua'a ntsu'u tsa ngu' nu lye tsa ndu'ni juersa cha' tyalaa ngu' slo ycuí' Ndyosi jua'a ti.

¹³ Pana cua nchcui' lcaá jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jí'í ycuí' Ndyosi sa'ni la ñi'ya caca lo'o xana caca ycuí' Ni loo ne' cresiya jí'í ñatí; la cui' jua'a nchcui' cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, ñi'ya laca cña nu ngulo ycuí' Ni jí'í ñatí. Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa Juan.

¹⁴ La cui' bi' laca ñi'ya ngua Elías, nu ngua tu'ba jí'í ycuí' Ndyosi cua sa'ni; la cui' cua sa'ni nscua cha' caá nu bi' chaca quiya' juani, si tyaja'a mā xñi mā cha' bi'.

¹⁵ Cua'a jyaca tso'o mā jí'í cha' nu nda na' re lo'o mā.

¹⁶ Ná tso'o tsiya' ti ñi'ya nu ndu'ni ñatí chalyuu tyempo juani. Ndu'ni ngu' ñi'ya si laca ngu' nu sube nu ndya'a ndijya ti cla'be quichi, nu taja ti jí'í tya'a ndijya ngu' cha' ná nti' ngu' quijya ngu' lo'o tya'a ngu'. Bi' cha' nxi'ya ngu' jí'í tya'a ngu':

¹⁷ “¿Ni cha' ná ntyaja'a mā cula quiya' mā? Na nclya'a ya xi jí'í cha' jí'í mā”, nacuí nu sube bi'. “¿Ni cha' ná ntyaja'a mā ca xñi'í ti mā lo'o cua? Na nclya'a ya marcha, na nxi'ya ya nga'a ya.” La cui' jua'a

ndyu'ni cu'ma ñati chalyuu juani; xcui' na taja ti' ma, ná tso'o ntsu'u tyiquee ma tsiya' ti ña'a ma ji'i tya'a ñati ma.

18 Nu lo'o ñaa Juan bi' ni, ntsu'u quiña'a tsa na nu ná ndacu yu, nu ná ndyi'yu yu. Lo'o li' nchcui' ma ji'i yu: "Ntsu'u cui'i xña'a ji'i yu, bi' cha' ndu'ni yu jua'a", nacui ma.

19 Lo'o li' liyya na' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati, ndacu na' lcaa lo na lo'o ma, ndyi'yu na' lcaa lo na lo'o ma, lo'o li' nchcui' ma 'na: "iÑa'a ma ña'a! Ndacu tsa yu jua, cu'bi tsa yu", nacui ma ji'i tya'a ma. "Ná tso'o yu jua cha' tya'a tso'o yu laca ngu' nu nxñi cñi cña loo na, lo'o jua'a xi xa' la ngu' cuxi laca tya'a tso'o yu", nacui ma 'na. Nacui ma jua'a cha' ná tso'o cha' nu nchcui' na', nti' ma; pana caca cuayá' ti' ma nde loo la cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ngu' nu nacui cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi laca na'.

Quichi su ná ndaquiya' ngu' ji'i ycui' Ni

20 Lo'o li' lye xi nchcui' Jesús cha' ji'i quichi su lu'ba ti ndya'a yu, cha' quiña'a cha' tlyu cua ngua'ni yu slo ngu' ca tyi bi', pana ná ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'; ná nguxtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi'.

21 —i Tya'na tsa cu'ma ngu' quichi Corazín! —nacui Jesús—. i Tya'na tsa cu'ma ngu' quichi Betsaida! —nacui—. Cua quiña'a tsa

cha' tlyu nu cua na'a cu'ma, pana ná nguju'u ti' ma tsiya' ti ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma, ná nguxtyanu ma cha' bi'. La cui' jua'a tya sa'ni la xña'a tsa ngu' quichi Tiro lo'o ngu' quichi Sidón, ngu' xa' tsu' ngua ngu' bi'. Pana ná ngujui ñi'ya caca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', ná ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi', cha' bilya ña'a ngu' bi' cha' tlyu ñi'ya nu ña'a cu'ma ngu' Israel; bi' cha' ná ngua xñi'i ti' ngu' bi'. Ná ndyacu' ngu' late' ngata, ni ná ngusu'ba ngu' jii hique ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' su nscua jyo'o.

22 Liñi cacha' na' ji'i ma, cha' caca tso'o la ji'i jyo'o ngu' Tiro lo'o ji'i jyo'o ngu' Sidón, nu lo'o tyalaa tsa tlyu lo'o cua'ni cuayá' ycui' Ndyosi ji'i ñati chalyuu; lye la xcube' Ni ji'i cu'ma li'.

23 Lo'o cu'ma ngu' Capernaum ni, ¿ha tso'o tsa quichi tyi ma nti' ma? ¿Ha laca quichi tyi ma loo ji'i xa' quichi nti' ma? Pana nde loo la quiñu'u tsiya' ti quichi tyi ma, tyaa ycui' ma ca bilyaa li'. Quiña'a tsa cha' tlyu ngua'ni na' slo cu'ma, lo'o ná jlyu ti' ma 'na tsiya' ti. La cui' jua'a nu ngua sa'ni, xña'a tsa ngua ngu' quichi Sodoma; pana ná na'a jyo'o ngu' bi' cha' tlyu ñi'ya nu cua na'a cu'ma ngu' Capernaum. Si cua na'a ngu' cha' bi', cua ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu' li', cua ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi'; tya nscua quichi

tyi ngu' bi' juani lacua.

²⁴ Liñi cacha' na' jil'i mā, cha' caca tso'o la jil'i jyo'o ngu' Sodomā bi' tsā tlyu lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i ñat'i chalyuu; lye la xcube' Ni jil'i cu'mā li'.

Ti ti tyi'i tyiquee ngu' xqui'ya Jesús

²⁵ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ycu'i' Ndyosi Sti yu:

—Cua'ni tlyu na' jinu'ū, Sti na'; la cui' nu'ū laca Xu'na ya, masi nde cua, masi nde chalyuu —nacui' Jesús jil'i ycu'i' Ndyosi—. Tsa xlya'be h'i cha' cua ngua'ni nu'ū cha' ngua cuayá' ti' ñat'i nu ná jlo tso'o ti' nquicha'; pana xa' ñat'i ñi'ya nti' ngu' tii, ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' cha' jinu'ū. Masi ngu' nu nchca tsa jil'i, masi ngu' nu jlo tsa ti' lcaa cha' jinu'ū nti' ngu', pana ná nchca cuayá' ti' ngu' bi'.

²⁶ Chañi cha' jua'a nti' ycu'i' nu'ū, cha' caca cuayá' ti' ngu' nu ná jlo ti' tsiya' ti.

²⁷ Lo'o li' tya ngulu'u la Jesús xi jil'i ngu':

—Lcaa chacuaya' jil'i Sti na' ndyanu ya' na'. Ni sca ñat'i ná jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya 'na nu laca Sñi' ycu'i' Ni; sca ti ycu'i' Ndyosi Sti na' jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya 'na. Lo'o jua'a, ni sca ñat'i ná jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i Sti na'; sca ti na' nu laca Sñi' ycu'i' Ni jlo ti' na', lo'o jua'a culu'u na' cha' bi' jil'i ñat'i nu subi na' jil'i cha' ca tsa'a ngu' 'na.

²⁸ Lcaa cu'mā nu nga'aa talo mā cha' ti' tsa cña nu

ntsu'u jil'i mā nde chalyuu, nti' mā, caa mā tyu'u cha' jil'i mā lo'o na' juani; ta na' chacuayá' cha' ti ti tyi'i tyiquee mā li'.

²⁹ Xñi mā cña nu ta na' jil'i mā, lo'o li' ca tsa'a mā lcaa cha' 'na. Tya'na tsa ti' na' ña'a na' jil'i mā, lo'o jua'a talo tsa tyiquee na' jil'i mā; ti ti tyi'i tyiquee mā lo'o cua ngüityi na' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil'i mā.

³⁰ Cha' tso'o laca cha' nu ca tsa'a mā 'na; ná tucui cha' bi', lo'o jua'a lasa ti cña nu ta na' jil'i mā.

12

Nsuu ngu' si'yu trigo tsā nu ndi'i cña' ngu'

¹ Lo'o ngua tsā ta'a nu ndi'i cña' ngu' judío, li' ndyaa Jesús su nscua xtya trigo jil'i ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i. Cua ntyute' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, bi' cha' ngusuu ngu' xi si'yu trigo cha' cacu ngu' ña'a ye'e ti.

² Li' na'a ngu' fariseo cha' ndyu'ni ngu' jua'a, nchcui' ngu' lo'o Jesús li':

—¿Ha ná jlo ti' mā cha' ná ntsu'u chacuayá' cua'ni na cña juani, cha' tsā nu ndi'i cña' na laca? —nacui' ngu' bi' jil'i Jesús—. Nu ngu' cua nu ndyaca tsa'a jinu'ū ni, ¿ni cha' laca ndyu'ni ngu' cña juani lacua?

³ Lo'o li' nguxacui' Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—¿Ha bilya hcui' mā lo quityi jil'i ycu'i' Ndyosi nu nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David sa'ni? —nacui' Jesús jil'i

ngu'—. Ngua sca tsā ntyute' tsa yu li', lo'o jua'a ntyute' tsa lcaa ngu' tya'a ndya'a yu.

⁴ Pana jlo ti' yu cha' ntu-cua xlyá nu laca msta jii' ycuí' Ndyosi lo mesa ne' ni'i nu cuentya jii' Ni cajua. Bi' cha' ndyaa ngu' ne' ni'i bi', ndyacu ngu' xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá' cacu cua ña'a ca ñati jii'; sca ti jii' ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' cacu ngu' xlyá bi'.

⁵ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, cha' ngu' sti jo'ó ni, ná nga'a cña' sti jo'ó ne' laa tonu lo'o ndyaca tsā nu ndi'i cña' ngu'; ntsu'u cña nu ndu'ni ngu' sti jo'ó bi'. Pana la cui' ti ná ntsu'u qui'ya jii' ngu' bi' cuentya jii' ycuí' Ndyosi —nacuí Jesús jii' ngu' fariseo bi'—.

⁶ Chañi cha' nu nchcui' na', sca cha' nu ndulo la jii' mā que laa tonu bi' jii' mā.

⁷ Ná ndube ti' mā ñi'ya nu nchcui' cha' nu nacuí ycuí' Ndyosi, nu nscua lo quityi ndi'ya: “Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' mā jii' tya'a ñati mā”, nacuí Ni, “bi' cña nu tso'o la cha' cua'ni mā. Pana ná nti' na' cha' ta mā quiña'a tsa msta 'na; ni na'ni scu' mā, ná ndu'ni cha' ta mā 'na.” Si cua ngua cuayá' ti' mā ñi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi bi', ná sta mā qui'ya jii' ngu' cha' cuiñi ti.

⁸ Lo'o jua'a ta na' chaca cha' lo'o mā, cha' na' nu cua nda Ni 'na lijyaā cha' caca na' ñati ni, laca na' loo, masi tsā nu ndi'i cña' ngu'.

Cha' jii' sca yu quicha nu nchcu'ya'

⁹ Lo'o li' ndu'u Jesús, ndyaa yu xa' quichi, ndyatí yu ne' laa jii' ngu' judío cajua.

¹⁰ Li' na'a yu cha' ndi'i sca nu qui'yu nu quicha ya', cha' cua nchcu' tyucuí sca tsu' ya'. Li' nchcuane ngu' jii' Jesús:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' jii'na cha' cua'ni na jo'o jii' ngu' quicha tsā ta'a, nu lo'o nga'a cha' tyi'i cña' na? —nacuí ngu' jii' Jesús.

Nti' tsa ngu' bi' sta ngu' qui'ya hichu' Jesús.

¹¹ Lo'o li' nguxacuí yu cha' jii' ngu':

—¿Ha ná culo mā jii' sca xlyá' jii' mā si tyú ni' ne' tyuu? —nacuí Jesús jii' ngu'—. Culo mā jii' ni' tu'ni, masi tsā ta'a laca.

¹² Lo'o ñati ni, ndulo la cha' jii' ñati que jii' sca xlyá', bi' cha' ntsu'u chacuayá' xtyu-cua na jii' ñati, masi tsā nu tacati tsa jii'na, nu ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na cña.

¹³ Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Xquiñi nu'u ya' —nacuí Jesús jii'.

Lo'o nchquiñi nu quicha bi' ya', hora ti ndyaca tso'o ya' nu quicha, stu'ba ngua bi' lo'o chaca tsu' ya'.

¹⁴ Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu ngu' fariseo bi' jii' yu, ndu'u ngu', ndyaa ngu'; ngua ti' ngu' si caja ñi'ya caca cua'ni tye ngu' cha' jii' Jesús li'.

Ñi'ya nscua cha' jii' Jesús lo quityi cua sa'ni

15 Pana ngua cuaya' ti' Jesús lcaa ña'a cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' fariseo, bi' cha' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'i. Quiña'a tsa ngu' ngutu'u lca'a ngu' ji'i yu, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'.

16 Lo'o li' ngulo yu cña ji'i ngu' nu ngua quicha bi', cha' ná cacha' ngu' tilaca laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o ngu'.

17 Tya sa'ni cua nda ycu'i' Ndyosi sca cha' lo'o jyo'o Isaías cuentya ji'i Cristo. Ndi'ya nscua cha' bi' lo quityi:

18 Ña'a ma ji'i msu 'na nu cua ngusubi na' ji'i, nacui ycu'i' Ni.

Tyaca'a tsa bi' jna', lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu bi'.

Cua'ni na' cha' ca'ya Xtyi'i ycu'i' na' lo yu bi', cha' chcu'i' yu lo'o lcaa ñati, masi si'i ngu' judío laca ngu'.

Culu'u yu ji'i ngu' ñi'ya laca cha' liñi nu ndu'ni na' lo'o ñati, nacui ycu'i' Ndyosi.

19 Ná xu'u tya'a yu, ni ná xi'ya yu cuij;

ná cañi xtyi'i yu laja calle ti.

20 Ycu'i' ca yu xtyucua yu ji'i ngu' cha' xñi la ngu' cha' jna', masi nti' ngu' ñi'ya nti' sca yaca quii nu cua catsa ti, cha' nguna'a tsa ti' ngu'.

Lo'o jua'a culu'u yu ji'i ngu' cha' caca cuayá' la ti' ngu' lcaa cha' nu cuentya ji'i ycu'i' na',

masi cua tye ti cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee ngu', masi laca ngu' ñi'ya laca sca candil nu cua tyubi' ti.

Jua'a tyijiloo nu cha' liñi bi' ji'i cha' cuxi.

21 Ndu ti' ñati tyucui ña'a chalyu cha' cua caa ti yu.

Jua'a nscua cha' ji'i Cristo lo quityi bi'.

Nsta ngu' qui'ya ji'i Jesús

22 Lo'o li' ndyaa lo'o ngu' ji'i chaca nu quicha slo Jesús; cua ngusñi cui'i xña'a ji'i, bi' cha' ngua cu'u tu'ba yu, jua'a ngua cuityi' yu. Hora ti ngua'ni Jesús jo'o ji'i nu quicha bi', cha' xa' nchcu'i' yu, xa' nda Jesús xee ndyu'u cloo yu.

23 Ndube tsa ti' lcaa ngu' nu na'a ji'i cha' bi' li'.

—¿Ha la cui' nu ñati tya'a ji'i jyo'o David bi' laca nu qui'yu re? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

24 Lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' bi', xa' ña'a cha' nchcu'i' ngu' bi' ji'i Jesús:

—Sca ti chacuayá' ji'i Beelzebú nu laca xu'na lcaa lo cui'i cuxi, sca ti jua'a nchca ji'i nu qui'yu re culo ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati —nacui ngu' fariseo bi'.

25 Pana ngua tii Jesús ñi'ya laca cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' nchcu'i' yu lo'o ngu' bi' li':

—Si tya'be tya'a ngu' sca nasiyu xqui'ya cha' nxu'u tya'a ngu' nu laca loo, tye cha' ji'i ngu' bi' jua'a ti li' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Lo'o jua'a si xu'u tya'a ngu' sca quichi' ti,

tye cha' ji'li ngu' bi' jua'a ti; masi xu'u tya'a ngu' nu ndi'li sca ni'li ti, la cui' ti cha' caca, tye cha' ji'li ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tyaa ngu' li'.

²⁶ La cui' jua'a ná talo Satanás si xu'u tya'a ycu'i' Satanás lo'o msu ji'li ycu'i'; tye cha' ji'li nu xña'a yala ti li'.

²⁷ ¿Ha cha' liñi nchcui' ma lacua, nu lo'o nchcui' ma cha' chacuayá' ji'li Beelzebú nclyo na' ji'li cui'li cuxi? Ná liñi nchcui' ma tsiya' ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'li ma ni, nclyo ngu' ji'li cui'li cuxi chacuayá' ji'li ycu'i' Ndyosi, nacui' ngu'. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' ma lacua; caca cuayá' ti' ma si cha' liñi nchcui' ma, si cha' cuiñi ti nchcui' ma.

²⁸ Pana chacuayá' ji'li Xtyi'i ycu'i' Ndyosi nclyo na' ji'li cui'li cuxi, bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' cua nguxana cha' laca ycu'i' Ndyosi loo ne' cre-siya ji'li ñati.

²⁹ 'Sca ñati nguula ni, ná caja ñi'ya tyati' ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba ji'li yu; sca ti si sca' ngu' ji'li xu'na ni'li clyo, taca cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'li yu bi' li'.

³⁰ 'Ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna', na nxu'u tya'a ngu' bi' lo'o na', jua'a ndyu'u cha' bi'. Lo'o jua'a ñati nu ná nxyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' ji'li tya'a ñati ngu' cha' ná xñi tya'a ngu' cha' jna' lacua.

³¹ 'Bi' cha' ndacha' ji'li ma juani cha' taca cui'ya ycu'i' Ni cha' clyu ti' ji'li ñati xqui'ya lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'li ngu', masi cuxi tsa nchcui' ngu' ji'li

ycui' Ni; pana lo'o cuxi tsa nchcui' ngu' ji'li cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi, li' nga'aa cui'ya ycu'i' Ni cha' clyu ti' ji'li ngu' bi' tsiya' ti.

³² Cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'li ñati nu nchcui' cha' cuxi jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; pana lo'o chcui' ngu' cha' cuxi ji'li cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi, li' nga'aa cui'ya ycu'i' Ni cha' clyu ti' ji'li ngu' bi' lcaa tsa lo'o tyi'li ngu' chalyuu, masi tyucui tyempo nde loo la.

Nslo na sca yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'

³³ 'Sca yaca ni, si tso'o yaca, ta si'yu tso'o li'; lo'o jua'a si ná tso'o yaca, ná ta si'yu nu cacu na li'. Jlo ti' na si tso'o yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'.

³⁴ Pana, ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'ma! Ná nchca chcui' ma cha' tso'o laja lo'o ntsu'u tsa cha' cuxi tyiquee ma; ñi'ya nu ntsu'u tyiquee scaa na, jua'a ndyu'u cha' nu nchcui' na.

³⁵ Cua ña'a ca ñati nu tso'o tyiquee ni, tso'o tsa nchcui' ngu' bi'; lo'o cua ña'a ca ñati nu cuxi tyiquee, cuxi ti nchcui' ngu' bi' li'.

³⁶ Ta na' sca cha' lo'o ma juani: nu lo'o tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' ycu'i' Ni ji'li lcaa ñati, li' ntsu'u cha' cacha' lyiji ycu'i' ca ngu' ji'li lcaa cha' cuxi nu cua nchcui' ngu' nde chalyuu.

³⁷ Li' cui'ya Ni cuentya ji'li lcaa cha' nu cua nchcui' ma chalyuu; ñacu'i Ni ji'li ma si ntsu'u qui'ya ji'li ma lo'o ycu'i'

Ni, jua'a si ná ntsu'u qui'ya jil'i mā.

Ngua ti' ñati cuxi ña'a sca cha' tlyu

³⁸ Lo'o li' nga'a xi mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' fariseo nga'a, nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui' ngu' bi' jil'i Jesús li'—, cua'ni nu'u sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya ya jil'i.

³⁹ Li' nguxacui' Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Na xña'a tsa mā ca ta'a mā, cha' xcui' ndijña mā cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya mā jil'i; laca mā ñati nu ná jlya ti' jil'i ycuil' Ndyosi tsiya' ti —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' mā na laca ngua jil'i jyo'o Jonás nu ngua tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi cua sa'ni la.

⁴⁰ Ñi'ya ndyanu nu Jonás bi' nde ne' cualya tonu bi' sna tsa lo'o sna talya, jua'a na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, tyanu na' ne' tyuu sna tsa lo'o sna talya.

⁴¹ Lo'o tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' ycuil' Ndyosi jil'i lcaa ñati, li' sta jyo'o ngu' Nínive qui'ya jil'i cu'ma nu lu'ú chalyuu juani. Cacha' ngu' jyo'o bi' lcaa ña'a cha' nu ndyuna ngu', cha' nu nda jyo'o Jonás lo'o ngu' tyempo bi', cha' li' ngua tyuju'u ti' ngu' jil'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu'; nguxtyanu ngu' jil'i cha' cuxi bi' xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' cha' jil'i ycuil' Ni. Pana ná stu'ba cha' nu ngulu'u jyo'o Jonás bi' jil'i ngu' sa'ni lo'o

cha' nu nclyu'u na' jil'i mā juani; tlyu la cha' jil'i ycuil' Ndyosi laca nu nclyu'u na' jil'i mā juani, pana ná nduna cu'ma cha' bi' tsiya' ti.

⁴² Lo'o caca cuayá' chalyuu ni, la cui' jua'a tyatu jyo'o reina nu ngua loo jil'i ngu' nde Sur, cha' sta nu cuna'a bi' qui'ya jil'i cu'ma nu lu'ú chalyuu juani. Li' chcui' ma' cusu' bi' ñi'ya ngua lo'o ndyaa ycuil' ma' slo jyo'o rey Salomón. Tyijyu' tsa quichi tyi ma' reina bi'; pana cua ngujui cha' jil'i ma' cha' ngua tsa jil'i Salomón bi', cha' tso'o tsa cui' nu nda yu. Bi' cha' ndyalaa ma' slo nu rey bi' cha' cuna ma' cui' nu nda nu cusu' bi', masi xti la cha' ngulu'u jyo'o Salomón bi' que cha' nu nclyu'u na' jil'i mā juani. Tlyu la cha' jil'i ycuil' Ndyosi laca nu nclyu'u na' jil'i mā juani, pana ná nduna mā tsiya' ti.

Cui' cuxi nu xtyuu chaca quiya'

⁴³ Lo'o xtyanu cui' cuxi jil'i sca ñati, li' tya'a yu'u cui' bi' ne' quixi' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsaa cui' cuxi bi' tsaana su chca'a cña' xi. Lo'o ná quije su chca'a cña' bi' ni,

⁴⁴ li' ñacui': “Tya'a na' ni, xtyuu na' nde su nguti'i na' clyo”. Jua'a culacua ti' cui' cuxi bi'. Lo'o tyalaa cui' bi' slo ñati bi', li' ña'a cui' bi' cha' tya laja ndi'i cresiya jil'i ñati su ngutu'ú nquicha'; si'i cha' ngua tso'o la ñati bi'.

⁴⁵ Hora ti tsaa cui' chaca quiya' tsaana jil'i tya tyacati

tya'a cui'j nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi lcaa cui'j bi' jil'j ñati bi', cha' caja su tyi'j cui'j bi' lo'o ñati nti'. Ca cuxi la cha' jil'j ñati bi' li', cha' quiña'a la cui'j xñi jil'j li'. La cui' jua'a cuxi la caca cha' jil'j ñati nu ndi'j nde chalyuu juani, cha' xña'a tsa ngu'.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu

46 Tya nchcui' Jesús lo'o ngu', li' ndyalaa xtya'a lo'o tya'a Jesús, ndu ngu' nde liya' cha' nti' ngu' chcui' ngu' lo'o Jesús.

47 Li' ndacha' sca ñati jil'j Jesús:

—Xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u, ndu ngu' nde liya' —nacu' yu jil'j Jesús—. Cua nti' ngu' chcui' ngu' lo'o nu'u.

48 Li' nguxacu' Jesús cha' jil'j nu qui'yu bi':

—¿Tilaca nu chañi ca laca xtya'a na'? —nacu' Jesús jil'j—. ¿Tilaca nu chañi ca laca tya'a na'?

49 Lo'o li' ngulu'u ya' yu jil'j ngu' nu ndyaca tsa'a jil'j:

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na ñi'ya ndulo xtya'a na' 'na, ñi'ya ndulo tya'a na' 'na —nacu' Jesús—.

50 Tya'a na' laca lcaa ngu' nu ndu'ni ñi'ya nu nti' Sti na' nu ntucua nde cua' cha' cua'ni ngu'; ñati bi' laca ñi'ya laca xtya'a na', ñi'ya laca tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a.

13

Cui' jil'j ñati nu ndyataa si'yu

1 La cui' tsā bi' ndu'u Jesús toni'j, ndyaa yu to' tayu' bi', cha' chca'a xi ca bi'.

2 Li' ndyu'u ti'j quiña'a tsa ñati slo Jesús, bi' cha' ndyati yu ne' yaca ni'j piti, ndyaca'a yu xi li'. Lo'o jua'a ndyanu ñati quiña'a bi' to' hitya ti bi'.

3 Lo'o li' nchcui' Jesús xi cui'j lo'o ngu', cha' ca tsa'a ngu' lcaa cha' nu ngua ti' Jesús culu'u yu jil'j ngu'. Ndi'ya nchcui' yu:

—Ngua sca tsā ndyaa sca ñati cataa si'yu trigo —nacu' Jesús—.

4 Li' lo'o nscui' yu si'yu bi', ndyú xi si'yu lo yuu tacalya to' tyucui'; hora ti ñaa quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni'.

5 Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' su lati tu'ba yuu nscua chu' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana xti tsa yuu ntsu'u chu' quee bi',

6 bi' cha' ná ngua xñi suu chu' quee bi', ni ná ngua caluu tso'o. Ndye calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cua.

7 Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' su ngutu lti quiche'; yala la nguluu lti quiche' bi' chaca quiya', ni ná nda bi' chacuayá' caluu calya trigo tsiya' ti.

8 Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' lo yuu tso'o, su tso'o tsa nguluu calya; ngutu'u tsa si'yu lo juu bi' li', hasta sca siyento tya'a si'yu nda sca juu, hasta snayala tya'a si'yu nda chaca juu, hasta calaa tyii tya'a si'yu nda chaca juu.

9 Cua'a jyaca mā jil'j cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani, si

chañi cha' nti' mā cuna mā cha' tso'o bi'.

Ni cha' nda Jesús cuij bi'

10 Lo'o li' ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a jilj cacua la slo Jesús. Nchcuane ngu' jilj yu li':

—¿Ni cha' ndacha' nu'u cha' bi' jilj ngu' jua, ñi'ya nti' si nhcui' nu'u sca cña cua ti? —nacuj ngu' bi' jilj Jesús.

11 Li' nguxacuj Jesús cha' jilj ngu' bi':

—Cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' mā sca cha' nu ntsu'u cuaana ti jilj jyo'o cusu', ñi'ya caca lo'o caca ycui' Ni loo ne' cresiya jilj ñati. Xa' ñati nu ná ngusñi cha' jilj ycui' Ndyosi ni, ná ta ngu' cuentya lo'o cuna ngu' sca cuij nu nhcui' na'; tucui tsa cha' bi' nti' ngu'.

12 Ñati nu jlya ti' cha' nu nduna ngu' jilj ycui' Ndyosi, tya ta la Ni cha' lo'o ngu' bi', cha' jua'a tso'o la xñi ngu' cha' jilj ycui' Ni; pana ñati nu ná jlya ti' cha' bi', nu ná nti' taquiya' ngu' jilj cha' bi', cua'ni ycui' Ni cha' ná caca jilj ngu' xñi ngu' cha' jilj ycui' Ni tsiya' ti.

13 Bi' cha' nda na' cuij bi' lo'o ngu', cha' masi ña'a ngu', ná ta ngu' cuentya ñi'ya tyu'u liñi cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nti' ñacuj cha' bi', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' jna'.

14 Lo'o ña'a na jilj ngu' bi', li' caca cuayá' ti' na cha' chañi tsa cha' jilj ycui' Ndyosi nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'ya nacuj cha' bi':

Ná tyiquee' cuna mā cha' bi', pana ná caca cuayá' ti' mā ñi'ya nti' ñacuj cha' nu cua ndyuna mā, nacuj ycui' Ni.

Ná tyiquee' ña'a mā cha' bi', pana ná ta mā cuentya tsiya' ti ni cha' laca nu cua na'a mā.

15 Tacalya tsa cresiya jilj ngu' tya'a mā, cha' ná nti' ngu' taquiya' ngu' jna'.

Ná nduna tso'o ngu', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' cha' jna'.

Ná nti' ngu' ta ngu' cuentya, bi' cha' ná nchca jilj ngu' ña'a tso'o ngu'.

Ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' cha' cuxi nu ntsu'u jilj ngu',

bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' jilj ngu' jilj cha' cuxi bi', nacuj ycui' Ndyosi.

Jua'a nscua lo quityi jilj ycui' Ni.

16 'Pana tso'o ntsu'u tyiquee mā cha' tya ntucua yaala cloo mā, tya ntucua yaala jyaca mā, cha' ta tso'o mā cuentya jilj sca cha' nu nhcui' ycui' Ni.

17 Chañi cha' nu nhcui' na' lo'o mā, cha' quiña'a ngu' nu ngua tu'ba jilj ycui' Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'a quiña'a tsa ngu' nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jilj ycui' Ndyosi, cua ntajatya tsa ngu' bi' jilj cha' nu ña'a mā juani, cha' ña'a ngu' jilj; cua ntajatya tsa ngu' jilj cha' nu nduna mā juani, cha' cuna ngu' jilj. Pana ngujuii ngu' bi' li', masi bilya ña'a ngu' cha'

bi', bilya cuna ngu' cha' bi' tsiya' ti.

Ñi'ya ndyu'u cha' ji'i cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu

18 'Ndi'ya laca cha' nu nda nu cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu trigo bi':

19 Lo'o cuna ñati cha', ñi'ya nu caca lo'o laca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu', pana ná nchca cuayá' ti' ñati bi' ni cha' laca bi', hora ti cua'ni xu'na cuiñaja cha' cuityi cha' tso'o bi', cha' nga'aa xñi ngu' bi' cha' tso'o bi'. Laca ñati bi' ñi'ya laca lo'o ndyú si'yu to' tyucuii ti.

20 Lo'o si'yu nu ndyalú lo yuu lati tu'ba chu' quee ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o clyo ndyuna ngu' cha' tso'o nu ji'i ycuí' Ndyosi.

21 Pana si lya' ti' xa' ñati ji'i ngu' bi', si xtyí lo'o ñati ji'i ngu' xqui'ya cha' tso'o nu cua ndyuna ngu' bi', ná talo ngu' li'. Laca ngu' bi' ñi'ya laca lo'o ná ngusñi tso'o suu si'yu nu ntyucua lo yuu lati tu'ba chu' quee bi', cha' ná ndalo calya bi', ndyanaa bi' li'.

22 Si'yu nu ndyalú lo yuu su ngutu lti quiche' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi', pana ndya'a tsa cha' tyiquee ngu' bi' ñi'ya caca ji'i ngu' nde chalyuu, cha' nti' tsa ngu' caca culiya' ngu'. Bi' cha' ná nchca ji'i ycuí' Ndyosi cua'ni sca cña tso'o ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

23 Lo'o jua'a si'yu nu ndyalú su ntsu'u yuu tso'o ni, bi' laca ñi'ya laca ngu'

nu cua ndyuna cha' tso'o bi', lo'o nchca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; xcui' na ndaquiya' ngu' ji'i cha' bi', lo'o li' tso'o tsa cha' nu tyu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a laca ngu' bi' ñi'ya laca yuu tso'o bi'. Ntsu'u sca ti juu trigo nu nda hasta sca siyento tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda snayala tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda calaa tyii tya'a si'yu.

Cuii ji'i quixi' nu ntyucua laja xtya trigo

24 Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Chcui' na' chaca cha' lo'o cu'ma, cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús ji'i ngu'—. Laca ycuí' Ni ñi'ya laca sca ñati nu ndyataa xcui' si'yu tso'o lo xtya trigo ji'i.

25 Lo'o ngua talya, li' ngu-jua' ngu'. Pana laja lo'o laja' ti xu'na xtya bi', li' ñaa tya'a cusuu yu, ngusañi si'yu quixi' laja xtya trigo ji'i yu. Lo'o ndye ngusañi si'yu quixi' bi', ndyaa tya'a cusuu yu bi' li'.

26 Stu'ba ti ntyucua tyucua lo si'yu, lo'o si'yu trigo, lo'o quixi' bi'; tso'o tsa ndyaluu calya bi' nquicha'. Tiya' la li' na'a ngu' cha' si'i xcui' si'yu tso'o nu cua ndyataa bi' nu ntyucua; tyucui ña'a lo xtya bi' nguixa' ntyucua trigo lo'o quixi'.

27 Li' hora ti ndyaa msu slo xu'na xtya bi', ndyaa cacha' ngu' ji'i yu ñi'ya ndyaca: “Cusu”, nacui ngu' ji'i xu'na

cña bi', "¿ha si'i xcui' si'yu tso'o ndyataa nu'u lo yuu jua? ¿Ni cha' laca ntyucua tsa xa' quixi' laja calya juani?"

²⁸ Lo'o li' nguxacu' nu xu'na cha' ji'i msu bi': "La cui' tya'a cusu na' ngua'ni cha' lya' ti' lo'o calya 'na lacua", nacui' xu'na xtya' ji'i ngu'. "¿Ha nti' nu'u cha' tsa ya scuaa ya quixi' bi', cusu?" nacui' msu ji'i xu'na xtya' li'.

²⁹ "Ná tso'o jua'a", nacui' xu'na xtya' ji'i ngu'. "¿Ñi'ya ta si lo'o calya trigo scuaa ma' li'?"

³⁰ Tso'o la jatya na xi cha' caluu tyucuaa lo, ña'a cuaya' nu cumi' trigo bi'. Li' clyo culo na' cña ji'i ngu' cha' tsa ngu' xi'yu ngu' quixi', cha' tyaaca' cuentya yane ti cha' tyaqui' lo quii'; li' caca clacua, nu lo'o si'yu ngu' lcaa trigo cha' tyu'u co'o ne' ja'ba."

Cui' ji'i si'yu cuxee

³¹ Lo'o jua'a nda Jesús chaca cui' lo'o ngu':

—Chaca cha' chcu' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati' —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Caca bi' ñi'ya laca sca ti si'yu cuxee nu ndyataa sca ñati' ne' lo'o ji'i yu.

³² Sube tsa si'yu cuxee bi', pana tonu tsa yaca laca lo'o nguluu bi', ña'a cuaya' nu ñaa quiñi cha' cuiñá ni' xlyati' lo yaca bi'.

Cui' ji'i scua tiye'

³³ Lo'o jua'a nda Jesús chaca cui' lo'o ngu':

—Chaca cha' chcu' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati'

—nacui' Jesús ji'i ngu'—. Caca bi' ñi'ya laca sa ycu' scua tiye', nu xñi sca nu cuna'a cha' su'ba ji'i lo sna sca' catyá xlyá; quixa' li', cha' tsa tlyu ti tyacu' lcaa scua bi'.

Ni cha' nda Jesús cui' lo'o ngu'

³⁴ Ngulu'u Jesús ji'i nu quiña'a tsa ñati' nu ndi'i cajua jua'a, cha' xcui' cui' ti nchcu' Jesús lo'o ngu' bi'; ná ngulu'u yu ni sca cha' ji'i ñati' bi' si ná lo'o sca cui' nda yu.

³⁵ Cua nchcu' sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la ji'i cha' bi'. Ndi'ya nchcu' yu:

Lo'o cui' ti chcu' na' lo'o ngu' cha' culu'u na' sca cha' ji'i ngu', nacui' Ni.

Chcu' na' ji'i sca cha' nu ntsu'u cuatsi' ti tya lo'o ngüiñá na' chalyuu re.

Ñi'ya ndyu'u cha' ji'i cui' ji'i quixi' nu ntyucua lo xtya ji'i ngu'

³⁶ Lo'o li' nguxtyanu Jesús ji'i nu quiña'a tsa ñati' bi', ndyaa nde ni'i. Li' ndyalaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu slo, nchcuane ngu' ji'i yu li':

—Cusu', culu'u nu'u ji'i cua ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cui' nu cuentya ji'i quixi' nu ntyucua lo xtya ji'i ngu' —nacui' ngu' ji'i Jesús.

³⁷ —Tso'o —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o nclyu'u na' ji'i ñati ni, ndu'ni na' ñi'ya laca si ndyataa na' si'yu tso'o lo xtya 'na.

³⁸ Lo'o xtya 'na ni, bi' laca tyucui ña'a chalyuu; lo'o jua'a

calya trigo nu ndyaluu lo'o ntyucua si'yu tso'o, bi' laca ñi'ya laca ñati nu cua nda chacuaya' cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o nu quixi' bi' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o nu xña'a,

³⁹ cha' tya'a cusuu na' laca nu ngusañi si'yu quixi' bi' lo xtya 'na; la cui' nu xña'a laca bi'. Tsā nu lo'o xana clyaja xtya ni, bi' laca ñi'ya laca tsā tlyu lo'o tye chalyuu; lo'o ñati nu si'yu quixi' lo xtya bi' ni, bi' laca ñi'ya laca xca ji'i ycuil' Ndyosi.

⁴⁰ Lo'o xuti'i ngu' quixi' cha' tyaqui, jua'a laca ñi'ya caca ji'i ñati lo'o tye chalyuu.

⁴¹ Tsā bi', na' nu cua lijyaa cha' caca na' ñati, ta na' ji'i xca 'na cha' xuti'i xca bi' ji'i lcaa ñati nu ngulu'u qui'i ji'i tya'a cha' cua'ni ngu' cha' cuxi; tyu'u ti'i lcaa ñati nu cuxi tyiquee, cha' ná ntsu'u chacuayá' tyanu ngu' bi' ca su laca ycuil' Ndyosi loo.

⁴² Li' xcuaa xca ji'i ngu' bi' lo qui' tlyu; xi'ya tsa ngu' ca bi' li', ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' nti' ngu' li'.

⁴³ Pana tyanu lcaa ngu' nu lubii tyiquee ca su laca ycuil' Ndyosi Sti na loo; caca ndubi tsa ña'a loo ngu' bi' li', ñi'ya ndubi xee cuichaa, xqui'ya cha' ngua lubii cresiya ji'i ngu' tsiya' ti cuentya ji'i ycuil' Ni. Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma, si chañi cha' nti' ma cuna ma.

nga'a nu nguatsi' ne' yuu

⁴⁴ 'Chaca cha' chcuil' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycuil' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati; laca ñi'ya laca sca yu'ba nu quiña'a tsa nga'a. Nguxatsi' ngu' ji'i yu'ba nu quiña'a nga'a bi' ne' yuu ne' lo'o ji'i ngu'. Nde loo la, li' nquiije ji'i chaca ñati mala ndyu'u cutatsi' bi', chaa tsa ti' yu li'; bi' cha' hora ti xa' ndacu' yu yuu lo su nguatsi' yu'ba bi', ndu'u yu ndyaa yu lquichj cha' cujui' yu lcaa na nu ntsu'u ji'i yu, cha' caja cñi ji'i yu cha' cui'ya yu ña'a tsaca lo'o bi' su nguatsi' yu'ba nu quiña'a nga'a bi'. Jua'a ngua cha' ngujui yu'ba nu quiña'a nga'a bi' ji'i yu.

Cui'ji'i sca perla nu quiña'a tsa nga'a

⁴⁵ 'Lo'o chaca cha' chcuil' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycuil' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Laca bi' ñi'ya laca si nclyana tsa sca ñati ji'i perla nu tso'o tsa ña'a. Jlo ti' yu na ca nu ndyaana yu, bi' cha' tyiquee' nclyana yu ji'i perla tso'o cha' cui'ya yu ji'i, nti' yu.

⁴⁶ Lo'o li' nquiije sca perla nu quiña'a tsa nga'a ji'i yu bi'; hora ti ndyujui' yu lcaa na nu ntsu'u ji'i yu, cha' cui'ya nu sca ti perla bi', cha' nga'aa ntsu'u na tso'o la cui'ya yu, nti' yu.

(Cua nda Jesús tyucuaa cui' bi' lo'o ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' sca ti cha' bi' ndulo tsa ji'na, cha' quiije chalyuu cucui su laca ycuil' Ndyosi loo ne' cresiya ji'na.)

Cui'ji'i scayu'ba nu quiña'a

Cuii jii' taraya nu tsaá ngu' cuta cualya lo'o

47 —Lo'o chaca cha' chcuí na' lo'o mā, ñi'ya caca lo'o laca ycuí Ni loo ne' cresiya jii' ñati —nacui Jesús—. Laca ñi'ya laca sca taraya tlyu nu ntucu ngu' jii' lo hitya tyujo'o cha' xñi cualya, lo'o li' lcaa lo cualya ndyatí ne' taraya bi'.

48 Li' tyojolaqui ngu' jii' taraya ngutsa'á bi' cha' tyu'u ca to' hitya, tyaca'á ngu' xi cha' subi ngu' jii' lcaa cualya nu tso'o; su'ba ngu' cualya tso'o bi' ne' chcubi, xcuáa ngu' cualya nu ná tso'o bi'.

49 Lo'o jua'a caca tsá tlyu lo'o tye chalyuu; li' caá xca jii' ycuí Ndyosi cha' sa'be tya'a xca bi' jii' lcaa ñati, cha' ná stu'ba tyi' ngu' nu xña'a tyiquee lo'o ngu' nu lubii tyiquee.

50 Xcuáa xca bi' jii' ñati xña'a lo quii' tlyu, masi xi'ya tsa ngu' bi' li'; ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' nti' ngu' li'.

Cha' jii' na nu quiña'a nga'a, masi cucui, masi cusu'

51 '¿Ha ngua cuayá' ti' mā lcaa cha' nu ngulu'u ca na' jii' mā juani? —nacui Jesús jii' ngu' li'.

—Ngua cuayá' ti' ya —nacui ngu' jii'.

52 Li' xa' nguxacui Jesús cha' jii' ngu' nu ndyaca tsa'a jii':

—Sca mstru cha' jo'ó ni, si ngusñi yu cha' jna', si ngua tsa'a yu ñi'ya caca lo'o laca ycuí Ndyosi loo ne' cresiya jii' ñati —nacui Jesús—, li' laca

yu bi' ñi'ya laca sca nu culiya' nu ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'u co'o tonii' jii'; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu, bi' cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu caca culu'u yu jii' xa' ñati, masi cha' cusu', masi cha' cucui.

Ndyalaa Jesús nde quichi Nazaret

53 Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cuii bi' jii' ngu', li' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'i.

54 Ca tiya' la nu lo'o ndyalaa yu quichi tyi yu, li' ndyatí yu ne' laa jii' ngu' jua, ngulu'u yu xi jii' ngu' nu ndi'i ne' laa bi'. Ndube tsa ti' ngu' bi' li':

—¿Mala ngua tsa'a nu qui'yu re lcaa cha' nu nchcui' yu? —nacui ngu' jii' tya'a ngu'—. ¿Ñi'ya ngua jii' yu cha' nchca jii' yu ndu'ni yu cha' tlyu?

55 La cui' sñi' cuityi yaca laca yu re. ¿Ha si'i? Lo'o María laca xtya'a yu; lo'o Jacobo, lo'o José, lo'o Simón, lo'o Judas, ngu' bi' laca tya'a yu re.

56 Lo'o jua'a nu cuna'a tya'a yu ni, tya ndi'i ngu' quichi re. ¿Macala ngua tsa'a yu cha' bi' lacua?

57 Jua'a ngua cha' chii nti' ngu' ña'a ngu' jii' Jesús, bi' cha' ndi'ya nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa se'i ndu'ni tlyu ngu' jii' sca ñati nu laca tu'ba jii' ycuí Ndyosi —nacui Jesús jii' ngu'—. Sca ti quichi tyi yu, ná nduna ngu' bi' cha' nu nchcui' yu tsiya' ti; ni tya'a yu, ná ndaquiya' ngu' jii' yu.

58 Xti tsa cha' tlyu ngua'ni Jesús quichi bi'. Ná jlya ti'

ngu' jil'i tsiya' ti, bi' cha' ná
ngua'ni yu quiña'a cha' tlyu
ca bi'.

14

*Ngujui Juan nu ntyucu-
atya jil'i ngu'*

1 La cui' tyempo bi' cua
ndyuna Herodes cha' jil'i
Jesús, lo'o nu Herodes bi' laca
loo jil'i ngu' Galilea tyempo
bi'.

2 Li' nchcui' nu laca loo bi'
lo'o msu jil'i:

—La cui' jyo'o Juan nu
ntyucuatya jil'i ngu', la cui'
bi' laca nu qui'yu jua —nacui
Herodes—. Cua ngujui yu,
pana ndyu'ú yu chaca quiya'
nti' na', bi' cha' nchca jil'i yu
cua'ni cha' tlyu jua'a.

3 Ntsij Herodes bi' ni, cha'
cua ngusni yu jil'i Juan bi'
tya tsubi' la, ngusca' yu jil'i
lo'o ngusu'ba yu jil'i ne' chcuā.
Ngu'a'ni nu cusu' bi' cha' cuxi
bi' xqui'ya Herodías clyo'o Fe-
lipe tya'a ycu' Herodes bi'.

4 Tya lu'ú nu Juan bi' lo'o
nchcui' lo'o Herodes ndi'ya:

—Ná ntsu'u chacuayá' tyi'i
nu'u lo'o clyo'o tya'a nu'u
—nacui Juan jil'i Herodes.

5 Nu ngua li' ngua ti'
Herodes cujuui jil'i Juan bi',
pana ndyutsij yu jil'i ñati, cha'
ngua ti' ngu' cha' cua nchcui'
Juan cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o
ngu'.

6 Lo'o ngua tsā ngula nu
Herodes bi', li' ngua'ni yu
sca ta'a. Tyuu tya'a ngu'
ndyu'u ti' ngu' slo yu, lo'o li'
ña nu cuna'a sñi' Herodías,
ndyula quiya' su ntucua ycu'.

Herodes. Ngu'a chaa tsa ti' nu
cusu' bi' li',

7 bi' cha' ngua'ni yu jura
cha' ta yu lcaa na nu jña cho'
bi' jil'i yu.

8 Li' ndacha' xtya'a nu
cuna'a bi' jil'i, na ca nu jña
cho' jil'i Herodes. Ti' tsa ti'
Herodías ña'a jil'i nu Juan bi',
bi' cha' ngua ti' cujuui jil'i Juan.

—Hique Juan nu ntyucu-
atya jil'i ngu' ntā' —nacui nu
cuna'a cuañi' bi' jil'i Herodes
li'—. Caa lo'o ngu' jil'i scua'
que yu ne' sca tsi'yu —nacui.

9 Ngu'a xñi'i xi ti' Herodes
nu laca loo bi' li'; pana cua
ngua'ni yu jura slo lcaa ngu'
nu ndya'a ta'a, bi' cha' ngulo
yu cña cha' cua'ni ngu' ñi'ya
nu nacui nu cuna'a bi'.

10 Ngulo yu cña jil'i sendaru
cha' tsaa si'yu cu' ngu' scua'
que Juan ca ne' chcuā.

11 Li' ngusta ngu' scua' que
yu bi' ne' tsi'yu, ñaa lo'o ngu'
jil'i bi' li', nda ngu' jil'i nu
cuna'a cuañi' bi'. Li' ndu'u nu
cuna'a bi' ndyaa, ndyaa lo'o
tsi'yu bi' slo xtya'a.

12 Lo'o li' ñaa ngu' nu ndy-
aca tsa'a jil'i Juan, ngüi'ya
ngu' jil'i jyo'o bi', cha' tsaa lo'o
ngu' jil'i cha' tyatsi'. Lo'o cua
nguxatsi' ngu' jil'i, li' ndyaa
ngu' ndacha' ngu' jil'i Jesús
ñi'ya ngua cha' bi'.

*Nda Jesús na nu ndyacu
ca'yu mil tya'a ñati*

13 Lo'o ndyuna Jesús ñi'ya
nu ngua jil'i jyo'o Juan, ndy-
atí yu ne' yaca ni'i cha' tyu'u
yu chaca to' tayu'; ngua ti'
yu tsaa sca se'i ca ne' quixi'
su ná ntsu'u ñati. Pana yala

ti ngua cuayá' ti' quiña'a ñati cha' ndyaa yu cajua, bi' cha' lo'o ti ndyaa lca'a ngu' ji'i yu, masi quiya' ti ngu' lijya ngu' nde to' hitya ti. Lo'o ngu' tyuu tya'a quichi ndyaa ngu'.

¹⁴ Lo'o ndyalaa yaca ni'i bi' to' hitya, li' ngutu'u Jesús; na'a yu cha' cua ndyalaa quiña'a tsa ñati cajua li'. Tya'na tsa ti' yu ji'i lcaa ngu' bi', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha nu ndya'a ngu' lo'o.

¹⁵ Tyucui tsa ndi'i ngu'; lo'o cua ngusii, li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús:

—Ne' quixi' ntsu'u na re. Ná ntsu'u ñati cacua ti su ndi'i na re —nacui' ngu' ji'i Jesús—. Lo'o jua'a cua ngusii tsa juani. Tso'o la masi culo nu'u cña ji'i nu ngu' quiña'a cua cha' tsa'a ngu' lcaa quichi ca ndacua, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu'.

¹⁶ —Cu'ma ta ma na cacu ngu' bi' ca nde ti —nacui' Jesús—. Ná nga'a cha' tyaa ngu'.

¹⁷ Ndube xi ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' li':

—Ca'yu tya'a ti xlyá teje' ntsu'u ji'na ca nde, cusu' —nacui' ngu' ji'i Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u tucua tya'a ti cualya nde. Tsa bi' ti cha'.

¹⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Caa lo'o ma ji'i ca nde —nacui' ji'i ngu'.

¹⁹ Li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' xi lo quii. Li' ndaya' yu ji'i nu ca'yu tya'a xlyá teje' bi' lo'o ji'i nu tucua tya'a cualya

bi'; nxña'a yu nde cua li', ndya xly'a'be ji'i ycu' Ndyosi, lo'o li' nguxana yu nsa'be yu xlyá lo'o cualya bi', nda yu yu'be bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tacha ngu' ji'i ñati bi'.

²⁰ Jua'a ngua cha' ndyacu lcaa ngu', ña'a cuayá' nu nguaala' ji'i ngu'. Li' nxuti' ngu' lcaa yu'be nu ndyanu, lo'o jua'a ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi lo'o yu'be bi'.

²¹ Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ndyacu ngu' slo Jesús tsa' bi', lo'o xa' cuentya ngua nu cuna'a lo'o nu sube.

Ndyaa Jesús lo hitya tayu'

²² Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tyati' ngu' ne' yaca ni'i cha' tsa'a ngu' nde loo la su tsa'a ycu' ca chaca tsu' tayu' bi'; tyanu ycu' cha' chcui' salya' lo'o nu quiña'a tsa ñati bi', ngua ti' yu.

²³ Lo'o cua ndyaa lcaa ngu' bi', li' ndyaa Jesús nde sii' ca'ya cha' chcui' lo'o ycu' Ndyosi su ndu yu ycu' ti yu. Lo'o cua tsa'a ti cuichaa, tya ndu Jesús ycu' ti nde sii' ca'ya.

²⁴ Laja li' tyijyu' ndya'a yaca ni'i bi' lo tayu'. Lqui'ya ti nxna yaca ni'i bi', xqui'ya cha' lye tsa ndyatú clyoo' lo hitya, cha' lye tsa ndyaca cui'i.

²⁵ Lo'o cua quixee ti, li' lijya Jesús ndya'a lo hitya ti;

²⁶ pana lo'o na'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ndya'a yu lo hitya ti, ndyutsii tsa ngu' li'.

—¡Cua lijya sca jyo'o!
—nacuj ngu'.

Li' ngusi'ya tsa ngu' cha' ndyutsij ngu'.

²⁷ Hora ti ndacha' Jesús jil'i ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee ma —nacuj Jesús jil'i ngu'—. Na' laca, ná cutsij ma.

²⁸ Li' nguxacuj Pedro cha' jil'i:

—¿Ha chañi cha' nu'u laca, cusu'? —nacuj Pedro jil'i Jesús—. Si chañi cha' nu'u laca, culo nu'u cña 'na lacua, cha' lo'o na' tya'a na' lo hitya cha' tyalaa na' ca su ndu nu'u.

²⁹ —Caa nu'u ca nde —nacuj Jesús jil'i Pedro li'.

Lo'o li' ngutu'u Pedro ne' yaca ni'i, ndya'a yu lo hitya cha' tyalaa yu ca su ndu ycu' Jesús.

³⁰ Pana hora ti ngua tii yu cha' lye tsa ndyaca cui'i, ndyutsij tsa yu li', nguxana cha' nclyu'u yu ne' hitya li'. Lo'o ti ngusi'ya yu jil'i Jesús:

—Xu'na —nacuj Pedro jil'i—, culo nu'u 'na ne' hitya re.

³¹ Hora ti ngusñi Jesús ya' Pedro.

—Xti tsa tyempo ndalo nu'u cha' jlya ti' nu'u 'na —nacuj Jesús jil'i Pedro bi'—. ¿Ni cha' ná jlya tso'o ti' 'na?

³² Lo'o li' ndyalaa lo'o Jesús jil'i Pedro ca su ndacui yaca ni'i, ndyatí ngu' ne' bi' li'; hora ti ngua ti cui'i li'.

³³ Ngua'ni tlyu ngu' nu ndi'i ne' yaca ni'i bi' jil'i Jesús, lo'o ti ndatu stj' ngu' slo yu.

—Chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi —nacuj ngu' jil'i.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i ngu' quicha nde Genesaret

³⁴ Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' bi', ndyalaa ngu' nde Genesaret.

³⁵ Lo'o ndyuloo ngu' nu ndi'i cajua jil'i Jesús, li' hora ti nda ngu' cha' ndyaa lcaa quichi su cacua ti, cha' caca cuayá' ti' ngu' bi' cha' cua ndyalaa Jesús. Li' yaa lo'o ngu' jil'i lcaa ngu' quicha slo Jesús.

³⁶ Ndijña ngu' chacuayá' jil'i yu cha' cala' ngu' quicha bi' masi quiya' ste' ti yu; lo'o ndyala' ngu' quicha bi' ste' yu, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

15

Na laca nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ñati

¹ Li' ndyalaa sca taju ngu' tlyu slo Jesús. Ngu' quichi Jerusalén laca ngu' bi', ngu' fariseo lo'o ngu' mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa laca ngu' bi'.

² —¿Ni cha' ná tso'o ndu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u? —nacuj ngu' bi' jil'i Jesús—. Ná stu'ba ndu'ni ngu' lo'o cha' nu cua nda jyo'o cusu' lo'o na sa'ni la, cha' tyaati tso'o ya' na nu lo'o bilya cacu na. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ná ndu'ni ngu' jua'a —nacuj ngu' li'.

³ Li' nguxacuj Jesús cha' jil'i ngu' tlyu bi':

—Lo'o cu'ma ni —nacu'i Jesús ji'i ngu'—, ¿ni cha' laca xti la cha' ntsu'u tyiquee ma ji'i cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'na? Lo'o jua'a lye tsa ndube ti' ma ji'i scaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na.

4 Cua nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o na: “Tucua ma cña nu nchcui' sti ma, nu nchcui' xtya'a ma”, nacui' Ni. “Lo'o jua'a si chcui' ma cha' cuxi ji'i sti ma, ji'i xtya'a ma, li' ntsu'u cha' cujuu' ngu' ji'i ma”, nacui' Ni.

5 Pana cu'ma ni, xa' lo cha' nchcui' ma juani. Nclyu'u ma cha' tso'o tsa laca si ndi'ya chcui' na lo'o sti na, lo'o xtya'a na: “Cua nda na' lcaa na nu ntsu'u 'na ji'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' nga'aa caca xtyucua na' ji'i ma juani”.

6 Jua'a laca cha' cuxi nu nclyu'u ma ji'i ngu', cha' nga'aa cua'ni tlyu ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu'; jua'a nchcui' ma, masi xa' ña'a ngulo ycu'i Ndyosi cña ji'na. Nga'aa tso'o cha' nu nda ycu'i Ni lo'o na, nti' ma; tso'o la cha' nu nda jyo'o cusu' cha' cua'ni na, nti' ma cuentya ji'i ma.

7 Cuiñi tsa ma, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma. Tya sa'ni la nchcui' jyo'o Isaías cha' liñi ji'i cu'ma. Ndi'ya cha' nu nguscua jyo'o bi' lo quityi:

8 Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha' tu'ba ti ngu', nacui' ycu'i Ni.

Si'i tyucui tyiquee ngu' ndu'ni tlyu ngu' 'na.

9 Na cuiñi tsa ngu' re, cha' nacui' ngu' cha'

ndyu'ni tlyu ngu' 'na, masi nclu'u ngu' cha' nu nchcui' ñati ti ji'i tya'a ngu';

pana nacui' ngu' cha' nclyu'u ngu' cha' jna' ji'i tya'a ngu'.

Jua'a nguscua jyo'o Isaías bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.

10 Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua cha' caa ngu' cacua la xi, cha' chcui' yu lo'o ngu' li':

—Cua'a jyaca ma —nacui' Jesús ji'i ngu'—, cha' caca cuayá' tso'o ti' ma —nacui'—.

11 Si'i sca na nu ndacu ti ngu' nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ngu'; cha' nu ndyu'u nde tu'ba ngu', masi lcaa cha' nu nchcui' ngu' ni, xqui'ya cha' bi' caca cuayá' ti' na si ngunu'u tyiquee ngu'.

12 Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cacua la slo Jesús.

—Ná ndiya ti' nu ngu' fariseo bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' nu'u —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús.

13 —Ycu'i' Ndyosi Sti na' nu ntucua nde cua, xcuaa Ni lcaa quixi' nu si'i na cuiñi nu ndy-ataa Ni, cha' ná tso'o quixi' bi' —nacui' Jesús ji'i ngu'—.

14 Lo'o jua'a ná tso'o ngu' fariseo jua cuentya ji'i ycu'i Ni, bi' cha' nga'a cha' xtyanu ma ji'i ngu' bi'; ñi'ya nti' ngu' cuityi', jua'a nti' ngu' fariseo jua —nacui' Jesús—. Si culu'u sca nu cuityi' tyucui' ji'i chaca yu tya'a cuityi' ti yu, tyú tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha' ni tsaca ngu' ná nchca ña'a ngu' tyucui' su lijya ngu' li'.

15 Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Culu'u nu'u jil'i cua ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cuij jil'i na nu ndacu ngu' —nacuij—. Ná nchca cuayá' ti' ya.

16 —¿Ha lo'o cu'ma, ná ngua cuayá' ti' ma? —nacuij Jesús jil'i ngu' bi' li'—.

17 ¿Ha bilya ta ma cuentya? Lcaa na nu tyatj nde tu'ba ngu' ni, nteje tacui na bi' nde ne' ngu'. Lo'o tsaá ngu' liya', tye lyiji cha' jil'i li'.

18 Pana sca cha' nu nchcui' ngu' ni, stu'ba laca bi' lo'o cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu'; xqui'ya cha' nu nchcui' ngu', bi' cha' nchca cuayá' ti' xa' la ñati si cua ngunu'u tyiquee ngu' bi'.

19 Ca ne' cresiya jil'i ñati ni, ca bi' ntsu'u suu lcaa cha' cuxi: masi cujui ngu' jil'i tya'a ngu', masi tyu'u cha' jil'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati, masi cua'ni suba' ngu' lo'o xa' ñati, masi cuaana ngu' na nu ntsu'u jil'i tya'a ngu', masi chcui' ngu' cha' cuiñi jil'i tya'a ngu', masi chcui' ngu' cuentyu jil'i tya'a ngu'.

20 Si ntsu'u cha' cuxi bi' ne' cresiya jil'i ngu', bi' laca nu ndu'ni ñu'u jil'i tyiquee ngu'; pana lo'o cacu na sca na ni, masi bilya tyaati tso'o ya' na, ná sca cha' cua'ni lo'o cresiya jil'i na, cha' si'i jua'a caca cuxi tyiquee na.

Jlya ti' sca nu cuna'a xa' tsu' jil'i Jesús

21 Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa nde loyuu su cuentya quichj Tiro lo'o loyuu su cuentya quichj Sidón; lo'o nu ngu' nu

ndyaca tsa'a jil'i ndyaa ngu' lo'o.

22 Lo'o li' ñaa sca nu cuna'a ca tyi quichj bi' slo Jesús, ngusi'ya tsa nu cuna'a bi' jil'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'u 'na, Xu'na —nacuij nu cuna'a bi' jil'i Jesús—. Nu'u nu laca la cui' ñati tya'a jil'i jyo'o cusu' David, cua'ni nu'u sca cha' tso'o lo'o na'. Nxalú tsa cuij jil'i sñi' na'.

23 Ni sca cha' ná nguxacuij Jesús jil'i nu cuna'a bi'. Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o Jesús:

—Culo nu'u cña jil'i nu cuna'a re cha' tsaá ma' xa' selj —nacuij ngu' jil'i Jesús—, cha' nxi'ya tsa ji'na.

24 —Nda ycu' Ni 'na lijya na' nde chalyuu cha' sca ti lo'o ngu' Israel chcui' na' —nacuij Jesús li'—, cha' ñi'ya ndu'ni xlya' nu cua nguna', jua'a ndu'ni ngu' bi' —nacuij.

25 Li' cacua la ndyalaa nu cuna'a bi', ndyatu stj' slo Jesús.

—Xu'na —nacuij jil'i Jesús—, xtyucua nu'u jil'i cua.

26 Li' nguxacuij Jesús cha' jil'i nu cuna'a bi':

—Ná tso'o si xñi ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' cacu xne' ti —nacuij.

27 —Chañi cha' nu nchcui' nu'u, Xu'na —nacuij nu cuna'a bi'—, pana tya ntsu'u chacuayá' jil'i xne' cha' cacu ni' satya ti nu ndyalú to' mesa laja lo'o ndyacu xu'na ni'.

28 —Chañi cha' jlya ti' nu'u cha' nu nda na' lo'o nu'u

—nacuĭ Jesús jĭĭ—. Caca cha' nu nti' nu'ŭ lacua —nacuĭ.

Hora ti ndyaca tso'o sñi' nu cuna'a bi' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o jĭĭ quiña'a ngu' quicha

²⁹ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa, ndyalaa yu ca to' tayu' Galilea bi'. Ndyaa'ŭ yu xi to' tayu' bi', li' ndyacuĭ yu xi sii' ca'ya cha' chca'a yu xi ndejua.

³⁰ Quiña'a tsa ñati ndyalaa slo yu li'; ndyaa'ŭ lo'o ngu' jĭĭ quiña'a tsa ngu' quicha, lo'o ngu' nu quicha quiya', lo'o ngu' cuityĭ', lo'o ngu' cu'ŭ, lo'o nu cu' ya', nu cu' quiya', lcaa lo nu quicha. Nsta ngu' jĭĭ ngu' quicha bi' lo yuu slo Jesús, lo'o ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' li'.

³¹ Ndube tsa ti' ngu' quiña'a lo'o na'a ngu' cha' xa' nchcui' ngu' nu ngua cu'ŭ, xa' ngua tso'o tyucui ña'a ya' ngu' nu ngua cu' ya', xa' ndyaa'ŭ ngu' nu ngua quicha quiya', xa' tyaca' xee ña'a ngu' nu ngua cuityĭ'. Li' lye tsa ndyu'ni tlyu ngu' jĭĭ ycuĭ' Ni nu laca ycuĭ' Ndyosi jĭĭ ngu' Israel xqui'ya cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu jacua mil tya'a ñati

³² Lo'o li' ngusi'ya Jesús jĭĭ ngu' nu ndyaca tsa'a jĭĭ cha' caa ngu' slo. Nchcui' lo'o ngu' li':

—Tya'na tsa ti' na' jĭĭ nu ngu' quiña'a re —nacuĭ Jesús jĭĭ ngu' bi'—. Cua sna tsa ndyaa'ŭ ngu' lo'o na' juani, lo'o nga'aa ntsu'u na cacu ngu'

tsiya' ti. Ná tso'o culo na' cña jĭĭ ngu' re cha' tyaa ngu' ña'a lo'o jbi'ña ti ndyaa'ŭ ngu', cha' ná talo ngu' tyucui' jua'a.

³³ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jĭĭ lo'o:

—¿Macala caja na cacu ngu' jĭ'na? Ne' quixi' nga'a na re su ná ndi'ĭ ñati —nacuĭ ngu' jĭĭ Jesús—. Lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndyaa'ŭ lo'o na re.

³⁴ —¿Ni lcaa tya'a xlyá ntsu'u jĭĭ ma? —nacuĭ Jesús jĭĭ ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o jĭĭ ya —nacuĭ ngu' jĭĭ—, lo'o ntsu'u xi cualya sube —nacuĭ ngu'.

³⁵ Li' ngulo Jesús cña jĭĭ nu ngu' quiña'a cha' tyaca'a ngu' lo yuu.

³⁶ Li' ngusñi Jesús nu cati tya'a xlyá bi' lo'o cualya bi', ndya xlyá'be jĭĭ ycuĭ' Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be Jesús xlyá lo'o cualya bi', nda yu'be bi' jĭĭ ngu' nu ndyaca tsa'a jĭĭ cha' ta ngu' jĭĭ nu ngu' quiña'a bi'.

³⁷ Li' ndyacu lcaa ngu' xlyá bi' ña'a cuayá' nu nguaala' jĭĭ ngu'. Lo'o nxuti'ĭ ngu' lcaa yu'be nu tya'a ndyanu su ndyacu ngu', li' ngutsa'a cati tya'a chcubi lo'o yu'be bi'.

³⁸ Jacua mil tya'a nu qui'yu ndyacu tsā bi', lo'o xa' cuentya ngua nu cuna'a lo'o nu sube; lcaa bi' ndyacu.

³⁹ Lo'o ndye ndyacu ngu', li' nchcui' salya' Jesús lo'o nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Li' ndyatĭ Jesús ne' yaca ni'ĭ sube, ndu'u

yu ndyaa yu nde loyuu Magdala lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

16

Ña'a cui'ya ngu' sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús nti' ngu'

¹ Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo slo Jesús, cha' chcui' cuayá' ngu' lo'o yu, si caca tyijiloo ngu' jil'i yu nti' ngu'. Nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' culu'u sca cha' tlyu jil'i ngu', sca cha' tlyu nu tyu'u tucua nde cua chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi.

² Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu':

—Nu cu'ma ni, ndi'ya nchcui' ma lo'o cua tsa ti cuichaa: “Lubii cua caca la quee, cha' tso'o tsa ña'a nscua coo tyubi' cua juani”, nacui ma.

³ Lo'o ndi'ya nchcui' ma nde tlya lo'o ña'a ma nde cua: “Ca'ya tyo juani cha' lye xi ña'a coo cua, ngata tsa ña'a coo”, nacui ma. ¿Ni cha' laca, cha' jlo tsa ti' ma ñi'ya caca sca tsa nu lo'o ña'a ti ma nde cua? Pana ná jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya caca jil'i cu'ma ngu' nasiyu re tyempo juani.

⁴ Na xña'a tsa tyiquee ma ca ta'a ma cha' xcui' nti' ma cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya ma jil'i; laca ma ñati nu ná jlya ti' jil'i ycu' Ndyosi tsiya' ti —nacui Jesús jil'i ngu'—. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' ma na laca nu ngua jil'i jyo'o Jonás nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la.

Nga'aa nchcui' la Jesús lo'o ngu' bi' li', ndu'u yu ndyaa.

Ng'u fariseo laca ñi'ya nti' scua tiye'

⁵ La cui' tsa bi', cua nteje tacui ngu' lo tayu' lo'o yaca ni'i bi'. Ngutu'u ngu' chaca tsu', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús cha' cua ngujlyaa ti' ngu' cha' qui'ya lo'o ngu' xlyá teje' cha' cacu ngu' tyucui.

⁶ Lo'o li' ndi'ya nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Tii ti ti' ma tyil'i ma —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. Cui'ya ma cuentya ñi'ya ndu'ni scua tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo —nacui.

⁷ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o tya'a ngu':

—Cha' ná lo'o xlyá teje' ndya'a na, bi' cha' nchcui' nu cusu' cha' jil'i scua tiye' lo'o na —nacui ngu'.

⁸ Pana, ngua tii Jesús cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' bi'.

—¿Ni cha' ndube ti' ma cha' ná lo'o xlyá teje' lijya ma? —nacui jil'i ngu' bi'—. Xti tsa cha' jlya ti' ma jil'i ycu' Ndyosi.

⁹ ¿Ha chañi cha' bilya caca cuayá' ti' ma? ¿Ha ná ntsu'u ti' ma jil'i nu ca'yu tya'a ti xlyá teje' nu ndyacu ca'yu mil tya'a ñati tsubi'? Tyuu tya'a chcubi ngutsa'a lo'o yu'be xlyá tya'a ndyanu lo'o ndye ndyacu ngu' tsa bi'.

¹⁰ Jua'a nu cati tya'a xlyá teje' nu ndyacu nu jacua mil tya'a ñati ni, la cui' ti cha'; tyuu tya'a chcubi ngutsa'a

lo'o yu'be xlyá tya'a nu ndyanu lo'o ndyacu ngu' li'.

¹¹ ¿Ni cha' laca nga'aa nda mā cuentya, cha' ná nchcui' na' cha' ji'j' xlyá nu ndacu ngu' lo'o nacui' na' cha' ji'j' scua' tiye'? Xa' cacha' na' ji'j' mā, cui'ya mā cuentya ñi'ya ndu'ni scua' tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo.

¹² Ngua cuayá' ti' ngu' li' cha' nchcui' Jesús ji'j' lcaa cha' cuxi nu nclu'u ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo ji'j' ngu', cha' nga'aa tso'o xñi ngu' cha' bi'; si'i cha' ji'j' scua' tiye' nu ndya' xlyá lo'o nu nti' Jesús chcui' tsa' bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycuí' Cristo laca Jesús

¹³ Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' loyuu su cuentya quichí Cesarea de Filipino. Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'j', nchcuane yu' ji'j' ngu' li':

—¿Na laca nacui' ñati' cuentya 'na? ¿Tilaca laca na' nu cua nda Ni 'na lijyaa' nde cha' caca na' ñati'? —nacui' Jesús ji'j' ngu' bi'.

¹⁴ —Ntsu'u ñati' nu nacui' cha' laca nu'u jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'j' ngu' tya tsubi' la —nacui' ngu' ji'j' Jesús—. Lo'o xa' ñati' ni, nacui' ngu' cha' jyo'o Elías laca nu'u. Lo'o jua'a' ntsu'u xa' la ñati' nu nacui' cha' jyo'o Jeremías laca nu'u. Lo'o jua'a' ntsu'u ngu' nu nacui' cha' chaca quiya' cua ndyu'ú chaca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'j' ycuí' Ni nu ngua sa'ni, la cui' bi' laca nu'u, nacui' ngu'.

Jua'a' nacui' ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'j' Jesús.

¹⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'mā ni, ¿tilaca laca na' nti' mā?

¹⁶ Hora ti nguxacu' Simón Pedro cha' ji'j' Jesús li':

—Cristo laca nu'u —nacui—. Sñi' ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca laca nu'u.

¹⁷ —Tso'o ntsu'u tyiquee nu'u Simón, sñi' Jonás —nacui' Jesús ji'j' li'—. Si'i ñati' chalyuu ti nu ngulu'u cha' bi' jinu'u; pana ycuí' Ndyosi Sti na' nu ntucua nde cua, nda Ni cha' bi' nu ngua'ya hique nu'u.

¹⁸ Pedro naa nu'u, lo'o jua'a' caca nu'u ñi'ya laca sca quee quiya' ni'i. Nu lo'o nchcui' nu'u tsa, cha' liñi laca nu nchcui' nu'u; bi' laca suu cha' ji'j' ñati' 'na, cha' tso'o tsa ndyanu tachaa cha' nu nchcui' nu'u jua'a'. Ná taca ji'j' cuiñaja, ni cui'j' cuxi, ni jyo'o, ni tsaca ñati, ná taca ji'j' ngu' tsiya' ti tyijiloo ngu' ji'j' ñati' 'na, masi cajaa ñati' 'na xqui'ya cha' cuxi.

¹⁹ Ta na' lcaa chacuayá' jna' jinu'u, cha' taca tyati' ñati' 'na ca su laca ycuí' Ndyosi loo. Nu lo'o ná cua'ni clyu ti' nu'u ji'j' ñati' xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati' bi', la cui' jua'a' ná cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi Sti na' ji'j' ñati' bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti' nu'u ji'j' ñati, la cui' jua'a' cua'ni clyu ti' Ni ji'j' ñati' bi'.

²⁰ Li' ngulo Jesús cña ji'j' ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'j' cha' ná cacha' ngu' ji'j' ni sca ñati' cha' Cristo laca ycuí' yu.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycuí'

²¹ Lo'o tyempo bi' nguxana Jesús ngulu'u yu jì'ì ngu' cha' ntsu'u cha' tsaá yu nde quichì Jerusalén. Pana ca quichì bi' tyacua cha' ti'ì jì'ì yu xqui'ya cha' xcube' tsa ngu' cusu' bi' jì'ì yu; jua'a sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lcaa ngu' bi' xcube' ngu' jì'ì yu ña'a cuayá' nu kujuii ngu' jì'ì yu. Pana tyu'ú yu chaca quiya' tsa nchca tyuna, nacui yu.

²² Li' ngusñi Pedro ya' Jesús cha' hcui' lo'o:

—Cua'ni tya'na ti' ycuí' Ndyosi jinu'u, Xu'na —nacui Pedro jì'ì—. Ná caca bi' ñi'ya nu nacui nu'u.

²³ Hora ti nguxtyacui Jesús, na'a jì'ì nu Pedro bi'.

—Tyu'utsu' nu'u Satanás, cha' nga'aa cua'a nu'u 'na —nacui Jesús jì'ì Pedro—. Si'ì ñi'ya nu nclacua ti' ycuí' Ndyosi nlyacua ti' nu'u juani; ñi'ya nu nclacua ti' ñati chalyuu ti, jua'a nlyacua ti' nu'u juani.

²⁴ Li' ngulu'u la Jesús jì'ì nu ngu' nu ndyaca tsa'a jì'ì bi':

—Si ntsu'u ñati nu chañi cha' nti' ngu' tsaá ngu' lo'o na' —nacui—, nga'a cha' xtyanu ngu' bi' jì'ì lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' jì'ì, cha' tya'a ngu' lo'o na' lcaa tsa, masi kujuii ñati jì'ì ngu' bi' xqui'ya na'.

²⁵ Chcuna' chalyuu jì'ì ñati nu xcui' nlyacua tsa ti' ñi'ya caca tso'o jì'ì ycuí' ca; pana quije chalyuu jì'ì ngu' ca slo ycuí' Ni si tyaja'a ngu', masi kujuii ñati jì'ì ngu' xqui'ya na'.

²⁶ Ná tyanu cha' tso'o jì'ì ngu' nu lo'o cajaa ngu', masi ngua'ni tsa ngu' ngana nde chalyuu; nguna' lcaa chalyuu jì'ì ngu' bi' li', cha' ná taca ta ngu' caya' cha' caja la chalyuu jì'ì ngu'.

²⁷ Chañi cha' chaca quiya' caa na' nu cua nda Ni 'na lijya na' cha' caca na' ñati, stu'ba ti caa na' lo'o lcaa xa jì'ì ycuí' Ndyosi; ndubi tsa ña'a loo na' lo'o xee jì'ì ycuí' Ndyosi Sti na' li'. Lo'o li' ta na' xcaya' ngu', ni cña nu cua ngua'ni scaa ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu.

²⁸ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u ngu' nu tya ndu lo'o na chalyuu re juani, nu lo'o tya lyiji cajaa ngu' ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nguxana cha' laca na' loo ne' cresiya jì'ì ñati, na' nu cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñati.

17

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús ndu slo ngu'

¹ Lo'o cua ndya'a scuá tsa, li' ndyaa lo'o Jesús jì'ì Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan tya'a ngula Jacobo bi'; jacua tya'a ngu' bi' ndyaa ngu' lo xlya ca'ya cua.

² Li' laja lo'o na'a ngu' jì'ì Jesús, cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo yu li'; ndubi tsa ña'a loo yu ñi'ya ndubi xee cuichaa li'. Ñi'ya sca xee nu ngati tsa, jua'a ngati tsa ña'a ste' yu.

³ Lo'o li' ndu'u tucua jyo'o Moisés lo'o jyo'o Elías, ndu ngu' nchcui' ngu' lo'o Jesús.

Lo'o nu ngu' tya'a ndya'a Jesús bi', na'a ngu' ji'i ngu' bi'.

⁴ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Xu'na —nacui Pedro ji'i—, tso'o tsa cha' nga'a ya re —nacui—. ¿Ha tso'o nti' nu'u si cuiñá na' sna tya'a chcua'ya? Tsaca laca su tyi'i ycu' nu'u, chaca su tyi'i La Moisés, chaca su tyi'i La Elías.

⁵ Pana laja lo'o nchcui' Pedro, li' ndu'u tucua sca coo nu ngati tsa ña'a, nu ndubi tsa ña'a, ngüixi chü' ngu', tyucui ña'a su ndü ngu'. Li' nguañi xtyi'i sca ñati. Hora ti ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui' yu re laca Sñi' na', tyaca'a tsa yu 'na —nacui Ni—. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu. Cua'a tso'o jyaca ma ji'i lcaa cha' nu chcui' Sñi' na' re lo'o ma.

⁶ Lo'o ndyuna nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' cha' nu nchcui' ycu' Ni cuentya ji'i Jesús, li' nclýu ngu' bi' nde lo yuu cha' ndyutsi tsa ngu' bi'.

⁷ Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichü' ngu' bi'.

—Tyatu ma —nacui Jesús ji'i ngu'—, ná cutsi ma tsiya' ti.

⁸ Laja li' nxña'a nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a bi' su ndü jyo'o bi' tsa la, pana na'a ngu' cha' nga'aa ndü ngu' bi'; sca ti Jesús ndü ca bi' li'.

⁹ Lo'o lijya nda'ya ti'i ngu' sii' ca'ya bi', li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ná cache' ma ji'i xa' ñati ñi'ya ngua cha' nu cua

na'a ma lo xlya ca'ya jua tsa —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Nu lo'o cua ngujui ycu' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' taca cache' ma cha' bi' ji'i xa' ñati.

¹⁰ Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' cha' jo'ó lacua? Nchcui' cha' clyo la ntsu'u cha' caa jyo'o Elías nde chalyuu chaca quiya' —nacui ngu' ji'i.

¹¹ —Chañi cha' caa Elías clyo cha' cua'ni cho'o ji'i lcaa lo na —nacui Jesús—.

¹² Pana cha' liñi cache' na' ji'i ma juani cha' cua ñaa nu laca Elías; ná ndyuloo ngu' ji'i, bi' cha' cua ngua'ni cuxi ngu' lo'o. Lo'o jua'a xcube' ngu' jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

¹³ Li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' ji'i jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' laca cha' nu cua nchcui' ca Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca yu cuañi' nu nxalú cui'i cuxi ji'i

¹⁴ Lo'o cua ngua'ya ngu' sii' ca'ya bi', xa' ndyalaa ngu' su ndi'i ngu' quiña'a lo'o nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús bi'. Hora ti ñaa sca nu qui'yu, ndyatu sti' yu slo Jesús, nchcui' yu bi' lo'o li':

¹⁵ —Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i sñi' na', cusu' —nacui yu bi' ji'i Jesús—. Quicha tsa ti' sñi' na' cha' lu'ba tsa nxalú cui'i cuxi ji'i yu; ndu'ni cui'i bi', cha' lu'ba tsa nclýu yu lo

quii', lu'ba ti nxyú ji' yu lo hitya.

¹⁶ Ñaa lo'o na' ji' nu quicha bi' slo ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, pana ná ngua ji' ngu' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o yu.

¹⁷ —Ná jlya ti' cu'ma tsiya' ti —nacui Jesús ji' ngu' bi'—. Cuxi tsa cresiya ji' ma. Nga'aa tso'o tyanu na' slo cu'ma, nga'aa talo na' ji' ma tsiya' ti. Pana caa lo'o ma ji' nu quicha jua slo na' juani.

¹⁸ Li' ngulo Jesús cña ji' cui' cuxi bi', cha' tyu'utsu' tsiya' ti ji' nu quicha bi'.

¹⁹ Ca tiya' la xi nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji' Jesús su ntucua ycu' ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua ji' ya culo ya ji' cui' cuxi bi' lacua? —nacui ngu' ji' Jesús.

²⁰ Li' nguxacui Jesús cha' ji' ngu' bi':

—Xti ti cha' jlya ti' ma ji' ycu' Ni, bi' cha' ná ngua ji' ma —nacui Jesús ji' ngu' bi'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' si chañi ca cha' jlya ti' ma cha' ji' ycu' Ndyosi, masi tsa lo cua sca si'yu cuxee ti nu piti tsa, si jua'a ti jlya ti' ma cha' ji' Ni, li' taca hcui' ma lo'o ca'ya cua nde: “Tyu'utsu' nu'u tyaa nu'u chaca se'j cajua la”, ñacui ma ji'. Lo'o li' taquiya' ca'ya bi' cha' nu nchcui' ma lo'o, tyu'utsu' ca'ya bi' tsa chaca se'j li'. Ná ntsu'u cha' nu ná caca cua'ni ma si chañi ca cha' jlya ti' ma 'na.

²¹ Lo'o jua'a cha' culo ma ji' cui' cuxi bi' ni, ná ca culo ma ji' cui' bi' si ná cua'a ma xi ji'

ycui' ca ma; tso'o si ná cacu ma tyaja laja lo'o hcui' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji' nu quicha bi'. Jua'a cua'ni ma ña'a cuayá' nu tyu'u cui' bi' tyaa.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycu' yu

²² Lo'o li' tya ndya'a ngu' xi loyuu su cuentya Galilea, nu Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'. Laja lo'o ndya'a ngu' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ntsu'u sca ñati nu cuju' cresiya 'na ji' ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati;

²³ cuju' ngu' bi' jna' li'. Pana tyu'ú na' chaca quiya' tsá nchca tyuna li'.

Ngua xñi' tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

Nda ngu' cñi cuentya ji' laa tonu

²⁴ Cua tsá xi ndyalaa ngu' quichi Capernaum, lo'o li' ndyalaa xi ngu' nu laca cña ne' laa slo Pedro; nxuti' ngu' bi' cñi cuentya ji' laa tonu nu ntucua nde Jerusalén. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Pedro:

—Nu mstru ji' ma ni, ¿ha lo'o yu nda yu cñi ne' laa bi'? —nacui ngu' ji' Pedro.

²⁵ —Nda yu —nacui Pedro ji' ngu' li'.

Nu lo'o cua ndyalaa Pedro toni', li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—¿Ñi'ya nti' nu'u, Simón? —nacui Jesús ji' Pedro—. ¿Ti ji' nclyo ngu' nu laca loo cñi? ¿Ha culo ngu' cñi ji' sñi' ngu' nti' nu'u? ¿Ha si' ji' xa' ñati culo ngu' cñi?

²⁶ —Ji'í xa' ñati' nclyo ngu' nu laca loo cñi, si'í ji'í sñi' —nacui Pedro li'.

—Chañi hi. Ná lo'o sñi' ngu' nda caya' cuentya ji'í cha' bi' lacua —nacui Jesús ji'í Pedro—.

²⁷ Pana ná nti' na cha' ca ñasi' ngu' ji'na, ngu' nu laca loo ne' laa tonu, bi' cha' yaa clya nu'u to' tayu' cha' cu nu'u chcuá xñi cualya lo hitya, cha' xñi nu'u ji'í sca cualya. Li' taya' nu'u ji'í cualya nu caja jinu'u clyo, scana tu'ba cualya bi', cha' culo nu'u cñi nu ntsu'u tu'ba ni'; tyu'u scua cñi bi' cha' ta nu'u cñi ji'í ngu' cuentya jinu'u, lo'o jua'a cuentya jna'.

18

Nhcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'í ycuí' ca ngu'

¹ La cui' tyempo bi' ndyalaa lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í slo Jesús cha' chcuí' ngu' lo'o:

—¿Tilaca laca nu ndulo la cha' ji'í ca su laca ycuí' Ndyosi loo? —nacui ngu' ji'í Jesús.

² Li' ngusi'ya Jesús ji'í sca nu piti cha' caa slo yu, cha' ty-atu nu piti slo ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í.

³ —Cha' liñi nhcui' na' lo'o ma —nacui Jesús ji'í ngu' bi'—, cha' ná caca tyati' ma cha' ji'í ycuí' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'í ma si ná cha'a cha' tyiquee ma; nga'a cha' caca tyiquee ma ñi'ya laca tyiquee nu piti re, cha' ná tyixi ndu'ni ngu' sube.

⁴ Sca ñati' nu laca ñi'ya laca nu piti re, sca ñati' nu ná tyixi tyiquee, nu ná nti' tyijiloo ji'í

tya'a cha' caca ycuí' sca ñati' tlyu, bi' laca nu ndulo la cha' ji'í ca su laca ycuí' Ndyosi loo.

⁵ Nu lo'o xtyucua ma ji'í sca ñati' ñi'ya nti' nu piti re xqui'ya cha' ngusñi tso'o ma cha' jna', la cui' jua'a na nx-tyucua ma 'na laca.

Cuxi tsa caca ji'na si ntsu'u sca qui'ya nu ndiya la ti' na

⁶ 'Si ntsu'u ñati' nu ndatsaa ji'í xa' ñati' cha' cua'ni ngu' cha' cuxi', masi tatsaa ñati' bi' ji'í nu piti re cha' cua'ni yu cha' cuxi, tso'o la masi tyaaca' sca quichi tonu yane ñati' cuxi bi', lo'o li' xtyú ngu' ji'í ñati' bi' lo hitya tyujo'o cha' tye cha' ji'í tsiya' ti; tso'o la si ca-jaa ñati' nu jua'a ndu'ni, cha' nga'aa tatsaa ji'í xa' la ngu' sube cha' cua'ni ngu' cha' cuxi.

⁷ i'Ya'na tsa ñati' chalyuu re! Ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ñu'u ji'í tyiquee ñati'. Lcaa hora ntsu'u cha' cuxi jua'a nde chalyuu, pana tlyu tsa cha' caca ji'í ñati' nu ndatsaa ji'í tya'a cha' cua'ni ngu' cha' cuxi; tlyu tsa cha' ti' tyacua ji'í ñati' bi' nde loo la.

⁸ 'Nga'a cha' xtyanu ma tsiya' ti lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma ji'í, masi tiji' tsa ti' ma ji'í sca cha' bi' ñi'ya laca si ya' ma laca, ñi'ya laca si quiya' ma laca. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'í ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' ma ji'í, lo'o li' ná tyalaa ma su nga'aa tye tsiya' ti cha' tyaqui quí'.

⁹ La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' mā sca cha' cuxi nu ña'a mā ji'i, nga'a cha' xtyanu mā cha' bi' tsiya' ti, ñi'ya si culo mā ji'i ycu' cloo mā cha' nga'aa taquiya' mā ji'i cha' cuxi bi' tsiya' ti. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i mā, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' mā ji'i, cha' li' ná tsa mā nde ca bilyaa su ná tye tsiya' ti cha' tyaqui quii'.

Cuii ji'i sca xlya' nu cua nguna' ji'i ngu'

¹⁰ 'Ná tso'o si ná taquiya' mā ji'i sca ñati 'na, masi ji'i sca nu piti. Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā, cha' ntsu'u xca ca su ntucua ycu' Ni cuentya ji'i lcaa ngu' sube bi'; lcaa hora ntsu'u chacuayá' chcui' xca bi' lo'o ycu' Ndyosi Sti na' cuentya ji'i nu ngu' sube ji'i.

¹¹ Cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi cha' caca na' ñati, cha' cua'ni lyaá na' ji'i ñati nu cua nguna' chalyuu ji'i xqui'ya cha' cuxi.

¹² ¿Ñi'ya nti' mā ni? Cua ntsu'u sca siyento tya'a xlya' ji'i sca ñati, lo'o li' nguna' tsaca ji'i yu. ¿Ñi'ya cua'ni yu li'? Ndi'ya cua'ni yu ñacu' na': xtyanu yu ji'i taju xlya' quiña'a bi' sii' ca'ya su tso'o ti ndi'i ni', cha' tsa yu tsaana yu ji'i xlya' nu nguna' ji'i yu bi'.

¹³ Lo'o quije bi' ji'i yu, ca chaa tsa ti' yu li', cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'i nu sca ca xlya' nu cua nguna' ji'i yu; pana ná ntsu'u cha'

culacua ti' yu ji'i nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a xlya' nu ndyanu tso'o ti.

¹⁴ Ñi'ya nu ndu'ni nu xu'na xlya' bi', cha' ná chcuna' ni sca xlya' ji'i yu, la cui' jua'a ndu'ni ycu' Ndyosi Sti mā nu ntucua nde cua, cha' ná nti' Ni cha' chcuna' chalyuu ji'i ni tsaca ñati xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'i. Ná nti' ycu' Ni tsiya' ti cha' tye cha' ji'i ngu', masi sube tsa ngu' nti' mā.

Ntsu'u cha' cua'ni clyu ti' na ji'i tya'a na

¹⁵ 'Nu lo'o ntsu'u ngu' tya'a mā nu ngua'ni sca cha' cuxi lo'o mā, li' tsa mā slo ngu' tya'a mā bi', cha' cuaana ti cacha' mā ji'i ngu' bi' ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' lo'o mā. Tso'o tsa li' si tyaja'a ngu' tya'a mā bi' cuna ngu' cha' nu chcui' mā lo'o ngu'; ca xñi'i ti' ngu' li', xqui'ya cha' cua ngua'ni ngu' cha' cuxi bi'. Li' xa' caca stu'ba cha' ji'i mā lo'o ngu' tya'a mā bi'.

¹⁶ Pana si ná tyaja'a ngu' tya'a mā bi' cuna ngu' cha' nu nchcui' mā lo'o ngu', tso'o la si tsa mā slo ngu' bi' chaca quiya'; pana lo'o xi xa' la ngu' tya'a mā tsa mā li', cha' lo'o ngu' bi' cuna ngu' cha' nu chcui' tyucuaa mā, cha' caca ngu' bi' testigo.

¹⁷ Lo'o li', si ná tyaja'a ngu' tya'a mā bi' taquiya' ngu' tsiya' ti ji'i tucua sna tya'a mā, li' cacha' mā cha' bi' ji'i taju ñati ji'i cu'mā, nu stu'ba ndu'ni tlyu mā ji'i ycu' Ndyosi. Lo'o li' si ña'a ti ná tyaja'a nu ngu' tya'a mā

bi' taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' ca ta'a taju tya'a ma lo'o ngu', li' nga'aa cua'ni tya'a ma lo'o ngu' bi' lacua. Ñi'ya si cua laca ngu' ñati nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti, ñi'ya si laca ngu' msu jil'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo jil'i ma, jua'a cua'ni ma lo'o ngu' bi' li'.

18 'Cha' liñi laca nu nchcui' na' re, cha' lo'o ná cua'ni clyu ti' ma jil'i ñati xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati bi', la cui' jua'a ná cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi jil'i ñati bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti' ma jil'i ñati, la cui' jua'a cua'ni clyu ti' Ni jil'i ñati bi'.

19 'Chaca quiya' cacha' jil'i ma cha' chañi cha' cua'ni Sti na' nu ntucua nde cua' lcaa cha' nu ndijña ma jil'i Ni, masi tucua tya'a ti ma ndu ma, si stu'ba cha' nu ntsu'u tyiquee tyucuaa ma.

20 Lo'o na' nga'a na' lo'o ma macala su ndyu'u ti' tucua sna tya'a ti ma chacuaya' 'na.

21 Li' ñaa Pedro cacua la cha' cacha' jil'i Jesús:

—Xu'na —nacui' jil'i Jesús—, ¿ni lcaua quiya' cui'ya na' cha' clyu ti' jil'i yu tya'a na' lo'o ndyu'ni yu cha' cuxi lo'o na'? —nacui'—. ¿Ha tso'o cati quiya' cua'ni clyu ti' na' jil'i yu?

22 Li' nguxacui' Jesús cha' jil'i Pedro:

—Ná hcui' na cha' cati ti quiya' —nacui' Jesús—. Tso'o cua'ni clyu ti' na jil'i tya'a na masi snayala tyii ntucua cati quiya' —nacui'.

Cui' jil'i msu nu ná nti' cua'ni clyu ti' jil'i tya'a msu yu

23 'Chcui' na' chaca cha' lo'o ma, cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati: Chcui' na' cha' jil'i sca rey nu ngua ti' cua'ni tye tane', cha' ndacui tsa msu jil'i.

24 Lo'o nguxana ca ti ncly-acua ti' rey jua'a, hora ti ndu'u tucua ngu' slo rey bi', ñaa lo'o ngu' jil'i sca msu nu ndacui tyuu tsa miyu paxu jil'i.

25 Ná ntsu'u cñi tsiya' ti jil'i msu bi', cha' tya tane' bi' jil'i xu'na yu; bi' cha' ngulo xu'na yu cña cha' cui' ngu' jil'i msu bi', lo'o jil'i clyo'o yu, lo'o jil'i ca ta'a sñi' yu, lo'o lcaa na nu ntsu'u jil'i msu bi' ca caya' cha' tya cñi nu ndacui jil'i xu'na yu li'.

26 Ndyutsji tsa msu bi' li', nclyú yu lo yuu su ndu xu'na yu. Li' ndyatú sti' slo yu cha' jña xi tyempo jil'i xu'na yu: “Xu'na”, nacui' msu bi' jil'i rey, “talo xi 'na. Ta la xi tyempo 'na cha' tya na' lcaa cñi nu ndacui na' jinu'u ca tiya' la.”

27 Ngua tya'na ti' xu'na msu bi' jil'i li', ngua'ni clyu ti' jil'i msu jil'i cuentya jil'i tane' bi'. “Cua ndye tane' jinu'u juani. Nga'aa ndacui nu'u jna”, nacui' xu'na yu jil'i yu. Cua ndu'u msu bi' ndyaa li'.

28 Tyucui' nde su ndyaa yu, li' ndyacua tya'a yu lo'o tya'a msu yu nu ndacui xti ti cñi jil'i yu. Hora ti ngusñi yu yane tya'a, tyaala tsa ngua'ni yu jil'i tya'a msu yu. “¿Ni hora tya nu'u cñi nu ndacui nu'u 'na?”

nacui yu jil'i tya'a msu yu.

²⁹ Lo'o nu ndacui xti ti cñi bi' ni, ndyatü stj' slo msu tyaala bi', ndijña xi cha' clyu ti' jil'i yu tyaala bi', cha' caca tya'na ti' yu jil'i: "Talo nu'u xi 'na", nacui jil'i nu tyaala bi'. "Ta la xi tyempo 'na cha' tya na' lcaa cñi nu ndacui na' jinu'u ca tiya' la xi."

³⁰ Pana nu msu tyaala bi' ni, ná ngua tya'na ti' yu jil'i tya'a msu yu tsiya' ti; hora ti ngusta yu qui'ya jil'i ca tonil'i cña, cha' su'ba ngu' jil'i ne' chcuá ña'a cuayá' nu tya cñi nu ndacui jil'i yu.

³¹ Lo'o cua na'a lcaa tya'a msu yu ñi'ya ngua cha' cuxi nu ngua'ni yu tyaala bi', xñil'i xi ti' ngu' cuentya jil'i nu nga'a ne' chcuá bi' li'. Bi' cha' ndyaa ngu' ca slo xu'na ngu' bi', ndacha' ngu' lcaa cha' bi' jil'i xu'na, ñi'ya nu ngua jil'i nu ndacui cñi bi'.

³² Hora ti ngusi'ya xu'na yu jil'i msu tyaala bi' cha' xa' tyaá yu ca slo. "Cuxi tsa tyiquee nu'u", nacui xu'na jil'i msu tyaala bi'. "Cua ngüijña nu'u cha' clyu ti' 'na, lo'o jua'a ngua'ni clyu ti' na' jinu'u nquicha', masi quiña'a tsa cñi ndacui nu'u 'na.

³³ Lo'o juani ni, ¿ni cha' ná ngua'ni tya'na ti' nu'u jil'i tya'a msu nu ndacui xti ti cñi h̄j, ñi'ya ngua'ni tya'na ti' na' jinu'u?"

³⁴ Ngua ñasi' tsa xu'na msu bi' jil'i msu tyaala bi' li', ngulo cña cha' xñi policia jil'i, cha' su'ba ngu' jil'i ne' chcuá, cha' xcube' ngu' jil'i ña'a cuayá' nu tya msu tyaala bi' lcaa cñi nu

ndacui jil'i xu'na yu. Bi' laca cuii jil'i rey lo'o msu jil'i.

³⁵ 'Ñi'ya ngua'ni rey bi' —nacui Jesús jil'i ngu'—, jua'a cua'ni Sti na' nu ntucua nde cua lo'o lcaa mā nu ná tyucui tyiquee mā ndyi'ya mā cha' clyu ti' jil'i tya'a mā.

19

Ngulu'u Jesús cha' ná xtyanu ngu' jil'i clyo'o ngu'

¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi' lo'o ngu', li' ndu'u yu loyuu su cuentya Galilea bi', ndyaa yu nde loyuu su cuentya Judea. Nteje tacui Jesús sta'a Jordán,

² lo'o quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a jil'i yu cha' cua'ni yu jo'o jil'i lcaa nu quicha nu lijya lo'o ngu' bi'; ngua'ni Jesús jo'o jil'i ngu' quicha bi', ngua tso'o ngu' bi' li'.

³ Laja li' lijya xi ngu' fariseo slo Jesús cha' chcui' cuayá' ngu' lo'o yu si caca tyijiloo ngu' jil'i yu, ngua ti' ngu'.

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya ji'na cha' xtyanu sca ñati jil'i clyo'o yu tsiya' ti, si nga'aa nti' yu jil'i nu cuna'a bi'? —nacui ngu' jil'i Jesús.

⁴ —¿Ha bilya chcui' mā lo quityi cha' jil'i ycuil' Ndyosi? —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. "Clyo ngüiñá Ni jil'i ñati, sca nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a", jua'a nscua lo quityi bi'.

⁵ Lo'o jua'a ndi'ya nacui Ni: "Bi' cha' tyu'utsu' sca nu qui'yu slo sti yu, slo xtya'a yu, cha' caja clyo'o lo'o sca nu cuna'a, cha' caca ngu' sca ti xtañi tyucuaa ngu'".

6 Nga'aa si'i tucua tya'a ñati laca ngu', cua laca ji'i ngu' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati. Bi' cha' ná tso'o xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu', cha' cua nda ycu'i Ndyosi cha' clyo'o ji'i ngu'.

7 Li' nguxacui ngu' bi' cha' ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca ngulo jyo'o Moisés cña ji'na lacua? Cha' tso'o ji'i sca nu qui'yu, nacui jyo'o cusu' bi', si culo yu sca quityi cha' xtyanu yu ji'i nu cuna'a nu laca clyo'o yu.

8 Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Ná ndaquiya' ma' ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti, bi' cha' nda jyo'o Moisés chacuayá' ji'i ma' cha' xtyanu ma' ji'i clyo'o ma' lo'o sca quityi ti —nacui Jesús ji'i ngu'—. Pana si'i jua'a ngua ti' ycu'i Ni tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu.

9 Cuentya jna' ni, ta na' sca cui' lo'o ma' juani: Si ntsu'u sca ñati nu nguxtyanu ji'i clyo'o cha' caja clyo'o lo'o xa' nu cuna'a, ngua'ni tyucuaa ti' yu lo'o nu cuna'a clyo'o yu. Sca ti si clyo'o yu ngua'ni suba' lo'o xa' nu qui'yu, liñi cha' xtyanu yu ji'i nu cuna'a bi' li'. La cui' jua'a, nu cuna'a nu cua nguxtyanu clyo'o ji'i bi', si xa' caja clyo'o lo'o chaca ñati, cha' suba' cua'ni ngu' bi' li'.

10 Lo'o li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús:

—Tso'o la si ná caja clyo'o na tsiya' ti, si jua'a laca cha' ji'i ngu' qui'yu lo'o clyo'o ngu' —nacui ngu'.

11 —Ntsu'u tsa ngu' qui'yu nu ná talo ngu' cha' ntu-cua ngu' ycu'i ti ngu' —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li'—. Sca ti si culo ycu'i Ndyosi cña ji'i sca ñati cha' ná caja clyo'o, li' talo yu cha' ná cala' ji'i sca nu cuna'a tsiya' ti, si xtyucua ycu'i Ndyosi ji'i yu bi'.

12 Ntsu'u tyuu lo cha' nu ndu'ni cha' ná nchca caja clyo'o sca nu qui'yu: ntsu'u ngu' nu quicha ngu' tya lo'o ngula ngu'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu quicha ngu' xqui'ya cha' ngua'ni ñu'u ñati ji'i ngu' bi'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i cha' cua'ni ngu' cña ji'i Ni, bi' cha' tso'o la masi ná caja clyo'o ngu' bi' li', nti' ngu', cha' sca ti ycu'i Ndyosi caca loo ji'i ngu' li', nti' ngu'. Nu qui'yu bi' ni, ycu'i yu nda yu cuentya si caca ji'i yu tyi'i yu ycu'i ti yu; tso'o si talo yu bi' tyi'i yu ycu'i ti yu lacua.

Ngulacua Jesús ji'i nu sube

13 Lo'o li' ngua sca quiya' ñaa lo'o ngu' ji'i tyuu tya'a nu sube ca su nga'a Jesús. Ngua ti' ngu' cha' sta ya' ycu'i Jesús hique nu sube bi', cha' chcui' yu lo'o ycu'i Ndyosi cuentya ji'i nu sube bi'. Li' ngua'ni tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús ji'i ngu' bi',

14 pana hora ti nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—Ta ma' chacuayá' ji'i nu sube cha' caa ngu' slo na' —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Ná cua'a ma' ji'i nu sube

bi'. Ñi'ya laca lo'o jlya ti' nu sube ji' sti ngu', la cui' jua'a ntsu'u cha' jlya ti' ñati' ji' ycu' Ndyosi nu lo'o caca Ni loo ne' cresiya ji' ngu'.

¹⁵ Li' ngusta ya' Jesús hique nu sube bi'. Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa.

Nhcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁶ Ca tiya' la li' ñaa sca nu qui'yu cuañi' slo Jesús.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacu' yu ji' Jesús—. Cua'ni nu'u cha' tso'o cacha' nu'u jna': ¿Na laca nu tso'o cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacu' yu.

¹⁷ Lo'o li' nhcui' Jesús lo'o yu:

—¿Ni cha' nhcui' nu'u cha' tso'o tsa ndu'ni na'? —nacu' Jesús ji' yu bi'—. Sca ti ycu' Ndyosi laca nu chañi' cha' tso'o laca Ni. Pana taquiya' nu'u ji' lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji' ma, si nti' nu'u caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u.

¹⁸ —¿Ñi'ya nu laca cña bi' nti' nu'u? —nacu' yu cuañi' bi' ji'.

Li' ngulu'u Jesús xi cha' ji' yu bi':

—Ná cujuui ma ji' tya'a ñati ma. Ná cua'ni ma cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati, ni ná cuaana ma cha' tso'o nu ntsu'u ji' tya'a ñati ma. Ná hcui' ma cuentyu ji' tya'a ñati ma.

¹⁹ Lo'o jua'a cua'ni tlyu ma ji' sti ma, ji' xtya'a ma. Cua'ni tya'na ti' ma ji' tya'a

ñati ma, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' ma ji' ycu' ca ti ma.

²⁰ Li' nguxacu' yu bi' cha' ji' Jesús:

—Tya lo'o cuañi' na' ndaquiya' na' ji' lcaa cña bi' lcaa tsa —nacu' yu cuañi' bi' ji' Jesús—. ¿Ha tya ntsu'u la cha' nu tya lyiji cua'ni na' lacua? —nacu'.

²¹ —¿Ha chañi' cha' nti' nu'u cha' ca lubii cresiya ji' nu'u, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u? —nacu' Jesús ji' yu bi'—. Si chañi' cha' nu nhcui' nu'u, yaa clya cuju' nu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u; tyu'u cñi' cha' ta nu'u ji' ngu' ti' li'. Lo'o li' sta ycu' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jinu'u ca su ntucua ycu' Ni. Lo'o cua ngua'ni nu'u cha' bi', li' caa nu'u slo na' cha' tya'a nu'u lo'o na'.

²² Lo'o ndyuna yu cuañi' bi' cha' nu nda Jesús lo'o yu, ndu'u yu ndyaa yu li'; xñi' xi ti' yu cha' nhcui' Jesús cha' bi', cha' culiya' tsa yu.

²³ Li' nhcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji':

—Cha' liñi' nhcui' na' lo'o ma juani —nacu'—, tucui tsa caca ji' ngu' culiya' cha' tyat' ngu' cha' ji' ycu' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji' ngu'.

²⁴ Lasa la cña tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'ya nti' sca camello, lasa la cha' bi'; tucui la tyalaa sca ngu' culiya' ca su laca ycu' Ni loo.

²⁵ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Tilaca laca nu taca jil̄i clyaá jil̄i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha' tyalaa ca slo ycui' Ndyosi lacua? —nacui ngu' jil̄i Jesús li'.

26 —Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ni sca ñati chalyuu; pana ycui' Ndyosi ni, nchca jil̄i Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui Jesús jil̄i ngu'.

27 Li' nchcui' Pedro xi lo'o Jesús:

—Lo'o cuare ni, cua nguxtyanu ya lcaa na nu ntsu'u jil̄i ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñilya nu nacui nu'u cha' cua'ni ya —nacui Pedro jil̄i Jesús—. ¿Na laca caja jil̄i ya nde loo la li'?

28 —Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús jil̄i ngu'—, cha' nu lo'o caca chalyuu cucui bi' ni, li' caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; tsa tucua na' ca su tso'o tsa ña'a ca bi', cha' cua'ni cuayá' na' jil̄i lcaa ñati chalyuu li'. Lo'o cu'ma nu ndya'a ma lo'o na', tiya' la tyucua ma lo tii tyucuaa tya'a yaca nu tso'o tsa ña'a, cha' cua'ni cuayá' ma jil̄i tya'a ñati ma, nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel bi'.

29 Lo'o jua'a cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' tsa tyijyu' cha' cua'ni ngu' cña cuentya jna', nu nguxtyanu lcaa na nu ntsu'u jil̄i ngu' cha' ndyu'ni ngu' cña bi', ná xtyanu na' jil̄i ngu' bi' jua'a ti; masi tyi ngu', masi tya'a ngula ngu', masi sti ngu', masi xtya'a ngu', masi sñi' ngu', masi yuu nu ntsu'u jil̄i ngu', masi xtyanu

ngu' lcaa cha' bi', pana caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil̄i ngu'. Lo'o jua'a xa' caja quiña'a la cha' jil̄i ngu' bi', tsa ña'a nu nguna' jil̄i ngu' bi' ngua ti' ngu'.

30 Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha' bi' laca ngu' nu caca nde loo la; nu ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' ngu' laca nu tyanu nde chy' la li'.

20

Cuii jil̄i ngu' nu ndya'a ne' xña jil̄i ñati

1 'Chaca cha' nti' na' chcui' lo'o ma juani, cha' caca cuayá' ti' ma ñilya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya jil̄i ñati. Chcui' na' sca cuii cuentya jil̄i sca nu laca xu'na msu. Ngua sca tsa nde tlya ndu'u yu ndyaa yu lcaya' cha' chcui' yu lo'o ngu' nu caca msu jil̄i, si cua'ni ngu' cña ne' lo'o jil̄i yu ca su ndyataa yaca si'yu losu' tyixi.

2 Ta yu xcaya' msu ñilya nu nda ti ngu' tyempo bi', nacui xu'na msu bi' jil̄i ngu'; tso'o tsa nti' ngu' msu bi', si caja tsa lo cua caya' jil̄i ngu'. Li' ndu'u msu bi' ndyaa ngu' ne' lo'o jil̄i yu bi', cha' cua'ni ngu' cña.

3 Nu lo'o cua ndye sna hora ntsu'u ngu' cña, li' ndyaa xu'na ngu' bi' lcaya' chaca quiya'. Ndacua na'a yu jil̄i xa' la ñati, pana ndu' ti ngu' cha' bilya caja cña jil̄i ngu'.

4 Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi': “Yaa clya ma, cua'ni ma cña ne' lo'o 'na. Stu'ba cua'ni ma cña lo'o msu 'na, cha' cua ntsu'u ngu' ndyu'ni ngu' cña

'na juani. Ta na' caya' tso'o jil'i mā li'", nacuj yu. Hora ti ndyaa ngu' ne' xña jil'i xu'na msu bi' li'.

⁵ Lo'o li' xa' ndyaa xu'na msu bi' lcaya' nde hora, jua'a chaca quiya' na'a yu jil'i xi xa' la ngu' cha' na ndu ti ngu'. La cui' ti cha' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li', lo'o li' la cui' jua'a ngua chaca quiya' hora cua sna nde ngusij.

⁶ Nu lo'o cua ngusij la ña'a ti tya ndu xi ñati' lcaya' bi'. Nchcui' xu'na msu bi' lo'o ngu' li': "¿Ni cha' laca na ndu ti mā ca nde tyucui tsā?", nacuj yu jil'i ñati' bi'. "¿Ha ná ntsu'u cña jil'i mā lacua?"

⁷ "Ná ntsu'u ñati' nu nti' msu juani", nacuj ngu' jil'i. "Yaa clya mā cua'ni mā xi cña ne' lo'o 'na lacua", nacuj xu'na msu bi' jil'i ngu' li'.

⁸ Tiya' la li' lo'o cua tyaa ti cuichaa, li' nchcui' xu'na cña bi' lo'o nu laca loo jil'i msu: "Xi'ya nu'u jil'i lcaa msu juani cha' ta nu'u xcaya' ngu'", nacuj. "Clyo ta xcaya' msu nu ndyalaa ca ti. Cuati su cua tye, li' ta nu'u xcaya' ñati' nu ndyalaa tya tlya la."

⁹ Li' ndyalaa ngu' nu nguxana ca ti cña ca slo yu, pana nda yu xcaya' ngu' ñi'ya si ntsu'u ngu' cña tyucui tsā.

¹⁰ Ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' nu nguxana cña tya tlya la slo yu. Ngulacua ti' msu bi' cha' quiña'a la cña caja xcaya' ngu' li', pana stu'ba ti ngujui xcaya' lcaa msu jil'i.

¹¹ Ñasi' xi msu nu nguxana cña tya tlya li'.

¹² "Tyucui tsā ngua'ni ya

cña jinu'u", nacuj msu bi' jil'i xu'na. "Masi tyique' tsa cua nde hora, ña'a ti tya ngua'ni ya cña jinu'u. Lo'o juani, stu'ba ngujui xcaya' lcaa tya'a ntsu'u ya cña, masi sca hora ti ngua'ni ngu' jua cña jinu'u", nacuj msu nu nguxana cña nde tlya bi'.

¹³ Li' nguxacuj xu'na cña bi' cha' jil'i msu ñasi' bi': "Si'i cha' cuxi nu ndyu'ni na' lo'o mā. ¿Ha si'i na cua ngüiñi cha' jna' lo'o mā ni tsa lo xcaya' nu ta na' jil'i mā? Lo'o jua'a, tsa lo cua cña xcaya' cu'mā nda na' jil'i mā juani.

¹⁴ Xña mā xcaya' mā, tyaa mā li'. Ná ntsu'u cha' ca ñasi' cu'mā 'na. Si nti' na' cua'ni na' cha' stu'ba xcaya' cu'mā lo'o nu xa' la msu nu xti ti hora ngua'ni cña, tso'o tsa lacua.

¹⁵ Ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni na' ñi'ya nu nti' ti na' cua'ni na' lo'o cña 'na. ¿Ha si'i jua'a? ¿Ni cha' laca liye' ti' mā ña'a mā 'na, cha' tso'o ti xcaya' nda na' jil'i lcaa msu 'na?', nacuj xu'na msu bi'.

¹⁶ Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha', bi' laca ngu' nu caca nde loo la; ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' laca ngu' nu tyanu nde chu' la —nacuj Jesús—. Cua ndacane Ni jil'i quiña'a tsa ñati' cha' cua'a jyaca' ngu' ni cha' nda Ni, pana cua laca ti ñati' nsubi Ni jil'i cha' caca ngu' ñati' jil'i Ni.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycui'

¹⁷ Tya ndya'a ngu' tyucuij cha' tsaa ngu' ca quichij

Jerusalén. Li' ndu'utsu' Jesús xi to' tyucuij lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, cha' chcu' xi lo'o ngu' bi' li':

18 —Jlo ti' ma cha' tyacu' na tyaa na tyucuij nde ca'ya juani, cha' cua tsa' ti na nde Jerusalén —nacu' Jesús jil'i ngu' bi'—. Cajua taya' ngu' 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cha' tsa' lo'o ngu' 'na slo sti jo'ó nu laca loo, slo mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa. Cua'ni cuayá' ngu' bi' 'na li', chcu' ngu' cha' ntsu'u qui'ya 'na, cha' xqui'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'.

19 Li' tsa' lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo, cha' xtyí lo'o ngu' bi' 'na. Lo'o jua'a quiji'i ngu' bi' 'na lo'o reta, cujui'i ca'a ngu' bi' 'na lo' crusi li'. Pana, tsá nchca tyuna, li' tyu'ú na' chaca quiya' —nacu' Jesús.

Ndijña xtya'a Jacobo sca cha' tso'o cuentya jil'i sñi'

20 Lo'o li' yaa xtya'a Jacobo lo'o Juan ca slo Jesús. Zebedeo laca sti tyucuaa nu qui'yu bi'. Stu'ba ti yaa nu cuna'a bi' lo'o tyucuaa sñi', li' ndyatú sti' ma' slo Jesús cha' jña ma' sca cha' tso'o jil'i.

21 Li' nchcuane Jesús jil'i nu cuna'a bi':

—¿Na laca nti' nu'u? —nacu' Jesús jil'i.

—Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' cha' stu'ba ti chca'a sñi' na' lo'o nu'u ca su caca nu'u loo nde loo la —nacu' nu cuna'a bi'—. Culo nu'u cña cha' chca'a tsaca yu la'a tsu' cu' jinu'u, chaca yu

bi' chca'a yu la'a tsu' coca jinu'u —nacu'.

22 Li' nchcu' Jesús lo'o tyucuaa nu qui'yu bi':

—Ná nchca cuayá' ti' ma ñi'ya laca cha' nu ndijña ma 'na juani —nacu' Jesús jil'i ngu'—. ¿Ha taca jil'i ma chcube' ma ñi'ya nu chcube' na', ñi'ya ca si ta ngu' sca taná nu clyaa' tsa cha' co'o na? ¿Ha talo ma si xcube' ngu' jil'i ma ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' jna', nu lo'o cujuu' ngu' 'na?

—Taca jil'i cua —nacu' ngu' bi' li'.

23 —Chañi cha' lo'o cu'ma co'o ma taná clyaa' nu ntsu'u cha' co'o na' bi', lo'o jua'a chcube' ma ñi'ya nu chcube' na' —nacu' Jesús jil'i ngu'—. Pana ná ntsu'u chacuayá' ta na' sca se'i nde sii' na' cha' chca'a ma lo'o na' nde loo la, cha' cua laca ngusubi ycu' Ndyosi Sti na' jil'i ñati nu chca'a nde sii' na' tyempo bi'.

24 Lo'o ndyuna nu chaca tii tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús, chii' tsa ngua ti' ngu' ña'a ngu' jil'i Jacobo lo'o jil'i tya'a yu li'.

25 Lo'o li' ngusi'ya Jesús jil'i lcaa ngu' bi', cha' tyu'u til'i ngu' slo.

—Jlo ti' ma cha' nu laca loo jil'i ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacu' Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i—. Lye tsa nclo ngu' nu laca loo bi' cña jil'i ngu' ca quichi' tyi ngu';

26 pana nu cu'ma ni, ná cua'ni ma jua'a. Lcaa lo cña nu taca xtyucua ma jil'i tya'a ñati ma, bi' cña ntsu'u cha'

cua'ni mā, si cua nti' mā cha' caca mā loo jil'i ngu'.

²⁷ Lo'o jua'a, si nti' mā cha' ndulo la cha' jil'i mā cuentya jil'i ngu' tya'a mā, ntsu'u cha' cua'ni mā ñi'ya si laca mā msu jil'i tya'a mā, masi ná lo'o caya'.

²⁸ Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná lijyā na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; ycui' na' laca na' msu jil'i ñati, bi' cha' lijyā na'. Na cua lijyā na' cha' cajaa na' cha' cati qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati, cha' cua'ni lyaá na' jil'i quiña'a tsa ñati li' —nacuī Jesús jil'i ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i tucua tya'a ngu' cuityi'

²⁹ Cua ndyalaa ngu' quichi Jericó. Cua tyu'u ti ngu' tyaa ngu' li', lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndu'u lca'a jil'i Jesús.

³⁰ To' tyucuij su tyeje tacui ngu' nga'a tucua tya'a ngu' cuityi'; cua ndyuna ngu' cuityi' bi' cha' ycui' Jesús nteje tacui tyucuij jua, bi' cha' cuij ngusi'ya ngu' jil'i yu:

—Xu'na, cua'ni tya'na ti' nu'u jil'i ya. Jlo ti' ya cha' la cui' ñati tya'a jil'i jyo'o David laca nu'u —nacuī ngu' cuityi' bi' jil'i Jesús.

³¹ Pana ná ndiya ti' nu ngu' quiña'a bi', cha' lye tsa ngusi'ya ngu' cuityi' bi' jil'i Jesús.

—Cuaana ti cu'mā —nacuī ngu' jil'i ngu' cuityi' bi'.

Ná ndyuna ngu' cuityi' bi', cuij la ngusi'ya ngu' bi' li':

—Xu'na, nu'u nu laca la cui' tya'a ñati jil'i jyo'o David

—nacuī ngu' cuityi' bi' jil'i Jesús—, cua'ni tya'na ti' nu'u jil'i ya.

³² Li' ndyatū Jesús, ngusi'ya jil'i ngu' cuityi' bi', cha' cāa ngu' slo.

—¿Na laca nti' mā cha' cua'ni na' lo'o mā? —nacuī Jesús jil'i ngu' bi' li'.

³³ —Xu'na —nacuī ngu' bi' jil'i—, nti' ya cha' tyaca' tso'o xee cloo ya ña'a ya chaca quiya'.

³⁴ Tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu jil'i ngu' bi'. Ngusta sne ya' yu chu' si'yu cloo ngu' bi' li', lo'o hora ti tyaca' tso'o xee loo ngu', ña'a ngu' chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', nguta'a ngu' bi' lo'o Jesús.

21

Ngua'ni chi ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹ Cua ngulala ti tyalaa ngu' quichi Jerusalén. Cua tyeje tacui ti ngu' sca quichi sube ti su naa Betfagé, sii' ca'ya Olivos ndi'i quichi bi'. Li' ngulo Jesús cña jil'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

² —Yaa mā nde lquichi re —nacuī—. Yala ti quije sca huru nu ndu ndyaca' jil'i mā; ndu ni' lo'o sñi' ni'. Xati' mā jil'i na'ni bi', cha' tyaa lo'o mā jil'i ni' ca nde.

³ Pana si xcuane ngu' jil'i mā: “¿Ni cña cua'ni mā lo'o huru jua?” Li' ñacuī mā jil'i ngu' bi': “Ntsu'u cña cuentya jil'i ycui' nu Xu'na na cha' cua'ni huru re”. Li' hora ti ta ngu' chacuayá' jil'i mā cha' cāa mā cāa lo'o mā jil'i ni'.

4 La cui' jil'i cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'ya nscua cha' bi' lo quityi:

5 Cacha' mā jil'i ngu' quichi' Sión:

“Ña'a mā ña'a cha' cua lijya ti nu laca loo jil'i mā.

Ná tyaala nu cusu' bi', hichu' huru ti ntyucua yu.

Sca huru cuañi' laca ni', sñi' na'ni nu ndy'i'ya yu'ba laca huru cuañi' bi'.”

6 Lo'o li' ndyaa nu tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lquichi' bi', ñi'ya nu ngulo Jesús cña jil'i ngu'.

7 Ñaa lo'o ngu' jil'i huru bi' lo'o sñi'. Li' ngusta ngu' ste' ngu' hichu' huru cha' tyucua Jesús hichu' ni'. Li' ndyaa tucua Jesús hichu' ni'.

8 La cui' jua'a nu quiña'a tsa ñati' nu ndi'i ca bi' nguscana ngu' ste' ngu', ngusta ngu' jil'i tyucui' cha' caja tyucui' tso'o su ñaa Jesús ntucua hichu' huru bi'. Xa' la ñati' ngusi'yu stá' yaca cha' sta ngu' tyucui' su ñaa yu.

9 Lo'o lcaa ngu' nxi'ya ngu' cha' chaa ti' ngu', masi ngu' nu ndyaa nde loo la, masi ngu' nu ñaa nde chu' la; chaa tsa ti' lcaa ngu' bi'.

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati' tya'a jil'i jyo'o rey David laca nu'u —nacu' ngu' jil'i Jesús—. Tso'o tsa cua'ni ycu' Ni lo'o nu'u cha' lijya nu'u lo'o chacuayá' jil'i ycu' nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi —nacu' ngu'.

10 Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quichi' Jerusalén,

ndyatí ngu' to' lo'o quichi' bi'. Ndube tsa ti' ngu' quichi' bi' li'. Cui' tsa nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

—¿Tilaca laca nu lijya re? —nacu' ngu'.

11 Li' nguxacu' nu quiña'a tsa ñati' bi' cha' jil'i ngu' quichi' bi':

—Jesús Nazaret laca nu nde. Loyuu su cuentya Galilea laca quichi' tyi yu. Tu'ba jil'i ycu' Ndyosi laca yu re —nacu' ngu'.

Ngulo'o Jesús jil'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

12 Lo'o li' ndyalaa Jesús to' laa tonu su ndu'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi. Ndyatí yu ndyaa yu ne' laa bi'. Li' ngulo'o yu jil'i lcaa ngu' nde liya', ngu' nu ndyujui' yu'ba nde ne' laa bi', jua'a lcaa ngu' nu ndi'i ndy'i'ya yu'ba bi'; nguxasu Jesús mesa su nchcutsa'a ngu' cñi jil'i ngu', nguxasu yu yaca su ntucua ngu' nu ndujui' paloma.

13 —Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil'i ycu' Ndyosi cuentya jil'i laa re —nacu' Jesús li'—: “Ni'i su caca chcu' lcaa ñati' lo'o ycu' Ndyosi, jua'a ñacu' ngu' cha' jil'i ni'i 'na, nacu' Ni.” Jua'a nscua lo quityi, pana juani, cua ngua'ni mā cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacu' Jesús jil'i ngu' bi'.

14 Li' ñaa xi ngu' cuityi' ca su ndu' Jesús ca ne' laa tonu bi', lo'o jua'a ñaa xi ngu' nu quicha quiya'; ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi' li'.

15 Na'a sti jo'ó nu laca loo cha' tlyu nu ngua'ni Jesús; lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', na'a ngu' ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi'. Lo'o jua'a na'a ngu' cha' ndi'i tyuu tya'a nu sube, cha' cuii tsa nchcui' nu sube bi' ndyu'ni chj ngu' loo Jesús:

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o rey David laca nu'u —nacui nu sube bi'.

Nu lo'o ndyuna ngu' tlyu bi' ñi'ya nu nchcui' nu sube, ngua ñasi' tsa ngu' nu laca loo bi' li'.

16 Hora ti nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—¿Ha ná ndyuna nu'u cha' cuiñi nu nchcui' nu sube re cuentya jinu'u? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

—Cua ndyuna na' —nacui Jesús li'—. Si'i cha' cuiñi laca cha' nu nchcui' nu sube re, ¿Ha bilya chcui' mā lo quityi nu nscua sca cha' ndi'ya?: Ndula tu'ba cubi', ndula tu'ba nu sube cuañi'; chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycu' Ndyosi.

17 Ndu'u Jesús ndyaa li'; ndu'u yu quichj tlyu, ndyaa nde sca quichj piti nu naa Betania. Ca bi' ngujua' yu talya.

Ngua'ni Jesús cha' ngüityi sca yaca quityi

18 Ca chaca tsā ngxu'tyuu Jesús ñaa nde quichj tlyu bi', ntyute' yu li'.

19 Lo'o li' na'a yu sca yaca quityi nu ndu to' tyucuii. Ndyaa na'a yu ji'i yaca bi' si ntsu'u si'yu lo yaca bi' cha' cacu yu; pana ná ntsu'u si'yu

lo, xcui' laca' ti ntsu'u lo. Li' nchcui' Jesús ji'i yaca bi':

—Nga'aa tyu'u tsiya' ti si'yu lo yaca cua chaca yija —nacui.

Hora ti ngüityi yaca bi'.

20 Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—¿Na laca ngua ji'i yaca quityi bi', cha' tsa tsiya' ca ngüityi yaca bi'? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

21 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani —nacui—. Si chañi cha' jlya ti' mā ji'i ycu' Ndyosi, si si'i cha' tucua ti cha' ntsu'u tyiquee mā nchcui' mā lo'o Ni, lo'o cu'mā caca ji'i mā cua'ni mā sca cha' tlyu jua'a. Si'i cha' quityi sca yaca ti chcui' mā lo'o ycu' Ndyosi li', masi taca chcui' mā lo'o ca'ya jua ndi'ya: “Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua nu'u nde lo hitya tyujo'o”, ñacu' mā ji'i. Lo'o li' jua'a caca ji'i, cha' tyu'utsu' ca'ya bi'.

22 Lcaa lo cha' nu jña mā ji'i ycu' Ndyosi ni, si chañi cha' jlya ti' mā ji'i ycu' Ni, caja cha' bi' ji'i mā li'.

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi

23 Nu lo'o ndyalaa ngu' quichj tlyu bi', li' xa' ndyatj Jesús ndyaa ne' laa tonu bi'; nclyu'u yu ji'i ñati chaca quiya'. Lo'o li' na'a sti jo'ó nu laca loo lo'o xa' la ngu' cusu' nu laca loo, na'a ngu' ji'i Jesús. Hora ti ñaa ngu' bi' slo yu cha' xcuane ngu' cha' ji'i yu li':

—¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u ñi'ya nu ndyu'ni nu'u juani? —nacui ngu' nu laca loo bi' ji'i Jesús—. ¿Ma nde ngujui chacuayá' cua jinu'u? —nacui ngu' bi' ji'i.

²⁴ —Lo'o na' xcuane na' sca cha' ji'i ma lacua, ñi'ya xacui ma cha' 'na li' —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Si caja ñi'ya xacui ma cha' re 'na, lo'o na' xacui na' cha' ji'i ma li'; cacha' liñi na' ji'i cu'ma tilaca laca nu nda chacuayá' 'na, cha' cua'ni na' ñi'ya nu ndyu'ni na' re li'.

²⁵ Tso'o lacua, nu lo'o tya ntyucuatya Juan ji'i ngu', ¿ha chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi ngua bi'? ¿Ha chacuayá' ji'i ñati ti ngua bi'?

Li' cuaana ti nchcui' ngu' nu laca loo bi' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya xacui na cha' ji'i yu? Si ñacu' na: “Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi ntyucuatya Juan bi' ji'i ngu'”, ná tso'o tyu'u cha' jua'a; hora ti ñacu' yu ji'na li': “¿Ni cha' ná ngusñi ma cha' nu nchcui' yu lacua?”

²⁶ Lo'o si ñacu' na: “Chacuayá' ji'i ñati ti ntyucuatya Juan bi'”, la cui' ti ná tso'o si ñacu' na jua'a, cha' ntsii na ji'i lcaa ngu' quichi re, cha' lcaa ngu' jlya ti' ngu' cha' chañi cha' ngua Juan bi' tu'ba ji'i ycu' Ndyosi.

²⁷ Bi' cha' ndi'ya nguxacui ngu' bi' cha' ji'i Jesús:

—Ná jlo ti' ya —nacui ngu' bi'.

—Tso'o lacua —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Ni na', ná cacha' na' ji'i ma tilaca laca nu nda

chacuayá' 'na cha' cua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni na'.

²⁸ Tya ngulu'u la Jesús xi cha' ji'i ngu' li':

—Chcui' na' sca cui' re lo'o ma, lo'o li' xacui ma cha' jna' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Cua ndi'i sca nu cusu' nu ntsu'u tucua tya'a sñi' qui'yu ji'i. Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o sñi' nu ngula clyo: “Sñi'”, nacui ji'i sñi' clyo bi', “yaa nu'u cua'ni cña ne' lo'o 'na juani, su ntsu'u yaca si'yu losu' tyixi 'na”.

²⁹ “Ná tsa'a”, nacui sñi' yu li'. Pana tsa cua tsa ti xi ngua tyuju'u ti' sñi' cha' ná ndaquiya' ji'i sti, lo'o li' ndu'u ndyaa cña bi'.

³⁰ Lo'o la cui' ti cña bi' ngulo sti ji'i nu chaca sñi' yu. “Tsa'a na', ná cube ti' nu'u”, nacui yu cuañi' bi' ji'i sti. Pana cha' cuiñi ti nchcui', cha' ná ndyaa cña ji'i sti.

³¹ ¿Ñi'ya nti' cu'ma ni? Nu tyucuaa qui'yu cuañi' bi' ni, ¿tilaca laca nu ngua'ni cña nu ngua ti' sti ngu' cha' cua'ni ngu'?

—Sñi' clyo yu, bi' laca bi' —nacui ngu' ji'i Jesús li'.

—Chañi cha' ji'i ma —nacui Jesús ji'i ngu'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u ngu' cuxi, ñi'ya nti' nu msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu', ntsu'u ngu' bi' nu yala la tyatí cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'; jua'a ntsu'u nu cuna'a calle ti nu yala la tyatí ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i

ngu'. Pana cu'ma ni, tiya' tsa tyalaa cu'ma ca su ntucua ycu' Ni.

³² Nu lo'o ñaa jyo'o Juan bi' ni, xcui' cha' liñi nchcui' yu lo'o ma. Liñi tsa ngua'ni yu, pana ná ngua'ni cuentya ma tsiya' ti ji'i cha' nu nchcui' yu lo'o ma. Lo'o nu ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' ni, cua ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' Juan bi' li'; jua'a nu cuna'a calle bi', ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' Juan. Masi cua na'a ma ñi'ya jlyá ti' nu ngu' cuxi tyiquee bi' cha' nu ngulu'u Juan, ná nchca caca tyuju'u ti' ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ycu' ca ma, xqui'ya cha' ná ngusñi ma cha' nu nchcui' Juan bi' tsiya' ti.

Cui' ji'i msu xña'a

³³ 'Nde chcui' na' chaca cui' lo'o ma: Ngua sca ngu' culiya', li' ndyataa yu quiña'a tsa yaca si'yu losu' tyixi. Ngusu'ba yu culiya' bi' sca lo'o hichu' yaca bi' li', xcui' yaca ye'e ndya' lo'o bi'. Lo'o jua'a ngüiña yu sca pilya cha' tyatá si'yu losu' ndacua, cha' tyu'u hitya tyixi nu ntsu'u ji'i si'yu bi'. Li' ngüiña yu sca ni' su tyu ngu' cua ji'i cña bi'.

'Li' nda nu xu'na yuu bi' yuu ngüijña xi xa' la ñati, cha' cua'ni ngu' cña ne' lo'o ji'i yu, cha' ntsu'u sca cña tsa yu tyijyu'.

³⁴ Tiya' la lo'o cua ngulala ti tyempo xuu ngu' si'yu bi', tyijyu' ndi'i xu'na yuu bi'. Li' ngulo yu cña ji'i ngu' msu ji'i yu cha' tsa ngu' ca su ntsu'u

ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o ji'i, cha' tsa squi'ya ngu' msu bi' sa yu'be si'yu nu nga'a cha' tyanu ji'i xu'na yuu bi'.

³⁵ Pana lo'o na'a ti nu ngu' nu ndyu'ni cña bi' ji'i ngu' msu nu ngulaa bi', hora ti ndaya' ngu' ji'i ngu' msu bi'; ngujui' ngu' ji'i tsaca yu, ndyujuii ngu' ji'i chaca yu, ngujui' ngu' quee ji'i xi xa' la ngu'.

³⁶ Li' nda xu'na yuu bi' ji'i chaca latya msu, cha' ndyaa ngu' slo nu ngu' nu ndyu'ni cña bi'; pana na'a ti ngu' bi' ji'i msu bi', li' la cui' ti cha' cuxi ngua'ni ngu' bi' lo'o msu bi'.

³⁷ 'Ca tiya' la li' nda xu'na yuu bi' ji'i sñi' ycu' ca ndyaa slo ngu' nu ndyu'ni cña bi'. "Ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' ji'i sñi' ycu' na'", ngua ti' xu'na yuu bi'.

³⁸ Pana na'a ti ngu' bi' ji'i sñi' nu culiya' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': "Sñi' ycu' ndyalaa juani", nacu' ngu' ji'i tya'a ngu'. "Nu cua caca xu'na yaca si'yu re nde loo la, bi' cha' tso'o la si cujuui na ji'i yu, cha' tyanu lo'o re cuentya ji'na", nacu' ngu' bi'.

³⁹ Lo'o li' ndaya' ngu' bi' ji'i sñi' xu'na yuu bi', ndyaa lo'o ngu' bi' ji'i yu nde chu' lo'o, ndyujuii ngu' bi' ji'i yu li'.

⁴⁰ '¿Na laca cua'ni xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' xña'a nu ndyu'ni cña ne' lo'o ji'i yu, nu lo'o tya'a yu chaca quiya', nti' ma? —nacu' Jesús ji'i ngu' li'.

⁴¹ —Cujuii clyá xu'na yuu bi' ji'i lcaa ngu' tyaala bi' —nacu' ngu' ji'i Jesús—. Lo'o

li' ta yu yuu bi' jña xa' ñati cha' cua'ni ngu' cña lo yuu bi'. Culana xu'na yuu bi' jil'i ñati tso'o nu tyaja'a ta xi si'yu jil'i yu, caya' lo yuu bi'; ta ngu' si'yu lcaa yija lo'o ndyaca tyempo nu nxuu ngu' si'yu bi'.

⁴² Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—¿Ha bilya chcui' ma lo quityi jil'i ycu' Ndyosi? Ndi'ya nscua cha':

La cui' quee tonu nu ngux-cuaa cuityi ni'i jil'i clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu',

juani cua ngujui cña cua'ni quee bi';

ndu bi' su ndulo la cha' jil'i cuentya jil'i ycu' Ndyosi.

Ycu' Ndyosi ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi' cha' ndube tsa ti' na jil'i cha' tlyu bi'.

Jua'a nchcui' cha' nu nscua lo quityi nu ngua tya sa'ni;

⁴³ bi' cha' cacha' liñi na' jil'i ma juani, cha' nga'aa ta ycu' Ndyosi chacuayá' tyati' cu'ma cha' jil'i Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i ma. Pana ta Ni chacuayá' tyalaa xa' la ñati ca slo ycu' Ni, si tso'o ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' cña jil'i Ni.

⁴⁴ Lo'o cha' jil'i quee tonu bi' ni, na' laca ñi'ya laca quee tonu bi'; ñi'ya nu ngua'ni cuityi ni'i lo'o quee bi', jua'a ndyu'ni ma lo'o na'. Pana si nti' ñati tacu' ngu' lo cha' jna', nga'aa tso'o tyi'i ñati bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati chalyuu, tye cha' tsiya'

ti jil'i ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna' nu lo'o yaa ngu' nde chalyuu.

⁴⁵ Sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo ni, nu lo'o ndyuna ngu' cui' nu cua nchcui' ca ti Jesús lo'o ngu', nu nchcui' cha' jil'i ngu' tyaala nu ngua'ni cña ne' lo'o jil'i nu culiya' bi', lo'o jua'a nu nchcui' cha' jil'i ngu' cuityi ni'i nu ná tso'o, li' ngua tii ngu' nu laca loo bi', cha' nchcui' ca'a Jesús cha' jil'i ycu' ngu' bi'.

⁴⁶ Lye tsa ngua ti' ngu' bi' taya' ngu' jil'i Jesús, cha' cujuu ngu' jil'i, ngua ti' ngu'; pana ná ngua jil'i ngu' bi', cha' ndyutsii ngu' jil'i nu ñati quiña'a bi', cha' quiña'a tsa ngu' jlya ti' ngu' cha' laca Jesús sca ñati nu laca tu'ba jil'i ycu' Ndyosi.

22

Cui' jil'i ta'a su ngujui clyo'o ngu'

¹ Nchcui' Jesús chaca cui' lo'o ngu' li':

² —Chcui' na' chaca cha' lo'o ma cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati —nacui' Jesús li'—. Caca bi' ñi'ya ngua sca tsá lo'o ngua ta'a ngujui clyo'o sñi' rey. Ngua'ni rey ta'a li'.

³ Ngulo cña jil'i msu jil'i cha' tsa' ngu', tsa' chcui' ngu' lo'o lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o rey, cha' cua ndyalaa tsá nu caca ta'a bi'; pana ná ntaja'a ñati bi' caa ngu' slo rey nu ngua tsá ta'a bi'.

⁴ Xa' ngulo rey bi' cña jil'i msu jil'i, cha' tsa' ngu' slo ñati bi' chaca quiya': “Chcui' ma

lo'o lcaa ñati bi', cha' cua laca ngua'ni cho'o na' scuaa cha' cacu ngu'; cua ndyujui na' bata lo'o chqueru. Cua laca ntsu'u xlyaa cacu ngu' juani, si cua'ni ngu' cha' tso'o caa ngu' ta'a re yala ti, cha' cua ngujui clyo'o sñi' na'", nacui rey jil'i msu jil'i.

⁵ Pana ná ndu'u tucua ñati bi', cha' ná ndube ti' ngu' cha' ngujui clyo'o sñi' rey bi'; ndyaa ngu' cña ne' quixi', ndyaa xi xa' la ngu' ndyujui' ngu' yu'ba jil'i ngu'.

⁶ Lo'o jua'a xi xa' la ñati bi' ni, ndaya' ngu' jil'i msu bi', nxyti' lo'o ngu' jil'i msu bi'; cuati jua'a ntsu'u su ngujui' ngu' jil'i msu bi' ña'a cuayá' nu ndyujui' ngu' jil'i.

⁷ Nu lo'o ndyuna rey cha' nu ngua'ni ngu' bi' lo'o msu jil'i, ngua ñasi' tsa rey bi' ña'a jil'i ñati xña'a bi'. Li' ngulo rey cña jil'i sendaru jil'i cha' cujuu' ngu' jil'i lcaa ñati xña'a bi', cha' su'ba ngu' quii' tyaqu' quichi tyi ñati bi'.

⁸ Li' nchcui' rey lo'o msu jil'i chaca quiya': "Cua ngua'ni cho'o na' scuaa cha' caca ta'a ngujui clyo'o sñi' na'", nacui rey bi'. "Pana nu ngu' nu cua nchcui' na' lo'o tsā cha' caa ngu' ta'a ca slo na', ná ntaja'a ngu' bi' caa, bi' cha' ná cacu ngu' bi' scuaa tso'o nu ntsu'u 'na tsiya' ti.

⁹ Tso'o la tsaa clya mā nde calle tlyu juani; chcui' mā lo'o lcuā ti tya'a ñati nu ña'a mā jil'i nde calle jua, cha' caa ngu' ta'a ca slo na'."

¹⁰ Li' ndu'u ngu' msu bi' ndyaa ngu' nde calle; nchcui'

ngu' lo'o cua ña'a ca ñati nu ndyacia tya'a ngu' lo'o, masi ñati tso'o, masi ñati cuxi. Li' ndyu'u ti'l'i lcaa ñati bi' slo rey ña'a cuayá' nu ngutsa'á ni'l'i jil'i rey, ndi'l'i quiña'a tsa ñati nu cua ndyalaa ta'a slo rey bi'.

¹¹ 'Li' ndyatí ycuí' rey bi', ndyaa nde ni'l'i cha' chcuí' lo'o lcaa ñati nu ndi'l'i ni'l'i bi'. Li' na'a rey cha' nga'a sca nu qui'yu nu ná lacu' late' jil'i ta'a.

¹² Li' nchcuane rey jil'i nu qui'yu bi': "Chocue", nacui, "¿ni cha' ndyatí nu'u ni'l'i re lo'o ná lacu' nu'u late' jil'i ta'a nu cua nda na' jinu'u?" Pana ná ngujui ñi'ya xacui' nu qui'yu bi' cha' jil'i rey li'.

¹³ bi' cha' ngulo rey bi' cña jil'i msu jil'i: "Xñi mā jil'i nu qui'yu re, sca' mā ya' yu, lo'o jua'a sca' mā quiya' yu. Lo'o li' xcuāa mā jil'i yu nde ca bilyaa su talya tsa ña'a, ca su nxi'ya tsa ngu' ndi'l'i ngu', ca su lye tsa ndacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'", nacui rey bi'.

¹⁴ Lo'o ycuí' Ndyosi ni, ndacane Ni jil'i quiña'a tsa ñati cha' cua'a jyaca ngu' jil'i lcaa cha' nu nchcui' Ni, pana cua laca ti ñati nu nsubi Ni jil'i cha' caca ngu' ñati jil'i Ni.

Cha' jil'i cñi cña loo ngu'

¹⁵ Li' ndu'u ngu' fariseo ndyaa ngu' cha' quiñi cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya nu caca jil'i ngu' cñilo'o ngu' jil'i Jesús cha' chcuí' yu sca cha' cuxi.

¹⁶ Li' ngulo ngu' bi' cña jil'i xi ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a cha' jil'i ngu' fariseo, cha'

chcui' cuayá' ngu' cuañi' bi' lo'o Jesús, ngua ti' ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' slo Jesús lo'o xi xa' la ñati nu ndya'a lo'o taju ngu' nu cuentya ji'i rey Herodes.

—Mstru —nacuĭ nu ngu' cuañi' bi' ji'i Jesús li'—, jlo ti' ya cha' liñi tsa ndu'ni nu'u; la cui' cha' liñi nu ntsu'u ji'i ycu'i' Ndyosi, bi' ti cha' laca nu nclu'u nu'u ji'i ngu'. Ná ndube ti' nu'u ñi'ya ndañi cha' nu nchcui' ngu' jinu'u; sca ti cuayá' nti' nu'u ña'a nu'u ji'i laca ñati, masi ngu' ti'i, masi ngu' tonu.

¹⁷ Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cacha' nu'u cha' liñi ji'i ya: ¿Ha tso'o si ta na cñi cña loo na ji'i rey tlyu nu ndi'i xa' tsu' bi'?

¹⁸ Pana ngua tii Jesús ñi'ya laca cha' cuxi nu nclyacua ti' ngu' bi', bi' cha' ndi'ya ngux-acuĭ yu cha' ji'i ngu':

—Cuiñi tsa cu'ma ni. ¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' ma lo'o na? —nacuĭ Jesús ji'i ngu' bi'—.

¹⁹ Culu'u ma sca cñi 'na, la cui' tya'a cñi plata nu nda na ji'i ngu' nu nxñi cñi cña loo na.

Li' ñaa lo'o ngu' ji'i sca cñi plata bi' slo Jesús.

²⁰ —¿Tilaca nu ca ji'i lcuĭ nga'a chu' cñi re? —nacuĭ Jesús ji'i ngu' bi'—. ¿Ti ji'i laca xtañi nu nscua re? —nacuĭ.

²¹ —Xtañi rey tlyu nu ndi'i xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacuĭ ngu' li'.

—Tso'o —nacuĭ Jesús li'—, ji'i rey tlyu bi' tya ma cñi cña loo nu nga'a cha' ta ma ji'i lacua, lo'o jua'a ji'i ycu'i'

Ndyosi tya ma lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma ji'i Ni.

²² Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' nchca tsa ji'i Jesús xty-acui cha' lo'o ngu'. Ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu' li'.

Nchcuane ngu' ji'i Jesús ñi'ya caca lo'o tyu'ú ñati chaca quiya'

²³ Lo'o la cui' tsa bi' ñaa xi ngu' saduceo slo Jesús, bi' laca sca latya ñati nu nchcui' cha' nga'aa tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'. Nchcuane ngu' bi' sca cha' ji'i Jesús li':

²⁴ —Mstru —nacuĭ ngu' bi' ji'i—, sa'ni la nda jyo'o Moisés sca cha' lo'o na cuentya ji'i tya'a ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujuii tsaca yu ni, si cua ngujui clyo'o yu pana bilya caja sñi' yu, li' ntsu'u cña ji'i tya'a ngula yu nu ntucua ycu'i' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a nu ngua clyo'o jyo'o tya'a yu. Li' chcui' ngu' ji'i sñi' clyo ngu' cha' sñi' nu qui'yu nu cua ngujuii bi' laca bi', cha' ná hcuna' xtañi yu nu cua ngujuii bi'. Jua'a nchcui' Moisés sa'ni la.

²⁵ Ndi'ya ngua sca quiya': Ntsu'u cati tya'a nu qui'yu tya'a ngula, tya'a quichi tyi ya. Li' ngujui clyo'o nu ngula clyo, pana yala tsa ngujuii yu, lo'o bilya caja sñi' yu. Li' ndyanu nu cuna'a bi' cuentya ji'i tya'a yu.

²⁶ Li' ngujui clyo'o nu cuna'a bi' chaca quiya'. La cui' jua'a, yala ti ngujuii chaca nu qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'. Jua'a ngua ji'i ca ta'a

ngu' qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'.

²⁷ Ca su ndye, li' ngujuii nu cuna'a bi'.

²⁸ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ni, ¿ñi'ya nu laca clyo'o ca nu cuna'a bi', cha' ca ta'a cati tya'a nu tya'a ngula ngu' ngujui clyo'o ngu' lo'o?

²⁹ Li' nguxacuj Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Ná jlo ti' mā tsiya' ti, cha' ná nchca cuayá' ti' mā jil'i quityi jil'i ycuil' Ndyosi; ná nchca cuayá' ti' mā cha' nchca tsa jil'i ycuil' Ni cua'ni Ni cña tonu.

³⁰ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' caja clyo'o ngu' ca bi'; tyil'i ngu' li' ñi'ya ndil'i xca jil'i ycuil' Ndyosi ca slo Ni.

³¹ Chañi cha' ntsu'u cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'. ¿Ha bilya chcuil' mā cha' lo quityi nu nchcuil' ycuil' Ndyosi lo'o mā? Ndi'ya nchcuil' quityi bi':

³² “Ycuil' Ndyosi Xu'na Abraham laca na',” nacuj Ni, “ycuil' Ndyosi Xu'na Isaac laca na', lo'o la cui' ti ycuil' Ndyosi Xu'na Jacob laca na'”, nacuj Ni. Ná nacuj quityi bi' cha' na cua ngua ycuil' Ndyosi Xu'na ngu' bi'; ña'a ti tya laca ycuil' Ndyosi Xu'na ngu' bi' juani, lo'o jua'a laca ycuil' Ndyosi Xu'na lcaa ñat'i lu'ú.

³³ Lo'o ndyuna nu quiña'a tsa ñat'i nu nga'a slo cha' nu nclyu'u Jesús bi', ndube tsa ti' ngu' jil'i cha' bi' li'.

Cña nu ndulo la cha' cua'ni na cuentya jil'i ycuil' Ndyosi

³⁴ Nu lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' cua ngua'ni Jesús ngana jil'i nu ngu' saduceo bi', li' ndyu'u ti'l'i lcaa ngu' fariseo bi' slo Jesús.

³⁵ Lo'o jua'a nga'a sca ngu' fariseo nu jlo tsa ti' lcaa cha' jil'i ycuil' Ndyosi nu nguscua jyo'o Moisés. Li' nchcuane yu jil'i Jesús cha' chcuil' cuayá' yu lo'o:

³⁶ —Mstru —nacuj yu bi' jil'i Jesús—, ¿ñi'ya cha' laca nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na, cha' nu nda ycuil' Ni lo'o jyo'o Moisés sa'ni la?

³⁷ Li' nguxacuj Jesús cha' jil'i yu bi':

—“Ntsu'u cha' tyucui tyiquee mā tyu'u cha' jil'i mā lo'o ycuil' Ndyosi; nu lo'o lubii ti cresiya jil'i mā, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique mā, tyu'u cha' jil'i mā lo'o Ni”.

³⁸ Bi' laca cha' nu tlyu la, nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na.

³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' tlyu: “Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' mā jil'i tya'a ñat'i mā, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' mā jil'i ycuil' ca mā”.

⁴⁰ Suu lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya jil'i ycuil' Ndyosi laca tyucuaa cha' bi', lo'o jua'a suu lcaa cha' nu nchcuil' ngu' nu ngua tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi nu ngua sa'ni laca cha' bi'.

Nchcuane Jesús jil'i ngu' cuentya jil'i Cristo

⁴¹ Laja lo'o tya ndyu'u ti'l'i lcaa ngu' fariseo bi' su ndu Jesús, li' nchcuane yu sca cha' jil'i ngu':

42 —¿Ñi'ya nti' cu'ma cuentya jil'i Cristo nu ntsu'u cha' caa? —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. ¿Tilaca ngua jyo'o cusu' jil'i nu Cristo bi' nti' ma?

—Ñati tya'a jil'i jyo'o rey David caca nu bi' —nacui ngu' jil'i.

43 Li' nchcuane Jesús jil'i ngu' bi' chaca quiya':

—¿Ñi'ya ndyu'u ta cha' re nti' cu'ma, cha' cua nhcui' jyo'o David cha' Xu'na yulaca nu Cristo bi'? Cua ngulu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' bi' jil'i David, bi' cha' nhcui' yu ndi'ya:

44 Ycu' Ndyosi nu laca Xu'na na nacui jil'i Cristo nu Xu'na na' ndi'ya:

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui 'na, ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' jil'i lcaa tya'a cusu'u jinu'u, cha' caca nu'u loo jil'i lcaa ca cha'”, nacui Ni jil'i Cristo.

45 Xu'na na', nhcui' jyo'o David jil'i Cristo. ¿Ñi'ya caca chcu' na cha' ñati tya'a jil'i jyo'o David bi' laca Cristo lacua?

46 Ná ntsu'u ni sca ñati ca bi' nu ngua jil'i xacui cha' jil'i Jesús li'. Lo'o jua'a xa' la tsa nde loo la nga'aa nchcuane ngu' cha' jil'i yu tsiya' ti, cha' ntsij ngu' jil'i, ñi'ya nu xacui Jesús cha' jil'i ngu'.

23

Ngusta Jesús qui'ya jil'i ngu' fariseo lo'o jua'a jil'i mstru cha' jo'ó bi'

1 Lo'o li' nhcui' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati nu ndil'i slo yu, jua'a lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

2 —Nu ngu' fariseo bi', lo'o mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa ni, jlo ti' ngu' bi' lcaa cha' ñi'ya nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi.

3 Bi' cha' tso'o cua'a jyaca ma jil'i cha' nu nclu'u ngu' bi' jil'i ma, tso'o taquiya' ma jil'i cha' nu nclu'u ngu' bi'; pana ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ti ngu' bi'. Tso'o ti nclu'u ngu' cha' jo'ó bi', pana ná ndaquiya' ycu' ca ngu' cha' bi'.

4 Lo'o jua'a nu ngu' fariseo bi' ni, nclyo ngu' cña jil'i tya'a ngu' cha' tonu tsa yu'ba qui'ya ngu'; ti'i tsa yu'ba nsta ngu' bi' scu' ñati, pana ycu' ca ngu' ni, ná sicua ngu' yu'ba bi' tsiya' ti.

5 Lcaa cha' nu ndu'ni nu ngu' bi' ni, ndu'ni ngu' jil'i cha' ña'a ti ñati jil'i ngu'; bi' cha' ndyaaca' juata su nscua cha' jil'i ycu' Ndyosi hique ngu', lo'o jua'a scu' ngu', cha' nti' ngu' cha' chcu' ñati jil'i ngu' cha' tacati tsa ndu'ni ngu'. Lo'o jua'a nhcui' ngu' bi' payu nu tonu tsa lsu ndacui lo cha' ña'a ñati jil'i.

6 Nu lo'o ndya'a ngu' bi' sca ta'a, li' ndyaca'a ngu' su tso'o la ña'a nti' ngu'; cuati jua'a ne' laa, la cui' ti su tso'o la ña'a nti' ngu', ca bi' ntucua ngu' bi'.

7 La cui' jua'a, si tyacua tya'a ñati lo'o ngu' bi' nde calle, lo'o chcu' ñati bi' lo'o ngu', na cua'ni chi' ñati loo nti'

ngu' fariseo bi'; jua'a cua nti' ngu' cha' ñacui ñati jilí, cha' mstru laca ngu'. Jua'a nti' ngu' bi'.

8 'Pana cu'ma ni, ná tso'o si ñacui ngu' jilí ma cha' mstru laca ma; tso'o la si sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti mstru ntsu'u jilí ma, bi' laca Cristo.

9 Lo'o jua'a ná nga'a cha' ñacui ma cha' sti ma laca sca ñati chalyuu ti, cha' sca ti ycuí' Ndyosi nu ntucua nde cua, bi' laca Sti ma.

10 Lo'o jua'a ná ta ma chacuayá jilí ñati cha' chcuí' ngu' jilí ma cha' xu'na ngu' laca ma, cha' sca ti Cristo laca Xu'na ma nu chañi ca.

11 Nu cu'ma nu ndulo la cha' jilí ma cuentya jilí tya'a ma, nga'a cha' cua'ni ma cua ña'a ca cña nu culo laca tya'a ma jilí ma, masi laca ma loo jilí ngu'.

12 Ñati nu nti' cha' caca tlyu la cuentya jilí tya'a ngu', ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' ca tiya' la; pana ñati nu ná ndu'ni tyixi lo'o tya'a ngu', nu ná nti' tyijiloo jilí tya'a ngu', bi' laca nu chañi cha' caca tlyu la cuentya jilí cu'ma.

13 'iTyana tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Na ndacu' ma tyucui jilí ngu', cha' ná caca tyatí ngu' cha' jilí ycuí' Ndyosi, cha' ná caca ycuí' Ni loo ne' cresiya jilí ngu'. Ni ycuí' ma, ná caca tyatí ma cha' bi', lo'o jua'a ná nda ma chacuayá cha' tyatí xa' la ñati cha' bi'.

14 'iTyana tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Nxlyaá ma ni' nu ntsu'u jilí nu cuna'a ti'i, lo'o li' tyiquee' nchcuí' ma lo'o ycuí' Ndyosi slo ñati cha' ña'a ti ñati jilí ma. Ná ca cuayá' ti' xa' ñati laca cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jilí ma li'. Bi' cha' lye la chcube' ma ca nde loo la.

15 'iTyana tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tyijyu' tsa ndya'a ma, masi tyucui nde lo yuu ti, masi tyucui nteje tacui ma tyujo'o ndya'a ma, cha' clyana ma jilí ñati, masi sca ti ñati nu tyaja'a xtyanu jilí nu xa' la jo'ó nu ndu'ni tlyu yu jilí, cha' xñi yu cha' nu culu'u cu'ma jilí yu. Li' culu'u ma jilí yu cha' caca yu sñi' cuiñaja nu tlyu la que cu'ma, cu'ma nu ntsu'u cha' tsa ma ca bilyaa.

16 'iTyana tsa cu'ma! Na cua nti' ma culu'u ma jilí xa' ñati; pana cuityí' ycuí' ca cu'ma, cha' ná nda ma cuentya tsiya' ti. Ndi'ya nchcuí' ma: "Si cua'ni ngu' jura cuentya jilí laa tonu re cha' cua'ni lyiji ngu' sca cña, ná sca cha' laca", nacui ma. "Pana si cua'ni ngu' jura cuentya jilí na oro nu ntsu'u ne' laa cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' laca cña tsiya' ti nu cua nchcuí' ngu'", nacui ma.

17 ¡Ple tsa cu'ma, na cuityí' tsa ma! ¿Na laca nu ndulo la cha' jilí nti' ma? ¿Ha tlyu la

cha' ji' na oro nu ntsu'u ne' laa bi'? ¿Ha tlyu la cha' ji' laa tlyu su ntsu'u na oro bi', nti' mā? Sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'.

¹⁸ Lo'o jua'a chaca cha' nchcui' mā: “Si cua'ni ngu' jura cuentya ji' mesa nu ntsu'u ne' laa re, cha' cua'ni lyiji ngu' sca cña, ná sca cha' laca”, nacui' mā. “Pana si cua'ni ngu' jura cuentya ji' msta nu nsta ngu' lo mesa bi', cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcui' ngu'”, nacui' mā.

¹⁹ ¿Chañi cha' cuityi' cu'mā! ¿Na laca nu ndulo la cha' ji', nti' mā? ¿Ha tlyu la cha' ji' msta bi'? ¿Ha tlyu la cha' ji' mesa su nscua msta bi', nti' mā? Sca ti cuayá' laca cha' bi';

²⁰ bi' cha' nu lo'o cua'ni ngu' jura cuentya ji' mesa bi', cha' cua'ni ngu' sca cña, stu'ba ndyu'ni ngu' jura cuentya ji' na nu nscua lo mesa bi'.

²¹ Lo'o jua'a, si cua'ni ngu' jura cuentya ji' laa tonu re, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya ji' ycui' Ndyosi, cha' lo'o ne' laa bi' ndya'a ycui' Ni.

²² La cui' ti cha' ni, si cua'ni ngu' jura cuentya ji' sca na nu ntsu'u nde cua, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya ji' su tlyu ca su ntucua ycui' Ni, lo'o jua'a cuentya ji' ycui' Ni li'.

²³ 'i'Tya'na tsa cu'mā ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'mā ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā! Tacati tsa ndu'ni mā lo'o ycui'

Ndyosi lo'o lcaa na xca ti nu ntsu'u ji' mā; si ntsu'u tii tya'a laca' tyunu' xlya ji' mā ni, masi si'yu hañi, masi si'yu comino, hora ti nda mā tsaca ji' ycui' Ndyosi li', masi ná ndaquiya' mā ji' cha' nu ngulu'u Ni, nu ndulo la cha' ji'. Cua nacui' ycui' Ndyosi cha' liñi ti cua'ni cuayá' mā ji' ñati, lo'o jua'a nacui' Ni cha' cua'ni tya'na ti' mā ji' ñati, cha' jlya tso'o ti' mā ji' ycui' Ni; pana ná nduna mā cha' bi'. Ntsu'u cha' taquiya' mā ji' cha' nu ndulo la bi', masi tya cua'ni mā cha' tso'o ñi'ya nu ndyu'ni ti mā nu lo'o nda mā msta sube ti bi'.

²⁴ Nti' mā culu'u mā cha' ji' ycui' Ndyosi ji' xa' ñati; pana na cuityi' ycui' ca mā, cha' ndyacui' hiquee mā ji' lcaa cha' liñi bi'. Ñi'ya laca si nsubii mā hitya cha' co'o mā, cha' ná co'o mā na'ni sube nu ntsu'u lo hitya bi', pana ná ndu'ni cuentya mā ji', si cua ntyucui' mā sca na'ni tlyu la, ñi'ya nti' sca camello.

²⁵ 'i'Tya'na cu'mā ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'mā ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā! Tso'o tsa ndyaati' loo mā, ndyaati' chu' cuaña' mā, ñi'ya nti' ndyaati' sca tasa, ndyaati' sca ca'ña; pana nde ne' cresiya ji' mā xcui' cha' cuxi ntsu'u, cha' nti' mā xlyaa mā na nu ntsu'u ji' xa' ñati, cha' lya' ti' mā ji' ñati.

²⁶ Na cuityi' mā, lcaa cu'mā ngu' fariseo. Clyo cua'ni lubii mā ne' cresiya ji' ycui' ca mā,

cha' tyanu lubii tyucui ña'a mā li', ñi'ya nti' ndyaati sca tasa, sca ca'ña.

27 'iTyana tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó lo'o cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Ñi'ya sca ni'i sube nu ndu chu' cuaá nu ndu'ni ngati ngu' ji'i, tso'o tsa ña'a ni'i bi' li', la cui' jua'a laca cu'ma. Pana xcui' tyijya jyo'o ntsu'u ne' cuaá bi', xcui' na tyucu ntsu'u bi'.

28 Lo'o jua'a cu'ma ni, tso'o tsa ña'a ma nde chu' ma, liñi tsa ndu'ni ma nti' ñati; pana lo'o ña'a ycu' Ndyosi ca nde ne' ma, tucua cha' ntsu'u tyiquee ma, cuxi tsa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, nti' Ni.

29 'iTyana tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tso'o tsa ña'a ni'i sube nu ndiña ma chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu cua yaa nchcui' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati nu ngua sa'ni la; tso'o tsa ndalya' ma ji'i ni'i bi' nu ntucua chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu tso'o tsa tyiquee nu ngua sa'ni la.

30 "Cuxi tsa ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ya cua sa'ni", nacui ma. "Si cua nguti'i ya chalyu nu ngua tyempo bi', ná lo'o cua ndyujui ya ji'i ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi bi'", nacui ma.

31 Jlo ti' ma cha' laca ma la cui' tya'a ñati lo'o jyo'o cusu' ji'i ma nu cua ndyujui ji'i ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni; ña'a ti

cuxi tyiquee ma juani, ñi'ya nu cuxi tyiquee jyo'o cusu' ji'i ma nu ngua li'.

32 Tso'o lacua. Tya cua'ni la ma cha' cuxi nu ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ma nu ngua sa'ni li'.

33 'iÑi'ya nti' cuaña, jua'a nti' cu'ma! Tajua' tsa ndyu'ni ma cha' cuxi. ¿Ha nti' ma cha' clyaa ma ji'i ycu' Ndyosi cha' ná chcube' ma ca bilyaa? Ná taca ji'i ma jua'a.

34 Bi' cha' ta na' ji'i ñati 'na cha' caa ca slo ma; masi ngu' nu laca tu'ba 'na, masi ngu' nu jlo ti' cha' jna', masi ngu' mstru nu cuentya jna', ta na' ji'i ngu' cha' caa ngu' ca slo ma. Jlo ti' na' cha' tyaala tsa cu'ma; cujuui ma ji'i xi ñati bi', cujuui ca'a ma ji'i xi xa' la ñati bi' lo crusi, quiji'i ma ji'i xi xa' la ñati bi' lo'o reta. Masi ne' laa ji'i ma, cua'ni lya' tsa ti' ma ji'i ngu' bi' ña'a cuayá' nu culo'o ma ji'i ngu' bi', cha' ná tyanu ngu' bi' quichi tyi ma tsiya' ti.

35 Bi' cha' lacua, tyanu qui'ya ji'i ma xqui'ya cha' cua ndyujui jyo'o cusu' ji'i ma ji'i quiña'a tsa ñati nu nchcui' cha' liñi tya sa'ni la, tya lo'o ngujui Abel nu ngua tya clyo la, ña'a cuayá' nu ngujui Zacarías sñi' Berequías. Nu jyo'o Zacarías ni, cua ndyujui ngu' ji'i yu su ndu yu ne' laa, ca su laja cla'be to' mesa su ndyaqui msta, nu lo'o cua tsa ti yu ni'i su tacati tsa. Stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya laca si ycu' ca ma cua ndyujui ma ji'i jyo'o cusu' bi', cha' la cui' cha' cuxi bi' ntsu'u tyiquee ma juani.

³⁶ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' bilya cajaa ma lo'o tlyu tsa cha' cuxi caca jil'i cu'ma ngu' nasiyu nde xqui'ya qui'ya nu ndyanu jil'i ma.

Ngusi'ya tsa Jesús xqui'ya quich'i Jerusalén

³⁷ 'iTyana tsa cu'ma ngu' Jerusalén! Tucui tsa cha' ntsu'u jil'i ma. Tya sa'ni la ndyujuii ma jil'i ñati nu ngua'a lo ycu' Ndyosi cña jil'i, masi ngujui'i ma quee jil'i ngu' nu laca tu'ba jil'i Ni. Tyuu tsa quiya' ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' jil'i ma cha' ná ca cuxi jil'i ma. Ñi'ya nti' sca su'u nu nxuti'i jil'i sñi' ne' lu'be ni', jua'a ngua ti' na' cua'ni na' lo'o ma; pana ná nda ma chacuayá' 'na tsiya' ti.

³⁸ Bi' cha' xñi'i ti tyanu quich'i tyi ma juani.

³⁹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' nga'aa ña'a ma 'na ña'a cuayá' nu tyalaa tyempo lo'o chcui' ma cha' 'na: “Tso'o tsa ndyu'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati nu lijya chacuayá' jil'i ycu' nu Xu'na na”, ñacui ma li'.

24

Ngulala ti cati laa tonu

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús ne' laa tonu bi'; na cua tyaa ti, lo'o lye tsa nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu lo'o yu cha' jil'i laa tonu bi', cha' tso'o tsa ña'a lcaa ni'i nu cuentya jil'i laa bi'.

² Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Ña'a tso'o ma jil'i lcaa cha' nu ntsu'u jil'i laa tonu re

—nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' tye laa re cati ña'a cuayá' ni sca quee nu ntsu'u sii' laa re, nga'aa tyanu bi' hichu' ty'a'a.

Cha' ti' i nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

³ Li' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos. Ca bi' ndyaca'a Jesús, lo'o li' cuaana ti nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o yu, nchcuane ngu' jil'i:

—Cuacha' nu'u jil'i cua, ¿ni jacua' caca cha' cuxi bi' jil'i laa tonu bi'? Lo'o jua'a, ¿ñi'ya caca cha' lo'o caa nu'u, nu lo'o cua tye ti chalyuu? —nacui ngu' bi' jil'i.

⁴ Li' ngulu'u la xi Jesús jil'i ngu' bi':

—Cua'ni tii ti' ma, cui'ya ma cuentya cha' ná tucui cñilo'o jil'i ma —nacui—.

⁵ Nde loo la caa tyuu tya'a ngu' cuiñi nu ñacui cha' cuentya jna' lijya ngu'. “Cristo laca na”, ñacui ngu' bi' jil'i ma, lo'o jua'a cñilo'o ngu' jil'i quiña'a ñati nu jlya ti' cha' bi'.

⁶ Tyempo bi' cañi cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu re lo'o ngu' xa' nasiyu, lo'o jua'a caca cha' jil'i ma cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu tyijyu'. Ná cutsji ma li'. Ntsu'u cha' caca jua'a, pana tya lyiji tye chalyuu li'.

⁷ Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', lo'o jua'a xuu tya'a ñati sca quich'i tlyu lo'o ñati chaca quich'i tlyu. Li' caca jbi'ña jil'i ngu', caa quicha nu xñi jil'i lcaa ngu', lo'o jua'a tyuu se'ly clyacui chalyuu li'.

⁸ Pana lcaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana ti cha' chcube' ñati chalyuu, si'i na cua ndye chalyuu li'.

⁹ Nu lo'o xana cha' cuxi bi', tejeya' ngu' ji'i ma cha' xcube' ngu' ji'i ma, hasta ña'a cuayá' nu cujuui ngu' ji'i ma, cha' ntsu'u ngu' tyucui ña'a chalyuu nu caca ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma xqui'ya na';

¹⁰ bi' cha' tyuu tya'a ngu' tya'a ma caca taja ti' ngu' jna', nga'aa talo ngu' cha' xñi la ngu' cha' na li'. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' tya'a ma nu cujuui cuañi' ngu' ji'i tya'a ma ya' ngu' cuxi, jua'a ntsu'u ngu' tya'a ma nu caca ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i xa' la ngu' tya'a ma li'.

¹¹ La cui' jua'a tyu'u tucua quiña'a ngu' cuiñi, nu laca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi, ñacui' ngu'. Cñilo'o ngu' bi' ji'i tyuu tya'a ma, cu'ma nu laca ma ñati na.

¹² Quiña'a tsa cha' cuxi caca, ña'a cuayá' nu quiña'a tsa ngu' tya'a ma nga'aa cua'ni tya'na ti' ngu' ji'i xa' la ngu' tya'a ma.

¹³ Pana ná cube ti' ma, lcaa cu'ma nu talo tyiquee ma ji'i cha' cuxi bi', cua'ni lyaá na' ji'i cu'ma li', ña'a cuayá' nu tye chalyuu —nacui' Jesús—.

¹⁴ Ntsu'u cha' culu'u ma cha' jna' ji'i ñati, lcaa cha' tso'o nu nchcui' na', ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati; ntsu'u cha' chcui' ma cha' bi' lo'o ñati tyucui ña'a chalyuu, cha' caca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' bi' nde lcaa nasiyu. Lo'o li' tye cha-

lyuu.

¹⁵ 'Jyo'o Daniel nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni ni, cua nchcui' yu cuentya ji'i sca na nu suba' tsa, nu cua'ni ñu'u ji'i lcaa na lubii. (Caca cuayá' ti' cu'ma ji'i cha' bi' nu lo'o chcui' ma lo quityi re.) Nu lo'o ña'a ma cha' ndu na suba' bi' ca su tacati tsa ne' laa tonu bi' —nacui' Jesús—,

¹⁶ li' ca cuayá' ti' ma cha' tso'o la si xna lcaa ma nu ndi'i ma nde loyuu su cuentya Judea, xna ma cha' tyu'u cuatsi' ma laja ca'ya.

¹⁷ Si ndu ñati que ni'i ji'i tsá bi', nga'aa ta tyempo tyati' ngu' ni'i cha' culo ngu' yu'ba nu ntsu'u ji'i ngu'; nga'a cha' ca'ya clya ngu' bi' nde lo yuu cha' xna clya ngu' li'.

¹⁸ Lo'o jua'a si ntsu'u ngu' ne' quixi', nga'aa ta tyempo ji'i ngu' cha' xtyuu ngu' tyaa ngu' nde to' tyi ngu', cha' squi'ya ngu' te' quicha' ji'i ngu'; nga'a cha' xna clya ngu' bi' li'.

¹⁹ Lo'o jua'a tya'na tsa caca ji'i nu cuna'a tana lo'o tyalaa tsá bi', tya'na tsa ngu' cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ndyati' li'.

²⁰ Tso'o si jña ma cha' ji'i ycui' Ndyosi cha' ná ntsu'u cha' xna ma lo'o caca tyempo tya', cha' ná ntsu'u cha' xna ma tsá ta'a nu ndi'i cña' ngu'.

²¹ Tyempo lo'o lye tsa chcube' ngu' caca bi', nu lo'o ntsu'u cha' xna ma li'; bilya chcube' ñati chalyuu jua'a tya lo'o ngüiñá ycui' Ni chalyuu hasta juani, lo'o jua'a nga'aa

si'i jua'a chcube' ñati tyempo ca nde loo la.

22 Pana cua nacui ycu' nu Xu'na na cha' xti ti tsā caca tyempo nu chcube' ngu' jua'a; si tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa cyaá ni tsaca ñati chalyuu li'. Pana tya'na ti' ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ñati ji'i Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti tsā caca tyempo cuxi bi'.

23 'Nu lo'o caca tyempo bi', si ñacui ngu': "Ña'a mā ña'a, cua ndyalaa Cristo ca nde"; jua'a si ntsu'u ngu' nu chcu' ndi'ya: "Cua ndyalaa Cristo quichi jua", ná taquiya' mā ji'i cha' cuiñi nu nchcu' ngu' bi' li'.

24 cha' Cristo cuiñi caca nu bi'. Lo'o jua'a tyu'u tucua xi ngu' cuiñi nu chcu' cha' tu'ba ji'i ycu' Ndyosi laca ycu' ca ngu', nu cuiñi ti cua'ni cha' tlyu cha' cube tsa ti' xa' ñati; cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'a, cha' nti' ngu' cua'ni ngu' ngana ji'i mā, lo'o jua'a ji'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i.

25 Cua ndacha' na' cha' bi' ji'i mā juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi',

26 cha' ná cua'a jyaca mā ji'i ngu' si ñacui ngu': "Tsa na slo Cristo. Nga'a ycu' yu ne' quixi' jua juani." Ná tsa mā lo'o ngu' li'. Ná taquiya' mā ji'i ngu' si ñacui ngu' ji'i mā: "Cuaana ti ndi'i yu ne' ni'i jua juani". Ná xñi mā cha' nu chcu' ngu' bi' tsiya' ti.

27 Ñi'ya laca lo'o ndyubii xee tyi'yu tyucui ña'a nde cua, ña'a lcaa ñati ji'i li'; jua'a caca lo'o caa na' chaca quiya',

la cui' na' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati.

28 Nu lo'o ntsiya sca na tyucu, hora ti tyalaa culexu slo.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa ycu' nu cua liyya cha' caca ñati

29 'Nu lo'o cua ndye tsā nu nga'a cha' chcube' ngu', li' yala ti caca talya ña'a xee cuichaa, lo'o jua'a nga'aa tyaca' xee co' li'. Tyalú cui lo'o cualya nu ntsu'u nde cua ca lo yuu, lo'o jua'a xquiña Ni lcaa na nu ntsu'u nde cua.

30 Li' nde cua tyu'u tucua cuayá' nu sta na' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati. Lye tsa caca xñi'i ti' lcaa ñati chalyuu nu ndi'i cua ña'a ca quichi tyi ngu', xi'ya tsa ngu' li'. Lo'o na' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati ni, ña'a ngu' 'na cha' liyya na' laja coo nu ndubi tsa ña'a; lye xi ña'a caca li', cha' lo'o lcaa juersa 'na caa na' li'.

31 Nu lo'o lye cañi cui' chcu, li' culo na' cña ji'i quiña'a tsa tya'a xca 'na cha' caa xca bi', cha' xuti'i se'i ti ji'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycu' Ni ji'i; macala su ndi'i ngu' tyucui ña'a chalyuu tyu'u ngu' caa ngu' li'.

32 'Ntsu'u sca cha' nu ca tsa'a na lo'o ña'a na yaca, masi yaca quityi, masi yaca ntsati. Nu lo'o xana tyucua sati, li' caluu laca' bi'; jlo ti' na cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo li'.

33 Lo'o jua'a, lo'o ña'a mā cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nchcu' na' lo'o mā tsā, li' ca

cuayá' ti' mā cha' cua ngulala ti tyempo lo'o tye cha' re.

³⁴ Cha' liñi chcuí' na' lo'o mā juani, cha' bilya cajaa lcaa ñati nu lu'ú chalyuu juani lo'o caca cha' nu cua nchcuí' na' jil'i tsá.

³⁵ Masi tye lcaa na nu ntsu'u nde cua, masi tye chalyuu re, pana ná tye tsiya' ti cha' nu nchcuí' na' re, cha' xcui' cha' liñi laca cha' nu nchcuí' na'.

³⁶ 'Pana tsá bi' ni, ni sca ñati ná jlo ti' ni tsá caca, ni hora caca bi'. Ni xca jil'i ycuí' Ndyosi ná jlo ti' ngu', ni na' nu laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ni, ná jlo ti' na'; sca ti ycuí' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi'.

³⁷ 'Ñi'ya ngua lo'o nguti' jyo'o Noé chalyuu nu ngua sa'ni, jua'a caca tsá nu caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ná ca cuayá' ti' ñati ni tsá caca bi'.

³⁸ 'Ñi'ya ngua tyempo jil'i Noé bi', nu lo'o bilya ca'ya tyo clyaa, jua'a caca tsá bi'. Ndi'ya ngua sa'ni: ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngujui clyo'o ngu'; ná ntsu'u cha' ngulacua ti' ngu' tsiya' ti, ngua ti' ngu', hasta ña'a cuayá' nu ndyatí Noé bi' ne' yaca ni'j jil'i.

³⁹ Ná ngua tii ngu' hasta ña'a cuayá' nu nguxana ngua'ya tyo clyaa. Li' ndye cha' jil'i lcaa ngu' bi', cha' ná ndaquiyá' ngu' jil'i ycuí' Ndyosi. La cui' jua'a caca tsá lo'o caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná ca tii ngu' ni tsá caca bi'.

⁴⁰ Nu tsá bi' ni, si nga'a tu-cua tya'a ñati ne' quixi' cha' cua'ni ngu' cña, li' tyaa lo'o xca jil'i ycuí' Ndyosi jil'i tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li'.

⁴¹ jua'a tsá bi' si nga'a tu-cua tya'a nu cuna'a sca ni'j cha' coo ngu', li' tyaa lo'o xca jil'i ycuí' Ndyosi jil'i tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li'.

⁴² 'Bi' cha' cua'ni tii ti' mā, cha' ná jlo ti' mā tsiya' ti ni tsá laca nu caa ycuí' nu Xu'na mā.

⁴³ 'Ñi'ya nti' sca xu'na ni'j si cua ngua tii yu ni hora nde talya caa sca nu cuaana to' tyi yu. Ná tyiquee' cua tii ti' tyi yu. Ná tyiquee' cua tii ti' tyi yu. Nga'a yu ni'j jil'i yu li', cha' ná ta yu chacuayá' tsiya' ti tyatí nu cuaana bi' ne' ni'j jil'i yu li'.

⁴⁴ Lo'o jua'a lcaa tsá ntsu'u cha' tii ti' tyi'j mā chalyuu, cha' ná tyiquee' tsa tsiya' ca tyu'u tucua na' caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. ¿'Ñi'ya cua'ni mā si ná ndi'j mā tii ti' mā li'?

Cui' jil'i msu tso'o lo'o msu xña'a

⁴⁵ ¿Ha ntsu'u ngu' cu'ma nu tyucui tyiquee mā ntaja'a mā cua'ni mā cña 'na? Ndi'ya cua'ni mā lacua: Sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña jil'i yu cha' caca yu loo ne' ni'j jil'i xu'na yu; culo xu'na yu cña jil'i yu cha' xacu yu jil'i lcaa ngu' nu ndi'j ni'j bi'.

⁴⁶ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o caa xu'na yu chaca quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu jil'i yu.

47 Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu jil'i msu bi' li', cha' caca yu loo jil'i lcaa cña nu ntsu'u jil'i xu'na yu bi'.

48 Pana sca msu nu xña'a ni, masi ntsu'u cña nu ngulo xu'na yu jil'i yu, ná ndube ti' yu; "Tiya' tsa caa xu'na na", culacua ti' yu, bi' cha' hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu.

49 Li' xana yu bi' cua'ni xña'a yu, cua'ni tyaala yu jil'i tya'a msu yu; tsa yu cacu yu, tsa yu co'o yu lo'o tya'a cu'bi ti yu li'.

50 Lo'o li' caa xu'na msu xña'a bi' sca tsa lo'o ná tii yu bi' li', cha' ná jlo ti' msu bi' ni hora tyu'u tucua xu'na yu chaca quiya'.

51 Li' lye xcube' xu'na yu jil'i msu xña'a bi', ña'a cuayá' nu cajaa msu bi'; culo xu'na yu cña jil'i msu bi', cha' tsa yu ca bilyaa su lye tsa nchcube' ngu', ca su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a ndacu tsa la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'. Stu'ba ti tsa yu lo'o ngu' cuiñi nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'.

25

Cui jil'i tii tya'a nu cuna'a cuañi'

1 "Ta na' chaca cha' lo'o ma cha' ca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati: Ndyaa tii tya'a nu cuna'a cuañi' ca to' tyi sca nu cuna'a nu laca cuxii jil'i ngu'; ntsu'u candil jil'i ca ta'a tii tya'a ngu', cha' jatya ngu' jil'i cutsii.

2 Tonto xi nclacua ti' ca'yu tya'a nu cuna'a bi', masi tso'o

la nclacua ti' nu chaca ca'yu tya'a ngu' cuna'a bi'.

3 Nu cuna'a tonto bi' ni, lo'o candil jil'i ngu' ndya'a ngu', pana ná lo'o setye cha' tyu'u ne' candil bi', cha' tyu'u xee jil'i.

4 Lo'o nu chaca ca'yu tya'a ngu' cuna'a nu tso'o ti nclacua ti', lo'o candil ndya'a ngu', cuati lo'o caatyā setye ndya'a ngu'.

5 Lo'o li' tyiquee' tsa ntajatyā ngu' jil'i nu cutsii bi'; ngua'ya tsa xcalá ngu', ngujua' ngu' li'.

6 Cla'be talya tsiya' ti nguañi ngusi'ya sca ñati: "Cua liya cutsii juani", nacu'. "Tyu'u clya ma nde liya' cha' tsa ma tyacua tya'a ma lo'o yu, cha' tyaa lo'o ma jil'i nde ni'."

7 Hora ti ngue ti' lcaa ngu' cuna'a bi' li', ngusi'yu ngu' nchcubi' ntucua lo mecha jil'i candil jil'i ngu', lo'o cua su'ba ti ngu' xa' setye ne' candil bi'.

8 Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a tonto bi' jil'i setye. ¿Ma caja bi'? Li' ngüijña ngu' bi' jil'i tya'a ngu': "Ta ma xi setye jil'i cuare, cha' cua tyubi' ti candil jil'i cua", nacu' ngu' tonto bi'.

9 "Setye nu ntsu'u ne' caatyā jil'i cua, ná tyu'u scua jil'i ca ta'a na cha' tyu'u ne' candil jil'i lcaa na", nacu' ngu' cuna'a bi'. "Tso'o la yaa clya ma ca tienda cha' cui'ya ma la xi."

10 Laja lo'o ndyaa ngu' cuna'a tonto bi', cha' cui'ya ngu' la xi setye, li' ndyalaa cutsii. Nu ngu' cuna'a nu cua laca ngua'ni cho'o candil jil'i

ngu' ni, ndyaa ngu' nde ni'i ji'i cuxii lo'o cutsii bi', cha' cacu ngu' slo; hora ti ndyacu' toni'i li'.

11 Ca tiya' la xi ndyalaa ngu' cuna'a tonto bi'. “Cua ndyalaa cuare juani”, nacui ngu'. “Xaala clya toni'i cha' tyaa ya nde ni'i su ndi'i ma cua”, nacui ngu' ji'i cutsii.

12 Li' nguxacui cutsii cha' ji'i ngu' cuna'a tonto bi': “Ná nslo na' ji'i ma tsiya' ti, ná jlo ti' na' ti ñati laca cu'ma”, nacui nu cutsii bi' ji'i ngu' li'.

13 Tya nchcui' la xi Jesús lo'o ngu' li':

—Bi' cha' tii ti ti' tyi'i ma lcaa hora, cha' ná jlo ti' ma ni tsa ni hora caa na' chaca quiya', na' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati.

Cuii ji'i sna tya'a msu lo'o cñi

14 'Lo'o jua'a, ta na' chaca cha' lo'o ma, cha' ca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati: Cua tsa ti sca nu culiya' tyijyu', bi' cha' ngusi'ya yu ji'i ca ta'a msu ji'i, cha' caa ngu' slo. Li' nguxtyanu xu'na ngu' xi cñi ji'i sca msu bi', cha' cua'ni ngu' cña lo'o cñi bi' cuentya ji'i ycu' nu culiya' bi'.

15 'Nda nu cusu' ca'yu mil cñi plata ji'i msu nu yaa tya clyo, lo'o jua'a nda yu tucua mil ji'i chaca msu, lo'o jua'a nda yu sca mil ji'i chaca msu, cha' jlo ti' xu'na ngu' ñi'ya caca ji'i sca msu bi' cua'ni cña lo'o cñi bi'. Li' ndu'u xu'na ngu', ndyaa tyijyu'.

16 Hora ti ndyaa msu nu ntsu'u ca'yu mil cñi plata ji'i, ngüi'ya yu yu'ba lo'o cñi bi'. Li' ndyujui' yu yu'ba bi', ngua'ni yu ngana ña'a cuayá' nu ngujui chaca ca'yu mil cñi plata ji'i.

17 Lo'o jua'a ngua'ni chaca msu nu ntsu'u tucua mil cñi plata ji'i, ngua'ni yu ngana ña'a cuayá' nu ngujui chaca tyucuaa mil cñi plata ji'i yu.

18 Pana nu msu nu ntsu'u sca mil ti cñi plata ji'i ni, ngulu yu sca tyuu ne' yuu, ngusu'ba cuatsi' yu cñi ji'i xu'na yu ne' yuu bi' li'.

19 'Tyiquee' ndyaa xu'na msu bi', lo'o li' ndyalaa yu to' tyi yu chaca quiya'. Li' ngusi'ya yu ji'i ca ta'a msu bi', cha' caa ngu' slo, cha' ca cuayá' ti' ycu' ni cña ngua'ni ngu' lo'o cñi ji'i.

20 Clyo ndyalaa msu nu nda xu'na ca'yu mil cñi plata ji'i. “Xu'na”, nacui msu bi', “nda nu'u ca'yu mil cñi 'na, lo'o nu juani cua ngujui la chaca ca'yu mil cñi 'na, nu lo'o cua ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'u”.

21 “Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'u”, nacui xu'na msu bi' ji'i. “Sca msu tso'o laca nu'u, cha' tso'o tsa ndaquiya' nu'u ji'i cha' 'na. Sca cña sube ti nda na' jinu'u tsubi', pana ta na' cña nu cua tlyu la jinu'u, cha' cua'ni nu'u nde loo la. Stu'ba ti tyi'i nu'u slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'u lo'o na'”, nacui xu'na bi' li'.

22 Lo'o li' ndyalaa chaca msu nu nda xu'na tucua mil cñi plata ji'i. “Xu'na”, nacui

msu bi', "nda nu'u tucua mil cñi plata 'na, lo'o nu juani cua ngujui la tya tyucuaa mil cñi 'na cha' ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'u".

23 "Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'u", nacui xu'na msu bi' jil'i yu. "Sca cña sube ti nda na' jinu'u tsubi', pana ta na' chaca cña nu cua tlyu la jinu'u, cha' cua'ni nu'u nde loo la. Stu'ba ti tyil'i nu'u slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'u lo'o na'", nacui xu'na yu li'.

24 Lo'o li' ndyalaa chaca msu nu nda xu'na sca mil cñi jil'i yu. "Xu'na", nacui msu bi', "jlo ti' na' cha' ñati' tiji tsa laca nu'u, cha' ndu'ni nu'u clacua masi xa' ñati' ngua'ni cña bi'; jua'a nscua' nu nchcuá' xa' ñati', bi' laca nu caja jinu'u.

25 Bi' cha' ndyutsij na', lo'o li' ndyaa na' nguxatsi' na' cñi jinu'u ne' yuu. Nde laca cñi jinu'u lacua."

26 Ngua ñasi' xu'na lo'o msu bi' li'. "Sca msu xña'a laca nu'u", nacui xu'na jil'i msu bi'. "Taja tsa nu'u", nacui. "Nacui nu'u cha' jlo ti' nu'u ñi'ya nu ndu'ni na', cha' nxuti'i na' ltya masi ná ndyataa na' nscua'; lo'o jua'a tyaa lo'o na' jil'i nscua' masi ná ngua'ni na' cña jil'i", nacui nu'u.

27 ¿Ni cha' ná nda nu'u cñi 'na jil'i xa' ñati' lacua, cha' cua'ni ngu' cña lo'o? Li' chca'a sñi' cñi bi' jna', cha' tya nu'u jna' lo'o ndyalaa na' chaca quia'.

28 Tso'o la xñi ma nu sca ti mil nu ntsu'u ya' yu re, ta ma jil'i msu nu ntsu'u tii mil jil'i

juani.

29 Jua'a laca lo'o ñati' nu ntsu'u xi cha' jil'i, tya ta na' quiña'a la cha' jil'i ñati' bi', cha' quiña'a la cha' tso'o tyu'u jil'i ngu' bi'; pana ñati' nu xixi ca cha' ntsu'u jil'i, si ná nti' ngu' cua'ni ngu' cña lo'o, hasta xlyaa na' nu xti ti cha' nu ntsu'u jil'i ngu' li'.

30 Nu juani tsa lo'o ma jil'i msu xña'a re, cha' xcuaa ma jil'i yu ca bilyaa, su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a lye tsa ndacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu', cha' lye tsa nchcube' ngu' cajua."

Cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa lo ñati' chalyuu

31 'Nu lo'o tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati', caa na' cha' caca na' loo tsiya' ti jil'i ñati'. Stu'ba ti caa na' lo'o lcaa ngu' xca' 'na, lo'o li' tyaca'a na' su tlyu su cua cua la xi, sca se'i su ndubi tsa ña'a laca bi'. Ca bi' cua'ni cuayá' na' jil'i lcaa ñati' li'.

32 Ntsu'u cha' tyu'u ti'i se'i ti lcaa ñati' tsiya' ti tyucui ña'a chalyuu; ca slo ycu' na' tyu'u ti'i ngu', cha' cua'ni cuayá' na' jil'i ngu'. Li' sa'be ty'a'a na' jil'i ngu'. La cui' ñi'ya nu ndu'ni ñati' nu ña'asii jil'i xly'a', jua'a cua'ni na'; sca tsu' tyil'i ña'a latya xly'a' jil'i ngu', chaca tsu' tyil'i ña'a latya chivo jil'i ngu'.

33 Jua'a cua'ni na', cha' la'a tsu' cui' na tyil'i ña'a tsaca taju ñati' 'na, ñi'ya ndi'i xly'a' bi'; la'a tsu' coca su tyucua na', ca bi' tyil'i lcaa ñati' cuxi, ñi'ya ndi'i chivo bi'.

34 Ca li' lo'o caca na' loo tsiya' ti, chcu' na' lo'o taju

ñati nu ndi'i la'a tsu' cui 'na: "Tyaā mā ca su ntucua ycu' Ni nu laca loo, lcaa cu'mā nu tso'o tsa nti' ycu' Ndyosi Sti na' ña'a Ni ji'i mā, cha' cua ngua'ni cho'o ycu' Ni su tyi'i mā slo Ni, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu.

35 Cu'mā ni, cua nguxacu mā 'na lo'o ntyute' na' nguti'i na' nde chalyuu; nu lo'o nguityi na' hitya, cua nda mā hitya ndyi'o na' li'; masi ná ndyuloo mā 'na, pana cua nda mā to' tyi mā cha' nguti'i na' li';

36 lo'o quichi' ti na' su nguta'a na' chalyuu, cua nda mā late' ndyacu' na' li'; lo'o ngua quicha na' nde chalyuu, cua yaā na'a mā 'na li', nguxtyucua mā 'na; lo'o nga'a na' ne' chcuā, ná ndyutsii mā ndyaa mā slo na' li'." Jua'a ñacu' na' lo'o caca na' loo.

37 Li' xacu' ngu' nu lubii tyiquee cha' jna': "Xu'na, ¿ni jacua' na'a ya jinu'u cha' ntyute' nu'u? ¿Ni jacua' nguxacu ya jinu'u? ¿Ni jacua' nda ya hitya ndyi'o nu'u cha' ngüityi nu'u hitya?"

38 ¿Ni jacua' nda ya su nguti'i nu'u masi ná ndyuloo ya jinu'u? ¿Ni jacua' nda ya late' ndyacu' nu'u lo'o nguta'a quichi' ti nu'u?"

39 ¿Ni jacua' ndyaa na'a ya jinu'u lo'o ngua quicha nu'u? ¿Ni jacua' ndyaa na'a ya jinu'u lo'o nga'a nu'u ne' chcuā? Ná jlo ti' ya, Xu'na."

40 Lo'o li' na' nu laca na' loo tsiya' ti, chcu' na' chaca quiya' lo'o ngu' bi': "Cha'

liñi nchcu' na' lo'o mā juani, cha' lo'o nguxtyucua mā ji'i sca ngu' tya'a na' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', masi nguxtyucua mā ji'i sca ngu' ti'i ti, bi' tyempo ngua lo'o nguxtyucua mā 'na'".

41 'Lo'o li' chcu' na' lo'o taju ñati nu ndi'i la'a tsu' coca 'na: "Tyu'u mā liya', cu'mā nu ná ntsu'u su tyi'i mā slo ycu' Ndyosi. Yaa clya mā ca su ná tye tsiya' ti cha' ndyaqui quii', cha' stu'ba ti tyi'i mā lo'o nu laca xu'na cuiñaja lo'o lcaa xca' ji'i, lcaa cui'i cuxi; cuentya ji'i nu cuiñaja bi' nguxtyu'u ycu' Ni quii' bi'.

42 Cu'mā ni, ná nda mā na cacu' na' tsiya' ti lo'o ntyute' tsa na' nguti'i na' nde chalyuu; ná nda mā hitya co'o na' lo'o ngüityi na' hitya li';

43 ná nda mā su tyi'i na' slo mā li', cha' ná ndyuloo mā 'na; ni ná nda mā late' cacu' na' lo'o quichi' ti na' nguta'a na' li'; ná ndyaa na'a mā 'na lo'o ngua quicha na', ni ná ndyaa mā slo na' lo'o nga'a na' ne' chcuā."

44 Li' xacu' ngu' nu cuxi tyiquee cha' jna' cha' laca na' loo: "Xu'na", ñacu' ngu' bi', "¿ni jacua' na'a ya jinu'u cha' ntyute' nu'u? Nu lo'o ngüityi nu'u hitya, nu lo'o quichi' ti nu'u nguta'a, nu lo'o quicha nu'u, nu lo'o nga'a nu'u ne' chcuā, ¿ni jacua' ná nguxtyucua ya jinu'u? Ná jlo ti' ya cha' bi'."

45 Lo'o na' cha' laca na' loo, li' chcu' na' chaca quiya' lo'o ngu' cuxi bi': "Cha' liñi

nchcui' na' lo'o mā juani, cha' ná nguxtyucua mā jil'i ni sca ngu' ti'i nu ntsu'u cha' jil'i lo'o na', bi' cha' nacui' na' cha' ná nguxtyucua mā 'na tsiya' ti".

⁴⁶ Lo'o li' tyaa ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' chcube' ngu'; pana ngu' nu lubii tyiquee ni, caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti jil'i ngu' bi'.

26

Cuaana ti ngüiñi cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' jil'i Jesús

¹ Lo'o cua ndye nchcui' Jesús lcaa cha' bi', li' nchcui' xi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi':

² —Jlo ti' mā cha' tucua ti tsā lyiji cha' caca ta'a sij jil'i ta'a pascua, lo'o li' tejeya' ngu' xña'a jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñatj. Tyaa lo'o ngu' 'na cha' cujuui ngu' 'na lo crusi li'.

³ La cui' tyempo nu nchcui' Jesús, li' ndyu'u ti'j tyuu tya'a sti jo'ó nu laca loo lo'o mstru cha' jo'ó lo'o ngu' cusu' jil'i ngu' judío; ndyu'u ti'j ngu' slo Caifás nu laca xu'na lcaa sti jo'ó jua.

⁴ Li' ngua'ni stu'ba ngu' cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' tejeya' ngu' jil'i Jesús cuaana ti, cha' cujuui ngu' jil'i.

⁵ —Pana ná tso'o tejeya' na jil'i yu tsā ta'a —nacui' ngu' bi'—. Ca ñasi' tsa lcaa ñatj nu ndi'j ta'a, lo'o tlyu tsa cha' cusuu caca bi' li' —nacui' ngu' bi'.

Nda'a sca nu cuna'a setye hique Jesús

⁶ Ngua sca tsā nga'a Jesús nde quichj Betania, to' tyi Simón nu ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' yu.

⁷ Li' ndyalaa sca nu cuna'a slo Jesús nu ndya'a lo'o jil'i sca caatyā quee alabastro nu tso'o tsa ña'a; ngutsa'a caatyā bi' ntsu'u setye tyixi xtyi'i nu quiña'a tsa nga'a. Li' ngusalú nu cuna'a bi' setye lo xlya hique Jesús su ntucua yu to' mesa.

⁸ Lo'o na'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu ñi'ya nu ngua'ni nu cuna'a bi', ngua ñasi' ngu' jil'i nu cuna'a bi' li'.

—¿Ni cha' ngusalú ñu'u ti nu cuna'a cua setye bi'? —nacui' ngu' bi'—.

⁹ Quiña'a tsa nga'a setye bi'. ¿Ni cha' ná ndyujui' ngu' jil'i cha' caja cñi ta jil'i ngu' ti'i? —nacui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi'.

¹⁰ Lo'o ngua tii Jesús cha' nu ngua'ya hique ngu' bi', nchcui' lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' ñasi' mā jil'i nu cuna'a re? —nacui' Jesús jil'i ngu' bi' li'—. Sca cha' tso'o tsa ngua'ni nu cuna'a re lo'o na'.

¹¹ Lcaa tsā ndi'j ngu' ti'i lo'o mā nde chalyuu cha' xtyucua mā jil'i ngu', pana cua tye ti tsā nu tyi'i na' lo'o mā.

¹² Cua ngusalú nu cuna'a re setye lo na', masi tya lyiji cajaa na', cha' cua'ni cho'o tyucui ña'a na' cha' tyatsi' na'.

¹³ Cha' liñi chcui' na' lo'o mā juani, cha' lcaa su cañi cha' jna' tyucui ña'a chalyuu, ca bi' cuna ngu' lcaa cha' nu

ngua'ni nu cuna'a re juani, cha' tyi'u ti' ngu' cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re.

Ndyujui' Judas cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' nu laca loo

14 Lo'o Judas Iscariote ni, tya'a ndya'a yu lo'o nu chaca tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, ndu'u yu ndyaa yu slo sti jo'ó nu laca loo li'.

15 —¿Ni tsa lo cñi ta mā caya' 'na si culu'u na' tyucuii ji'i mā, cha' tsaa mā tejeya' mā ji'i nu Jesús bi'? —nacui Judas ji'i sti jo'ó bi'.

Li' nda ngu' calaa tyii tya'a cñi plata ji'i Judas bi'.

16 Lo'o li' ncliyana yu ñi'ya caca xtyucua yu ji'i ngu' bi', ni jacua' caca ji'i yu cha' cuaana ti culu'u yu tyucuii ji'i ngu', cha' tsaa ngu' su nga'a Jesús.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sji' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'

17 Lo'o ngua tsā clyo ji'i ta'a nu lo'o ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya', li' ñaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i slo Jesús. Ndi'ya nchcuane ngu' ji'i li':

—¿Macala nti' nu'u cha' cua'ni cho'o ya cha' cacu na sji' nu cuentya ji'i ta'a pascua? —nacui ngu'.

18 —Tsaa mā lquichí ca su ndi'i tya'a tso'o na' bi'. Ndi'ya chcuí' mā lo'o: “Nacui mstru ji'na cha' cua ngulala ti hora ji'i. Lo'o juani nti' ycuí' nu cusu' bi' cacu sji' cuentya ji'i ta'a pascua ca toni'i jinu'u lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.”

19 Li' ndu'u ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ndyaa ngu' lquichí, ngua'ni ngu' lcaa cña nu cua ngulo Jesús ji'i ngu'; ngua'ni cho'o ngu' lcaa na nu cua'nijo'o ji'i ngu' cha' cacu ngu' sji' cuentya ji'i ta'a pascua.

20 Lo'o cua ngusji, li' ndyalaa Jesús ni'i bi'. Li' ndyaca'a ycuí' lo'o ca ta'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i to' mesa, ndyu'ni ngu' sji'.

21 Laja li' nguxana nchcuí' Jesús lo'o ngu' bi':

—Chañi cha' nchcuí' na' lo'o mā juani, cha' ntsu'u tsaca cu'mā nde nu cujui' cresiya 'na ji'i ngu' xña'a.

22 Xñi'i tsa ti' ngu' ngua lo'o ndyuna ngu' cha' bi'. Li' nguxana ngu' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ha na' nu tā jinu'u ya' ngu' xña'a, Xu'na? —nacui tsaca yu ji'i Jesús.

—¿Ha na'? —nacui chaca yu li'.

Lo'o jua'a nacui xi xa' la ngu'.

23 Nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Ntsu'u tsaca yu tya'a ndyacu na sji' juani, nu sca ti ca'ña ndyacu yu lo'o na', bi' laca nu cujui' cresiya 'na ji'i nu ngu' xña'a bi'.

24 Ñi'ya nu nscua lo quityi ji'i ycuí' Ni, jua'a nga'a cha' caca 'na, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Pana tya'na tsa ñati nu ta 'na ya' ngu' xña'a, tso'o la ngua ji'i yu masi ná ngula yu chalyuu tsiya' ti.

25 Lo'o Judas nu ngua'ni cha' cuxi bi', lo'o yu bi' nchcuane yu ji'i Jesús li':

—Mstru —nacuī Judas bi' ji'i Jesús—, ¿ha na' laca nu ta jinu'u ya' ngu' xña'a?

—La cui' nu'u —nacuī Jesús ji'i Judas li'.

26 Laja lo'o ndyacu ngu', li' ngusñi Jesús sca xlyá, ndya xlya'be ji'i ycuī Ndyosi, ngusa'be ji'i xlyá bi'. Li' nda Jesús yu'be xlyá bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Cacu mā xlyá re, cha' ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' nu nde —nacuī Jesús ji'i ngu' bi'.

27 Lo'o li' ngusñi Jesús sca vaso vino, ndya xlya'be ji'i ycuī Ndyosi. Li' nda vaso vino bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Lcaa cu'ma co'o mā vino re —nacuī Jesús—,

28 cha' ñi'ya nti' tañi na', jua'a nti' nu nde. Laca bi' sca cha' nu culu'u liñi ji'i mā cha' chaca quiya' quiñi cha' ji'i ycuī Ndyosi lo'o ñatī chalyuu, nu lo'o tyalú tañi na' lo crusi. Jua'a cua'ni lyaá Ni ji'i quiña'a tsa tya'a mā, nu lo'o cua'ni clyu ti' Ni ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i mā.

29 Liñi tsa cha' nu chcuī na' lo'o mā juani, cha' nga'aa co'o na' vino juani, ña'a cuayá' nu tyalaa tsā bi' lo'o co'o na' ji'i stu'ba ti lo'o cu'ma slo ycuī Ndyosi Sti na', ca su ntucua ycuī Ni nu laca loo.

Chcuī Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo yu ji'i Jesús tsiya' ti

30 Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca ji'i ji'i ycuī Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos.

31 Lo'o li' nchcuī Jesús lo'o ngu' bi':

—Caca tyuju'u ti' lcaa cu'ma ña'a mā 'na talya ndyi. Caca bi' ñi'ya nu nscua lo quityi ji'i ycuī Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'ya nchcuī cha' bi': “Lo'o cjuui na' ji'i nu ña'asii ji'i xlya', li' xna lcaa xlya' bi', tyaa ni'”, nacuī quityi bi'.

32 Pana ca tiya' la lo'o tyu'u na' chaca quiya', li' nde loo la tsa'a na' nde Galilea cuentya ji'i cu'ma.

33 Li' nchcuī Pedro lo'o: —Ná xtyanu na' jinu'u tsiya' ti —nacuī Pedro li'—. Masi ca ta'a ngu' xna ngu' jinu'u, pana na' ni, ná xna na' jinu'u.

34 Li' nguxacuī Jesús cha' ji'i Pedro bi':

—Cha' liñi cacha' na' jinu'u juani —nacuī—, cha' nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya ndyi, sna quiya' chcuī nu'u cha' ná nslo nu'u 'na; jua'a ñacuī nu'u ji'i ngu'.

35 Li' xa' nchcuī Pedro: —Masi ntsu'u cha' cajaa na' stu'ba ti lo'o nu'u, ná chcuī na' lo'o ñatī cha' ná nslo na' jinu'u —nacuī Pedro li'.

Lo'o la cui' jua'a cha' nguxacuī xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús li'.

Nchcuī Jesús lo'o ycuī Ndyosi Sti yu ca Getsemaní

36 Lo'o li' ndyalaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyatī ngu' ne' sca lo'o su

naa Getsemaní nu nga'a ca to' quichi.

—Cua'a mā xi ndacua ti —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—, laja lo'o tsa'a ca nde la xi cha' chcu' na' lo'o ycu' Ndyosi Sti na'.

³⁷ Li' tya ndyaa la xi Jesús lo'o Pedro lo'o tyucuaa sñi' Zebedeo. Ngua'ya sca cha' nu xñi'i tsa ti' Jesús xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti ji'i.

³⁸ Li' nchcu' Jesús lo'o nu sna tya'a ngu' bi':

—Ne' cresiya 'na ntsu'u sca cha' nu xñi'i ti' na'. Nga'aa talo na' cha' xñi'i tsa ti' na'. Tyanu cu'mā nde ti, pana tii ti ti' mā tyi'i mā lo'o na'.

³⁹ Li' tya ndyaa la xi yu ca nde bi' la. Nde loo ti yu ndyaa stii yu lo yuu cha' xñi'i tsa ti' yu. Li' nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi, ndi'ya nu nacui yu:

—Sti na', ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'a nu cua'ni na' cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jinu'u? —nacui Jesús ji'i ycu' Ndyosi Sti yu—. Pana nti' na' cua'ni na' cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

⁴⁰ Lo'o li' nxytyu yu ñaa yu su ndi'i nu ca ta'a sna ngu' bi'. Laja' tsa ngu' li'. Lo'o li' nchcu' yu lo'o nu Pedro bi':

—¿Ha ná nchca talo nu'u ni sca hora ti nu tii ti ti' nu'u tyi'i nu'u lo'o na'? —nacui Jesús ji'i—.

⁴¹ Tii ti ti' mā tyi'i mā juani lacua, cha' chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi cha' ná tyijiloo nu cuiñaja ji'i mā. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee mā ntaja'a mā cua'ni mā cña re

'na, pana ná tyu'u scua juersa ji'i mā, yala tsa ndyaja' mā.

⁴² Li' xa' ndyaa Jesús, nchcu' lo'o ycu' Ndyosi chaca quiya':

—Sti na' —nacui yu ji'i Ni—, si ná ntsu'u xa' ña'a nu cua'ni na' cña jinu'u, tso'o la si chcube' na' lacua, cha' nti' na' cua'ni na' lcaa cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

⁴³ Li' xa' nxytyu yu ñaa yu slo ngu' bi'; lo'o li' na'a yu ji'i ngu' cha' laja' ngu' chaca quiya', cha' lye tsa ndyu'u xcalá ngu'.

⁴⁴ Lo'o li' ngxu'tyanu yu ji'i ngu' bi', ndyaa yu nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi chaca quiya'; la cui' ti cha' nu nchcu' yu tya tsā la nchcu' yu chaca quiya'. Nu nchca sna quiya' nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu.

⁴⁵ Lo'o li' ngxu'tyu yu ñaa yu slo ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—¿Ha tya laja' mā? —nacui Jesús ji'i nu ngu' bi' li'—. ¿Ha bilya tyaala' xcalá mā? Que ti' mā juani, cha' cua ndyalaa hora nu xñi' ngu' cuxi 'na, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati;

⁴⁶ tyatu mā cha' tyaa na, cha' cua ndyalaa yu nu ta 'na ya' ngu' cuxi bi'.

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús preso

⁴⁷ Laja lo'o nchcu' Jesús jua'a, li' ndyalaa Judas slo. La cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca nu Judas bi'. Lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la ñati lijya lo'o yu, nu ntsu'u maxtyi cusu yu', nu ntsu'u

yaca ya'; lijya ngu' tyaala bi' cña nu ngulo sti jo'ó nu laca loo, la cui' jua'a cña nu ngulo lcaa ngu' cusu' nu laca loo lijya ngu'.

⁴⁸ Lo'o Judas ni, bi' laca nu cua ta ti ji'i Jesús ya' ngu' tyaala bi'. Cua ndacha' yu ji'i ngu' cua tsá la: "Sca ti yu nu cacu na' saca' lo'o chcuicha' na' ji'i yu, ji'i bi' xñi mā". Jua'a nacui yu ji'i ngu',

⁴⁹ bi' cha' ndyaa Judas bi' ca su ndu Jesús cha' chcuicha' ji'i yu.

—Nde ti ndu nu'u, mstru —nacui Judas bi' ji'i Jesús.

Li' ndyacu Judas saca' Jesús.

⁵⁰ Li' nacui Jesús ji'i Judas bi':

—Tya'a tso'o na' ngua nu'u nquicha' —nacui—. ¿Ni cña lijya nu'u ca nde juani?

Li' ntejeya' ngu' tyaala bi' ji'i Jesús, cha' tyaa lo'o ngu' ji'i.

⁵¹ Lo'o tsaca ñati nu ndya'a lo'o Jesús, hora ti ngulo yu maxtyi cusu ji'i yu, ngujui' yu maxtyi ji'i msu ji'i xu'na sti jo'ó; ngusi'yu cu' jyaca msu bi' li'.

⁵² Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i yu bi':

—Xco'o nu'u maxtyi cusu cua hi —nacui ji'i yu bi'—. Lcaa ngu' nu nxu tya'a lo'o maxtyi, jua'a cajaa ngu' bi' xqui'ya maxtyi.

⁵³ ¿Ha ná jlo ti' nu'u cha' si jña na' ji'i Sti na', hora ti culo ycu' Ni cña cha' caa tii tyucuaa tya'a taju xca ji'i Ni, cha' xtyucua xca bi' na'?

⁵⁴ Pana ná nti' ya jua'a. Nga'a cha' caca ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cusu' ji'i ycu' Ndyosi Sti na'.

⁵⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o nu taju ñati tyaala nu ñaa cha' xñi ngu' ji'i:

—¿Ni cha' lijya mā lo'o maxtyi cusu lo'o yaca ntsu'u ya' mā, cha' xñi mā 'na? —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ha sca nu cuaana laca na' lacua? Tyu tsa tsá ngua'a na' ne' laa tonu ji'i mā, ngulu'u na' cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ñati, lo'o ná ngusñi mā 'na li'.

⁵⁶ Pana ñi'ya nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni, la cui' jua'a ndyu'ni mā lo'o na' juani.

Li' ndu'u lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ngusna ngu'.

Nu ngu' nu laca loo ji'i ngu' judío ngua'ni cuayá' ji'i Jesús

⁵⁷ Li' ndyaa lo'o ngu' tyaala bi' ji'i Jesús slo Caifás, xu'na sti jo'ó. Ni'i bi' cua ndyu'u ti'i lcaa mstru cha' jo'ó lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo.

⁵⁸ Lo'o nu Pedro bi' ni, tyijyu' ti ndu'u lca'a yu chu' ngu' bi', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca to' lo'o ji'i xu'na sti jo'ó bi'. Li' ndyati Pedro ne' lo'o, stu'ba ti ngua'a yu lo'o ngu' policia, cha' nti' yu ña'a yu ñi'ya caca lo'o cua'ni tye ngu' cha' ji'i Jesús.

⁵⁹ Lo'o li' lcaa ngu' tisiya, lo'o lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o lcaa ngu' cusu' bi', ncliyana ngu' ñi'ya ca sta ngu' qui'ya ji'i Jesús, cha' nti' tsa

ngu' cujuui ngu' jil'i. Pana ná ndu'u tucua ñati nu cujuui cuañi' jil'i yu cuentya jil'i ngu' nu laca loo bi'.

⁶⁰ Ná ngujui ñi'ya nu cua'ni ngu', masi quiña'a tsa ngu' cuiñi ndyalaa ngu' slo ngu' nu laca loo bi', cha' sta ngu' qui'ya jil'i Jesús; ná stu'ba cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'. Su cua ndye, li' ndyalaa tucua tya'a ngu' cuiñi nu ndi'ya nchcui':

⁶¹ —Nacui nu qui'yu re: “Taca jna' cuityi na' laa tonu re jil'i ycui' Ndyosi, lo'o li' xa' cuiña' na' jil'i chaca quiya'; chu' sna tsa ti tye tya' laa 'na”, nacui Jesús jua —nacui ngu' cuiñi bi'.

⁶² Li' ndyatü xu'na sti jo'ó, nchcui' yu lo'o Jesús:

—¿Ni cha' ngusta ngu' qui'ya re jinu'u? —nacui sti jo'ó bi'—. ¿Ni cha' ná nxacui nu'u ni sca cha' jil'i ya?

⁶³ Ni sca cha' nu nchcui' sti jo'ó, ná nguxacui Jesús jil'i tsiya' ti. Li' ngulo sti jo'ó bi' cña jil'i yu:

—Chacuayá' jil'i ycui' Ndyosi nu lu'ú ca ncyo na' cña re jinu'u juani: Cacha' cya nu'u jil'i cua si chañi cha' laca nu'u Cristo, nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi.

⁶⁴ —La cui' laca na' —nacui Jesús li'—, ñi'ya nu nacui nu'u laca na'. Lo'o chaca cha' cacha' na' jil'i ma juani, cha' nde loo la ña'a ma 'na nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyucua na' la'a tsu' cui' ca su ntucua ycui' Ndyosi Sti na', nu lcaa tsiya' ti cña nchca jil'i Ni. Li' caa na' chaca quiya' laja coo nde cua.

⁶⁵ Lo'o li' nu xu'na sti jo'ó bi' ni, ycui' ca yu ngusaa' ste' yu cha' ñasi' tsa yu.

—Cuiñi tsa yu re, cha' suba' nchcui' yu re jil'i ycui' Ndyosi —nacui sti jo'ó bi' jil'i lcaa tya'a ngu' nu laca loo li'—. Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati qui'ya jil'i yu re. Cua ndyuna na cha' suba' tonu tsa nu nchcui' yu re, nu lo'o nacui yu cha' Sñi' ycui' Ndyosi laca yu.

⁶⁶ ¿Ñi'ya nu ntsu'u tyiquee cu'ma juani?

Hora ti nguxacui ngu' cha' jil'i xu'na sti jo'ó bi':

—Ntsu'u cha' cajaa yu —nacui ngu' bi'.

⁶⁷ Li' ngutu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús, ngujui'i ngu' ndacu' jil'i; jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu ngujui'i ya' saca' Jesús.

⁶⁸ Li' nacui ngu' bi':

—Nacui nu'u cha' Cristo laca nu'u nu nda Ni jil'i liyya chalyuu. Tso'o lacua. Cacha' liñi nu'u jil'i ya, ¿ni naa yu nu ngujui'i jinu'u, si chañi cha' tii nu'u? —nacui ngu' bi' jil'i Jesús.

Nacui Pedro cha' ná nslo jil'i Jesús tsiya' ti

⁶⁹ Lo'o nu Pedro bi' ni, nde liya' ti nga'a yu bi'. Li' ñaa sca nu cuna'a cua' slo yu.

—Lo'o nu'u ndya'a stu'ba ti lo'o Jesús nu ngu' Galilea jua —nacui nu cuna'a bi' jil'i Pedro.

⁷⁰ Li' cui' nguxacui Pedro cha' jil'i nu cuna'a ña'a cuayá' nu cuna lcaa ngu':

27

—Ná nchca cuayá' ti' na' cha' nu nchcui' nu'u —nacui Pedro jii'.

71 Li' ndatsu' Pedro, ndyaa ndyatū cacua ti to' lo'o bi'. Lo'o li' na'a chaca nu cuna'a cua' jii' yu, nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' nu ndū cacua ti:

—Stu'ba ti ndya'a nu qui'yu re lo'o Jesús Nazaret jua —nacui nu cuna'a bi' li'.

72 Chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro, ngua'ni yu jura li':

—Ná nslo na' jii' nu qui'yu jua tsiya' ti —nacui Pedro jii' ngu' bi' li'.

73 Ca tiya' la xi ñaa xi xa' la ñati' nu nga'a ndacua ti, nchcui' ngu' lo'o Pedro li':

—Chañi cha' tya'a ndya'a nu'u lo'o nu qui'yu jua —nacui ngu' jii'—, cha' stu'ba ti ndañi cha' nu nchcui' nu'u lo'o cha' nu nchcui' tya'a quichī tyi yu jua.

74 Li' chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro cha' xcube' ycu' Ni jii' yu si cha' cuiñi laca nu nda yu.

—Ná nslo na' jii' nu qui'yu jua tsiya' ti —nacui Pedro jii' ngu'.

Hora ti ngusi'ya ndye'e li'.

75 Lo'o li' ndyi'u ti' Pedro cha' nu nchcui' Jesús lo'o yu tya tsā la, nu lo'o ndi'ya nacui Jesús jii' yu: “Nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya juani, sna quiya' chcui' nu'u lo'o ñati' cha' ná nslo nu'u 'na”. Jua'a nacui Jesús tsā la, bi' cha' ndu'u Pedro ndyaa yu li'; nxi'ya tsa yu ndyaa yu cha' xñi'i' tsa ti' yu li'.

Ndyaa lo'o ngu' jii' Jesús slo Pilato

1 Lo'o nguxee chaca tsā, xa' ndyu'u ti'i' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusu' jii' ngu' judío, cha' cua'ni stu'ba ngu' cha' lo'o tya'a ngu', ñi'ya taca cujuui ngu' bi' jii' Jesús.

2 Li' ngusca' ngu' jii' Jesús, ndyaa lo'o ngu' jii' slo Poncio Pilato, nu ngua gobernador romano.

Ngujui Judas

3 Lo'o nu Judas nu ndyujui' jii' Jesús ya' ngu' xña'a bi' ni, na'a yu cha' cua cujuui ti ngu' jii' Jesús; ngua xñi'i' ti' yu li'. Hora ti ndya yu nu calaa tyii cñi plata jii' ngu' nu laca loo bi' chaca quiya'.

4 —Ntsu'u qui'ya 'na —nacui Judas bi' jii' ngu' nu laca loo—, cha' cua ndyujui' na' jii' sca ñati' lubii jii' mā, cha' cujuui mā jii' —nacui.

Li' nguxacui ngu' nu laca loo bi' cha' jii' Judas:

—¿Ha cha' jii' cua laca cha' bi'? —nacui ngu' nu laca loo bi'—. Si ntsu'u qui'ya jinu'u, cha' jinu'u laca bi'.

5 Li' ngusalú Judas cñi plata bi' lo yuu ne' laa tonu bi' su nga'a ngu' nu laca loo bi', ndu'u yu ndyaa yu. Li' ndyujui' Judas jii' ycu' ca; ngusca' yu reta yane yu, lo'o ngusca' loo reta laja yaca nde cua; cuati nguxtyú yu jii' ycu' ca yu nde lo yuu, ngujui yu li'.

6 Ngusñi sti jo'ó nu laca loo jii' cñi bi' li'.

—¿Ñi'ya cua'ni na lacua? —nacui sti jo'ó jii' tya'a

ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá' quixa' cñi re lo'o msta nu cua nda ngu' jil'i ycuí' Ndyosi ne' laa re, cha' cñi nu ngujui jil'i yu cha' ndyujui' yu jil'i sca ñati laca cñi re —nacui sti jo'ó bi'.

⁷ Li' ngüiñi cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' lo'o cñi bi' cui'ya ngu' sca lo'o jil'i ngu' su ndiña ngu' quityu' nquicha', cha' caja su tyatsi' jyo'o ngu' xa' tsu' ne' lo'o bi'.

⁸ Bi' cha' juani ndu'ni ngu' jil'i yuu bi': Ne' lo'o su ndyalú tañi ñati; jua'a naa yuu bi' jil'i ngu' juani.

⁹ Nu jyo'o Jeremías nu ngua tu'ba jil'i ycuí' Ndyosi tya sa'ni la ni, cua nguscua yu sca cha' lo quityi cuentya jil'i cñi plata bi', cha' nu caca nde loo la. Ndi'ya cha' nu nguscua yu: “Calaa tyii tya'a cñi plata, tsa lo cua ti cñi laca caya' nu ntsu'u lo sca ñati, nacui ngu' Israel tya'a na.

¹⁰ Li' ngusñi ngu' cñi bi', ngüi'ya ngu' sca lo'o jil'i ñati nu ndiña quityu' nquicha'. La cui' cña bi' laca nu ngulo ycuí' nu Xu'na na 'na”, nacui Jeremías.

Ndu Jesús slo Pilato

¹¹ Lo'o li' ndyalaa Jesús slo nu laca gobernador bi', nchcuane yu nu laca loo bi' jil'i Jesús li':

—¿Ha la cui' nu'u laca rey jil'i ngu' judío? —nacui yu nu laca loo bi' jil'i Jesús.

—La cui' laca na' —nacui Jesús jil'i li'—, la cui' ñi'ya nu nacui nu'u laca na'.

¹² Lo'o li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' bi',

ngusta ngu' qui'ya jil'i Jesús; pana ni sca cha' ná nguxacui Jesús jil'i ngu' bi'.

¹³ Li' xa' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nduna nu'u cha' cuxi nu nchcui' ngu' jinu'u? —nacui nu laca loo bi' jil'i Jesús.

¹⁴ Pana ná nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' tsiya' ti; ni sca cha' ná nchcui', bi' cha' ndube tsa ti' nu Pilato bi' ña'a yu jil'i.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' jil'i Jesús

¹⁵ Lcaa yija lo'o ndyaca tsa ta'a bi' ndu'ni lyaá nu laca gobernador jil'i sca ti preso, la cui' preso nu ndijña ngu' judío jil'i.

¹⁶ La cui' tyempo bi', ntsu'u sca nu qui'yu nu naa Barrabás ne' chcuá, sca ñati nu ntsu'u tsa qui'ya jil'i ngua yu bi'.

¹⁷ Lo'o jua'a ngua cha' quiña'a tsa ngu' judío ndyu'u ti' ngu' to' ni' jil'i gobierno, li' nchcuane Pilato bi' jil'i ngu':

—¿Ti jil'i nti' ma cha' cua'ni lyaá na' jil'i juani? ¿Ha tso'o clyaá Barrabás, o tso'o la clyaá Jesús nu ndu'ni ma Cristo jil'i? —nacui Pilato jil'i ngu'.

¹⁸ Jlo ti' nu Pilato bi', cha' liye' tsa ti' ngu' nu laca loo bi' ña'a ngu' jil'i Jesús, bi' cha' cua ngusu'ba ngu' jil'i ne' chcuá.

¹⁹ Tya nga'a lcaa ñati bi' slo Pilato, lo'o jua'a tya ntu-cua ycuí' yu lo yaca xlya cña su ndu'ni cuayá' yu jil'i ñati. Li' ndyalaa sca msu slo

yu, yaá lo'o sca cha' nu cua nchcui' clyo'o Pilato bi': "Ná sca cha' cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu nu lubii tyiquee jua", nacui' nu cuna'a bi' ji'i Pilato. "Lye tsa ngua ti' na' tyucui talya cuentya ji'i yu bi'. Cua nchcui' tsa xcalá na' xqui'ya yu bi'."

²⁰ Pana nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' bi', cua nchcui' tsa ngu' bi' lo'o nu quiña'a tsa ñati bi', cha' jña ngu' chacuayá' ji'i Pilato cha' culaá yu ji'i Barrabás nu ntsu'u ne' chcuá bi', cha' li' cujuui Pilato ji'i Jesús.

²¹ Li' xa' nchcuane gobernador bi' ji'i ngu' chaca quiya':

—¿Ti ji'i cua'ni lyaá na' lacua? —nacui' nu Pilato bi'.

—Ji'i Barrabás —nacui' ngu' quiña'a li'.

²² —¿Na laca cua'ni na' lo'o Jesús nu ndu'ni ma Cristo ji'i lacua? —nacui' Pilato li'.

—Cujui'i ca'a ma ji'i lo crusi —nacui' ngu' li'.

²³ —¿Ni cha' laca nti' ma cha' cujuui na' ji'i yu re? —nacui' Pilato bi' li'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u ji'i?

Cuii tsa nxi'ya lo'o ngu' ji'i li':

—Cujui'i ca'a ma ji'i lo crusi —nacui' ngu'.

²⁴ Li' na'a Pilato cha' tyaala tsa ndi'i loo ngu', cha' ñasi' tsa ngu'; jua'a ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' yu lo'o ngu' tsiya' ti. Bi' cha' ngulo yu cña cha' caa lo'o msu ji'i sca tsi'yu ntsu'u hitya. Li' ndyaati ya' yu slo lcaa ñati.

—Lubii tyanu ya' na', cha' si'i cha' jna' cajaa yu nu lubii tyiquee re —nacui' Pilato ji'i ngu'—, cha' ji'i cu'ma laca cha' bi'.

²⁵ —Tso'o —nacui' nu ngu' quiña'a bi'—, tyanu qui'ya hichu' ya, lcaa ya lo'o sñi' ya; pana ntsu'u cha' cajaa yu re.

²⁶ Li' ngua'ni lyaá Pilato ji'i nu Barrabás bi', cuati ngujui'i ngu' ji'i Jesús lo'o reta. Li' ngulo nu Pilato bi' cña ji'i ngu' sendaru cha' tsa lo'o ngu' ji'i Jesús cha' cujuui' ca'a ngu' ji'i lo crusi.

²⁷ Lo'o li' ntejeya' ngu' sendaru nu ndu' cua' slo gobernador bi' ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i nde ne' ni'i ji'i gobierno; ndacha' ngu' ji'i lcaa tya'a sendaru nu ndi'i ni'i bi', cha' tyu'u ti'i ngu' su ndu' Jesús.

²⁸ Li' ngulo ngu' ste' Jesús, nguxacu' ngu' ji'i lo'o sca late' nga'a ña'a.

²⁹ Li' ngüixi' ngu' lti quiche' chu' tya'a cha' caca sca sne'; ngusta ngu' sne' bi' hique Jesús, jua'a ngusta ngu' sca yaca quii ya' tsu' cui' ji'i yu. Li' ndyatü sti' ngu' slo Jesús. Ngua ti' ngu' xtyi' lo'o ngu' ji'i, bi' cha' ngua'ni ngu' lcaa cha' bi', ñi'ya si laca yu sca rey nde chalyuu.

—Ndyu'ni tlyu ya jinu'u cha' laca nu'u rey ji'i ngu' judío —nacui' ngu' sendaru ji'i Jesús li'.

³⁰ Li' ndu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús; ngusñi' ngu' yaca quii bi', ngujui'i ngu' hique Jesús lo'o yaca quii bi' li'.

31 Lo'o ndye ngustí lo'o ngu' jì'ì yu, li' ngulo ngu' late' nga'a bi', nguxacu' ngu' ste' ycuì' yu chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' sendaru bi', ndyaa lo'o ngu' jì'ì yu to' quichì cha' kujui'ì ca'a ngu' jì'ì ca lo crusi.

Ngujui'ì ca'a ngu' jì'ì Jesús lo crusi

32 Tyucuij su ndyaa ngu', li' ndyacua tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu nu naa Simón; ngu' Cirene laca yu bi'. Lo'o li' ngulo sendaru cña jì'ì nu Simón bi', cha' qui'ya yu crusi bi' cuentya jì'ì Jesús.

33 Lo'o li' ndyalaa ngu' lo sca cuatì nu naa Gólgota (Gólgota nti' ñacui cha'cña jì'na: ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o).

34 Li' nda ngu' vino nguixa' lo'o sca taná clyaa' cha' co'o Jesús; pana lo'o cua ndyì'o cuayá' xi ca ti, li' nga'aa ntaja'a yu co'o yu jì'ì vino bi' tsiya' ti.

35 Lo'o ngujui'ì ca'a ngu' jì'ì yu lo crusi lo'o clavo, li' ngüijya sendaru bi' lo'o tya'a ngu' cha' cua'ni ngana ngu' jì'ì tya'a ngu', cha' tacha ste' Jesús jì'ì ngu'. La cui' cha' bi' nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jì'ì ycuì' Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'ya nacui quityi bi': "Ndacha ngu' ste' na' jì'ì tya'a ngu' lo'o ngüijya ti ngu'".

36 Nga'a ngu' bi' cua quiya' crusi.

37 Cua ngusta ngu' letra hique crusi nu nchcui' ni qui'ya ntsu'u jì'ì Jesús: "Nu

nde laca Jesús, rey jì'ì ngu' judío", nacui letra bi'.

38 Lo'o la cui' tsa bi' ngujui'ì ca'a ngu' jì'ì tucua tya'a ngu' cuaana lo xa' la crusi tya'a ndu Jesús; tsaca yu nga'a la'a tsu' cui' jì'ì Jesús, lo'o chaca yu nga'a la'a tsu' coca jì'ì.

39 Lo'o jua'a ntsu'u tsa ñati nu nteje tacui su ndu crusi bi', nxytí lo'o ngu' bi' jì'ì Jesús.

40 —Nu'u laca nu cuityi jì'ì laa tonu bi' nacui nu'u, lo'o li' nacui nu'u cha' cuiñá nu'u jì'ì chaca quiya' chu' sna tsa ti, ngua ti' nu'u. Cua'ni lyaá nu'u jì'ì ycuì' ca lacua —nacui ngu' bi' jì'ì Jesús—. Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycuì' Ndyosi laca nu'u, cua'ya clya nu'u lo crusi cua juani —nacui ngu'.

41 Lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' jì'ì ngu' judío, ndya'a ngu' ndyaa na'a ngu' ca su nga'a Jesús lo crusi, cha' nxytí lo'o ngu' bi' jì'ì yu li'.

42 —Ngua'ni lyaá yu jì'ì xa' ñati, pana jì'ì ycuì' ca yu ná nchca jì'ì yu cua'ni lyaá yu —nacui ngu' nu laca loo bi'—. Rey jì'ì ngu' Israel laca yu, nacui yu. Tso'o la si ca'ya yu lo crusi cua juani, jlya ti' na jì'ì yu li' —nacui ngu' bi' jì'ì tya'a ngu'—.

43 Ndu ti' yu jì'ì ycuì' Ndyosi cha' xtyucua Ni jì'ì yu, nacui yu. Tso'o la si cua'ni lyaá ycuì' Ndyosi jì'ì yu juani, si chañi cha' tyaca'a yu jì'ì Ni; "Sñi' ycuì' Ndyosi laca na'", ndu'ni yu re.

44 Lo'o jua'a nu ngu' cuaana nu tya'a ngujui'ì ca'a ngu' jì'ì

lo crusi, lo'o ngu' bi' nxyí lo'o ngu' ji'í Jesús.

Ngujui Jesús

45 Lo'o li' ngua talya chalyu chu' sna hora; nde hora nguxana cha' bi', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusii.

46 Lo'o la cui' hora cua sna nde ngusii bi', cui' tsa ngusi'ya Jesús:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —nacu. Ndi'ya nti' ñacu cha' cha'cña ji'na: Ndyosi Sti na', Ndyosi Sti na', ¿ni cha' laca cha' ngulaya' nu'u' na?

47 Lo'o ndyuna xi ngu' nu ndu cacua ti cha' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Nxi'ya yu re ji'í jyo'o Elías —nacu ngu' bi'.

48 Hora ti ngusna tsaca ngu' bi' ndyaa qui'ya yu sca quiche, ngüicha' yu ji'í lo'o hitya tiye'. Li' ngusca' ji'í lo sca yaca cha' tyalaa su ntucua tu'ba Jesús cha' co'o yu.

49 Lo'o xi xa' la ñati' nacui' ji'í:

—Jatya na si caa jyo'o Elías cha' cua'ni lyaá ji'í yu —nacu ngu' bi'.

50 Lo'o li' chaca tya quiya' cui' tsa ngusi'ya Jesús; li' ngutu'u cresiya ji'í yu, ngujui yu.

51 La cui' hora bi' ngutaa' late' tlyu nu ndacui ndyacu' sa cla'be ne' laa tonu. Ca cua ngutu'u ngutaa' late' bi'; tsa cu' ti ngutaa', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu. Lo'o li' lye tsa ngulacui chalyuu ña'a cuayá' nu ngula'a quee tonu,

52 ña'a cuayá' nu ndyaala cuaá su nguatsi' jyo'o. Li' tyuu tya'a ngu' jyo'o nu ntsu'u cha' ji'í ngu' lo'o ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni la, ndyu'ú jyo'o bi' chaca quiya'.

53 Ca tiya' la lo'o cua ndyu'ú ycuí' Jesús chaca quiya', li' ndu'u ngu' nu ngua jyo'o bi' ne' cuaá, ndyaa ngu' bi' nde quichi' Jerusalén, quichi' nu tacati tsa cuentya ji'í ycuí' Ndyosi. Lo'o li' tyuu tya'a ñati' na'a ji'í ngu' bi', cha' cua ndyu'ú ngu' bi' chaca quiya'.

54 Lo'o nu sendaru nu nga'a cua ji'í Jesús bi', lo'o nu capitán ji'í sendaru bi', ngulacua tsa ti' ngu' bi' li'; tlyu tsa cha' ndyutsii ti' ngujui ji'í ngu' bi' lo'o na'a ngu' ñi'ya ngua cha' bi', ñi'ya ngua lo'o ngulacui chalyuu.

—Chañi tsa cha' Sñi' ycuí' Ndyosi laca jyo'o re —nacu nu ngu' sendaru bi'.

55 Laja li', tyijyu' ti xi ndu tyuu tya'a ngu' cuna'a nu ndu'u nde Galilea; tya'a nguta'a ngu' lo'o Jesús, nguxtyucua ngu' bi' ji'í yu. Ndu ti nu ngu' cuna'a bi', na'a ngu' ji'í crusi su nga'a Jesús;

56 lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a Jacobo xtya'a José, lo'o jua'a xtya'a sñi' Zebedeo, na'a ngu' bi' ñi'ya ngua ji'í Jesús.

Nguatsi' jyo'o Jesús

57 Lo'o cua ngusii la xi ñaa sca nu culiya', sca ngu' quichi' Arimatea laca yu nu naa José. Lo'o nu José bi' ngua tsa'a yu ji'í Jesús.

58 Tya tsá la cua ndyaa yu slo Pilato, ngüijña yu chacuayá' cha' tsaá lo'o yu jilí jyo'o Jesús cha' tyatsi'. Li' nda Pilato chacuayá' jilí yu, ngulo Pilato cña jilí ngu' sendaru cha' tya ngu' jyo'o bi' jilí José.

59 Li' ngüixij yu José bi' sca tasá lubii hichu' jyo'o bi', ndyaa lo'o yu jilí jyo'o cha' tyatsi'.

60 Nguxatsi' yu jilí jyo'o bi' ne' sca tyuquee nu cua ngulu ca ti ngu' sii' cua'a, cha' caca cuaá su tyatsi' ycuí' José nquicha'. Ndacu' José bi' to' cuaá lo'o sca quee tonu, ndu'u yu ndyaa yu li'.

61 Lo'o jua'a nga'a María Magdalena lo'o nu chaca María, nga'a ngu' cacua ti to' cuaá bi'.

Ndu ngu' cua to' cuaá su ndyatsi' jyo'o Jesús

62 Ca chaca tsá lo'o cua ndye ngua'ni yala ngu' cña jilí ngu', cha' cua tyalaa ti tsá ta'a nu ntsu'u cha' tyilí cña' ngu', li' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi' ndyu'u ti' jilí ngu' slo Pilato.

63 Nchcui' ngu' lo'o li':

—Cusu' —nacui' ngu' jilí nu Pilato bi'—, ntsu'u ti' ya jilí cha' nu cua nchcui' nu cuiñi bi' lo'o tya lu'ú yu: “Tyu'u scua sna tsá, li' tyu'ú na' chaca quiya'”, nacui' yu.

64 Bi' cha' tso'o la si culo nu'u cña cha' tyilí ngu' cua to' cuaá bi' sna tsá, cha' ná ta ngu' chacuayá' jilí ngu' nu ngua tsa'a jilí yu, cha' ná tsaá ngu' bi' cuaana ngu' jilí jyo'o bi'. Ná caja ñi'ya nu chcui' ngu' cha' cua ndyu'ú

jyo'o bi' chaca quiya' li'. Cua ngusñi ngu' cha' cuiñi nu nchcui' jyo'o bi' tya tsubi' la; lo'o juani si jlya ti' ñati' cha' ndyu'ú jyo'o bi', tlyu la cha' cuiñi caca si xñi ngu' cha' bi'.

65 Li' nguxacui' Pilato cha' jilí ngu' nu laca loo bi':

—Ndu ngu' sendaru cuentya jilí ma —nacui' Pilato—. Yaa clya ma lo'o ngu' sendaru bi', cha' tacu' tso'o ma to' cuaá bi' ñi'ya nu nti' ycuí' cu'ma.

66 Li' ndu'u ngu' nu laca loo bi', ndyaa ngu' lo'o sca taju sendaru jilí ngu', ndacu' tachaa ngu' to' cuaá bi' lo'o sca lo nguiña' tacalya nu ntsu'u sello jilí, cha' ná cala' ngu' tsiya' ti quee tonu nu ndyacu' to' cuaá bi'. Li' nguxtyanu ngu' jilí taju sendaru bi' cajua, cha' tyilí ngu' cua to' cuaá bi'.

28

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

1 Nu lo'o cua ndye tsá nu ndi' cña' ngu', cua quixee ti tsá clyo jilí semana, li' ndyaa María Magdalena lo'o nu chaca María bi', cha' nti' ngu' ña'a ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús.

2 Li' ngulacui' tsa chalyuu, cha' ngua'ya sca xcá jilí ycuí' nu Xu'na na nu ntsu'u nde cua, ngua'ya lo yuu ca to' cuaá bi'. Li' nguxasu jilí quee tonu nu nscua to' cuaá, ndyaa tucua yu chu' quee bi'.

3 Ñi'ya ndubi xee tyi'yu, jua'a ña'a loo xcá bi', lo'o jua'a

ngat̄i tsa ste' yu ñi'ya nu ngat̄i t̄ya'.

⁴ Lo'o na'a ngu' sendaru j̄i' xca bi', ndyuts̄i tsa ngu' li', ña'a cuayá' nu ncl̄yú ngu' lo yuu ñi'ya laca si na cua ngu-juii ngu'.

⁵ Li' nchcui' xca bi' lo'o nu ngu' cuna'a bi':

—Ná cuts̄i ma —nacui j̄i' ngu' cuna'a bi'—. Jlo ti' na' cha' ncl̄yana ma j̄i' Jesús nu ngujuii lo crusi.

⁶ Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', ñi'ya nu nacui ycu' yu j̄i' ma tya tsubi' la. Cuaa ma, caa ma ña'a ma ca su ngust̄i jyo'o yu.

⁷ Li' yaa clya ma cacha' ma j̄i' nu ngu' nu ndyaca tsa'a j̄i' yu bi', cha' nga'aa ntsiya jyo'o bi' ne' cuaá re, cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'; cua tsa ti ycu' yu nde Galilea nde loo la j̄i' cu'ma, ca bi' ña'a ma j̄i' yu. Tsa lo cua ti cha' ntsu'u cha' cacha' j̄i' ma —nacui xca j̄i' nu ngu' cuna'a bi'.

⁸ Hora ti ndu'u nu ngu' cuna'a bi' to' cuaá bi', ndyaa ngu'. Lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu', masi ndyuts̄i ngu' xi. Ngusna ngu' cha' ndyaa ngu' cacha' ngu' j̄i' ngu' nu ndyaca tsa'a j̄i' Jesús.

⁹ Li' ndyacia tya'a ycu' Jesús lo'o ngu' cuna'a bi', nchcui' yu lo'o ngu'. Hora ti ndyat̄u st̄i' nu ngu' cuna'a bi' slo Jesús, ngusñi ngu' quiya' yu, ngua'ni tlyu ngu' j̄i' yu li'.

¹⁰ —Ná cuts̄i ma —nacui Jesús j̄i' ngu' bi' li'—. Yaa

clya ma cacha' ma j̄i' ngu' tya'a na' cha' ntsu'u cha' tsa'a na' nde Galilea; ca bi' tyacua tya'a ngu' lo'o na', ñacui ma j̄i' ngu'.

Cha' nu nchcui' sendaru lo'o ngu'

¹¹ Laja lo'o ndyaa nu ngu' cuna'a bi', ndyaa ngu' sendaru nu ndi' cua to' cuaá bi'; lo'o ti ndyaa ngu' nde quichi, ndacha' ngu' j̄i' sti jo'ó nu laca loo lcaa cha' ñi'ya nu ngua ca to' cuaá bi'.

¹² Hora ti ndyu'u ti' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusu' j̄i' ngu' judío, cha' ca stu'ba cha' j̄i' ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya ña'a cha' nu ta ngu' lo'o lcaa ñati. Li' nda ngu' nu laca loo bi' quiña'a xi cñi j̄i' ngu' sendaru bi', cha' tacu' ngu' j̄i' cha' ñi'ya nu ngua.

¹³ —Ndi'ya ñacui ma j̄i' ñati: “Talya laja lo'o laja' ti ya, li' ndyalaa nu ngu' nu ngua tsa'a j̄i' jyo'o Jesús bi', nguaana ngu' bi' j̄i' jyo'o bi'”. Jua'a cha' ta ma lo'o ñati —nacui ngu' nu laca loo bi' j̄i' ngu' sendaru—.

¹⁴ Lo'o li' si cuna ycu' gobernador nu laca loo j̄i' na cha' re, li' chcui' ya lo'o yu cha' ná xcube' yu j̄i' ma.

Jua'a cuii nda ngu' nu laca loo bi' lo'o ngu' sendaru.

¹⁵ Li' ngusñi ngu' sendaru bi' cñi bi'; ndu'u ngu' ndyaa ngu' nchcui' ngu' lo'o ñati ñi'ya nu ntsu'u cña j̄i' ngu' cha' chcui' ngu'. Bi' cha' hasta juani ña'a ti jlya ti' ngu' judío cha' jua'a ngua j̄i' jyo'o Jesús.

*Nda Jesús sca cña ji'i ngu'
nu cua ngusubi yu ji'i tya tsubi'
la*

¹⁶ Lo'o li' ndu'u nu tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Galilea; ndyu'u ti'i ngu' lo xlya ca'ya ca su nacui Jesús cha' tyacua tya'a ngu' lo'o li'.

¹⁷ Lo'o na'a ngu' ji'i Jesús cha' yaa yu nde slo ngu', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu, masi ntsu'u xi tya'a ngu' nu bilya jlya tso'o ti' ngu' ji'i.

¹⁸ Li' ñaa Jesús cacua la, nchcui' lo'o ngu':

—Cua nda ycui' Ndyosi Sti na' lcaa chacuayá' 'na cha' laca na' loo ji'i lcaa na, masi lcaa na nu ntsu'u ca slo ycui' Ni nde cua, masi lcaa na nu ntsu'u nde chalyuu —nacui Jesús ji'i ngu'—.

¹⁹ Yaa ma lcaa quichi' nde chalyuu cha' ca tsa'a lcaa ñati' cha' jna'. Li' tyucuatya ma ji'i ngu' chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi Sti na', jua'a chacuayá' jna' nu laca Sñi' ycui' Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'i Xtyi'i ycui' Ndyosi.

²⁰ Culu'u ma ji'i ngu' bi', cha' taquiya' ngu' lcaa cña nu cua ngulu'u na' ji'i ma. Lo'o jua'a tyi'u ti' ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' tyi'i na' lo'o ma lcaa tsá hasta ña'a cuayá' tye chalyuu.

Tsa lo cua ti cha' nacui Jesús.

Quityi nu nguscua San Marcos ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

*Nda Juan cuij̄i lo'o ngu' ne'
quix̄i' su ná ndi'j̄i ñati*

¹ Nde nscua cha' nu ntsu'u
suu cha' tso'o ji'i Jesucristo,
nu sca ti Sñi' ycu'i' Ndyosi.

² Cua sa'ni nguscua jyo'o
Isaías nu ngua tu'ba ji'i ycu'i'
Ndyosi ñi'ya nu caca xana
cha' re. Ndi'ya nscua cha' bi':
Culo na' cña ji'i sca ñati nu
caca xc̄a 'na, nacuj̄i
ycu'i' Ndyosi ji'i Cristo,
cha' tsa' yu nde loo nu'u.

Bi' laca nu saala tyucuj̄i su
tsaa nu'u, nacuj̄i Ni.

³ Cuij̄i xi'ya yu ne' quix̄i'.
Ndi'ya ñacuj̄i yu: "Xaala
cya m̄a sca tyucuj̄i su
c̄ā ycu'i' nu Xu'na na;
xquiñi tso'o m̄a tyucuj̄i
su tyeje tacui ycu'i'".

⁴ Ñi'ya nu nguscua Isaías cha'
bi', jua'a ndyu'u tucua Juan
ne' quix̄i' su ná ndi'j̄i ñati. Lo'o
li' nchcui' yu lo'o ngu' cha'
caca tyuju'u ti' ngu' ji'i lcaa
cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu',
cha' culochu' ngu' ji'i cha'
cuxi bi', cha' jua'a cua'ni clyu
ti' ycu'i' Ndyosi ji'i ngu' bi'. Li'
tyucuatya Juan ji'i ngu' bi'.

⁵ Ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati
slo Juan; ñaa ngu' quich̄i sube
ti nu ndi'j̄i loyuu su cuentya
Judea slo yu, lo'o jua'a ñaa
ngu' Jerusalén nu quich̄i tonu

bi' slo yu. Nu ñati nu ngua
tyuju'u tsa ti' ji'i cha' cuxi
nu ntsu'u ji'i ngu' ni, ngüijña
ngu' ji'i ycu'i' Ndyosi cha' cu-
ityi Ni cha' cuxi bi', lo'o li'
ntyucuatya Juan ji'i ngu' bi' lo
hitya sta'a Jordán.

⁶ Lo'o nu Juan bi' ni, lacu'
yu sca late' quich̄a' camello,
lo'o ndyaaca' juata sii' yu.
Ndacu yu tscu' lo'o cuiña' cu-
ityu.

⁷ Ndi'ya laca cha' nu
nchcui' yu lo'o ñati bi':

—Ntsu'u sca ñati nu cua c̄ā
ti; cua nda Ni 'na lijyāa yala
la, pana ñati bi' laca loo la
—nacuj̄i Juan ji'i ngu'—. Lo'o
na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati
bi'; tso'o tsa caca tyiquee na'
masi caña nu ntsu'u quiya'
ñati bi' sat̄i' na' juata ti.

⁸ Lo'o hitya ti ntyucuatya
na' ji'i m̄a, pana ná tyucu-
atya yu bi' ji'i ngu' lo'o hitya
ti, masi cua'ni yu cha' tyanu
Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya
ji'i ngu' cha' caca lubii ngu'
tsiya' ti, nu lo'o tyucuatya yu
ji'i ngu'.

Ntyucuatya Juan ji'i Jesús

⁹ Lo'o li' ca tiya' la xi
ngutu'u Jesús quich̄i Nazaret
nde loyuu su cuentya Galilea
bi', ndyaa yu su ndi'j̄i Juan
ca to' sta'a Jordán. Li'
ntyucuatya Juan ji'i ycu'i'
Jesús lo hitya sta'a.

¹⁰ Lo'o cua tyu'u ti Jesús
lo hitya, li' na'a cha' cua
ndyaala tyucuj̄i nde c̄ā. Li'
ngua'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi su
ndu Jesús; ñi'ya ndyacui sca
tyupe', jua'a ngua'ya Xtyi'i
ycu'i' Ndyosi lo Jesús li'.

11 Lo'o li' nguañi nchcui' ycuí' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua. Ndi'ya nacui' Ni:

—Nu sca ca Sñi' na' laca nu'u, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u —nacui' ycuí' Ni jii' Jesús—. Tyaca'a tsa nu'u 'na —nacui' Ni.

Nti' nu xña'a tyijiloo jii' Jesús

12 Lo'o li' hora ti ndyaa lo'o Xtyi'i ycuí' Ndyosi jii' Jesús nde ne' quixi' su ná ndi' ñati.

13 Ndyaa Jesús li', tu'ba tsá ndyanu yu ycuí' ti yu ne' quixi', lo'o jua'a ndi' na'ni tyaala ne' quixi' bi'. Li' ndyalaa Satanás slo yu, ngua ti' tyijiloo jii' Jesús si cua'ni ca yu cña cuxi. Lo'o cua ndye cha' bi', li' ndyalaa xca jii' ycuí' Ndyosi slo Jesús cha' xtyucua ngu' jii' yu, cha' ta ngu' xi juersa jii' yu.

Nguxana Jesús ndyu'ni cña jii' ycuí' Ndyosi Sti yu ca nde Galilea

14 Lo'o ca tiya' la ngusu'ba ngu' jii' Juan ne' chcuá. Li' ngxutyu Jesús nde loyuu su cuentya Galilea, nclyu'u yu jii' ngu' ñi'ya laca cha' tso'o jii' ycuí' Ndyosi.

15 —Cua ndyalaa hora cha' caca ycuí' Ndyosi loo ne' cre-siya jii' ñati —nacui' Jesús—. Ca tyuju'u ti' mā jii' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jii' mā; culochu' mā jii' cha' cuxi bi', cha' li' taca xñi mā cha' tso'o nu jii' ycuí' Ndyosi nu cua'ni lyaá jii' mā.

Ngusi'ya Jesús jii' jacua tya'a ñati nu ndya'a cuta cualya

16 Lo'o ngua sca tsá nu ndya'a Jesús to' tayu' Galilea, li' na'a yu jii' Simón, lo'o Andrés tya'a ngula Simón; ndya'a ngu' cuta cualya lo'o taraya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' lcaa tsá.

17 Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Tsa mā lo'o na' —nacui' Jesús jii' ngu'—. Xa' cña culu'u na' jii' mā juani, cha' clyana mā jii' ñati chalyuu nu nguna' chalyuu jii' xqui'ya cha' cuxi, cha' caca ngu' bi' ñati jna' —nacui'.

18 Ndyuna ngu', lo'o hora ti ngxutyuanu ngu' taraya jii' ngu', ndu'u ngu' ndya'a ngu' lo'o Jesús li'.

19 Lo'o cua ndyaa la xi Jesús, li' na'a yu jii' tyucuaa sñi' Zebedeo nu naa Jacobo lo'o Juan. Nga'a ngu' ne' yaca ni'i sube ti, ndyu'ni cho'o ngu' taraya jii' ngu'.

20 Li' ngusi'ya Jesús jii' ngu' cha' tsa ngu' lo'o yu. Hora ti ngxutyuanu ngu' jii' Zebedeo sti ngu', ndyanu nu cusu' bi' lo'o msu jii' ne' yaca ni'i sube ti. Ndu'u ngu' ndyaa tyucuaa sñi' nu cusu' bi' lo'o Jesús.

Ngusñi cui'i cuxi jii' sca nu qui'yu

21 Lo'o li' ndyalaa ca ta'a ngu' ca quichi Capernaum. Tsá ta'a lo'o ndi' cña' ngu', li' ndyaa Jesús ne' laa jii' ngu' cha' culu'u yu jii' ngu'.

22 Lo'o ndyuna ngu', li' ndube tsa ti' ngu' ñi'ya cha'

nclyu'u Jesús jil'i ngu'. Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu', si'i ñi'ya nclyu'u mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa.

²³ La cui' ne' laa bi' nga'a sca nu qui'yu nu ntsu'u cui'i cuxi jil'i. Ngusi'ya tsa yu jil'i Jesús li':

²⁴ —¿Ñi'ya cha' nti' nu'u chcui' lo'o na', Jesús Nazaret? —nacui' nu quicha bi'—. ¿Ha cua nti' nu'u cua'ni tye nu'u cha' jna'? —nacui'—. Pana nslo na' jinu'u. Ycui' nu lubii laca nu'u, lo'o cua nda ycui' Ndyosi jinu'u lijya ca nde.

²⁵ Li' ngua'a Jesús jil'i cui'i cuxi nu ntsu'u jil'i nu quicha, ngulo jil'i cui'i cuxi bi' cha' tyaa tsiya' ti.

—Nga'aa chcui' nu'u —nacui' Jesús jil'i—. Nga'aa cua'ni xña'a cui'i lo'o nu'u.

²⁶ Li' nguxalú cui'i cuxi bi' jil'i nu quicha. Cui'i ngusi'ya yu lo'o ngutu'u cui'i bi' ndyaa li'.

²⁷ Ndyutsij tsa lcaa ngu' li'. Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ndi'ya:

—¿Ñi'ya laca cha' re? —nacui' ngu'—. ¿Ha xa' cha' nclyu'u nu jua jil'i ñati? —nacui' ngu'—. Nchca jil'i yu jua culo yu cña, masi jil'i cui'i cuxi nclyo yu cña; hora ti nduna bi' cña nu ngulo yu jil'i, ndu'u nu cui'i bi', ndyaa li'.

²⁸ Yala ti nguañi cha' jil'i Jesús lcaa quichj nde loyuu su cuentya Galilea li'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i xtya'a laa Simón Pedro

²⁹ Lo'o li' ngutu'u Jesús ne' laa bi' lo'o Jacobo lo'o Juan, ndyaa ngu' ca to' tyi Simón lo'o Andrés.

³⁰ Li' ndacha' ngu' jil'i Jesús cha' quicha tsa xtya'a laa Simón; tlyu tsa tyique' ntsu'u jil'i ma', ntsiya ti ma' lo qui'ña.

³¹ Li' ndyaa Jesús slo nu quicha bi', ngusñi yu ya' ma' cha' xtyucua yu jil'i ma' tyatu ma'. Hora ti ndyu'u tyique' jil'i ma' bi'. Lo'o ti nguxana ma' ngua'ni cho'o xi scuaa cacu ngu' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i quiña'a tya'a ngu' quicha

³² Cua ngusij tsa li'. Lo'o ndyaa cuichaa, li' yaa lo'o ngu' jil'i lcaa ngu' quicha slo Jesús, masi nu ngusñi cui'i cuxi jil'i, masi nu ntsu'u xa' lo quicha jil'i.

³³ Ña'a tsaca quichj cua ndyu'u ti'i ngu' ca to' ni'i jil'i Simón.

³⁴ Ngua'ni Jesús jo'o jil'i ngu' li', masi quiña'a lo quicha ntsu'u jil'i ngu'; masi ngu' nu ngusñi cui'i cuxi jil'i, ndyaca tso'o ngu' lo'o ngulo Jesús jil'i cui'i bi'. Pana ná nda Jesús chacuayá' chcui' cui'i cuxi bi', cha' cua ndyuloo cui'i bi' jil'i ycui' Jesús.

Nda Jesús cha' jil'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' ca nde Galilea

³⁵ Lo'o bilya quixee chaca tsa, li' ndyatu Jesús; ndu'u yu, ndyaa yu xi nde ne' quixi' su ti ti ndu chalyuu, cha' chcui' yu lo'o ycui' Ndyosi cajua.

³⁶ Pana Simón lo'o xa' tya'a ndya'a yu ni, ndyaa ngu' ndyaana ngu' jil'i yu.

37 Nu lo'o nquije Jesús jil'i ngu', li' nacui ngu' jil'i Jesús:

—Nclyana tsa ngu' jinu'u —nacui ngu' jil'i Jesús.

38 —Masi nclyana ngu' 'na ca nde, pana tya tsa la na nde xa' quichi —nacui Jesús jil'i ngu'—. Lo'o jil'i ngu' xa' quichi ntsu'u cha' culu'u na' cha' tso'o nu cuentya jna' —nacui—. Bi' cña ntsu'u 'na cha' cua'ni na' nde chalyuu.

39 Ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o yu li'. Lcaa quichi su ndya'a Jesús nde Galilea bi' ndyaa yu ne' laa jil'i ngu', cha' culu'u yu jil'i ngu' bi'. Lo'o jua'a ngulo yu cui'i cuxi nu ngusni jil'i ngu', cha' tyaca tso'o ngu' quicha nu ntsu'u cui'i jil'i.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca nu quicha ndyatsu' cuaña'

40 Ngua sca tsa ndyalaa sca ngu' quicha slo Jesús, sca ngu' nu ndyatsu' cuaña' xqui'ya quicha nu ngusni jil'i. Li' ndyatū sti' yu quicha bi' slo Jesús, nchcui' lo'o:

—Si nti' nu'u cha' tyaca na', jlo ti' na' cha' taca jinu'u cua'ni cha' tyaca na' —nacui nu quicha jil'i Jesús.

41 Ngua tya'na ti' Jesús jil'i nu quicha bi' li', ndyala' yu cuaña' yu quicha bi' su ngutsu'.

—Tyaja'a na', cua'ni na' jo'o jinu'u —nacui Jesús jil'i yu quicha bi'—. Tyanu lubii cuaña' nu'u juani.

42 Hora ti ndyaca tso'o su ngutsu' cuaña'; ngua lubii cuaña', cha' cua ndye quicha bi' jil'i tsiya' ti li'.

43 Nu lo'o ngusalya' Jesús lo'o, li' lye nchcui' yu lo'o nu ngua quicha bi' ndi'ya:

44 —Ni sca ñati ná cacha' nu'u jil'i tilaca laca nu ngua'ni jo'o jinu'u —nacui Jesús jil'i nu ngua quicha bi'—. Yaa clya nu'u slo sti jo'ó cha' ta nu'u msta jil'i ycui' Ndyosi nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o nu'u. Ta nu'u msta, tsa lo msta nu nacui jyo'o Moisés sa'ni cha' ta na jil'i ycui' Ndyosi lo'o ngua lubii cuaña' na. Jua'a caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' cua ndyaca tso'o nu'u, nu lo'o ña'a ngu' lo'o xñi sti jo'ó msta nu ta nu'u.

45 Pana ná ndyuna tso'o nu ngua quicha bi'. Ndu'u ndyaa, nchcui' lo'o lcaa ñati ñi'ya ngua cha' ngua tso'o, bi' cha' nga'aa ngua jil'i Jesús tyu'u ta'a lquichi; ndyanu yu ne' quixi' ti su ná ndi' ñati. Li' ndya'a tsa ngu' slo yu, masi ngu' xa' quichi tyijyu' la ngutu'u ngu' ndyaa ngu' slo yu.

2

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca ñati nu nchcu' tyucui tyucui ña'a yu

1 Ca tiya' la xi nguxyuu Jesús ndyaa ca quichi Capernaum bi'. Hora ti nguañi cha' tyucui ña'a quichi cha' cua ndyalaa yu.

2 Li' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i ngu' slo yu; ná ndyu'u scua nde ni'i su tyi'i ngu', lo'o la cui' ti cha' to' ni'i nde liya' tachaa tsa ndi'i ngu'. Lo'o li' nclyu'u Jesús cha' tso'o jil'i ycui' Ndyosi jil'i ngu'.

³ Li' ndyalaa jacua tya'a ñati, ndi'ya ngu' jil'i sca nu quicha nu nchcu' tyucu' tyu-cui ña'a.

⁴ Ná ngua jil'i ngu' tyalaa ngu' ca slo Jesús lo'o nu quicha bi', cha' tachaa tsa ndu ñati; bi' cha' ndyacu' ngu' hi que ni'i lo'o nu quicha bi'. Jlyacua que ni'i bi'. Lo'o li' ngusaala ngu' que ni'i su ndi'i Jesús cha' tyat' catya su ntsiya nu quicha. Li' nda'ya ngu' jil'i catya ca su nga'a Jesús.

⁵ Lo'o na'a Jesús cha' jlya tsa ti' ngu' jil'i yu, li' nchcu' yu lo'o nu quicha bi':

—Cua ngua'ni clyu ti na' jinu'u jil'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u, sñi' —nacu' Jesús jil'i.

⁶ Lo'o li' ndube tsa ti' mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa nu nga'a ne' ni'i bi'.

⁷ “¿Ni cha' nchcu' yu re jua'a?” ngulacua ti' ngu'. “Sca ti' ycu' Ndyosi caca cua'ni clyu ti' jil'i ñati nu ntsu'u qui'ya jil'i. Sca qui'ya tlyu laca lo'o nchcu' nu qui'yu re cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati chalyuu, cha' ná nchca jil'i ni sca ñati chalyuu cuityi qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati.”

⁸ Pana nda Jesús cuentya ñi'ya laca cha' nu nlyacua ti' ngu'. Nchcu' yu lo'o mstru bi' li':

—¿Ni cha' cuxi tsa nlyacua ti' ma' ndi'i ma? —nacu' Jesús jil'i mstru bi'—.

⁹ Ná ndiya ti' ma' cha' cua nacui na' jil'i nu quicha re: “Cua ngua'ni clyu ti' na' jinu'u jil'i qui'ya nu ntsu'u hi'”.

¿Ha tso'o la si chcu' na' lo'o nu quicha lacua: “Tyatu nu'u, xatu'ba nu'u catya jinu'u cha' tyaa lo'o jil'i to' tyi”? —nacu' Jesús—.

¹⁰ Tso'o lacua. Nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma' cha' ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni clyu ti' na' jil'i ñati chalyuu nu ntsu'u qui'ya jil'i; ntsu'u chacuayá' jna', xqui'ya cha' cua nda Ni 'na lijyaa lo yuu chalyuu cha' caca na' ñati. Caca cuayá' ti' ma' lo'o ña'a ma' cha' tyaca tso'o nu quicha re juani —nacu' Jesús.

Li' xa' nchcu' yu lo'o nu quicha bi':

¹¹ —Culo na' cña jinu'u juani —nacu' Jesús jil'i—. Tyatu nu'u, xatu'ba nu'u catya jinu'u, cha' tsa lo'o nu'u jil'i ca to' tyi.

¹² Hora ti ndyat' nu quicha bi', ngusñi catya jil'i, ngutu'u ndyaa li'; na'a lcaa ngu' nu lo'o ndu'u nu ngua quicha bi' ndyaa lo'o catya jil'i. Ndube tsa ti' ngu', li' ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' bi':

—Ni sca ya bilya ña'a ya sca cha' tlyu ñi'ya nu ngua'ni nu'u juani —nacu' ngu' jil'i ycu' Ndyosi li'.

Ngusi'ya Jesús jil'i Leví

¹³ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca to' tayu' bi' chaca quiya'. Li' ndyu'u ti'i quiña'a ñati ca slo yu, cha' chaca quiya' nlyu'u yu jil'i ngu'.

¹⁴ Laja lo'o ndya'a ti Jesús, li' nteje tacui yu to' ni'i su ntu-cua Leví sñi' Alfeo nu nxñi cña loo ngu' cuentya jil'i ngu' xa' tsu' nu laca loo.

—Tsaanu'u lo'ona' —nacuī Jesús jil'i nu Leví bi'.

Lo'o li' hora ti ndyatū Leví nguxana yu ndya'a yu lo'o Jesús.

15 Ca tiya' la ndyacu Jesús to' tyi Leví. Stu'ba ndyacu yu lo'o tyuu tya'a ngu' cuxi, jua'a lo'o tyuu tya'a ngu' tya'a ndyu'ni cña lo'o Leví, nu quiña'a tsa cñi cña loo nxñi jil'i ñati cuentya jil'i ngu' xa' tsu' bi'; quiña'a tsa ngu' bi' nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús. Nga'a Jesús ni' bi' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

16 Li' nteje tacui xi ngu' fariseo lo'o mstru cha' jo'ó nu tya'a ndya'a ngu'. Tacati tsa ycuī' ngu', nti' ngu', pana lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' jil'i xa' ñati. Na'a ngu' bi' ti lo'o ndyacu Jesús ne' ni' bi'. Hora ti nchcui' ngu' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús:

—¿Ni cha' laca cha' ndyacu nu xu'na mā lo'o ngu' cuxi jua, lo'o nu msu jil'i ngu' xa' tsu' nu quiña'a tsa cñi cña loo ngu' nxñi ngu' jua?

17 Lo'o ndyuna Jesús cha' nu nchcui' nu ngu' tlyu bi', li' nacuī yu:

—Ná ntsu'u cha' caca jo'o jil'i ñati nu tso'o ti ti' —nacuī Jesús jil'i ngu'—, caca jo'o jil'i ngu' quicha —nacuī—. Lo'o na' ni, ná lijya na' cha' culu'u na' cha' tso'o jil'i ycuī' Ndyosi jil'i ñati nu nclyacua ti' cha' tso'o tsa ycuī' ca ngu'; na cua lijya na' ca nde cha' culu'u na' cha' tso'o bi' jil'i ñati nu jlo

ti' cha' ntsu'u qui'ya jil'i ngu' —nacuī Jesús.

Ndacha' ngu' judío jil'i Jesús si ná cua'ni tacati yu jil'i tsa nu ná ndacu ngu'

18 Ngua sca tsā tacati jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Juan lo'o jil'i nu ngu' fariseo, nu tacati tsa ndu'ni ngu', nti' ngu'. Ná ndacu ngu' tyaja tsā tacati bi'. Lo'o li' ndya'a xi ñati slo Jesús, nchcui' ngu' lo'o yu:

—Ná ndacu ngu' nu ngua tsa'a jil'i Juan tsā juani. La cui' ti jua'a ngu' fariseo ni, ná ndacu ngu' juani —nacuī ngu'—. Pana nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ndacu ngu' juani. ¿Ni cha' ná stu'ba ndyu'ni ngu' cuentya jinu'u lo'o cha' nu ndyu'ni ngu' bi'? —nacuī ngu' jil'i Jesús.

19 Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' bi':

—Lo'o caja clyo'o ngu', lo'o ngu' nu ndya'a lo'o cutsii ndacu ngu'; ná ndi' ngu' ntyute' ti ngu' tsā bi' lo'o ndi' ngu' lo'o cutsii —nacuī Jesús jil'i ngu' li'—. Chaa ti' ngu' lo'o ndi' ngu' lo'o.

20 Pana nu lo'o tyalaa tsā nu lo'o tyaa lo'o ngu' jil'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii, cha' caca xñi' ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi' ti' ngu' nde loo la.

21 'Chaca cha' ni, sca ngu' nu nchca jil'i jyacua late', nu lo'o cua'ni cho'o ste' cusu, ná talya sa yu'be late' cucui lo sca late' cusu, cha' tyatsii'

late' cucui; hora ti tyatí' jy-
acua su ngalya bi' li'.

²² La cui' ti cha', ná su'ba
ngu' jí'í lcuí nu chca ndyu'u
ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba
ngu' jí'í ne' tyaca' cusu', yala
ti catsu se'í tyaca' bi'; ndye
ngula'a tyaca' li', tye lcuí
tyalú li'. Ne' tyaca' cucuí
tyu'u lcuí nu lo'o chca ndyu'u
ti.

*Ngusuu ngu' si'yu trigo tsa
ta'a*

²³ Ngua sca tsá ta'a lo'o ndi'í
cña' ngu' judío, li' ndyaa Jesús
su nscua xtyá trigo jí'í ngu',
ndyaa yu lo'o ngu' nu ndy-
aca tsa'a jí'í yu. Li' ngusuu
nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' xi
si'yu trigo cha' cacu ngu' laja
lo'o ndyaa ti ngu'.

²⁴ Lo'o li' na'a ngu' fariseo
ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi'. Li'
nchcui' ngu' fariseo bi' lo'o
Jesús:

—Tsa ta'a, tsá ndi'í cña'
na laca juani —nacu'í ngu'
fariseo jí'í Jesús—. Tsa
tacati laca. ¿Ni cha' laca
ndyu'ni ngu' bi' cña nu ná
ntsu'u chacuayá' cua'ni na
tsá juani? —nacu'í ngu'.

²⁵ Nguxacu'í Jesús cha' jí'í
ngu' li':

—¿Ha bilya ña'a mā lo
quityi jí'í ycuí' Ndyosi nu
nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o
David? Ngua sca tsá ntyute'
tsa ycuí' yu, lo'o jua'a ntyute'
tsa tya'a ndya'a yu —nacu'í
Jesús jí'í ngu'—.

²⁶ Ngua jyo'o Abiatar loo
jí'í lcaa sti jo'ó tyempo bi',
lo'o li' ndyatí jyo'o David bi'
ne' ni'í su cuentya jí'í ycuí'
Ndyosi cajua, ngusñi yu xlyá

nu laca msta jí'í ycuí' Ndyosi,
nu ntucua tacati lo mesa;
ndyacu ngu' xlyá bi', masi
sca ti sti jo'ó ntsu'u chacuayá'
cacu jí'í nquicha' —nacu'í
Jesús jí'í ngu' fariseo bi'.

²⁷ 'Ná nti' ycuí' Ndyosi
xcube' jí'na lo'o nchcui' Ni
cha' caca sca tsá nu tyi'í cña'
na; tso'o la tyi'í na si caja sca
tsá nu tyi'í cña' na, ngua ti' Ni.

²⁸ Lo'o jua'a ntsu'u
chacuayá' jna' cha' laca na'
loo, masi tsá nu ndi'í cña'
ngu', cha' cua nda Ni 'na
lijyaa cha' caca na' ñati.

3

*Sca yu quicha nu nchcu'ya'
yu*

¹ Ngua chaca quiya' ndyaa
ngu' ne' laa ca bi' tsá nu ndi'í
cña' ngu', lo'o nga'a sca nu
quicha nu nchcu' sca tsu' ya'.

² Ña'a tsa xi ngu' tacati, nu
ngu' fariseo bi', ña'a tsa ngu'
jí'í Jesús si cua'ni yu jo'o jí'í
nu quicha bi', cha' tsá ta'a nu
ndi'í cña' ngu' judío ngua. Nti'
ngu' tlyu bi' quijeloo qui'ya
cha' sta ngu' hichu' Jesús.

³ Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu
quicha bi':

—Caa nu'u, tyu cla'be ne'
laa re —nacu'í Jesús jí'í.

⁴ Li' nchcuane Jesús jí'í lcaa
ngu' bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá'
jí'na cua'ni na sca cha' tso'o
tsá nu ndi'í cña' ngu'? —nacu'í
yu jí'í ngu' tlyu bi'—. ¿Ha tso'o
la si cua'ni na sca cha' cuxi
tsá bi'? —nacu'í—. ¿Ha ná
tso'o cua'ni na jo'o jí'í ngu' li',
nti' mā? ¿Ha tso'o la si ta na

chacuayá' cajaa ngu' quicha tsa bi' lacua? —nacui Jesús.

Nga'aa ngujui la ñi'ya chcuí' nu ngu' tlyu bi' lo'o Jesús li'.

⁵ Ñasi' xi Jesús ña'a yu ji'i ngu' bi', jua'a xñi'i xi ti' yu cha' ná ntaja'a ngu' cui'ya ngu' cuentya ji'i cha' nu nclyu'u yu ji'i ngu'. Li' nchcuí' yu lo'o nu quicha bi':

—Xquiñi nu'u ya' —nacui Jesús ji'i.

Nguxquiñi yu ya' yu li', lo'o hora ti ngua tso'o ya' yu.

⁶ Lo'o ndu'u nu ngu' fariseo ne' laa bi', li' ndyaa ngu' cha' chcuí' ngu' lo'o taju ngu' nu cuentya ji'i rey Herodes; chcuí' ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cha' caca cjuui ngu' ji'i Jesús.

Ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati to' tayu'

⁷ Lo'o li' ndyaa Jesús to' tayu' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Quiña'a tsa ngu' Galilea ndyaa ngu' ndyaa lca'a ngu' ji'i cha' cuna ngu' cha' nu nclyu'u yu.

⁸ Cua ndañi ñi'ya laca cha' tonu nu ndyu'ni Jesús hasta ca quichi tyijyu', bi' cha' lo'o ngu' tyijyu' ndyalaa ngu' cha' ña'a ngu' ji'i yu; ndyalaa ngu' Judea, lo'o ngu' Jerusalén, lo'o ngu' Idumea, lo'o ngu' chaca tsu' sta'a Jordán, lo'o ngu' Sidón, lo'o ngu' Tiro.

⁹ Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati ndya'a slo, li' nchcuí' yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu cha' culana ngu' sca yaca ni'i sube, cha' ná satá ngu' ji'i yu, cha' quiña'a tsa ngu' ndi'i.

¹⁰ Jlo ti' ngu' cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i quiña'a tsa ngu' quicha, bi' cha' tachaa tsa ndi'i ngu' quicha slo; cua nti' tsa ngu' cala' ngu' ji'i ycuí' Jesús.

¹¹ Nu ngu' quicha nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i ngu' ni, nu lo'o na'a ngu' quicha bi' ji'i Jesús, li' ndyatü sti' ngu' nde loo su ndü yu. Cuii nxi'ya ngu' xqui'ya cui'i cuxi, cha' nslo cui'i bi' ji'i Jesús:

—Nu'u laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi —ndu'ni ngu' quicha bi'.

¹² Hora ti ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi cha' ná cacha' ngu' ji'i xa' ñati tilaca laca ycuí' yu.

Ngusubi Jesús ji'i tii tyucuaa tya'a ñati nu ca tsa'a ji'i

¹³ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa ndyacu' yu sii' ca'ya, ngusi'ya yu ji'i tyu'u tya'a ñati cha' caa ngu' ca su ndü. Ndyaa ngu' bi' slo yu li'. Lo'o li' laja ngu' bi' ngusubi Jesús ji'i ñati nu cua'ni cña ji'i;

¹⁴ ngusubi yu ji'i tii tyucuaa tya'a ñati bi', cha' ca tsa'a ngu' ji'i yu. Bi' ngu' nu ta Ni ji'i cha' tsaa ngu' slo ñati xa' quichi, cha' culu'u ngu' cha' tso'o ji'i ycuí' Ni ji'i lca'a ñati.

¹⁵ Nda Jesús chacuayá' ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' cua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha, lo'o jua'a culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'.

¹⁶ Nde nscua xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús ji'i: Simón nu ngusta Jesús chaca xtañi Pedro ji'i yu, bi' laca tsaca;

17 lo'o li' ngusubi yu ji'i tyucuaa sñi' Zebedeo, nu Jacobo lo'o Juan, nu nchcui' Jesús cha' sñi' tyi'yu laca ngu', (jua'a ndyu'u cha' Boanerges cha'cña ji'i ngu' bi');

18 lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Andrés, lo'o ji'i Felipe, lo'o ji'i Bartolomé, lo'o ji'i Mateo, lo'o ji'i Tomás, lo'o ji'i xa' Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji'i Tadeo, lo'o ji'i xa' Simón nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ngu' cananista;

19 ngusubi yu ji'i Judas Iscariote nu tiya' la tya ji'i yu ya' ngu' xña'a xqui'ya cñi.

Nsta ngu' qui'ya ji'i Jesús

Ca tiya' la ndyalaa Jesús to' tyi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu.

20 Xa' ndyu'u ti'i ñati ca slo Jesús li'. Cha' quiña'a tsa ñati ndi'i, ná ngujui tyempo cha' cacu yu lo'o tya'a ndya'a yu.

21 Lo'o ndyuna tya'a Jesús cha' bi', ngulacua tsa ti' ngu' li'. Hora ti ndu'u ngu' lijya ngu' slo Jesús, xqui'ya cha' ntsu'u ñati nu nacui cha' cua ngua loco yu.

22 Lo'o li' lijya mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa tonu ca Jerusalén. Nchcui' mstru bi' lo'o ngu':

—Ngusñi Beelzebú xu'na lcaa lo cui'i cuxi ji'i Jesús cua —nacui mstru bi'—, bi' cha' lo'o chacuayá' ji'i nu xña'a bi' nchca ji'i yu culo ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati.

23 Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i mstru bi', cha' caa ngu' slo; nda yu sca cuii lo'o ngu' li':

—¿Ha culo Satanás ji'i ñati nu ji'i ycui' ca? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—.

24 Tyee cha' ji'i sca quichi jua'a ti si xcui' na xu'u tya'a sca latya ngu' tisiya lo'o chaca latya ngu' tisiya.

25 La cui' jua'a lo'o ngu' tya'a ndi'i sca ni'i ti; si xcui' na xu'u tya'a ngu', tya'be tya'a ngu' tyaa ngu' li'.

26 Bi' cha' ná talo Satanás si xu'u tya'a ycui' Satanás lo'o msu ji'i ycui' ca; tye cha' ji'i nu xña'a yala ti li'.

27 'Sca ñati nguula ni, ná caja ñi'ya nu tyati' ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba ji'i yu. Sca ti si sca' ngu' ji'i xu'na ni'i clyo, taca cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i yu bi' li'.

28 'Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' nchca ji'i ñati jña ngu' cha' clyo ti' ji'i ycui' Ndyosi Sti na' cuentya ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', masi cha' cuxi nu ngua'ni ngu', masi cha' cuxi nu nchcui' ngu';

29 sca ti ji'i ñati nu nchcui' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi, ná cua'ni clyo ti' ycui' Ni ji'i ñati bi'. Ná cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati bi'.

30 Nda Jesús cuii bi' lo'o ngu' xqui'ya cha' nacui ngu' cha' ngusñi cui'i cuxi ji'i yu.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu

31 Lo'o li' ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu to' ni'i su ndi'i Jesús. Nde liya' ndyanu ngu'. Li' nda ngu' cha' ndyaa ca su ndu Jesús, cha' tyu'u yu

nde liya' cha' chcuí' ngu' lo'o yu, ngua ti' ngu'!

³² Pana tachaa tsa ndi'j ngu' su ndu Jesús.

—Ndu xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u nde liya' —nacui' ngu' ji'i Jesús—. Cua nti' ngu' chcuí' ngu' lo'o nu'u —nacui' ngu'.

³³ —¿Tilaca nu chañi ca cha' laca xtya'a na'? ¿Tilaca nu chañi cha' laca tya'a na'? —nacui' Jesús ji'i ngu' li'.

³⁴ Li' nxña'a Jesús ji'i ngu' nu nga'a cacua ti slo yu, xa' nchcuí' yu lo'o nu ngu' quiña'a bi':

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na, ñi'ya nu ndulo xtya'a na' 'na, ñi'ya nu ndulo tya'a na' 'na —nacui' Jesús—.

³⁵ Lo'o jua'a lcaa ñati nu taquiya' ji'i ycui' Ndyosi, nu cua'ni ñi'ya nu nti' ycui' Ni cha' cua'ni ngu', ngu' bi' ndu'ni ñi'ya nti' si laca ngu' xtya'a na', ñi'ya nti' si laca ngu' tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a —nacui' Jesús.

4

Cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu

¹ Chaca quiya' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ñati to' tayu' bi'. Cua ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati ca slo yu li'; hasta nga'aa ndyu'u scua yuu su tyu quiya' yu, bi' cha' ndyatí yu ca ne' sca yaca ni'i sube nu ndacui to' hitya ti. Ne' yaca ni'i bi' ndyaca'a Jesús, ndyanu nu xa' la ñati quiña'a lo yuu btyi to' tayu' bi'.

² Li' quiña'a tsa cuii nda Jesús lo'o ngu', cha' ca tsa'a ngu' lcaa cha' nu ngua ti' yu culu'u yu ji'i ngu'. Ndi'ya ngua sca cuii bi':

³ —Cua'a jyaca ma —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca tsa ndyaa sca ñati cataa si'yu trigo.

⁴ Nguscui yu si'yu ji'i, lo'o ndyú xi si'yu bi' lo yuu tacalya to' tyucuii. Hora ti ñaa quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni' ji'i.

⁵ Lo'o li' ndyalú xi si'yu su xti tsa yuu nscua chu' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana cha' xca ti yuu ndyacu' chu' si'yu,

⁶ bi' cha' ná ngua xñi suu chu' quee bi', ná ngua caluu tso'o. Ndye calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cua.

⁷ Lo'o chaca se'i ndyalú xi si'yu lo yuu su ndu yaca quiche'. Yala la nguluu yaca quiche' bi'; ná nda chacuayá' caluu tso'o calya trigo tsiya' ti, bi' cha' nga'aa ngutu'u si'yu lo bi' li'.

⁸ Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu lo yuu tso'o. Ntyucua tso'o si'yu bi'; tso'o tsa nguluu calya, lo'o li' tso'o tsa ngutu'u si'yu lo juu bi'. Ntsu'u juu nu nda calaa tyii tya'a si'yu lo, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda snayala tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda sca siyento tya'a si'yu sca ti juu.

⁹ 'Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcuí' na' lo'o ma juani, si chañi cha' ntaja'a ma cuna ma cha' tso'o bi' —nacui' Jesús ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii lo'o ngu'

¹⁰ Ca tiya' la lo'o cua ndu'u ñati bi' ndyaa tsa tlyu ti, li' lijya nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii Jesús slo yu, lo'o jua'a ñaa xa' la tya'a tso'o ngu' slo Jesús. Li' nchcuane ngu' jii Jesús:

—¿Ñi'ya ntsu'u cha' nu nda nu'u nu ngua tsa ti? —nacu jii bi' jii Jesús.

¹¹ —Cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ma sca cha' nu ntsu'u yacu' ti, ñi'ya nu caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya jii ñati —nacu Jesús jii ngu' bi'—. Xa' ñati nu ná ngusni cha' jii ycu' Ndyosi ni, ná ta ngu' cuentya lo'o cuna ngu' sca cui; tucui tsa cha' bi' nti' ngu'.

¹² Bi' cha' nda na' cui bi' lo'o ngu', cha' masi ña'a ngu', ná ta ngu' cuentya ñi'ya nu tyu'u cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu tyu'u cha' bi'. Jlo ta' cha' ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' jii cha' cuxi nu ntsu'u jii ngu', bi' cha' ná nchca jna' cui'ya na' cha' clyu ti' jii ngu' jii qui'ya nu ntsu'u jii ngu'.

Ñi'ya nu ndyu'u cha' jii cui jii ñati nu ndyataa si'yu

¹³ ¿Ha ná ngua cuayá' ti' ma ñi'ya nti' ñacu cui bi'? —nacu Jesús jii ngu' bi' li'—. ¿Ñi'ya caca ta ma cuentya jii xi xa' la cui lacua, si ná nduna ma cha' nu nchcui' na' bi'? —nacu—.

¹⁴ Ñi'ya laca ñati nu ndyataa si'yu bi', jua'a laca ñati

nu nchcui' cha' tso'o jii ycu' Ndyosi lo'o xa' la ñati.

¹⁵ Ñi'ya laca si'yu nu ndyalú lo yuu tacalya to' tyucui lo'o li' ndye si'yu ndyacu quiñi, jua'a laca ñati nu lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o jii ycu' Ndyosi, ná nduna tso'o ngu' li'. Ñi'ya laca yuu tacalya bi', jua'a laca cresiya jii ñati bi'. Ñi'ya laca lo'o ndye ndyacu quiñi si'yu to' tyucui, jua'a caa Satanás cha' cuityi cha' tso'o bi', cha' nga'aa tyi'u ti' ngu' cha' tso'o bi' li'.

¹⁶ Lo'o si'yu nu ndyalú lo yuu lati tu'ba chu' quee ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o clyo ndyuna ngu' cha' tso'o bi' jii ycu' Ndyosi.

¹⁷ Pana si lya' ti' xa' ñati jii ngu' bi' xqui'ya cha' tso'o nu ndyuna ngu' bi', si xtyi lo'o ñati jii ngu', ná talo ngu' li'; laca ngu' bi' ñi'ya laca si ná ngusni tso'o suu si'yu nu ntyucua lo yuu lati tu'ba chu' quee bi', lo'o li' ná ndalo calya bi' ndyanaa li'.

¹⁸ Si'yu nu ndyalú lo yuu laja yaca quiche' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu ndyuna cha' tso'o bi',

¹⁹ lo'o li' ndya'a tsa cha' tyiquee ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cha' caca culiya' ngu'; nclyana ngu' ñi'ya ca caja quiña'a tsa cha' tso'o nu ntsu'u chalyuu re jii ngu', cha' caca stu'ba ngu' lo'o ñati tlyu la. Bi' cha' ná nchca tyanu cha' tso'o ne' cresiya jii ngu' bi'.

20 Ndi'ya ndyu'u cha' jii yuu tso'o su ndyalú si'yu: lo'o ntyucua si'yu, li' tso'o tsa ngulu calya, ngutu'u tsa si'yu lo li'; jua'a laca ñati nu ndyuna cha' tso'o bi', lo'o li' tso'o tsa ndaquiya' ngu' jii cha' bi'. Ntsu'u yuu su nda sca ti juu trigo hasta calaa tyii tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u yuu su ndyu'u snayala tya'a si'yu lo sca ti juu, lo'o jua'a ntsu'u yuu su ndyu'u hasta sca siyento tya'a si'yu lo sca ti juu.

Cuii jii xee nu tyu'u ne' ni'i

21 Chaca quiya' nda Jesús sca cuii lo'o ngu' bi':

—Lo'o ngua'a na xee ni'i ca talya, ¿ha tacu' na lo xee bi'? ¿Ha sta na xee bi' ne' qui'ña? —nacu' Jesús jii' ngu'—. Ná ndu'ni na jua'a —nacu'—. Cua xi sta na xee cha' tyaca' xee tyucui ña'a nde ni'i.

22 Ndu'ni cha' tyu'u lo xee lcaa na nu ndyu'u cuatsi' jii ñati juani; ná sca cha' ntsu'u cuaana ti juani nu ná qui-jeloo jii ñati ca tiya' la.

23 Cua'a jyaca mā xi jii cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani, si chañi cha' ntaja'a mā cuna mā cha' tso'o bi'.

24 Tya ngulu'u la xi Jesús jii' ngu' li':

—Taquiya' tso'o mā jii cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani —nacu' Jesús—. Ñi'ya nu ndu'ni mā lo'o xa' ñati, la cui' jua'a cua'ni ycu' Ndyosi lo'o mā li'. Lo'o jua'a lo'o cuna tso'o mā cha' jna', quiña'a la cha' tso'o tyu'u ne' cresiya jii mā li'.

25 Lo'o ñati nu jlya ti' cha' jna', nu ndyaca tsa'a cha' bi' ni, tya ta la ycu' Ni cha' lo'o ngu' bi'; pana ñati nu ná jlya ti', nu ná nti' ca tsa'a ngu', cua'ni ycu' Ni cha' ná caca jii' ngu' bi' ca tsa'a ngu' tsiya' ti cha' jii' ycu' Ni li'.

Cuii jii su ntyucua si'yu

26 Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Ta na' sca cuii lo'o mā cha' caca cuayá' ti' mā ñi'ya nu caca lo'o laca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya jii' ñati —nacu' Jesús jii' ngu'—. Ngua sca tsa ndyataa sca ñati nscua',

27 li' ngujua' yu talya; lo'o cua quixee ti chaca tsa' ngue ti' yu. Jua'a nteje tacui tyuu tsa lo'o tyuu talya. Laja li' ntyucua si'yu bi', cua ndyaluu bi' li'. Ná jlo ti' yu ñi'ya caca caluu si'yu bi'.

28 Jua'a nchca jii' sca si'yu nu lo'o cataa na jii'. La cui' yuu su ndyataa si'yu bi' laca nu ta juersa jii' si'yu cha' caluu. Tyucua calya cuañi' clyo, li' tyu'u tucua nchu', lo'o li' caja ltya jii'na.

29 Lo'o cua btyi ltya, li' caca clacua, cha' tyu'u ti'i ltya.

Cuii jii si'yu cuxee

30 Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu' bi':

—Chaca cha' chcu' na' lo'o mā juani. Ta na' sca cuii lo'o mā ñi'ya nu caca lo'o ycu' Ndyosi laca loo ne' cresiya jii' ñati —nacu' Jesús—.

31 Caca bi' ñi'ya laca sca ti si'yu cuxee nu ndyataa ngu'. Si'yu bi' laca nu si'yu sube la

tyucui ña'a chalyuu, cha' ná ntsu'u xa' si'yu nu sube la.

³² Pana lo'o cataa ngu' si'yu bi', yala ti tyucua, caluu yaca li' cha' caca sca yaca tlyu. Lo'o li' ca'ya quiñi laja sta' yaca bi', chca'a cña' ni' su tyacala' laja laca' bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii lo'o ngu'

³³ Jua'a ti ngulu'u Jesús cha' ji'i ngu'; nda yu xi cuii lo'o ngu', cha' culu'u cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ngu', ña'a cuayá' nu ta tso'o ngu' cuentya ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ycu'i Ni.

³⁴ Xcui' lo'o cuii ti ngulu'u Jesús ji'i ñati quiña'a, masi ná nda tso'o ngu' cuentya ñi'ya cha' nda cuii bi'; pana tiya' la ngulu'u tso'o yu cha' bi' ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu.

Ngulo Jesús cña' ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

³⁵ Lo'o cua ngusii tsa, cua ndyaa cuichaa, li' nhcui' Jesús xi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Tyeje tacui na ca chaca tsu' tayu' re —nacu'i Jesús ji'i ngu' bi'.

³⁶ Lo'o li' nguxtyanu ngu' ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua, ndyatí Jesús lo'o tya'a ndya'a yu ne' yaca ni'i su ngua'a yu cha' ngulu'u yu ji'i nu ngu' quiña'a bi' tsa' la. Ndu'u ngu' ndyaa ngu', lo'o xa' yaca ni'i ndyaa lo'o.

³⁷ Lo'o li' lye tsa ndyaca cui'i, lye tsa ndyatü clyoo' lo tayu', ña'a cuayá' nu ndyatí tsa hitya clyoo' nde ne' yaca ni'i; cua cha'a ti yaca ni'i bi' ntsu'u hitya.

³⁸ Pana laja' ti Jesús ntsu'u nde siyu' yaca ni'i, ngustii yu lo sca late' lcuti. Nguxtyu'u ngu' ji'i yu li':

—Cusu' —nacu'i ngu' ji'i Jesús—. Que ti' nu'u. ¿Ha ná ndube ti' nu'u cha' cua cajaa ti na? —nacu'i ngu'—. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re.

³⁹ Li' ndyatü Jesús, ngulo yu cña ji'i cui'i, ngua'a ji'i clyoo' lo tayu'.

—Caca ti ti lo hitya re —nacu'i yu.

Hora ti ngua ti cui'i, ngua ti clyoo'; ti ti ndyanu tayu' li'.

⁴⁰ Lo'o li' nhcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—¿Ni cha' ntsii tsa ma? —nacu'i Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca ná jlya ti' ma ji'i ycu'i Ndyosi cha' caca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a? —nacu'i.

⁴¹ Ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús li':

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? —nacu'i ngu' ji'i tya'a ngu'—, cha' lo'o cui'i ndaquiyá' ji'i yu, lo'o jua'a nduna clyoo' lo tayu' cha' nu nda yu —nacu'i ngu' ji'i tya'a ndyaca tsa'a ngu'.

5

Ngusñi cui'i xña'a ji'i sca ngu' Gadara

¹ Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' bi', nde loyuu su cuentya Gadara.

² Cua tyu'u ti Jesús ne' yaca ni'i lo'o ndyu'u tucua sca nu quicha, sca ngu' nu ngusñi cui'i xña'a ji'i. Ndi'i nu quicha bi' ne' lo'o jyo'o.

³ Su nguatsi' jyo'o ti ndi'i nu quicha bi', cha' ná ngua ji'i ngu' sca' ji'i; ni lo'o chcuá ná ngua ji'i ngu'.

⁴ Cua tyuú quiya' ngusca' ngu' ji'i lo'o carena nquicha', ndyaaca' quiya', ndyaaca' ya'; pana hora ti ngusi'yu cu' chcuá bi', ndyati' carena, ndyanu yu'be ti chcuá nu ndyaaca' nu quicha bi'. Ni sca ngu' ná ngué ngu' cha' tyijiloo ji'i yu quicha bi'.

⁵ Lo'o nde tsá lo'o nde talya ndya'a nxi'ya ne' lo'o jyo'o, ndya'a yu'u ti sii' cuati'. Lo'o jua'a ngusi'yu ji'i ycuí' ca lo'o quee.

⁶ Juani tyijyu' ti ndu nu quicha bi' na'a ji'i Jesús. Li' ngusna lijya ndatu sti' slo Jesús, cha' cua'ni tlyu ji'i.

⁷ Cuii ngusi'ya nu quicha bi' ji'i Jesús li':

—¿Ñi'ya cña nti' nu'u jna'? —nchcuane yu quicha ji'i Jesús li'—. Nu'u laca Jesús nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, ycuí' Ni nu laca loo la —nacuí—. Chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi, ná xcube' nu'u jna'.

⁸ Tsá ti cua ngulo Jesús cña ji'i cui'i xña'a bi', cha' tyatsu' ji'i yu quicha bi', bi' cha' tya'na nchcui' lo'o Jesús juani cha' ná xcube' yu ji'i.

—Tyu'u nu'u, tyaa nu'u tsiya' ti —nacuí Jesús ji'i cui'i xña'a tsá la.

⁹ Li' nchcuane Jesús ji'i yu quicha bi':

—¿Ni naa nu'u? —nacuí Jesús ji'i.

—Quiña'a tsa lo naa na' —nacuí nu quicha—, cha'

quiña'a tsa tya'a cui'i xña'a ngusñi' na —nacuí.

¹⁰ Lo'o li' ndijña tsa nu quicha bi' cha' ná cua'ni Jesús jo'o ji'i, cha' ná culo Jesús ji'i nu cui'i xña'a bi' cha' tyaa; ná nti' cui'i xña'a bi' cha' tsa xa' chalyuu tyijyu' la.

¹¹ La cui' tsá bi' ndi'i tsa cube' ndyacu ni' quixi' sii' ca'ya jua.

¹² Li' xa' ndijña yu quicha bi' ji'i Jesús cuentya ji'i cui'i xña'a nu ngusñi' ji'i:

—Ta nu'u chacuayá' tsa cui'i cha' xñi' ji'i cube' jua —nacuí.

¹³ Lo'o li' nda Jesús chacuayá' bi' ji'i lcaa cui'i xña'a bi'. Li' ndu'u cui'i ndyaa, ngusñi' ji'i cube'. Ndi'i tucua mil tya'a cube', lo'o jua'a ngusñi' cui'i bi' ji'i lcaa ni'. Ngusna ni' sii' cua'a li', ndyú ca ta'a ni' ne' hitya tayu'; ndyí'o ni' hitya, ngujuii lcaa cube' bi' li'.

¹⁴ Lo'o li' ndube tsa ti' ngu' nu ña'asii' ji'i cube' bi', ngusna ngu' ca quichi' cha' cacha' ngu' ji'i lcaa ngu' cacua ti ñi'ya cha' ngua bi'. Hora ti ndu'u ngu' lijya ngu' cha' ña'a ngu' ji'i cha' bi'.

¹⁵ Nu lo'o ngulaa ngu' slo Jesús, li' na'a ngu' ji'i nu qui'yu nu ngua quicha bi'; na'a ngu' cha' ti ti nga'a nu qui'yu bi', lacu' ste', cha' cua ndyaca tso'o. Nga'aa nxalú cui'i xña'a bi' ji'i. Ndyutsii' tsa ngu' li'.

¹⁶ Nchcui' tsa ngu' nu ña'asii' ji'i cube' bi' ñi'ya ngua cha' ji'i nu quicha, cha' tsa tlyu ti nguxtyanu cui'i xña'a

ji'i. Li' ndu'u cui'i bi' ndyaa, ngusñi ji'i lcaa cube' nu ndi'i bi'; ndye cha' ji'i cube' bi' li'.

17 Nu lo'o ndyuna ngu' quichi' cha' bi', li' nchcui' tsa ngu' lo'o Jesús cha' tyatsu' yu tyaa yu xa' se'i su tyijyu' la.

18 Lo'o cua tyati' ti Jesús ne' yaca ni'i sube cha' tyaa, li' nchcui' nu ngua quicha bi' lo'o Jesús; ngüijña chacuayá' ji'i Jesús cha' tsa lo'o.

19 Pana ná nda Jesús chacuayá' ji'i.

—Xa' xtyuu nu'u tyaa nu'u to' tyi —nacui Jesús ji'i—. Ta nu'u cha' lo'o lcaa ngu' tya'a nu'u ñi'ya ngua cha' tlyu nu ngua'ni ycu' Ndyosi nu Xu'na na cha' ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o nu'u, cha' ngua'ni tya'na tsa ti' ycu' Ni jinu'u.

20 Lo'o li' ndu'u ndyaa nu qui'yu bi' lcaa quichi' nde Decápolis, nda cha' lo'o ngu', lcaa lo cha' ñi'ya nu ngua'ni Jesús lo'o. Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi' li'.

Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

21 Lo'o li' ñaa Jesús ne' yaca ni'i ca nde tsu' tayu' chaca quiya'. Xa' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati' slo Jesús nde to' tayu' bi'.

22 Li' ndyalaa sca nu qui'yu nu laca loo ne' laa jua. Jairo naa nu cusu' bi'. Ndatu' sti' nu cusu' bi' slo Jesús, ndacui nclýu hique yu hasta lyuu.

23 Tya'na tsa nchcui' yu lo'o Jesús li':

—Cua cajaa ti sñi' na' —nacui yu ji'i—. Cua'ni nu'u

cha' tso'o tsa nu'u ca su ntsiya nu cuna'a piti bi' 'na, cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i cho'; sta ya' nu'u chu' nu piti cha' cu'ú cho'.

24 Lo'o li' ndyaa Jesús lo'o yu bi', jua'a ndyaa quiña'a ñati' lo'o ngu', hasta tachaa tsa ndi'i ngu' lo'o ndya'a ngu'.

25 Lo'o sca nu cuna'a quicha ndya'a laja ñati' quiña'a bi'. Cua tii tyucuaa yija ntsu'u quicha ji'i nu cuna'a bi', cha' ndyalú tsa tañi ma'.

26 Cua ndye lcaa lo jo'o ngua'ni ngu' ji'i ma' quicha bi', lo'o ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' jo'o ji'i. Ndye cñi ji'i ma', ndye lcaa lo cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma' xqui'ya taná, lo'o lye la ngua quicha ma' li'.

27 Cua ndyuna ma' quicha bi' xi cha' ji'i Jesús, bi' cha' ñaa ma' laja ñati' nde chu' su ndu Jesús. Ndyala' ma' quicha bi' ste' Jesús li'.

28 “Lo'o cala' ti na' ste' Jesús re, tyaca tso'o na' li'”, ngua ti' ma' quicha bi'.

29 Hora ti ndyacu' cha' ndyalú tañi ma', tsa tsiya' ca ngua tii ycu' ca ma' cha' cua ndyaca tso'o li'.

30 Pana hora ti ngua tii Jesús cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i sca ñati', masi ná na'a yu ji'i nu quicha bi'. Li' nguxña'a yu ji'i nu ñati' quiña'a nu lijya nde chu' yu.

—¿Tilaca ndyala' ste' na'? —nacui yu ji'i ngu'.

31 Li' ndube tsa ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Tachaa tsa ndi'i ngu' re slo na —nacu'i ngu' bi' ji'i Jesús—. ¿Ni cha' laca nchcuane nu'u ji'i ngu', "Tilaca ndyala' 'na"?

32 Lo'o li' ña'a tsa Jesús ji'i lcaa ngu' cha' ca cuayá' ti' tilaca laca nu ndyala' ji'i.

33 Li' ñaa nu cuna'a bi', ndatu sti' slo yu. Nchcuaa ma' bi', cha' ndyutsi' tsa ma', masi jlo ti' cha' cua ndyaca tso'o. Li' ndacha' liñi ma' ji'i Jesús ñi'ya ngua ji'i ma'.

34 —Tso'o tsa jlya ti' nu'u jna', sñi' —nacu'i Jesús ji'i—, bi' cha' ndyaca tso'o nu'u. Ti' ti tyi'i tyiquee nu'u juani. Tso'o ti tyaa nu'u, nga'aa xñi quicha bi' jinu'u chaca quiya'.

35 Lo'o tya nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi', li' ndyalaa sca msu ji'i Jairo nu laca loo ne' laa bi', ndyaca tya'a lo'o ngu'. Nchcui' msu bi' lo'o xu'na cuentya ji'i nu piti quicha:

—Cua ngujuii sñi' nu'u, cusu' —nacu'i msu ji'i nu cusu' bi'—. Nga'aa ntsu'u la cha' chcui' nu'u lo'o mstru re.

36 Lo'o Jesús ndyuna cha' nu nchcui' msu bi', pana ná ndaquiya' Jesús ji'i cha' bi'.

—Ná cutsi' nu'u —nacu'i Jesús ji'i nu laca loo ne' laa bi'—. Tsa bi' ti cha' cua'ni nu'u cha' jlya ti' nu'u 'na.

37 Lo'o li' ná nda Jesús chacuayá' ji'i ñati' cha' tsa ngu' lo'o yu; sca ti' ji'i Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan tya'a Jacobo, nda yu chacuayá' tsa ngu' lo'o yu.

38 Li' ndyalaa ngu' to' ni' ji'i nu laca loo ne' laa bi'. Cua quiña'a ñati' ndyu'u ti' cajua, nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu'. Lye tsa ngua cha' cua ngujuii nu piti bi'.

39 Ndyati' Jesús ni' li'.

—¿Ni cha' laca nxi'ya tsa ma' ndi'i ma'? —nacu'i Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' quiña'a tsa nclyacua ti' ma'? Si' na ngujuii nu piti quicha re, na laja' ti ntsiya —nacu'i Jesús.

40 Li' nxyi' lo'o ngu' ji'i. Bi' cha' ngulo'o Jesús ji'i lcaa ngu' nu nxi'ya ndi'i ngu'; ndyanu sti' xtya'a nu piti quicha lo'o ca ta'a sna ngu' tya'a ndya'a lo'o Jesús, ndyaa ngu' bi' slo nu piti.

41 Li' ngusñi' Jesús ya' nu piti bi':

—Talita, cumi —nacu'i Jesús ji'i, cha'cña ji'i ngu' bi'. (Ndi'ya ndyu'u cha' bi': Mbixu', nde cha' chcui' na' lo'o nu'u juani: Tyatu nu'u.)

42 Hora ti ndyatu nu cuna'a piti quicha bi', nguxana ndya'a li'. Tii tyucuaa ti yija ntsu'u cho'. Ndube tsa ti' ngu' bi' li'.

43 Lye nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', cha' ná chcui' ngu' lo'o xa' ñati' ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o nu piti bi'. Li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' ta xi na cacu nu piti bi'.

6

Ndyaa Jesús ca quichi Nazaret

1 Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa ngu' ca quichi tyi yu.

² Ndyatí Jesús ndyaa ne' laa quichí bi' tsá nu ndi'í cña' ngu', tsá ta'a bi'. Li' ngulu'u yu ji'í ngu'. Ndube tsa ti' ngu' nu ndi'í ne' laa bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'.

—¿Mala ngua tsa'a yu re lcaa cha' nu nchcui' yu? —nacui' ngu'—. ¿Ñi'ya ngua cha' ngua cuayá' tso'o ti' yu? ¿Ha tii yu? —nacui' ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' nchca ji'í yu cua'ni yu cha' tlyu? —nacui' ngu' ji'í tya'a ngu'—.

³ ¿Ha si'í cuityi yaca laca yu re? —nacui' ngu'—. La cui' sñi' María laca re; tya'a Jacobo, tya'a José, tya'a Judas, tya'a Simón laca yu re. Nde quichí tyi na ndi'í ngu' cuna'a tya'a yu re —nacui' ngu' ji'í tya'a ngu'.

Chii nti' ngu' ña'a ngu' ji'í Jesús,

⁴ pana ndi'ya laca cha' nu nda Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa ngu' xa' quichí ni, ndu'ni tlyu ngu' ji'í sca ñati nu laca tu'ba ji'í ycui' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ngu' —nacui' Jesús ji'í ngu'—, pana ngu' tya'a quichí tyi yu ni, ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' yu tsiya' ti —nacui' Jesús—. Lcaa tya'a yu, jua'a ngu' tya'a ndi'í yu, ná nduna ngu' cha' nu nchcui' yu —nacui' Jesús ji'í ngu'.

⁵ Lo'o jua'a ngua cha' ná ngua cua'ni Jesús cha' tlyu slo ngu' bi', xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' ji'í; pana ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o xti ti ngu'

quicha lo'o ngusta ya' ti yu lo ngu', tsa bi' ti cha' ngua'ni yu.

⁶ Ndube tsa ti' Jesús cha' ná jlya ti' ngu' bi' ji'í tsiya' ti. Lo'o li' tya ndya'a la yu ca xa' quichí sube ti nu ndi'í cacua ti, ngulu'u yu ji'í ngu' ca bi' li'.

Nda Jesús ji'í ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í cha' tsa ngui' chcui' ngu' cha' ji'í yu lo'o ngu' xa' quichí

⁷ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'í nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í bi', cha' chcui' yu lo'o ngu'. Ngulo yu cña ji'í ngu' bi', cha' tyu'u ngu' tsa ngui' cuentya latya ti ngu'; stu'ba ti tsa tucua tya'a ngu' scaa quichí. Li' nda Jesús chacuayá' ji'í ngu' cha' culo ngu' ji'í cui'í cuxi nu ntsu'u ji'í ñati.

⁸ Nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ná lo'o yu'ba qui'ya ngu' tsa ngui'. Tsa ngui' lo'o sca yaca xca ti; ná lo'o cujuj, ná lo'o tyaja, ná lo'o cñi tsa ngui', nacui' Jesús. Jua'a ti tsa ngui'.

⁹ Tyu'u caña quiya' ngu', cacu' ngu' camxa, pana ná lo'o chaca camxa ji'í ngu' tsa ngui'.

¹⁰ —Nu lo'o ta ngu' ni'í su caja' mā —nacui' Jesús—, li' tyanu mā slo ngu' bi' ña'a cuayá' nu tyu'u mā tsa mā xa' quichí.

¹¹ Si ntsu'u sca quichí su ná tyaja'a ngu' ta ngu' se'í tyanu mā, sca quichí su ná tyaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu chcui' mā lo'o ngu', li' tyu'u mā quichí bi', yaa clya mā li'. Salú mā sñii yuu nu ntsu'u

quiya' mā to' quichī bi'. Jua'a caca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o mā. Cha' liñi cacha' na' jilī mā juani —nacuī Jesús—, lo'o tyalaa tsā cha' cua'ni cuayá' ycuī' Ndyosi jilī lcaa ñati, lye la xcube' Ni jilī ñati quichī nu ná ntaja'a cuna ngu' cha' nu nchcui' mā lo'o ngu'; xti la xcube' Ni jilī jyo'o ñati cuxi nu nguti'lī quichī Sodoma, nu nguti'lī quichī Gomorra cua sa'ni.

Jua'a nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jilī.

¹² Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde tyuu tya'a quichī. Nda ngu' cuijī lo'o ngu' quichī bi', cha' ca tyuju'u ti' ngu' quichī jilī lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', cha' culochu' ngu' quichī jilī cha' cuxi bi' li'.

¹³ Ngulo ngu' nu ndyaca tsa'a bi' cuijī cuxi nu ngusñi jilī tyuu tya'a ñati, lo'o jua'a nda'a ngu' setye tyixi xtyi'i lo xa' la ngu' quicha lo'o ngua'ni ngu' jo'o jilī ngu' quicha bi'; ndyaca tso'o nu ngu' quicha bi' li'.

Ngujui Juan nu ntyucuatya jilī

¹⁴ Tyempo bi' cua ndyuna rey Herodes cha' jilī cha' tlyu nu cua ndyu'ni Jesús; lcaa quichī nguañi cha' bi', cha' scaa cha' nchcui' scaa ñati jilī Jesús. Pana ndi'ya ngua ti' ycuī' rey bi':

—Jyo'o Juan nu ntyucuatya jilī ngu' tsubi' la, bi' laca Jesús re— nacuī Herodes bi'—. Ndyujui ngu' jilī Juan bi', pana juani cua ndyu'ú chaca

quiya', bi' cha' nchca jilī cua'ni cha' tlyu jua'a —nacuī rey.

¹⁵ —Si'i bi' —nacuī xa' ñati—. Jyo'o Elías laca nu qui'yu re.

—Si'i jua'a —nacuī xa' la ñati—. Sca ñati nu laca tu'ba jilī ycuī' Ndyosi laca yu re, ñi'ya nu jyo'o cusu' nu nguti'lī sa'ni la nu ngua tu'ba jilī ycuī' Ni.

¹⁶ Lo'o ndyuna Herodes cha' nu nchcui' xa' ñati jilī Jesús bi', xa' nchcui' rey bi':

—Cua ndyu'ú jyo'o Juan chaca quiya' —nacuī—. Na' ngulo na' cña jilī ngu', lo'o li' nteje cu' ngu' scua' que Juan bi'; pana ná tyiquee' Juan laca nu qui'yu re —nacuī rey Herodes.

¹⁷ Tya tsubi' la ngulo rey Herodes bi' cña jilī ngu' cha' tsaa ngu' xñi ngu' jilī nu Juan bi', cha' tsaa lo'o ngu' jilī ne' chcuā. Ngua'ni rey cha' cuxi bi' xqui'ya Herodías nu ngua clyo'o Felipe tya'a Herodes, cha' cua ngusna lo'o Herodes jilī nu cuna'a bi', cha' caja clyo'o lo'o.

¹⁸ —Ná ntsu'u chacuayá' tyi'i nu'u lo'o clyo'o tya'a nu'u —nacuī jyo'o Juan jilī rey Herodes tya li'.

Bi' cha' ngusu'ba rey jilī Juan ne' ni'lī chcuā, cha' nchcui' yu jua'a lo'o rey bi'.

¹⁹ Ñasi' tsa Herodías xqui'ya Juan, cujuui jilī yu ngua ti' nu cuna'a bi'. Pana ná ngujui ñi'ya cujuui jilī yu hora ti,

²⁰ cha' ntsijī rey Herodes jilī Juan. Jlo ti' rey cha' liñi tsa cha' nu ngua'ni Juan, lubii

tsa tyiquee Juan, lo'o jua'a ná ntsu'u cha' cuxi ji'i yu; bi' cha' nguna'asii rey ji'i yu cha' ná cua'ni nu cuna'a bi' ni sca cha' cuxi lo'o. Ndiya ti' rey Herodes cuna cha' nu ngulu'u Juan ji'i, masi ná ngua cuayá' tso'o ti' rey ji'i cha' bi'.

21 Tso'o tsa nti' Herodías lo'o ngua tsā ngula ycu'i rey Herodes li'. Tsā bi' ngua'ni rey ta'a, lo'o ndyacu tyuu tya'a ngu' tlyu slo rey. Lo'o ngu' nu laca loo cuentya ji'i rey bi', lo'o xu'na sendaru ji'i rey, lo'o ngu' culiya' nde Galilea bi', lcaa ngu' tlyu bi' ndyaa ngu' ndyacu ngu' slo rey.

22 Li' ndyalaa sca nu cuna'a cuañi' sñi' Herodías, ndyula quiya' nu cuna'a bi' slo ngu'. Chaa tsa ti' rey Herodes li', lo'o jua'a ndiya ti' ngu' nu ndyacu slo lo'o na'a ngu' ji'i nu cuna'a cuañi' ndyula quiya'. Nchcui' rey lo'o nu cuna'a cuañi' bi' li':

—Cacha' clya nu'u jna' juani ti na ca cha' tso'o nu nti' nu'u —nacui' rey ji'i—. Ta na' cha' tso'o bi' jinu'u —nacui'—.

23 Xcube' ycu'i Ndyosi 'na si ná ta na' lcaa na nu jña nu'u 'na juani, masi sa cla'be yuu su cuentya jna', ta na' jinu'u —nacui' rey ji'i nu cuna'a cuañi' bi'.

24 Li' ndu'u nu cuna'a cuañi' bi', ndyaa slo xtya'a.

—¿Na ca jña na' ji'i rey? —nacui' ji'i xtya'a li'.

—Scua' que Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' —nacui' xtya'a li'.

25 Yala ti ndyaa nu cuna'a cuañi' bi' slo rey chaca quiya', cha' jña cha' bi' ji'i.

—Scua' que Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' nti' na' —nacui' nu cuna'a bi'—. Nu juani ti nti' na scua' que yu bi' ne' sca tsi'yu —nacui' ji'i rey.

26 Xñi'i tsa ti' rey li', masi ná ngua ji'i tacu' cha' ji'i nu cuna'a bi'; ná caca jua'a, cha' slo ngu' tya'a ndyacu cua ngua'ni rey jura cha' ta lcaa na nu jña nu cuna'a cuañi' bi' ji'i.

27 Li' hora ti ngulo rey cña ji'i sca sendaru ji'i nu ndu' cua, cha' tsaa squi'ya sendaru scua' que Juan. Ndu'u sendaru ndyaa ni'i chcu'a, nteje cu' scua' que Juan.

28 Li' ñaa lo'o sendaru ji'i ne' tsi'yu, nda ji'i nu cuna'a cuañi' bi'. Li' ndyaa lo'o nu cuna'a bi' ji'i slo xtya'a.

29 Ñi'ya ngua li', lo'o ndyuna ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan cha' nscua jyo'o bi', hora ti ndyaa ngu' ca su ntsiya jyo'o Juan. Li' ndyaa ngu' nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi'.

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

30 Ca tiya' la xi xa' ndyalaa ngu' tya'a ndya'a Jesús slo yu, ngu' nu ndyaa nchcui' lo'o ngu' xa' quichi cha' ji'i Jesús. Nda ngu' cha' lo'o yu ñi'ya nu ngua'ni ngu', ñi'ya nu ngulu'u ngu' ji'i ñati ca bi'.

31 Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Tsaá na xi chaca sel̄i su tyīl̄i mā ycui' ti, cha' chca'a cña'mā xi —nacuī Jesús jil̄i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi'.

Jua'a nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', cha' quiña'a tsa ñatī ndīl̄i slo ngu', hasta nga'aa ngujui tyempo cacu ngu'.

³² Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca nīl̄i sube ti, cha' tsaá ngu' xi su ná ntsu'u ñatī.

³³ Pana tyuu tya'a ñatī na'a mala ndyaa ngu'. Ndyuloo ñatī bi' jil̄i ngu', lo'o li' nguañi cha' bi' ca tyuu tya'a quich̄i. Bi' cha' ngusna ngu' quich̄i bi' ndyaa ngu' to' tayu', nde loo la ndyalaa ngu' su ndyaa Jesús lo'o tya'a ndya'a yu.

³⁴ Lo'o ndyalaa yaca nīl̄i sube ti to' tayu', ndu'u Jesús na'a yu cha' quiña'a tsa ñatī ndīl̄i. Lo'o jua'a, tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu jil̄i nu ngu' quiña'a bi'; ngulacua ti' yu cha' ñi'ya nti' xlyá nu ná ntsu'u nu ña'asiī jil̄i, jua'a ndya'a nu ñatī quiña'a bi', ngua ti' Jesús. Bi' cha' tyiquee' ngulu'u yu quiña'a tsa cha' jil̄i ngu' bi'.

³⁵ Lo'o cua ngusij̄, li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a jil̄i yu slo yu cha' chcui' ngu' lo'o yu:

—Ná ndīl̄i ñatī ca nde —nacuī ngu'—, lo'o jua'a ngusij̄ tsa juani.

³⁶ Tso'o la si culo nu'u cña jil̄i ñatī quiña'a re cha' tyaa ngu' ca quich̄i cacua ti, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu' —nacuī ngu' jil̄i Jesús.

³⁷ —Cu'mā, ta mā na cacu ngu' re —nacuī Jesús jil̄i ngu' nu ndyaca tsa'a jil̄i li'.

—¿Ha tyu'u scua tucua siyento paxu cui'ya ya xlyá teje' cacu ngu' re, cusu'? —nacuī ngu' jil̄i Jesús.

³⁸ —¿Ni lcuá tya'a xlyá teje' ntsu'u jil̄i mā lacua? —nacuī Jesús—. Culacua mā xi jil̄i —nacuī jil̄i ngu'.

Ngulana ngu' si lo'o xi na cacu ndya'a ñatī bi', li' xa' nchcui' ngu' lo'o Jesús.

—Ca'yu tya'a ti xlyá teje' lo'o tucua tya'a ti cualya lo'o jil̄i ngu' nde —nacuī ngu' jil̄i Jesús li'.

³⁹ Lo'o li' ngulo Jesús cña jil̄i ngu' quiña'a cha' tyaca'a ngu' xi lo quii sube cuentya taju ngu'.

⁴⁰ Li' cuentya taju ti ndyaca'a ngu' lo yuu; cuentya sca siyento tya'a ñatī sca taju, cuentya tu'ba tyii tya'a ñatī sca taju, jua'a ndyaca'a ngu'.

⁴¹ Li' ndaya' Jesús jil̄i nu ca'yu tya'a xlyá teje' lo'o nu tucua tya'a cualya bi', nguxña'a yu nde cua cha' tya yu xlyá'be jil̄i ycui' Ndyosi xqui'ya xlyá, lo'o jua'a xqui'ya cualya. Ndyá'be xlyá li', nda yu xlyá yu'be jil̄i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil̄i cha' tacha ngu' jil̄i nu ngu' quiña'a bi'; la cui' jua'a ngusa'be yu jil̄i cualya cha' cacu ngu'.

⁴² Jua'a ngua cha' ndyacu lcaa ngu', lo'o nguaala' jil̄i ngu'.

⁴³ Lo'o ndye ndyacu ngu', nguxuti'l̄i ngu' lcaa yu'be nu ndyanu, lo'o yu'be xlyá lo'o yu'be cualya; ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi lo'o yu'be bi' li'.

44 Jua'a ngua cha' ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ndyacu xlyá lo'o cualya nu ngua tsá bi'.

Nguta'a Jesús lo hitya tayu'

45 Lo'o li' ngulo Jesús cña jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, cha' tyatí ngu' ne' yaca ni'i sube ti, cha' tsaá ngu' nde loo la su tsaá ycui' ca chaca tsu' tayu' hasta ca quichí Bet-saida. Tyanu Jesús cha' chcuí' salya' lo'o nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaa ngu' quichí ca to' tyi ngu'.

46 Lo'o cua nchcuí' salya' lo'o ngu', ndu'u Jesús ndyaa ycui' ti yu nde sii' ca'ya cha' chcuí' yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu.

47 Lo'o ndyaa cuichaa ntsu'u ngu' tyijyu' lo hitya ne' yaca ni'i sube ti, ndyanu Jesús ycui' ti nde lo yuu btyi.

48 Na'a Jesús cha' lye tsa ndyu'ni ngu' cña cha' xna yaca ni'i bi' lo hitya, cha' ngu-ula tsa cui'i ndyaca lo hitya. Lo'o cua quixee ti, li' lijya Jesús ndya'a lo hitya ti. Cua tyeje tacui ti Jesús,

49 lo'o li' na'a ngu' jil'i yu ndya'a yu lo hitya. Ngusi'ya tsa ngu' li', cha' sca jyo'o laca ngua ti' ngu'.

50 Na'a ca ta'a ngu' jil'i, lo'o jua'a ndyutsii tsa ngu' li'. Hora ti ndacha' Jesús jil'i ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee mā, na' laca —nacui yu—. Ná cutsii mā —nacui Jesús jil'i ngu'.

51 Li' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i lo'o ngu', hora ti ngua ti cui'i li'. Ndube tsa ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu'.

52 Ná nda ngu' cuentya tsiya' ti ñi'ya ngua cha' nguta'a Jesús lo hitya. La cui' ti cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ngua'ni Jesús lo'o ngusa'be yu jil'i xlyá bi'. Na cua ndyacu' hi que ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i ngu' quicha nde Genesaret

53 Li' ndyalaa yaca ni'i chaca tsu' tayu' lo'o ngu', ca loyuu su cuentya Genesaret ndyalaa ngu' li'. Lo'o ngusca' ngu' jil'i yaca ni'i bi',

54 li' ndyu'u ngu'. Hora ti ndyuloo ñatí nu ca tyi bi' jil'i Jesús.

55 Ngusna ngu' ndyaa ngu' ca slo ca ta'a ngu' quicha, cha' tyaa lo'o ngu' jil'i ngu' quicha bi' slo Jesús; masi ngu' quichí cacua ti, masi ngu' tyijyu' la xi, ndyi'ya ngu' jil'i ngu' quicha lijya. Masi ne' catya, masi lo jaa' ti ndyaa ngu', cha' tyalaa ngu' ca su ndu Jesús.

56 Tyuu tya'a quichí su ndyaa Jesús, lo'o quichí tlyu, lo'o quichí sube ti, lo'o to' tyi ñatí ti ne' quixi', lcaa su ndya'a yu ñaa ngu' ñaa lo'o ngu' jil'i nu quicha jil'i ngu'. Ndiña ngu' chacuayá' jil'i Jesús cha' cala' ti ngu' quicha masi quiya' ste' ti yu. Lo'o lcaa nu quicha nu ndyala' ste' Jesús ni, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

7

Na laca nu cua'ni ñu'u jil'i tyiquee ñatí

1 Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu' fariseo, ndya'a ngu' lo'o xi mstru nu nclu'u cha' jo'ó

ne' laa nde quichj Jerusalén. Lijya ngu' ca su ndu Jesús.

² Ndube ti' ngu' bi', cha' ntsu'u ngu' nu ndyaca tsa'a jilj Jesús nu ndacu tyaja masi bilya tyaati ya' ngu' ñi'ya lo'o nclu'u mstru cha' jo'ó jilj ngu' cha' cua'ni ngu'.

³ (Nu ngu' fariseo, lo'o jua'a lcaa tya'a ngu' judío ni, ná cacu ngu' si bilya tyaati tso'o ya' ngu' ñi'ya nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni la cha' cua'ni ngu'.

⁴ Lo'o tsa'a ngu' lcaya' cui'ya ngu' sca na cacu ngu', tyaa lo'o ngu' jilj toni'j li'; pana ná ntsu'u chacuayá' cacu ngu' jilj si bilya cua'ni lubii ngu' jilj tyucui ña'a ngu'. Quiña'a tsa cña tacati jua'a cua ngulu'u jyo'o cusu' jilj ngu' judío cha' cua'ni ngu'; ñi'ya nu tyaati tasa jilj ngu', ñi'ya nu tyaati castyu, ñi'ya nu tyaati quityu' chcuá, ñi'ya nu tyaati ca'ña, cha' caca lubii scaa na bi' cuentya jilj ycu' Ndyosi, ngua ti' ngu'.)

⁵ Bi' cha' ndi'ya nchcuane ngu' jilj Jesús li', nu ngu' fariseo bi' lo'o mstru cha' jo'ó bi' ni:

—¿Ni cha' laca ná tso'o ndyu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u? —nacui ngu' jilj yu—. Ná ndaquiya' ngu' bi' jilj cña nu cua ngulu'u jyo'o cusu' ji'na cua sa'ni la, cha' ná ndyaati tso'o ya' ngu' lo'o cacu ngu' tyaja —nacui ngu' bi' jilj Jesús.

⁶ Li' nguxacui Jesús cha' jilj ngu' bi':

—Liñi tsa cha' nu nchcui' jyo'o Isaías jilj ma sa'ni, cha'

ñati nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ma laca ma. Ndi'ya nguscua nu cusu' Isaías bi' lo'o quityi jilj ycu' Ndyosi:

Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha' tu'ba ti ngu', nacui ycu' Ni,

si'i tyucui tyiquee ngu' ndu'ni tlyu ngu' 'na.

⁷ Na cuiñi tsa ngu' re; nacui ngu' cha' ndyu'ni tlyu ngu' 'na,

pana nclu'u ngu' cha nu' nchcui' ñati ti jilj tya'a ngu',

masi nacui ngu' cha' nclyu'u ngu' cha' jna' jilj tya'a ngu', nacui ycu' Ni.

Jua'a nscua lo quityi.

⁸ Ná ndube ti' cu'ma ñi'ya nu ngulo ycu' Ndyosi cña jilj ñati chalyuu; jilj cña nu ngulu'u jyo'o cusu' ji'na, bi' ti cña ndaquiya' ma jilj —nacui Jesús jilj ngu' bi'.

⁹ Lo'o li' xa' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Tso'o tsa nti' ma cha' nguxtyanu ma cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na; ndulo la cha' nu ngulu'u jyo'o cusu' ji'na, nti' ma —nacui Jesús—.

¹⁰ ¿Ha ná ntsu'u ti' ma cha' nu nchcui' jyo'o Moisés cuentya jilj ycu' Ndyosi lo'o ñati sa'ni? “Tucua ma cha' nu nchcui' sti ma, cha' nu nchcui' xtya'a ma”, nacui Ni. “Si chcui' ma cha' cuxi jilj sti ma jilj xtya'a ma, ntsu'u cha' cujui' ngu' jilj ma li'”, nacui Ni.

¹¹ Pana cuxi tsa cha' nu nchcui' cu'ma. Na nclyu'u ma jilj ngu' cha' tso'o laca si chcui' sca ñati lo'o sti ngu' lo'o

xtya'a ngu' ndi'ya: "Nga'aa caca 'na xtyucua na' ji'i mā, cha' Corbán laca lcaa cha' nu ta na' ji'i mā nquicha'". (Corbán ni, ndi'ya nti' ñacui cha' bi' cha'cña ji'i ngu' bi': sca na nu cua nda ngu' ji'i ycu'i Ndyosi.)

12 Nga'aa nda mā chacuayá' cha' xtyucua ngu' bi' ji'i sti ngu' ji'i xtya'a ngu' li' —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—.

13 Ná tso'o laca lo'o nclyu'u mā jua'a. Nga'aa ndaquiya' mā ji'i cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'na, si jua'a culu'u mā ji'i ngu'; lye la ndaquiya' mā ji'i cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o mā. Lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la cha' cuxi ndu'ni mā —nacui Jesús ji'i ngu'.

14 Ngua chaca quiya' ngusi'ya Jesús ji'i quiña'a tsa ñati nu lca'a ji'i cha' caa ngu' cacua la xi.

—Cua'a jyaca lcaa cu'mā ji'i cha' nu ta na' lo'o mā, cha' ca cuayá' ti' mā sca cha' —nacui Jesús ji'i ngu' li'—.

15 Ná ntsu'u na ndacu ngu' nu cua'ni cha' caca cuxi tyiquee ngu' —nacui yu—. Lo'o nchcui' ngu' sca cha', lo'o ndyu'ni ngu' sca cña, jua'a caca cuayá' ti' na si cuxi tyiquee ngu' bi'.

16 Lcaa mā nu nti' cuna mā, cua'a jyaca tso'o mā ji'i cha' bi' juani —nacui Jesús ji'i ngu'.

17 Lo'o ca tiya' la, li' ndyatí Jesús ndyaa ne' sca ni'i. Ndyanu nu quiña'a ñati bi' nde liya' ti. Lo'o li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i,

ñi'ya ndyu'u cha' ji'i cuii nu nda ca ti yu.

18 —¿Ha lo'o cu'mā ná ngua cuayá' ti' mā cha' bi'? —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. ¿Ha ná jlo ti' mā cha' si' na nu cacu na laca nu cua'ni cha' caca cuxi tyiquee na? Ná taca.

19 Lo'o cacu na sca na, li' tyatí bi' nde tyuu tu'ba na, ca ti'i bi' nde ne' na li'; lo'o tsa na liya' tye lyiji cha' ji'i li' —nacui Jesús.

Jua'a nchcui' Jesús cha' ca cuayá' ti' na cha' tso'o cacu na lcaa na nu ndacu ñati.

20 Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Sca cha' nu nchcui' ñati, sca cha' nu ndyu'ni ñati, jua'a caca cuayá' ti' na si ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

21 Si chañi cha' ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i ñati, quiña'a tsa cha' cuxi taca cua'ni ñati bi' li': masi culacua cuxi ti' ngu', masi cua'ni suba' ngu' lo'o xa' ñati, masi tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati, masi cujui ngu' ji'i tya'a ngu',

22 masi ngu' cuaana caca ngu', masi tyacui ti' ngu' ji'i sca na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, masi caca lya' ti' ngu' ji'i xa' ñati, masi tucua cha' tyu'u tyiquee ngu', masi suba' tsa cua'ni ngu', masi caca liye' ti' ngu', masi cuentyu tsa caca ngu', masi caca tyixi tsa tu'ba ngu', masi ná cube ti' ngu' tsiya' ti.

23 Na cua ntsu'u tyiquee ñati ji'i lcaa cha' cuxi bi', bi' cha' ndiya ti' ngu' cua'ni ngu'

ji'i. Bi' laca cha' nu ndu'ni cha' ná lubii cresiya ji'i ñati chalyuu.

Jlya ti' sca nu cuna'a xa' tsu'ji'i Jesús

²⁴Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa tyijyu' nde loyuu su cuentya quichi Sidón, nde su cuentya quichi Tiro li'. Ngua ti' yu cha' tyanu yu sca ne' ni'i cuaana ti cajua; pana ná ngua ji'i, cha' yala ti ngujui cha' ji'i ngu' macala ndi'i yu.

²⁵Lo'o jua'a ntsu'u sca nu cuna'a ngu' quichi bi'; ngua cuayá' ti' mala su ndi'i Jesús, bi' cha' yaa ma' su ndi'i yu. Cua ngusñi sca cui'i cuxi ji'i sca nu cuna'a piti, sñi' nu cuna'a bi'; bi' cha' ngutu st'i xtya'a nu piti nde loo Jesús,

²⁶ngüijña ma' cha' clyu ti' ji'i yu, cha' culo yu cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i sñi', nti' ma'. Cha'cña ji'i ngu' griego nchcui' nu cuna'a bi', cha' ngu' xa' tsu' laca ma', ngu' sirofenicia.

²⁷—Clyo nda ngu' na cacu sñi' ngu' —nacu'i Jesús—. Ná tso'o si xñi ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' ta ngu' ji'i xne' ti —nacu'i Jesús ji'i nu cuna'a bi'.

²⁸—Chañi cha' jinu'u —nacu'i nu cuna'a—, pana ntsu'u chacuayá' cacu xne' satya nu ndyalú ne' mesa laja lo'o ndyacu nu sube —nacu'i ji'i Jesús.

²⁹—Tso'o nchcui' nu'u —nacu'i Jesús—. Tso'o ti tyaa nu'u to' tyi juani, cha' cua ndyaca tso'o sñi' nu'u juani

—nacu'i yu ji'i nu cuna'a bi' li'.

³⁰Ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa, ndyalaa to' tyi su ntsiya sñi' lo qui'ña. Li' na'a nu cuna'a cha' cua ndyaca tso'o sñi', nga'aa ntsu'u cui'i cuxi ji'i.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ñati cu'u

³¹Lo'o li' ndu'u ngu' quichi Tiro, ñaa ngu', nteje tacui ngu' quichi Sidón, nteje tacui ngu' nde Decápolis, la cui' loyuu su nscua tii tya'a quichi. Li' nguxtyuu ngu' yaa nde to' tayu' Galilea.

³²Li' ñaa xi ñati slo Jesús, ñaa lo'o ngu' ji'i sca nu cu'u. Na cu'u jyaca yu, jua'a ná nchca chcui' tso'o yu. Li' nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' sta ya' hique nu quicha bi'.

³³Ndyaa lo'o Jesús ji'i nu quicha bi' sca se'i cacua ti su ná ndi'i ñati. Li' ndyajo' sne ya' Jesús tyuu jyaca nu quicha bi', ngutu'u hitya sañi' Jesús, cuati ngusta sne ya' lo ltse' nu quicha.

³⁴Li' nguxña'a Jesús nde cua, lye tsa ñaa xtyi'i li'.

—Efata —nacu'i Jesús ji'i nu quicha bi' li'. (Ndi'ya ndyu'u cha' bi' cha'cña ji'i yu: Tyaala tyuu jyaca nu'u, jua'a nti' ñacu'i cha' bi'.)

³⁵Hora ti ndyaala tyuu jyaca yu li'; nduna tso'o yu, ngua tso'o ltse' yu cha' tso'o ti nda yu cha' lo'o ngu'.

³⁶Li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ná cacha' ngu' ji'i xa' ñati ñi'ya ngua ji'i nu quicha bi'. Pana ná nduna

ngu'; lye la nguañi cha' bi', masi lye ngulo Jesús cña jil'i ngu' cha' ná cacha' ngu' jil'i tya'a ngu'.

³⁷ Ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' ñi'ya ngua cha' bi'.

—Tso'o tsa ndu'ni yu bi' —nacu'i ngu'—, lo'o jil'i ngu' nu cu'u jyaca nchca jil'i yu ndu'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu'; hasta lo'o nchcui' ngu' quicha bi' chaca quiya' xqui'ya yu, masi ngua cu'u tu'ba ngu'.

8

Nda Jesús na ndyacu jacua mil tya'a ñati

¹ Ngua chaca tsá. Tya tsubi' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Jesús, bi' cha' nga'aa ntsu'u na cacu ngu' juani. Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

² —Tya'na tsa ti' na' jil'i nu ngu' quiña'a re —nacu'i—, cha' sna tsá cua nguta'a ngu' lo'o na'. Nga'aa ntsu'u tsiya' ti na cacu ngu' juani.

³ Ná tso'o culo na' cña jil'i ngu' re cha' tyaa ngu' juani, ña'a lo'o jbi'ña ti ndya'a ngu'; nga'aa talo ngu' tya'a ngu' tyucui' cha' tyalaa ngu' to' tyi ngu', cha' jua'a ndi'i xi ngu' nu tyijyu' tsa lijya ngu' —nacu'i Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

⁴ —¿Ñi'ya cua'ni na ca nde? —nacu'i ngu' bi' li'—, cha' ná ndi'i ni sca ñati. Ná caja ñi'ya ta na na cacu ngu' re —nacu'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi'.

⁵ —¿Ni lcuá tya'a xlyá ntsu'u jil'i ma? —nacu'i Jesús jil'i ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o jil'i ya —nacu'i ngu' jil'i.

⁶ Li' ngulo Jesús cña jil'i nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' lo yuu. Ndaya' yu jil'i nu cati tya'a xlyá teje' bi', ndya xlya'be jil'i ycui' Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be yu xlyá bi', nda yu yu'be jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' tacha ngu' jil'i nu ngu' quiña'a bi', cha' cacu ngu' jil'i.

⁷ Lo'o xi cualya sube ntsu'u jil'i ngu'; bi' cha' lo'o ngulacua Jesús jil'i cualya bi', li' ngulo yu cña cha' tacha ngu' yu'be cualya bi' jil'i nu ngu' quiña'a bi', cha' cacu ngu' jil'i.

⁸ Lo'o ndyacu ngu' jil'i, nguaala' tsa jil'i ngu' li'. Lo'o li' nguxuti'i ngu' lcaa satya nu tya'a ndyanu su ndyacu ngu', ngutsa'a cati tya'a chcubi lo'o yu'be bi'.

⁹ La cui' tsá bi' cua ndyacu jacua mil tya'a ñati. Lo'o nchcui' salya' Jesús lo'o nu ngu' quiña'a bi',

¹⁰ li' ndyatí yu ne' yaca ni'i sube lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, ndyaa yu lo'o ngu' nde su naa Dalmanuta.

Ña'a cui'ya ngu' sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús, nti' ngu'

¹¹ Li' ndyu'u tucua xi ngu' fariseo slo Jesús cha' xu'u ngu' lo'o yu. Ngua ti' ngu' cha' caja ñi'ya chcui' ngu' sca cha' cuxi jil'i yu; bi' cha' ndijña ngu' fariseo bi' jil'i yu cha' culu'u yu sca cha' tlyu jil'i

ngu', sca cha' tonu nu tyu'u
tucua nde cua chacuayá' jil'i
ycui' Ndyosi.

¹² Li' nda xtyi'i Jesús hasta
ca ne' cresiya jil'i.

—Lcaa ñati nu lu'ú nde
chalyuu tyempo juani ni,
¿ni cha' laca xcui' na nti'
ngu' cha' cua'ni na' sca cha'
tlyu chacuayá' jil'i ycui' Ni
cha' ña'a ngu' jil'i? —nacui
Jesús—. Cha' liñi nchcui' na'
lo'o ma, cha' ná ta ycui' Ni
chacuayá' ña'a ma ni sca cha'
tlyu —nacui Jesús jil'i ngu' bi'.

¹³ Lo'o li' nguxtyanu yu jil'i
ngu' fariseo bi'; xa' ndyati
yu ne' yaca nil'i sube ti lo'o
nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i
bi', nteje tacui ngu' lo tayu',
ngutu'u ngu' chaca tsu' li'.

*Ngu' fariseo laca ñi'ya nti'
scua tiye'*

¹⁴ Ngujlyaa ti' nu ngu' nu
ndyaca tsa'a jil'i Jesús cha'
tsaa lo'o ngu' na cacu ngu' tsa
bi', sca xlyá teje' ti ntsu'u jil'i
ngu' nde ne' yaca nil'i sube.

¹⁵ Lo'o li' nda Jesús chaca
cuij lo'o ngu':

—Tii ti ti' ma tyi'i ma
—nacui yu—, cui'ya ma
cuentya ñi'ya ndu'ni scua
tiye' nu nda ngu' bi', nu ngu'
fariseo lo'o ngu' nu cuentya
jil'i rey Herodes ni.

¹⁶ Cuaana ti nchcui' ngu' nu
ndyaca tsa'a jil'i lo'o tya'a ngu'
li':

—Xqui'ya cha' ná ntsu'u la
xlyá teje' jil'na, bi' cha' nchcui'
yu cha' jil'i scua tiye' lo'o na
—nacui ngu' jil'i tya'a ngu'.

¹⁷ Pana ngua tii Jesús cha'
ná ngua cuayá' ti' ngu' bi'.

—¿Ni cha' laca ndube ti' ma
cha' ná ntsu'u na cacu ma?
—nacui yu jil'i ngu' bi' li'—.
¿Ha ná jlo ti' ma? ¿Ha ná nchca
cuayá' ti' ma? ¿Ha ndyacu'
hique ma? —nacui yu—.

¹⁸ Ntsu'u si'yu cloo ma, ¿ha
ná nchca ña'a ma? Ntucua
jyaca ma, ¿ha ná nchca cuna
ma? ¿Ha ná ndyi'u ti' ma
tsiya' ti'?

¹⁹ Nu lo'o ngusa'be na'
ca'yu tya'a xlyá teje' ndyacu
nu ca'yu mil tya'a ñati bi' ni,
¿ni lcuca tya'a chcubi ntsu'u
yu'be xlyá nu cua nguxuti'i
ma li'? —nacui Jesús jil'i ngu'.

—Tii tyucuaa tya'a chcubi
—nacui ngu' jil'i.

²⁰ —La cui' jua'a lo'o
ngusa'be na' cati tya'a xlyá
teje' ndyacu nu jacua mil
tya'a ñati bi', ¿ni lcuca tya'a
chcubi ntsu'u yu'be xlyá nu
cua nguxuti'i ma li'? —nacui
yu jil'i ngu'.

—Cati tya'a chcubi —nacui
ngu' jil'i.

²¹ —¿Ha bilya caca cuayá' ti'
ma lacua? —nacui Jesús jil'i
ngu' bi' li'.

*Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca
ngu' cuityi' ca Betsaida*

²² Lo'o li' ndyalaa ngu' ca
nde quichi Betsaida. Hora
ti ñaa lo'o ngu' quichi jil'i sca
nu cuityi' slo Jesús. Ndiña
tsa ngu' jil'i yu cha' sta ya'
yu hique nu quicha, ngua ti'
ngu'.

²³ Bi' cha' ndaya' Jesús ya'
nu cuityi', ndyaa lo'o yu jil'i ca
to' quichi. Ngutu'u hitya sañi'
Jesús cloo nu quicha, ngusta
ya' yu cloo nu cuityi' bi' li'.

—¿Ha cua ña'a nu'u sca na?
—nacui Jesús ji'i nu quicha.

24 Cua ngulane ña'a nu quicha cacua ti li'.

—Cua nchca ña'a na' xi
—nacui nu quicha—. Tsa lyiji tsa tyaca' ña'a na', ñi'ya ña'a yaca ña'a ngu' lo'o ndya'a ngu' —nacui nu quicha bi' ji'i Jesús.

25 Xa' ngusta ya' Jesús cloo nu quicha bi'. Lo'o nguxña'a tso'o nu quicha chaca quiya', li' cua ngua ña'a tso'o ji'i lcaa ñati; cua ndyaca tso'o cloo li'.

26 Pana ngulo Jesús cña ji'i cha' tyaa to' tyi:

—Ná tsaa nu'u nde lquichi juani, ná cacha' nu'u ji'i ñati na ca nu ngua jinu'u —nacui Jesús ji'i nu ngua quicha bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycu' Cristo laca Jesús

27 Tya ndyaa la Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa ngu' tyuu tya'a quichi sube ti ca loyuu su cuentya Cesarea de Filipino. Laja lo'o ndya'a ngu' tyucui, li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—Lo'o nchcui' ñati jna', ¿tilaca laca na', nti' ngu'? —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

28 —Ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' tya tsubi' la laca nu'u —nacui ngu'—. Xa' la ñati ni, nchcui' ngu' cha' jyo'o cusu' Elías laca nu'u; lo'o xa' la ñati ni, nchcui' ngu' cha' sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la laca nu'u.

29 —Lo'o cu'ma ni —nacui Jesús—, ¿tilaca laca na' nti'

ma? —nacui yu ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

Hora ti nguxacui Pedro cha' ji'i yu:

—Cristo laca nu'u —nacui Pedro li'.

30 Ngulo Jesús cña ji'i ngu' li', cha' ná cacha' ngu' cha' bi' ji'i xa' la ñati.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu'

31 Lo'o li' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' ndi'ya:

—Ntsu'u cha' caa quiña'a tsa cha' ti'í nu caca ji'i ycu' na', masi ycu' Ndyosi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacui Jesús ji'i ngu'—. Nde loo la chcu' tsa ngu' cuentyu jna'; lo'o nu ngu' cusu', lo'o sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó ni, lcaa ngu' bi' chcu' ngu' cha' nu cuiñi laca na'. Lo'o jua'a cujui ngu' jna' li'; pana lo'o tyu'u scua sna tsá, li' tyu'ú na' chaca quiya'.

32 Liñi ngulu'u Jesús cha' bi' ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i; bi' cha' ngusñi Pedro ya' Jesús li', nchcui' lo'o yu cha' ngua ti' cua'a ji'i yu, cha' nga'aa chcu' Jesús jua'a.

33 Li' nguxyacui Jesús su ndu ti, nxña'a yu ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i; ndacu' yu tsiya' ti cha' nu nchcui' Pedro li'.

—Tyu'utsu' nu'u 'na, Satanás —nacui yu ji'i Pedro—, cha' nga'aa tacu' loo nu'u cha' 'na. Si'i ñi'ya nu nclacua ti' ycu' Ndyosi nclacua ti' nu'u juani, sca cha' nu ndya'a

tyiquee ñati chalyuu ti nly-acua ti' nu'u —nacuĭ Jesús jĭ'i Pedro.

³⁴ Lo'o li' ngusi'ya Jesús jĭ'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jĭ'i, lo'o jĭ'i nu quiña'a tsa ñati nu lca'a jĭ'i cha' tyaa ngu' slo yu. Nhcui' yu lo'o ngu' li':

—Si ntsu'u ngu' nu chañi cha' nti' ngu' tsa'a ngu' lo'o na' —nacuĭ yu—, nga'a cha' xtyanu ngu' bi' lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' bi' jĭ'i, cha' tya'a ngu' lo'o na' lcaa tsa, masi cujuui ñati jĭ'i ngu' bi' cuentya 'na.

³⁵ Chcuna' chalyuu jĭ'i ngu' si xcui' nlyacua tsa ti' ngu' ñi'ya caca jĭ'i ycuĭ' ti ngu'; pana quije chalyuu nu ná nga'a cha' tye jĭ'i ngu' si tyaja'a ngu', masi cujuui ñati jĭ'i ngu' cuentya 'na, xqui'ya cha' nhcui' ngu' cha' tso'o jna' lo'o xa' ñati.

³⁶ Ná tyanu cha' tso'o jĭ'i ngu', masi ngua'ni tsa ngu' ngana nde chalyuu nquicha'; lo'o cajaa ngu', li' chcuna' lcaa chalyuu jĭ'i ngu'.

³⁷ Ná taca ta ngu' caya' cha' caja la chalyuu jĭ'i ngu'.

³⁸ Caca tyuju'u ti' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o ña'a na' jĭ'i scaa ñati chalyuu nu ntyuju'u ti' jna', masi tyuju'u ti' ngu' bi' jĭ'i cha' tso'o nu nhcui' ti na'. Si xqui'ya na' tyuju'u ti' ngu' bi' slo ngu' cuxi chalyuu juani, masi slo ngu' suba' chalyuu juani, li' caca tyuju'u ti' na' jĭ'i ngu' bi' nu lo'o caa na' chaca quiya' nde loo la cha' caca na' loo jĭ'i ñati. Li' lye tsa ña'a xee caca lo'o tyaa na'

chaca quiya' chacuayá' jĭ'i Sti na'. Caā na' lo'o xca nu tacati tsa jĭ'i ycuĭ' Ni, cha' lubii tsiya' ti ngu' xca bi' —nacuĭ Jesús jĭ'i ngu'.

9

¹ Tya nhcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Chañi cha' nu nhcui' na' lo'o mā —nacuĭ yu—, cha' ntsu'u ngu' nu tya ndu lo'o na chalyuu re juani, nu ca cuayá' ti' cha' cua nguxana cha' laca ycuĭ' Ndyosi loo ne' cresiya jĭ'i ñati chalyuu, nu lo'o tya lyiji cajaa ngu'. Tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jĭ'i Ni lo'o caca Ni loo li'.

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús

² Lo'o cua ndya'a scua tsa li' ndu'u Jesús ndyaa; lo'o Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan ndyaa lo'o. Jacua tya'a ti ngu' bi' ndyaa ngu' lo xlya ca'ya cua, ná lo'o xa' ñati ndyaa ngu'. Ca bi' laja lo'o na'a ngu' jĭ'i Jesús, cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo yu.

³ Na'a ngu' cha' ndubi tsa ña'a ste' Jesús, ngati tsa ña'a. Ná nchca jĭ'i sca ñati chalyuu qui' jĭ'i ste' ngu' jua'a, masi jlo tsa ti' ngu' ñi'ya nu tyaati late' jĭ'i ngu'.

⁴ Laja lo'o na'a ngu', li' ndu'u tucua jyo'o Elías lo'o jyo'o Moisés, ndu jyo'o bi' nhcui' ngu' lo'o Jesús.

⁵ Li' nhcui' Pedro lo'o Jesús:

—Mstru —nacuĭ—, tso'o tsa cha' ndi' ya ca nde lo'o nu'u. Ta nu'u chacuayá' cuiña ya sna tya'a hcua'ya, tsaca laca

su tyi'í ycuí' nu'ú, chaca su tyi'í La Moisés, chaca su tyi'í La Elías —nacui Pedro jii Jesús.

⁶ Ndyutsii tsa Pedro lo'o tya'a ndya'a, bi' cha' nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya cha' nu chcuí' ngu'.

⁷ Lo'o li' ndu'u tucua sca coo nguxii tyucui ña'a hichu' ngu' su ndu ngu', li' nguañi nchcuí' ycuí' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui' yu re laca nu sca ti Sñi' na' —nacui Ni—, tyaca'a tsa yu 'na. Cua'a jyaca ma jii yu re lo'o chcuí' yu lo'o ma.

⁸ Hora ti nguxña'a ngu' su ndu jyo'o bi' tsa, pana na'a ngu' cha' nga'aa ndu nu ngu' bi'; sca ti Jesús ndu lo'o nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii.

⁹ Li' ndu'u ngu' ñaa ngu'. Laja lo'o ngua'ya ngu' lo xlya ca'ya, ngulo Jesús cña jii ngu' cha' ná cacha' ngu' jii xa' ñati ñi'ya ngua cha' nu cua na'a ngu' lo xlya ca'ya.

—Nu lo'o cajaa ycuí' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, lo'o li' tyu'ú na' chaca quiya', li' taca cacha' ma cha' bi' jii xa' ñati —nacui Jesús jii ngu' bi'.

¹⁰ Ndaquiya' ngu' jii cha' nu nchcuí' yu, masi ndube tsa ti' ngu' jii cha' nu nchcuí' yu, nu lo'o cua nacui yu cha' tyu'ú ycuí' yu chaca quiya' lo'o ngujuii yu.

¹¹ Li' nchcuane ngu' bi' jii Jesús:

—Nu mstru cha' jo'ó bi' ni, ¿ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcuí' mstru bi', lo'o nacui ngu' cha' clyo ntsu'u cha' caa jyo'o Elías

nde chalyuu chaca quiya'? —nacui ngu' jii Jesús.

¹²⁻¹³ —Chañi, ntsu'u cha' caa jyo'o Elías clyo cha' cua'ni cho'o jii lcaa na —nacui Jesús—. Cacha' liñi na' jii ma juani cha' cua laca ndyalaa jyo'o Elías bi' nde chalyuu. Lo'o jua'a cua ngua'ni ngu' lo'o yu ñi'ya nu nscua lo quityi cha' caca jii —nacui Jesús jii ngu' bi'—. La cui' jua'a, cua nscua cha' jna' lo quityi jii ycuí' Ndyosi, cha' ntsu'u cha' chcube' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, lo'o jua'a nscua cha' ntsu'u cha' chcuí' ngu' cha' suba' jna'.

Ngua'ni Jesús jo'o jii sca yu cuañi' nu ngusñi cui' cuxi jii

¹⁴ Xa' ndyalaa ngu' su ndii nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii Jesús chaca quiya'. Cua ndyu'u ti' quiña'a tsa ñati slo ngu', jua'a ndu xi mstru cha' jo'ó lo'o ngu'; nxlyú mstru bi' cha' hichu' ngu' nu ndyaca tsa'a jii Jesús.

¹⁵ Ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a lo'o na'a ngu' jii Jesús lijya. Nxna ngu' slo yu cha' chcuí' ngu' lo'o yu li'.

¹⁶ —¿Ñi'ya cha' nchcuí' ma lo'o ngu' jua? —nacui Jesús jii ngu' li'.

¹⁷ Li' hora ti nguxana nchcuí' sca ñati nu ndu laja ngu' bi':

—Mstru —nacui jii Jesús—, na cua yaa lo'o na' jii sñi' na' slo nu'ú. Na cu'ú yu xqui'ya cui' cuxi nu ngusñi jii yu.

¹⁸ Lcaa se' su nxalú cui' cuxi bi' jii yu nclyú yu, li'

ndyu'u ngo' tu'ba yu; lye ndyacu la'ya yu, lo'o li' lye ndyaca yaca cuaña' yu. Lo'o jua'a cua ndijña na' ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u jua si tyaja'a ngu' cha' culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i nu quicha re. Pana ná ngua ji'i ngu' —nacu'i sti nu quicha bi' li'.

19 —Ná jlya ti' cu'ma tsiya' ti —nacu'i Jesús ji'i ngu' bi'—. Cuxi tsa cresiya ji'i ma. Nga'aa tso'o tyanu na' slo cu'ma, nga'aa talo na' ji'i ma tsiya' ti. Pana caa lo'o ma ji'i nu quicha jua slo na' juani.

20 Li' ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha slo Jesús. Nu lo'o na'a cui'i cuxi bi' ji'i Jesús, hora ti nguxalú ji'i nu quicha bi'; nclyú lo yuu, nxasu, nxasu, ntyucua ngo' tu'ba li'.

21 Nchcuane Jesús ji'i sti nu quicha li':

—¿Ni jacua' nguxana quicha bi'? —nacu'i Jesús.

—Tya lo'o cuañi' yu, tya li' ngusñi quicha bi' ji'i yu —nacu'i sti nu quicha bi'—.

22 Tyuu tsa quiya' cua nguxlyú bi' ji'i yu lo quii', nguxtyú ji'i yu lo hitya cha' ngua ti' cui'i cha' cujuui ji'i yu. Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i ya, cua'ni nu'u sca cha' tso'o, cua'ni nu'u jo'o ji'i yu si nchca jinu'u —nacu'i sti nu quicha bi' ji'i Jesús.

23 —¿Ni cha' laca nacui nu'u 'na jua'a, si nchca 'na? —nacu'i Jesús ji'i—. Lcaa lo cña nchca ji'i sca ñati nu jlya ti' ji'i ycu'i Ndyosi —nacu'i.

24 Hora ti nchcui' sti nu quicha bi' li':

—Jlya ti' na' jinu'u —nacu'i—, xtyucua nu'u 'na cha' jlya la ti' na' jinu'u hora nu lo'o nga'aa jlya tso'o ti' na' —nacu'i ji'i Jesús.

25 Lo'o na'a Jesús cha' quiña'a la ñati cua tyu'u ti'i ti ngu' slo, li' ngulo yu cña ji'i cui'i cuxi bi':

—Cui'i cuxi nu'u ni, la cui' nu'u laca nu ngua'ni cu'u ji'i nu quicha re —nacu'i Jesús—. Culo na' cña jinu'u juani cha' tyu'u nu'u ji'i yu cuañi' re. Nga'aa xlyú nu'u ji'i yu tsiya' ti —nacu'i Jesús ji'i cui'i cuxi.

26 Ngua'ni bi' cha' cui'i ngusi'ya nu quicha, xa' lye tsa nguxalú cui'i ji'i nu quicha bi' lo'o ndu'u cui'i ji'i li'. Nclyú nu quicha bi', ntsiya nguliji ti'. Cua quiña'a tsa ngu' na'a ji'i.

—Cua ngujuui yu —nacu'i ngu' li'.

27 Li' ngusñi Jesús ya' nu quicha bi', nguxatuu Jesús ji'i. Ndatu nu quicha bi', cha' ngua tso'o hora ti.

28 Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa yu nde ne' ni'i. Li' nchcui' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o yu su ntucua ycu'i ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua ji'i ya culo ya ji'i cui'i nu ntsu'u ji'i nu quicha bi'? —nacu'i ngu' ji'i Jesús.

29 —Sca lo ti cui'i cuxi laca bi' —nacu'i Jesús—. Ná nchca ji'i ma culo ma ji'i sca cui'i jua'a, si ná jña ma chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi cha' caca.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycu'i'

30 Lo'o li' ndu'u ngu' bi' quich̄i bi', nteje tacui ngu' tyuu tya'a quich̄i loyuu su cuentya Galilea bi'. Ná nti' Jesús cha' caja cha' jil̄i ngu' quich̄i bi', cha' nteje tacui ycu' yu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil̄i yu,

31 cha' nti' Jesús culu'u la jil̄i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil̄i laja lo'o ndya'a ycu' ti ngu'.

—Ntsu'u sca ñati nu cjuui' cresiya 'na jil̄i ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacu' Jesús jil̄i ngu'—. Cjuui' ngu' bi' jna' li'. Pana lo'o tyu'u scua sna ts̄a tya lo'o cua ndyujui' ngu' 'na, li' tyu'ú na' chaca quiya' —nacu' Jesús.

32 Ná ngua cuayá' ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jil̄i ñi'ya cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'; pana ná ndacha' ngu' jil̄i yu ñi'ya nu nti' ñacu' cha' nu nda yu, cha' ntsii' ngu' chcui' ngu' lo'o yu li'.

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' jil̄i ycu' ca ngu'

33 Lo'o li' ndyalaa ngu' nde quich̄i Capernaum, ndyat̄i ngu' ne' sca ni'̄i. Li' nchcuane Jesús jil̄i ngu':

—¿Ni cha' nchcui' ma lo'o tya'a ma ca tyucui' bi' ts̄a? —nacu' Jesús jil̄i ngu' bi'.

34 Ná ntaja'a ngu' cacha' ngu' jil̄i yu ñi'ya cha' nu cua nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' tyucui', cha' ntyuju'u ti' ngu'. Tyempo bi' cua nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' si ndulo la cha' jil̄i tsaca tya'a ndya'a ngu'.

35 Li' ndyaca'a Jesús, xa' nchcui' yu lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil̄i:

—Ñati nu nti' caca loo la jil̄i tya'a ngu' ni, ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña sube ti cha' xtyucua jil̄i tya'a ngu', ñi'ya ndu'ni sca msu cña jil̄i xu'na —nacu' Jesús jil̄i ngu' bi'.

36 Lo'o li' ndu'u Jesús sca la'a ti, ñaa lo'o jil̄i sca nu sube slo ngu'. Li' nguxatu yu jil̄i nu piti bi' nde loo su ndi'̄i ngu'. Laja lo'o ngütyi Jesús jil̄i nu piti bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

37 —Lo'o xtyucua ma jil̄i sca ñati ñi'ya laca nu piti re xqui'ya na', la cui' jua'a na nxyucua ma 'na laca —nacu' Jesús—. Lo'o jua'a, lo'o ndu'ni ma cña 'na, la cui' jua'a ndu'ni ma cña jil̄i ycu' Ni nu cua nda 'na lijyaa nde chalyuu —nacu' Jesús.

Stu'ba ti ntsu'u tyiquee ngu' lo'o na si ná nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na

38 —Mstru —nacu' Juan jil̄i Jesús—, cua na'a ya jil̄i chaca ñati nu ngulo jil̄i cui'̄i cuxi nu ngusñi jil̄i ñati. Ndu'ni yu cña bi' chacuayá' jinu'u, nacu' yu, pana ná ndyaca tsa'a yu lo'o cua. Bi' cha' ngua ti' ya cua'a ya jil̄i yu, cha' ná culo yu jil̄i cui'̄i cuxi nu ntsu'u jil̄i ñati —nacu' Juan.

39 —Ná cua'a ma jil̄i —nacu' Jesús jil̄i ngu'—. Ñati nu cua'ni sca cha' tlyu chacuayá' jna' nacu' ngu', nga'aa ca chcui' ñati bi' cha' cuxi jna' nde loo la.

40 Stu'ba ti ntsu'u tyiquee ñati lo'o na si si'i na nxuu tya'a ngu' lo'o na.

41 Chañi cha' nu hcui' na' lo'o cu'ma juani: si ta laja ti cua ña'a ca ñati masi sca tasa ti hitya co'o ma xqui'ya cha' ñati ji'i Cristo laca ma, nde loo la tyacua cha' tso'o ji'i ñati bi'.

Cuxi tsa caca si ntsu'u sca qui'ya nu ndulo la ji'na

42 'Ná tso'o culu'u sca ñati tyucuii cuxi ji'i ñati nu jlya ti' 'na ñi'ya jlya ti' nu sube —nacui Jesús—. Tso'o la masi tyaaca' sca quichi tonu yane yu cuxi bi', li' xtyú ngu' ji'i yu lo hitya tyujo'o.

43 Nga'a cha' xtyanu ma tsiya' ti ji'i sca cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma ji'i, masi ndulo tsa cha' bi' ji'i ma, nti' ma, ñi'ya si laca ya' ma. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma, masi ná lo'o cha' cuxi nu ndulo tsa ji'i ma nquicha', cha' li' ná tyalaa ma su cuxi tsa ca bilyaa. Ná ntsu'u cha' tye cha' ndyaqui quii' ca bi', tsa cu' ti ndyaqui.

44 Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaqui quii' tsiya' ti.

45 La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' ma ji'i sca cha' cuxi nu ndyu'ni ma, masi ndulo tsa cha' bi' ji'i ma nti' ma, ñi'ya si laca quiya' ma, nga'a cha' xtyanu ma tsiya' ti ji'i. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi', cha' li' ná tyalaa ma su cuxi tsa ca bilyaa.

46 Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaqui quii' tsiya' ti.

47 La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' ma sca cha' cuxi nu ña'a ma ji'i, nga'a cha' xtyanu ma ji'i cha' bi' tsiya' ti, ñi'ya si na culo ma ji'i ycui' cloo ma. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu ndulo tsa ji'i ma nquicha', cha' li' ná tyalaa ma su cuxi tsa ca bilyaa.

48 Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaqui quii' tsiya' ti.

49 'Xñi ycui' Ndyosi lcaa msta nu tyucui tyiquee ngu' sta ngu' cha' tyaqui cuentya ji'i ycui' Ni. Lo'o xi teje' sta ngu' lo msta bi'. Lo'o jua'a xñi ycui' Ndyosi cha' ji'i cua ña'a ca ñati nu talo lo'o tyacua cha' ti' ji' ngu'.

50 Tso'o tsa teje', ndu'nijo'o tsa ji'na, pana si tye cha' cñi' nu ntsu'u ji'i, li' nga'aa cua'nijo'o ji'na, cha' nga'aa caca cñi' bi' chaca quiya'. Lo'o lcaa cu'ma ni, ñi'ya laca teje' laca ma; tso'o tsa cña ndu'ni teje' lo'o sca na cacu na, jua'a tso'o tsa cña cua'ni ma laja ñati chalyuu si tso'o ti tyi'i ma lo'o tya'a ma.

10

Ngulu'u Jesús cha' ná xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu'

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús quichi Capernaum bi', ndyaa tyijyu' ca xa' quichi nu ntsu'u su cuentya Judea lo'o xa' la quichi nde chaca tsu'

sta'a Jordán. Ca bi' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo yu. Nclyu'u Jesús ji'i ngu' li', ñi'ya nu nclu'u ti yu ji'i ñati nde lcaa quichi su ndya'a yu.

² Li' ndyalaa xi ngu' fariseo slo yu cha' ngua ti' ngu' bi' tyijiloo ngu' ji'i Jesús. Li' nchcuane ngu' ji'i yu:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'na, cha' xtyanu sca ñati ji'i clyo'o yu? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

³ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' bi':

—¿Ni cña ngulo jyo'o Moisés ji'i ma' cua sa'ni la lacua? —nacui Jesús ji'i ngu'.

⁴ —Nda jyo'o Moisés chacuayá' ji'i ngu' qui'yu tya'a na cha' culo quityi cha' xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu' tsiya' ti. Nu lo'o ndu'u quityi ji'i nu qui'yu, ndye cha' clyo'o ngu' tsiya' ti; nga'aa ntsu'u cha' clyo'o ngu' bi' li' —nacui ngu' ji'i Jesús.

⁵ Nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Xqui'ya cu'ma' nguscua jyo'o Moisés cha' bi', cha' ná ndaquiya' ma' tsiya' ti cha' ji'i ycu'i Ndyosi —nacui Jesús—.

⁶ Pana nu lo'o nguxana ntu-cua quiya' chalyuu, nu lo'o ngüiñá ycu'i Ndyosi lcaa lo na, ná ngua'ni ycu'i Ndyosi jua'a. “Ngüiñá Ni ji'i ñati; ngüiñá Ni ji'i sca nu qui'yu, lo'o jua'a ji'i sca nu cuna'a ngüiñá Ni”, nacui quityi ji'i ycu'i Ndyosi.

⁷ “Bi cha' lo'o caja clyo'o sca nu qui'yu, li' tyu'utsu' yu to'

tyi sti xtya'a yu, cha' tyi'i yu lo'o clyo'o yu,

⁸ cha' caca ngu' sca ti xtañi tyucuaa ngu' li'.” Nga'aa si'i tucua tya'a ñati laca ngu', cha' cua laca ji'i ngu' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati.

⁹ Bi' cha' ná tso'o xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu', cha' cua nda ycu'i Ndyosi cha' clyo'o ji'i ngu' —nacui Jesús ji'i ngu'.

¹⁰ Lo'o ndyaa Jesús ne' ni'i ji'i ngu', li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cuentya ji'i cha' nu nda ca ti yu lo'o ngu'.

¹¹ Nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Lo'o culo sca ñati quityi cha' xtyanu ji'i clyo'o yu, cha' li' taca caja clyo'o yu lo'o chaca nu cuna'a nti' yu, cha' cuxi ndyu'ni yu lo'o nu chaca ñati bi' —nacui Jesús—.

¹² Lo'o jua'a sca nu cuna'a nu culo quityi cha' xtyanu ji'i clyo'o, cha' li' taca caja clyo'o lo'o chaca nu qui'yu nti', la cui' ti cha' cuxi ndyu'ni bi' lo'o nu chaca ñati bi' —nacui Jesús ji'i ngu'.

Ngulacua Jesús ji'i nu sube

¹³ Lo'o li' ngua sca quiya' ñaa lo'o ngu' ji'i tyuu tya'a nu sube ca su nga'a Jesús. Ngua ti' ngu' cha' sta ya' ycu'i Jesús hiqne nu sube bi'. Pana ngua'ni tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ji'i ngu', cha' ná caa lo'o ngu' ji'i nu sube.

¹⁴ Lo'o na'a Jesús ñi'ya nu ndyu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ná ndiya ti' yu cha' ndyu'ni ngu' jua'a:

—Ta mā chacuayá' jilí nu sube cha' caa ngu' ca slo na' —nacui Jesús jilí ngu' bi'—. Ná cua'a mā chacuayá' jilí nu sube bi', cha' caa ngu' slo na'. Ñi'ya laca lo'o jlya ti' nu sube jilí sti ngu', la cui' jua'a ntsu'u cha' jlya ti' ñati jilí ycuí' Ndyosi, nu lo'o laca Ni loo ne' cresiya jilí ngu'.

¹⁵ Chañi cha' nu nchcui' na' —nacui—, cha' ná caca tyati ngu' cha' jilí ycuí' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya jilí ngu', si ná tyucui ti' tyiquee ngu' ñi'ya nu ntsu'u tyiquee sca nu sube.

¹⁶ Lo'o li' ndyala' Jesús jilí nu sube bi', ngulacua yu jilí nu sube lo'o ngusta ya' yu hique ngu'.

Nchcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁷ Tya ndyaa la Jesús tyucui bi', lo'o li' nxna sca nu qui'yu lijya lca'a jilí Jesús. Ndyatu sti' slo Jesús li'.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacui jilí Jesús—. Cacha' nu'u jna', ¿na laca cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacui yu.

¹⁸ —¿Ni cha' laca nti' nu'u cha' ñati tso'o laca na'? —nacui Jesús jilí li'—. Sca ti ycuí' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni —nacui—.

¹⁹ Jlo ti' nu'u lcaa cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jilí ñati cua sa'ni la: “Ná cujuui mā jilí tya'a ñati mā; ná cua'ni mā cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati; ná cuaana mā cha' tso'o nu ntsu'u jilí tya'a ñati mā; ná chcui' mā cuentyu jilí tya'a

ñati mā; ná cua'ni mā ngana jilí tya'a ñati mā cuaana ti; lo'o jua'a, cua'ni tlyu mā jilí sti mā, jilí xtya'a mā, taquiya' mā jilí cha' nu nchcui' ngu' bi'”.

²⁰ —Mstru —nacui nu qui'yu bi' li'—, tya cuañi' na' ndaquiya' na' lcaa cña bi'; lcaa yija ndaquiya' na' jilí cha' bi'.

²¹ Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a jilí nu qui'yu bi'. Xa' nchcui' yu lo'o li':

—Sca ti cña lyiji cua'ni nu'u —nacui Jesús jilí—. Yaa clyacujui' nu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u, cha' tyu'u cña ta nu'u jilí ngu' ti'i li'; tyacua xi cha' tso'o jinu'u nde loo la ca su ntucua ycuí' Ndyosi. Li' xa' tyaa nu'u ca slo na' cha' tya'a nu'u lo'o na'.

²² Lo'o ndyuna nu qui'yu bi' cha' nu nchcui' Jesús lo'o, xa' ña'a ngulacua ti' li'; xñi' tsa ti' cha' culiya' tsa nu qui'yu bi'. Ndu'u ndyaa li'.

²³ Nguxyacui Jesús nxña'a jilí ngu' nu ndyaca tsa'a jilí li'.

—Tucui tsa caca cha' tyalaa ngu' culiya' ca su laca ycuí' Ndyosi loo —nacui Jesús jilí ngu' bi' li'.

²⁴ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jilí yu li', cha' nchcui' yu jua'a cha' jilí ngu' culiya'. Bi' cha' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Cu'ma ngu' cuañi' —nacui Jesús—, tucui tsa caca cha' caca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya jilí ngu', si tiji' tsa ti' ngu' jilí lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jilí ycuí' ca ngu'.

25 Lasa la cña tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'ya sca camello. Lasa la cha' bi', tucui la tyati sca ngu' culiya' cha' jil'i ycuil' Ndyosi cha' caca ycuil' Ni loo ne' cresiya jil'i yu.

26 Lo'o ndyuna ngu' cha' bi' ndube tsa ti' ngu' li'.

—¿Tilaca taca jil'i clyaá jil'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu lacua, cha' tyalaa ca slo ycuil' Ndyosi? —nacui ngu' jil'i Jesús li'.

27 Lo'o ngua tii Jesús ñi'ya nu ncyacua ti' ngu', li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

—Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ñati chalyuu; pana ycuil' Ndyosi ni, nchca jil'i Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui Jesús jil'i ngu'.

28 Nchcui' Pedro lo'o li':

—Lo'o cuare ni, cua ngxu'tyanu ya jil'i lcaa na nu ntsu'u jil'i ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacui nu'u cha' cua'ni ya —nacui Pedro jil'i Jesús.

29 —Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā —nacui Jesús—, cha' cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' tsa tyijyu' cha' cua'ni cña cuentya jna', lo'o jua'a ngxu'tyanu ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu' cha' ndyu'ni ngu' cña bi', ná xtyanu na' jil'i ngu' bi' jua'a ti. Masi tyi ngu', masi tya'a ngula ngu' masi qui'yu masi cuna'a, masi xtya'a ngu', masi sti ngu', masi sñi' ngu', masi yuu nu ntsu'u jil'i ngu', masi tyanu lcaa cha' bi',

30 pana la cui' chalyuu juani xa' caja quiña'a la cha' jil'i ngu' bi', tsa ña'a nu nguna' jil'i ngu' bi' ngua ti' ngu'. Caja su caca tyi ngu', caja nu caca tya'a ngula ngu', caja nu caca xtya'a ngu', caja nu caca sñi' ngu', caja yuu su cua'ni ngu' cña; hasta sca siyento tsa lo cua cha' bi' caja jil'i ngu'. Lo'o la cui' jua'a tyacua cha' ti' jil'i ngu', pana ca nde loo la caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi'.

31 Nde loo la caca ngu' nu tyu'u tucua su cua tye ti cha'; nde chu' la tyanu ngu' nu ndu'u tucua clyo —nacui Jesús jil'i ngu'.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycuil'

32 Xa' ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndyaa Jesús lo'o nu ngu' tya'a ndya'a yu tyucuii tsa ngu' nde Jerusalén. Nde loo ndyaa ycuil' Jesús. Lye tsa ngulacua ti' ngu' tya'a ndya'a yu, jua'a nu xa' la ñati nu ndya'a lca'a jil'i ngu', ntsii tsa ngu'. Ndyaa lo'o Jesús jil'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, ndyaatsu' ngu' sca la'a ti cha' chcuil' Jesús lo'o ngu' bi' ñi'ya cha' nu caca jil'i ycuil' yu nde loo la.

33 —Cua'a jyaca mā —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'—, cua ngusñi na tyucuii nde ca'ya juani cha' tsa na Jerusalén. Cajua taya' ngu' 'na nu cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñati, cha' tsa lo'o ngu' 'na slo sti jo'ó nu laca loo, slo mstru cha' jo'ó. Cua'ni cuayá' ngu' bi' 'na li'. Chcuil' ngu' cha'

ntsu'u qui'ya 'na, lo'o jua'a xqui'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'. Li' tsa lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo ji'i lcaa na.

³⁴ Li' xtyí lo'o ngu' bi' 'na, tyu'u hitya sañi' ngu' bi' loo na', quiji'i ngu' bi' 'na lo'o reta. Li' cuju'i' ca'a ngu' bi' 'na lo crusi cha' cajaa na'. Pana lo'o tyu'u scua sna tsá, li' tyu'ú na' chaca quiya'.

Ndijña Jacobo lo'o Juan sca cha' tso'o ji'i Jesús

³⁵ Lo'o li' ñaa Jacobo lo'o Juan tya'a slo Jesús. Sñi' Zebedeo laca ngu' bi'.

—Mstru —nacu'i ngu'—, tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, ntsu'u sca cha' nu nti' ya cha' cua'ni nu'u cuentya ji'i ya —nacu'i ngu' ji'i Jesús.

³⁶ —¿Na laca nti' mā cha' cua'ni na' cuentya ji'i mā? —nacu'i Jesús ji'i ngu' li'.

³⁷ —Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' ji'i ya cha' stu'ba ti tyaca'a ya lo'o nu'u ca su tlyu su xee tsa, ca su caca nu'u loo nde loo la —nacu'i ngu' bi'—. Tsaca ya tyaca'a ya la'a tsu' cu'i su ntu-cua nu'u, chaca ya tyaca'a ya la'a tsu' coca jinu'u.

³⁸ —Ná jlo ti' mā ñi'ya cha' ndijña mā 'na juani —nacu'i Jesús ji'i ngu'—. ¿Ha taca ji'i mā cha' co'o mā taná clyaa' nu nga'a cha' co'o na'? ¿Ha talo mā si xcube' ngu' ji'i mā ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' 'na nu lo'o cuju'i ngu' 'na?

³⁹ —Taca ji'i ya —nacu'i ngu' ji'i Jesús li'.

—Chañi cha' lo'o cu'ma nga'a cha' co'o mā taná clyaa' nu nga'a cha' co'o ycu'i na' —nacu'i Jesús—. Chañi cha' chcube' mā ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' 'na.

⁴⁰ Pana, nu tyaca'a mā la'a tsu' cu'i 'na, nu tyaca'a mā la'a tsu' coca 'na ni, ná ntsu'u chacuayá' 'na cha' ta na' su tyaca'a ñati ca ndacua. Cua laca ngusubi ycu'i Ni ji'i ñati nu tyaca'a nde sii' na' tyempo bi' —nacu'i Jesús ji'i ngu'.

⁴¹ Nu xa' la tii tya'a ngu' nu ndya'a lo'o Jesús ni, lo'o ngua tii ngu' ñi'ya cha' laca nu ngüijña Jacobo lo'o Juan ji'i Jesús, chí tsa ngua ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' bi' li'.

⁴² Pana nchcui' Jesús lo'o ca ta'a ngu' sca tyempo ti:

—Jlo ti' mā cha' nu ngu' nu laca loo ji'i ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacu'i Jesús—. Lye tsa nclyo ngu' bi' cña ji'i ngu' ca quichí tyi ngu'.

⁴³ Pana nu cu'ma ni, ná tso'o cua'ni mā jua'a. Lcaa lo cña nu taca xtyucua mā ji'i tya'a ñati mā, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni mā, si cua nti' mā cha' caca mā loo ji'i ngu' bi'.

⁴⁴ Lo'o jua'a si nti' mā cha' ndulo la cha' ji'i mā cuentya ji'i ngu' tya'a mā, ntsu'u cha' cua'ni mā ñi'ya si laca mā msu ji'i tya'a ñati mā, masi ná lo'o caya'.

⁴⁵ Na' nu cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñati, ná lijya na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; ycu'i na' laca na' msu ji'i ñati, bi' cha' lijya na'. Na cua lijya na' cha' cajaa na' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u

ji'i ñati, cha' cua'ni lyaá na' ji'i quiña'a tsa ñati li' —nacui Jesús ji'i ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i Bartimeo nu cuityi'

⁴⁶ Lo'o li' ndyalaa Jesús ca quichi Jericó. Nteje tacui ngu' cla'be quichi bi'. Nu lo'o cua tyaa ti Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, li' quiña'a tsa ñati ndyaa lo'o ngu' bi'. Jua'a ngua li', to' tyucui nga'a sca nu cuityi' nu naa Bartimeo, ndijña msta ji'i ngu' nu lijya bi'. Sñi' Timeo laca nu quicha bi'.

⁴⁷ Nu lo'o ngua tii yu quicha bi', cha' lijya ycui' Jesús Nazaret, cui ngusi'ya ji'i Jesús li':

—Jesús, ñati tya'a ji'i jyo'o David laca nu'u —nacui—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna' —nacui nu quicha bi' ji'i Jesús.

⁴⁸ Tyu tya'a ñati ngua ti' cua'a ngu' ji'i nu quicha bi', cha' cuaana ti tyaca'a, ngua ti' ngu'; pana ná ntaja'a nu quicha bi', cui la nxi'ya li':

—Cusu', ñati tya'a ji'i jyo'o David laca nu'u —nacui nu quicha—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'.

⁴⁹ Li' ndatu Jesús, se'i ti ndu yu li'.

—Ñacui ma ji'i yu cha' caa yu ca nde —nacui Jesús.

Li' nacui ngu' ji'i nu cuityi' cha' tsaa ca slo Jesús.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'u juani —nacui ngu' ji'i nu quicha bi'—. Tyatu nu'u, yaa clyu nu'u slo La Jesús jua —nacui ngu'.

⁵⁰ Li' ngulo nu quicha plee ji'i, nxyanu ji'i. Hora ti ndyatu ngusna ndyaa slo Jesús.

⁵¹ Li' nchcui' Jesús lo'o nu quicha bi':

—¿Na laca nti' nu'u cha' cua'ni na' lo'o nu'u? —nacui yu ji'i.

—Mstru —nacui nu cuityi'—, cua'ni nu'u jo'o 'na, cha' xa' tyaca' tso'o xee cloo na' ña'a na' chaca quiya' —nacui ji'i Jesús.

⁵² —Tso'o —nacui Jesús ji'i—, tyaa nu'u to' tyi juani. Jlyu ti' nu'u 'na, bi' cha' cua ndyaca tso'o cloo nu'u.

Hora ti ngua tso'o cloo nu cuityi' bi', na'a chaca quiya'. Li' ndu'u lca'a ji'i Jesús tyucui.

11

Ngua'ni chi ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹ Ca tiya' la ndyalaa ngu' cacua ti to' quichi Jerusalén su ndi'i tucua tya'a quichi sube ti nde sii' ca'ya Olivos. Betfagé lo'o Betania naa quichi sube bi'. Li' ngulo Jesús cña ji'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

² —Yaa ma ca quichi sube ti ndacua ti —nacui—. Lo'o tyalaa ma to' quichi bi', hora ti ña'a ma ndu sca huru ndyaca' nu bilya tyucua ngu' chu'. Sati' ma ji'i, cha' tyaa lo'o ma ji'i ca nde.

³ Si ntsu'u ngu' nu cacha' ji'i ma ni cha' laca ndyu'ni ma jua'a, li' ñacui ma ji'i ngu' bi': “Ntsu'u cña nu cua'ni huru re cuentya ji'i ycui' nu Xu'na na. Hora ti tyaa lo'o ya ji'i ni'

chaca quiya'." Jua'a ñacui ma jil'i ngu' bi' li'.

4 Ndu'u ngu' ndyaa ngu' quichi sube ti bi'; nquije huru jil'i ngu' su ndu to' calle, ndyaaca' ni' nde toni'i jil'i ngu'. Lo'o ngusat'i ngu' jil'i ni',

5 li' nchcui' sca ñati' nu ndu cacua ti lo'o ngu' bi':

—¿Ni cha' laca ngusat'i ma jil'i huru jua? —nacui yu jil'i ngu'.

6 Ndacha' ngu' jil'i yu bi' ñi'ya cña nu ngulo Jesús jil'i ngu' cha' chcui' ngu' lo'o. Li' nda yu chacuayá' cha' tsa ngu' lo'o huru.

7 Ñaa lo'o ngu' jil'i huru slo Jesús li'. Ngusta ngu' camxa jil'i ngu' hichu' huru cha' tyucua Jesús hichu' ni', ndyaa tu-cua Jesús hichu' li'.

8 Lo'o jua'a ngusta ngu' xa' late' lo yuu tyucui' bi', jua'a ndyaa ngu' ngusi'yu ngu' sta' yaca cha' sta ngu' laca' lo yuu, cha' ca tso'o ña'a tyucui' su tyeje tacui huru lo'o Jesús.

9 Ngusi'ya ngu' nu ndyaa nde loo Jesús, ngusi'ya ngu' nu lijya nde chu'; lye tsa ndyu'ni chi' ngu' loo Jesús:

—Cua'ni tlyu na jil'i ycuil' Ndyosi —nacui ngu'—. Cula-cua ycuil' Ni jil'i nu qui'yu re nu lijya lo'o chacuayá' jil'i ycuil' nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni tlyu na jil'i ycuil' Ndyosi —nacui ngu'—.

10 Tso'o tsa si cua'ni tlyu na jil'i yu re, cha' cua ngulala ti cha' caca ycuil' Ndyosi loo ca nde. Li' caca ñi'ya nu ngua lo'o ngua jyo'o

cusu' David loo cua sa'ni la —nacui ngu'—. Masi juani ti, cua'ni tlyu na jil'i ycuil' Ndyosi —nacui ngu'.

11 Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quichi Jerusalén, ndyat'i ngu' to' lo'o jil'i quichi bi'. Hora ti ndyaa na'a Jesús ne' laa tonu cajua li'. Na'a yu jil'i lcaa lo na nu ntucua cajua, lo'o li' nguxtyuu yu ñaa yu nde quichi Betania chaca quiya' lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, cha' ngusii tsa li'.

Ngusta Jesús yabe' jil'i sca yaca quityi nu ná lo'o si'yu

12 Lo'o nguxee chaca tsa li' ndu'u ngu' quichi Betania. Cuati ntyute' tsa Jesús li'.

13 Na'a yu cua tyijyu' xi su ndu sca yaca quityi nu ntsu'u laca' jil'i. Ndyaa na'a yu si ntsu'u si'yu lo, pana laca' ti ntsu'u, ná ntsu'u si'yu lo bi' tsiya' ti, cha' tya lyiji tyalaa tyempo tyu'u si'yu lo yaca bi'.

14 —Nga'aa cacu ngu' tsiya' ti si'yu nu tyu'u lo yaca cua —nacui Jesús li'.

Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús ni, ndyuna ngu' cha' nu nchcui' yu jil'i yaca bi'.

Ngulo'o Jesús jil'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

15 Tya ndyaa la ngu' xi, ndyalaa ngu' quichi Jerusalén. Li' ndyat'i Jesús ndyaa ne' laa tonu jua, nguxana yu ngulo'o yu jil'i ngu' nu ndujui' yu'ba cajua; lo'o jil'i ngu' nu ndyi'ya yu'ba bi', ngulo'o yu jil'i ngu' bi'. Lo'o nu ngu' nu nchcutsa'a cñi jil'i ñati' ni, nguxasu yu mesa

ji'ḷi ngu' bi', jua'a nguxasu yu yaca xlya ji'ḷi ngu' nu ndujui' paloma.

¹⁶ Ná nda Jesús chacuayá' tyeje tacui ngu' lo'o yu'ba ji'ḷi ngu' ca ne' laa tonu bi'.

¹⁷ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' jua:

—Ndi'ya nscua lo quityi ji'ḷi ycu' Ndyosi cuentya ji'ḷi laa re: “Ni'ḷi su caca chcu' lcaa ñati lo'o ycu' Ndyosi, jua'a ñacu' ngu' cha' ji'ḷi ni'ḷi 'na, nacui Ni”. Jua'a nscua lo quityi —nacui Jesús li'—, pana juani, cua ngua'ni ma cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'ḷi re —nacui Jesús ji'ḷi ngu' bi'.

¹⁸ Ndyuna sti jo'ó nu laca loo cha' bi', jua'a ndyuna mstru cha' jo'ó. Na'a ngu' cha' quiña'a tsa ñati ndaquiya' ngu' ji'ḷi cha' nu nclyu'u Jesús ji'ḷi ngu', bi' cha' ntsii nu ngu' tlyu bi' si caca tlyu la Jesús; ngua ti' nu ngu' tlyu bi' si caja ñi'ya caca cujui' ngu' ji'ḷi Jesús li'.

¹⁹ Lo'o cua ngusii tsa, li' ñaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ḷi. Ná ndyanu ngu' nde quichi' tlyu bi' talya.

Ngüityi yaca quityi bi'

²⁰ Nguxee chaca tsa, li' xa' nteje tacui ngu' cacua ti su ndu yaca quityi bi'. Cua ngüityi tsiya' ti yaca bi', tyucui ña'a lo'o quiche suu ngüityi.

²¹ Li' ntsu'u ti' Pedro cha' nu nchcu' Jesús ji'ḷi yaca bi' tya la caa.

—Mstru, ña'a xi ca nde ña'a —nacui Pedro ji'ḷi Jesús—.

Cua ngüityi yaca quityi nu ngusta nu'u yabe' ji'ḷi.

²² —Nga'a cha' jlya ti' ma ji'ḷi ycu' Ndyosi —nacui Jesús ji'ḷi ngu' li'—.

²³ Chañi cha' nu nchcu' na' lo'o ma juani, cha' si chcu' ma lo'o ca'ya re: “Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua nu'u nde lo hitya tyujo'o”, ñacu' ma, jua'a cua'ni ycu' Ni lo'o ca'ya bi'. Jua'a caca si chañi ji'ḷi ma cha' jlya ti' ma cha' caca sca cha' nu jña ma ji'ḷi Ni, pana si ná jlya ti' ma cha' nu nchcu' ycu' Ndyosi, ná caca bi' li'.

²⁴ Lo'o jua'a lcaa lo cha' nu ndijña ma ji'ḷi ycu' Ni laja lo'o nchcu' ma lo'o Ni, chañi cha' ta ycu' Ni cha' bi' ji'ḷi ma, si chañi cha' jlya ti' ma ji'ḷi Ni.

²⁵ La cui' jua'a, lcaa quiya' nu lo'o ndu ma cha' chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi, ntsu'u cha' cua'ni clyu ti' ma ji'ḷi tya'a ñati ma, si ntsu'u cha' ngusu'ba ñasi' ngu' ji'ḷi ma. Li' ycu' Ndyosi Sti ma nu ntucua nde cua, caca ji'ḷi Ni cua'ni clyu ti' Ni ji'ḷi ma ji'ḷi cha' cuxi nu ntsu'u ji'ḷi ma.

²⁶ Pana ná cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi Sti ma ji'ḷi ma ji'ḷi cha' cuxi nu ntsu'u ji'ḷi ma, si ná lo'o cua'ni clyu ti' ma ji'ḷi tya'a ñati ma.

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' ji'ḷi ycu' Ndyosi

²⁷ Li' xa' ndyalaa ngu' nde Jerusalén. Xa' ndyatí Jesús ndyaa xi ne' laa tonu jua. Na'a sti jo'ó tlyu ji'ḷi yu, lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ó lo'o ngu' cusu' nu laca loo ji'ḷi

quichj, na'a ngu' ji'i yu. Li' ndyu'u ti'i ngu' slo yu.

²⁸ —¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña nu ndyu'ni nu'u? —nacuj ngu' ji'i Jesús—. ¿Tilaca laca nu ngulo cña jinu'u? —nacuj ngu'.

²⁹ —Lo'o jua'a na', xcuane na' sca cha' ji'i cu'ma —nacuj Jesús li'—. Xacuj ma cha' bi' 'na, lo'o li' cacha' na' ji'i ma tilaca laca nu nda chacuayá' 'na —nacuj yu—.

³⁰ Ndi'ya laca cha' bi': ¿Tilaca laca nu ngulo cña ji'i jyo'o Juan cha' tyucuatya yu ji'i ngu'? ¿Ha ycu' Ndyosi nda chacuayá' ji'i Juan bi' lijya? ¿Ha ñati chalyuu ti nda chacuayá' ji'i yu? Cacha' liñi cu'ma jna' —nacuj Jesús ji'i ngu'.

³¹ Li' cuaana ti nchcui' nu ngu' tlyu bi' lo'o tya'a ngu':

—Si ñacuj na cha' ycu' Ndyosi ngulo cña ji'i jyo'o Juan bi', li' xacuj yu cha' ji'i cua: “¿Ni cha' laca ná ndaquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' yu lacua?”

³² ¿Ha tso'o la ñacuj na cha' ñati chalyuu ti ngulo cña ji'i Juan? —nacuj ngu' ji'i tya'a ngu'.

Na cua ntsij nu ngu' nu laca loo bi' ña'a ji'i lcaa ngu' nu ndi'i quichj bi'. Jlo ti' nu ngu' tlyu bi' cha' lcaa ngu' bi' cua ngusñi ngu' cha' ji'i jyo'o Juan cha' tu'ba ji'i ycu' Ndyosi ngua.

³³ —Ná jlo ti' ya —nacuj ngu' ji'i Jesús li'.

—Tso'o lacua —nacuj Jesús—. Lo'o jua'a na' ni,

ná cacha' na' ji'i ma tilaca laca nu ngulo cña 'na cha' cua'ni na' cña nu ndyu'ni na' —nacuj yu ji'i nu ngu' tlyu bi'.

12

Cuij ji'i msu xña'a

¹ Lo'o li' nguxana Jesús nda yu sca cuij lo'o nu ngu' tlyu nu ndu cacua ti slo yu:

—Ntsu'u sca ñati, ndi'i xi tyuu tya'a yaca si'yu losu' tyixi ji'i nu cua ndyataa yu. Ngüiñá yu sca lo'o chu' yaca bi'. Li' ngulu yu sca pilya tlyu ne' quee su tyatá si'yu, cha' tyu'u hitya tyixi ji'i si'yu bi'. Lo'o jua'a ngüiñá yu sca ni'i su tyi'i ngu' cua ji'i yaca si'yu bi'.

'Li' nda yu ne' lo'o su ndu yaca bi' ngüiñá xa' la ñati. Tsa cla'be ti si'yu nu tyu'u lo yaca bi' caja ji'i ycu' li'. Li' ndu'u yu ndyaa yu xa' quichj tyijyu' la.

² Lo'o ndyalaa co' nu nga'a cha' cumi si'yu losu' bi', li' ngulo yu cña ji'i msu ji'i cha' tsa slo ñati bi', tsa squi'ya xi si'yu losu' tyixi nu nga'a cha' tyacua ji'i ycu'.

³ Hora ti ntejeya' ngu' nu ndu loo cña bi' ji'i msu nu ndyalaa ca ti, ngujui'i ngu' ji'i; ná nda ngu' ni sca ti si'yu losu' cacu xu'na cña bi'.

⁴ Xa' ngulo xu'na cña ji'i chaca msu cha' tsa na'a msu bi' ji'i yaca si'yu ji'i yu. Chaca quiya' ngua'ni lya' tsa ti' ngu' bi' ji'i msu nu ndyala slo ngu'. Ngujui'i ndacu' ngu' scua' hique msu bi', lo'o jua'a ngu' ngu' quee ji'i.

⁵ Xa' ngulo xu'na bi' cña jilí chaca msu, lo'o li' ndyujuii ngu' jilí nu msu bi'. Tyuu tya'a msu cua nda xu'na cña jilí cha' tsaa squi'ya ngu' si'yu losu' bi', pana ngua'ni lya' tsa ti' nu ñatí bi' jilí ca ta'a msu nu ndyaa slo ngu'. Ntsu'u msu bi' ñaa ngujuií ti ngu' jilí, lo'o jua'a ntsu'u nu ndyujuii ngu' jilí tsiya' ti.

⁶ 'Chaca tya ñatí ndyanu jilí xu'na cña bi', sca sñi' yu nu tyaca'a tsa jilí yu laca bi'. Li' nda xu'na cña jilí sñi' ycuí' ca cha' tsaa na'a jilí nu ngu' nu lya' ti' bi'. “Ná tyiquee' taquiya' ngu' jilí sñi' na”, ngua ti' xu'na bi'.

⁷ Pana lo'o na'a nu ngu' nu lya' ti' bi' jilí sñi' ycuí' xu'na cña bi', li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': “Nu jua caca xu'na yaca re nde loo la”, nacuí' ngu' jilí tya'a ngu'. “Tso'o la si ca ta'a na cujuí clya na jilí yu, cha' tyanu yaca re cuentya jina tsiya' ti”, nacuí' ngu'.

⁸ Li' ngusñi ngu' bi' jilí sñi' xu'na cña bi', ndyujuii ngu' bi' jilí; nguxcuaa ngu' jilí jyo'o bi' ca chu' lo'o.

⁹ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu', nchcuane yu sca cha' jilí ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni xu'na cña bi' li'? —nacuí' Jesús jilí ngu'—. Ná tyiquee' ndi'ya cua'ni yu: tyaa ycuí' xu'na cña bi' ca su ndu yaca bi'; li' cujuí yu jilí lcaa ñatí nu lya' ti' bi', cuati ta yu jilí yaca si'yu bi' ñaa xa' la ñatí cha' cua'ni

ngu' cña ndacua. Jua'a cua'ni xu'na cña bi'.

¹⁰ '¿Ha bilya chcuí' ma lo quityi jilí ycuí' Ndyosi su nscua ndi'ya?:

Ntsu'u sca quee nu nguxcuaa cuityi ni' jilí clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu';

pana juani cua ngujui cña nu cua'ni quee bi', cha' ndu bi' su ndulo la cha' jilí cuentya jilí ycuí' Ndyosi.

¹¹ Ycuí' nu Xu'na na ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi' cha' ndube tsa ti' na jilí cha' tlyu bi'.

Jua'a nchcui' quityi —nacuí' Jesús.

¹² Lo'o li' ngua ñasi' nu ngu' tlyu bi' jilí Jesús, cha' ngua tii ngu' bi', cha' cua nchcui' Jesús cha' jilí ycuí' ngu' bi' laja lo'o nda yu cuíi bi' lo'o ngu'. Xñi ngu' bi' jilí Jesús ngua ti' ngu'; pana ná ngua jilí ngu', cha' ntsii ngu' jilí nu ñatí quiña'a bi'. Bi' cha' ndu'u nu ngu' tlyu bi', ndyaa ngu' li'.

Cha' jilí cñi cña loo ngu'

¹³ Ca tiya' la li' ngulo nu ngu' tlyu bi' cña jilí tucua sna tya'a ngu' fariseo, jua'a jilí xi ñatí nu cuentya jilí rey Herodes, cha' tsaa ngu' ca slo Jesús, cha' chcuí' cuayá' ngu' lo'o yu.

¹⁴ Lo'o cua ndyalaa ngu' slo yu, li' nchcui' ngu' lo'o yu:

—Mstru —nacuí' ngu' jilí Jesús—, jlo ti' ya cha' liñi tsa ndu'ni nu'u; la cui' cha' liñi nu ntsu'u jilí ycuí' Ndyosi, bi' ti cha' laca nu nclu'u nu'u jilí ngu'. Ná ndube ti' nu'u ñi'ya

cha' nu nchcui' ngu' jinu'u. Sca ti cuayá' nti' nu'u ña'a nu'u jil'i lcaa ñati, masi ngu' ti'i, masi ngu' tonu. Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, ¿ha tso'o si ta na cñi cña loo na cuentya jil'i rey tlyu nu ndi'i xa' tsu' bi'? —nacui' ngu'—. ¿Ha ndu'ni tsa cha' ta na cñi bi' jil'i ngu'? ¿Ha ná tso'o la masi ná ta na cñi bi' tsiya' ti?

15 Ngua tii Jesús cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

—¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' ma 'na jua'a? —nacui' Jesús jil'i ngu' bi'—. Ta ma sca cñi plata 'na cha' ña'a na' jil'i.

16 Li' nda ngu' sca cñi jil'i. Nchcuane Jesús jil'i ngu' li':

—¿Tilaca nu ca jil'i lcu'i nu nga'a chu' cñi re? ¿Ti jil'i xtañi yu nu nscua chu' cñi re? —nacui' Jesús jil'i ngu'.

—Xtañi nu rey tlyu nu ndi'i xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacui' ngu' li'.

17 —Tso'o —nacui' Jesús li'—, jil'i rey tlyu bi' tya ma lcaa na nu nga'a cha' ta ma jil'i lacua, lo'o jua'a jil'i ycu'i Ndyosi tya ma lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma jil'i Ni.

Ndube tsa ti' ngu' cha' nchca tsa jil'i Jesús xtyacui cha' lo'o ngu' bi'.

Nchcuane ngu' jil'i Jesús ñi'ya caca lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'

18 Lo'o li' ndyalaa xi ngu' saduceo slo Jesús; lo'o nu ngu' bi' ni, ná jlyu ti' ngu' cha' tya tyu'ú jyo'o chaca quiya'. Nchcuane ngu' bi' sca cha' jil'i Jesús li':

19 —Mstru —nacui' ngu' bi'—, sa'ni la nguscua jyo'o Moisés sca cha' lo quityi cuentya jil'i tya'a ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujuii tsaca yu ni, si cua ngujui clyo'o yu pana bilya caja sñi' yu, li' ntsu'u cña jil'i tya'a ngula yu nu ntucua ycu'i ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a clyo'o jyo'o tya'a yu. Li' chcui' ngu' jil'i sñi' clyo ngu' cha' sñi' nu qui'yu nu cua ngujuii bi' laca bi', cha' ná chcuna' xtañi yu nu cua ngujuii bi'. Jua'a nchcui' Moisés cua sa'ni la.

20 ¿Ñi'ya caca li'? Ngua sca quiya' ndi'i cati tya'a nu qui'yu, xcui' tya'a ngula ngu'. Ngujui clyo'o nu cusu' la, pana yala ti ngujuii li', lo'o bilya caja sñi' ngu'.

21 Lo'o jua'a ngujui clyo'o nu cuna'a ti'i bi' lo'o chaca yu tya'a ngula jyo'o bi'. La cui' jua'a ngujuii nu qui'yu bi', lo'o bilya caja sñi' ngu'. Xa' ngujui clyo'o nu cuna'a ti'i bi' lo'o chaca yu tya'a jyo'o bi'.

22 Lo'o jua'a ngua cha' jil'i lo'o nu cati tya'a ngu' qui'yu bi'. Ná ngujui sñi' ngu' tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngujuii nu cuna'a bi'.

23 Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ni, ¿tilaca caca clyo'o nu cuna'a bi', cha' nu ca ta'a cati tya'a ngu' bi' cua nguti'i lo'o nu cuna'a bi'?

24 —Ná jlo ti' ma tsiya' ti —nacui' Jesús jil'i ngu' bi'—, cha' ná nchca cuayá' ti' ma ñi'ya cha' nu nscua lo quityi jil'i ycu'i Ndyosi. Ná nchca cuayá' ti' ma ñi'ya ña'a cña

tonu tsa nu nchca ji'í ycuí' Ndyosi cua'ni Ni.

²⁵ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quíya', nga'aa ntsu'u cha' caja clyo'o ngu' li'. La cui' ñi'ya nu ndi'í xca' ji'í ycuí' Ndyosi ca su ntucua Ni, la cui' jua'a tyi'í ngu' li'.

²⁶ ¿Ha ná jlya ti' mā cha' tyu'ú jyo'o chaca quíya'? ¿Ha bilya chcuí' mā lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la? Tso'o la si chcuí' mā ñi'ya nscua cha' ji'í yaca quiche' bi', nu lo'o nchcuí' ycuí' Ndyosi lo'o Moisés ndi'ya: “Ycuí' Ndyosi Xu'na Abram laca na'”, nacuí ycuí' Ni ji'í Moisés; “ycuí' Ndyosi Xu'na Isaac laca na', ycuí' Ndyosi Xu'na Jacob laca na'”.

²⁷ Ná nacuí quityi bi' cha' na cua ngua ycuí' Ndyosi Xu'na ngu' bi', ña'a ti tya laca Ni Xu'na ngu' bi' juani; lo'o jua'a laca ycuí' Ndyosi Xu'na lcaa ñati lu'ú. Bi' cha' nacuí na' cha' ná ngua cuayá' ti' mā tsiya' ti —nacuí Jesús ji'í nu ngu' saduceo bi'.

Cña nu ndulo la cha' cua'ni na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi

²⁸ Ndu sca mstru cha' jo'ó slo Jesús li'. Ndyuna mstru bi' ñi'ya nu nguxacuí ngu' cha' ji'í Jesús, ñi'ya ngua cha' tso'o tsa nchcuí' Jesús lo'o ngu'. Lo'o li' nchcuane mstru bi' sca cha' ji'í Jesús:

—Ca ta'a cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na ni, ¿ñi'ya cña laca nu ndulo la cha' cua'ni na ji'í? —nacuí ji'í Jesús.

²⁹ Li' nguxacuí Jesús cha' ji'í mstru bi':

—Ndi'ya nchcuí' cha' nu nscua clyo la bi': “Cu'ma ngu' Israel, cua'a jyaca mā cha' sca ti ycuí' Ndyosi laca nu Xu'na na” —nacuí Jesús ji'í—.

³⁰ “Lo'o jua'a ntsu'u cha' tyucuí tyiquee mā tyu'u cha' ji'í mā lo'o ycuí' Ndyosi nu Xu'na mā, nu lo'o lubii ti cre-siya ji'í mā, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique mā, jua'a lo'o tyucuí juersa ji'í mā tyu'u cha' ji'í mā lo'o Ni.”

³¹ Lo'o jua'a nscua chaca cha' nu nchcuí' ndi'ya: “Cua'ni tya'na ti' mā ji'í tya'a ñati mā ñi'ya nu ndu'ni tya'na ti' mā ji'í ycuí' ca mā”. Nga'aa ntsu'u xa' la cña nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na —nacuí Jesús.

³² —Cha' liñi laca cha' nu nchcuí' nu'u, mstru —nacuí mstru bi' ji'í Jesús—, chañi cha' nu nchcuí' nu'u cha' sca ti ycuí' Ndyosi nu chañi cha' laca Ni Xu'na na; nga'aa ntsu'u chaca.

³³ Lo'o jua'a tyucuí tyiquee na nga'a cha' tyu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique na, jua'a lo'o tyucuí juersa ji'na tyu'u cha' ji'na lo'o Ni; ndu'ni tsa cha' cua'ni na jua'a. Lo'o jua'a cha' cua'ni tya'na ti' na ji'í tya'a ñati na, ñi'ya nu tya'na ti' na ña'a na ji'í ycuí' ca na, tso'o tsa cha' bi'. Nu lo'o cua'ni na cña jua'a, quiña'a tsa cha' tso'o ndyu'ni na li'. Xtyi la cha' ndulo ji'na cha' tsa lo'o na msta nu caca ji'í ycuí' Ndyosi, masi msta ndyaquí, masi na'ni lu'ú nu cjuui na ca ne' laa cha' caca

msta.

³⁴ Ngua cuayá' tso'o ti' nu qui'yu bi', ngua ti' Jesús.

—Ná quiña'a tsa lyiji jinu'u cha' tyatí nu'u cha' jí'í ycuí' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya jinu'u —nacuí Jesús jí'í mstru bi'.

Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', nga'aa nchcui' ngu' xi xa' la cha' lo'o, cha' ntsíi ngu' xi jí'í.

Nchcuane Jesús jí'í ngu' cuentya jí'í Cristo

³⁵ Tya ndu Jesús nclyu'u yu jí'í ngu' ne' laa tonu bi'. Li' nchcuane yu jí'í ngu':

—Nchcui' nu mstru cha' jo'ó bi' cha' la cui' ñati tya'a jí'í jyo'o David caca Cristo —nacuí Jesús jí'í ngu'—. ¿Ni cha' laca nchcui' mstru bi' jua'a?

³⁶ Cua nchcui' ycuí' jyo'o David tya sa'ni la cha' Xu'na yu laca ycuí' Cristo. Xqui'ya cha' ngulu'u Xtyi'i ycuí' Ndyosi jí'í David, bi' cha' nguscua yu ndi'ya:

Ycuí' Ni nu laca Xu'na na nacuí jí'í Cristo nu Xu'na na:

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui' 'na”, nacuí Ni,

“ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' jí'í lcaa tya'a cusu jinu'u,

cha' caca nu'u loo jí'í lcaa ca cha'”, nacuí ycuí' Ndyosi nu Xu'na na jí'í Cristo.

³⁷ Xu'na na', nchcui' jyo'o David jí'í Cristo —nacuí Jesús jí'í ngu'—. ¿Ni cha' laca nchcui' ngu' cha' ñati tya'a jí'í

jyo'o David caca ycuí' Cristo lacua?

Tso'o tsa ndyuna ñati cha' nu nda Jesús, lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndu ca bi'.

Ngusta Jesús qui'ya jí'í mstru cha' jo'ó bi'

³⁸ Lo'o li' tya nclyu'u la Jesús jí'í ngu':

—Tii ti ti' ma cha' ná cñilo'o mstru cha' jo'ó jí'í ma. Ndiya tsa ti' ngu' bi', cha' tyijiloo ngu' jí'í xa' la ñati —nacuí Jesús—. Lacu' ngu' bi' late' tso'o ña'a nu tyucuí cu', cha' lye tsa cua'ni chí xa' ñati loo ngu' bi' lo'o ndya'a ngu' lcaya'.

³⁹ Ndiya ti' mstru bi' tyucua lo yaca xlya nu tso'o la ña'a ne' laa, jua'a tyucua ngu' bi' ca su tso'o la lo'o ndyaca ta'a.

⁴⁰ Hasta nxlyaá mstru bi' ni'í jí'í nu cuna'a ti'i, jua'a jí'í lcaa na nu ntsu'u jí'í nu cuna'a bi' nxlyaá ngu'. Tyiquee' nchcui' mstru bi' lo'o ycuí' Ndyosi; pana na cuiñi ti ndu'ni ngu' jua'a, cha' ña'a ñati jí'í ngu' nti' ngu'. Bi' cha' lye la xcube' Ni jí'í mstru bi', nu lo'o tyalaa tsá cha' cua'ni cuayá' Ni jí'í lcaa ñati.

Msta nu nda sca nu cuna'a ti'i

⁴¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyaa tucua yu xi ne' laa bi' cacua ti su ndu caju su nxu'ba ngu' cñi cha' caca msta. Na'a yu jí'í nu quiña'a tsa ñati nu ndya'a nsu'ba msta ne' caju caju. Ndyaa xi ngu' culiya', quiña'a tsa cñi ngusu'ba ngu' culiya' bi' ne' caju bi'.

⁴² Li' ndyalaa sca nu cuna'a ti'i, ngusu'ba tucua tya'a ti cñi sube ne' caju bi', ñi'ya nti' si laca bi' sca centavo ti.

⁴³ Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' caa ngu' slo:

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—, cha' tlyu la msta nu nda nu cuna'a ti'i jua que msta nu nda lcaa lo xa' la ñati nu ndya'a re.

⁴⁴ Xa' ñati ni, nda ngu' cñi nu ntyucua ti ji'i ngu'; pana nda nu cuna'a ti'i jua lcaa na nu ntsu'u ti xi ji'i, lcaa nu nga'a cha' caja xi na cacu ma' cua nda bi' juani.

13

Ngulala ti cati laa tonu

¹ Lo'o li' cua tyu'u ti Jesús ne' laa tonu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Mstru —nacui' tsaca yu ji'i Jesús—, ña'a tso'o nu'u xi ji'i laa tonu re cha' tso'o tsa ndya'. Tso'o tsa ña'a quee nu ntsu'u sii' ni'i re —nacui'.

² —¿Ha cua na'a mā cha' tonu tsa ni'i quee re? —nacui' Jesús ji'i li'—. Nde loo la tyalaa sca tsā lo'o cuityi ñati ji'i ni'i re tsiya' ti, hasta nga'aa tyanu ni sca quee nu xñi ca'a chu' tya'a.

Cha' ti'í nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

³ Lo'o ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos, ngua'a ngu' xi su tyaca' tso'o laa tonu bi'. Nga'a Jesús lo'o Pedro lo'o Jacobo lo'o

Juan lo'o Andrés, cuaana ti nchcuane ngu' bi' ji'i yu li':

⁴ —Cuacha' nu'u ji'i ya, ¿ni jacua' cuityi ngu' ji'i laa tonu jua? —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús—. ¿Ñi'ya caca ca cuayá' ti' ya nu lo'o cua caca ti cha' cuxi bi'?

⁵ Ngulu'u la xi Jesús ji'i ngu' li':

—Cui'ya mā cuentya cha' ná tucui cñilo'o ji'i mā —nacui' Jesús—.

⁶ Nde loo la caa quiña'a ñati nu hcui' cha' cuiñi ti ji'i ycu'i' na'. Chcui' ngu' cha' ycu'i' Cristo laca ngu', lo'o jua'a cñilo'o ngu' bi' ji'i quiña'a ñati nu jlya ti' cha' bi'.

⁷ 'Tyempo bi' cañi cha' nxu'u tya'a ngu' nasiyu re lo'o ngu' xa' nasiyu, lo'o jua'a caja cha' ji'i mā cha' nxu'u tya'a ngu' nasiyu tyijyu'. Ná cutsii mā li'.

⁸ Xu'u tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', jua'a xu'u tya'a ñati sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi tlyu, tyuu se'i clyacu' chalyuu li'. Lo'o jua'a lcu'a ti se'i caja jbi'ña ji'i ngu'. Pana lcaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana ti cha' chcube' ñati chalyuu, si' na cua tye ti chalyuu li'.

⁹ 'Lo'o cu'mā ni, tii ti ti mā tyi'i mā li' —nacui' Jesús—. Tejeya' ñati cuxi ji'i mā, jua'a sta ngu' qui'ya ji'i mā slo ngu' tisiya; quiji'i ngu' bi' ji'i mā, masi ca ne' laa ji'i ngu'. Nga'a cha' tsatu mā slo ngu' gobierno, slo ngu' nu laca loo; cuentya jna' cacha' mā lcaa cha' tso'o jna' ji'i ngu' bi'.

10 Pana tya lyiji tye chalyuu li', cha' clyo ntsu'u cha' cañi cha' tso'o cuentya jna' slo lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu.

11 Ná cutsii mā lo'o tejeya' ngu' ji'i mā cha' tsaa lo'o ngu' ji'i mā slo ngu' tisiya cha' caca cuayá' ji'i mā lo'o ngu' bi', ni ná culacua tsa ti' mā ñi'ya cha' nu xacui mā ji'i ngu' bi'; ta ycu' Ndyosi lcaa cha' nu nga'a cha' chcu' mā tsā bi'. Nga'aa si'i ycu' ti mā chcu' mā li', cha' lo'o tyucui chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu' Ndyosi chcu' mā.

12 Cuxi tsa caca tyempo li'; cujuu' cuañi' ñati ji'i tya'a ngu' cha' cujuu' ngu' ji'i, jua'a cujuu' cuañi' ngu' ji'i sñi' ngu'. Lo'o nu ngu' cuañi' ni, caca ñasi' ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu' li'; ta nu ngu' cuañi' bi' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu' cha' cujuu' ngu' cuxi ji'i.

13 Lye tsa caca ti' ti' lcaa ñati ji'i mā xqui'ya cha' ñati jna' laca mā. Ná cube ti' mā; lcaa cu'mā nu talo mā ji'i cha' cuxi bi' ña'a cuayá' nu tye chalyuu, cua'ni lyaá ycu' Ni ji'i mā li'.

14 'Cua nscua lo quityi ji'i jyo'o cusu' Daniel nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni, cha' ca tiya' la ña'a mā cha' tyu sca na nu suba' tsa, nu cua'ni ñu'u ji'i lcaa na lubii—. (Caca cuayá' ti' mā cha' bi' nu lo'o chcu' mā lo quityi re.) —Nu lo'o ña'a mā cha' ndu na suba' bi' ca ne' laa tonu su ná ntsu'u chacuayá' tyu —nacui Jesús—, li' tso'o la si xna lcaa mā nu ndi' mā

nde loyuu su cuentya Judea, xna mā cha' tyu'u cuatsi' mā laja ca'ya.

15 Xna clya mā tsā bi' li'. Si nga'a ñati que ni'i ji'i li', nga'aa caca tyempo ji'i ngu' bi' tyā ngu' nde ne' ni'i, cha' culo ngu' yu'ba nu ntsu'u ji'i ngu'; nga'a cha' ca'ya clya ngu' bi' nde lo yuu cha' xna clya ngu' li'.

16 Lo'o jua'a si nga'a ñati lo xtya tsā bi', nga'aa caca tyempo xtyuu ngu' bi' ca to' tyi ngu' cha' squi'ya ngu' te' quicha' ji'i ngu', cha' ntsu'u cha' xna clya ngu' bi' li'.

17 Tya'na tsa nu cuna'a tana; jua'a nu cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ntyi', tya'na tsa caca ngu' bi' lo'o caca tsā bi'.

18 Tso'o si jña mā cha' ji'i ycu' Ndyosi cha' ná caca tyempo tlya' bi' nu lo'o ntsu'u cha' xna mā,

19 cha' lye tsa chcube' ngu' tsā bi'. Ni sca quiya' bilya chcube' ñati chalyuu jua'a, tya lo'o ngüiñá ycu' Ndyosi chalyuu. Lo'o jua'a tyempo nu caca nde loo la, nga'aa chcube' ngu' chaca quiya' jua'a.

20 Pana cua nacui ycu' nu Xu'na na cha' xtyi la tsā caca tyempo nu chcube' ngu' ca li'. Si tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa clyaá ni tsaca ñati chalyuu li'. Pana xqui'ya cha' tya'na ti' ycu' Ni ji'i ñati ji'i Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti tsā caca tyempo cuxi bi'.

21 'Ca nde loo la ndi'ya chcu' nu ngu' cuiñi lo'o mā:

“Ña'a mā ña'a, cua ndyalaa Cristo ca nde”, ñacui ngu' cuiñi. Lo'o li': “Ña'a mā ña'a, cua ndyalaa Cristo quichi jua”, ñacui xa' la nu cuiñi li'. Ná taquiya' mā ji'i cha' nu hcui' ngu' bi'.

²² Cristo cuiñi caca ngu' bi'. Lo'o jua'a tyu'u tucua xi nu cuiñi nu hcui' cha' tu'ba ji'i ycu' Ndyosi laca ycu' ca ngu'; cha' cuiñi ti cua'ni ngu' bi' cha' tlyu, cha' cube tsa ti' xa' ñati. Cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'a, cha' tyijiloo ngu' ji'i mā nti' ngu', lo'o jua'a ji'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i.

²³ Cua ndacha' na' cha' bi' ji'i mā juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi', cha' cui'ya mā cuentya ñi'ya caca cha' bi', cha' caca tii ti' mā li'.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa ycu' nu cua nda Ni ji'i lijya cha' caca ñati

²⁴ Tya ngulu'u Jesús la xi cha' ji'i ngu' li':

—Lo'o li' —nacui yu—, nu lo'o ndye nchcube' ñati, caca talya ña'a xee cuichaa li', lo'o jua'a nga'aa tyaca' xee co' li'.

²⁵ Tyalú cuii lo'o cualya nu ntsu'u nde cua ca lo yuu li', lo'o jua'a xquiña Ni ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua.

²⁶ Lo'o na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati ni, ña'a ngu' 'na, cha' caa na' laja coo nu ndubi tsa ña'a. Lye xi ña'a caca li', cha' lo'o lcaa juersa 'na caa na'.

²⁷ Li' culo na' cña ji'i quiña'a tsa tya'a xca ji'i ycu' Ndyosi, cha' tsaa xca bi', cha' xuti'i se'i ti ji'i lcaa ñati nu cua

ngusubi ycu' Ni ji'i; tsaa xca bi' lcaa su ndi'i ñati bi' tyucui ña'a chalyuu.

²⁸ 'Ntsu'u sca cha' nu ca tsa'a na xi lo'o ña'a na masi yaca quityi, masi yaca ntsati. Nu lo'o xana tyucua sati, li' caluu laca'; caca cuayá' ti' na li' cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo.

²⁹ Lo'o jua'a caca cuayá' ti' mā cha' cua tye ti lcaa cha'; nu lo'o ña'a mā tyu'u tucua lcau ti cha' nu cua ndacha' na' ji'i mā tsa, cua caa ti ycu' na' li'.

³⁰ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā, cha' lo'o bilya tye cha' ji'i lcaa ñati nu lu'ú chalyuu juani, li' caca lcaa cha' nde chalyuu ñi'ya nu ndacha' na' ji'i mā tsa.

³¹ Tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, tye cha' ji'i chalyuu, pana ná tye tsiya' ti cha' nu cua nchcui' na' lo'o mā, cha' xcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na'.

³² 'Ni sca ñati ná jlo ti' ni tsa caca cha' bi', ni hora caca; masi xca ji'i ycu' Ndyosi, masi na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu' Ni, ná jlo ti' ya. Sca ti ycu' Ndyosi Sti na', jlo ti' Ni ni tsa caca bi'.

³³ 'Tii ti ti' mā tyi'i mā, cua'ni yala mā lo'o ntajatya ti mā ji'i ycu' Ni, cha' ná jlo ti' mā ni jacua' caca tsa bi'.

³⁴ Ñi'ya laca lo'o cua tsaa ti sca ñati tlyu tyijyu': lo'o cua tsaa ti yu, ta yu cña ji'i msu cha' ña'asi' ngu' to' tyi yu, sca cña scaa msu bi'; cuati culo nu xu'na ni'i bi' cña ji'i nu qui'yu nu ndu cua ca to' lo'o cha' cua'ni tii ti' yu.

35 Jua'a cu'ma ni, tii ti ti' ma tyi'i ma cha' ná jlo ti' ma ni jacua' tyaa nu Xu'na ma, masi nde ngusii, masi cla'be talya, masi hora nxi'ya ndye'e, masi lo'o cua nguxee chaca tsa.

36 Tii ti ti' ma tyi'i ma lacua si tsiya' ca tyu'u tucua yu caa yu, cha' ná tyalaa ycu' nu Xu'na ma laja lo'o laja' ti ma.

37 Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma, jua'a lo'o lcaa ñati: Tii ti ti' ma tyi'i ma lacua.

14

Cuaana ti ngüiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' ji'i Jesús

1 Tya lyiji tya tyucuaa tsa cha' caca ta'a pascua, li' ndyaca ta'a su ndacu ngu' xlyá nu ná ndya' lo'o scua tiye'. Nclyana sti jo'ó nu laca loo, nclyana mstru cha' jo'ó, ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' caca tejeya' ngu' ji'i Jesús cuaana ti, cha' cjuui ngu' ji'i.

2 Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cña bi':

—Ná tso'o tejeya' na ji'i yu tsa ta'a —nacu' ngu'—. Caca ñasi' tsa lcaa ñati nu ndi'i ta'a si jua'a, tlyu tsa cha' cusuu caca bi' li'.

Nda'a sca nu cuna'a setye hique Jesús

3 Lo'o li' nga'a Jesús to' tyi Simón nu ngusñi quicha ndyatsu' cuaña'. Ca quichi Betania ntucua tyi nu Simón bi'. Lo'o nga'a ngu' to' mesa ndyacu ngu', li' ndyalaa sca nu cuna'a slo ngu' lo'o sca caatyá quee alabastro, nu

ngutsa'a lo'o setye tyixi xtyi'i nu laca setye nardo; quiña'a tsa nga'a setye bi'. Li' ngucha nu cuna'a bi' tu'ba caatyá, ngusalú setye lo xlya hique Jesús su ntucua yu.

4 Bi' cha' ngua ñasi' xi ñati tya'a ndyacu ngu' nu lo'o na'a ngu' cha' bi':

—¿Ni cha' ngusalú nu cuna'a setye cua jua'a ti? —nacu' ngu'—.

5 ¿Ni cha' ná ndyujui' ji'i cha' caja xi cñi cha' ta ji'i ngu' ti'i? Sna siyento cñi plata nga'a tsa lo cua setye tyixi xtyi'i bi' —nacu' ngu' ji'i tya'a ngu'.

Lye tsa nchcui' ngu' lo'o nu cuna'a bi' li'.

6 —Nga'aa chcu' lye ma lo'o nu cuna'a re —nacu' Jesús ji'i ngu'—. Ná cua'a ma ji'i. Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re cuentya jna'.

7 Lcaa tsa ndi'i ngu' ti'i lo'o ma nde chalyuu, bi' cha' taca cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' ti'i ni jacua' nu nti' ti ma; pana nu na' ni, cua tye ti tsa nu tyi'i na' lo'o ma.

8 Cua ngua'ni nu cuna'a re lcaa ña'a cha' nu nchca ji'i. Na cua ngua'ni ma' cha' caca tyixi xtyi'i loo na' juani; masi tya lyiji cajaa na', yala la ngua'ni cho'o ma' ji'i tyucui ña'a na' cha' xatsi' ngu' na.

9 Chañi cha' nu chcu' na' lo'o ma juani, cha' lcaa su cañi cha' jna' tyucui ña'a chalyuu, ca bi' cuna ñati lcaa cha' nu ngua'ni nu cuna'a re juani, cha' tyi'u ti' ngu' cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re.

Ndyujui' Judas cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' xña'a

10 Lo'o Judas Iscariote ni, la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca bi'. Li' ndu'u nu Judas bi' ndyaa slo sti jo'ó nu laca loo, cha' cujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' bi'.

11 Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu ngu' tlyu bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Judas lo'o ngu', bi' cha' nacui' ngu' tlyu bi' ji'i cha' ta ngu' cñi ji'i. Li' ncllyana Judas ni hora caca ji'i ta ji'i Jesús ya' ngu' xña'a bi'.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sii lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

12 Lo'o ngua tsá clyo ji'i ta'a nu ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya' bi', tsá bi' ndujui' ngu' xlya' cuañi' cha' cacu ngu' ta'a pascua. Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—¿Macala cua'ni cho'o ya na cha' cacu na sii nu cuentya ji'i ta'a pascua? —nacui' ngu' ji'i yu.

13 Li' ngulo Jesús cña ji'i tu-cua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Yaa clya mā lquichī —nacui' yu ji'i ngu' bi'—. Cajua tyacua tya'a mā lo'o sca nu qui'yu nu ntucua sca te'í hitya scu yu. Tsa lca'a mā ji'i yu bi'.

14 Su tyatí yu ni'j, ndi'ya chcui' mā lo'o nu laca xu'na ni'j bi': “Ndi'ya nacui' nu mstru ji'na jinu'ú: Cua'ni nu'ú cha' tso'o cacha' nu'ú 'na, ¿macala ntsu'u su caa

na' cha' cacu na' sii lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a 'na, cha' cua'ni ya ta'a pascua?” Jua'a ñacuī mā ji'i ngu' nu ca tyi bi'.

15 Li' culu'u yu sca se'j tlyu ji'i mā, sca ba'a ni'j nde cua nu cua laca ngua tso'o, nu ntsu'u lcaa na nu cua'nijo'o ji'na li'. Ca bi' cua'ni cho'o mā sii cacu na —nacui' Jesús.

16 Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lquichī ndyalaa ngu' to' ni'j bi', lo'o ñi'ya nu nacui' Jesús ji'i ngu', jua'a ngua cha' bi'. Ngua'ni cho'o ngu' na cacu ngu' sii cuentya ji'i ta'a pascua li'.

17 Lo'o cua ngusii, li' lijya Jesús lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

18 Laja lo'o nga'a ngu' ndyacu ngu', li' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā —nacui' Jesús—; ntsu'u tsaca cu'mā nu stu'ba ti ndyacu lo'o na juani, nu cua cujui' ti cresiya 'na ji'i ngu' xña'a.

19 Xñi'j xi ti' ngu' ndi'j ngu' li'. Hora ti lcaa ngu' lo'o tya'a ngu', nguxana nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—¿Ha na' nu ta jinu'ú ya' ngu' xña'a? —nacui' tsaca ji'i.

—¿Ha na'? —nacui' chaca ji'i li'.

20 —Sca yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a mā, bi' laca nu cujui' cresiya 'na ji'i ngu' xña'a —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Sca yu tya'a mā nu stu'ba ti ndyacu lo'o na ne' sca ti ca'ña scuaa re —nacui'—.

21 Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñatí ni,

caca cha' jna' ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cuentya jna' cua sa'ni la. Pana tya'na tsa ñati nu ta 'na ya' ngu' xña'a li', tso'o la ngua ji'i yu masi ná ngula yu chalyuu tsiya' ti.

22 Tya ndyacu ngu' sji bi' lo'o ntejeya' Jesús ji'i sca xlyá, ndya yu xly'a'be ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i xlyá bi', ngusa'be yu ji'i, cha' tacha ji'i ngu' cha' cacu ngu'.

—Cacu ma xlyá re —nacui Jesús ji'i ngu'—, cha' ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' nu nde.

23 Li' ntejeya' Jesús ji'i sca vaso vino, ndya yu xly'a'be ji'i ycu' Ni, nda yu vaso ji'i ngu' cha' co'o ngu' li'. Ndyo'o lcaa ngu' vino bi' li'.

24 —Ñi'ya nti' tañi na', jua'a nti' nu nde —nacui Jesús ji'i ngu'—. Tyalú tañi na' cha' caja ñi'ya cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ñati, cha' jua'a quiñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati chalyuu chaca quiya'.

25 Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' nga'aa co'o na' vino chaca quiya', ña'a cuayá' tyalaa tsá bi' lo'o co'o na' vino cucui lo'o cu'ma ca su laca ycu' Ndyosi loo; xa' co'o na' ji'i li'.

Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo ji'i Jesús tsiya' ti

26 Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca jii ji'i ycu' Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos.

27 Xa' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—Caca tyuju'u ti' lcaa cu'ma ña'a ma 'na —nacui Jesús ji'i ngu'—. Xtyanu ma

xi 'na ca ndyi la. Li' caca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi ndi'ya: “Lo'o cujuui na' ji'i nu ña'asii ji'i xly'a' bi', xna lcaa xly'a' tyaa ni' li'”. Jua'a nchcui' quityi.

28 Pana nu lo'o tyu'ú na' chaca quiya', tsa'a na' nde Galilea nu tya lyiji tsa cu'ma.

29 —Masi lcaa ngu' xtyanu ngu' jinu'u, pana nu na' ni, ná xtyanu na' jinu'u tsiya' ti —nacui Pedro ji'i Jesús li'.

30 —Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u —nacui Jesús ji'i Pedro—. Ca ndyi sna quiya' chcui' nu'u lo'o ñati cha' ná nslo nu'u 'na. Jua'a cha' ta nu'u lo'o ñati nu lo'o bilya xi'ya ndye'e tucua quiya' talya ndyi.

31 —Ná chcui' na' lo'o ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacui Pedro ji'i Jesús—. Masi cujuui ngu' jinu'u, masi cua cujuui ti ngu' 'na, ná xacui na' cha' ji'i ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacui.

Lye tsa nchcui' Pedro, lo'o jua'a lcaa tya'a ngu', stu'ba ti nchcui' ngu'.

Nchcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu ca Getsemani

32 Lo'o li' ndyaa ngu' sca ne' lo'o su ndu xi yaca tyacala' ca su naa Getsemani.

—Cua'a ma xi ca ndacua ti —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. Tsa'a na' ca nde la xi cha' chcui' na' lo'o ycu' Ndyosi Sti na' —nacui yu.

33 Ndyaa yu la xi li', ndyaa lo'o yu ji'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan. Li' lye tsa ngua

xñi'li' ti' Jesús, ndya'a tsa cha' tyiquee yu xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti ji'li' yu.

³⁴ —Xñi'li' tsa ti' na' juani —nacui Jesús ji'li' ngu'—, nga'aa talo na' cha' xñi'li' tsa ti' na'. Tyanu mā ca nde ti, tii ti ti' mā tyi'li' mā —nacui.

³⁵ Tya ndyaa Jesús la xi ca nde bi' la, ndyatū sti' yu lo yuu ti, ngüijña yu ji'li' ycuil' Ndyosi si caja ñi'ya nu caca cha' ná tyacua cha' cuxi ji'li' yu.

³⁶ —Sti na' —nacui Jesús ji'li' ycuil' Ndyosi—, lcaa lo cña nchca cua'ni nu'u. Bi' cha' juani, ná ta nu'u chacuayá' tyacua cha' cuxi re 'na, si cajá la ñi'ya nu caca cua'ni na' cña re —nacui Jesús ji'li' ycuil' Ndyosi Sti yu—. Pana si'i ñi'ya nu nti' na' cha' caca, masi cua'ni nu'u lo'o na' ñi'ya nu nti' ycuil' nu'u.

³⁷ Li' ñaa Jesús chaca quiya' su nga'a nu sna tya'a ngu'. Na laja' ti ngu' bi' li'.

—Simón —nacui yu ji'li' Pedro—, ¿ha laja' tsa nu'u? —nacui—. ¿Ha ná nchca talo nu'u ni sca hora tii ti nu'u xi?

³⁸ Tii ti ti' mā tyi'li' mā juani. Chcui' mā lo'o ycuil' Ndyosi cha' ná cua'ni nu cuiñaja ngana ji'li' mā. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee mā ntaja'a mā cua'ni mā cña re 'na; pana ná tyu'u scua juersa ji'li' mā, bi' cha' yala tsa ndyaja' mā.

³⁹ Xa' ndyaa Jesús xi, la cui' ti cha' ngüijña yu ji'li' ycuil' Ndyosi Sti yu chaca quiya'.

⁴⁰ Li' ñaa yu chaca quiya' slo ngu' bi'; pana xa' laja' ngu' bi', cha' lye tsa ndyu'u xcalá

ngu'. Li' nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya xacui ngu' cha' ji'li' yu.

⁴¹ Xa' ndyaa Jesús li'. La cui' jua'a sna quiya' ñaa Jesús su ndi'li' ngu'.

—¿Tya laja' mā? ¿Tya ntsiya cña' mā? —nacui Jesús ji'li' ngu'—. Cuayá' juani, cua ndyalaa hora nu tyaa lo'o ngu' jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Cua ta ti ñati jna' ya' ngu' xña'a juani.

⁴² Tyatu mā, cha' tyaa na lacua, cha' cua ndyalaa yu nu cua ndyujui' cresiya jna' ji'li' ngu' xña'a.

Ndyaa lo'o ngu' ji'li' Jesús preso

⁴³ Laja lo'o nchcui' Jesús, li' ndyalaa nu Judas bi' slo, la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'li' Jesús laca nu Judas bi'. Quiña'a tsa ngu' tyaala ndya'a ngu' lo'o Judas, ñati nu cua ngulo ngu' tisiya cña ji'li' cha' caa caqui'ya ngu' ji'li' Jesús; lo'o maxtyi cusuu, lo'o yaca ndyi'ya ngu' lijya ngu'. Sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu', bi' laca nu ngulo cña ji'li' ngu' tyaala bi'.

⁴⁴ Judas nu cua ta ti ji'li' Jesús ya' ngu' cuxi bi' ni, cua nchcui' lo'o nu ngu' tyaala bi' cua tsá la, ñi'ya nu cua'ni:

—Chcuicha' na' ji'li' nu qui'yu bi', cuati cacu na' saca' yu —nacui Judas ji'li' ngu' tyaala—. Xñi mā ji'li' hora ti, yaa lo'o clya mā ji'li' yu bi' —nacui.

45 Bi' cha' lijya Judas bi' juani, ndyaa ca su ndu Jesús cha' chcuicha' jil'i yu.

—Nde ti ndu nu'u, mstru —nacuĭ Judas.

Ndyacu Judas saca' Jesús li'.

46 Hora ti ntejeya' nu ngu' tyaala jil'i Jesús li', cha' tyaa lo'o ngu' jil'i yu.

47 Lo'o li' sca ngu' nu tya'a ndya'a Jesús ngusicua maxtyi jil'i, ngusi'yu cu' jyaca sca msu jil'i sti jo'ó nu laca loo la.

48 Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' tyaala bi':

—¿Ha lo'o maxtyi cusu lo'o yaca ndya'a ma cha' tejeya' ma 'na? —nacuĭ Jesús jil'i ngu' bi'—. ¿Ha sca ñati cuaana laca na' lacua?

49 Tyuu tsa tsā na'a ma 'na lo'o nga'a na' ne' laa tonu, ngulu'u na' cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ñati, pana ná ntejeya' ma 'na li'. Jlo ti' na' ñi'ya nu ndyaca juani, cha' la cui' ña'a cha' nu nscua lo quityi jil'i ycu' Ndyosi cuentya jna', jua'a ndyaca juani.

50 Li' ngxu'tyanu lcaa tya'a ndya'a Jesús jil'i yu, ngusna ngu'.

51 Sca ti yu cuañi' ndyanu, ndya'a lca'a jil'i ngu' nu ndyaa lo'o jil'i Jesús. Sca tasá ti ngüixi' chu' yu cuañi' bi'. Lo'o jua'a ngua ti' ngu' tyaala tejeya' ngu' jil'i yu cuañi' bi';

52 bi' cha' ngxu'tyanu jil'i tasá jil'i ya' ngu', ngusna masi quichi' ti.

Ndu Jesús slo ngu' tisiya

53 Lo'o li' ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús slo xu'na sti jo'ó. Cua

ndyu'u ti'l lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' lo'o mstru cha' jo'ó cajua, cua ndyu'u ti'l ngu' slo xu'na sti jo'ó bi'.

54 Tyijyu' ti ndyu'u lca'a Pedro chu' ngu' tyaala ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ne' lo'o jil'i xu'na sti jo'ó. Li' ngua'a Pedro slo ngu' nu nga'a cua ca ni'l bi' su nga'a ngu' to' lquii' cha' caca chcatsu ngu'.

55 Ngua ti' sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' tisiya bi' sta ngu' qui'ya jil'i Jesús cha' cujuu' ngu' jil'i yu, pana ná nquije ñi'ya nu cujuu' cuañi' ngu' jil'i yu.

56 Ndyaa tsa ngu' cuiñi slo ngu' cha' sta ngu' qui'ya jil'i Jesús, pana ná stu'ba nchcui' ngu' bi'.

57 Su cua ndye li' ndu xi ngu' cuiñi, nchcui' ngu' lo'o nu ngu' tlyu bi':

58 —Cua ndyuna ya sca cha' nu nchcui' nu qui'yu re —nacuĭ sca ngu' cuiñi bi'—. Ndi'ya nchcui' yu: “Cuityi na' jil'i laa tonu re nu ngüiñá ñati chalyuu ti. Chu' sna tsā ti cua'ni na' cha' tya' chaca nu ná cuiñá ñati chalyuu”, nacui Jesús re. Cua ndyuna ya cha' jua'a nchcui' yu —nacuĭ ngu' cuiñi bi'.

59 Pana ná stu'ba nchcui' nu ngu' cuiñi bi'.

60 Lo'o li' ndyatü sti jo'ó nu laca loo la slo lcaa ngu' tlyu, nchcui' lo'o Jesús:

—¿Ha nga'aa ntsu'u cha' nu xacuĭ nu'u jil'i cua, cha' tyu'u lubii nu'u cuentya jil'i qui'ya nu ngusta ngu' jinu'u? —nacuĭ sti jo'ó bi' jil'i Jesús.

61 Tj ti ndu Jesús, ni sca cha' ná nguxacuj yu tsiya' ti. Bi' cha' xa' nchcuane sti jo'ó nu laca loo la jil'i yu li':

—¿Ha chañi cha' Cristo laca nu'u? —nacuj—. ¿Ha nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na jil'i? —nacuj sti jo'ó bi' jil'i Jesús.

62 —Chañi cha' nu nda ma, na' laca nu bi' —nacuj Jesús jil'i ngu' li'—. Lo'o jua'a nde loo la ña'a ma 'na nu cua nda Ni 'na lijya'a cha' caca na' ñati; ña'a ma 'na lo'o ntucua na' la'a tsu' cuj su tlyu bi', ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti na' nu lcaa tsiya' ti cña nchca jil'i Ni; ña'a ma 'na lo'o caa na' chaca quiya' laja coo nde cua li'.

63 Ñasi' tsa sti jo'ó nu laca loo la, bi' cha' ngusaa' ste' ycu' slo ngu'.

—Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati qui'ya jil'i nu qui'yu re —nacuj sti jo'ó bi' jil'i ngu'—.

64 Na cua ndyuna ma cha' tonu tsa cha' suba' nu nchcui' yu re jil'i ycu' Ndyosi, nu lo'o nacuj yu cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca ycu' yu. ¿Ñi'ya chcu' ma jil'i cha' bi'?

Lcaa ngu' nguxacuj ngu' cha' jil'i nu laca loo bi', cha' nga'a cha' cajaa Jesús.

65 Li' nguxana ngu' ndyu'ni lya' ti' ngu' jil'i Jesús; ngutu'u hitya sañi' ngu' loo yu, jua'a ndyijil'i ngu' jil'i laja lo'o ndyacu' loo yu lo'o sca late'.

—Juani ni, cua'ni nu'u cha' ca tii nu'u —nacuj ngu' jil'i Jesús li'—, cacha' nu'u jil'i ya, ¿tilaca laca nu ngujui'i h'i?

Lo'o nu ngu' nu ndu cua' bi', ngujui'i ngu' ndacu' jil'i yu li'.

Nacuj Pedro cha' ná nslo jil'i Jesús tsiya' ti

66 Tya nga'a Pedro to' ni' jil'i xu'na sti jo'ó, lo'o li' ndyu'u tucua sca nu cuna'a cua' nu ndu'ni cña jil'i sti jo'ó bi'.

67 Nxña'a nu cuna'a bi' jil'i Pedro su nga'a to' lquii', li' xa' nxña'a tso'o ca jil'i chaca quiya'.

—Lo'o nu'u ndya'a lo'o Jesús Nazaret bi' —nacuj nu cuna'a bi' jil'i.

68 —Si'i na' —nacuj Pedro—. Ná jlo ti' na'. Ná nchca cuayá' ti' na' ni cha' nchcui' nu'u —nacuj Pedro jil'i nu cuna'a bi'.

Li' ndu'u Pedro ndyaa to' lo'o ti. Nxi'ya ndye'e li'.

69 Xa' na'a nu cuna'a bi' jil'i chaca quiya', nguxana nchcui' lo'o ngu' nu ndu cacua ti:

—Lo'o nu qui'yu jua laca tya'a ngu' bi' —nacuj nu cuna'a bi'.

70 Xa' nchcui' Pedro cha' ná lo'o ycu'. Pana ca tiya' la xi nchcui' ngu' nu ndu cacua ti lo'o Pedro:

—Chañi cha' tya'a ndya'a ngu' bi' laca nu'u —nacuj ngu'—, cha' lo'o nu'u laca ngu' Galilea —nacuj ngu' jil'i Pedro.

71 Li' nguxana Pedro ngua'ni jura cha' xcube' ycu' Ni jil'i si cha' cuiñi chcu' lo'o ngu'.

—Ná nslo na' jil'i nu qui'yu nu nchcui' tsa ma cha' jil'i —nacuj Pedro jil'i ngu'.

72 Hora ti xa' ngusi'ya ndye'e. Li' ntsu'u ti' Pedro ñi'ya ngua cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o tsa: “Ndi'ya

cua'ni nu'u ndyi, Pedro; chcuí' nu'u lo'o ñati sna quiya' cha' ná nslo nu'u 'na, nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e tucua quiya'". Bi' cha' nxi'ya tsa Pedro li'.

15

Ndu Jesús nde loo Pilato nu laca loo

¹ Lo'o nguxee chaca tsá tya ndi'í sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' cusu', lo'o mstru cha' jo'ó, ndi'í lcaa ngu' tisiya cha' chcuí' ngu' lo'o tya'a ngu' ji'í cha' bi'. Li' ngusca' ngu' ji'í Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'í slo Pilato nu ngua gobernador romano cha' caca cuayá' ji'í. Nchcuane Pilato ji'í Jesús li':

² —¿Ha nu'u laca rey ji'í ngu' judío?

—La cui' ñi'ya nu nacui' nu'u, la cui' laca na' —nacui' Jesús ji'í gobernador bi'.

³ Lo'o li' ngusta sti jo'ó nu laca loo quiña'a qui'ya ji'í Jesús slo nu Pilato bi'.

⁴ Li' xa' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nchca xacui' nu'u cha' ji'í ngu' jua? —nacui' Pilato ji'í—. Na cua quiña'a qui'ya ngusta ngu' jinu'u.

⁵ Nga'aa nchcui' Jesús lo'o ngu' tsiya' ti, lo'o ndube tsa ti' Pilato li'.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' ji'í Jesús

⁶ Lcaa yija lo'o ndyaca tsa ta'a bi' ndu'ni lyaá nu laca gobernador ji'í sca ti preso, cua ña'a ca preso nu ndijña ngu' judío ji'í.

⁷ Ntsu'u tyuu tya'a ngu' ne' chcuá, ngu' nu cua ndyujuii

ji'í ñati laja lo'o ngusu'u tya'a ngu' lo'o nu ngu' xa' tsu' nu laca loo. Sca preso bi' laca Barrabás.

⁸ Li' ndyu'u ti'í quiña'a ñati slo Pilato, ndijña ngu' ji'í cha' cua'ni lyaá ji'í sca preso ñi'ya nu ndu'ni nu laca loo lcaa yija'.

⁹ —¿Ha cua nti' mā cha' cua'ni lyaá na' ji'í yu cua nu laca rey ji'í cu'mā ngu' judío? —nacui' Pilato ji'í nu ngu' quiña'a bi'.

¹⁰ Cua nchcui' Pilato jua'a xqui'ya cha' ngua tii cha' liye' tsa ti' sti jo'ó nu laca loo ji'í Jesús, bi' cha' ndya'a lo'o ngu' ji'í yu slo ycuí' Pilato.

¹¹ Pana ndijña ngu' quiña'a ji'í Pilato cha' cua'ni lyaá ji'í Barrabás, si'í ji'í Jesús. Na cua nchcui' nu ngu' quiña'a bi' lo'o Pilato cha' clyaá ji'í Barrabás, xqui'ya cha' la cui' sti jo'ó nu laca loo cua nchcui' tsa lo'o ngu' cha' jua'a jña ngu' cha' ji'í Pilato.

¹² Xa' nchcuane Pilato ji'í ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni na' lo'o yu re, nu nchcui' mā ji'í cha' laca yu rey ji'í ngu' judío lacua? —nacui' Pilato ji'í nu ngu' quiña'a bi'.

¹³ Cui' ngusi'ya ngu' ji'í Pilato li':

—Cujuii clya ji'í yu lo crusi —nacui' ngu' ji'í.

¹⁴ —¿Ni cha' laca cha' nti' mā cha' cujuui na' ji'í yu re? —nacui' Pilato ji'í ngu'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u ji'í yu?

Lye la nxi'ya lo'o ngu' ji'í Pilato li':

—Cujuii clya ji'í yu lo crusi.

15 Lo'o li' ngua'ni lyaá Pilato jilí Barrabás cha' tyaa'la' tyiquee nu ngu' quiña'a bi'. Lo'o lye ngujui'i sendaru jilí Jesús lo'o reta, li' ngulo Pilato cña jilí sendaru cha' tyaa lo'o ngu' jilí Jesús cha' cujui'i ca'a ngu' jilí lo' crusi.

16 Ndyaa lo'o sendaru jilí Jesús nde ne' nilí su ntucua ngu' nu laca loo bi', lo'o jua'a ndyu'u ti'i ña'a lcaa sendaru nu ntsu'u cajua.

17 Li' nguxacu' ngu' jilí Jesús lo'o sca late' cuaa ña'a. Ngüixii ngu' lti quiche' chü' tya'a cha' caca sca sne', ngusta ngu' sne' bi' hique Jesús.

18 Li' ngua'ni tlyu ngu' jilí yu cha' cuiñi ti:

—Tso'o ti tyi'i nu'u, rey jilí ngu' judío —nacu'i sendaru jilí.

19 Nguxana ngu' ngujui'i ngu' yaca quii hique Jesús li'. Lye ngutu'u hitya sañi' ngu' loo yu. Li' ndyatü sti' ngu' slo yu, ñi'ya si cua'ni tlyu ngu' jilí yu, masi cha' cuiñi ti.

20 Nu lo'o ndye ngustí lo'o ngu' jilí Jesús, li' ngulo ngu' late' cuaa ña'a bi' jilí; xa' nguxacu' ngu' ste' ycuu' ca yu li', cha' tsa lo'o ngu' jilí yu ca su cujui'i ca'a ngu' jilí lo' crusi. Ndu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' jilí yu li'.

Ngujui'i ca'a ngu' jilí Jesús lo' crusi

21 Tyucuii lo'o ndya'a ngu', li' na'a ngu' sendaru jilí Simón ngu' Cirene; sti Alejandro lo'o Rufo laca nu Simón bi'. Cua ñaa Simón ca

su ndyaa cña ne' quixi', lo'o li' ngulo sendaru cña jilí cha' qui'ya crusi bi' cuentya jilí Jesús.

22 Li' ndyalaa lo'o ngu' jilí Jesús ca su naa Gólgota. (Nu Gólgota ni, ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o, jua'a nti' ñacu'i cha' bi' cha'cña jil'na.)

23 Li' nda ngu' vino nguxa' lo'o taná mirra cha' co'o Jesús, pana ná ntaja'a yu co'o yu vino bi'.

24 Li' ngujui'i ca'a ngu' jilí yu lo' crusi. Lo'o li' ngüijya ngu' sendaru lo'o tya'a ngu', cha' clyana ngu' cha' lo'o tya'a ngu' tilaca nu caja ste' Jesús jilí. Jua'a ngua cha' ndye ndacha ngu' ste' Jesús jilí tya'a ngu'.

25 Hora cua caa nde tya ngua lo'o ngujui'i ca'a sendaru jilí Jesús lo' crusi.

26 Nde hique crusi bi' cua nscua letra nu nchcui' ni qui'ya nu ngusta ngu' jilí Jesús: “Nu nde laca rey jilí ngu' judío”, nacui' letra bi'.

27 La cui' tsá bi', ngujui'i ca'a ngu' jilí tucua tya'a ngu' cuaana lo' crusi se'i ti lo'o Jesús. Crusi jilí tsaca ngu' cuaana bi' ndü la'a tsu' cui' jilí Jesús, crusi jilí chaca ndü la'a tsu' coca bi'.

28 Jua'a ngua cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni lo' quityi jilí ycuu' Ndyosi, nu nchcui' ndi'ya: “Ngua ti' ngu' cha' tya'a ngu' cuxi laca yu”. Jua'a cha' nscua lo' quityi bi'.

29 Ngustí lo'o tsa ngu' jilí Jesús lo'o nteje tacui' ngu' tyucuii, nchcui' tsa ngu' cha' suba' jilí yu.

—Jaa, nu'u laca nu nchcui' cha' cuityi ji'i laa tonu jua —nacu'i ngu' bi'—, lo'o li' nacu'i nu'u cha' xa' cuiña nu'u ji'i chaca quiya' chu' sna tsa ti, ngua ti' nu'u.

³⁰ Cua'ni lyaá nu'u ji'i ycui' ca lacua; cua'ya clya nu'u lo crusi cua juani, si caca jinu'u —nacu'i ngu'.

³¹ Lo'o sti jo'ó nu laca loo, lo'o jua'a mstru cha' jo'ó, ngustí lo'o ngu' ji'i Jesús.

—Ngu'a'ni lyaá yu ji'i xa' ñati —nacu'i nu ngu' tlyu bi' ji'i tya'a ngu'—, pana ná nchca clyaá ycui' ca yu.

³² Cristo laca yu, nu rey ji'i ngu' Israel tya'a na laca yu, nacu'i yu. Tso'o la si ca'ya yu lo crusi ycui' ti yu, cha' ña'a na si caca ji'i yu. Jlya ti' na ji'i yu li' —nacu'i ngu' ji'i tya'a ngu'.

Lo'o jua'a nu ngu' cuaana tya'a ngujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi, lo'o ngu' bi' nchcui' ngu' cha' suba' ji'i Jesús.

Ngujui Jesús

³³ Lo'o ndyalaa nde hora ngua talya xee tyucui ña'a loyuu. Sna hora ndalo cha' talya xee.

³⁴ Pana lo'o ngua hora cua sna nde ngusi, li' cuii ngusi'ya Jesús:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabac-tani? —nacu'i. (Ndi'ya nti' ñacu'i cha' bi' cha'cña ji'na: Ndyosi 'na, Ndyosi 'na, ¿ni cha' laca ngulaya' nu'u 'na?)

³⁵ Ndyuna xi ngu' nu ndu cacua ti, pana ná ngua cuayá' ti' ngu' ni cha' nchcui' yu:

—Cua'a jyaca ma, nxi'ya yu ji'i jyo'o Elías —nacu'i ngu' bi'.

³⁶ Li' ngusna sca ñati ndyaa ndyiqui'ya sca quiche; ngüicha' ngu' ji'i quiche bi' lo'o vino tiye' li', ngusicua ngu' ji'i lo'o sca yaca quii cha' co'o Jesús.

—Jatya na xi —nacu'i nu ñati bi'—, ña'a na si caa jyo'o Elías cha' ta'ya ji'i Jesús lo crusi.

³⁷ Cuii ngusi'ya Jesús li', ngujui li'.

³⁸ Hora ti ngutaa' late' tlyu nu ndacu'i ndyacu' tsa cla'be ne' laa tonu bi', nde cua nguxana ngutaa' late' bi' ña'a cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu.

³⁹ Lo'o nu capitán nu laca loo ji'i sendaru nu ndu slo Jesús, na'a capitán bi' ñi'ya ngua'ni Jesús lo'o ngujui yu.

—Chañi cha' Sñi' ycui' Ndyosi nu laca loo la laca jyo'o re —nacu'i capitán bi'.

⁴⁰ Laja li' tyijyu' ti ndu sca taju ngu' cuna'a ña'a cui'ya ngu' ji'i Jesús; lo'o María Magdalena, lo'o chaca María xtya'a Jacobo nu cuañi' la, la cui' xtya'a José laca bi', lo'o Salomé ndu.

⁴¹ Nu lo'o tya ndya'a Jesús nde Galilea nu ngua tya tsubi' la, la cui' taju nu cuna'a bi' ndya'a lo'o yu, cha' nguxtyucua ngu' ji'i yu lo'o ndyaque' ngu' na ndyacu ngu'. Lo'o jua'a ndu tyuu tya'a xa' la ngu' cuna'a cajua, tya'a ndyalaa ngu' lo'o Jesús nde quichi Jerusalén.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁴² Cua ngusij xi, la cui' tsa ta'a sij laca bi', cha' chaca tsa bi' caca tsa nu tyi'i cña' ngu' judío.

⁴³ Lo'o jua'a ndi'i sca ngu' tisiya nu naa José, ngu' Arimatea ngua bi', sca ngu' tlyu. Lo'o José ndu ti' cha' cua tyalaa ti tsa cha' caca ycu' Ndyosi loo; bi' cha' ngua'ni tlyu tyiquee, ndyaa slo Pilato cha' ñña ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi'.

⁴⁴ Ndube tsa ti' Pilato si chañi cha' ngujuii Jesús yala ti. Bi' cha' ngusi'ya ji'i nu capitán ji'i sendaru nu ndu cua quiya' crusi cha' caa capitán bi' slo, cha' cacha' ji'i nu laca loo si chañi cha' ngujuii Jesús.

⁴⁵ Li' nacui' capitán bi' ji'i Pilato cha' chañi cha' ngujuii jyo'o bi'; bi' cha' nda Pilato chacuayá' ji'i José cha' tsa lo'o ji'i jyo'o bi', cha' tyatsi'.

⁴⁶ Li' ngüi'ya José sca tasá tso'o tsa ña'a; nda'ya nu cusu' ji'i jyo'o bi', ngüixi' tasá cucui hichu' jyo'o. Li' ndyaa lo'o ji'i ca sca tyuquee nu ngulu ngu' nde sii' cua'a, nguxatsi' ji'i jyo'o Jesús ne' tyuquee bi'. Li' nguxasu ngu' sca quee tonu to' tyuquee bi', tachaa ndacu' ngu' ji'i li'.

⁴⁷ Lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a José ni, na'a ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús.

16

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua ndye tsa nu ndi'i cña' ngu' judío, li' nu María Magdalena lo'o María

xtya'a Jacobo lo'o Salomé ni, ndyaa ngu' ngüi'ya ngu' setye tyixi xtyi'i; tsa lo'o ngu' ji'i setye bi', cha' ta'a setye bi' ñña'a tsaca chu' jyo'o bi' nti' ngu'.

² Cua nguxee chaca tsa li', tsa clyo ji'i semana. Lo'o ntyucua cuichaa, li' hora ti ndu'u ngu' cuna'a bi' ndyaa ngu' su ntsu'u jyo'o Jesús tyuquee bi'.

³ Laja lo'o ndya'a ngu' tyucui' nhcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca nu xtyucua ji'na cha' culotsu' na quee tonu nu ndyacu' to' tyuquee bi'? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

⁴ Lo'o ndyalaa ngu' cacua ti, li' nguxña'a ngu' ji'i tyuquee bi', lo'o li' na'a ngu' cha' cua ndyaatsu' quee tonu nu ndyacu' to' tyuquee bi'; ntucua yaala to' tyuquee bi' li'.

⁵ Ndyati' ngu' nde ne' tyuquee, na'a ngu' ji'i sca nu qui'yu cuañi', ngua ti' ngu'; ngati' tsa ñña'a late' tyucui' cu' nu lacu' nu qui'yu bi' nu nga'a la'a tsu' cui' su nscua jyo'o bi' nquicha'. Ndube tsa ti' nu ngu' cuna'a bi' ñña'a ngu' ji'i.

⁶ —Ná cutsij ma —nacui' nu qui'yu bi' ji'i nu ngu' cuna'a bi'—. Cua jlo ti' na' cha' ji'i Jesús Nazaret nu ndyujuii ngu' ji'i lo crusi nclyana ma. Pana nga'aa ntsiya jyo'o bi' ca nde, cha' cua ndyu'ú yu bi' chaca quiya'. Caa na'a ma xi ca nde su ngusta ngu' ji'i jyo'o bi'.

⁷ Li' yaa clya mā cacha' mā jil'i Pedro lo'o jil'i xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu, cha' cua tsa' ti ycu' yu nde loo jil'i mā nde Galilea; tyacua tya'a mā lo'o yu ca bi', ñi'ya nu cua nacui' yu jil'i mā tya tsubi'.

⁸ Li' ndu'u ngu' tyuquee nxna ngu' ndyaa ngu'. Lye tsa nchcuā ngu', cha' ndube tsa ti' ngu'. Pana ná nchcui' ngu' lo'o xa' ñati tyucui' cha' ndyutsij tsa ngu'.

Ndyu'u tucua Jesús slo María Magdalena

⁹ La cui' tsā clyo jil'i semana ngua bi' lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Clyo ndyu'u tucua yu slo María Magdalena. Tya tsubi' la cua ngua'ni yu jo'o jil'i nu María bi', cua ngulo yu cati tya'a cui'i cuxi nu ngusñi jil'i nu cuna'a bi'.

¹⁰ Lo'o cua na'a María jil'i ycu' Jesús, hora ti ndu'u María ñaa slo nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu, cha' cacha' jil'i ngu' ñi'ya ngua cha'. Nxi'ya ngu' nga'a ngu', cha' xñi'j tsa ti' ngu' cha' ngujuii Jesús.

¹¹ Pana masi jua'a, ná nduna ngu' cha' nu nchcui' María lo'o ngu', cha' ná jlya ti' ngu' cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'; ná jlya ti' ngu' tsiya' ti cha' cua na'a María jil'i ycu' Jesús.

Ndyu'u tucua Jesús slo tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i

¹² Tiya' la xi, li' ndyu'u tucua Jesús chaca quiya', ngulu'u loo yu jil'i tucua tya'a

ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i. Tyucui' su ndya'a ngu' nde ne' quixi', ca bi' ngulu'u loo ycu' Jesús jil'i ngu'.

¹³ Yala ti ñaa ngu' nde quichi, ndacha' ngu' cha' bi' jil'i tya'a ngu'; pana ná ndaquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' nu tucua tya'a ñati bi'.

Cña nu ngulo Jesús jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i

¹⁴ Ca ngusij la xi, li' ndyu'u tucua Jesús slo nu tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i su nga'a ngu' ndyacu ngu' to' mesa. Lye nchcui' yu lo'o ngu' bi' ni cha' laca ná jlya tso'o ti' ngu', ni cha' laca ndyacu' hique ngu'. Lo'o jua'a nchcui' yu lo'o ngu' ni cha' laca ná ndaquiya' ngu' jil'i ngu' tya'a ngu', nu cua na'a jil'i yu clyo lo'o ndyu'ú ca ti yu chaca quiya'.

¹⁵ —Tsa' mā tyucui ña'a chalyuu —nacui' Jesús jil'i ngu' bi' li'—. Ta mā cha' lo'o lcaa ñati cuentya jna'. Chcui' mā lo'o ngu' cha' taca clyaa ngu' jil'i nu cuxi xqui'ya na'.

¹⁶ Nu lo'o xñi ñati cha' 'na, tyucuatya ngu' chacuayá' jna' li', clyaa ngu' bi' jil'i nu cuxi li'. Ñati nu ná tyaja'a xñi cha' 'na tsiya' ti, tyanu qui'ya jil'i ngu' li'.

¹⁷ Ñati nu xñi cha' 'na ni, cua'ni ngu' bi' cha' tonu chacuayá' jna', cha' cube tsa ti' xa' ñati: culo ngu' bi' jil'i cui'i cuxi nu ngusñi jil'i ñati; caja ñi'ya nu chcui' ngu' bi' cha'cña jil'i xa' ñati chacuayá' jna';

18 masi xñi ngu' ji'j̄ cuaña tyaala, masi co'lo ngu' taná tyaala, ná sca cha' cuxi caca ji'j̄ ngu' bi' li'; lo'o sta ya' ngu' bi' hichu' ngu' quicha, tyaca tso'o nu quicha bi' —nacuj̄ Jesús ji'j̄ ngu'.

Ndyaa Jesús nde cua

19 Lo'o ndye nchcui' Jesús nu Xu'na na, li' ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndu'u yu ndyaa yu nde cua; ndyaa tucua Jesús la'a tsu' cui' ji'j̄ ycui' Ndyosi ca bi'.

20 Li' ndu'u ngu' nu ngua tsa'a ji'j̄, ndyaa ngu' lcaa quich̄i cha' chcui' ngu' cha' ji'j̄ Jesús lo'o xa' ñati. Nxtyu-cua tsa nu Xu'na na ji'j̄ nu ngu' nu ngua tsa'a ji'j̄, hasta ngua cuayá' tso'o ti' ngu' lcaa quich̄i su ndyaa ngu' bi', cha' chañi tsa cha' nu nchcui' ngu' cuentya ji'j̄ ycui' Ndyosi; ngua cuaya' ti' ngu' quich̄i bi' lo'o na'a ngu' cha' tonu nu ngua'ni ngu' bi' chacuayá' ji'j̄ ycui' Ndyosi.

Tsa lo cua ti cha'.

Quityi nu nguscua San Lucas ñi'ya nu ngua cha' ji'i Jesús

Cha'cña nu nscua clyo

¹ Cua quiña'a ñati nguscua lo quityi ñi'ya nu ngua lcaa cha' ji'i Jesús nde su ndi'ya, quityi historia laca bi'.

² Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ngulu'u cha' bi' ji'na; ngu' bi' ni, cua na'a ngu' cha' bi' clyo, tya lo'o nguxana Jesús ngua'ni yu cña, lo'o jua'a ndyaa ngu' nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús lo'o lcaa ñati.

³ Bi' cha' lo'o na', ngulana tsa na' ñi'ya ngua lcaa cha' nu nteje tacui tya lo'o nguxana cha' bi'. Tso'o nti' na' si lo'o na' scua na' lcaa cha' bi', cha' tsa slo nu'u, cusu' Teófilo,

⁴ cha' caca cuayá' ti' nu'u tso'o la lcaa cha' nu nda ngu' lo'o nu'u.

Ndyaa xca ji'i ycu' Ndyosi ca slo Zacarías nu caca sti Juan Bautista

⁵ Tyempo nu ngua rey Herodes cña, lo'o ngua yu loo ji'i ngu' loyuu su cuentya Judea, li' ndi'i sca sti jo'ó nu naa Zacarías. Bi' ndya'a lo'o taju sti jo'ó nu ndu cña su ngutu jyo'o Abías nquicha'. Elisabet naa clyo'o yu bi', laca ma' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o Aarón nu ngua sti jo'ó tya clyo la.

⁶ Liñi tsa ndu'ni tyucuaa ngu' bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi, ndaquiya' ngu' lcaa cña ji'i ycu' Ni; ndaquiya' tsa ngu' lcaa cha' nu cua nda Ni lo'o ñati cua sa'ni la, jua'a ná tucui nchcui' cha' cuxi ji'i ngu' bi'.

⁷ Pana ná ntsu'u ni sca sñi' ngu'. Ná ndyiji sñi' Elisabet, lo'o jua'a ngusu' tsa juani.

⁸ Cua ndyalaa semana ji'i taju sti jo'ó lo'o nga'a Zacarías, cha' cua'ni ngu' cña ne' laa.

⁹ Ndi'ya ngua'ni sti jo'ó nu ngua li': lcaa taju ngu' ngusubi ngu' ji'i sca tya'a sti jo'ó ngu', cha' sca ti yu taca tyati yu su tacati ne' laa tonu, cha' taqui yu yana jo'ó lo mesa ca bi' li'. Lo'o juani ndyanu cña bi' ji'i ycu' Zacarías.

¹⁰ Hora nu ndyaqui yana jo'ó bi' ne' laa, li' ndyu'u ti'i ngu' quichi nde liya' ti, nchcui' tya'na ngu' lo'o ycu' Ndyosi.

¹¹ Li' ndu'u tucua sca xca ji'i ycu' nu Xu'na na ca slo Zacarías su ndi'i yu ne' laa, na'a yu cha' ndu xca bi' la'a tsu' cui' slo mesa tacati su ndyaqui yana jo'ó.

¹² Lo'o na'a Zacarías ji'i xca bi', nga'aa jlo ti' yu ñi'ya cua'ni yu, cha' ndyutsii tsa yu ji'i.

¹³ Nchcui' xca bi' lo'o yu li':

—Ná cutsii nu'u Zacarías —nacu—. Cua ndyuna ycu' Ndyosi cha' nu tya'na tsa nchcui' nu'u lo'o Ni, bi' cha' cala sca sñi' Elisabet clyo'o

nu'ṽ. Juan caca naa yu, jua'a caca xtañi nu sta nu'ṽ jii'.

14 Chaa tsa ti' caca tyiquee nu'ṽ lo'o cua ngula nu piti bi'. Lo'o jua'a, tso'o tsa caca tyiquee quiña'a tsa ñati lo'o ña'a ngu' jii' nu piti bi',

15 cha' nu bi' caca sca ñati tlyu nde loo ycu' Ndyosi. Ná co'o Juan bi' lcui ngatsi, lo'o jua'a ni sca lo lcui ná co'o yu. Tya hora nu cala yu, li' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jii' yu.

16 Cua'ni yu cha' xa' caca tso'o cresiya jii' quiña'a tya'a ngu' Israel, cha' taquiya' ngu' jii' ycu' Ndyosi nu Xu'na ngu'.

17 La cui' xtyi'i nu nguti' ne' cresiya jii' jyo'o Elías nu ndyaa lo'o ycu' Ndyosi jii' tya sa'ni la, la cui' xtyi'i bi' caja jii' Juan juani. Ca nde loo la caa Juan chcu' lo'o ñati, cha' tyaala' tyiquee ñati, cha' nga'aa xu' tya'a ngu' lo'o sñi' ngu'. Li' taca cha'a lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ngu', cha' taquiya' ngu' jii' lcaa cha' nu liñi. Jua'a chcu' Juan lo'o ngu' cha' cua'ni cho'o ngu' tyiquee ngu', cha' tyaja'a ngu' xñi ngu' cha' jii' ycu' Ndyosi. Li' caa ycu' Cristo.

18 Li' nchcuane Zacarías jii' nu xca bi':

—¿Ñi'ya caca cha' ca cuayá' ti' na' si chañi ca cha' bi'? Cusu' tsa na', lo'o jua'a clyo'o na' cusu' tsa —nacu' Zacarías jii' xca bi'.

19 —Gabriel naa na' —nacu' xca jii' yu li'—. Na ndu ti na' ca slo ycu' Ndyosi; bi' laca nu nda 'na lijyaa cha'

chcu' na' lo'o nu'ṽ, cha' ta na' cha' tso'o re lo'o nu'ṽ.

20 Cua'a jyaca nu'ṽ jna' juani: caca cu'ṽ nu'ṽ juani, cha' nga'aa caca chcu' nu'ṽ ña'a cuayá' nu cala cubi' bi' jinu'ṽ; jua'a caca jinu'ṽ xqui'ya cha' ná jlya ti' nu'ṽ jna'. Chañi tyalaa tyempo bi', li' caca cuayá' ti' nu'ṽ cha' cha' liñi laca lcaa cha' nu nchcu' na' lo'o nu'ṽ —nacu' xca bi' jii' Zacarías.

21 Tya ndi' ngu' quichi to' laa, ntajatya ngu' jii' nu Zacarías bi' ña'a cuaya' nu tyu'u yu nde liya'; pana quiña'a tsa nclyacua ti' ngu' ni cha' tyiquee' tsa ngutu'u Zacarías nde ne' laa bi'.

22 Lo'o ndu'u Zacarías nde liya', li' nga'aa ngua chcu' yu lo'o ngu'. Ngua tii ngu' cha' ne' laa ngulu'uloo sca xee tlyu jii' yu nu ndu'u yaa ca slo ycu' Ndyosi. Li' se'i ti ndu yu ndyu'ni ya' yu jii' ngu', pana ndyanu cu'ṽ ti yu.

23 Lo'o cua ndye tsa lo'o ngua'ni Zacarías cña ne' laa, li' ngxu'yu yu ndyaa yu quichi tyi yu.

24 Tiya' la li', ngua tii clyo'o yu, nu naa Elisabet ni, cha' ngujui sñi' ma'. Li' cua ntsu'u cua ca'yu co' nu xcu' ne' ni' ti ndyanu ma'.

25 Ndi'ya ngulacua ti' ma': “Ycu' Ndyosi nu Xu'na na laca nu ngua'ni cha' re cuentya jna'. Cua ngua'ni Ni cha' nga'aa chcu' la ñati cha' cuxi jna'.”

Nchcu' xca jii' ycu' Ndyosi lo'o María cha' cua cala ti Jesús

²⁶ Lo'o cua ntsu'u scua co' nu ndya'a tana Elisabet, li' ngulo ycu'i Ndyosi cña ji'j sca xca ji'j Ni, cha' tsa ca quichi Nazaret, sca quichi nde loyuu su cuentya Galilea. Lo'o nu xca bi' ni, la cui' Gabriel laca bi'.

²⁷ Nda ycu'i Ndyosi ji'j xca bi' ji'j Ni cha' tsa slo sca nu cuna'a nu ntucua ycu'i ti. Na cua ngüñi cha' ji'j nu cuna'a bi', cha' caja clyo'o lo'o sca nu qui'yu nu naa José; David laca xtañi nu qui'yu bi', sca ti xtañi yu lo'o jyo'o cusu' David nu ngutu'ú sa'ni la. María naa nu cuna'a nu ntucua ycu'i ti bi', lo'o jua'a la cui' tya'a nu Elisabet bi' laca María.

²⁸ Lo'o ndyalaa xca slo nu cuna'a bi', li' nchcui' lo'o:

—Tso'o ti tyi'j nu'u —nacu'j xca bi' ji'j—, tyaca'a tsa nu'u ji'j ycu'i Ndyosi. Tso'o ndi'j Ni lo'o nu'u —nacu'j—. Quiña'a tsa cha' tso'o nda ycu'i Ndyosi jinu'u, masi ná ndu'ni Ni jua'a lo'o xa' la nu cuna'a.

²⁹ Cua na'a María ji'j xca bi'. Lo'o ndyuna María cha' nu nchcui' yu, li' ngulacua tsa ti' ni cha' laca nchcui' xca bi' jua'a. Ndyutsij tsa li'.

³⁰ Xa' nchcui' xca bi' lo'o nu cuna'a cuañi' bi' li':

—María —nacu'j—, ná cutsij nu'u cha' cua nda ycu'i Ndyosi sca cha' tso'o hi' —nacu'j xca bi' ji'j—.

³¹ Caca tana nu'u, caja sñi' nu'u; ñacu'j nu'u cha' Jesús ca naa cubi' nu caja jinu'u.

³² Caca yu bi' sca ñati' tlyu. Ñacu'j ngu' ji'j yu cha' Sñi'

ycui' Ndyosi nu Xu'na na nu tlyu la caca yu. La cui' tya'a cña tlyu nu ngua'ni jyo'o rey David, nu tya'a yu nu yaa chalyuu cua sa'ni la, bi' cña laca nu ta ycu'i nu Xu'na na ji'j Jesús,

³³ cha' lcaa tsá ná tye cha' caca yu loo ji'j lcaa tya'a ngu' Israel; jua'a ná tye cha' culo yu cña ji'j lcaa ñati' chalyuu.

³⁴ Li' nchcui' María lo'o xca bi':

—¿Ñi'ya caca re lacua, cha' nu bilya caja clyo'o na'? —nacu'j María ji'j xca bi'.

³⁵ Li' nda xca sca cha' lo'o:

—Ta ycu'i Ndyosi Xtyi'j Ni cha' tyaa su ndi'j nu'u, cha' tyu'ú tyucui' ña'a nu'u; sca cha' tlyu nu cua'ni ycu'i Ndyosi nu laca loo caca cha' bi'. Nu lo'o cala sñi' nu'u, sca ñati' nu lubii tsa cuentya ji'j ycu'i Ndyosi caca cubi' nu cala bi', la cui' bi' laca nu caca naa Sñi' ycu'i Ndyosi.

³⁶ Lo'o chaca cha' chcui' lo'o nu'u —nacu'j xca ji'j—, cha' lo'o Elisabet tya'a cusu' nu'u nguxana ngua tana, masi cusu' tsa ma'. Tya tsubi' la nacuj ngu' cha' ná ndyiji sñi' ma' tsiya' ti, lo'o juani cua ndya'a scua co' ntsu'u sñi' ma'.

³⁷ Ni sca cha' ná tucui nti' ycu'i Ndyosi.

³⁸ Li' nacuj María ji'j xca bi' ndi'ya:

—Si nacuj ycu'i Ndyosi cha' cala sñi' na' jua'a, cua laca cha' li'. Tso'o ntsu'u tyiquee na' cua'ni na' cña ji'j Ni, lcaa ña'a cña nu culo

ycui' Ndyosi nu Xu'na na 'na
—nacui' María.

Li' ndu'u xca bi', ndyaa.

Ndyaa María nde slo Elisabet tya'a

39 Li' ndu'u María ndyaa yala ti nde sca quichj nu ndi'j laja ca'ya Judea.

40 Li' ndyalaa María to' tyi Zacarías, nguxana nchcui' lo'o Elisabet;

41 pana laja lo'o ndyuna Elisabet cha' nu nchcui' María lo'o, hora ti ngüiña xi cubi' nu ntsu'u ne' ma'. Li' ngutsa'á tyiquee Elisabet ntsu'u Xtyi'i ycuí' Ndyosi,

42 bi' cha' cuij tsa nchcui' ma' lo'o María li':

—Tlyu tsa cha' tso'o nu nda ycuí' Ndyosi jinu'u —nacui' Elisabet ji'j María—. Ná cua'ni Ni jua'a lo'o xa' la nu cuna'a. Lo'o jua'a tyaca'a tsa cubi' nu ntsu'u jinu'u cuentya ji'j ycuí' Ndyosi —nacui'—.

43 ;Tilaca ta laca na' cha' cua ndyalaa nu'u nu caca xtya'a nu Xu'na na ca slo na'?

44 Chañi cha' nu nda na' lo'o nu'u, cha' cua ngüiña xi cubi' nu ntsu'u ne' na' cha' cha' ti' yu laja lo'o ndyuna na' cha' nu nchcui' nu'u lo'o na'.

45 Tso'o tsa tyiquee nu'u cha' jlya ti' nu'u cha' ji'j ycuí' Ndyosi, cha' cua'ni Ni lcaa cha' nu nda ycuí' Ni lo'o nu'u.

Jua'a nacui' Elisabet ji'j María.

46 Li' ngua'ni tlyu María ji'j ycuí' Ndyosi:

Tyucui tyiquee na' cua'ni tlyu na' ji'j ycuí' nu Xu'na na', nacui' María.

47 Ca cha' ti' cresiya jna' xqui'ya ycuí' Ndyosi nu ngua'ni lyaá jna'.

48 Ndube tsa ti' ycuí' Ni 'na cha' laca na' msu ji'j Ni, masi sca ñati ti' i laca na'.

Su nguxana ti juani, ñacui' lcaa ñati nu lijya chalyuu nde loo la cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'.

49 Tlyu tsa cña nu ndu'ni ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a tlyu tsa cha' nu ndyu'ni Ni lo'o na';

lubii tsa ycuí' Ndyosi, nacui' María.

50 Ná culaya' ycuí' Ndyosi ji'j ñati nu taquiya' ji'j cha' nu nchcui' Ni;

ñ'a'a cuayá' lcaa tyempo lijya ñati tyi'j chalyuu, chañi cha' cua'ni tya'na ti' Ni ji'j ngu' bi'.

51 Quiña'a tsa cña tlyu cua ngua'ni Ni.

Cua ngua'ni tye Ni cha' ji'j ñati nu xcuí' cha' tyixi ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'.

52 Cua ngulo'o Ni ji'j ñati tlyu ca su ntucua tlyu ngu' nti' ngu',

cua nda Ni su tso'o la cha' tyi'j ngu' ti' i, nacui' María.

53 Cua ngua'ni Ni cha' tyaala' ti' ñati nu lyiji tsa cha' tso'o ji'j,

pana ngulo Ni cña cha' nga'aa caja la cha' culiya' ji'j ngu' culiya'.

54-55 Nguxtyucua tsa Ni ji'j lcaa ngu' Israel tya'ana, cha' laca na msu ji'j ycuí' Ni;

tso'o tsa ngüñi cha' jil' Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na.

Ná ngujlyaa ti' ycu' Ndyosi ji'na, ñati' tya'a jil' jyo'o Abraham na; xcui' ngua tya'na ti' Ni jil' ngu' tya'a na.

Lo'o ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' Ni ji'na lo'o jil' sñi' na tyucui tyempo nde loo la.

⁵⁶ Tya xna co' ndyanu María slo Elisabet, li' ndu'u ñaa nde to' tyi.

Lo'o ngula Juan Bautista

⁵⁷ Cua ndyalaa tsá nu cala sñi' Elisabet. Qui'yu cubi' nu ngula jil'.

⁵⁸ Lo'o ndyuna ngu' cha' ngula sñi' ma' cusu' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee lcaa ngu' tya'a, lo'o ngu' nu nga'a cacua ti. Li' ndyalaa ngu' slo cha' ta ngu' cha' lo'o ma' cusu' bi', cha' tso'o tsa ngua'ni tya'na ti' nu Xu'na na jil' ma'.

⁵⁹ Lo'o ndu'u scua snu' tsá, li' ñaa ngu' tonil' cha' culacua jil' nu piti cuentya jil' ngu' judío lo'o ngusi'yu quiji yu. Cua sta ti ngu' xtañi Zacarías jil' nu piti bi' ñi'ya nu naa xtañi sti,

⁶⁰ lo'o li' ngua'a xtya'a nu piti bi' jil' ngu':

—Nga'aa si'i jua'a caca naa yu —nacu' Elisabet jil' ngu'—, Juan caca naa yu re.

⁶¹ —Ná ntsu'u tya'a ma' nu naa jua'a —nacu' ngu' tya'a jil' ma' cusu' bi'.

⁶² Ngua'ni ya' ngu' jil' sti nu piti li', cha' ña'a ti tya cu'u nu cusu' bi'. Nchcuane ngu' jil' yu li':

—¿Ñi'ya xtañi nu piti re scua nu'u nti' nu'u? —nacu' ngu' jil'.

⁶³ Li' ndijña nu cusu' sca ngoca' piti cha' lo bi' scua letra. Ndi'ya nguscua nu cusu' bi' li': “Juan ca naa yu”. Li' ngulacua tsa ti' lcaa ñati' nu ndil' slo.

⁶⁴ Hora ti ndyaala tu'ba Zacarías, nguxana ndyu'ni tlyu yu jil' ycu' Ndyosi li'.

⁶⁵ Ndube tsa ti' lcaa ñati' nu ndil' cacua ti li'; lcu'a ti su ndil' ngu' nde quich' ca'ya su cuentya Judea bi', nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu ngua jil' Zacarías.

⁶⁶ Ngulacua tsa ti' lcaa ñati' nu ndyuna cha' bi':

—¿Ni cña caca nu piti re? —nacu' ngu' jil' tya'a ngu'.

Chañi cha' tso'o tsa ndyu'ni ycu' Ndyosi lo'o nu piti bi'.

Ngua'ni ch' Zacarías loo ycu' Ndyosi, ndyula tu'ba yu sca jil'

⁶⁷ Cua ngutsa'a tyiquee Zacarías ntsu'u nu Xtyi' ycu' Ndyosi lo yu. Li' nguxana nu cusu' bi' nda cha' lo'o ñati' ca bi', lcaa ña'a cha' nu cua nda Ni lo'o ycu' yu. Ndi'ya nchcu' yu:

⁶⁸ Ntsu'u cha' cua'ni tlyu na jil' ycu' Ndyosi nu Xu'na na, nu laca ycu' Ndyosi ji'na ngu' Israel, nacui' nu cusu' bi' li'.

Cua chaca quiya' nguxana nchcu' Ni lo'o ngu' tya'a na nu laca na ñati' jil' ycu' Ni, juani ndyu'ni Ni cña cha' clyaá na jil' nu cuxi.

69 Cua nda ca ti ycuí' Ndyosi
lijya sca nu tso'o tsa
nchca jí'í, cha' cua'ni
lyaá yu jí'na jí'í lcaa
cha' cuxi nu ntsu'u
jí'na;

bi' laca sca ñatí nu la cui' ñatí
tya'a jí'í jyo'o David nu
ngua'ni cña jí'í ycuí'
Ndyosi cua sa'ni la.

70 La cui' jua'a cha' nu nda
Ni lo'o ngu' tya'a na
tya sa'ni la, cha' cua
ngua tyuú siyento yija
nu nda Ni cha' bi' lo'o
jyo'o cusu' jí'na nu
ngua tu'ba jí'í ycuí'
Ndyosi.

71 Nacuí jyo'o cusu' bi',
cha' cua'ni lyaá ycuí'
Ndyosi jí'na laja lo'o
nxuú tya'a ñatí cuxi
lo'o na,

lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni jí'na
laja lo'o tí'í tí' ñatí ña'a
ngu' jí'na.

72 Cua'ni tya'na tí' ycuí'
Ndyosi jí'na, lo'o jua'a
jí'í jyo'o cusu' jí'na;

ná ngujyaa tí' ycuí' Ni cha'
nu cua ngüíñi jí'í Ni
lo'o jyo'o tya'a na cua
sa'ni, nacuí jyo'o cusu'
bi'.

73 Nde laca cha' nu cua
nda ycuí' Ndyosi lo'o
jyo'o Abraham, nu
lo'o ngua'ni jura ycuí'
Ndyosi lo'o yu:

74 nacuí Ni cha' culo Ni jí'na
laja ñatí cuxi nu nxuú
tya'a lo'o na;

jua'a cua'ni Ni cha' ná cutsíi
na, laja lo'o ndyu'ni na
cña jí'í ycuí' Ni tyucuí

tyempo lo'o ndi'í na
nde chalyuu.

75 Ta Ni chacuayá' bi' jí'na si
lubii tyiquee na, si tyu-
cui tyiquee na taquiya'
na jí'í Ni, nacuí nu
cusu' Zacarías lí'.

76 Lo'o nu'u juani, sñi', nacuí
yu jí'í nu piti Juan,
chcui' ngu' cha' nu'u
laca nu ta cui' lo'o
ñatí cuentya jí'í ycuí'
Ndyosi nu laca loo.

Tya'a nu'u ca nde loo la jí'í
ycuí' nu Xu'na na, cha'
quiñi tso'o tyucuí' su
cää ycuí'.

77 Culú'u nu'u jí'í ñatí cha' jí'í
ycuí' nu Xu'na na;

cua'ni nu'u cha' ca cuayá' tí'
ngu' cha' cua'ni clyu tí'
ycuí' Ndyosi jí'í qui'ya
nu ntsu'u jí'í ngu', cha'
lí' taca clyaá ngu' bi' jí'í
nu cuxi.

78 Ntsu'u tsa tyiquee ycuí'
Ndyosi ña'a Ni jí'na;
tya'na tsa tí' Ni jí'na, bi'
cha' cua ta tí' ycuí' Ni jí'í
Cristo cha' cää nde su
ndi'í na.

Bi' laca sca xee tlyu nu tyu'ú
ne' cresiya jí'na, ñi'ya
nti' xee ndubi nu nty-
iji'í su ndi'í na lo'o lijya
ca tí' cuichaa.

79 Lí' ta Ni xee bi' cha' tyu'ú
ne' cresiya jí'í ngu'
nu nga'aa ndyiji ñi'ya
cua'ni ngu', cha' talya
tsa ña'a ne' cresiya jí'í
ngu' bi'.

Masi tya lu'ú ngu' bi', pana
ñi'ya nti' si na cua ngu-
juíi nti' ngu', xqui'ya

cha' cuxi nu ntsu'u ne'
cresiya jil'i ngu'.

Culu'u Cristo jina ñi'ya
cua'ni na cha' tyi'i ti ti
na lo'o tya'a na.

Cua ndye cha' nu nda
Zacarías li'.

⁸⁰ Cua ndyaluu la nu piti,
lo'o jua'a cua ngua tlyu la
tyiquee yu. Pana xcui' ne'
quixi' ndi'i yu ña'a cuayá' nu
nguluu yu, ña'a cuayá' nu
ndu'u tucua yu slo ngu' Israel
tya'a yu.

2

Lo'o ngula Jesús

¹ Tyempo bi', ñati nu laca
loo la tyucui ña'a chalyuu
bi' ngua nu emperador; Au-
gusto naa yu, lo'o li' ngulo yu
cña cha' xcua xtañi ngu' lcaa
quichi lo quityi.

² Bilya xcua xtañi ngu' jua'a
nquicha', clyo juani cua'ni
ngu' cha' xcua xtañi ngu'.
La cui' tyempo laca Cirenio
governador nde loyuu su
cuentya Siria, cña jil'i nu
emperador bi'.

³ Li' ndyaa lcaa ñati quichi
tyi jyo'o cusu' jil'i ngu', cha' ca
bi' nscua xtañi ngu' li'.

⁴⁻⁵ Cua ndi'i sca quichi
nu naa Belén nde loyuu su
cuentya Judea bi'; quichi bi'
laca quichi tyi jyo'o David
nu ngua jyo'o cusu' jil'i José,
bi' cha' ndu'u José quichi
Nazaret su laca quichi tyi yu,
ndyaa yu nde quichi Belén.
Stu'ba ti ndyaa yu lo'o María
nu caca clyo'o yu, cha' xcua
xtañi ngu', masi ngua tana nu
cuna'a bi'.

⁶ Li' cua ndyalaa hora cala
sñi' nu cuna'a bi', laja lo'o
ndi'i ngu' quichi Belén bi'.

⁷ Qui'yu cubi' nu ngula jil'i
María bi', sñi' clyo nu cuna'a
bi' laca cubi' bi'. Tso'o ngüixij
xtya'a late' hichu' cubi' bi',
lo'o li' ngusta jil'i cubi' ne'
cana su ndacu cuayu, cha'
ná ngujui ni'i su tyi'i ngu'
tsiya' ti.

*Ng'u nu ntsu'u cua jil'i
xly'a talya bi' ndyuna cha' nu
nchcui' ycui' Ndyosi lo'o*

⁸ Cacia ti to' quichi bi'
ndya'a ngu' nu ña'asij jil'i
xly'a jil'i ngu'. Talya bi' ntsu'u
ngu' cua jil'i taju xly'a bi'.

⁹ Tsiya' ca ndu'u tucua sca
xca jil'i ycui' Ndyosi su ndi'i
ngu' ca bi'; jua'a ngujui' sca
xee tlyu su ndi'i ngu' bi',
xee jil'i ycui' Ndyosi laca bi'.
Ndyutsij tsa ngu' li'.

¹⁰ Pana nchcui' xca bi' lo'o
ngu':

—Ná cutsij ma tsiya' ti
—nacu—. Cua lijya na' re
cha' ta na' sca cha' tso'o
lo'o ma —nacu—. Tso'o tsa
caca tyiquee lcaa ñati xqui'ya
cha' nu ta na' lo'o ma juani
—nacu xca jil'i ngu' bi'—.

¹¹ Cua lijya na' cacha' na' jil'i
ma cha' juani cua ngula sca
cubi' ca quichi tyi ma, cha'
la cui' quichi tyi jyo'o David
laca bi'; cubi' bi' laca nu cuityi
qui'ya nu ntsu'u jil'i ma. Bi'
laca nu Cristo nu laca ycui'
nu Xu'na na, nu cua nda ycui'
Ndyosi jil'i cha' lijya lo yuu
chalyuu —nacu—.

¹² Si quije jil'i ma su ntsiya
sca cubi' nu tso'o tsa ngüixij

late' chũ', nu ntsiya ne' canoa su ndacu cuayu, li' caca cuayá' ti' mā cha' bi' laca nu naa Cristo.

13 Lo'o ndye nchcui' xca bi' lo'o ngu', li' nde cua ndu'u tucua chaca taju xca nu quiña'a la nu ndu'u nde slo ycuí' Ndyosi; tso'o tsa ndyu'ni tlyu xca bi' jil'i ycuí' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' xca bi' lo'o ngu':

14 Cua'ni tlyu na jil'i ycuí' Ndyosi, masi ca bi' ca su tlyu su ntucua Ni, masi nde lo yuu chalyuu, cha' tlyu tsa laca ycuí' Ni, nacui' ngu' xca bi' li'.

Cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee ñati chalyuu lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ngu', nacui' ngu' xca li'.

15 Nguxtyuu xca bi' ndyaa ngu' nde cua ca slo ycuí' Ndyosi. Lo'o nu ngu' nu ndi'i cua jil'i xlya' bi' ni, nguxana nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Tyaa clya na nde Belén —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu' li'—. Tsaa na'a na, na laca nu ndyaca jua, ni cha' laca nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na.

16 Yala ti ndyaa ngu' li'; nquije María lo'o José jil'i ngu', ndi'i ngu' lo'o sca cubi' nu ntsiya ti ne' canoa su ndacu cuayu.

17 Lo'o cua na'a ngu' jil'i cubi' bi', li' ndacha' ngu' cha' bi' jil'i xa' ñati, lcaa ña'a cha' nu nchcui' xca bi' lo'o ngu' cuentya jil'i cubi' bi'.

18 Pana lo'o nchcui' ngu' nu ndya'a cua jil'i xlya' cha' bi' li', ngulacua tsa ti' nu xa' la ngu' bi'.

19 Tyiquee ti María ndyanu cha' bi', quiña'a tsa ngulacua ti' cha' ngua jua'a.

20 Li' ngutu'u ngu' nu ndya'a cua jil'i xlya', ndyaa ngu'; tso'o tsa ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycuí' Ndyosi cuentya jil'i lcaa cha' nu cua ndyuna ngu', cuentya jil'i lcaa cha' nu cua na'a ngu'. Chañi cha' cua nteje tacui cha' bi', lcaa cha' nu cua nchcui' xca lo'o ngu' bi'.

Ngusta ngu' xtañi cubi', lo'o jua'a ngulacua ngu' jil'i

21 Cua ndu'u scua snu' tsa, li' ngulacua ngu' jil'i nu cubi' cuañi' bi' cuentya jil'i ngu' judío. Li' ngusta ngu' xtañi cha' Jesús caca naa yu, nacui' ngu', cha' la cui' jua'a cua ndacha' xca jil'i ycuí' Ndyosi jil'i María lo'o tya lyiji caca tana.

22 Tiya' la li', lo'o ndye nguxco'o ngu' tsa cuentya jil'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi sa'ni cha' cua ngula cubi', li' ndyaa lo'o ngu' jil'i nu piti Jesús bi' ca quichi' Jerusalén cha' tya ngu' xlya'be jil'i ycuí' Ndyosi cuentya jil'i cubi' bi'.

23 Jua'a ngua'ni ngu', cha' ndi'ya nscua lo quityi jil'i ycuí' Ndyosi nu Xu'na na: “Cubi' qui'yu nu ngula clyo jil'i mā ni, ta mā jil'i cha' caca yu cña jil'i ycuí' Ndyosi”, nacui' quityi.

24 Bi' cha' ndyalaa ngu' bi', cha' sta ngu' msta nu nscua

lo quityi cusu' bi'. Nu msta bi' laca tucua tya'a cru, masi tucua tya'a tyupe' sube ti.

25 Tyempo bi' nde quichi Jerusalén ndi'i sca nu cusu' nu naa Simeón; ñati tso'o laca yu, nu ndaquiya' tsa cña ji'i ycu' Ndyosi, nu ndalo tsa tyiquee nchcui' lo'o ycu' Ndyosi. Ntajatya tsa yu ji'i sca ñati tlyu nu ta ycu' Ndyosi ji'i cha' caa nde chalyuu, bi' laca Cristo nu caa cha' cua'ni lyaá ji'i ngu' Israel ji'i nu cuxi. Lo'o jua'a cua ndi'i Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o nu Simeón bi';

26 ngua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' yu cha' ná cajaa chca yu ña'a cuayá' tyalaa tsa nu ña'a yu ji'i nu Cristo, nu ta ycu' Ndyosi ji'i cha' caa nde chalyuu.

27 Tsa bi' ngua'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' ndyaa nu cusu' bi' ca ne' laa tlyu, bi' cha' ndyaa clya nu cusu' bi' li'. Ndi'i yu lo'o ndyalaa sti xtya'a Jesús, ñaa lo'o ngu' ji'i cubi' cha' cua'ni ngu' lo'o cua ña'a ca cha' cusu' nu nscua cha' cua'ni ngu' ne' laa.

28 Li' ndaya' Simeón ji'i nu cubi' bi', nguxana ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cubi' bi' li'. Ndi'ya nacui yu ji'i Ni:

29 Ndyosi Xu'na ya, cua nda nu'u chacuayá' cha' cajaa na' tso'o ti, nacui yu ji'i ycu' Ndyosi.

Cua ndye ngua'ni nu'u cña nu nacui nu'u cha' caca jna', cha' ndyu'ni na' cña cuentya jinu'u, nacui nu cusu' bi'.

30 Lo'o si'yu cloo ycu' ca na' cua na'a na' ji'i ycu' nu culo ji'i ñati laja cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu';

31 lo'o jua'a ñati tyucui ña'a chalyuu, ña'a ngu' cha' bi'.

32 Caca ycu' nu bi' sca xee tlyu nu tyu'u ne' cresiya ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu;

tlyu tsa cha' tso'o caca ycu' nu bi' cuentya ji'i ñati jinu'u, nu ngu' Israel bi'.

Jua'a cha' nda nu cusu' Simeón bi' lo'o ycu' Ndyosi.

33 Li' ndube tsa ti' José lo'o xtya'a Jesús, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Simeón lo'o ycu' Ndyosi, ñi'ya nu caca ji'i nu cubi' bi'.

34-35 Lo'o li' ngulacua nu cusu' Simeón ji'i ngu' bi'. Nde laca cha' nu nda nu cusu' lo'o María xtya'a Jesús li':

—Quiña'a tsa cha' tso'o caca ji'i ngu' Israel xqui'ya cubi' re —nacui nu cusu' bi'—, masi ntsu'u ñati nu chii ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i, pana ntsu'u ñati nu caja chalyuu cucui ji'i xqui'ya cubi' re. Culo tu cubi' re lcaa cha' nu ntsu'u yacu' ne' cresiya ji'i ñati; caca cubi' re sca cha' tlyu nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i ñati, masi ná tyaja'a lcaa ñati tucua cha' ji'i —nacui Simeón ji'i María xtya'a cubi' bi'—. Lo'o jua'a jinu'u —nacui nu cusu' bi'—, tyacua sca cha' xñi'i ti' jinu'u xqui'ya cha' ná taquiya' ngu' ji'i sñi' nu'u.

36 Ntsu'u sca nu cuna'a nu laca tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi, nu ndi'i ne' laa bi'; Ana naa nu cuna'a bi', sñi' Fanuel laca, lo'o la cui' ñati tya'a ji'i ngu' Aser laca nu cuna'a bi'. Cusu' tsa ma' bi' juani. Tya cuañi' ma' lo'o ngujui clyo'o ma'; pana cati ti yija nguti'i ma' lo'o clyo'o ma', lo'o li' ngujui nu qui'yu bi'.

37 Ndyanu ti'i ma' tyucui tyempo lo'o ndi'i ma' chalyuu, lo'o nu juani ntsu'u jacuayala ntucua jacua yija ma'. Tyucui tyempo ndi'i ma' ca ne' laa tlyu bi', nde tsā lo'o jua'a nde talya ndyu'ni tlyu ma' ji'i ycu'i Ndyosi; ná ndacu ma' tyaja hora lo'o nchcui' ma' lo'o ycu'i Ndyosi.

38 Lo'o ndye nchcui' Simeón lo'o xtya'a Jesús, la cui' hora bi' ndyalaa ma' Ana bi' ca su nga'a ngu' lo'o Jesús ca ne' laa, la cui' cubi' bi' ni. Ndyā tsa ma' xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cha' cua na'a ma' ji'i nu cubi' bi'. Li' nchcui' tsa ma' lo'o tyuu tya'a ngu' quichi tyi ma', jua'a lo'o lcaa ngu' nu ndu ti' ji'i Cristo ña'a cuayá' tyalaa tsā nu cāa yu cha' cua'ni lyaá yu ji'i ngu' Jerusalén ya' ngu' xa' tsu'. Nacui ma' ji'i ngu' bi', cha' nu cubi' bi' laca nu culo lyiji ji'i ngu' ji'i yabe' nu cua nxyanu ycu'i Ndyosi ji'i ngu'.

Nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' nde quichi Nazaret

39 Lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cña nu nga'a cha' cua'ni ngu', cña nu ngulo ycu'i nu Xu'na na ji'i ngu'

judío cua sa'ni la cha' cua'ni ngu', li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' ca nde loyuu su cuentya Galilea; ndyalaa ngu' ca quichi Nazaret nu laca quichi tyi ngu' li'.

40 Ca Nazaret bi' nguloo nu piti bi'; ngua lye la juersa ji'i yu, cua nchca cuayá' la ti' yu. Lo'o jua'a ycu'i Ndyosi, tso'o tsa nti' Ni ña'a Ni ji'i yu.

Nquije nu piti ji'i ngu' cusu' ca su nga'a yu ne' laa

41 Lcaa yija ndya'a ngu' cusu' ji'i nu piti bi' ta'a nde quichi Jerusalén, cha' ca bi' ndyu'ni tlyu ngu' ta'a pascua.

42 Cua ntsu'u tii tyucuaa yija Jesús, lo'o ndyaa ngu' ta'a ca Jerusalén ñi'ya nu ndu'ni ti ngu' lcaa yija.

43 Nu lo'o cua ndyu'u ta'a, li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' nde quichi tyi ngu'. Ndyanu ycu'i ti Jesús ca quichi bi', pana ná ngua cuayá' ti' xtya'a yu, ná jlo ti' ycu'i José cha' cua ndyanu yu;

44 ngua ti' ngu' cha' ñaa yu laja tsa tlyu ti ñati nu ñaa tyucui bi'. Jua'a cha' ngulacua ti' ngu', bi' cha' tya ndyaa la ngu' tyucui tyucui tsā. Chacua' li' ngulana ngu' ji'i yu laja ngu' tya'a tso'o yu, laja ngu' tya'a yu. ¿Ma caja yu li'?

45 Ná nquije yu ji'i ngu' tsiya' ti; bi' cha' xa' nguxtyuu ngu' chaca quiya' nde Jerusalén, nclyana ngu' ji'i nu piti Jesús bi' li'.

46 Lo'o jua'a ngua li', tsā nchca tyuna nquije nu piti bi' ji'i ngu', nga'a yu ca ne'

laa. Tyi'i ca chu' nu piti bi' ndi'i mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna nu piti bi' lcaa cha' nu nchcui' ngu', lo'o jua'a tyuu tsa cha' nchcuane nu piti ji'i ngu' bi' li'.

47 Lcaa ñati nu nga'a cacua ti, ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cua ña'a ca cha' nu nda nu piti bi'; ndube tsa ti' ngu' cha' nchca tsa ji'i yu.

48 Lo'o jua'a ngu' cusu' ji'i nu piti bi' ni, ndube tsa ti' ngu' bi' lo'o na'a ngu' ji'i yu cha' stu'ba ti ntucua yu lo'o ngu' tlyu bi'. Li' nchcui' xtya'a yu lo'o yu:

—¿Ni cha' laca ngua'ni nu'u jua'a, sñi'? —nacui—. Quiña'a tsa ngulacua ti' na' lo'o sti nu'u macala su ndyanu nu'u.

49 Li' nchcui' Jesús lo'o xtya'a yu:

—¿Ni cha' ndya'a ma ncl yana ma jna'? ¿Ha ná jlo ti' cu'ma cha' ntsu'u cha' cua'ni na' cña ji'i Sti na'? —nacui Jesús li'.

50 Pana, ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti lo'o nchcui' Jesús lo'o ngu' jua'a.

51 Li' ndu'u nu piti bi' ndyaa nde Nazaret chaca quiya' lo'o ngu' cusu' ji'i yu. Ña'a ti tya ndaquiya' tsa yu ji'i cha' nu nchcui' ngu' bi'. Lo'o jua'a xtya'a yu ni, nchco'o ma' lcaa cha' bi' ne' cresiya ji'i.

52 Ñi'ya nu lijya ndyaluu Jesús, jua'a lijya ndyaca cuayá' la ti' yu. Tso'o tsa nti' ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'i yu; lo'o jua'a ñati chalyuu, tso'o

nchcui' ngu' lo'o ña'a ngu' ji'i yu.

3

Nda Juan cuii lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'i ñati

1 Cua ntsu'u ti'yu yija cha' laca Tiberio emperador nu laca loo ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu: Poncio Pilato laca loo nde loyuu su cuentya Judea cuentya ji'i nu Tiberio bi' li'; lo'o jua'a nu naa Herodes bi' ni, laca yu loo loyuu su cuentya Galilea tyempo bi'; lo'o Felipe, tya'a ngula Herodes bi', laca yu loo loyuu su cuentya Iturea lo'o jua'a loyuu su cuentya Traconite la cui' tyempo bi'; lo'o chaca nu naa Lisantias, laca yu loo loyuu su cuentya Abilinia li'.

2 La cui' tyempo bi' laca Anás lo'o Caifás xu'na sti jo'ó. Li' nda ycui' Ndyosi cha' lo'o Juan sñi' Zacarías ca su ndya'a yu ne' quixi',

3 bi' cha' ndu'u Juan ndya'a yu nde nati' tyucui ña'a to' sta'a Jordán bi'; nchcui' tsa Juan lo'o lcaa ñati nu ndyu'u ti'i slo yu, cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', cha' xtyanu ngu' lcaa cha' cuxi bi'. Li' ntyucuatya Juan ji'i ngu' bi'. Jua'a cui'ya ycui' Ndyosi cha' clyu ti' ji'i ngu' bi' li', nacui Juan.

4 Laca cha' bi', ñi'ya laca cha' nu nguscua jyo'o cusu' Isaías nu nda cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati cua sa'ni la. Ndi'ya nchcui' quityi bi': Cuii ndañi nxi'ya sca ñati ne' quixi':

“Xaala clya mā sca tyucuij su caa ycuí' nu Xu'na na”, nacuij nu nxi'ya bi'.

“Xquiñi tso'o mā tyucuij su tyeje tacui ycuí'.

5 Cua'ni cha'á mā lcaa laja cua'a,

jua'a cuityi mā lcaa ca'ya, lcaa cuati yuu;

cua'ni liñi mā lcaa su nxytiñ tyucuij,

jua'a cua'ni stu'ba tso'o mā tyucui ña'a tyucuij”, nacuij.

6 “Cua ngulala ti cha' ña'a ngu' tyucui ña'a chalyuu, cha' taca cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi jil'i ñati.”

Jua'a nguscua jyo'o Isaías lo quityi bi'.

7 Quiña'a ñati ndyalaa su ndu Juan cha' tyucuatya ngu'. Li' nchcui' Juan lo'o ngu' quiña'a bi':

—Ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'ma —nacuij Juan—. ¿Ha cua nchcutsij ngu' jil'i mā lacua? ¿Ha juani ndube ti' mā cha' xcube' ycuí' Ndyosi jil'i mā lo'o tye chalyuu? —nacuij—.

8 Tso'o lacua, culu'u mā jil'i ya si chañi cha' cua ngulochu' mā cha' cuxi nu ntsu'u jil'i mā; ná ñacuij mā cha' sñi' ycuí' Ndyosi laca mā, xqui'ya cha' ndyu'u mā jil'i jyo'o Abraham. Cha' liñi ta na' lo'o mā —nacuij Juan—, cha' taca jil'i ycuí' Ndyosi subi Ni jil'i xa' la ñati nu caca sñi' Abraham ñi'ya laca na juani, masi nti' mā cha' na ple ti nu xa' la ñati bi', masi nti' mā cha' ñi'ya

laca quee re, jua'a ti laca ngu' —nacuij Juan jil'i ngu'—.

9 Ñi'ya ndu sca ñati lo'o hacha jil'i cha' clyaja lo yaca si'yu jil'i yu, jua'a nti' ycuí' Ndyosi. Si'yu yu bi' lcaa yaca nu ná nda si'yu tso'o, cha' tyaquij yaca bi' lo quii'; jua'a xcube' Ni jil'i ñati nu ná ntaja'a xtyanu cha' cuxi nu ntsu'u jil'i.

10 Lo'o ndye ndyuna ngu' cha' bi', li' ndacha' ngu' jil'i Juan bi':

—¿Ni cña cua'ni ya lacua?

11 Li' ngulu'u Juan jil'i ngu':

—Nde laca cña nu cua'ni mā —nacuij Juan—. Si ntsu'u tucua tya'a camxa jil'i sca mā, ta mā tsaca jil'i sca ñati ti' nu ná ntsu'u jil'i tsiya' ti; si ntsu'u na cacu mā, li' sa'be mā xi cha' ta mā xi cacu ñati nu ná ntsu'u tsiya' ti jil'i —nacuij Juan jil'i ngu'.

12 Lo'o jua'a yaa xi ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' cuentya jil'i ngu' xa' tsu', yaa ngu' cha' tyucuatya Juan jil'i ngu'. Li' nchcuane ngu' bi' jil'i Juan:

—¿Ñi'ya cña cua'ni ya, mstru? —nacuij ngu' bi' jil'i Juan.

13 —Ná tyeje tacui cuayá' cha' culo mā cñi cña loo ngu' —nacuij Juan jil'i ngu' bi'.

14 Lo'o xi ngu' sendaru ndyalaa cha' cacha' jil'i Juan li':

—Jua'a cuare, ¿ñi'ya cña cua'ni ya? —nacuij sendaru bi'.

—Nga'aa xlyaá mā na nu ntsu'u jil'i ñati, ni nga'aa xcutsij mā jil'i ngu'; nga'aa

sta mā qui'ya laja ti jilī ngu', cha' caja cha' bi' jilī mā. Lo'o jua'a, nga'aa ñacui mā cha' xti ti caya' ndyiji jilī mā —nacui Juan jilī ngu' sendaru bi'.

15 Ncliyacua tsa ti' ngu' su ndilī ti ngu', cha' ngua ti' ngu' cha' Juan laca nu Cristo nu cua caa ti chalyuu.

16 Li' nchcui' Juan lo'o lcaa ngu' nu ndilī bi':

—Lo'o hitya ti ntyucuatya na' jilī mā —nacui Juan—, pana cua caa ti chaca ñati slo cu'mā nu nchca la jilī que na'. Lo'o na' cua'ni tlyu na' jilī ñati bi'. Tso'o tsa cña ngujui 'na nti' na', masi caña ntsu'u quiya' ñati bi' satī' na' juata. Lo'o nu ñati bi' ni, ná tyucuatya yu jilī ngu' lo'o hitya ti, pana cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i ycuī' Ndyosi ne' cresiya jilī ngu', nu lo'o tyucuatya yu jilī ngu'. Lo'o li' cua'ni lubii Ni jilī ngu' bi' lo'o xee jilī Ni, cha' jua'a caca tso'o tyiquee ngu' —nacui—.

17 Ñi'ya ndu'ni xu'na ltya, jua'a cua'ni Ni; ñi'ya ndyu'u co'o yu jilī nscua' pana ndaquī yu cualya' lo'o nguti, jua'a sa'be tya'a Ni jilī ñati. Li' su'ba Ni jilī ñati cuxi cha' tyaquī ngu' lo quii' nu nga'aa ca tyubi'.

18 Jua'a quiña'a tsa cuji nda Juan lo'o ñati, nu lo'o nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o nu caca jilī Jesús.

19 Lo'o li' ngusta Juan qui'ya jilī gobernador Herodes cha' nguaana ycuī' nu cusu' bi' jilī Herodías clyo'o tya'a yu nu naa Felipe.

Lo'o jua'a tya ntsu'u la xa' cha' cuxi nu ngua'ni nu cusu' Herodes bi'.

20 Pana ná ndaquiya' Herodes bi' jilī cha' nu nchcui' Juan lo'o, masi cuxi la ngua'ni yu, cha' ngusu'ba yu jilī Juan ne' chcuā.

Ntyucuatya Juan jilī Jesús

21 Nu lo'o tya lyiji tsa Juan bi' ne' chcuā, tya ndu yu to' sta'a ntyucuatya yu jilī quiña'a tsa ñati, li' ndyalaa Jesús slo cha' tyucuatya Juan jilī. Laja lo'o ntyucuatya yu jilī Jesús, li' nchcui' Jesús lo'o ycuī' Ndyosi; ndyaala tyucui ca nde cuā li'.

22 Ngua'ya Xtyi'i ycuī' Ndyosi su ndu Jesús; ñi'ya nu ndyacuī sca tyupe', jua'a ngua'ya Xtyi'i ycuī' Ndyosi lo xlya hique Jesús. Li' nguañi nchcui' ycuī' Ndyosi nde cuā:

—Sñi' na', tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jinu'u. Tyaca'a tsa nu'u jna' —nacui ycuī' Ndyosi jilī Jesús.

Jyo'o cusu' jilī Jesucristo

23 Calaa tyii yija cua ntsu'u Jesús lo'o nguxana ndyu'ni yu cña jilī ycuī' Ndyosi Sti yu. Ngua ti' ngu' cha' José ngua sti yu,

lo'o sti José bi' ngua jyo'o Elí;
24 lo'o sti Elí bi' ngua jyo'o Matat;

Leví ngua naa sti Matat bi';
Melqui ngua naa sti Leví bi';
Jana ngua naa sti Melqui bi';
lo'o chaca José ngua sti Jana bi';

25 Matatías ngua naa sti José bi';

Amós ngua naa sti Matatías bi';
 Nahum ngua naa sti Amós bi';
 Esli ngua naa sti Nahum bi';
 Nagai ngua naa sti Esli bi';
²⁶Maat ngua naa sti Nagai bi';
 lo'o chaca nu naa Matatías ngua sti Maat bi';
 Semei ngua naa sti Matatías bi';
 lo'o chaca nu naa José ngua sti Semei bi';
 sñi' Judá ngua nu José bi';
²⁷Joana ngua naa sti Judá bi';
 Resa ngua naa sti Joana bi';
 Zorobabel ngua naa sti Resa bi';
 Salatiel ngua naa sti Zorobabel bi';
 Neri ngua naa sti Salatiel bi';
²⁸lo'o chaca nu naa Melqui ngua sti Neri bi';
 Adi ngua naa sti Melqui bi';
 Cosam ngua naa sti Adi bi';
 Elmodam ngua naa sti Cosam bi';
 Er ngua naa sti Elmodam bi';
²⁹Josué ngua naa sti Er bi';
 Eliezer ngua naa sti Josué bi';
 Jorim ngua naa sti Eliezer bi';
 lo'o chaca Matat ngua sti Jorim bi';
³⁰lo'o chaca nu naa Leví ngua sti Matat bi';
 Simeón ngua naa sti Leví bi';
 lo'o chaca nu naa Judá ngua sti Simeón bi';
 lo'o chaca nu naa José ngua sti Judá bi';
 Jonán ngua naa sti José bi';
 Eliaquim ngua naa sti Jonán bi';
³¹Melea ngua naa sti Eliaquim bi';
 Mainán ngua naa sti Melea bi';

Matata ngua naa sti Mainán bi';
 Natán ngua naa sti Matata bi';
³²David ngua naa sti Natán bi';
 Isaí ngua naa sti David bi';
 Obed ngua naa sti Isaí bi';
 Booz ngua naa sti Obed bi';
 Salmón ngua naa sti Booz bi';
 Naasón ngua naa sti Salmón bi';
³³Aminadab ngua naa sti Naasón bi';
 Aram ngua naa sti Aminadab bi';
 Esrom ngua naa sti Aram bi';
 Fares ngua naa sti Esrom bi';
 lo'o chaca nu naa Judá ngua sti Fares bi';
³⁴Jacob ngua naa sti Judá bi';
 Isaac ngua naa sti Jacob bi';
 Abraham ngua naa sti Isaac bi';
 lo'o nu naa Taré ngua sti Abraham bi';
 Nacor ngua naa sti Taré bi';
³⁵Serug ngua naa sti Nacor bi';
 Ragau ngua naa sti Serug bi';
 Peleg ngua naa sti Ragau bi';
 Heber ngua naa sti Peleg bi';
 Sala ngua naa sti Heber bi';
³⁶Cainán ngua naa sti Sala bi';
 Arfaxad ngua naa sti Cainán bi';
 Sem ngua naa sti Arfaxad bi';
 Noé ngua naa sti Sem bi';
 Lamec ngua naa sti Noé bi';
³⁷Matusalén ngua naa sti Lamec bi';
 Enoc ngua naa sti Matusalén bi';
 Jared ngua naa sti Enoc bi';
 Mahalaleel ngua naa sti Jared bi';

lo'o chaca nu naa Cainán
ngua sti Mahalaleel bi';

38 Enós ngua naa sti Cainán
bi';

Set ngua naa sti Enós bi';

Adán ngua naa sti Set bi';

lo'o liñi la ñacui na cha' ycuí'
Ndyosi laca sti jyo'o
Adán bi', cha' ycuí' Ni
laca nu cua ngüñá jilí
nu Adán bi'.

Lcaa ngu' nu nscua xtañi lo
quityi re ni, ngua ngu' jyo'o
cusu' jilí Jesucristo nde cha-
lyuu.

4

*Ngua ti' nu xña'a tyijiloo jilí
Jesús*

1 Ngutsa'á tyiquee Jesús
ndilí Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne'
cresiya jilí, nu lo'o ndu'u
Jesús to' sta'a Jordán ñaa
chaca quiya'; nde sca natí'
btyi su ná ndilí ñatí ndyaa li',

2 cha' tu'ba tsá ndyaa lo'o
Xtyi'i ycuí' Ndyosi jilí yu. Ca
bi' nchcui' cuayá' nu xña'a
lo'o Jesús. Nu lo'o ndu'u scua
tu'ba tsá, ntyute' tsa Jesús li',
cha' ná sca na ndyacu yu
tsiya' ti.

3 Lo'o li' nchcui' nu xña'a bi'
lo'o yu:

—Si chañi cha' nu sca ti
Sñi' ycuí' Ndyosi laca nu'u
—nacui' nu xña'a bi' jilí—,
cua'ni nu'u cha' caca nu quee
re sca xlyá cacu na lacua.

4 Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Lo quityi jilí ycuí' Ndyosi
nscua cha' ndi'ya: “Si'i na
cu'ú ñatí chalyuu cha' cacu
ngu' tyaja ti; lo'o cuna ngu'
lcaa cha' nu nchcui' ycuí'
Ndyosi, li' chañi cha' tyu'ú

ngu'”, —nacui' Jesús jilí nu
xña'a bi'.

5 Li' ndyaa lo'o nu xña'a bi'
jilí yu ca lo xlya ca'ya cua. Sca
hora ti ngulu'u nu xña'a bi'
tyucui ña'a chalyuu jilí Jesús.

6 Li' nchcui' nu xña'a bi' lo'o
yu chaca quiya':

—Ta na' chacuayá' jinu'u
cha' caca nu'u loo jilí lcaa
chalyuu jua —nacui' nu xña'a
bi'—, cha' caja lcaa na nu
ndilí jua jinu'u —nacui'—.
Ntsu'u chacuayá' bi' jna'.
Lo'o jua'a ta na' chacuayá' bi'
jilí cua ña'a ca ñatí nu nti' na'
cha' caca loo —nacui'—.

7 Sca ti si tyu stí' nu'u loo
na', si cua'ni tlyu nu'u jna',
li' caja chacuayá' bi' jinu'u
—nacui' nu xña'a bi' jilí Jesús.

8 Li' nguxacui' Jesús cha' jilí:

—Tyatsu' nu'u slo na', Sa-
tanás —nacui'—. Lo quityi jilí
ycuí' Ndyosi ndi'ya nchcui':
“Sca ti jilí ycuí' Ndyosi nu
Xu'na mā cua'ni tlyu mā jilí,
sca ti cha' jilí ycuí' Ni nga'a
cha' taquiya' mā nde cha-
lyuu”. Si'i loo nu'u tyu stí' na'
lacua —nacui' Jesús jilí.

9 Li' ndyaa lo'o nu xña'a bi'
jilí Jesús nde quichí Jerusalén,
ngusacui' jilí Jesús ndyaa ca
que laa tonu bi'. Lo'o li' xa'
nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu:

—Si chañi cha' nu sca ti
Sñi' ycuí' Ndyosi laca nu'u
—nacui'—, xtyú lo'o nu'u jilí
ycuí' ca nu'u ca hcua'a re.

10 Lo quityi jilí ycuí' Ndyosi
ndi'ya nchcui':

Culo ycuí' Ndyosi cña jilí xca
jilí Ni cha' ña'asii ngu'
jinu'u.

11 Lo'o ya' ti xcā xatū ngu' jinu'u li',

cha' ná caca quicha quiya' nu'u su tyú nu'u chu' quee.

Jua'a nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi —nacu' nu xña'a bi' ji'i Jesús.

12 Li' chaca quiya' nguxacu' Jesús cha' ji'i nu xña'a bi':

—Lo'o jua'a ndi'ya nchcui' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi: “Ná chcui' cuayá' mā lo'o ycu' Ndyosi nu Xu'na mā”, nacu' quityi.

13 Cua ndye nchcui' nu xña'a bi' lo'o Jesús li', lo'o ná ngua ji'i tyijiloo ji'i yu tsiya' ti. Hora ti ndu'u nu xña'a bi' ndyaa li'; ca tiya' la caja ñi'ya caca nu tyijiloo ji'i Jesús, ngua ti'.

Cua nguxana Jesús ndyu'ni cña ji'i ycu' Ndyosi ca Galilea

14 Li' nguxtyuu Jesús ndyaa nde loyuu su cuentya Galilea chaca quiya'. Tlyu tsa chacuayá' ngujui ji'i Jesús xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi, ña'a cuayá' tyucui ña'a loyuu ca bi' ndañi nchcui' ngu' cha' ji'i yu.

15 Lcaa quichi su ndya'a yu nda yu cha' lo'o ngu' ca ne' laa ji'i ngu' judío, lo'o jua'a lcaa ñati ngua'ni chi' ngu' loo Jesús.

Lo'o ndi'i Jesús nde quichi Nazaret

16 Li' ndyalaa Jesús nde quichi Nazaret, su nguluu yu. Lo'o ndyalaa tsā nu ndi'i cña' ngu', li' ndyaa yu ne' laa ji'i ngu', cha' xcui' jua'a ndu'ni yu tsā bi'. Li' ndatu Jesús cha'

chcui' yu lo quityi nu nscua cha' ji'i ycu' Ndyosi;

17 quityi nu nguscua jyo'o Isaías, bi' laca quityi nu nda ngu' ji'i Jesús cha' chcui' yu lo. Li' nguscana Jesús quityi bi', ngulana macala nscua cha' nu nchcui' ndi'ya:

18 Cua ngulacua ycu' Ndyosi nu Xu'na na jna', nacu' lo quityi bi'.

Cua ngua'a loo Ni jna', bi' cha' cua ndi'i Xtyi'i ycu' Ndyosi lo na', cha' chcui' na' cha' tso'o lo'o ngu' ti'i.

Cua nda Ni jna' liyyaa cha' cua'ni cho'o na' tyiquee ñati nu xñi'i tsa ti', nacu' lo quityi bi'.

Ntsu'u cha' chcui' na' lo'o ngu' nu laca preso ji'i nu xña'a, cha' cua tyu'u ti ngu' ya' nu xña'a bi'.

Ta na' xee nu tyu'u ne' cre-siya ji'i ñati nu ndyacu' hique ngu'.

Lo'o lya' tsa ti' ngu' ji'i tya'a ngu' ni, li' ta na' chacuayá' ji'i ngu' cha' tyu'u ngu' laja ti.

19 Na liyya ti na' cha' chcui' na' lo'o ngu', cha' cua ndyalaa tyempo tso'o la nu nda ycu' Ndyosi nu Xu'na na ji'i ngu'.

Jua'a nscua lo quityi su nchcui' Jesús.

20 Li' nguxcatya'a Jesús quityi bi', xa' ndya yu quityi bi' ji'i xirta ne' laa bi', xa' ndyaa tucua Jesús li'; pana lcaa ngu' nu ndi'i ne' laa bi' ña'a tsa ngu' ji'i yu.

21 Li' nguxana Jesús nda yu cha' lo'o ngu':

—Hasta juani cua ndu'u tu-cua cha' bi' su ntucua ycuí' mā, cha' nu ndyuna ca ti mā —nacui Jesús.

22 Ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' jil'i Jesús cha' tso'o tsa nchcui' yu, jua'a ndiya tsa ti' ngu' cha' nu nda yu lo'o ngu'. Ndi'ya cha' nu nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' jil'i yu li':

—¿Ha si'i ca sñi' José laca yu re? —nacui ngu'

23 Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Ná tyiquee' tiya' la xi ta mā cha' re lo'o na': “Si nu jo'o laca nu'u, cua'ni nu'u jo'o jil'i ycuí' ca lacua”. Lo'o jua'a ná tyiquee' ñacui mā jna': “Cua ndyuna ya cha' jil'i lcaa cña tonu nu ngua'ni nu'u nde quichi Capernaum bi'”, ñacui mā. “La cui' jua'a cua'ni nu'u nde quichi tyi na lacua, cha' ña'a ya xi”, ñacui mā 'na li'.

24 Ta na' sca cha' liñi lo'o mā lacua —nacui Jesús—. Macala su chcui' sca ñati cha' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o ngu' tya'a quichi tyi yu, ná taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' yu, cha' la cui' tya'a quichi tyi ngu' laca yu.

25 Tyempo lo'o nguti' jyo'o cusu' Elías chalyuu —nacui—, ntsu'u ti' mā cha' cua nteje tacui sna yija ntucua scua co' nu ná ngua'ya tyo tsiya' ti; tlyu tsa jbi'ña ngua tyu-cui ña'a chalyuu li'. Tyuu tsa tya'a nu cuna'a ti'i nguti' loyuu re tyempo bi';

26 pana nda ycuí' Ndyosi jil'i Elías cha' tsa yu slo sca

ti nu cuna'a ti'i nu ndi' nde quichi Sarepta, sca quichi ty-ijyu' la nde loyuu su cuentya Sidón. Ná ndyaa Elías slo ni sca nu cuna'a ti'i tya'a quichi tyi ngu' Israel.

27 La cui' jua'a ngua lo'o nguti' jyo'o Eliseo. La cui' tyempo bi', nguti' tsa ngu' quicha nu ngutsu' cuaña' nde loyuu re; pana ni sca ngu' bi', ná ndyaca tso'o ngu' jil'i quicha bi'. Sca ti nu Naamán bi', sca ti nu bi' ndyaca tso'o; sca ngu' xa' tsu' ngua yu, cha' loyuu su cuentya Siria laca su ngutu'u yu —nacui Jesús jil'i ngu' bi'.

28 Laja lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús su ndi' ngu' ne' laa bi', ngua ñasi' tsa ngu' bi' li'.

29 Lo'o li' ndyatu ngu' ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús, ngulo'o ngu' jil'i yu cha' tyu'u yu ca to' quichi. Li' ntejeya' ngu' jil'i Jesús, ntojolaqui ngu' jil'i yu ña'a cuayá' ndyalaa ngu' lo'o yu ca to' cua'a, sca to' yuu nu ntsu'u to' quichi bi'. Ngua ti' ngu' cha' xtyú ngu' jil'i yu tsa yu nde chcua'a,

30 pana tso'o ca ti ndu'u Jesús ya' ngu'; ntejetacui yu laja ngu', ndyaa yu li'.

Sca ñati nu ngusñi cui' cuxi jil'i

31 Li' cua ndi' Jesús nde quichi Capernaum, sca quichi nu ndi' nde loyuu su cuentya Galilea bi'. Nu lo'o ngua tsa nu ndi' cña' ngu', li' nguxana Jesús ngulu'u yu jil'i ngu' ca ne' laa jil'i ngu'.

32 Ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o nu nda Jesús lo'o ngu'. Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu'.

33 Ca ne' laa bi' ntsu'u sca nu qui'yu nu ngusñi sca cui'i cuxi ji'i. Cui'i tsa ngusi'ya nu quicha bi' ji'i Jesús lo'o na'a cha' lijya yu nde ne' laa:

34 —¿Ni cña cua'ni nu'u ca nde, Jesús Nazaret? —nacui' nu qui'yu quicha bi'—. ¿Ha na cua nti' nu'u cua'ni tye nu'u cha' 'na tsiya' ti? Nslo tso'o na' jinu'u, cha' ycui' nu lubii laca nu'u; cua nda ycui' Ndyosi jinu'u lijya ca nde.

35 Ngua'a Jesús cha' ji'i nu quicha li'; ngulo yu cña ji'i cui'i cuxi bi', cha' nga'aa cua'ni cuxi lo'o yu quicha bi'.

—Chca'a ti' nu'u —nacui' Jesús—. Nga'aa cua'ni xña'a cui'i lo'o nu'u.

Li' nguxlyú nu cui'i cuxi bi' ji'i yu quicha nde loo su ndi'i ngu' quiña'a bi'. Lo'o li' ndu'u nu cui'i cuxi bi' ndyaa, nga'aa ngua'ni cuxi lo'o nu quicha bi' li'.

36 Ngulacua tsa ti' ngu' li', nguxana nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Macala ngujui cha' nu nchcui' Jesús cua? —nacui' ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' tso'o tsa ngujui chacuayá' ji'i yu cua cha' culo yu cña ji'i cui'i cuxi? Hora ti nduna cui'i cuxi cha' nu nchcui' yu lo'o, ndu'u cui'i bi' ndyaa li' —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

37 Bi' cha' nguañi cha' bi' tyucui' ña'a loyuu ca bi',

nchcui' tsa ngu' cha' ji'i Jesús li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i xtya'a laa Simón Pedro

38 Li' ndu'u Jesús nde ne' laa, ndyaa yu to' tyi Pedro. Quicha tsa xtya'a laa Simón Pedro bi', cha' tlyu tsa tyique' ngusñi ji'i ma'. Tya'na tsa nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' tsa na'a xi ji'i ma'.

39 Ndu ti Jesús slo ma' ña'a tsa yu ji'i ma'. Li' ngua'a yu ji'i tyique' bi', cha' tyu'u tyique' ji'i ma'. Hora ti ndaca'a ma', ngua'ni cña ti' ma' cha' caja xi na cacu ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tyuu tya'a ngu' quicha

40 Lo'o ndyaa cuichaa, li' ndyaa lo'o ngu' ji'i lcaa tya'a ngu' nu quicha tsa cha' ngusñi tyuu lo quicha ji'i ngu', ndyalaa ngu' ca slo Jesús. Li' ngusta ya' Jesús hichu' ngu' quicha cuentya scaa ti ngu'. Hora ti ndyaca tso'o ngu' li'.

41 Lo'o jua'a ngutu'u cui'i cuxi ji'i tyuu tya'a ngu' quicha bi' li'. Ndu'u si'ya cui'i bi' lo'o ndu'u ji'i ngu':

—Sca ti nu'u laca Sñi' ycui' Ndyosi —nacui' cui'i bi' ji'i Jesús.

Li' ngua'a Jesús chacuayá' ji'i cui'i cuxi cha' nga'aa chcui' bi' tsiya' ti. Cua ndyuloo cui'i bi' ji'i Jesús, cha' la cui' Cristo nu cua nda ycui' Ndyosi ji'i lijya chalyuu laca yu bi'.

Nda Jesús cui' lo'o ngu' ca nde Galilea

⁴² Lo'o nguxee chaca tsá, li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca chaca se'í su tyi'í ycuí' ti yu ca ne' quixí'. Ngulana tsa ngu' ji'í li', ña'a cuayá' nquije ji'í ngu' macala su nga'a yu. Ngua ti' ngu' tatsaa ngu' ji'í Jesús cha' nga'aa tsa yu xa' se'í.

⁴³ Li' nacuj Jesús ji'í ngu':

—Lo'o nde xa' quichí ntsu'u cha' ta na' cha' tso'o nu ji'í ycuí' Ndyosi lo'o ñati, cha' cua ndyalaa tyempo cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'í ñati chalyuu. Bi' laca cña nu cua nda Ni jna' liyyaa cha' chcuí' na' cuentya ji'í ycuí' Ni.

⁴⁴ Jua'a ti ndya'a Jesús lcaa ne' laa ji'í ngu' ca nde Galilea, nda yu cuí' lo'o ngu'.

5

Nguxtyucua Jesús ji'í ngu' lo'o ndyaa ngu' cuta cualya

¹ Ngua sca tsá ndyaa Jesús to' tayu' Genesaret. Tyuu tsa tya'a ñati lca'a ji'í yu. Li' tachaa tsa ndi'í ngu' ca su ndu yu to' tayu' bi', cha' ngua ti' ngu' cuna ngu' lo'o nchcuí' yu cha' ji'í ycuí' Ndyosi.

² Cua na'a Jesús su ndacui tucua tya'a yaca ni'í sube ti ca to' tayu' bi'. Ná tucui nga'a ne' yaca ni'í sube bi' tsiya' ti, pana cacua ti bi' ndu ngu' ngui'í ngu' taraya ji'í ngu', cha' cua ndye ngua'ni ngu' cña.

³ Li' ndyatí Jesús ne' sca yaca ni'í ji'í Simón, nchcuí' lo'o yu cha' tucuni'í yu ji'í yaca ni'í cha' tsa ca lo hitya la xi. Ndyaa tucua Jesús nde siyu' ti yaca ni'í bi',

li' nguxana Jesús nclyu'u cha' ji'í ycuí' Ndyosi ji'í ngu' quiña'a bi'.

⁴ Lo'o cua ndye ngulu'u Jesús ji'í ngu', li' nacuj ji'í Simón:

—Yaa ma lo'o yaca ni'í re ca su clyaa la hitya. Ca bi' cu ma taraya cha' caja cualya ji'í ma —nacuj Jesús.

⁵ Li' nguxacuj Simón cha' ji'í:

—Cusu' —nacuj—, tyucui talya nguta'a ya lo tayu' ngu ya taraya; ni sca na ná ngu-jui ji'í ya tsiya' ti. Pana si jua'a culo nu'u cña 'na, tsa yu ca su nacuj nu'u cha' cu ya taraya cajua —nacuj Simón li'.

⁶ Li' jua'a ngua'ni Simón lo'o tya'a yu, lo'o quiña'a tsa cualya ngujui ji'í ngu' li'. Xqui'ya cha' quiña'a tsa cualya ndyatí ne' taraya ji'í ngu', hasta ngutaa' taraya ji'í ngu' li';

⁷ bi' cha' ngua'ni ya' ngu' ji'í tya'a ngu' nu nga'a ne' chaca yaca ni'í bi', cha' caa ngu' xtyucua ngu' ji'í. Hora ti yaa ngu' li', ndojolaqui ngu' taraya ngutsa'a ne' ntsu'u cualya, cha' su'ba ngu' ji'í ne' yaca ni'í. Xi tya lyiji cha' clyu'u tyucuaa yaca ni'í bi' ne' hitya xqui'ya cualya bi'.

⁸ Lo'o na'a Simón Pedro lcaa cualya bi', ngua cuayá' ti' yu cha' xqui'ya Jesús ngujui cualya ji'í ngu'. Hora ti ndy-atu stí' yu loo Jesús li', nchcuí' yu lo'o:

—Tyu'u clyu nu'u nde slo na', Xu'na —nacuj Simón

ji'i.— Ntsu'u tsa xqui'ya na' cha' ñati chalyuu ti laca na'.

⁹ Ndube tsa ti' Simón, lo'o jua'a tya'a ndya'a yu ne' yaca ni'i ndube tsa ti' ngu', xqui'ya cha' quiña'a tsa cualya ngusñi ca ti ngu'.

¹⁰ Lo'o tyucuaa nu qui'yu sñi' Zebedeo nu nga'a ne' chaca yaca ni'i bi', nu naa Jacobo lo'o nu naa Juan ni, lo'o ngu' bi' ndyutsii tsa ngu'; la cui' tya'a ndya'a Simón cña laca ngu' bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o Simón:

—Ná cutsii ma —nacui—. Tya tsubi' la cua laca ti cña ngua'ni ma, xcui' cña cuta cualya ngua'ni ma; pana juani, ta na' xa' cña ji'i ma, cha' caa lo'o ma ji'i xa' ñati ca slo na' —nacui' Jesús ji'i Simón, jua'a ji'i tya'a ndya'a yu cña.

¹¹ Lo'o ndyalaa yaca ni'i bi' ca to tayu' chaca quiya', li' nguxtyanu ngu' bi' ji'i yaca ni'i, ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca ngu' quicha nu ndyatsu' cuaña'

¹² Lo'o ndi'i ti Jesús sca quichi, li' ndyalaa sca yu quicha slo; lye tsa ndyatsu' cuaña' yu quicha bi'. Lo'o na'a yu ji'i Jesús, hora ti ndyatü sti' yu, ndyanu tu'ba yu hasta ca lo yuu. Tya'na tsa nchcui' yu lo'o Jesús li':

—Si nti' nu'u cha' tyaca tso'o na', jlo ti' na' cha' taca jinu'u cua'ni jua'a jna' —nacui' nu quicha bi'.

¹³ Li' ngusta ya' Jesús chü' yu su ndyatsu' cuaña' yu:

—Tyaja'a na' —nacui' Jesús ji'i—. Caca lubii tyucui' ña'a nu'u juani ti.

Laja lo'o nchcui' Jesús jua'a, hora ti ndatsu' quicha nu ndyatsu' cuaña' yu li'.

¹⁴ Lo'o li' nacui' Jesús ji'i yu, cha' ná cacha' yu ji'i ñati ñi'ya ngua ji'i yu. Ndi'ya nchcui' lo'o yu:

—Yaa clya nu'u chcui' lo'o sti jo'ó nu ndi'i ne' laa —nacui' Jesús ji'i nu quicha bi'—. Caju ta nu'u msta nu nacui' jyo'o Moisés cha' ta na ji'i ycu' Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na ji'i quicha nu ntsu'u ji'na. Jua'a ca cuayá' ti' ñati lo'o ycu' sti jo'ó cha' cua ngua lubii tyucui' ña'a nu'u. Nga'aa ca quicha nu'u juani.

¹⁵ Lcaa tsä cua nguañi la cha' ji'i Jesús li', cha' nchcui' tsa ngu' cha' ji'i. Bi' cha' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i slo Jesús, cha' cuna ngu' ña'a cha' nu nda yu lo'o ngu', cha' cua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' ji'i quicha nu ntsu'u ji'i ngu'.

¹⁶ Pana ntsu'u quiya' ndu'u Jesús ndyaa yu ca ne' quixi', ca su caca tyi'i yu ycu' ti yu, cha' chcui' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca ñati nu nchcu' tyucui' tyucui' ña'a yu

¹⁷ Ngua sca tsä nlyu'u Jesús cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i tyuu tya'a ñati. Quichi tyi ngu' bi' laca lcaa quichi sube ti nu ntsu'u nde Galilea, nu ntsu'u nde Judea, nu ndi'i cacua ti quichi Jerusalén.

Laja nu tsa tlyu ti ñati bi', cua ndi'i tyuu tya'a ngu' fariseo. (Tacati tsa ycu' ngu', nti' ngu'; lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'i xa' ñati.) Lo'o jua'a ndi'i tyuu tya'a mstru nu ngulu'u cha' jo'ó ne' laa. Ngua tii lcaa ngu' nu ndi'i ca bi', cha' ycu' Ndyosi laca nu nxyucua ji'i Jesús lo'o ndyu'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha.

¹⁸ Li' ndyalaa lo'o ngu' ji'i sca nu quicha nu ntsiya ne' catya, cha' cua nchcu' tyucui tyucui ña'a yu quicha bi'. Ngua ti' ngu' cha' tyati ngu' toni'i su nga'a Jesús, cha' tsaa lo'o ngu' ji'i nu quicha bi' ca su ndu ycu' Jesús, ña'a lo'o catya ngua ti' ngu'.

¹⁹ Pana ná ngujui ñi'ya nu tyati ngu' lo'o nu quicha bi' ni'i, cha' tachaa tsa ndi'i ñati; bi' cha' ndyacu' ngu' nde que ni'i. Li' ngulotsu' ngu' cuxi'ña, ngucha ngu' yaca que ni'i, cha' jua'a ngujui ñi'ya nda'ya ngu' ji'i nu quicha bi' li'i ca su nga'a Jesús cla'be la su ndi'i ñati.

²⁰ Lo'o ti ngua cuayá' ti' Jesús cha' jlya tsa ti' ngu' bi' ji'i, bi' cha' nacui ji'i yu quicha bi':

—Cusu' —nacui—, na cua ngua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi jinu'u ji'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u —nacui Jesús ji'i yu quicha bi'.

²¹ Li' ngulacua tsa ti' ngu' mstru cha' jo'ó lo'o ngu' fariseo: “¿Tilaca laca nu qui'yu re? ¿Ni cha' laca re? Cuxi tsa nchcu' yu cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o nchcu' yu

jua'a”, nclyacua ti' ngu'. “Ná taca ji'i sca ñati chalyuu ñi'ya nti' yu re, ná taca cua'ni clyu ti' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; sca ti' ycu' Ndyosi taca ji'i Ni cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati.” Jua'a nclyacua ti' ngu'.

²²⁻²³ Cua jlo ti' Jesús ni cha' laca nu nclyacua ti' ngu'. Li' nchcuane yu ji'i ngu' bi':

—¿Ni cha' laca nti' ma jua'a? ¿Ha nti' ma cha' tucui la laca si ñacu' na' ji'i nu quicha cua cha' cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i yu? ¿Ha nti' ma cha' yala la caca si ñacu' na' ji'i nu quicha: “Tyatu clya nu'u tya'a nu'u”? ¿Ni cña yala la cua'ni na' cuentya ji'i yu cua laca?

²⁴ Cua nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma cha' cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' jna', cha' cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati laja lo'o ndi'i na' nde chalyuu —nacui Jesús—. Xqui'ya cha' bi' cua nda Ni 'na lijyaa nde chalyuu cha' caca na' ñati.

Li' xa' nchcu' Jesús lo'o nu qui'yu nu nchcu' tyucui tyucui ña'a yu:

—Nde laca cha' nu nda na' lo'o nu'u —nacui Jesús ji'i yu—, tyatu clya nu'u juani cha' tyaa nu'u nde to' tyi nu'u; tyaa lo'o nu'u ji'i catya su ngustii nu'u juani.

²⁵ Hora ti ndyatu yu quicha bi', laja lo'o na'a lcaa ñati bi' ji'i. Li' ndyaa lo'o yu ji'i catya su ngustii yu tsa la. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu lo'o ndu'u yu ndyaa yu, bi' cha' ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi.

26 Ndube tsa ti' ngu' ca su ndi' ti ngu', li' lcaa ngu' ca bi' ngua'ni tlyu ngu' ji' ycu' Ndyosi:

—Bilya ña'a na cha' ngua'ni ycu' Ndyosi sca cha' tlyu tsa lo cua —nacu' ngu' ji' tya'a ngu'.

Na ntsij ti ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' jua'a.

Ngusi'ya Jesús ji' Leví cha' tya'a yu lo'o

27 Ca tiya' la lo'o ndyaa Jesús xi lquichí, li' na'a yu ji' sca ñati ca su ntucua yu nlyo yu cñi cña loo ngu'; Leví naa nu qui'yu bi'. Cña laca yu cha' culo yu cñi ji' ñati cuentya ji' ngu' xa' tsu'. Li' nacu' Jesús ji' yu:

—Tyaa lca'a nu'u jna' —nacu'.

28 Li' ndyatu Leví, nguxtyanu yu cña ji' yu cha' tya'a yu lo'o Jesús li'.

29 Tiya' la li' ngua'ni Leví sca ta'a tlyu ca to' tyi yu, cha' cua'ni chí yu loo Jesús. Lo'o jua'a ndyalaa tyu' tya'a ngu' slo, tya'a ndyu'ni Leví cña nlyo cñi cña loo ñati; jua'a ndi' xi xa' la ñati.

30 Li' nguxana ngu' fariseo nu tacati tsa ndu'ni ngu', nti' ngu', lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', nguxlyú ngu' cha' hichu' ngu' nu ndyaca tsa'a ji' Jesús.

—¿Ni cha' laca cha' stu'ba ti ndacu mā tyaja, stu'ba ti nga'a mā lo'o ngu' cuxi cua? —nacu' ngu'—. Msu ji' ngu' xa' tsu' laca ngu' cua, nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ñati. Lo'o jua'a ntucua xi xa' la ngu' nu ndya'a calle ti.

31 Li' nguxacu' Jesús cha' ji' ngu' bi':

—Ñati nu tso'o tyucui ña'a, ná clyana ngu' bi' ji' sca nu jo'o; ngu' quicha laca nu ndyaana ji' sca nu jo'o —nacu'—.

32 Lo'o jua'a na', ná lijya na' cha' culana na' ji' ñati nu nlyacua ti ti' cha' tso'o tsa ycu' ca ngu'; na cua lijya na' cha' hcui' na' lo'o ngu' cuxi, cha' culochu' ngu' qui'ya nu ntsu'u ji' ngu'.

Ca chaa ti' ngu' laja lo'o ndi' Jesús chalyuu

33 Li' nchcuane ngu' ji' Jesús:

—Lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji' Juan, lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji' ngu' fariseo, ¿ni cha' lu'ba ti nchcui' ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi? Lo'o jua'a ná ndacu ngu' tyaja tsa bi' lo'o nchcui' ngu' lo'o Ni. Pana ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, xa' ña'a ndu'ni ngu' bi'; xcui' tso'o tsa ndacu ngu', xcui' tso'o tsa ndy'yu ngu' —nacu' ngu' ji' Jesús.

34 Ndi'ya nguxacu' Jesús cha' ji' ngu' bi' li':

—Lo'o caja clyo'o ngu' ni, ndacu ngu' nu ndya'a lo'o ji' cutsii; ná ndi' ngu' ntyute' ti ngu' tsa bi', nu lo'o ndi' ngu' lo'o cutsii —nacu' Jesús—.

35 Pana nu lo'o tyalaa tsa nu tyaa lo'o ngu' ji' cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii; caca xñi' ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi' ti' ngu' nde loo la —nacu' Jesús li'.

³⁶ Lo'o li' nda Jesús cuij re lo'o ngu':

—Ná nsa'be ngu' sa yu'be ste' cucui ngu' cha' calya lo'o sca late' cusu jil' ngu'. Si jua'a cua'ni ngu', ná tyanu tso'o late' cucui bi' li', tyatj' jlyacua su ngalya bi'; lo'o nu yu'be late' bi', ná stu'ba xee loo lo'o nu late' cusu bi'.

³⁷ Lo'o chaca cha' ni —nacuī Jesús jil' ngu'—, ná nsu'ba ngu' jil' lcuī nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' jil' ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'j tyaca' bi'; clya'a tyaca', tye lcuī tyalú li'.

³⁸ Ne' tyaca' cucui tyu'ú lcuī lo'o chca ndyu'u ti.

³⁹ Pana lo'o cua ndyi'o ngu' lcuī nu cua cusu', ná nti' ngu' co'o ngu' lcuī nu chca ndyu'u ti. “Tyixi la ndyi'yu lcuī nu cua cusu' bi'”, ñacuī ngu'.

Jua'a ngua cha' nu nda Jesús lo'o ngu'.

6

Ná ndiya ti' ngu' cña nu ngua'ni tya'a ndya'a Jesús

¹ Lo'o ngua sca tsā nu ndi'j cña' ngu', li' ndya'a Jesús tyucuij, lijya yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil', nteje tacui ngu' su nscua xtya trigo jil' ñati. Laja lo'o nteje tacui ti ngu', ngusuu ngu' xi si'yu trigo. Li' ngusatá ngu' jil' tyuu ya' ti ngu' cha' tyalú si'yu trigo bi'; ndyacu ngu' xi si'yu li'.

² Lo'o li' ntsu'u xi ngu' fariseo nu ndya'a lca'a jil' ngu' bi', nu lye tsa nchcui' lo'o ngu' taju jil' Jesús:

—¿Ni cha' laca ndyu'ni ma cña jua'a, cha' ngusuu ma si'yu trigo cua? ¿Ha ná jlo ti' ma cha' tsa tacati laca juani? Ná ntsu'u chacuayá' jil'na cua'ni na cña tsa tacati —nacuī ngu' fariseo bi'.

³ Li' nguxacuī Jesús cha' jil' ngu' bi':

—¿Ha bilya chcui' ma lo quityi jil' ycuī' Ndyosi su nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David sa'ni? —nacuī Jesús jil' ngu'—. Ngua sca tsā ntyute' tsa yu, lo'o jua'a ntyute' tsa lcaa ngu' tya'a ndya'a yu.

⁴ Jlo ti' yu cha' ntucua xlyá nu laca msta jil' ycuī' Ndyosi lo mesa ne' ni'j nu cuentya jil' ycuī' Ni cajua. Bi' cha' ndyaa ngu' ne' ni'j bi'; ndyacu ngu' xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá' cacu cua ña'a ca ñati jil', cha' sca ti jil' ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' ndacu ngu' xlyá bi' —nacuī Jesús jil' ngu'.

⁵ Lo'o li' chaca cha' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Lo'o na' nu cua nda ycuī' Ni lijyaa cha' caca na' ñati ni, laca na' loo, masi tsā nu ndi'j cña' ngu'.

Sca yu quicha nu nchcu'ya'

⁶ Ngua chaca tsā ta'a, tsā tacati jil' ngu', li' ndya'a Jesús ca ne' laa. Ca bi' ndyaa tu-cua yu, li' nguxana nclyu'u yu cha' jil' ycuī' Ndyosi jil' ñati. Ca bi' nga'a sca ñati nu ngüityi ya' yu la'a tsu' cui jil' yu.

⁷ Lo'o jua'a nga'a ngu' mstru cha' jo'ó ne' laa bi', lo'o ngu' fariseo nga'a lo'o. Ña'a tsa ngu' bi' jil' Jesús, si cua'ni

Jesús jo'o jil'i nu quicha bi' tsā tacati; ncliyana ngu' cha', ñi'ya caca sta ngu' qui'ya jil'i.

⁸ Pana hora ti ngua cuayá' ti' Jesús lcaa ña'a cha' nu ncliyacua ti' ngu'. Li' nacuj Jesús jil'i yu nu nchcu' ya' bi':

—Tyatū clya nu'ū, yaa tyū cla'be laja ngu' jua —nacuj Jesús jil'i nu quicha bi'.

Li' ndyatū yu quicha bi', ndyaa yu cajua su nacuj Jesús jil'i yu.

⁹ Li' nda Jesús sca cha' lo'o nu ngu' nu ndu'ni ti cha' tacati bi':

—¿Ni cña tso'o la cha' cua'ni na tsā tacati lacua? —nacuj Jesús jil'i ngu' bi'—. ¿Ha sca cña tso'o cua'ni na li'? ¿Ha tso'o la cua'ni na sca cña cuxi li', nti' mā? —nacuj—. ¿Ha tso'o la si cua'ni lyaá na jil'i ñati tsā bi', cha' ná cajaa ngu' li'? ¿Ha tso'o la nti' cu'mā masi ta na chacuayá' cajaa ñati li'? —nacuj Jesús jil'i ngu'.

¹⁰ Li' nguxña'a Jesús jil'i lcaa ñati nu ndil'i cacua ti slo, nchcu' lo'o nu quicha bi' li':

—Xquiñi nu'ū ya'.

Jua'a ngua'ni yu bi', li' hora ti ndyaca tso'o ya' yu.

¹¹ Li' ngunasil' tsa nu ngu' nu ndu'ni cha' tacati bi', nguxana ngu' nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya cua'ni na cha' cua'a na jil'i yu jua cha' nga'aa cua'ni yu jua'a? —nacuj ngu' jil'i tya'a ngu' li'.

Ngusubi Jesús jil'i tii tyucuaa tya'a ñati nu ca tsa'a jil'i

¹² Tyempo bi' ycu' ti Jesús ndyaa sca ca'ya cha' chcu'

lo'o ycu' Ndyosi Sti yu. Tyucui talya ngua'a yu nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi li'.

¹³ Lo'o nguxee chaca tsā, li' ngusi'ya yu jil'i ñati nu ndya'a lo'o yu cha' tyaa ngu' slo yu. Li' ngusubi yu jil'i tii tyucuaa tya'a ngu'; nda yu chacuayá' jil'i nu ngu' bi', cha' tsa culu'u ngu' jil'i xa' ñati.

¹⁴ Ndi'ya naa xtañi ngu' nu ngusubi Jesús jil'i nu ngua tya li': Simón, nu ngusta Jesús chaca xtañi Pedro naa yu, bi' laca tsaca ngu'; jua'a Andrés tya'a ngula Simón, jua'a Jacobo, jua'a Juan, jua'a Felipe, jua'a Bartolomé,

¹⁵ jua'a Mateo, jua'a Tomás, jua'a chaca Jacobo sñi' Alfeo, jua'a chaca Simón nu laca jil'i taju ngu' cananista,

¹⁶ jua'a Judas tya'a Jacobo, jua'a Judas Iscariote nu cujui' cresiya jil'i Jesús jil'i ngu' cuxi ca tiya' la; jua'a naa ngu' nu cua ngusubi Jesús jil'i.

Ngulu'u Jesús jil'i quiña'a tsa ñati

¹⁷ Li' nguxtyū Jesús ngua'ya sii' cua'a bi' lo'o nu taju ñati bi' jil'i, nguti' xi nde sca su natil' lo'o nu tyū tya'a ñati nu ndyaca tsa'a jil'i bi'. Lo'o jua'a ndyalaa quiña'a tsa xa' la ñati slo Jesús, ngu' nu ndu'u loyuu su cuentya Judea, lo'o jua'a ngu' nu ndu'u nde quichil' Jerusalén, lo'o jua'a ngu' nu ndu'u to' tyujo'o su ndil'i quichil' Tiro, su ndil'i quichil' Sidón. Cua ndyalaa ngu' ca bi', cha' cuna ngu' cha' nu nchcu' Jesús lo'o ngu'; jua'a nti' ngu' cha'

cua'ni Jesús jo'o ji' quicha nu ntsu'u ji' ngu'.

¹⁸ Lo'o nu ñati nu ngusñi cui' cuxi ji' ni, lo'o ngu' bi' nti' ngu' cha' tyaca tso'o ngu'.

¹⁹ Lcaa ngu' bi' nti' ngu' sta ya' ngu' chu' Jesús; nti' ngu' cha' cua'ni yu jo'o ji' lcaa ñati quicha bi', xqui'ya cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji' yu. Ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi' li'.

Ñi'ya nu ngulu'u Jesús ji' ngu' nu ngua'a sii' cua'a

²⁰ Nguxña'a Jesús ji' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji', li' nguxana nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi ti'i ti ndi' ma nde chalyuu —nacu—. Ycui' Ndyosi laca nu ña'asi' ji' ma, cha' bi' nu laca Xu'na ma.

²¹ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi ñi'ya nti' si ntyute' tsa ma juani, cha' lye tsa nti' ma cuna ma sca cha' liñi —nacu—. Ca tiya' la, li' caca tyaala' ti' ma.

'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi xñi' ti' ti' cu'ma ndi' ma chalyuu juani, cha' ca tiya' la ca cha' ti' ma li' —nacu Jesús—.

²² 'Lo'o jua'a tso'o ti caca tyiquee cu'ma masi ti' ti' ngu' ña'a ngu' ji' ma, masi culo'o ngu' ji' ma ca su ndi' ma, masi suba' tsa chcui' ngu' lo'o ma, masi hasta nga'aa nti' ngu' chcui' ngu' lo'o ma, xqui'ya cha' jlya ti' ma jna', na' nu cua nda Ni liyaa cha' caca na' ñati;

²³ tso'o tsa caca tyiquee ma li', caca cha' ti' ma, masi cua'ni ngu' lcaa cha' lya' ti' lo'o ma jua'a. Ná cube ti' ma, cua laca ndyu'u co'o ycui' Ndyosi sca cha' tso'o nu cua tlyu xi nu tyacua ji' sca ma ca su ntucua ycui' Ni —nacu Jesús li'—. La cui' jua'a ngua tya sa'ni la, cha' lya' tsa ti' jyo'o cusu' ji' ñati nu ngua tu'ba ji' ycui' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati —nacu Jesús—.

²⁴ 'Pana tya'na tsa cu'ma ngu' culiya'; masi cha' tsa ti' ma nquicha', cua laca ti' tyempo caca cha' ti' ma —nacu—.

²⁵ 'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma nu tso'o tsa nguaala' ti' ma nde chalyuu juani, cha' quiña'a tsa cha' caca nu lyiji ji' ma nde loo la —nacu Jesús—.

'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma nu lye tsa nxyi' lo'o ma ji' tya'a ñati ma; ca tiya' la, li' lo'o cu'ma xi'ya ma cha' lye tsa caca xñi' ti' ma —nacu Jesús—.

²⁶ 'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma lo'o tso'o tsa nchcui' lcaa ñati ji' ma. La cui' jua'a ngua'ni jyo'o cusu' ji' ma nu ngua sa'ni, cha' tso'o tsa nchcui' ngu' ji' ngu' nu nchcui' cha' cuiñi ti' ji' ycui' Ndyosi lo'o ngu'; ndiya tsa ti' ngu' ji' cha' cuiñi bi'.

Jua'a ngulu'u Jesús ji' lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'.

Tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji' tya'a cusu' na

²⁷ Tya nchcui' la Jesús li':

—Ndi'ya chcu' na' lo'o cu'ma nu tyaja'a ma cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcu' na': Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a cusuu ma, tso'o ti cua'ni ma lo'o ñati nu ti'i ti' ña'a ngu' ji'i ma.

²⁸ La cui' tso'o ti chcu' ma lo'o ñati nu nda qui'ya ji'i ma, jua'a chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ñati nu nchcu' cha' suba' lo'o ma.

²⁹ Lo'o quiji'i ngu' ndacu' hique ma, li' xtyacui ma ta ma chaca tsu' saca' ma cha' quiji'i ngu' ji'i ma chaca quiya' li'. Lo'o xlyaa sca ñati late' tonu tu'ba nu nchcu' ma, li' ta ma chacuaya' cha' lo'o camxa ji'i ma qui'ya ngu' tsaa ngu'.

³⁰ Ta ma ji'i ngu' na laca nu ña ngu' ji'i ma; lo'o qui'ya ngu' sca na ji'i ma, nga'aa ña ma ji'i chaca quiya'.

³¹ Nga'a cha' cua'ni tso'o ma lo'o ngu', si nti' ma cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o ma.

³² Jlo ti' na' cha' tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i cua laca ti ñati nu jua'a tso'o nti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma; pana lo'o ñati cuxi, taca ji'i ngu' cua'ni ngu' tsa lo cua ti cha'. Cua nti' Ni cha' ña'a tso'o ma ji'i cua ña'a ca ñati, ni si'i sca ti ji'i tya'a tso'o ti ma.

³³ Lo'o jua'a ndu'ni ma cha' tso'o lo'o ñati nu cua ngua'ni sca cha' tso'o lo'o ma; pana lo'o ñati cuxi, taca ji'i ngu' cua'ni ngu' la cui' jua'a. Cua nti' Ni cha' cua'ni ma cha' tso'o lo'o cua ña'a ca ñati, ni si'i sca ti lo'o tya'a tso'o ti ma.

³⁴ Na ndijñi' ti ma ji'i ñati nu

xtyucua sca cha' tso'o ji'i ma, nti' ma. ¿Ha tso'o tsa ndu'ni ma nti' ma li'? Lo'o ñati cuxi ni, stu'ba ti ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', si xtyucua tya'a ngu' sca cha' tso'o ji'i ngu' li'.

³⁵ Pana nu cu'ma ni, ntsu'u cha' tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a cusuu ma, cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' bi'. Ta ma jñi' ngu', ná tu ti' ma si ta ngu' sca cha' tso'o ji'i ma, si ná ta ngu'. Tlyu tsa cha' tso'o tyacua ji'i ma ca slo ycu' Ndyosi si tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ngu', cha' jua'a ndu'ni ñati nu laca sñi' ycu' Ndyosi. Lo'o ycu' Ndyosi ni, tya'na ti' Ni ji'i ngu', masi xña'a ngu', masi ná ndya ngu' xlyabe ji'i Ni;

³⁶ bi' cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i ngu' lacua, ñi'ya nu tya'na ti' ycu' Ndyosi Sti na ji'i ngu'.

Ná ntsu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i tya'a ñati ngu'

³⁷ Ná sta ma qui'ya ji'i tya'a ñati ma, cha' li' ná ntsu'u cha' sta ycu' Ndyosi qui'ya ji'i ma. Ná xcube' ma ji'i tya'a ñati ma, cha' li' ná ntsu'u cha' xcube' ycu' Ndyosi ji'i ma. Cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i tya'a ñati ma, cha' li' cui'ya ycu' Ndyosi cha' clyu ti' ji'i ma.

³⁸ Ta ma cha' tso'o ji'i tya'a ñati ma, cha' li' ta ycu' Ndyosi cha' tso'o jua'a ji'i ma; tso'o tsa cuaya' ngutsa'a su'ba Ni cha' tso'o ne' cresiya ji'i ma li'. Ñi'ya nti' sca milya nu tachaa tsa nsu'ba ngu' na ne', cua nscui' ngu' ji'i cha' ca'ya ti'i la na bi', ntucua tsa tu'ba

milya bi', jua'a laca lo'o cha' tso'o nu su'ba Ni ne' cresiya jil'i ma. Ñi'ya nu ndu'ni ma lo'o tya'a ñati ma, jua'a cua'ni ycuil' Ndyosi lo'o cu'ma.

39 Nde laca cuij nu nda Jesús lo'o ngu' li':

—Sca nu cuityi' ni, ¿ha taca culu'u tyucuij jil'i tya'a cuityi'? Ná taca. Cuxi ti caca jil'i ngu' li', stu'ba ti tyú tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha' ni sca ngu' bi' ná nchca ña'a ngu' tyucuij su lijya ngu'.

40 Sca yu cuañi' nu ndyaca tsa'a ca ti, ná tyijilo yu jil'i mstru jil'i yu; tsa bi' ti cha', lo'o tye ca tsa'a yu, li' stu'ba ti cuayá' ngua tsa'a yu lo'o mstru jil'i yu.

41 ¿Ni cha' yala tsa chcuil' ma jil'i sca cha' cuxi nu ntsu'u jil'i xa' la tya'a ñati ma, masi ñi'ya nti' si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyatí cloo ngu'? Pana ná ndube ti' ma cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ycuil' ma, ñi'ya nti' si laca bi' sca nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycuil' ca ma.

42 ¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee ma cha' chcuil' ma lo'o tya'a ñati ma ndi'ya: “Ta nu'u chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'u”? Jua'a ñacuij ma, masi ná ña'a ma nguti nu ntsu'u cloo ycuil' ca ma. ¡Na cuiñi ma! Clyo la tyu'u nu nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycuil' ca ma, li' taca ña'a ma tso'o la cha' culo ma satya yuu nu ntsu'u cloo tya'a ñati ma.

Nslo na jil'i sca yaca lo'o ña'a na si'yu nu ndayaca bi'

43 'Sca yaca tso'o, ná ta bi' si'yu nu ná tso'o. Jua'a sca yaca nu cua btyi ti, nga'aa ta bi' si'yu nu cacu na.

44 Lcaa yaca nslo ngu' jil'i lo'o ña'a ngu' ni si'yu laca ndyu'u lo. Ná nsuu ngu' si'yu tyixi jil'i sca yaca quiche'; la cui' ti jua'a, ná nsuu ngu' si'yu losu' tyixi jil'i lti quiche' yane.

45 Cua ña'a ca ñati nu tso'o tyiquee ni, tso'o tsa nchcuil' ngu' bi'; lo'o cua ña'a ca ñati nu cuxi tyiquee ni, cuxi ti nchcuil' ngu' bi' li'. Cua ña'a ca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i scaa ngu', jua'a nchcuil' ngu'.

Tucua lo quiya' ni'i ngüiñá ngu'

46 Tya nda Jesús chaca cuij lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' ndu'ni tsa ma jna' cha' Xu'na ma laca na', pana ná ndaquiya' ma jil'i cha' nu nchcuil' na' lo'o ma? —nacuij—.

47 Bi' cha' ta na' sca cuij lo'o ma juani, ñi'ya laca sca ñati nu lijya ca slo na' cha' cuna yu cha' nu nchcuil' na', lo'o li' ndaquiya' yu cha' bi':

48 cua laca yu ñi'ya laca sca nu qui'yu nu ngüiñá sca ni'i. Tso'o tsa ngüiñá tyuu su ndu quiya' ni'i jil'i, cha' chu' quee tsiya' ti nscua quiya' ni'i bi'. Li' lye tsa ngua'ya tyo. Lo'o cua ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'i bi', cua xlya'ba ti jil'i ni'i; pana ná ngua jil'i hitya yuu bi' xlyú jil'i ni'i bi', cha' tachaa tsa ndu quiya' ni'i chu' quee bi'.

49 Pana ndi'ya laca chaca ñati nu cua ndyuna cha' nu

nchcui' na' lo'o, lo'o li' ná ndaquiya' yu ji'i cha' bi': bi' laca ñi'ya laca chaca nu qui'yu nu ngüiñá sca ni'i ji'i lo yusi ti. Ná qui'ñi ndyaa quiya' ni'i ji'i yu bi'. Lo'o li' ngua'ya tyo clyaa, ndyalaa hitya sta'a ca quiya' ni'i bi'. Li' nguxlyú hitya yuu ji'i ni'i bi', ndye tsiya' ti nguxlya'ba hitya yuu bi' ji'i.

7

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca msu ji'i xu'na sendaru

¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús lo'o ñati'bi', li' ndu'u yu ndyaa yu ca quichi' Capernaum.

² Ca bi' ndi'i sca capitán nu laca loo ji'i sendaru ji'i ngu' romano. Ntsu'u sca msu ji'i nu tyaca'a tsa ji'i; pana quicha tsa nu msu bi', cua cajaa ti.

³ Lo'o cua ndyuna nu capitán bi' quiña'a cha' nu nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús, li' nchcui' xi lo'o ngu' cusu' nu ca tyi quichi' bi', cha' tsa ngu' chcui' ngu' lo'o Jesús cuentya ji'i, cha' jña ngu' ji'i Jesús cha' caa yu cua'ni yu jo'o ji'i msu quicha bi' ji'i.

⁴ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Lo'o ndyalaa ngu' bi' ca slo Jesús, li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o yu cuentya ji'i nu capitán bi'.

—Tso'o tsa nu capitán bi' —nacu' ngu' ji'i Jesús—. Ndulo tsa yu jinu'u cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i msu quicha bi' ji'i yu —nacu' ngu'—.

⁵ Cua ngui'i tsa nu cusu' bi' ji'na cha' ndi'i yu quichi' tyi na, hasta ycui' yu cua nda yu cñi cha' tya' laa ji'na quichi' re —nacu' ngu'.

⁶ Li' ndyaa Jesús lo'o ngu' bi'. Lo'o bilya tyalaa ngu' lo'o Jesús ca ni'i ji'i nu capitán bi', li' nda capitán ji'i xa' tya'a tso'o cha' tsa ngu' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús ca tyucui' su lijya:

—Ndi'ya nchcui' nu capitán bi' —nacu' ngu' ji'i Jesús li'—: “Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' nu'u, cusu'”, nacui, “masi ná caa nu'u to' ni'i jna'”, nacui.

⁷ “Bi' cha' ná lo'o na' ndya'a ngu' ndyiqui'ya ngu' jinu'u tsa”, nacui. “Tsa bi' ti cña nti' na', si culo nu'u cña, tyaca tso'o msu jna' jua'a ti.” Jua'a nacui nu capitán bi', cha' chcui' ya lo'o nu'u.

⁸ Chaca cha' nacui yu ji'i cua: “Lo'o jua'a na'”, nacui yu, “ntsu'u xa' ñati' nu laca loo la nu nclyo cña 'na. Lo'o jua'a nclyo na' cña ji'i sendaru nu cuentya jna'”, nacui. “Tsa ngu' lquichi' 'na, si culo na' cña ji'i ngu' cha' tsa ngu'; lijya ngu' slo na', si xi'ya na' ji'i ngu' cha' caa ngu'; hora ti cua'ni msu jna' sca cña, si culo na' cña bi' ji'i yu”, nacui nu capitán bi'. “Jua'a nu'u ni, jlo ti' na' cha' taca jinu'u culo nu'u cña cha' cati quicha bi'.” Tsa bi' ti cha' nti' capitán chcui' lo'o nu'u —nacu' ngu' tya'a tso'o nu capitán bi' ji'i Jesús.

⁹ Lo'o cua ndyuna Jesús cha' nu nchcui' ngu' lo'o,

ndube tsa ti' yu. Li' nguxty-acui Jesús su ndu tyucui, nchcui' yu lo'o ñati nu ndya'a lo'o yu:

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús—, cha' bilya ña'a na' ji'i sca ñati nu jlya tsa ti' ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya nu jlya ti' nu capitán bi'. Tyucui ña'a nasiyu Israel re, ná ntsu'u ngu' nu jlya ti' jna' jua'a —nacui Jesús ji'i ngu'.

¹⁰ Lo'o li' nguxtyu tya'a tso'o nu capitán bi', ndyaa ngu' ca to' ni'i ji'i. Li' nquije cha' ji'i ngu' na'a ngu' ji'i msu quicha bi', cha' cua ndyaca tso'o.

Ngua'ni Jesús cha' chaca quiya' ndyu'ú sca yu cuañi' nu ngujui ca ti

¹¹ Tiya' la li' ndyaa Jesús sca quichi ca su naa Naín; ndyaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o, lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la ñati ndyaa ngu' lo'o.

¹² Lo'o cua ndyalaa ngu' ca to' quichi bi', li' na'a ngu' cha' ndyaa lo'o ngu' quichi bi' ji'i sca jyo'o cha' cua tyatsi'. Sñi' sca nu cuna'a ti'i laca jyo'o bi'; cua ndyanu ma' ycu' ti ma' nu lo'o ngujui sñi' ma', cha' nu sca ti sñi' qui'yu ma' laca yu nu ngujui bi'. Tyu tsa tya'a ngu' quichi bi' ndya'a ngu' lo'o ma'.

¹³ Lo'o na'a Jesús nu Xu'na na ji'i jyo'o bi', ngua tya'na ti' yu ji'i nu cuna'a ti'i xtya'a jyo'o bi'. Li' nchcui' yu lo'o ma':

—Ná xi'ya nu'u —nacui.

¹⁴ Li' ya Jesús cacua la slo ngu' bi', ngusta ya' yu chu' caju. Li' ndatu ngu' nu

ndyi'ya ji'i jyo'o bi', nchcui' Jesús lo'o nu jyo'o bi':

—Yu cuañi' nu'u —nacui—. Tyaca'a clya nu'u.

¹⁵ Hora ti ndaca'a nu ngua jyo'o bi', nguxana nchcui' yu lo'o ngu' li'. Xa' ndya Jesús ji'i nu qui'yu cuañi' bi' ji'i xtya'a yu li'.

¹⁶ Ndube tsa ti' lcaa ñati ca bi' lo'o na'a ngu' ji'i yu nu ngujui bi'. Li' nguxana ngu' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi.

—Tlyu tsa ñati ndyalaa slo na juani —nacui ngu'—, bi' laca nu chcui' lcaa cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o na.

Jua'a nacui ngu' li'. Lo'o chaca cha' nacui ngu':

—Cua ndyalaa ycu' Ndyosi juani cha' xtyucua Ni ji'i ñati ji'i ycu' Ni —nacui ngu'.

¹⁷ Cua ngañi lye cha' ji'i lcaa cña tonu nu ndyu'ni Jesús tyucui ña'a loyuu su cuentya Judea; jua'a lcaa quichi cacua ti, lo'o bi' ngañi cha' bi'.

Nda Juan ji'i ñati ji'i cha' tsaa ngu' ca slo Jesús

¹⁸ Ngujui cha' ji'i Juan ñi'ya nu ngua cajua, cha' nu ngu' cuañi' nu ndya'a lo'o Juan, bi' laca ngu' nu cua ndacha' ji'i yu.

¹⁹ Li' ngusi'ya Juan ji'i tu-cua tya'a ngu' tya'a ndya'a yu bi'. Ngulo yu cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu', tsaa xcuane ngu' ji'i Jesús si chañi cha' ycu' yu laca yu Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti; si tya ntsu'u cha' jatya la xi ngu' ña'a cuayá' nu caa chaca ñati nu cua tlyu la.

20 Li' ndyalaa ñati jil'i Juan ca su nga'a Jesús. Ndi'ya nacui ngu' jil'i:

—Cua nda Juan nu ntyucuatya jil'i ngu' jil'i ya lijya ya —nacui ngu'—, cha' xcuane ya jinu'u si chañi cha' la cui' Cristo laca nu'u, nu ñati tlyu nu cua caa ti nde chalyuu. Cua nti' ya cha' caja cha' liñi jil'i ya si tya ntsu'u cha' jatya la ya jil'i chaca ñati nu tlyu la.

21 Nu lo'o ndi'i ngu' bi' slo Jesús, li' ngua'ni Jesús jo'o jil'i tyuu tya'a ñati; masi cua sa'ni ngusñi quicha jil'i ngu', masi quicha ndya'a ti, masi ngusñi cui'i cuxi jil'i ngu', hora ti ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o nu cuityi', ngua'ni Jesús cha' ngulane xee cloo ngu' ña'a ngu' chaca quiya'.

22 Bi' cha' ndi'ya nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi' li':

—Yaa clya ma cacha' ma jil'i nu Juan bi' lcaa cha' nu cua na'a ma slo na', lcaa cha' nu cua ndyuna ma ca nde. Ñacui ma jil'i yu cha' xa' nda na' xee ña'a tyuu tya'a ngu' nu ngua cuityi'; lo'o juani tso'o tsa ndya'a ngu' nu ngua quicha quiya'; jua'a cua ngua lubii cuaña' ngu' nu ndyatsu' cuaña'; lo'o juani cua nduna tso'o ngu' nu ngua cu'u jyaca; jua'a xa' ndyu'ú ngu' chaca quiya', ngu' nu cua ngujuii; jua'a ngu' ti'i ni, nduna ngu' cha' tso'o nu nda na' lo'o ngu' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni jil'i ngu' jil'i nu cuxi. Jua'a ñacui ma jil'i Juan bi'.

23 Taca caca tso'o tyiquee ma si ná caca tyuju'u ti' ma

ña'a ma jna' —nacui Jesús jil'i ngu'.

24 Li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu', ñati nu nguane Juan jil'i cha' caa bi'. Li' nguxana Jesús nchcui' cha' jil'i nu Juan bi' lo'o ñati nu ndyanu slo.

—¿Na laca ngua ti' ma, nu lo'o ndyaa na'a ma jil'i nu Juan bi' ca ne' quixi' su ná ndi'i ñati? —nacui Jesús—. Ngua ti' ma cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee yu nu lo'o nchcui' yu lo'o ñati, ñi'ya nti' lo'o ndyaa yaca quii tyucuaa chu' ca lo'o lijya cui'i. ¿Ha jua'a nti' ma?

25 ¿Na laca ngua ti' ma lo'o na'a ma jil'i yu bi' lacua? ¿Ha tso'o tsa ste' yu lo'o na'a ma jil'i yu ca bi'? Cua jlo ti' ma cha' si'i ne' quixi' ndi'i ñati nu tso'o tsa ste', si'i ne' quixi' ndi'i ñati nu ntsu'u tsa cñi jil'i cha' culiji jua'a ti; to' tyi nu culiya' nu laca rey, ca bi' ndi'i ngu' bi'.

26 Ná tyiquee' ngua tii ma cha' laca nu Juan bi' sca ñati nu nda cha' jil'i ycui' Ndyosi lo'o ñati; chañi cha' laca yu jua'a, pana lo'o sca cña tlyu la ngujui jil'i Juan.

27 Ndi'ya nscua lo quityi cusu' cha' jil'i cña nu ntsu'u jil'i Juan bi':

Culo na' cña jil'i sca msu jna' cha' tsa yu ca nde loo la su tya'a nu'u,
cha' saala clya yu tyucuii su caa ycui' nu'u, nacui ycui' Ndyosi jil'i Cristo.

28 Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma jil'i Juan nu ntyucuatya jil'i

ngu', cha' bilya cala sca ñati chalyuu nu jua'a tlyu tsa cña nu ntsu'u ji'i, ñi'ya nu laca ji'i Juan bi'. Pana cua lijya na' cha' caca na' loo ji'i ñati, lo'o juani cua ña'a ca ñati nu jlya ti' 'na, tlyu la cha' nu ntsu'u ji'i ngu' bi' que Juan, masi ti'i ti ngu', masi cuañi' ngu' —nacu'i Jesús.

29 Lo'o ñati nu ndyaa slo Juan cha' tyucuatya yu ji'i ngu' tya tsubi' la ni, lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu', li' ngua'ni tlyu lcaa ngu' bi' ji'i ycu'i Ndyosi, masi nu ngu' cuxi nu nxñi cña cña loo ngu', masi xa' la ñati.

30 Pana nu ngu' fariseo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó nu ná ntaja'a cha' tyucuatya Juan ji'i ngu' nu ngua li', ná ngua'ni ngu' cuentya ji'i cña nu ndyu'ni ycu'i Ndyosi cha' nguxtyucua Ni ji'i ñati. Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

31 —Ná tso'o tsiya' ti ñi'ya nu ndu'ni ñati chalyuu tyempo juani —nacu'i—.

32 Ñi'ya ndu'ni nu sube nu ndya'a ndijya ti cla'be quichi, jua'a ndu'ni ñati chalyuu juani. Taja ti' nu sube ji'i tya'a quijya ngu', cha' ná nti' tya'a ngu' quijya la lo'o ngu' bi'. Li' nxi'ya nu sube ji'i tya'a ngu': “¿Ni cha' ná ntaja'a ma cula quiya' ma? Na nclya'á ya xi jii cha' ji'i ma”, nacui' nu sube. “¿Ni cha' ná ntaja'a ma ca xñi'j ti' ma lo'o cua? Na nclya'á ya marcha, na nxi'ya ya nga'a ya.” Lo'o cu'ma ni —nacu'i Jesús—, la cui' jua'a ndyu'ni cu'ma ñati chalyuu

juani; xcui' na taja ti' ma, cha' ná tso'o ntsu'u tyiquee ma tsiya' ti ña'a ma ji'i tya'a ñati ma.

33 Nde nclýú ti nchcui' ma —nacu'i Jesús ji'i ngu'—. Lo'o yaa Juan nu ntyucuatya ji'i ñati chalyuu, ná ndyacu yu lo'o ma, ná ndyi'o yu lcui lo'o ma; li' nacui' ma cha' ntsu'u cui'i xña'a ji'i yu —nacu'i Jesús ji'i ngu'—.

34 Tiya' la li' ndu'u tucua na' nu cua nda ycu'i Ndyosi lijyaa cha' caca na' ñati; tso'o ti ndacu na' lo'o ma li', stu'ba ti nga'a na' lo'o ma. Bi' cha' nchcui' ma jna': “Ña'a na ñi'ya nu ndu'ni nu jua juani”, nacui' ma ji'i tya'a ma, “xcui' na cacu ti yu jua nti' yu, xcui' na cu'bi ti yu ndya'a yu. Ná tso'o yu jua cha' laca yu tya'a tso'o ngu' nu nxñi cña cña loo na, lo'o jua'a xi xa' la ngu' cuxi laca tya'a tso'o yu”, nacui' ma 'na.

35 Lo'o jua'a nacui' ma cha' ná tso'o cha' nu nchcui' na'; pana caca cuayá' ti' ma nde loo la cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ngu', cha' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi laca na'.

Ndyacu Jesús xlyaa ca slo sca ngu' fariseo

36 Ntsu'u sca ngu' fariseo nu nchcui' lo'o Jesús cha' tsaa cacu xlyaa lo'o yu ca toni'i ji'i yu. Lo'o ngu' fariseo ni, tacati tsa ndu'ni ycu'i' ngu', nti' ngu'. Li' ndyaa Jesús ca toni'i ji'i yu, ndyaa tucua ca to' mesa.

37 La cui' quichi bi' ndi'i sca nu cuna'a nu quiña'a tsa nu qui'yu ntsu'u ji'i. Lo'o ngua cuaya' ti' nu cuna'a bi'

cha' cua ndyalaa Jesús cacu xlyaa ca slo yu fariseo bi', li' cha' ji'i ti ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa ca slo Jesús; ñaa lo'o cho' sca caatyā setye nu tyixi tsa xtyi'i.

³⁸ Ndyaca'a cho' cacua ti slo quiya' Jesús li'. Ndyunaa tsa cho', hasta ndyalú hitya cloo cho' chu' quiya' Jesús; lo'o quicha' hique cho' nsube' cho' chu' quiya' Jesús cha' xquityi ji'i quiya' yu. Nchcuicha' cho' quiya' Jesús li', nda'a cho' setye tyixi xtyi'i bi' chu' quiya' Jesús.

³⁹ Lo'o nu yu fariseo nu cua nchcui' lo'o Jesús cha' tsaacua'ni xlyaa ca slo yu ni, lo'o cua na'a yu ji'i nu cuna'a bi', ndi'ya cha' ngua'ya hique yu li': "Si'i cha' chañi laca re, cha' laca yu sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cha' chcui' Ni lo'o na. Si la cui' laca yu, li' ta yu cuentya tilaca laca nu cuna'a nu nsta ya' lo quiya' yu juani; caca cuayá' ti' yu cha' sca nu cuna'a nu chiya'a tsa ndu'ni su ndi'i chalyuu laca nu cua."

⁴⁰ Li' nguxana Jesús nchcui' lo'o nu yu fariseo bi':

—Ntsu'u sca cha' nu ta na' lo'o nu'u, Simón —nacu' Jesús ji'i.

—Cuacha' clya nu'u jna', cusu' —nacu' yu fariseo ji'i li'.

⁴¹ Li' nchcuane Jesús sca cha' ji'i yu fariseo bi':

—Ntsu'u tucua tya'a ngu' nu ntsu'u tane' hichu' ngu', cha' ngüijñi' ngu' cñi ji'i sca nu culiya'. Tsaca yu ndacui' yu ca'yu siyento paxu ji'i nu culiya' bi', lo'o chaca yu

ndacui yu tu'ba tyi ti paxu ji'i li'.

⁴² Pana tyucuaa ngu' ná ngua ji'i ngu' tya ngu' cñi ji'i nu culiya' bi' li'. Bi' cha' nguta'achu' nu culiya' bi' ji'i cha' nu ndacui ngu' ji'i; ngüityi yu cuentya ji'i ngu', ngua'ni tye tane' ji'i tyucuaa ngu' jua'a ti. Cuacha' clya nu'u jna' lacua —nacu' Jesús ji'i yu fariseo bi'—, ¿tilaca laca nu tso'o la ntsu'u tyiquee ña'a ji'i nu culiya' bi'? Si tsaca yu, si chaca yu.

⁴³ Li' nguxacu' Simón cha' ji'i Jesús:

—Bi' laca nu quiña'a la ndacui, nu ngüi'ya nu culiya' bi' cha' clyu ti' ji'i. Jua'a nti' na' —nacu' Simón.

—Chañi cha' nu nchcui' nu'u —nacu' Jesús li'.

⁴⁴ Lo'o nxña'a Jesús ca su nga'a nu cuna'a bi', li' xa' nchcui' lo'o nu Simón bi':

—Cui'ya nu'u xi cuentya ñi'ya nu ndyu'ni nu cuna'a cua —nacu'—. Nu lo'o ndyalaa na' toni'i jinu'u tsā, ná nda nu'u hitya tyaati quiya' na'; pana nu cuna'a cua ni, cua ngui' cho' quiya' na' lo'o hitya cloo cho', cua nguxquityi cho' quiya' na' lo'o quicha' que cho'.

⁴⁵ La cui' jua'a ná nchcuicha' nu'u jna' lo'o ndyalaa na' ni'i re; pana nu cuna'a cua ni, tya lo'o ndyati na' ñaa na' nde ni'i re, tya lyiji tye chcuicha' cho' ji'i quiya' na'.

⁴⁶ Lo'o jua'a ná nda'a nu'u setye hique na' tsā; pana nu cuna'a cua ni, cua ngusalú

cho' setye tyixi xtyi'i chū' quiya' na'.

⁴⁷ Nde laca cha' nu ndacha' na' jinu'u juani, cha' tso'o tsa ndyu'ni tya'na ti' nu cuna'a cua jna', bi' cha' ca cuayá' ti' na cha' cua ngüityi ycuí' Ndyosi qui'ya nu ntsu'u jil'i cho', masi quiña'a tsa qui'ya ntsu'u jil'i cho' ca slo Ni. Pana ñati nu ná lye ntsu'u qui'ya jil'i cha' cuityi ycuí' Ndyosi jil'i, xti la xi cha' ndube ti' ngu' bi' ña'a ngu' jil'i ycuí' Ni —nacuí Jesús jil'i Simón.

⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi':

—Cua ngüityi ycuí' Ndyosi lcaa qui'ya nu ntsu'u jinu'u —nacuí.

⁴⁹ Lo'o nu ñati nu ñaa stu'ba ti lo'o Jesús cha' cacu ngu' xlyaa slo Simón, nguxana ngu' bi' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? ¿Macala ngujui chacuayá' jil'i yu cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu'? —nacuí ngu'.

⁵⁰ Pana ndi'ya nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi' li':

—Cua ngulaá nu'u jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jinu'u xqui'ya cha' jlya ti' nu'u 'na. Ti' ti tyi'i tyiquee nu'u, tyaa nu'u lacua.

8

Nu ngu' cuna'a nu nxyucua jil'i Jesús

¹ Tiya' la li', ndu'u Jesús ndyaa yu tyu'u tya'a quichi, masi quichi tonu, masi quichi sube. Nchcui' tsa yu cha' tso'o jil'i ycuí' Ndyosi lo'o ngu' quichi bi'; nchcui' yu cha' cua lijya ti ycuí' Ndyosi cha'

caca Ni loo ne' cresiya jil'i ñati. Stu'ba ndya'a Jesús lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

² Lo'o jua'a, tyu'u tya'a nu cuna'a ndyaa lo'o ngu'; cua ngua quicha nu ngu' cuna'a bi' tya tsubi' la, pana cua ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu', lo'o jua'a cua ngulo yu cui'i Cuxi nu ntsu'u jil'i ngu' bi'. Ndyaa sca nu cuna'a nu naa María Magdalena lo'o ngu', jil'i bi' cua ngutu'u cati tya'a cui'i cuxi.

³ Lo'o jua'a Juana naa chaca nu ndya'a lo'o ngu'; clyo'o sca nu naa Chuza laca nu Juana bi', sca yu nu ndyi'ya cña loo rey Herodes laca clyo'o bi'. Jua'a Susana, lo'o jua'a tya tyu'u tya'a ngu' cuna'a nu nxyucua jil'i Jesús lo'o cña nu ntsu'u jil'i ngu'.

Cuii jil'i ñati nu ndyataa si'yu

⁴ Lo'o li' quiña'a tsa ngu' quichi cacua ndu'u ngu' ñaa ngu' se'i ti cha' ña'a ngu' jil'i Jesús. Nu lo'o cua ndyu'u til'i ngu' quiña'a bi' tsa tlyu ti, li' nda Jesús sca cuii lo'o ngu'. Ndi'ya cha' nu ngulu'u yu jil'i ngu' bi' li':

⁵ —Cua ndyaa sca ñati cataa nscua' trigo jil'i. Ndi'ya ngua su nguscui yu si'yu bi': ndyú xi si'yu bi' tyucuii su nteje tacui ngu', ngusatá quiya' ngu' si'yu bi' li'; jua'a ñaa quiñi ndyacu ni' jil'i.

⁶ Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su lati tsa tu'ba yuu nscua chū' quee. Lo'o ntyucua si'yu bi', ná ngua caluu tso'o cha'

ná qui'ñi ndyaa quiche suu; ndye calya bi' ndyanaa li', cha' ná tyacala' yuu bi'.

7 Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su ndu yaca quiche' nquicha'; li' yala la ntyucua nu yaca quiche' bi', ña'a cuaya' nga'aa nda tyempo caluu calya trigo bi' tsiya' ti.

8 Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su tso'o tsa yuu; tso'o tsa nguluu calya bi', quiña'a tsa si'yu ngutu'u lo juu bi' li'. Su ndy-ataa sca ti milya si'yu, ca bi' tso'o tsa ngutu'u hasta sca siyento tya'a milya si'yu li'.

Lo'o ndye nda Jesús cha' bi' lo'o ngu', li' cuii tsa nchcui' yu ndi'ya:

—Cua'a jyaca ma si nti' ma cuna ma cha' tso'o nu nchcui' na' lo'o ma.

Nde nchcui' Jesús ni cha' laca nda yu cuii lo'o ngu'

9 Li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a jilí Jesús bi' ñi'ya ndy'u'u cha' bi'.

10 Ndi'ya nguxacui Jesús cha' jilí ngu':

—Cu'ma nu ndya'a ma lo'o na', ntsu'u tsa cha' nu nxyucua ycu' Ndyosi jilí ma cha' caca cuayá' ti' ma scaa cha' nu ntsu'u yacu' ti' cua sa'ni la; bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma ñi'ya culo Ni cña jilí ñati. Pana lo'o xa' ñati ni, xcui' lo'o cña cua nchcui' na' lo'o ngu' cha' ta na' sca cuii lo'o ngu', cha' jua'a ná caca cuayá' ti' ngu', masi na'a ngu' nquicha'; ná sca cha' tyanu hique ngu', masi cua ndyuna ngu' nquicha'.

Nchcui' Jesús ñi'ya ndy'u'u cha' jilí cuii jilí ñati nu ndyataa si'yu

11 'Ndi'ya ndy'u'u cha' jilí cuii bi' —nacui Jesús jilí ngu'—. Ñi'ya laca nu si'yu nu cua nscui yu bi', jua'a laca cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati.

12 Ñi'ya laca nu tsa ycu' si'yu nu ndyú tyucuii bi', jua'a laca lo'o ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi' nquicha', lo'o li' hora ti lijya nu xña'a cha' cuityi cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya jilí ngu' bi'; nga'aa ndy'i'u ti' ngu' cha' tso'o bi', ni ná nchca clyaá yu ngu' bi' jilí nu cuxi li'.

13 Ñi'ya laca nu chaca ycu' si'yu nu ndyú lo yuu lati tu'ba chu' quee, jua'a laca lo'o ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o bi' nquicha'. Pana ñi'ya nti' nu calya sube bi', cha' ná qui'ñi ndyaa quiche suu chu' quee bi', jua'a nti' ñati bi', cha' xti ti tyempo ndalo ngu' lo'o ngusñi ngu' cha' tso'o bi'; lo'o lya' ti' xa' ñati jilí ngu' bi', yala ti tya'achu' ngu' li'.

14 Ndi'ya laca cha' jilí si'yu nu ndyalú laja yaca quiche': bi' laca ñi'ya laca lo'o ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi' nquicha', pana ntsu'u tsa cña jilí ngu', ntsu'u tsa cña jilí ngu', lo'o jua'a ntsu'u tsa su culiji ngu' cña cha' jilí ti ngu'; bi' cha' ná nchca tyanu tso'o cha' tso'o bi' ne' cresiya jilí ngu'.

15 Ñi'ya laca si'yu nu ndyú su tso'o tsa yuu, jua'a laca lo'o ñati nu tyucui tyiquee

ngu' ndyuna ngu' cha' tso'o nu nda ycu'i Ndyosi lo'o ngu'; ntaja'a ngu' ndaquiya' ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Ni lo'o ngu'. Ndalo ngu' bi' li', ná xutacui ngu' cha' ngusñi ngu' cha' bi'. Li' tso'o tsa cha' tyu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

Cuii ji'i xee nu tyu'u ne' ni'i

¹⁶ 'Ná cua'a ngu' xee ni'i, lo'o hora ti tacu' ngu' loo xee bi' li'; la cui' ti, ná sta ngu' ji'i sca xee sca ne' qui'ña ti. Ná ndu'ni ngu' jua'a. Ndi'ya ndu'ni ngu' lo'o sca xee: nsta ngu' ji'i su cua, cha' clyane xee cha' tyaca' ña'a ngu' nu ndi'i ni'i bi'.

¹⁷ Lcaa cha' nu nsu'ba yacu' ngu' ji'i, quijeloo cha' bi' ji'i ngu' ca tiya' la; lcaa cha' nu ntsu'u cuaana ti, quije cha' bi' ji'i ngu' ca tiya' la, cha' caca cuayá' ti' na ji'i cha' bi' li'.

¹⁸ 'Bi' cha' cua'a tso'o jyaca mā. Nu ñati nu jlya ti' cha' nu ndyaca tsa'a ngu' ji'i Ni ni, tya ta la ycu'i Ndyosi cha' lo'o ngu' bi'; pana ñati nu ná jlya ti', nu ná nti' ca tsa'a ngu', cua'ni ycu'i Ni cha' ná caca ji'i ngu' bi' ca tsa'a ngu' cha' ji'i ycu'i Ni tsiya' ti.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o nu ngu' qui'yu tya'a Jesús

¹⁹ Lo'o li' ndyalaa xtya'a Jesús, ñaa lo'o ngu' qui'yu tya'a yu, ndyalaa ngu' su ndi'i yu li'. Ná ngua caa ngu' cacua la slo, cha' qui'ña'a tsa ñati ndi'i.

²⁰ Bi' cha' ndyaa cha' slo Jesús li':

—Nde liya' ndu xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u. Cua nti' ngu'

chcui' ngu' lo'o nu'u —nacui' ngu' ji'i.

²¹ Li' nguxacu' Jesús cha' ji'i ngu':

—Ñati nu nduna cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o, jua'a ndu'ni ngu' bi' cua ña'a ca cña nu nclyo Ni ji'i ngu', ñati bi' ndu'ni ñi'ya si laca ngu' xtya'a na', ñi'ya si laca ngu' tya'a na' —nacui' Jesús ji'i ngu'.

Ngulo Jesús cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

²² Ngua sca tsā ndu'u Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', ndyaa ngu' to' tayu'. Li' ndyaa ngu' ca ne' sca yaca ni'i piti ti.

—Ya'a mā tsaa na nde chaca tsu' tayu' re —nacui' Jesús ji'i ngu'.

Ndyaa ngu' li'.

²³ Lo'o tya ndyaa ngu' lo'o yaca ni'i bi' lo hitya, ndyu'u tsa xcalá Jesús; hora ti ngu-jua' yu. Li' nguxana cui'i, lye tsa ndyaca cui'i lo tayu' bi'. Li' ndyatū clyoo', ntyucua hitya ne' yaca ni'i bi'; cua quilyu'u ti bi' ne' hitya.

²⁴ Li' ndyaa nguxtyu'u ngu' ji'i Jesús ca su ntsiya laja'. Nhcui' ngu' lo'o li':

—Cusu', cusu' —nacui' ngu' ji'i—, que ti' nu'u. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re, cajaa na li'.

Ndaca'a Jesús li', ngulo yu cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' bi'. Hora ti ngua ti bi' li'; nga'aa ndyaca cui'i, nga'aa ntyucua clyoo'.

²⁵ Li' nhcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

—¿Ni cha' ná jlya ti' ma jil'i ycuil' Ndyosi cha' caca jil'i Ni cua'ni Ni jua'a? —nacuï Jesús jil'i ngu' bi'.

Pana ntsij tsa ngu' bi', ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' jil'i Jesús li'.

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? —nacuï ngu' jil'i tya'a ngu'—, cha' lo'o cui'l'i ndaquiya' jil'i yu, lo'o jua'a nduna clyoo' lo tayu' cha' nu nda yu —nacuï ngu' jil'i tya'a ndyaca tsa'a ngu'.

Ngulo Jesús jil'i cui'l'i xña'a nu ntsu'u jil'i sca ñati

²⁶ Nde tsu' tayu' bi', loyuu su cuentya Galilea laca; lo'o nu chaca tsu' tayu' bi' loyuu su cuentya ngu' Gadara laca. Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'l'i piti ti bi', ndyalaa ngu' ca loyuu jil'i ngu' Gadara li'.

²⁷ Lo'o cua ndu'u ngu' ne' yaca ni'l'i bi', li' ndyagua tya'a Jesús lo'o sca nu qui'yu ngu' Gadara nu ntsu'u cui'l'i xña'a jil'i. Cua sa'ni ngusñi cui'l'i jil'i yu; tya li' ná nchcu' yu late', ná ndi'l'i yu ni'l'i. Na ndya'a yu'u ti yu, ndyija' yu ne' lo'o jyo'o.

²⁸ Lo'o cua na'a yu jil'i Jesús, li' cuij ngusi'ya yu, nclyú yu nde loo Jesús.

—¿Na laca cua'ni nu'u lo'o na', cusu' Jesús? —nacuï yu quicha bi'—. Jlo ti' na' cha' nu'u laca Sñi' ycuil' Ndyosi nu laca loo la. Cua'ni nu'u cha' clyu ti' jna', ná cua'ni nu'u cha' ti'l' lo'o na' —nacuï yu quicha bi' jil'i Jesús.

²⁹ Jua'a nacuï yu cha' cua ngulo Jesús cña jil'i cui'l'i xña'a

bi', cha' nga'aa xñi cui'l'i bi' jil'i yu. Tya tsubi' la quiña'a quiya' cua nguxalú cui'l'i bi' jil'i yu; bi' cha' nguti'l'i ngu' cua jil'i yu, ndyaaca' ya' yu, ndyaaca' quiya' yu lo'o cadena chcuá. Pana ná ngüi'ya yu cuentya jil'i cadena bi', yala ti ngusi'yu cu' chcuá bi'. Li' ngurolaqui cui'l'i xña'a bi' jil'i yu, ngusna yu ca ne' quixl' su ná ndi'l'i ñati.

³⁰ Lo'o ndyagua tya'a Jesús lo'o yu quicha bi', li' nchcuane jil'i yu:

—¿Ni naa nu'u? —nacuï Jesús jil'i yu.

—Quiña'a tsa lo naa na' —nacuï yu quicha bi' jil'i, cha' quiña'a tsa cui'l'i xña'a ndyu'ni lya' ti' jil'i yu.

³¹ Ntsij tsa cui'l'i xña'a bi' si culo Jesús cña jil'i cha' tyaa cui'l'i bi' ca su laca tyi cui'l'i ca ne' yuu. Bi' cha' ngua'ni cui'l'i cha' ngüijña yu quicha bi' jil'i Jesús cha' ná culo yu cña cha' tyu'u cui'l'i bi'.

³² Lo'o jua'a tlyu tsa taju cube' nu ndya'a sii' ca'ya nu ndi'l'i cacua ti. Li' ngüijña yu quicha bi' chacuayá' jil'i Jesús cha' tyanu cui'l'i xña'a lo'o cube' bi'. Nda Jesús chacuayá' jil'i cui'l'i bi' li'.

³³ Lo'o li' ndu'u cui'l'i xña'a bi' jil'i nu qui'yu quicha bi', ngusñi jil'i cube' li'. Hora ti ngusna cube' bi' sii' cua'a ca'ya, ndyú ni' ca lo hitya tayu' ngujuu ni' li', cha' ndye ndyi'o ni' hitya tayu' bi' li'.

³⁴ Lo'o na'a ngu' cha' bi', ngu' nu ndya'a lo'o cube' bi' ni, ngusna clya ngu' li'. Ndyaa ngu' nde quichl' tyi

ngu', ndyaa cacha' ngu' cha' bi' ji'i tya'a quich'i tyi ngu'; lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i ne' quixi' cacua ti, ndacha' ngu' ji'i ngu' bi' ñi'ya' ngua cha' bi'.

35 Li' ndu'u ngu' quich'i bi', ndyaa na'a ngu' xi ji'i, na ca ngua. Lo'o ndyalaa ngu' su nga'a Jesús, li' na'a ngu' ji'i nu qui'yu nu ntsu'u cui'i xña'a ji'i tsa' la, cha' juani tso'o ti yu; lacu' yu ste' yu, ti ti ntucua yu nde slo quiya' Jesús. Ndyutsii tsa ngu' li'.

36 Lo'o nu ñati' nu cua na'a lo'o ngulo Jesús cui'i bi' ji'i yu, ndacha' ngu' bi' ji'i tya'a ngu' ñi'ya' nu ngua cha' ngua tso'o yu.

37 Li' nchcui' tsa lcaa ngu' quich'i bi' lo'o Jesús cha' tyu'utsu', cha' nga'aa tyanu la Jesús loyuu bi'; ntsii tsa ngu' ca tyi bi'. Bi' cha' ndu'u Jesús ndyaa yu ne' yaca ni'i piti bi'.

38 Laja li' ndijña tsa nu qui'yu nu cua ngutu'u ca ti cui'i xña'a ji'i, cha' lo'o yu tsa yu lo'o Jesús ne' yaca ni'i bi'; pana ná nda Jesús chacuayá' tya'a yu lo'o.

39 —Xa' xtyuu nu'u tyaa nu'u to' tyi —nacui' Jesús ji'i yu nu ngua quicha bi'—. Ta nu'u cha' lo'o lcaa ngu', cua ña'a ca cha' tlyu nu cua ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o nu'u.

Ndyaa yu li', nda yu cha' lo'o lcaa ñati' tya'a quich'i tyi yu, lcaa ña'a cha' tlyu nu cua ngua'ni Jesús lo'o yu.

Sñi' Jairo lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

40 Lo'o li' nguxtyuu Jesús ñaa nde tsu' tayu' chaca quiya'. Chaa tsa ti' ngu' su ndi'i ngu' cha' ndyalaa yu tsu' re chaca quiya' li'; tso'o tsa nchcui' ngu' lo'o yu, cha' ntajatya tsa ngu' ji'i yu ni jacua' tyaa ycu' yu chaca quiya'.

41 Lo'o cua ndyalaa Jesús, li' hora ti ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Jairo slo; ngu' cusu' laca yu, loo laca yu ne' laa ji'i ngu' bi'. Yaa yu li', ndu' sti' yu nde loo Jesús, lye tsa ndijña yu cha' clyu ti' ji'i Jesús cha' tsa toni'i ji'i yu.

42 Sca ti sñi' ntsu'u ji'i nu Jairo bi', sca nu cuna'a cuañi' nu ntsu'u tii tyucuaa ti yija. Pana juani quicha tsa nu piti bi', cua cajaa ti. Li' ndyaa Jesús lo'o nu cusu' bi', lo'o quiña'a tsa ñati' tya'a ndya'a lo'o; cha' quiña'a ñati' ni, tachaa tsa ndi'i ngu' slo Jesús.

43 Laja ngu' bi' ndi'i sca nu cuna'a quicha. Ndyee tii tyucuaa yija quicha tsa nu cuna'a bi', lu'ba ti nda'ya tañi ma'. Cua ndye cñi ji'i ma' cusu' nguliji xcaya' ngu' jo'o, pana ni sca ñati' ná ngua ji'i cua'ni jo'o ji'i ma'.

44 Nu juani cua lijya' ma' bi' nde chu' Jesús, ndyala' quiya' ste' yu; hora ti ngusi'yu cu' cha' ndyalú tañi ma', ngua tso'o ma'.

45 Li' nchcuane Jesús ji'i ngu' nu ndi'i slo:

—¿Tilaca laca nu ndyala' 'na? —nacui'.

Lcaa ñati' nchcui' cha' ná tu-cui' ndyala' ji'i Jesús. Bi' cha' lo'o Pedro lo'o jua'a xa' tya'a

ndya'a yu, nguxacuḡ ngu' cha' ji'ḡ Jesús li':

—Cusu' —nacuiḡ ngu'—, tyi'ḡ ca chu' nu'u tachaa tsa ndi'ḡ ñati, hasta nsatá tsa ngu' chu' na. Ni cha' nchcui' nu'u lacua: “¿Tilaca laca nu ndyala' 'na?”

⁴⁶ Li' xa' nguxacuḡ Jesús cha' ji'ḡ ngu' chaca quiya':

—Chañi cha' cua ndyala' sca ñati jna' —nacuiḡ—. Ngua tii na' cha' juersa 'na ndyaa ngua'ni jo'o ji'ḡ sca ñati.

⁴⁷ Li' jlo ti' nu cuna'a bi', cha' cua nquije cha' ji'ḡ Jesús, bi' cha' yaḡ ma' nchcui' lo'o yu, masi nchcuḡḡ tyucui' ña'a ma' lijya ma' cha' ndyutsii ma'. Li' ndyatḡ sti' ma' nde su ndu Jesús; slo lcaa ñati nu ndu ca bi' ndacha' ma' ji'ḡ yu ni cha' laca ndyala' ma' ste' yu, lo'o li' hora ti ngua tso'o ma'.

⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ma' cusu' bi':

—Cha' jlya ti' nu'u cha' caca ji'ḡ ycu' Ndyosi cua'ni Ni cña tonu bi', bi' cha' ngua tso'o nu'u, sñi' —nacuiḡ Jesús ji'ḡ nu cuna'a bi'—. Ná cube ti' nu'u, tyaa clya nu'u juani.

⁴⁹ Tya nchcui' Jesús, lo'o li' ndyalaa sca ñati nu ndu'u to' tyi Jairo, nu cusu' bi' nu laca loo ne' laa ji'ḡ ngu' ca bi'. Ñati bi' ndyaa nchcui' lo'o ycu' Jairo li':

—Cua ngujuii sñi' nu'u, cusu' —nacuiḡ yu—. Nga'aa chcui' nu'u lo'o nu cusu' jua cha' caḡ toni'ḡ jinu'u.

⁵⁰ Pana cua ndyuna Jesús cha' nu nchcui' yu lo'o nu cusu' bi'.

—Ná cutsii nu'u —nacuiḡ Jesús—, sca ti si jlya ti' nu'u cha' caca ji'ḡ ycu' Ndyosi, li' caca tso'o nu piti sñi' nu'u —nacuiḡ Jesús ji'ḡ Jairo.

⁵¹ Lo'o ndyalaa ngu' to' tyi Jairo, li' ná nda Jesús chacuayá' tyaa tsa tlyu ti ngu' ne' ni'ḡ lo'o yu; cua laca ti ñati tyaa nde ni'ḡ nacuiḡ yu.

—Lo'o Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan, lo'o sti xtya'a nu piti quicha re, tsa lo cua ti tya'a ngu' tyaa ngu' ni'ḡ re —nacuiḡ yu.

⁵² Nxi'ya tsa xi xa' la ngu' ndi'ḡ ngu' nde liya' xqui'ya cha' ngujuii nu cuna'a piti bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná xi'ya ma —nacuiḡ—. Si'i na ngujuii nu quicha re, na laja' ti re —nacuiḡ Jesús ji'ḡ ngu'.

⁵³ Nxyí lo'o ngu' ji'ḡ Jesús li', cha' jlo ti' ngu' cha' chañi cha' ngujuii nu piti bi'.

⁵⁴ Li' ndyatí Jesús ni'ḡ, ngusñi ya' nu piti, jua'a cuiḡ nchcui' lo'o li':

—Tyaca'a nu'u, mbixu' —nacuiḡ.

⁵⁵ Li' xa' ndyalaa cui'ḡ cre-siya ji'ḡ nu cuna'a piti bi', hora ti ndaca'a li'; ngulo Jesús cña ji'ḡ ngu' cha' ta ngu' na cacu nu piti bi' li'.

⁵⁶ Ndube tsa ti' ngu' cusu' ji'ḡ nu piti bi', pana ngulo Jesús cña ji'ḡ ngu' cha' ná chcui' ngu' lo'o xa' ñati ñi'ya nu ngua cha' bi'.

9

Ngulo Jesús cña ji'ḡ nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha'

tsaa ngu' chcu' ngu' lo'o ngu' xa' quichi

1 Nguxuti'i Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a bi', cha' ta yu chacuayá' ji'i ngu' cha' culo ngu' ji'i lcaa lo cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati, lo'o jua'a cua'ni ngu' jo'o ji'i lcaa lo quicha nu ntsu'u ji'i ñati.

2 Ngulo yu cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' ta ngu' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu' quichi su tsa'a ngu', lo'o li' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o ngu' quicha.

3 Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná sca na ná cui'ya mā tsa'a mā tyucuii —nacu'i yu ji'i ngu'—, ni yaca xca, ni cuiji, ni tyaja, ni cñi, ná cui'ya lo'o mā ji'i. Sca ti camxa nu ntsu'u ti mā cui'ya mā tsa'a mā, ná cui'ya mā chaca.

4 Cua ña'a ca toni'i su tyalaa mā ni, ca bi' tyanu mā hasta ña'a cuayá' nu tyu'u mā quichi bi' tyaa mā li'.

5 Si ntsu'u quichi su ná ndiya ti' ngu' cha' nu nchcui' mā lo'o ngu', su ná nti' ngu' cha' tyanu mā slo ngu', hora ti tsa'a mā xa' se'i. Lo'o jua'a salú mā sñii yuu nu ntsu'u quiya' mā lo'o tyu'u mā quichi bi'; xqui'ya cha' bi', caca cuayá' ti' ngu' quichi cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o mā li'.

6 Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndya'a ngu' lcaa quichi sube ti cajua. Li' nda ngu' cha' lo'o ngu' quichi bi' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni ji'i ngu'; jua'a ngua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha nu

ndi'i lcaa quichi bi', ndyaca tso'o nu ngu' quicha bi' li'.

Ngujui Juan nu ntyucu- atya ji'i ñati

7 Tyempo bi' Herodes naa nu laca gobernador. Cua ngua cuayá' ti' yu lcaa cña nu ngua'ni Jesús, lo'o nu juani ncyacua tsa ti' yu: “¿Ti ñati laca nu Jesús bi'?” Tyuu tya'a ngu' nchcui' ngu' cha' cua ndyu'ú jyo'o Juan chaca quiya'.

8 Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' Jesús laca jyo'o Elías nu nguti'i chalyuu sa'ni la, cha' chaca quiya' ndyu'u tucua jyo'o bi'; jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' la cui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni la laca Jesús, cha' cua ndyu'ú jyo'o cusu' bi' chaca quiya', nacui ngu'.

9 Pana ndi'ya nacui Herodes:

—Ycu'i na' ngulu cña cha' teje cu' ngu' scua' que Juan. Lo'o nu Jesús bi' ni, nu quiña'a tsa cha' ndañi nu nchcui' ngu' ji'i, ¿tilaca laca yu lacua?

Lo'o li' lye tsa ngua ti' Herodes cha' ña'a ji'i ycu'i Jesús.

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

10 Nu lo'o ngxu'tyuu ngu' tya'a ndya'a Jesús ndyalaa ngu' slo yu, li' nchcui' ngu' lo'o yu lcaa ña'a cña nu ngua'ni ngu' ca su ndyaa ngu' bi'. Li' ndyaa yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi' sca se'i su ná ntsu'u ñati ngua

ti' yu, sca sel̄i cacua ti quichi Betsaida.

11 Pana nu lo'o cua ngua jlo ti' xa' ñati macala su ndyaa Jesús, li' ndu'u lca'a ñati bi' jil̄i yu. Lo'o ndyalaa ngu' slo yu, li' ndyanu ngu' cha' culu'u yu jil̄i ngu' ñi'ya caca nde loo lo'o caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya jil̄i ñati. Lo'o jua'a li-yya ngu' quicha cha' cua'ni yu cha' tyaca tso'o ngu', nti' ngu'.

12 Nu lo'o cua ngusij, li' ndyu'u til̄i ñati nu ndyaca tsa'a jil̄i Jesús ca slo yu cha' hcui' ngu' lo'o yu:

—Chcui' nu'u lo'o ngu' jua cha' tsaana ngu' na cacu ngu', su caja' ngu' talya ca quichi sube ti jua —nacu' ngu' nu ndyaca tsa'a jil̄i—. Su ndi' na re, ná ntsu'u na cacu ngu' tsiya' ti —nacu' ngu' bi' jil̄i Jesús.

13 —Cu'ma ta ma na cacu ngu' quiña'a jua —nacu' Jesús jil̄i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil̄i li'.

—Xti tsa na ntsu'u jil̄i ya re —nacu' ngu'—. Ca'yu tya'a ti xlyá teje' lo'o tucua tya'a ti cualya lo'o jil̄i ya. Sca ti si tsa ya tsaana ya scuaa cha' cacu lcaa ngu' re —nacu' ngu' jil̄i Jesús li'.

14 Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ti ndi' ngu' bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil̄i:

—Chcui' ma lo'o ngu' jua cha' tyaca'a ngu' lo yuu cuentya qui'i ti, tu'ba tyii tya'a ngu' sca qui'i —nacu' yu jil̄i ngu'.

15 Lo'o jua'a ngua'ni nu tii tyucuaa tya'a ngu' lo'o nu

ngu' quiña'a bi', hora ti ndyaca'a ngu'.

16 Li' ndaya' Jesús jil̄i nu ca'yu tya'a xlyá teje' lo'o jil̄i nu tucua tya'a cualya bi'. Nde cua nguxña'a yu cha' ndya xly'a'be jil̄i ycu' Ndyosi xqui'ya scuaa bi'. Li' ngusa'be yu scuaa bi', cuati nda yu yu'be bi' jil̄i ngu' tya'a ndya'a yu cha' tacha ngu' jil̄i ngu' quiña'a bi'.

17 Lcaa ngu' ndyacu ngu' scuaa bi' li', nguaala' jil̄i lcaa ngu'. Ca tiya' la ngutsa'a tii tyucuaa tya'a hcubi ntsu'u yu'be xlyá lo'o cualya nu ndyanu, la cui' tya'a na nu ndyacu ngu' bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycu' nu Cristo laca Jesús

18 Ngua sca tsa ndi' Jesús ycu' ti nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi. Li' liyya ngu' nu ndyaca tsa'a jil̄i ca slo yu. Nchcuane Jesús jil̄i ngu' bi' li':

—¿Tilaca ta laca na' nacui' ngu'? —nacu' Jesús jil̄i ngu' bi'.

19 —Ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Juan nu ntyucuatya jil̄i ngu' tya tsubi' la laca nu'u —nacu' ngu' jil̄i—, lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Elías laca nu'u, jua'a ntsu'u xi xa' la ngu' nu nchcui' cha' nu'u laca sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil̄i ycu' Ndyosi sa'ni la; cua sa'ni tsa ngujui ñati bi', pana juani ndyu'ú chaca quiya' nacui' ngu' bi'.

20 —Cu'ma ni —nacu' Jesús jil̄i ngu' bi' li'—, ¿tilaca laca na' nti' cu'ma?

Li' nacui' Pedro jil̄i:

—Cristo nu nda ycuí' Ndyosi jí'í lijyā nde chalyuu, bí' laca nu'u —nacuí Pedro jí'í.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycuí'

21 Lye tsa nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í cha' ná cacha' ngu' tsiya' ti jí'í xa' ñatí cha' Cristo laca ycuí'.

22 —Na' nu cua nda Ni 'na lijyā cha' caca na' ñatí —nacuí Jesús—, nscua cha' lye tsa xcube' ngu' jna'. Lo'o la cui' ti xtyanu tí'í ngu' cusu' jna'; lo'o ngu' nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, xtyanu tí'í ngu' jna'. Nga'a cha' cujuí ngu' 'na; pana lo'o tyu'u scua sna tsā, lí' tyu'ú na' chaca quiya' ca su ntsiya na' cha' nguatsí' na'.

23 Lo'o nteje tacuí xi tyempo, lí' nchcui' Jesús lo'o lcaa ngu':

—Si ntsu'u cu'mā nu chañi cha' nti' mā tsaa mā lo'o na' —nacuí yu—, nga'a cha' xtyanu mā lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee mā jí'í, cha' tya'a mā lo'o na' lcaa tsā, masi cujuí ñatí jí'í mā xqui'ya na'.

24 Chcuna' chalyuu jí'í mā si xcui' ncliyacua tsa tí' mā ñi'ya caca jí'í ycuí' ca mā; pana si tyaja'a mā xñi mā cha' jna', masi cujuí ñatí jí'í mā xqui'ya na', quije chalyuu jí'í mā ca slo ycuí' Ndyosi lí'.

25 Ná xtyucua tsiya' ti cha' culiya' nu ntsu'u jí'í mā, masi tlyu tsa chalyuu caja jí'í mā, si xqui'ya cha' bí' chcuna' mā cuentya jí'í ycuí' Ndyosi.

26 Ca tyuju'u tí' na' nu cua nda Ni 'na lijyā cha' caca na' ñatí lo'o ña'a na' jí'í mā, si cua ngua tyuju'u tí' mā ña'a mā jna', masi ntyuju'u tí' mā jí'í cha' tso'o nu nchcui' tí' na'; nu lo'o cāā na' chaca quiya' nde loo la cha' caca na' loo jí'í ñatí, lí' ca tyuju'u tí' na' lo'o ña'a na' jí'í mā. Ndubi tsa ña'a loo na' caca xqui'ya xee jí'í ycuí' Ndyosi Stí na' lí'; stu'ba tí cāā na' lo'o lcaa xcā jí'í ycuí' Ní, xcā nu lubii tsiya' tí.

27 Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā, cha' ntsu'u ngu' nu ndú lo'o na chalyuu re juani, nu tya lyiji cajaa ngu' lo'o ca cuayá' tí' ngu' cha' cua nguxana cha' laca ycuí' Ndyosi loo nde chalyuu.

Cua ngutsa'a ña'a tyucuí ña'a loo Jesús ndú slo ngu'

28 Nu lo'o cua ndu'u scua snu' tsā tya lo'o nchcui' Jesús cha' bí', lí' ndyacuí yu sca ca'ya cha' chcui' yu lo'o ycuí' Ndyosi; ndyaa lo'o yu jí'í Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan.

29 Nu lo'o ndú Jesús nchcui' lo'o ycuí' Ndyosi Stí yu, lí' hora tí ngutsa'a ña'a tyucuí ña'a loo Jesús; ñi'ya ña'a sca xee nu ngatí tsa, jua'a ngatí tsa ña'a ste' yu.

30 Lí' ndu'u tucua tucua tya'a ngu' qui'yu ca slo Jesús, ndú tí ngu' bí' nchcui' ngu' lo'o Jesús; jyo'o cusu' Moisés lo'o jyo'o cusu' Elías nu nguti'í chalyuu sa'ni ngua ngu' bí'.

31 Lo'o jua'a tyucuí ña'a su ndú ngu' ntyiji'í sca xee nu lye tsa ña'a. Nchcui' ngu' lo'o Jesús jí'í lcaa ña'a cña nu cua nda ycuí' Ndyosi Stí yu

cha' cua'ni yu nde loo la xi, nu lo'o cajaa yu nde quichi Jerusalén.

³² Masi ndyu'u tsa xcalá Pedro lo'o xa' tya'a ndi'i yu ca jua, pana tya tii ngu'; bi' cha' na'a ngu' bi' lcaa cha' tso'o jii Jesús, lo'o jii tyucuaa ngu' jyo'o nu nga'a slo yu.

³³ Nu lo'o cua tyaa ti tyucuaa ngu' bi', li' nacui Pedro jii Jesús:

—Xu'na —nacui—, tso'o tsa cha' ndi'i ya nde. Cuiña ya sna tya'a hcua'ya: tsaca laca su tyi'i ycu' nu'u, chaca su tyi'i La Moisés, lo'o chaca su tyi'i La Elías —nacui.

Pana nu Pedro bi' ni, ná ngua cuayá' ti' yu ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' ycu' ca yu.

³⁴ Tya nchcui' yu, lo'o li' ñaa sca coo nu ngüixi hichu' ngu'. Lye tsa ndyutsii ngu' su ntsu'u ngu' ne' coo bi', cha' lye tsa ña'a coo bi'.

³⁵ Li' nguañi xtyi'i sca ñati, pana hora ti ngua cuayá' ti' ngu' cha' nchcui' ycu' Ndyosi laja coo bi'.

—La cui' yu re laca Sñi' na'; tyaca'a tsa yu 'na —nacui Ni—. Cua'a jyaca mā jii cha' nu hcui' yu re lo'o mā —nacui Ni.

³⁶ Lo'o cua ndyuna ngu' ña'a cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi jii Jesús, li' na'a ngu' cha' sca ti Jesús ndu bi'. Cuaana tya ndyaa ti'i ngu'; ni sca cha' nga'aa nchcui' ngu' lo'o xa' ñati, ñi'ya ngua cha' nu na'a ngu' sii' ca'ya bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o jii sca yu cuañi' nu ngusñi cui'i cuxi jii

³⁷ Ca chaca tsā nu lo'o ngua'ya ngu' sii' ca'ya bi', tyuu tsa tya'a ngu' ndyaa ngu' ndyacia tya'a ngu' lo'o Jesús.

³⁸ Ndi'i sca nu qui'yu laja ñati quiña'a bi' nu cui' nchcui' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui yu jii—, cua'ni cha' tso'o ña'a nu'u xi jii sñi' na', cha' sca ti bi' laca sñi' na' nu ntsu'u 'na.

³⁹ Ntsu'u tsā nxalú cui' jii yu, ndu'ni bi' cha' cui' nxi'ya yu li'; nxasu nu cui' bi' jii yu ña'a cuayá' ndyu'u ngo' tu'ba yu. Cuxi tsa ndu'ni cui' bi' lo'o yu, cha' ná ntaja'a bi' culaá jii yu.

⁴⁰ Bi' cha' lye tsa ndijña na' jii nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u cha' culo ngu' jii cui' cuxi nu ngusñi jii sñi' na', pana ná ngua jii ngu' culo ngu' jii tsiya' ti.

⁴¹ Li' nguxacui Jesús cha' jii ngu':

—Ná jlya ti' mā 'na tsiya' ti, cu'mā ñati chalyuu —nacui Jesús—, cha' cuxi tsa cresiya jii mā. Nga'aa tso'o tyanu na' slo mā, nga'aa talo tyiquee na' jii mā tsiya' ti —nacui Jesús jii ngu'—. Caa lo'o jii sñi' slo na' —nacui Jesús jii sti nu quicha bi' li'.

⁴² Pana nu lo'o ñaa nu quicha bi' cacua la, li' nguxlyú cui' cuxi bi' jii yu quicha bi' nde lo yuu, lo'o li' lye tsa nguxalú cui' jii yu. Li' ngulo Jesús cña jii cui' cuxi nu ntsu'u jii yu cha' tyu'u bi' tyaa, cua ndyaca tso'o yu quicha bi' li'. Cuati nacui

ji'í sti yu cha' caa qui'ya ji'í sñi', lo'o li' ndya Jesús ji'í yu nu ngua quicha bi' ji'í sti yu chaca quiya'.

⁴³ Lcaa ngu' ndube tsa ti' ngu' lo'o ña'a ngu' cha' tlyu nu ndyu'ni ycuí' Ndyosi.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycuí'

Lcaa ngu' ndiya tsa ti' ngu' ña'a ngu' cña nu ndyu'ni Jesús. Pana laja lo'o ndube ti' ngu', li' nacui' Jesús ji'í nu ngu' nu ndya'a lo'o yu:

⁴⁴ —Cua'a jyaca ma ji'í cha' re, culacua xi ti' ma ji'í: Ntsu'u sca ñati nu cujuí' cresiya 'na ji'í ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacui' Jesús.

⁴⁵ Pana ná nda nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu bi' cuentya, ná ngujui ñi'ya caca ca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; jua'a ntsii tsa ngu' cha' xcuane ngu' ji'í ycuí' Jesús ñi'ya tyu'u cha' nu nchcui' yu lo'o ngu'.

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'í ycuí' ca ngu'

⁴⁶ Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ni, lye tsa nchcui' tube ngu' ñi'ya nu tya'a ngu' laca nu ndulo la cha' ji'í.

⁴⁷ Pana Jesús ni, hora ti ngua cuayá' ti' lcaa ña'a cha' nu ntsu'u tyiquee ngu'. Li' ngusñi yu ya' sca nu piti, ngusta yu ji'í nu piti cacua ti slo ycuí' yu.

⁴⁸ Li' nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Lo'o xtyucua ma ji'í cua ña'a ca ñati cuentya jna', masi ñati ñi'ya laca nu piti re, la cui' jua'a na nxyucua ma jna' laca —nacui' Jesús—. Jua'a ngu' nu tucua cña jna', lo'o cña ji'í ycuí' Ndyosi tucua ngu' bi' li', cha' ycuí' Ni laca nu nda jna' lijyaa ca slo cu'ma. La cui' nu piti la ji'í tya'a ma, nu ná ndulo cha' ji'í bi' nti' ma, bi' laca nu ndulo la cha' ji'í cuentya jna', nti' na'.

Sca ñati nu ná nxuu tya'a lo'o na ni, bi' laca nu taca ji'í xtyucua ji'na

⁴⁹ Li' nacui' Juan ji'í Jesús:

—Mstru —nacui—, cua na'a ya cha' ndu chaca ñati nu nclyo ji'í cui' cuxi nu ntsu'u ji'í ñati chacuayá' jinu'u, nacui' yu. Bi' cha' ngua'a ya ji'í yu bi', cha' nga'aa cua'ni yu jua'a, cha' ná lo'o yu bi' ndya'a yu ndyaca tsa'a yu lo'o ya.

⁵⁰ Pana ndi'ya nacui' Jesús ji'í li':

—Ná cua'a ma ji'í, cha' sca ñati nu ná nxuu tya'a lo'o na, ná tyiquee' taca ji'í bi' xtyucua ji'na.

Ngua'a Jesús ji'í Jacobo lo'o ji'í Juan

⁵¹ Nu lo'o cua tyalaa ti tyempo cha' tyaa Jesús nde cua, li' ngüiñi ti' yu cha' tyaa yu nde Jerusalén.

⁵² Nda yu ji'í nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu cha' tsaa ngu' tyucui' nde loo la, cha' chcui' ngu' lo'o ngu' quichi sube ti su tyeje tacui yu lo'o ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' sca quichi sube ti, sca quichi tyi

ngu' Samaria; ngulana ngu' su tyi'i ngu' li'.

⁵³ Pana ná ntaja'a ngu' quichí sube bi' ta ngu' chacuayá' cha' tyanu ngu' bi' quichí, cha' jlo ti' ngu' quichí bi', cha' nde quichí Jerusalén tsaá ngu'.

⁵⁴ Nu lo'o ndyuna tya'a ndya'a Jesús cha' bi', Jacobo lo'o Juan naa nu ngu' bi', li' nacuí ngu' bi' jilí Jesús:

—Cusu' —nacuí ngu' bi'—, ¿ha ná nti' nu'u cha' ñña ya quii' nde cua' cha' tyalú nde lo yuu su ndi'i ngu' jua? Cua'ni tye bi' tsiya' ti jilí ngu' jua, tyaquí ngu'. Jua'a ngua'ni jyo'o cusu' Elías sa'ni —nacuí ngu' jilí Jesús.

⁵⁵ Li' ñña'a tsa Jesús jilí ngu' bi', nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ná nda mā cuentya tsiya' ti ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' mā —nacuí Jesús—, si'i Xtyi'i ycui' Ndyosi laca nu ngulu'u jilí mā cha' chcui' mā cha' cuxi jua'a; nu xña'a laca nu ngulu'u jilí mā cha' chcui' mā jua'a.

⁵⁶ Si'i cha' cua'ni tye na' chalyuu jilí ñati nda ycui' Ndyosi Sti na' 'na lijyaa cha' caca na' ñati; cha' cua'ni lyaá Ni jilí ñati chalyuu, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni na' —nacuí Jesús.

Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' xa' quichí sube ti.

Ñati nu chañi cha' nti' tya'a lo'o Jesús

⁵⁷ To' tyucuij su ndyaa ngu' na'a ngu' jilí sca nu qui'yu.

—Cusu' —nacuí yu—, lo'o na' nti' na' tsa'a lo'o nu'u,

macala su tsaá nu'u tsa'a na' lo'o nu'u.

⁵⁸ Li' nguxacuj Jesús cha' jilí nu qui'yu bi':

—Nu naa cuatya' ni, ne' xtyú ni' ndyu'ú ni'; lo'o nu quiñi sube ni, ne' xlyati ndyu'ú ni'; lo'o na' ni, cua lijya na' chalyuu cha' caca na' ñati, pana ná ntsu'u su xtyii na' caja' na', ná ntsu'u su chca'a cña' na'.

⁵⁹ Lo'o li' nacuí Jesús jilí chaca nu qui'yu:

—Caa' tya'a nu'u lo'o na' —nacuí.

—Cusu' —nacuí yu jilí Jesús li'—, ta nu'u xi tyempo jna' cha' tyanu na' lo'o sti na' ñña'a cuayá' nu cajaa sti na', cha' ñña'a na' jilí tyatsi'.

⁶⁰ Li' nacuí Jesús jilí yu:

—Tya ntsu'u xi xa' la tya'a ñati mā nu taca xatsi' jilí nu cua ngujuii; pana nu'u ni, ntsu'u cha' tsaá nu'u lo'o na' cha' chcui' nu'u cha' tso'o jilí ycui' Ndyosi lo'o ñati.

⁶¹ Li' nacuí chaca nu qui'yu jilí Jesús:

—Cusu', lo'o na' nta' tsa'a lo'o nu'u —nacuí yu—, pana ta xi tyempo 'na cha' tsa'a na' salya' na' lo'o ngu' toni'i 'na.

⁶² Li' nguxacuj Jesús cha' jilí nu qui'yu bi':

—Sca ñati nu nguxana sca cña ni, ná caca tyu'u scua cña bi' jilí yu si tya'achu' yu jilí; ñi'ya nti' ñati nu nclya'a yuu, ná ca cula'a tso'o yu yuu si ñña'a yu nde chu' yu; la cui' jua'a lo'o caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya jilí cu'ma ñati chalyuu ni, ná ta Ni cña cua'ni

mā cuentya jil'i ycuil' si nti' mā tya'a chū' mā jil'i Ni.

10

Nda Jesús jil'i snayala tyii tya'a ngu' ndyaa

¹ Nu lo'o cua nteje tacui cha' bi', li' ngusubi Jesús chaca snayala tyii tya'a ngu' cha' tsa' ngu' nde loo jil'i yu; cuentya tucua tya'a ti ngu' tsa' ngu' lcaa sel'i lo'o lcaa quich'i su nga'a cha' tsa' yu nti' yu.

² Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re, cha' chcui' na lo'o ñati cha' xñi ngu' cha' nu nchcui' na' —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. Lo'o jua'a, xti ti ngu' nu caca cua'ni cña re; bi' cha' chcui' mā lo'o Sti na', ycuil' nu Xu'na cña re, cha' tya ta Ni xi xa' la tya'a ñati nu taca jil'i cua'ni cña re.

³ Yaa clya mā lacua. Su ta na' jil'i mā tsa' mā, ca bi' tyil'i mā laja ñati cuxi ñi'ya si ndil'i xlya' cuañi' laja bo'o tyaala; pana tyil'i ycuil' Ni lo'o mā cha' ná sca caca jil'i mā li'.

⁴ Ná cui'ya mā cuiji su tyu'u cñi, ni xa' cuiji, ni caña ná chca'a quiya' mā. Lo'o jua'a ná tyu mā tyiquee' tyucuii lo'o ta mā cha' lo'o ñati.

⁵ Nu lo'o tyalaa mā tonil'i jil'i sca ñati, li' ndi'ya chcui' mā lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jil'i ñati nu ndil'i ni' bi': “T'i ti tyil'i tyiquee ngu' nu ca tyi re”, ñacui mā jil'i ycuil' Ndyosi li'.

⁶ Lo'o si chañi cha' nti' ngu' nu ndil'i ni' bi' cuna la ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi, li' cua'ni Ni cha' ti ti tyil'i tyiquee ngu'

bi'; pana si ná nti' ngu' cuna ngu' cha' bi', nga'aa culacua Ni jil'i ngu' bi' jua'a.

⁷ Tyanu mā tonil'i jil'i ngu' tso'o bi', cacu mā co'o mā cua ña'a ca na nu cacu ngu' bi'; sca ñati nu ndyu'ni cña ni, ntsu'u chacuayá' jil'i cha' cacu yu tyaja. Pana ná tya'a mā lcaa ti tonil'i jil'i ngu'.

⁸ Lo'o tyalaa mā sca quich'i su tso'o tsa chcui' ñati lo'o mā, cacu mā lcaa na nu ta ngu' jil'i mā,

⁹ cua'ni mā jo'o jil'i ngu' quicha nu ndil'i bi'. Lo'o li' ñacui mā jil'i ngu' bi': “Cua ngulala cha' caca ycuil' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i cu'ma”.

¹⁰ Pana lo'o tyalaa mā sca quich'i su ná nti' ngu' cha' chcui' mā cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ngu', hora ti tyu'u mā nde to' calle ti. Li' ñacui mā jil'i ngu':

¹¹ “Scui ya quiya' ya cha' tyalú snii yuu jil'i quich'i tyi mā nu ngusñi ca'a quiya' ya; jua'a ca cuayá' ti' mā li' cha' xqui'ya cha' cuxi tyiquee mā, bi' cha' tyu'u ya quich'i tyi mā tyaa ya. Pana masi cuxi mā, ntsu'u cha' ca cuayá' ti' mā cha' cua ngulala cha' caca ycuil' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i mā”, ñacui mā jil'i ngu' quich'i bi'.

¹² Nchcui' na' cha' bi' lo'o mā juani, cha' nu lo'o tye chalyuu, li' tlyu la cha' ti' caca jil'i ngu' quich'i bi'; xti la cha' chcube' ngu' jyo'o quich'i Sodoma nu cuxi tsa ngua'ni cua sa'ni la.

Quich'i su ná ntucúa ñati

cña ji'i ycuí' Ndyosi

13 'i Tya'na tsa cu'ma ngu' quichí Corazín! Lo'o jua'a, i tya'na tsa cu'ma ngu' quichí Betsaida! Cua quiña'a tsa cha' tlyu nu cua na'a cu'ma, lo'o ná nguju'u ti' ma tsiya' ti ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma. Cua sa'ni la xña'a tsa ngua ngu' quichí Tiro, lo'o ngu' quichí Sidón; ngu' xa' tsu' ngua ngu' bi'. Pana ná ngujuí ñi'ya caca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', cha' bilya ña'a ngu' bi' ni sca cha' tlyu ñi'ya nu cua na'a cu'ma ngu' Israel; bi' cha' ná ngua xñi'i ti' ngu', ná ndyacu' ngu' late' ngata, ni ná ngusu'ba ngu' jii hi que ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' su nscua jyo'o.

14 Liñi cacha' na' ji'i ma cha' caca tso'o la ji'i ngu' jyo'o quichí Tiro, lo'o ji'i ngu' jyo'o quichí Sidón, nu lo'o tyalaa tsá tlyu lo'o cua'ni cuaya' ycuí' Ndyosi ji'i ñati chalyuu; lye la xcube' Ni ji'i cu'ma li', cha' ná nduna ma tsiya' ti.

15 Lo'o cu'ma ngu' quichí Capernaum ni, nti' ma cha' tso'o tsa caca ji'i quichí tyi ma. ¿Ha ná lo'o xcube' Ni ji'i ma nti' ma? Pana culo'o Ni ji'i ma cha' tyaa ma ca bilyaa.

Tya nhcui' la Jesús lo'o nu snayala tyii tya'a ngu' bi' li':

16 —Ñati nu cua'a jyaca ji'i cha' nu ta cu'ma lo'o, ñi'ya si ndaca'a jyaca ngu' bi' ji'i cha' nu ta na' lo'o ngu' laca; lo'o ñati nu xlyú cha' hichu' cu'ma, ñi'ya si nxlyú ngu' bi' cha' hichu' na' laca. Lo'o

jua'a ñati nu xlyú cha' hichu' na' ni, na nxlyú ngu' cha' bi' hichu' ycuí' Ndyosi nu nda jna' liyyaa; jua'a laca cha' —nacuí Jesús ji'i ngu'.

Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

Cua ngxutyuu ngu' nu ngua'a loo Jesús cña ji'i ñaa ngu'

17 Ca tiya' la ngxutyuu nu snayala tyii tya'a ngu' ñaa ngu' slo Jesús. Chaa tsa ti' ngu'.

—Cusu' —nacuí ngu' ji'i Jesús—, lo'o nu cui'i cuxi ndaquiya' ji'i cña nu ngulo ya ji'i chacuayá' jinu'u —nacuí ngu'.

18 Nhcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Jua'a tu'ni. Lo'o na' na'a na' ji'i Satanás lo'o ndyú yu lo yuu; ñi'ya ndyalú tyi'yu nde lo yuu, jua'a ndyú yu. Ngulo'o ycuí' Ndyosi ji'i nu xña'a bi' ca su tlyu su ntucua Ni nde cua, ndyú yu lo yuu li'; bi' cha' ndaquiya' cui'i cuxi bi' ji'i cha' nu nhcui' ma juani.

19 Lo'o jua'a cua nda na' chacuayá' ji'i cu'ma cha' sta quiya' ma hichu' cuaña, lo'o hichu' chuni'i; chacuayá' jna' cua'a ma chacuaya' ji'i nu xña'a tsiya' ti. Lo'o jua'a ná ca cuxi ji'i ma tsiya' ti, ni sca cha' cuxi ná tyacua ji'i ma li'.

20 Pana ná ntsu'u cha' ca chaa ti' ma cha' ndaquiya' cui'i cuxi bi' ji'i cña nu ngulo ma ji'i, tso'o la ca chaa ti' ma cha' cua nscua xtañi ma ca su ntucua ycuí' Ndyosi nde cua.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Jesús

21 Sca hora bi' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Jesús xqui'ya cha' ndi'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o yu. Bi' cha' nchcui' Jesús lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu li':

—Sti na', cua'ni chi na' loo ycu'i nu'u juani. Nu'u laca ycu'i Ni nu laca loo nde cua, jua'a laca nu'u loo nde lo yuu. Cua ngutu'u yacu' ti cha' bi' cuentya ji'i ñati nu ngua tya sa'ni la, cha' ná ca cuayá' ti' ngu' cha' bi' tsiya' ti, masi nchca tsa ji'i ngu'; pana tsa xlya'be hi cha' cua ngulu'u tso'o nu'u cha' bi' ji'i ñati jua'a ti juani, masi ná jlo tso'o ti' ñati bi'. Ndyu'ni tlyu na' jinu'u cha' jua'a ngua ti' ycu'i nu'u cha' caca —nacu' Jesús ji'i ycu'i Ndyosi.

22 Li' nchcui' yu lo'o ngu' nu ndyaa cuentya ji'i yu bi':

—Cua nda Sti na' lcaa na jna'. Ná tucui jlo ti' cha' laca na' Sñi' ycu'i Ni; sca ti ycu'i Sti na', bi' nu jlo ti'. Ná tucui jlo ti' tilaca laca ycu'i Sti na'; sca ti na', jlo ti' na' tilaca laca Ni. Lo'o jua'a ca jlo ti' xi xa' la ñati nu nti' na' cha' culu'u na' ji'i ngu' tilaca laca ycu'i Sti na', ca cuayá' ti' ngu' bi' li'.

23 Li' nguxtyacui Jesús ca su ndu nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndu ycu'i ti ngu' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu ña'a cua ña'a ca cha' tlyu nu cua na'a cu'ma juani.

24 Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma re, cha' quiña'a tsa ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'a quiña'a rey nu ngua loo sa'ni la, cua ntajaty tsa

ngu' bi' ji'i cha' tlyu nu cua na'a ma juani, cha' ña'a ngu' ji'i nquicha'; cua ntajaty tsa ngu' bi' ji'i cha' nu nduna ma juani, cha' ngua ti' ngu' cuna ngu' nquicha'. Pana ngujuii ngu' li', lo'o bilya ña'a ngu' cha' bi', bilya cuna ngu' cha' bi' tsiya' ti —nacu' Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

Sca cha' tso'o nu ngua'ni sca ngu' samaritano

25 Li' ndatu sca mstru cha' jo'ó cha' chcu'i cuayá' yu lo'o Jesús. Lo'o li' nchcuane yu ji'i Jesús:

—Mstru —nacu'—, ¿ñi'ya cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti jna'?

26 Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o yu:

—¿Ni cña ngulo ycu'i Ndyosi ji'na nu nscua lo quityi nu ngua sa'ni? ¿Ñi'ya ndyu'u ta cha' bi' nti' nu'u?

27 Li' nchcui' mstru cha' jo'ó bi':

—Ndi'ya nchcui' cha' cusu' bi' —nacu' mstru bi'—, cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi, jua'a tyucui tyiquee na taquiya' na ji'i ycu'i Ni, jua'a cua'ni tlyu na ji'i Ni lo'o lcaa cha' nu ca'ya hique na, jua'a tyucui juersa ji'na cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ni. Lo'o jua'a nga'a cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, ñi'ya nu nti' na cha' cua'ni tya'na ti' xa' ñati ji'na.

28 Li' nacui' Jesús ji'i yu bi':

—Tso'o tsa cha' nu ngux-acui nu'u 'na. Si jua'a cua'ni

nu'u, caja chalyuu bi' jinu'u li'.

²⁹ Pana nu mstru cha' jo'ó bi' ni, cua nti' yu cha' tyu'u liñi la cha' nu cua nchcui' yu, bi' cha' nacui' yu ji'i Jesús:

—¿Tilaca laca tya'a ñati na lacua?

³⁰ Li' nchcui' Jesús cuii re cha' xacui' cha' ji'i mstru bi':

—Ngutu'u sca ngu' tya'a quichi' tyi na nde Jerusalén, ndya'a yu lijya yu tyucuii ndyaa nde calacui, nde quichi' Jericó. Lo'o li' ndu'u tucua xi tucua sna tya'a ngu' cuaana, nguxlyaá ngu' lcaa na nu lo'o ji'i yu; ngulo ngu' ste' yu, li' ti'í tsa ngujui'i ngu' xña'a bi' ji'i yu ña'a cuayá' nu cua cajaa ti yu. Li' nguxtyanu ngu' ji'i yu ña'a ntsiya ti yu.

³¹ La cui' ti tyucuii bi' nteje tacui sca sti jo'ó tya'a quichi' tyi na. Pana lo'o na'a sti jo'ó bi' ji'i nu quicha bi', li' yala ti nteje tacui chaca tsu' tyucuii, ndyaa li'.

³² Lo'o li' ñaa sca xirta, sca ngu' Levi, la cui' tyucuii bi'. Ndyaa na'a xi ji'i yu quicha bi'; pana lo'o na'a ji'i, tsa ndyubi ti nteje tacui xirta ndyaa li'.

³³ Lo'o la cui' tyucuii bi' ndya'a sca nu qui'yu ngu' Samaria, sca ngu' xa' chalyuu. Lo'o na'a ji'i yu quicha bi', hora ti ngua tya'na ti' ji'i yu.

³⁴ Lo'o li' ndyaa ca su ntsiya yu quicha bi', ngua'ni jo'o ji'i lcaa su quicha ji'i yu bi' lo'o setye, cuati lo'o vino ngua'ni jo'o ji'i yu su quicha bi'. Li' ngüixii late' chu' yu su quicha

bi', ngusta ji'i yu quicha bi' hichu' huru ji'i ycui', ndyaa lo'o ji'i yu ca to' tyi sca ñati; ca bi' ña'asii ngu' ji'i nu quicha bi' ngua ti'.

³⁵ Ca chaca tsá lo'o cua tsaa ti nu ngu' samaritano bi', li' ngulo tucua tya'a cñi plata cha' ta ji'i ngu' nu ca ji'i ni'i su ntsiya nu quicha bi'. Ndi'ya nacui' ji'i ngu' ca tyi: “Ña'asii ma' ji'i yu quicha re. Lo'o si tya culiji la ma' cñi lo'o yu, lo'o xtyuu na' caa na' slo cu'ma chaca quiya', li' tya na' cñi ji'i ma'”, nacui' nu samaritano bi'.

Lo'o cua ndye nda Jesús cuii re lo'o ngu', li' nchcuane yu ji'i mstru bi':

³⁶ —Tso'o lacua. Nu sna tya'a ñati nu nteje tacui tyucuii su ntsiya nu quicha bi' ni, ¿tilaca nu nguna'asii tso'o la ji'i yu nu ngua quicha bi'? ¿Tilaca laca nu chañi cha' laca tya'a ñati lo'o nu quicha bi'?

³⁷ —Nu ngua'ni tya'na ti' ji'i yu quicha bi' —nacui' mstru cha' jo'ó bi' ji'i Jesús.

Li' nacui' Jesús ji'i mstru bi':

—Yaa nu'u lacua, lo'o la cui' jua'a cua'ni nu'u lo'o tya'a ñati nu'u.

Nga'a Jesús ca su ndi'i Marta lo'o María

³⁸ Ngusñi Jesús tyucuii, ndyaa yu lo'o ngu' tya'a ndya'a yu. Lo'o li' ndyalaa ngu' sca quichi' piti ti su ndi'i sca nu cuna'a nu naa Marta. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Marta cha' ndyalaa Jesús slo, cha' nti' tsa ma' cuna ma' lcaa ña'a cha' nu nda yu.

³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u sca tya'a ngula Marta nu naa María.

Hora ti ndyaca'a nu María bi' cacua ti slo Jesús cha' cuna cha' nu chcuí' yu;

⁴⁰ pana nu Marta bi' ni, quiña'a tsa cña ntsu'u cha' cua'ni ma'. Li' nchcuí' ma' lo'o Jesús:

—Cusu' —nacuij Marta jil'i—, ¿ha ná ndube ti' nu'u cha' quiña'a tsa cña nguxtyanu María tya'a na' cha' cua'ni na' ycuí' ti na'? Bi' cha' tso'o la si chcuí' nu'u lo'o cho' lacua, cha' caa cho' xtyucua xi cho' 'na.

⁴¹ Li' nguxacu j Jesús cha' jil'i Marta:

—Marta, Marta, ntsu'u tsa cña jinu'u —nacuij Jesús—. Quiña'a tsa ncliyacua ti' nu'u xqui'ya lcaa cña sube nu ntsu'u jinu'u.

⁴² Pana tya lijyi sca cha' nu tso'o cua'ni nu'u, sca cha' nu ndulo la; bi' laca cha' nu cua nti' María cua'ni juani. Cua ndyu'ni cho' sca cña nu tso'o la, lo'o ná ntsu'u cha' xlyaa xa' ñati cña bi' jil'i cho'.

11

Ñi'ya nu chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi

¹ Ngua sca tsá nga'a Jesús ndyu'ni tlyu jil'i ycuí' Ndyosi. Lo'o ndye nchcuí' yu lo'o Ni, li' nacuij sca ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Cusu' —nacuij—, culu'u nu'u jil'i ya ñi'ya caca chcuí' ya lo'o ycuí' Ndyosi, tsa ña'a nu ngulu'u jyo'o Juan jil'i ngu' nu nguta'a lo'o.

² Li' nacuij Jesús jil'i:

—Nu lo'o chcuí' ma' lo'o ycuí' Ndyosi, ndi'ya chcuí' ma':

Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cua, tacati tsa cha' jinu'u.

Caa nu'u nde chalyuu cha' caca nu'u loo jil'i ya.

Cua nti' ya cha' caca lcaa cha' nu nti' nu'u cha' caca nde chalyuu, ñi'ya nu ndyaca cha' nu nti' nu'u nde cua.

³ Ta nu'u na cacu ya tsá juani.

⁴ Cui'ya nu'u cha' clyu ti' jil'i ya jil'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ya, cha' jua'a cua ngüi'ya ya cha' clyu ti' jil'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ya.

Ná ta nu'u chacuayá' cha' cololaqui cha' cuxi jil'i ya, pana cua'ni lyaá nu'u jil'i ya ya' nu xña'a.

Jua'a ngulu'u Jesús jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi'.

⁵ Li' xa' nchcuí' yu lo'o ngu' bi':

—Nde chcuí' na' sca cha': Sca yu tya'a cu'ma ntsu'u sca tya'a tso'o yu. Lo'o li' sca talya ntsu'u cla'be talya, ndyaa yu toni'l'i jil'i tya'a tso'o yu cha' ñacu' yu jil'i: “Tyocue, ta xi sna tya'a tyaja jñi' ti na' xi.

⁶ Cua ndyalaa ca ti sca yu tya'a tso'o na' toni'l'i 'na, lo'o ná ntsu'u tsiya' ti na nu ta na' cha' cacu yu.”

⁷ Lo'o li' nu yu ca tyi nu ntsu'u nde ni'l'i jil'i nguxacu' cha' jil'i yu: “Ná ntá' cha' chcuí' cua ña'a ti lo'u. Cua ndyacu' toni'l'i 'na. Lo'o nu sube 'na, cua ntsiya ngu' lo

qui'ña laja' ngu' lo'u. Ná caca tyatū na' cha' ta na' hi", nacui tya'a tso'o yu jil'i yu bi'.

⁸ Ndi'ya nacui na' —nacui Jesús jil'i ngu'—, masi ná ntaja'a tya'a tso'o yu tyatū cha' ta tyaja bi' jil'i yu bi', masi tso'o ti lo'o yu, pana tiya' la ngua ti' tya'a tso'o yu ta cha' bi' jil'i yu, xqui'ya cha' nga'aa nti' cha' xa' tsa' yu xtyu'u yu jil'i chaca quiya'; bi' cha' ndyatū tya'a tso'o yu li', nda lcaa na nu nti' yu bi'.

⁹ Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā lacua: Lo'o jña mā sca cha' jil'i ycu' Ndyosi, ta Ni cha' bi' jil'i mā li'; lo'o culana mā jil'i ycu' Ni, quijeloo Ni jil'i mā li'; lo'o tyucui tyiquee mā chcu' mā lo'o ycu' Ni, taquiya' Ni jil'i cha' nu chcu' mā lo'o Ni li'.

¹⁰ Lcaa ñati nu jña sca cha' jil'i ycu' Ndyosi ni, caja cha' bi' jil'i ngu' li'; jua'a lcaa ñati nu culana jil'i ycu' Ni, quijeloo Ni jil'i ngu' li'; la cui' jua'a, lcaa ñati nu tyucui tyiquee chcu' lo'o Ni, taquiya' Ni jil'i cha' nu chcu' ngu' lo'o Ni li'.

¹¹ Nu cu'mā ñati chalyu nu ntsu'u nu sube jil'i mā, ná nda mā sca na cuxi cacu sñi' mā lo'o jña ngu' na cacu ngu'. Ñi'ya nti' si jña ngu' xlyá cacu ngu', ná ta mā sca quee cacu ngu' li'; si jña ngu' cualya cacu ngu', ná ta mā cuaña jil'i ngu' li';

¹² si jña ngu' sca xcube, ná ta mā sca chuni'j cacu ngu' li'.

¹³ Bi' cha' lacua, si jlo ti' mā cha' ta mā na tso'o cacu sñi' mā, masi xña'a tyiquee mā, la cui' jua'a jlo ti' ycu' Ndyosi

Sti mā nu ntucua nde cua; lye la cua'ni tya'na ti' Ni jil'i mā, cha' tya ta Ni Xtyi'i ycu' Ni tyanu ne' cresiya jil'i mā si jña mā cha' bi' jil'i Ni.

Ngusta ngu' qui'ya jil'i Jesús

¹⁴ Ntsu'u sca nu qui'yu nu ngua cu'u cha' cua ngusñi sca cui'j cuxi jil'i yu, pana ngulo Jesús jil'i cui'j cuxi nu ngusñi jil'i yu, ndyaa bi' li'. Nu lo'o ngutu'u cui'j nu ntsu'u jil'i nu qui'yu cu'u bi', ngua jil'i yu nchcui' yu li'. Ndube tsa ti' ñati lo'o na'a ngu' cha' bi'.

¹⁵ Pana ntsu'u ngu' nu nchcui' ndi'ya:

—Nclyo nu qui'yu cua jil'i cui'j cuxi chacuayá' jil'i Beelzebú, nu laca xu'na lcaa lo cui'j cuxi —nacui ngu'.

¹⁶ Lo'o li' xa' la ñati ngua ti' ña'a cuayá' ngu' jil'i Jesús, bi' cha' ngüijña ngu' jil'i Jesús cha' cua'ni yu chaca cha' tlyu chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua.

¹⁷ Pana cua ngua tii Jesús lcaa cha' nu nclyacua ti' ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Tye cha' jil'i cua ña'a ca quichi si xcui' cha' cusuū cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu', si tsaca latya ngu' tisiya xuu tya'a ngu' lo'o chaca latya ngu'. La cui' jua'a lo'o ngu' tya'a ndi'j ni'j, si ntsu'u cha' cusuū jil'i ngu' lo'o xa' la tya'a ngu', nga'aa caja ñi'ya tyil'i ngu' lo'o tya'a ngu' sca ti ni'j bi'.

¹⁸ Bi' cha' ná talo cha' jil'i Satanás si xuu tya'a nu Satanás bi' lo'o msu jil'i ycu';

tye cha' ji'í nu xña'a yala ti li'. Pana nu na' ni —nacui Jesús—, cua nacui ma cha' ngulo na' ji'í cui'í cuxi nu ntsu'u ji'í ñati chacuayá' ji'í Beelzebú nu laca xu'na cui'í cuxi bi', jua'a nchcui' ma 'na.

19 ¿Ha cha' liñi nchcui' ma lo'o nchcui' ma cha' chacuayá' ji'í Beelzebú nclyo na' ji'í cui'í cuxi? Ná liñi nchcui' ma tsiya' ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í ma nclyo ngu' ji'í cui'í cuxi; chacuayá' ji'í ycuí' Ndyosi nclyo ngu' cui'í bi', nacui ma. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' ma lacua; caca cuayá' ti' ma si cha' liñi nchcui' ma, si cha' cuiñi ti nchcui' ma.

20 Chacuayá' ji'í ycuí' Ndyosi nclyo na' ji'í cui'í cuxi nu ntsu'u ji'í ñati, bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' cua ndyalaa tsá cha' caca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya ji'í ma.

21 Ñi'ya nti' sca ñati tyaala, ndu yu cua nde toni'í ji'í yu. Cua laca ndi'í maxtyi ji'í yu cacua ti su ndu yu, cha' jua'a ná sca caca ji'í yu'ba nu ntsu'u ji'í yu.

22 Sca ti lo'o caa xa' la ñati nu xña'a la, tyijiloo ngu' bi' ji'í yu li'; xlyaa' ngu' lcaa chcuá nu ntsu'u ji'í yu su ndu yu cua, cuaana ngu' yu'ba ji'í yu bi', cha' caja xi ji'í ca ta'a ngu' li'.

23 Ñati nu ná nti' xñi cha' jna', na nxuú tya'a ngu' bi' lo'o na' li', jua'a ndyu'u cha' bi'. Lo'o jua'a ñati nu ná nxtyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' ji'í tya'a ñati ngu' cha' ná xñi ngu' cha' jna' lacua.

Lo'o xtyuu cui'í cuxi chaca quiya'

24 'Lo'o xtyanu cui'í cuxi ji'í sca ñati, li' tya'a yu'u cui'í bi' ne' quixi' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsa'a cui'í cuxi bi' tsaana su chca'a cña' cui'í xi. Lo'o ná quije su chca'a cña' cui'í bi' ni, li' ñacuí: “Tya'a na' ni, xtyuu na' nde su nguti'í na' clyo”.

25 Lo'o tyalaa cui'í bi' slo ñati bi' chaca quiya', li' ña'a cha' laja ti ndi'í cresiya ji'í ñati bi', si'í na ngua tso'o la yu bi'.

26 Hora ti tsa'a cui'í chaca quiya', tsaana ji'í chaca cati tya'a cui'í cuxi nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi lcaa cui'í bi' ji'í ñati bi'; caja su tyi'í cui'í bi' lo'o ñati bi' nti'. Caca cuxi la cha' ji'í ñati bi' li', cha' quiña'a la cui'í xñi ji'í yu li'.

Nu lo'o chañi cha' tso'o ntsu'u tyiquee na

27 Lo'o ndye nchcui' Jesús jua'a, li' nchcui' sca nu cuna'a lo'o Jesús. Laja ñati quiña'a bi' ndu nu cuna'a lo'o nchcui' bi':

—Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma' cusu' xtya'a nu'u nu ngua'ni cala jinu'u, nu nda ndyati' nu'u —nacui nu cuna'a bi'.

28 Li' nguxacui Jesús cha' ji'í:

—Si'í cha' bi' —nacui—. Tso'o la ntsu'u tyiquee ñati nu cua'a jyaca ji'í lcaa cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ngu', nu taquiya' ji'í lcaa cha' bi'.

Ngua ti' ñati cuxi ña'a ngu' sca cha' tlyu

29 Tya ndyu'u ti'j la ngu' slo Jesús tsa tlyu ti, li' chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Xña'a tsa ñati chalyuu juani —nacuj Jesús—. Cua nti' ngu' cha' cua'ni na' sca cha' tlyu chacuayá' ji'j ycu' Ndyosi, cha' ña'a cui'ya ngu' ji'j ñi'ya si laca sca cuxe' ti. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' mā ñi'ya nu ngua ji'j jyo'o Jonás lo'o nguti'j yu chalyuu tya sa'ni la.

30 Tlyu tsa cha' ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o nu Jonás bi' tyucuij, nu lo'o ndyaa yu ca quich' Nínive cha' chcui' yu cha' ji'j ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi'. La cui' jua'a tlyu tsa cha' cua'ni Ni lo'o na' nu lijyaa cha' caca na' ñati —nacuj Jesús—, cha' caja ñi'ya chcui' na' cha' ji'j Ni lo'o ñati chalyuu juani.

31 Lo'o jua'a cua laca ntsu'u yabe' ji'j cu'ma ñati chalyuu ca slo ycu' Ndyosi lo'o tye chalyuu xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni mā; li' tyu'u tucua sca jyo'o cusu' nu ngua reina nu ngua loo chalyuu sa'ni la, cha' sta ma' qui'ya ji'j mā slo ycu' Ni. Li' chcui' ma' cusu' bi' ñi'ya ngua lo'o ndyaa ycu' ma' slo jyo'o rey Salomón. Ty-ijyu' tsa quich' tyi ma' reina bi', pana cua ngujui cha' ji'j ma' cha' ngua tsa ji'j nu rey Salomón bi', cha' tso'o tsa cuij nda yu lo'o ñati; bi' cha' ndyalaa ma' slo rey bi' li', cha' cuna ma' cuij nu nda rey bi'. Pana cu'ma ni, ná ntaja'a mā cuna mā cha' ji'j ycu' Ndyosi, masi tlyu la cña ndyu'ni Ni

juani, cha' ndi'j na' chalyuu; xti la cha' ngua ji'j jyo'o Salomón tya li'.

32 Lo'o jua'a lo'o ngu' jyo'o quich' Nínive ni, sta ngu' qui'ya ji'j cu'ma tsā bi' lo'o cua'ni cuayá' ycu' Ni ji'j cu'ma. Cua ndyuna ngu' Nínive bi', nu lo'o nchcui' Jonás lo'o ngu' chacuayá' ji'j ycu' Ndyosi; ngua tyuju'u ti' ngu' bi', nguxtyanu ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'j ngu' li'. Pana cu'ma ni, ná ntaja'a mā cuna mā cha' nu nda na' lo'o mā, masi tlyu la cña ndyu'ni ycu' Ndyosi juani; xti la cha' ngua lo'o ndyaa jyo'o Jonás ca Nínive tyempo bi'.

Na laca nu ta xee nu tyu'u ne' cresiya ji'j ñati

33 'Ná tucui xtyu'u ji'j sca quui' cha' li' su'ba cuatsi' ti ngu' ji'j. Ná su'ba cuatsi' ngu' ji'j ne' sca caju; masi ca cua ti sta ngu' xee bi' to' candyeru, cha' ta xee lcaa su ndya'a ngu' ni'j.

34 Lo'o jua'a cu'ma ni, nda si'yu cloo mā xee cha' tyaca' ña'a mā chalyuu. Nu lo'o tso'o ti si'yu cloo mā, li' taca ña'a mā cha' cua'ni mā lcaa lo cña nu ntsu'u cha' cua'ni mā, taca cua'ni mā xcui' cña tso'o; pana si quicha si'yu cloo mā, ná caca cua'ni mā cña, cha' talya xee ña'a mā li'.

35 Tii ti' mā lacua; cui'ya mā cuentya cha' chañi cha' ntsu'u xee ne' cresiya ji'j mā, cha' si'i chalyuu cuxi ntsu'u tyiquee mā.

36 Lo'o lubii ti tyucui ña'a mā, lo'o ná ntsu'u cha' ji'j mā

tsiya' ti lo'o chalyuu cuxi bi', li' xee ti' mā, ñi'ya si tso'o tsa ntyiji' sca xee tyucui ña'a mā.

Nhcui' Jesús ji'i ngu' nu tacati tsa ndu'ni ycui' ngu', nti' ngu'

³⁷ Nu lo'o ndye nhcui' Jesús, li' nhcui' sca ngu' fariseo lo'o cha' tsa to' tyi yu fariseo bi', cha' cacu ngu' xlyaa. Bi' cha' ndyaa Jesús lo'o yu, li' ndyaa tucua to' mesa ji'i yu.

³⁸ Ndube xi ti' yu fariseo bi', nu lo'o na'a yu cha' ná ndyaati ya' Jesús ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o cua cacu ti ngu' tyaja.

³⁹ Li' nhcui' ycui' nu Xu'na na lo'o yu fariseo bi':

—Cu'ma ngu' fariseo —nacui Jesús—, tso'o tsa ndyaati loo mā, ndyaati hichu' cuaña' mā, ñi'ya nti' ndyaati sca tasa, ndyaati sca ca'ña. Pana nde ne' cresiya ji'i mā ni, xcui' cha' cuxi ntsu'u; nti' mā xlyaa mā na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, lya' ti' mā ji'i ñati.

⁴⁰ Tonto tsa cu'ma. ¿Ha si' sca ti ycui' Ndyosi nu ngüiña tyucui ña'a na, masi nde ne' na, masi nde chu' na? Ngüiña Ni ya' na, lo'o jua'a ña'a Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na.

⁴¹ Pana si tyucui tyiquee mā ta mā lcaa cha' tso'o ji'i mā cha' xtyucua mā ji'i ngu' ti'i, li' tucua ycui' Ndyosi cña nu ngua'ni mā cha' lubii cresiya ji'i mā.

⁴² 'Tya'na tsa cu'ma ngu' fariseo —nacui Jesús—. Tacati tsa ndu'ni mā lo'o ycui'

Ndyosi lo'o lcaa na xca ti nu ntsu'u ji'i mā, jua'a lo'o nda mā msta ji'i Ni ne' laa; sa yu'be lcaa quixi' nu tso'o xtyi'i, sa yu'be lcaa quixi' nu nda xtyi'i ji'i scuaa, nda mā cha' bi' ji'i ycui' Ndyosi clyo lo'o ngüi'ya ca ti mā ji'i. Pana ná liñi ndu'ni cuayá' mā ji'i ñati, lo'o jua'a ná ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti; bi' laca cña nu nga'a cha' cua'ni mā yala la, masi ña'a ti cua'ni mā nu xa' la cña sube bi'.

⁴³ 'Tya'na tsa cu'ma ngu' fariseo. Ndiya tsa ti' mā tyucua mā lo bancu su tso'o la ne' laa, jua'a ndiya tsa ti' mā cha' cua'ni chi' ngu' loo mā lo'o ndu mā lcaya'.

⁴⁴ 'Tya'na tsa cu'ma ngu' fariseo, lo'o cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, cha' na ndu'ni ti mā cha' tacati mā. Ñi'ya laca sca cuaá nu ntsiya ne' lo'o jyo'o, su ná sca na nscua chu', ni quee ná nscua, hasta nsta quiya' ngu' chu' bi', cha' ná jlo ti' ngu' cha' cuaá laca; jua'a laca cu'ma, cha' na ñilo'o ti mā ji'i ñati.

⁴⁵ Li' nhcui' sca mstru cha' jo'ó lo'o Jesús:

—Mstru —nacui—, lo'o nhcui' nu'u jua'a, lo'o ji'i cuare nsta nu'u qui'ya.

⁴⁶ Nguxacui Jesús cha' ji'i yu bi' li':

—Lo'o cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, tya'na tsa cu'ma. Ti'i tsa cña nu nda mā cha' cua'ni ñati, ña'a cuayá' ná nhca ji'i ngu' tsiya' ti cua'ni ngu' cña bi'. Lo'o cu'ma ni, ná nda mā xi ya' mā ji'i ngu' cha' xtyucua

mā jil'i ngu'; ni sca tsu' ya' mā, ná xtyucua mā jil'i ngu'.

47 'Tya'na tsa cu'mā, cha' tso'o tsa ni'i ndiña mā hique cuaá su ntsiya jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la; pana la cui' jyo'o cusu' tya'a mā laca nu ndyujuii jil'i jyo'o cusu' tso'o tyiquee bi'.

48 Lo'o jua'a caca cuayá' ti' na cha' sca ti cuayá' cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee mā lo'o jyo'o cusu' tya'a mā; na cua ndyujuii jyo'o cusu' bi' jil'i ñati nu ngua'ni cña jil'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la, lo'o juani cu'mā laca nu ndiña mā ni'i hique cuaá su ntsiya ngu' jyo'o nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi bi'.

49 'Tii tsa ycu' Ndyosi, bi' cha' ndi'ya nchcui' Ni tya sa'ni la: "Tya culo na' cña jil'i ngu' cha' caa ngu' slo ñati chalyuu. Chcui' ngu' bi' cha' liñi lo'o xa' ñati cuentya 'na. Lo'o li' cujuui ñati chalyuu jil'i tyuu tya'a ngu' bi', jua'a cua'ni lya' ti' ñati jil'i xa' la ngu' bi'", nacui' quityi jil'i ycu' Ndyosi bi'.

50 Pana xcube' ycu' Ndyosi jil'i ñati nu ndi'i chalyuu re juani, xqui'ya cha' ndyujuii ngu' jil'i lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi tya sa'ni la, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu tya clyo la;

51 tya lo'o ngujuii jyo'o Abel, ña'a cuayá' nu ngujuii jyo'o Zacarías, ndyujuii tsa ngu' jil'i ñati jil'i ycu' Ni. Lo'o nu Zacarías bi' ni, cla'be ne' laa ndu yu; sca la'a ti ntucua mesa su ndyaqui msta, chaca

la'a nscua ni'i nu tacati tsa jil'i ycu' Ndyosi, cla'be laja bi' ndyujuii ngu' jil'i yu. Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā, cha' xcube' ycu' Ni jil'i cu'mā ñati chalyuu juani, xqui'ya cha' ngujuii ngu' bi' cua sa'ni la.

52 'Tya'na tsa cu'mā, mstru cha' jo'ó. Cua nquijeloo jil'i mā ñi'ya nu ca tsa'a mā lcaa lo cha' nquicha', pana ná ntaja'a ycu' ca mā ca tsa'a mā cha' bi' tsiya' ti; jua'a ndacu' mā cha' jil'i xa' ñati nu lo'o ngua ti' ngu' ca tsa'a ngu'.

53 Nu lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' nguxana ngu' mstru cha' jo'ó bi', lo'o ngu' fariseo bi', nguxlyú ngu' cha' hichu' ycu' Jesús. Cuxi tsa tyiquee ngu' bi', bi' cha' quiña'a tsa cha' tucui nchcuane ngu' jil'i Jesús li'.

54 Ngua ti' ngu' bi' cuna ngu' sca cha' cuxi si tyu'u tsaa tu'ba Jesús, cha' li' caja ñi'ya nu sta ngu' bi' qui'ya jil'i yu.

12

Nhcui' Jesús jil'i ñati nu tucua cha' ntsu'u tyiquee

1 Cua ndyu'u ti'i tyuu tsa mil tya'a ñati slo Jesús li'. Tachaa tsa ndi'i ngu' bi', ña'a cuayá' nu nsatá quiya' ngu' jil'i tya'a ngu'. Laja li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Tii ti' mā jil'i cña nu ndyu'ni ngu' fariseo, nu ngu' nu tacati tsa ndu'ni ycu' ca ngu', nti' ngu'.

2 Tiya' la quijeloo jil'i ñati lcaa cha' nu ntsu'u yacu' ti juani; jua'a tiya' la caja ñi'ya

nu ca cuayá' la ti' ñati lcaa cha' nu ndyaca cuaana ti juani.

³ Lcaa cha' nu cua nda ma lo'o ngu' toni'i ti ji'i ngu', ca nde loo la cuna lcaa ñati cha' bi'; lcaa cha' nu cua nchcui' cuaana ti ma lo'o ngu', masi nga'a ya' ni'i su ndi'i ma, ca nde loo la cuii tsa cañi xi'ya ngu' cha' bi' tyucui ña'a lquichi.

Nde cha' nu chañi cha' cutsii na ji'i

⁴ Tya'a tso'o na' laca cu'ma, bi' cha' chcui' na' cha' re lo'o ma, cha' ná cutsii ma ji'i ñati chalyuu nu caca cujuui ji'na, cha' nu nga'aa caca cua'ni ngu' xa' la cha' cuxi ji'na ca tiya' la, nu lo'o cua ngujuui na.

⁵ Cacha' na' ji'i ma juani, ti ji'i nu chañi cha' nga'a cha' cutsii ma ji'i: ycu' Ndyosi ni, cutsii ma ji'i Ni. Nu lo'o qui'ya Ni cresiya ji'i ñati, li' ntsu'u chacuayá' ji'i Ni cha' culo Ni cña ji'i cresiya ji'i ngu' cha' tsaa ca bilyaa, si nti' Ni. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani: tso'o la si cutsii ma ji'i ycu' Ndyosi lacua.

⁶ 'Cua jlo ti' ma cha' tsa'ña tsa nga'a quiñi sube nu ndu'jui' ngu', hasta ca'yu tya'a quiñi sube caja ji'i ma chu' tucua paxu ti; pana ycu' Ndyosi ni, ña'asii Ni ji'i lcaa na'ni sube bi'.

⁷ Lo'o jua'a cu'ma, nda Ni cuentya ji'i scaa ma, cua jlo ti' Ni ni lcu'a tya'a quicha' hique scaa ma; bi' cha' ná cutsii ma, cha' quiña'a tsa ntsu'u loo cu'ma ca slo ycu' Ndyosi. Ná stu'ba ntsu'u loo quiñi sube

lo'o ma tsiya' ti, masi lo'o quiña'a tsa bi'.

Ñati nu ná ntsii chcui' cha' liñi ji'i Jesús, masi slo xa' ñati

⁸ Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma juani: lo'o ná ca tyuju'u ti' ma chcui' ma slo xa' ñati chalyuu cha' laca ma ñati 'na, la cui' jua'a na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, ná ca tyuju'u ti' na' chcui' na' cha' laca ma ñati 'na; chcui' na' jua'a ca su tyi'i na' lo'o xca ji'i ycu' Ndyosi nde cua.

⁹ Pana si ntsu'u sca ma nu chcui' lo'o xa' ñati cha' ná ntsu'u cha' ji'i tsiya' ti lo'o na', la cui' jua'a na', tacu' na' cha' ji'i ñati bi' slo xca ji'i ycu' Ndyosi nde cua.

¹⁰ 'Cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'i ñati nu chcui' cha' cuxi jna' nu lijyaa cha' caca na' ñati; pana ñati nu chcui' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi, nga'aa cua'ni clyu ti' Ni ji'i ñati bi'.

¹¹ 'Cu'ma nu laca ma ñati 'na ni, ná cutsii ma nu lo'o chcui' cuayá' ngu' lo'o ma ne' laa, masi nu lo'o cua'ni cuayá' ngu' ji'i ma slo ngu' nu laca cña. Ná culacua tsa ti' ma ñi'ya caca cha' nu chcui' ma lo'o ngu' bi', cha' clyaá ma ji'i ngu'.

¹² Xtyi'i ycu' Ndyosi culu'u ji'i ma ñi'ya nu chcui' ma lo'o ngu' lo'o tyalaa tyempo bi'.

Nu culiya' tonto

¹³ Nga'a sca nu qui'yu laja ñati quiña'a. Nguxana yu nchcui' yu lo'o Jesús li':

—Cusu' —nacui yu—, cuacha' clya nu'u ji'i yu tya'a

na' cha' tya'be cha' culiya' nu nguxtyanu sti ya ji'j ya lo'o yu.

¹⁴ Li' nguxacuj Jesús cha' ji'j yu bi':

—Si'i cña 'na laca cua, cha' cua'ni cuayá' na' ji'j ma; si'i cña 'na laca bi', cha' sa'be na' cha' culiya' nu tyacua ji'j scaa ma.

¹⁵ Lo'o li' chaca cha' nchcui' Jesús lo'o ñati' nu nga'a slo:

—Tii ti' ma tyi'i ma chalyuu. Ná tyacui tsa ti' ma ji'j lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'j ñati' nu lo'o ndi'i ma nde chalyuu; ná caja chalyuu chañi ca ji'na xqui'ya cha' culiya' na, ni si'i xqui'ya cha' ntsu'u quiña'a tsa cha' tso'o ji'na.

¹⁶ Lo'o li' nda Jesús cuji' re lo'o ngu':

—Ntsu'u sca yu culiya'. Tso'o tsa yuu nu ntsu'u ji'j yu, quiña'a tsa ltya ngujui ji'j yu li'.

¹⁷ Lo'o li' nguxana nu culiya' bi', ngulacua ti' yu ndi'ya: “¿Na ca cua'ni na' ni? Ná tyu'u scua su tyuco'o ltya 'na.

¹⁸ Ndi'ya cua'ni na' lacua: tso'o la cuityi' na' lcaa ja'ba 'na cha' tya' xa' ni'j tlyu la. Ca bi' xco'o na' ltya 'na, lo'o jua'a lcaa lo yu'ba 'na.

¹⁹ Li' chaa ti' na' ñacuj na': Tso'o tsa chalyuu nu ngujui 'na juani. Quiña'a tsa cha' tso'o cua ntsu'u co'o 'na, nu tyu'u scua tyuu yija 'na. Juani lasa ti tyi'j na' chalyuu; ntsu'u tsa na cacu na' nde loo la ni, masi co'o na' lcui, masi tya'a na' pasiya.”

²⁰ Li' nchcui' ycui' Ndyosi lo'o yu: “Tonto tsa ncyacua

ti' nu'u. Talya ndyi ti cajaanu'u”, nacui Ni ji'j nu culiya' bi'. “¿Ti ji'j tyanu lcaa cha' tso'o nu cua nguxco'o ca ti nu'u, cha' caja jinu'u nquicha'?” nacui Ni ji'j nu culiya' bi'.

²¹ Jua'a caca ji'j ñati' nu xcui' cha' caca culiya' ycui' ti ngu' ndya'a tyiquee ngu', pana ná ndube ti' ngu' si caca ngu' ñati' tso'o cuentya ji'j ycui' Ndyosi.

*Ña'asii' ycui' Ndyosi ji'j sñi'
Ni nu ndi'j lo yuu chalyuu*

²² Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j:

—Ndi'ya cha' chcui' na' lo'o ma juani: Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma na laca nu lyiji ji'j ma cha' cacu ma su ndi'j ma chalyuu, ni ná culacua tsa ti' ma cha' ji'j ste' ma.

²³ Cuayá' cha' lu'ú ti na, masi si'i quiña'a tsa na cacu na; cuayá' tsa si tso'o ti ti' na, masi si'i tso'o tsa ña'a ste' na.

²⁴ Culacua xi ti' ma ñi'ya laca ji'j na'ni nu naa cuitya'; ná ntyaa ni' nscua', ná ndu'ni ni' clacua, ná ntsu'u ni'j ji'j ni', ni ná ndi'ña ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana nda Ni na cacu ni' jua'a ti. Lo'o cu'ma ni, quiña'a la ntsu'u loo cu'ma que cuitya' bi' cuentya ji'j ycui' Ndyosi.

²⁵ Nga'aa caca caluu la ma ni sa cla'be metro cua la, masi quiña'a tsa cha' culacua ti' ma;

²⁶ masi cha' xca ti laca bi', ná nchca cua'ni ma ji'j tsiya' ti. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' culacua ti' ma ji'j sca cha' nu cua tonu la.

27 'Ña'a mā xi queé nu ntsu'u laja quixi' jua. Tso'o tsa nda bi' queé, masi ná ndu'ni bi' cña, masi ná nchca jil'i bi' cua'ni cha' caja late' cacu'. Ndi'ya ñacu' na' jil'i mā cuentya jil'i jyo'o Salomón: culiya' tsa jyo'o bi', tso'o tsa ña'a ste' yu; pana ná stu'ba ña'a ste' yu lo'o queé jua, cha' nu queé jua ni, tso'o la ña'a bi'.

28 La cui' jua'a lo'o quii nu ndi'i ne' quixi' jua juani, ndyaluu quii bi' tso'o ti; pana chaca tsā, li' nga'aa tyacā' cha' cua ndyaqu'i. Ycui' Ndyosi ndu'ni cha' tso'o tsa ña'a quii; jua'a cu'mā ni, chañi cha' ta ycui' Ni late' cacu' mā, masi xti tsa cha' jlya ti' mā jil'i Ni.

29 Bi' cha' juani, nga'aa quiña'a tsa cha' culacua ti' mā: “¿Na ca cacu na juani? ¿Na ca co'o na juani?” Si'i na xcui' tya'a lube mā tsaana mā jil'i cha' bi',

30 cha' xcui' jua'a nclacua ti' lcaa ñati' chalyuu nu ndi'i jua'a ti. Pana cu'mā ni, ná cube ti' mā, jlo ti' ycui' Sti mā ñi'ya caca caja lcaa na nu lyiji cha' tyiji yu'u jil'i mā chalyuu.

31 Si'i xcui' cuentya jil'i ycui' ca ti mā culacua ti' mā. Ndi'ya cua'ni mā: taquiya' mā jil'i lcaa cha' nu nchcui' ycui' Ni, cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i mā su ndi'i mā nde chalyuu; jua'a ta Ni lcaa na nu lyiji xi jil'i mā li'.

Lcaa na nu ntsu'u ji'na tya na ji'i ycui' Ndyosi

32 'Ná cutsii cu'mā. Ñati' na laca mā, masi xti ti ngu' tya'a mā, cu'mā nu laca mā taju ñati' jil'i ycui' Ndyosi; cua ngu' jui chalyuu tso'o jil'i mā cha' ycui' Ndyosi Sti na laca loo jil'i mā, cha' jua'a nti' ycui' Ni.

33 Ná cube ti' mā, cujui' mā na nu ntsu'u jil'i mā cha' ta mā cñi jil'i ngu' ti'i. Lo'o jua'a nga'aa casu cuiji su ntsu'u cñi jil'i mā, nga'aa tye na nu nguxco'o mā ca slo ycui' Ndyosi nu ntucua nde cua; ca bi' nga'aa caca tyucuaana ngu' cñi bi', nga'aa caca cacu cuixu' jil'i.

34 Cua ña'a ca cha' nu tyaca'a la jil'i mā chalyuu, tyanu cresiya jil'i mā ca su ntsu'u cha' bi', masi sca cha' tso'o nu ndyu'u co'o jil'i mā nde chalyuu, masi cha' tso'o nu cua nchco'o Ni cuentya jil'i mā ca su ntucua ycui' Ni.

Tii ti' na tyi'i na chalyuu

35-36 'Tii ti ti' mā tyi'i mā chalyuu cha' caca cua'ni yala mā, ñi'ya lo'o ndu'ni yala ngu' msu nu ndi'i na'asii ni'i jil'i ngu'. Talya laca lo'o cua ndyaa xu'na ni'i bi' ta'a su caja clyo'o ngu'. Tya tii msu bi', tya lacu' ngu' ste' ngu', ña'a ti ntsu'u xee ni'i bi' su ndyanu ngu' msu to' tyi xu'na ngu'; tya tii ngu' cha' ntajatya ngu' jil'i xu'na ngu', ni jacua' tyalaa ycui' xu'na bi'. Lo'o tyalaa ycui', cujui'i ya' yu toni'i nde liya', yala ti saala msu bi' toni'i jil'i li'.

37 Tso'o tsa caca jil'i msu bi', si tya tii ngu' nu lo'o tyalaa xu'na ngu' cha' cua'ni cly

ngu' cña jil'i xu'na ngu'. Cha' liñi ta na' lo'o mā, cha' ndi'ya ñacuḡ xu'na ni'i bi' jil'i ngu' msu jil'i: "Cua'a clya mā to' mesa". Li' cua'ni cña ti' ycu' xu'na ngu' cha' xacu jil'i ngu'.

38 Tso'o tsa caca jil'i ngu' bi' si tya tii ngu', masi talya tsa tyalaa ycu' nu laca loo bi', masi tyeje tacui cla'be talya tyalaa yu.

39 'Nda mā cuentya ñi'ya nu cua'ni sca xu'na ni'i, si jlo ti' yu ni hora tyalaa sca yu cuaana ni'i; cua'a yu toni'i, cha' ná ta yu chacuayá' cuaana ngu' na nu ntsu'u ni'i.

40 Lo'o jua'a cu'mā ni, tii ti' ti' tyi'i mā chalyuu; tyaa na' nu cua nda Ni 'na liyaa cha' caca na' ñati, ná tyiquee' tyaa na' sca hora nu ná culacua ti' mā cha' caa na'.

Nu msu nu ndaquiya' tso'o jil'i xu'na yu

41 —Cusu' —nacui Pedro jil'i Jesús li—, ¿ha lo'o cuare ti nda nu'u cui' bi'? ¿Ha ná tso'o la si cuna lcaa ñati cha' bi', nti' nu'u? —nacui Pedro.

42 Li' nguxacui Jesús cha' jil'i yu:

—¿Ha ntsu'u cu'mā nu tyu-cui tyiquee mā ntaja'a mā cua'ni mā cña 'na? Ndi'ya cua'ni mā lacua: sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña jil'i yu cha' caca yu loo ne' ni'i jil'i xu'na yu; culo xu'na yu cña jil'i yu cha' xacu yu jil'i lcaa ngu' nu ndi'i ni'i bi'.

43 Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o caa xu'na yu chaca quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu jil'i yu.

44 Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu jil'i msu bi' li', ña'a cuayá' caca yu loo jil'i lcaa cña nu ntsu'u jil'i xu'na yu bi'.

45 Pana sca msu nu ná ndube ti' jil'i cña nu ngulo xu'na yu jil'i yu, hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu: "Tiya' tsa caa xu'na na", culacua ti' yu. Li' xana yu bi' cua'ni xña'a yu; cua'ni tyaala yu jil'i tya'a msu yu, masi cuna'a, masi qui'yu ngu'. Tso'o tsa cacu yu scuaa, tsa cu' ti co'o yu lcui, tsa cu' ti tya'a yu cu'bi yu.

46 Lo'o li' tsiya' ca tyu'u tu-cua xu'na yu sca tsa lo'o ná tii yu. Ná jlo ti' yu ni hora tyu'u tucua ycu' nu xu'na yu chaca quiya', la cui' ti ná jlya ti' yu si tyalaa xu'na yu tsa bi'. Li' ti' tsa xcube' xu'na yu jil'i yu xña'a bi'. Stu'ba ti tsa yu ca bilyaa cha' chcube' yu lo'o ñati nu ná ndaquiya' jil'i ycu' Ndyosi tsiya' ti.

47 'Lo'o jlo ti' msu bi' ni cña ngulo xu'na yu jil'i yu, lo'o li' ná yala ti' yu cha' cua'ni yu cña bi', xcube' xu'na yu jil'i yu li'; ti' tsa quiji'i xu'na yu jil'i yu.

48 Pana chaca msu nu ná ngua cuayá' ti' ni cña ngulo xu'na yu jil'i yu, xti la cha' chcube' yu bi' li'; jo'o la xi quiji'i xu'na yu jil'i yu, masi ndacui cha' chcube' lye yu xqui'ya cña nu ná ngua'ni yu bi'. Nu lo'o ta ycu' Ndyosi tyuu lo cha' ji'na, jua'a tyuu lo cña ndu'ni cha' cua'ni na cuentya jil'i Ni; la cui' ti cha' lo'o xtyanu ñati quiña'a tsa cña ji'na, li' ndu'ni cha' cua'ni

na quiña'a la cña cuentya jii' ngu' bi'.

Xuu tya'a ñati chalyuu xqui'ya Jesús

49 'Cua lijya na' nde chalyuu cha' cua'a na' quii' su ndi'i ñati, pana tso'o la nti' na' si cua laca ndyaqui quii' bi'.

50 Cua xana ti sca cha' tlyu, cua tyati' ti na' sca cña, ñi'ya laca lo'o cua ntyucuatya ngu' 'na; bi' cha' lye tsa nclyacua ti' na' juani: ¿Ni jacua' xcua se'i cña bi'?

51 ¿Ha xcui' ti ti tyi'i ñati chalyuu xqui'ya cha' cua lijya na' lo yuu, nti' ma? Si'i. Ná nchca tyi'i ti ti ñati chalyuu, cha' na xuu tya'a ngu' nti' ngu'.

52 Ndi'ya caca juani: su ntsu'u ca'yu tya'a ñati tya'a ndi'i sca ti ni'i, li' xana sna tya'a ngu' nu ná ngusñi ngu' cha' jna', xuu tya'a ngu' bi' lo'o nu tucua tya'a ngu' nu ngusñi cha' jna'; masi ntsu'u tucua tya'a ngu' nu ná ngusñi cha' jna' lo'o sna tya'a ngu' nu ngusñi cha' bi', la cui' ti xuu tya'a ngu' xqui'ya na' —nacu' Jesús—.

53 Xuu tya'a sca ñati lo'o sñi' qui'yu yu, jua'a xuu tya'a sca yu qui'yu lo'o sti yu; xuu tya'a sca ma' cusu' lo'o sñi' cuna'a, jua'a xuu tya'a sca cuna'a cuañi' lo'o xtya'a; xuu tya'a sca ma' cusu' lo'o sñi' xii, jua'a xuu tya'a sca cuxii lo'o xtya'a laa cho' xqui'ya na' —nacu' Jesús.

54 Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ñati, nu lo'o ndi'i ngu' slo:

—Nu cu'ma ni, ntsu'u quiya' ña'a ma ndyatū coo nde su ndyaa cuichaa, lo'o li' ñacu' ma: “Tyo ca'ya”. Chañi cha' ji'i ma, ca'ya tyo tu'ni.

55 Lo'o xana tyucua cui'i lijya nde calacui, li' ñacu' ma: “Cua xana caca tyique' juani”. Lo'o chañi, jua'a caca li'.

56 ¿Cuiñi tsa cu'ma! Nchca ji'i ma ña'a ma sca na nu ndyaca nde chalyuu, masi sca na nu ndyaca nde cua; cua nslo ma ji'i cha' bi'. ¿Ni cha' laca ná nchca ca tii ma tsiya' ti na ca ndyaca jna' nde chalyuu juani? —nacu' Jesús ji'i ngu'.

Tso'o la xquiñi clya na cha' ji'na lo'o tya'a cusuu na

57 ¿Ni cha' laca ná nchca quiñi tso'o cha' ji'i ma lo'o tya'a ma?

58 Ndi'ya tso'o la cua'ni ma, si ntsu'u cha' tsa lo'o sca ñati ji'i ma slo bese cha' sta yu qui'ya ji'i ma: cua'ni cña ti' ma cha' xquiñi ma cha' ji'i ma lo'o yu laja lo'o tya ndyaa ti ma tyucuii. Pana si ná cua'ni ma jua'a, li' tya bese ji'i ma ya' policia. Lo'o ngu' bi' ni, su'ba ngu' ji'i ma ne' chcu'a li'.

59 Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' nga'aa tyu'u ma tsiya' ti ña'a cuayá' nu ta ma lcaa ca centavo nu ndijña ñati bi' ji'i ma.

13

Ná nchca ca tii ngu' na laca nu lijya nde loo la

Nga'a cha' culochu' na ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni na

¹ La cui' tyempo bi' ndi'i xi ñati ca su ndu Jesús. Ndacha' ngu' bi' ji'i yu li', ñi'ya ngua lo'o ndyujuii gobernador Pilato ji'i tyuu tya'a ngu' Galilea. Laja lo'o ndyu'ni tacati nu ngu' Galilea bi' ne' laa, nu lo'o ndyujuii ngu' na'ni nu caca msta ji'i ycu' Ndyosi, li' ndyujuii sendaru nu ji'i nu Pilato bi' ji'i ngu' bi', nacui' ngu'.

² Nhcui' Jesús lo'o ngu' li':

—¿Ha xqui'ya cha' xña'a tsa ngu' Galilea, bi' cha' ndyujuii Pilato ji'i ngu', nti' ma? Ná xña'a lye ngu' bi'. Na ngua'ni ti ngu' ñi'ya nu ndu'ni tya'a quichi' tyi ngu',

³ si'i na cuxi la ngua'ni ngu' bi'. Lo'o jua'a cu'ma ni, si ná ca tyuju'u ti' ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ma, cha' culochu' ma cha' bi', la cui' ti cha' nscua cha' cajaa ma li' —nacui' Jesús ji'i ngu'—.

⁴ Lo'o nu xa' taju ti'ñu xna tya'a ñati bi' ni, ngujuii ngu' bi' ca to' hitya Siloé lo'o nclyú ni'i cua bi' hichu' ngu' li'. ¿Ha xqui'ya cha' xña'a tsa ngu' ngua jua'a nti' cu'ma? Ná xña'a lye ngu' bi'. Na ngua'ni ti ngu' ñi'ya nu ndu'ni tya'a ngu' quichi' Jerusalén,

⁵ si'i na cuxi la ngua'ni ngu' bi'. Lo'o jua'a cu'ma ni, si ná ca tyuju'u ti' ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ma, cha' culochu' ma cha' bi', la cui' ti cha' nscua cha' cajaa cu'ma.

Yaca quityi nu ná nda si'yu tsiya' ti

⁶ Li' ndacha' Jesús cha' re ji'i ngu':

—Ndi'i sca lo ñati nu ntsu'u sca yaca quityi nu tso'o tsa ji'i, yaca nu nda si'yu tyacala'; ndu yaca bi' laja su ndyataa yu yaca si'yu losu' tyixi. Tiya' la li' ndyaa na'a yu ji'i yaca quityi bi' si ntsu'u si'yu lo. Ni sca si'yu ná nga'a lo, ná sca na ngujui ji'i yu tsiya' ti.

⁷ Bi' cha' nacui' ycu' yu ji'i nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi': “Ndacui sna yija ñaa na', yaa na'a na' si ntsu'u si'yu lo yaca quityi re, lo'o ná ngujui 'na tsiya' ti. Xi'yu ji'i, culo ji'i tsiya' ti, cha' na ndu laja ti yaca re; tso'o la si xa' la na cataa na lo yuu re”, nacui' nu ca ji'i yuu bi'.

⁸ Li' nguxacui' nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi' cha' ji'i xu'na yu: “Xtyanu nu'u ji'i yaca re chaca tya yija, cusu'”, nacui' yu. “Xtyi'i na' yuu su ntucua suu yaca re, su'ba na' quiña'a xi yuu cataa suu.

⁹ Ná tyiquee' si tyaja'a si'yu, tyu'u jua'a li'; pana si ná tyu'u tsiya' ti, si'yu nu'u ji'i li'.”

Sca tsá ta'a ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu cuna'a nu nchcu' tyucu'i

¹⁰ Ngua sca tsá ta'a lo'o ndi'i Jesús ne' laa nclyu'u yu ji'i ñati.

¹¹ Ndacua nga'a sca nu cuna'a nu ngusni cui'i cuxi ji'i. Xqui'ya cui'i bi' ngua quicha ma' ti'ñu xna yija; cua nchcu' hichu' ma' tsiya' ti, ña'a cuayá' nu nga'aa ngua ji'i ma' xqui'ni ji'i ycu' ma'.

¹² Lo'o na'a Jesús ji'i ma' cusu' bi', li' nchcu' yu lo'o ma':

—Cua ndyaca tso'o nu'u juani, nga'aa tyacua quicha jua jinu'u chaca quiya' —nacuĭ yu ji'i ma' cusu' bi'.

¹³ Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichu' ma'. Hora ti ngüiñi tyucuĭ hichu' ma'. Li' nacuĭ ma' cha' tlyu tsa cña ndu'ni ycuĭ Ndyosi.

¹⁴ Pana nu qui'yu nu laca loo ne' laa bi' ni, ngunasĭ' tsa yu bi', cha' ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' tsā ta'a.

—Scuá tsā tso'o cha' cua'ni na cña —nacuĭ nu laca loo bi'—, bi' tsā tso'o cha' tyāa mā cha' caca jo'o ji'i mā; nga'aa caa mā tsā ta'a li' —nacuĭ.

¹⁵ —Cuiñi tsa nu'u —nacuĭ Jesús ji'i nu laca loo ne' laa bi' li'—. Lcaa cu'mā lo'o tya'a mā nsati' mā toro ji'i mā, masi huru ji'i mā, cha' tsaa lo'o mā ji'i ni' cha' co'o ni' hitya, masi tsā ta'a —nacuĭ yu—.

¹⁶ Lo'o jua'a nu cuna'a re nu la cui' tya'a ñati' ji'i jyo'o Abraham ni, cua ti'ñu xna yija nguta'a ma' ndatsaa Satanás ji'i ma'. ¿Ha ná tso'o nti' mā si cua'ni lyaá na' ji'i ma', masi tsā ta'a? —nacuĭ Jesús.

¹⁷ Nguju'u tsa ti' ngu' tya'a cusuĭ Jesús cha' nguxacuĭ yu cha' ji'i nu laca loo bi' jua'a. Pana tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu xa' la ñati' nu ndu' ca bi', cha' na'a ngu' lcaa cña tonu nu ngua'ni Jesús.

Cuiĭ ji'i si'yu cuxee

¹⁸ Li' xa' ngulu'u Jesús sca cha' ji'i ngu':

—Chaca cha' chcuĭ' na' lo'o mā juani, cha' caca cuayá' ti' mā ñi'ya caca lo'o laca ycuĭ' Ni loo ne' cresiya ji'i mā:

¹⁹ Laca cha' bi' ñi'ya nti' sca ti si'yu cuxee, nu ndyaa lo'o sca ñati' ji'i ndyataa yu ji'i ne' lo'o ji'i yu. Lo'o li', lo'o cua ndyaluu la, sca yaca tonu tsa laca bi'. Li' nguxana ndyalaa quiñi cha' cuiñá ni' xlyati' laja stā' yaca bi', cha' tso'o tsa tonu yaca bi'.

Cuiĭ ji'i scua tiye'

²⁰ Chaca quiya' nda Jesús sca cuiĭ lo'o ngu':

—Chaca cha' chcuĭ' na' lo'o mā ñi'ya caca lo'o laca ycuĭ' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i mā —nacuĭ—.

²¹ Laca cha' bi' ñi'ya laca sca ycu' scua tiye' nu ngusu'ba sca nu cuna'a lo sna tya'a sca' catyá xlyá, nguixa' li', cha' tsa tlyu ti tyacuĭ scua bi'.

Nu toni'i chubi ti

²² Tyucuĭ su ndyaa Jesús lo'o ngu' ca Jerusalén, ndya'a ngu' nde tyuu tya'a quichi' tonu; lo'o jua'a tyuu tya'a quichi' sube ndya'a ngu', cha' chcuĭ' yu cha' ji'i ycuĭ' Ndyosi lo'o ngu' quichi' bi'.

²³ Laja li' nchcuane sca ñati' ji'i yu:

—¿Ha xti ti ñati' nu cua'ni lyaá Ni ji'i lo'o cua tye ti chalyuu, cusu'? —nacuĭ.

Nguxacuĭ Jesús cha' ji'i ñati' bi' li':

²⁴ —Chubi tsa toni'i su tyati' mā ca bi', bi' cha' cua'ni yala mā cha' quije tyucuĭ ji'i mā nu tyalaa ca toni'i bi'. Ndi'ya ñacuĭ na' ji'i mā: Ntsu'u quiña'a tsa ñati' nu cua nchcuĭ' cha' cua tyati' ti ngu' toni'i bi', pana na ndu'ni ti

ngu' jua'a; ná nchca quije jii' ngu' tsiya' ti ñi'ya caca nu ty-atj ngu' toni'i bi'.

25 Li' tyatu xu'na ni'i bi', cha' tacu' yu toni'i bi'. Lo'o tyalaa cu'ma, li' xana ma cu-jui'i ya' ma toni'i bi', chcu'i ma lo'o: "Xaala ma toni'i, cusu". Li' ñacui yu ji'i ma: "Ná jlo ti' na' ti ñati laca cu'ma".

26 Lo'o li' xacui ma cha' ji'i: "Cusu', cua ndyacu ya tyaja lo'o nu'u, cua ndyi'o ya hitya lo'o nu'u. Cua ndyaa nu'u ngulu'u nu'u ji'i tya'a quichi tyi ya", ñacui ma.

27 Chaca quiya' chcu'i yu lo'o ma li': "Ná jlo ti' na' tsiya' ti, ti ñati laca cu'ma. Tyaa cya ma tso'o la; nga'aa nti' na' ña'a na' ji'i ma, cha' ñati cuxi laca ma."

28 Xi'ya tsa ma li', cacu la'ya ma cha' lye tsa ñasi' ma. Ca xñi'i tsa ti' ma lo'o ña'a ma su ndi'i quiña'a tsa ñati slo ycu'i Ndyosi ca lo'o tye chalyuu; masi jyo'o Abraham, masi jyo'o Isaac, masi jyo'o Jacob, masi lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni la, ña'a ma ji'i ngu' ndi'i ngu' ca bi'. Lo'o cu'ma ni, xtyanu Ni ji'i ma nde liya'.

29 Lcaa quichi chalyuu ntsu'u ngu' nu tyaa ngu' cacu ngu' lo'o ycu'i Ndyosi, nu lo'o caca Ni loo lo'o tye chalyuu; nde su ntyucua cuichaa tyu'u ngu' tyaa ngu', jua'a tyu'u ngu' nde su ndyaa cuichaa, lo'o nde tyá' tyu'u ngu', lo'o nde calacui tyu'u ngu', tyaa lcaa ngu' ca su tlyu su ntucua ycu'i Ni.

30 Lo'o li' nde loo la caca xi ngu' nu tyu'u tucua su cua tye ti cha'; jua'a nde chu' la tyanu xi ngu' nu ndu'u tucua clyo.

Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a ji'i ngu' quichi Jerusalén

31 La cui' tyempo bi' liyya xi tya'a ngu' fariseo cha' chcu'i lo'o Jesús:

—Tyaa cya nu'u juani —nacui ngu' ji'i—. Tyu'u nu'u su ndi'i nu'u re, yaa nu'u tyi'i chaca se'i, cha' cua nti' rey Herodes cjuui jinu'u.

32 Nchcu'i Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Yaa cacha' ma cha' re ji'i nu cusu' tyaa bi': "Tsa juani lo'o tsa quee tya tyi'i na' xi chalyuu re cha' culo na' cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati, cha' cua'ni na' cha' tyaca tso'o xa' la ngu' quicha. Cuati tsa nu nchca tyuna, li' tye cña nu nda ycu'i Ndyosi Sti na' cha' cua'ni na'." Jua'a ñacui ma ji'i nu cusu' bi'.

33 Tya'a na' re juani. Tya quiña'a xi tyucui lyiji su tya'a na' juani, jua'a la quee, jua'a tsa nu nchca tyuna li'. Ycu'i cu'ma jlo ti' ma cha' nde quichi Jerusalén ndyiji lcaa ngu' nu laca tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi —nacui Jesús ji'i ngu' fariseo bi'—. Bi' cha' tsa'a na' ca quichi bi' cha' cajaa na', si jua'a laca na' tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi nti' ma —nacui Jesús li'—.

34 'Tya'na tsa cu'ma ngu' Jerusalén, cha' tucui tsa cha' nu ntsu'u ji'i ma. Tya sa'ni ndujuii ma ji'i ngu' nu laca tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi, ngujui'i ma quee ji'i ñati nu ngua'a lo

Ni cña jilí. Tyuu tsa quiya' ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' jilí ma, cha' ná ca cuxi jilí ma; ñi'ya nti' sca su'u nu nxuti' jilí sñi' ne' lu'be ni', jua'a nti' na' cua'ni na' lo'o ma, pana ná nda ma chacuayá' 'na tsiya' ti.

³⁵ Bi' cha' xñi' ti' tyanu quichi' tyi ma juani. Nga'aa ña'a ma 'na ña'a cuayá' nu tyalaa tyempo nu chcu' ma cha' 'na: “Tso'o tsa ndyu'ni ycu' Ndyosi xqui'ya yu nu lijya chacuayá' jilí ycu' nu Xu'na na”, ñacu' ma lí'.

14

Ngua'ni Jesús jo'o jilí sca nu qui'yu nu nchcubé' tsa quicha qui' jilí

¹ Sca tsá nu ndi' cña' ngu' ndyaa Jesús ndyacu yu xlyaa to' tyi xu'na ngu' fariseo. Lo'o xa' ngu' fariseo ni, na'a tsa ngu' jilí Jesús lí'.

² Nde loo Jesús nga'a sca nu qui'yu nu nchcubé' quicha qui' jilí.

³ Li' nchcuane Jesús jilí ngu' mstru cha' jo'ó lo'o jilí ngu' fariseo bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na jo'o jilí sca nu quicha tsá ta'a, nti' ma? —nacui Jesús jilí ngu' bi'—. ¿Ha ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na jo'o jilí ngu' lí'?

⁴ Pana nga'aa nchcu' ngu' bi' tsiya' ti. Li' ntejeya' Jesús jilí nu quicha bi', ngua'ni cha' ndyaca tso'o yu. Lo'o lí' nchcu' lo'o yu bi':

—Tyaa nu'u to' tyi —nacui Jesús jilí yu.

⁵ Li' xa' nchcu' Jesús lo'o ngu' fariseo bi' chaca quiya':

—¿Ñi'ya nti' cu'ma? ¿Ñi'ya cua'ni ma si tyú sca huru jilí ma, si tyú sca toro ne' tyuu tsá nu ndi' cña' ngu'? ¿Ha si' hora ti tsaa ma culo ma jilí ni', masi tsá ta'a tlyu laca?

⁶ Lo'o ná ngujui ñi'ya nu xacu' ngu' cha' jilí Jesús tsiya' ti lí'.

Ñati nu tsaa tyi' lo'o ngu' ta'a nu caja clyo'o ngu'

⁷ Li' na'a Jesús cha' ngulana tsa ngu' fariseo bi' yaca xlya cha' tyucua ngu' su tso'o la nu nde que mesa. Bi' cha' nda Jesús cui' re jilí ngu' bi' lí':

⁸ —Nu lo'o tsaa ma su ndyaca ta'a caja clyo'o ngu', ná tyaca'a ma su tlyu su tyucua ngu' nu laca loo. ¿Ñi'ya cua'ni ma si tyalaa xa' ñati nu cua tlyu la cha' ntsu'u jilí que cu'ma?

⁹ Lo'o lí' nu ñati nu ndyu'ni ta'a nu cua nchcu' lo'o ma tya clyo cha' caa ma ni, ná tyiquee' chcu' yu lo'o ma ndi'ya: “Ta ma su ntucua ma jilí nu cusu' cua”, ñacu' yu. Lo'o lí' ca tyuju'u tsa ti' ma, tsaa ma tyaca'a ma ca su ná ntsu'u yaca xlya, ca bi' tyaca'a ma tsiya' ti lí'.

¹⁰ Si' xcu' na clyana ma su tso'o tyaca'a ma lacua. Nu lo'o tsaa ma sca ta'a, yaa ma tyucua ma sca la'a ti su taca tyucua cua ña'a ca ñati. Lo'o lí' caa nu laca loo jilí ta'a cha' chcu' yu lo'o ma: “Cusu”, ñacu' yu jilí ma, “caa nu'u cha' tyucua xi ca su tso'o la re”. Jua'a caca chi' la loo

ycui' cu'mā laja ñati quiña'a nu ntucua to' mesa li'.

¹¹ Cua ña'a ca ñati nu nti' cha' tlyu la cha' laca jil'i ycu'i', bi' laca nu ca tyuju'u ti' ca tiya' la; lo'o nu ñati nu xti ti cha' ntsu'u tyiquee ycu'i' yu, xtyucua ycu'i' Ndyosi jil'i yu bi' li', cha' caca tlyu la tyiquee yu ca tiya' la.

¹² Li' ndi'ya nacui Jesús jil'i nu ñati nu cua nchcui' lo'o cha' caa tyil'i ta'a ca slo yu:

—Nu lo'o chcui' mā lo'o ngu' cha' caa ngu' cacu ngu' xlyaa lo'o mā, si'i lo'o tya'a tso'o ti mā chcui' mā, ni si'i lo'o tya'a ngula ti mā chcui' mā, ni si'i lo'o tya'a tyijyu' ti mā chcui' mā, ni si'i lo'o ngu' culiya' ti nu ntucua tyi cacua ti slo mā chcui' mā li'. Stu'ba ti cua'ni ngu' bi' lo'o mā ca tiya' la, nu lo'o ntsu'u sca ta'a jil'i ngu'; ñi'ya nu ngua'ni mā lo'o ngu', jua'a cua'ni ngu' bi' lo'o mā li'.

¹³ Pana si'i jua'a cua'ni mā; nu lo'o cua'ni mā sca ta'a, li' xuti'i mā jil'i ngu' ti'i, lo'o jil'i ngu' quicha, lo'o jil'i ngu' nu cu' quiya', lo'o jil'i ngu' cuityi' cha' cacu ngu' lo'o mā.

¹⁴ Li' tso'o tsa tyil'i mā chalyuu si jua'a cua'ni mā, cha' nu ngu' quicha bi' ni, ná caja ñi'ya nu tya ngu' cha' tso'o jil'i mā. Pana tiya' la caja cha' tso'o jil'i mā, nu lo'o tyu'ú mā chaca quiya' lo'o lcaa ngu' jyo'o nu ngua tso'o cresiya jil'i ngu' cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o tya nguti'i ngu' chalyuu.

Cui' jil'i sca ta'a tlyu nu ngua'ni ngu'

¹⁵ Tya ndi'i ngu' to' mesa, ngua'a jyaca ngu' jil'i cha' nu nda Jesús lo'o ngu'. Li' nguxacu'i sca yu tya'a ntucua ngu' cha' jil'i Jesús:

—Tso'o tsa caca jil'i ñati nu cacu scuaa ca su laca ycu'i' Ndyosi loo —nacui yu bi'.

¹⁶ Li' nguxacu'i Jesús sca cui' jil'i yu, cha' ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya caca jil'i ñati chalyuu lo'o caa ycu'i' Ndyosi cha' caca Ni loo.

—Sca nu qui'yu ngua'ni sca ta'a, nda yu sca sii cha' cacu ngu' —nacui Jesús jil'i ngu'—. Cua nchcui' yu lo'o quiña'a tsa ñati cha' tyil'i ngu' ta'a.

¹⁷ Nu lo'o cua ndyalaa hora caca sii, li' ngulo yu cña jil'i msu jil'i cha' tsa chcui' lo'o ngu' ndi'ya: “Cua laca ngua tso'o scuaa nu caca sii jil'i mā, nacui xu'na na”.

¹⁸ Li' lcaa ngu' nu cua nchcui' yu lo'o tya tsubi' la cha' caa ngu' ta'a bi', nguxana ngu' ndijña ngu' cha' clyu ti' jil'i yu. Ndi'ya nacui tsaca ngu': “Cua'ni clyu ti' nu'u jna', ná caca 'na caa na' slo nu'u juani. Ntsu'u cha' tsa'a tsa na'a na' sca sel'i su ngüi'ya ca ti na' yuu, bi' cha' nti' na' cha' cua'ni clyu ti' nu'u 'na.”

¹⁹ Lo'o li' nacui chaca yu: “Na ngüi'ya ca ti na' ca'yu latya toro masu; bi' cha' tsa'a cua'ni cuayá' na' lo'o ni', si cua caca cua'ni ni' cña. Cua'ni clyu ti' nu'u jna', ná caca 'na caa na' slo nu'u juani.”

²⁰ Li' nacui chaca yu: “Na ngujui clyo'o ca ti na', bi' cha'

ná ntsu'u chacuayá' caa na' slo nu'u juani".

21 Lo'o ndyalaa msu slo xu'na chaca quiya', li' lcaa cha' nu nacui ngu' ji'i ndacha' ji'i xu'na. Lye tsa ngunasi' xu'na ni'i bi' li'. Lo'o li' nacui yu ji'i msu bi': "Yaa clya nu'u lquichi chaca quiya' cha' hcui' nu'u lo'o ngu' nu ntsu'u nde calle jua, cha' caa ngu' ta'a slo na'. Hcui' nu'u lo'o ngu' ti'i, lo'o ngu' quicha, lo'o ngu' nu cu' quiya', lo'o ngu' cuityi', lo'o lcaa ngu' quicha; li' tyaa lo'o ji'i lcaa ngu' bi' ca nde", nacui xu'na msu bi'.

22 Ca tiya' la li' nacui nu msu bi' ji'i xu'na: "Cusu'", nacui, "cua ngua'ni na' lcaa cña nu ngulo nu'u 'na, lo'o ña'a ti tya ntsu'u la se'i su tyi'i ngu' ta'a re."

23 Li' nacui ycui' nu xu'na msu bi': "Yaa nu'u nde calle, lcaa tyucuij, cua'ni nu'u juersa lo'o ngu' cha' tyaa ngu' ne' ni'i 'na, cha' cha'a ni'i re 'na tyi'i ñati.

24 Ndi'ya cha' ta na' lo'o nu'u, cha' ni tsaca ngu' nu cua nchcui' na' lo'o tya clyo la, nga'aa cacu ngu' bi' sii re 'na tsiya' ti", nacui xu'na ni'i bi'.

Cua ndye cuji nu nda Jesús lo'o ngu' li'.

Tlyu tsa cña caca lo'o xñi na cha' ji'i Jesús

25 Quiña'a tsa ñati ndya'a lo'o Jesús, lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

26 —¿Ha nti' ma tya'a ma lo'o na'? Ná caca ji'i ma xñi ma cha' jna' si lye la ntsu'u

tyiquee ma ji'i sti ma, masi ji'i xtya'a ma, masi ji'i clyo'o ma, masi ji'i sñi' ma, masi ji'i tya'a ngula ma masi qui'yu masi cuna'a; masi lye la ntsu'u tyiquee ma ji'i ycui' ca ti ma cha' ña'asi ma ji'i ycui' ca ma, ná taca caca ma ñati jna' jua'a.

27 Si ná tyaja'a ma xñi ma tyucuij nu culu'u na' ji'i ma, ná caca ma ñati jna' li'; ntsu'u cha' xñi ma tyucuij bi', masi cujuji ñati ji'i ma xqui'ya cha' jna'.

28 Si ntsu'u cu'ma nu nti' ma cuiña ma sca ni'i tlyu, ¿ha ná culacua ti' ma clyo ni tsa lo cñi cua'nijo'o ji'i ma cha' tyu'u scua cña bi'? Clyo culo ma cuentya ni tsa lo cñi cua'nijo'o ji'i ma, cha' ña'a ma si tyu'u scua cñi ji'i ma ña'a cuayá' nu xcua se'i cña bi'.

29 Si cuiña ma quiya' ni'i, lo'o ca tiya' la ná caca cua'ni tye ma ni'i bi', xtyi' lo'o ti ngu' ji'i ma li'. Lcaa ñati, nu lo'o ña'a ngu' cña bi', li' xana hcui' ngu'; xtyi' lo'o ngu' ji'i xu'na cña bi' li'.

30 "Nu ñati jua ngua ti' cuiña yu sca ni'i tlyu, pana ná ngua ji'i yu sta se'i yu cña bi'", ñacui ngu'.

31 'Ñi'ya nti' sca rey nu nti' xuu tya'a lo'o chaca rey. ¿Ha ná culo yu cuentya clyo si tyu'u scua tii mil tya'a ti sendaru, cha' tyijiloo ji'i chaca rey nu lo'o calaa mil tya'a sendaru lijya cusuu?

32 Lo'o si jlo ti' cha' ná caca ji'i rey bi', nu lo'o tya tyijyu' lijya nu chaca rey bi', li' hora

ti ta yu ji'i ñati cha' tsaá ngu' slo nu chaca rey bi', cha' ca ti cha' cusuú bi' hora ca ti. Jua'a cua'ni rey bi' —nacuí Jesús—.

³³ Lo'o jua'a cua' ña'a ca cu'ma nu lye la ntsu'u tyiquee ma ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma, ná taca caca ma ñati jna' li'.

Cha' ji'i teje' nu ná tso'o tsiya' ti

³⁴ Tso'o tsa teje'; pana si tye cha' cñi' nu ntsu'u ji'i, nga'aa caja ñi'ya nu cua'nijo'o teje' bi' ji'i ngu' li'.

³⁵ Ná tso'o tsiya' ti, ni cha' salú na ji'i lo yuu cha' xtyucua ji'i yuu, ná tso'o; masi quixa' na ji'i lo'o yuu cataa, ná tso'o tsiya' ti, bi' cha' nga'a cha' xcuaa na ji'i —nacuí Jesús—. Cua'a jyaca tso'o ma ji'i cha' nu nda na' lo'o ma, si tyaja'a ma cuna ma —nacuí Jesús ji'i ngu'.

15

Cuii ji'i sca xlya' nu cua nguna' ji'i ngu'

¹ Lcaa nu msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu' bi' ni, ñaa ngu' slo Jesús cha' cuna ngu' ni cha' nda yu; jua'a xa' la ngu' cuxi, ñaa ngu' slo Jesús li'.

² Bi' cha' nguxana ngu' fariseo, lo'o jua'a ngu' mstru cha' jo'ó, ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús:

—Ndiya ti' yu re cua'ni tya'a yu lo'o ngu' cuxi jua. Stu'ba ti ndacu yu tyaja lo'o ngu' cuxi —nacuí ngu' bi'.

³ Li' nda Jesús sca cuii lo'o ngu':

⁴ —Nu cu'ma ni, si ntsu'u sca siyento tya'a xlya' ji'i ma, lo'o li' nguna' tsaca ji'i ma —nacuí Jesús—, ¿ha ná xtyanu ma ji'i nu quiña'a la tya'a xlya' nu ndyanu taju ti su tso'o ti ndi'i ni' ne' quixi'? Lo'o li' tsaá ma tsaana ma ji'i xlya' nu nguna' bi' ji'i ma ña'a cuayá' nu quije bi' ji'i ma.

⁵ Nu lo'o cua nquije xlya' bi' ji'i ma, tso'o tsa caca tyiquee ma li'. Hora ti sta ma ji'i ni' tyijya scu ma,

⁶ tyaa lo'o ma ji'i toni'i. Lo'o cua ndyalaa ma to' tyi ma, li' xuti'i ma ji'i lcaa tya'a tso'o ma lo'o ji'i tya'a nga'a ti ma, cha' ñacuí ma ji'i ngu' ndi'ya: “Ca chaa ti' ma lo'o ya juani cha' cua nquije xlya' nu cua nguna' ji'i ya”.

⁷ Ndi'ya ñacuí na' ji'i ma: ca chaa tsa ti' ycuí Ndyosi lo'o ñati ji'i Ni ca su ntucua ycuí Ni —nacuí Jesús ji'i ngu' fariseo li'—, ca chaa ti' ngu' bi' masi sca ti ñati chalyuu ca tyuju'u ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i, culochu' yu ji'i cha' cuxi bi' li'. Ná ntsu'u cha' culacua ti' Ni cuentya ji'i nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a ñati tso'o nu ná ntsu'u cha' cuxi ji'i ngu', nti' ngu'.

Cuii ji'i sca cñi nu cua nguna' ji'i ngu'

⁸ Nda Jesús chaca cuii lo'o ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni sca nu cuna'a nu ntsu'u tii tya'a cñi plata ji'i? Si nguna' sca cñi plata bi' ji'i, ¿ñi'ya cua'ni li'?

Nti' na' cha' cua'a ma' xi quii' cha' culaja tso'o ni'i bi', ña'a cuayá' nu quije cñi bi' ji'i.

⁹ Lo'o cua nquije cñi bi' ji'i, li' xuti'i nu cuna'a bi' ji'i lcaa tya'a tso'o lo'o ji'i lcaa tya'a nga'a cacua ti, cha' catcha' ji'i ngu' ndi'ya: “Ca chaa ti' ma lo'o na' juani, cha' cua nquije cñi nu nguna' bi' jna”.

¹⁰ Chaa ti' nu cuna'a bi', cha' cua nquije cñi ji'i; la cui' jua'a ca slo ycuí' Ndyosi, chaa tsa ti' ycuí' Ni lo'o ñati' ji'i Ni nde cua, masi sca ti' ñati' chalyuu ca tyuju'u ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i, culochu' yu ji'i cha' cuxi bi' li'.

Sca nu qui'yu cuañi' nu ntu-cuna' ycuí' ca ti' yu chalyuu ji'i

¹¹ Nda Jesús chaca cui' lo'o ngu' li':

—Ntsu'u sca nu cusu' nu ntsu'u tucua tya'a sñi' qui'yu ji'i yu.

¹² Lo'o nu cuañi' la ni, nacui' yu ji'i sti yu: “Sti na’”, nacui', “xtyanu clya nu'u lcaa cha' tso'o nu nga'a cha' tyacua jna”. Lo'o li' hora ti ndacha sti yu cha' tso'o nu ntsu'u ji'i tyucuaa sñi'.

¹³ Cua xtyi tyempo ndyaca, li' ndyujui' nu qui'yu tya cuañi' la lcaa cha' tso'o nu nda sti yu ji'i. Lo'o ngujui' cñi ndyi'ya yu, ndyaa yu tyijyu' li'. Ca chaca tsu' su ndyalaa yu, li' xcui' na ngua'ni ñu'u ti yu chalyuu ji'i yu; nguliji ñu'u ti yu cñi bi' ji'i yu.

¹⁴ Pana nu lo'o cua ndye cñi ji'i yu nguliji yu, li' ngua sca jbi'ña tlyu ca loyuu su ndya'a yu; ná ntsu'u na cacu yu, lye tsa ntyute' yu li'.

¹⁵ La cui' quichi' su ntsu'u yu bi' ndyaa yu ne' xña ji'i sca ñati; ngulo nu ñati' bi' cña ji'i yu, li' ndyaa yu ne' sca lo'o ji'i ñati' bi' su ntsu'u cube' ji'i, cha' xacu yu ji'i cube' bi' ji'i ngu'.

¹⁶ Lo'o li' ngua ti' yu si tyaala' la ji'i yu lo'o cacu yu si'yu quixi' tya'a nu ndacu cube', cha' ná tucui nda na cacu yu, lo'o jua'a ntyute' tsa yu li'.

¹⁷ Hasta li' ngulacua tso'o ti' yu: “¿Ni lcu'a tya'a msu ntsu'u to' tyi sti na' ndyu'ni cña? Ná ndyiji jbi'ña ji'i ngu' bi', hasta ntyucua na ndyacu ji'i ngu'. Lo'o na' ni, nga'a na' ca nde ndyiji jbi'ña 'na cha' nga'aa ndyiji na cacu na'.

¹⁸ Tso'o la tya'a na' nde to' tyi sti na' cha' chcuí' na' lo'o: Sti na', ñacuí' na' ji'i, cua ntsu'u tsa qui'ya hichu' na' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi lo'o cuentya jinu'u, cha' nguta'a yu'u ti na'.

¹⁹ Nga'aa ntsu'u cha' ñacuí' nu'u cha' sñi' nu'u laca na'; tso'o la masi ñi'ya nu ndu'ni nu'u lo'o msu jinu'u, jua'a ti cua'ni nu'u lo'o na'.” Jua'a ngulacua ti' yu cha' chcuí' yu lo'o sti yu.

²⁰ Li' ngutu'u yu ndyaa yu tyucui' cha' ñaa yu nde to' tyi sti yu.

“Tya tyijyu' ñaa yu lo'o na'a sti yu ji'i yu. Hora ti ndyaa sti yu ndyacu'a tya'a lo'o yu; ngüityi sti yu ji'i yu li', nchcuicha' sti yu ji'i yu cha' ngua tya'na ti' sti yu ji'i yu.

²¹ Li' nacui' yu ji'i sti yu: “Sti na’”, nacui' yu, “cua ntsu'u

tsa qui'ya hichu' na' cuentya jil'i ycui' Ndyosi lo'o jua'a cuentya jinu'u. Nga'aa ntsu'u cha' ñacu'i nu'u cha' sñi' nu'u laca na'."

²² Li' nacui' ycui' nu' cusu' jil'i msu: "Yaa clya mā culo mā late' nu' tso'o la cha' xacu' mā jil'i yu re. Sta mā sca cui' sne ya' yu, su'ba mā caña quiya' yu.

²³ Lo'o li' tsa squi'ya mā chqueru nu' taā la cha' cuju'i mā jil'i cha' cacu na. Cua'ni na sca ta'a,

²⁴ cha' ngua ti' na cha' cua ngujui sñi' na' re, lo'o juani xa' ndyu'u tucua yu; cua nguna' yu ngua ti' na', lo'o xa' ndyalaa yu." Hora ti nguxana ngua'ni ngu' sca ta'a li'.

²⁵ 'Jua'a ndyaca cha' lo'o ndyalaa sñi' nu' cua cusu' la, ndyalaa yu ndyaa yu cña. Cua tyalaa ti yu toni'i jil'i yu, lo'o ndyuna yu nclya'a ngu' musca, cha' cua laca ndyaca jii lo'o ndyalaa yu.

²⁶ Li' ngusi'ya yu jil'i sca yu cuañi', nchcuane yu jil'i: "¿Na laca ndyaca jua?"

²⁷ Li' nguxacu'i nu' yu cuañi' bi' jil'i yu: "Yu tya'a nu'u nu' ndya'a yu'u, cua xa' ndyalaa yu bi' juani", nacui'. "Bi' cha' nacui' sti nu'u cha' cuju'i ya chqueru nu' tso'o la ña'a bi', cha' tso'o tsa nti' sti nu'u cha' cua ndyalaa yu tso'o ti."

²⁸ Ngunasi' tsa sñi' nu' cua cusu' la bi' li'. Lo'o na'a sti yu cha' ná ntaja'a yu tyaa yu ca toni'i, li' ndyaa sti yu cha' chcu'i lo'o yu.

²⁹ Li' nacui' yu jil'i sti yu: "Jlo ti' nu'u ni cua lcuā yija ndi'i

na' ndyu'ni na' cña jinu'u, lo'o ni sca quiya' ná ngua'ni xña'a na' lo'o nu'u; lcaa cña nu' ngulo nu'u 'na, ngua'ni na' jil'i. Pana ni sca quiya' ná nda nu'u masi sca chivo piti ti jna' cha' cua'ni na' ta'a lo'o tya'a tso'o na'.

³⁰ Nu' juani chaca quiya' ndyalaa sñi' nu'u nu' ndye cñi jinu'u nguliji ñu'u ti yu lo'o sa'a yu. Lo'o ndyalaa yu bi', hora ti ndyujui mā chqueru taā cha' caca ta'a jil'i", nacui' sñi' nu' cua cusu' la.

³¹ Li' nacui' nu' cusu' sti yu jil'i yu: "Chañi cha' lcaa tsā ndi'i nu'u lo'o na'. Lo'o jua'a lcaa cha' tso'o nu' ntsu'u jna', na jinu'u laca lcaa cha' bi'.

³² Pana juani, tso'o la cha' cua'ni na sca ta'a cha' ndyalaa tya'a nu'u chaca quiya'. Ngua ti' na cha' cua ngujui yu, pana xa' ndyu'u tucua yu chaca quiya'; cua nguna' yu ngua ti' na, pana ndyalaa yu chaca quiya'. Bi' cha' ndyu'ni na sca jii juani, cha' chaa tsa ti' na."

16

Sca msu laca loo nu' tajua' ti ngua'ni, masi cuxi ti tyiquee yu

¹ Li' nchcui' Jesús lo'o nu' ngu' nu' ndyaca tsa'a jil'i:

—Ntsu'u sca nu' culiya', lo'o jua'a cua ntsu'u sca ñati' nu' laca loo jil'i msu jil'i yu culiya' bi'. Lo'o li' ndacha' ngu' jil'i nu' culiya' bi', cha' cua tye ti cha' tso'o nu' ntsu'u jil'i yu, cha' nguliji ñu'u ti msu nu' laca loo jil'i cha' tso'o bi'.

² Li' ngusi'ya xu'na jil'i msu nu laca loo bi', cha' xcuane jil'i msu bi': "¿Ni cha' ta laca nu nchcui' ngu' lo'o na' cha' jinu'u'?", nacui' yu. "¿Ni cña ndyu'ni nu'u nu cua nchcui' ngu' lo'o na'? Tya nu'u cuentya jna' juani, cuacha' clya nu'u cha' jna', ña'a cha' nu cua ngua'ni nu'u. Nga'aa caca nu'u loo jil'i msu 'na juani."

³ Quiña'a tsa ngulacua ti' msu nu laca loo bi' li': "¿Na laca cua'ni na' juani, si nga'aa ta xu'na na' cña nu cua'ni na'? Nga'aa jlo ti' na' ñi'ya cua'ni na' li'. Ná qué na' cha' cua'ni na' cña lo yuu; lo'o si tsa'a jña na' msta, la cui' ti jua'a ca tyuju'u tsa ti' na' li'."

⁴ Pana cua jlo ti' na' ñi'ya nu cua'ni na' cha' caja su tyi'i na' toni'i jil'i ñati, nu lo'o nga'aa ta xu'na na' cña nu cua'ni na'." Jua'a ngulacua ti' msu bi', cha' cuxi ti tyiquee yu.

⁵ Li' ngusi'ya yu jil'i lcaa ñati nu ndacui jil'i xu'na yu, nchcuane yu jil'i ngu' li': "¿Ni tsa lo ta ndacui nu'u jil'i xu'na na'?" nacui' yu jil'i tsaca ngu'.

⁶ "Sca mil tya'a litro setye ndacui na' jil'i", nacui' ngu' bi' li'. Hora ti nacui' msu nu laca loo bi' jil'i ngu' bi': "Nde nscua quityi nu nscua cuentya jinu'u. Cua'a clya nu'u re cha' cuiña chaca quityi, nu ñacui' cha' ca'yu siyento ti litro setye ndacui nu'u jil'i nu cusu' bi'", nacui' msu bi' jil'i.

⁷ Li' nchcuane yu jil'i chaca ngu': "Nu'u ni, ¿ni tsa lo ndacui jil'i xu'na na'?" "Sca

siyento tya'a cuju' nscua' trigo", nacui' ngu' bi' li'. "Haa", nacui' yu, "nde nscua quityi nu nscua cuentya jinu'u", nacui' nu msu bi'. "Cua'a clya nu'u ca nde cha' scua chaca quityi nu ñacui' cha' jacuayala tya'a cuju' ti, tsa bi' ti ndacui jil'i nu cusu'."

⁸ Tiya' la ngua cuayá' ti' ycu' nu laca xu'na yu ñi'ya nu ndyu'ni yu. "Tajua' tsa ndyu'ni msu nu laca loo bi' 'na laja lo'o ndyu'ni yu cña", nacui' nu cusu' culiya' bi'.

Lo'o li' tya nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'ma ni, nu nti' tsa ma taquiya' ma jil'i lcaa cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi —nacui—, taca ca tsa'a ma xi lo'o ña'a ma ñi'ya nu ndu'ni xa' la ñati chalyuu lo'o tya'a ngu', masi cuxi ti ngu'.

⁹ Ndi'ya hcui' na' lo'o ma lacua: Tso'o ti cua'ni ma lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ma nde chalyuu; xtyucua ma jil'i xa' ñati lo'o cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ma ña'a cuayá' tye chalyuu jil'i ma, cha' jua'a caja tya'a tso'o ma nde chalyuu. Lo'o li' ta ycu' Ndyosi su tyi'i ma slo Ni, su ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ma li'.

¹⁰ Ñati nu tso'o tsa ngua'ni lyiji sca cña piti ti, jua'a tso'o tsa cua'ni ngu' bi', masi sca cña nu cua tlyu la; pana ñati nu ñilo'o jil'i xu'na ngu' lo'o cua'ni ngu' sca cña piti ti, ná tyiquee' ná caca cua'ni ngu' bi' sca cña nu cua tlyu la.

¹¹ Si ná nchca cña'asii ma sca cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ma nde chalyuu, ni ná ta ycu'

Ndyosi sca cña tso'o la cha' cua'ni mā cuentya ji'j ycuí' Ni.

¹² Lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'j mā chalyuu, na nda ycuí' Ndyosi cha' bi' jña ti mā; si ná cua'ni tso'o ti mā lo'o cha' bi', ¿ñi'ya cua'ni mā lo'o cha' tso'o nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'j mā?

¹³ 'Sca msu ni, ná caca cua'ni yu cña ji'j tucua tya'a xu'na yu sca tyempo ti; ji'j sca ti xu'na yu taca cua'ni yu cña. Ná tyiquee' ti'í ti' yu ña'a yu ji'j tsaca ñati' li', cuati ji'j chaca ñati' bi' tso'o ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'j; hasta tso'o la cua'ni yu cña ji'j ñati' bi', pana ji'j tsaca ñati' bi', lasa la cua'ni yu cña ji'j. Ná caca xñi na cha' ji'j ycuí' Ndyosi nu Xu'na na si ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'j cñi, cha' ñi'ya si laca chaca xu'na na, jua'a laca cñi bi' li'.

¹⁴ Pana ntsu'u tsa tyiquee ngu' fariseo cha' ji'j cñi, bi' cha' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús, ngustí lo'o ti ngu' ji'j yu.

¹⁵ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' bi':

—Cu'mā —nacuj yu—, tso'o tsa ndu'ni mā cha' ña'a ti xa' ñati' ji'j mā, pana cua jlo ti' ycuí' Ndyosi lcaa ña'a cha' nu ntsu'u tyiquee mā. Ñati' nu tlyu tsa ndu'ni ji'j ycuí' ca ngu', xtyanu ti'j ycuí' Ndyosi ji'j ngu' bi'.

Ñi'ya ndyaca lo'o cha' tso'o nu ji'j ycuí' Ndyosi

¹⁶ 'Nu tyempo cua sa'ni la ni, ntsu'u cha' cusu' ji'j ñati, la cui' cha' nu nda ycuí' Ndyosi

lo'o Moisés, jua'a lo'o ngu' nu ngua tu'ba ji'j Ni tya sa'ni la; pana nu lo'o ñaa Juan, tya li' nguxana ngañi cha' tso'o ji'j ycuí' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' tyiquee ñati. Quiña'a tsa ñati, lye tsa nda ngu' juersa cha' xñi ngu' cha' ji'j ycuí' Ndyosi.

¹⁷ 'Ná tlyu cña tye lcaa na nu ntsu'u nde cua, jua'a tye tyucui ña'a chalyuu; pana ná tye tsiya' ti ni sca si'yu cha' ji'j lcaa cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o na nu ngua sa'ni la.

Nhcui' Jesús cha' ji'j ñati nu xtyanu ti'j ji'j clyo'o

¹⁸ Tya nhcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Lo'o culo sca ñati quityi cha' xtyanu yu ji'j clyo'o yu, cha' xa' caja clyo'o yu lo'o xa' nu cuna'a, cha' suba' ndyu'ni yu bi' li'. Lo'o jua'a lo'o caja clyo'o sca nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a nu cua nguxtyanu clyo'o ji'j, masi cuentya ji'j ley, la cui' ti cha' suba' laca nu ndyu'ni nu qui'yu bi' li'.

Cha' ji'j sca nu culiya' lo'o sca yu ti'j nu naa Lázaro

¹⁹ 'Cua ntsu'u sca nu culiya', lo'o xcui' late' quiña'a nga'a, xcui' late' tso'o ña'a nchcu' yu. Lo'o jua'a lye tsa ndyu'ni yu, lcaa tsā ndyaca ta'a slo yu.

²⁰ Pana ntsu'u sca ñati ti'j nu naa Lázaro, nu xcui' quichu' ntucua tyucui ña'a yu. Toni'j ti ji'j nu culiya' bi' nchca'a Lázaro lcaa tsā.

²¹ Cua nti' yu ti'j bi' masi cacu yu satya na nu ndyalú

to' mesa su ndyacu nu culiya' bi' li'. Lo'o jua'a ndya'a xne' su nga'a yu cha' nclye'e loo quichu' nu ntsu'u hichu' yu ti'i bi'.

²² Ndyalaa tsa nu ngujuii nu ti'i bi'; lo'o nu xca ji'i ycu' Ndyosi ni, ndyaa lo'o ngu' ji'i ca slo jyo'o cusu' Abraham, ca su tlyu nu ngua'ni cho'o ycu' Ndyosi. Lo'o jua'a ngujuii nu culiya' bi', nguxatsi' ngu' ji'i li'.

²³ Pana nu lo'o cua ntsu'u nu culiya' bi' su nchcube' yu ca bilyaa, li' ngusicua hique yu na'a yu ji'i jyo'o cusu' Abraham tyijyu' ti, lo'o jua'a na'a yu cha' stu'ba ti ntucua jyo'o Lázaro lo'o.

²⁴ Li' ngusi'ya nu culiya' bi' ji'i Abraham: "Sti ya Abraham, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'. Ta nu'u ji'i Lázaro jua cha' caa calo'o xi hitya cha' co'o na', masi lo'o sne ti yu cuicha' yu xi tu'ba na' cha' ca'ya tyacala' xi ltse' na', cha' lye tsa tyique' nti' na' su ntsu'u na' lo quii' re."

²⁵ Li' nacui jyo'o Abraham ji'i: "Sñi'", nacui, "tso'o tsa ngua hi lo'o nguti'i nu'u nde chalyuu. Lo'o Lázaro re ni, si'i jua'a ngua ji'i yu, cha' lye tsa nchcube' yu su nguti'i yu chalyuu. Bi' cha' caja su tso'o tyi'i yu ca nde juani; lo'o nu'u ni, nga'a cha' chcube' nu'u.

²⁶ Tya ntsu'u la cha' ji'i cuare nde su ndi'i ya, ntsu'u sca laja cua'a tlyu cla'be laja su ndi'i cuare lo'o cu'ma; bi' cha' si ntsu'u ngu' nu nti' tsa nde slo cu'ma, ná caca ji'i ngu' tyaa ngu'. Lo'o jua'a

cu'ma nu ntsu'u ma nde jua, ná caca ji'i ma tyaa ma ca nde."

²⁷ Li' tya'na tsa nchcui' nu culiya' bi' lo'o: "Cua'ni nu'u sca cha' tso'o lo'o na', Abraham sti na'", nacui nu culiya' bi'. "Ta ji'i Lázaro cha' tsa yu to' tyi sti na',

²⁸ ca su ntsu'u ca'yu tya'a ngu' tya'a na', cha' chcui' yu lo'o ngu', cha' ná caa ngu' ca nde su ntsu'u na' nchcube' na'."

²⁹ Pana nacui Abraham ji'i: "Cua jlo ti' ngu' bi' lcaa ña'a cha' nu nguscua jyo'o Moisés; jua'a nu xa' la quityi ji'i ycu' Ndyosi nu nguscua jyo'o cusu' cua sa'ni, ntsu'u bi' ji'i ngu' tya'a nu'u. Tso'o si cua'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nscua lo quityi bi'."

³⁰ Li' nguxacui nu culiya' bi' cha' ji'i: "Tso'o lacua, sti na' Abraham. Pana si tsa sca ngu' jyo'o re ca su ndi'i ngu', li' culochu' ngu' cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'."

³¹ Xa' nchcui' jyo'o Abraham lo'o nu culiya' bi' li': "Lo'o ná nti' ngu' taquiya' ngu' ji'i cha' nu nguscua Moisés, lo'o jua'a ná taquiya' ngu' ji'i jyo'o cusu' nu ngua'a loo ycu' Ndyosi cña ji'i cha' chcui' lo'o ñati, la cui' jua'a ná taquiya' ngu' ji'i xa' la cha' nu ta Ni lo'o ngu', masi tyu'ú sca nu cua ngujuii chaca quiya' cha' chcui' lo'o ngu'."

17

Cuxi tsa caca si ntsu'u sca qui'ya nu ndulo la ji'na

1 Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Ntsu'u tsa ngu' nu nchcui' lo'o na cha' cua'ni na sca cha' cuxi, pana tya'na tsa sca ñati nu ndatsaa jil'i tya'a cha' cua'ni cha' cuxi lo'o.

2 Tso'o la si tsa ngu' xcuaa ngu' jil'i yu lo tyujo'o lo'o sca quee quichi tyaaca' yane yu, cha' nga'aa caja ñi'ya nu tatsaa yu jil'i ni sca ñati ñi'ya nti' nu sube re, cha' cua'ni ngu' cha' cuxi lo'o yu.

3 'Cui'ya ma cuentya si cua'ni sca ngu' tya'a ndya'a ma sca cha' cuxi lo'o ma. Li' chcui' ma lo'o yu cha' nga'aa cua'ni yu cha' cuxi bi' lo'o ma. Lo'o si tya'achu' yu jil'i cha' cuxi bi', cua'ni ma cha' clyu ti' jil'i yu li';

4 masi cati quiya' ta yu cha' ñasi' ti' jil'i ma sca tsa, lo'o cati quiya' caa yu cha' chcui' yu lo'o ma: “Cui'ya ma cha' clyu ti' jna', nga'aa cua'ni na' jua'a juani”, ñacui yu, li' nga'a cha' cui'ya ma cha' clyu ti' jil'i yu.

Quiña'a tsa cha' caca ji'na si jlya ti' na jil'i ycu' Ndyosi

5 Li' nacui nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús:

—Xtyucua nu'u jil'i ya cha' taca jlya la ti' ya cha' jinu'u —nacui ngu' jil'i.

6 —Jlo ti' ma cha' piti tsa sca si'yu cuxee —nacui Jesús jil'i ngu'—, lo'o jua'a cu'ma ni, ná quiña'a tsa cha' nchca jil'i ma. Pana masi xti ti cha' jlya ti' ma jil'i ycu' Sti na', taca ñacui ma jil'i yaca quityi re: “Tyu'utsu' nu'u ca su ndu re, yaa nu'u tyu nde lo hitya

tyujo'o”. Lo'o li' ña'a ma cha' taquiya' yaca bi' cha' nu cua nchcui' ma lo'o.

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni na si ndyu'ni na cña jil'i ycu' Ndyosi

7 '¿Ñi'ya nti' cu'ma ni? ¿Ñi'ya cua'ni ma si ntsu'u sca msu jil'i ma nu ndyaa ne' quixi' cha' cula'a yuu cuentya jil'i ma, masi ndyaa yu cha' cña'asi yu jil'i bata jil'i ma? Nde ngusii lo'o ndyalaa ca ti msu bi' ndyaa yu cña bi', ná tyiquee' ná chcui' ma lo'o yu ndi'ya: “Tyaa clya cua'a to' mesa cha' cua'ni nu'u sii juani”.

8 Ná yala ñacui ma jil'i yu jua'a, nti' na'. Ná tyiquee' ndi'ya chcui' ma lo'o yu: “Cua'ni cho'o clya caque' sii cha' cacu ya. Clyo cacu ya co'o ya, cuati cacu co'o nu'u”, ñacui ma jil'i msu bi'.

9 ¿Ha tya ma xlya'be jil'i msu bi', cha' ndaquiya' yu cña nu ngulo ma jil'i? Ná ndu'ni xu'na msu jua'a.

10 Ñi'ya laca msu, jua'a laca cu'ma; nu lo'o ngua'ni ma lca cña nu culo ycu' Ndyosi jil'i ma, nga'a cha' ñacui ma li': “Msu cuxi ti laca cuare, cha' cña nu nga'a cha' cua'ni ti ya, tsa bi' ti cña ngua'ni ya”, ñacui ma.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i tii tya'a ñati nu ngusñi quicha nu ndyatsu' cuaña' jil'i

11 Nu lo'o ngusñi Jesús tyucui ndyaa nde Jerusalén, li' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Galilea, ndyaa

ngu' nde loyuu su cuentya Samaria.

¹² Nu lo'o ndyalaa Jesús sca quichí piti bi', li' ndyacua tya'a yu lo'o tii tya'a ngu' quicha nu cua lijya ngu' slo yu; quicha nu ndyatsu' cuaña' ntsu'u ji'i ngu' bi'. Pana tyijyu' ti ndyatú ngu' slo Jesús,

¹³ Cuij tsa nchcui' ngu' lo'o yu li':

—Cusu' Jesús —nacui' ngu' li'—, cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i cua.

¹⁴ Nu lo'o na'a Jesús ji'i ngu', li' nacui' yu:

—Yaa clya mā slo sti jo'ó cha' ña'a yu ji'i tyucui' ña'a mā —nacui'.

Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Pana su ndyaa ngu' tyucuij ti, ngua tii ngu' cha' xa' ngua lubii cuaña' ngu'; ndye cha' quicha ngu' li'.

¹⁵ Bi' cha' nguxtyuu tsaca yu quicha bi', cuij tsa nchcui' yu ndyu'ni chí yu loo ycuí' Ndyosi.

¹⁶ Li' ndyatú sti' yu slo Jesús, ndyaa stii yu lo yuu nde loo yu cha' ndya yu xlya'be ji'i Jesús. Ngu' Samaria laca yu bi', ngu' xa' tsu' laca yu.

¹⁷ Li' nacui' Jesús:

—¿Ha si'i tii tya'a ngu' nu ndyatsu' cuaña' ngu' ndyaca tso'o ngu' tsá? ¿Mala ngua nu chaca caa tya'a ngu' bi' juani?

¹⁸ Sca ti yu re nu si'i ngu' Israel tya'a na laca, bi' laca nu nguxtyuu cha' cua'ni tlyu yu ji'i ycuí' Ndyosi.

¹⁹ Li' nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu bi':

—Tyatú nu'u cha' tyaa nu'u juani —nacui'—. Cua ngua tso'o nu'u juani cha' jlya ti' nu'u cha' nu nda na' lo'o nu'u.

Ndi'ya caca lo'o tyalaa tyempo cha' caca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati

²⁰ Lo'o li' nchcuane ngu' fariseo ji'i Jesús ni jacua' tyalaa tyempo cha' caca ycuí' Ndyosi loo ji'i ñati. Nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Si'i sca na nu tyaca' lijya tyijyu' laca cha' bi'.

²¹ Ná caca ñacui' na ndi'ya: “Nde ti ndu' bi'”; masi ndi'ya ná ñacui' na: “Ndejua ntucua bi'”. Na cua laca ycuí' Ni loo ca ne' cresiya ji'i ñati juani.

²² Li' nacui' Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Nde loo la tyalaa tyempo nu nti' tsa mā ña'a mā 'na, masi chaca tya tsá nde chalyuu tya tyi'i na' lo'o mā nti' mā, na' nu cua nda ycuí' Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; pana nga'aa ña'a mā 'na li'.

²³ Chcui' ngu' lo'o mā cha' jna' li': “Nde ti ndu' yu”; lo'o jua'a chcui' ngu': “Ndacua ndu' ycuí' yu”. Pana ná tsaa mā, ná taquiya' mā ji'i cha' cuiñi nu nchcui' ngu' bi' —nacui' Jesús ji'i ngu'—.

²⁴ Se'i ti ntyiji'i xee tyi'yu nu lo'o ndyubi, pana tyaca' ña'a ngu' xee bi' tyucui' nde cua; jua'a caca lo'o na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyalaa tsá bi' lo'o ña'a ngu' jna' cha' caa na' chaca quiya'.

²⁵ Pana clyo nscua cha' lye tsa chcube' ycuí' na'. La cui'

jua'a ngu' tya'a quichí tyi na xtyanu ti'í ngu' 'na.

26 Ñi'ya ngua jí'í ñati nu nguti'í chalyuu sa'ni la, tya'a stu'ba ngu' lo'o jyo'o Noé bi', jua'a caca jí'í ñati chalyuu lo'o chaca quiya' tyaa na' nu li-
jyaa cha' caca na' ñati.

27 Tya'a stu'ba jyo'o Noé bi' ni, ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngujui clyo'o ngu'; tsa bi' ti cha' ndube ti' ngu' ña'a cuayá' nu ndyalaa tyempo ngüiñá nu Noé bi' yaca ni'í tonu. Li' ndyatí yu ne' yaca ni'í bi' lo'o lcaa na nu ntsu'u jí'í yu. Lo'o li' ngua'ya tyo clyaa bi', ndye ñati chalyuu ngujui ngu'.

28 Lo'o la cui' ñi'ya ngua jí'í ngu' quichí su nguti'í jyo'o Lot, jua'a caca jí'í ñati chalyuu tsá bi'. Tya'a quichí tyi Lot ni, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngüi'ya ngu' yu'ba, ndyujui' ngu' yu'ba, ndyataa ngu' xtya, ngüiñá ngu' ni'í; tsa bi' ti cña nu ndiya ti' ngu' ngua'ni ngu' bi',

29 ña'a cuayá' nu ngulo ycui' Ndyosi jí'í yu Lot bi' nde quichí Sodoma bi'. Li' ngusalú Ni quii' lo'o yuu sufri ndyaquí lo yuu. Ndyé cha' jí'í lcaa ngu' Sodoma bi'; tya'a stu'ba Lot ni, ngujui lcaa ngu'.

30 Jua'a caca tsá bi' lo'o tyaa na' nu lijyaa cha' caca na' ñati; lo'o ña'a ngu' 'na chaca quiya', ná ca tii ngu' ni tsá caca bi'.

31 'Nu lo'o tyalaa tsá bi', si ntsu'u ngu' nu ndü ca que ni'í jí'í ngu', lo'o ca'ya ngu'

ná caja tyempo jí'í ngu' cha' culo ngu' yu'ba jí'í ngu' nu ndi'í nde ni'í jí'í ngu'. Lo'o jua'a si ntsu'u ngu' ne' quixí', ná caja tyempo jí'í ngu' cha' xtyuu ngu' tyaa ngu' nde to' tyi ngu'.

32 Tyi'u ti' mā ñi'ya nu ngua jí'í nu cuna'a jí'í Lot tyempo bi'; ngua ti' ma' xtyuu ma' nde quichí, li' ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndyaca ma' sca quee.

33 Chcuna' chalyuu jí'í mā si xcu' nclyacua tsa ti' mā ñi'ya nu caca jí'í ycui' ca mā; pana quije chalyuu jí'í mā si tyaja'a mā, masi cujuu ñati jí'í mā xqui'ya na'.

34 'Cacha' na' jí'í mā ñi'ya nu caca si talya lo'o caa na'; si ntsiya tucua tya'a ñati laja' lo sca quiñá ti, qui'ya ycui' Ndyosi jí'í tsaca, tyanu chaca ycui' ti li'.

35 Lo'o jua'a si nga'a tucua tya'a nu cuna'a ndyoo ngu' ndacua, qui'ya Ni jí'í tsaca, tyanu chaca li'.

36 Lo'o jua'a si ntsu'u tucua tya'a nu qui'yu lo cña jí'í ngu' ne' quixí', qui'ya Ni jí'í tsaca, tyanu chaca li'.

37 Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' ndacha' ngu' jí'í Jesús:

—¿Macala caca jua'a, cusu'?
—nacui' ngu'.

Li' nguxacui Jesús cha' jí'í ngu':

—Ca su ntsiya sca na tyucu, ca bi' tyu'u ti'í culexu; jua'a nu lo'o tyu'u ti'í ñati lo'o tye chalyuu, chcube' tsa ngu' li'.

18

Cuii jii' nu cuna'a ti'i nu cua ndatsaa jii' bese

1 Ngulu'u Jesús jii' ngu' cha' lu'ba ti chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi, cha' ná ca taja ti' ngu' tsiya' ti lo'o chcu' ngu' lo'o Ni. Ndi'ya ndyu'u cuii nu nda Jesús lo'o ngu' li':

2 —Sca quichi ntsu'u sca bese nu ná ndu'ni chi loo ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ná sca cha' ndube ti' yu.

3 La cui' quichi bi' ntsu'u sca nu cuna'a ti'i. Li' ndyaa ma' bi' ndyaa na'a ma' jii' bese bi', cha' ntsu'u cha' cuxi nu ndyu'ni xa' ñati lo'o ma'; ngua ti' ma' cha' quiñi tso'o cha' jii' ma' lo'o tya'a cusu ma' slo bese.

4 Tyu quiya' ndyaa ma' bi' slo bese, lo'o ná ndaquiya' bese bi' jii' cha' nu nda ma' bi' lo'o. Ca tiya' la li' ngulacua ti' nu bese bi': “Masi ná ndaquiya' na' jii' cha' nu nchcu' ycu' Ndyosi, ni jii' cha' nu nchcu' sca ñati chalyu ná ndube ti' na';

5 pana cua'ni na' tisiya jii' cha' nu nchcu' nu cuna'a ti'i re, cha' ña'a ti ndya'a nu cuna'a re nchcu' cua ña'a ti lo'o na'. Bi' cha' cua'a na' xi jii'”, nacui bese bi', “cua'ni na' tisiya jii' cha' nu nchcu' ma' re, cha' nga'aa caa la ma' su'ba ñasi' ma' 'na.”

6 Tya nchcu' la Jesús lo'o ngu' li':

—Jua'a nchcu' nu bese xña'a bi', li' nguxtyucua yu jii' ma' bi', masi ná tso'o tyiquee yu —nacui Jesús jii' ngu'—.

7 Pana tso'o tsa tyiquee ycu' Ndyosi, yala ti xtyucua Ni jii' ñati nu cua ngusubi Ni jii', nu tya'na tsa nxi'ya jii' Ni tsa lo'o talya. ¿Ha tiya' tsa xtyucua Ni jii' ngu' nti' ma'?

8 Ñacu' na' jii' ma' cha' hora ti xtyucua Ni jii' ngu' bi', cua'ni Ni cha' ti ti tyi' ngu'. Pana nu lo'o chaca quiya' tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ¿ha ña'a ti tya quije 'na ñati nu jlya ti' jii' ycu' Ndyosi Sti na'?

Sca cuii jii' tucua lo ñati nu ndyaa ne' laa

9 Nde chaca cuii nu nda Jesús lo'o ngu'; sca cuii cuentya jii' ngu' nu tyixi tsa ndu'ni jii' ycu' ca ti ngu', cha' xcui' cha' liñi ndu'ni ngu' bi' nti' ngu', cha' xcui' nxyi' lo'o ti ngu' bi' jii' xa' ñati. Ndi'ya nchcu' Jesús li':

10 —Tucua tya'a ñati ndyaa ne' laa tlyu cha' chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi. Tsaca ngu' bi' laca ngu' fariseo nu tacati tsa ndu'ni ycu' ngu', nti' ngu'; chaca ngu' laca sca ngu' cuxi nu ncyo cñi cña loo ngu' cuentya jii' ngu' xa' tsu'.

11 Nu yu fariseo bi' ni, na ndu ti yu, ndi'ya nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi li': “Ndyosi”, nacui, “tsa xlya'be jinu'u cha' ná ndu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni xa' ñati; xña'a tsa ndu'ni ngu', cuaana tsa ngu', suba' tsa ndu'ni ngu' lo'o clyo'o xa' ñati. Pana na' ni, ná ndu'ni na' jua'a, ni ná ndu'ni na' ñi'ya ndu'ni yu cuxi cua nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi

cña loo ngu'”, nacui nu yu fariseo bi' jil'i ycuil' Ndyosi.

12 “Tucua quiyá' sca semana ná ndacu na' tyaja cha' ndu'ni tlyu na' jinu'u. Lo'o jua'a nda na' sa yu'be lcaa na nu ngua'ni na' ngana scaa semana jinu'u”, nacui yu fariseo bi'.

13 Pana nu qui'yu nu nclyo cñi cña loo ngu' ni, tyijyu' ti ndyatū yu; ná ntsu'u tyiquee yu cha' sicuaa yu xi cloo yu nde cua, cha' xñi'i tsa ti' yu ndū yu ndyu'u ti yu tyiquee yu laja lo'o nchcui' yu lo'o ycuil' Ndyosi: “Cua'ni tya'na ti' nu'u jna', Ndyosi Sti na', cha' ntsu'u tsa qui'ya jna'”, nacui nu qui'yu bi'. Tsa bi' ti cha' nchcui' yu.

14 'Ndi'ya laca cha' nu nti' na' chcui' na' lo'o mā, cha' nu qui'yu nu nclyo cñi cña loo ngu' bi' ni, cua ngüityi ycuil' Ndyosi qui'ya nu ntsu'u jil'i yu bi'; tso'o ti tyiquee yu lo'o nguxtyū yu ndyaa yu to' tyi yu. Pana ná ngua jil'i yu fariseo bi' jua'a, cha' nu ñatī nu tlyu tsa ndu'ni jil'i ycuil' ca ti, ntsu'u cha' caca tyuju'u ti' ñatī bi' ca tiya' la; pana ñatī nu tyuju'u tsa ti' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i juani, ca tiya' la caca tso'o la cresiya jil'i cuentya jil'i ycuil' Ndyosi.

Ngulacua Jesús jil'i nu sube

15 Lo'o li' ñaa lo'o ngu' jil'i nu sube cuañi' cha' sta ya' ycuil' Jesús hique ngu' sube bi'. Pana nu lo'o na'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' jil'i ñatī nu lijya lo'o nu sube bi', lo'o

ti nguxana ngu' bi' ngua'ni tyaala ngu' jil'i ñatī nu lijya bi'.

16 Li' ngusi'ya Jesús jil'i nu sube cha' caa ngu' slo yu. Li' nchcui' yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi':

—Ta mā chacuayá' cha' caa nu sube ca slo na' —nacui—, cha' sca nu sube ni, tso'o tsa nxñi cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi tyucui tyiquee bi' tsiya' ti. Lo'o jua'a taca culo Ni cña jil'i ñatī nu jua'a jlya ti' jil'i Ni, ñi'ya lo'o jlya ti' nu sube jil'i Ni.

17 Cha' liñi nda na' re lo'o mā: Ñatī nu ná xñi cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi ñi'ya nu nxñi sca nu sube cha' bi', ná ntsu'u chacuayá' tyatī ñatī bi' ca su laca ycuil' Ni loo.

Nchcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

18 Ndacua ndū sca ñatī tlyu nu laca loo jil'i ngu' judío. Li' nchcuane yu bi' jil'i Jesús:

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacui—. ¿Ñi'ya cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacui nu qui'yu bi'.

19 Li' nguxacui Jesús cha' jil'i yu:

—¿Ni cha' laca nacui nu'u cha' tso'o tsa na'? —nacui Jesús jil'i yu bi'—. Sca ti ycuil' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni.

20 Cua jlo ti' nu'u lcaa cña nu ngulo ycuil' Ndyosi jil'i ñatī tya sa'ni la, cha' nu nchcui' quityi ndi'ya: “Ná cua'ni mā cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñatī”, nacui quityi bi'. “Ná cjuui mā jil'i tya'a ñatī mā; ná cuaana mā; ná chcui' mā

cuentyu jilí tya'a ñatí mā; cua'ni tlyu mā jilí sti xtya'a mā, jua'a tucuá mā cha' nu nchcui' ngu' cusu' jilí mā lo'o mā." Jua'a cha' nu nguxtyanu ycuí' Ndyosi jina tya sa'ni la.

21 —Tya lo'o cuañi' na' cua ndaquiya' na' lcaa cha' bi' —nacuí nu qui'yu bi' jilí Jesús.

22 Nu lo'o ndyuna Jesús cha' bi', li' nacuí:

—Chaca tya cha' tya lyiji cua'ni nu'ú: yaa cujuí' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'ú, cha' tyu'u cñi nu ta jilí ngu' ti'i; tyacua xi cha' tso'o jinu'ú nde loo la ca su ntucua ycuí' Ndyosi li'. Lo'o cua ngua'ni nu'ú cña bi', li' taca tya'a nu'ú lo'o na'.

23 Nu lo'o ndyuna nu qui'yu bi' cha' nu nchcui' Jesús, hora ti ngua xñi'í ti' yu, cha' culiya' tsa yu.

24 Lo'o na'a Jesús cha' xñi'í tsa ti' yu, li' nacuí jilí ngu' nu ndi'í slo:

—Tucui tsa laca cha' jilí ngu' culiya' cha' tyatí ngu' lo cha' jilí ycuí' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya jilí ngu'.

25 Lasa la cña laca cha' tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu, ñi'ya laca sca camello. Lasa la cha' bi'; tucui la cña laca cha' tyatí sca ngu' culiya' ca su laca ycuí' Ndyosi loo —nacuí Jesús.

26 Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', ndube tsa ti' ngu'.

—¿Tilaca taca jilí clyaá jilí nu cuxi lacua, cha' tyalaa ca slo ycuí' Ndyosi? —nacuí ngu'.

27 —Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ni sca ñatí chalyuu; pana ycuí' Ndyosi ni, nchca jilí Ni cua'ni Ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacuí Jesús jilí ngu' bi'.

28 —Cusu' —nacuí Pedro jilí—, cua nguxtyanu ya lcaa cha' nu ntsu'u jilí ya cha' tya'a ya lo'o nu'ú, ñi'ya nu nacuí nu'ú cha' cua'ni ya —nacuí.

29 Li' nguxacuí Jesús cha' jilí yu:

—Cha' liñi nda na' lo'o mā juani, cha' ná ntsu'u ni sca ñatí nu ndyaa tyijyu' cha' cua'ni cña cuentya jilí ycuí' Ndyosi, lo'o li' nguxtyanu na' jilí ngu' bi' jua'a ti. Ntsu'u quiya' ndyanu lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jilí ngu' bi', nu lo'o ndyaa ngu' cuentya jilí ycuí' Ni; masi tyi ngu', masi clyo'o ngu', masi sti ngu', masi xtya'a ngu', masi sñi' ngu', nguxtyanu ngu' lcaa bi'.

30 Pana quiña'a la cha' tso'o caja jilí ngu' bi' chalyuu juani, tsa ña'a cha' nu nguna' jilí ngu' bi', ngua ti' ngu'; jua'a nde loo la, li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jilí ngu' bi'.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycuí'

31 Sca se'í ti ngusi'ya Jesús jilí nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jilí, cha' tyu'u ti'í ngu' slo yu cha' chcuí' yu lo'o ngu':

—Tsa na nde Jerusalén juani —nacuí yu—, su caca lcaa cña nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jilí ycuí' Ndyosi cua sa'ni la, nu nguscua ngu' jilí cua ña'a ca

cha' nu caca 'na, na' nu lijyāa
cha' caca na' ñatī.

³² Cua ta ti ngu' 'na ji'i ngu'
xa' tsu' cha' xtyí lo'o ngu' 'na,
cha' chcuí' ngu' cha' ti' 'na,
lo'o jua'a tu'u ngu' hitya sañi'
ngu' 'na.

³³ Cloy quiji'i ngu' 'na lo'o
reta, cuati cujui' ngu' 'na.
Pana tsā nchca tyuna ni, li'
tyu'ú na' chaca quiya'; ná
tyanu na' lo'o ngu' jyo'o.

³⁴ Lcaa ngu' nu ndyaca
tsa'a ji'i Jesús bi', ná ngua
cuayá' ti' ngu' cha' bi', ni ná
jlo ti' ngu' ni cha' laca nchcuí'
yu jua'a. Sca cha' tucui ngua,
ná nda ngu' cuentya ñi'ya
ndyu'u cha' bi'.

*Ngua'ni Jesús cha' ndyaca
tso'o sca nu cuityi' ngu' Jericó*

³⁵ Cua tyalaa ti Jesús to'
quichi Jericó li'. Ca bi' nga'a
sca nu cuityi' to' tyucuī,
ndijña yu mstā.

³⁶ Cha' quiña'a tsa ñatī
ndañi lijya tyucuī, bi' cha'
nchcuane nu cuityi' bi' ji'i xa'
ñatī:

—¿Na ca ndyaca re?
—nacuī yu.

³⁷ Li' nacuī ngu' ji'i yu cha'
Jesús Nazaret bi' lijya tyucuī
juani.

³⁸ Li' cuī tsa ngusi'ya nu
cuityi' bi':

—Jesús, cha' David ngua
jyo'o cusu' jinu'ú —nacuī
yu—, cua'ni tya'na ti' nu'ú
jna' —nacuī.

³⁹ Ngu' nu ndyaa nde loo bi'
ngusi'ya lo'o ngu' ji'i yu cha'
ca ti yu cha' nxi'ya yu; pana
ná ndyuna yu, cuī la nxi'ya
yu li':

—Nu'ú ni, nu tya'a ñatī
ji'i jyo'o David —nacuī yu—,
cua'ni tya'na ti' nu'ú jna'.

⁴⁰ Li' ndatū Jesús cha' chcuí'
lo'o ngu' cha' cāa lo'o ngu'
ji'i yu quicha bi' slo. Nu lo'o
cua ndu yu cacua ti slo, li'
nchcuane Jesús ji'i yu cuityi'
bi':

⁴¹ —¿Na laca nu nti' nu'ú
cha' cua'ni na' lo'o nu'ú?
—nacuī Jesús ji'i.

—Cusu' —nacuī yu—, nti'
na' cha' cua'ni nu'ú jo'o ji'i
si'yu cloo na' —nacuī nu cu-
ityi' bi'.

⁴² —Caca tso'o cloo nu'ú
lacua —nacuī Jesús ji'i—.
Xqui'ya cha' jlya ti' nu'ú cha'
'na, bi' cha' tyaca tso'o nu'ú
juani —nacuī Jesús.

⁴³ Hora ti ndyaca tso'o loo
nu cuityi' bi', ngua ji'i yu na'a
yu. Lo'o li' ndu'u yu ndya'a
yu lo'o Jesús, ndyu'ni tlyu yu
ji'i ycuí' Ndyosi. Lo'o jua'a
lcaa ñatī nu na'a cha' bi', lo'o
ngu' bi' ngua'ni tlyu ngu' ji'i
ycuí' Ndyosi li'.

19

Jesús lo'o Zaqueo

¹ Lo'o li' ndya'a Jesús ndyaa
yu cla'be quichi Jericó bi'.

² Ca bi' ntsu'u sca nu qui'yu
culiya' nu naa Zaqueo, xu'na
ngu' nu nclyo cñi cña loo ngu'
laca yu.

³ Cua nti' yu tyuloo yu ji'i
Jesús, pana ná nchca ña'a yu
ji'i cha' quiña'a tsa ñatī ndi'i.
Lo'o Zaqueo ni, sata' ti yu.

⁴ Li' ngusna yu ndyatú yu
nde loo ngu'; cha' ña'a cuaana
ti yu ji'i Jesús, ndyacuí yu
lo sca yaca quityi tyucuī su

nga'a cha' tyeje tacui Jesús cacua ti.

⁵ Nu lo'o nteje tacui ti, li' nguxña'a Jesús nde cua, nchcui' lo'o Zaqueo bi':

—Zaqueo —nacui Jesús jil'i yu—, cua'ya clya nu'u, cha' nga'a cha' tyalaa na' to' tyi nu'u juani.

⁶ Yala ntcha ti ngua'ya Zaqueo, cha' ndiya tsa ti' yu cha' nu nchcui' Jesús lo'o yu; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ta yu su tyi'i Jesús.

⁷ Nu lo'o na'a ngu' cha' ndyaa Jesús slo Zaqueo bi', lcaa ngu' lye tsa nchcui' tube ngu' cha' ndyaa Jesús cha' tyanu toni'i jil'i sca ngu' cuxi, sca ñati nu ntsu'u tsa qui'ya jil'i.

⁸ Li' ndatu Zaqueo cha' chcui' lo'o Jesús:

—Ña'a xi ya'a, cusu' —nacui yu—. Ta na' sa cla'be cha' tso'o nu ntsu'u 'na jil'i ngu' ti'i. Si tya ntsu'u na nu nguaana na' cha' cua ngüiñilo'o na' jil'i ngu', tya na' na bi' jil'i ngu', masi jacua tsa lo cua quije jil'i ngu' —nacui Zaqueo li'.

⁹ —Juani cua ngulaá ngu' nu ndi'i ni'i re jil'i nu cuxi nu ntsu'u jil'i ngu' —nacui Jesús li'—, cha' jua'a nu qui'yu re ni, tya'a ñati na lo'o jyo'o Abraham laca yu.

¹⁰ Cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati cha' clyana na' jil'i ñati nu nguna' chalyuu jil'i xqui'ya nu cuxi, lo'o jua'a cua'ni lyaá na' jil'i ngu' bi'.

Cuii jil'i tii tya'a cñi oro

¹¹ Laja lo'o nga'a ti ngu' ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu', li' nda yu sca cuii lo'o ngu'. Na cua ngulala ti tyalaa ngu' lo'o Jesús to' quichi Jerusalén, lo'o ngua tii ngu' cha' ycui' Jesús laca nu Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti chalyuu; ngua ti' ngu' cha' la cui' hora nu caca Ni loo jil'i ngu' laca li'.

¹² Bi' cha' nda Jesús cuii re lo'o ngu':

—Ntsu'u sca nu qui'yu, sca ñati tso'o. Cua tsa ti yu tyijyu' ca chaca chalyuu, ca su caja cña jil'i yu cha' caca yu loo jil'i ngu' tya'a quichi tyi yu; lo'o cua ngujui cña bi' jil'i yu, hora ti xtyuu yu tyaa yu chaca quiya', nti' yu.

¹³ Nu lo'o tya lyiji tsa yu, li' ngusi'ya yu jil'i tii tya'a ñati nu laca msu jil'i yu, cha' ta yu sca cñi jil'i scaa ngu', sca cñi oro nu quiña'a ntsu'u loo. Li' nacui yu jil'i ngu' msu bi': “Cua'ni ma ngana lo'o cñi re tyucui tyempo nu tsa'a juani, ña'a cuayá' nu tyaa na' chaca quiya'”, nacui yu jil'i ngu'.

¹⁴ Pana nu ñati tya'a quichi tyi yu, ná tso'o nti' ngu' ña'a ngu' jil'i yu. Li' ngua'a lo ngu' bi' cña jil'i sca taju ñati cha' tsa lca'a ngu' jil'i yu, cha' ñacu' ngu' jil'i nu laca loo tyijyu' ndi'ya: “Ná nti' ya cha' caca nu qui'yu jua rey jil'i ya, cha' caca yu loo quichi tyi ya”, nacui ngu'. Pana ná ndube ti' nu laca loo tsiya' ti bi', cha' nchcui' ngu' jua'a.

¹⁵ Bi' cha' ñaa yu lo'o cua ngujui cña cha' laca yu rey,

ndyalaa yu to' tyi yu chaca quiya' li'. Nu lo'o ndyalaa yu, li' ngulo yu cña cha' tyaa ngu' msu nu nda yu cñi ji'i cha' cua'ni ngu' cña lo'o, cha' ca cuayá' ti' yu ni tsa lo ngua'ni ngu' ngana lo'o scaa cñi bi'.

16 Nacuï msu nu ndyalaa clyo bi': "Tii tya'a tsa lo nu nda nu'u 'na ngua'ni na' ngana", nacuï msu bi' ji'i yu.

17 Li' nguxacuï rey cha' ji'i msu bi': "Tso'o tsa lacua. Sca msu tso'o laca nu'u. Liñi tsa ngua'ni nu'u, masi lo'o sca cña xti ti; bi' cha' ta na' chacuayá' cha' caca nu'u loo ji'i tii tya'a quichi cuentya jna'."

18 Ndyalaa chaca msu li': "Cusu", nacuï, "ca'yu tya'a tsa lo nu nda nu'u 'na ngua'ni na' ngana", nacuï.

19 La cui' ti cha' nacuï rey bi' ji'i: "Culo nu'u cña ji'i ca'yu tya'a quichi cuentya jna' lacua", nacuï rey ji'i msu bi'.

20 Li' ndyalaa chaca msu bi': "Cusu", nacuï, "nde ñaalo'o na' cñi jinu'u, cha' cua nguxco'o tso'o na' ji'i ne' sca pañito.

21 Ntsii na' xi ña'a na' jinu'u, cha' sca qui'yu tiji laca nu'u. Nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu ndyiji jinu'u; lo'o jua'a ndu'ni nu'u clacua, masi xa' ñati ngua'ni cña bi'."

22 Li' nacuï rey bi' ji'i: "Msu nu xña'a tsa laca nu'u. Xqui'ya cha' nchcui' nu'u jua'a, bi' cha' sta na' qui'ya hi li'", nacuï rey. "Jlo ti' nu'u cha' laca na' sca ñati tiji, cha' nscua' nu nchcuá' xa' ñati,

bi' laca nu caja jna'; jua'a ndu'ni na' clacua, masi xa' ñati ngua'ni cña bi', nacuï nu'u.

23 ¿Ni cha' laca ná nda nu'u cñi 'na jña xa' ñati lacua, cha' nu lo'o xtyuu na' tyaa na' chaca quiya', quije cñi 'na li'? Lo'o xi sñi' cñi quije 'na li' cha' tya ngu' 'na."

24 Li' nacuï rey ji'i ngu' nu ndi'i bi': "Xñi ma cñi ji'i yu re cha' ta ma ji'i msu tso'o nu cua ntsu'u tii tya'a cñi oro ji'i".

25 "Cusu", nacuï ngu' bi' ji'i rey bi' li', "na cua ntsu'u tii tya'a cñi oro ji'i yu bi'. ¿Ni cha' tya caja la xa' cñi ji'i yu?"

26 Nguxacuï rey cha' ji'i ngu' li': "Jua'a laca lo'o ñati nu ntsu'u sca cha' ji'i, tya ta na' quiña'a la cha' ji'i ñati bi'; pana ñati nu xixi ca cha' ntsu'u ji'i ni, si ná nti' cua'ni cña lo'o, hasta xlyaa na' nu xti ti cha' nu ntsu'u ji'i li'.

27 Lo'o juani ni, nu ngu' tya'a cusu na' nu ná ngua ti' cha' caca na' rey ji'i ngu', tyaa lo'o clya ma ji'i ngu' bi' ca nde, cha' cujuui ma ji'i ngu' ca slo na'."

Ngua'ni chi ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde quichi Jerusalén

28 Lo'o cua nchcui' Jesús cha' bi', li' ndu'u yu ndyaa yu tyucuui tsa nde Jerusalén.

29 Nu lo'o cua tyalaa ti ngu' to' quichi Betfagé, jua'a to' quichi Betania nu nscua sii' ca'ya Olivos, li' ngulo Jesús cña ji'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

30 —Yaa mā ca quichī piti jua nu cacua ti ndyaca. Nu lo'o tyalaa mā jua, li' quije sca huru cuañi' jī'i mā nu ndu ndyaca' ni', nu bilya tyucua ngu' chu' tsiya' ti. Xatī' mā jī'i cha' tyaa mā tyaa'lo'o mā jī'i ni' ca nde.

31 Si ntsu'u nu ñacuj jī'i mā: “¿Ni cha' laca nxatī' mā jī'i huru cua?”, li' ñacuj mā jī'i ngu' bi': “Jesús nu Xu'na ma nti' jī'i ni”.

32 Ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a jī'i li'. La cui' ñi'ya nu cha' nu nacuj Jesús, jua'a ngua.

33 Nu lo'o ndu ngu' nxatī' ngu' huru bi', li' nchcuane nu laca xu'na huru bi' jī'i ngu':

—¿Ni cha' laca nxatī' mā huru cua?

34 Li' nguxacuj ngu' cha' jī'i: —Na cua'nijo'o ni' jī'i nu Xu'na na.

35 Ñaa lo'o ngu' jī'i huru bi' slo Jesús li'. Ngusta ngu' ste' ngu' hichu' ni', lo'o li' ngusacuj ngu' jī'i Jesús hichu' ni' bi'.

36 Ñi'ya su ndyaa Jesús tyucui, jua'a nguscana ngu' late' lo yuu li'.

37 Cua ca'ya ti'i ti ngu' sii' ca'ya Olivos, li' lo'o ti nguxana ngu' ndyu'ni tlyu ngu' jī'i ycuí' Ndyosi, cha' quiña'a tsa cha' tlyu cua na'a ngu'; cuii ngusi'ya ngu' cha' chaa tsa ti' ngu' li':

38 —Tso'o tsa ndyu'ni ycuí' Ndyosi xqui'ya yu nu lijya re chacuayá' jī'i ycuí' Ni nu Xu'na na, cha' caca nu nde loo ji'na —nacuj ngu'—. Tī ti tyi'i lcaa na nu ntsu'u nde

cua, nu cuentya jī'i ycuí' Ni laca. Masi juani ti cua'ni tlyu na jī'i ycuí' Ndyosi.

39 Ntsu'u sca tucua ti ngu' fariseo laja ñati' bi', lo'o li' nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—Mstru —nacuj ngu' bi'—, chcui' nu'u lo'o ñati' nu ndya'a lo'o nu'u cua, cha' tī ti chca'a tu'ba ngu' xi.

40 Nguxacuj Jesús cha' jī'i ngu' li':

—Si ca tī ngu' re juani, xi'ya cua ña'a ca quee li' —nacuj Jesús.

41 Lo'o cua ndyalaa Jesús cacua ti to' quichī Jerusalén, ngusi'ya tsa yu lo'o na'a yu quichī bi'. Li' nacuj yu jī'i ngu':

42 —Masi tsa juani ti nu lo'o tya ndyiji xi tyempo jī'i mā, si tyaja'a mā cuna mā, taca ta na' sca cha' lo'o mā; tso'o tsa caca jī'i mā li', tī ti tyi'i mā li'. Pana juani —nacuj Jesús—, ná nchca ca cuayá' ti' mā cha' re, cha' cua ntsu'u yacu' ti cha' re jī'i mā —nacuj—.

43 Pana tyalaa sca tsa cuxi jī'i mā. Lo'o li' cuiña' ngu' tya'a cusu mā ngutu yuu tyucui ña'a to' quichī. Li' su'ba lo'o ngu' bi' tyucui ña'a to' quichī.

44 Cuityi ngu' quichī tyi mā, ña'a lo yuu ti, cujuu ngu' jī'i tya'a ndi'i mā; ná xtyanu ngu' ni sca quee nscua chu' tya'a quichī tyi mā, xqui'ya cha' ná ndyuloo mā jna' hora juani lo'o ñaa na' nu laca na' Sñi' ycuí' Ndyosi ca su ndi'i mā.

Ngulo'o Jesús jī'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

45 Lo'lo li' ndyaa Jesús lquichí, ndyatí yu ndyaa yu ne' laa tonu bi'. Li' nguxana yu ngulo'o yu jí'í ngu' nu ndyujui' yu'ba; jua'a jí'í ngu' nu ndyi'ya yu'ba ca bi', lo'lo jí'í ngu' bi' ngulo'o Jesús li'.

46 Nhcui' yu lo'lo ngu' li':

—Ndi'ya cha' nu nscua lo quityi jí'í ycuí' Ndyosi cuentya jí'í laa re —nacuí Jesús—: “Ni'í su caca chcuí' lcaa ñatí lo'lo ycuí' Ndyosi, jua'a ñacuí ngu' cha' jí'í ni'í 'na”, nacuí ycuí' Ndyosi. Jua'a nscua lo quityi, pana juani cua ngua'ni mā jí'í cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'í re —nacuí Jesús jí'í ngu' bi'.

47 Lcaa tsá ndya'a Jesús nclyu'u jí'í ngu' ne' laa bi'. Lo'lo ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'lo mstru cha' jo'ó, lo'lo ngu' cusu' jí'í quichí, ndya'a ngu' ncl yana ngu' ñi'ya caca cua'ni ngu' cha' cujuui ngu' jí'í Jesús.

48 Pana ná ngujui ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' cuxi bi', cha' cua quiña'a tsa ñatí ndya'a lo'lo yu, lo'lo jua'a ndiya tsa ti' ngu' nduna ngu' cha' nu nhcui' yu.

20

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' jí'í ycuí' Ndyosi

1 Ngua sca tsá nga'a Jesús ne' laa nclyu'u yu jí'í ñatí; nhcui' yu cha' jí'í ycuí' Ndyosi, ñi'ya nu ndu'ni lyaá Ni jí'í ngu'. Lo'lo li' lijya lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'lo mstru cha' jo'ó, lo'lo ngu' cusu' jí'í

quichí bi', stu'ba ti lijya ngu' slo Jesús.

2 Nhcucane ngu' bi' jí'í Jesús li':

—Cacha' clya jí'í ya: ¿tilaca nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni cña nu ndyu'ni nu'u? —nacuí ngu'.

3 Li' nguxacuí Jesús cha' jí'í ngu' bi':

—Jua'a na' xcucane na' sca cha' jí'í mā cha' xacuí mā cha' 'na:

4 ¿Tilaca nda chacuayá' jí'í jyo'o Juan cha' ntyucuatya yu jí'í ngu' lacua? ¿Ha ycuí' Ndyosi? ¿Ha ñatí chalyuu nda chacuayá' jí'í yu?

5 Lo'lo li' nguxana ngu' nhcui' tube ngu' lo'lo tya'a ngu':

—¿Ñi'ya ñacuí na juani? —nacuí ngu' jí'í tya'a ngu'—. Si ñacuí na cha' ycuí' Ndyosi nda chacuayá' jí'í Juan bi', li' ndi'ya xacuí yu jua cha' jí'í na: “¿Ni cha' ná jlya ti' mā cha' nu ngulu'u yu lacua?”

6 Si ñacuí na cha' ñatí chalyuu nda chacuayá' jí'í Juan bi' ni, li' cujuui nu quiña'a tsa ñatí nu ndi'í re jí'í na lo'lo quee, cha' tu'ba jí'í ycuí' Ndyosi cha' nhcui' Ni lo'lo ñatí ngua jyo'o Juan bi', nti' ngu'.

7 Li' nguxacuí nu ngu' tlyu bi' cha' ná jlo ti' ngu' tilaca nda chacuayá' jí'í jyo'o Juan bi', cha' ntyucuatya yu jí'í ngu'.

8 Li' nacuí Jesús jí'í ngu':

—La cui' ti na', ná cacha' na' jí'í mā tilaca nda chacuayá' cha' cua'ni na' cña re —nacuí.

Cuí jí'í msu xña'a jí'í ngu'

⁹ Lo'o ti nguxana Jesús nda sca cuii lo'o ngu' nu ndu slo:

—Ntsu'u sca nu qui'yu nu ntsu'u sca lo'o su ndyataa yu yaca si'yu losu' tyixi jii yu. Lo'o li' nda yu yuu su ndu'ni yu cña ngüijña xa' ñati. Chacua' li' ndu'u yu ndyaa yu tyijyu' tyuu tsa tyempo.

¹⁰ Nu lo'o cua ndyalaa tyempo suu ngu' si'yu bi', li' ngulo nu xu'na yuu bi' cña jii sca msu jii yu, cha' tsa jña jii ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o jii yu, cha' ta ngu' sa yu'be si'yu nu nga'a cha' tyacua jii xu'na yuu bi'. Pana nu ngu' bi' ni, ngujui' ngu' jii msu bi', ngulo'o ngu' jii; lo'o nguxtyuu yu ñaa yu slo xu'na yu, ni sca na ná nda ngu' jii.

¹¹ Li' nda xu'na yuu bi' chaca msu ndyaa. Pana la cui' jua'a ngua'ni ngu' lo'o nu chaca msu bi'; chiya'a tsa nchcui' ngu' lo'o, li' ngujui' ngu' jii, lo'o la cui' jua'a ná nda ngu' ni sca si'yu jii.

¹² Xa' nda xu'na yuu bi' jii chaca msu ndyaa, cha' jña yu na nu ntsu'u lo cña bi'. Pana lo'o yu bi', ti' tsa ngua'ni quicha ngu' nu ndyu'ni cña bi' jii, ña'a cuayá' nu ngulo'o ngu' jii nde chu' lo'o bi'.

¹³ Lo'o li' ngulacua ti' xu'na yuu bi': “¿Ñi'ya cua'ni na' juani? Ndi'ya cua'ni na': Ta na' jii sñi' ycu' ca na' nu tyaca'a tsa jna' cha' tsa ca bi'. Ná tyiquee' tyaja'a ngu' taquiya' ngu' jii yu bi'”, nacui xu'na yuu bi' li'.

¹⁴ Nu lo'o na'a ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi' jii

yu cuañi' cha' lijya yu, li' ndi'ya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': “Yu cua laca nu nti' cha' qui'ya jii cña re. ¿Ñi'ya cua'ni na cha' cujuu na jii cha' tyanu cña re ji'na, cha' caca na xu'na lo'o re?” nacui nu ngu' cuxi bi' jii tya'a ngu' li'.

¹⁵ Hora ti ngulo'o ngu' jii sñi' xu'na yuu bi' chu' lo'o. Li' ndyujui' ngu' jii.

Li' nchcuane Jesús jii ngu' nu ndyuna cuii bi':

—¿Na laca cua'ni nu xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' cuxi bi', nti' ma?

¹⁶ Nclyacua ti' na' cha' caa ycu' xu'na yuu tu'ni, cha' cujuu jii nu ngu' cuxi bi', lo'o li' ta yuu bi' jii xa' ñati cha' cua'ni ngu' cña ndacua.

Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' nacui' ngu':

—¡Ná cua'ni ycu' Ndyosi jua'a!

¹⁷ Na'a tsa Jesús jii ngu', li' xa' nchcui' lo'o ngu' chaca quiya':

—¿Ni cha' laca nu nchcui' quityi cusu' jii ycu' Ndyosi lacua? Ndi'ya nchcui' quityi bi':

La cui' quee tonu nu nguxcuaa cuityi ni' jii cha' ná tso'o ña'a nti' ngu', cua ngujui cña nu cua'ni quee bi' juani;

ndu bi' su ndulo la cha' jii cuentya jii ycu' Ndyosi.

¹⁸ Na' laca ñi'ya laca quee tonu bi' —nacui Jesús—, cha' ñi'ya nu ngua'ni cuityi ni' lo'o quee bi', jua'a ndyu'ni ma lo'o na'. Pana si nti'

ñati cua'a jil'i cha' jna', nga'aa tso'o tyil'i ñati bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati chalyuu, tye cha' tsiya' ti jil'i ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna' lo'o tya nguti'i ngu' nde chalyuu.

Cha' jil'i cñi cña loo ngu'

19 Lo'o li' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, ngua ti' ngu' cha' xñi ngu' jil'i Jesús cha' tyaa lo'o ngu' jil'i preso la cui' hora bi'; cua ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' jil'i ycuil' ngu' nchcui' Jesús lo'o nchcui' yu cui' bi'. Pana ntsii ngu' xi jil'i ñati quich'i bi'.

20 Li' ngusta ngu' jil'i ñati cha' tyu cua jil'i Jesús, cha' cui'ya ngu' cuentya ni cha' ta yu; cuaana ti ngua'ni ngu' jua'a, cha' culacua ti' Jesús cha' ñati tso'o laca ngu'. Na cua nti' ngu' cha' cuna ngu' sca cha' nu tyu'u tu'ba Jesús, lo'o li' xqui'ya cha' bi' taca jil'i ngu' sta ngu' qui'ya jil'i yu. Li' tyaa lo'o ngu' jil'i yu ya' ngu' gobierno, cha' cua'ni cuayá' ngu' jil'i yu.

21 Bi' cha' nchcuane ngu' cuiñi bi' jil'i Jesús li':

—Mstru —nacu' nu ngu' cuiñi bi'—, jlo ti' ya cha' xcui' cha' liñi nchcui' nu'u. Tso'o tsa ndyu'u lcaa cha' nu ngulu'u nu'u. Si'i na tyaca'a la ndu'ni nu'u jil'i sca ngu'; masi culiya' ngu', masi nchca tsa jil'i ngu', stu'ba ti ndu'ni nu'u lo'o cua ña'a ca ñati. Cha' liñi jil'i ycuil' Ndyosi nclu'u nu'u.

22 Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cacha' liñi nu'u jil'i ya: ¿Ha

ntsu'u chacuayá' jil'na cha' ta na cñi cña loo na jil'i rey tlyu nu ndil'i xa' tsu' bi', o tso'o la si ná ta na cñi cña loo jil'i rey bi'? —nacu' ñati bi' jil'i Jesús.

23 Ngua tii Jesús ña'a cha' cuiñi nu ntsu'u tyiquee ngu' lo'o nchcuane ngu' jil'i yu jua'a. Li' nacui' yu jil'i ngu':

—¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' ma jua'a lo'o na'? —nacu' yu jil'i ngu'—.

24 Cul'u ma sca cñi plata 'na.

Li' ngulu'u ngu' nu cñi plata bi' jil'i yu.

—¿Tilaca laca nu ca jil'i lcuil' nu nga'a chu' cñi re? ¿Ti jil'i xtañi yu nu nscua chu' cñi re? —nacu' Jesús jil'i nu ngu' cuiñi bi' li'.

25 Nguxacu' ngu' cha' jil'i yu li':

—Xtañi rey tlyu nu ndil'i xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacu' ngu' li'.

—Tso'o —nacu' Jesús li'—, jil'i rey tlyu bi' tya ma lcaa na nu nga'a cha' ta ma jil'i lacua; jua'a jil'i ycuil' Ndyosi tya ma lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma jil'i Ni.

26 Ná ngujui ñi'ya nu sta ngu' qui'ya jil'i Jesús nde su ndil'i ngu' quich'i bi'. Pana ndube tsa ti' ngu' jil'i yu xqui'ya cha' nu cua nguxacu' yu jil'i ngu' bi', bi' cha' ti' tya ndyaa ti'i ngu' bi' li'.

Nchcuane ngu' jil'i Jesús ñi'ya caca nu lo'o tyu'ú jyo'o ñati chaca quiya'

27 Ca tiya' la li' ndyalaa chaca taju ngu' judío, ndyaa na'a ngu' jil'i Jesús. Ngu' sadyuceo laca ngu' bi', ngu' nu

nacui cha' ná ntsu'u ni sca jyo'o nu taca jii' tyu'ú chaca quiya'.

²⁸ Lo'o li' nacui ngu' bi' jii' Jesús:

—Mstru —nacui ngu'—, nu ngua sa'ni nguscua jyo'o Moisés sca cha' lo quityi nu ndyanu ji'na. Ndi'ya nchcui' cha' bi': nu lo'o cua ngujuii sca nu qui'yu lo'o ndyanu ti'i clyo'o yu, si ná ndi'i ni sca sñi' ngu', li' ntsu'u cha' jii' tya'a ngula yu nu ntucua ycu' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a ti'i bi'. Lo'o caja sñi' ngu' li', sñi' tya'a yu nu cua ngujuii laca sñi' clyo ñacui ngu'.

²⁹ Pana ndi'ya ngua sca quiya': Nguti'i cati tya'a ngu' qui'yu xcui' tya'a ngula ngu'. Ngujui clyo'o nu cusu' la, pana ngujuii yu lo'o bilya caja ni sca sñi' yu.

³⁰ Tya'a ngula yu nu nchca tyucuaa ngujui clyo'o lo'o nu cuna'a ti'i bi' li', pana la cui' ti ngujuii yu lo'o bilya caja sñi' yu.

³¹ Lo'o jua'a tya'a ngula yu nu nchca tyuna, bi' ngujui clyo'o lo'o nu cuna'a bi'; jua'a lcaa tya'a ngu' bi', ngujui clyo'o ngu' lo'o nu cuna'a bi'. Pana ngujuii ca ta'a cati tya'a ngu' qui'yu bi', lo'o ni sca sñi' ngu' ná ntsu'u lo'o nu cuna'a bi'.

³² Ca su ndye cha' li', lo'o nu cuna'a bi' ngujuii li' —nacui ngu' jii' Jesús—.

³³ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', ¿tilaca laca nu caca clyo'o nu cuna'a bi' chañi ca? Lo'o ngutu'ú nu cuna'a bi' chalyuu, ngujui

clyo'o cho' lo'o tsaca yu, lo'o li' ngujui clyo'o cho' lo'o chaca yu, ña'a cuayá' nu ngujui clyo'o lo'o ca ta'a cati tya'a ngu' bi'. ¿Tilaca laca nu chañi ca cha' ngua clyo'o cho' bi'?

³⁴ Li' nguxacui Jesús cha' jii' ngu' bi':

—Nde chalyuu cua ña'a ca ngu' qui'yu lo'o ngu' cuna'a ndyiji clyo'o ngu'.

³⁵ Pana ñati nu caja chaca chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii' ngu' ca slo ycu' Ndyosi ni, nu lo'o tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', nga'aa caja clyo'o ngu', ni nga'aa ta ngu' jii' sñi' ngu' cha' caca clyo'o ngu',

³⁶ cha' ca bi' nga'aa ntsu'u cha' cajaa ngu' tsiya' ti. Caca ngu' bi' ñi'ya laca xca nu ndi'i slo ycu' Ndyosi; caca ngu' sñi' ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'.

³⁷ Jyo'o cusu' Moisés ndacha' ji'na cha' chañi cha' tyu'ú jyo'o ñati chaca quiya'. Lo quityi bi' nguscua Moisés ñi'ya ngua lo'o na'a yu yaca ca'cña ti nu ndyatü quii' tyucui ña'a lo yaca bi', pana ná ndye ndyaqui bi'. Li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi laja quii' bi' lo'o nacui Ni cha' Xu'na jyo'o Abraham laca Ni, Xu'na jyo'o Isaac laca Ni, Xu'na jyo'o Jacob laca Ni. Ñati tya'a na nu nguti'i chalyuu re cua sa'ni la ngua ngu' jyo'o bi'.

³⁸ Pana ná nacui quityi bi', cha' na cua ngua ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi', masi ña'a ti tya laca Ni Xu'na ngu' bi' juani; jua'a ndyu'u cha' bi'. Bi' cha'

lo'o jil'i ñati lu'ú laca Ni loo, lo'o jua'a nti' tsa Ni cha' lcaa ñati chalyuu tyil'i cuentya jil'i ycuil' Ni —nacuï Jesús.

39 Li' nacui sca tucua ti mstru cha' jo'ó bi' jil'i Jesús:

—Cusu', tso'o tsa nchcui' nu'u —nacuï ngu' jil'i.

40 Ndyutsij ngu' li'. Nga'aa ngua'ni tyiquee ngu' cha' chcuil' ngu' xi xa' la cha' lo'o Jesús.

Nhcuane Jesús jil'i ngu' cuentya jil'i nu Cristo

41 Li' nhcuane Jesús jil'i ngu':

—¿Ni cha' laca nacui ngu' cha' rey David ngua jyo'o cusu' jil'i Cristo?

42 Ndi'ya cha' nguscua ycuil' David bi' lo quityi Salmos:

Ycuil' Ndyosi nu laca Xu'na na nacui jil'i Cristo nu Xu'na na':

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cuil' 'na, cha' stu'ba ti caca nu'u loo lo'o na'”, nacui Ni,

43 “ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' jil'i lcaa tya'a cusu' nu'u”, nacui ycuil' Ndyosi jil'i Cristo li'.

44 Xu'na na', ngua'ni ycuil' David jil'i Cristo. ¿Ñi'ya caca chcuil' ngu' cha' jyo'o cusu' ti jil'i Cristo ngua David lacua?

Ngusta Jesús qui'ya jil'i mstru cha' jo'ó bi'

45 Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i. Lo'o jua'a lcaa ñati nu ndi'l' slo nchca'a jyaca ngu' jil'i cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

46 —Tii ti ti' ma cha' ná cñilo'o mstru cha' jo'ó jua jil'i ma. Ndiya tsa ti' mstru bi', cha' laca ngu' tlyu; bi' cha' lacu' ngu' bi' late' tyucui' cu', cha' lye tsa cua'ni chi' ngu' loo ngu' bi' lo'o tsa' ngu' bi' lcaya', jua'a nti' ngu' mstru bi'. Xcuil' lo yaca xlya nu tso'o la ña'a ntyucua ngu' bi' ne' laa jil'i ngu', jua'a ntyucua ngu' bi' ca su tso'o la lo'o ndya'a ngu' bi' ta'a.

47 Hasta nxlyaa' ngu' bi' ña'a tsaca ni'l' jil'i nu cuna'a ti'i. Cñilo'o ti ngu' bi' jil'i ñati cha' ñati tso'o laca ngu' bi'; bi' cha' quiña'a tsa cha' jo'ó nchcui' ngu', tyiquee' tsa nchcui' ngu' lo'o ycuil' Ndyosi li'. Pana tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; bi' cha' tlyu la cha' ti'í caca jil'i ngu' bi', lye la chcube' ngu' bi' li'.

21

Cha' tso'o jil'i nu cuna'a ti'i

1 Lo'o li' na'a Jesús jil'i ngu' culiya' nu ndya'a ne' laa, cha' nsu'ba ngu' cñi ne' cñá' su tyu'u msta.

2 Lo'o jua'a na'a yu jil'i sca nu cuna'a ti'i nu ngusu'ba tucua tya'a ti cñi sube ne' cñá' bi'.

3 Li' nchcui' Jesús lo'o tya'a ndya'a yu:

—Chañi cha' nu nda na' lo'o ma, cha' quiña'a la cñi nda nu cuna'a ti'i jua que lcaa xa' ñati.

4 Nu ngu' culiya' jua ni, nda ngu' xi cñi nu cua ntyucua ti jil'i ngu'; lo'o nu cuna'a ti'i jua ni, ti'i tsa, pana cua nda ma'

lcaa nu ntsu'u ti xi ji'í ma' cha' tyiji yu'u ji'í ma' chalyuu re.

Ngulala ti cati nu laa tonu bi'

⁵ La cui' hora ndu xi ñati nchcui' ngu' cha' ji'í laa tonu bi', lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' ji'í quee nu tso'o tsa ña'a nu ntsu'u ji'í laa bi'; nchcui' ngu' cha' ji'í na nu tso'o tsa ña'a, na nu cua nda ngu' ña'a msta ti ji'í cha' caca tso'o la ña'a ne' laa bi'. Li' nchcui' Jesús cha' ji'í laa bi':

⁶ —Tyalaa tsá nu tye cha' ji'í lcaa na nu ña'a cu'ma re juani cati, ña'a cuayá' nu nga'aa tyanu ni sca quee nu xñi ca'a chu' tya'a.

Cha' ti'í nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

⁷ Li' nchcuane ngu' ji'í Jesús:

—Mstru, ¿ni jacua' caca cha' bi'? —nacui' ngu' ji'í Jesús—. ¿Ñi'ya caca ca cuayá' ti' ya lo'o cua caca ti cha' cuxi bi'?

⁸ —Cui'ya ma cuentya —nacui' Jesús li'—, cha' ná tucui cñilo'o ji'í ma. Quiña'a tsa ngu' caa ngu' nu ñacui' cha' Cristo laca ycu' ca ngu': “Juani ndyalaa tyempo bi'”, ñacui' ngu' bi'. Pana ná xñi ma cha' ji'í ngu' bi'.

⁹ Nu lo'o caja cha' ji'í ma cha' cua lijya tyempo cusuu, masi nde quichi tyi ma, masi tyijyu', ná cutsii ma li'. Nga'a cha' caca lcaa cha' bi' cloy la, pana tya lyiji tyalaa hora tye chalyuu.

¹⁰ Li' tya nda la Jesús cha' lo'o ngu':

—Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', jua'a xuu tya'a ñati sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi tonu.

¹¹ Lye tsa clyacui chalyuu li', lye tsa caca jbi'ña ji'í ngu'; cua ña'a ca quichi caa quicha tyaala nu xñi ji'í lcaa ngu' li'. Lye tsa ña'a caca nde cua, tyi'í yutsii tya chalyuu lo'o ña'a ngu' sca na tlyu nu tyaca nde cua.

¹² 'Lo'o cu'ma ni, nu lo'o tya lyiji caca cha' bi', li' xñi ngu' ji'í ma cha' sca' ngu' ji'í ma, ta ngu' cha' ti'í ji'í ma, sta ngu' qui'ya ji'í ma su ndyu'u ti'í ngu' ne' laa; lo'o jua'a su'ba ngu' ji'í ma ne' chcu, tsa lo'o ngu' ji'í ma slo rey, jua'a slo xa' ngu' nu laca loo, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' 'na.

¹³ Masi cuxi tsa caca cha', pana caja tyempo ji'í ma cha' chcu' ma cha' jna' lo'o ngu' li'.

¹⁴ Ná quiña'a tsa cha' clyacua ti' ma yala la, ñi'ya nu chcu' ma lo'o ngu' nu laca cña cha' cua'ni lyaá ycu' ca ti ma ji'í ma.

¹⁵ La cui' hora bi' cua'ni na' cha' ca'ya cha' hiq ue ma cha' ca jlo ti' ma ñi'ya nu chcu' ma lo'o ngu' bi', cha' ná caja cha' nu xtyacui tya'a cusuu ma lo'o ma, cha' ná caja ñi'ya nu chcu' loo ngu' ji'í ma.

¹⁶ La cui' sti ma, la cui' ngu' tya'a ngula ma, masi tya'a tyijyu' ti ma, masi tya'a tso'o ma, la cui' ca ngu' bi' tsa lo'o ngu' ji'í ma slo ngu' tisiya. Lo'o ntsu'u cu'ma nu cujuui ngu' ji'í ma li',

17 cha' tyucui ña'a chalyuu ntsu'u quiña'a tsa ngu' nu ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'í ma xqui'ya na'.

18 Pana ná chcuna' ni sca quicha' hique cu'ma cuentya ji'í ycuí' Ndyosi.

19 Nu lo'o cua ndalo ma ji'í lcaa cha' cuxi bi', li' tya caja chalyuu ji'í ma lo'o cua ndye cha'.

20 Pana nu lo'o ña'a ma cha' nsu'ba lo'o ngu' cusu tyi'í ca to' quichi Jerusalén re, li' ca cuayá' ti' ma cha' cua tye ti cha' ji'í quichi tyi ma re.

21 Lo'o li' lcaa cu'ma, lo'o lcaa ngu' nu tya ndi'í loyuu su cuentya Judea re, nga'a cha' xna ma tyaa ma tyu'u cuatsi' ma nde ca'ya; jua'a ngu' nu ndi'í quichi Jerusalén re, ntsu'u cha' tyu'utsu' ngu' quichi re; jua'a ngu' nu ndi'í ne' quixi', nga'aa caja tyempo cha' tyaa ngu' nde quichi.

22 Tsa chcube' ma caca tsa bi', lo'o li' nga'a cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nscua lo quityi cusu' cha' caca.

23 Tya'na tsa caca ji'í ngu' cuna'a nu ntsu'u sñi' tsa bi'; jua'a tya'na tsa caca ji'í nu ngu' cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ndyati', cha' lye tsa tyu'u cha' ti'í lo yuu; cuxi tsa cha' ti'í caca ji'í ngu' li'.

24 Ntsu'u ngu' nu cajaa laja cha' cusu bi', lo'o jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu tyaa ngu' preso lcaa lo yuu su cuentya ji'í xa' nasiyu tiyiyu' la. Satá quiya' ngu' xa' tsu' bi' ji'í quichi Jerusalén re, ña'a cuayá' nu tye tyempo nu ngujui chacuayá' ji'í ngu' bi',

cha' caca ngu' loo ca nde.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa ycuí' nu cua nda Ni ji'í lijya cha' caca ñati

25 Tyu'u tucua cuayá' nu tyaca' ña'a ngu' lo cuichaa li', jua'a lo co', la cui' jua'a lo cualya nu ntsu'u nde cua. Lo'o li' lye tsa quichi cha' hique ñati chalyuu; cutsii tsa ngu' li', xqui'ya cha' lye tsa cañi ntyiji'í clyoo' lo hitya tyujo'o.

26 Hasta tyucua ti ti'í ñati, xqui'ya cha' cutsii tsa ngu' laja lo'o ntajatya ngu' si tya caca la cha' cuxi bi'; lye tsa culacua ti' ngu' na ca caca chalyuu. Lo'o jua'a lye tsa quiña lcaa cuii nu ntsu'u nde cua.

27 Li' ña'a ngu' ji'í ycuí' na' nu cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñati, ña'a ngu' lo'o tyaa na' laja coo nu ndubi tsa ña'a. Tlyu tsa chacuayá' ngujui jna' cha' tyaa na' li'; jua'a lye tsa quiji'í xee loo na' lo'o caa na' li', nu lo'o caca na' loo.

28 Nu lo'o xana caca cha' bi', li' cua'ni tlyu ma tyiquee ma, taca ca chaa ti' ma chaca quiya' cha' cua ngulala tsa clyaa ma li' —nacui Jesús.

29 Lo'o jua'a nda Jesús chaca cuii re lo'o ngu' li':

—Ña'a ma xi ji'í cua ña'a ca yaca quityi, ña'a ma xi ji'í yaca ntsati;

30 lo'o ña'a ma cha' cua ntyucua laca', li' nchca cuayá' ti' ma cha' cua ngulala ti caca ni tyo.

31 La cui' jua'a caca lo'o caca lcaa cha' nu cua nhcui' na', li' ca cuayá' ti' ma cha'

cua caa ti ycuí' Ndyosi cha' caca Ni loo.

³² Chañi cha' nu nda na' lo'o mā —nacuí Jesús—, caca lcaa cha' bi' lo'o bilya tye cha' jilí ñatí nu lu'ú chalyuu juani.

³³ Tye cha' jilí lcaa na nu ntsu'u nde cua, tye cha' jilí lcaa na nu ntsu'u nde lo yuu, pana ná tye cha' jilí cha' nu cua nchcui' na' lo'o mā; nga'a cha' caca cha' bi'.

³⁴ Cui'ya mā cuentya, cua'a mā jilí ycuí' ca mā cha' tii ti ti' mā tyilí mā lo'o tyalaa tsá bi'; si culiji yu'u ti mā chalyuu jilí mā jua'a ti lo'o ndya'a tsa mā calle, lo'o cu'bi ti mā, la cui' jua'a si ntsu'u tyuu tya'a cha' nu ndube tsa ti' mā jilí, ná caca tyilí mā tii ti ti' mā lí'. Ñi'ya ndyacu' sca lco'o,

³⁵ jua'a caca nu lo'o tyalaa tsá bi' ca su ndi'í lcaa ñatí lu'ú tyucui' ña'a chalyuu.

³⁶ Tii ti ti' mā tyilí mā chalyuu lacua. Lcaa tyempo chcuí' mā lo'o ycuí' Ndyosi cha' xtyucua Ni jilí mā, cha' talo mā lo'o caca cha' cuxi bi' chalyuu. Lo'o lí' caja ñi'ya nu tyalaa mā su tyucua ycuí' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñatí, cha' cua'ni cuayá' na' jilí mā —nacuí Jesús jilí ngu'.

³⁷ Lcaa tsá ndacua ndya'a Jesús nclyu'u yu jilí ngu' ne' laa tonu ca quichí Jerusalén bi'; lcaa talya ndyu'u yu ndyaa yu ndi'í yu nde lo ca'ya nu ntucua cacua ti, nu naa ca'ya Olivos.

³⁸ Lcaa tsá, tlya tsa ndya'a quiña'a ñatí ne' laa tonu bi',

cha' cuna ngu' ni cha' nda Jesús.

22

Cuaana ti ngüñi cha' jilí ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' jilí Jesús

¹ Cua ngulala ta'a nu lo'o ndacu ngu' judío sca lo xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya'; ta'a pascua, jua'a naa ta'a bi'.

² Lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o mstru cha' jo'ó bi' ni, nclyana ngu' ñi'ya caca cha' cujuí ngu' jilí Jesús, masi ntsii ngu' jilí ñatí quichí.

³ Lí' ndyatí ycuí' nu xña'a nu naa Satanás ne' cresiya jilí Judas Iscariote, masi la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jilí Jesús laca yu bi'.

⁴ Bi' laca nu ndyaa, ndyaa na'a jilí ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o jilí ngu' nu laca cña ne' laa. Lí' nchcui' yu lo'o ngu' bi' ñi'ya nu cua'ni yu cha' tya yu jilí Jesús ya' policia, cha' tyaa lo'o ngu' jilí slo sti jo'ó bi'.

⁵ Tso'o tsa ngua ti' ngu' sti jo'ó bi'. Lo'o lí' nacuí ngu' bi' jilí yu cha' ta ngu' cñi jilí;

⁶ ngüñi cha' jilí yu lo'o ngu', bi' cha' nguxana yu ngulana yu ñi'ya nu cua'ni yu cha' tyaa lo'o yu jilí Jesús laja lo'o ná ndi'í ñatí.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sii lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jilí

⁷ Lí' ndyalaa tsá ta'a nu ndacu ngu' xlyá tiji; la cui' tsá bi' ntsu'u cha' cujuí ngu' xlyá' cuañi' cha' cacu ngu' sii ta'a pascua bi'.

⁸ Li' ngulo Jesús cña ji'i Juan lo'o ji'i Pedro:

—Yaa clya ma cha' cua'ni cho'o ma sijj nu cacu na cuentya ji'i ta'a pascua —nacu j yu ji'i ngu' bi'.

⁹ Li' nchcuane ngu' bi' ji'i yu:

—¿Macala nti' nu'u cha' cua'ni cho'o ya sijj bi'?

¹⁰ Nguxacu Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Nu lo'o tyalaa ma to' quichj, li' tyacua tya'a ma lo'o sca nu qui'yu nu ntucua sca te'i hitya scu yu —nacu Jesús—. Tyu'u lca'a ma ji'i yu ña'a cuayá' nu tyalaa ma toni'i su tyatí yu ni'i.

¹¹ Li' chcu'i ma lo'o ngu' ca tyi bi': “Ndi'ya ñacu mstru ji'na jinu'u: ¿Macala ntucua cuarto su caa na' cha' cacu na' sijj lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a 'na, cha' cua'ni ya ta'a pascua re?” ñacu ma ji'i yu.

¹² Li' culu'u yu sca cuarto ji'i ma, sca cuarto tlyu ca cua la nu cua laca ngua tso'o. Ca bi' cua'ni cho'o ma sijj bi' —nacu Jesús ji'i ngu'.

¹³ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' bi' li'; lo'o ñi'ya nu nacu Jesús ji'i ngu' cha' caca cha' bi', jua'a ngua cha'. Li' ngua'ni cho'o ngu' sijj cuentya ji'i ta'a pascua bi'.

¹⁴ Nu lo'o ndyalaa hora cha' cacu ngu' sijj, li' ndyaa tucua Jesús to' mesa lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'.

¹⁵ Li' nacu j yu ji'i ngu' bi': —Tya sa'ni nti' tsa na' cha' cacu na' sijj ta'a pascua re lo'o cu'ma, nu lo'o tya lyiji ti cajaa na' —nacu Jesús—.

¹⁶ Nti' na' cacha' na' ji'i ma cha' ni chaca quiya' nga'aa cua'ni na' ta'a re lo'o cu'ma ña'a cuayá' nu tye chalyuu, lo'o li' cacu na stu'ba ti lo'o caca ycu'i Ndyosi loo ji'i lcaa ñati.

¹⁷ Li' ngusñi Jesús sca vaso vino, ndya xly'a'be ji'i ycu'i Ndyosi li'. Ndi'ya nacu j yu ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi' li':

—Co'o ma vino nu ntsu'u ne' vaso re, lo'o jua'a ta ma vino re co'o ca ta'a tya'a ma —nacu Jesús li'—.

¹⁸ Chañi cha' nu ndacha' na' ji'i ma, cha' nga'aa co'o na' vino lo'o ma ña'a cuayá' nu caca ycu'i Ndyosi loo ji'i lcaa ñati.

¹⁹ Nu lo'o cua ntsu'u xlyá bi' ya' Jesús, li' ndya xly'a'be ji'i ycu'i Ndyosi, cuati ngusa'be yu xlyá bi', cha' tacha ji'i ngu'. Li' nchcu'i yu lo'o ngu':

—Nde laca na', ycu'i cuaña' na' laca re. Na cua nda ycu'i Ndyosi Sti na' 'na cha' cajaa na' cha' caca tso'o cha' ji'i cu'ma. Tyi'u ti' ma 'na lo'o cacu ma xlyá re.

²⁰ La cui' jua'a ngua'ni Jesús lo'o vaso bi' lo'o ndye ndyacu ngu'.

—Lo'o co'o ma vino re tyi'u ti' ma ji'i cha' cucui nu cua quiñi ti ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ma —nacu Jesús li'—. Nu lo'o cajaa na' lo crusi, li' tyalú tañi na' xqui'ya cu'ma.

²¹ 'Pana nga'a yu juani la cui' yu nu cuju'i' cresiya 'na ji'i ngu' cuxi; stu'ba ti nga'a yu bi' to' mesa re lo'o na' —nacu Jesús li'—.

22 Nga'a cha' tsa'a na' nu
cua lijyaā cha' caca na' ñati,
tsa'a tyucuii su cua nscua
cuayá' cha' tsa'a cuentya ji'i
ycui' Ndyosi Sti na'. Pana
tya'na tsa nu qui'yu nu cua
cujui' ti cresiya 'na ji'i ngu'
cuxi bi'.

23 Li' nguxana ngu' nchcui'
ngu' lo'o tya'a ndi'i ti ngu':

—¿Tilaca laca nu tya ji'i
mstru ji'na re ya' ngu' xña'a?
—nacui ngu'.

*Nchcui' tyucuaa ti' ngu'
lo'o tya'a ndyaca tsa'a ti ngu'*

24 Lo'o ti nguxana ngu'
nchcui' tyucuaa ti' ngu' lo'o
tya'a ndyaca tsa'a ti ngu',
nchcui' ngu' cha' ji'i tilaca nu
caca loo la ji'i tya'a ngu'.

25 Laja li' xa' nchcui' Jesús
lo'o ngu' chaca quiya':

—Cua ña'a ca xu'na cha-
lyuu, tso'o tsa ncyo bi' cña
ji'i ñati ji'i; ñati nu tso'o tsa
ndu'ni laca nu laca loo bi',
nacui ngu' li'.

26 Pana cu'ma ni, ná ntsu'u
cha' cua'ni ma jua'a lo'o tya'a
ma. Ndi'ya cua'ni ma tso'o la:
nu lo'o nti' ma cha' ndulo la
cha' ji'i ma que cha' ji'i tya'a
ma ni, li' nga'a cha' cua'ni ma
ñi'ya si laca ma nu cuañi' la
ji'i tya'a ma —nacui Jesús ji'i
ngu' bi'—. Jua'a cu'ma nu nti'
ma culo ma cña ji'i tya'a ma
ni, nga'a cha' cua'ni ma cña
cuentya ji'i lcaa tya'a ma.

27 ¿Tilaca laca nu ndulo la
cha' ji'i lacua? ¿Ha nu ntucua
to' mesa cha' cacu? ¿Ha msu
nu nxacu ji'i yu? Chañi cha'
yu nu ntucua to' mesa ni, bi'
laca nu ndulo la cha' ji'i, cha'
bi' laca xu'na ngu'. Pana nu

na' ni, ñi'ya si laca na' sca
msu ji'i ma, jua'a ti ndi'i na'
laja cu'ma —nacui Jesús—.

28 'Cu'ma ni, cua ndi'i
ma lo'o na' lcaa tyempo
lo'o nchcube' na' ndi'i na'
chalyuu re,

29 bi' cha' ta na' sca cña tso'o
nu cua'ni ma cha' caca ma
cña lo'o na'; cña bi' caca ñi'ya
laca cña nu nda Sti na' 'na,
cha' caca na' loo.

30 Nga'a cha' stu'ba ti cacu
ma co'o ma lo'o na' ca su tlyu
bi' su tyucua na'; nga'a cha'
stu'ba ti tyi'i ma lo'o na' nu
lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa
ñati; lo'o jua'a cua'ni cuayá'
ma ji'i tya'a ñati ma, nu tii
tyucuaa tya'a taju ngu' Israel
tya'a na.

*Chcui' Pedro lo'o ngu' cha'
ná nslo yu ji'i Jesús tsiya' ti*

31 Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o
Simón Pedro bi':

—Simón —nacui—, laca
cha' ñi'ya laca si cua ngüijña
Satanás chacuayá' cha' cua'ni
lya' ti' ji'i lcaa cu'ma; cua nti'
yu cua'ni cuayá' yu ji'i ma,
cha' xcutsii yu ji'i ma. Ñi'ya
laca lo'o nscuii ngu' ji'i si'yu
trigo cha' tyubii ji'i, jua'a
cua'ni yu lo'o ma, nti' yu.

32 Pana cua ngüijña na' ji'i
ycui' Ndyosi Sti na' cha' jinu'u
Pedro, cha' ná tye cha' jlya ti'
nu'u 'na. Lo'o cua nteje tacui
cha' cuxi bi' hi, nu lo'o xa'
chcui' nu'u cha' 'na, li' taca
xyucua nu'u ji'i xa' la tya'a
ma cha' tso'o la xña ngu' cha'
'na.

33 —Cusu' —nacui Simón
li'—, ná ndu'ni cha' jna' masi
tsa'a lo'o nu'u ne' chcu, masi

cajaa na' lo'o nu'u —nacuĭ jĭĭ Jesús.

34 —Ndi'ya nchcui' na' lo'o nu'u juani, Pedro —nacuĭ Jesús jĭĭ—, cha' nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e talya juani, li' sna quiya' ñacuĭ nu'u cha' ná nslo nu'u 'na.

Cua ngulala ti hora nu chcube' Jesús

35 Li' nchcuane Jesús jĭĭ ngu':

—Nu lo'o ngulo na' cña jĭĭ mā cha' tsaā mā xa' quichi nu ná lo'o cujuĭ cñi jĭĭ mā, ná lo'o xa' cujuĭ, ná lo'o caña jĭĭ mā, ¿ha ntsu'u na nu lyiji jĭĭ mā li'?

—Ná sca na lyiji jĭĭ ya li' —nguxacuĭ ngu' cha' jĭĭ.

36 Li' nacuĭ Jesús jĭĭ ngu':

—Jua'a ngua tu'ni, pana xa' ña'a nga'a cha' cua'ni mā juani. Nu cu'mā nu ntsu'u cujuĭ cñi jĭĭ mā ni, lo'o bi' cui'ya mā tsaā mā, lo'o xa' cujuĭ lo'o; si ná ntsu'u maxtyi cusuū jĭĭ mā, nga'a cha' cujuĭ mā ste' mā cha' cui'ya mā maxtyi.

37 Jua'a cha' nchcui' na' lo'o mā cha' nga'a cha' tyu'u tucua cha' cuxi nu nchcui' quityi cusu' cha' caca 'na. Ndi'ya nscua cha': “Ñi'ya nu ndu'ni ngu' lo'o ñatĭ cuxi, jua'a cua'ni ngu' lo'o ycuĭ Cristo”. Lcaa cha' nu nscua cha' caca 'na, jua'a caca 'na tu'ni —nacuĭ Jesús jĭĭ ngu'.

38 Li' nacuĭ ngu' bi' jĭĭ:

—Cusu', nde ntsu'u tucua tya'a maxtyi cusuū —nacuĭ ngu'.

—Cuayá' cua lacua —nacuĭ Jesús li'.

Nhcui' Jesús lo'o ycuĭ Ndyosi Sti yu ca Getsemani

39 Li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca lo ca'ya Olivos, ñi'ya nu ndu'ni ti yu. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jĭĭ bi', ndu'u lca'a ngu' jĭĭ yu li'.

40 Nu lo'o ndyalaa ngu' ca bi', li' nacuĭ Jesús jĭĭ ngu':

—Chcui' mā lo'o ycuĭ Ndyosi Sti na' cha' ná tyijĭloo nu xña'a jĭĭ mā —nacuĭ.

41 Li' ndu'utsu' Jesús nde slo ngu' ña'a cuayá' nu tyalaa sca quee cu na, ca bi' ndyatū sti' Jesús cha' chcui' lo'o ycuĭ Ndyosi.

42 —Sti na' —nacuĭ yu—, ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'a nu caca cua'ni na' cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jĭnu'u? —nacuĭ Jesús jĭĭ ycuĭ Ndyosi Sti yu—. Pana nti' na' cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

43 Li' ndu'u tucua sca xca nu ngutu'u slo ycuĭ Ndyosi nde cua, cha' ta la juersa jĭĭ Jesús.

44 Nu lo'o lye tsa nchcubē' Jesús, li' lye la nchcui' yu lo'o ycuĭ Ndyosi. Lo'o li' ntyucua jatá Jesús, ndyalú nchcua' lo yuu; ñi'ya si nchcua' tañi ycuĭ, jua'a ña'a.

45 Ndyē nchcui' Jesús lo'o ycuĭ Ndyosi Sti yu, li' nguxtyuū yu ñaa yu slo nu ngu' nu ndyaca tsa'a jĭĭ yu. Li' nquije ngu' jĭĭ yu, ndi'ĭ ngu' laja' ngu' cha' ndye juersa jĭĭ ngu', cha' xñi'ĭ tsa ti' ngu'.

46 Li' nacuĭ yu jĭĭ ngu':

—¿Ni cha' laca ndi'ĭ mā laja' ti mā? Tyatū clyā mā cha' chcui' mā lo'o ycuĭ Ndyosi,

cha' ná tyijiloo nu xña'a jil'i mā.

Ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús preso

⁴⁷ Tya nchcui' ca Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa quiña'a tsa ñati. Nu naa Judas bi', tsaca yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús ni, ngulu'u yu tyucuijil'i ngu' quiña'a bi'. Ñaa yu ca slo Jesús cha' chcuicha' yu saca' Jesús.

⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o yu bi':

—Judas —nacui—, ¿ha bi' cha' chcuicha' nu'u 'na cha' tya nu'u 'na ya' ngu' cuxi, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati?

⁴⁹ Lo'o na'a ngu' nu ndu lo'o Jesús ñi'ya caca cha' bi', li' nchcuane ngu' jil'i yu:

—Cusu' —nacui ngu'—, ¿ha cua'a ya jinu'u lo'o maxtyi, cha' ná caa ngu' cua?

⁵⁰ Li' ngusicua tsaca tya'a ngu' bi' maxtyi jil'i yu, ngusi'yu yu jyaca sca msu jil'i xu'na sti jo'ó; ngusi'yu cu' yu scua' jyaca la'a tsu' cui jil'i yu.

⁵¹ Li' nacui Jesús jil'i ngu':

—Cuayá' tsa lo cua ti. Ta ti'j mā maxtyi jil'i mā.

Li' ngusta ya' Jesús lo scua' jyaca msu bi', ngua tso'o ca scua' jyaca yu li'.

⁵² Lo'o ti nchcui' Jesús lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' nu laca cña ne' laa, jua'a lo'o ngu' cusu' jil'i quichi, lcaa ngu' nu ñaa cha' tyaa lo'o ngu' jil'i:

—¿Ha na ndu'u cu'ma lijya mā lo'o maxtyi jil'i mā, lo'o yaca jil'i mā, cha' quijil'i yaca

mā 'na ñi'ya nu ntyijil'i na jil'i sca cuaana?

⁵³ Lcaa tsa lo'o nguti'j na' lo'o cu'ma ne' laa tonu bi', ni sca quiya' ná ngusacui ya' cu'ma 'na. Pana cua ngujui xi tyempo jil'i mā cha' cua'ni mā cha' cuxi bi' juani, cha' cua nda nu xña'a chacuayá' jil'i mā; la cui' nu bi' laca loo jil'i mā.

Lye tsa nchcui' Pedro cha' ná nslo yu jil'i Jesús

⁵⁴ Lo'o li' ngusñi ngu' jil'i Jesús cha' caca preso, ndyaa lo'o ngu' jil'i nde toni'j jil'i xu'na sti jo'ó. Lo'o Pedro ni, ndyaa lca'a yu jil'i ngu' tyijyu' ti li'.

⁵⁵ Ca bi' nguxtyu'u ngu' xi quii' cla'be la su laja to' ni'j, lo'o li' ndyu'u ti'j ngu' to' lquii' bi'; lo'o Pedro ndyaca'a laja ngu'.

⁵⁶ Li' na'a sca nu cuna'a cua' jil'i ngu' cha' lo'o Pedro nga'a to' lquii' bi'. Ña'a tsa nu cuna'a bi' jil'i yu, li' nchcui' lo'o ngu':

—Lo'o nu qui'yu re ndya'a lo'o nu Jesús bi' —nacui jil'i ngu'.

⁵⁷ Hora ti nguxacui Pedro cha' jil'i nu cuna'a bi':

—Ma' cusu', ná nslo na' jil'i yu jua —nacui Pedro li'.

⁵⁸ Ca tiya' la xi na'a chaca ñati jil'i.

—Lo'o nu'u laca tya'a ndya'a ngu' jua —nacui ñati bi' jil'i Pedro.

—Si'i na' —nacui yu—. Ná laca na' tya'a ndya'a ngu' jua —nacui Pedro jil'i ngu'.

⁵⁹ Cua nteje tacui sca hora, li' nchcui' chaca ñatĩ lo'o tya'a ndya'a ti yu ndacua:

—Chañi cha' lo'o nu qui'yu re ndya'a lo'o preso jua, cha' lo'o yu re laca ngu' Galilea —nacui yu li'.

⁶⁰ —Chocue —nacui Pedro li'—, ná jlo ti' na' ni cha' nchcui' nu'ũ.

La cui' hora nu lo'o tya ndu Pedro nchcui', li' ngusi'ya sca ndye'e.

⁶¹ Li' nguxtyacui loo Jesús su ndu ne' ni'ĩ, cha' ña'a jilĩ Pedro. Hora ti ndyi'u ti' Pedro cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o yu tya tsa la. Ndi'ya ngua cha' bi': “Nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e talya juani, li' sna quiya' ñacui nu'ũ cha' ná nslo nu'ũ 'na”, nacui Jesús tya li'.

⁶² Li' ndu'u Pedro nde liya', lye tsa ndyunaa yu cha' ngua xñi'ĩ tsa ti' yu.

Nxtyí lo'o ngu' jil'ĩ Jesús

⁶³ Lo'o ngu' nu ndu cua jil'ĩ Jesús ni, nxtyí lo'o tsa ngu' jil'ĩ Jesús, lo'o jua'a ngujui'ĩ ngu' jil'ĩ yu.

⁶⁴ Ndacui' ngu' cloo Jesús lo'o sca late', cuatingujui'ĩ ya' ngu' saca' yu. Li' nacui' ngu' jil'ĩ yu:

—Ca tii nu'ũ, ¿tilaca laca nu ngujui'ĩ jinu'ũ lacua?

⁶⁵ Lo'o jua'a quiña'a la cha' suba' nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús li'.

Ndu Jesús nde loo ngu' nu laca cña

⁶⁶ Lo'o nguxee, li' ndyu'u ti'ĩ ngu' cusu' jil'ĩ ngu' judío, lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo,

lo'o ngu' mstru cha' jo'ó; ndyaa lo'o ngu' jil'ĩ Jesús nde loo ña'a taju ngu' tisiya bi'. Ca bi' nguxana ngu' ndacha' ngu' jil'ĩ yu:

⁶⁷ —Cuacha' clya nu'ũ jil'ĩ ya si nu'ũ laca Cristo —nacui' ngu' jil'ĩ yu.

Nguxacui Jesús cha' jil'ĩ ngu' li':

—Masi ñacui na' jil'ĩ ma jua'a, ná jlya ti' ma 'na.

⁶⁸ Masi xcuane na' sca cha' jil'ĩ ma, ná xacui ma cha' 'na. Cua jlo ta' cha' ná culaá ma 'na.

⁶⁹ Pana nde loo la tyucua na' nu lijya'a cha' caca na' ñatĩ, tyucua na' nde la'a tsu' cui' jil'ĩ ycu' Ndyosi nu lcaa tsiya' ti cña nchca jil'ĩ Ni.

⁷⁰ Lo'o ti nchcuane lcaa ngu' tonu jil'ĩ yu:

—¿Ha nu'ũ laca Sñi' ycu' Ndyosi lacua?

Li' xa' nguxacui Jesús cha' jil'ĩ ngu' chaca quiya':

—Chañi cha' nu nchcui' cu'ma lo'o nacui ma cha' bi' laca na' —nacui yu jil'ĩ ngu'.

⁷¹ —Nga'aa nti' culana na xa' la ñatĩ nu jlo ti' —nacui' ngu' li'—. Cua ndyuna lcaa na cha' nu nchcui' yu re. Tu'ba ycu' ca yu cua ndu'u cha' cuiñi.

23

Ndu Jesús nde loo Pilato nu laca loo

¹ Ndatu lcaa ngu' tisiya li', ndyaa lo'o ngu' jil'ĩ Jesús slo Pilato nu ngua gobernador romano tyempo bi'.

² Ca bi' nguxana ngu' gusta ngu' qui'ya jil'ĩ Jesús:

—Cua ngusñi ya jii nu qui'yu re, cha' ndatsaa tsa yu jii ngu' judío tya'a ya. Nacu jii yu cha' ná ntsu'u chacuayá' ta ya cña cña loo ya jii nu laca cña jii cu'ma, ngu' romano; lo'o jua'a lye tsa nchcui' yu cha' ycu' yu laca Cristo, ñi'ya si laca yu rey jii ya —nacu jii Pilato.

³ Li' nchcuane Pilato jii Jesús:

—¿Ha rey jii ngu' judío laca nu'u? —nacu.

Li' nguxacu Jesús cha' jii Pilato bi':

—La cui' cha' nu cua nchcui' nu'u, la cui' bi' laca na' —nacu.

⁴ Li' nacu Pilato jii ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o jii xa' la ngu' nu ndya'a lo'o:

—Ná nquije ni sca cha' cuxi 'na cha' sta na' qui'ya jii yu re —nacu Pilato.

⁵ Pana nu ngu' bi' ni, chaca quiya' lye la nchcui' ngu', cui tsa ngusi'ya ngu' jii Pilato bi' li':

—Na ngusu'ba ñasi' ti yu re jii lcaa ñati Judea lo'o cha' nu ngulu'u yu jii ngu' —nacu ngu'—. Nde Galilea nguxana yu re, lo'o hasta ca nde nlyu'u yu cha' cuxi bi' jii ngu' juani.

Ndu Jesús nde loo Herodes

⁶ Lo'o cua ndyuna Pilato cha' bi', li' nchcuane yu jii ngu' si nde Galilea ngutu'u Jesús lijya.

⁷ —La cui' —nacu ngu'.

Li' ndyi'u ti' Pilato cha' ndi' Herodes quichi Jerusalén tsa bi'. Lo'o nu Herodes ni, laca yu loo loyuu su cuentya

Galilea; bi' cha' nda Pilato jii Jesús ndyaa slo Herodes bi' li'.

⁸ Lo'o na'a Herodes jii Jesús, tso'o tsa ngua tyiquee yu li', cha' cua sa'ni tsa nti' yu ña'a yu jii Jesús. Cua ndyuna yu lo'o nchcui' ngu' cha' jii Jesús, lo'o nti' tsa yu ña'a yu sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús.

⁹ Quiña'a tsa cha' nchcuane yu jii Jesús li', pana ná nguxacu Jesús cha' jii yu tsiya' ti.

¹⁰ Lo'o jua'a ndi' ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó; ngu' bi' laca nu ngusta qui'ya jii Jesús, lo'o juani tya quiña'a tsa cha' cuxi nchcui' ngu' bi' jii.

¹¹ Li' ngua'ni lya' ti Herodes jii Jesús; jua'a sendaru jii yu, cuxi tsa ngua'ni ngu' lo'o. Cha' caja ñi'ya nu xtyí lo'o ngu' jii, li' nguxacu' ngu' late' tso'o tsa ña'a jii; late' ndubi ña'a ñi'ya ña'a ste' rey nguxacu' ngu' jii. Lo'o li' nda Herodes jii Jesús ndyaa chaca quiya' slo Pilato.

¹² Tsa bi' ngua stu'ba cha' jii Herodes lo'o Pilato chaca quiya'; tya'a cusuu ngu' ngua ngu' bi', pana juani cua ndyaca tya'a tso'o ngu'.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' jii Jesús

¹³ Li' nguxuti' Pilato jii lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o jii lcaa ngu' tisiya, lo'o jii lcaa ñati.

¹⁴ Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—La cui' cu'ma ñaa lo'o ma jii nu qui'yu re slo na', nu nacu ma cha' lye tsa ndu'ni yu cha' ná tyi' ti ti ngu' —nacu yu jii ngu'—. Pana

cua nchcui' na' lo'o yu re slo lcaa cu'ma; cua na'a ma cha' ná nquije ni sca qui'ya ji'i yu 'na, ñi'ya nu qui'ya nu ngusta cu'ma ji'i yu.

¹⁵ La cui' jua'a Herodes, ná ngujui ñi'ya qui'ya nu sta nu cusu' bi' ji'i nu Jesús re, bi' cha' cua nda nu cusu' bi' ji'i yu ñaa slo na' chaca quiya'. Ná sca cha' cuxi ná ngua'ni yu lacua, bi' cha' ná ndu'ni tsa cha' cajaa yu cuentya jna'.

¹⁶ Xcube' na' xi ji'i yu clyo, cuati culaá na' ji'i yu li' —nacui Pilato ji'i ngu'.

¹⁷ Lcaa yija lo'o ndyaca tsa ta'a pascua bi', li' ndu'ni lyaá nu laca gobernador ji'i sca ti preso jua'a ti;

¹⁸ bi' cha' nguxana ngu', tyucui ña'a taju ngu' stu'ba ti, cuii tsa nxi'ya ngu' ndijña ngu' chaca preso ji'i Pilato:

—Si'i nu qui'yu re cua'ni lyaá nu'u ji'i —nacui ngu'—. Yaa lo'o ji'i yu re. Culaá ji'i nu Barrabás bi' cha' tyu'u.

¹⁹ Na cua ngusu'ba ngu' ji'i nu Barrabás bi' ne' chcuá xqui'ya cha' ndatsaa tsa ji'i ñati quichí cha' xuu tya'a ngu' lo'o ngu' xa' tsu' nu laca loo. Cuati cua ndyujui Barrabás ji'i ñati.

²⁰ Pana ngua ti' Pilato culaá ji'i Jesús, bi' cha' xa' nchcui' yu lo'o ngu'.

²¹ Cuii la nguxacui nu quiña'a tsa ñati bi' cha' ji'i Pilato li':

—¡Cujui' ca'a clya ji'i yu lo crusi cha' cajaa yu! —nacui ngu'—. ¡Cujui' ca'a clya ji'i yu lo crusi! —nacui ngu' quiña'a bi' li'.

²² Nu nchca tyuna quiya' nchcui' Pilato lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' cuxi ngua'ni yu re? Ná nquije ni sca cha' cuxi ji'i yu 'na —nacui Pilato—, bi' cha' ná ndu'ni tsa cha' cajaa yu. Tso'o la si na xcube' ti na' ji'i yu, ca tiya' la li' culaá na' ji'i yu.

²³ Li' cuii la ngusi'ya ngu' nguxacui ngu' cha' ji'i nu Pilato bi', cha' cujui'i ca'a clya ji'i Jesús lo crusi. Lye tsa nchcui' ngu', jua'a sti jo'ó nu laca loo nchcui' tsa ngu', bi' cha' ntaja'a Pilato cua'ni ña'a cha' nu ngua ti' ngu'.

²⁴ Li' nda yu chacuayá' cha' caca cha' nu ngüijña ngu'.

²⁵ Lo'o jua'a ngulo laja ti ji'i yu Barrabás nu ngua'ni tsa cha' cusu, hasta ndyujui ji'i ñati, cha' bi' laca nu ngusubi ngu' quichí cha' tyu'u ne' chcuá tyaa tsá bi'. Lo'o li' ndya Pilato ji'i Jesús ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' ña'a cha' nu nti' ti ngu' cua'ni ngu' lo'o.

Ngujui' ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi

²⁶ Lo'o li' ndyaa ngu' sendaru, ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi. Li' ndyacia tya'a ngu' sendaru lo'o sca ñati nu naa Simón, nu lo'o ñaa yu ndyaa yu ne' quixi'; ngu' quichí Cirene laca yu bi'. Lo'o li' ngulo ngu' cña ji'i yu cha' tsaa lo'o yu ji'i crusi cuentya ji'i Jesús.

²⁷ Quiña'a tsa ñati lca'a ngu' ji'i Jesús ndyaa. Jua'a ndya'a quiña'a tsa nu cuna'a, ndyuna tsa ngu'; cuii tsa nxi'ya

ngu' cha' tiji' tsa ti' ngu' jiji' Jesús.

²⁸ Li' nguxña'a Jesús su ndu ngu' cuna'a bi', cha' chcu' lo'o ngu':

—Cu'ma ngu' cuna'a Jerusalén re, ná xi'ya ma xqui'ya na' —nacui Jesús jiji' ngu'—. Tso'o la xi'ya ma xqui'ya ycu' ca ti ma, cuati xqui'ya sñi' ma.

²⁹ Cua tyalaa ti tyempo cuxi, lo'o li' ñacui ngu' ndi'ya: “Juani tso'o la ndi'i nu cuna'a nu ná ngujui sñi', nu bilya cua'ni cala sca ñati, nu bilya ta cati' sca nu sube”, ñacui ngu'.

³⁰ Li' xana ñati xi'ya ngu': “Tso'o la si clyú ca'ya cua hichu' na, masi tyacu' cuati yuu hichu' na, cha' tye cha' jina tsiya' ti”. Jua'a ñacui ngu' li'.

³¹ Ña'a ma ñi'ya nu ndyu'ni ngu' lo'o na' juani. ¿Ñi'ya ta cua'ni ngu' lo'o cu'ma ngu' judío li' lacua? Tso'o tsa cha' nu ntsu'u jna'; ntsu'u tsa chalyuu jna', cha' ñi'ya nti' sca yaca cuañi', jua'a nti' na'. Pana cu'ma ni, ná tso'o cha' nu ntsu'u jiji' ma; na culiji yu'u ti cha' bi' jiji' ma jua'a ti, cha' ñi'ya nti' sca yaca ncui, jua'a nti' cu'ma —nacui Jesús jiji' ngu' bi'.

³² Lo'o jua'a ndyaa lo'o ngu' jiji' tya tyucuaa tya'a ñati nu tlyu tsa qui'ya ntsu'u jiji'; ndyaa lo'o ngu' jiji' tyucuaa ñati bi', cha' cujuui ngu' jiji' ñati bi' stu'ba ti lo'o Jesús.

³³ Lo'o ndyalaa ngu' su naa La Calavera (ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o), li' ngujui'i

ca'a ngu' jiji' Jesús lo crusi ca bi'. La cui' jua'a ngujui'i ca'a ngu' jiji' tyucuaa ñati nu ntsu'u qui'ya tlyu jiji' bi'; ngujui'i ca'a ngu' jiji' tsaca yu cuxi bi' lo chaca yaca crusi nu ndu la'a tsu' cui' jiji' Jesús, cuati ngujui'i ca'a ngu' jiji' chaca yu cuxi bi' lo chaca yaca crusi nu ndu la'a tsu' coca.

³⁴ Lo'o tya ndi'i ngu' nu ngujui'i ca'a jiji' ngu' lo crusi, li' nchcu' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu:

—Sti na' —nacui yu—, cui'ya nu'u cha' clyu ti' jiji' ngu' re, cha' ná jlo ti' ngu' ni cha' laca ndyu'ni ngu' jua'a.

Li' ndacha ngu' sendaru bi' ste' Jesús jiji' tya'a ngu' laja lo'o ndijya ti ngu' lo'o tya'a ngu'.

³⁵ Lo'o jua'a ndi'i tsa ñati cha' ña'a cui'ya ngu' jiji' Jesús. Lo'o ngu' tisiya ni, nxyi' lo'o ngu' jiji' Jesús li'. Ndi'ya nacui ngu' bi':

—Ngu'a'ni lyaá yu jiji' xa' ñati nquicha'; pana juani ntsu'u cha' cua'ni lyaá yu jiji' ycu' ca ti yu, si chañi cha' laca yu Cristo nu ngusubi ycu' Ndyosi jiji' lijya chalyuu re —nacui ngu' bi'.

³⁶ Lo'o jua'a ngu' sendaru bi', ngusti lo'o ngu' jiji' yu ñaa ngu' cacua ti su ndu crusi, cuati nda ngu' vino tiye' cha' co'o yu.

³⁷ Li' ndu'ni ngu' bi' jiji' yu ndi'ya:

—Cua'ni lyaá nu'u jiji' ycu' ca si laca nu'u rey jiji' ngu' judío —nacui ngu' sendaru bi' jiji' Jesús.

38 Cua nscua letra nde que la su nga'a Jesús lo crusi bi'; ndi'ya nchcui' letra bi': "Nu nde laca rey ji'i ngu' judío". Sna lo cha'cña ji'i ngu' nscua cha' bi': cha'cña ji'i ngu' griego nscua, lo'o cha'cña ji'i ngu' latín nscua, lo'o cha'cña ji'i ngu' judío nscua.

39 Li' chiya'a tsa nchcui' sca nu cuaana tya'a nga'a Jesús lo crusi:

—Si chañi cha' Cristo laca nu'u, cua'ni lyaá nu'u ji'i ycu' ca nu'u lacua; lo'o jua'a cua'ni lyaá nu'u ji'i cuare —nacui' ji'i Jesús.

40 Li' nguxacui' chaca nu cuaana cha' ji'i tya'a:

—¿Ha ná ntsii nu'u ji'i ycu' Ndyosi lacua? Stu'ba nchcube' ngu' ji'i ca ta'a sna na juani —nacui' ji'i tya'a cuaana—.

41 Liñi tsa ntsu'u cha' nchcube' ngu' ji'na, cha' bi' laca caya' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni na; pana nu ñati re ni, ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni yu.

42 Li' nacui' yu bi' ji'i Jesús:

—Cusu' Jesús —nacui—, tucua' nu'u cha' jna' nu lo'o xana nu'u cha' caca nu'u loo nde chalyuu —nacui' nu cuaana bi'.

43 Nguxacui' Jesús cha' ji'i li':

—Chañi cha' nda na' lo'o nu'u —nacui—, juani ti taca tyi'i nu'u lo'o na' ca su tso'o nde cua, ca su ntucua ycu' Ndyosi —nacui' Jesús ji'i.

Ngujui Jesús

44 Lo'o cua ngua nde hora, li' ngua talya tyucui ña'a loyuu; ngua cha' bi' hasta

ña'a cuayá' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusi,

45 jua'a ngua talya loo cuichaa. Lo'o jua'a nu late' tlyu nu ndacui ne' laa tonu bi', ndya'be late' bi' cla'be la.

46 Hora bi' cui' tsa ngusi'ya Jesús:

—Sti na', qui'ya nu'u cre-siya 'na —nacui' yu.

Nu lo'o cua nchcui' yu cha' bi', hora ti ngujui yu li'.

47 Lo'o na'a nu capitán ji'i sendaru romano ñi'ya ngua cha' bi', li' ngua'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' li':

—Chañi cha' ná ntsu'u qui'ya ji'i jyo'o re tsiya' ti —nacui' nu capitán ji'i sendaru bi'.

48 Li' lcaa ñati nu ndi'i hora bi', nu na'a lcaa cha' nu ngua bi', ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Ndyu'u tya ngu' tyiquee ngu' ndyaa ngu' cha' xñi'i tsa ti' ngu'.

49 Pana ndyanu lcaa ngu' tya'a tso'o Jesús ca su ndu crusi, jua'a nu cuna'a nu cua ndya'a lo'o yu nu lo'o nguxana ti cña ji'i yu nde Galilea, ndyanu ngu' bi' tyijyu' ti ña'a cui'ya ngu' cha' nu ndyaca bi'.

Nguatsi' jyo'o Jesús

50 Cua ntsu'u sca ñati tso'o nu ndyu'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi, José naa nu qui'yu bi'. Arimatea laca quich'i tyi; loyuu su cuentya Judea, bi' ndi'i quich'i tyi. Sca nu laca cña laca nu José bi', stu'ba ti ntucua lo'o lcaa ngu' tisiya ji'i ngu' judío.

⁵¹ Tya tsubi' cua ntajatya nu José bi' ni jacua' caa ycuí' Ndyosi cha' caca Ni loo nde chalyuu, bi' cha' ná ngua stu'ba cha' ji'i lo'o tya'a ngu' tisiya lo'o ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús.

⁵² Ndyaa José li', ndyaa slo Pilato cha' ñña chacuayá' tsa lo'o ji'i jyo'o Jesús cha' xatsi' ji'i jyo'o bi'.

⁵³ Lo'o cua nda'ya ngu' ji'i jyo'o bi' lo crusi, li' ngüixi José sca tasá lubii hichu' jyo'o Jesús; ndyaa lo'o ji'i jyo'o bi' ngusu'ba ji'i ne' cuaá nu ngulu ngu' sii' cua'a, su bilya xatsi' ngu' ji'i ñati tsiya' ti.

⁵⁴ Tsa ta'a sji laca, bi' cha' tii ti ndi'i ngu' cha' cua xana ti ta'a.

⁵⁵ Lo'o nu ngu' cuna'a nu ñaa lo'o Jesús nde Galilea ni, ndyaa lca'a ngu' ji'i nu José bi', ndyaa na'a ngu' cuaá ji'i, cha' cui'ya ngu' cuentya mala ngusta ngu' ji'i jyo'o Jesús bi'.

⁵⁶ Li' ngxutyuu ngu' ñaa ngu' nde quichi' chaca quiya'. Li' ngua'ni cho'o ngu' hitya tyixi xtyi'i, jua'a setye nu tso'o tsa xtyi'i cha' tyu'u chu' jyo'o bi'. Pana ngua'a cña' ngu' tsá ta'a bi', ñi'ya nu nscua cña lo quityi nu ngua sa'ni cha' cua'ni ngu'.

24

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua quixee ti tsa clyo ji'i semana bi', tlya tsa ndyaa nu ngu' cuna'a bi' to' cuaá su nguatsi' jyo'o Jesús. Ndyi'ya ngu' hitya tyixi xtyi'i nu cua ngua'ni cho'o ngu'.

Lo'o xa' nu cuna'a ndyaa ngu' lo'o.

² Ngulaa ngu' to' cuaá, li' na'a ngu' quee nu ndyacu' to' cuaá bi', cha' nga'aa ntsiya quee bi' to' cuaá; ntucua yaala ti cuaá bi'.

³ Li' ndyatí ngu' ne' cuaá cha' ñña' ngu', pana nga'aa ntsiya jyo'o Jesús.

⁴ Ndyutsii tsa ngu' li', nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya nu cua'ni ngu'. Li' na'a ngu' cha' ndu tucua tya'a nu qui'yu slo ngu'; ndubi tsa ñña' late' lacu' nu ngu' qui'yu bi'.

⁵ Ntyucua tii ti'i ngu' li', ndyaca'a ngu' lyuu cha' ndyutsii tsa ngu' ji'i nu ngu' qui'yu bi'. Lo'o li' nchcui' ngu' qui'yu bi' lo'o ngu'.

—¿Ni cha' laca ncyana ma ji'i sca nu lu'ú laja ngu' jyo'o re? —nacu' ngu'—.

⁶ Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde, cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Tyi'u ti' ma ñi'ya nu nacui' yu ji'i ma lo'o tya ndi'i ma ca Galilea.

⁷ Cua nacui' yu cha' ycuí' nu lijya cha' caca yu ñati ni, nga'a cha' ta ngu' ji'i yu ya' ngu' xña'a, cha' cuju'i' ca'a ngu' ji'i yu lo crusi. Lo'o chu' sna tsá, li' tyu'ú yu chaca quiya' nacui' yu.

⁸ Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a bi' lcaa cha' nu nda Jesús lo'o ngu' tya tsubi' la cuentya ji'i ycuí' yu.

⁹ Nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quichi', ndyalaa ngu' slo nu tii chaca tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús. Li' ndacha' ngu' cuna'a bi' lcaa

cha' bi' ji'i ngu', lo'o jua'a lcaa ngu' nu nguta'a lo'o Jesús ndyuna ngu' cha' bi' li'.

10 Ndi'ya naa ngu' cuna'a nu ndyaa to' cuaá bi': ndyaa María Magdalena, cuati Juana, lo'o María xtya'a Jacobo, lo'o xi xa' la ngu' cuna'a.

11 Pana si'i jua'a ngua, ngua ti' ngu' nu ngua tsa'a bi'; na nguichí tsa cha' hique ngu' cuna'a bi', ngua ti' ngu'. Ná jlya ti' ngu' cha' nu nda ngu' cuna'a bi' lo'o ngu' tsiya' ti.

12 Sca ti Pedro, hora ti ngusna ndyaa to' cuaá bi'. Chacua' na'a Pedro ne' cuaá bi', cha' ntsiya ti tasá nu ngüixí hichu' jyo'o Jesús nquicha', na'a cha' chaca se'i nde la'a ti ntsiya late' bi'; lo'o li' ngutu'u Pedro ñaa nde toni'i, ngulacua tsa ti' na laca ngua cha' ndyaa jyo'o bi'.

Su ndyaa ngu' tyucuii nde Emaús

13 La cui' tsá bi' ndu'u ndyaa tucua tya'a ngu' nde quichí Emaús. Quichí bi' ntsu'u tii chaca kilómetro cuayá' tyijyu' ji'i Jerusalén.

14 Ndyaa ti ngu' tyucuii, nchcui' tsa ngu' lo'o tya'a ngu' ji'i lcaa cha' nu ngua bi'.

15 Tya nchcui' tube ngu' ji'i cha' bi', lo'o li' ndyalaa ycu'i Jesús slo ngu', stu'ba ti ndya'a yu lo'o ngu'.

16 Masi na'a ngu' xi ji'i Jesús, pana ná ngua tyuloo tso'o ngu' ji'i yu, cha' ntsu'u sca cha' nu ngua'a ji'i ngu'.

17 Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ni cha' nchcui' tube cu'mā lo'o lijya mā tyucuii re? ¿Ni cha' laca xñi'i ti' mā? —nacu'i Jesús ji'i ngu'.

Se'i ti ndyatū ngu',

18 lo'o li' nguxacui tsaca nu naa Cleofas cha' ji'i Jesús:

—Tyucui ña'a chalyuu cua jlo ti' ngu' na laca nu ngua nde Jerusalén tsá nu nteje tacui ca ti. ¿Ha sca ti nu'u nu ná jlo ti' na laca nu ngua nde Jerusalén bi'? Jlo ti' lcaa ngu' xa' quichí nu ñaa ta'a.

19 —¿Na laca ngua? —nacu'i Jesús ji'i ngu'.

Li' nguxacui ngu' cha' ji'i yu:

—Cha' ji'i Jesús Nazaret —nacu'i ngu'—, tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi ngua yu bi' nchcui' Ni lo'o ñati. Ngua tsa ji'i cha' tu'ba, lo'o jua'a ngua tsa ji'i ngua'ni quiña'a tsa cha' tlyu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; jua'a quiña'a tsa ñati na'a ji'i cha' tlyu bi'.

20 Li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' nu laca cña, nda ngu' ji'i yu ndyaa cha' cujuui ngu' ji'i yu lo crusi.

21 Cua sna tsá nteje tacui nu ngua cha' bi'. Lo'o cuare ni, jlya tsa ti' ya ji'i yu nquicha', cha' bi' laca nu cua'ni lyaá ji'i ngu' Israel tya'a na, cha' nga'aa caca loo ngu' xa' tsu' ji'na, cha' tyi'i tso'o ti na loyuu quichí tyi na, ngua ti' ya.

22 Pana juani nchcutsij xi ngu' cuna'a tya'a ndya'a ya ji'i ya, cha' tlya tsa juani ndyaa ngu' cuna'a bi' to' cuaá,

23 lo'o nga'aa nquije jyo'o Jesús bi' ji'ngu'. Naa ngu' li', nda ngu' cha' lo'o ya cha' cua na'a ngu' sca cha' tlyu. Na ngulu'uloo ti tucua tya'a xca ji' ycu' Ndyosi ji'ngu' ngua ti' nu ngu' cuna'a bi'; nacui xca bi' ji'ngu' cha' lu'ú Jesús juani.

24 Lo'o ti ndyaa xi ngu' tya'a ngua tsa'a cua to' cuaá li'. Lo'o li' na'a ngu' ji' xca bi' ñi'ya nu nacui ngu' cuna'a bi' ji' ya, pana ná na'a ngu' ji' ycu' Jesús.

25 Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu tya'a ndyaa yu tyucui:

—Lyiji tsa cha' ji' cu'ma cha' ca cuaya' ti' ma scaa cha'; tiya' tsa nxñi ma lcaa cha' nu nda ngu' jyo'o nu ngua tu'ba ji' ycu' Ndyosi sa'ni la.

26 ¿Ha si'i na cua ntsu'u cha' chcube' nu laca Cristo bi' ñi'ya nu ngua juani? Tiya' la li' tyalaa Cristo su tso'o tsa ña'a su tyucua ycu' li'.

27 Li' nguxana Jesús ngulu'u yu cha' ji' ngu', ña'a cha' nu cua nscua lo quityi cusu' cha' ji' ycu' yu. Nguxana ngu' lo'o quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o li' nchcui' ngu' lo lcaa quityi nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba ji' ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni.

28 Cua tyalaa ti ngu' ca quich'i su tsaa ngu', li' ngua'ni Jesús ñi'ya si na tya tsaa la yu tyucui tyijyu' la.

29 Pana ndatsaa tsa ngu' ji' yu cha' tyanu yu slo ngu'. Nacui ngu' ji' yu:

—Tyanu nu'u lo'o cua cha' cua ngusi tsa juani, cua ca talya ti.

Li' ndyatí Jesús ndyaa ni' cha' tyanu yu lo'o ngu'.

30 Pana nu lo'o cua nga'a yu lo'o ngu' to' mesa, li' ngusñi yu sca xlyá, ndya yu xly'a'be ji' ycu' Ndyosi; lo'o li' ngusa'be yu xlyá bi', cha' ta yu ji' ngu'.

31 Bi' hora laca nu ndyaala cloo ngu', cha' ndyuloo tso'o ngu' ji' yu. Li' nguliji yu'u yu slo ngu', nga'aa na'a ngu' ji' yu li'.

32 Hora ti nacui tsaca ji' tya'a:

—¿Ha ná chañi cha' tso'o tsa ngua ti' na? —nacui—. Ti ti nguti' cresiya ji'na lo'o lijya ycu' nchcui' lo'o na tyucui, nu lo'o nda yu cha' lo'o na, ñi'ya nu nchcui' quityi cusu' —nacui ji' tya'a.

33 Li' xtyi'i ti ndyanu ngu', hora ti ngusñi ngu' tyucui ngxutyu ngu' ñaa ngu' nde Jerusalén chaca quiya'. Ca bi' ndyalaa ngu' ca su ndyu'u ti' nu tii chaca tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji' Jesús bi', lo'o xi xa' la tya'a ndya'a ngu' ndi' ngu' bi'.

34 Hora ti nchcui' ngu' nu nga'a ni' bi' lo'o ngu' nu ndyalaa ca ti li':

—Chañi cha' cua ndyu'u Jesús chaca quiya' —nacui ngu'—. Cua na'a Simón ji' yu.

35 Lo'o nu ngu' nu ndyaa nde Emaús ni, nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu ngua ji' ngu' tyucui; nacui ngu' ñi'ya ngua cha' ndyuloo ngu'

ji'i ycuí' Jesús nu lo'o ngu-lacua yu ji'i xlyá bi'.

Ngulu'uloo Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu

36 Tya nchcui' ti ngu' ji'i cha' bi' lo'o tya'a ngu', lo'o li' ñaa ycuí' Jesús. Ndatu yu cla'be laja ngu' cha' chcuí' yu lo'o ngu':

—Ti ti tyi'i tyiquee ma —nacui' yu ji'i ngu' bi' li'.

37 Ntsii tya ngu' ndi'i ngu' li', nclyacua tsa ti' ngu', cha' sca cui'i ti na'a ngu', nti' ngu'.

38 Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—¿Ni cha' laca ntsii ma ndi'i ma? —nacui'—. ¿Ni cha' laca nclyacua tsa ti' ma? —nacui' yu ji'i ngu'—.

39 Ña'a ma ya' na', ña'a ma quiya' na'; la cui' ti na' laca. Cala' ma 'na, cha' taca jlya ti' ma cha' na' laca. Sca cui'i ti ni, ná ntsu'u cuaña' ji'i, lo'o jua'a tyijya ná ntsu'u ji'i; pana cua na'a ma cha' ntsu'u cuaña' 'na —nacui' Jesús ji'i ngu'.

40 Li' ngulu'u ya' ycuí' yu, ngulu'u quiya' yu ji'i ngu'.

41 Ná ngua tyuloo tso'o ngu' ji'i yu xqui'ya cha' chaa tsa ti' ngu' ngua, cha' ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i yu. Bi' cha' nacui' Jesús ji'i ngu':

—¿Ha ntsu'u na cacu na' ji'i ma?

42 Li' nda ngu' sa yu'be cualya ngü'i' ji'i yu, lo'o sa yu'be jble' cuiña'a' cuityu.

43 —Tso'o —nacui' Jesús li'.

Ngusñi yu ji'i na bi', ndyacu yu ji'i nde slo ngu' li'.

44 Lo'o ti nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cha' nu ngua ca ti 'na, bi' laca cha' nu cua ndacha' na' ji'i ma lo'o tya ndi'i na' lo'o cu'ma tya tsubi' la —nacui' yu—. Cua nacui' na' ji'i ma cha' nga'a cha' caca 'na lcaa cha' nu cua nscua cuentya 'na lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a lo quityi nu nguscua jyo'o ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni, lo'o jua'a lo quityi Salmos nscua cha' bi'.

45 Li' ngulu'u Jesús ji'i ngu' ña'a cha' nu nchcui' quityi cusu' bi'.

46 Nacui' yu ji'i ngu':

—Cua sa'ni nscua cha' ca-jaa ycuí' na' nu laca na' nu Cristo bi', lo'o tsa nchca tyuna lo'o cua ngujui na', li' nscua cha' tyu'u na' chaca quiya'.

47 Li' ntsu'u cha' ta ngu' cha' ji'i ycuí' na' lo'o ñati tyucui ña'a chalyuu. Nde Jerusalén xana ma cacha' ma cha' bi' ji'i ngu' clyo. Nga'a cha' chcuí' ma lo'o ñati cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'; li' cua'ni clyo ti' ycuí' Ndyosi ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

48 Lo'o cu'ma ni, taca chcuí' ma cuentya jna', cha' jlo ti' ma lcaa ña'a nu cua ngua 'na.

49 Lo'o jua'a ta na' Xtyi'i ycuí' na' ji'i ma, cha' cua nchcui' Sti na' cha' ta Ni Xtyi'i ycuí' Ni ji'i ma; bi' cha' tyanu ma nde Jerusalén re, ña'a cuayá' nu caja juersa ji'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi ji'i ma. Tyu'u

bi' nde cua cha' caa tyanu ne'
cresiya ji'i ma.

*Ndyacuí Jesús ndyaa yu
nde cua*

⁵⁰ Li' ndu'u Jesús quichi
Jerusalén bi', ndyaa lo'o yu
ji'i ngu' ca to' quichi Betania
bi'. Nde bi' ngusicua ya' Jesús
cha' culacua yu ji'i ngu'.

⁵¹ Laja lo'o ncliyacua yu ji'i
ngu', hora ti ndu'u yu ndyaa
yu nde cua li'.

⁵² Ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'i
yu, li' xa' nguxtyuu ngu' ñaa
ngu' nde Jerusalén. Tso'o tsa
ngua tyiquee ngu' li',

⁵³ lu'ba tsa ndya'a ngu' ne'
laa cha' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i
ycui' Ndyosi. Tsa lo cua ti
cha'.

Quityi nu nguscua San Juan ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

*Ngua nu sca ti Sñi' ycu'i
Ndyosi ñati*

¹ Nu ngua tya clyo la ndi'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a ndi'i yu nu laca tyucui cha' ji'i ycu'i Ndyosi; nguti'i yu bi' lo'o ycu'i Ndyosi. Nu yu nu laca cha' bi', stu'ba ntsu'u cha' ji'i yu lo'o ycu'i Ndyosi.

² Stu'ba ti nguti'i yu bi' lo'o ycu'i Ndyosi nu ngua tya clyo la.

³ Lo'o yu bi' ngüiñá Ni lcaa lo na; ni sca na nu ntsu'u chalyuu, ná ngüiñá Ni ji'i si ná lo'o yu bi'.

⁴ Ca slo ycu'i Ndyosi ndu'u yu bi' yaa cha' caca tso'o cresiya ji'i ñati chalyuu na. Ngua'ni yu cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' liñi, xqui'ya xee nu ta Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na.

⁵ Ña'a ti tya ntyiji'i xee bi' su talya nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' cuxi, cha' ná caca ji'i ngu' cuxi xubi' xee bi'.

⁶⁻⁷ Nda ycu'i Ni ji'i Juan cha' chcu'i lo'o ñati cha' ji'i xee nu cua ta ti Ni cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati. Cua yaa Juan cha' ta cha' bi' lo'o ñati, cha' xñi lcaa ñati cha' ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cha' nu nchcu'i Juan lo'o ngu'.

⁸ Si'i nu xee nu nda ycu'i Ndyosi laca ycu'i Juan, na yaa

ti Juan cha' culu'u cha' bi' ji'i ñati.

⁹ Nu laca xee nu chañi ca, cua lijya yu bi' lo yuu cha' ta xee nu caca tyu'ú ne' cresiya ji'i cua ña'a ca ñati.

¹⁰ Ndi'i yu bi' lo yuu, la cui' ti cha' nu cua nda ycu'i Ni lo'o ñati. Lo'o yu bi' ngüiñá Ni chalyuu, pana ná ndyuloo ñati chalyuu ji'i yu bi' li'.

¹¹ Yaa yu bi' chalyuu su laca tyi nquicha', lo'o jua'a ñati chalyuu nu ngüiñá yu, ná ndyuloo ngu' ji'i yu.

¹² Pana ndi'i xi ñati nu cua ngusñi cha' ji'i yu, jlya ti' ngu' bi' ji'i yu li'; ji'i ñati bi' nda Ni chacuayá' cha' caca ngu' bi' sñi' ycu'i Ndyosi.

¹³ Lo'o ñati nu laca sñi' ycu'i Ndyosi ni, ná nclya ngu' bi' ñi'ya nu nclya scaa sñi' ñati; sñi' ycu'i Ndyosi laca ngu' bi', si'i sca ñati chalyuu laca nu ndu'ni cucui cresiya ji'i ngu' bi'.

¹⁴ Ngua yu bi' ñati, la cui' yu nu laca cha' ji'i ycu'i Ndyosi. Stu'ba ti nguti'i yu lo'o na nde chalyuu. Cua na'a ya ji'i yu cha' tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i yu, cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi. Xcu'i tso'o tsa ndu'ni yu lo'o na, xcu'i cha' liñi nchcu'i yu.

¹⁵ Nde laca cha' nu nchcu'i Juan cha' ji'i nu Jesús bi'. Cui' nchcu'i Juan li':

—Nu nde laca nu qui'yu nu ni na' ji'i ma cha' tyu'u tucua tiya' la nde chalyuu —nacu'i Juan—, masi tlyu la cha' ntsu'u ji'i ycu'i yu que na'. Jua'a ni na' ji'i ma, cha'

nu lo'o bilya cala na' cua lu'ú ycuí' yu.

¹⁶ Lcaa na tsiya' ti ntsu'u jii' Jesús, lo'o lcaa tsá ndyiji cha' tso'o ji'na xqui'ya Jesús.

¹⁷ Cua sa'ni nda jyo'o Moisés cha' lo'o ñati, lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ñati cuentya jii' ycuí' Ndyosi. Pana nu lo'o yaa Jesucristo ni, xa' ña'a ngua'ni Ni; nda tsa Ni cha' xlya'be ji'na, ngulu'u Ni cha' liñi ji'na li'.

¹⁸ Ni sca ñati ná na'a ngu' jii' ycuí' Ndyosi; sca ti Jesús nu ngulu'u ji'na ñati chalyuu na ñi'ya laca ycuí' Ndyosi. Lo'o nu Jesús bi' ni, laca yu nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, nu tyaca'a tsa jii' Ni.

Nchcuane ngu' judío jii' Juan Bautista: “¿Tilaca laca nu'u?”

¹⁹ Nda Juan cha' lo'o tyuu tya'a sti jo'ó lo'o ngu' xirta; ngutu'u ngu' nde quichi Jerusalén, ndyalaa ngu' su ndi' nu Juan bi' li'. Cua ngulo ngu' judío nu ndi' ca bi' cña jii' ngu' bi', cha' caa ngu' slo Juan cha' xcuane ngu' jii' Juan tilaca laca.

²⁰ Ná ntyuju'u ti Juan; liñi nda cha' lo'o ngu' cha' si'i ycuí' laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda Ni jii' cha' caa nde chalyuu.

²¹ —¿Tilaca laca nu'u lacua? —nacu' ngu'—. ¿Ha jyo'o Elías laca nu'u?

—Si'i bi' laca na' —nacu' Juan.

—Cua tyu'u tucua ti sca nu cusu' nu chcuí' cha' jii' ycuí' Ndyosi lo'o ya, nti' ya —nacu'

ngu'—. ¿Ha si'i nu bi' laca nu'u?

—Si'i na' —nacu' Juan li'.

²² —¿Tilaca ta laca nu'u? —nacu' ngu'—. Ntsu'u cha' xacu' ya cha' jii' ñati nu ngulo cña jii' ya cha' caa ya ca nde. ¿Ñi'ya cha' nchcuí' ta nu'u cha' jii' ycuí' ca?

²³ Li' nguxacu' Juan cha' jii' ngu' bi':

—Ndi'ya cha' ndu'ni na' lo'o cui' nchcuí' na' nda na' cha' lo'o ñati su ndu' na' ne' quixi': “Xquiñi clya ma tyucui' su caa nu Xu'na na”. Bi' laca sca cha' jii' ycuí' Ndyosi nu cua nchcuí' jyo'o Isaías lo'o ngu' sa'ni.

²⁴ Lo'o xi ngu' fariseo nguti' laja ngu' nu yaa slo Juan. Tacati tsa ndu'ni ngu' bi'.

²⁵ Nchcuí' ngu' bi' lo'o Juan li':

—¿Ni cha' laca ndu' nu'u ntyucuatya nu'u jii' ngu' si si'i nu ñati tlyu bi' laca nu'u, si si'i jyo'o Elías laca nu'u, si si'i nu cusu' nu chcuí' cha' jii' ycuí' Ndyosi laca nu'u?

²⁶ —Lo'o hitya ti ntyucuatya na' jii' ngu' —nacu' Juan—. Pana ndu' chaca ñati slo cu'ma juani, masi ná nslo ma jii' yu bi'. Tiya' la yaa nu ndu' bi' nde chalyuu, na' ngula yala la; pana tlyu la cha' nu ntsu'u jii' ycuí', sube la cha' jna' —nacu' Juan jii' ngu'—.

²⁷ Tso'o tsa cña ngujui 'na nti' na' —nacu'—, masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata.

28 Jua'a ngua nde loyuu su cuentya Betábara, ca su ndu Juan ntyucuatya ji'i ngu'. Nde chaca tsu' sta'a Jordán ntsu'u Betábara bi'.

Nu msta lu'ú cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati

29 Ca chaca tsá na'a Juan cha' cua lijya ti Jesús slo. Lo'o li' nacui Juan ji'i ñati nu ndu slo:

—Ña'a tso'o ma ji'i nu cusu' cua —nacui—. Cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i nu cua cha' caca yu sca msta lu'ú, cha' cuityi lca qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu —nacui—.

30 Cha' ji'i yu bi' nchcui' na', nu lo'o ni na' ji'i ma cha' cua tyu'u tucua ti sca ñati loyuu re. Tlyu la cha' ji'i yu bi' que na', masi tiya' la ndu'u tucua bi'. Jua'a ni na' ji'i ma cha' nu lo'o tya lyiji cala na', cua lu'ú yu bi'.

31 Lo'o na' ni, ná ndyuloo na' ji'i ycu' yu bi'; pana cua yaa na' ntyucuatya na' ji'i ñati lo'o hitya ti cha' caca tyuloo ngu' Israel ji'i yu bi'.

32 Chaca quiya' tso'o tsa nchcui' Juan cha' ji'i Jesús lo'o ngu':

—Cua na'a na' lo'o ngutu'u Xty'i ycu' Ndyosi nde cua yaa ngua'ya lo Jesús ñi'ya nda'ya sca paloma —nacui—.

33 Ná ndyuloo na' ji'i Jesús clyo, pana ycu' Ndyosi laca nu ndacha' cha' bi' 'na, ycu' Ndyosi laca nu ngulo cña jna' cha' tyucuatya ji'i ngu'. Ndi'ya nchcui' Ni lo'o na': “Lo'o ña'a nu'u cha' lijya nda'ya Xty'i ycu' Na' lo sca

ñati”, nacui Ni, “li' caca cuayá' ti' nu'u cha' yu bi' laca nu tyucuatya ji'i ngu' lo'o Xty'i ycu' Na', nga'aa si'i lo'o hitya ti”.

34 Ycu' ti na' cua na'a na' ji'i cha' bi'. Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' yu bi' laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi; na cua ngusubi Ni ji'i yu bi'.

Ñati nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús nu ngua clyo

35 Ngua chaca tsá, xa' ndu Juan, ndu lo'o tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i; yaa Jesús li'.

36 Na'a Juan ji'i yu, lo'o li' nchcui' Juan cha' ji'i Jesús:

—Nu cua caca msta lu'ú nu cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i cha' cajaa yu xqui'ya na.

37 Lo'o ndyuna nu tucua tya'a ngu' bi' cha' nu nacui Juan, li' ndyaa lca'a ngu' bi' ji'i Jesús.

38 Nguxtyacui Jesús tyucuii su yaa, na'a yu cha' lca'a ngu' bi' ji'i. Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Na laca tsaana cu'ma?

—Mstru —nacui ngu' ji'i Jesús—, ¿macala ndi'i nu'u?

—Caá na'a ma xi 'na —nacui Jesús li'.

39 Bi' cha' ndyaa ngu' ni'i ca su ndyalaa Jesús, ndyaa chcu' ngu' lo'o yu. Ngua hora cua jacua nde ngusii lo'o ndyalaa ngu' ca bi', lo'o li' ndyanu ngu' lo'o yu tyucui nde ngusii.

40 Ngua tucua tya'a ñati nu ngutu'u lca'a ji'i Jesús li', nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Juan lo'o ngu'. Tsaca

yu bi' nu naa Andrés, tya'a ngula Simón Pedro laca.

⁴¹ Hora ti ndyaa Andrés ndyaana ji'i tya'a, la cui' nu Simón bi'. Li' nchcui' Andrés lo'o:

—Cua nquijeloo ji'i ya ñi'ya nu laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda Ni ji'i lijya nde chalyuu —nacui.

⁴² Lo'o li' ndyaa lo'o ji'i Simón ca slo Jesús. Ña'a tsa Jesús ji'i Simón bi', ndi'ya nacui yu ji'i li':

—Simón naa nu'u —nacui—, sñi' Jonás laca nu'u; pana Cefas ca naa nu'u nde loo la —ñi'ya nti' na chcui' na cha'cña ji'na: sca quee; stu'ba ti ndyu'u cha' bi' lo'o Pedro.

Ngusi'ya Jesús ji'i Felipe lo'o ji'i Natanael

⁴³ Ca chaca tsa, li' ngua ti' Jesús tyaa yu nde Galilea. Li' ndyacua tya'a yu lo'o sca nu qui'yu nu naa Felipe:

—Ya'a nu'u lo'o na' —nacui Jesús ji'i Felipe li'.

⁴⁴ La cui' ngu' Galilea laca Felipe bi', jua'a laca Andrés lo'o Pedro; quichi Betsaida laca quichi tyi ngu'.

⁴⁵ Li' ndyaa Felipe cha' chcui' lo'o Natanael tya'a ndya'a nu Felipe bi':

—Cua na'a ya ji'i Cristo, nu ñati tlyu nu cua sa'ni nguscua jyo'o Moisés cha' ji'i lo' quityi ji'i ycu' Ndyosi —nacui Felipe—. La cui' cha' ji'i yu bi' cua nchcui' lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni. Jesús naa yu bi', sñi' sca nu naa José. Nazaret laca quichi tyi yu.

⁴⁶ —¿Ha tso'o quichi bi'? —nacui Natanael—. ¿Ha ntsu'u ñati tso'o nde quichi Nazaret bi'?

—Yaa na'a nu'u xi ji'i lacua —nacui Felipe.

⁴⁷ Lo'o na'a Jesús cha' lijya Natanael slo, li' nacui:

—Nde cua lijya sca ngu' Israel nu cha'ni cha' ndyu'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi. Ná ntsu'u cha' cui'ni ji'i yu jua tsiya' ti.

⁴⁸ Nchcuane Natanael ji'i Jesús li':

—¿Ñi'ya ngua jinu'u, cusu', cha' ndyuloo nu'u jna'?

Li' nacui Jesús:

—Lo'o tya lyiji chcui' Felipe lo'o nu'u, tya li' na'a na' jinu'u ca su ndu ne' yaca quityi ca bi'.

⁴⁹ —Mstru —nacui Natanael—, cha'ni cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, nu'u laca Rey nu laca loo ji'i ngu' Israel.

⁵⁰ Lo'o li' nguxacui Jesús cha' ji'i Natanael:

—¿Ha bi' cha' jlya ti' nu'u jna' —nacui yu—, xqui'ya cha' cua nchcui' na' lo'o nu'u cha' cua na'a na' jinu'u ca ne' yaca quityi bi'? —nacui—. Cha' xca ti laca bi', tonu la cha' ña'a nu'u nde loo la.

⁵¹ Lo'o li' nacui Jesús ji'i ngu':

—Ta na' sca cha' li'ni lo'o ma juani —nacui yu—. Nde loo la ña'a ma cha' tyucua yaala ca su ntucua ycu' Ndyosi nde cua. Li' caca cuayá' ti' ma cha' cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati chalyuu. Lo'o ca su tyu na' bi', ca bi' ña'a ma

ji'i ngu' xca nu ndi'i slo ycu'i Ndyosi; tya'a ngu' bi', tyacu'i ngu' bi' nde cua, ca'ya ngu' bi' nde su tyu na'.

2

Ndyaa Jesús su ngujui clyo'o ngu'

1-2 Lo'o ngua sna tsa, li' ndyaa xtya'a Jesús su ngujui clyo'o ngu' ca quichi Caná nde loyuu su cuentya Galilea. Lo'o jua'a cua nguane ngu' ji'i Jesús lo'o ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, bi' cha' lo'o ngu' bi' ndyaa ngu' ta'a.

3 Lo'o li' nga'aa ngujui vino co'o ngu' nu ndi'i ta'a bi', ndye bi'. Li' ndyaa xtya'a Jesús ndyaa cacha' ji'i yu:

—Cua ndye vino ndyo'o ngu' —nacu'i.

4 Nguxacu'i Jesús cha' ji'i xtya'a li':

—¿Ha cña 'na laca cua? Tya lyiji tyalaa hora cha' culu'u loo na' ji'i ñati tilaca laca na'.

5 Masi jua'a nchcui' yu, ndi'ya nchcui' xtya'a yu lo'o msu li':

—Cua'ni ma ñi'ya nu ñacu'i yu cha' cua'ni ma —nacu'i.

6 Nde cua ti ndu scua' tya'a quityu' hitya, quityu' tonu ndya' lo'o quee laca bi'. Lo'o ngutsa'a quityu' bi', ntsu'u masi jacuayala litro, masi sca siyentu litro hitya, cha' cua laca cña nu ntsu'u ji'i ngu' judío bi', cha' qui'i quiya' ngu' lo'o tsa'a ngu' ni'i.

7 Li' nacu'i Jesús ji'i msu bi':

—Cua'ni cha'a ma quityu' cua lo'o hitya.

Ngua'ni cha'a ngu' quityu' bi' ña'a cuayá' nu ngutsa'a tso'o.

8 —Culo ma xi hitya —nacu'i Jesús li'—. Yaa lo'o ma ji'i cha' co'o nu ñati nu ndyu'ni ta'a re.

Jua'a ngua'ni ngu' li', nda ngu' xi hitya co'o ngu'.

9 Ndyo'o cuayá' nu laca loo ji'i ta'a bi', lo'o li' vino ndyaca. Ná jlo ti' nu cusu' bi' macala ngutu'u vino bi', msu ti jlo ti' cha' hitya ndyaa ndyiqui'ya ngu' tsa laca vino bi'. Li' ngusi'ya nu laca loo ji'i ta'a bi' ji'i cutsii, nchcui' lo'o:

10 —Xa' ñati ni —nacu'i—, xcui' vino nu tso'o la laca nu nda ngu' ndyi'yu ñati lo'o n-xana ti ta'a; ña'a cuayá' nu nguaala' ti' ngu' cha' ndyo'o tsa ngu' vino bi', ca li' nda ngu' vino cuxi la cha' co'o ngu' nu ndi'i ta'a —nacu'i nu laca loo ji'i ta'a ji'i cutsii—. Pana nu'u ni, masi cua tye ti ta'a, hasta li' nda nu'u vino nu tso'o la cha' co'o na. Tso'o tsa bi'.

11 Ca quichi Caná nde loyuu su cuentya Galilea ngua cha' bi' lo'o nguxana ngua'ni Jesús cha' tlyu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Lo'o cha' tlyu bi' ngulu'u loo ycu'i Jesús ji'i ngu', cha' ña'a ngu' cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i ycu'i yu. Bi' cha' nguxana ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu, jlya ti' ngu' ji'i ycu'i ca Jesús.

12 Tiya' la li' ngutu'u Jesús ndyaa yu nde quichi Capernaum. Ndyaa yu lo'o xtya'a yu, lo'o ngu' qui'yu tya'a yu, lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

yu ndyaa ngu'; pana xti ti tsa ndyanu ngu' ca bi'.

Ngulo'o Jesús ji'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹³ Cua ngulala ti ta'a pascua ji'i ngu' judío bi', lo'o li' ndyaa Jesús ta'a nde Jerusalén.

¹⁴ Ndyaa Jesús ne' laa tonu ca bi', lo'o li' na'a yu cha' ndi'i tsa ngu' ndyu'ni ngu' ngana ne' laa bi'; ndujui' tsa ngu' toro, ndujui' ngu' xlya', ndujui' ngu' paloma cha' caca msta ji'i ngu' ne' laa. Lo'o jua'a nga'a ngu' nu ndu'ni ngana ji'i ñati lo'o nchcutsa'a ngu' cñi nu cua'nijo'o ji'i ngu' ne' laa, ntucua ngu' bi' to' mesa ji'i ngu'.

¹⁵ Lo'o li' ngusñi Jesús sca reta cha' quiji'i yu ji'i ngu' nu ndyu'ni ngana bi', cha' culo'o yu ji'i ngu' bi' tyu'u ngu' to' laa bi'; lo'o xlya' ji'i ngu', lo'o toro ji'i ngu', lo'o lcaa yu'ba ji'i ngu', ngulo'o yu ji'i ngu' ndu'u ngu' nde liya'. Li' nguxlyú yu mesa su ntucua ngu' nu nchcutsa'a cñi, nchcuaa yu ji'i cñi bi'.

¹⁶ Li' nacui Jesús ji'i ñati nu ndujui' paloma bi':

—Yaa lo'o ma ji'i yu'ba cua nde liya' —nacui yu—. Nga'aa cua'ni ma cha' ni'i lcaya' caca ni'i tlyu re ji'i Sti na'.

¹⁷ Li' ndyi'u ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ji'i sca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la: “Caca ñu'u ti' na' cha' tiji' tsa ti' na' ji'i ni'i su laca tyi nu'u”, nacui quityi bi'.

¹⁸ Ñasi' tsa ngu' judío li', bi' cha' nchcuane ngu' ji'i Jesús ndi'ya:

—¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha' cua'ni nu'u jua'a? ¿Ñi'ya cua'ni nu'u cha' jlya ti' ya hi'?

¹⁹ —Cuityi ma ni'i re —nacui Jesús—, lo'o li' chu' sna tsa xa' cuiñá na' ji'i chaca quiya'.

²⁰ Li' nacui ngu' ji'i Jesús:

—Tu'ba ntucua scua yija ndye ndya' laa tlyu re —nacui ngu'—. ¿Ha taca jinu'u cuiñá ji'i chaca quiya' chu' sna tsa ti'?

²¹ Pana si'i cha' ji'i laa tlyu nchcui' Jesús, masi nda yu sca cha' lo'o ngu' ñi'ya nu caca ji'i ycu' ca yu, ñi'ya nu tyu'ú ycu' chaca quiya' lo'o cua ngujui yu.

²² Bi' cha' lo'o cua ndyu'ú Jesús chaca quiya', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ñi'ya nu nacui Jesús ji'i ngu' tsa bi'; li' jlya ti' ngu' cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni, lo'o jua'a jlya ti' ngu' ña'a cha' nu nda Jesús lo'o ngu' tya li'.

Jlo ti' Jesús ñi'ya nu ntsu'u tyiquee lcaa ñati

²³ Lo'o ndi'i Jesús Jerusalén ta'a pascua bi', li' nxana quiña'a ñati jlya ti' ngu' cha' ji'i ycu' yu, nu lo'o cua na'a ngu' lcaa cha' tlyu nu ngua'ni yu.

²⁴ Pana jlo ti' Jesús cha' ná jlya tso'o ti' ngu' ji'i, cha' tso'o tsa ndyuloo yu ji'i ngu', lcaa ña'a cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i scaa ñati.

²⁵ Ná ntsu'u cha' cacha' xa' ñatī jil̄i yu ñi'ya ntsu'u cresiya jil̄i scaa ngu', cha' jlo tsa ti' ycu' ca yu ñi'ya ntsu'u cresiya jil̄i lcaa ñatī.

3

Jesús lo'o Nicodemo

¹ Ntsu'u sca ngu' cusu' jil̄i ngu' judío nu naa Nicodemo, ngu' fariseo laca. Lo'o ngu' fariseo ni, tacati tsa ndu'ni ycu' ngu', nti' ngu'.

² Ndyaa nu cusu' bi' sca talya su nga'a Jesús:

—Mstru Jesús—nacū—, jlo ti' ngu' cha' nu'u laca sca mstru nu nda ycu' Ndyosi jil̄i lijya chalyuu, cha' ná ngua jinu'u cua'ni ni sca cha' tlyu si ná nxyucua ycu' Ndyosi jinu'u. Ná nchca jil̄i ñatī chalyuu cua'ni ngu' jua'a —nacū Nicodemo jil̄i Jesús.

³ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani: ndu'ni ycu' Ndyosi Sti na' cha' cala ñatī chaca quiya', si nti' ngu' xñi ngu' cha' jil̄i ycu' Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya jil̄i ngu' —nacū.

⁴ —¿Ñi'ya caca cala na chaca quiya' si cua cusu' na? —nacū Nicodemo jil̄i Jesús— ¿Ha taca tyat̄i na ne' xtya'a na chaca quiya' cha' xa' cala na? —nacū.

⁵⁻⁶ —Ta na' sca cha' liñi lo'o nu'u juani —nacū Jesús—. Ñatī laca nu nclya lo'o ndu'ni cala ñatī chalyuu jil̄i, pana Xtyi'i ycu' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' cha'a cresiya jil̄i ngu' —nacū Jesús—. Ntsu'u cha' caca cucui cresiya jil̄i

mā si cua nti' mā cha' culo ycu' Ndyosi cña jil̄i mā. Ntsu'u cha' tyu'u mā lo hitya, lo'o jua'a ntsu'u cha' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil̄i mā —nacū Jesús jil̄i Nicodemo—.

⁷ Ná culacua tsa ti' nu'u cha' nchcui' na' lo'o nu'u cha' ntsu'u cha' cala ñatī chaca quiya'.

⁸ Cui' ni, nchca cui' macala su nti'; masi nduna na cha' ndañi nchca cui' li', pana ná nchca cuayá' ti' na macala ngutu'u, ma nde tsa cui' bi' li' —nacū yu—. La cui' jua'a laca lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi, ná nchca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ndu'ni Ni cha' caca cui cresiya jil̄i ngu' —nacū Jesús jil̄i.

⁹ —¿Ñi'ya jua'a? ¿Ñi'ya caca cha' bi'? —nacū Nicodemo li'.

¹⁰ Li' ngxtyacui Jesús cha' lo'o:

—¿Ha si'i mstru cusu' laca nu'u jil̄i ngu' judío? ¿Ni cha' laca ná nda nu'u cuentya jil̄i cha' bi' lacua? —nacū yu—.

¹¹ Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o nu'u. Nu cuare, liñi nchcui' ya jil̄i sca cha' nu cua jlo ti' ya, sca cha' nu cua na'a ya, pana ná ntucúa mā tsiya' ti cha' nu nchcui' ya —nacū yu—.

¹² Ntsu'u cha' nu nchcui' na' lo'o cu'mā cuentya jil̄i chalyuu re, pana ná jlya ti' mā cha' bi'. ¿Ñi'ya caca cha' jlya ti' mā jna' si chcui' na' lo'o mā scaa cha' nu ntsu'u jil̄i ycu' Ndyosi nu laca loo? —nacū Jesús jil̄i Nicodemo—.

13 'Bilya tsaá ni tsaca ñatí ca slo ycuí' Ndyosi. Sca ti ná' nu nda ycuí' Ndyosi 'na lijyaa cha' caca na' ñatí, cua ndya'a na' cajua, cha' cajua laca tyí na'.

14 Lo'o nguti'í jyo'o Moisés nde natí' btyi bi' cua sa'ni la, ngusicua yu ji'í sca cuaña chcuá nu ndacuí chu' yaca cha' ña'a ngu' cuaña bi', cha' caca jo'o ji'í quicha nu ntsu'u ji'í ngu' bi' —nacuí Jesús—. Ñi'ya nu ngusicua ji'í cuaña bi', jua'a nga'a cha' sicua ngu' jna' lo crusi, na' nu lijyaa cha' caca na' ñatí.

15 Lo'o lí' cua ña'a ca cu'ma nu xñi mā cha' jna', lí' caja chalyuu tso'o ji'í mā, chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacuí Jesús ji'í Nicodemo—.

Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'í ñatí

16 'Ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'í ñatí chalyuu, bi' cha' cua nda ycuí' Ni jna' nu laca Sñi' ycuí' ca Ni lijyá na' chalyuu. Ná tsaá ñatí ca bilyaa si xñi ngu' cha' jna', nu laca sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi; caja chalyuu tso'o ji'í ngu' bi', chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacuí Jesús—.

17 Si'í cha' sta ycuí' Ndyosi Sti na' qui'ya ji'í ñatí chalyuu nda Ni jna' lijyá na' chalyuu, na cua lijyá na' cha' cuityí na' qui'ya nu ntsu'u ji'í ñatí chalyuu; bi' cha' cua nda Ni jna' lijyá na' —nacuí Jesús—.

18 'Ná xcube' ycuí' Ndyosi ji'í cua ña'a ca ñatí nu xñi cha' jna'. Cua ngua'ni cuayá' Ni ji'í lcaa ñatí nu ná nxñi cha' jna',

cha' xcube' Ni ji'í ngu', cha' ná ntaja'a ngu' jlya ti' ngu' jna' cha' laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi —nacuí Jesús—.

19 Na cua nda ycuí' Ndyosi xee lijyá lo yuu, pana ná ntaja'a ñatí chalyuu tyi'í su xee bi'. Ntsu'u tsa ngu' nu ndiya la ti' tyi'í ngu' su talya ña'a, cha' xña'a tsa ngu' bi'; bi' cha' ntsu'u qui'ya nu ngusta Ni ji'í ngu' bi'.

20 Ná nti' nu ñatí xña'a bi' cha' ta ycuí' Ndyosi xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'í ngu'. Tyijyu' ti ndya'a ngu' bi' su ná ña'a xa' ñatí ji'í ngu', xqui'ya cha' xcuí' cha' cuxi ndu'ni ngu' bi' —nacuí Jesús—.

21 Ñatí nu xñi lcaa cha' liñi nu nda Ni lo'o ñatí ni, nda ycuí' Ndyosi xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'í ngu' bi'. Ndi'í ngu' su xee bi', cha' taca ca jlo ti' xa' ñatí cha' ndyu'ni ngu' bi' cua ña'a ca cña nu nclyo ycuí' Ndyosi ji'í ngu'.

Xa' nda Juan Bautista cha' ji'í Jesús lo'o ñatí

22 Tiya' la lí' ndyaa Jesús, ndyaa lo'o ñatí nu ndyaca tsa'a ji'í yu, nguti'í ngu' xi nde loyuu su cuentya Judea. Ntyucuatya Jesús ji'í ngu' ca bi'.

23 Lo'o jua'a nga'a Juan cacua ti, cha' lo'o tya ntyucuatya Juan ji'í ngu'. Sca se'í su naa Enón, ca bi' ngutu Juan, cacua ti ji'í sca se'í su naa Salim. Ca bi' ntyucuatya ji'í ngu' cha' ca bi' ntsu'u tsa hitya. Ndyaa tsa ngu' cha' tyucuatya ji'í ngu'.

24 Tya lyiji su'ba ngu' jil'i Juan ne' chcuā tyempo bi'.

25 Lo'o li' nda xi ngu' judío cha' cusuū lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Juan; nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu' ñi'ya nu tso'o la cua'ni ngu' cha' caca lubii cresiya jil'i ngu' cuentya jil'i ycu'i Ndyosi.

26 Bi' cha' yaa ngu' slo Juan cha' chcu'i ngu' lo'o:

—Mstru —nacuj ngu'—, nu ñati nu yaa slo nu'u nde chaca tsu' sta'a Jordán tya tsubi' la, la cui' nu nacuj nu'u cha' loo la laca ycu'i yu, cua ndyalaa yu bi' ntyucuatya yu jil'i ñati nde tsu' re juani. Ndyaa tsa ngu' slo.

27 Li' nguxacuj Juan cha' jil'i ngu' bi':

—Tsa lo cua ti cña nchca jil'i scaa na cua'ni na, tsa ña'a nu nda ycu'i Ndyosi chacuayá' cua'ni scaa na —nacuj—.

28 Cua ndyuna ma ñi'ya nu ni na' jil'i ma tsubi' ti, cha' si'i na' laca Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti chalyuu. Cua laca ti cña ntsu'u jna' cha' yala la ngutu'u tucua na' loyuu re cha' quiñi tyucui su caa ycu'i —nacuj Juan—.

29 Ñi'ya nu laca lo'o ngujui clyo'o ngu', sca ti nu cutsii bi' ngujui clyo'o lo'o nu cuxij; pana lcaa tya'a tso'o cutsii nu ndi'i ca bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu'. Ñi'ya lo'o chaa ti' ngu' ndi'i ngu' lo'o ngujui clyo'o ngu', jua'a na' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ña'a na' jil'i ngu' nu ndya'a lo'o Jesús —nacuj Juan—.

30 Lo'o jua'a caca tlyu la ycu'i yu, sube la nscua cha' caca na' li'.

Nde slo ycu'i Ndyosi ngutu'u Jesús

31 Loo la laca ycu'i Cristo cha' ngutu'u yu nde cua ca su ntucua ycu'i Ndyosi, yaa yu nde chalyuu. Pana nu Juan ni, sñi' sca ñati chalyuu ngua bi'; nde chalyuu ntsu'u tyi, nchcu'i ñi'ya nu nchcu'i ñati ti. Nu Jesucristo ni, yaa yu bi' nde cua ca su ndi'i ycu'i Ndyosi,

32 nda yu cha' liñi lo'o na cuentya jil'i lcaa na nu cua na'a yu, lcaa cha' nu cua ndyuna yu ca bi'. Pana ná ntaja'a ñati xñi cha' nu nda yu lo'o ngu'.

33 Si taquiya' na jil'i cha' nu nda Jesús, li' ndu'ni na lo'o tya'a na cha' liñi tsa laca cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o na.

34 Nda Ni jil'i nu Jesucristo bi' yaa chalyuu, lo'o jua'a xcu'i cha' jil'i ycu'i Ndyosi nda yu lo'o na xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi. Lo'o ycu'i Ndyosi ni, ná ntsu'u cha' tye cha' ta Ni Xtyi'i ycu'i Ni jil'ina.

35 Ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi Sti yu ña'a Ni jil'i Sñi' Ni, la cui' Jesús bi'; lo'o jua'a lcaa chacuayá' nu ntsu'u jil'i ycu'i Ni, la cui' ti cua nda Ni jil'i Sñi' Ni lijya.

36 Lo'o xñi ñati cha' jil'i Jesús, Sñi' ycu'i Ndyosi, ná nga'a cha' tye chalyuu tso'o nu ta Ni jil'i ngu' bi'. Pana ñati nu ná taquiya' tsiya' ti jil'i cha'

nu nchcui' Jesús, ná ta Ni chalyuu tso'o ji'i ngu' bi'; xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' li'.

4

Nu cuna'a ngu' Samaria

¹ Lo'o li' ndyuna ngu' fariseo, nda ngu' cuentya cha' quiña'a la ñati ndya'a lo'o Jesús cha' caca tsa'a ngu' ji'i yu, jua'a ntyucuatya yu ji'i ngu'; xti la ngu' ndi'i nu ndyaca tsa'a ji'i Juan.

² Pana si'i ycui' Jesús nu ntyucuatya ji'i ngu' bi'; nu ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a ji'i, bi' laca nu ntyucuatya ji'i ngu'.

³ Nu lo'o ngua cuayá' ti' Jesús cha' cua ndyuna ngu' fariseo cha' bi', li' ndu'u yu nde loyuu su cuentya Judea, ndyaa yu chaca quiya' ca loyuu su cuentya Galilea bi' li'.

⁴ Nu lo'o ndyaa Jesús tyucui, nteje tacui yu nde loyuu su cuentya Samaria.

⁵ Li' ndyalaa yu quichi Sicar, sca quichi su ndi'i ngu' Samaria. Ndi'i quichi bi' lo yuu nu nda jyo'o Jacob ji'i jyo'o José sñi'.

⁶ Ca bi' ndu sca tyuu pilya nu nacui ngu' cha' tyuu ji'i jyo'o Jacob laca bi'. Nde hora ngua li', lo'o jua'a ngua cña' tsa Jesús tyucui. Li' ndyaa tucua yu to' tyuu bi'.

⁷⁻⁸ Cua ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lquichi, ndyaa ngu' cui'ya ngu' na cacu ngu'. Lo'o li' ya'a sca nu cuna'a ngu' Samaria yaa qui'ya hitya.

—¿Ha ná ta xi hitya co'o na'? —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'.

⁹ —Ngu' judío laca nu'u —nacui nu cuna'a bi'—, lo'o na', ngu' Samaria laca na'. ¿Ni cha' laca ndijña nu'u hitya jna' cha' co'o nu'u? —nacui nu cuna'a bi'.

Nacui jua'a cha' ná ntsu'u cha' ji'i ngu' Samaria lo'o ngu' judío tyempo bi'.

¹⁰ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu cuna'a bi':

—¿Ha ná jlo ca ti' nu'u ña'a cha' tso'o nu nda ycui' Ndyosi ji'i ñati? —nacui Jesús—. Si jlo ca ti' nu'u tilaca laca nu ngüijña hitya co'o jinu'u, ná tyiquee' chcui' nu'u lo'o na' cha' ta na' hitya co'o ycui' nu'u li' —nacui—, lo'o li' ta na' hitya co'o nu'u nu chañi ca cha' cua'ni cu'ú cresiya jinu'u.

¹¹ —Cusu' —nacui nu cuna'a bi' ji'i Jesús—, qui'ñi tsa tyuu re; ná lo'o cubeta jinu'u —nacui—. ¿Ñi'ya caca culo nu'u hitya cha' cua'ni cu'ú nu'u 'na? —nacui—.

¹² ¿Ha tlyu la nu'u que jyo'o cusu' Jacob ji'na nu nda tyuu re ji'i ya? —nacui—. Ndyi'yu jyo'o bi' hitya tyuu re, lo'o jua'a ndyi'yu sñi' yu, lo'o scu' ngu' ndyi'yu hitya re.

¹³ —Lo'o co'o ngu' hitya tyuu re —nacui Jesús—, xa' tyucua nguityi ngu' tiya' la —nacui yu—.

¹⁴ Lo'o co'o ngu' hitya nu ta na', nga'aa tyucua nguityi ngu' tsiya' ti li' —nacui—. Ta na' sca lo hitya co'o ngu' nu cua'ni cu'ú cresiya ji'i ngu'.

Ndi'ya laca bi': ñi'ya si laca sca suu hitya nde ne' cresiya ji'i ngu', jua'a ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' li'.

¹⁵ Li' nguxacui nu cuna'a bi' cha' ji'i Jesús:

—Ta clya nu'u hitya bi' co'lo na', cusu' —nacui—, cha' nga'aa tyucua nguityi na', cha' nga'aa ta cña 'na cha' caa qui'ya na' hitya ca nde.

¹⁶ Li' nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi':

—Yaa clya nu'u yaaqui'ya ji'i clyo'o cha' caa ca nde.

¹⁷ —Ná ntsu'u clyo'o na' —nacui nu cuna'a bi' li'.

—Liñi nchcui' nu'u lo'o na' cha' ná ntsu'u clyo'o nu'u —nacui Jesús li'—.

¹⁸ Cua ca'yu quiya' ngujui clyo'o nu'u sa'ni la, lo'o jua'a si'i clyo'o laca nu qui'yu nu nga'a lo'o nu'u juani —nacui—. Liñi tsa cha' nu nchcui' nu'u lo'o na'.

¹⁹ —Cusu' —nacui nu cuna'a bi'—, cua ngua cuayá' ti' na' juani cha' tii tsa nu'u; sca nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati laca nu'u —nacui—.

²⁰ Ca'ya cua cua ni, tacati tsa ca'ya cua cua ji'i jyo'o cusu' ji'i ya, cha' nde bi' ti ngua'ni tlyu ngu' jyo'o bi' ji'i ycu' Ndyosi; pana xa' cha' nti' cu'ma ngu' judío, cha' nacui ma cha' ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi sca ti ca ne' laa tlyu ca Jerusalén.

²¹ —Cua'a jyaca nu'u jna' —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'—. Cua ngulala ti tyempo cha' nga'aa cua'ni tlyu ma ji'i

ycui' Ndyosi nde ca'ya tacati cua, ni si'i ca quichi Jerusalén —nacui—.

²² Cu'ma ngu' Samaria ni, lo'o ndu'ni tlyu ma ji'i ycu' Ndyosi ná nslo ma ti ji'i ndu'ni tlyu ma; pana ngu' judío cuare, nslo ya ti ji'i ndu'ni tlyu ya, cha' sca ngu' quichi tyi ya laca nu ñati tlyu nu cua'ni lyaá ji'i lcaa ñati —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'—.

²³ Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyaca juani, cha' cua'ni tlyu ma ji'i ycu' Ndyosi tyucui tyiquee ma. Lo'o jua'a xtyucua Xtyi'i ycu' Ni ji'i ma li', cha' jua'a nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na lo'o cua'ni tlyu na ji'i Ni.

²⁴ Ná taca ña'a na ji'i ycu' Ndyosi; ñi'ya laca sca xee nu tso'o tsa ntyiji'i lijya, jua'a laca ycu' Ndyosi. Ñati nu chañi cha' nti' ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ni, nga'a cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i Ni tyucui tyiquee ngu'; xtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi' li'.

²⁵ Lo'o li' nguxtyacui nu cuna'a bi' cha' lo'o Jesús chaca quiya':

—Nda na' cuentya cha' cua caa ti sca ñati tlyu nu ta ycu' Ndyosi ji'i cha' caa chalyuu, nu caca naa Cristo —nacui—. Lo'o caa yu bi', li' culu'u liñi yu lcaa cha' tucui ji'na.

²⁶ Li' nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi':

—La cui' bi' laca na' nu nchcui' lo'o nu'u juani.

²⁷ Li' xa' yaa ñati nu ndyaca tsa'a ji'i, ndube tsa ti' ngu' cha' ntucua Jesús ndya cha'

lo'o sca nu cuna'a. Pana ná nchcuane ngu' jil'i nu cusu' bi': ¿Ni cha' nti' nu cuna'a cua lo'o nu'u? ¿Ni cha' nda nu'u lo'o nu cuna'a cua?

28 Li' ngusta nu cuna'a bi' te'l'i hitya lo yuu, ngutu'u ndyaa lquich'i; ndyaa cho' ndyaa ndacha' cho' jil'i ngu' quich'i cha' tsa' ngu' tsa' na'a ngu' jil'i Jesús.

29 —Cajua ti ndu sca ñati nu tii tsa —nacui nu cuna'a bi'—. Lcua ti lo cña nu ngua'ni na' yaa na' chalyuu, lcaa cha' bi' cua ndacha' nu cusu' bi' jna'. ¿Ha bi' nu laca Cristo nu ñati tlyu nu cua caa ti, nti' cu'ma?

30 Li' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' ca su ntucua Jesús.

31 Laja li' ndu ñati nu ndyaca tsa'a jil'i, tya'na nhcui' ngu' lo'o Jesús cha' cacu yu xi tyaja.

—Mstru —nacui ngu'—, cacu nu'u xi.

32 —Cua nguaala' ti' na' —nacui Jesús li'—. Cua ntsu'u xi na ndyacu na' re nu ná nslo ma jil'i.

33 Li' nhcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o tya'a ngu':

—¿Ha yaa ngu' yaa lo'o ngu' na cacu yu? —nacui ngu'.

34 Ndi'ya nacui Jesús jil'i ngu' bi' li':

—Lo'o ndu'ni na' cña jil'i ycu' Ndyosi Sti na', li' ndyaala' ti' na' ñi'ya si cua ndyacu na', ñi'ya si cua ndyo'o na' hitya —nacui yu—. Nga'a cha' cua'ni tye na' cña nu nda Ni 'na lijyaa nde chalyuu —nacui—.

35 ¿Ha ná cha'ni cha' nu nhcui' ngu' ndi'ya? “Lo'o

caca jacua co', lo'o ti caca clacua” —nacui Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i—. Pana chaca cha' ñacu' na' jil'i ma juani, cha' xña'a ma xi jil'i ñati quiña'a jua nu cua lijya ti slo na —nacui—. Nti' tsa ngu' bi' cuna ngu' cha' nu hcui' na' lo'o ngu'. Ñi'ya laca sca xtya nu tso'o tsa ndyatsi, cha' cua ngulala ti caca clacua, jua'a laca ngu' bi'.

36 Caja xcaya' msu 'na nu cua'ni clacua bi', ni ná nga'a cha' tye cña nu cua'ni msu bi'. Lo'o li' stu'ba ti caca chaa ti' ngu' bi' lo'o ngu' nu cua ngusañi si'yu, la cui' ñati nu ngusañi cha' tso'o jil'i ycu' Ndyosi lcaa su ndi'j ñati tya clyo la; stu'ba ti caca chaa ti' ngu' bi' lo'o ñati nu cua na'a lo'o ndyati ca cha' bi' ne' cre-siya jil'i ngu' —nacui Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i—.

37 Cha'ni laca cha' nu nhcui' ngu': “Tsaca laca nu ndyataa nscua', chaca laca nu cua'ni clacua”.

38 Nu cu'ma ni, cua ngulo na' cña jil'i ma —nacui Jesús—, cha' tsa' ma cua'ni tye ma sca cña nu bilya cua'ni ma, cha' tyaa ma tyaa lo'o ma jil'i ñati ca slo na', cua ña'a ca ñati nu xñi cha' 'na. Xa' ñati cua ngua'ni cña bi' yala la, lo'o juani ña'a ma ñi'ya nu ndu'u tucua cña nu ngua'ni ngu' tya li'.

39 Lo'o jua'a tyuu tya'a ngu' Samaria, ngu' ca tyi ni, cua ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús xqui'ya cha' nu nda nu cuna'a bi' lo'o ngu': “Lcua ti lo cña nu ngua'ni na' yaa na'

chalyuu, lcaa cha' bi' nchcui' nu cusu' bi' lo'o na'", nacui' nu cuna'a bi' ji'i ngu'.

40 Lo'o li' ndyalaa ngu' Samaria bi' ca su ntucua Jesús, tya'na nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' tyanu la xi quichi' tyi ngu'. Bi' cha' ndyanu Jesús ca bi' tya tyucuaa tsā li'.

41 Lo'o ndyuna la ngu' cha' nu nda ycu' Jesús lo'o ngu', cua quiña'a la ngu' ngusñi ngu' cha' ji'i yu.

42 Li' nacui' ngu' bi' ji'i nu cuna'a bi':

—Si'i xqui'ya nu'u ngusñi ya cha' ji'i yu juani. Na cua nchcui' ycu' yu lo'o ya, bi' cha' jlya ti' ya cha' nu nchcui' yu; cua nda ya cuentya cha' chañi cha' laca nu cusu' re Cristo, nu ñati' tlyu nu cua caa ti cha' cua'ni lyaá ji'i lcaa ñati' chalyuu.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sñi' ngu' laca cña

43 Lo'o ndu'u scua tucua tsā bi', li' ngutu'u Jesús loyuu su cuentya Samaria ndyaa nde loyuu su cuentya Galilea.

44 Cua nacui' yu cha' nga'aa ndu'ni chi' ngu' loo ñati' tya'a quichi' tyi ngu', si ta ñati' bi' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu'; bi' cha' ndyaa yu nde Galilea chaca quiya'.

45 Lo'o cua ndyalaa yu nde loyuu bi', tso'o tsa nchcui' ngu' Galilea lo'o. Cua na'a ngu' bi' lcaa cña tonu nu ngua'ni Jesús nu lo'o ndyaa yu ta'a quichi' Jerusalén bi', cha' lo'o ngu' bi' ndyaa ngu' ta'a.

46 Lo'o li' xa' ndyaa Jesús ca quichi' Caná loyuu su cuentya

Galilea chaca quiya'; quichi' bi' ngua su ngüiñá Jesús vino lo'o hitya ti, cha' co'o ngu' nu nguti'i ta'a bi'. Ca bi' ntsu'u sca ñati' tlyu nu ndya'a ne' xña ji'i rey, pana quicha tsa sñi' ntsiya ca to' tyi nu cusu' bi' nde quichi' Capernaum.

47 Lo'o cua ndyuna nu laca cña bi', cha' ngutu'u Jesús loyuu su cuentya Judea ndyalaa yu sca quichi' cacua ti su ndi'i nu cusu' bi', la cui' nde loyuu su cuentya Galilea, li' ndyaa nu cusu' bi' slo Jesús. Ndiñña tsa cha' clyu ti' ji'i Jesús cha' tsa ya quichi' tyi nu cusu' bi', cha' tsa ya cua'ni yu jo'o ji'i nu piti quicha bi', cha' cua cajaa ti.

48 —¿Ni jacua' jlya ti' ma' ji'i ycu' Ndyosi? —nacui' Jesús ji'i nu cusu' bi' li'—. ¿Ha ná jlya ti' ma' cha' caca cua'ni Ni cña si ná lo'o cua'ni na' sca cña tonu cha' ña'a cui'ya ma' xi ji'i'?

49 —Cusu' —nacui' nu laca cña bi' ji'i Jesús—, cua'ni cha' tso'o tsa nu'u to' tyi na' juani, nu lo'o bilya cajaa ti sñi' na'.

50 —Tyaa nu'u ca to' tyi —nacui' Jesús ji'i—, ca tso'o sñi' nu'u jua'a ti. Ná cajaa bi'.

Jlya ti' nu laca cña bi' cha' nu nchcui' Jesús lo'o. Li' ngutu'u nu cusu' bi' ndyaa quichi' tyi.

51 Tyucui' bi' su nguxtyuu ndyaa, ndyacua tya'a lo'o msu ji'i:

—Tya lu'ú sñi' nu'u, cusu' —nacui' msu ji'i—. Nga'aa cajaa bi' juani.

52 —¿Ni hora ngua tso'o la sñi' na'? —nchcuane nu laca cña bi' ji'i msu li'.

—Tya la caa, hora cua tsaca nde ngusii, li' ndyu'u tyique' ji'i —nacui msu ji'i.

53 Li' ngua cuayá' ti' sti nu piti bi', cha' la cui' hora lo'o nchcui' Jesús lo'o cha' tyaca tso'o sñi', la cui' hora bi' ngua tso'o sñi'. Li' jlya ti' nu cusu' ji'i Jesús, lo'o jua'a jlya ti' lcaa ngu' nu ndi'i ca to'ni'i ji'i.

54 Cua ngua tucua quiya' nu ngua'ni Jesús sca cña tonu cuentya ji'i ycui' Ndyosi nde loyuu su cuentya Galilea bi', tya lo'o ngxtyuu yu nde Galilea.

5

Ngu' nu nchcu' tyucui' nu ntsiya to' tayu'

1 Chaca yija lo'o ngua ta'a nde Jerusalén cuentya ji'i ngu' judío, ndyaa Jesús ta'a chaca quiya' li'.

2 Nde Jerusalén bi' ntsu'u sca to' lo'o quichi su naa to' lo'o ji'i xlya'. Ca bi' nscua sca tayu' piti, Betesda naa tayu' bi' cha'cña ji'i ngu' judío bi'.

3 Tyi'i ca to' tayu' piti bi' ndacui ca'yu tya'a corredor su ndi'i quiña'a tsa ngu' quicha; nu cuityi', nu cu' quiya', nu nchcu' tyucui', ndi'i ngu' ca bi' ntajatya ngu' ña'a cuayá' nu quiña lo hitya tayu' bi'.

4 Nda ti' ngu' quichi bi', cha' tyijyu' ndacui cuayá' ti nda'ya sca xcá ji'i ycui' Ndyosi nu yaá nde cua, ndyaa ne' hitya tayu' bi', cha' xquiña lo hitya bi'; nu quicha

nu ndyaa yala la ndyaata chcu to' hitya bi' lo'o nguiña ca ti lo hitya, bi' laca nu ndyaca tso'o ji'i cua ña'a ca quicha nu ntsu'u ji'i, nacui ngu'.

5 Cua ntsiya sca nu quicha quiya' ca bi'; cua calaa tyii ntucua snu' yija ntsiya quicha.

6 Lo'o na'a Jesús ji'i nu quicha bi' ca su ntsiya, li' ngua cuayá' ti' yu cha' cua sa'ni ntsiya. Li' nchcuane Jesús ji'i nu quicha bi' si chañi cha' nti' tyaca tso'o.

7 —Cusu' —nacui ji'i Jesús—, ná tucui ntsu'u 'na nu caca xtyucua xi 'na cha' tsaa lo'o 'na to' hitya lo'o nguiña lo hitya bi'. Ndatu ca na' lo'o yala la ndyaa xi xa' ñati lo tayu' cua.

8 —Tyatu clya nu'u juani —nacui Jesús li'—, xcu' late' cua hi lo'o jaa' cua, tyaa lo'o ji'i to' tyi.

9 Lo'o li' jua'a ngua, hora ti ndyaca tso'o nu quicha bi'. Li' ngxana ndu'u ta'a, ndyaa lo'o ji'i jaa' ji'i. Tsa saru ngua li'. Tacati tsa tsá bi' ji'i ngu' judío, nga'aa ndu'ni ngu' cña li'.

10 Bi' cha' nchcui' nu ngu' judío bi' lo'o nu ngua quicha bi'.

—Tsa nu ndi'i cña' ngu' laca juani —nacui ngu' bi' ji'i—. Ná ntsu'u chacuayá' jinu'u tsiya' ti cha' tya'a lo'o ji'i jaa' cua hi juani.

11 Li' ngxtyacui nu ngua quicha cha' lo'o ngu'.

—Nu ngua'ni jo'o 'na, bi' laca nu ngulo cña 'na cha'

tya'a na' tyaa lo'u ji'i jaa' re toni'i 'na li' —nacu'i.

¹² —¿Tilaca ngulo cña hi cha' tyaa lo'o ji'i jaa' cua hi? —nacu'i ngu' bi'.

¹³ Ná jlo ti' nu ngua quicha quiya' bi' tilaca ngua'ni jo'o ji'i. Nguti'i tsa ngu' ca bi', lo'o ná tucui na'a ji'i Jesús lo'o ngutu'u ndyaa.

¹⁴ Ca ngusii la xa' ndyacia tya'a Jesús lo'o nu ngua quicha bi' lo'o ndya'a yu ne' laa. Li' nacui Jesús ji'i:

—Cua ndyaca tso'o nu'u juani —nacu'i yu—, bi' cha' xtyanu nu'u tyucuii cuxi cua hi cha' nga'aa tyacua xa' quicha tlyu la hi.

¹⁵ Ndyaa nu ngua quicha bi' li', ndyaa ndacha' ji'i ngu' judío bi', cha' Jesús naa nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o.

¹⁶ Ngua cuayá' ti' ngu' bi' li', cha' ngua'ni Jesús cha' tlyu lo'o nu quicha bi' tsá ta'a lo'o ndi'i cña' ngu', bi' cha' ngunasí' tsa ngu' judío bi' ji'i Jesús. Nguxana ngu' bi' ngulacua cuxi ti' ngu' ña'a ngu' ji'i yu, ngua ti' ngu' cujuui ngu' ji'i yu.

¹⁷ Pana nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' li':

—Tya lyiji tye cua'ni Sti na' cña —nacu'i Jesús—, lo'o jua'a na', tya ndyu'ni na' cña.

¹⁸ Bi' cha' chii tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío bi' ña'a ngu' ji'i Jesús, ntsu'u tsa ngu' bi' nu nti' cujuui ji'i Jesús li'. Ti'í ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i yu, cha' ná ndaquiya' yu tsá ta'a ji'i ngu', nacui ngu'. Ná ndiya ti' ngu' tsiya' ti cha' nacui Jesús cha' ycu'i Ndyosi laca Sti yu,

cha' stu'ba nti' ycu'i ca yu lo'o ycu'i Ndyosi.

Ycu'i Ndyosi Sti yu laca nu cua nda chacuayá' ji'i Jesús

¹⁹ Li' nguxacu'i Jesús cha' ji'i ngu' judío bi':

—Ta na' sca cha' liñi lo'o mā juani —nacu'i yu—. Ná sca cña caca cua'ni na' ycu'i ti na', na' nu laca Sñi' ycu'i Ndyosi. Ñi'ya cña nu ña'a na' cha' ndu'ni Sti na', jua'a ti cña ndu'ni na' —nacu'i—.

²⁰ Ycu'i Sti na' ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jna', cha' Sñi' ycu'i Ni laca na' —nacu'i Jesús—. Lcaa cña nu ndu'ni Sti na', nclu'u Ni jna'. Lo'o jua'a tya cua'ni la Ni cña tonu nu bilya ña'a mā ji'i, cha' cube ti' mā ji'i ycu'i Ni.

²¹ Xa' ta ycu'i Ndyosi chalyuu ji'i ngu' chaca quiya', ji'i cua ña'a ca ñati nu nti' Ni cha' ta Ni chalyuu ji'i; lo'o jua'a la cui' cña ndu'ni na' nu laca Sñi' ycu'i Ni, ta na' chaca chalyuu ji'i lcu'a ti ñati nu nti' na' cha' ta ji'i —nacu'i Jesús ji'i ngu'—.

²² Ná ndu'ni cuayá' Sti na' ji'i ñati chalyuu; na cua nda Ni chacuayá' jna', cha' Sñi' ycu'i Ni laca, cha' cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati.

²³ Cua nti' Ni cha' cua'ni chi lcaa ñati loo na' ñi'ya nu ndu'ni chi ngu' loo ycu'i Ni. Pana si ná tyaja'a ñati cua'ni chi ngu' loo na' nu laca Sñi' ycu'i Ni, la cui' jua'a ná taca cua'ni chi ngu' loo ycu'i Ndyosi nu nda 'na lijyaa.

²⁴ 'Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani: Cua ña'a ca ñati nu taquiya' ji'i lcaa cha' nu chcu'i na' lo'o ngu', lcaa ñati

nu jlya ti' jil'i ycuil' Ndyosi Sti na' nu nda jna' lijyaa, bi' ngu' laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu tso'o nu ta ycuil' Ndyosi jil'i ngu' bi'. Ná cua'ni cuayá' Ni jil'i ngu' bi', ná nscua cha' cajaa ngu' bi'; lcaa tyempo tyil'i ngu' bi' lo'o ycuil' Ndyosi —nacuĭ Jesús jil'i ngu'—.

²⁵ Lo'o jua'a ta na' chaca cha' liñi lo'o ma —nacuĭ—. Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyalaa juani, cha' xi'ya na' nu laca Sñi' ycuil' Ndyosi jil'i lcaa ñati nu ndi'i chalyuu; ñi'ya laca si na cua ngujuii ngu' laca, xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu'. Lo'o cuna ngu' bi' cha' nu chcui' na' lo'o ngu', li' caja chalyuu tso'o jil'i ngu', lcaa ñati nu xñi cha' jna' —nacuĭ Jesús jil'i ngu'—.

²⁶ Nchca jil'i ycuil' Ndyosi Sti na' cua'ni cha' xtyacui cresiya jil'i ngu' cuxi bi', nchca jil'i Ni ta Ni chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu'. Lo'o jua'a stu'ba nchca jna' lo'o Sti na', cha' cua nda Sti na' chacuayá' cha' cua'ni na' jua'a —nacuĭ Jesús—.

²⁷ Lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' jna' cha' cua'ni cuayá' na' jil'i ñati chalyuu, xqui'ya cha' cua lijya na' chalyuu laca na' ñati.

²⁸ Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma; chañi cha' tyalaa hora lo'o cañi xi'ya ycuil' Ndyosi Sti na' jil'i lcaa jyo'o ca su ndi'i ngu' nguatsi' ngu'. Li' taquiya' ngu' bi' cha' nu chcui' Ni, tyu'u ngu' ne' cuaá tyaa ngu' mala su ntsu'u cha' tsa ngu'.

²⁹ Ñati nu ngua tso'o cresiya jil'i ni, tyaa ngu' bi' tyil'i ngu' lo'o ycuil' Ndyosi; pana ñati nu ntsu'u cha' cuxi jil'i, tyaa ngu' bi' ca su xcube' Ni jil'i ngu', su tye tsiya' ti cha' jil'i ngu' —nacuĭ Jesús—.

Chañi cha' stu'ba cha' nu ntsu'u jil'i Jesús lo'o ycuil' Ndyosi Sti yu

³⁰ Ná sca cña caca 'na si sca ti na' —nacuĭ Jesús—. Lo'o ndyu'ni cuayá' na' jil'i ñati, ndu'ni na' ñi'ya nu nacui Sti na' 'na cha' cua'ni na'. Stu'ba ndu'ni cuayá' na' jil'i cua ña'a ca ñati, cha' ndu'ni na' ñi'ya nu nti' ycuil' Sti na' nu nda 'na lijyaa chalyuu; ná ndu'ni na' sca cha' nu nda'ya hique ti na' —nacuĭ Jesús li'—.

³¹ Ni si'i na ngulo hique ti na' cha' nu nchcui' na' lo'o ma. Ná jlya ti' xa' ñati si jua'a ti chcui' na'.

³² Ntsu'u chaca nu jlo ti' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na', lo'o jua'a jlo ti' na' cha' liñi nchcui' nu bi' —nacuĭ—.

³³ Cua nda ma msu nu ndyaa slo nu Juan bi', lo'o chañi cha' nu nchcui' Juan lo'o msu bi' cuentya jna'.

³⁴ Pana ná ntsu'u cha' caja sca nu chcui' cha' liñi cuentya jna'. Na nda ti na' cha' bi' lo'o ma cha' caja ñi'ya clyaá ycuil' ma tsa bi' lo'o caca cuayá' jil'i ma slo ycuil' Ndyosi.

³⁵ Nu Juan ni —nacuĭ Jesús li'—, nda yu cha' jna' lo'o ngu' ñi'ya si laca yu sca xee nu ndubi tsa, nu nda xee tyil'i ca chu' su ndi'i yu bi'. Lo'o jua'a tso'o xi ngua ti' ma

lo'o nchcui' Juan lo'o ma li' —nacuĭ—.

³⁶ Pana xti ti cha' 'na nchcui' Juan lo'o ma; cua quiña'a la cha' caca ña'a ma juani cuentya jna', nu lo'o ña'a ma cña tonu nu nda Sti na' 'na cha' cua'ni na'. Tya cua'ni na' cña bi' ña'a cuayá' tye bi'. Xqui'ya cña bi' caca cuayá' ti' ma cha' ycuĭ' Sti na' ngulo cña jna' cha' caa na' nde chalyuu re —nacuĭ Jesús—.

³⁷ Jua'a ngulu'u liñi Sti na' cha' 'na ji'ĭ ma, cha' la cui' Sti na' laca nu cua nda jna' lijyaa. Lo'o cu'ma ni, bilya cuna ma cha' nu nchcui' Ni, bilya ña'a ma ji'ĭ ycuĭ' Ni.

³⁸ Ná ndyanu cha' nu nchcui' Sti na' ne' cresiya ji'ĭ ma, cha' ná jlya ti' ma jna' cha' laca na' Sñi' ycuĭ' Ndyosi nu cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu —nacuĭ—.

³⁹ Lcaa tsá nchcui' tsa ma lo quityi cusu' ji'ĭ ycuĭ' Ndyosi; nti' ma cha' lo'o chcui' ma lo quityi bi', li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'ĭ ma. Chañi cha' nu nscua lo quityi bi', jua'a taca tyuloo ñati jna' lo'o chcui' ngu' lo quityi bi'.

⁴⁰ Pana ná ntaja'a ma jña ma chalyuu tso'o bi' jna'.

⁴¹ 'Si'i na nti' na' cha' cua'ni chi' ñati loo na' —nacuĭ Jesús ji'ĭ ngu'—.

⁴² Pana cu'ma ni, jlo ti' na' cha' xa' ña'a ndu'ni cu'ma, xqui'ya cha' ná ntsu'u tyiquee ma tsiya' ti ji'ĭ ycuĭ' Ndyosi Sti na'.

⁴³ Cua nda ycuĭ' Ndyosi 'na lijya na' cha' cua'ni na' cña ji'ĭ

Ni, pana ná ndaca'a jyaca ma ji'ĭ cha' nu nchcui' na' lo'o ma. Si caa xa' ñati nu cua'ni cña ji'ĭ ycuĭ' ca ti ngu', hora ti xni ma cha' ji'ĭ ngu' bi' li'.

⁴⁴ Bi' cha' ná caja ñi'ya caca xñi ma cha' ji'ĭ ycuĭ' Ndyosi —nacuĭ Jesús—. Ndulo cha' ji'ĭ ma cha' tso'o ti chcui' ñati ji'ĭ ma, pana ná ndulo cha' ji'ĭ ma cha' tso'o ti cua'ni ycuĭ' Ndyosi lo'o ma.

⁴⁵ Si'i na' nu sta qui'ya ji'ĭ ma slo ycuĭ' Ndyosi —nacuĭ Jesús ji'ĭ ngu'—. Cua laca nscua qui'ya ji'ĭ ma xqui'ya cha' nu cua nda jyo'o Moisés lo'o ma nu ngua tya sa'ni bi', la cui' cha' nu jlya tsa ti' ma ji'ĭ, nacuĭ ma.

⁴⁶ Yala ti xñi ma cha' jna' si chañi cha' ngusñi ma cha' nu nda jyo'o Moisés bi' lo'o ma —nacuĭ Jesús li'—. Cha' jna' nguscua jyo'o bi' lo quityi bi',

⁴⁷ pana ná ngusñi ma tsiya' ti cha' nu nguscua jyo'o bi'. Lo'o jua'a ¿ñi'ya cua'ni ma cha' xñi ma cha' nu chcui' na' lo'o ma lacua?

6

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

¹ Tiya' la li' ndu'u Jesús ndyaa nde chaca tsu' tayu' Galilea, la cui' tayu' Tiberias naa tayu' bi'.

² Tsa tlyu ti ndyaa lca'a quiña'a ñati ji'ĭ yu, bi' ñati laca nu cua na'a cña tonu nu ngua'ni yu lo'o ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha.

³ Li' ndyaa Jesús sca lo cuatij, ndyaa tucua xi ca bi' lo'o ñatij nu ndyaca tsa'a jilij.

⁴ Cua ngulala ti ta'a pascua ngua bi' li', ta'a tlyu jilij ngu' judío.

⁵ Lo'o li' na'a Jesús cha' tsa tlyu ti ndyalaa quiña'a tsa ñatij ca su ntucua ycui'. Li' nchcuane yu jilij Felipe:

—¿Macala cui'ya na tyaja cha' cacu ñatij quiña'a cua? —nacuj Jesús.

⁶ Jlo ti' Jesús ñi'ya cua cua'ni ti ycui', pana cua nti' yu cua'ni cuayá' yu jilij Felipe ñi'ya ña'a cua'ni nu Felipe bi'.

⁷ Lo'o li' nguxacuj Felipe cha' jilij yu:

—Ná tyu'u sca tucua mil paxu cha' cui'ya na na cacu lcaa ngu' re, masi xca ti caja xi cacu scaa ngu' —nacuj.

⁸ Pana ndu sca yu nu ndyaca tsa'a jilij Jesús, nu naa Andrés, tya'a ngula Simón Pedro laca bi'. Nchcui' Andrés lo'o Jesús li':

⁹ —Ndu sca nu piti qui'yu re —nacuj Andrés—, lo'o xi ca'yu tya'a xlyá teje' jilij, lo'o tucua tya'a cualya sube jilij —nacuj—. Pana ná tyu'u sca cha' bi' cha' cacu ñatij quiña'a re —nacuj Andrés jilij Jesús.

¹⁰ —Chcui' mā xi lo'o ñatij quiña'a cua cha' tyaca'a ngu' xi lo yuu —nacuj Jesús li'.

Sij xi loyuu su tso'o bi' lo'o quiña'a tsa quii sube ndij ca bi'. Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ti nguti'ij tsā bi', nu nguti'ij lo quii bi'.

¹¹ Lo'o li' ndaya' Jesús jilij xlyá bi', ndya yu xlyá'be jilij ycui' Ndyosi cha' cua nda Ni

na cacu ngu'. Li' ngusa'be Jesús xlyá bi', nda yu jilij ngu' nu ndyaca tsa'a jilij, lo'o ngu' bi' laca nu ndacha xlyá jilij ngu' quiña'a bi' ca su ndij ngu'. Lo'o cualya bi' nda Jesús cacu ngu'. Li' ndyacu ngu' ña'a cuayá' nu nguaala' ti' lcaa ngu'.

¹² Lo'o cua ndye ndyacu ngu', li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jilij chaca quiya':

—Xuti'ij mā lcaa yu'be nu ndyanu su ndyacu ngu' jua cha' ná chcuna' bi' —nacuj yu.

¹³ Jua'a ngua'ni ngu' li', lo'o ndyanu tii tyucuaa tya'a chcubi ngutsa'a ntsu'u xlyá yu'be bi', yu'be nu ndyanu su ndyacu ngu'.

¹⁴ Lo'o cua na'a ngu' cña tonu nu ngua'ni ca Jesús, li' nacuj ngu':

—Chañi cha' yu jua laca nu cusu' nu chcui' cha' jilij ycui' Ndyosi lo'o na, nu cua tyu'u tucua ti nde chalyuu.

¹⁵ Hora ti ngua tii Jesús cha' ngua ti' ngu' taya' ngu' jilij, cha' tsa lo'o ngu' jilij cha' caca yu rey nu caca loo jilij ngu'. Bi' cha' ndu'utsu' Jesús ndyaa cuaana ti nde ca'ya, ndyaa yu sca ti yu.

Ndyá'a Jesús lo hitya tayu'

¹⁶ Cua ndyaa cuichaa li', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jilij ni, cua ndyaa ngu' nde to' tayu' chaca quiya'.

¹⁷ Ndyatij ngu' ne' yaca nilij cha' xa' xtyuu ngu', cha' tyu'u ngu' nde chaca tsu' tayu', cha'

tyalaa ngu' ca quich̄i Capernaum chaca quiya', ngua ti' ngu'. Cua ngua talya li', pana bilya tyalaa Jesús su ndi'̄i ngu'.

¹⁸ Lye tsa nchca cui'̄i lo hitya tayu' bi', hasta ndyat̄u clyoo'.

¹⁹ Cua ndyaa lo'o ngu' nu ndyaca tsa'ā ji'̄i yaca ni'̄i ji'̄i ngu' xi ca'yu scuá kilómetro cuayá' tyijyu', li' na'ā ngu' cha' lijya Jesús su ndi'̄i ngu'; cuayá' lo ti hitya ndya'ā yu lijya yu lo hitya. Ndyuts̄i tsa ngu' lo'o na'ā ngu' ji'̄i yu.

²⁰ Bi' cha' hora ti nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Ná cuts̄īi mā, na' lacā re —nacui'.

²¹ Tso'o tsa ngua ti' ngu' cha' ndyat̄i Jesús ne' yaca ni'̄i bi'. Lo'o li' yala ti ngutu'u yaca ni'̄i chaca tsu' tayu' bi'.

Lijya lca'ā ngu' ji'̄i Jesús

²² Ca chaca ts̄a li', tya ndi'̄i ñati' tsa tlyu ti la cui' ca to' tayu' bi'. Sca ti yaca ni'̄i bi' na'ā ngu' ngutacui to' hitya ngus̄īi la caa, pana jlo ti' ngu' cha' ná ndyaa Jesús ne' yaca ni'̄i bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'ā ji'̄i; ycu'̄i ti ngu' ndyaa ngu'.

²³ Lo'o li' ngulaa xi xa' la yaca ni'̄i nu ngutu'u nde quich̄i Tiberias, ndyacui to' hitya cacua ti su ndyacu ngu' xlyá nu cua nda ycu'̄i nu Xu'na na xly'a'be ji'̄i ycu'̄i Ndyosi cuentya ji'̄i.

²⁴ Lo'o cua ngua cuayá' ti' ngu' cha' nga'aa ndi'̄i Jesús to' tayu' bi', lo'o jua'ā nga'aa ndi'̄i nu ngu' nu ndyaca

tsa'ā ji'̄i ca bi', li' ndyat̄i ngu' ne' yaca ni'̄i nu ndyalaa bi', ndyaa ngu' ca quich̄i Capernaum ndyaana ngu' ji'̄i Jesús.

Sca lo tyaja nu chañi cua'ni cha' tyaala' ti' na

²⁵ Ca chaca tsu' bi' njoyacua ngu' ji'̄i Jesús. Lo'o ti nchcuane ngu' ji'̄i yu li':

—Mstru —nacui' ngu'—, ¿ni hora ngutu'u nu'u lijya ti nde?

²⁶ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu':

—Ndube tsa ti na' cha' cua lijya mā yaana mā jna' xqui'ya cha' nda na' xlyá nu ndyacu mā tsubi' ti —nacui'—. Nguaalaa' ti' mā lo'o ndyacu mā li'. Chañi cha' xqui'ya cha' bi' lijya mā yaana mā jna', si' i xqui'ya cña tonu nu ngua'ni na' cuentya ji'̄i ycu'̄i Ndyosi.

²⁷ Tso'o la —nacui' Jesús li'—, si cua'ni cña ti' mā cha' caja sca cha' nu talo ji'̄i mā; chañi cha' tyaala' ti' mā li', si caja chalyuu nu ná nga'ā cha' tye ji'̄i mā. Nu na cacu na ni, xtyi'̄i ti talo na bi', yala ti quiñu'u na bi'. Pana na' nu lijyāa cha' caca na' ñati, ta na' sca cha' tso'o ji'̄i mā nu cua'ni cha' tyaala' ti' mā, lo'o ná tye tsiya' ti cha' bi' ji'̄i mā —nacui'—. Na cua nda ycu'̄i Ndyosi Sti na' chacuayá' jna' cha' ta na' cha' tso'o bi' ji'̄i mā.

²⁸ Li' nchcuane ngu' ji'̄i Jesús:

—¿Ni'yā cua'ni ya lacua, cha' caca cua'ni ya cña nu nti' ycu'̄i Ndyosi cha' cua'ni ya?

29 —Ndi'ya laca cña nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni ma —nacuí' Jesús—. Xñi ma cha' jna', cha' na' laca Sñi' ycuí' Ndyosi, cha' cua'nda Ni 'na lijyaá chalyuu.

30 Li' tya nchcuane la ngu' jilí' Jesús:

—¿Ñi'ya ña'a cña nu cua'ni nu'u lacua? ¿Ñi'ya ña'a cña tonu nu cua'ni nu'u cha' ña'a cui'ya ya xi jilí', cha' xñi ya cha' jinu'u li'? —nacuí' ngu' jilí' Jesús—.

31 Cua'nda ycuí' Ndyosi na ndyacu jyo'o cusu' jina' lo'o nguta'a yu'u ngu' lo' natí' btyi nu ngua sa'ni li'. Ndi'ya nscua lo' quityi cusu' jilí' cha' bi': “Cua'nda Ni na ndyacu ngu', na nu ngutu'u ca su ntu-cua ycuí' Ndyosi ngua'ya nde lo' yuu”.

32 Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Liñi tsa cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani: Ycuí' Ndyosi Sti na' laca nu ta cha' tso'o nu cacu ma, la cui' cha' bi' laca nu ndyu'u nde su ndi'j ycuí' Ni; si'i la cui' cha' ñi'ya nu nda jyo'o Moisés ndyacu ngu' cua sa'ni —nacuí'—.

33 Juani ta Sti na' sca lo' cha' tso'o nu cacu ma nu chañi cha' cua'ni cha' tyaa'la' ti' ma lo'o caja cha' bi' jilí' ma, ñi'ya laca lo'o ndyacu ma tyaja. Ndu'u cha' tso'o bi' ca su ndi'j ycuí' Ndyosi, lijya bi' nde lo' yuu, nda bi' chalyuu nu ná nga'a cha' tye jilí' ma.

34 —Cusu' —nacuí' ngu' jilí' Jesús—, ta clya nu'u cha' tso'o bi' cacu ya, lo'o li' cacu ya jilí' lcaa tsá.

35 —Ñi'ya ndu'ni tyaja lo'o ndye ndyacu na jilí', jua'a cua'ni na' lo'o ñati, si xñi ngu' cha' jna' —nacuí' Jesús li'—. Ta na' sca chalyuu jilí' ngu' su xcui' ndyaala' ti' ngu' —nacuí' Jesús jilí' ngu' bi'—. Lo'o lcaa ñati nu tyu'u cha' jilí' ngu' lo'o na', nga'aa ñña la ngu' xa' lo na cacu ngu'; lo'o xñi ngu' cha' jna', nga'aa tyucua ngui-tyi ngu' li' —nacuí'—.

36 Pana nu cu'ma ni, ñi'ya nu ni na' jilí' ma tsubi' cha' ná jlya ti' ma jna', masi cua na'a ma jna' —nacuí' Jesús—.

37 Lcaa ñati nu cua'nda Sti na' jna', ngu' nu ngusñi cha' jna' ni, caca ngu' bi' ñati 'na li'. Tucuá na' cha' jilí' ngu' bi', ná culo'o na' jilí' ngu' cha' tyaa ngu' chaca selí.

38 Cua ngutu'u na' nde slo ycuí' Ndyosi Sti na', lijya na' nde lo' yuu cha' cua'ni na' cña nu ngulo Sti na' 'na; si'i cha' cua'ni na' ñi'ya nu ntá' cua'ni tá —nacuí' Jesús—.

39 Na cua nti' Sti na' cha' ná chcuna' ni sca ñati nu cua ngusñi cha' 'na. Lo'o li' cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacuí'—.

40 Nde laca cña nu nti' Sti na' nu cua'nda jna' lijyaá cha' caça: cua nti' Ni cha' ná tye chalyuu su tyilí' ngu' lo'o Ni, lcaa ñati nu ndyuloo jna' cha' laca Sñi' Ni, lcaa ñati nu xñi cha' jna'. Lo'o li' chañi cha' cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu.

41 Lo'o li' ná ndiya ti' ngu' judío cha' nchcui' Jesús lo'o

ngu' ndi'ya: “Ñi'ya nu ndu'ni tyaja, jua'a cua'ni na' si xñi sca ñati cha' jna'. Sca ti na' nu ngutu'u ca su ntucua ycuí' Ndyosi, sca ti na' taca cua'ni na' cha' tyaala' ti' ñati'”, nacuí Jesús. Nda tsa ngu' cha' lo'o tya'a ngu' cha' ná tso'o cha' bi'.

⁴² Li' nacuí ngu':

—¿Ha si'i Jesús sñi' José laca nu jua? —nacuí ngu'—. Cua nslo na jil'i sti yu lo'o xtya'a yu. ¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' yu jua cha' cua ngutu'u yu ca su ntucua ycuí' Ndyosi?

⁴³ Li' nguxtyacuí Jesús cha' lo'o ngu':

—Nga'aa chcui' tsa ma lo'o tya'a ma jil'i cha' nu nda na' lo'o ma tsa —nacuí—.

⁴⁴ Ná tucuí caca ñati jna' si ná lo'o ycuí' Ndyosi Sti na' ngua'ni cha' caca ngu' jua'a. Lo'o li' na' laca nu cua'ni cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacuí Jesús—.

⁴⁵ Ndi'ya nchcui' sca cha' nu nguscua sca jyo'o cusu' lo quityi nu ngua sa'ni: “Ycuí' Ndyosi laca nu culu'u cha' jil'i ycuí' Ni jil'i ñati'”, nacuí quityi bi'. Bi' cha' ñati' 'na caca lcaa ñati' nu taquiya' cha' jil'i ycuí' Ndyosi Sti na', lcaa ñati' nu caca tsa'a cha' nu culu'u Ni jil'i ngu'.

⁴⁶ 'Ná nacuí na' cha' cua na'a ñati chalyuu jil'i Sti na' —nacuí Jesús—. Bilya. Sca ti na' cua na'a na' jil'i ycuí' Ni, cha' cua ngutu'u na' ca slo Ni.

⁴⁷ Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o ma juani, cha' ñati nu

ngusñi cha' jil'i ycuí' Ndyosi ni, cua laca ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' —nacuí—.

⁴⁸ Ta na' sca chalyuu jil'i ngu' su xcuí' ndyaala' tso'o ti' ngu'.

⁴⁹ Cua ndyacu jyo'o cusu' jil'i ma na nu nda ycuí' Ndyosi jil'i ngu', ngua'ya bi' lo yuu lo natí' btyi ca su nguti'l' ngu'; pana nga'aa lu'ú ngu' bi' juani, masi ndyacu ngu' na bi' sa'ni la.

⁵⁰ Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma juani —nacuí Jesús—, cuentya jil'i la cui' cha' tso'o nu ta Ni jil'i ñati, nu chañi cua'ni cha' tyaala' ti' ngu': slo ycuí' Ndyosi ngutu'u cha' tso'o bi', lijya bi' chalyuu; chañi cha' lo'o cacu sca ñati jil'i na bi', ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ngu' li'.

⁵¹ Na' laca nu cha' tso'o nu caja jil'i ñati —nacuí Jesús—. Ngutu'u na' nde slo ycuí' Ndyosi lijya na' chalyuu cha' caca na' ñati, cha' caja ñi'ya nu tyaala' ti' ngu'. Nu lo'o xñi ñati cha' jna', ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ngu' bi' li'; ta na' tyucuí ña'a na' jil'i ngu', cha' jua'a caja chalyuu cucuí jil'i ngu'.

⁵² Li' nguxana ngu' judío bi', lye tsa nxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'.

—¿Ñi'ya cua'ni nu jua si ta yu cuaña' ycuí' ca yu cha' cacu na?— nacuí ngu' jil'i tya'a ngu'.

⁵³ Li' nguxacuí Jesús cha' jil'i ngu':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o ma juani —nacuí—, ná

taca ca tso'o cresiya ji'i mā si ná caja lcaa cha' nu ji'i ycuí' na' ji'i mā, na' nu cua lijyaa chalyuu cha' caca na' ñati. Nga'a cha' tyatí cha' bi' ne' cresiya ji'i mā, ñi'ya si cacu mā, si co'o mā sca na —nacui Jesús—.

⁵⁴ Cua ña'a ca ñati nu jua'a ti caja tyucui ña'a ycuí' na' ji'i ngu', ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' bi'. Cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacui Jesús—.

⁵⁵ Chañi cha' taca caja tyucui ña'a ycuí' na' ji'i mā, ñi'ya laca si caja cuaña' na' cha' cacu mā, ñi'ya laca si caja tañi na' cha' co'o mā.

⁵⁶ Lo'o cua ña'a ca ñati nu jua'a cacu ngu', nu jua'a co'o ngu' cha' nu ta na' ji'i ngu' —nacui—, lcaa tsā tyi'i ngu' bi' lo'o na', tyi'i na' lo'o ngu' bi' li'.

⁵⁷ Lcaa tyempo lu'ú Sti na' nu nda 'na lijyaa ca nde, lo'o jua'a chacuayá' ji'i ycuí' Ni lu'ú na'; chacuayá' 'na tyu'ú ñati nu xñi cha' 'na, ñati nu caja tyucui ña'a na' ji'i.

⁵⁸ Na' laca nu cha' tso'o nu cacu ngu' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—, cha' ngutu'u na' nde slo ycuí' Ndyosi lijya na' lo yuu; si'i la cui' tya'a na nu ndyacu jyo'o cusu' ji'na lo natí' btyi cua sa'ni —nacui—. Nga'aa lu'ú ngu' bi' juani, masi cua ndyacu ngu' cha' bi' nu ngua sa'ni li'; pana lo'o caja cha' tso'o bi' ji'i mā cha' cacu mā —nacui—, ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i mā li'.

⁵⁹ Jua'a cha' ngulu'u Jesús

ji'i ngu' Capernaum nde ni'i su ndyu'u ti'i ngu' cha' cuna ngu' cha' ji'i ycuí' Ndyosi.

Taca caca cucui cresiya ji'na si taquiya' na cha' nu nda Jesús

⁶⁰ Lo'o ndyuna tyuu tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús cha' nu nchcui' yu, li' nacui ngu' bi':

—Tlyu tsa cha' nchcui' nu cusu' re lo'o na. Tso'o la si nga'aa cuna na cha' bi' tsiya' ti.

⁶¹ Jlo ti' Jesús cha' nchcui' tsa nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' lo'o tya'a ngu' cuentya ji'i cha' nu cua nda ca ti yu lo'o ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

—¿Ha ngua tyuju'u ti' mā 'na xqui'ya cha' nu nchcui' na' lo'o mā? —nacui yu—.

⁶² ¿Ñi'ya ta culacua ti' mā lo'o ña'a mā jna' cha' tya'a na' ca su ngutu'u na' clyo, na' nu lijyaa chalyuu cha' caca na' ñati? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—.

⁶³ Nu xtyi'i nu ta Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, bi' laca nu nda chalyuu tso'o ji'na; si'i xqui'ya juersa nu ntsu'u ji'i cuaña' ti na lu'ú na —nacui Jesús—. Lo'o jua'a lcaa cha' nu nda na' lo'o mā juani, cuentya ji'i sca na nu ta ycuí' Ndyosi ji'i ñati laca cha' bi', sca cha' nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati laca bi'; caja chalyuu ji'i ngu' si taquiya' ngu' ji'i cha' bi'.

⁶⁴ Pana tya ntsu'u xi ngu' tya'a ndya'a mā nu ná jlya ti' jna' —nacui Jesús li'.

7

Tya lo'o nguxana ti cha', tya li' ngua tii Jesús tilaca laca nu ná jlya ti' ji'i yu, tilaca laca nu cujui' cresiya ji'i yu ca tiya' la.

⁶⁵ Li' nacui Jesús:

—Bi' cha' nacui na' ji'i ma tsá cha' ná tucui caca ñati jna' si ná cua'ni Sti na' cha' ñati 'na caca ngu' bi'.

⁶⁶ Lo'o jua'a ngua li', ngua tyuju'u ti' tyuu tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús; nga'aa ntaja'a ngu' bi' tya'a lo'o yu.

⁶⁷ Li' nchcuane Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ñati bi':

—¿Ha lo'o cu'ma nti' ma xtyanu ma 'na?

⁶⁸ Li' nguxacui Simón Pedro cha' ji'i Jesús:

—Cusu' —nacui—, ¿ma nde ntsu'u chaca se'i su tsa'a ya cha' cuna ya lcaa ña'a cha' liñi nu nhcui' nu'u? Ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ya si cua'a jyaca ya ji'i cha' nu nhcui' nu'u —nacui—.

⁶⁹ Jlya ti' ya jinu'u. Cua jlo ti' ya cha' ycu' Ndyosi laca nu cua ngusubi jinu'u, cha' sca ti nu'u nu chañi cha' laca nu'u Sñi' ycu' Ndyosi nu lijya chalyuu.

⁷⁰ Li' nacui Jesús:

—Jua'a na', cua ngusubi na' ji'i ca ta'a tii tyucuaa tya'a ma, masi cuiñaja caca tsaca ma.

⁷¹ Nu nti' Jesús ñacu' cha' Judas sñi' Simón Iscariote, bi' laca nu ta ji'i Jesús ji'i ngu' xña'a ca tiya' la. Lo'o nu Judas bi' ni, lo'o bi' nga'a laja nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús.

Ná jlya ti' tya'a Jesús ji'i yu

¹ Tiya' la li' xcui' nde loyuu su cuentya Galilea ndya'a Jesús; nga'aa ndya'a yu loyuu su cuentya Judea bi', cha' nti' tsa ngu' bi' cujui' ngu' ji'i.

² Cua ngulala sca ta'a ji'i ngu' judío, nu ndu'ni ngu' ji'i: ta'a chcu'ya.

³ Lo'o li' nacui nu ngu' qui'yu tya'a Jesús:

—Tyu'u nu'u su ndi'i nu'u re, yaa nu'u nde loyuu su cuentya Judea tso'o la —nacui tya'a yu ji'i Jesús—. Ntsu'u tsa ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u cajua; tso'o culu'u nu'u xi cha' tlyu nu ndu'ni nu'u ji'i ngu' bi'.

⁴ Ná cua'ni nu'u cña bi' cuaana ti si nti' nu'u cha' tyu-loo lcaa ñati hj; culu'u loo ycu' nu'u ji'i lcaa ñati cha' taca jinu'u cua'ni cha' tlyu jua'a.

⁵ Jua'a nhcui' ngu', cha' lo'o ngu' tya'a Jesús ni, ná jlya ti' ngu' ji'i yu.

⁶ Li' nacui Jesús:

—Tya lyiji tyalaa la cui' tyempo nu tya'a na' ca bi'. Cua ña'a ca tsá tso'o cha' tsa'a cu'ma —nacui Jesús—,

⁷ cha' ná liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma; pana liye' tsa ti' ngu' ña'a ngu' 'na, cha' nhcui' liñi na' lo'o ngu' cuentya ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu' —nacui—.

⁸ Yaa clya ycu' ca ma ta'a bi'; ná tsa'a na', cha' tya lyiji tyalaa la cui' tyempo nu tya'a ca bi'.

⁹ Nga'aa nchcui' la Jesús li'. Ndyanu yu nde Galilea.

Ndi'j Jesús ta'a chcua'ya

¹⁰ Ndyaa nu ngu' qui'yu tya'a Jesús ta'a. Ca tiya' la lo'o ycui' Jesús ndyaa. Ná ndyaa yu tsa tlyu ti lo'o xa' ñati, ycui' ti yu ndyaa yu cha' ná ña'a ñati ji'i yu.

¹¹ Lo'o ndyaca ta'a bi', li' ndya'a ngu' judío ndya'ana ngu' ji'i yu:

—¿Macala ndya'a yu bi'? —ndu'ni ngu'.

¹² Quiña'a tsa cha' nda ngu' quichi' bi' lo'o tya'a ngu' cuentya ji'i Jesús. Ntsu'u ngu' nu nchcui' ndi'ya: “Tso'o tsa ñati bi'”. Lo'o ntsu'u xi xa' la ngu' nu ndu'ni: “Si'i. Xcui' cha' cuiñi nda yu, na ñilo'o ti yu ji'i ngu'”.

¹³ Pana ntsij ngu' si cuna ngu' judío cha' nu nchcui' ngu', bi' cha' cuaana ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

¹⁴ Sca semana ndalo ta'a bi'. Lo'o jua'a tsa nchca jacua ji'i ta'a, li' ndyaa Jesús ne' laa tonu; nguxana yu nclyu'u yu ji'i ngu' ca bi' li'.

¹⁵ Ndube tsa ti' ngu' judío cha' nchca tsa ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca cha' nchca tsa ji'i yu jua nclyu'u yu ji'i ñati? Ná tyu yija nguta'a yu scuelya, ná ngua tsa'a tso'o yu jua —nacu' ngu'.

¹⁶ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' nu ndi'i ne' laa bi':

—Ná nclyu'u na' ji'i ngu' cha' nu nda'ya hique ycui' ca ti na'; ña'a cha' nu nclyacua ti' ycui' Ndyosi nu nda 'na li-yya chalyuu, bi' laca cha' nu

nclyu'u na' ji'i ngu' —nacu' Jesús—.

¹⁷ Si nti' ma' cua'ni ma' cña nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni ma', li' caca cuayá' ti' ma' mala ngutu'u cha' nu nclyu'u na' ji'i ngu', si slo ycui' Ndyosi ngutu'u cha' bi', si sca cha' nu nda'ya hique ti na' laca cha' bi' —nacu' yu—.

¹⁸ Sca ñati nu nchcui' cha' ji'i ycui' ca lo'o ngu', jua'a nti' yu cha' caca tlyu ycui' ca ti yu. Xa' ña'a ndu'ni na', cha' tyucui tyiquee na' ndu'ni tlyu na' ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na na' nu ngulo cña 'na caa na' nde chalyuu. Ná ntsu'u cha' cuiñi 'na tsiya' ti.

¹⁹ ¿Ha si'i la cui' jyo'o cusu' Moisés nu ngulu'u ji'na cha' cua'ni na lcaa cña nu nti' ycui' Ndyosi? Pana ná ndaquiya' ma' tsiya' ti ji'i cha' bi' —nacu' Jesús—. Lo'o nu juani nti' ma' cujuui ma' jna'. ¿Ni cha' laca bi'?

²⁰ —Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —ndu'ni ngu' ji'i Jesús li'—. ¿Tilaca nti' cujuui jinu'u lacua?

²¹ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Sca ti quiya' ngua'ni na' sca cha' tlyu tsa ta'a tsa nu tacati tsa ji'i ma', lo'o li' ndube tsa ti' ma'.

²² Ntsu'u sca cña nu ndaquiya' tsa ma' ji'i —nacu' yu—, sca cña laca nu nda jyo'o Moisés cha' lo'o ma' sa'ni cha' cua'ni ma'; ni si'i Moisés bi' ngua nu nda cha' bi' lo'o ma', cha' cua sa'ni la lo'o bilya cala ycui' Moisés ndu'ni jyo'o cusu' ji'i ma' cña bi'. Ndyi'u

tsa ti' mā cha' si'yu mā lo quiji nu sube qui'yu sñi' mā cha' culacua ngu', masi tsā nu ndi'j cña' ngu' laca bi' —nacui Jesús—.

23 Nu lo'o ndu'u scua snu' tsā tya lo'o ngula sñi' mā, ndu'ni mā cña bi', masi ndi'j cña' ngu' cha' ta'a, cha' ndaquiya' mā lcaa cha' nu cua nda Moisés lo'o na. Bi' cha' juani, ¿ni cha' laca cha' ñasi' mā 'na? —nacui Jesús—. Laca cha' ngua'ni na' cha' ngua tso'o sca ñati, masi sca tsā ndi'j cña' ngu' ngua bi'.

24 Ná tso'o cua'ni cuayá' mā jil'j sca ñati lo'o ña'a ti mā jil'j —nacui yu—. Ñi'ya nu tyu'u liñi cha' jil'j sca ngu', jua'a cua'ni cuayá' mā jil'j ngu' tso'o la.

Nhcui' Jesús mala ngutu'u yu lijya yu

25 Lo'o ndyuna xi ngu' quichi Jerusalén cha' bi', li' nguxana nhcui' ngu' jil'j:

—Nu ñati jua, ¿ha si'i na nclyana ngu' jil'j yu cha' cujuui ngu' jil'j? —nacui ngu'—.

26 Lo'o juani ña'a mā ñi'ya nu ndyu'ni yu jua, ndu yu nhcui' yu su ndi'j lcaa ñati. Ná nhca jil'j ngu' tsiya' ti cua'a ngu' jil'j yu cha' nga'aa hcui' yu —nacui ngu' jil'j tya'a ngu'—. ¿Ha ngujui cha' jil'j nu laca loo jil'na lacua, cha' nu jua laca Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti?

27 Pana jlo ti' na macala ngutu'u yu jua. Si'i jua'a caca lo'o nu Cristo nu ñati tlyu nu ntajatya na jil'j cha' caa. Lo'o caa nu bi', ná tucui caca

cuayá' ti' mala tyu'u nu bi' caa.

28 Bi' cha' cui' nhcui' Jesús ca su ndu yu nclyu'u jil'j ngu' ne' laa tonu bi':

—Chañi cha' nslo mā 'na, chañi cha' jlo ti' mā mala ngutu'u na' —nacui—, pana si'i cuentya jna' lijya na' ca nde. Sca ti ycu' Ndyosi nda 'na lijyaa chalyuu, lo'o jua'a ná nslo mā jil'j nu bi' —nacui—.

29 Nslo na' jil'j ycu' Ni, cha' ca slo Ni ngutu'u na' lijyaa; ycu' Ni laca nu ngulo cña 'na cha' caa na' ca nde.

30 Lo'o ndye nhcui' Jesús cha' bi', li' ndyalaa xi ngu' slo yu, ngua ti' ngu' cha' taya' ngu' jil'j yu. Pana ni sca ngu' ná ndaya' ngu' jil'j yu, cha' tya lyiji tyalaa tyempo jil'j Ni cha' xñi ngu' jil'j yu.

31 Masi jua'a ngua'ni ngu' bi', tya ndi'j quiña'a ñati nu ngusñi cha' jil'j yu. Nhcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—La cui' ña'a cña tonu cuentya jil'j ycu' Ndyosi ndu'ni yu re, ñi'ya nu nscua lo quityi cha' cua'ni nu ñati tlyu nu cua caa ti; bi' laca yu re, nti' ya —nacui ngu'.

Ngua ti' ngu' fariseo su'ba jil'j Jesús ne' hcua

32 Cua ndyuna ngu' fariseo ña'a cha' nu nhcui' ngu' quichi jil'j Jesús. Bi' cha' ngulo ngu' cña jil'j policia ne' laa cha' tsaa ngu' taya' ngu' jil'j Jesús. Jua'a ngua'ni sti jo'ó nu laca loo lo'o nu ngu' fariseo bi'.

33 Li' nacui Jesús jil'j ñati nu ndi'j ne' laa tonu bi':

—Tya tyi'j na' la xi lo'o mā nde lo yuu chalyuu —nacuj—, lo'o li' tya'a na' slo ycu' nu Xu'na na' nu nda 'na lijyaa ca nde —nacuj—.

³⁴Li' tsaana mā jna' macala su ndi'j na', lo'o ná quije na' ji'j mā tsiya' ti, cha' ná caja chacuayá' tyalaa mā ca su tyi'j na' li'.

³⁵—¿Macala tsaá yu jua, su ná taca quije yu ji'na? —nacuj nu ngu' judío bi' ji'j tya'a ngu'—. ¿Ha tsaá yu tyijyu' la ca su ndi'j xa' la ngu' judío tya'a na? ¿Ha tsaá yu cha' culu'u yu cha' ji'j ycu' Ndyosi ji'j xa' ñati' nu ndi'j ca bi'? —nacuj ngu'—.

³⁶¿Ñi'ya nti' yu jua cha' nchcui' yu ndi'ya: “Tsaana mā jna' macala su ndi'j na', lo'o ná quije na' ji'j mā tsiya' ti, cha' ná caja chacuayá' tyalaa mā ca su tyi'j na' li'”? —nacuj ngu'.

Suu hitya nu tyu'u ne' cresiya ji'j ngu'

³⁷Lo'o cua tye ti ta'a, tsa ycu' ta'a li' tya ndu Jesús ne' laa tonu. Cui' nchcui' yu lo'o ñati' ca bi':

—Lo'o nguityi ca mā hitya, caa mā ca slo na' cha' ta na' hitya co'o mā —nacuj yu—.

³⁸Ñati' nu ntsu'u cha' ji'j lo'o na' caca ji'j ngu' bi' ñi'ya laca si ntsu'u sca suu hitya ne' cresiya ji'j ngu'. Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ne' cresiya ji'j ngu' bi', cha' cua'ni tso'o ngu' bi' lo'o tya'a ñati' ngu' li' —nacuj Jesús ji'j ngu'—. Lo quityi ji'j ycu' Ndyosi ngus-cua cha' jua'a caca ji'j ngu' bi'.

³⁹Cua nti' Jesús chcu' lo'o ngu' cha' cua ta ti Ni Xtyi'j ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'j ñati' nu cua ngusñi cha' ji'j ycu' Ni, bi' cha' nacuj yu jua'a. Bilya ta ycu' Ndyosi Xtyi'j ycu' Ni caa nde chalyuu, xqui'ya cha' bilya tyaa Jesús ca su tlyu su ntucua ycu' Ndyosi Sti yu.

Ná stu'ba nchcui' ngu' ji'j Jesús

⁴⁰Lo'o ndyuna ngu' quichi' cha' bi', ntsu'u ngu' nu nchcui' ji'j Jesús ndi'ya:

—Chañi cha' yu jua laca nu cusu' nu cua caa ti cha' chcu' cha' ji'j ycu' Ndyosi lo'o na.

⁴¹Lo'o jua'a nchcui' xi xa' la ngu' cha' ji'j yu:

—Yu jua laca nu ñati' tlyu nu nda ycu' Ndyosi ji'j cha' caa —nacuj ngu'.

Li' ngxu'ycui xa' la ngu' quichi' cha' lo'o tya'a ngu':

—Pana si'j nde Galilea tyu'u nu ñati' tlyu bi', si'j jua'a caca.

⁴²Lo quityi cusu' bi' nscua cha' sca ñati' tya'a ji'j jyo'o David caca nu ñati' tlyu bi'; quichi' Belén cala yu bi', cha' quichi' tyi ngu' David laca bi'.

⁴³Ná ngua stu'ba cha' ji'j ngu' lo'o tya'a ngu' cha' ji'j Jesús.

⁴⁴Pana ná tucui ntejeya' ji'j yu, masi ntsu'u ngu' nu ngua ti' ngu' xñi ngu' ji'j.

Ná jlyá ti' ngu' laca cña ji'j Jesús

⁴⁵Chaca quiya' ndyaa nu policia ne' laa bi' slo sti jo'ó nu laca loo, slo ngu' fariseo. Li' nchcuane ngu' ji'j policia:

—¿Ni cha' laca ná lo'o yu bi' liya mā slo cua?

46 Li' nacuj policía:

—Bilya cuna ya nchcui' sca ñati ñi'ya nu nchcui' yu jua.

47 Nguxacuj ngu' fariseo cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ha lo'o ji'i cu'ma ñilo'o yu jua lacua? —nacuj ngu'—.

48 Ná ntsu'u ni sca ñati nu laca loo ji'na nu ngusñi cha' ji'i yu bi'. Ni ngu' fariseo cua, ná jlya ti' ya cha' nu nchcui' yu —nacuj ngu'—.

49 Ná tso'o ngu' quichi, xcui' cha' cuxi ntsu'u ji'i ngu', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o na.

50 Li' ndyatu tsaca ngu' fariseo laja ngu' bi'; Nicodemo naa yu, la cui' nu cusu' nu cua ndyaa slo Jesús talya bi' laca yu.

51 —Lo'o cua'ni cuayá' na ji'i sca ñati —nacuj Nicodemo li'—, ná nscua chacuayá' ji'na cha' xcube' na ji'i ñati bi' si tya lyiji cuna na laca cha' nu ta yu, si bilya caca cuayá' ti' na ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni yu bi' —nacuj.

52 —¿Ha la cui' ngu' Galilea laca nu'u lacua? —nacuj tya'a fariseo ji'i Nicodemo li'—. Lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nu nscua sa'ni ña'a nu'u xi, cha' caca cuayá' la ti' nu'u cha' si'i nde Galilea tyu'u ñati nu culu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'na.

Ngusta ngu' qui'ya ji'i sca nu cuna'a

53 Li' ndyaa ngu' to' tyi ngu'.

8

1 Li' ndu'u Jesús, ndyaa yu sca ti nde ca'ya Olivos cha' hcui' yu lo'o ycu' Ndyosi.

2 Pana tsa cua cuxee ti, xa' ndatu Jesús ne' laa tonu. Li' ndyu'u ti'i laca ñati ca slo yu. Ca bi' ndyaca'a yu ngulu'u yu cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu'.

3 Li' yaa ngu' fariseo bi' slo Jesús, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, yaa lo'o ngu' ji'i sca nu cuna'a nu ndacui qui'ya ji'i. Cua ngujui nu cuna'a bi' ji'i ngu' la cui' tyempo nu ngua'a cho' lo'o clyo'o xa' ñati. Li' nguxatu ngu' bi' ji'i nu cuna'a bi' cla'be laja su ndi'i ngu'.

4 Nchcui' ngu' lo'o Jesús li':

—Mstru —nacuj ngu' bi'—, cua ngujui nu cuna'a re ji'i ya la cui' tyempo lo'o ngua'a cho' lo'o clyo'o xa' ñati —nacuj ngu' ji'i Jesús—.

5 Cuentya ji'na, cuentya ji'i cha' nu cua nda jyo'o Moisés lo'o na, ntsu'u cha' cuju'i na quee ji'i cho' cua cha' cuju'i na ji'i. ¿Ñi'ya ñacu' ta nu'u ji'i?

6 Na nchcui' cuayá' ti ngu' bi' lo'o Jesús, cha' cua nti' ngu' caja cha' ji'i ngu' ñi'ya caca sta ngu' qui'ya ji'i Jesús. Bi' cha' ñi'ya nu nga'a ti yu ndati'ichu' yu xi, nguscua lo'o sne ya' ti yu lo yuu.

7 Lo'o jua'a nchcuane ngu' ji'i Jesús chaca quiya'. Li' ndaca'a liñi Jesús, nchcui' yu lo'o ngu' nu yaa lo'o ji'i nu cuna'a bi':

—Lo'o ntsu'u tsaca cu'ma nu ná ntsu'u qui'ya ji'i mā —nacuj yu—, bi' caca nu cuju'i quee ji'i nu cuna'a cua clyo.

8 Li' xa' ndati'ichu' Jesús nscua lo'o sne ya' ti yu lo yuu, nga'aa nchcui' yu li'.

9 Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', nguxana ngu' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' li', cha' cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ycu' ngu'. Cyo la ndyaa nu ngu' cusu' la, li' ndyaa lcaa ngu' cuentya sca ti ngu'. Li' ndyanu Jesús chaca tya yu, lo'o ña'a ti ndu nu cuna'a bi' ntajatya ji'i yu ni jacua' chcui' yu lo'o.

10 Ndaca'a Jesús chaca quiya', li' nacui' yu ji'i nu cuna'a bi':

—¿Macala ndyaa ngu' jua? —nacui—. ¿Ha tya ndu nu ngusta qui'ya jinu'u?

11 —Ná tucui ndu nu ngusta qui'ya 'na, cusu' —nacui' nu cuna'a bi'.

—Tso'o lacua —nacui' Jesús ji'i—. Jua'a na', ná ntsu'u qui'ya nu sta na' jinu'u. Tyaa cya nu'u juani —nacui—, nga'aa cua'ni la nu'u cha' cuxi.

Xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati' laca Jesús

12 Chaca quiya' nda Jesús cha' lo'o ngu' ne' laa bi'.

—Na' laca nu nda xee cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati' —nacui' yu—. Tyanu xee lubii jna' ne' cresiya ji'i ñati' nu xñi cha' jna', lo'o jua'a ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' bi' li'; nga'aa ntsu'u cha' tya'a yu'u ngu' bi', ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u xee jna' ne' cresiya ji'i tsiya' ti.

13 Li' nacui' ngu' fariseo ji'i Jesús:

—Sca ti nu'u nda cha' liñi cuentya ji'i ycu' ca. Ná tucua' ngu' cha' jinu'u si chcui' nu'u jua'a.

14 Nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' li':

—Tucua' ngu' cha' nu ta na' lo'o ngu' tu'ni. Masi sca ti na' nda cha' liñi cuentya ji'i ycu' ca na' —nacui' yu—. Cua jlo ti' na' macala ngutu'u na', lo'o cua jlo ti' na' ma nde tsa'a; pana nu cu'ma ni, ná jlo ti' ma tsiya' ti mala ngutu'u na', ná jlo ti' ma ma nde tsa'a —nacui' Jesús ji'i ngu'—.

15 Cua laca ngusta ma yabe' chu' na'. Lo'o ndyu'ni ma jua'a, ndyu'ni ma ñi'ya ndu'ni ñati' chalyuu ti. Si'i na lijya na' chalyuu cha' sta na' yabe' chu' ñati' —nacui—,

16 pana taca cua'ni cuayá' na' ji'i ñati'. Lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i ngu' ni, liñi cha' nu ta na' li', cha' si'i ycu' ti na' cua'ni cuayá' na' ji'i ngu' li'; lo'o na' lo'o ycu' Ndyosi nu nda jna' lijya re, stu'ba ti cua'ni cuayá' ya ji'i ngu' li' —nacui' Jesús—.

17 Ndaquiya' tsa na ji'i cha' cusu' nu nscua lo quityi cua sa'ni la; ndacua nscua sca cha' nu nchcui' cha' tyu'u lubii ñati' ji'i scaa cha' nu ntsu'u ji'i, nu lo'o stu'ba ti chcui' tu-cua tya'a ngu' ji'i cha' bi'.

18 Tsaca ngu' bi' laca na' —nacui' Jesús—, cha' nchcui' na' cha' liñi cuentya ji'i ycu' ca na'; nu chaca ngu' bi' laca Sti na' nu nda jna' lijya re.

19 —¿Macala ntsu'u Sti nu'u lacua? —nacui' ngu' ji'i Jesús li'.

—Ná nslo mā jna' tsiya' ti, lo'o la cui' ti ná nslo mā jil'i Sti na' —nacuī Jesús jil'i ngu'—. Si cua ndyuloo mā jna', la cui' jua'a cua ndyuloo mā jil'i Sti na' li'.

²⁰ Nacuī Jesús jua'a lo'o ngulu'u yu jil'i ngu' ne' laa tonu, ntucua yu cacua ti su ndū cñá' su kujui'i ngu' cñi nu caca msta jil'i ngu' ne' laa. Lo'o ná tucui ngua'ni cha' tejeya' jil'i Jesús, cha' tsaá lo'o jil'i yu ni'i chcuā, cha' tya lyiji tyalaa tyempo jil'i yu cha' xcube' ngu' xña'a jil'i yu.

“Ná caja chacuayá' tsaá mā ca su tyi'i na'”

²¹ Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Tsa'a na' —nacuī yu—, li' tsaana mā jna' ca su ndya'a na', pana ná quije na' jil'i mā tsiya' ti —nacuī—. Tya lyiji quije na' jil'i mā lo'o cajaa ycuī' mā ña'a lo'o cresiya cuxi jil'i mā, pana ná caja chacuayá' tsaá mā ca su tyi'i na' li'.

²² —¿Ha kujuii yu jil'i ycuī' ca yu? —nacuī ngu' judío jil'i tya'a ngu'—. ¿Ha jua'a ntsu'u tyiquee yu lo'o nacui yu: “Ná caja chacuayá' tsaá mā ca su tyi'i na' li'”?

²³ Bi' cha' tya nda la Jesús xi cha' lo'o ngu' bi':

—Nde chalyuu su ndi'i cu'mā cuxi tsa ndu'ni ñati; pana na' ni, chaca chalyuu ca slo ycuī' Ndyosi ngutu'u na' —nacuī yu—. Cua ngui'i mā jil'i nu cuxi nu ndu'ni ñati chalyuu; pana na' ni, ntsu'u tyiquee na' jil'i ycuī' Ndyosi

Sti na' ca su ntucua ycuī' Ni —nacuī Jesús—.

²⁴ Bi' cha' ni na' jil'i mā cha' cajaa ycuī' mā ña'a lo'o cresiya cuxi jil'i mā; chañi cha' bi': cajaa mā ña'a lo'o cresiya cuxi jil'i mā, si ná jlya ti' mā cha' laca na' ñi'ya nu ni na' jil'i mā cha' laca na'.

²⁵ —¿Tilaca laca nu'u lacua? —nacuī ngu' jil'i Jesús li'.

—Tya tsubi' ni na' jil'i mā tilaca laca na' —nacuī Jesús li'—.

²⁶ Tya quiña'a la cha' taca chcuī' na' lo'o mā nquicha' cuentya jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i mā; pana liñi tsa cha' nu nda ycuī' Ndyosi nu nda 'na lijyaa, lo'o jua'a cua ña'a ca cha' nu nda Ni lo'o na', bi' ti cha' laca nu nda na' lo'o ñati chalyuu.

²⁷ Ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' jil'i ycuī' Ndyosi Sti yu.

²⁸ Bi' cha' tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Tiya' la lo'o sicua mā jna' lo crusi, li' caca cuayá' ti' mā cha' laca na' ñi'ya nu ni na' jil'i mā, na' nu lijyaa chalyuu cha' caca ñati —nacuī Jesús—. Ná sca cña ndu'ni na' chacuayá' jil'i ycuī' ca na'; ycuī' Ndyosi Sti na', bi' laca nu ngulu'u 'na lcaa ca cha' nu nchcui' na' —nacuī—.

²⁹ Lcaa tsā ndi'i Ni lo'o na', ycuī' Ni laca nu nda jna' lijyaa re. Ná nguxtyanu Sti na' jna', cha' xcui' cña nu ndiya ti' Ni, bi' laca cña nu ndu'ni na'.

³⁰ Lo'o ndyuna ngu' cha' nchcui' Jesús jua'a, tyuu tya'a

ngu' ngusñi hique ti ngu' cha' nu nchcui' yu.

“Nga'aa tatsaa ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cña cuxi”

³¹ Lo'o li' nda Jesús cha' lo'o ngu' judío nu jlya ti' ji'i yu.

—Lo'o tyanu cha' nu nclyu'u na' ji'i ma ne' cresiya ji'i ma, cha' ji'i ycu' Ndyosi bi', li' chañi cha' laca ma ñati nu ndyaca tsa'a jna' —nacu' Jesús ji'i ngu'—.

³² Li' taca ca cuayá' ti' ma lcaa cha' liñi; ná tucui caca tatsaa ji'i ma cha' cua'ni ma cña cuxi ca su ndi'i ma, xqui'ya cha' jlo ti' ma cha' liñi bi'.

³³ —Ñati ji'i jyo'o Abraham laca ya —nacu' ngu' judío bi'—, ni sca ñati bilya tatsaa ji'i ya cha' cua'ni ya cña cuxi. ¿Ñi'ya nti' ta nu'u lo'o nacui nu'u cha': “Nga'aa tatsaa ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cña cuxi ca su ndi'i ma”? —nacu' ngu' judío bi' ji'i Jesús.

³⁴ —Liñi tsa cha' ta na' lo'o ma juani —nacu' Jesús li'—, cha' cua laca ntsu'u xu'na ñati chalyuu, lcaa ca ñati nu ntsu'u qui'ya ji'i ngu'.

³⁵ Lo'o sca ñati nu ntsu'u xu'na ni, cua laca ti hora ndyiji cha' tso'o ji'i ca su ndi'i yu to' tyi xu'na yu, cha' si'i ñi'ya laca sñi' laca msu nu ndi'i slo xu'na yu. Pana sñi' nu xu'na bi', lcaa tyempo ndi'i sñi' lo'o sti, ndyiji tsa cha' tso'o ji'i —nacu' Jesús—.

³⁶ Na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi ni, lo'o cua'ni lyaá na' ji'i ma, chañi cha' nga'aa caca tatsaa ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cña cuxi

chaca quiya' ca su ndi'i ma —nacu'—.

³⁷ Cua jlo ti' na' cha' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham laca cu'ma, pana cua nti' ma cujui ma jna' cha' ná ntucua ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacu' Jesús—.

³⁸ Nclyu'u na' ji'i ma cua ña'a ca cha' nu cua na'a na' slo ycu' Ndyosi Sti na', bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma. Lo'o cu'ma ni, ndu'ni ma lcaa ña'a cña nu ngua tsa'a ma ji'i sti ma, bi' cña ndu'ni ma.

³⁹ Li' nguxtyacui ngu' cha' lo'o Jesús:

—Jyo'o Abraham bi' ngua jyo'o cusu' ji'i ya, nu nguti'i cua sa'ni la —nacu' ngu'.

—Si chañi cha' laca ma tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham bi', li' cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni ycu' Abraham bi' —nacu' Jesús ji'i ngu' bi'—.

⁴⁰ Pana juani nti' tsa ma cujui ma jna', masi xcu' cha' liñi nclyu'u na' ji'i ma, la cui' cha' liñi nu nda ycu' Ndyosi lo'o na.

⁴¹ Ná ngua'ni jyo'o Abraham jua'a —nacu' Jesús—. Chaca nu laca sti cu'ma, lo'o jua'a cña nu nclyo nu bi', bi' laca cña nu ndiya la ti' ma cha' ndu'ni ma.

—Si'i sñi' nu xña'a laca ya —nacu' ngu'—. Sca ti ycu' Ndyosi laca Sti ya —ndu'ni ngu' judío lo'o Jesús li'.

⁴² —¿Ha ycu' Ndyosi laca Sti cu'ma lacua? ¿Ni cha' laca ná ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jna' lacua? —nacu' Jesús—. Nde slo ycu' Ndyosi ngutu'u na'; xqui'ya Ni, bi'

cha' ndi'i na' nde chalyuu —nacu'i Jesús—. Si'i cuentya ji'i ycu'i ca ti na' liya na' chalyuu, ngulo ycu'i Ndyosi cña jna' cha' caa na'.

43 ¿Ni cha' laca ná ndaca'a jyaça mā ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o mā? —nacu'i Jesús ji'i ngu' li'—. Ná nchca ji'i mā tsiya' ti caca cuayá' ti' mā cha' nu nda na' lo'o mā —nacu'i yu ji'i ngu' judío bi'—.

44 Ycu'i' nu xña'a laca sti cu'mā, lo'o jua'a nti' mā cua'ni mā la cui' cña nu ngulo nu bi' ji'i mā. Tya lo'o nguxana chalyuu, tya li' nguxana ndyu'ni ñu'u nu bi' ji'i cresiya ji'i ñati —nacu'i Jesús—. Ná ngutu'u nu bi' ca su ntsu'u suu cha' liñi, ná ntsu'u cha' liñi ji'i nu bi' tsiya' ti —nacu'i—. Lo'o ñilo'o nu bi' ji'i ñati, xquicha' ycu'i' ca laca cha' cuiñi nu nda nu bi' lo'o ngu'. Sca nu cuiñi laca nu xña'a, bi' laca sti lcaa nu cuiñi.

45 Nda na' cha' liñi lo'o mā, bi' cha' ná jlya ti' mā jna' tsiya' ti, cha' si'i cha' cuiñi nda na' lo'o mā.

46 Ná caca ñacu'i mā cha' ntsu'u xqui'ya na'; pana lo'o ta na' sca cha' liñi lo'o mā, ¿ni cha' laca ná jlya ti' mā 'na li'?

47 Lcaa ñati nu nacui' cha' ycu'i' Ndyosi laca Sti ngu', tyaja'a ngu' bi' cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' Ni lo'o ngu' —nacu'i Jesús ji'i ngu' judío bi'—. Pana si'i sñi' ycu'i' Ndyosi laca cu'mā, bi' cha' ná nti' mā cuna mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā tsiya' ti.

Cua laca lu'ú Jesús lo'o

nguti'i jyo'o Abraham tya sa'ni la

48 Li' nguxtyacui ngu' judío cha' lo'o Jesús:

—Liñi cha' nu nchcui' ya jinu'u juani, cha' ngu' Samaria laca nu'u. Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —nacu'i ngu' li'.

49 —Ná ntsu'u cui'i cuxi jna' tsiya' ti —nacu'i Jesús—. Chi tsa ndu'ni na' loo ycu'i' Ndyosi Sti na'; lo'o cu'mā ni, ná ndu'ni chi mā loo na'.

50 Pana si'i cha' nti' na' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i' na', cha' ycu'i' Ndyosi Sti na' ndu'ni cha' caca tlyu na'. Sca ti ycu'i' Ndyosi laca nu cua'ni cuayá' ji'i lcaa ñati.

51 Lo'o chañi tsa cha' nu ta na' lo'o cu'mā ndi'ya: Lo'o taquiya' ngu' ji'i cha' nu nclyu'u na' ji'i ngu', ná tye chalyuu tso'o nu ta na' ji'i ngu' bi', masi cajaa ngu'.

52 Li' xa' nchcui' ngu' judío bi' lo'o Jesús chaca quiya':

—Juani jlo ti' ya cha' ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —nacu'i ngu'—. Sa'ni ngujui jyo'o Abraham, sa'ni ngujui nu xa' la jyo'o cusu' nu nda cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ñati. ¿Ñi'ya nti' nu'u lo'o nacui' ca ti nu'u: “Ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nclyu'u na' ji'i”? —nacu'i ngu'—.

53 ¿Ha nti' nu'u cha' xti la cha' jlo ti' jyo'o cusu' Abraham ji'i ya, quiña'a la cha' jlo ti' ycu'i' nu'u lacua? ¿Ha jua'a nti' nu'u? Lo'o jyo'o Abraham, lo'o nu xa' la jyo'o cusu'

bi', cua ngujuui lcaa ngu' bi'.
¿Tilaca laca nu'u, nti' nu'u?

⁵⁴ Lo'o li' nacui Jesús:

—Ná tso'o na' tsiya' ti si
cua'ni na' cha' caca tlyu ycuí'
ca ti na', pana ycuí' Ndyosi Sti
na' ndu'ni cha' caca tlyu na'
—nacui—. Ndu'ni mā cha' Sti
mā laca ycuí' Ndyosi;

⁵⁵ masi ná ndyuloo mā jilí
Ni, pana jua'a ndu'ni mā.
Nslo na' jilí Ni tu'ni. Ná taca
ñacuí na' cha' ná nslo na' jilí
Ni; cuiñi na' si jua'a ñacuí na',
ñi'ya laca cu'mā, cha' cuiñi
tsa mā. Chañi cha' nslo na'
jilí Ni, jua'a ndaquiya' na'
jilí lcaa cha' nu nchcui' Ni
lo'o na' —nacui Jesús jilí ngu'
judío bi'—.

⁵⁶ Nu Abraham jyo'o cusu'
jilí mā ni, lye tsa ngua ti' yu
ña'a yu jna' lo'o cala na' cha-
lyuu. Lo'o li' ndi'ya ngua,
cha' cua na'a nu cusu' jna',
tso'o tsa ndyu'u tyiquee yu li'.

⁵⁷ Li' lye nchcui' ngu' judío
lo'o Jesús:

—Bilya caca tu'ba tyi yija
nu'u —nacui ngu' jilí—.
¿Ñi'ya ngua cha' cua na'a
nu'u jilí jyo'o Abraham
lacua?

⁵⁸ —Liñi tsa cha' nu nchcui'
na' lo'o cu'mā juani —nacui
Jesús—, cha' cua laca lu'ú na'
lo'o ngula jyo'o Abraham bi'.

⁵⁹ Li' ngusñi ngu' quee cha'
cu ngu' jilí Jesús cujuui ngu' jilí
li', pana ndyu'u cuatsi' yu jilí
ngu'. Ngutu'u yu ne' laa bi',
nteje tacui yu cla'be su ndi'j
ñati ndyaa yu li'.

9

*Nu qui'yu nu ca ña'a cuityi'
lo'o ngula*

¹ To' tyucuij su ndyaa Jesús,
na'a yu jilí sca ngu' cuityi',
ca ña'a cuityi' lo'o ngula nu
quicha bi'.

² Li' nchcuane nu ngu' nu
ndyaca tsa'a bi' jilí Jesús:

—Mstru —nacui ngu'—,
¿tilaca ntsu'u qui'ya jilí cha'
cuityi' cloo yu cua lo'o ngula
yu? ¿Ha ycuí' yu? ¿Ha ngu'
cusu' jilí yu ndacui qui'ya jilí?

³ —Si'i xqui'ya yu cua, si'i
xqui'ya ngu' cusu' jilí yu
—nacui Jesús jilí ngu'—. Na
cuityi' yu lo'o ngula yu cha'
taca ña'a ngu' ñi'ya laca cña
tonu nu cua'ni ycuí' Ndyosi
lo'o cua'ni Ni cha' tyaca tso'o
yu.

⁴ Lo'o tya xee nga'a cha'
cua'ni na cña —nacui Jesús—,
lo'o cua ndyaa cuichaa
nga'aa caca cua'ni ni sca na
cña li'. Lo'o jua'a laca lo'o na'
—nacui—, nga'a cha' cua'ni
na' lcaa ña'a cña nu ngulo
ycuí' Ndyosi jna' lo'o nda Ni
jna' lijya na' ca nde —nacui
Jesús—.

⁵ Lo'o tya tyi'j na' chalyuu,
tya ta na' xee nu tyu'ú ne'
cresiya jilí ñati.

⁶ Ndye nchcui' Jesús, li'
ngusalú yu xi hitya sañi' lo
yuu, cha' nguxa' xi lo'o yuu
cha' caca nana'. Nda'a yu
nana' bi' chu' scua' cloo nu
quicha bi'.

⁷ Li' nacui Jesús jilí:

—Yaa nu'u, caata chcu nde
tojo'o Siloé —tojo'o bi' naa
Siloé cha'cña jilí ngu', ñi'ya

nti' si ñacuj na cha'cña ji'na: tojo'o "su nacuj jil'i ngu' cha' tsa' ngu'".

Bi' cha' ndyaa nu quicha bi' ndyaata tojo'o bi' li'. Lo'o ñaa li', cua ndyaca tso'o cloo.

8 Lo'o li' nu ngu' nu ndi'i cacua ti su ndi'i nu ngua quicha bi', nu cua na'a su ngüijña msta' tsubi' la, li' nchcui' ngu' bi' jil'i:

—Nu qui'yu re, ¿ha la cui' yu re laca nu ngua'a calle ngüijña yu msta' jil'i ngu'?

9 —La cui' yu bi'— nacuj tsaca ngu'.

—Si'i yu bi', masi sca ti cuayá' ña'a loo yu bi'— nacuj chaca ngu'.

Lo'o li' nguxacuj ycu' nu qui'yu bi' cha' jil'i ngu' bi':

—La cui' yu bi' laca na'.

10 Li' nchcuane ngu' jil'i yu:

—¿Ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o cloo nu'u juani?

11 —Nu ñati' nu naa Jesús, bi' laca nu nguxa' xi nana' cha' nguta'a chü' scua' cloo na' —nacuj nu qui'yu bi'—. Lo'o li' ngulo yu bi' cña 'na cha' tsa'a na' caata' nde tojo'o Siloé, bi' cha' ndya'a ndyaata ca bi'; hora ti ngua tso'o cloo na', tyaca' tso'o ña'a na' juani.

12 —¿Ma nde ndyaa yu bi'? —nacuj ngu' jil'i li'.

—Ná jlo ti' na' —nacuj.

Nchcui' ngu' fariseo lo'o nu ngua cuityi'

13 Ndyaa lo'o ngu' jil'i nu qui'yu nu ngua cuityi' bi' slo ngu' fariseo ne' laa.

14 Tsa' nu ndi'i cña' ngu' ngua bi', tsa' tacati ngua nu lo'o nguxa' Jesús nana' bi',

ngua'ni yu jo'o jil'i cloo nu cuityi' bi'.

15 Lo'o li' nguxana ngu' fariseo, nchcuane ngu' jil'i nu ngua cuityi' bi':

—¿Ñi'ya ngua cha' ngua tso'o cloo nu'u?

—Nguta'a yu nana' chü' scua' cloo na' —nacuj nu qui'yu bi'—, li' ndyaa na' ndyaata' chcu, tyaca' tso'o ña'a na' juani —nacuj.

16 Li' ntsu'u xi ngu' fariseo nu nacuj:

—Si'i slo ycu' Ndyosi yaa nu Jesús bi', bi' cha' ná ndaquiya' yu tsa' ta'a jil'i ngu'.

Lo'o jua'a ntsu'u xi xa' ñati' nu nchcui' jil'i yu ndi'ya:

—¿Ñi'ya caca jil'i yu bi' cua'ni yu cña tonu cuentya jil'i ycu' Ndyosi si jua'a ntsu'u tsa qui'ya jil'i yu?

Ná stu'ba cha' nu nchcui' ngu' bi' jil'i Jesús.

17 Li' xa' nchcuane ngu' jil'i nu ngua cuityi' bi':

—Nu'u ni, ¿ñi'ya chcu' ta nu'u cha' jil'i yu bi' juani, cha' cua ngua'ni yu jo'o jil'i cloo nu'u?

Li' nguxacuj nu qui'yu bi' cha' jil'i ngu':

—Sca nu cusu' nu nda cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o ñati, jua'a laca yu bi' —nacuj.

18 Ná jlya ti' nu ngu' judío bi', cha' ca ña'a cuityi' nu qui'yu bi' lo'o ngula, lo'o nu juani tyaca' tso'o xee ña'a. Su ndye cha', li' ngusi'ya ngu' jil'i ngu' cusu' jil'i.

19 Li' nchcuane ngu' jil'i ngu' cusu' bi':

—¿Ha sñi' cu'ma laca yu re? —nacuj ngu'—. ¿Ñi'ya ngua

li'? ¿Ha ca ña'a cuityi' yu lo'o ngula yu? ¿Ñi'ya ngua cha' ña'a yu juani?

²⁰ Li' nguxacui sti xtya'a cha' jil'i ngu' fariseo bi':

—Jlo ti' ya cha' sñi' ya laca yu, jlo ti' ya cha' ca ña'a cuityi' yu lo'o ngula yu —nacui ngu'—,

²¹ pana ná nda ya cuentya tsiya' ti ñi'ya ngua cha' ngujui xee nu ntsu'u cloo yu juani. Ná jlo ti' ya tilaca laca nu ngua'ni jo'o jil'i yu. Xcuane mā jil'i ycu' yu; cua tlyu yu bi', ycu' yu taca ta liñi yu cha' lo'o mā.

²² Jua'a nacui sti xtya'a nu qui'yu bi' jil'i ngu', cha' ntsii tsa ngu' jil'i ngu' judío bi'; na cua ngua'ni stu'ba ngu' laca cña cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' culo'o ngu' jil'i ñati ne' laa, cua ña'a ca ñati nu ñacu' cha' Jesús laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda ycu' Ndyosi jil'i lijya chalyuu. Nga'aa ta ngu' judío bi' chacuayá' tsa ngu' ne' laa li'.

²³ Bi' cha' nacui sti xtya'a nu ngua cuityi' bi': “Xcuane mā jil'i ycu' yu, cua tlyu yu bi'”.

²⁴ Tya ngusi'ya ngu' jil'i nu ngua cuityi' bi' chaca quiya', lo'o li' lye nchcui' ngu' lo'o:

—Chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi, ta nu'u cha' liñi lo'o ya juani —nacui ngu' jil'i—. Cua jlo ti' ya cha' ntsu'u tsa qui'ya jil'i nu Jesús bi'.

²⁵ —Ná nda na' cuentya si ntsu'u qui'ya jil'i yu —nacui nu ngua cuityi' bi'—. Jlo ti' na' cha' cuityi' na' clyo, lo'o juani

cua ntsu'u xee cloo na'. Tsa bi' ti cha' jlo ti' na'.

²⁶ —¿Ñi'ya ngua'ni yu bi' lo'o nu'u laca? —nacui ngu'—. ¿Ñi'ya ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o cloo nu'u juani?

²⁷ —Cua ndacha' na' jil'i mā tsaca quiya' tsa, lo'o ná ngua'a jyaca mā jil'i cha' bi' —nacui nu qui'yu bi'—. ¿Ni cha' laca xa' nti' mā cuna mā cha' bi' chaca quiya'? ¿Ha lo'o cu'mā nti' mā caca tsa'a mā cha' jil'i yu?

²⁸ Li' nchcui' nu ngu' judío bi' cha' ti' lo'o:

—Nu'u laca sca nu ndyaca tsa'a jil'i yu bi' —nacui ngu'—, cuare laca ya ñati nu ndyaca tsa'a jil'i jyo'o cusu' Moisés.

²⁹ Jlyu ti' ya cha' nda ycu' Ndyosi cha' lo'o nu Moisés bi', pana ná jlo ti' ya tsiya' ti ma nde ngutu'u nu Jesús bi' lijya.

³⁰ Li' nguxtyacui nu qui'yu bi' cha' lo'o ngu' fariseo bi':

—Tlyu tsa cha' nda mā lo'o na' juani —nacui—. Nde cua ti ndu sca nu qui'yu nu ngua'ni ca ti jo'o cloo na', lo'o ná jlo ti' mā tsiya' ti ma nde ngutu'u yu lijya yu —nacui—.

³¹ Jlo ti' laca tya'a na cha' ná ndaquiya' ycu' Ndyosi jil'i cha' nu nchcui' ñati cuxi lo'o Ni; ndaquiya' Ni jil'i ngu' lo'o nchcui' ñati nu ndu'ni tacati, ñati nu ndu'ni cña nu ngulo Ni jil'i —nacui—.

³² Tya lo'o nguxana chalyuu, bilya cua'ni ngu' cha' tyu'u xee cloo ñati chaca quiya' nu lo'o ca ña'a cuityi' ngu' lo'o ngula ngu'.

33 Ná caca jilí yu bi' cua'ni yu cña bi' si si'i ca slo ycuí' Ndyosi ngutu'u yu.

34 —Ngu' cuxi laca nu'u, pana nti' nu'u culu'u xi cha' jo'ó jilí ya —nacuí' ngu' judío li'—. Cuxi nu'u lo'o ngula nu'u, jua'a cuxi ti nguluu nu'u —nacuí' ngu'.

Lo'o li' ngulo'o ngu' jilí nu qui'yu bi', nga'aa nda ngu' chacuayá' tsa ne' laa tsiya' ti.

Na cuityí' ngu' cha' ná jlya ti' ngu'

35 Li' ngujui cha' jilí Jesús, ndyuna yu cha' ngulo'o ngu' jilí nu qui'yu bi' ne' laa. Lo'o ngu'yacua Jesús jilí, nchcuane yu jilí li'.

—¿Ha jlya ca ti' nu'u jilí ycuí' nu cua lijya chalyuu cha' caca ñati? —nacuí' Jesús jilí.

36 —¿Tilaca laca yu bi', cusu'? —nacuí' nu qui'yu bi'—. Nti' tsa na' xñi na' cha' jilí.

37 —Cua na'a nu'u jilí yu bi' —nacuí' Jesús—. Na' laca bi', na' nu nchcuí' lo'o nu'u juani ti.

38 Hora ti ndyatú sti' nu qui'yu bi' slo Jesús.

—Jlya ti' na' jinu'u, Xu'na —nacuí'.

39 Li' nchcuí' Jesús lo'o:

—Cua lijya na' chalyuu cha' cua'ni cuayá' na' jilí ñati, tilaca laca nu xñi cha' jna', tilaca laca nu ná tyaja'a xñi cha' jna' —nacuí' Jesús—. Ta na' xee nu tyu'ú ne' cresiya jilí ngu' nu xñi cha' jna', masi ñi'ya nti' cuityí' ti ngu' ndi'j ngu' chalyuu; tacu' na' xee

jilí ngu' nu ná tyaja'a xñi cha' jna' tsiya' ti, masi ndu'ni ngu' cha' tso'o tsa ycuí' ngu'.

40 Ndu xi ngu' fariseo slo Jesús lo'o nchcuí' yu jua'a.

—¿Ha cuityí' cua lacua? —nacuí' ngu' jilí yu.

41 —Ná ntsu'u qui'ya jilí ma, si jlo ti' ma cha' cuityí' ti ma —nacuí' Jesús—. Cha' nchcuí' ma cha' taca ña'a ma, bi' cha' ña'a ti ntsu'u qui'ya jilí ma.

10

Cuú' jilí lo'o su ndyi' xlya' talya

1 Ta na' sca cha' liñi lo'o ma juani —nacuí' Jesús jilí ngu' judío li'—. Tachaa tsa ndya' lo'o su ndyi' xlya' talya. Lo'o ndya'a ngu' ne' lo'o bi', sca ti to' lo'o nga'a cha' tyatí ngu'. Nu cuaana laca nu ndyacuí' que lo'o, ndyatí chaca se' li' —nacuí' Jesús—.

2 Nde to' lo'o ndyatí nu laca xu'na xlya' bi'.

3 Nslo nu ntsu'u cua to' lo'o jilí xu'na xlya', bi' cha' nda chacuayá' ndyatí yu bi' ne' lo'o —nacuí' Jesús—. Nslo xlya' xtyi'i xu'na ni'; lo'o nxi'ya yu jilí xlya' jilí ycuí' ca, lijya ni' slo yu, ndya'a lo'o yu jilí xlya' bi' li'.

4 Lo'o cua ngutu'u laca xlya' nde liya', li' nde loo la ntyucua nu laca xu'na ni', nde chu' la lca'a xlya' jilí yu, cha' nduna ni' lo'o nxi'ya xu'na ni' jilí ni'.

5 Ná ndyu'u lca'a ni' jilí xa' ñati; lo'o nduna ni' cha' nu nchcuí' xa' ñati lo'o ni', xna ni' li', cha' ná nslo ni' xtyi'i xa' ñati.

6 Bi' ngua sca cha' nu nchcui' ne' ti Jesús lo'o ngu', pana ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' li'.

Ña'asii tso'o Jesús ji'i xlya' ji'iyu

7 Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o ma —nacuĭ Jesús—. Ycui' ti na' laca to' lo'o bi', cha' nchca'a na' to' lo'o su ndyatĭ ni'.

8 Ná ndaquiya' xlya' bi' ji'ĭ ñati nu yaá yala la, cha' xcui' nu cuaana laca ngu' bi'; tsa cu' ti ntyucuaana ngu' na nu ntsu'u ji'ĭ tya'a ñati ngu' —nacuĭ—.

9 Nu nga'a to' lo'o, tso'o tsa ña'asii ji'ĭ xlya' ji'ĭ; lo'o jua'a na', tso'o tsa ña'asii na' ji'ĭ ñati 'na —nacuĭ Jesús—. Taca tyeje tacui ngu' cha' tyatĭ ngu' ne' lo'o su nga'a na', cha' ná caca cuxi ji'ĭ ngu' bi' li'. Tso'o ti tyatĭ ngu' ne' lo'o su nga'a na', tso'o ti tyu'u ngu' chaca quiya', ñi'ya nu ndu'ni xlya'. Caja ñi'ya tyiji yu'u ji'ĭ ngu' bi' li', ñi'ya laca lo'o ndyiji na ndacu xlya'.

10 'Tsa cu' ti cña cuaana ndu'ni nu ngu' cuaana bi' —nacuĭ Jesús—. Ndyaa' ngu' bi' cha' cua'ni ñu'u ngu' ji'ĭ ñati, cha' chcuna' cresiya ji'ĭ ñati bi'; na cua lijya na' cha' ta na' chalyuu tso'o ji'ĭ ñati, su caca tyi'ĭ ngu' tyucui tyiquee ngu' li' —nacuĭ—.

11 Tso'o tsa ña'asii na' ji'ĭ xlya' 'na. Ycui' ca na' tyaja'a Na' cajaa cha' ná cajaa xlya'

jna', cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'ĭ ngu' —nacuĭ—.

12 Sca msu ti ni, ná ña'asii tso'o ji'ĭ xlya', xna yu lo'o ña'a yu cha' lijya bo'o. Si'i ycui' yu nu laca loo ji'ĭ xlya', si'i ycui' yu nu ca ji'ĭ ni', nti' yu. Bi' cha' caca lya' ti' bo'o ji'ĭ taju xlya' bi', li' tyijyu' cañi xlya' xna ni' —nacuĭ Jesús—.

13 Nxna msu tyijyu' cha' ne' xña ti ji'ĭ ngu' ndya'a yu, si'i na ji'ĭ yu laca xlya' bi'.

14 'Tso'o tsa ña'asii na' ji'ĭ xlya' 'na. Nslo na' ji'ĭ ñati jna', lo'o jua'a cua ngui'ĭ ñati bi' jna'.

15 Ñi'ya nslo Sti na' jna', jua'a nslo na' ji'ĭ Sti na'; ñi'ya ntsu'u cha' ji'ĭ Sti na' lo'o na', jua'a ntsu'u cha' jna' lo'o ñati jna'. Ycui' ca na' tyaja'a na' cajaa cha' ná tye cresiya ji'ĭ ñati 'na —nacuĭ Jesús ji'ĭ ngu'—.

16 Tya ntsu'u la xa' ñati 'na nu ndi'ĭ xa' quichi, nu ná stu'ba nga'a lo'o taju ñati re; nga'a cha' tsa'a na' tsaqui'ya na' ji'ĭ ngu' bi', cha' lo'o ngu' bi' tyaa ngu' ca ne' lo'o re. Lo'o li' cuna ngu' cha' nu chcui' na' lo'o ngu'; caca ngu' sca ti taju ñati 'na, lo'o jua'a caca na' nu sca ti Xu'na ngu' —nacuĭ Jesús—.

17 'Tye chalyuu 'na, cajaa na' cha' tyu'ú na' chaca quiya' ca tiya' la, bi' cha' ntsu'u tsa tyiquee Sti na' ña'a 'na.

18 Ná tucui xlya'a cresiya 'na, ycui' ca ti na' ntaja'a na' cajaa —nacuĭ Jesús—. Taca cua'ni na' jua'a, cha' cua nda ycui' Ndyosi Sti na' chacuayá'

cajaa na', lo'o jua'a cua nda Ni chacuayá' cha' tyu'ú na' chaca quiya'.

¹⁹ Tya chaca quiya' ná stu'ba cha' ji'i ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' nchcui' Jesús jua'a.

²⁰ Ntsu'u tsa ngu' nu nacui ndi'ya:

—Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' yu cua. Na tonto yu. Ná ntsu'u cha' cuna na cha' nu nchcui' yu cua.

²¹ Li' nacui xa' la ñati:

—Ná taca chcui' ngu' ñi'ya nu nchcui' yu cua juani si ntsu'u cui'i xña'a ji'i ngu'. ¿Ha caca ji'i nu xña'a cua'ni cha' tyaca tso'o cloo nu cuityi'? Ná taca ji'i.

Nxu'u tya'a ngu' judío lo'o Jesús

²² Tyempo tlya' ngua li', nu lo'o sube tsa tsa. Nde quichi Jerusalén ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ta'a su ngulacua ji'i laa tonu ca bi'.

²³ Ndyaa Jesús to' laa ca su nchcui' ngu' ji'i: “Corredor ji'i Salomón”.

²⁴ Li' ndyu'u ti'i tyu'u tya'a ngu' judío slo Jesús, nchcuane ngu' ji'i yu:

—¿Ni jacua' chcui' liñi nu'u lo'o cua, cha' caca cuayá' ti' ya si nu'u laca nu ñati tlyu nu ta ycu' Ndyosi ji'i caa? —nacui' ngu' ji'i Jesús—. Ná talo ya si ná cacha' nu'u lcaa cha' ji'i cua. Tso'o si chcui' liñi nu'u juani.

²⁵ —Jua'a ni na' tsaca quiya' ji'i ma —nacui' Jesús ji'i ngu' bi' li'—, lo'o ná jlya ti' ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma tsiya'

ti —nacui—. Lo'o ña'a ma cha' ndu'ni na' cña tonu bi' chacuayá' ji'i Sti na', ndyiji cha' liñi ji'i ma li';

²⁶ pana ná jlya ti' ma ji'i cña bi', cha' si'i taju ñati 'na laca ma. Nacui' na' jua'a ji'i ma tsubi' —nacui' Jesús ji'i ngu'—.

²⁷ Ñi'ya ndu'ni xlya', jua'a nduna ñati 'na jna' lo'o nchcui' na' lo'o ngu'. Cua nslo na' ji'i ngu', cua ndya'a ngu' lo'o na'.

²⁸ Ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta na' ji'i ngu' bi', ná chcuna' cresiya ji'i ngu' li'. Ná tucui caca ji'i xlyaa ji'i ñati bi' 'na, cha' tso'o tsa ña'asi na' ji'i ñati bi' —nacui' Jesús—.

²⁹ Na cua nda Sti na' ñati bi' jna', lo'o jua'a nga'aa ntsu'u chaca nu stu'ba tlyu lo'o ycu' Ni; bi' cha' ná tucui caca ji'i xlyaa ji'i ngu' bi', nu lo'o ña'asi Sti na' ji'i ngu'.

³⁰ Lo'o jua'a stu'ba ntsu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi Sti na' lo'o na' —nacui' Jesús.

³¹ Chaca quiya' ngusñi nu ngu' judío bi' quee cha' cu ngu' ji'i Jesús, cujuui ngu' ji'i.

³² Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Cua quiña'a tsa cña tso'o ngua'ni na' chacuayá' ji'i Sti na' slo cu'ma, lo'o jua'a cua na'a ma cña nu ngua'ni na'. ¿Ha xqui'ya sca cña tso'o nu ngua'ni na', bi' cha' nti' ma cuta ma quee 'na?

³³ Li' nguxtyacui nu ngu' judío bi' cha' lo'o Jesús:

—Ná cujuui ya jinu'u lo'o quee xqui'ya sca cña tso'o nu ngua'ni nu'u —nacui' ngu'—, xqui'ya cha' cuxi nu nchcui'

nu'u jii' ycu' Ndyosi, bi' cha' cu' ya quee jinu'u. Sñi' ñati chalyuu ti laca nu'u, pana ndu'ni nu'u cha' laca nu'u ycu' Ndyosi.

³⁴ Li' nacuj Jesús jii' ngu':

—Lo quityi nscua cha' cusu' nu jlya tsa ti' ma, ntsu'u sca cha' nu nchcui' ndi'ya: “Ndyosi laca lcaa cu'ma cuentya jna” —nacuj Jesús—.

³⁵ Jlo ti' na cha' ná caca jii' na tacu' na ni sca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o na. Sca cha' nu nchcui' quityi bi' ni, nacuj cha' ñi'ya laca ycu' Ndyosi, jua'a laca ñati' nu ndaquiya' cha' nu nda Ni lo'o.

³⁶ ¿Ni cha' laca ngusta cu'ma qui'ya jna' slo ycu' Ndyosi lo'o nacuj ma' cha' nchcui' na' cha' cuxi jii' ycu' Ni? —nacuj Jesús—. Cua ngusubi Sti na' jna', nda Ni 'na lijya' nde chalyuu. ¿Ni cha' laca ná tso'o nti' ma' cha' nacuj na' cha' nu sca ti' Sñi' ycu' Ndyosi laca na'?

³⁷ Ná ntsu'u cha' jlya ti' ma' jna' —nacuj Jesús li'—, si ná ndu'ni na' cua ña'a ca cña nu ndu'ni Sti na' —nacuj—.

³⁸ Pana nu lo'o ndu'ni na' cña jii' ycu' Ndyosi, li' caca jlya ti' ma' jna' xqui'ya cña nu ndu'ni na' bi', masi ná jlya ti' ma' cha' nu nchcui' na'. Lo'o li' caca cuayá' ti' ma', caca jlo ti' ma', cha' stu'ba ntsu'u cha' jii' Sti na' lo'o na', stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o Sti na'.

³⁹ Chaca quiya' ngua'ni cuayá' ngu' si caca taya' ngu' jii' Jesús. Li' nga'aa ndyanu yu, laja ti' ngu' ngutu'u yu ngula' yu jii' ngu'.

⁴⁰ Li' ndyaa Jesús chaca quiya', ndyaa chaca tsu' sta'a Jordán ca su ngutu Juan ntyucuatya jii' ngu' tya clyo. Nde bi' nguti' yu, lo'o jua'a ndya'a tsa ngu' slo.

⁴¹ Li' nacuj ngu' jii' tya'a ngu':

—Ná ngua'ni Juan ni sca cña tonu cha' cube ti' na jii'. Pana liñi tsa ndyu'u lcaa cha' nu nchcui' nu Juan bi' tya tsubi' la cuentya jii' nu qui'yu re.

⁴² Lo'o li' cua nguxana tyuu tya'a ngu', jlya ti' ngu' jii' Jesús lo'o nguti' ngu' nde bi'.

11

Ngujuii Lázaro

¹ Ndi' sca nu qui'yu nu naa Lázaro. Quicha tsa bi'. Ngu' quichi' Betania laca, lo'o jua'a María lo'o Marta laca tya'a ngula nu qui'yu bi'.

² (Tya'a ngula María laca Lázaro nu quicha bi', lo'o jua'a María laca nu su'ba setye tyixi xtyi'i chu' quiya' Jesús nde loo la, lo'o li' sube' cho' quicha' que ycu' cho' quiya' Jesús cha' quityi.)

³ Cua nda tyucuaa nu cuna'a bi' cha' ndyaa ca slo Jesús:

—Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, Xu'na —nacuj ngu' cuna'a bi'—, nde lijya cha', cha' caca cuayá' ti' nu'u cha' ntsiya tya'a tso'o nu'u, quicha tsa yu.

⁴ Lo'o ndyuna Jesús cha' bi', li' nacuj:

—Ná nga'a cha' cajaa nu quicha bi'. Na quicha yu bi' cha' caca tlyu la ycu' Ndyosi,

cha' cua'ni tlyu ngu' jna', cha' na' laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi. Lo'o ña'a ngu' ñi'ya cña tonu nu cua'ni na' cha' caca jo'o ji'i yu, li' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí' Ndyosi.

⁵⁻⁶ Lo'o ndyuna Jesús cha' quicha Lázaro, li' tya ndyanu Jesús tya tyucuaa tsá su ndi'i bi', masi ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu ji'i ca ta'a sna ngu' bi', ji'i Marta, lo'o ji'i nu chaca cho' tya'a Marta, lo'o ji'i ycuí' Lázaro.

⁷ Tiya' la, li' nacuí Jesús ji'i ñati nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Tyaa na xtyuu na nde loyuu su cuentya Judea —nacuí.

⁸ Li' nguxacuí ngu' bi' cha' ji'i:

—Mstru —nacuí ngu'—, ná sa'ni ngua bi' lo'o ngua ti' ngu' judío bi' cū ngu' quee jinu'u cha' kujui ngu' jinu'u, ngua ti' ngu'. ¿Ha cua tsa'a ti nu'u nde jua chaca quiya'? —nacuí ngu'.

⁹ Li' nacuí Jesús ji'i ngu' bi':

—Tii tyucuaa ti hora ntsu'u ji'i sca tsá. Lo'o tya'a na ndacua, ná sca na tyacua quiya' na, tyaca' su ndya'a na cha' tya xee —nacuí—.

¹⁰ Lo'o tyu'u ta'a na talya, li' tyacua sca na nga'a tyucui quiya' na, cha' ná tyaca' xee ña'a na ji'i li'.

¹¹ Lo'o cua nchcui' Jesús jua'a, li' nacuí:

—Cua laja' Lázaro tya'a tso'o na. Nde jua tsa'a na' juani cha' xtyu'u ji'i yu.

¹² —Mstru —nacuí ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—, lo'o laja' ca yu, li' tyaca tso'o yu.

¹³ Ngua ti' ngu' cha' ndyu'u xcalá yu, masi nti' Jesús ñacuí ji'i ngu' cha' chañi cha' ngu' juii yu.

¹⁴ Lo'o li' liñi nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Ngujuii Lázaro —nacuí—.

¹⁵ Tso'o ti nti' na' cha' ná nguti'i na' nde jua lo'o ngujuii yu. Juani taca tyu'u tso'o cha' ji'i ycuí' ma, taca xñi tso'o la ma cha' jna' —nacuí—. Tyaa na ca su nscua jyo'o.

¹⁶ Li' nchcui' Tomás nu Culaca' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—Tyaa na lo'o nu cusu' lacua, cha' stu'ba ti cajaa na lo'o —nacuí Tomás.

“Tyu'ú tya'a ngula nu'u chaca quiya”

¹⁷ Lo'o ndyalaa Jesús ca bi', ngujui cha' ji'i yu cha' cua jacua tsá nguatsi' jyo'o Lázaro.

¹⁸ Ná tyijyu' ndyi'ya tya'a quichi Betania bi' lo'o quichi Jerusalén, ntsu'u xi tucua ti kilómetro cla'be cuayá' tyijyu' ndi'i quichi bi'.

¹⁹ Lo'o li' quiña'a ngu' quichi tonu bi' ndyaa cha' xtyucua ngu' ji'i Marta lo'o ji'i María cha' ngujuii tya'a ngula ngu'.

²⁰ Tya cuayá' ndyuna ngu' cha' cua lijya Jesús, hora ti ngutu'u Marta ndyaa cha' tyacua tya'a lo'o Jesús tyucui. Sca ti María ndyanu ni'i.

²¹ Lo'o li' nchcui' Marta lo'o Jesús:

—Ná ngujuii tya'a ngula na' si nguti'i nu'u ca nde, cusu' —nacuí nu cuna'a bi' ji'i Jesús—.

22 Pana jlo ti' na' cha' masi juani cua'ni ycui' Ndyosi lcaa cha' nu jña nu'u jil'i Ni.

23 Li' nguxacuj Jesús cha' jil'i Marta bi':

—Tyu'ú tya'a ngula nu'u chaca quiya'.

24 —Jlo ti' na' cha' chaca quiya' tyu'ú yu bi' nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o lo'o cua tye ti chalyuu —nacuj Marta.

25 Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o nu cuna'a bi':

—Na' laca nu ndu'ni cha' tyu'ú ñati, na' laca nu ndu'ni cha' chañi caca tso'o cresiya jil'i ñati —nacuj Jesús—. Masi cajaa ngu', tya tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', caja chalyuu cucui jil'i ngu' si cua ngusñi ngu' cha' jna' —nacuj Jesús jil'i Marta—.

26 Lo'o jua'a lcaa ñati nu tso'o ti ndil'i tyiquee cha' ngusñi ngu' cha' jna', ná nscua cha' cajaa ngu' bi' tsiya' ti. ¿Ha jlya ti' nu'u cha' bi'?

27 —Chañi cha' jlya ti' na', cusu' —nacuj nu cuna'a bi'—. Hasta juani jlya ti' na' cha' nu'u laca Cristo nu ñati tlyu bi', nu'u laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi, lo'o jua'a cua nda Ni jinu'u lijya.

Lo'o Jesús ndyunaa yu

28 Ndyee nchcui' Marta, li' ndyaa nu cuna'a bi', cuaana ti ngusi'ya jil'i María tya'a ngula:

—Cua tyalaa ti nu Mstru bi' juani —nacuj—. Nxi'ya yu jinu'u cha' tsa nu'u slo yu.

29 Lo'o ndyuna María cha' bi', hora ti ngutu'u ndyaa slo Jesús li'.

30 Tya lyiji tyalaa Jesús quichi, tya nga'a yu su ndyacua tya'a Marta lo'o yu tya tsa la.

31 Lo'o nu ngu' judío nu ndil'i nxyucua jil'i María ni'i ni, lo'o na'a ngu' cha' tsa tsiya' ca ngutu'u María ndyaa, li' ndyaa lca'a ngu' jil'i cho'; ngua ti' ngu' cha' to' cuaá ndyaa cho' cha' cunaa cho'.

32 Lo'o li' ndyalaa María ca su ndu Jesús. Lo'o na'a cho' jil'i yu, hora ti ngutu sti' cho' slo Jesús. Lo'o li' nacuj María bi':

—Si nguti'i nu'u tsubi', cusu' —nacuj—, ná ngujui tya'a ngula na' li'.

33 Xñi'i tsa ñaa xtyi'i Jesús li', ndube tsa ti' yu cha' ndyunaa María, lo'o jua'a ngusi'ya tsa ngu' judío tya'a ndya'a María.

34 Li' nchcuane Jesús jil'i ngu':

—¿Macala nguxatsi' ma jil'i jyo'o bi'?

—Tsa na'a na xi jil'i, cusu' —nacuj ngu' li'.

35 Lo'o Jesús ngusi'ya li'.

36 —Tyaca'a tsa jyo'o bi' jil'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu jil'i —nacuj ngu' judío bi'.

37 Lo'o jua'a ndil'i xi ngu' nu nacuj:

—¿Ni cha' laca ná ngujui ñi'ya nu cua'ni yu cha' ná cajaa Lázaro nquicha'? Nchca jil'i yu cua'ni yu cha' tyaca tso'o cloo ngu' cuityi'.

Ndyu'ú Lázaro chaca quiya'

38 Ca chaca quiya' xñi'i tsa ñaa xtyi'i Jesús, lo'o li' ndyaa yu ca to' cuaá. Sca tyuquee

laca, lo'o ndu sca quee tlyu ndyacū' tu'ba tyuquee bi'.

39 —Clyatsu' mā quee cua —nacuj Jesús.

Li' nchcui' Marta tya'a ngula jyo'o bi' lo'o Jesús:

—Tyucu tsa xtyi'i caca si tyu'utsu' quee cua, cusu' —nacuj—. Cua jacua tsā nguatsi' jyo'o re.

40 Li' nacuj Jesús:

—Caca ña'a mā cha' tlyu tsa nu ndu'ni ycu' Ndyosi nu lo'o jlyā ti' mā ji'i Ni. ¿Ha si'i jua'a ni na' ji'i mā tsā?

41 Li' ngulotsu' ngu' quee nu ndyacū' tu'ba tyuquee bi'. Li' nguxña'a Jesús nde cua.

—Sti na' —nacuj Jesús li'—, tsa xlyā'be hī cha' cua ndyuna nu'ū cha' nu nchcui' na' lo'o nu'ū.

42 Lcaa tsā cua jlo ti' na' cha' nduna nu'ū lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o nu'ū; pana nchcui' na' lo'o nu'ū juani xqui'ya ñati nu ndi'i re, cha' taca ca jlyā ti' ngu' jna' cha' chañi cha' cua nda nu'ū jna' lijyā chalyuu.

43 Li' cuji tsa nchcui' Jesús:

—Lázaro, tyu'u nu'ū su ntsu'u nu'ū ndacua, tyā nu'ū nde liya' re.

44 Li' ngutu'u nu ngua jyo'o bi'; ña'a ti tya ngüixi late' ngati tyucui ña'a hichu', ña'a ti tya ndyacū' chaca late' loo.

—Xati' clyā mā late' nu ntsu'u chu' yu cua —nacuj Jesús ji'i ngu'—, cha' ta mā chacuayá' tya'a yu.

*Nchcui' ngu' ñi'ya caca cu-
juu' ngu' ji'i Jesús*

45 Lo'o li' quiña'a tya'a ngu' judío bi' jlyā ti' ngu' ji'i Jesús, ñati nu ndi'i nxyucua ji'i María tsā la, cha' cua na'a ngu' cha' tlyu nu ngua'ni ca ti Jesús cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

46 Pana ntsu'u xi ngu' bi' nu hora ti ndyaa slo ngu' fariseo, nda ngu' cha' lo'o ngu' ñi'ya nu ngua'ni Jesús.

47 Bi' cha' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi', nguxana nxi'ya ngu' ji'i lcaa ngu' tisiya, cha' tyu'u ti'i ngu'. Lo'o li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya cua'ni na juani? —nacuj ngu'—. Quiña'a tsa cha' tlyu ndyu'ni nu qui'yu bi'.

48 Lo'o ta na chacuayá' ji'i yu cha' tya cua'ni la yu jua'a, li' xñi lcaa ngu' quichi' cha' ji'i yu. Li' caa ngu' romano cha' cuityi' ngu' laa tlyu ji'na, culo'o ngu' ji'i ñati tya'a na su ndi'i ngu' —nacuj ngu'.

49 Li' ndatu tsaca ngu'; Caifás naa yu, lo'o jua'a yija bi' laca yu xu'na sti jo'ó. Nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ni sca na ná jlo ti' mā,

50 ná nchca tii mā tsiya' ti —nacuj yu—. Tso'o la caca ji'i mā si cajaa sca ti ñati, cha' ná cajaa lcaa ngu' quichi' tyi na. Cuxi la cña caca si cuityi' ngu' tyucui ña'a nasiyu re.

51 Si'i cha' nu ngua'ya hique ycu' ca yu nchcui' yu jua'a; cha' yija bi' ngua yu xu'na sti jo'ó, bi' cha' nacuj yu jua'a, cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi nda yu cha' lo'o ngu', ni cña

caca jil'i Jesús ca nde loo la lo'o cajaa Jesús lo crusi. Si'i xqui'ya ñati chalyuu jua ti ca-
jaa Jesús,

⁵² masi cajaa Jesús cuentya jil'i lcaa ñati lcuu ti ña'a chalyuu, cha' stu'ba ti caca tyiquee lcaa ñati nu jlya ti' jil'i ycuil' Ndyosi, ngu' nu cua ngusubi ycuil' Ndyosi jil'i cha' caca ngu' sñi' Ni.

⁵³ Lo'o li' nguxana nchcui' ngu' nu laca cña lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu caca cujuui ngu' jil'i Jesús;

⁵⁴ bi' cha' nga'aa ndyaa Jesús su ndi'i ngu' judío, ngutu'u yu loyuu bi', ndyaa yu chaca loyuu su tyijyu' la xi, ca to' yuu btyi. Ndyalaa yu sca quichi' su naa Efraín li', ca bi' nguti'i Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

⁵⁵ Cua ngulala tsa ta'a pascua, bi' laca sca ta'a jil'i ngu' judío. Quiña'a ngu' ngutu'u ngu' quichi' tyi ngu', masi quichi' ne' quixi', ndyalaa ngu' quichi' Jerusalén li'. Yala ti ngua'ni lubii ngu' tyucui ña'a ngu' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi, nu lo'o tya lyiji ti caca ta'a.

⁵⁶ Li' ndyaa ngu' ndyaana ngu' macala ntsu'u Jesús. Lo'o ndi'i ngu' ne' laa, li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya nti' ma? —nacui' ngu'—. ¿Ha caa yu ta'a nti' ma?

⁵⁷ Ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo bi', lo'o ngu' fariseo, cua ngulo ngu' cña jil'i lcaa ngu' quichi'; nacui' sti jo'ó cha' lo'o caja cha' jil'i ngu' macala

ntsu'u Jesús, hora ti ntsu'u cha' cacha' ngu' jil'i ngu' nu laca loo. Li' tsa'a ngu' policia xñi' ngu' jil'i Jesús, nti' ngu' nu laca loo bi'.

12

Nda'a sca nu cuna'a setye chu' quiya' Jesús

¹ Tya lyiji tya xcuá tsa cha' caca ta'a pascua, li' ñaa Jesús nde quichi' Betania chaca quiya'. Laca Betania quichi' tyi Lázaro nu ngujuui tya tsubi' la, lo'o li' ngua'ni Jesús cha' ndyu'ú yu chaca quiya'.

² Li' nda ngu' sca sji jil'i Jesús, cha' tso'o tsa nti' ngu' cha' ndyalaa yu slo ngu'. Nda Marta na ndyacu ngu' li', lo'o jua'a stu'ba ti ntucua Lázaro lo'o ngu' su ndyacu ngu' sji lo'o Jesús.

³ Li' ndyalaa lo'o María jil'i sca lyura setye tyixi xtyi'i. Quiña'a tsa nga'a setye bi' jil'i, cha' tyucui setye jil'i quixi' nardo laca. Li' nda'a María setye bi' chu' quiya' Jesús, lo'o quicha' que ycuil' María ngusube' chu' quiya' yu; tyucui ña'a ni'i ntyucua xtyi'i setye tyixi xtyi'i bi' li'.

⁴ Nga'a Judas sñi' Simón Iscariote lo'o ngu', cha' ñati nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús laca. La cui' bi' laca nu cujuil' cresiya jil'i Jesús jil'i ngu' cuxi ca tiya' la. Na'a nu Judas bi' ñi'ya nu ngua'ni María, lo'o li' lye nchcui' ni cha' laca ngua'ni María jua'a:

⁵ —¿Ni cha' laca ná ngua caya' setye tyixi xtyi'i jil'i nu

cuna'a cua cha' caja cñi xtyu-
cua jil'i ngu' ti'i? —nacuï nu
Judas bi'—. Ná tyiquee' caja
tyuu mil paxu lo setye bi'.

⁶ Cha' cuaana Judas, bi' cha'
nacuï jua'a, si'i cha' tya'na ti'
jil'i ngu' ti'i. Ycui' ca Judas laca
loo jil'i cuiji su ntsu'u cñi jil'i
ngu' tya'a ndya'a lo'o Jesús,
pana na ntyucuaana Judas
cñi nu ntsu'u jil'i lcaa ngu' bi'.

⁷ —Ta ma chacuayá' cua'ni
nu cuna'a cua jua'a —nacuï
Jesús—. Na cua ngxuco'o cho'
setye bi' cha' cua'ni jo'o jil'i
ngu' lo'o cua ngulala ti xatsi'
ngu' jna' —nacuï—.

⁸ Lcaa tyempo ndi'i ngu' ti'i
lo'o ma nde chalyuu, lcaa tsa
taca xtyucua ma jil'i ngu' bi'
nquicha'; pana nu na' ni, ná
tyuu tsa tyi'i na' slo cu'ma.

*Lo'o jil'i Lázaro ngua ti' ngu'
cujuii ngu' jil'i*

⁹ Ngujui cha' jil'i ngu' cha'
ndi'i Jesús ca bi', lo'o li' ndyaa
quiña'a tya'a ngu' judío; tsa
tlyu ti ngu' ndyaa na'a ngu'
jil'i Jesús. Lo'o jua'a nti' ngu'
ña'a ngu' jil'i nu ngua jyo'o
Lázaro bi', cha' ngua'ni Jesús
cha' ndyu'ú chaca quiya'.

¹⁰ Lo'o li' ngua'ni stu'ba sti
jo'ó nu laca loo cha' jil'i ngu'
lo'o tya'a ngu', cha' lo'o jil'i
Lázaro kujuii ngu',

¹¹ cha' xqui'ya nu Lázaro bi',
bi' cha' ngxu'tyanu quiña'a
tya'a ngu' judío jil'i sti jo'ó,
cha' ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús.

*Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús
lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén*

¹² Quiña'a tsa ñati' ndyaa
ngu' ta'a bi'. Ca chaca tsa, li'

ndyuna ngu' cha' cua lijya ti
Jesús nde Jerusalén; bi' cha'
ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu'
tsa tlyu ti cha' tyacua tya'a
ngu' lo'o Jesús.

¹³ Ndyaa lo'o ngu' ste' nga,
lo'o jua'a cuij ngusi'ya ngu'
li':

—Cua'ni tlyu na jil'i ycui'
Ndyosi Sti na —nacuï ngu' jil'i
Jesús—. Culacua Ni jinu'u
cha' lijya nu'u lo'o chacuayá'
jil'i ycui' nu Xu'na na. Masi
juani ti, culacua Ni jinu'u cha'
nu'u laca Rey nu laca loo jil'i
ngu' Israel.

¹⁴ Li' ngujui sca huru jil'i
Jesús, ndyaa tucua yu chu'
huru bi', cha' ndi'ya nscua
cha' lo quityi cusu':

¹⁵ Ná cutsii cu'ma ngu' ca tyi
quichi' Sión;

cua lijya nu Xu'na ma,
ntucua yu chu' sca huru.

¹⁶ Tyempo li' ná ngua
cuayá' ti' ngu' cha' bi'. Pana
ca tiya' la, lo'o cua ngua lcaa
cha' tlyu nu ndyanu cha'
cua'ni Jesús lo'o yaa yu lo
yuu, nu lo'o ngua tlyu Jesús
ca su ntucua yu lo'o ycui' Ni
nde cua, li' ndyi'u ti' ngu' nu
ndyaca tsa'a jil'i yu, ndyi'u
ti' ngu' jil'i cha' nu nscua lo
quityi bi' cua sa'ni la; ndyi'u
ti' ngu' cha' la cui' jua'a ngua
jil'i Jesús.

¹⁷ Jua'a ngua li'. Nu ñati'
nu nguti'i slo Jesús nu lo'o
ngusi'ya Jesús jil'i jyo'o Lázaro
ca tyuquee su nguatsi' cha'
tyu'ú Lázaro chaca quiya',
nda ngu' cha' lo'o ngu' quichi'
ñi'ya nu ngua cha' bi';

18 bi' cha' ngutu'u ñati quiña'a bi', ndyaa ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús tyucui, cha' cua ndyuna ngu' ñi'ya ngua'ni Jesús cña tonu bi' lo'o Lázaro.

19 Li' nchcui' ngu' fariseo lo'o tya'a ngu':

—Ña'a mā jil'i yu bi'. ¿Ñi'ya cua'ni na juani? Ná caca ji'na tsiya' ti tacu' na cha' jil'i yu bi'. Tyucui ña'a chalyuu ngusñi ngu' cha' jil'i yu juani.

Lijya xi ngu' xa' tsu' nclyana ngu' jil'i Jesús

20 Lo'o ngu' griego ndyalaa laja ñati nu ndya'a ta'a bi' nde Jerusalén.

21 Ñaa xi ngu' griego bi' slo Felipe li'. Quichi Betsaida laca quichi tyi nu Felipe bi'; nde loyuu su cuentya Galilea, ca bi' ndi'i quichi bi'. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Felipe:

—Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cusu', cua nti' ya tyacua tya'a ya xi lo'o Jesús —nacu' ngu'.

22 Li' ngutu'u Felipe ndyaa slo Andrés tya'a quichi tyi; stu'ba ti ndyaa ngu', ndyaa cacha' ngu' jil'i Jesús.

23 Lo'o li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu':

—Cua ndyalaa hora cha' caca tlyu ycu' na' lo'o cajaa na', na' nu cua lijyaa chalyuu cha' caca ñati —nacu' Jesús—.

24 Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani, cha' sca si'yu nu ndyataa ngu' ni, ñi'ya laca sca si'yu trigo, tyanu si'yu bi' jua'a ti si ná cataa ngu' jil'i lo yuu —nacu'—. Lo'o cua ndyataa ngu' si'yu bi' lo yuu, li' catsu' scua' si'yu bi', ñi'ya

laca si na ngujui ti. Pana nu lo'o tyucua si'yu bi', quiña'a tsa si'yu tyu'u lo bi' li'.

25 Jua'a laca lo'o ñati nu nti' xñi cha' 'na —nacu' Jesús—. Cua ña'a ca ñati nu lye tsa ndu'ni tyaca'a jil'i ycu' ca ngu', chcuna' chalyuu jil'i ngu'; pana ñati nu ná ntsii cajaa ngu' xqui'ya na', bi' laca nu caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu'.

26 Lo'o nti' ñati cua'ni cña 'na —nacu' Jesús li'—, nga'a cha' tsa ngu' mala nti' na' cha' tsa, cha' li' taca tyi'i msu bi' 'na ca su ndi'i ycu' na'; lo'o ycu' Sti Na' cua'ni chi Ni loo ngu' nu cua'ni cña 'na li'.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu' yu

27 Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Quiña'a tsa cha' nclyacua ti' na' juani. ¿Ha tso'o la si jña na' jil'i ycu' Ndyosi Sti na' cha' cua'ni Ni cha' ná tyacua cha' cuxi re 'na? Si'i, ná chcui' na' jua'a. Cua ndyalaa hora 'na juani cha' caca lcaa cña nu nga'a cha' caca 'na.

28 Li' nchcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu:

—Sti na', tso'o la si caca tlyu ycu' nu'u.

Li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi nde cua. Ndi'ya nchcui' Ni:

—Cua laca ndu'ni tlyu ngu' jil'i ycu' ca na', lo'o jua'a tya caca tlyu la na' chaca quiya' xqui'ya nu'u.

29 Li' nacui' nu ñati quiña'a nu ndi'i cacua ti cha' nguañi nchcui' tyi'yu, ngua ti' ngu'.

Xa' la ñati nacui cha' nde cua ndyu'u cha' nu nda sca xca jii' ycu' Ndyosi lo'o Jesús.

³⁰ Pana ndi'ya nacui ycu' Jesús:

—Xqui'ya cu'ma laca cha' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi nde cua, si'i xqui'ya na' —nacui Jesús—.

³¹ Cua ndyalaa hora cha' cua'ni cuayá' Ni jii' lcaa ñati chalyuu, nu lo'o tyijiloo na' tsiya' ti jii' nu xña'a nu laca loo nde chalyuu —nacui Jesús jii' ngu'—.

³² Lo'o sicua ngu' cuxi jna' ca su ndi'i na' lo yuu, cuju'i' ca'a ngu' jna' lo crusi, li' cuane na' jii' lcaa ñati cha' xñi ngu' cha' 'na.

³³ Jua'a nacui Jesús cha' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu caca lo'o cuju'i' ngu' jii' yu.

³⁴ Li' ngxu'tyacui ngu' cha' lo'o Jesús:

—Cua ndyuna ya lo'o nchcui' ngu' lo quityi cusu' jii'na, cha' ndi'ya nscua, cha' ná nga'a cha' tye tsá jii' Cristo, nu ñati tlyu nu ta ycu' Ndyosi jii' li'ya —nacui ngu'—. ¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' nu'u cha' ntsu'u cha' cuju'i' ca'a ngu' jii' lo crusi, jii' Cristo nu ya chalyuu cha' caca ñati? ¿Ñi'ya ña'a ñati laca nu Cristo bi'?

³⁵ Li' ngxu'tyacui Jesús cha' lo'o ngu':

—Tya xi ca tsá tya tyi'i na' slo cu'ma, na' nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya jii' ñati —nacui Jesús—. Bi' cha' juani yaa ma su nga'a cha' tsa ma lo'o tya xee ti, cha' ná cua'ni

nu cuxi ngana jii' ma, nu cuxi nu nda talya chalyuu. Nu lo'o talya ña'a su ndya'a na, ná jlo ti' na ma nde ndya'a na li'.

³⁶ Lo'o jua'a cu'ma —nacui Jesús jii' ngu'—, tso'o la si xñi ma cha' jna' laja lo'o tya ndi'i na' chalyuu, na' nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya jii' cu'ma ñati chalyuu. Li' tyucui tyiquee ma caca ma ñati jii' ycu' Ndyosi.

Ndye nchcui' Jesús jua'a lo'o ngu', li' ngutu'u yu ndyaa yu ca su ná quije yu jii' ngu'.

Suu cha' xqui'ya bi' ná jlya ti' ngu' judío jii' Jesús

³⁷ Masi cua ngua'ni Jesús quiña'a cha' tlyu slo ñati bi', ná ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' nu nchcui' yu.

³⁸ Jua'a ngua cha' caca lcaa cha' nu nguscua jyo'o Isaías lo quityi jii' ycu' Ndyosi cua sa'ni la:

Ndyosi Xu'na na', nacui lo quityi bi' jii', ná ntaja'a ngu' re xñi ngu' cha' jinu'u, cha' nu nda ya lo'o ngu'.

Ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti si nu'u ndu'ni cha' tlyu slo ngu'.

Jua'a laca cha' nu nscua lo quityi bi'.

³⁹ Bi' cha' ná ngua jii' ngu' judío bi' xñi ngu' cha' jii' Jesús. Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Isaías bi':

⁴⁰ Cua ndacu' ycu' Ndyosi hique ngu' bi', ngua'ni Ni cha' cu'u ti hique ngu' bi'.

Jua'a ngua cha' ná ña'a ngu' ni cha' laca bi', cha' ná caca cuayá' ti' ngu' cha' bi'.

Lo'o jua'a ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu',

bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i ngu' ji'i cha' cuxi bi' li', nacui ycu'i Ni.

41 Nguscua jyo'o Isaías jua'a cha' cua ngua tii cha' tlyu tsa caca nu Cristo; cha' ji'i ycu'i yu bi' nchcui' jyo'o Isaías li'.

42 Lo'o jua'a ngua, ndi'i xi ngu' nu laca cña nu jlya ti' ji'i Jesús; pana ntsii ngu' bi' ji'i ngu' fariseo, bi' cha' ná ntaja'a ngu' chcui' ngu' cha' ji'i Jesús ca slo ñati. Ntsii ngu' si cua'a ngu' fariseo ji'i ngu' cha' nga'aa ca tsa ngu' ne' laa ji'i ty'a'a ngu' judío.

43 Ndiya la ti' ngu' bi' cha' tso'o ti chcui' ñati chalyuu cha' ji'i ycu'i ngu'. Ná nti' ngu' cha' caca tso'o tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu'.

Tilaca laca nu sta qui'ya ji'i ñati chalyuu

44 Li' cuii tsa nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Nu lo'o ngusñi ñati cha' jna' ni, si'i ji'i sca ti na' jlya ti' ngu' bi' li'; lo'o ji'i ycu'i Ndyosi nu nda 'na lijyaa nde chalyuu xñi ngu' cha' li' —nacui—.

45 Lo'o ña'a ñati jna', li' ña'a ngu' ji'i ycu'i Ni nu nclyo cña jna'.

46 Cua lijya na' chalyuu cha' caca na' ñi'ya laca sca xee nu

tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o xñi ñati cha' jna', li' nga'aa tyi'i ngu' chalyuu ñi'ya laca si ná ntsu'u xee ne' cresiya ji'i ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

47 Nda na' cha' lo'o ngu'; pana si cuna ngu' cha' bi', lo'o li' ná taquiya' ngu' ji'i cha' bi', si'i na' nu sta qui'ya ji'i ngu' bi' li' —nacui Jesús—. Ná lijya na' cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ñati chalyuu; cha' cua'ni lyaá na' ji'i ngu', bi' cha' lijya na'.

48 Pana cua ndyuna ñati lo'o nchcui' na' lo'o ngu'; bi' laca cha' nu tyanu cuentya ji'i ngu', nu lo'o cua'ni cuayá' ycu'i Ndyosi ji'i ngu' lo'o cua ndye chalyuu —nacui Jesús—. Ca li' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati nu ná ndaquiya' ji'i cha' nu nchcui' na', nu ná ntaja'a xñi cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'.

49 Si'i chacuayá' ji'i ycu'i ca ti na' nchcui' na' lo'o ñati; ycu'i Ndyosi Sti na' nu cua nda jna' lijyaa chalyuu, bi' laca nu ngulo cña 'na ñi'ya cha' nu ta na', ñi'ya ña'a cha' nu chcui' na' lo'o ñati —nacui yu—.

50 Jlo ti' na' cha' talo tsa lcaa cña nu nda Sti na' cha' cua'ni ma, ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ma si taquiya' ma ji'i cha' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Bi' cha' tsa ña'a cha' nu cua nchcui' Sti na' lo'o na', bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani.

13

Ngui' Jesús quiya' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

1 Tyucuaa tsā tya lijyi cha' caca ta'a pascua bi'; jlo ti' Jesús cha' cua ngulala tyempo ji'i, cha' tyu'u yu chalyuu re tyaa yu ca slo ycuí' Ndyosi Sti yu. Xcuí' cua ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a ji'i ñati chalyuu nu ngusñi cha' ji'i yu; lo'o ña'a ti tya ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu ji'i ñati bi' li', ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'i.

2 Laja li' cua ngua'ni nu xña'a cha' ngua'ya cha' hique Judas sñi' Simón Iscariote cha' cujuí' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi.

3 Jlo ti' Jesús cha' lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ycuí' Ndyosi Sti yu cua nda Ni ji'i yu. Lo'o jua'a jlo ti' yu cha' cua ngutu'u yu ca slo ycuí' Ndyosi yaa yu chalyuu, cha' cua tyaa ti yu ca slo ycuí' Ndyosi chaca quiya'. Masi jlo ti' Jesús cha' bi',

4 pana ndatu Jesús to' mesa laja lo'o ndyacu ngu' sji, ngulo yu late' tyucui' nu lacu' yu, ndaya' yu chaca late' cha' sca' yu sii' yu;

5 li' ngujui'i yu hitya ne' sca tsi'yu, ndyaa ngui'i yu quiya' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nguxquityi yu quiya' ngu' lo'o late' nu ndyaaca' sii' yu.

6 Lo'o ndyalaa Jesús ca su ntucua Simón Pedro, li' nchcui' Pedro lo'o yu:

—¿Ha nu'u, cusu'? ¿Ha qui'i nu'u quiya' na'? —nacu'i Pedro ji'i.

7 —Ná nchca cuayá' ti' nu'u juani ni cha' laca ndyu'ni na' jua'a —nacu'i Jesús ji'i—, pana

ca tiya' la xi caca cuayá' ti' nu'u.

8 —Ná caja chacuayá' jinu'u qui'i nu'u quiya' na' tsiya' ti —nacu'i Pedro li'.

Nguxtyacui Jesús cha' lo'o Pedro li':

—Ná caca tyu'u cha' jinu'u lo'o na' si ná qui'i na' quiya' nu'u —nacu'i yu.

9 —Tso'o lacua, cusu' —nacu'i Simón Pedro li'—. Si'i quiya' ti na' qui'i nu'u lacua, lo'o ya' na' lo'o scua' que na' xcaata nu'u.

10 —Lubii tsa tyucui ña'a na si cua ndyaata na chcu —nacu'i Jesús li'—, nga'aa nti' na caata na chcu chaca quiya' li'. Pana quiya' ti na tyaati lo'o tyati na ni'i. Lo'o jua'a cu'ma, masi lubii tsa cresiya ji'i ma, tya ntsu'u chaca yu laja cu'ma nu ná lubii cresiya ji'i.

11 Jua'a nacui Jesús: “Ntsu'u chaca yu laja cu'ma nu ná lubii cresiya ji'i”, nacui, cha' cua jlo ti' Jesús tilaca laca nu cujuí' cresiya ji'i yu ji'i ngu' cuxi.

12 Lo'o ndye ngui'i Jesús quiya' ngu', xa' ndyacu' ste' yu, xa' ndyaa tucua yu to' mesa. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—¿Ha ngua cuayá' ti' ma na laca nu ngua'ni na' lo'o ngui'i na' quiya' ma jua'a? —nacu'i yu—.

13 “Mstru”, ndu'ni ma 'na; “Xu'na ya”, ndu'ni ma 'na, lo'o chañi tsa cha' bi'. Jua'a laca na' cuentya ji'i ma —nacu'i yu—.

14 Na' nu laca Xu'na ma, na' nu laca Mstru ji'i ma ni, cua

ngui'í na' quiya' mā; bi' cha' jua'a ntsu'u cha' qui'í ycuí' mā quiya' tya'a mā —nacui yu—.

15 Ngua ti' na' cha' ña'a mā ñi'ya nu ngua'ni na', cha' ñi'ya ngua'ni na' lo'o nguxtyucua na' ji'í mā, jua'a ntsu'u cha' cua'ni mā cha' xtyucua mā ji'í tya'a mā —nacui Jesús ji'í ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í—.

16 Cha' liñi nchcui' na' lo'o cu'mā, cha' ñati nu laca xu'na ngu', bi' laca loo ji'í ngu', si'í msu nu laca loo; ñati nu nclyo cña ji'í nu tsaa lquichí, bi' laca loo, si'í nu ndya'a lquichí ti.

17 Lo'o juani lo'o ngua cuayá' ti' mā lcaa ña'a cha' nu nda ca ti na' lo'o mā, tso'o tsa caca tyiquee mā li', si' taquiya' mā ji'í cha' bi' —nacui—.

18 'Ná nchcui' na' ji'í lcaa cu'mā. Jlo ti' na' ti ji'í ngusubi na' cha' caca tsa'a ngu' jna' —nacui Jesús—. Tya sa'ni nguscua ngu' sca cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo quityi ndi'ya: “La cui' ñati nu stu'ba ndyacu tyaja lo'o na', bi' laca nu xuu tya'a lo'o na' juani”; jlo ti' na' cha' nga'a cha' caca cha' bi' —nacui Jesús—.

19 Na nda ti na' sca cha' lo'o mā juani, nu lo'o tya lyiji caca cha' bi'; lo'o cua ngua jua'a, li' caca jlya ti' mā jna', cha' chañi cha' laca na' nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi nu lijya chalyuu, ñi'ya nu ni na' ji'í mā.

20 Ta na' sca cha' liñi lo'o mā —nacui yu—. Nu lo'o taquiya' mā ji'í sca ñati nu ta na' cha' tya'a slo mā, li' stu'ba laca si taquiya' mā jna'; lo'o taquiya' mā jna', li' stu'ba

laca si taquiya' mā ji'í ycuí' Ndyosi Sti na' nu nda jna' li-yyaa.

Ndacha' Jesús ji'í ngu' tilaca laca nu cujui' cresiya ji'í yu ji'í ngu' xña'a

21 Lo'o nchcui' Jesús jua'a, ti'í tsa nti' cresiya ji'í yu nda yu cha' lo'o ngu' bi':

—Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani, cha' ntsu'u sca ngu' tya'a mā nu cujui' cresiya 'na ji'í ngu' cuxi —nacui Jesús li'.

22 Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í, nguxña'a ngu' ji'í tya'a ngu' li'; ná nda ngu' cuentya tsiya' ti ti ji'í cha' nu nchcui' yu.

23 Pana ntsiya tsaca lo ngoca' cacua ti su ntucua Jesús; tyaca'a tsa nu qui'yu bi' ji'í Jesús,

24 bi' cha' ngua'ni que ti Simón Pedro ji'í yu bi', nchcuane ji'í:

—¿Ti ji'í nchcui' nu cusu' lo'o nacui' jua'a?

25 Bi' cha' ngusni yane nu qui'yu bi' nde chu' ña'a ntsiya ti, cha' caca cacua la ji'í Jesús. Li' nchcui' lo'o Jesús:

—Xu'na, ¿tilaca laca nu bi'? —nacui.

26 —Ndi'ya cua'ni na' —nacui Jesús ji'í li'—. Ta'a na' sa yu'be tyaja 'na ne' ca'ña scuaa re. Ñati nu ta na' yu'be tyaja bi' ji'í cha' cacu, nu bi' laca nu ni na' ji'í mā.

Li' nda'a Jesús sa yu'be tyaja ne' ca'ña, nda ji'í Judas, sñi' Simón Iscariote.

27 Lo'o ngusñi Judas ji'í tyaja bi', la cui' hora bi' ndyatí ycuí' nu xña'a nu naa

Satanás, ndyaa ne' cresiya jil'i nu Judas bi'. Li' nacui Jesús jil'i:

—Yaa clya nu'u lquich'i cua hi.

²⁸ Ná tucui nu ntucua to' mesa ngua cuayá' ti' ni cha' laca nchcui' Jesús lo'o Judas jua'a.

²⁹ La cui' Judas laca nu laca loo jil'i cujuí cñi nu tsa tlyu ntsu'u cñi jil'i lcaa ngu' bi'; bi' cha' ntsu'u ngu' nu ngua ti' cha' cua ngulo Jesús cña jil'i cha' tsa cui'ya sca na nu cua'nijo'o jil'i ngu' cha' caca ta'a; jua'a ngua ti' xa' la ngu' cha' ntsu'u cña jil'i Judas cha' tsa ta msta jil'i ngu' ti'i.

³⁰ Bi' cha' lo'o ndye ndyacu Judas tyaja bi', ngutu'u ndyaa ña'a talya ti li'.

Sca cña cucui cha' cua'ni na

³¹ Lo'o ngutu'u Judas ndyaa, li' nchcui' Jesús lo'o ñati nu ndyanu bi':

—Cua ndyu'ni ycuí' Ndyosi cha' caca tlyu na', na' nu cua lijyaa chalyuu cha' caca na' ñati —nacui yu—. Lo'o jil'i ycuí' Ni cua'ni tlyu ngu' xqui'ya na' —nacui—.

³² Nu lo'o ndu'ni na' cha' caca tlyu Sti na' xqui'ya cha' laca na' Sñi' ycuí' Ni, la cui' jua'a cua'ni Ni cha' caca tlyu la na'; yala ti cua'ni Ni jua'a.

³³ Sñi' na' —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'—, tya xi ca tsá tya tyil'i na' nde chalyuu lo'o ma. Ñi'ya nu ni na' jil'i ngu' judío tya tsubi', la cui' ti cha' ta na' lo'o ma juani: Tsaana ma jna', pana ná caja chacuayá' tsa ma ca su tsa'a —nacui yu—.

³⁴ Nde chcui' na' sca cña cucui lo'o ma cha' cua'ni ma: Nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma; ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jil'i ma, la cui' jua'a nga'a cha' tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma.

³⁵ Li' caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' ñati nu ndyaca tsa'a 'na laca ma, si tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma —nacui Jesús.

Nacui Jesús cha' cua xtyanu ti Pedro jil'i

³⁶ Li' nchcui' Simón Pedro lo'o Jesús:

—Xu'na —nacui—, ¿macala tsa nu'u?

—Ná caja chacuayá' cha' tya'a nu'u lo'o na' ca su tsa'a —nacui Jesús—. Ca tiya' la tsa nu'u.

³⁷ Li' nchcuane Pedro jil'i yu:

—¿Ni cha' laca ná nti' nu'u cha' tya'a na' lo'o nu'u ca su tsa nu'u juani ti? —nacui—. Cajaa na' si caca clyaá ycuí' nu'u.

³⁸ —¿Ha chañi hi cha' tyaja'a nu'u cajaa cha' clyaá na'? —nacui Jesús jil'i—. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani: Lo'o tya lyiji ti xi'ya ndye'e nde tya, sna quiya' xacui nu'u cha' jil'i ngu' cha' ná nslo nu'u 'na.

14

Nclyu'u Jesús chaca tyucui cucui jil'na

¹ 'Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma cuentya 'na —nacui Jesús jil'i ngu' li'—. Cua ngusñi ma cha' jil'i ycuí'

Ndyosi, jua'a xñi tso'o ma cha' jna' li'.

² Quiña'a tsa su tso'o ntsu'u su tyi'i ma ca slo ycu'i Ndyosi Sti na'. Tsa'a na' ca bi' cha' cua'ni cho'o na' su tyi'i ma. Ná nchcui' na' lo'o cu'ma jua'a, si si'i cha' liñi nu nchcui' na' lo'o ma —nacu'i Jesús—.

³ Lo'o jua'a tsa'a na' cha' cua'ni cho'o na' su tyi'i ma, li' caa na' lo yuu chaca quiya', caqui'ya na' ji'i ma cha' tyi'i ma lo'o na'.

⁴ Cua jlo ti' ma macala su tsa'a na', jlo ti' ma ñi'ya nu cua'ni na' cha' tsa'a ca jua.

⁵ —Cusu' —nacu'i Tomás—, ná jlo ti' ya macala tsa'a nu'u. ¿Ñi'ya cua'ni ya cha' quije tyucui' bi' ji'i ya? —nacu'i ji'i Jesús.

⁶ —Na' laca nu nclyu'u tyucui' —nacu'i Jesús li'—, na' nclyu'u lcaa cha' nu liñi ca; na' nda chalyuu tso'o ji'i ngu', chalyuu nu ná nga'a cha' tye. Ná taca ji'i ngu' tyalaa ngu' ca slo ycu'i Ndyosi si ná lo'o na' —nacu'i Jesús—.

⁷ Ndyuloo ma 'na, bi' cha' jua'a cua ndyuloo ma ji'i Sti na' li'; cua ndyuloo ma ji'i Ni juani, cha' cua na'a ma ji'i ycu'i Ni nu lo'o cua na'a ma jna'.

⁸ Li' nchcuane Felipe ji'i Jesús:

—Cusu' —nacu'i—, culu'u nu'u ji'i Sti nu'u ji'i ya, tsa bi' ti cha' nti' ya.

⁹ —Felipe —nacu'i Jesús ji'i—, cua tyuu tsa tsa ndi'i na' lo'o cu'ma, ¿ha tya lyiji tyuloo ma jna'? —nacu'i—. Cua na'a

ma 'na, bi' cha' jua'a ji'i Sti na' cua na'a ma li'. ¿Na laca nti' nu'u lo'o ndi'ya nchcui' nu'u lo'o na': Culu'u nu'u ji'i Sti nu'u ji'i ya? —nacu'i Jesús ji'i Felipe—.

¹⁰ ¿Ha ná jlya ti' ma cha' stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o ycu'i' Ndyosi Sti' na'? Lo'o jua'a lcaa hora ndi'i ycu'i' Ndyosi Sti na' lo'o na' —nacu'i—. Si'i cha' nu ngulo hique ti na' nu nchcui' na' lo'o ma; stu'ba ntsu'u cha' ji'i Sti na' lo'o na', lo'o ycu'i' Ni laca nu nclyo cña 'na, ñi'ya nu cua'ni na'.

¹¹ Xñi ma cha' jna' lacua, cha' nu nacu'i na' ji'i ma cha' stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o ycu'i' Ndyosi Sti na'. Si ná caca jlya ti' ma 'na jua'a, li' tso'o masi xqui'ya cña tonu nu ndu'ni na', bi' cha' jlya ti' ma jna' —nacu'i Jesús—.

¹² Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani, cha' lcaa ñati nu xñi cha' jna', taca cua'ni ngu' la cui' ña'a cña tonu nu ndu'ni ycu'i' na'; lo'o jua'a tlyu la cña caca cua'ni ngu' bi' li', cha' cua tya'a ti na' ca su ndi'i ycu'i' Ndyosi Sti na' —nacu'i Jesús—.

¹³ Bi' cha' juani lcaa cha' nu jña ma ji'i ycu'i' Ndyosi chacuayá' jna', cua'ni na' cha' bi' —nacu'i—. Jua'a ji'i ycu'i' Ndyosi Sti na' cua'ni tlyu ngu', nu lo'o cua'ni tlyu ngu' 'na nu laca Sñi' ycu'i' Ni.

¹⁴ Lcaa cha' nu jña ma ji'i Sti na' chacuayá' jna', cua'ni na' cha' bi' li'.

Caa Xtyi'i ycu'i' Ndyosi xtyucua Ni ji'na

15 'Taquiya' mā jil'i lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o mā, si chañi cha' ntsu'u tyiquee mā 'na —nacui' Jesús—.

16 Lo'o tya'a na', li' chcui' na' lo'o ycai' Ndyosi Sti na' cha' ta Ni chaca nu xtyucua jil'i mā; bi' laca Xtyi'i ycai' Ndyosi nu laca suu lcaa cha' liñi. Tyanu nu bi' lo'o mā ña'a cuayá' nu tye chalyuu —nacui—.

17 Ná caca tyanu Xtyi'i ycai' Ndyosi ne' cresiya jil'i ñati cuxi, cha' ná nchca ña'a ngu' bi' jil'i Ni, ná nslo ngu' tilaca laca ycai' Ni. Nu cu'mā, nslo mā jil'i Ni xqui'ya cha' ndi'i nu bi' lo'o mā, lo'o jua'a cua tyanu ti Ni ne' cresiya jil'i mā —nacui' Jesús jil'i ngu'—.

18 Ná xtyanu na' jil'i mā ycai' ti mā, ñi'ya si laca mā ñati nu ná tucui ntsu'u jil'i mā —nacui—, tya caa na' su ndi'i mā chaca quiya'.

19 Ca tiya' la xi, li' nga'aa ña'a ñati chalyuu jna'; pana cu'mā, tya ña'a mā jna'. Li' caca tso'o tyiquee mā, xqui'ya cha' lu'ú na'.

20 Lo'o jua'a caca cuayá' ti' mā cha' stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o Sti na', cha' ntsu'u cha' jil'i mā lo'o na' —nacui' Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u cha' jna' lo'o cu'mā.

21 Lcaa ñati nu chañi cha' ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jna', bi' laca ñati nu cua'a jyaca jil'i lcaa cha' nu chcui' na' lo'o ngu'; taquiya' ngu' bi' jil'i cha' bi' —nacui—. Lo'o ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' jna', jua'a Sti na' ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ngu' bi'

li'. Lo'o na', tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' jil'i ngu' bi', cuati culu'u na' jil'i ngu' bi' lcaa cha' ñi'ya nu laca ycai' Na'.

22 Li' nchcui' nu chaca Judas bi', si'i nu naa Judas Iscariote:

—Nu lo'o nacui' nu'u cha' culu'u nu'u ñi'ya nu laca ycai' ca nu'u jil'i cuare ti, ná lo'o jil'i xa' ñati, ¿ñi'ya ta nti' nu'u, Xu'na? —nacui' nu Judas bi' jil'i Jesús.

23 —Ñati nu chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee jna', taquiya' ngu' jil'i lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o ngu' —nacui' Jesús—. Lo'o li' tso'o tsa caca tyiquee ycai' Ndyosi Sti na' ña'a Ni jil'i ngu' bi'. Cuati caa ya lo'o Sti na' cha' tyanu ya lo'o ngu' bi' —nacui' Jesús—.

24 Pana ñati nu ná ntsu'u tyiquee jna', ná ndaquiya' ngu' tsiya' ti jil'i cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'. Cua ndyuna cu'mā cha' nu nda Sti na' 'na cha' culu'u jil'i mā, cha' si' sca cha' nu nda'ya hique ti na' laca cha' nu nda na' lo'o mā.

25 'Cua nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o tya ndi'i ti na' lo'o mā.

26 Tiya' la li' caca cuayá' la ti' mā lcaa cha', nu lo'o culu'u Xtyi'i ycai' Ndyosi cha' bi' jil'i mā —nacui' Jesús—. Na cua ta ti ycai' Ndyosi Sti na' jil'i Xtyi'i ycai' Ni cha' caa Ni chalyuu cha' xtyucua Ni jil'i mā lcaa hora chacuayá' jna'. Lo'o jua'a cua'ni nu bi' cha' tyi'u ti' mā lcaa cha' nu cua nchcui' na' lo'o mā.

27 'Ndi'ya cua'ni na' lo'o mā cha' cua tya'a ti na': cua'ni na' cha' ti ti tyi'i tyiquee mā.

Ná nchca jil̄i ñati chalyuu tyil̄i t̄i ti ngu', pana ycuil̄ na' cua'ni na' cha' t̄i ti tyil̄i mā —nacūi Jesús—. Nga'aa culacua tsa ti' mā, nga'aa cutsii mā —nacūi—.

²⁸ Cua ndyuna mā lo'o nchcui' na' ndi'ya: “Tya'a na', pana ca tiya' la li' caa na' su ndi' mā chaca quiya'”. Bi' cha' taca ca chaa ti' mā lo'o cuna mā cha' cua tya'a ti na' slo ycuil̄ Ndyosi Sti na', si chañi cha' ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jna'. Cua tlyu la cha' nu ntsu'u jil̄i ycuil̄ Ndyosi Sti na', sube la cha' jna' —nacūi Jesús—.

²⁹ Jua'a ni na' jil̄i mā lo'o tya lyiji caca cha' bi'; pana lo'o cua ndya'a na', li' taca jlya ti' mā cha' bi'.

³⁰ Nga'aa quiña'a tsa cha' chcuil̄ na' lo'o mā juani —nacūi Jesús li'—. Cua lijya nu xña'a nu laca loo nde chalyuu, cua lijya nu bi' ca su ndi' na re. Ná ntsu'u chacuayá' jil̄i nu bi' cha' caca loo jna'.

³¹ Pana nga'a cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jil̄i ycuil̄ Ndyosi Sti na', bi' cha' ndu'ni na' laca cña nu nclyo ycuil̄ Ni 'na —nacūi Jesús—. Pana juani tyat̄u clya mā, ya'a clya mā lo'o na'.

15

Yaca si'yu lo'o sta' yaca si'yu bi'

¹ 'Na' laca ñi'ya laca sca suu yaca nu nda si'yu tyixi, jua'a laca na' —nacūi Jesús jil̄i

ngu'—. Lo'o ycuil̄ Ndyosi Sti na' laca nu ca jil̄i yaca bi'.

² Tso'o tsa ña'asii Sti na' jil̄i laca sta' yaca bi', lo'o na' laca yaca bi'. Ca quiya' sta' yaca nsi'yu Ni jil̄i, nu lo'o ná nda si'yu lo tsiya' ti. Nsubii Ni xi lo yaca nu nda si'yu tso'o, cha' tya quiña'a la si'yu tyu'u lo bi';

³ lo'o jua'a cu'ma ni —nacūi Jesús—, cua laca ngusubii na' jil̄i mā nu lo'o ngusñi mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā.

⁴ Cua'ni stu'ba tyiquee mā lo'o na', cha' stu'ba ti nchca tyiquee na' lo'o mā. Ndi'ya laca ñi'ya si laca na' sca suu yaca, lo'o jua'a cu'ma laca mā sta' yaca bi' —nacūi—. Pana sca sta' yaca si'yu ni, nga'aa ta sta' bi' si'yu si si'yu ngu' jil̄i ca quiya' sta' bi'; sca ti si stu'ba ti caluu sta' bi' ñi'ya ntucua ti jil̄i suu yaca, li' ta sta' bi' si'yu —nacūi—. Jua'a lo'o cu'ma, ná taca tyu'u cha' tso'o ne' cresiya jil̄i mā cha' xtyucua mā jil̄i xa' ñati si ná stu'ba caca tyiquee mā lo'o na'.

⁵ Ñi'ya laca suu yaca nu nda si'yu tyixi jil̄i, jua'a laca na' cuentya jil̄i mā, cha' na' laca suu cha' tso'o nu ntsu'u jil̄i mā —nacūi Jesús jil̄i ngu'—. Ñi'ya laca sta' yaca bi', jua'a laca cu'ma, si ngusñi mā cha' 'na. Stu'ba ti caca tyiquee mā lo'o na', li' caca quiña'a la cha' tso'o nu tyu'u ne' cresiya jil̄i mā su ndi' mā chalyuu, si laca na' suu cha' tso'o jil̄i mā. Ni sca cha' ná caca jil̄i mā si ná stu'ba caca tyiquee mā lo'o na' —nacūi

Jesús—.

⁶ Culaya' Sti na' ji'i ñati nu ná stu'ba nchca tyiquee ngu' lo'o na', ñi'ya lo'o nchcuāa ngu' stā' yaca nu cua ndyanaa; nxuti'i montón ngu' stā' yaca btyi bi', nsta ngu' ji'i lo quii' cha' tye tyaqui bi'.

⁷ 'Nu lo'o stu'ba ti ntsu'u tyiquee mā lo'o na' —nacui Jesús—, nu lo'o tyanu cha' nu nchcui' na' ne' cresiya ji'i mā, li' taca jña mā sca cha' ji'i Sti na', lo'o jua'a ta Ni cha' bi' ji'i mā.

⁸ Cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuil' Ndyosi Sti na', si ña'a ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni mā lo'o xa' ñati. Li' caca cuayá' ti' xa' ñati cha' ñati nu ndyaca tsa'a 'na laca mā —nacui—.

⁹ Ñi'ya nu ntsu'u tyiquee Sti na' ña'a Ni jna', jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'mā.

¹⁰ Lcaa tsā tyi'u ti' mā su ndi'i mā cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i mā. Jua'a tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji'i mā si taquiya' mā ji'i lcaa cha' nu nda na' lo'o mā. Lo'o jua'a na' —nacui Jesús— cua ngua'ni na' lcaa cña nu ngulo Sti na' 'na. Jlo ti' na' cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jna' tyucui su ndi'i na'.

¹¹ 'Nhcui' na' jua'a lo'o cu'mā, cha' lo'o ña'a mā cha' chaa ti' na' ndu'ni na' cña ji'i ycuil' Ndyosi Sti na', la cui' jua'a cu'mā, ná nga'a cha' tye cha' caca chaa ti' mā.

¹² Nde laca cña nu ta na' ji'i mā —nacui Jesús—, cha' tso'o

ti caca tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā, ñi'ya ntsu'u tyiquee na' ña'a ji'i mā.

¹³ Si jua'a ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i tya'a tso'o na, li' cua'ni lyaá na' ji'i ngu' bi', masi cajaa ycuil' na; nga'aa ntsu'u xa' cña tlyu la nu caca cua'ni na' cha' xtyucua na' ji'i tya'a tso'o na.

¹⁴ Tya'a tso'o na' laca cu'mā si taquiya' mā ji'i cha' nu nda na' lo'o mā —nacui Jesús—,

¹⁵ nga'aa ñacuil' na' cha' msu jna' laca mā. Sca msu ti ni, ná jlo ti' yu lcaa cña nu ntsu'u ji'i xu'na yu. Ni na' cha' tya'a tso'o na' laca mā, cha' cua ngulu'u na' ji'i mā lcaa cha' nu cua ndyuna na' slo Sti na'.

¹⁶ Si'i cu'mā nu ngusubi mā 'na cha' tya'a mā lo'o na' —nacui Jesús—, na' laca nu cua nhcui' na' lo'o mā clyo. Tya li' ngulo na' cña ji'i mā cha' xcuil' cha' tso'o tyu'u ne' cresiya ji'i mā, cha' jua'a talo cña tso'o nu ndu'ni mā; li' cua'ni Sti na' lcaa cha' nu jña mā ji'i Ni chacuayá' 'na.

¹⁷ Bi' cha' juani ndulo tsa cña re ji'i mā cha' cua'ni mā: cha' tso'o tsa caca tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā.

Na lya' ti' ñati chalyuu ji'i Jesús lo'o jua'a ji'i ñati ji'i

¹⁸ Tya nhcui' la Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—Chañi cha' ntsu'u quiya' liye' ti' ti' tya'a ñati mā ji'i mā. Ná cube tsa ti' mā li', cua jlo ti' mā cha' tya clyo la jua'a ngua'ni liye' ti' ngu' jna' —nacui Jesús—.

19 Si cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ñati cuxi nde chalyuu, li' chcu' tso'o ngu' lo'o mā, ñi'ya si laca mā tya'a ngu'. Pana juani nga'aa ntsu'u cha' ji'i mā lo'o cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu, cha' cua ngusubi na' ji'i mā cha' caca mā ñati 'na; bi' cha' liye' tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i mā —nacui—.

20 Tyi'u ti' mā cha' nu nchcu' na' lo'o mā tsubi': "Nu laca loo laca nu nclyo cña, si'i ngu' msu ti". Ñi'ya ndu'ni lya' ti' ngu' jna', jua'a cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mā. Ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu ngulu'u na' ji'i ngu', la cui' jua'a ná taquiya' ngu' ji'i cha' nu chcu' cu'mā lo'o ngu' bi'.

21 Jua'a cua'ni ngu' lo'o cu'mā xqui'ya na' —nacui Jesús—, cha' ná nslo ngu' tilaca laca nu nda 'na lijyaa nde chalyuu.

22 'Ná ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi' lo'o bilya caa na' chcu' na' lo'o ngu'; pana juani ni, nga'aa cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi' ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

23 Nu lo'o liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna', jua'a ji'i ycu' Ndyosi Sti na' liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Ni —nacui Jesús—.

24 Ná ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi' clyo, pana juani ni, cua nguti'i na' slo ngu' bi', cua ngua'ni na' cña nu ná caca ji'i xa' ñati cua'ni; cua na'a ngu' lcaa ña'a cña tonu nu ngua'ni na', bi' cha' liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna'. Lo'o jua'a ji'i Sti na'

liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Ni, bi' cha' cua ndyanu yabe' hichu' ngu' bi' —nacui Jesús—.

25 Nga'a cha' caca cha' jua'a, cha' nu nscua lo quityi cusu' ji'i ngu' bi'; ndi'ya nchcu' cha' bi': "Liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna', masi ná ntsu'u suu cha' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' jua'a".

26 'Cua'ni na' cha' caa nu laca Xtyi'i ycu' Ni lo yuu, Xtyi'i nu ndu'u slo ycu' Ndyosi —nacui Jesús—. Bi' laca nu culu'u ji'i mā lcaa cha' nu liñi ca, bi' laca nu xtyucua ji'i mā lcaa tyempo chacuayá 'na. Nu lo'o caa nu bi' lo yuu, li' culu'u Ni lcaa cha' liñi nu ntsu'u 'na ji'i mā —nacui Jesús—.

27 Lo'o cu'mā ni, cua nguti'i mā lo'o na' tya clyo, bi' cha' taca ji'i mā chcu' liñi mā cha' jna' lo'o xa' ñati.

16

1 'Yala la nchcu' na' lcaa cha' bi' lo'o mā, cha' ná xtyanu mā cha' jna' lo'o cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mā,

2 masi ná ta ngu' chacuayá' ji'i mā cha' tsa mā ne' laa ji'i ngu' li' —nacui Jesús—. Tyalaa sca tyempo nu culacua ti' ngu' cha' cña tacati cua'ni ngu' si cjuui ngu' ji'i ngu' tya'a mā.

3 Jua'a cua'ni ngu' bi', cha' ná nslo ngu' ji'i ycu' Ndyosi Sti na'; la cui' jua'a ná nslo ngu' jna' —nacui Jesús—.

4 Cua nchcu' na' lcaa cha' bi' lo'o mā juani, cha' nu lo'o tyalaa tyempo cuxi bi', li'

taca tyi'u ti' mā ñi'ya nu cua nchcui' na' lo'o mā juani.

Cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi

'Tya clyo ná nda na' cha' bi' lo'o mā, cha' tya ndi'j na' lo'o mā —nacu' Jesús—.

⁵ Pana juani cua tsa'a ti na' ca su ndi'j ycu'i' Ndyosi Sti na' nu nda 'na lijyaā, masi bilya xcuane mā jna' ma nde tsa'a.

⁶ Xñi'j tsa ti' mā xqui'ya cha' nu nda na' lo'o mā tsā.

⁷ Pana ná cube tsa ti' mā. Cha' liñi nda na' lo'o mā juani —nacu' Jesús—, cha' tso'o la tyi'j mā si cua ndya'a na'. Ná cāā Xtyi'i ycu'i' Ni nu xtyucua ji'j mā lcaa tsā si ná tya'a na', cha' nu lo'o tya'a na', li' ta na' ji'j nu bi' cāā Ni.

⁸ Nu lo'o cāā Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo yuu chalyuu —nacu' Jesús—, cua'ni Ni cha' cube ti' lcuā ti tya'a ñati chalyuu cha' ntsu'u qui'ya nu ngusta ycu'i' Ndyosi ji'j ngu'; jua'a cua'ni Ni cha' tyi'u ti' ñati jna', cha' liñi tsa laca ycu'i' na'; jua'a cua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' ñati cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ycu'i' Ndyosi ji'j lcaa ñati chalyuu —nacu'—.

⁹ Cua'ni Xtyi'i ycu'i' Ni cha' cube ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'j ngu' cuentya ji'j ycu'i' Ndyosi, xqui'ya cha' jlo ti' ngu' cha' ná ndaquiya' ngu' ji'j cha' nu nchcui' na' —nacu' Jesús—.

¹⁰ Lo'o jua'a cua'ni Ni cha' tyi'u ti' ngu' jna' cha' liñi tsa ndu'ni na', cha' liñi tsa cha' nu nchcui' na'; pana cua tsa'a ti na' slo ycu'i' Ndyosi Sti na',

lo'o li' nga'aa ña'a mā 'na —nacu'—.

¹¹ Jua'a cua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ycu'i' Ndyosi ji'j lcaa ñati chalyuu, xqui'ya cha' cua ngusta Ni yabe' hichu' nu xña'a nu laca loo ji'j ñati chalyuu.

¹² 'Tya quiña'a la cha' ntsu'u cha' nti' na' chcui' na' lo'o mā nquicha' —nacu' Jesús ji'j ñati nu ndyaca tsa'a ji'j—, pana ná talo mā cua'a jyaca mā ji'j cha' bi' juani, cha' tucui tsa cha' bi'.

¹³ Nu lo'o cāā Xtyi'i ycu'i' Ndyosi nu tyu'u nde slo ycu'i' Ni, li' culu'u nu bi' lcaa cha' nu liñi ca ji'j mā; li' chcui' liñi nu bi' lo'o mā lcaa cha' nu cuentya 'na —nacu'—. Ná chcui' nu bi' chacuayá' ji'j ycu'i' ca Ni; tsa ña'a cha' nu cua ndyuna ti Ni ca slo ycu'i' Ndyosi, bi' ti cha' ta nu bi' lo'o mā —nacu' Jesús—. Lo'o jua'a ta nu bi' cha' lo'o mā, lcaa cha' nu caca jna'.

¹⁴ Cua'ni tlyu Xtyi'i ycu'i' Ni jna'. Lcaa cha' nu culu'u nu bi' ji'j mā, cha' jna' laca bi'; na' laca suu cha' bi' —nacu' Jesús ji'j ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j—.

¹⁵ Lcaa cha' nu ntsu'u ji'j ycu'i' Ndyosi Sti na' cua nda Ni 'na; bi' cha' ni na' ji'j mā lacua, cha' lcaa cha' nu culu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ji'j mā, cha' jna' laca bi'.

Caca chaa ti' na, masi xñi'j tsa ti' na ndi'j na

¹⁶ 'Ca tiya' la xi, nga'aa ña'a mā jna', xqui'ya cha' tya'a na' slo ycu'i' Ndyosi Sti na'; pana

tiya' la li' ña'a mā jna' chaca quiya' —nacuī Jesús.

17 Lo'o li' ntsu'u xi ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús nu ndi'ya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Nacuī nu cusu' cha' ngu-lala ti cha' nga'aa ña'a na jil'i ycuī' yu —nacuī ngu' bi'—. Lo'o li' nacuī yu cha' tiya' la ña'a na jil'i yu chaca quiya'. Lo'o jua'a chaca cha' nacuī nu cusu', cha' tsa' yu ca slo ycuī' Ndyosi Sti yu.

18 ¿Ñi'ya ntsu'u ta cha' nu nchcui' nu cusu' jua cha' "tiya' la xi"? —nchcuane ngu' jil'i tya'a ngu'—. Ná jlo ti' na ni cha' laca nchcui' nu cusu' jua'a.

19 Cua jlo ti' Jesús lcaa ña'a cha' nu nti' ngu' xcuane ngu' jil'i, bi' cha' ngxuatyacui yu cha' lo'o ngu' bi' li':

—Cua nacuī na' jil'i mā cha' ca tiya' la xi nga'aa ña'a mā jna', lo'o jua'a ca tiya' la, li' ña'a mā jna' chaca quiya'. ¿Ha xqui'ya cha' bi' nchcui' tsa mā lo'o tya'a mā?

20 Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani —nacuī Jesús jil'i ngu' bi' li'—, cha' chañi xi'ya mā, chañi cunaa mā nu lo'o cua ndya'a na', masi chaa ti' xa' la ñati' chalyuu. Pana ná cube tsa ti' mā, masi xñi'i ti' mā; caca chaa ti' mā lo'o tyu'ú na' chaca quiya' li'.

21 Lo'o cua ndyalaa hora cha' cala sñi' sca nu cuna'a ni —nacuī Jesús—, ti' tsa cña caca jil'i nu cuna'a bi'; pana lo'o ngula cubi' bi', li' cjlyaa ti' nu cuna'a bi' cha' ti' tsa cña

bi' jil'i, tso'o tsa ntsu'u tyiquee cha' cua laca ngula sca ñati'.

22 Lo'o jua'a cu'ma —nacuī—, xti ti tyempo caca xñi'i ti' mā; pana caa na' caa na'a na' jil'i mā chaca quiya', lo'o li' caca chaa ti' mā chaca quiya'. Ná tucui taca cua'a jil'i mā cha' ná caca chaa ti' mā li'.

23 'Nu lo'o tyalaa tyempo bi', nga'aa si'i jna' jña mā sca cha' —nacuī Jesús—. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā, cha' lcaa cha' nu jña mā jil'i ycuī' Ndyosi Sti na' chacuayá' 'na, ta Ni cha' bi' jil'i mā —nacuī—.

24 Si'i chacuayá' 'na ngüijña mā cha' jil'i ycuī' Ndyosi Sti na' sa'ni la; pana jua'a jña mā cha' jil'i Ni juani, cha' caja cha' bi' jil'i mā, cha' xcuī' na caca chaa ti' mā su ndi'i mā li'.

Cua ntijiloo Jesús jil'i nu xña'a

25 'Xcuī' cuii ti nda na' lo'o mā —nacuī Jesús—, cha' caca cuayá' ti' mā scaa cha'; pana tyalaa sca tsa lo'o nga'aa si'i cuii ti chcuī' na' lo'o mā li', liñi ti ta na' cha' lo'o mā cha' jil'i ycuī' Ndyosi Sti na'.

26 Nu lo'o tyalaa tyempo bi' —nacuī—, li' taca jña mā cha' jil'i ycuī' Ndyosi Sti na' chacuayá' 'na. Ná ni na' jil'i mā cha' chcuī' na' lo'o Sti na' cuentya jil'i mā, cha' jua'a ta Ni lcaa cha' nu jña mā jil'i Ni;

27 la cui' ycuī' Ndyosi Sti na' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i mā. Ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jna', jua'a jlya ti' mā cha' ca slo ycuī' Ndyosi ngutu'u na', bi' cha' ntsu'u

tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ma
—nacui—.

28 Nde su ndi'i Sti na'
ngutu'u na' liyya na' nde
chalyuu; lo'o juani cua tyu'u
ti na' chalyuu, tsa'a na' ca slo
Sti na' chaca quiya'.

29 Li' nchcui' ngu' nu ndy-
aca tsa'a bi' lo'o Jesús:

—Tso'o tsa nchca cuayá'
ti' ya cha' nu nda nu'u lo'o
ya juani —nacui' ngu' ji'i—,
nga'aa si'i ñi'ya nchcui' sca
cui' ti nda nu'u cha',

30 bi' cha' ná ntsu'u cha'
xcuane ngu' ni tsaca cha'
jину'u. Juani tso'o tsa nchca
cuayá' ti' ya cha' jlo ti' nu'u
lcaa ca cha', bi' cha' jlya ti'
ya cha' ca slo ycu' Ndyosi
ngutu'u nu'u.

31 Li' nacui' Jesús ji'i ngu':

—¿Ha jlya ti' ma jna' juani?
—nacui' Jesús—.

32 Cua'a jyaca ma xi ji'i
cha' nu chcui' na' re lacua:
Cua ngulala ti hora, cua la
cui' hora ndyaca juani cha'
tyaa ma toni'i ji'i scaa ma.
Li' tyanu na' ycu' ti na'
—nacui—, pana si'i sca ti na'
tyanu na', cha' stu'ba ndi'i Sti
na' lo'o na'.

33 Cua nda na' lcaa cha' bi'
lo'o ma cha' ti' ti tyli' tyiquee
ma xqui'ya na' —nacui—.
Nde chalyuu ti'i ti' ñati' ña'a
ji'i ma. Pana ná cube ti' ma,
cua'ni tlyu tyiquee ma; na'
laca loo nde chalyuu, cha'
cua ntijiloo na' tsiya' ti ji'i nu
xña'a.

17

*Nchcui' Jesús lo'o ycu'
Ndyosi Sti yu cuentya ji'i ñati*

ji'i

1 Lo'o ndye nchcui' Jesús
cha' bi', li' ngxña'a yu nde
cua, lo'o jua'a cui' tsa nchcui'
yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu:

—Chcui' na' lo'o nu'u, cha'
nu'u laca Sti na' —nacui—.
Cua ndyalaa hora 'na cha'
cajaa. Lo'o juani cua'ni nu'u
cha' caca tlyu la na', cha'
laca na' Sñi' nu'u, cha' li' taca
cua'ni na' cha' caca tlyu la
ycu' nu'u.

2 Na cua nda nu'u
chacuayá' jna' cha' caca na'
loo ji'i lcaa ñati, cha' ta na'
chaca chalyuu ji'i ñati nu nda
nu'u 'na, chalyuu nu ná nga'a
cha' tye —nacui' Jesús ji'i ycu'
Ndyosi Sti yu—.

3 Chalyuu nu ta na' ji'i
ngu' laca cha' tyuloo ngu'
jину'u, nu'u nu laca sca ti
ycu' Ndyosi nu ntucua nde
cua; lo'o jua'a tyuloo ngu'
jna', cha' laca na' Jesucristo
nu nda nu'u liyyaa.

4 'Nde lo yuu re su nguti'i
na' cua ngua'ni na' cha' tlyu
tsa laca nu'u —nacui' Jesús—,
jua'a cua ndye ngua'ni na'
lcaa cña nu nda nu'u 'na cha'
cua'ni na' ca nde.

5 Sti na' laca nu'u, bi' cha'
cua'ni nu'u cha' caca tlyu la
na', ñi'ya ngua nu lo'o nguti'i
na' lo'o nu'u tya clyo lo'o tya
lyiji xana chalyuu. Cua'ni
nu'u cha' caca tlyu na', la cui'
ñi'ya laca tlyu nu'u ca su ntucua
nu'u.

6 'Lcaa ca cha' ñi'ya laca
ycu' nu'u ni, cua ndye
nchcui' na' cha' bi' lo'o ñati
chalyuu nu cua ngusubi
nu'u ji'i cha' caca ñati jna',

ña'a cuayá' nu ndyuloo tso'o ngu' jinu'u —nacuï—. Ñati jinu'u laca ngu' bi', pana cua nda nu'u ngu' bi' jna'. Cua ndaquiya' ngu' lcaa cha' nu nda nu'u lo'o ngu'.

⁷ Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' ngu' juani cha' nu'u laca nu nda lcaa cña nu ngua'ni na', cha' lcaa ca cha' nu ntsu'u jna', na cua nda nu'u jna'.

⁸ Lo'o jua'a cua ngulu'u na' ji'i ngu' lcaa cha' nu ngulu'u nu'u 'na —nacuï Jesús—, ndaquiya' tsa ngu' cha' bi' juani. Jlo tsa ti' ngu' cha' ca slo nu'u ngutu'u na' lijyaa, jlya ti' ngu' cha' nu'u laca nu cua nda jna' lijyaa.

⁹ Sti na', chcuï' na' lo'o nu'u juani —nacuï Jesús—, cha' xtyucua nu'u ji'i ngu' bi'. Ná chcuï' na' ji'i cua ña'a ca ñati chalyuu, sca ti' ji'i ñati nu nda nu'u jna' chcuï' na' cha' lo'o nu'u, cha' laca ngu' bi' ñati jinu'u.

¹⁰ Lcaa ngu' nu ngusñi cha' 'na, laca ngu' bi' ñati jinu'u —nacuï—. La cui' ti' cha', ñati jna' laca ngu', xqui'ya cha' laca ngu' ñati ji'i ycuï' nu'u. Lo'o ña'a xa' ñati chalyuu ji'i ngu' bi', hora ti' caca cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u jna'.

¹¹ 'Nga'aa tyi'i na' lo yuu chalyuu —nacuï Jesús—, cha' cua tyaa ti' na' nde su ntucua nu'u; pana ngu' bi', tya tyi'i la ngu' nde chalyuu. Lubii tsa laca nu'u, Sti na', bi' cha' ndijña na' cha' clyu ti' jinu'u cuentya ji'i ngu' nu cua nda nu'u 'na. Cua nti' na' cha' cua'a nu'u ji'i ngu' bi' lo'o

juersa ji'i ycuï' nu'u, cha' ná quiñu'u tyiquee ngu'. Ñi'ya nu stu'ba cha' jinu'u lo'o na' —nacuï—, jua'a cua'ni nu'u lo'o ngu' bi', cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu' nu ngusñi cha' jinu'u.

¹² Lo'o tya ndi'i na' lo'o ñati nu nda nu'u 'na —nacuï Jesús—, li' ndaca'a na' ji'i ngu' bi' lo'o juersa ji'i ycuï' nu'u. Ná nda na' chacuayá' tyacua cha' cuxi ji'i ngu'; ni tsaca ngu' bi', ná nguna' chalyuu ji'i ngu'. Sca ti' nu ñati nu nguscua tya sa'ni la cha' chcuna' cha' ji'i, bi' laca nu ndye cha' ji'i tsiya' ti, cha' nga'a cha' caca lcaa cha' nu nguscua ngu' lo quityi cusu' cuentya jinu'u.

¹³ 'Bi' cha' juani tyaa na' su ntucua nu'u, Sti na' —nacuï Jesús ji'i ycuï' Ndyosi Sti yu—. Lo'o tya ndi'i na' nde chalyuu, li' nda na' cha' bi' lo'o ngu', cha' ñi'ya lo'o chaa ti' ycuï' na' re, jua'a caca chaa ti' ngu' bi' tyucui tyiquee ngu'.

¹⁴ Lcaa cha' nu cua nchcuï' nu'u lo'o na', cua nda na' cha' bi' lo'o ngu' bi' —nacuï—. Lo'o juani, ñi'ya lo'o liye' ti' ñati chalyuu 'na, jua'a ca liye' ti' ñati ña'a ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' ná ntsu'u cha' ji'i ya lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu.

¹⁵ Bi' cha' chcuï' na' lo'o nu'u juani, Sti na' —nacuï Jesús—, cha' nti' na' cha' ña'asii nu'u ji'i ngu' bi', cha' ná cua'ni lya' ti' nu xña'a ji'i ngu', masi si'i cha' caa caqui'ya nu'u ji'i ngu' bi' chcuï' na' lo'o nu'u.

16 Jua'a na' lo'o ngu' bi', ná ntsu'u cha' ji'i ya lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu —nacu—.

17 Liñi tsa cha' nu nda nu'u, lo'o jua'a tya ta la nu'u cha' liñi bi' lo'o ngu' bi', cha' cha'a cresiya ji'i ngu'; nga'aa si'i cha' cuxi tyu'u tyiquee ngu' bi', ñi'ya lo'o ntsu'u tyiquee ngu' tya sa'ni la.

18 Ñi'ya nda nu'u 'na cha' liyyaa nde chalyuu —nacu— Jesús ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu—, jua'a cua nda na' ji'i ngu' bi', cha' tsa ngu' culu'u ngu' cha' jinu'u nde lo tyucui ña'a chalyuu.

19 Lo'o juani ta na' tyucui ña'a ycu'i ca na' cuentya ji'i ñati bi', cha' cua'ni na' lcaa cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na' —nacu—. Lo'o jua'a lcaa ñati nu ngusñi cha' jinu'u ni, nti' na' cha' cha'a cresiya ji'i ngu', cha' ta nu'u cha' liñi nu tyanu ne' cresiya ji'i ngu' cuentya jinu'u.

20 'Si'i sca ti ji'i ngu' nu cua ngusñi cha' 'na chcu'i na' lo'o nu'u —nacu— Jesús ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu—, lo'o chcu'i na' cha' ji'i lcaa ñati nu xñi cha' jna' ca tiya' la, nu lo'o chcu'i ngu' lo'o ñati bi'; lo'o cha' ji'i ñati bi' chcu'i na' lo'o nu'u juani —nacu—.

21 Ndijña na' jinu'u cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Sti na', ñi'ya stu'ba ntsu'u cha' jinu'u lo'o na', ñi'ya stu'ba nchca tyiquee na' lo'o nu'u, jua'a cua'ni nu'u cha' caca stu'ba tyiquee ngu' bi' lo'o na; li' taca jlya ti' xa' ñati cha' nu'u

nda 'na liyyaa —nacu— Jesús—.

22 Cua ngua'ni nu'u cha' caca tlyu na' nde chalyuu, lo'o jua'a cua ngua'ni na' cha' caca ñati bi' ñi'ya laca ycu'i na'. Ñi'ya lo'o stu'ba tsa nchca tyiquee nu'u lo'o na', jua'a nti' na' cha' caca stu'ba tyiquee ngu' bi' lo'o tya'a ngu'.

23 Nu lo'o stu'ba ti ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee nu'u lo'o na' —nacu—, li' chañi cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' lo'o tya'a ngu'. Lo'o li' caca cuayá' ti' xa' ñati chalyuu cha' cua nda nu'u 'na liyyaa lo yuu, cha' ñi'ya lo'o tyaca'a na' jinu'u, jua'a cua'ni tyaca'a nu'u ji'i ngu' nu ngusñi cha' 'na.

24 'Sti na' —nacu— Jesús ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu—, cua nti' na' cha' tyi'i ñati nu nda nu'u 'na ca su tyucua na'. Li' ña'a ngu' bi' 'na nde su tlyu la su nda nu'u 'na, cha' tyaca'a tsa na' jinu'u tya lo'o tya lyiji xana chalyuu.

25 Sti na' —nacu— Jesús—, xcu'i cha' liñi ndu'ni nu'u. Nslo na' jinu'u, masi ná nslo ñati chalyuu jinu'u. Pana jlo ti' ñati nu ngusñi cha' jna' cha' nu'u laca nu nda 'na liyyaa nde chalyuu.

26 Cua ngulu'u na' ji'i ngu' bi' lcaa cha' nu nda nu'u jna', lo'o jua'a tya cua'ni la na' cha' ca cuayá' tso'o ti' ngu' bi' tilaca laca nu'u. Bi' cha' taca caca tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati ngu', ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u 'na, lo'o li' tyanu Xtyi'i

ycui' na' ne' cresiya ji'i ngu'.

18

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús preso

¹ Ndye nchcui' Jesús cha' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, li' ngutu'u Jesús ndyaa yu lo'o ngu'. Nteje tacui ngu' ndyaa ngu' ca chaca tsu' sta'a Cedrón, sca sta'a lati nu nscua to' quichi Jerusalén. Tacala' xi lo yuu nde bi' su ndi'i xi yaca cuiñii ji'i ngu', ca bi' ndyaa Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

² Lo'o nu Judas nu cua ndyujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ni, lo'o Judas jlo ti' mala su ndyaa ngu', cha' cua tyuu quiya' ndyu'u ti'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús ca bi'.

³ Bi' cha' ndyaa lo'o Judas ji'i sca taju sendaru lo'o policia nu nda ngu' tlyu ji'i ndyaa, la cui' sti jo'ó nu laca loo bi' lo'o ngu' fariseo. Lo'o xee lámpara, lo'o quii' quityee, lo'o chcuá cusuú ntucua ya' ngu' ndyaa ngu'. Li' ndyaa lo'o Judas ji'i ngu' bi' ca su ndi'i yaca cuiñii bi'.

⁴ Jlo ti' Jesús lcaa cha' nu nga'a cha' cua'ni ngu' lo'o yu, bi' cha' ndyaa yu ndyacua tya'a yu lo'o ngu' xña'a bi' tyucuii su lijya ngu'. Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ti ji'i lijya ma yaana ma? —nacui yu ji'i ngu' bi'.

⁵ —Ji'i Jesús, ngu' Nazaret, bi' laca nu nclyana ya ji'i —nacui ngu'.

—Na' laca bi' —nacui Jesús ji'i ngu' li'.

Lo'o jua'a stu'ba ti ndu Judas lo'o ngu', nu Judas nu cua ndyujui' cresiya ji'i Jesús ji'i nu ngu' xña'a bi'.

⁶ Lo'o cua nchcui' Jesús cha': “Na' laca bi'”, nacui yu, hora ti nguta'achui' ngu' li', ndyaa stii ngu' lo yuu.

⁷ Chaca quiya' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ti ji'i nclyana ma ndya'a ma? —nacui.

—Ji'i Jesús, ngu' Nazaret, yu bi' laca nu nti' ya —nacui ngu'.

⁸ —Cua ni na' ji'i ma tsa cha' na' laca bi' —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. Si jna' ti nti' ma, ta ma chacuayá' tyaa laja ti nu xa' la ngu' tya'a ndya'a na' re.

⁹ Nchcui' Jesús lo'o ngu' jua'a, cha' caca ñi'ya nu cua nchcui' ca Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu, nu lo'o cua nacui yu ndi'ya: “Ni tsaca ñati nu cua nda nu'u 'na, ná nguna' ngu' 'na”.

¹⁰ Li' ngulo Simón Pedro xlyu cusuú nu nga'a sii', ngujui' Pedro xlyu ji'i ngu', ngusi'yu cu' jyaca la'a tsu' cui sca nu naa Malco; msu ji'i xu'na sti jo'ó laca bi'.

¹¹ Hora ti nchcui' Jesús lo'o Pedro:

—Xco'o clya xlyu cua hi ne' quiji. Na cua nda ycu' Ndyosi Sti na' chacuayá' ji'i ngu' cha' xcube' ngu' 'na. ¿Ha ná tso'o cha' jua'a caca 'na nti' nu'u?

Ndu Jesús nde loo xu'na sti jo'ó

¹² Cua ngua li', lo'o nu sendaru, lo'o xu'na sendaru, lo'o policia ji'i ngu' judío,

ntejeya' ngu' ji'i Jesús, tachaa ngusca' ngu' ji'i yu li'.

¹³ Clyo ndyaa lo'o ngu' ji'i yu slo sca nu cusu' nu naa Anás, sti laa Caifás nu ngua xu'na sti jo'ó yija bi'.

¹⁴ La cui' Caifás ngua nu nda cha' lo'o ngu' judío tya tsubi' la cha' caca tso'o la xi ji'i ngu' quichi' masi cajaa sca ñati, cha' ná ntsu'u cha' cajaa lcaa ñati li'.

Ndyutsii Pedro cha' tyuloo ji'i Jesús slo ñati

¹⁵ Ndyaa'a Simón Pedro lca'a'a ji'i Jesús tyijyu' ti. Lo'o jua'a' chaca nu ndyaca tsa'a' ji'i Jesús, lo'o nu qui'yu bi' lca'a'a ji'i Jesús. Ndyuloo tso'o nu bi' ji'i sti jo'ó Anás, bi' cha' ndyaa lca'a'a ji'i Jesús ca nde ni'i tlyu, nu laca to' tyi sti jo'ó bi'.

¹⁶ Pana ndyanu Pedro nde liya'; bi' cha' ndyaa nu chaca, ndyaa nchcui' lo'o sca nu cuna'a' cua' nu ndu cua' toni'i. Li' ndyaa lo'o ji'i Pedro nde ni'i.

¹⁷ Nacu'i nu cuna'a' cua' nu ndu toni'i bi' ji'i Pedro:

—¿Ha lo'o nu'u ndyaca tsa'a' ji'i yu jua lacua? —nacu'i nu cuna'a' bi' ji'i.

—Si'i na' —nacu'i Pedro.

¹⁸ Laja li' nu ngu' msu lo'o ngu' policia' bi', cua nguxtyu'u ngu' quii' nchcubi' nde bi', cha' tlya' tsa; ndu ngu' to' lquii' bi', cha' caca chcatsu ngu'. Lo'o Pedro ndu lo'o ngu' bi' li', cha' lo'o nti' caca chcatsu ti' to' lquii'.

Nchcuane sti jo'ó nu laca loo ji'i Jesús

¹⁹ Nchcuane sti jo'ó nu laca loo ji'i Jesús li':

—¿Tilaca laca nu ndyaca tsa'a' jinu'u? ¿Ñi'ya' cha' laca nu nclu'u nu'u ji'i ngu'?

²⁰ Li' nguxacu'i Jesús cha' ji'i sti jo'ó bi':

—Lcua ti se'i su ndya'a' na', liñi nchcui' na' lo'o ngu' ña'a' cuayá' nu cuna lcaa ñati —nacu'i yu—. Masi ne' laa sube ti, masi ne' laa tlyu, lcaa su ndyu'u ti'i ngu' judío, ca bi' ngulu'u na' ji'i ngu'; ni sca quiya' ná nchcui' na' cuaana ti lo'o ngu'.

²¹ ¿Ni cha' laca nchcuane nu'u jna'? Cuacha' nu'u ji'i ñati nu cua ndyuna cha' nu nchcui' na' ni cha' nda na' lo'o ngu' bi'. Jlo ti' ngu' lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'i ngu'.

²² Lo'o nchcui' Jesús jua'a, li' ngujui'i ya' sca policia' tu'ba yu:

—Ná tso'o xacu'i nu'u cha' jua'a' ji'i sti jo'ó nu laca loo —nacu'i policia li'.

²³ —Si' cuxi ti nchcui' na' ngua ti' ma, cuacha' clya ma 'na ni cha' cuxi laca bi' —nacu'i Jesús li'—. Pana cua nchcui' na' cha' liñi lo'o ma. ¿Ni cha' laca ngujui'i ya' ma tu'ba na' li'? —nacu'i Jesús.

²⁴ Li' ngulo nu cusu' Anás cña ji'i ngu' cha' tyaa lo'o ngu' ji'i Jesús, ña'a' ndyaaca' ti, slo Caifás, nu laca xu'na sti jo'ó bi'.

Tya chaca quiya' ná ntaja'a Pedro ta cha' liñi lo'o ngu'

²⁵ Laja li' ndu Pedro to' lquii' cha' caca chcatsu ti'. Nchcui' nu xa' ñati nu ndi'i nde bi' lo'o Pedro li':

—¿Ha lo'o nu'u ndyaca tsa'a jil'i yu jua?

Ná ntaja'a Pedro ta cha' liñi lo'o ngu'.

—Ná lo'o na' —nacui.

²⁶ Lo'o nde bi' ndi'i sca msu jil'i xu'na sti jo'ó bi', la cui' tya'a lo'o nu ngusi'yu cu' Pedro jyaca bi'. Nhcui' msu bi' lo'o Pedro li':

—¿Ha ná cua na'a na' hi tsaca quiya' tsá lo'o ndyaa nu'u lo'o yu jua ne' yaca cuiñi bi'? —nacui msu bi'.

²⁷ Xa' nhcui' Pedro cha' ná lo'o ndyaa, lo'o la cui' hora li' ngusi'ya ndye'e.

Ngua cuayá' jil'i Jesús slo Pilato

²⁸ Li' ngutu'u ngu' slo Caifás, ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús ca su ndi'i nu gobernador romano nu naa Pilato. Cua cuxee ti ndyaca li', bi' cha' ná ntaja'a nu ngu' judío bi' tyatí ngu' ne' ni'i jil'i gobernador; tacati tsa ndu'ni ngu' bi' xqui'ya ta'a. Ngua ti' ngu' cha' quiñu'u cha' jil'i ngu' si tyatí ngu' ne' ni'i jil'i ngu' xa' tsu', cha' ná ntsu'u chacuayá' cacu ngu' sji ta'a bi' li';

²⁹ bi' cha' ngutu'u nu naa Pilato, nu laca gobernador bi', ndyaa slo ngu' judío cha' xcuane jil'i ngu' ndi'ya:

—¿Ni qui'ya ngusta mā hichu' yu re? —nacui Pilato jil'i ngu'.

³⁰ Li' nguxyacui ngu' cha' lo'o Pilato:

—Si ná ntsu'u qui'ya jil'i yu, ná caa lo'o ya jil'i yu slo nu'u, cusu' —nacui ngu' jil'i.

³¹ —Yaa lo'o mā jil'i yu re cha' cua'ni cuayá' mā jil'i yu

cuentya jil'i cha' cusu' nu ntsu'u jil'i ycu' ca mā —nacui Pilato jil'i ngu' li'.

Nguxacui nu ngu' judío bi' cha' jil'i Pilato li':

—Ná ntsu'u chacuayá' jil'i ya cha' cujuui ya jil'i sca ñati jua'a, cha' ngu' judío laca ya —nacui ngu'.

³² Lo'o ngua'ni ngu' jua'a, li' ngutu'u tucua cha' nu cua nhcui' Jesús lo'o ngu', ñi'ya ña'a cajaa ycu' ca.

³³ Li' nguxyuu Pilato ndyaa toni'i jil'i, ngusi'ya jil'i Jesús cha' tyaa slo:

—¿Ha nu'u laca rey nu laca loo jil'i ngu' judío? —nacui Pilato jil'i Jesús.

³⁴ Nhcui' Jesús lo'o nu cusu' bi' li':

—¿Ha cha' ngua'ya hique ycu' ca nu'u laca cha' cua? ¿Ha xa' ñati ndacha' jinu'u cha' jua'a laca na'? —nacui Jesús jil'i Pilato.

³⁵ —¿Ha ngu' judío laca na' nti' nu'u? —nacui Pilato li'—. Jlo ti' nu'u cha' ñati tya'a quichi tyi nu'u, lo'o jua'a sti jo'ó nu laca loo jil'i ngu', bi' ngu' laca nu cua yaa lo'o jinu'u cha' ca cuayá' jinu'u slo na'.

³⁶ —Si laca na' sca rey jua'a —nacui Jesús—, li' cua nxuu tya'a ngu' tya'a ndya'a na' lo'o ngu' judío jua cha' ná xñi ngu' 'na —nacui—. Pana si'i ñati chalyuu laca nu cua ngusta 'na cha' caca na' loo jil'i ngu'.

³⁷ —¿Ha laca nu'u rey lacua? —nacui Pilato.

Li' nguxyacui Jesús cha' lo'o nu cusu' bi' chaca quiya':

—Nu'u nacui cha' laca na' rey. Cña nu ntsu'u 'na laca cha' chcu'i liñi na' jii' lcaa cha' nu ntsu'u slo ycu'i Ndyosi lo'o ngu'; bi' cha' ngula na' chalyuu, bi' cha' lijya na' lo yuu cha' chcu'i liñi na' lcaa cha' jii' ycu'i Ndyosi lo'o ñati. Cuna ngu' lcaa cha' nu nchcu'i na' si ná ndyacu' hique ngu' jii' cha' liñi bi'.

³⁸ Li' nchcu'i Pilato lo'o Jesús:

—Ná jlo ti' na' si ntsu'u cha' liñi jua'a nde chalyuu —nacui.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' jii' Jesús

Li' ngutu'u Pilato nde liya', ndyaa nde su ndu nu ngu' judío bi' chaca quiya'.

—Cuentya jna', ná ntsu'u qui'ya jii' yu jua, ná ntsu'u cha' xcube' na' jii' yu —nacui Pilato jii' ngu' judío—.

³⁹ Pana cua ngui'i ma cha' ndu'ni lyaá na' jii' sca ngu' preso lcaa yija lo'o nchca tsa ta'a pascua —nacui Pilato li'—. ¿Ha cua nti' ma cha' cua'ni lyaá na' jii' yu jua nu laca rey jii' cu'ma ngu' judío?

⁴⁰ Cuii ngusi'ya lo'o ngu' jii' chaca quiya':

—Si'i jii' yu jua nti' ya. Jii' Barrabás cua'ni lyaá nu'u —nacui ngu'.

Lo'o nu naa Barrabás ni, si'i ñati tso'o laca bi'; tyaala tsa Barrabás, la cui' ñati cuaana laca.

19

¹ Li' ngulo Pilato cña cha' tyaa lo'o ngu' jii' Jesús, cha'

ti'i tsa quiji'i ngu' jii' yu lo'o juata.

² Ngüiñá ngu' sendaru sca sne' quiche' cha' sta ngu' hique Jesús, li' nda ngu' sca late' cuaa ña'a cha' cacu' yu, ñi'ya ña'a si laca yu rey.

³ Li' lu'ba ti, lu'ba ti ndyaa ngu' slo yu cha' chcu'cha' ngu' jii' yu; na cuiñi ti ngu' cha' ndyu'ni chi' ngu' loo yu.

—Tso'o ti tyi'i nu'u, cusu', cha' nu'u laca rey nu laca loo jii' ngu' judío —ndu'ni ngu' jii' Jesús li'.

Lo'o li' ngujui'i ya' ngu' loo Jesús.

⁴ Chaca quiya' ngutu'u Pilato ni'i ndyaa su ndi'i ngu' judío.

—Cua lijya yu jua —nacui Pilato—, lijya lo'o na' jii' yu jua slo ma chaca quiya', cha' caca cuayá' ti' ma cha' ná ntsu'u qui'ya jii' yu cuentya jna'.

⁵ Li' ngutu'u Jesús lo'o sne' quiche' ntucua hique yu, lo'o late' cuaa ña'a lacu' yu.

—Ña'a ma jii' yu cua ña'a —nacui Pilato li'.

⁶ Lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o msu jii' ngu' ni, cuii ngusi'ya lo'o ngu' jii' Pilato lo'o na'a ngu' jii' Jesús lijya.

—¡Cujuii clya ma jii' yu! ¡Cujuii clya ma jii' yu jua! —nacui ngu' jii'.

Nchcu'i Pilato lo'o ngu' li':

—Ycu'i ca ma yaa lo'o ma jii' yu cha' cuju'i' ca'a ma jii' lo crusi —nacui Pilato jii' ngu'—. Cuentya jna' ná ntsu'u qui'ya jii' yu.

⁷ Li' nguxacuj̄ ngu' judío cha' j̄i' Pilato bi':

—Ntsu'u sca cha' j̄i' cuare —nacuj̄ ngu'—. Cuentya j̄i' ya ntsu'u qui'ya j̄i' yu, cha' nacuj̄ yu cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi; xqui'ya cha' bi' ntsu'u cha' cajaa yu.

⁸ Lo'o ndyuna Pilato cha' bi', ndyutsij̄ tsa yu li'.

⁹ Xa' nguxtyuuj̄ Pilato ndyaa nde ni' j̄i', nchcuane j̄i' Jesús:

—¿Macala ngutu'u nu'u li-
jya?

Ná nguxacuj̄ Jesús cha' j̄i' tsiya' ti li'.

¹⁰ —¿Ni cha' laca ná nti' nu'u chcu' lo'o na'? —nacuj̄ Pilato j̄i' Jesús—. Cua j̄lo ti' nu'u cha' ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni lyaá na' jinu'u, lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' 'na cha' cujuui na' jinu'u lo crusi.

¹¹ —Ná ntsu'u chacuayá' jinu'u tsiya' ti cha' caca nu'u loo jna' —nacuj̄ Jesús j̄i' Pilato—. Ycu' Ndyosi nu laca loola, bi' laca nu ta chacuayá' j̄i'na; bi' cha' tlyu la qui'ya ntsu'u j̄i' yu nu cua ndyujui' cresiya 'na jinu'u.

¹² Li' nguxana ndyu'ni cña ti' Pilato, si caja ñi'ya nu cua'ni lyaá yu j̄i' Jesús. Pana ña'a ti ndu'ni nu ngu' judío bi', cuuj̄ ngusi'ya lo'o ngu' j̄i' Pilato:

—Si cua'ni lyaá nu'u j̄i' nu qui'yu jua ni, li' nga'aa tso'o nu'u cuentya j̄i' César nu laca xu'na cu'ma ngu' romano —nacuj̄ ngu'—. Cua nacuj̄ nu qui'yu jua cha' sca rey laca yu, bi' cha' tya'a

cusuuj̄ yu j̄i' César nu laca xu'na ma.

¹³ Lo'o ndyuna Pilato ñi'ya nacuj̄ ngu' judío bi', li' ndu'u yu ndyaa tucua yu ca su ndu'ni cuayá' yu j̄i' ngu'. Li' ngulo yu cña cha' caa lo'o ngu' j̄i' Jesús ca su ntucua yu, la cui' se'j̄ su ntsiya quee cuaja' nu ngua naa Gabata cha'cña j̄i' ngu' judío.

¹⁴ Nde hora ngua bi', tsa ta'a sij̄ j̄i' ta'a pascua. Lo'o li' nacuj̄ Pilato j̄i' ngu' judío:

—Yu re laca rey nu laca loo j̄i' ma.

¹⁵ Lye tsa nchcu' ngu' judío lo'o Pilato li':

—¡Yaa lo'o ma j̄i' yu! ¡Yaa lo'o ma j̄i' yu! Cujuii clya ma j̄i' yu lo crusi.

—¿Ha nti' ma cha' cujuui ya j̄i' rey nu laca loo j̄i' ma? —nacuj̄ Pilato j̄i' ngu'.

—Nga'aa ntsu'u chaca rey nu laca loo j̄i'na —nguxacuj̄ ngu' j̄i'—. Sca ti César laca loo j̄i'na.

¹⁶ Bi' cha' jua'a ngua li'. Ngulo Pilato cña j̄i' sendaru cha' cujuui ngu' j̄i' Jesús, cha' cujuui' ca'a ngu' j̄i' yu lo crusi li'.

Ngujui' ca'a ngu' j̄i' Jesús lo crusi

¹⁷ Li' ndaya' sendaru j̄i' Jesús, ndyaa lo'o ngu' j̄i' Jesús ca su cajaa yu. Ngüi'ya Jesús j̄i' crusi nu j̄i' ycu' ca yu, ndyaa yu li'. Ndyaa lo'o ngu' j̄i' yu nde su naa Gólgota cha'cña j̄i' ngu' judío, nu jua'a nti' tyu'u cha'cña bi': Su nscua tyijya hique jyo'o.

18 Ca bi' ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi, lo'o tya tyucuaa tya'a ñati tya'a ndyujuii ngu' ji'i lo'o Jesús; la'a tsu' cui' nguxtyu ngu' crusi ji'i tsaca yu, la'a tsu' coca nguxtyu ngu' crusi ji'i chaca yu li'. Crusi ji'i Jesús nguxtyu ngu' cla'be la.

19 Li' ngulo Pilato cña cha' ndi'ya scua sca cha' hique crusi bi': "Nu nde laca Jesús Nazaret, rey ji'i ngu' judío". Jua'a cha' nguscua bi'.

20 Quiña'a tsa ngu' judío na'a ji'i cha' nu nscua hique crusi bi', cha' ná tyijyu', to' quichi ti ngua su ndyujuii ngu' ji'i Jesús lo crusi. Sna lo cha'cña ji'i ngu' nscua cha' bi' hique crusi: cha'cña ji'i ngu' judío nscua bi', cha'cña ji'i ngu' latín nscua bi', lo'o cha'cña ji'i ngu' griego nscua bi'.

21 Bi' cha' ndyaa sti jo'ó nu laca loo ji'i ngu' judío, ndyaa cacha' ngu' ji'i Pilato:

—Ná tso'o cha' nguscua nu'u cha' rey laca yu bi', cha' laca yu loo ji'i cuare ngu' judío —nacui' ngu'—. Tso'o la si scua nu'u cha' ycui' yu nacui' yu cha' laca yu rey ji'i ngu' judío.

22 Li' nguxacui' Pilato cha' ji'i ngu':

—Tyanu cha' bi' ñi'ya nu nscua ti, na cua nscua juani —nacui'.

23 Lo'o cua ngujui'i ca'a sendaru ji'i Jesús lo crusi, li' ndaya' sendaru bi' ste' yu. Ndi'i jacua tya'a sendaru ca bi' lo'o cua ngusa'be ngu' ste' Jesús cha' caja xi ndaca ji'i

ca ta'a jacua ngu'. Lo'o late' tyucui' ji'i Jesús ndaya' ngu' ji'i. Ña'a tsa cu' ti ngalya late' bi', ná ntsu'u su ngujyacuá late' bi'.

24 Bi' cha' nacui' ngu' ji'i tya'a ngu':

—Ná cusaa' na late' re. Quijya na lo'o tya'a na cha' quije cha' ji'na tilaca nu ca ji'i late' re.

Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' na cha' chañi cha' nu nscua lo quityi cusu cua' sa'ni, nu nchcui' ndi'ya: "Cua ngusa'be ngu' ste' na' lo'o tya'a ngu', cua ngüijya ngu' lo'o tya'a ngu' cha' quije cha' ji'i ngu' tilaca nu ca ji'i late' bi'". Jua'a nacui' lo quityi bi', lo'o la cui' jua'a ngua'ni ngu' sendaru bi' li'.

25 Laja li' ndu xtya'a Jesús cacua ti su ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi bi'. Ndu lo'o sca nu cuna'a tya'a ngula, lo'o María clyo'o Cleofas, lo'o María Magdalena.

26 Na'a Jesús ji'i xtya'a yu, lo'o jua'a na'a yu ji'i sca nu qui'yu nu ndyaca tsa'a ji'i nu tyaca'a tsa ji'i Jesús bi', na'a yu cha' stu'ba ti ndu ngu' cacua ti slo crusi. Li' nacui' Jesús ji'i xtya'a yu:

—Ma'a —nacui'—, yu cua caca sñi' nu'u juani.

27 Lo'o jua'a nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu bi':

—Ma' cusu' cua caca xtya'a nu'u juani.

Li' ndyaa lo'o nu qui'yu bi' ji'i xtya'a Jesús, nda su tyi'i ma' ca toni'i ji'i li'.

28 Jua'a ngua lo'o cua ngua tii Jesús cha' cua ngua lcaa cha' nu ntsu'u cha' caca jii ycu' yu, li' nacui yu ñi'ya nu nacui sca cha' nu nscua lo quityi cusu':

—Nguityi tsa na' hitya
—nacui yu.

29 Nde jua ndu sca te'í vino tiye'. Li' ngujui' ngu' sca quiche ne' te'í su ntsu'u vino bi', ña'a cuayá' nu ngutsa' tso'o ti; ngusta ngu' quiche bi' si' chcuá cha, ngusicua ngu' jii quiche ña'a cuayá' nu tyalaa ca su ntucua tu'ba Jesús.

30 Lo'o cua nguxcui Jesús vino bi', li' nacui yu:

—Cua ngua lcaa cha'.

Li' ngua'ya tacui hique yu, ngujui yu li'.

Ndyojo' sendaru chcuá cha sii' Jesús

31 Ta'a sii pascua ngua, lo'o jua'a ná nti' nu ngu' judío bi', cha' tyanu jyo'o lo crusi chaca tsá. Ndube tsa ti' ngu' cha' tacati tsa tsá ta'a bi'; bi' cha' ndyaa ngu' slo Pilato, ngüijña ngu' cha' jii nu cusu' cha' cula'a sendaru tyijya quiya' ngu' nu ndacui lo crusi, cha' cajaa clya ngu' li'. Hasta li' caja ñi'ya nu caca ta'ya ngu' jii jyo'o bi' lo yuu.

32 Bi' cha' ndyaa sendaru ca su ndu crusi jii tya'a ngujui Jesús; ngula'a ngu' quiya' su ndyaa ngu' clyo, li' ngula'a ngu' quiya' nu chaca.

33 Pana lo'o ndyaa ngu' ca su ndu crusi jii Jesús, li' na'a ngu' cha' cua laca ngujui yu,

bi' cha' nga'aa ngula'a ngu' quiya' Jesús.

34 Ña'a cuayá' nu ndyojo' sca sendaru chcuá cha sii' Jesús, li' tsiya' ca ndyalú tañi nguxa' lo'o hitya lubii.

35 Lo'o na' nu nscua quityi re, Juan laca na', na'a na' cha' jua'a ña'a ngua cha' bi'. Chañi cha' jlo ti' na', bi' cha' nhcui' na' cha' liñi lo'o cu'ma, cha' lo'o ma taca jlya ti' ma cha' bi'.

36 Cua ngua jua'a, ñi'ya nu nscua cha' lo quityi jii ycu' Ndyosi ndi'ya: “Ná catsa ni tsaca tyijya yu”.

37 Lo'o ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi bi' nu nhcui' ndi'ya: “Ndyojo' ñati chcuá cha sii' yu, lo'o li' nguxña'a ngu' bi' jii nu quicha bi”.

Nguatsi' jyo'o Jesús

38 Nde ngusii la ndyaa tsaca yu nu naa José Arimatea slo nu Pilato bi'. La cui' ñati nu ngua tsa'a jii Jesús laca bi', masi cuaana ti ndyaca tsa'a nu José bi'. Ntsii yu si ca cuayá' ti' ngu' judío tya'a quichi tyi yu cha' ndyaca tsa'a yu jii Jesús. Ndyaa yu ngüijña yu chacuayá' jii Pilato cha' tsa lo'o yu jii jyo'o Jesús cha' tyatsi', lo'o li' nda Pilato chacuayá' tyaa lo'o yu jii. Li' ndyaa José ca su ndu crusi, ndyaa ndyiqui'ya jii jyo'o Jesús, cha' tsa lo'o yu jii ca to' cuaá.

39 Lo'o Nicodemo nguxtyucua jii yu, la cui' Nicodemo nu ndyaa slo Jesús talya tya sa'ni xi bi'. Ndyaa lo'o Nicodemo sca yu'ba styi' yaca

nu tyixi xtyi'i; mirra naa sca lo styi' yaca bi', nguxa' lo'o chaca nu naa áloes. Calaa tyii kilo cuayá' ti'j yu'ba bi'.

⁴⁰ Ngusta ngu' na tyixi xtyi'i bi' lo sca late' lati loo, li' ngüixij ngu' late' bi' tyucui ña'a hichu' jyo'o Jesús, ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío nu lo'o nxatsi' ngu' ji'j jyo'o nu ndy-ijii ji'j ngu'.

⁴¹ Ca su ngujui'j ca'a ngu' ji'j ngu' lo crusi, ca bi' ntsu'u sca lo'o su ndi'j yaca tyacala' ji'j ngu'. Ne' lo'o bi' ntsu'u sca tyuquee nu ngulu ca ti ngu' sii' cua'a cha' caca cuaá ji'j ngu'. Bilya tyatsi' ngu' ne' cuaá bi'.

⁴² Cacua ti ntucua tyuquee bi', bi' cha' ndacua ti nguxatsi' ngu' ji'j jyo'o Jesús li', cha' cua ca talya ti ta'a sij pas-cua, cuentya ji'j ngu' judío.

20

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Ndyu'u scua cuacha li', tsá clyo ji'j semana; jua'a tya lyiji quixee tso'o ti, lo'o ngutu'u María Magdalena ndyaa to' cuaá. Na'a cha' cua laca ngutu'u tsu' quee tlyu nu ndyacu' to' cuaá bi',

² bi' cha' ngusna María ndyaa ca su nga'a Simón Pedro lo'o chaca nu qui'yu nu ndyaca tsa'a nu tyaca'a tsa ji'j Jesús. Ndacha' María ji'j ngu' bi':

—Cua ngulo ngu' ji'j jyo'o Xu'na na su nguxatsi' ngu' ji'j ne' tyuquee —nacu'j María ji'j ngu'—. Ná jlo ti' ya mala ndyaa lo'o ngu' ji'j.

³ Li' ngutu'u Pedro lo'o nu chaca yu, ngusna ngu' ndyaa ngu' nde to' cuaá.

⁴ Tyucuaa ngu' ngusna ngu', pana lye la ngusna nu chaca yu, yala la ngulaa bi' to' cuaá.

⁵ Li' nguxña'a yu ne' tyuquee bi', na'a yu cha' tya ntsiya late' lati loo nu ngüixij ngu' chu' jyo'o, pana ná ndyaa yu ca ne' tyuquee bi'.

⁶ Li' ngulaa Simón Pedro to' cuaá lijya lca'a ji'j nu chaca yu bi'. Hora ti ndyatí Pedro ndyaa ne' tyuquee, na'a cha' ndi'j late' lati loo bi' tyuquee bi'.

⁷ Lo'o jua'a na'a Pedro late' nu ndyacu' loo jyo'o, nguxcu' ti late' bi', ntsiya chaca se'j; nga'aa ntsiya lo'o late' lati loo nu ngüixij chu' jyo'o, ycu' ti late' bi' ntsiya.

⁸ Li' lo'o nu chaca yu nu ngulaa yala la, lo'o yu bi' ndyatí yu ne' tyuquee, ndyaa na'a yu ñi'ya ña'a ne' cuaá. Ca li' jlya tso'o ti' yu;

⁹ li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' ñi'ya nu nscua lo quityi cusu' cha' ntsu'u cha' tyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o nguatsi', jua'a ngua cha' bi'.

¹⁰ Li' nguptyu'u ngu', tyucuaa ngu' nu ngua tsa'a ji'j Jesús bi', ndyaa ngu' su ndi'j ngu' tya'a ngua tsa'a ngu'.

Ngutu'u tu Jesús su ndu María Magdalena

¹¹ Pana nu María bi' ni, ndyanu cho' to' tyuquee bi', ndyunaa tsa cho'. Laja lo'o ndyunaa ti cho', li' nguxña'a cho' nde ne' tyuquee bi',

¹² na'a jil'i tucua tya'a xca jil'i ycui' Ndyosi nu ngutu'u yaa nde cua. Ngati tsa ña'a ste' ngu' nu ndu'u tucua nde bi'. Ca su nguscua jyo'o Jesús tya la ti ti, ca bi' ndyaa tucua ngu'; tsaca yu ndyaa tucua nde su nguscua hique jyo'o bi', chaca yu ndyaa tucua nde su nguscua quiya' yu.

¹³ Li' nchcuane xca bi' jil'i María:

—¿Ni cha' laca lye tsa ndyuna nu'u?

Li' nguxacui María cha' jil'i xca bi':

—Cua ngulo ngu' jil'i jyo'o Xu'na na' —nacui—, lo'o ná jlo ti' na' mala ndyaa lo'o ngu' jil'i ndyaa.

¹⁴ Lo'o ndye nchcui' María lo'o xca bi', nguxña'a cho' nde chu' cho', lo'o li' na'a cho' cha' ndu Jesús nde bi', pana ná ndyuloo María jil'i yu.

¹⁵ Li' nchcuane Jesús jil'i:

—¿Ni cha' laca lye tsa ndyuna nu'u? —nacui yu jil'i nu María bi'—. ¿Ti jil'i nclyana nu'u ndya'a?

Ngua ti' María cha' nu ca jil'i yaca tyacala' laca nu ndu bi', bi' cha' nchcui' lo'o yu li':

—Si nu'u laca nu ngulotsu' jil'i jyo'o nu nguatsi' re, cusu' —nacui jil'i yu—, cua'ni nu'u cha' tso'o cuacha' clya xi 'na mala ndyaa lo'o nu'u jil'i, cha' li' tsa lo'o na' jil'i jyo'o bi' chaca se'i su tso'o la.

¹⁶ —¡María! —nacui Jesús jil'i li'.

Lo'o li' nguxtyacui María na'a su ndu Jesús.

—¡Raboni! —nacui. (Sca cha' hebreo laca; La Mstru 'na, jua'a nti' ñacu' cha' bi'.)

¹⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o María:

—Ná cala' nu'u jna' cha' tya lyiji tya'a na' nde cua ca su ntucua Sti na' —nacui—. Nu juani, yaa clya nu'u su ndi'i nu xa' la ñati nu cua ngusñi cha' 'na, yaa cacha' nu'u jil'i ngu' bi', cha' cua tyacui ti na' tya'a na' ca su ntucua ycui' Ndyosi Sti na', nu laca Sti ma. Tya'a na' ca su ntucua ycui' Ndyosi nu Xu'na na', nu bi' nu laca ycui' Ndyosi nu Xu'na ma.

¹⁸ Li' ndyaa María Magdalena su ndi'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i, ndyaa cacha' jil'i ngu':

—Cua na'a na' jil'i ycui' nu Xu'na na tsa —nacui.

Lo'o li' nda nu cuna'a bi' cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' nu cua nacui Jesús jil'i.

Xa' la tyempo lo'o ndu'u tucua Jesús slo ñati jil'i

¹⁹ La cui' talya tsa clyo jil'i semana bi', cua nga'a ya' ni'i su ndyuu ti'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús, cha' ntsii ngu' jil'i ngu' judío. Li' yaa Jesús, ndatu slo ngu' bi'.

—Ti ti tyil'i tyiquee ma, ná culacua tsa ti' ma —nacui yu jil'i ngu' bi'.

²⁰ Li' ngulu'u Jesús tyuu ya' yu jil'i ngu', ngulu'u yu sii' yu jil'i ngu', su ngua quicha yu. Lo'o na'a ngu' nu ngua tsa'a jil'i ycui' nu Xu'na ngu', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li'.

²¹ Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—T̄i ti tyi'ḷi tyiquee mā, ná culacua tsa ti' mā —nacuḷi yu ji'ḷi ngu'—. Ñi'ya lo'o nda Sti na' 'na lijyaa chalyuu, jua'a ta na' ji'ḷi mā cha' tsa mā tyucui ña'a chalyuu.

²² Ngulo tu'u Jesús lo ngu' bi' li'.

—Tyanu Xtyi'i ycuḷi Ndyosi ne' cresiya ji'ḷi mā juani —nacuḷi yu ji'ḷi ngu' bi'—.

²³ Cua'ni clyu ti' ycuḷi Ndyosi ji'ḷi qui'ya nu ntsu'u ji'ḷi ñati lo'o chcui' mā lo'o ngu' cha' cua'ni clyu ti' Ni ji'ḷi ngu', lo'o jua'a tyanu qui'ya nu ntsu'u ji'ḷi ñati lo'o chcui' mā lo'o ngu' cha' ná cua'ni clyu ti' Ni ji'ḷi ngu'.

Na'a Tomás ji'i ycuḷi Jesús

²⁴ Cua ntsu'u sca nu qui'yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ngu', nu naa Tomás nu Culaca'. Ná lo'o Tomás ndi'ḷi lo'o nu xa' tya'a ngu' nu ngua tsa'a bi', nu lo'o ndyaa Jesús slo ngu'.

²⁵ Li' nacuḷi ngu' tya'a ngua tsa'a ji'ḷi Tomás:

—Cua na'a ya ji'ḷi ycuḷi nu Xu'na na —nacuḷi ngu'.

Li' nchcui' Tomás lo'o ngu':

—Lo'o cua na'a na' ca su ngujuo' ngu' clavo ya' ycuḷi, li' jlyā ti' na' cha' la cui' yu laca bi' —nacuḷi—. Lo'o cua ndyajo' sne ya' na' cuityu su ngujuo' ngu' clavo ya' yu, lo'o cua ndyajo' ya' na' ca su ntucua cuityu sii' yu, ca li' jlyā ti' na' —nacuḷi Tomás.

²⁶ Li' cua ndu'u scua snu' tsa, ndyalaa ngu' nu ngua tsa'a ji'ḷi Jesús toni'ḷi chaca quiya'; lo'o Tomás ndi'ḷi lo'o

ngu' li'. Cua ndyacu' toni'ḷi, li' ndyat̄i Jesús ni'ḷi jua'a ti, ndyat̄i yu slo ngu' bi'. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—T̄i ti tyi'ḷi tyiquee mā.

²⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o ycuḷi Tomás:

—Cuaa nu'u ca nde, cojo' sne ya' nu'u su ntucua cuityu ya' na' —nacuḷi—. Ña'a tso'o nu'u su ntucua cuityu ya' na' re. Cuaa nu'u, cojo' ya' sii' na'. Nga'aa cua'ni nu'u cha' ná jlyā ti' nu'u 'na, taca jlyā tso'o ti' nu'u 'na juani —nacuḷi Jesús.

²⁸ —Xu'na na' laca nu'u, cusu' —nacuḷi Tomás ji'ḷi Jesús—, lo'o jua'a Ndyosi jna' laca nu'u.

²⁹ —Jlyā ti' nu'u juani cha' cua na'a nu'u jna' —nacuḷi Jesús ji'ḷi Tomás—, pana tso'o la caca tyiquee ñati nu jlyā ti' 'na lo'o bilya ña'a ngu' 'na.

Ni cha' laca cua nscua quityi re

³⁰ Chañi cha' ngua'ni Jesús quiña'a la cha' tlyu cha' cube ti' ñati ji'ḷi ycuḷi Ndyosi Sti yu. Na'a ngu' nu ngua tsa'a ji'ḷi cha' bi', masi ná nchcui' quityi re cha' ji'ḷi lcaa cha' bi'.

³¹ Cha' nu nscua lo quityi re ni, nscua bi' cha' taca jlyā ti' mā cha' Jesús laca Cristo nu cua nda ycuḷi Ndyosi ji'ḷi lijyā chalyuu, cha' taca xñi mā cha' ji'ḷi Jesús, cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycuḷi Ndyosi. Li' caja chalyuu tso'o nu ná nga'a cha' tye ji'ḷi mā chacuayá' ji'ḷi ycuḷi Jesús.

21

Ngutu'u tucua Jesús su ndu ngu' to' tayu'

¹ Tiya' la xi xa' ngulu'u loo Jesús ji'i nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i, nu lo'o ndyaa ngu' nde to' tayu' Tiberias. Ndi'ya ngua cha' bi':

² Tsa tlyu ti ndyaa Simón Pedro, lo'o Tomás nu Culaca', lo'o Natanael ngu' quichi Cana, sca quichi nu ndi'i nde loyuu su cuentya Galilea; lo'o sñi' Zebedeo, lo'o tya tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús, ndyaa ngu' to' tayu' bi'.

³ Li' nacui Simón Pedro ji'i ngu' bi':

—Tsa na cuta cualya —nacui.

—Tsa taju ti na tsa na lacua —nacui ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

Ndyati ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' li', pana ná sca na ngujui ji'i ngu' ndyaa ngu' talya bi'.

⁴ Tsa cua cuxee ti chaca tsa, li' ndu Jesús to' tayu'. Tya ntsu'u ngu' lo hitya, pana ná jlo ti' ngu' nu ngua tsa'a ji'i yu si la cui' Jesús laca nu ndu to' tayu' bi'.

⁵ Li' ngusi'ya lo'o Jesús ji'i ngu':

—¿Ha ngujui xi na cacu ma, La?

—Ná sca na ngujui ji'i ya tsiya' ti —nacui ngu' ji'i yu li'.

⁶ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ntsu'u lo hitya bi':

—Cu ma taraya ji'i ma nde la'a tsu' cui, tsu' bi' caja xi cualya ji'i ma —nacui yu.

Ngua'ni ngu' jua'a, lo'o nga'aa ngua ji'i ngu' tyojolaqui ngu' ji'i taraya tyaa nde ne' yaca ni'i bi'; quiña'a tsa cualya ndyati ne' taraya ji'i ngu'.

⁷ Li' nchcui' nu qui'yu nu ngua tsa'a ji'i Jesús nu tyaca'a tsa ji'i yu, nacui ji'i Pedro:

—Nu ndu ca bi' laca ycui' nu Xu'na na —nacui.

Nu lo'o ndyuna Pedro cha' bi', li' ndyacu' ste' cha' quichi' ti ndyu'ni cña, ngutacua Pedro ndyú lo hitya, ngutu'u to' tayu'.

⁸ Tiya' la ngutu'u nu xa' la ñati bi' lo'o yaca ni'i; ndyojolaqui ngu' ji'i taraya ngutsa'a ntsu'u cualya ne', ngutu'u ngu' to' hitya. Ná tyijyu' ntsu'u ngu' to' tayu' bi', cuayá' sca siyento metro ti ndyaa ngu' lo hitya bi'.

⁹ Lo'o ngua'ya ngu' to' hitya, ngutu'u ngu' ne' yaca ni'i bi', li' na'a ngu' cha' cua laca ndyu'u tu'u quii' nchcubi'; nscua cualya nchqui' lo quii', lo'o xi xlyá nscua.

¹⁰ Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa lo'o ma xi cualya nu ngujui ji'i ma ca nde —nacui yu ji'i ngu'.

¹¹ Li' ndyati Pedro ne' yaca ni'i, ngujolaqui taraya ngutu'u ca lo yuu btyi; ngutsa'a ne' taraya bi' ntsu'u cualya tonu. Sca siyento cla'be ntucua sna tya'a cualya ndyati ne' taraya ji'i ngu', ni ná ngutaa' taraya, masi quiña'a tsa cualya ndyati ne'.

12 —Tyaa mā cacu mā msaa —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'.

Pana ná tucui ngua ti' xcuane ji'i: ¿tilaca laca nu'u? Jlo ti' ngu' cha' la cui' Jesús nu Xu'na ngu' laca yu bi'.

13 Li' ndyaa Jesús slo ngu', ndaya' xlyá cha' ta yu cacu ngu' bi'; jua'a lo'o cualya nda yu ndyacu ngu'.

14 Cua ngua sna quiya' li' nu ngulu'u loo Jesús ji'i nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i, tya lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o ngujuii yu.

Nhcui' Jesús lo'o Simón Pedro

15 Lo'o ndye ngua'ni ngu' msaa, li' nchcuane Jesús ji'i Simón Pedro:

—Simón, sñi' Juan —nacui Jesús ji'i—, ¿ha ntsu'u la tyiquee nu'u ña'a jna'? ¿Ha ntsu'u la tyiquee nu'u ña'a ji'i tya'a tso'o nu'u?

Li' nguxacui Pedro cha' ji'i Jesús:

—Cua jlo ti' nu'u, Xu'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa jinu'u —nacui Pedro ji'i.

—Culu'u nu'u cha' 'na ji'i ñati nu ngusñi ca ti cha' bi' lacua, ñi'ya lo'o ña'asii nu'u ji'i na'ni cuañi' scu' nu'u —nacui Jesús ji'i Pedro.

16 Xa' nhcui' Jesús lo'o chaca quiya':

—Simón, sñi' Juan —nacui—, ¿ha chañi cha' hi cha' ntsu'u tyiquee nu'u ña'a 'na?

—Xu'na, cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa jinu'u —nacui Pedro ji'i Jesús.

—Ña'asii nu'u ji'i ñati 'na lacua —nacui Jesús ji'i li'.

17 Cua ngua sna quiya' nu nchcuane Jesús ji'i:

—¿Ha chañi hi cha' ntsu'u tyiquee nu'u ña'a 'na?

Cua xñi'i ti' Pedro cha' cua sna quiya' nchcuane Jesús ji'i si chañi cha' ntsu'u tyiquee ña'a ji'i yu, bi' cha' nhcui' ndi'ya:

—Lcaa ca cha' jlo ti' nu'u, Xu'na —nacui Pedro ji'i yu—. Cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u.

—Culu'u nu'u cha' 'na ji'i ñati 'na lacua —nacui Jesús ji'i—.

18 Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani, cha' nu lo'o ngua cuañi' nu'u ni —nacui Jesús—, li' ngua ji'i ycui' ca nu'u sca' nu'u juata ndi'i sii' nu'u, ngua jinu'u tsa macala su nti' nu'u tsa li'; pana lo'o casu' nu'u, li' xquiñi nu'u scu' cha' sca' tachaa ngu' xa' chalyuu jinu'u, li' tsa lo'o ngu' jinu'u macala su ná nti' nu'u tsa.

19 Nacui Jesús jua'a cha' caca cuayá' ti' Pedro ñi'ya ña'a cujuui ngu' ji'i ca tiya' la; xqui'ya cha' cajaa Pedro jua'a, bi' cha' lye la cua'ni tlyu xa' ñati ji'i ycui' Ndyosi li'.

—Tya'a nu'u lo'o na' lacua —nacui Jesús ji'i Pedro li'.

Nu qui'yu nu tyaca'a tsa ji'i Jesús

20 Li' nguxña'a Pedro ca su ndi'i nu xa' la tya'a ngu', na'a cha' lca'a nu qui'yu nu ngua tsa'a ji'i Jesús, nu tyaca'a tsa ji'i yu, lija' lca'a bi' ji'i ngu'. La cui' bi' laca nu tya tsubi'

la nguxni yane nde chu' cha' caca cacua la slo Jesús su ndyacu ngu' sji, cha' nchcuane ji'i Jesús ndi'ya: “¿Xu'na, tilaca laca nu cujui' cresiya jinu'u ji'i ngu' cuxi?” nacui.

²¹ Na'a Pedro cha' lca'a nu qui'yu bi' ji'i ngu', bi' cha' nchcuane Pedro ji'i Jesús:

—¿Na ca caca ji'i yu bi' nde loo la? —nacui Pedro ji'i.

²² Nguxacui Jesús cha' ji'i Pedro li':

—Ná culacua tsa ti' nu'u —nacui yu ji'i—. Si nti' na' cha' tyanu yu chalyuu re ni jacua' nu tyaa na' chaca quiya', ná ntsu'u cha' cube ti' nu'u ji'i cha' bi' —nacui Jesús—. Nu'u ni, tya'a nu'u lo'o na'.

²³ Lo'o ndyuna ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús cha' bi', nchcui' tsa ngu' lo'o tya'a ngu' cha' nga'aa nscua cha' cajaa nu qui'yu bi' ngua ti' ngu'. Pana liñi la cha', ná nacui Jesús cha' ná cajaa chca; tsa bi' ti cha' nacui yu: “Ná culacua tsa ti' nu'u. Si nti' na' cha' tyanu yu chalyuu re ni jacua' nu tyaa na' chaca quiya', ná ntsu'u cha' cube ti' nu'u”. Tsa bi' ti cha' nda Jesús lo'o ngu'.

²⁴ Lo'o na' laca nu qui'yu nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi'. Na' nguscua cha' re lo quityi, lo'o jlo ti' na' cha' liñi tsa nchcui' na' lo'o ma. Jlo ti' na' cha' liñi laca lca cha' nu nscua na' re.

²⁵ Lo'o jua'a tya ntsu'u quiña'a la cha' nu ngua'ni Jesús; si lo quityi scua ngu' cha' ji'i lca ca cha' nu ngua'ni Jesús nu lo'o yaa

yu nde chalyuu, ná tyu'u scua tyucui ña'a chalyuu cha' tyuco'o quityi bi', nti' na'. Tsa lo cua ti cha' nscua na' re.

Ndi'ya ngua'ni ñati tya clyo lo'o ngua tsa'a ngu' ji'i Jesús

Nhcui' Jesús cha' caa Xtyi'i ycu'i' Ni

¹ Tya tsubi' la cua nscua na' sca quityi nu ndyaa slo nu'ü, Teófilo. Quityi bi' ndacha' jil'i cua ña'a ca cña nu ngua'ni Jesús, cua ña'a ca cha' nu ngulu'u Jesús tya lo'o nguxana ndyu'ni yu cña,

² lcaa cha' nu ngua'ni yu lo'o nguti'i yu nde chalyuu. Bilya tyaa Jesús ca slo ycu'i' Ndyosi lo'o ngusubi yu jil'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu tsaa chcu'i' cha' jil'i ycu'i' yu nde chalyuu. Nguxtyucua Xtyi'i ycu'i' Ndyosi jil'i Jesús lo'o ngulo yu cña jil'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', ñi'ya ntsu'u cña nu cua'ni ngu' bi'.

³ Lo'o cua ngujui Jesús, ndyu'ü yu chaca quiya', li ndu'u tucua yu slo ngu' bi'. Tya tu'ba tsä ndya'a Jesús chalyuu, lo'o jua'a tyuu quiya' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'; tso'o tsa ngulu'u yu jil'i ngu' cha' chañi cha' cua ndyu'ü yu chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulu'u yu jil'i ngu' bi' ñi'ya nu caca ycu'i' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ñati.

⁴ Bilya tyaa Jesús lo'o nhcui' yu lo'o ngu' bi', cha' tyanu ngu' quich'i Jerusalén.

—Jatya ma ca quich'i re —nacu'i Jesús jil'i ngu'—, ña'a

cuayá' nu caa Xtyi'i ycu'i' Ndyosi cha' tyanu Ni ne' cresiya jil'i ma, ñi'ya nhcui' Sti na' tya sa'ni la; jua'a nda na' la cui' ti cha' lo'o ma tsubi' ti.

⁵ Clyo cua ntyucuatya Juan jil'i ñati lo'o hitya ti; pana cua tyalaa ti tsä nu caa Xtyi'i ycu'i' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya jil'i ma, jua'a tyucuatya ycu'i' Ndyosi jil'i ma.

Ndyaa Jesús nde cua

⁶ Li' lcaa tya'a ngu' cua ndyu'u til'i ngu' sel'i ti, nhcucane ngu' bi' jil'i Jesús li':

—Xu'na —nacu'i ngu'—, ¿ha si'i juani nu cua'ni nu'ü cha' tyanu cha' jil'i cua, cha' caca ya loo jil'i loyuu su cuentya quich'i tyi ya chaca quiya', cha' la cui' ngu' Israel laca ya?

⁷ Nguxacu'i Jesús cha' jil'i ngu' bi' li':

—Ná ndyi'ya ma chacuayá' cha' caca cuayá' ti' ma ni tsä caca, ni tyempo caca nu cua'ni ycu'i' Ndyosi cña. Sca ti ycu'i' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi', nguxtyanu tso'o Ni cha' jil'i.

⁸ Juani xa' chcu'i' na' lo'o ma, cha' caja ñi'ya cua'ni ma nu lo'o tyanu Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya jil'i ma, cha' li' taca chcu'i' ma cha' tso'o lo'o lcaa ñati, nu cha' jil'i ycu'i' na'. Chcu'i' ma lo'o ngu' nde quich'i Jerusalén, jua'a lo'o ngu' loyuu su cuentya Judea, jua'a lo'o ngu' loyuu cacua ti nu naa Samaria bi'; chcu'i' ma lo'o ngu' lcaa quich'i su ndi'i ngu' chalyuu.

⁹ Lo'o cua ndye nchcui' Jesús cha' bi', laja lo'o na'a ngu' jil'i ndyiqui'ya ycui' Ndyosi jil'i yu ndyaa yu nde cua' li'. Ndyacu' sca coohichu' yu cha' nga'aa tyaca' ña'a ngu' jil'i yu.

¹⁰ Hora nu ndyaa bi', li' nguxña'a ngu' nde cua. Lo'o ti ndu' tucua tya'a ñati' nu ngati' ste'. Ndu' ngu' slo ngu' bi' li',

¹¹ nchcui' ngu' lo'o ngu' bi':
—Cu'ma ngu' Galilea —nacu' ngu'—, ¿ni cha' laca ndu' ma' ña'a ma' nde cua? —nacu' ngu'—. Jesús nu nguxtyanu ca ti jil'i ma' cua ndyaa nde cua, tya caa' yu lo yuu chaca quiya'. Ñi'ya nu tyaca' lo'o ndyaa yu, jua'a tyaca' lo'o caa' yu chaca quiya' —nacu' ngu' nu ngati' ste' bi' li'.

Ngusubi ngu' jil'i Matías cha' cua'ni cña loo Judas

¹² Li' ndu'u ngu' nde lo' cuati' Olivos, nguxtyuu' ngu' nde quichi' Jerusalén. Cacia ti ndi'i quichi'; ná ntsu'u chacuayá' jil'i ngu' judío cha' tsaa ngu' tyijyu' la tsá ta'a, nu lo'o ndi'i cña' ngu'.

¹³ Yala ti ndyalaa ngu' quichi' bi', li' ndyaa ngu' ni'i' tucua ba'a su ndi'i' ngu': ndyaa Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan, lo'o Andrés, lo'o Felipe, lo'o Tomás, lo'o Bartolomé, lo'o Mateo, lo'o chaca Jacobo sñi' Alfeo, lo'o Simón nu ngua sca ngu' jil'i taju cananista, lo'o Judas tya'a Jacobo.

¹⁴ Stu'ba ti nclacua ti' ngu' bi', lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi. Lo'o tya'a Jesús

ndi'i' lo'o ngu' bi', lo'o María xtya'a Jesús, lo'o tyuu' tya'a nu cuna'a nu ndya'a lo'o yu.

¹⁵ Ngua sca tsá ndyu'u ti'i' lcaa ñati' nu cua ngusñi' cha' jil'i Jesucristo ca quichi' bi'; sca siyento ntucua calaa tya'a ñati' ntsu'u nu ngutu'u ti'i' tsá bi'. Li' ndatu' Pedro cha' chcui' yu lo'o ngu' bi':

¹⁶ —Cu'ma tya'a ndi'i' na re —nacu' Pedro jil'i ngu' bi'—, nu ngua sa'ni nguxtyucua Xtyi'i' ycui' Ndyosi jil'i jyo'o cusu' David lo'o nguscua jyo'o bi' lo' quityi' ñi'ya caca cña nu cua'ni jyo'o Judas nde loo la. Ycui' Judas ngulu'u tyucui' jil'i ngu' xña'a lo'o ngusñi' ngu' jil'i Jesús preso; pana ñi'ya nu ndyanu cha' caca jil'i yu, jua'a ngua cha' bi'.

¹⁷ Stu'ba ti nguta'a jyo'o Judas lo'o na, stu'ba ti ngua'ni yu cña lo'o na nquicha'.

¹⁸ Lo'o li' ndyaa jyo'o bi' ngüi'ya sca yuu lo'o caya' nu nda ngu' jil'i yu cha' ngua'ni yu cha' cuxi, nu lo'o ndyujui' yu cresiya jil'i Jesús jil'i ngu' xña'a bi'. Ycui' ca yu nguxtyú yu jil'i yu lo yuu, ngutaa' ne' yu ndu'u tri se'i' yu, ngujui' yu li'.

¹⁹ Hora ti ngua cuayá' ti' lcaa ngu' quichi' Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' cha'cña jil'i ngu' cha' Acéldama naa yuu su nclyú yu; ndi'ya ndyu'u cha'cña bi': “Yuu su ndyalú tañi' ñati'”.

²⁰ Lo'o jua'a ngutu'u tucua cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo' quityi' Salmos nu nchcui' ndi'ya:

Laja ti tyanu tyi yu,
nga'aa tyanu ñati lu'ú cajua.
Lo'o xa' nchcui' quityi bi'
chaca quiya':

Cua'ni xa' ñati cña su ndu yu.

'Jua'a nchcui' quityi bi'
—nacuï Pedro jil'i ngu'—,

21-22 bi' cha' juani tso'o si
cua'ni xa' ñati tya'a na cña loo
jyo'o Judas. Ñati bi' caca sca
ngu' tya'a na nu ndya'a lo'o
na lcaa tsã lo'o nguti'i Jesús
lo'o na chalyuu re. Ndyaa
yu lo'o na, masi clyo lo'o
ntyucuatya jyo'o Juan jil'i ñati,
masi tsubi' ti lo'o ndu'u Jesús
ndyaa nde cua. Ñati bi' cua
na'a ñi'ya ngua lo'o ndyu'ú
Jesús chaca quiya' lo'o cua
ngujuii, bi' cha' taca chcui' yu
lo'o xa' ñati cha' caca cuayá'
ti' ngu' ñi'ya nu ngua cha' bi'.

23 Li' ngusubi ngu' tucua
tya'a nu qui'yu; sca yu nu naa
José Barsabás nu nchcui' ngu'
cha' Justo naa yu, lo'o chaca
yu nu naa Matías.

24 Li' nchcui' lcaa ngu' bi'
lo'o ycuï' Ndyosi:

—Ndyosi nu Xu'na ya
—nacuï ngu'—, jlo ti' nu'ü
ñi'ya nu ntsu'u tyiquee lcaa
ñati chalyuu. Culu'u nu'ü
jil'i ya ti jil'i nu tucua tya'a
nu qui'yu re nu cua ngusubi
ycuï' nu'ü jil'i,

25 cha' taca tsaa yu bi' xa'
quichi, cha' chcui' yu cha'
jïnu'ü cña su ndu jyo'o Judas
nquicha'. Na cua ngxu'tyanu
jyo'o bi' cña cha' xña'a tsa bi',
lo'o li' ndyaa ca su ndyanu
cha' tsaa.

26 Li' ngua'ni ngu' sca cña
cha' ngusubi ngu' jil'i tsaca

ngu', ti jil'i tyanu cña bi'. Jua'a
nquijeloo jil'i ngu' cha' Matías
caca ñati bi'. Li' stu'ba ti
ndya'a yu bi' lo'o nu tii chaca
tya'a ngu' cha' caca tya'a ngu'
nu nda Ni cña jil'i cha' chcui'
cha' jil'i Jesucristo nde lo yuu
chalyuu.

2

Ndyalaa Xtyi'iyu' Ndyosi

¹ Ngua tsã ta'a Pentecostés,
sca ta'a jil'i ngu' judío, li'
ndyu'u ti'l'i lcaa ñati nu ngusñi
cha' jil'i Jesucristo ca bi' se'l'i ti.

² Hora ti nguañi nde ne' nil'i
su nga'a ngu' ñi'ya laca lo'o
lye tsa ndyaca cui'l'i. Lcaa ngu'
bi' ndyuna ngu' lo'o nguañi
bi'.

³ Li' ndu'u tucua tyuu tya'a
na ñi'ya slu quii' ti ña'a,
ngutacuï bi' lo xlya hiqee lcaa
ngu' bi';

⁴ jua'a ngua lo'o ndyanu
Xtyi'iyu' Ndyosi ne' cresiya
jil'i lcaa ngu' bi'. Li' nguxana
nchcui' ngu' cha'cña jil'i xa'
ñati, cha' Xtyi'iyu' Ndyosi
ngua'ni lo'o ngu' cha' ngua jil'i
ngu' li'.

⁵ Tyempo nu ndyaca ta'a
bi' nde quichi Jerusalén
ndil'i quiña'a tsa ngu' judío;
ngutu'u ngu' lijya ngu' tyuu
quichi loyuu tyijyu', cha'
ndu'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycuï'
Ndyosi.

⁶ Li' nguxana ndyu'u ti'l'i
ngu' bi' ca su ndañi cha' bi'.
Ná ngua cuayá' ti' ngu' bi'
tsiya' ti ñi'ya nu ngua, cha'
lcaa ngu' tyijyu' ndyuna ngu'

cha' nchcui' nu ñati jil̄i Jesu-
cristo bi' cha'cña jil̄i ycui' ca
ngu' tyijyu' bi'.

⁷ Ndube tsa ti' ngu' tyijyu'
bi' li', ngulacua tsa ti' ngu' bi':

—¿Ha si'i xcui' ngu' quichi
su cuentya Galilea laca ngu'
jua? —nacui' ngu' bi' lo'o tya'a
ngu'—.

⁸ ¿Ni cha' laca ndyuna
na nchcui' ngu' jua cha'cña
jil̄i na? —nacui' ngu'—.

⁹ Quiña'a tsa quichi ndu'u
na: laca na ngu' Partia,
ngu' Media, ngu' Elam, ngu'
Mesopotamia, ngu' Judea,
ngu' Capadocia, ngu' Ponto,
ngu' loyuu su cuentya Asia,

¹⁰ ngu' Frigia, ngu' Panfilia,
ngu' Egipto, ngu' Africa nu
ndi'i nde loo la jil̄i quichi
Cirene; lo'o jua'a ngu' ro-
mano, lo'o ndi'i ngu' bi' ca
nde —nacui' ngu' bi'—. Ntsu'u
nu laca sñi' ngu' judío tya'a
na, lo'o jua'a ntsu'u xa' ngu'
romano nu stu'ba ti ndyu'ni
tlyu jil̄i ycui' Ni lo'o na.

¹¹ Lo'o jua'a ndi'i ngu'
Creta, ndi'i ngu' Arabia. Pana
lcaa na lo'o tya'a na ndyuna
na nchcui' ngu' cha'cña jil̄i na,
stu'ba ti ndyuna na lcaa ña'a
cha' tlyu nu ngua'ni ycui'
Ndyosi.

¹² Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi'.
Ná jlo ti' ngu' tsiya' ti na ca
ngua. Tya nchcui' ngu' lo'o
tya'a ngu' li':

—¿Na laca ndyaca re?
—nacui' ngu' bi'.

¹³ Lo'o jua'a nxyi lo'o xa' la
ñati jil̄i ñati jil̄i Jesucristo bi':

—Cu'bi tsa ngu' jua cha'
nchcui' ngu' jua'a —nacui'

ngu'.

*Cha' nu nchcui' Pedro lo'o
ngu'*

¹⁴ Lo'o li' ndu Pedro lo'o
nu tii chaca tya'a ñati bi',
cuij̄i nchcui' yu lo'o nu ngu'
quiña'a bi' li':

—Ngu' cusu' cu'ma, ngu'
judío —nacui' Pedro—,
lo'o lcaa cu'ma nu ndi'i
nde quichi Jerusalén juani
—nacui' yu—, cua'a jyaca ma
jil̄i cha' nu chcui' na' lo'o ma
—nacui' yu—.

¹⁵ Cu'bi cuare, nti' ma;
pana si'i na cu'bi cuare, cha'
hora cua caa nde tlya ti laca
juani.

¹⁶ Ndi'ya ndyaca cha' re: na
cua ngua cha' tlyu bi', ñi'ya
nu nchcui' cha' nu cua ngus-
cua jyo'o cusu' Joel nu ngua
sa'ni la. Ndi'ya nchcui' quityi
bi':

¹⁷ Tyempo nde loo la lo'o cua
tye ti chalyuu, nacui'
ycui' Ndyosi,

ta na' Xtyi'i ycui' na' cha'
tyanu ne' cresiya jil̄i
ñati chalyuu, nacui' Ni.

Li' ta sñi' ma cha' jna' lo'o
ngu'.

Lo'o jua'a ña'a ngu' cuañi'
cha' tlyu nu ndu'ni
ycui' Ni,

culu'u na' cha' tlyu bi' jil̄i
ngu';

lo'o jua'a chcui' xcalá ngu'
cusu'.

¹⁸ Ta na' Xtyi'i ycui' na' cha'
tyanu ne' cresiya jil̄i
lcaa ñati nu ndu'ni cña
nu nclyo na' jil̄i ngu'
bi', nacui' Ni.

Li' chcuí' ñatí bi' lcaa cha' nu ta na' lo'o ngu' cha' chcuí' ngu'.

19 Cua'ni na' cha' tlyu nde cua,

lo'o jua'a cua'ni na' cha' tlyu nde lo yuu;

lye tyalú tañi li', tyaquí quí' tonu, xcui' sní caca nde lo yuu, nacuí Ni.

20 Na' laca ycuí' nu Xu'na ma; cua tyalaa ti tsá lo'o cua'ni cuayá' na' jí' lcaa ñatí chalyuu.

Cua'ni na' cha' tyacu' lo xee cuichaa,

cha' nga'a ña'a caca co', ñi'ya tañi ña'a, nacuí Ni.

Sca tsá tlyu tsa caca bi', líñi caca cuayá' ti' lcaa ñatí chalyuu lo'o tyalaa tsá bi'.

21 Pana cua'ni lyaá na' jí' lcaa ñatí nu ndijña cha' clyu ti' na.

Jua'a nchcuí' ycuí' Ndyosi. Nguscua jyo'o Joel cha' bi' lo quityi —nacuí Pedro—.

22 'Cu'ma ngu' Israel —nacuí yu—, cua'a jyaca ma jí' cha' nu chcuí' na' lo'o ma juani: Ngu' Nazaret laca Jesús. Nguxtyucua ycuí' Ni jí' yu lo'o ngua'ni yu xcui' cña tonu ca slo ma. Ngulacua tsa ti' ma lo'o na'a ma cña tonu bi', lo'o ngua cuayá' ti' ma cha' xcui' cña jí' ycuí' Ndyosi ngua.

23 Cua sa'ni la cua jlo ti' ycuí' Ndyosi, tya li' cua nchcuí' Ni ñi'ya nu caca jí' Jesús. Ndacha' lo Ni jí' ngu' cha' cjuí' ñatí cuxi jí' ycuí' Jesús. Jua'a ngua li'; tsubi' ti ngusñi ma jí' yu, ngujuí' ca'a ma jí' yu lo crusi. Cua

ndyujuí' ma jí' yu lo'o nda ma cña jí' ñatí cuxi bi', cha' cua ngua'ni ngu' cña cuxi bi' cuentya jí' ma, ñi'ya nu nacuí Ni cha' caca.

24 Pana ná nscua cha' tyanu Jesús ne' cuaá ña'a jyo'o ti yu, bi' cha' ngua'ni ycuí' Ndyosi Sti yu cha' ndyu'ú yu chaca quíya'.

25 Cua ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o cusu' David sa'ni la nu nchcuí' cuentya jí' Jesús ndi'ya:

Xu'na, nacuí yu, xcui' ndya'a nu' lo'o na';

cacua tsa nga'a nu' slo na', cha' caca tlyu tyiquee na' lo'o nxyucua nu' jna';

26 bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na', jua'a tso'o tsa nchcuí' na' xquí'ya nu' cha' chaa tsa ti' na'.

Ti' ti ndi' tyucuí' ña'a na' xquí'ya cha' ndi' nu' cha' ña'así' nu' jna'.

27 Ná tyanu cresiya jna' su ndi' jyo'o, xquí'ya cha' ná ta nu' chacuayá' catsu' cuaña' na' jua'a ti, cha' ntsu'u tsa tyiquee nu' ña'a nu' jna';

28 cua ngulu'u nu' tyucuí' su tsa'a na' cha' tyi' na' ca slo nu'.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' stu'ba ti tyi' na' lo'o nu' li'.

Jua'a nguscua jyo'o David lo quityi.

29 'Pana jlo ti' cu'ma cha' chañi cha' ngujuí' David, nu

jyo'o cusu' ji'na —nacuĭ Pedro—. Sa'ni tsa ngujui' bi'; nguxatsi' ngu' ji'ĭ li', lo'o jua'a tya ntsiya cuaá ji'ĭ jyo'o bi' juani.

³⁰ Tu'ba ji'ĭ ycuĭ' Ndyosi ngua jyo'o David bi'; jlo ti' yu cha' nda Ni cha' liñi lo'o yu lo'o nchcui' Ni cha' sca ñati tya'a nati' ji'ĭ ycuĭ' yu cala nde loo la, bi' caca nu Cristo. Caca Cristo bi' rey, ñi'ya lo'o ngua ycuĭ' David rey.

³¹ Ngua cuayá' ti' yu tya sa'ni la cha' ntsu'u cha' tyu'ú nu Cristo bi' chaca quiya' lo'o cua ngujui', bi' cha' nchcui' yu cha' ná tyanu cresiya ji'ĭ Cristo su ndi'ĭ jyo'o, ná catsu' cuaña' Cristo li'.

³² Cha' liñi laca cha' ngua'ni ycuĭ' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' —nacuĭ Pedro—. Liñi nda ya cha' lo'o cu'ma, cha' cua na'a ya ji'ĭ yu chaca quiya' cha' lu'ú yu.

³³ Li' ñaa ycuĭ' Ndyosi yaqui'ya Ni ji'ĭ Jesús cha' tyaa yu ca slo ycuĭ' Ni. Juani ndi'ĭ Jesús nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycuĭ' Ndyosi. Cua nda ycuĭ' Ndyosi Sti yu Xtyi'i ycuĭ' Ni ji'ĭ Jesús, lo'o nu juani cua nda Jesús Xtyi'i ycuĭ' Ni cha' tyalaa nde chalyuu. Lcaa cha' nu cua ndyuna ma, lcaa cha' nu cua na'a ma tsá juani, bi' laca cña nu ngua'ni ycuĭ' Jesús.

³⁴ Ná ndyaa jyo'o David ña'a lu'ú ti ca slo ycuĭ' Ndyosi, bi' cha' jlo ti' na cha' si'i cha' ji'ĭ ycuĭ' ca yu nchcui' cha' nu nguscua nu David bi' lo quityi, nu ndi'ya nchcui':

Cua nchcui' ycuĭ' Ndyosi lo'o

nu Xu'na na':

“Tyucua nu'u la'a tsu' cui' jna'.

³⁵ Caca nu'u loo ji'ĭ lcaa ñati nu laca tya'a cusu' nu'u”, nacuĭ ycuĭ' Ndyosi ji'ĭ.

Jua'a nguscua jyo'o David lo quityi —nacuĭ Pedro—.

³⁶ 'Ntsu'u sca cha' ji'ĭ ycuĭ' Jesús nu nga'a cha' ca cuayá' ti' lcaa na nu laca na ngu' Israel: La cui' Jesús nu ngujui' ca'a na ji'ĭ lo crusi cha' cujui' na ji'ĭ, la cui' yu bi', cua nda ycuĭ' Ndyosi chacuayá' ji'ĭ yu cha' caca yu Xu'na na, cha' laca yu nu Cristo.

³⁷ Lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro, ntyuju'u tsa ti' ngu' li'. Nchcuane ngu' ji'ĭ Pedro lo'o ji'ĭ lcaa ngu' nu ngua tsa'a ji'ĭ Jesús tya clyo:

—¿Ñi'ya cua'ni ya juani? —nacuĭ ngu' ji'ĭ ngu' bi'.

³⁸ —Tso'o si caca tyuju'u ti' ma ji'ĭ cha' cuxi, lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ma xtyanu ma ji'ĭ li' —nacuĭ Pedro ji'ĭ ngu'—. Lo'o jua'a tyucuatya ngu' ji'ĭ ma chacuayá' ji'ĭ Jesús li'. Cuityi Ni lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'ĭ ma li', jua'a ta Ni Xtyi'i ycuĭ' Ni cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'ĭ ma.

³⁹ Liñi tsa cha' nu nda ycuĭ' Ndyosi lo'o ma lo'o nchcui' Ni cha' tyanu Xtyi'i ycuĭ' Ni ne' cresiya ji'ĭ ma, lo'o ne' cresiya ji'ĭ sñi' ma tyanu Xtyi'i ycuĭ' Ni, lo'o ne' cresiya ji'ĭ ngu' nu ndi'ĭ tyijyu' tyanu Ni; tyanu Ni ne' cresiya ji'ĭ lcaa ñati nu cua ngusubi ycuĭ' Ndyosi ji'ĭ.

40 Tya quiña'a la cha' nchcui' Pedro lo'o ngu' li'. Liñi tsa ngulo yu cña jil'i ngu':

—Xtyanu ma jil'i ñati nu ndu'ni xcui' cha' cuxi —nacui yu jil'i ngu'.

41 Lcaa ngu' nu jlya ti' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', ndyaa ngu' bi' cha' tyucuatya ngu' jil'i ngu' bi' chacuayá' jil'i Jesús. La cui' tsá bi' nguxana sna mil tya'a ñati ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo.

42 Ndyuna tso'o lcaa ngu' bi' cha' nu ngulu'u ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo jil'i ngu'. Tso'o ntsu'u tyiquee ngu' bi', stu'ba ti ndi'i ngu', lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi; stu'ba ti ndacu ngu', stu'ba ti ndyu'ni tlyu lcaa ngu' bi' jil'i Jesucristo.

Ndi'ya ngua'ni ñati jil'i Jesucristo clyo

43 Ndube tsa ti' lcaa ngu' quich'i bi' jil'i cña nu ndyu'ni ycui' Ndyosi, cha' cua quiña'a cña tonu ngua'ni ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo chacuayá' jil'i Ni.

44 Lcaa ngu' stu'ba ti ndi'i ngu' lo'o tya'a ngu' nu ntsu'u cha' jil'i Jesucristo, nda ngu' cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' cha' tacha ngu' jil'i tya'a ngu';

45 ndyujui' ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu', cha' caja cñi nu tacha ngu' jil'i tya'a ngu' nu ná ntsu'u cha' tso'o jil'i tsiya' ti.

46 Lcaa tsá ndyu'u ti'i ngu' bi' ne' laa tonu jil'i ngu' judío, jua'a stu'ba ti ndacu ngu' bi' to' tyi tya'a ngu'. Tso'o tsa

ntsu'u tyiquee ngu' bi', tso'o ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu',

47 cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycui' Ndyosi. Tso'o nchcui' lcaa ñati quich'i jil'i ngu' bi', jua'a lcaa tsá quiña'a la ñati ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo; ndyu'ni lyaá Ni jil'i ngu' bi' li'. Bi' cha' quiña'a la ñati ndyatü nu ndyu'u ti'i lo'o taju ñati jil'i Jesucristo bi' li'.

3

Ngua'ni ngu' jo'o jil'i nu quicha quiya'

1 Ngua sca tsá ndyaa Pedro lo'o Juan ne' laa tonu. Hora cua sna nde ngusij ngua, bi' hora laca nu nchcui' ngu' loyuu bi' lo'o ycui' Ndyosi.

2 Nga'a sca nu quicha quiya' to' laa, ca ña'a quicha quiya' yu nu lo'o ngula yu. Lcaa tsá ndya'a lo'o tya'a nu quicha bi' jil'i yu to' laa tonu, nu to' laa nu nda'ya tsa ña'a ndu'ni ngu' quich'i jil'i. Nga'a yu to' laa ndijña yu msta jil'i ngu' nu lo'o lijya ngu' to' laa li'.

3 Cua na'a nu quicha bi' jil'i Pedro lo'o jil'i Juan, lijya ngu' cha' tsa'a ngu' ne' laa, ngüijña yu msta jil'i ngu' bi' li'.

4 Ndyatü se'i ti Pedro lo'o Juan cha' ña'a tso'o ngu' jil'i nu quicha bi'. Li' ndacha' Pedro jil'i yu:

—Ña'a nu'u xi jil'i ya —nacui Pedro jil'i yu.

5 Ndyuna tso'o yu, ngua ti' yu cha' cua ta ti ngu' msta jil'i yu.

6 —Ná ntsu'u cñi jna' —nacui Pedro jil'i—, chaca

lo cña ntsu'u jna' cha' cua'ni na' lo'o nu'u —nacui—. ¡Chacuayá' jilí Jesucristo Nazaret ni!, tyatu nu'u cha' tya'a nu'u ycuí' ti.

⁷ Li' ngusñi Pedro ya' yu tsu' cui' cha' xatu jilí yu li'. Hora ti ngua tso'o quiya' yu, lo'o yane quiya' yu ngua tso'o.

⁸ Tajua' tsa ndatu yu bi', nguxana yu ndya'a yu li'; ndyatí yu ndyaa yu ne' laa tonu lo'o ngu' bi' li', ndya'a yu ndyacuá yu cha' chaa tsa ti' yu, cha' ngua tso'o quiya' yu ndya'a yu. Ngua'ni tlyu yu jilí ycuí' Ndyosi cha' ngua'ni Ni cha' ngua tso'o quiya' yu.

⁹ Cua na'a lcaa ñati jilí yu ne' laa, cha' tso'o ti nchca ndya'a yu, cha' ndyu'ni tlyu yu jilí ycuí' Ndyosi.

¹⁰ Nslo ngu' jilí yu, cha' la cui' yu quicha quiya' nu cua nchca'a to' laa bi' ndijña yu msta jilí ngu' lcaa tsá laca yu bi'. Ndube tsa ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu' cha' cua ngua tso'o quiya' yu.

Cha' nu nda Pedro lo'o quiña'a ñati

¹¹ Ndu Pedro lo'o Juan to' laa tonu su nacui' ngu' "Corredor jilí Salomón" li'. Lo'o nu qui'yu nu ngua tso'o quiya' bi' ni, ndu yu lo'o ngu'; ña'a ti nga'a yu ngusñi yu ya' ngu' bi'. Li' quiña'a tsa ngu' quichi' ngusna lijya slo ngu' bi', cha' ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a bi' ñi'ya nu ngua, cha' ngua tso'o quiya' yu quicha bi' li'.

¹² Cua na'a Pedro jilí ñati cha' quiña'a tsa ngu' ndyalaa ngu' slo. Li' nchcui' Pedro lo'o

ngu' quiña'a bi' ñi'ya nu ngua jilí nu quicha bi':

—Cu'ma ngu' Israel —nacui' Pedro jilí ngu'—, ¿ni cha' laca ndube tsa ti' ma? —nacui—. Na ndu ti ma nxña'a tsa ma jilí ya —nacui—. Ndube tsa ti' ma ña'a ma na ca ndyaca jilí nu qui'yu re. Nacui' ma cha' nchca tsa jilí ya; ngua'ni ya cha' ndyaca tso'o yu re xqui'ya cha' tso'o tsa cha' nu ndu'ni ya lcaa tsá, nti' ma. Si'i jua'a. Jesús laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o quiya' yu re.

¹³ Ycuí' Ndyosi Sti na ni, la cui' Ni laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' ji'na jilí tya sa'ni la, masi jyo'o Abraham, masi jyo'o Isaac, masi jyo'o Jacob; lcaa jyo'o cusu' ji'na ngua'ni tlyu ngu' jilí ycuí' Ndyosi bi'. Ycuí' Ndyosi laca nu cua nda chacuayá' jilí Jesús Sñi' ycuí' Ni cha' caca tlyu yu. Ntejeya' ma jilí nu Jesús bi' tsubi' ti, ndyaa lo'o ma jilí yu, ndyaa ma ngusta ma qui'ya jilí yu slo ngu' nu laca loo; nu lo'o ngua ti' gobernador Pilato cha' tyu'u Jesús laja ti, ná ntaja'a ma li'.

¹⁴ Xcui' cha' tso'o ngua'ni nu Jesús bi', xcui' lubii cre-siya jilí yu, lo'o ná nda ma chacuayá' tyu'u yu laja ti li'. Ngüijña ma chacuayá' jilí gobernador bi', cha' tyu'u laja ti chaca nu laca preso, nu cua ndyujui' jilí tyu'u tya'a ñati.

¹⁵ Lo'o li' ngüijña ma chacuayá' kujui' ngu' jilí Jesús, masi ycuí' Jesús laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha'

tye ji'í ñati. Li' ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu. Jlo ti' ya cha' chañi laca cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', cha' cua na'a ya ji'í yu ña'a lu'ú ti yu chaca quiya'.

16 'Cua nslo ma ji'í nu qui'yu re nu ngua quicha yu nquicha' —nacui Pedro ji'í ngu—. Lo'o juani cua ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o yu re, xqui'ya cha' jlya ti' ya ji'í Jesús. Nchca tsa ji'í nu Jesús bi' cua'ni cha' tyaca tso'o ñati; taca ña'a ma cha' chañi cha' bi', cha' ngua tso'o yu re juani.

17 'Cu'ma ngu' tya'a quichi tyi na, jlo ti' na' cha' ná ngua tii ma tilaca ngua Jesús nu lo'o ngüijña ma chacuayá' cha' cujuui sendaru ji'í yu. Lo'o jua'a nu ngu' nu laca loo ji'í ma, ná ngua tii ngu' na laca nu ngua'ni ngu', si cha' tso'o, si cha' cuxi ngua'ni ngu' li'.

18 Cua laca cha' juani, la cui' cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na sa'ni la, la cui' cha' nu nguscua ngu' lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi. Quityi bi' nchcui' cha' ti'í tsa cua'ni quicha ngu' ji'í Jesucristo; jua'a cujuui ngu' ji'í Jesús, la cui' Jesús nu nda ycuí' Ndyosi ji'í ya lo yuu chalyuu.

19 Bi' cha' ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ma ji'í lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ma ji'í, cuati jña ma cha' clyu ti' ji'í ycuí' Ndyosi cha' cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ma. Cua'ni nu Xu'na na cha' taca ca tso'o cresiya ji'í ma chaca

quiya' li'.

20 Cuati culo ycuí' Ndyosi cña ji'í Jesús cha' tyaa chaca quiya', la cui' Jesús nu ngusubi Ni ji'í cha' caca nu Xu'na na.

21 Ntsu'u cha' tyanu Jesús ca slo Ni nu juani ti; pana tiya' la, li' tyalaa sca tsá lo'o chaca quiya' cua'ni cucui ycuí' Ndyosi ji'í lcaa na nu ntsu'u chalyuu, cha' li' tyaa Jesús. Jua'a laca cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na, cha' nu nguscua ngu' lo quityi cua sa'ni la.

22 Tyempo bi' ndi'ya nguscua jyo'o Moisés bi': “Ñi'ya ngulo ycuí' Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' ji'í Ni lo'o ma, jua'a culo nu Xu'na na cña ji'í sca nu cusu' tya'a quichi tyi na ca nde loo la. Taquiya' ma lcaa cha' nu chcui' nu cusu' bi' lo'o ma.

23 Si ntsu'u sca ñati nu ná nti' taquiya' cha' nu ta nu cusu' bi', tye cha' ji'í ñati bi' li'; ná caca ñati bi' ñati ji'í ycuí' Ndyosi.” Jua'a nscua cha' lo quityi bi'.

24 'La cui' jua'a nguscua lcaa jyo'o cusu' ji'na lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi sa'ni la; masi quityi nu nguscua jyo'o Samuel, masi quityi nu nguscua lcaa jyo'o cusu' bi', nguscua ngu' cha' caa Jesucristo lo yuu chalyuu. Lo'o juani cua ngua cha' nu nchcui' ngu' bi'.

25 Lcaa na laca na tya'a ñati ji'í jyo'o cusu' nu nguscua quityi ji'í ycuí' Ndyosi bi'; na cua ngüiñi cha' ji'í Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na bi',

lo'o jua'a ngua cha' ndyanu cha' bi' cuentya ji'na juani, cha' tya'a ñati' ji'i jyo'o cusu' bi' laca na. Ndi'ya nchcui' ycu' Ndyosi lo'o Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na bi': "Sca ñati' tya'a nu'u nu tyi'i chalyuu nde loo la", nacui' Ni ji'i, "bi' laca nu cua'ni cho'o cre-siya ji'i lcaa lo ñati' chalyuu".

²⁶ Ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú nu sca ti Sñi' ycu' ca chaca quiya' lo'o ngujui yu, jua'a ngulo Ni cña ji'i yu cha' clyo caa yu ca slo na ca nde. Cua nti' Ni cha' ca lubii cre-siya ji'na, bi' cha' cua ñaa Sñi' ycu' Ni cha' xtyucua ji'na, cha' caca culotsu' na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na.

4

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan

¹ Tya ndu Pedro lo'o Juan nchcui' lo'o ngu' ne' laa nu lo'o ngulaa sti jo'ó. Yaa ngu' lo'o xu'na ngu' policia nu ndi'i cua ne' laa tonu, lo'o nu ngu' saduceo yaa.

² Ñasi' tsa ngu' bi', cha' nclyu'u Pedro lo'o Juan ji'i ñati; nclyu'u ngu' cha' ñi'ya lo'o ndyu'ú Jesucristo chaca quiya' lo'o ngujui yu, jua'a nga'a cha' tyu'ú lcaa jyo'o ñati' chaca quiya' nde loo la.

³ Li' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' policia ji'i Pedro lo'o ji'i Juan, cha' su'ba ngu' ji'i ne' chcuá sca talya, cha' ngusii tsa lo'o ngujui ngu' bi' ji'i ngu'.

⁴ Tso'o tsa ndyuna quiña'a ñati' cha' ji'i ycu' Ndyosi nu ngulu'u ngu' bi' ji'i ngu', hora

ti ngusñi ngu' cha' bi'. Cua ntsu'u ca'yu mil tya'a nu qui'yu ti nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo li'.

⁵ Ca chaca tsá ndyu'u ti'i ngu' nu laca loo ji'i ngu' quichi' Jerusalén, lo'o ngu' cusu' ji'i quichi', lo'o ñati' nu nclu'u cha' jo'ó ji'i ngu' ne' laa.

⁶ Nga'a Anás nu ngua xu'na sti jo'ó, jua'a nga'a Caifás, lo'o Juan, lo'o Alejandro, nga'a lcaa tya'a sti jo'ó nu laca loo.

⁷ Ngulo ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan ne' chcuá, ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' ca slo ngu' nu laca loo. Li' nchcuane nu ngu' cusu' bi' ji'i ngu':

—¿Ñi'ya ngua'ni ma cha' ndyaca tso'o yu quicha quiya' bi'? —nacui' ngu' ji'i ngu'—. ¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha' cua'ni ma jo'o ji'i yu?

⁸ Li' tso'o tsa ngu' Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i Pedro, bi' cha' ngua ji'i yu nguxacui yu cha' ji'i ngu' nu laca loo, jua'a ji'i ngu' cusu' bi':

—Cu'ma ngu' cusu' nu laca loo ji'i ya —nacui' Pedro ji'i ngu'—,

⁹ cua nchcuane ma ji'i ya ni cha' laca ngu' Xtyi'i ycu' ya ji'i yu re nu ngua quicha quiya' —nacui'—, ni cha' ngua'ni ya jo'o ji'i yu re —nacui'—.

¹⁰ Cua'a jyaca ma xi lacua. Ta na' sca cha' lo'o ma, lo'o lcaa ngu' loyuu re, cha' ycu' Jesucristo laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o nu quicha re. La cui' Jesús Nazaret nu ndyujui ma ji'i lo crusi, bi' laca nu cua ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú chaca

quiya' lo'o ngujui. Ycui' Jesús bi' nda chacuayá' cha' ngua tso'o quiya' yu re, bi' cha' ndu yu ca nde tso'o ti yu juani.

11 Ñi'ya laca sca cuityi ni'j nu nchcuā sca quee tonu cha' ná tso'o nti' cuityi, masi stu'ba tsa ña'a loo, jua'a laca cu'mā cha' ná ntaja'a ma cuna mā cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o mā; ñi'ya laca quee bi' nu cua nchcuā mā ji'i, jua'a laca ycui' Jesús, cha' ná ndaquiya' mā ji'i yu tsiya' ti. Pana juani loo la laca nu Jesús bi',

12 bi' cha' nchca ji'i cua'ni lyaá ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na; ná ntsu'u xa' ñati tyucui ña'a chalyuu nu nchca la ji'i, cha' sca ti ji'i Jesús cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' cua'ni cña bi'.

13 Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro, cuati ña'a tsa ngu' ji'i Pedro lo'o Juan:

—¿Ni cha' laca ná ntsii ngu' re nchcui' ngu' lo'o na? —nacu' ngu'—. Si'i ñati tlyu laca ngu', si'i ñati nu ngua tsa'a quityi laca ngu' re.

Li' ngua tii ngu' cusu' cha' cua nguta'a ngu' lo'o Jesús.

14 Nga'aa ngujui la cha' nu chcui' ngu' cusu' lo'o ngu' bi', cha' stu'ba ti ndu ngu' lo'o yu nu ngua quicha bi'.

15 Li' ngulo ngu' cña cha' tyu'u nu ca ta'a sna ti ngu' bi' nde liya', cha' cuaana ti chcui' ngu' cusu' lo'o tya'a ti ngu':

16 —¿Ñi'ya cua'ni na lo'o ngu' jua? —nacu' ngu' cusu'—. Cua ngua'ni ngu' sca cha' tlyu, lo'o jlo ti' lcaa

ngu' quich'i Jerusalén re cha' bi' —nacu' ngu'—. Ná taca ñacu' na cha' cha' cuiñi laca bi' —nacu' ngu'—.

17 Pana ná tso'o si cuna xa' la ñati cha' ji'i Jesús; bi' cha' tso'o si xcutsii na ji'i ngu' jua, cha' ná culu'u ngu' ji'i xa' ñati tilaca laca Jesucristo.

18 Li' ngusi'ya ngu' cusu' ji'i ngu' bi', cha' tyaa ngu' nde ni'i chaca quiya'. Ngulo ngu' cusu' cña ji'i ngu' bi' li':

—Nga'aa chcui' mā tsiya' ti cha' ji'i Jesucristo lo'o xa' ñati —nacu' ngu' cusu' ji'i ngu'—.

19 Nguxacu' Pedro lo'o Juan cha' ji'i nu ngu' cusu' bi' li':

—Ná cube tsa ti' cu'mā, ngu' cusu' —nacu' ngu' ji'i ngu' bi'—. ¿Ha ntsu'u cha' cua'ni ya cña nu culo cu'mā ji'i ya? ¿Ha ná tso'o la nti' cu'mā cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i ya?

20 Tso'o la nti' ya cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i ya; bi' cha' ná tye chca cha' chcui' ya lo'o ñati, lcaa cha' nu cua na'a ya ji'i Jesús, lo'o lcaa cha' nu cua ndyuna ya, cha' nu nchcui' yu lo'o ya.

21 Ngua ti' ngu' cusu' xcutsii ngu' ji'i Pedro lo'o Juan, bi' cha' chaca quiya' lye la nchcui' ngu' cusu' bi' lo'o ngu'. Lo'o li' nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti; ná ngua ji'i ngu' nu laca loo xcube' ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan, cha' ndyutsii ngu' cusu' bi' ji'i ngu' quich'i, cha' nu ngu' quich'i ni, lye tsa ndya xlya'be ngu' ji'i ycui' Ndyosi cha' ngua tso'o yu quicha quiya' bi'.

22 Cua nteje tacui tu'ba yija ntsu'u nu quicha bi' lo'o ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o yu.

Ca ta'a ñati ji'i Jesucristo nchcui' lo'o ycui' Ndyosi

23 Nu lo'o nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti, li' hora ti ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca slo nu ngu' tya'a ndya'a ngu'. Nda Pedro lo'o Juan cha' lo'o lcaa tya'a ngu', lcaa ña'a cha' nu nchcui' sti jo'ó, lcaa ña'a cha' nu nda ngu' cusu' bi' lo'o ngu'.

24 Lo'o cua ndyuna tya'a ngu' cha' bi', stu'ba ti nchcui' lcaa ngu' lo'o ycui' Ndyosi li':

—Ndyosi Sti ya —nacui ngu'—, nu'u laca nu Xu'na ya, nu'u laca nu laca loo la —nacui ngu'—. Cua ngüiñá nu'u lcaa chalyuu, lo'o lcaa nde cua, lo'o lcaa tyujo'o; cua ngüiñá nu'u lcaa na nu ntsu'u chalyuu —nacui ngu'—.

25 Nda nu'u Xtyi'i ycui' nu'u ji'i David jyo'o cusu' ji'i ya, nu lo'o nguscua yu cha' cuentya jinu'u lo quityi. Ndi'ya nscua cha' lo quityi bi':

¿Ni cha' laca tyaala tsa ngu' xa' loyuu?

Nclyacua tsa ti' ngu' bi', cha' cua'ni cuxi ngu'; pana ná nchca ji'i ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi bi'.

26 Cua ndyu'u ti'i lcaa nu laca xu'na chalyuu re lo'o nu laca loo ji'i lcaa quichi,

cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o ycui' Ndyosi nu Xu'na na, jua'a lo'o Cristo nu

ngusubi ycui' Ndyosi ji'i.

27-28 'Ñi'ya nu cua nchcui' quityi jinu'u nu nguscua jyo'o David sa'ni la bi' —nacui ngu' ji'i ycui' Ndyosi Sti na—, jua'a cua ndyu'u ti'i ngu' nu laca loo ji'i quichi re cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Jesús Sñi' ycui' nu'u, masi xcui' lubii tsiya' ti cresiya ji'i nu Jesús bi'; la cui' yu laca nu ngusubi nu'u ji'i —nacui ngu'—. Ndyu'u ti'i Herodes lo'o Poncio Pilato, lo'o ngu' xa' loyuu, lo'o ngu' tya'a ya nde loyuu re. Li' ngua'ni ngu' lcaa cña nu nda nu'u chacuayá' ji'i ngu' bi' cha' cua'ni ngu'; ñi'ya nu nda nu'u cha' lo'o ngu' sa'ni, la cui' jua'a ngua cha' yija re —nacui ngu' ji'i ycui' Ndyosi—.

29 Xu'na ya, ña'a nu'u ca nde juani cha' tyaala tsa ngu' ña'a ngu' ji'i ya. Nti' ya cua'ni ya cña nu ngulo nu'u ji'i ya, bi' cha' xtyucua nu'u ji'i ya juani cha' caja juersa ji'i ya, cha' ná cutsii ya nu lo'o ta ya cha' jinu'u lo'o ñati re —nacui ngu'—.

30 Ta nu'u chacuayá' cha' tyaca tso'o ngu' quicha; cua'ni Jesús Sñi' nu'u nu xcui' lubii cresiya ji'i quiña'a tsa cña tonu, cha' jua'a cube tsa ti' ngu' jinu'u. Tsa lo cua ti cha' chcui' ya juani.

31 Lo'o cua ndye cha' nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi, li' ngüiñá ni'i su nga'a ngu' bi'. La cui' hora jlo ti' ngu' cha' chañi cha' ndyanu Xtyi'i

ycui' Ndyosi ne' cresiya jil'i
lcaa ngu' bi' li', bi' cha' nga'aa
ndyutsji' ngu' lo'o nda ngu'
cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o xa'
ñati.

*Lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu'
ngusa'be ngu' jil'i lo'o lcaa
tya'a ngu'*

32 Se'i ti ndi'i lcaa ngu' nu
ngusñi cha' jil'i Jesucristo,
stu'ba tsa ndu'ni lcaa ngu'
bi' lo'o tya'a ngu', sca ti cha'
ntsu'u tyiquee lcaa ngu'. Nda
ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu'
cha' xtyucua jil'i lcaa ngu' lo'o
tya'a ngu'.

33 Lo'o nu ngu' nu ngua
tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo ni,
tlyu tsa tyiquee ngu' nchcui'
ngu' lo'o xa' ñati cha' cua
na'a ycu' ca ngu' jil'i Jesús nu
Xu'na na lo'o cua ndyu'ú yu
chaca quiya', nu lo'o ngujuii
yu. Lo'o jua'a nguxtyucua
ycui' Ni jil'i lcaa ngu' bi', cha'
tso'o ti cua'ni ngu' lo'o lcaa
ñati.

34 Tso'o tsa tyiquee lcaa
ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o
Jesucristo, bi' cha' ni sca tya'a
ngu' nga'aa ntsu'u na nu ly-
iji jil'i ngu', cha' lcaa ngu' nu
ntsu'u ni'i jil'i, lcaa nu ntsu'u
xi yuu jil'i, ndyujui' ngu' na
bi', cha' caja ñi'ya tyiji yu'ú jil'i
ngu' lo'o tya'a ngu'.

35 Nda ngu' cñi bi' jil'i ngu'
nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo
tya clyo cha' tacha ngu' cha'
bi' jil'i tya'a ngu' li'. Ngu' bi' jlo
ti' si ntsu'u na nu lyiji jil'i xa'
tya'a ngu'.

36 La cui' jua'a ngua'ni sca
ngu' Chipre nu naa José. Ngu'
Leví laca yu; ñi'ya ndu'ni

xirta cña ne' laa, jua'a ndu'ni
ngu' Leví bi' cña. Xa' xtañi
ngusta nu tii tyucuaa tya'a
ngu' bi' jil'i nu José bi'; Bern-
abé ngua xtañi yu li', cha'
tso'o tsa nxaala' yu tyiquee
tya'a ñati.

37 Ntsu'u xi yuu jil'i yu bi'.
Lo'o cua ndyujui' yu yuu bi'
jil'i xa' ñati, li' ñaa nu Bernabé
bi', nda yu lcaa cñi caya' lo
yuu bi' jil'i ngu' nu ngua tsa'a
jil'i Jesucristo tya clyo.

5

*Ñilo'o Ananías lo'o Safira jil'i
ycui' Ndyosi*

1 Lo'o jua'a ntsu'u chaca yu
nu naa Ananías, lo'o clyo'o yu
naa Safira. Ndyujui' ngu' xi
yuu jil'i ngu' jil'i xa' ñati.

2 Li' ndyaa nu qui'yu bi' slo
nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu
ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya
clyo; pana tsa cla'be ti cñi
nda yu jil'i ngu', cha' cuaana
ti nguxco'o yu nu chaca tya
cla'be cñi bi' toni'i jil'i yu. Lo'o
jua'a ngua cuayá' ti' clyo'o yu
lcaa ña'a nu ngua'ni yu bi'.

3 Nchcui' Pedro lo'o yu li':

—Ananías —nacui—, ¿na
laca ngua hi? ¿Ni cha' laca
nda nu'u chacuayá' jil'i nu
xña'a nu naa Satanás cha'
caca loo ne' cresiya jinu'u?
Bi' laca nu ngua'ni cha'
nguñilo'o nu'u jil'i Xtyi'i ycu'
Ndyosi —nacui Pedro jil'i yu
bi'—. Nacui nu'u cha' nde
laca lcaa cñi nu ngujui jinu'u
lo yuu bi', lo'o si'i lcaa cñi laca
re.

4 Yuu jinu'u laca bi'
nquicha', lo'o jua'a cua ntsu'u
chacuayá' jinu'u cua'ni na

laca nu nti' nu'u cua'ni lo'o cñi bi'. ¿Ni cha' laca nguñilo'o nu'u jil'i ya lacua? Ná liñi cha' nu ngua'ni nu'u, cha' nu cua nacui nu'u cha' lcaa cñi bi' laca re, lo'o si'i jua'a laca bi'. Si'i lo'o ñati ti nda nu'u cha' cuiñi bi', lo'o ycu'i Ndyosi cua nda nu'u cha' cuiñi bi' —nacui Pedro jil'i nu qui'yu bi'.

⁵ Lo'o ndyuna Ananías cha' bi', li' nclýú yu lo yuu. Na nclýú ti yu, ngujuii yu li'. Ndyutsii tsa lcaa ngu' nu ndi'i cacua ti li'.

⁶ Yala ti lijya xi ngu' cuañi', ngüixij ngu' late' chu' jyo'o bi', ngulo ngu' jil'i nde liya'. Li' ndyaa lo'o ngu' jil'i, ndyaa cha' tyatsi'.

⁷ Cua nteje tacui sna hora lo'o ñaa clyo'o jyo'o bi' li', pana ná jlo ti' ma' na laca ngua jil'i jyo'o bi'.

⁸ Li' nchcui' Pedro lo'o nu cuna'a bi':

—Cacha' nu'u jna' —nacui jil'i—, ¿ha tsa lo cua ti cñi nda ngu' jil'i ma' cha' ndyujui' ma' yuu bi' jil'i ngu'?

—Chañi —nacui nu cuna'a bi'—, la cui' tsa lo cua ti cñi nda ngu' jil'i ya.

⁹ —¿Ni cha' laca ngua'ni ma' jua'a? —nacui Pedro li'—. Tyucuaa ma, cua ngua'ni stu'ba ma' cha' lo'o tya'a ma' cha' cua'ni cuayá' ma' jil'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi, si jlo ti' Ni, si ná jlo ti' Ni cha' cuiñi ma' —nacui—. Cua'a jyaca xi ñi'ya ndañi quiya' ngu' cuañi' nu lijya ndyaa nguxatsi' ngu' jil'i jyo'o clyo'o nu'u. La cui'

jua'a tsa lo'o ngu' jinu'u juani.

¹⁰ Hora ti nclýú nu cuna'a bi' lo yuu; slo ti Pedro nclýú, ngujuii ca li'. Li' ñaa ngu' cuañi' na'a ngu' cha' lo'o nu cuna'a bi' ngujuii. Hora ti ndyi'ya ngu' jil'i jyo'o ma', ndyaa lo'o ngu' jil'i, ndyaa cha' tyatsi' sii' ti cuaá su nguatsi' jyo'o clyo'o; ca bi' nguxatsi' ngu' jil'i.

¹¹ Ndyutsii tsa lcaa ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo cha' jua'a ngua jil'i jyo'o Ananías lo'o clyo'o yu, lo'o jua'a ndyutsii tsa lcaa ñati nu ndyuna cha' bi'.

Ngua'ni ngu' tyuu tya'a cha' tlyu chacuayá' jil'i ycu'i Ndyosi

¹² Quiña'a tsa chacuayá' nda ycu'i Ndyosi jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo, bi' cha' ngua'ni ngu' quiña'a tsa cha' tlyu ca su ndi'i ngu' quichij. Ngulacua tsa ti' ngu' quichij xqui'ya cña tlyu bi'. Lcaa ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo ni, ndyu'u ti'i ngu' ca su nacui ngu': “Corredor jil'i Salomón”, cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' bi'; ca to' laa tonu laca corredor bi'.

¹³ Xa' la ngu' quichij ni, ndyutsii tsa ngu'; ná ndya'a ngu' slo ngu' bi', masi tso'o tsa nchcui' ngu' jil'i lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo.

¹⁴ Li' ndyuna tyuu tya'a ñati cha' jil'i ycu'i Jesucristo nu Xu'na na, jlya ti' ngu' cha' bi' li'. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' bi', masi nu cuna'a, masi nu

qui'yu, ngusñi ngu' cha' jil'i ycu' nu Xu'na na.

15 Li' ndyaa ngu' quich'i bi', ndyaa qui'ya ngu' jil'i ngu' quicha nu ntsiya slo ngu'. Li' ngusta ngu' jil'i ngu' quicha bi' lo jaa', masi lo qui'ña, cha' tsaa lo'o ngu' jil'i ngu' quicha bi' ca to' calle su tyeje tacui Pedro. Ngua ti' ngu' masi cua'a ti tyacala' nu nda Pedro loo ngu' quicha bi', nu lo'o nteje tacui yu. Tyaca tso'o nu quicha bi' li'.

16 Nguañi cha' bi' lcaa quich'i cacua ti, lcaa su ndi'i ñati quicha; bi' cha' ñaa lo'o ngu' jil'i lcaa ngu' quicha nu ntsu'u slo ngu', lo'o jil'i ngu' nu cua ngusñi cui'i cuxi jil'i. Ñaa lo'o ngu' jil'i ngu' quicha bi' nde quich'i Jerusalén slo Pedro, lo'o jua'a ngua tso'o lcaa nu ngu' quicha bi' li'.

Nhcube' ngu' jil'i Pedro lo'o Juan

17 Ñasi' tsa xu'na sti jo'ó ña'a jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús tya clyo, xqui'ya cha' qui'ña'a tsa cña tlyu ndyu'ni ngu' cuentya jil'i Jesús. Lo'o jua'a ngu' saduceo nu tya'a ndya'a sti jo'ó ni, ti' ti' ngu' ña'a ngu' jil'i ngu' bi'.

18 Bi' cha' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' jil'i ca ta'a nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' tsaa lo'o ngu' jil'i ngu' bi' ne' chcu'a.

19 Nu lo'o ngua talya, li' ndyalaa sca xca jil'i ycu' Ndyosi, ngusaala toni'i su ntsu'u ngu' ne' chcu'a cha' tyu'u ngu' nde liya'. Lo'o

cua ngutu'u ngu' nde liya', li' nchcui' xca bi' lo'o ngu'.

20 —Yaa clya ma —nacui—, yaa ma ne' laa tonu jua cha' culu'u ma cha' jil'i Jesús jil'i tya'a ñati ma —nacui—. Ta ma cha' lo'o ngu' ñi'ya caca cucui cresiya jil'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

21 Ndaquiya' ngu' bi' jil'i cha' nu nchcui' xca bi' lo'o ngu'; bi' cha' lo'o nguxee, li' ndyat'i ngu' bi' ndyaa ngu' ne' laa tonu cha' culu'u ngu' cha' bi' jil'i ñati nu ndi'i ca bi'.

Li' ndyaa xu'na sti jo'ó lo'o ngu' tya'a ndya'a yu, ngulo yu cña cha' tyu'u ti'l'i lcaa ngu' cusu', lcaa nu laca loo jil'i ngu' Israel. Cuati ngulo yu cña cha' tsaa ngu', tsaa culo ngu' jil'i ngu' nu ntsu'u ne' chcu'a bi', cha' tyaa ngu' bi' slo yu.

22 Ndyaa ngu' li'; pana nu lo'o ndyalaa ngu' toni'i chcu'a, nga'aa tucui ntsu'u ne' chcu'a bi'. Hora ti nguxtyuu ngu' ñaa ngu' slo nu ngu' cusu' bi'.

23 —Ndyalaa ya toni'i chcu'a —nacui ngu' jil'i ngu' nu laca loo bi'—. Nga'a ya' toni'i chcu'a bi', lo'o ña'a ti tya ndi'i ngu' cua —nacui—. Pana nu lo'o ngusaala ya toni'i chcu'a, nga'aa tucui ndi'i ne' chcu'a na'a ya li'.

24 Ngulacua tsa ti' sti jo'ó lo'o nu laca loo jil'i ngu' policia nu nga'a cua, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nga'aa ntsu'u preso bi'.

25 Li' ndyalaa sca ñati slo ngu'.

—¿Ha ná jlo ti' ma mala ndi'i ngu' nu ngusu'ba ma jil'i

ne' chcuā la caa? —nacui yu jil'i nu ngu' cusu' bi'—. Cua ndi'i ngu' bi' ne' laa tonu nclyu'u ngu' jil'i ñati ca bi'.

²⁶ Hora ti ndu'u nu laca loo jil'i ngu' nu nga'a cua bi', ndyaa ndyiqui'ya jil'i preso bi'. Lo'o nu ngu' policia nu nga'a cua ni, ndyaa ngu' lo'o. Ná ngulo policia juersa jil'i ngu' lo'o ngusni ngu' bi' jil'i ngu', cha' ntsii policia jil'i ngu' quichi, ñi'ya si cu ngu' quee jil'i ycu' policia.

²⁷ Ñaa lo'o ngu' jil'i ngu' bi' slo ngu' cusu' cha' ca cuayá' jil'i ngu' bi'. Li' nguxana sti jo'ó nu laca loo bi' nchcui' lo'o ngu':

²⁸ —Cua ngulo ya cña jil'i mā —nacui sti jo'ó jil'i ngu' preso—, cha' ná culu'u mā cha' jil'i jyo'o Jesús bi' jil'i ñati —nacui—. ¿Na laca ngua jil'i mā juani? ¿Ni cha' laca ná nduna mā? —nacui—. Nclyu'u mā cha' bi' jil'i lcaa ngu' quichi Jerusalén re, lo'o jua'a nti' mā sta mā qui'ya jil'i ya cha' ndyujui ya jil'i Jesús.

²⁹ Nguxacui Pedro cha' jil'i sti jo'ó bi' li', cuentya jil'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo nchcui' yu:

—Ntsu'u cha' taquiya' ya jil'i cña nu ngulo ycu' Ndyosi jil'i ya, masi xa' cña culo ñati chalyuu jil'i ya —nacui Pedro jil'i ngu'—.

³⁰ Cua ndyujui mā jil'i Jesús, ngujui' ca'a mā jil'i lo crusi. Lo'o juani ni, ycu' Ndyosi nu ngua ycu' Ndyosi jil'i lcaa jyo'o cusu' ji'na, bi' laca Ni nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'.

³¹ Nchca jil'i Jesús bi' cuityi yu cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ñati chalyuu. Ycu' Jesús laca nu Xu'na na, bi' cha' la'a tsu' cui ca su ntucua Ni nda ycu' Ndyosi su tyi' Jesús. Ngua'ni Ni jua'a cha' caja ñi'ya caca tyuju'u ti' na nu laca na ngu' Israel jil'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, lo'o jua'a cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na li'.

³² Cha' liñi nchcui' ya lo'o mā cha' cua na'a ya jil'i ycu' Jesús bi'. Cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i lcaa ñati nu ndu'ni cña nu ngulo Ni jil'i ngu'. Lo'o jua'a Xtyi'i ycu' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' taca ca jlo ti' ya cha' chañi laca cha' jil'i Jesucristo nu nclyu'u ya jil'i lcaa ñati.

³³ Lye tsa ngunasi' ngu' cusu' li', lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu'; nti' tsa ngu' cujuui ngu' jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo bi' li'.

³⁴ Pana hora ti ndatu sca nu cusu' slo ngu' li'. Gamaliel naa nu cusu' bi'. Ngu' fariseo laca nu Gamaliel bi', nu tso'o tsa nclyu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i tya'a quichi tyi yu. Nclyu'u yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi sa'ni, lo'o jua'a ndiya tsa ti' lcaa ñati ña'a ngu' jil'i nu cusu' bi'. Juani nchcui' yu lo'o ngu' cha' tso'o la si tsa nu ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo bi' nde liya' sca hora ti.

³⁵ Lo'o li' nchcui' nu Gamaliel bi' lo'o lcaa ngu' cusu' bi':

—Cu'mā, laca mā loo jil'i

ngu' Israel —nacuĭ yu jĭĭ ngu'—, tso'o la si cui'ya na cuentya ñi'ya cña nu cua'ni na lo'o ngu' nu ndu nde liya' bi' —nacuĭ—.

³⁶ Ntsu'u ti' na cha' tya tsubi' la ngulaa sca nu qui'yu nu tyaala tsa, nu naa Teudas; ngutiĭ yu xi loyuu re. Jlya tsa ti' ngu' cha' nu nchcui' yu bi', cha' nacuĭ yu cha' ñati tlyu ngua yu. Li' ndya'a jacua siyento tya'a ñati lo'o yu; pana nu lo'o ndyujui ñati jĭĭ yu, li' ngusna lyiji nu ñati tya'a ndya'a yu li'. Ndye cha' jĭĭ yu jua'a ti li'.

³⁷ Chaca quiya' ndyalaa sca ngu' Galilea tyempo lo'o nguscua ngu' nu laca cña xtañi ngu' quichi, jyo'o Judas ngua bi'. Ngusi'yana jyo'o Judas bi' jĭĭ tyuu tya'a ñati cha' tyu'u lca'a ngu' jĭĭ yu, cha' xuu tya'a ngu' lo'o ngu' sendaru. Lo'o li' ñi'ya nu ngua jĭĭ Teudas bi', jua'a ngua lo'o Judas bi', cha' ndyujui ñati jĭĭ yu. Ndye cha' jĭĭ yu jua'a ti li', ngusna lcaa ngu' tya'a ndya'a yu.

³⁸ Bi' cha' juani, tso'o la si ná sca na cua'ni na lo'o ngu' nu ndu nde liya' bi'; tso'o la si nga'aa cala' na jĭĭ ngu' bi'. Si ñati ti ngulo cña jĭĭ ngu' bi', tye cha' jĭĭ ngu' jua'a ti li';

³⁹ si chañi cha' ycui' Ndyosi laca nu ngulo Ni cña jĭĭ ngu' bi', cu'ma ná nchca jĭĭ ma cua'ni tye ma cha' jĭĭ ngu' bi' li'. Na nxuu tya'a ma lo'o ycui' Ndyosi laca si cua'a ma jĭĭ ñati jĭĭ Ni.

⁴⁰ Ndyuna ngu' cusu' cha'

nu nchcui' nu cusu' bi' lo'o ngu'. Li' ngusi'ya ngu' jĭĭ ngu' nu ndu nde liya' bi' cha' tyaa ngu' nde niĭ chaca quiya'. Ngulo ngu' cña jĭĭ xca cha' quijiĭ jĭĭ preso bi'. Li' liñi tsa ngulo ngu' cusu' bi' cña jĭĭ preso bi', cha' nga'aa chcui' ngu' cha' jĭĭ Jesucristo lo'o xa' ñati. Lo'o cua ndye cha', li' ndyaa laja ti ngu' nu ngua tsa'a jĭĭ Jesucristo.

⁴¹ Ndu'u ngu', chaa tsa ti' ngu' li', masi cua nchcube' ngu' nu laca loo bi' jĭĭ ngu' xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jĭĭ Jesús.

⁴² Lcaa tsá nclyu'u ngu' jĭĭ ñati ne' laa tonu, lo'o jua'a nde to' tyi ñati; xcui' nclyu'u ngu' cha' jĭĭ Jesucristo jĭĭ ngu', cha' Jesús laca ycui' nu Xu'na na, cha' bi' laca nu nta-jatya tsa ngu' jĭĭ tya tsubi' la.

6

Nda ngu' cña jĭĭ nu cati tya'a ñati

¹ Tyempo bi' ngua quiña'a la ngu' tya'a ngu' judío nu cua ngusñi cha' jĭĭ Jesucristo, pana ná stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' nu nchcui' cha' griego lo'o ngu' nu nchcui' cha'cña jĭĭ ngu' judío:

—Ná stu'ba ndacha ngu' na cacu nu cuna'a ti'i —nacuĭ ngu' nu nchcui' cha' griego—. Ná tso'o ndu'ni ngu', cha' nda ngu' jĭĭ nu cuna'a ti'i nu nchcui' cha'cña jĭĭ ngu' judío, lo'o jua'a ná nda ngu' jĭĭ nu cuna'a ti'i tya'a ya nu nchcui' cha' griego —nacuĭ ngu'.

² Bi' cha' nguane nu tii tyu-cuaa tya'a ngu' bi' jĭĭ ngu'

cha' tyu'u ti' lcaa ngu' nu laca ñati jil' Jesucristo, cha' chcu' ngu' lo'o ñati bi':

—Ntsu'u cña ji' ya cha' culu'u ya cha' ji' ycu' Ndyosi ji' lcaa ñati —nacu' ngu' nu ngua tsa'a ji' Jesús bi'—, bi' cha' ná tso'o si xcui' ndya'a tyiquee ya ji' na cacu' ngu' re —nacu' ngu' bi'—.

³ Cu'ma ngu' tya'a na, tso'o la si subi ma tya chcati tya'a ngu' tya'a ma nu caca cña bi', cha' stu'ba ti xtyucua ngu' ji' lcaa ngu' ti' tya'a na. Nga'a cha' caca ngu' bi' ñati nu tso'o tsa nchcu' ngu' ji', ñati nu nclyacua tso'o ti', ñati nu ntsu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji' cha' ta la juersa ji', cha' taca cña'asii tso'o ngu' lcaa na nu ntsu'u ji'na. Tso'o si jua'a laca ñati nu cua'a lo ma cña ji' cha' caca ngu' cña bi'.

⁴ Li' caja la xi tyempo cha' chcu' ya lo'o ycu' Ndyosi, cha' culu'u ya cha' ji' Jesucristo ji' xa' ñati.

⁵ —Tso'o lacua —nacu' lcaa ngu'—, jua'a cua'ni ya.

Li' ngusubi ngu' ji' Esteban, sca yu nu jlya tsa ti' ji' Jesucristo; chañi cha' ntsu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji' yu bi'. Lo'o jua'a ngusubi ngu' ji' Felipe, lo'o ji' Prócoro, lo'o ji' Nicanor, lo'o ji' Timón, lo'o ji' Parmenas, lo'o ji' Nicolás nu ngu' quichi Antioquía. Ñi'ya nu jlya ti' ngu' judío, jua'a jlya ti' Nicolás nu ngua tya clyo la.

⁶ Li' ndyaa lo'o lcaa ñati nu ndi' bi' ji' nu cati tya'a ngu' bi' slo nu tii tyucuaa tya'a

ngu' nu ngua tsa'a ji' Jesucristo tya clyo. Lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ni, nchcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi cha' ji' nu cati tya'a ngu' bi'. Cuati ngusta ya' ngu' hique nu cati tya'a ngu' bi' chacuayá' ji' ycu' Ndyosi, cha' tyanu ngu' lo cña bi'.

⁷ Lcaa tsa'nda ngu' cha' ji' ycu' Ndyosi lo'o quiña'a la ñati nu ntaja'a cua'a jyaca ji' cha' bi'. Jua'a ngua quiña'a la ngu' nu ndyaca tsa'a cha' ji' Jesucristo nde quichi Jerusalén, lo'o jua'a ngua tyuu tya'a sti jo'ó ji' ngu' judío nu ngusñi cha' ji' Jesucristo li'.

Ngusñi ngu' ji' Esteban

⁸ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu Esteban bi' xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi. Cua'nda ycu' Ndyosi chacuayá' cha' ngua'ni yu tyuu tya'a cña tonu cha' cube tsa ti' xa' ñati.

⁹ Pana ntsu'u ñati nu li'jya ngutu'u nde xa' loyuu nu naa Cirene, lo'o ngu' quichi Alejandría, lo'o ngu' Cilicia, lo'o ngu' Asia; ca ta'a ngu' ndya'a ngu' ne' laa ji' ngu' libertades, su ndyu'u ti' ngu' nu ngua preso ji' ngu' tsubi' la. Li' nguxana ngu' bi' nxuu tya'a tsa ngu' lo'o Esteban.

¹⁰ Ná ngua ji' ngu' cua'ni ngu' ngana ji' Esteban, cha' cua'nda Xtyi'i ycu' Ndyosi juersa ji' yu cha' caja ñi'ya xtyacui yu cha' lo'o ngu' bi'.

¹¹ Li' nguane ngu' bi' ji' xa' ñati cha' ta ngu' xi cha' cuiñi lo'o ngu' quichi. Nacu' ngu' cuiñi bi' cha' cua'ndyuna ngu'

cha' suba' nu nchcui' Esteban ji'i ycu' Ndyosi; lo'o jua'a ji'i jyo'o Moisés nchcui' yu cha' cuxi, nacui ngu' cuiñi bi'.

¹² Nda ngu' cuiñi bi' cha' bi' lo'o lcaa ngu' quichi, masi lo'o ngu' cusu', masi lo'o ngu' nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi' lo'o ngu', ngunasí' tsa ngu' ji'i Esteban li'. Ngusñi ngu' ji'i yu, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu slo ngu' nu laca loo cha' caca cuayá' ji'i yu lo'o ngu'.

¹³ Lo'o jua'a ndacua nga'a ngu' nu nchcui' cha' cuiñi bi':

—Lcaa tsá chiya'a nchcui' nu qui'yu re —nacui ngu' cuiñi bi'—. Nchcui' ca'a yu ji'i laa tonu re, lo'o jua'a nchcui' ca'a yu ji'i quityi nu nscua cña lo, la cui' cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na —nacui'.

¹⁴ Cua ndyuna ya lo'o nchcui' yu re cha' cua'ni ñu'u Jesús ji'i laa tonu re, la cui' Jesús Nazaret ni. Lo'o jua'a xa' la cha' ngulu'u yu ji'i ñati, nu ná stu'ba lo'o cha' nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la; pana cua nguscua liñi jyo'o Moisés lcaa ña'a cña ji'i ycu' Ndyosi nu nga'a cha' cua'ni na —nacui' nu ngu' cuiñi bi' ji'i ngu'.

¹⁵ Ña'a tsa ngu' cusu' nu laca loo bi' ji'i Esteban li', cha' ñi'ya ña'a loo xca ji'i ycu' Ndyosi, jua'a ña'a loo Esteban, cha' laca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya ji'i.

7

Cha' nu nchcui' Esteban lo'o ngu' nu laca loo

¹ Li' nchcuane xu'na sti jo'ó ji'i Esteban:

—¿Ha cha' liñi laca cha' nu nchcui' ngu' re? —nacui'.

² Nguxacu' Esteban cha' ji'i li':

—Cu'ma ngu' cusu', cu'ma ngu' tya'a quichi tyi na —nacui' yu—, cui'ya ma cha' clyu ti' 'na, chcui' na' xi lo'o ma —nacui' yu—. Tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'i Ni. Cua sa'ni ngulu'u loo Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na nu ngua naa Abraham. Tya ndi'i jyo'o cusu' bi' nde quichi tyi yu, nde loyuu su cuentya Mesopotamia, cha' bilya tyalaa yu ca quichi Harán nu ngua li'.

³ “Xtyanu nu'u ji'i loyuu quichi tyi nu'u, tyu'utsu' nu'u ji'i ngu' tya'a nu'u”, nacui' ycu' Ndyosi ji'i Abraham bi' li'. “Tsa nu'u ca chaca chalyuu ca su culu'u na' jinu'u cha' tyi' nu'u”, nacui' Ni.

⁴ Bi' cha' ngutu'u Abraham loyuu ji'i ngu' Caldea, ndyaa yu quichi Harán, ndyanu yu ca quichi bi' tyuu yija. Nu lo'o ngujuii sti Abraham, li' ngulo ycu' Ndyosi cña ji'i yu cha' tsa yu tyijyu' la ña'a cuayá' nu ndyalaa yu loyuu re su ndi'i na juani.

⁵ Pana ná nda ycu' Ndyosi chacuayá' caja yuu ji'i yu tsiya' ti, lo'o jua'a ni sca sñi' Abraham ná ntsu'u tyempo bi'. Li' nchcui' ycu' Ndyosi lo'o yu: “Ta na' yuu re jinu'u, jua'a ji'i sñi' nu'u ca tiya' la, nu lo'o cua ntsu'u nu sube

jinu'u", nacuī ycuī Ndyosi jī'jī yu.

⁶ Lo'o li' nda ycuī Ndyosi cha' lo'o Abraham chaca quiya': "Tsaa sñi' ste' nu'u nde ca chaca chalyuu", nacuī Ni. "Li' tyanu ñati jinu'u tyijyu' chaca tyajacua siyento yija, su xcube' ngu' ca tyi jī'jī ñati jinu'u", nacuī Ni. "Ntsu'u cha' cua'ni ngu' cña jī'jī ngu' ca tyi bi' laja ti, ná lo'o caya'.

⁷ Li' xcube' na' jī'jī ngu' bi' xqui'ya cha' ti' tsa xcube' ngu' jī'jī ñati jinu'u. Tyu'u ñati jinu'u loyuu bi' li', tyaa ngu' ca nde chaca quiya', cua'ni tlyu ngu' bi' jna' li'."

⁸ Ngüiñi cha' jī'jī ycuī Ndyosi lo'o jyo'o Abraham li'; bi' cha' ngulo Ni cña jī'jī yu cha' xi'yu ngu' quiji lcaa nu qui'yu sñi' yu, cha' jua'a tyi'u ti' sñi' yu cha' cua ngüiñi cha' jī'jī ycuī Ndyosi lo'o sti ngu'. Jua'a ngua cha', ngusi'yu jyo'o Abraham quiji sñi' nu ntsu'u cua snu' ti tsā ngula; la cui' Isaac ngua naa sñi' yu. Nu lo'o cua ngusu' jyo'o Isaac bi', li' ngula sñi' yu, lo'o la cui' jua'a ngua'ni yu, cha' ngusi'yu quiji sñi' yu. Jacob ngua naa sñi' yu, lo'o li' tii tyucuaa tya'a sñi' ngula jī'jī jyo'o Jacob bi'; jyo'o cusu' jī'jī lcaa na laca ngu' bi'.

⁹ Tsaca sñi' Jacob ngua naa José. Ngua sca tsā ngua ñasi' tsa tya'a yu jī'jī nu José bi', bi' cha' ndyujui' ngu' jī'jī yu jī'jī xa' ñati. Ngüi'ya ngu' jī'jī nu José bi', ndyaa lo'o ngu' jī'jī yu ca loyuu su cuentya Egipto. Pana ná ngulaya' ycuī Ndyosi jī'jī José,

¹⁰ ngua'ni Ni cha' nga'aa ngua'ni cuxi ngu' lo'o yu li'. Tyempo bi' ntsu'u rey jī'jī ngu' Egipto nu ngua naa Faraón, lo'o li' ngua'ni ycuī Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' Faraón cha' ngu' tii ngua nu José bi'. Bi' cha' ndiya ti' rey Faraón jī'jī yu, nda rey cña jī'jī yu, cha' ngua nu José bi' loo jī'jī lcaa ngu' Egipto, lo'o jua'a jī'jī lcaa msu nu ntsu'u toni'jī jī'jī rey Faraón bi'.

¹¹ Lo'o li' ndyalaa sca jbi'ña loyuu Egipto, lo'o jua'a ca loyuu su cuentya Canaán. Ti' tsa ña'a ndyanu ngu', nga'aa ngujui na cacu jyo'o cusu' jī'na.

¹² Li' ngujui cha' jī'jī Jacob cha' tya ntsu'u na cacu ngu' ca loyuu Egipto, bi' cha' ngulo yu cña jī'jī sñi' yu cha' tsaa squi'ya ngu' nscua' cha' cacu ngu' lo'o tya'a ngu', la cui' sñi' yu bi' laca jyo'o cusu' jī'na. Li' ndyaa ngu' bi' sca quiya'.

¹³ Lo'o ndyaa ngu' nu nchca tyucuaa quiya', li' ngua cha' ndyuloo ngu' jī'jī jyo'o José, cha' la cui' tya'a ngu' laca yu. Ngua cuayá' ti' rey Faraón tilaca laca sti José, tilaca laca tya'a yu li'.

¹⁴ Lo'o li' nda José cha' ndyaa cacha' jī'jī sti yu cha' tyaa nu cusu' ca su ndi'jī yu lo'o lcaa tya'a yu. Cua ntsu'u snayala tyii nga'yu tya'a ngu' tya'a sti José tyempo bi'.

¹⁵ Ndyaa nu Jacob bi' nde loyuu su cuentya Egipto lo'o lcaa tya'a ngu' li', jua'a tya ndalo nu cusu' xi tyuu yija hasta ña'a cuayá' nu ngujui yu. Li' ngujui lcaa sñi' jyo'o

Jacob, nu jyo'o cusu' ji'na bi' ni.

¹⁶ Pana ná ndyanu tyijya jyo'o cusu' ji'na ca loyuu su cuentya Egipto, cha' nu lo'o ndu'u ngu' ndyaa ngu', ndyaa lo'o ngu' ji'i tyijya jyo'o bi', cha' xatsi' ngu' ji'i tyijya chaca quiya' ne' tyuquee nde quich̄i Siquem; tyuquee bi' ngua nu ngüi'ya jyo'o Abraham ji'i ngu' Hamor nu ngua tya sa'ni la, cha' tsaasñi' tsaasñi' xatsi' ji'i ycu'i'.

¹⁷ 'Cua ndyat̄u la tya'a jyo'o cusu' ji'na ca loyuu su cuentya Egipto; li' ndyalaa tyempo nu nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la, tyempo cha' tyu'u ngu' tyaa ngu'.

¹⁸ Xa' rey ngua loo ji'i ngu' Egipto li', nu bilya cuna tilaca ngua jyo'o José bi'.

¹⁹ Nguñilo'o rey bi' ji'i jyo'o cusu' ji'na, nguxcube' rey bi' ji'i ngu'. Jua'a ngulo rey bi' cña cha' xcuaa ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu ji'i ngu', cha' cajaan cubi', cha' nga'aa cat̄u la ngu' bi'.

²⁰ Tyempo bi' ngula jyo'o Moisés, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycu'i' Ndyosi ña'a ji'i nu piti bi'. Sna co' ti nguti'i yu lo'o xtya'a yu lo'o sti yu, cha' nguxcati' xtya'a yu ji'i yu.

²¹ Li' ndyalaa tyempo nu ntsu'u cha' xcuaa ngu' cusu' ji'i cubi' bi'. Pana sca nu cuna'a sñi' rey xña'a bi' nquije cubi' bi' ji'i, ndyi'ya ji'i ndyaa to' tyi li' cha' caca cubi' sñi' miña'a.

²² Nu lo'o cua ngusu' la nu

Moisés bi', ngua tsa'a yu lcaa cha' nu jlo ti' ngu' tii nde loyuu su cuentya Egipto. Jlo tsa ti' nu Moisés bi' ña'a cha' nu chcui' yu lo'o ngu', cha' ngua tsa ji'i yu.

²³ 'Cua ntsu'u tu'ba yija Moisés, lo'o nti' tsa yu tsaana'a yu ji'i ngu' Israel tya'a yu, si tso'o ndi'i ngu'.

²⁴ Li' na'a yu ji'i sca ngu' Egipto nu ti'i tsa nchcube' ji'i sca ngu' Israel. Nguxtyucua Moisés ji'i nu ngu' tya'a yu bi', ngujui' yu ji'i nu ngu' Egipto bi' ña'a cuayá' nu ndyujui' yu ji'i bi'.

²⁵ Ndi'ya ngulacua ti' Moisés li': "Juani ngua cuayá' ti' tya'a na' cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' Israel tya'a na' xqui'ya na'". Jua'a ngulacua ti' nu Moisés bi', pana si'i cha' bi' nti' ngu' Israel tya'a yu.

²⁶ Nguxee chaca ts̄a ndyalaa yu ca su ngusu' tya'a tucua tya'a ngu' Israel. Ná ndiya ti' Moisés cha' nxu' tya'a ngu' bi': "¿Ni cha' laca nxu' tya'a ma?" nacui' yu ji'i ngu' li'. "La cui' ca ngu' tya'a na laca ma. Ná tso'o cha' nxu' tya'a ma."

²⁷ Li' ntejeya' chaca nu xña'a la bi' ji'i Moisés, nguxacui' cha' ji'i yu ndi'ya: "¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo ji'i cua?" nacui' ji'i nu Moisés bi', "¿Ha cua'ni cuayá' nu'u ji'i cua?" nacui'.

²⁸ "Ñi'ya nu ndyujui' nu'u ji'i nu ngu' Egipto bi' la caa, ¿ha jua'a cujuu' nu'u jna' nti' nu'u juani?"

29 Nu lo'o ndyuna Moisés cha' bi', li' ngusna yu, ndyaa yu ca chaca chalyuu su naa Madián. Ngu' xta laca nu Moisés bi', nu nguti'i yu loyuu bi'. Ngujui clyo'o yu li', lo'o jua'a ngujui tucua tya'a sñi' qui'yu yu.

30 'Cua nteje tacui tu'ba yija, li' ntsu'u sca tsá nga'a Moisés sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu'. Cacia ti sca ca'ya nu naa Sinaí, ca bi' ndya'a yu li'. Na'a yu sca yaca quiche' ndyaqui, pana laja quii' bi' ngulu'u loo sca xca ji'i ycu' Ndyosi ji'i yu.

31 Ndube tsa ti' Moisés li'. Ndyaa yu cacua la xi slo yaca quiche' bi', lo'o li' ndyuna yu cha' nu nhcui' ycu' Ndyosi nu Xu'na na lo'o yu:

32 "Ycu' Ndyosi laca na'", nacui nu Xu'na na. "La cui' na' laca, ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jinu'u jna'", nacui Ni. "Lo'o jyo'o Abraham, lo'o jyo'o Isaac, lo'o jyo'o Jacob ngua'ni tlyu ngu' 'na." Ndyutsij tsa nu Moisés bi' li', hasta nhcua tya yu; nga'aa ngua ña'a cui'ya yu ji'i quii' tsiya' ti.

33 Chaca quiya' nhcui' ycu' nu Xu'na na lo'o yu li': "Clyo clyu nu'u caña nu nga'a quiya' nu'u", nacui Ni, "cha' slo na' ndu nu'u. Tacati tsa ca nde cha' ycu' Ndyosi laca na'.

34 Cua na'a na' ji'i lcaa ngu' Israel tya'a nu'u ca su ndi'i ngu' nde loyuu Egipto. Cua ngusubi na' ji'i lcaa cu'ma cha' caca ma ñati' 'na, pana juani lye tsa nhcube' ngu'

cuxi bi' ji'i ñati' 'na. Ndyuna na' cha' xñi'i tsa ndañi nxi'ya ngu', bi' cha' ndyalaa na' cha' cua'ni lyaá na' ji'i ngu'. Juani culo na' cña jinu'u cha' xtyuu nu'u tya nu'u nde loyuu su cuentya Egipto chaca quiya'."

35 'Nu ngua sa'ni la ná ntaja'a ngu' Israel tya'a yu cha' caca nu Moisés bi' loo ji'i ngu': "¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo ji'i cua, cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'i cua?" nacui ngu' ji'i yu sa'ni la. Pana la cui' Moisés bi' ni, cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i yu cha' caca yu loo ji'i ngu' Israel tya'a yu, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi', cha' ti' tsa nhcube' ngu' bi'; bi' cha' ngulo ycu' Ndyosi cña ji'i Moisés nu lo'o na'a yu ji'i xca ji'i ycu' Ndyosi ndu laja yaca quiche' su ndyaqui bi'.

36 Nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji'i jyo'o Moisés cha' cua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' ca loyuu su cuentya Egipto. Xqui'ya cha' ngua ji'i yu ngua'ni yu cña tonu bi', bi' cha' ngua ji'i yu ngulo yu cña ji'i lcaa ngu' Israel tya'a yu, cha' ngutu'u ngu' loyuu su cuentya Egipto nguta'a lo'o Moisés ji'i ngu' bi'. Xa' ngua'ni yu cña tonu to' tyujo'o nu naa Tyujo'o Nga'a. Li' nguta'a yu lo'o ngu' nde sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu', lo'o jua'a chaca quiya' ngua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' ji'i ycu' Ndyosi. Cua tu'ba yija nguta'a nu Moisés bi' lo'o ngu'.

37 La cui' Moisés ngua nu nchcui' lo'o ngu' bi' ndi'ya: “Cua ngulo ycui' Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' ji' Ni lo'o ma, la cui' jua'a culo Ni cña ji' chaca ngu' tya'a na nde loo la”, nacui' nu Moisés bi' ji' ngu' nu ngua li'.

38 La cui' Moisés bi' nga'a lo'o ngu' ca su ndyu'u ti' ngu' cla'be loyuu btyi bi'. Li' nchcui' xca' ji' ycui' Ndyosi lo'o nu cusu' bi' ca lo xlya ca'ya su naa Sinaí. Lo'o jua'a nda Moisés cha' bi' lo'o lcaa ngu' bi', la cui' jyo'o cusu' ji'na laca ngu' bi'. Nu cha' nu cua nchcui' Moisés lo'o ngu' bi' li', ná nga'a cha' tye cha' bi' tsiya' ti; bi' cha' tya ntsu'u cha' nu nguscua jyo'o Moisés bi', cha' ca cuayá' ti' na ji' juani.

39 'Pana ná ndyuna tso'o jyo'o cusu' ji'na cha' nu nda Moisés lo'o ngu', cha' ná nti' ngu' cua'a jyaca' ngu' ji'. Ndyi'u tsa ti' ngu' cha' ji' loyuu su cuentya Egipto, bi' cha' ngua ti' ngu' xtyuu ngu' loyuu bi' chaca quiya'.

40 Tya ntsu'u nu Moisés bi' lo ca'ya, lo'o li' ndi'ya nguane ngu' ji' jyo'o Aarón nu ngua sca sti jo'ó: “¿Ha ná cuiñá nu'u sca jo'ó cuentya ji'na cha' cua'ni tlyu na ji', ñi'ya ndu'ni tlyu ngu' ji' sca jo'ó?” nacui' ngu' ji' nu Aarón bi'. “Cua ngulu'u Moisés tyucui' ji'na su ngutu'u na loyuu su cuentya Egipto, pana juani nga'aa jlo ti' na na laca ngua ji' yu bi'.”

41 Li' ngüiñá ngu' sca toro cuañi' lo'o oro cha' caca bi'

jo'ó ji' ngu'. Ndyujuii ngu' bata ca slo jo'ó bi' ji' ngu', cha' ta ngu' msta' ji' jo'ó, cha' cua'ni tlyu ngu' ji' jo'ó bi'. Chaa tsa ti' ngu' lo'o na'a ngu' ji' jo'ó nu ngüiñá ycui' ca ngu' ji'.

42 Xa' ña'a cha' ngulacua ti' ycui' Ndyosi ña'a Ni ji' ngu': “Culaya' na' ji' ngu' jua tsiya' ti cha' ndyu'ni ngu' cña cuxi bi' li'”, nacui' Ni. “Xcui' cha' xña'a nti' ngu' jua.” Jua'a ngulacua ti' ycui' Ndyosi, bi' cha' nguxtyanu Ni ji' ngu' cha' cua'ni tlyu ngu' bi' ji' lcaa na nu ntsu'u nde cua; jo'ó laca cuichaa ngua ti' ngu' li', jo'ó laca co' ngua ti' ngu', lo'o cualya, lo'o cuii. Xcui' cha' cuxi ngua'ni ngu' li'. Cuentya ji' cha' cuxi nu ngua'ni ngu', bi' laca cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi ji' ycui' Ndyosi ndi'ya:

Ngu' Israel laca lcaa ma; nguta'a yu'u ma tu'ba yija lo nati' btyi, nacui' ycui' Ndyosi.

¿Ni cha' laca ná ngua'ni tlyu ma 'na tyempo bi' lo'o ndyujuii ma na'ni bi'?

Si'i na tyucui tyiquee ma nda ma na'ni bi', cha' caca ni' msta' na.

43 Ndyi'ya lo'o ma ji' ni' sube ji' jo'ó Moloc,

ndyi'ya lo'o ma ji' sca cuii nu laca jo'ó Renfán;

tucua tya'a jo'ó bi' ngüiñá ma cha' caca jo'ó bi' xu'na ma.

Bi' cha' cua'ni na' cha' tsa lo'o ngu' xa' tsu' ji' ma nde chaca chalyuu nu tyijyu' la;

t₁sa₁ m₁ chaca t₁su', nde quich₁
Babilonia cha' chcube'
m₁ cajua.

Jua'a nchcui' y₁cui' Ndyosi lo'o
nguscua jyo'o cusu' cha' ji'i Ni
lo quityi nu ngua sa'ni.

⁴⁴ 'Nguta'a yu'u jyo'o cusu'
ji'na ca lo nat₁i' btyi. Ntsu'u
sca ni'i quiji' na'ni ti ji'i
ngu', nu ndyi'ya lo'o ngu' ji'i
ndya'a ngu', cha' ndyi'u ti'
ngu' ji'i y₁cui' Ndyosi xqui'ya
ni'i quiji' bi'. Y₁cui' Ndyosi
ngulu'u cña ji'i jyo'o Moisés
bi' ñi'ya nu cuiñá ngu' ni'i bi'.

⁴⁵ Nu lo'o ngujuii nu Moisés
bi', li' ngusubi Ni ji'i jyo'o Jo-
sué cha' caca yu loo ji'i jyo'o
cusu' ji'na. Lo'o ni'i quiji' bi',
ña₁ lo'o ngu' ji'i lo'o ndyalaa
ngu' loyuu re. Li' ngulo'o
y₁cui' Ndyosi ji'i xa' la ñati,
ngulo'o Ni ji'i lcaa ngu' ca tyi
bi', cha' tyanu yuu re laja ti.
Nguxtyanu ngu' ji'i ni'i quiji'
bi' to' tyi sca ñati hasta ña'a
cuayá' nu ndyalaa tyempo
lo'o ngua jyo'o David loo ji'i
ngu'.

⁴⁶ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee
y₁cui' Ndyosi ña'a Ni ji'i nu
David bi'. Li' ngua ti' David
cuiñá sca ni'i su caca tyi y₁cui'
Ndyosi, cha' y₁cui' Ndyosi laca
loo ji'i ñati ji'i Jacob.

⁴⁷ Pana ná tso'o nti' y₁cui'
Ndyosi cha' cua'ni David
jua'a; nu lo'o cua nguloo
sñi' jyo'o David nu ngua naa
Salomón, li' nda y₁cui' Ndyosi
chacuayá' ji'i yu cuañi' bi',
cha' cuiñá yu ni'i bi'.

⁴⁸ Lo'o y₁cui' Ndyosi ni, ná
ntaja'a Ni tyanu Ni ne' ni'i
nu ngüiñá ñati ti, cha' laca
y₁cui' Ndyosi loo ji'i lcaa ca

chalyuu. Ñi'ya nguscua sca
jyo'o cusu' cha' cuentya ji'i
y₁cui' Ndyosi tya sa'ni la:

⁴⁹ Ntsu'u tyi na' nde cua,
nacu' y₁cui' Ndyosi nu
Xu'na na.

Sca ti na' ndyi'ya loo na' ji'i
tyucui ña'a chalyuu,
nacu' Ni,

bi' cha' ná ca cuiñá sca ñati
chalyuu sca ni'i su tyi'i
na', nacu' Ni,

ná ntsu'u su xtyii cña' na'.

⁵⁰ Y₁cui' na' ngüiñá na' lcaa na
nu ntsu'u tyucui ña'a
chalyuu.

⁵¹ Tya nchcui' la Esteban
lo'o ngu' cusu' li':

—Ná ntaja'a m₁ taquiya'
m₁ cha' nu nchcui' y₁cui'
Ndyosi lo'o m₁. Tacalya tsa
hique m₁, cha' ná nduna m₁
cha' ji'i y₁cui' Ndyosi tsiya'
ti; jua'a lcaa ts₁ ch₁ nti' m₁
lo'o nclyacua ti' m₁ cha' ji'i
Xtyi'i y₁cui' Ndyosi. La cui'
ñi'ya ngua'ni jyo'o cusu' ji'na
cha' cuxi sa'ni, la cui' jua'a
ndyu'ni m₁ juani.

⁵² Cua nguxcube' jyo'o
cusu' ji'na ji'i lcaa jyo'o cusu'
nu ngua tu'ba ji'i y₁cui' Ndyosi
cha' nchcui' Ni lo'o ñati cua
sa'ni. Cua ndyujuii ngu' bi'
ji'i jyo'o cusu' nu nguscua
cha' ji'i y₁cui' Ndyosi ndi'ya:
“Tyalaa sca ñati nde chalyuu
re; x₁cui' lubii tsa cresiya ji'i
yu bi' caca”, nacu' jyo'o cusu'
bi'. Lo'o jua'a tsubi' ti cua
ndyalaa la cui' ñati nu nchcui'
quityi cha' ji'i. Chiya'a tsa
ngua'ni m₁ nu lo'o ndyujuii
m₁ ji'i yu.

⁵³ Xca ji'i y₁cui' Ndyosi laca
nu nda cha' ji'i y₁cui' Ndyosi

lo'o mā sa'ni la, cña nu ngulo ycuí' Ni jí'í mā laca cha' bi'. Tya ntsu'u quityi bi' jí'í mā juani, pana ná ntaja'a mā taquíya' mā jí'í cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o mā lo quityi bi'.

Ndyujuii ngu' jí'í Esteban

⁵⁴ Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban, ngua ñasi' tsa ngu' li', tyaala tsa ndi'í cloo ngu' cha' ñasi' ngu'.

⁵⁵ Nxña'a Esteban nde cua, li' na'a yu sca xee tlyu tsa nu ngua'ni Xtyi'i ycuí' Ndyosi cha' ña'a yu jí'í; xee jí'í ycuí' Ndyosi ngua bi'. Lo'o li' na'a yu jí'í ycuí' Jesús ndu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycuí' Ndyosi.

⁵⁶ —Ña'a mā yi'a —nacui' Esteban jí'í ngu' li'—, cua ngusaala ycuí' Ndyosi nde cua —nacui'—. Cua na'a na' jí'í ycuí' nu nda Ni jí'í lijya cha' laca yu ñati, ndu yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycuí' Ndyosi.

⁵⁷ Cuii tsa ngusi'ya ngu' li', ndacu' ngu' jyaca' ngu' cha' nga'aa nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban.

⁵⁸ Ntejeya' ngu' jí'í nu Esteban bi', lo'o li' yala ntchaa ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' jí'í yu nde to' quichi. Li' ngu' ngu' quee jí'í yu cha' cujuui ngu' jí'í yu, pana ngusta ngu' bi' ste' ngu' ca su ndu sca yu cuañi' nu naa Saulo.

⁵⁹ Laja lo'o ngu' ngu' quee jí'í nu Esteban bi', nchcui' yu lo'o Jesús:

—Jesús Xu'na na' —nacui' Esteban—, cua'ni nu'u cha' tso'o qui'ya nu'u cresiya jna'.

⁶⁰ Li' ngucha sti' yu lo'o lye tsa nchcui' yu chaca quiya':

—Xu'na na' —nacui' yu—, ná sta nu'u qui'ya jí'í ñati re cha' ngu' ngu' quee jna' —nacui' Esteban jí'í Jesús.

Lo'o jua'a tsa tsiya' ca ngu-juii yu li'.

8

Tyaala tsa Saulo jí'í ñati jí'í Jesucristo

¹ Tso'o tsa ngua ti' nu Saulo bi', cha' cua ndyujuii ngu' jí'í Esteban. La cui' tsa bi' nguxana yu, ti'í tsa nchcube' yu jí'í ngu' nu ntsu'u cha' jí'í lo'o Jesucristo ca quichi Jerusalén. Lya' tsa ti' yu jí'í ngu' bi'; bi' cha' ngusñi ngu' tyucuii, ndyaa ngu' xa' la quichi nde loyuu su cuentya Judea, lo'o jua'a loyuu su cuentya Samaria. Pana nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a jí'í Jesucristo tya clyo ni, ndyanu ngu' bi' nde Jerusalén.

² Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu xñi'í tsa ti' xqui'ya cha' ngujuui Esteban. Tyuu tya'a ngu' bi', ngu' nu tyucui tyiquee ngu' ndyu'ni tlyu ngu' jí'í ycuí' Ndyosi ni, ndyaa lo'o ngu' bi' jí'í jyo'o Esteban ca su nguatsi'; jua'a nxi'ya tsa ngu' nu ndyaa lo'o jí'í bi'.

³ Lo'o nu Saulo bi' ni, ngua ti' yu cha' lye tsa xcube' yu jí'í lcaa ñati jí'í Jesucristo li'. Ndyati yu ca ni'í jí'í ngu', ntejeya' yu jí'í ngu' qui'yu bi', ntejeya' yu jí'í ngu' cuna'a bi',

cha' tyaa lo'o yu ji'i ngu' ne' chcuā.

Ndyalaa cha' ji'i Jesús loyuu su cuentya Samaria

4 Lo'o nu ngu' nu ndyaa xa' quichī bi' ni, nda ngu' cha' ji'i Cristo nu Xu'na na lo'o ngu' lcaa quichī ca su ndyaa ngu'.

5 La cui' jua'a ndya'a sca ñati nu naa Felipe, ndyaa yu nde loyuu su cuentya Samaria; li' ndyalaa yu sca quichī ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichī bi'.

6 Tso'o tsa ndyuna lcaa ngu' quichī cha' bi', lo'o jua'a na'a ngu' cña tonu cuentya ji'i ycu' Ndyosi nu ngua'ni Felipe slo ngu'.

7 Ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o tyuu tyaa' ngu' quicha, jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Cui' nxi'ya ngu' nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i, cuati ndu'u nu cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi' ndyaa. Lo'o jua'a ngua tso'o ngu' nu quicha quiya', ngua tso'o ngu' nu nchcu' tyijya.

8 Tso'o tsa ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichī bi' li'.

9 Quichī bi' ndi'i sca nu qui'yu nu naa Simón, ngu' cucha'a laca bi'. Nchcui' nu Simón bi' cha' ngu' tlyu laca ycu' ca; lo'o jua'a ngusñi ngu' quichī cha' nu nchcui', jlyu ti' ngu' cha' laca nu Simón bi' sca ñati tlyu.

10 Ndaquiya' ngu' culiya' ji'i; lo'o jua'a ngu' ti'i, lo'o ngu' nu laca loo ji'i quichī, lo'o nu sube, lcaa ngu' lo'o tyaa' ngu' ndyuna tso'o ngu'

lcaa cha' nu nchcui' nu Simón bi'.

—Cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji'i nu qui'yu re cha' cua'ni cua ña'a ca cña tonu nu nti' yu cua'ni yu —nacui' ngu' quichī bi' li'.

11 Cua tyuu yija ngua'ni cucha'a nu Simón bi' ji'i lcaa ñati quicha, bi' cha' jlyu ti' ngu' lcaa cha' nu nchcui' yu cucha'a bi', nu lo'o bilya tyalaa Felipe quichī bi'.

12 Li' ndyalaa Felipe ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ngu' quichī; ndacha' yu ji'i ngu' ñi'ya caca si laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Felipe li', ngusñi ngu' cha' bi'; bi' cha' ntyucuatya yu ji'i lcaa ñati nu ngusñi cha' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a.

13 Lo'o ycu' Simón ni, ngusñi cha' bi' li', jua'a ntyucuatya Felipe ji'i. Li' lcaa tsa ndya'a lca'a ji'i Felipe, cha' ndube tsa ti' Simón lo'o na'a lcaa cña tonu nu ngua'ni nu Felipe bi'.

14 Li' ndyuna ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo nu ndyanu ca Jerusalén cha' lo'o ngu' Samaria bi', cua ngusñi ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi. Cuati ngulo ngu' bi' cña ji'i Pedro lo'o Juan cha' tsa'a ngu' ca loyuu su cuentya Samaria bi'.

15 Ndyalaa ngu' ca bi', li' nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i lcaa ngu' quichī nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo ca bi', ngüijña ngu' ji'i ycu' Ndyosi cha' ta Ni Xtyi'i ycu' Ni, cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

16 Bilya tyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' bi', masi cua ntyucuatya Felipe jil'i ngu' nu lo'o ngua ti' ngu' caca ngu' ñati jil'i Jesucristo.

17 Ngusta ya' Pedro lo'o Juan hique ngu', li' ndyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' bi'.

18-19 Na'a Simón cha' nu lo'o ngusta ya' ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo hique ngu', ndyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' li'. Nhcui' Simón lo'o ngu' bi' li':

—Ta na' cñi jil'i ma' si xtyucua ma' jna' cha' jua'a cua'ni na' xi cña jua —nacui' Simón—. Lo'o na' ntã' cha' sta ya' na' hique ñati cha' tyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' —nacui'.

20 —Stu'ba ti cua'ni tye ycuil' Ndyosi jinu'u lo'o lcaa cñi jinu'u —nacui' Pedro jil'i Simón li'—. Nu cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ycuil' Ndyosi, ná taca ca caya' bi' —nacui'—.

21 Ná ntsu'u cha' jinu'u lo'o ycuil' Ndyosi tsiya' ti, bi' cha' ná ta Ni chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña lo'o ya.

22 Culochu' nu'u jil'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' caca hcui' nu'u lo'o ycuil' Ndyosi cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' jinu'u jil'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni nu'u.

23 Jlo ti' na' lcaa ña'a cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' tyaala tsa nu'u; ya' nu xña'a cua ntsu'u nu'u, bi' cha' ndacha' na' jinu'u juani cha' culochu' nu'u jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jinu'u.

24 Nguxacui' Simón cha' jil'i ngu' li':

—Cua'ni ma' cha' tso'o hcui' ma' lo'o ycuil' nu Xu'na na cuentya jna' —nacui' Simón jil'i ngu'—, cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' 'na —nacui'—, cha' nga'aa cua'ni ycuil' Ndyosi ñi'ya nu nacui' ma' jna'.

25 Quiña'a la cha' jil'i ycuil' Ndyosi ngulu'u Pedro lo'o Juan jil'i ngu' li', nhcui' ngu' ñi'ya ngua lcaa cha' jil'i Jesús. Lo'o li' ndu'u ngu' ya'a ngu' nde Jerusalén. Cla'be tyucui' nteje tacui' ngu' tyuu quichi' loyuu su cuentya Samaria, ngulu'u ngu' jil'i ngu' lcaa quichi' bi' ñi'ya nu ndu'ni lyaá Jesús jil'i ñati chalyuu.

Ndyacua tya'a Felipe lo'o sca ngu' Etiopía

26 Lo'o li' nhcui' sca xca jil'i ycuil' Ndyosi lo'o Felipe:

—Nslo nu'u tyucui' nu ndu'u Jerusalén ndyaa nde quichi' Gaza. Tsa nu'u xi tyucui' bi' —nacui' xca bi' jil'i Felipe.

Nscua tyucui' bi' nde sca nati' btyi su ná ntsu'u hitya.

27 Li' ndu'u Felipe ndyaa tyucui' bi', lo'o li' na'a jil'i sca nu qui'yu ngu' Etiopía. Sca ñati tlyu laca nu cusu' bi', cha' laca yu loo jil'i lcaa cñi nu ntsu'u jil'i reina nu laca loo jil'i loyuu Etiopía bi'; nu cuna'a reina bi' ngua naa Candace. Cua ndyaa nu qui'yu bi' Jerusalén cha' cua'ni tlyu yu jil'i ycuil' Ndyosi.

28 Li' ngxtyuu tyucui' ñaa yu cha' tyaa quichi' tyi yu.

Ntucua yu ne' carreta nu ntojolaqui cuayu ji'i, nchcui' yu lo quityi nu nguscua jyo'o Isaías cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

²⁹ Nchcui' ycui' Ndyosi lo'o Felipe li'; Xtyi'i ycui' Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'i Felipe nchcui' ndi'ya:

—Yaa nu'u cha' jyacua ji'i carreta jua —nacui' Ni ji'i Felipe.

³⁰ Ngusna tsa Felipe ndyaa lca'a ji'i carreta li'. Sii' ti carreta ndya'a xi, lo'o jua'a ndyuna cha' nu nchcui' nu cusu' bi' lo quityi laja lo'o ntucua ne' carreta; la cui' quityi nu nguscua jyo'o Isaías ngua bi'. Li' nguxana nchcui' Felipe lo'o nu cusu' bi':

—¿Tsaa xi la? —nacui' Felipe ji'i.

—Tsa'a xi.

—¿Ha nchca cuayá' ti' nu'u cha' nu nchcui' nu'u lo quityi cua? —nacui' Felipe ji'i.

³¹ —Ná nchca jna' cha' ná ntsu'u nu culu'u 'na —nacui' nu cusu' bi' li'—. Tyacui' nu'u ne' carreta re cha' tyaa na stu'ba ti.

Li' ndyaa tucua Felipe ne' carreta lo'o nu cusu' bi'.

³² Stu'ba ti nchcui' tyucuaa ngu' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi nu ntsu'u ya' nu cusu' bi'; la cui' laca' quityi su na'a cui'ya nu cusu' bi', la cui' se'i bi' nchcui' tyucuaa ngu' li'. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

Tsaa lo'o ngu' ji'i yu cha' cujuui' ngu' ji'i, ñi'ya si laca yu sca xlya'.

Lo'o jua'a, ñi'ya ndu'ni xlya' nu ná nxi'ya lo'o nsi'yu ngu' quicha' hichu' ni', jua'a cua'ni yu nu cala nde loo la;

masi cujuui' ngu' ji'i yu, ná sca cha' xacui' yu ji'i ngu' bi' li'.

³³ Lye tsa xcube' ngu' ji'i yu bi', cha' ná ñi'ni cua'ni cuayá' ngu' nu laca loo ji'i yu.

La cui' jua'a, ná caca chcui' na cha' tya caja sñi' yu, xqui'ya cha' cua cujuui' ti ngu' ji'i yu bi'; nga'aa tyiquee' tyi'i yu nde chalyu li'.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi'.

³⁴ Li' nchcuane nu cusu' Etiopía bi' ji'i Felipe:

—Cua'ni nu'u cha' tso'o culu'u xi jna' lo quityi re —nacui' yu ji'i—. ¿Ti ji'i cujuui' ngu' nacui' quityi re? —nacui' yu—. ¿Ha nguscua ca jyo'o cusu' Isaías cha' ji'i ycui' ca ti? ¿Ha si'i cha' ji'i chaca nu qui'yu nguscua jyo'o cusu' bi'?

³⁵ Nguxacui' Felipe cha' ji'i nu cusu' bi' li'; ngulu'u Felipe ñi'ya nu ndyu'u cha' nu nscua lo quityi bi' ji'i, lcaa cha' ji'i Jesucristo ngulu'u ji'i nu cusu' bi' li'.

³⁶ Nu lo'o ndyaa ngu' tyucui' bi', li' ndyalaa ngu' ca su ntsu'u hitya. Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o Felipe:

—Nde nscua hitya —nacui' yu—. ¿Ha ná cua'ni cha' tso'o ta chacuayá' tyucuatya nu'u jna'?

³⁷ —Tso'o —nacui' Felipe ji'i—. Tso'o si chañi cha'

tyucui tyiquee nu'u ngusñi nu'u cha' jil'i Jesucristo.

—Cua ngusñi na' cha' bi' tu'ni —nacu'i nu' cusu' bi'—. Jlya ti' na' cha' sca ti' Jesucristo laca Sñi' ycu'i' Ndyosi.

³⁸ Li' nchcui' nu' cusu' bi' lo'o msu' jil'i cha' tsatu' carreta jil'i cha' ca'ya nu' cusu' bi' loyuu lo'o Felipe. Ndyaa ngu' lo' hitya, ntyucuatya Felipe jil'i nu' cusu' bi' li'.

³⁹ Ndyee ntyucuatya jil'i, li' ndu'u ngu' lo' hitya bi'. Hora ti' ndyaa Felipe, ndyaa lo'o Xtyi'i ycu'i' Ndyosi jil'i cha' tsa chaca se'i; nga'aa na'a nu' cusu' bi' jil'i Felipe li'. Ndyaa nu' cusu', nu' ngu' Etiopía bi' ni, ndyaa yu' ca loyuu quich'i tyi yu' li'; jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu' cusu' bi' li'.

⁴⁰ Nu' lo'o ngua tii nu' Felipe bi', cua ndyalaa quich'i Azoto. Ndyaa nde su' ndi'i tyuu' tya'a quich'i cha' culu'u cha' jil'i Jesucristo jil'i ñati' bi'. Ca tiya' la, li' ndyalaa Felipe nde quich'i Cesarea.

9

Nguxcutsa'a ycu'i' Ndyosi cresiya jil'i Saulo

¹ Ña'a ti' ñasi' tsa Saulo jil'i lcaa ngu' nu' ngusñi cha' jil'i ycu'i' nu' Xu'na na. Nti' tsa Saulo xcube' yu' jil'i ngu' bi', ña'a cuayá' nu' cujuui yu' jil'i ngu' nti' yu; bi' cha' ndyaa yu' ca slo xu'na sti' jo'ó jil'i ngu' judío,

² cha' nti' yu' culo yu' quityi chacuayá' jil'i cha' tsa sca' yu' jil'i ngu' nu' ngusñi cha' jil'i Jesucristo. Nti' yu' tsa yu'

quich'i Damasco cha' culu'u yu' quityi chacuayá' bi' jil'i ngu' nu' laca loo ne' laa bi', nu' laa jil'i ngu' judío bi'. Li' nti' Saulo sca' jil'i ñati' jil'i Jesucristo quich'i bi', cha' xtyuu yu' tyaa lo'o yu' jil'i ngu' nde Jerusalén; masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a, lcaa ti' ña'a ñati' bi' tejeja' yu' jil'i ngu', nti' yu.

³ Ngusñi yu' tyucui' ndyaa yu' ca quich'i Damasco bi' li'. Cua tyalaa ti' yu' quich'i bi', li' tsi tsiya' ca ngua'a sca xee tlyu' jil'i ycu'i' Ndyosi slo yu; lcaa su' ndu' Saulo ntyiji'i xee bi' lo' yuu.

⁴ Nclyú yu' lo' yuu lo'o ndyuna yu' cha' nu' nda ycu'i' Ndyosi lo'o yu:

—Saulo, Saulo —nacu'i Ni—, ¿ni' cha' laca lye tsa nxuu' tya'a nu' lo'o na'?

⁵ —¿Tilaca laca nu' u, Cusu'? —nacu'i Saulo.

—Jesús laca na' —nacu'i Ni—. Na' nxuu' tya'a nu' lo'o na' laca —nacu'i Ni—. La cui' ca nu' ndu'ni cha' quicha ti' ycu'i' nu' u. Ñi'ya nu' ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu' u; na' ntyiji'i quiya' toro la cui' se'i su' ndatu' ngu' yaca cha' siyu' ni', lo'o jua'a nu' u, ndu'ni ñu' u jil'i ycu'i' ca ti' nu' u.

⁶ Lye tsa nchcu'a Saulo cha' ndyutsi' yu' li'.

—¿Ñi'ya nu' nti' nu' u cha' cua'ni na', Xu'na? —nacu'i Saulo li'.

—Tyatu' nu' u ni' —nacu'i Jesús jil'i— cha' tye tyalaa ca quich'i Damasco jua. Ca ndacua ndi'i sca ñati' nu'

culu'u jinu'u ñi'ya caca cña nu cua'ni nu'u cuentya jna'.

7 Ndyutsij tsa ngu' tya'a ndya'a Saulo, nga'aa ngua chcu' ngu' li'; cua ndyuna ngu' cha'nchcu'ycui' Ndyosi lo'o Saulo, masi ná na'a ngu' jil'i Ni, tilaca laca nu cua nchcu'.

8 Li' ndatu Saulo, ngusaala yu cloo yu; pana nga'aa ngua ña'a yu, ngua talya loo yu tsiya'ti. Li'ntejeya'chaca ñati ya' yu cha' nga'aa ngua ña'a yu, ndyaa lo'o ngu' jil'i yu nde quichj Damasco.

9 Sna tsá ndyanu yu sca nil'i ti; ná sca na ndyacu yu chu' sna tsá, ni xixi ca na, ná ndyo'o yu, lo'o xcui' talya ña'a xee cloo yu.

10 La cui' quichj Damasco ndil'i sca nu qui'yu nu naa Ananías, nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo. Ñi'ya laca lo'o nchcu' xcalá na, jua'a nchcu'ycui' nu Xu'na na lo'o Ananías bi'.

—Ananías —nacuj Ni.

—Nde ti nga'a na', Xu'na —nacuj Ananías.

11 —Yaa nu'u tonil'i jil'i Judas nu ntucua to' calle liñi bi' —nacuj nu Xu'na na—, yaa xcuane nu'u jil'i ngu' bi' si ndil'i Saulo nu ca tyi quichj Tarso ndacua. Nta' cha' tsa nu'u ca slo yu bi', xqui'ya cha' nga'a yu nchcu' yu lo'o ycui' Ndyosi Sti na' juani.

12 La cui' jua'a cua ngua'ni Ni cha' nchcu' xcalá yu; laja xcalá yu na'a yu jinu'u cha' ndyaa nu'u slo yu cha' cua'ni nu'u jo'o jil'i cloo yu, cha' sta

ya' nu'u lo yu cha' tyaca tso'o cloo yu chaca quiya'.

13 —Xu'na —nacuj Ananías—, tyuu quiya' cua ndañi cha' nu nchcu' ngu' jil'i nu Saulo bi', cha' tyaala tsa yu jil'i ñati jinu'u nu ndil'i nde quichj Jerusalén.

14 Lo'o juani cua ndyalaa yu quichj re, ndyi'ya lo'o yu jil'i quityi chacuayá' jil'i xu'na sti jo'ó cha' sca' jil'i cua, lcaa ngu' tya'a ya nu ngusñi ya cha' jil'i ycui' nu'u.

15 Nguxacuj ycui' nu Xu'na na cha' jil'i Ananías li':

—Ntsu'u cha' tsa nu'u ca slo nu Saulo bi' —nacuj Ni jil'i—. Cua ngusubi na' jil'i yu cha' cua'ni yu cña jna' —nacuj Ni—. Tsa yu bi' ca slo ngu' xa' loyuu, tsa yu ca slo nu laca xu'na loyuu tyijyu', lo'o jua'a tsa yu ca slo tya'a ma, nu ngu' Israel bi'. Ta yu cha' jna' lo'o lcaa ñati ca su tya'a yu, bi' laca cña jna' nu cua'ni yu.

16 Culu'u na' jil'i yu ñi'ya cha' til'i nu tyacua jil'i yu lo'o ta yu cha' jna' lo'o ñati.

17 Li' ndyaa Ananías slo Saulo ca to' tyi Judas bi'. Ndyati Ananías nil'i, ngusta ya' yu lo Saulo, nchcu' yu lo'o nu Saulo bi' li':

—Saulo, tya'a na' —nacuj yu—. La cui' Jesucristo nu laca Xu'na na cua ngulu'uloo Ni jinu'u tyucuij su lijya nu'u ca quichj re. Lo'o nu juani cua ngulo nu Xu'na na cña 'na cha' caa na' slo nu'u cha' cua'ni na' jo'o jil'i cloo nu'u, cha' caca ña'a nu'u chaca quiya'; bi' cha' lijya na' slo

nu'u juani, xqui'ya cha' nti' Xtyi'i ycui' Ndyosi tyanu ne' cresiya jinu'u.

¹⁸ Nu lo'o ndyaala cloo Saulo, ngua ti' yu cha' ngutu'u sca na cloo yu, ñi'ya si laca sa yu'be quiiji. Hora ti ngua tso'o cloo yu li', ña'a tso'o yu chaca quiya'. Li' ntyucuatya Ananías ji'i yu.

¹⁹ Lo'o li' ndyacu Saulo cha' quije juersa ji'i yu chaca quiya', cha' ñi'ya ngua yu tya tsubi' la, jua'a ndyaca yu chaca quiya'. Li' stu'ba nguti'i yu xi lo'o ñati' ji'i Jesucristo ca quichi' Damasco bi'.

Nhcui' Saulo cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichi' Damasco

²⁰ Hora ti nguxana Saulo ndya'a yu lcaa ne' laa ji'i ngu' judío quichi' bi', ngulu'u yu ji'i ngu' cha' chañi' cha' laca Jesús nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi.

²¹ Quiña'a tsa ngulacua ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Ha si'i Saulo jua laca nu lye tsa nhcube' ji'i ñati' ji'i Jesucristo ca quichi' Jerusalén? —nacu' ngu' ji'i tya'a ngu'—.

¿Ha si'i nu jua laca nu ndyalaa nde quichi' re cha' sca' ji'i ñati' bi', cha' caca cuayá' ji'i ngu' ca slo xu'na sti jo'ó?

²² Lye la ngulu'u Saulo ji'i ngu' cha' chañi' cha' Cristo laca ycui' Jesús, la cui' nu cua nda ycui' Ndyosi ji'i yaa chalyuu. Nga'aa ngujui la ñi'ya nu xacu' ngu' cha' ji'i nu Saulo bi' li', lcaa tya'a ngu' judío nu ndi'i quichi' Damasco bi'.

Ngulaá Saulo ji'i ngu' judío

²³ Cua nteje tacui tyuu tsa, li' nguane ngu' judío ji'i tya'a ngu' cha' cujuu' ngu' ji'i Saulo.

²⁴ Pana ngua tii Saulo cha' cua nti' ngu' cujuu' ngu' ji'i. Ca to' quichi' bi' ntsu'u sca lo'o tlyu, xcui' quee laca lo'o bi'; cua tsa lo'o bi', lo'o jua'a lcaa to' lo'o bi' nga'a ngu' cua cha' xñi' ngu' ji'i Saulo. Ntsu'u ngu' cua to' lo'o tsa talya.

²⁵ Ngua sca talya, li' ndyalaa xi tya'a ñati' ji'i Jesucristo; ndyacu' ngu' que lo'o bi', cha' culo ngu' ji'i Saulo ne' lo'o. Li' ndyati' Saulo ne' sca chcubi tlyu, lo'o li' nda'ya ngu' ji'i Saulo, ngua'ya yu chaca chu' lo'o lo'o reta; ndu'u yu ne' chcubi li', ngusñi yu tyucui' ndyaa yu.

Ndyalaa Saulo ca Jerusalén

²⁶ Ndyalaa Saulo ca quichi' Jerusalén li', ndyalaa yu slo ñati' ji'i Jesucristo ca quichi' bi'. Pana ndyutsii ngu' bi' ji'i Saulo, cha' ná jlyá ti' ngu' cha' chañi' cha' cua ngusñi yu cha' ji'i Jesús.

²⁷ Li' ndyaa lo'o Bernabé ji'i yu slo ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, cha' hcui' yu lo'o ngu':

—Cua na'a Saulo re ji'i ycui' nu Xu'na na —nacu' Bernabé ji'i ngu'—. Cua na'a yu ji'i ycui' Jesús nu lo'o ndya'a yu nde quichi' Damasco, nhcui' Ni lo'o yu li' —nacu'—. Lo'o jua'a ná ndyutsii Saulo li', ngulu'u yu cha' ji'i Jesucristo ji'i ngu' quichi' bi'.

28 Li' jlya tso'o ti' ngu' cha' nu nchcui' Bernabé ji'i Saulo, bi' cha' ndyanu Saulo lo'o ngu' quichí Jerusalén cha' tya'a ndya'a ngu' cña laca yu.

29 Lo'o jua'a ná ndyutsij yu, nda yu cha' ji'i ycuí' Jesús lo'o ngu' quichí bi'. Pana ndi'i xi ngu' judío nu nchcui' cha' griego, nchcui' ngu' bi' lo'o Saulo li'; lye tsa nxuu tya'a ngu' lo'o yu li', hasta ngua ti' ngu' bi' cujuui ngu' ji'i yu.

30 Ngua tii nu ngu' tya'a ndya'a lo'o Saulo cha' nti' ngu' bi' cujuui ngu' ji'i yu, bi' cha' ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde quichí Cesarea. Nchcui' ngu' lo'o Saulo li', cha' tso'o la si tyaa yu ca quichí Tarso.

31 Li' ndyaa ti'i ti' ñati ji'i Jesucristo, masi ca loyuu Judea, masi ca loyuu Galilea, masi ca loyuu Samaria; lcaa tsá ndyaca tsa'a la ngu' cha' ji'i Jesucristo. Ndyu'ni tlyu ngu' ji'i Jesús, lo'o jua'a ndyu'ni ngu' lcaa cña nu nti' ycuí' Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ngu'. Xtyi'i ycuí' Ndyosi nda juersa ji'i ngu' bi', lo'o jua'a ndyatú la ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús li'.

Ngua'ni Pedro jo'o ji'i Eneas

32 Lo'o nu Pedro bi' ni, ndya'a Pedro slo lcaa ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, lcaa ti quichí su ndi'i ngu' bi'. Li' ndyalaa yu ca su ndi'i ñati ji'i Jesucristo bi' ca quichí Lida.

33 Lo'o jua'a ndi'i sca nu qui'yu quicha nu naa Eneas

quichí bi'; cua nchcui' tyucuí yu, cua snu' yija ntsiya yu lo qui'ña li'.

34 Li' nchcui' Pedro lo'o yu quicha bi':

—Eneas —nacui— cua ngua'ni Jesucristo cha' ndyaca tso'o nu'u juani —nacui—. Bi' cha' tyatu nu'u, xcua tso'o late' lo qui'ña cua.

Hora ti ndatu Eneas li'.

35 Lcaa ñati na'a ngu' ji'i nu Eneas bi', cha' ndyaca tso'o yu; na'a ngu' tya'a quichí tyi yu, lo'o jua'a ngu' quichí Sarón na'a ngu' ji'i yu. Li' ngusñi ngu' cha' ji'i ycuí' Jesús nu Xu'na na, ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'.

Ndyu'ú Dorcas chaca quiya'

36 Cua ndi'i sca nu cuna'a nu naa Tabita nde quichí Jope, jua'a ñati ji'i Jesucristo laca ma' bi'. Dorcas nchcui' ngu' cha'cña ji'i ngu' griego ji'i ma'. Tso'o tsa tyiquee nu cuna'a bi', tso'o tsa nxyucua ma' ji'i lcaa ngu' ti'i.

37 Pana la cui' tyempo nu lo'o ndi'i Pedro quichí Lida, ngusñi sca quicha ji'i ma', ngujuui ma' li'. Nu lo'o cua nguxcaata ngu' ji'i jyo'o, li' ndyaa lo'o ngu' ji'i ngusta ngu' ji'i ca chaca ba'a ni'i bi' nde cua.

38 Cua ngujui cha' ji'i ngu' cha' ndi'i Pedro quichí Lida, bi' cha' nguane nu ñati ji'i Jesucristo ji'i tucua tya'a ñati ji'i cha' tsaa ngu' cuane ngu' ji'i Pedro cha' caa yu hora ti, cha' cacua ti quichí Jope ndi'i

quichĭ Lida bi'. Ngulaa ngu' slo Pedro li', nchcui' ngu' lo'o yu:

—Cua'ni cha' tso'o caa nu'u nde quichĭ Jope lo'o ya hora ti —nacui' ngu' ji'i nu Pedro bi' li'.

³⁹ Hora ti ndu'u Pedro lijya lo'o ngu' li'. Nu lo'o ndyalaa ngu' ca toni'i, ngulu'u ngu' ji'i Pedro macala su nscua jyo'o bi'. Ndi'i lcaa nu cuna'a ti'i ca slo, nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu' cha' cua ngujuii. Nda ngu' cha' lo'o Pedro cha' quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni nu jyo'o bi' lo'o ngu', jua'a ngulu'u ngu' ji'i yu lcaa late' nu cua nguyyaca nu jyo'o bi' cha' ta xlya'be ti ji'i ngu'.

⁴⁰ Nchcui' Pedro lo'o ngu' li':

—Tyu'u ma xi nde liya' —nacui' yu ji'i ngu'.

Nu lo'o ndye ndu'u ngu' nde liya', li' ndyatĭ stj' Pedro nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi. Nu lo'o ndye nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi, li' ndyaa yu nde su nscua jyo'o bi', nchcui' yu lo'o jyo'o bi' li':

—Tabita —nacui' yu—, tyatĭ nu'u juani.

Lo'o li' tsa tsiya' ca nguxuti'i Tabita bi' cloo; li' nguxña'a ji'i Pedro, hora ti ndaca'a li'.

⁴¹ Ngusni Pedro ya' ma', nguxatĭ yu ji'i ma'; li' ngusi'ya yu ji'i ngu' nu ndi'i nde liya'. Hora ti ñaa nu ñati' ji'i Jesucristo bi' nde ni'i lo'o lcaa nu cuna'a ti'i bi', na'a ngu' ji'i Tabita cha' cua ndyu'u ma' chaca quiya'.

⁴² Lcaa ngu' quichĭ Jope ni, nu lo'o ndyuna ngu' ñi'ya ngua cha' ji'i nu cuna'a bi', ndube tsa ti' ngu' li'; quiña'a tsa ngu' bi' ngusni ngu' cha' ji'i ycui' Jesús nu Xu'na na li'.

⁴³ Ndyanu Pedro tyuĭ tsa quichĭ Jope bi' li'; to' tyi Simón nu cuityi quiji, ca bi' ndyanu yu.

10

Nchcui' Pedro lo'o Cornelio

¹ Ndi'i sca nu qui'yu nu naa Cornelio ca quichĭ Cesarea; laca Cornelio capitán ji'i sca latya ngu' sendaru nu nacui' ngu' cha' latya Italiano laca ngu'.

² Ndyu'ni tlyu nu Cornelio bi' ji'i ycui' Ndyosi lo'o lcaa ngu' tya'a nga'a ti yu, masi ngu' xa' tsu' laca yu. Tso'o tsa tyiquee yu, nxyucua tsa yu ji'i ngu' ti'i. Lcaa tsa ntsu'u yu nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi.

³ Lo'o li' ntsu'u sca tsa ndyalaa sca xca ji'i ycui' Ndyosi slo yu bi', hora cua sna nde ngusii ndyalaa xca bi'. Ñi'ya ngua si nchcui' xcalá ti yu, jua'a ngua cha' bi'. Li' nchcui' xca bi' lo'o yu:

—Cornelio —nacui' xca ji'i yu.

⁴ Ndyutsii tsa Cornelio lo'o na'a yu ji'i xca bi' li'.

—Xu'na —nacui' yu—, ħni'ya cha' laca nti' nu'u jna'?

—Cua ndyuna ycui' Ndyosi cha' nu cua nchcui' nu'u lo'o Ni —nacui' xca bi'—. Lo'o jua'a cua na'a Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i, bi' cha' cua ndyi'u ti' ycui' Ndyosi jinu'u.

5 Juani culo nu'u cña jil'i ngu' cha' tsaá ngu' quich'i Jope. Quich'i bi' ndi'i sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro.

6 Cua ndyalaa yu toni'i jil'i chaca Simón nu laca cuityi quiji nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Ta nu Simón Pedro bi' sca cha' lo'o nu'u, ni cña ntsu'u cha' cua'ni nu'u.

7 Ndu'u xca jil'i ycu'i Ndyosi bi', ndyaa li'. Lo'o li' ngusi'ya Cornelio jil'i tucua tya'a msu jil'i, lo'o jil'i sca sendaru nu ndu'ni cña jil'i; lo'o sendaru bi' ndyu'ni tlyu yu jil'i ycu'i Ndyosi.

8 Li' nchcui' Cornelio lo'o nu ca ta'a sna ngu' lcaa ña'a cha' nu ngua jil'i ycu'i' tsa; li' ngulo yu cña jil'i ngu' cha' tsaá ngu' tsaqui'ya ngu' jil'i Pedro ca quich'i Jope bi'.

9 Nguxee chaca tsa ndya'a ngu' nde tyucui Jope. Lo'o ndyalaa nde hora, xi tya lyiji tyalaa ngu' quich'i bi'. La cui' hora bi' ndyacui Pedro ndyaa yu que ni'i cha' chcui' yu lo'o ycu'i' Ndyosi. Jlyacua tsa que ni'i bi'.

10 Li' ntucua Pedro ntyute' tsa yu, jña tsa ti' yu cacu yu li'; na cua nguxana ndyique' ngu' scuaa, pana tya lyiji xi caque'. Lo'o li' ngua'ya xcalá yu, nchcui' xcalá yu ña'a nu ntucua ti yu que ni'i bi'.

11 Laca cha' nxña'a yu nde cua, na'a yu ngusaala ycu'i' Ndyosi nde cua; ngutacui ñi'ya nti' sca tasá tlyu tsa nu ndyaaca' juu ca ta'a jacua jyaca, lijya ndati'i tasá bi' lo yuu. Jua'a ña'a nti' yu.

12 Tyuu tsa tya'a na'ni cuxi ntsu'u ne' tasá nu ndati'i nde lo yuu bi': ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni lu'be, lo'o jua'a ntsu'u cuaña.

13 Li' ndyuna Pedro cha' nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o yu, ngua ti' yu:

—Pedro —nacui Ni jil'i yu—, cujuui clyá nu'u jil'i na'ni cua cha' cacu nu'u jil'i.

14 —Ná nchca jna', Xu'na —nacui Pedro jil'i—. Ni sca quiya' bilya cacu na' cuaña' na'ni jua; na'ni cuxi laca jua cuentya jil'i cuare.

15 Xa' nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o yu li':

—Ná tso'o ñacu'i nu'u cha' na'ni cuxi laca jua, si cua nacui ycu'i' Ndyosi cha' lubii ni'.

16 Sna quiya' nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o Pedro jua'a, li' ndyuco'o tasá bi' ndyaa nde cua chaca quiya', ña'a ndacui ti lo'o juu.

17 Laja lo'o ndube tsa ti' Pedro, cha' ná ngua cuayá' ti' yu ni cha' laca nchcui' xcalá jua'a, li' ndyalaa ngu' bi' to' ni'i; la cui' nu ca ta'a sna ngu' nu ngulo Cornelio cña jil'i cha' caa ngu' laca ngu' bi'. Cua nchcuane ngu' jil'i ngu' quich'i mala ntucua tyi Simón nu laca cuityi quiji, jua'a ndyalaa ngu' to' ni'i.

18 Li' cui' ndacha' ngu' jil'i nu laca tyi si nga'a Simón Pedro.

19 Laja li' quiña'a tsa ngulacua ti' Pedro ni cha' nchcui' xcalá yu, lo'o li' nchcui' Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o yu:

—Cua ndyalaa sna tya'a ñati ncl yana ngu' jinu'u —nacui Ni jii Pedro ña'a ntucua ti yu que ni'i—.

²⁰ Cua'ya nu'u yala ti cha' tsa nu'u lo'o ngu' re. Ná cube ti' nu'u cha' jii ngu', na' ngulu cña jii ngu' cha' caa ngu' ca nde.

²¹ Li' hora ti ngua'ya Pedro cha' hcui' lo'o ngu' bi'.

—La cui' na' laca nu ndya'a ma ncl yana ma —nacui Pedro jii ngu'—. ¿Ni cña cua'ni ta na' jii ma nti' ma?

²² —Cua ngulo nu cusu' Cornelio cña jii ya cha' caa ya ca nde —nacui ngu' jii Pedro—. Tso'o tsa tyiquee nu Cornelio bi', ndu'ni tlyu yu jii ycu' Ndyosi, lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' lcaa ngu' judío tya'a nu'u jii nu cusu' bi'. Cua ndacha' xca jii ycu' Ndyosi jii Cornelio cha' ta yu jii ya caa ya ca nde, caqui'ya ya jinu'u cha' tsa na ca slo nu cusu' bi', ca quichi' Cesarea. Ntsu'u cha' cuna ycu' Cornelio cua ña'a ca cha' nu hcui' nu'u lo'o.

²³ —Tya ma ni'i —nacui Pedro jii ngu'—. Ntsu'u su caja' ma ca nde. Ca la quee tsa na cajua.

Nguxee chaca tsa, li' ndu'u ngu' quichi' Jope ndyaa ngu', ndyaa ngu' lo'o tucua sna tya'a ñati jii Jesucristo nu ca tyi quichi' bi'.

²⁴ Tsa nchca tyucua ndyalaa ngu' quichi' Cesarea. Nga'a Cornelio ntajatya jii ngu'; cua laca ndyu'u ti' ngu' toni' jii, lcaa ñati tya'a nu cusu' lo'o tya'a ndya'a ti ngu'.

²⁵ Nu lo'o ndyalaa Pedro to' tyi Cornelio, li' ndu'u nu cusu' ñaa nde liya', ndyatú sti' nde loo Pedro cha' cua'ni tlyu jii yu ngua ti' Cornelio, ñi'ya ndu'ni tlyu na jii ycu' Ndyosi.

²⁶ Hora ti ndaya' Pedro ya' Cornelio, nguxatu yu jii nu cusu' bi' li'.

—Tyatu nu'u, cusu' —nacui Pedro jii—, tyucuaa na laca na ñati chalyu ti.

²⁷ Tya nchcui' la Pedro lo'o ngu' lo'o ndyatú ngu' ndyaa ngu' ni'i. Li' na'a Pedro cha' cua quiña'a ñati ndyu'u ti' ni' bi'.

²⁸ Nda Pedro cha' lo'o ngu' bi' li':

—Jlo ti' ma cha' ná ntsu'u chacuayá' jii cua nu laca ya ngu' judío, cha' tyu'u ti' ya lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' —nacui Pedro jii ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá' tyati ya ni' jii ngu' xa' tsu' —nacui—. Pana cua ngulu'u ycu' Ndyosi jna' cha' ná tso'o hcui' na' jii xa' ñati cha' ñati cuxi laca ngu', cha' si'i ñati lubii laca ngu', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'.

²⁹ Bi' cha' lijya na' ca nde juani. Nu lo'o ndyalaa ti msu jinu'u ca slo na', hora ti ndu'u na' lijya na' lo'o ngu' re; nga'aa nchcui' tsa na' lo'o msu bi'. Bi' cha' juani, ¿ni cña cua'ni ta na' jii cu'ma nti' ma?

³⁰ Nguxacu' Cornelio cha' jii Pedro li':

—Cua ngua jacua tsa nchcui' na' lo'o ycu' Ndyosi su nga'a na' ni'i re —nacui jii

Pedro—, lo'o hora ti ndyalaa sca ñati slo na' nu lacu' late' ngati, hasta ntyiji'i xee ndubi lo late' bi'. Hora cua sna nde ngusii ndyalaa yu bi', nu lo'o bilya cacu na' li'.

³¹ Nhcui' yu bi' lo'o na': "Cornelio", nacui yu, "cua ndyuna ycu' Ndyosi cha' nu nhcui' nu'u lo'o Ni, jua'a cua na'a ycu' Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i; bi' cha' cua ndyi'u ti' ycu' Ndyosi jinu'u.

³² Juani culo nu'u cña jii' ngu' cha' tsaa ngu' quichi Jope; quichi bi' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro. Tsaa ngu', tsaa cacha' ngu' jii' yu cha' caa yu ca nde. Cua ndi'i yu to' tyi chaca Simón nu laca cuiti qui'i nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Nu lo'o tyalaa yu ca nde, li' culu'u yu sca cha' nu tso'o tsa jinu'u."

³³ Jua'a nacui ñati bi' jna' —nacui Cornelio—. Bi' cha' hora ti ngulo na' cña jii' ngu' cha' tsaa ngu' ca su ndi'i nu'u. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ndyalaa nu'u slo na' juani; bi' cha' cua ndyu'u ti'i lcaa tya'a ya se'i ti chacuayá' jii' ycu' Ndyosi, cha' cuna ya lcaa cha' nu cua nda ycu' Ni lo'o nu'u cha' hcui' lo'o ya.

Cha' nu nhcui' Pedro lo'o ngu' slo Cornelio

³⁴ Li' nguxana Pedro ngulu'u yu jii' ngu' bi':

—Juani cua ngua cuayá' ti' na' cha' stu'ba tsa ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o lcaa ñati chalyu —nacui—.

³⁵ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni jii' lcaa ñati chalyu nu chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' jii' ycu' Ni, ñati nu ndu'ni lcaa ña'a cha' nu nti' Ni.

³⁶ Cua nda ycu' Ndyosi cha' lo'o ya nu laca ya ngu' Israel, cha' ti ti tyi'i cresiya jii' ñati chalyu xqui'ya Jesucristo, nu laca Xu'na lcaa ñati.

³⁷ Jlo tso'o ti' ma ña'a cha' nu nteje tacui tya tsubi' la loyuu re, su ca tyi ngu' judío. Cloyo nda Juan cha' bi' lo'o ngu' nu lo'o ntyucuatya jii' ngu', li' nda Jesús cha' bi' lo'o ngu' ca loyuu su cuentya Galilea. Tiya' la li' nda Jesús cha' bi' lo'o lcaa ngu' tya'a ngu' Israel.

³⁸ Jlo ti' ma ñi'ya nguti'i Jesús chalyu, la cui' Jesús Nazaret. Cua ngusubi ycu' Ndyosi Sti yu jii' Jesús, nda la Ni juersa jii' nu Jesús bi' nu lo'o ndyalaa Xtyi'i ycu' Ni lo yu. Lcaa su nguta'a yu ngua'ni yu cha' tso'o lo'o ñati, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu quicha tsa, masi ñati nu ntsu'u tsa cha' ti'i jii' xqui'ya cha' ngusni cui' cuxi jii' ngu'. Ngua'ni Jesús cña jua'a, cha' nguxtyucua ycu' Ndyosi jii' yu.

³⁹ Cua na'a ya lcaa cña nu ngua'ni Jesús ca quichi Jerusalén, lo'o jua'a cña nu ngua'ni yu lcaa quichi tyi ngu' judío tya'a ya. Na cua nguta'a ya lo'o yu, bi' cha' chañi cha' nu nhcui' ya lo'o ma. Li' ntejeya' ngu' jii' Jesús, ngujui'i ca'a ngu' jii' yu lo crusi; jua'a ngujuii yu li'.

40 Pana nu lo'o ndya'a sna tsa, li' ngua'ni ycuil' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'.

41 Li' ndu'u tucua yu nde su ndi'j ya; ná na'a lcaa ngu' quichj bi' jil' yu, cua laca ti ñati tya'a ya na'a ya jil' yu. Cua ngusubi ycuil' Ndyosi jil' ya cha' culu'u ya cha' jil' ycuil' Ni jil' xa' ñati, bi' cha' cua na'a ya jil' Jesús lo'o ndyu'ú yu chaca quiya'. Stu'ba ti ndyacu ya lo'o ycuil' yu li'.

42 Tya li' cua ngulo Jesús cña jil' ya cha' ta ya cha' liñi jil' ycuil' lo'o ñati, cha' cua nda ycuil' Ndyosi cña jil' nu Jesús bi', cha' cua'ni cuayá' yu jil' lcaa ñati chalyuu, masi nu cua ngujui, masi nu tya lu'ú.

43 Na cua nguscua jyo'o cusu' xi cha' lo quityi jil' ycuil' Ndyosi nu ngua sa'ni; lcaa quityi bi' nchcui' cha' ntsu'u cha' caa sca ñati tlyu lo yuu chalyuu tyempo nde loo la; bi' laca nu cuityi yabe' nu ntsu'u jil' lcaa ñati, si xñi ngu' cha' jil' yu, nacuj cha' nu nscua lo quityi bi'. Na cua ndyalaa yu bi' lo yuu re juani, Jesús naa yu.

Ndyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil' ngu' xa' tsu'

44 Tya ndu Pedro nchcui' lo'o ngu' bi', lo'o li' ndyalaa Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil' lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nclyu'u Pedro jil' ngu'.

45 Ndube tsa ti' ñati jil' Jesucristo tya'a ndya'a Pedro. Ngu' judío laca ngu' bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o ngu' xa' tsu', cua nda

ycuil' Ndyosi Xtyi'i ycuil' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil' ngu'.

46 Li' jlo ti' nu ngu' judío bi', cha' chañi cha' cua nda ycuil' Ndyosi Xtyi'i ycuil' Ni jil' Cornelio lo'o jil' tya'a yu, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nchcui' ngu' bi' cha'cña jil' ngu' xa' quichj, masi bilya chcuil' ngu' jua'a nquicha'. Lo'o jua'a lye tsa ngua'ni tlyu ngu' bi' jil' ycuil' Ndyosi. Li' nchcui' Pedro lo'o tya'a ndya'a yu:

47 —Ñi'ya nu lo'o ndyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil' na, la cui' jua'a cua ndyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil' ngu' re juani —nacuj Pedro jil' tya'a ndya'a yu—, bi' cha' tso'o la si tyucuatya na jil' ngu' re.

48 Li' nchcui' ngu' bi' lo'o ñati tya'a Cornelio bi':

—Tso'o la si tyucuatya ya jil' ma juani, cha' ca cuayá' ti' ngu' quichj re cha' ñati jil' Jesucristo laca ma.

Lo'o li' xa' nchcui' nu ngu' ca tyi lo'o Pedro cha' tyanu yu la xi lo'o ngu' bi'.

11

Nchcui' Pedro lo'o ñati jil' Jesucristo ca Jerusalén

1 Cua ngujui cha' jil' quiña'a ñati nu ndi'j loyuu su cuentya Judea, cha' lo'o ngu' xa' tsu' cua ngusñi ngu' cha' jil' Jesús; cua ngujui cha' jil' ngu' nu ngua tsa'a jil' Jesucristo tya clyo, lo'o jua'a cua ngujui cha' bi' jil' lcaa ñati jil' Jesucristo nu ndi'j ca bi'.

2 Bi' cha' lo'o ngu^xtyu^u Pedro ñaa yu nde quichⁱ Jerusalén, ndyacu^a tya'a yu lo'o xi ngu' judío nu ngusñi cha' jil'i Jesús, pana ña'a ti tya tiji' ti' ngu' jil'i cha' cusu'.

3 Li' nchcuane ngu' jil'i Pedro:

—¿Ni cha' laca ndyaa nu'u slo ngu' xa' tsu'? —nacuⁱ ngu' jil'i Pedro—. ¿Ni cha' laca ndyacu nu'u stu'ba ti lo'o ngu' bi'?

4 Li' nchcui' Pedro lo'o ngu' ñi'ya nu ngua lo'o ndyaa yu slo ngu' bi':

5 —Ngua sca tsá nga'a na' ca quichⁱ Jope —nacuⁱ Pedro—. Laja lo'o nchcui' na' lo'o ycui' Ndyosi, li' ñaa sca xcalá na'. Laja lo'o nchcui' xcalá, li' nguxña'a na' nde cua; ñi'ya sca tasá tlyu, jua'a ña'a na nu lijya ndati'i nde cua cha' ca'ya nde lo yuu. Ca ta'a jacua jyaca tasá bi' ntu-cua juu, jua'a tso'o ti lijya tasá bi' ndati'i lo yuu ca su nga'a na'.

6 Li' na'a tsa na' jil'i na nu ntsu'u ne' tasá bi', cha' na'a na' cha' ntsu'u tyuu tsa lo na'ni: ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni tyaala, lo'o jua'a ntsu'u cuaña, ntsu'u na'ni lu'be.

7 Li' nchcui' ycui' Ndyosi lo'o na': “Pedro”, nacui' Ni, “cujuii clya nu'u jil'i na'ni cua cha' cacu nu'u jil'i”.

8 Lo'o li' nguxacuⁱ na' cha' jil'i Ni: “Ná nchca 'na cacu na'ni nu ña'a jua'a, Xu'na”, nacui' na' jil'i Ni. “Ni sca quiya' bilya cacu na' jil'i na'ni cuxi jua, cha' nchcui' cuare cha'

ná tso'o cacu ya na'ni nu ña'a jua'a.”

9 Li' xa' nguañi nchcui' ycui' Ni nde cua: “Ná tso'o ñacuⁱ nu'u cha' laca bi' na'ni cuxi, cha' na cua nacui' ycui' Ndyosi cha' laca bi' na'ni lubii”.

10 Sna quiya' nteje tacui cha' bi' su nga'a na', li' ngu^xtyacuⁱ tasá bi' ndyaa nde cua chaca quiya'.

11 Hora ti ndyalaa sna tya'a ñati' ca ni'i su nga'a na' li'. Cua ngulo sca ngu' quichⁱ Cesarea cña jil'i ngu' bi', cha' caa ngu' su ndi'i na'.

12 Nchcui' Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o na' li', cha' ná culacua tsa ti' na', cha' tsa'a na' lo'o ngu' bi'. Ca ta'a scua ñati' re ndyaa ngu' lo'o na' slo ñati' bi' ca quichⁱ Cesarea.

13 Li' nda nu cusu' bi' cha' lo'o ya ñi'ya ngua cha' bi'. Cua na'a yu sca xca jil'i ycui' Ndyosi nu ndyatⁱ lijya ni'i jil'i yu cha' ta sca cha' lo'o yu: “Culo nu'u cña jil'i msu jinu'u”, nacui' xca bi' jil'i nu cusu' bi', “cha' tsa'a msu ca quichⁱ Jope, cha' tsa'a cacha' jil'i Simón Pedro cha' caa yu ca nde.

14 La cui' Simón bi' ta cha' lo'o nu'u, lo'o lcaa tya'a nu'u, cha' caja ñi'ya nu cua'ni lyaá ycui' Ndyosi jil'i ma.” Jua'a nacui' xca bi' jil'i nu cusu' bi'.

15 Li' ndyalaa ya ca to' tyi ngu' bi'. Nguxana na' ngulu'u na' cha' jil'i ngu', lo'o li' hora ti ngua'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi lo ngu'. La cui' ñi'ya ndyanu Xtyi'i ycui' Ni ne' cresiya jil'na nu ngua tya clyo, la cui' jua'a

ndyanu Xtyi'i Ni ne' cresiya jil'i ngu' bi' li'.

¹⁶ Ntsu'u ti' na' li', cha' tya tsubi' la nchcui' ycuil' nu Xu'na na lo'o na ndi'ya: "Tsubi' cua ntyucuatya Juan jil'i ñati lo'o hitya ti", nacui, "pana xa' ña'a cua'ni ycuil' Ndyosi cha' caca lubii cresiya jil'i ma nu lo'o tyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i ma".

¹⁷ Na cua nda ycuil' Ndyosi Xtyi'i ycuil' Ni jil'i ngu' xa' tsu' la cui' ñi'ya nu nda Ni Xtyi'i ycuil' Ni ji'na, nu lo'o ngusñi na cha' jil'i Jesucristo nu Xu'na na; bi' cha' ná tso'o si cua'a na cña nu ndu'ni ycuil' Ndyosi lacua.

¹⁸ Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', nga'aa ngua chcuil' tyaala ngu' bi' lo'o Pedro. Li' ngua'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycuil' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' lo'o Ni li':

—Ndyosi Sti ya, tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' xa' tsu', masi si'i ngu' judío laca ngu' bi' —nacui' ngu' jil'i ycuil' Ndyosi—. Ndu'ni nu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi'.

Ñati jil'i Jesucristo nde quichi Antioquía

¹⁹ Cua sa'ni xi ngua lo'o ndyujuii ngu' jil'i Esteban, lo'o la cui' tyempo bi' ngua ti' ngu' xcube' ngu' jil'i lcaa ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesús; bi' cha' tyuu tsa tya'a ngu' bi' ndatsu' ngu' ndyaa ngu' tyiju'. Ntsu'u ngu' nu ndyaa

ca loyuu su cuentya Fenicia, ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca loyuu su cuentya Chipre, lo'o jua'a ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca quichi Antioquía. Lcaa su ndyaa ngu' ngulu'u ngu' cha' tso'o jil'i Jesucristo jil'i tya'a ngu' judío ti, ná ngulu'u ngu' cha' bi' jil'i xa' ñati.

²⁰ Tiya' la li', ndyaa xi xa' la ñati jil'i Jesús ca quichi Antioquía; ngu' ca tyi loyuu su cuentya Chipre lo'o jua'a loyuu su cuentya Cirene laca ngu' bi'. Nchcui' ngu' bi' lo'o lcaa ngu' quichi, masi lo'o ngu' judío, masi lo'o xa' ñati; ngulu'u ngu' cha' tso'o jil'i Jesucristo jil'i lcaa ngu' quichi bi'.

²¹ Tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i ngu' xqui'ya Jesús nu Xu'na na, bi' cha' ngusñi quiña'a ñati cha' jil'i ycuil' Ni, bi' cha' nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' jil'i clyo.

²² Li' ngujui cha' bi' jil'i taju ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i nde Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' lo'o Bernabé cha' tsa ya ca quichi Antioquía.

²³ Li' ndu'u Bernabé ndyaa yu, ndyalaa yu ca quichi bi', na'a yu ñi'ya laca cha' tso'o nu ngua'ni ycuil' Ndyosi lo'o ngu' bi'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Bernabé li'. Nda yu sca cuii lo'o taju ñati jil'i Jesucristo ca bi', cha' tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña lcaa tsa, lcaa ña'a cña nu nti' ycuil' nu Xu'na na cha' cua'ni na.

²⁴ Tso'o tsa tyiquee Bern-

abé; cua ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jil'i yu, lo'o jua'a tso'o tsa jlya ti' yu jil'i Jesucristo. Bi' cha' quiña'a la ñati cua ngusñi ngu' cha' jil'i nu Xu'na na xqui'ya nu Bernabé bi' li'.

²⁵ Lo'o li' ndu'u yu bi' ndyaa yu nde quichi Tarso, ndyaana yu jil'i Saulo. Lo'o nquije yu jil'i, li' ngutu'u yu ñaa lo'o yu jil'i Saulo ca quichi Antioquía chaca quiya'.

²⁶ Li' nguti'i ngu' sca yija lo'o taju ñati jil'i Jesucristo ca bi', nclu'u ngu' jil'i quiña'a ñati. Quichi Antioquía bi' ngua su ngutu'u suu cha' nu nchcui' ngu' cha' ngu' cristiano laca ñati nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo.

²⁷ Tyempo bi' ndyalaa tucua sna la tya'a ñati nu ngua tu'ba jil'i ycuí' Ndyosi. Ndu'u ngu' quichi Jerusalén ndyalaa ngu' quichi Antioquía li'.

²⁸ Agabo naa tsaca ngu' bi'. Cua nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi sca cuji lo'o nu Agabo bi' cha' chcuí' yu lo'o ngu'. Li' nchcui' Agabo lo'o ngu' cha' cua caa ti sca jbi'ña tlyu tsa tyucui ña'a chalyuu. Chañi cha' jua'a ngua cha' nu nda Agabo bi', pana nde loo la ngua cha' bi', nu lo'o ngua Claudio rey nu laca loo.

²⁹ Li' ngüiñi cha' jil'i ñati jil'i Jesús lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' msta jil'i tya'a ti'i ti ngu', ngu' nu ndi'i quichi su cuentya Judea.

³⁰ Jua'a ngua'ni ngu' li'. Nda ngu' msta bi' jil'i Bernabé lo'o jil'i Saulo cha' tsa lo'o

ngu' jil'i, cha' ta ngu' cñi bi' jil'i ngu' cusu' ca bi'. Li' tacha ngu' cñi bi', caja xi ndaca ti jil'i tya'a ti'i ti ngu'.

12

Ndyujuii ngu' jil'i Jacobo lo'o ngusu'ba ngu' jil'i Pedro ne' chcuá

¹ Nu ngua tyempo bi', rey nu ngua naa Herodes ni, nchcube' tsa jil'i ñati jil'i Jesucristo.

² Ngulo rey bi' cña jil'i msu jil'i cha' cujuui ngu' jil'i Jacobo lo'o maxtyi. (Jacobo bi' ngua tya'a ngula Juan.)

³ Chaa tsa ti' ngu' judío cha' ndyujuii rey jil'i Jacobo, bi' cha' lo'o jil'i Pedro ntejeya' nu rey bi' li'. La cui' tsa nu ngusñi rey jil'i yu, li' ngua sca ta'a jil'i ngu' judío, ta'a nu lo'o ndacu ngu' xlyá tiji nu ná lo'o scua tiye' ndya'.

⁴ Ntejeya' ngu' jil'i Pedro, li' ndyaa lo'o ngu' jil'i, ngusu'ba ngu' jil'i ne' chcuá. Li' ndyatú jacua latya sendaru cuá jil'i, jacua tya'a sendaru ntsu'u jil'i sca latya ngu'; ndi'i ngu' bi' cua to' ni'i chcuá su ntsu'u Pedro. Nu lo'o tye tsa ta'a pascua, li' tyu'u ti'i lcaa ngu' quichi cha' cua'ni cuayá' nu Herodes bi' jil'i Pedro, nti' ycuí' rey bi'.

⁵ bi' cha' ntsu'u cha' ña'asii tso'o sendaru jil'i yu lo'o ntsu'u yu ne' chcuá. Pana laja li' lye tsa nchcui' tya'a ñati jil'i Jesucristo lo'o ycuí' Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni jil'i Pedro.

Nclyo ycuí' Ndyosi jil'i Pedro ne' chcuá

⁶ Cua ngua talya li'. Chaca tsā cua culo ti Herodes jī Pedro cha' ca cuayá' jī yu slo ngu' quichī bi'. Cua ngusca' ngu' jī Pedro lo'o tucua tya'a carena, sca carena ntsu'u ya' sca sendaru. Lo'o jua'a ndū xa' la sendaru cua toni' chcuā nde liya'. Li' ngua'ya xcalá ti Pedro.

⁷ Laja lo'o laja' ti yu, hora ti ndu'u tucua sca xca jī ycuī Ndyosi su nga'a yu. Tso'o tsa xee ngulane ne' ni' chcuā li'. Nguxtyu'u xca bi' jī Pedro, nchcui' xca lo'o yu li':

—Tyatū clyā nu'ū —nacui' xca bi' jī yu.

Hora ti ndyatī' carena chcuā nu ndyaaca' ya' yu.

⁸ Xa' nchcui' xca lo'o yu li':

—Xca' nu'ū sii' —nacui'—. Xu'ba nu'ū caña quiya'.

Ngua'ni Pedro jua'a, lo'o li' nchcui' xca lo'o yu chaca quiya':

—Quixii nu'ū te' quicha' hichū'. Ya'a clyā tyu'u lca'a nu'ū jna' —nacui' xca bi' jī.

⁹ Li' ndu'u lca'a Pedro jī xca bi', pana ná ngua tii yu cha' chañi cha' ndyalaa xca jī ycuī Ndyosi slo yu; ngua ti' yu cha' laja xcalá ti yu ngua cha' bi'.

¹⁰ Nteje tacui ngu' slo sendaru nu nga'a cua ne' ni' chcuā, lo'o jua'a nteje tacui ngu' slo xi xa' la sendaru nu nga'a cua. Li' ndyalaa ngu' ca toni' chcuā tlyu, xcui' chcuā laca toni' bi'. Lo'o li' ndyaala toni' bi' ycuī ti; jua'a ngua ngutu'u ngu' to' calle, ndyaa ngu' ndyalaa ngu' nde sca jyaca calle bi'. Lo'o li' ndu'u

nu xca bi' ndyaa, chaca tya Pedro ndyanu calle bi'.

¹¹ Li' nda Pedro cuentya:

—Juani nchca cuayá' ti' na' cha' cua ngulo ycuī nu Xu'na na' cña jī xca bi' jī Ni, cha' nu ñaa ngulo jna' ni' chcuā jua —nacui' yu—. Ngua ti' Herodes xcube' jna', cha' xña'a tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío tya'a na' ña'a ngu' jna'; pana ná ngua jī cua'ni cña cuxi bi'.

¹² Ngulacua tsa ti' Pedro su ndū ycuī ti yu. Nu lo'o ngua cuayá' ti' yu, li' ndyaa yu ca slo María xtya'a Juan Marcos. Ca ni' bi' ndyu'u ti' tyuū tya'a ñati jī Jesús, nchcui' ngu' lo'o ycuī Ndyosi.

¹³ Ngujui' ya' yu toni', lo'o li' sca nu cuna'a cuañi' nu naa Rode, bi' nu ndyaa na'a toni'. Ña'a ndū ti nu cuna'a bi' toni' nde ni' ti.

¹⁴ Hora ti ndyuloo nu cuna'a bi' xtyi' Pedro lo'o nchcui' yu. Chaa tsa ti' cho' li'. Ngusna cho' ndyaa chcuī lo'o tya'a ndi' cho' ni' bi', pana ña'a ti tya ndū ycuī Pedro nde liya' cha' bilya saala ngu' toni'.

¹⁵ —Cua ngua tonto hique nu'ū —nacui' ngu' jī Rode li'.

Pana lye la nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' li', cha' chañi cha' Pedro laca nu ndū toni' bi' nde liya'.

—Si' —nacui' ngu' li'—. ¿Ha si' nu xca jī ycuī Ndyosi nu ña'asi' jī Pedro laca bi'? —nacui' ngu' jī.

¹⁶ Ña'a ti tya ndū Pedro nde liya' ntyiji' ya' yu toni'. Li' ndyaa ngu' cha' saala ngu'

toni'i. Lo'o na'a ngu' ji'i Pedro ndu, li' ndube tsa ti' ngu' cha' cua ndyalaa ycu'i yu.

¹⁷ Ngua'ni ya' yu ji'i ngu' li', cha' ca ti' ti' ngu'. Ndacha' yu ji'i ngu' ñi'ya ngua lo'o ngua'ni ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na cha' tso'o cha' ngulo Ni ji'i yu ne' chcu'a.

—Chcui' mā lo'o Jacobo lo'o lcaa ngu' tya'a ndya'a na —nacui Pedro ji'i ngu'—, ta mā cha' lo'o ngu' ñi'ya nu ngua'ni ycu'i' Ni lo'o na' lo'o ngulo Ni 'na ne' chcu'a.

Ndu'u yu ni'i ndyaa yu xa' se'i li'.

¹⁸ Nu lo'o nguxee chaca tsa quiña'a tsa ngulacua ti' sendaru bi', cha' nga'aa ngua cuayá' ti' ngu' macala ndyaa Pedro.

¹⁹ Li' ngulo rey Herodes cña ji'i sendaru cha' tsa ngu' tsaana ngu' ji'i yu. Ndyaa ngu' li', pana nga'aa nquije yu ji'i sendaru bi'. Li' nchcuane Herodes ji'i sendaru nu nga'a cua ji'i Pedro ni'i chcu'a, pana nga'a ndyiji ñi'ya nu xacui sendaru cha' ji'i rey, cha' ná jlo ti' ngu' ñi'ya ngua ji'i Pedro; bi' cha' ngulo Herodes cña ji'i xa' sendaru cha' cujuu ngu' ji'i lcaa sendaru nu ngua'a cua ji'i nu Pedro bi'. Li' ndu'u rey bi' loyuu su cuentya Judea, ndyaa ca quichi Cesarea, cha' ca bi' tyi'i xi ngua ti'.

Ngujui Herodes

²⁰ Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu Herodes bi' ji'i ngu' quichi Tiro, lo'o jua'a ji'i ngu' quichi Sidón. Nu ngua tya clyo la

cua nda rey Herodes na cacu ngu' quichi bi', lo'o li' nga'aa nda rey na cacu ngu', cha' ñasi' tsa ti' rey ña'a ji'i ngu'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichi bi' lo'o tya'a ngu', cha' tsa ngu' slo rey cha' chcui' ngu' lo'o. Li' tso'o tsa nchcui' ngu' quichi lo'o nu cusu' Blasto nu laca cña ji'i rey bi'; bi' cha' tso'o nchcui' nu Blasto bi' lo'o rey cuentya ji'i ngu' quichi bi', cha' tyaala' cha' ji'i rey lo'o ngu' bi'.

²¹ Li' ngusta Herodes sca tsa cha' tyu'u ti'i ngu' sca se'i ti. Ndyacu' Herodes lcaa late' tso'o nu ntsu'u ji'i cha' laca rey, ndyaa ntucua lo yaca xlya tso'o su ntyucua ycu'i' rey, cha' ta sca cuji lo'o ngu' nu lo'o ndyu'u ti'i ngu' slo. Li' nguxana rey nda cuji lo'o ngu' bi'.

²² Cuii tsa ngusi'ya lo'o ngu' ji'i rey li':

—Ndyosi laca nu'u —nacui ngu' ji'i rey—. Si'i sca ñati chalyuu ti laca nu'u nu nchcui' lo'o cuare juani.

²³ Hora ti ndyalaa sca xca ji'i ycu'i' Ndyosi slo rey cha' ta sca quicha tlyu ji'i nu Herodes bi', ndyatí conu' ne' rey bi' li'. Ti'í tsa ne' rey li', cha' ndyacu conu' bi' ne'. Ngujui rey li', cha' cua nda chacuayá' ji'i ngu' cha' ngua'ni tlyu ngu' ji'i rey ñi'ya nu ndu'ni tlyu na ji'i ycu'i' Ndyosi; masi sca ñati chalyuu ti ngua rey bi', pana nda chacuayá' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i.

²⁴ Li' quiña'a tsa ñati

ndyuna cha' jil'i ycuil' nu Xu'na na, ndyatū la ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo li'.

²⁵ Nu lo'o cua ndye cña jil'i Bernabé lo'o Saulo ca quich'i Jerusalén, li' ngxutyūu ngu' ñaa ngu' nde quich'i Antioquía chaca quiya'. Ñaa lo'o ngu' jil'i Juan, la cui' nu naa Juan Marcos.

13

Nguxana Bernabé lo'o Saulo ngua'ni ngu' cña jil'i ycuil' Ndyosi

¹ Nu taju ñati jil'i Jesucristo ca quich'i Antioquía bi' ni, laja ngu' bi' ntsu'u xi ngu' nu laca tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi. La cui' jua'a laja ngu' bi' tya ntsu'u la xa' tya'a ngu' nu tso'o tsa nclyu'u cha' jil'i ycuil' Ndyosi jil'i tya'a ngu'; ngu' nu nclyu'u jil'i tya'a ngu' ngua Bernabé, lo'o Simón nu ngata, lo'o Lucio Cirene, lo'o Saulo, lo'o Manaén. (Nu Manaén bi' ngua tya'a miña'a Herodes nu laca gobernador jil'i loyuu su cuentya Galilea.)

² Ngua sca tsā nu lo'o tyucui tsā ná ndyacu ngu' taju bi', xqui'ya cha' ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' Ndyosi nu Xu'na na. Li' nchcui' Xtyi'i ycuil' Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Ta mā chacuayá' jil'i Bernabé lo'o jua'a jil'i Saulo, cha' tsa ngu' xa' quich'i cha' cua'ni ngu' cña nu ta na' jil'i ngu' cha' cua'ni ngu' —nacui' ycuil' Ndyosi jil'i ngu'.

³ Tyūu hora ná ndyacu ngu' li', cha' tsa cu' ti nchcui' ngu' lo'o ycuil' Ndyosi. Li' ngusta

ya' lcaa tya'a ñati jil'i Jesucristo bi' hique Bernabé, lo'o jua'a hique Saulo, cha' tso'o ti tsa ngu' ca su cua'ni ngu' cña cuentya jil'i ycuil' Ndyosi.

Nda ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi ca loyuu su cuentya Chipre

⁴ Li' ndyaa Bernabé lo'o Saulo ca quich'i Seleucia cha' tyat'i ngu' ne' yaca ni'i, cha' tsa ngu' chaca tsu' tyujo'o ca loyuu su naa Chipre. Ca bi' cua'ni ngu' cña nu ngulo Xtyi'i ycuil' Ndyosi jil'i ngu'.

⁵ Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quich'i Salamina. Lo'o ndyalaa ngu' chaca tsu' bi', li' ndyat'i ngu' ndyaa ngu' ne' laa jil'i ngu' judío quich'i bi', cha' culu'u ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi jil'i ñati nu ndi'i ne' laa bi'. Tyempo bi' tya ndya'a Juan lo'o ngu' cha' xtyucua jil'i ngu'.

⁶ Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyūu tya'a quich'i nde Chipre bi', ndyaa ngu' ndyalaa ngu' ca quich'i Pafos li'. Quich'i bi' ndyacua tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu nu cucha'a tsa nu naa Barjesús. Ngu' judío laca nu qui'yu bi', lo'o jua'a nacui' yu cha' laca yu tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi; pana si'i cha' liñi nda yu.

⁷ Ndi'i nu cucha'a bi' slo gobernador nu naa Sergio Paulo. Ngua tsa nu gobernador bi', lo'o jua'a nti' tsa cuna cha' jil'i ycuil' Ndyosi; bi' cha' nguane gobernador jil'i Bernabé lo'o jil'i Saulo cha' caa ngu' ca slo, cha' culu'u ngu' cha' bi' jil'i.

⁸ Pana ná ndiya ti' nu cucha'a bi' nu lo'o ndyuna gobernador cha' jii' ycuí' Ndyosi. (Elimas naa nu cucha'a bi' cha'cña jii' ngu' quichi' Pafos bi'.) Lye tsa nxu'u tya'a yu lo'o Saulo lo'o Bernabé, cha' cua nti' yu cua'a yu jii' gobernador cha' nga'aa xñi nu cusu' bi' cha' jii' ycuí' Ndyosi nu nchcui' ngu' lo'o.

⁹ Li' na'a tsa Pablo jii' nu cucha'a bi'. (Nu juani naa Pablo nu ngua naa Saulo clyo.) Xtyi'i ycuí' Ndyosi laca nu nda juersa jii' nu Pablo bi',

¹⁰ bi' cha' nchcui' lo'o nu cucha'a bi':

—Lye tsa ñilo'o nu'u jii' ngu' —nacui' Pablo jii' nu cucha'a bi'—. Liye' tsa ti' nu'u ña'a nu'u jii' ya, cha' msu jii' nu xña'a laca nu'u —nacui'—. Ndaca'a tsa nu'u jii' ngu' cha' ná cua'ni ngu' sca cha' tso'o ti; bi' cha' juani culo na' cña jinu'u cha' nga'aa cua'a nu'u jii' ngu' nu nti' xñi cha' jii' ycuí' Ndyosi nu Xu'na ya.

¹¹ Xcube' nu Xu'na ya jinu'u juani, cha' nga'aa caja ñi'ya ña'a nu'u xee cua; tyu'u tsa tyanu cuityi' ti nu'u li'.

Hora ti ngua cuityi' yu cucha'a bi' li', nga'aa ngua ña'a yu tsiya' ti. Li' nclyana yu jii' sca ñati' nu xñi ya' yu cha' tsa lo'o jii' yu nde liya'.

¹² Lo'o na'a gobernador cha' ngua cuityi' nu cucha'a bi', li' hora ti ngusñi nu cusu' bi' cha' jii' Jesucristo. Jua'a ndube tsa ti' nu cusu' bi' jii' cha' nu ngulu'u ngu' jii' cuentya jii' ycuí' nu Xu'na na.

Ndyaa Pablo lo'o Bernabé ca quichi' Antioquía Pisidia

¹³ Lo'o li' ndu'u Pablo lo'o tya'a ndya'a yu, ndu'u ngu' quichi' Pafos ndyaa ngu'. Ndyati' ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o, ndyalaa ngu' ca quichi' Perge ca loyuu su cuentya Panfilia li'. Nga'aa ndya'a Juan lo'o ngu' li', na cua ndyaa yu quichi' tyi yu.

¹⁴ Ndu'u ngu' quichi' Perge ndyaa ngu' chaca quichi' Antioquía ca loyuu su cuentya Pisidia. Nu ngua tsa ta'a nu ndi'i cña' ngu', li' ndyati' Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ne' laa jii' ngu' judío. Ca bi' ndyaa tucua ngu' xi.

¹⁵ Li' nchcui' sca nu cusu' lo quityi' jii' ycuí' Ndyosi cha' cuna lcaa ñati' nu ndi'i ne' laa bi'; nchcui' lo quityi' nu nscua cña nu ngulo Ni jii' ngu', li' nchcui' nu cusu' bi' sca cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jii' ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni. Lo'o li' nchcuane nu cusu' nu laca loo ne' laa bi' jii' Pablo lo'o Bernabé:

—¿Ha ntsu'u sca cui' jii' ma' cha' ta ma' lo'o ya juani? —nacui' jii' ngu'.

¹⁶ Li' ndyatu Pablo ngua'ni ya' yu jii' ngu' cha' cua'a jyaca ngu' jii' yu. Nchcui' Pablo lo'o ngu' li':

—Tyu'u cha' clyu ti' jii' ma' cua'a jyaca ma' jii' cha' nu chcui' na' lo'o ma' juani —nacui' Pablo jii' ngu'—. Ngu' Israel laca na, lo'o jua'a ndu'ni tlyu na jii' ycuí' Ndyosi.

17 La cui' ycuí' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na jilí, la cui' Ni laca nu ngusubi jilí jyo'o cusu' ji'na cha' tyu'u tucua quiña'a ñati jilí ngu' nde loo la. Tya ndi' jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto lo'o ndyatú quiña'a tsa tya'a ngu', masi si'i quichí tyi ngu' ngua quichí bi'. Li' tlyu tsa cña ngua'ni ycuí' Ndyosi, cha' ngulo Ni jilí jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto bi'. Jua'a ngua cuayá' ti' xa' ñati chalyuu cha' tonu tsa cña nu ndu'ni ycuí' Ndyosi nde chalyuu.

18 Nu lo'o nguta'a ngu' loyuu btyi bi' tya tu'ba yija, ndalo tsa tyiquee ycuí' Ni jilí jyo'o cusu' ji'na li', masi quiña'a tsa cha' cuxi ngua'ni ngu' bi'.

19 Li' ngua'ni tye Ni cha' jilí cati tya'a nación ñati nu nguti' loyuu su cuentya Canaán, la cui' ñati nu nguti' loyuu bi' tya clyo la; nda Ni yuu bi' cha' caja su tyi' jyo'o cusu' ji'na li'.

20 Lo'o jua'a nda Ni ñati nu ngua loo jilí jyo'o cusu' ji'na cuentya jilí ycuí' Ndyosi. Li' cua ndya'a jacua siyento cla'be yija, tya lo'o ndyalaa ngu' loyuu Canaán bi', ña'a cuayá' nu ngula jyo'o Samuel nu ngua tu'ba jilí ycuí' Ndyosi.

21 Li' ngüijña ngu' jilí ycuí' Ndyosi cha' ta Ni sca rey cha' caca loo jilí ngu', bi' cha' nda Ni jilí jyo'o Saúl sñi' Cis jilí ngu'; ngua yu bi' loo jilí ngu' tu'ba yija li'. Jyo'o Saúl bi'

ngua tya'a ñati jilí ngu' Benjamín.

22 Nu lo'o ndye tu'ba yija, li' nga'aa nda Ni cña bi' jilí yu bi', nda Ni jyo'o David cha' caca loo jilí ngu' cña su ndú Saúl nquicha'. Cua nchcui' ycuí' Ndyosi cha' jilí nu jyo'o David bi': "Ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jilí David sñi' Isai'", nacui' ycuí' Ndyosi. "Cua nda na' cuentya cha' laca yu bi' sca ñati nu tyaja'a cua'ni lcaa cña nu nti' na' cha' cua'ni yu."

23 Cua sa'ni nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o na cha' nde loo la cala sca ñati tya'a jilí jyo'o David bi', nu cua'ni lyaá jilí lcaa na nu laca na ngu' Israel; yu bi' laca Jesús.

24 Nu lo'o bilya xana Jesús culu'u cha' jilí ngu' tya'a quichí tyi na, nda jyo'o Juan cha' lo'o ngu' tya'a na, cha' ca tyuju'u ti' ngu' tya'a na jilí qui'ya nu ntsu'u jilí ngu' lo'o ycuí' Ndyosi. Lo'o li' ntyucuatya jyo'o Juan bi' jilí ngu' nu ngusñi cha' bi'.

25 Nu lo'o cua tye ti cña jilí jyo'o Juan bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' tya'a quichí tyi na ndi'ya: "Xa' ñati ntajatya ma jilí", nacui' Juan jilí ngu'; "si'i na' laca", nacui' yu. "Ca nde loo la caa sca ñati nu tlyu la chacuayá' ntsu'u jilí. Lo'o na', cua'ni tlyu na' jilí ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na' masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' satí' na' juata ti." Jua'a nchcui' jyo'o Juan cuentya jilí Jesús.

26 'Lcaa na nu laca na la cui' tya'a ñati jilí jyo'o Abraham, lo'o jua'a lcaa ma

nu ndaquiya' mā jil'i ycuil' Ndyosi, cuentya jil'i lcaa na laca cha' tso'o nu nda Ni lo'o na, cha' tso'o nu nchcuil' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni jil'i ñati chalyuu.

²⁷ Ná ngua cuayá' ti' ngu' quichil' Jerusalén tilaca laca Jesús, lo'o jua'a ná ngua cuayá' ti' ngu' nu laca loo jil'i quichil' bi' tilaca laca yu. Ná nda ngu' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi sa'ni; masi ndyuna ngu' lo'o ndya'a nchcuil' ngu' lo' quityi bi' ne' laa lcaa tsá nu ndil'i cña' ngu', ná nda ngu' cuentya si cha' jil'i ycuil' Jesús nchcuil' quityi bi'. Bi' cha' cuxi tsa cña ngua'ni ngu' lo'o Jesús nu lo'o ngusta ngu' qui'ya jil'i yu. La cui' tya'a cña nu nguscua jyo'o cusu' lo' quityi cha' cua'ni ngu' lo'o yu, cua ngua'ni ngu' li'.

²⁸ Masi ná ntsu'u qui'ya jil'i Jesús tsiya' ti, ngüijña ngu' jil'i gobernador, la cui' nu Pilato bi', cha' culo cña jil'i ngu' cha' kujuii ngu' jil'i Jesús.

²⁹ Nu lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cha' ñi'ya nchcuil' lo' quityi bi' cha' caca jil'i Jesús, li' nda'ya ngu' jil'i jyo'o bi' su nga'a lo' crusi, nguxatsi' ngu' jil'i jyo'o bi' li'.

³⁰ Pana ngua'ni ycuil' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya' li'.

³¹ Tyuu tsá ndu'u tucua ycuil' ca Jesús su ndil'i ngu' tya'a ndya'a yu. La cui' ngu' nu cua ñaa lo'o yu tya lo'o ndu'u ngu' nde Galilea ñaa ngu' ca quichil' Jerusalén, bi'

ngu' laca nu nda cha' liñi jil'i Jesús lo'o ñati juani.

³² 'Lo'o juani cua lijya ya ca nde cha' culu'u ya cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi bi' jil'i cu'ma. Tya sa'ni la cua ngüiñi cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' jil'na;

³³ lo'o nu juani cua ngua'ni Ni cha' bi' cuentya jil'na, nu lo'o cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Ndi'ya nchcuil' Salmo nu nchca tyucuaa cha' jil'i Jesús: "Sñi' na' laca nu'u", nacuil' ycuil' Ni jil'i Jesús. "Juani cua ngua'ni na' cha' tyu'ú nu'u chalyuu."

³⁴ Chaca cha' nchcuil' quityi cha' jil'i ycuil' Ndyosi cha' tyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ndyujuii ngu' jil'i, lo'o jua'a nchcuil' quityi bi' cha' ná quiñu'u cuaña' Jesús ne' cuaá. "Ta na' lcaa cha' tso'o jil'i mā, la cui' ña'a cha' tso'o nu nchcuil' na' lo'o David cha' caja jil'i mā", nacuil' ycuil' Ni.

³⁵ Lo'o jua'a ntsu'u chaca Salmo, chaca jil'i ycuil' Ndyosi, nu nchcuil' ñi'ya nu nacuil' Jesús jil'i ycuil' Ni: "Jlo' ti' na' cha' ná ta nu'u chacuayá' quiñu'u cuaña' na', cha' na' laca Sñi' ycuil' nu'u", nacuil'.

³⁶ Ngua'ni jyo'o David cña jil'i ycuil' Ndyosi lcaa tyempo lo'o nguti'l'i nu cusu' bi' chalyuu. Lo'o ngujuii yu, li' nguxatsi' ngu' jil'i se'l'i ti lo'o xa' la jyo'o cusu' jil'na; ndye cuaña' yu ngutsu' li'.

³⁷ Pana Jesús ni, ná ngunu'u cuaña' Jesús lo'o nguatsi' yu, xqui'ya cha' ngua'ni ycuil' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya'.

38 Bi' cha' ntsu'u cha' ca cuayá' ti' lcaa cu'ma, cha' xqui'ya Jesús cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi ji'í lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ma;

39 taca tyu'u laja ti ma ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í ma si xñi ma cha' ji'í Jesús. Ná ndu'ni cha' masi tso'o tsa ndaquiya' ma ji'í lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni, ná nchca ji'í cha' bi' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'í ma.

40 Tso'o la si cui'ya ma cuentya cha' ná tyacua cha' cuxi ji'í ma, la cui' cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya ji'í cu'ma nu nchcui' ndi'ya:

41 Clyacua tso'o ti' ma, lcaa cu'ma nu nti' ma xtyí lo'o ma ji'í ycuí' Ndyosi;

cube xi ti' ma, tyaa ma cuaana ti li'.

Ycuí' Ndyosi laca na', nu tlyu tsa cña tonu cua'ni na' tyempo nu ndi'í ma chalyuu, nacui Ni.

Ná caca jlya ti' ma cha' ndu'ni na' cña bi' tsiya' ti, masi tso'o tsa culu'u ñati ñi'ya laca cha' bi' ji'í ma.

Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu' li'.

42 Na cua tyu'u ti ngu' ne' laa tsa ngu', lo'o li' ngüijña tsa tyuu tya'a ñati bi' ji'í Pablo lo'o ji'í Bernabé cha' culu'u la ngu' cha' ji'í Jesús ji'í ngu' chaca quiya' ca xnu' tsa.

43 Jua'a lo'o ndye ndyu'u ti'í ngu' ne' laa bi', li' ndyaa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé. Tyuu tya'a ngu' judío ndyaa ngu' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a

xa' ñati nu ndu'ni tlyu ji'í ycuí' Ndyosi stu'ba ti lo'o nu ngu' judío bi', la cui' ti ndyaa ngu' lo'o ngu' bi' li'. Ngulu'u la ngu' bi' ji'í nu quiña'a ngu' bi' li', cha' tso'o ti tyanu cha' ji'í Jesús tyiquee ngu', cha' ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'í lcaa ñati chalyuu.

44 Nu lo'o ngua snu' tsa, li' ndyu'u ti'í lcaa tya'a ngu' quichi ne' laa bi', cha' cuna ngu' cha' ji'í ycuí' Ndyosi chaca quiya'.

45 Ñasi' tsa nu ngu' judío bi' lo'o na'a ngu' ji'í nu quiña'a tsa ñati bi'. Nchcui' suba' ngu' judío lo'o Pablo li', nacui ngu' cha' cuiñi tsa cha' nu nclu'u yu bi'.

46 Pana ná ndyutsii Pablo lo'o Bernabé cha' xacui ngu' cha' ji'í ngu' judío bi':

—Clyo ntsu'u cha' chcui' ya cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o ma nquicha', cha' ngu' judío tya'a na laca ma. Pana juani tsa ya culu'u ya cha' bi' ji'í ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná ntaja'a ma cuna ma cha' nu nchcui' ya. Na cua ngüiñi cha' ji'í ma lo'o tya'a ma, cha' ná nti' ma caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'í ma.

47 Jua'a cña ngulo ycuí' nu Xu'na na ji'í ya nu nchcui' quityi cusu' bi' ndi'ya:

Ñi'ya nti' sca xee ndubi nu nclyu'u xee tyijyu',

jua'a nga'a cha' ta ma cha' jna' lo'o ngu' xa' tsu', nacui ycuí' Ndyosi,

cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati
chalyuu tilaca laca nu
cua'ni lyaá ji'i ngu'.

48 Ndyuna nu ngu' xa' tsu'
cha' bi', lo'o li' tso'o tsa ntsu'u
tyiquee ngu'. Tso'o tsa laca
cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na
na, ngulacua ti' ngu' bi'; jua'a
ngusñi ngu' cha' bi'. Jlya ti'
ngu' bi' cha' ji'i Jesús, lcaa
ngu' nu cua ngusubi ycu'i
Ndyosi ji'i; ngujui chalyuu nu
ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi'
li'.

49 Jua'a ngua, lo'o li' ndyaa
ngu', ndya'a nchcui' ngu' cha'
ji'i nu Xu'na na lo'o lcaa ñati
lcaa quichi ca loyuu bi'.

50 Hora ti nchcui' ngu'
judío lo'o ngu' nu laca loo ji'i
quichi, jua'a lo'o ngu' cuna'a
tlyu, cha' su'ba ñasi' ji'i ngu'
quichi lo'o ña'a ngu' ji'i Pablo
lo'o Bernabé. Ngua ti'í ti' ngu'
ji'i ngu' bi' li', ngulo'o ngu' ji'i
ngu' bi', cha' tsaa Pablo lo'o
Bernabé xa' se'i.

51 Lo'o li' nu Pablo lo'o
Bernabé bi' ni, ngusalú ngu'
snii yuu nu ntsu'u quiya' ngu'
to' quichi. Jua'a ngua'ni ngu'
cha' ta ngu' quichi bi' cuentya
cha' ná tso'o cña nu ngua'ni
ngu', nu lo'o ngulo'o ngu'
quichi ji'i tyucuaa ngu' bi'.
Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca
quichi Iconio li'.

52 Lo'o nu ñati ji'i Jesucristo
nu ndyanu quichi Antioquía
bi' ni, chaa ti' ndyanu ngu'
quichi tyi ngu' cha' cua
ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi
ne' cresiya ji'i ngu'.

quichi Iconio

1 Lo'o cua ndyalaa Pablo
lo'o Bernabé ca quichi Ico-
nio, ndyatí ngu' ndyaa ngu'
ne' laa ji'i ngu' judío tya'a
ngu'. Ndejua ngulu'u ngu'
cha' ji'i Jesús; bi' cha' quiña'a
tsa ngu' ngusñi ngu' cha' bi',
masi ngu' judío, masi xa' ñati.

2 Li' hora ti ngunasi' xa'
la tya'a ngu' judío, ngu' nu
ná jlya ti' cha' bi'. Su'ba
ñasi' ngu' ji'i xa' ñati nti' ngu',
cñilo'o ngu' ji'i ngu' quichi nti'
ngu', cha' ca ti'í ti' ngu' ña'a
ngu' ji'i ngu' nu ngusñi cha'
bi'.

3 Tyiquee' xi ndyanu Pablo
lo'o Bernabé quichi bi', cha'
ná ndyutsi' ngu' culu'u ngu'
cha' ji'i nu Xu'na na ji'i ngu'
quichi bi'. Lo'o jua'a ngua'ni
Pablo lo'o Bernabé cña tonu
chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi, bi'
cha' ngua ji'i ngu' quichi ta
ngu' cuentya cha' xcui' cha'
liñi ncyu'u ngu' bi' ji'i ngu'.

4 Ná stu'ba cha' ji'i ngu'
quichi lo'o tya'a ngu' li'.
Ntsu'u ngu' nu ndaquiya' tsa
ji'i tya'a ngu' judío, lo'o jua'a
ntsu'u ngu' nu ndaquiya' ji'i
cha' nu nda ngu' nu ndya'a
nchcui' cha' ji'i Jesucristo bi'.

5 Li' ngüiñi cha' ji'i ngu'
judío bi' lo'o xa' ñati tya'a
quichi tyi ngu', lo'o nu laca
loo ji'i quichi, cha' cua'ni
cuxi ngu' lo'o Pablo lo'o tya'a
ndya'a yu; nti' ngu' cu' ngu'
quee ji'i ngu' bi'.

6 Pana ngua cuayá' ti' Pablo
lo'o tya'a ndya'a yu cha' bi',
ngusna ngu' ndyaa ngu' ca
xa' quichi loyuu su cuentya
Licaonia li', ndyalaa ngu' ca

14

Ndi'i Pablo lo'o Bernabé ca

quich̄i Listra. Lo'o li' ndyaa lye la ngu' ca quich̄i Derbe lo'o lcaa quich̄i cacua ti.

7 Ngulu'u ngu' cha' bi' j̄i' ngu' lcaa quich̄i, cha' ndu'ni lyaá Jesús j̄i' ñati chalyuu.

Nḡu ngu' quee j̄i' Pablo ca quich̄i Listra

8 Ndi' sca nu qui'yu ca quich̄i Listra bi' nu ná nchca tya'a tsiya' ti, cha' quicha quiya'. Ni sca quiya' ná ngua j̄i' nu qui'yu bi' tyat̄u, xqui'ya cha' quicha quiya' tya lo'o ngula; xcui' ná nchca'a ti nu quicha bi'.

9 Tso'o tsa ndyuna nu quicha bi' laja lo'o ncl̄yu'u Pablo j̄i' ngu'; li' na'a yu j̄i' nu quicha bi', ngua cuayá' ti' yu cha' j̄lyá ti' nu quicha cha' taca j̄i' ycuí' Ndyosi cua'ni cha' tyaca tso'o.

10 Li' nchcui' Pablo lo'o nu quicha bi':

—Tyat̄u liñi nu'ū juani —nacui Pablo j̄i'.

Hora ti ndat̄u nu quicha bi', ngua j̄i' ndya'a li'.

11 Quiña'a ñati cua na'a ñi'ya nu ngua j̄i' nu quicha bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu'. Li' nxi'ya lo'o tsa ngu' j̄i' tya'a ngu':

—Cua ndyalaa tucua tya'a jo'ó ca slo na juani —nacui ngu'—. Ñi'ya ña'a ñati, jua'a ña'a jo'ó re —nacui ngu' j̄i' tya'a ngu' cha'cña j̄i' ngu' Li-caonia.

12 Nchcui' ngu' cha' jo'ó Júpiter laca Bernabé, lo'o jo'ó Mercurio laca Pablo nacui ngu', xqui'ya cha' nda tsa Pablo cha' lo'o ngu'.

13 Ntsu'u sca laa j̄i' jo'ó Júpiter ca to' quich̄i bi', lo'o jua'a ndi' sca sti jo'ó cuentya j̄i' laa bi'. Li' yala ti ndyalaa sti jo'ó bi' lo'o toro, lo'o jua'a ndi' tyaaca' queé yani toro bi'. Ngua ti' lcaa ngu' bi' cujuui ngu' j̄i' toro bi' li', cha' cua'ni tlyu ngu' j̄i' nu tucua tya'a jo'ó nu ndyalaa ca ti slo ngu'.

14 Ñati nu ndya'a tyijyu' nchcui' cha' j̄i' Jesucristo laca Pablo lo'o Bernabé ni, bi' cha' ngua xñi' tsa ti' tyucuaa ngu' lo'o nda ngu' cuentya ñi'ya nu ndyu'ni ngu' quich̄i bi'. Li' ngusaa' ycuí' ca ngu' ste' ngu', cha' caca cuayá' ti' ngu' quich̄i cha' ná tso'o cña nu ndyu'ni ngu'. Li' ngusna Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' lcaa laja ñati quiña'a bi', cui' tsa ngusi'ya lo'o ngu' j̄i' ngu' quich̄i bi':

15 —Ngu' cusu' cu'ma —nacui Pablo lo'o Bernabé j̄i' ngu' quich̄i—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma jua'a? —nacui ngu'—. Laca ya ñati chalyuu ti, ñi'ya nu laca cu'ma; si'i ndyosi laca ya. Cua ndyalaa ya ca nde cha' ta ya cha' lo'o ma, cha' j̄i' ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca. Ná tso'o cua'ni tlyu ma j̄i' xa' la jo'ó, sca ti j̄i' ycuí' Ndyosi nu lu'ú nga'a cha' tyu'u tyiquee ma j̄i'; bi' laca nu ngüñá lcaa na nu ntsu'u lo yuu, lo'o lcaa na nu ntsu'u nde cua, lo'o lcaa tyujo'o, lo'o lcaa na nu ntsu'u ca bi'.

16 Cua sa'ni la ndalo tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni j̄i' lcaa ñati chalyuu, masi

ngua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu nti' ngu' cha' cua'ni ngu'.

¹⁷ Lo'o jua'a nda Ni lcaa cha' tso'o nu ndyiji ji'na: nda Ni tyo nu nda'ya lo yuu cha' caluu tso'o si'yu nu ntyaa na, cha' tso'o caca clacua ji'na li'; ndyiji cha' bi' ji'na cha' cacu tso'o na, cha' jua'a tso'o tsa caca tyiquee na li'. Jua'a laca cha' nu nclyu'u ycui' Ndyosi ji'na cha' caca cuayá' ti' na tilaca laca Ni.

¹⁸ Tyucuaa ngu' bi', lye tsa nchcui' ngu' lo'o ngu' quichí, pana lqui'ya tsa ngua cuayá' ti' ngu' quichí cha' ná tso'o tsiya' ti' si' cujuui' ngu' toro cha' cua'ni tlyu ngu' ji'í ngu' bi'.

¹⁹ Lo'o li' ndyalaa la xi ngu' judío nu xña'a tsa tyiquee, ngu' nu ndu'u quichí Antioquía bi'; lo'o xa' la tya'a ngu' nu ndu'u quichí Iconio ndyalaa ngu'. Nchcui' ngu' bi' lo'o ngu' quichí cha' su'ba ñasi' ngu' ji'í ngu' quichí bi' lo'o Pablo. Li' ngu' ngu' quichí quee ji'í Pablo cha' ngua ti' ngu' cujuui' ngu' ji'í yu bi'. Lo'o ngua ti' ngu' cha' cua' ngujuii yu, li' ngujolaqui ngu' ji'í yu ndyaa lo'o ngu' ji'í yu ca to' quichí.

²⁰ Pana ndyu'u ti'í ngu' nu ngusñi cha' ji'í Jesucristo slo Pablo su ntsiya yu; li' ndaca'a yu, ndyaa yu nde quichí lo'o ngu' chaca quiya'. Ca chaca tsá ndu'u Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quichí Derbe.

²¹ Li' nda ngu' cha' lo'o ngu' quichí ñi'ya nu ndu'ni lyaá Jesús ji'í ñati' chalyuu, bi' cha'

quiña'a ngu' quichí bi' ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' ji'í Jesús. Li' ngxutyuu Pablo lo'o Bernabé ñaa ngu' nde quichí Listra lo'o quichí Iconio lo'o quichí Antioquía bi' chaca quiya'.

²² Ca ta'a quichí su ndyaa ngu' bi', nchcui' ngu' lo'o ñati' ji'í Jesucristo cha' tso'o la tyatí tyiquee ngu' lo cha' ji'í Jesús, cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' ná cutsii' ngu' tsiya' ti.

—Cua'ni lya' ti' ngu' ji'na tu'ni —nacui' Pablo lo'o Bernabé ji'í ngu'—, lo'o jua'a xcube' ngu' ji'na; pana lo'o cua nteje tacui cha' bi', li' tsaa na tyi'í na su laca ycui' Ndyosi loo.

²³ Lo'o jua'a ngusubi Pablo lo'o Bernabé ji'í ñati' cha' caca ngu' loo ji'í scaa taju ñati' ji'í Jesucristo nu ndi'í scaa quichí tyi' ngu'; ngua'ni Pablo lo'o Bernabé cña bi' lcaa quichí su ndyaa ngu'. Tyuu hora ná ndyacu ngu' tyaja tsa nu lo'o nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi cha' subi ngu' ji'í ñati' nu caca loo ji'í taju tya'a ngu'. Ndiñña ngu' ji'í ycui' nu Xu'na na cha' cua'a Ni ji'í ngu' bi', cha' ná caca cuxi ji'í ngu', cha' tso'o tsa ngusñi lcaa ñati' bi' cha' ji'í ycui' Ni.

Ngxutyuu Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quichí Antioquía Siria

²⁴ Ndu'u nu Pablo lo'o Bernabé bi', ndyaa ngu' li', nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Pisidia, ndyalaa ngu' loyuu su cuentya Panfilia li',

²⁵ cha' tsaa ngu' ca quichí Perge. Ngulu'u ngu' ji'í ngu'

quichĩ bi' ñi'ya laca cha' jilĩ Jesucristo. Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichĩ Atalia,

²⁶ ndyatĩ ngu' ne' yaca ni' ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o bi' ca quichĩ Antioquía su nguti' ngu' clyo. La cui' quichĩ bi' ndi' ngu' nu lo'o ngusta ya' tya'a ngu' lo ngu' cuentya jilĩ Jesucristo, nu lo'o cua tsa'a ti ngu' tyijyu' tya clyo. Cua ndye cña su ndyaa ngu' tyijyu' juani,

²⁷ bi' cha' ndyalaa ngu' chaca quiya' quichĩ Antioquía bi'. Li' ndyu'u ti' lcaa ñati' jilĩ Jesucristo slo ngu'; ndũ Pablo lo'o Bernabé nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', lcaa ña'a cha' nu cua ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o ngu' ca su ndyaa ngu' tyijyu', cha' jua'a cua nda Ni chacuayá' cha' xñi ngu' xa' tsu' cha' jilĩ Jesucristo.

²⁸ Tyiquee' ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichĩ bi', stu'ba ti ndi' ngu' lo'o tya'a ñati' jilĩ Jesucristo quichĩ bi'.

15

Ndyu'u ti' ngu' ca quichĩ Jerusalén

¹ Ngua sca tsá ndyalaa xi ñati' nu ndu'u nde loyuu su cuentya Judea, ndyalaa ngu' quichĩ Antioquía bi'. Li' nguxana nclyu'u ngu' jilĩ ñati' jilĩ Jesucristo cha' ná chañi cha' cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi jilĩ ngu', si bilya xi'yu ngu' qui' ngu' qui'yu bi', cha' culacua ngu'. Jua'a laca cña nu ngulo jyo'o Moisés jilĩ ngu' sa'ni cha' cua'ni ngu', nacui' ngu' bi'.

² Li' nguxana Pablo lo'o Bernabé nxlyú ngu' cha' hichũ' ngu' bi'. Xqui'ya cha' ná nchca caca stu'ba cha' bi' lo'o ngu' tsiya' ti, bi' cha' nu ñati' jilĩ Jesucristo bi' ni, ngusubi ngu' jilĩ Pablo, lo'o jilĩ Bernabé, lo'o jilĩ xi xa' la ñati, cha' tsa'a ngu' nde quichĩ Jerusalén. Tsa'a ngu' slo ngu' nu ngua tsa'a jilĩ Jesucristo tya clyo, slo ngu' cusu' nu jilĩ la cui' tya'a taju ngu', cha' chcuí' tube ngu' ñi'ya caca cha' bi' jilĩ ngu': si xi'yu ngu' qui' ngu', si ná xi'yu ngu' qui' ngu'.

³ Li' nchcuí' salya' ngu' lo'o tya'a ngu', lcaa ngu' taju ñati' jilĩ Jesucristo quichĩ Antioquía ngusalya' lo'o Pablo, lo'o Bernabé, lo'o tya'a ndya'a ngu'. Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyucui' nu tsa'a nde Jerusalén. Nteje tacui' ngu' loyuu su cuentya Fenicia, lo'o loyuu su cuentya Samaria, nchcuí' ngu' lo'o lcaa taju ñati' jilĩ Jesucristo nu ndi' quichĩ tyucui' su nteje tacui' ngu'. Ndacha' ngu' ñi'ya nu ngua'ni ycuí' Ndyosi, cha' nguxcutsa'a Ni cresiya jilĩ ngu' xa' tsu', cha' juani cua ngusñi' ngu' xa' tsu' cha' jilĩ ycuí' Ndyosi. Lo'o ndyuna ngu' quichĩ bi' cha' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee' ngu' li', cha' lo'o ñati' xa' tsu' ngusñi' ngu' cha' jilĩ Jesucristo; nga'aa si' ngu' judío ti nu ngusñi' cha' bi'.

⁴ Ndyalaa Pablo lo'o Bernabé lo'o tya'a ndya'a ngu' ca quichĩ Jerusalén li'. Tso'o nchcuí' ñati' jilĩ Jesucristo bi'

lo'o ngu' li'; jua'a ndi'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo, ndi'i ngu' nu laca loo ji'i taju ñati quichi bi'. Lo'o li' nguxana Pablo lo'o Bernabé ndacha' ngu' ji'i ngu' bi' ñi'ya nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati xa' tsu' ca su ndyaa ngu'.

⁵ Pana lo'o xi ngu' fariseo nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo nga'a lo'o ngu' bi'. Li' ndatu ngu' fariseo bi' cha' chcu' ngu':

—Nga'a cha' xi'yu ngu' quiji nu qui'yu ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús, cha' culacua ngu' —nacu' ngu' fariseo bi'—. Ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni —nacu' ngu'.

⁶ Li' ndyu'u ti'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo lo'o lcaa ngu' nu laca loo ji'i taju ñati bi'; nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', si tso'o cha' culacua ngu' jua'a, si ná tso'o laca cha' culacua ngu'.

⁷ Lye tsa nchcu' tube ngu' cha' bi', lo'o li' ndatu Pedro nchcu' lo'o ngu':

—Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo —nacu' Pedro—. Jlo ti' ma tilaca laca na'. Clyo ngusubi ycu' Ndyosi jna' nu lo'o tya nguti'i na' lo'o cu'ma, cha' tsa'a culu'u na' ji'i ngu' xa' tsu' ñi'ya ndu'ni lyaá Jesús ji'i ñati chalyuu. Lo'o jua'a ngusñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús li'.

⁸ Cua na'a ycu' Ndyosi lcaa ña'a nu ntsu'u tyiquee ngu' bi', lo'o li' nda Ni Xty'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ngu' bi', masi ngu' xa' tsu'

laca ngu'. Ñi'ya nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o na, la cui' jua'a ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' bi';

⁹ stu'ba ngua'ni Ni, masi lo'o na, masi lo'o ngu' xa' tsu' bi'. Nu lo'o ngusñi ngu' cha' ji'i Ni, li' ngua'ni lubii Ni cresiya ji'i ngu' bi'.

¹⁰ Lo'o nu juani, ná ndiya ti' ma cña nu ngua'ni ycu' Ni lo'o ngu' bi'; nti' ma cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña ñi'ya nu nguxtyanu jyo'o Moisés ji'na. Pana tucui tsa cña bi', ná ngua ji'na tsiya' ti cua'ni na lcaa cña bi'; ni lcaa jyo'o cusu' ji'na, ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' cña tucui bi'.

¹¹ Ná tso'o cha' chcu' ma jua'a. Cua ngusñi na cha' ji'i Ni, cha' ngua'ni lyaá ycu' Jesús ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'na; la cui' jua'a ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' ji'i Ni.

¹² Cuaana ti ndi'i lcaa ngu' li'. Tso'o ti ndyuna ngu' lo'o nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ycu' Ndyosi ca su nguta'a ngu' slo ñati xa' tsu'.

¹³ Lo'o ndye nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', li' nchcu' Jacobo lo'o lcaa ngu' bi':

—Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo —nacu' Jacobo ji'i ngu'—, cua'a jyaca ma xi'na.

¹⁴ Cua nchcu' Simón Pedro lo'o na ñi'ya nu ngua'ni ycu' Ndyosi tya clyo, nu lo'o nguxana ndyuna ngu' xa' tsu' cha' ji'i Ni. Li' nguxana Ni ngusubi

Ni ji' tyu'u tya'a ñati bi', cha' lo'o ngu' bi' caca ngu' ñati ji' ycu' Ndyosi.

¹⁵ Cua sa'ni nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji' ycu' Ndyosi la cui' tya'a cha', nu lo'o nchcui' quityi ji' ycu' Ndyosi ndi'ya:

¹⁶ Tyaa na' chaca quiya', nacui ycu' Ni.

Ñi'ya laca sca ni'i ngunu'u, jua'a nti' cu'ma, cha' cua ngujyaa ti' ma jna', nacui Ni.

Pana ñi'ya lo'o ndu'ni tiji ngu' sca ni'i nu cua ngunu'u bi', la cui' jua'a xa' cua'ni na' cha' taquiya' ma jna'.

Li' taca taquiya' ma jna' ñi'ya ndaquiya' jyo'o cusu' ji'i ma jna', nu lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' David.

¹⁷ Na' laca nu Xu'na nu laca loo.

Jua'a cua'ni na' lo'o ma, cha' clyana cua ña'a ca ngu' xa' tsu' jna';

na cua ngusubi na' ji'i ñati bi' sa'ni, cha' caca ngu' ñati jna'.

¹⁸ Jua'a nacui ycu' Ndyosi lo'o nda Ni cha' lo'o jyo'o cusu' nu ngua sa'ni, cha' cua jlo ti' Ni lcaa ña'a cña nu cua'ni Ni nde loo la.

¹⁹ 'Bi' cha' nti' na' cha' ná tso'o si tatsaa na ji'i ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús cha' taquiya' ngu' lcaa cha' cusu' ji'i ngu' judío tya'a na juani, nu lo'o nguxana ca ti cha' nchcutsa'a Ni cresiya ji'i ngu' cha' caca ngu' ñati ji' ycu' Ni —nacui Jacobo—.

²⁰ Tsa bi' ti cha' cua'ni na, nti' na'; scua na xi cha' tso'o cha' tsa slo ngu' bi' nu nacui ndi'ya: Ná tso'o si cacu ngu' msta ji'i jo'ó, xqui'ya cha' cua'ni ñu'u msta bi' ji'i cresiya ji'na si cacu na ji'i; lo'o jua'a ná tso'o tsiya' ti tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati; ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndye ndyalú tañi ji'i ni', nu lo'o cua ndyujui ngu' ji'i; ni ná tso'o cacu ngu' tañi.

²¹ Pana cuentya ji'i cha' nu nguscua jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, tsa lo cua ti cha' scua na cha' tsa slo ngu' xa' tsu', cha' jua'a ntsu'u quityi nu nguscua jyo'o bi' ne' laa ji'i ngu' judío lcaa quichi. Ndyaa ngu' ne' laa tsa nu ndi'i cña' ngu', lcaa semana ña'a ngu' lo quityi bi'.

Nga'aa nchcui' la Jacobo bi' li'.

²² Ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' li', lcaa ñati ji'i Jesucristo nde Jerusalén, lo'o ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, lo'o ngu' nu laca loo ji'i taju ngu'. Li' ngua ti' ngu' cha' subu ngu' xi xa' la tya'a ngu' cha' tsa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé ca quichi Antioquía; ngusubi ngu' ji'i Judas nu laca xtañi Barsabás, lo'o ji'i Silas, ñati nu ndaquiya' tsa ngu' bi' ji'i.

²³ Ndyaa lo'o ngu' ji'i quityi nu nguscua ngu' Jerusalén bi'.

“Xlyo ni'i ji'i lcaa ma”, nacui quityi bi', “lcaa cu'ma nu laca ma ñati ji'i Jesucristo tya'a na, masi ngu' xa' tsu' laca ma, masi ndi'i ma

ca quichí Antioquía, masi ndi'í mā ca quichí loyuu su cuentya Siria, masi ndi'í mā ca quichí loyuu su cuentya Cilicia. Cuare nu nguta'a ya lo'o Jesucristo tya clyo, lo'o ngu' cusu' ji'í taju tya'a na re, lo'o tyuu tya'a ñati'í ji'í Jesús ca nde, stu'ba ti nscua ya quityi re cha' caa ca slo mā.

²⁴ Cua ndyuna ya cha' cua ndyaa xi ngu' tya'a ya ca slo cu'mā, lo'o jua'a cua ngulu'u ngu' ji'í mā cha' ntsu'u cha' xi'yu mā quiji'í ngu' qui'yu tya'a mā; nacui'í ngu' bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni mā lcaa cña nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi nu ngua sa'ni. Pana ná ngulo ya cña ji'í ngu' bi', cha' tsaa ngu' slo cu'mā; jlo ti' ya cha' xñi'í xi ti' mā ndi'í mā nu lo'o ná nchca cuayá' ti' mā si cha' liñi laca cha' bi'.

²⁵ Bi' cha' juani cua ngua stu'ba cha' ji'í ya lo'o tya'a cuare, ngusubi ya tucua tya'a ngu' tya'a ya, la cui' ñati'í ji'í Jesucristo tya'a na laca ngu'; tsaa ngu' slo mā lo'o Bernabé lo'o Pablo tya'a na. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'í nu ngu' tya'a na bi',

²⁶ masi ntsu'u tyuu tya'a ñati'í nu ngua ti' cujuui'í ngu' ji'í tya'a na bi' xqui'ya cña nu ngulo Jesucristo nu Xu'na na ji'í ngu' tya'a na bi'.

²⁷ Judas lo'o Silas laca ngu' nu cua ngulo ya cña ji'í cha' tsaa ngu' slo mā, cha' ta ngu' cha' liñi lo'o mā.

²⁸ Nguxtyucua Xtyi'í ycuí' Ndyosi ji'í cuare lo'o nchcui' ya lo'o tya'a ya, bi' cha' ndi'ya ti chcui' ya lo'o mā juani, cha'

ná tso'o si culo ya xa' la cña tucui' ji'í mā:

²⁹ Ná tso'o cacu mā cuaña' na'ni nu laca msta, nu cua nda ngu' ji'í jo'ó; ná tso'o cacu mā tañi; ná tso'o cacu mā na'ni nu ná ndye ndyalú tañi lo'o ndyujui'í ngu' ji'í; la cui' ti cha' ná tso'o tsiya' ti si tyu'u cha' ji'í mā lo'o clyo'o xa' ñati. Si taquiya' mā ji'í lcaa cha' nu nscua re, tso'o ti tyi'í mā li'. Tsa lo cua ti cha' nscua ya."

³⁰ Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o quityi bi', ndyalaa ngu' ca quichí Antioquía. Ndyu'u ti'í lcaa ñati'í ji'í Jesucristo quichí bi' lo'o nda ngu' quityi ji'í ñati'í bi'.

³¹ Lo'o cua nchcui' ngu' bi' lo quityi, li' tso'o tsa ngua tyiquee ngu' xqui'ya cha' nu nchcui' quityi lo'o ngu'.

³² Tu'ba ji'í ycuí' Ndyosi ngua nu Judas lo'o Silas bi', bi' cha' ngua ji'í ngu' ngulu'u ngu' xi ji'í ngu' quichí bi'; li' tlyu la ngua tyiquee lcaa ñati'í ji'í Jesucristo bi', xqui'ya cha' nu ngulu'u ngu' bi' ji'í ngu'.

³³ Tyiquee' xi nguti'í ngu' bi' quichí Antioquía, li' nchcui' salya' ñati'í ji'í Jesucristo lo'o ngu'. Nti' tya'a ngu' cha' xtyucua ycuí' Ndyosi ji'í ngu' tyucui'í su ñaa ngu' nde slo xa' la tya'a ngu'.

³⁴ Li' nacui' Silas cha' nga'aa tyaa ycuí' yu, tyanu yu lo'o ngu'.

³⁵ Lo'o jua'a ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichí Antioquía bi'; ngulu'u la ngu' ji'í tya'a ngu', nda la ngu' cha' ji'í ycuí' nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'. Lo'o jua'a tya ntsu'u

tya tyuu la tya'a ngu' nu ndi'i ndejua nu nchcui' cha' ji'i ycu' nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'.

Ndyaa Pablo chaca quiya' cha' chcui' cha' ji'i Jesucristo nde xa' quichi

³⁶ Ngua sca tsã nchcui' Pablo lo'o Bernabé:

—Tyaa na —nacu—, tsaa na chaca quiya' slo ñati nu tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, ngu' nu ndi'i tyijyu' —nacu' Pablo ji'i Bernabé—. Xa' tsaa na lcaa quichi su ngulu'u na cha' ji'i Jesucristo tsubi', tsaa na'a na si tso'o ti ndi'i tya'a na bi'.

³⁷ Ngua ti' Bernabé cha' lo'o Juan tsaa Juan lo'o ngu', la cui' nu Juan Marcos bi'.

³⁸ Pana ná nti' Pablo tsaa lo'o ji'i Juan, cha' lo'o ngulaa ngu' nde loyuu su cuentya Panflia tya clyo, ndu'u Juan ndyaa li', cha' nga'aa ndalo Juan cha' cua'ni cña bi'.

³⁹ Ná stu'ba ntsu'u tyiquee Pablo lo'o Bernabé li', nga'aa ndya'a ngu' stu'ba ti; bi' cha' ndyaa Bernabé ndyatí ne' yaca ni'i cha' tsaa ca loyuu Chipre chaca quiya'; lo'o nu Marcos bi' ndyaa lo'o Bernabé li'.

⁴⁰ Li' ngusubi Pablo ji'i Silas cha' tsaa lo'o. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', nu lo'o cua nchcui' tya'a ngu' lo'o ycu' Ndyosi nu Xu'na na cha' xtyucua Ni ji'i ngu' tyucuii.

⁴¹ Ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Siria, li' ndyaa la ngu' ca loyuu su cuentya Cilicia; nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati ji'i Jesucristo nu ndyu'u

ti'i tsa tlyu ti ca bi', cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' tyatí tachaa la cha' ji'i Jesús tyiquee ngu'.

16

Ndyaa Timoteo lo'o Pablo lo'o Silas

¹ Ndyalaa Pablo lo'o Silas ca quichi Derbe, li' ndyalaa ngu' ca quichi Listra. Quichi bi' ndyacia tya'a ngu' lo'o sca yu cuañi' tya'a ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo nu naa Timoteo. Xtya'a yu laca sca nu cuna'a judío nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, pana ngu' griego ngua sti yu.

² Nu ñati ji'i Jesús ca quichi Listra bi', tso'o tsa nchcui' ngu' cha' ji'i nu Timoteo bi', lo'o jua'a tso'o nchcui' ngu' ji'i yu bi' ca quichi Iconia.

³ Ngua ti' Pablo cha' tsaa Timoteo lo'o ngu' li', bi' cha' ngusi'yu Pablo quiji Timoteo cha' culacua yu. Ná ca ñasi' ngu' judío lcaa quichi su tya'a yu lo'o ngu' li', masi jlo ti' lcaa ngu' cha' ngu' griego ngua sti yu.

⁴ Nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati ji'i Jesús lcaa quichi su ndya'a ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi' lcaa ña'a cha' nu nguscua ngu' Jerusalén lo quityi bi'; nguscua ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo lo'o ngu' cusu' quityi bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' xa' tsu' lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' nu laca ñati ji'i Jesucristo.

⁵ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' cua ngua tlyu la tyiquee ngu' cha' ji'i Jesucristo; nga'aa ndyutsii ngu' li'. Lo'o

jua'a ngua cha' lcaa tsá ndy-
atú la ñati nu ntsu'u cha' jii'
lo'o Jesucristo.

*Nhcui' sca ngu' Macedo-
nia lo'o Pablo laja xcalá yu*

6 Lo'o li' ná nda Xtyi'i
ycui' Ndyosi chacuayá' jii'
ngu' cha' culu'u ngu' cha'
jii' Jesucristo ca quichí nde
loyuu su cuentya Asia, bi'
cha' nteje tacui ngu' loyuu
su cuentya Frigia, lo'o jua'a
loyuu su cuentya Galacia,

7 ndyalaa ngu' tyucuij nu
tsaa ca loyuu su cuentya
Misia li'. Ngulacua ti' ngu'
cha' tya tsaa la ngu' ca loyuu
su cuentya Bitinia, pana
ná nda Xtyi'i ycui' Jesús
chacuayá' cha' tsaa ngu'
cajua;

8 bi' cha' nteje tacui ngu'
loyuu su cuentya Misia
ndyaa lye la ngu', ndyalaa
ngu' quichí Troas ca to'
tyujo'o li'.

9 Ngua sca talya laja lo'o
ndi'i Pablo quichí bi', li'
nhcui' xcalá yu. Cua na'a
Pablo sca ngu' Macedonia nu
ndacha' jii' yu: "Tyeje tacui
má chaca tsu' tyujo'o, caa má
xa' tsu' ca nde Macedonia,
loyuu quichí tyi na'", nacui
nu qui'yu bi', "cha' xtyucua
má jii' cua", nacui jii' Pablo
laja xcalá.

10 Lo'o li' ngusñi ya tyu-
cuij cha' tsaa ya chaca tsu'
tyujo'o bi' ca loyuu Mace-
donia, xqui'ya cha' nhcui'
xcalá Pablo. (Lo'o na' ndya'a
na' lo'o ngu'. Lucas naa na',
na' nu nscua quityi re.) Jlo
ti' ya cha' ycui' Ndyosi laca

nu ngulo cña jii' ya cha' tsaa
ya ndejua, cha' ta ya cha' jii'
Jesucristo lo'o ñati nu ndi'i
ndejua.

*Ndi'i Pablo lo'o Silas ca
quichí Filipos*

11 Hora ti ndyaa ya ndyati
ya ne' yaca ni'i cha' tsaa ya
chaca tsu', ndu'u ya ndyaa ya
li'. Cuati na'a ya ca su naa
Samotracia, sca loyuu piti
ti cla'be tyujo'o laca bi'. Ca
chaca tsá ndyalaa ya chaca
tsu' tyujo'o bi', ca quichí
Neápolis.

12 Ca bi' ngusñi ya tyu-
cuij ndyaa ya nde quichí Fil-
ipos, quichí nu laca loo jii'
lcaa quichí loyuu su cuentya
Macedonia laca quichí Fili-
pos bi'. (Lo'o nguxana ti
quichí bi', ngüiñá ngu' ro-
mano jii'.) Lo'o li' ndyanu ya
tyuu tsá quichí bi'.

13 Lo'o nu ngua tsá nu ndi'i
cña' ngu' judío, li' ndu'u ya
quichí ndyaa ya ca to' sta'a
su ndyu'u ti'i ngu' judío cha'
hcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi
tsá bi'; ngulu'u ya xi jii' ngu'
cuna'a nu ndyu'u ti'i ndacua
ti.

14 Lidia naa sca nu cuna'a
bi'; ngu' Tiatira laca, lo'o
cña jii' laca cha' ndujui' late'
nde quichí Filipos bi', sca lo
late' nu cuaa ña'a, nu tso'o xi
ña'a. Ndu'ni tlyu ma' cusu'
bi' jii' ycui' Ndyosi, cha' tso'o
ndyuna ma' cha' jii' ycui'
Ndyosi nu Xu'na na; jua'a
nguxtyucua Ni jii' ma' cha'
cui'ya tso'o cuentya ñi'ya nu
ndyu'u cha' nu ngulu'u Pablo
jii' ngu'.

¹⁵ Li' ntyucuatya ngu' jil'i Lidia lo'o jil'i lcaa tya'a ngu' nu ndi'i slo.

—Si chañi cha' ncliyacua ti' mā cha' laca na' ñati' jil'i Jesucristo —nacui' nu cuna'a bi' jil'i ya—, tyaa mā to' tyi' na', tyanu mā xi slo cua lacua.

Tyuu quiya' nchcui' ma' lo'o ya cha' tsa ya, bi' cha' ndyaa ya lo'o ma' ca toni'i jil'i ma'.

¹⁶ Ngua sca tsā ndyaa ya su ndyu'u ti'i ngu' cha' chcui' ngu' lo'o ycu'i' Ndyosi, lo'o li' ndyacua tya'a ya lo'o sca nu cuna'a cuañi' tyucui'. Quicha nu cuna'a bi', cha' cua sa'ni tsa ngusñi cui'i jil'i. Cuentya jil'i cui'i bi' nchca ti' nu cuna'a bi' ñi'ya nu lijya tyempo jil'i ngu' ca nde loo la, bi' laca cha' nu nda cui'i bi' lo'o nu cuna'a bi'. Msu nu ngüi'ya ti' ngu' laca nu cuna'a bi', lo'o ná nda xu'na cho' caya' jil'i. Ngua'ni tsa xu'na cho' ngana, cha' nda ngu' quichi' quiña'a tsa cñi' jil'i xu'na cho', cha' caja cha' jil'i ngu' ñi'ya nu caca jil'i ngu' nde loo la lo'o nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu'.

¹⁷ Ndyaa lca'a cho' jil'i Pablo lo'o jil'i cuare. Cui' tsa ngusi'ya nu cuna'a quicha bi' lijya:

—Msu jil'i ycu'i' Ndyosi nu laca loo laca ngu' re —nacui' nu quicha bi'—. Culu'u ngu' jil'i mā ñi'ya nu cua'ni lyaá ycu'i' Ndyosi jil'i mā.

¹⁸ Tyuu tsā lca'a nu cuna'a bi' jil'i ya, lo'o la cui' jua'a nxi'ya tsa. Li' nga'aa ndiya ti' Pablo cha' nxi'ya cho'. Nguxtyacui' yu nde chu' yu

tyucui' su ndyaa yu, nchcui' yu lo'o nu cuna'a quicha bi' cha' jil'i cui'i nu ngusñi jil'i cho', cha' tyu'u cui'i bi' tyaa li':

—Chacuayá' jil'i Jesucristo nchcui' na' —nacui' Pablo jil'i. —Tyu'u cui'i nu ntsu'u laja cuaña' nu'u juani, tyaa nde liya'.

Hora ti' ngutu'u cui'i bi' ndyaa li'. Ngua tso'o nu cuna'a bi' li'.

¹⁹ Tyaala tsa ngu' nu laca xu'na nu cuna'a bi'. Hora ti' ngusñi xu'na bi' jil'i Pablo lo'o jil'i Silas, ndyaa lo'o xu'na bi' jil'i ngu' slo ngu' nu laca loo jil'i quichi', cha' nda xu'na nu cuna'a bi' cuentya cha' nga'aa caca cua'ni ngu' ngana lo'o nu cuna'a bi' si nga'aa ntsu'u cui'i cuxi' jil'i.

²⁰ Ngusta ngu' qui'ya jil'i Pablo lo'o Silas ca slo bese li':

—Ngu' judío laca ngu' re —nacui' ngu' jil'i bese—. Cuxi' tsa ndyu'ni ngu' re, bi' cha' ñasi' tsa ngu' quichi' juani.

²¹ Xa' cha' nclu'u ngu' re jil'i na nu ná ntsu'u chacuayá' jil'i na cha' cua'ni na, cha' ngu' romano laca na.

²² Ñasi' tsa lcaa ngu' quichi' li'. Ngulo bese cña cha' tyu'u ste' Pablo lo'o ste' Silas, cha' quiji'i' ngu' jil'i ngu' bi' lo'o yaca.

²³ Quiña'a tsa quiya' ngu-jui'i' yaca ngu' jil'i ngu' bi', li' ngusu'ba ngu' jil'i ngu' bi' ne' chcuā. Lo'o jua'a ngulo ngu' cña jil'i ngu' nu nga'a cua' to' ni'i' chcuā cha' tso'o tsa ña'asii ngu' jil'i ngu' bi'.

24 Bi' cha' ngua'ni clya nu laca loo ji'i ni'i chcuā bi', ngusu'ba yu ji'i ngu' ne' cuarto cla'be ni'i chcuā bi', lo'o li' ngusca' yu quiya' ngu' lo'o yaca.

25 Nu lo'o ngua cla'be talya nga'a Pablo lo'o Silas ne' chcuā bi'; nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi, ndyula tu'ba ngu' jii ji'i ycui' Ni. Lo'o jua'a ndyuna lcaa preso tya'a ntsu'u ngu' ne' chcuā.

26 Tsi tsiya' ca ngulacui chalyuu li', lye tsa ngüña ni'i chcuā; ndyaala lcaa toni'i chcuā bi' li', xqui'ya cha' ngulacui tsa chalyuu, lo'o jua'a ngusi'yu cu' juu chcuā su ndyaaca' ngu'.

27 Hora ti ngue ti' nu laca loo ji'i ni'i chcuā bi', na'a yu cha' ntucua yaala toni'i. Ndyutsii tsa yu li', cha' ngulacua ti' yu cha' cua ngusna lcaa preso ji'i. Hora ti ngusñi yu maxtyi ji'i cha' cujuui yu ji'i ycui' ca yu.

28 Cuii ngusi'ya Pablo ji'i yu li':

—Ná ntsu'u cha' cua'ni nu'u jua'a —nacuī Pablo ji'i yu—. Nde ti ndi'i lcaa cuare.

29 Ngusi'ya nu laca loo cha' caa lo'o ngu' ji'i quii'. Li' ndyatí yu ni'i chcuā, lye tsa nchcuā yu lijya yu li', cha' ndyutsii tsa yu. Ndatu sti' yu slo Pablo lo'o Silas li'.

30 Li' ngulo yu ji'i ngu' ne' chcuā.

—Cusu' —nacuī yu ji'i Pablo lo'o Silas—, cuxi tsa ñati laca na'. ¿Ñi'ya cua'ni na' cha' cua'ni lyaá Ni jna'? —nacuī nu laca loo bi'.

31 —Xñi nu'u cha' ji'i ycui' Jesucristo nu Xu'na na —nacuī Pablo ji'i yu—, bi' nu taca ji'i cua'ni lyaá ji'i lcaa ma, lo'o jinu'u, lo'o ji'i sñi' nu'u, lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo nu'u.

32 Nu Pablo lo'o Silas ni, ngulu'u ngu' cha' ji'i Jesús ji'i lcaa ngu' nu ndi'i ca slo nu laca loo ji'i ni'i chcuā bi' li'.

33 Talya tsa ngua li', pana ngui'i nu laca loo bi' ji'i su ti'i ji'i Pablo lo'o ji'i Silas, su ngujui' yaca ngu' ji'i ngu'. Li' ntyucuatya ngu' ji'i nu laca loo bi', lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo.

34 Ndyaa lo'o yu ji'i Pablo lo'o Silas ni'i ji'i yu, cha' ta yu na cacu ngu'. Tso'o tsa tyiquee nu laca loo bi' juani, cha' cua ngusñi yu cha' ji'i ycui' Ndyosi; la cui' ti tso'o ntsu'u tyiquee lcaa ngu' nu ndi'i slo yu.

35 Nguxee chaca tsa, li' ngulo bese cña ji'i policia cha' tsa ngu' chcui' ngu' lo'o nu laca loo ji'i ni'i chcuā bi', cha' culaá ji'i ngu' bi'.

36 Li' nchcui' nu laca loo bi' lo'o Pablo lo'o Silas:

—Cua ngulo bese cña jna' cha' culaá na' ji'i ma —nacuī yu ji'i ngu'—, bi' cha' tso'o ti tyaa ma lacua.

37 —Ná tso'o —nacuī Pablo ji'i policia—. Cua na'a lcaa ngu' quichi re nu lo'o ngujui' yaca ngu' ji'i ya, masi ngu' romano laca cuare. Bilya ca cuayá' ji'i ya lo'o ngusu'ba ngu' ji'i ya ne' chcuā re —nacuī—. Lo'o juani nti' ngu' cha' culaá ngu' ji'i ya cuaana

ti. Si'i jua'a nga'a cha' caca. Tso'o la caa ycu'i ngu' cha' culaá ngu' ji'i ya.

³⁸ Ndyaa policía li', ndacha' ngu' ji'i bese lcaa ña'a cha' nu nchcui' Pablo lo'o ngu'. Nu lo'o ngua cuayá' ti' bese cha' ngu' romano laca Pablo lo'o Silas, ndyutsij tsa bese bi' li'.

³⁹ Hora ti ndyaa ycu'i bese ca to' ni'i chcuá li':

—Cusu' —nacui bese bi' ji'i Pablo lo'o Silas—, cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i ya —nacui.

Ngulaá ngu' ji'i Pablo lo'o Silas li'.

—Cua'ni ma cha' tso'o tyaa ma chaca quichij —nacui ngu' ji'i Pablo lo'o Silas.

⁴⁰ Li' ndu'u Pablo lo'o Silas ni'i chcuá, ndyaa ngu' slo ma' Lidia chaca quiya'. Xa' nchcui' ngu' lo'o ñati' ji'i Jesucristo bi', cha' caca tlyu tyiquee ngu' xqui'ya Jesús. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

17

Ñasi' tsa ngu' Tesalónica

¹ Ndyaa Pablo lo'o Silas tyucui' nde Tesalónica. Clyo nteje tacui ngu' quichij Anfípolis, li' nteje tacui ngu' quichij Apolonia, lo'o li' ndyalaa ngu' nde quichij Tesalónica. Ntucua sca laa ji'i ngu' judío quichij bi',

² bi' cha' ndyaa Pablo ne' laa bi' ñi'ya nu ndya'a yu ne' laa ji'i ngu' judío lcaa quichij. Tsa nu ndi'i cña' ngu' judío ndyu'u ti'i ngu' quichij ne' laa, lo'o jua'a ndyatij Pablo ndyaa yu ne' laa tsa bi'. Cua ndyaa sna semana nchcui' yu lo'o ngu' ca bi';

³ ngulu'u yu cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ngu', cha' nu nchcui' quityi cusu' ji'i Cristo ñi'ya nu ntsu'u cha' xcube' ngu' ji'i, lo'o li' ñi'ya tyu'ú nu Cristo bi' chaca quiya' lo'o cua ndyujui' ngu' ji'i.

—Nchcui' na' lo'o ma cha' ji'i Jesús —nacui Pablo ji'i ngu' li'—. Ñi'ya nu nchcui' quityi ji'i nu Cristo bi', la cui' jua'a ngua ji'i Jesús —nacui—. La cui' Cristo laca nu Jesús bi'.

⁴ Ngusñi tucua sna tya'a ti ngu' judío cha' bi', li' ndya'a ngu' bi' lo'o Pablo lo'o Silas; jua'a ngusñi tyuu tya'a ngu' griego nu ndu'ni tlyu ji'i ycu'i Ndyosi cha' bi'; jua'a tyuu tya'a nu cuna'a tlyu nu ndi'i quichij bi', ngusñi ngu' cha' bi' li'.

⁵ Pana ñasi' tsa ngu' judío nu ná jlya ti' cha' bi'; tyaaala tsa ngu' bi', bi' cha' nchcui' ngu' lo'o ñati' xña'a nu xcui' ndya'a calle ti, ñati' taja ti, cha' xtyucua ngu' xña'a bi' ji'i ngu'. Cuxi tsa ngua'ni ngu' bi' li', lo'o jua'a ngua ñasi' lcaa ngu' quichij. Ndyaa ngu' slo Jasón li', ndyatij ngu' ni'i ji'i yu Jasón bi', cha' nclyana ngu' ji'i Pablo lo'o Silas. Xñi ngu' ji'i ngu' bi' nti' ngu', cha' tsa lo'o ngu' ji'i Pablo lo'o Silas ca slo ngu' quichij.

⁶ Pana ná nquije Pablo lo'o Silas ji'i ngu', bi' cha' ngusñi ngu' ji'i ycu'i Jasón lo'o ji'i tya'a ndya'a yu, ndyaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' ca slo ngu' tisiya. Cui' nchcui' ngu' lo'o ngu' tisiya li', ngusta ngu' qui'ya ji'i Jasón lo'o ji'i tya'a ndya'a yu:

—Tyaala tsa ngu' bi' —nacui nu ngu' xña'a bi'—. Lcaa quichì su ndya'a ngu' bi' nga'aa si'i tì ti ndi'ì ngu' quichì bi' xqui'ya cha' cuxi nu nchcui' ngu' bi' —nacui ngu'—. Lo'o juani cua ndyalaa ngu' xña'a bi' quichì tyi na,

⁷ ndi'ì ngu' slo yu Jasón re. Ná ndaquiya' ngu' bi' ji'ì cña nu ngulo rey tlyu ji'na nu laca na ngu' romano, cha' nchcui' ngu' cha' ntsu'u chaca rey nu tlyu la nu naa Jesús; bi' laca nu taca culo cña ji'na, nacui ngu' bi'.

⁸ Lo'o ngua cuayá' ti' ngu' tisiya qui'ya nu ngusta ngu' ji'ì ngu' bi', ñasi' tsa ngu' li', ñasi' lcaa ngu' quichì;

⁹ bi' cha' ngüijña ngu' tisiya cñi ji'ì Jasón lo'o ji'ì tya'a ndya'a yu xqui'ya Pablo, lo'o jua'a xqui'ya Silas. Nda ngu' cñi, lo'o ti ngutu'u ngu' laja ti li', nu Jasón lo'o tya'a ndya'a yu.

Ndyalaa Pablo lo'o Silas nde quichì Berea

¹⁰ Nu ngu' nu ntsu'u cha' ji'ì lo'o Jesús ca bi', hora ti ngua'ni cho'o ngu' tyucuijì ji'ì Pablo lo'o Silas cha' tyaa ngu'; la cui' talya ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichì Berea. Lo'o ndyalaa ngu' nde quichì bi', li' ndyatì ngu' ndyaa ngu' ne' laa ji'ì ngu' judío.

¹¹ Tso'o la tyiquee ngu' quichì Berea bi'; si'i na cuxi tyiquee ngu' bi' ñi'ya laca tyiquee ngu' Tesalónica. Nti' tsa ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Pablo lo'o Silas

lo'o ngu'. Lcaa tsā nclyana ngu' lo' quityi ji'ì ycuì' Ndyosi si cha' liñi laca nu nchcui' ngu' bi';

¹² bi' cha' ngusñi tyuu tya'a ngu' quichì cha' bi', lo'o ngu' judío, lo'o jua'a ngu' griego, masi nu qui'yu, masi nu cuna'a tlyu, ngusñi ngu' cha' bi'.

¹³ Li' ngujui cha' ji'ì ngu' judío nu ndi'ì nde quichì Tesalónica cha' nclyu'u Pablo cha' ji'ì ycuì' Ndyosi ji'ì ngu' Berea. Ngua ñasi' tsa ngu' bi' li', yala ti ndyalaa ngu' ca quichì Berea bi' li'. Ndyaa ngu' nda ngu' sca cha' cuiñi lo'o ngu' quichì bi', cha' xuu tya'a ngu' lo'o Pablo.

¹⁴ Lo'o ngua tii ñati ji'ì Jesu-cristo cha' jua'a nti' ngu' judío bi', hora ti ngusalya' ngu' lo'o Pablo cha' tyaa yu tyucuijì to' tyujo'o; pana ndyanu Silas lo'o Timoteo quichì bi'.

¹⁵ Ndyaa xi ngu' Berea lo'o Pablo ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca quichì Atenas. Hora ti ngxutyuu ngu' Berea nde quichì tyi ngu' li', cha' ta ngu' cha' lo'o Silas lo'o Timoteo, cha' lo'o ngu' tsa ngu' yala ti xi cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Pablo ca quichì Atenas bi'.

Ca quichì Atenas

¹⁶ Ntajatya Pablo ji'ì Silas lo'o Timoteo ña'a cuayá' nu tyalaa ngu' ca quichì Atenas. Xñi'ì tsa ti' Pablo lo'o na'a yu cha' quiña'a tsa jo'ó ntsu'u quichì bi';

¹⁷ bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' ca ne' laa ji'ì ngu' judío bi', nchcui' yu lo'o ngu' judío,

jua'a lo'o ngu' xa' tsu' nu ndu'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi cajua, lo'o jua'a nchcui' yu lo'o lcaa ngu' nu ndi'i lo caya'. Lcaa tsā nclyu'u yu ji'i ngu' quichī bi'.

18 Cua ntsu'u sca taju ngu' nde quichī bi', ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' nu nclu'u ngu' epicúreo, lo'o jua'a ntsu'u chaca taju ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' nu nclu'u ngu' estoico. Ndyacua tya'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a tyucuaa lo cha' bi' lo'o Pablo li'. Nchcui' tsa ngu' cha' ji'i yu lo'o tya'a ngu':

—¿Ni cha' nda nu qui'yu re nu nchcui' tsa lo'o na? —nacu' ngu' ji'i tya'a ngu'.

—¿Ha si'i cha' ji'i xa' jo'ó nchcui' yu? —nacu' tya'a ngu' li'.

Pana cua ndyuna ngu' lo'o ngulu'u Pablo cha' ji'i Jesús, cha' ngulu'u yu ji'i ngu' ñi'ya gua cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'.

19 Li' ngusñi ngu' ya' Pablo cha' tsa lo'o ngu' ji'i ca su ndyu'u ti'i ngu' cusu' quichī bi', sca yuu laja ti nu naa Areópago.

—Nti' ya cha' caca cuayá' ti' ya, ¿ñi'ya ndyu'u cha' nu nclyu'u nu'u ji'i ya? —nacu' ngu' ji'i Pablo—. Sca cha' cucui laca cha' nu nchcui' nu'u re;

20 bilya cuna ya cha' bi', tya lyiji ta ya cuentya —nacu' ngu'—. Bi' cha' juani, ta nu'u cha' lo'o ya ¿ñi'ya ndyu'u cha' bi'?

21 Nu ngu' quichī Atenas ni, xcui' nti' ngu' cuna ngu' cua

ña'a ca cha' cucui nu caca chcui' ngu' lo'o tya'a ngu', sca cha' nu bilya cuna ngu'. La cui' jua'a ndu'ni lcaa ngu' xa' tsu' nu ndi'i quichī bi', xcui' ca ndiya ti' ngu' chcui' ngu' ji'i sca cha' cucui.

22 Bi' cha' ndatu Pablo cla'be laja ñati ca Areópago bi', nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cu'ma ngu' Atenas —nacu' Pablo ji'i ngu'—. Cua na'a na' cha' jlya tsa ti' ma ji'i jo'ó nu ntsu'u ji'i ma —nacu' yu—.

23 Ndyaa na'a na' xi calle quichī re, lo'o li' na'a na' lcaa jo'ó nu cuentya ji'i cu'ma. Li' na'a na' sca mesa nu ndu laja ti su nscua sca cha'cña nde sii' mesa bi' nu ndi'ya nchcui': “Nde laca mesa ji'i jo'ó nu bilya tyuloo ya ji'i”. Cha' ji'i ycu' Ndyosi nu bilya slo ma tilaca laca Ni, cha' ji'i nu ycu' Ndyosi bi' ta na' lo'o ma juani —nacu' yu—.

24 'Cua ngüiñá ycu' Ndyosi tyucui ña'a chalyuu lo'o lcaa na nu ntsu'u chalyuu; laca ycu' Ndyosi nu Xu'na nu laca loo, masi nde cua, masi nde lo yuu chalyuu —nacu' Pablo ji'i ngu'—. Pana ná ndi'i Ni ne' sca laa nu ndiñá ñati ti.

25 Ni sca cha' ná lyiji ji'i ycu' Ndyosi, ná nga'a cha' xñi Ni ni sca na nu nda ñati ji'i Ni. Cua gua'ni cu'ú Ni ji'i lcaa ñati, cua nda Ni xtyi'i ngu' cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i scaa ngu', lo'o jua'a cua nda Ni lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu.

26 'Cua ngüiñá ycu' Ndyosi ji'i lcaa ñati chalyuu lo'o

sca ti lo cuaña' ñati. Lo'o jua'a ngusta ycuí' Ndyosi ni tyempo cala scaa ngu', ndu'ni Ni mala su caca quichí tyi scaa ngu'.

27 Na cua nda Ni jí'í ñati li-
jya ngu' chalyuu cha' clyana
ngu' jí'í ycuí' Ni, cha' quije Ni
jí'í ngu'. Pana ná tyijyu' ndi'í
ycuí' Ndyosi jí'na, cacua ti su
ndi'í lcaa na ndi'í ycuí' Ni.

28 Chacuayá' jí'í Ni lu'ú na,
chacuayá' jí'í Ni ndya'a na,
lo'o jua'a chacuayá' jí'í Ni
ndyu'ni na lcaa cña. Ntsu'u
sca cha' nu nguscua jyo'o
ngu' tii tya'a ma lo quityi
sa'ni, cha' nu ndi'ya nchcui':
"Tya'a ycuí' Ndyosi laca na".
Jua'a nacuí jyo'o cusu' bi' jí'í
ma.

29 Si chañi cha' ycuí' Ndyosi
laca tya'a na —nacuí Pablo
jí'í ngu'—, ná taca chcui' na
cha' laca Ni sca lcuí, masi
lcuí oro, masi lcuí plata, masi
lcuí quee ndu. Na ndiñá ti
ñati chalyuu lcuí bi' ñi'ya nu
nda'ya cha' hique ti ngu' cha'
cuiñá ngu' jí'í.

30 Cua ndalo tsa tyiquee
ycuí' Ndyosi jí'í ñati chalyuu
tyempo sa'ni lo'o bilya ca jlo
ti' ngu' lcaa cha' bi', pana
juani cua ngulo Ni cña jí'í lcaa
ñati chalyuu cha' culochu'
ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u
jí'í ngu'.

31 Cua ngusta Ni sca tsa
cha' cua'ni cuayá' Ni jí'í lcaa
ñati chalyuu, lo'o jua'a cua
ngusubi Ni sca ñati nu caca
bese. Jesucristo laca bi'.
Tso'o tsa ngua'ni Ni cha'
tyanu tachaa cha' bi' jí'í ñati
chalyuu, nu lo'o ngua'ni Ni

cha' ndyu'ú nu ñati bi' chaca
quiya' lo'o cua ndyujuii ngu'
jí'í.

32 Nu lo'o ndyuna ngu'
quichí cha' bi', cha' cua
ndyu'ú sca ñati chaca quiya'
ca su ntsiya ngujuii, li' nxytí
lo'o tsa ngu' jí'í Pablo. Lo'o
jua'a ntsu'u xi xa' la ngu' nu
nchcui' lo'o yu:

—Culu'u nu'u cha' bi' jí'í
ya chaca quiya' chaca tsa
—nacuí ngu' bi' jí'í yu.

33 Li' ngutu'u Pablo ca
Areópago su ntucua ngu'.

34 Pana ndu'u lca'a xi ngu'
jí'í yu li', xqui'ya cha' jlya ti'
ngu' bi' cha' nu cua nchcui'
yu lo'o ngu'. Sca nu qui'yu nu
naa Dionisio ngusñi cha' bi',
masi laca Dionisio sca ngu'
cusu' nu ndya'a ca Areópago;
jua'a sca nu cuna'a nu naa
Dámaris ngusñi cha' bi', lo'o xi
xa' la ñati ngusñi cha' bi'.

18

Ca quichí Corinto

1 Li' ndu'u Pablo quichí Ate-
nas ndyaa yu ca quichí Cor-
into.

2 Quichí bi' ndyacia tya'a
yu lo'o sca ngu' judío nu naa
Aquila, ngu' quichí Ponto
laca nu Aquila bi'. Nguti'í
ngu' nde Italia nquicha',
nu Aquila bi' lo'o clyo'o nu
naa Priscila; pana ndu'utsu'
ngu' ndyalaa ngu' nde quichí
Corinto, nu lo'o ngulo rey
Claudio cña cha' culo'o ngu'
jí'í lcaa ngu' judío nu nguti'í
quichí Roma, quichí nu laca
loo jí'í loyuu su cuentya Italia

bi'. Toni'i ji'i nu Aquila bi' ndyalaa Pablo li'.

³ Stu'ba ti ngua'ni Pablo cña lo'o ngu' bi' li', cha' cuityi ni'i late' laca ngu'; bi' cha' ndyanu yu slo ngu' cha' cua'ni yu cña lo'o ngu'.

⁴ Ndyaa Pablo ne' laa ji'i ngu' judío lcaa tsā ta'a nu ndi'i cña' ngu', cha' culu'u yu cha' ji'i Jesús ji'i ngu' nu ndyu'u ti'i li', masi ji'i ngu' judío, masi ji'i ngu' xa' tsu'.

⁵ Cua ndu'u Silas lo'o Timoteo ca Macedonia, li' ndyalaa ngu' slo Pablo. Lo'o cua ndyalaa ngu' bi', li' lcaa tsā lcaa hora ncluyu'u Pablo cha' ji'i Jesús ji'i ngu' judío. Nchcui' yu cha' laca Jesús ycu' Cristo, nu ntajatya tsa ngu' ji'i cha' caā nde chalyuu.

⁶ Pana ngunasi' tsa ngu' judío bi' ji'i Pablo li', suba' tsa nchcui' ngu' lo'o; bi' cha' nguscui' yu ste' yu slo ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' lo'o yu.

—Nguna' tsa ndu'ni cu'ma —nacu' Pablo ji'i ngu'—. Xqui'ya ycu' mā laca; ná ntsu'u qui'ya 'na, cha' xcui' cha' liñi laca nu ngulu'u na' ji'i mā. Cua tya'a ti na' lacua. Juani tsa'a na' cha' ta na' cha' re lo'o ngu' xa' tsu', cha' ná nduna cu'ma, ngu' judío.

⁷ Li' ndu'u yu ne' laa bi', ndyaa yu ca slo sca ñati' nu naa Justo; cacua ti to' laa bi' ntucua tyi yu. Sca ñati' nu ndyu'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi laca nu Justo bi'.

⁸ Lo'o jua'a yu Crispo ngusñi cha' ji'i ycu' nu Xu'na na. Crispo laca sca nu cusu'

nu laca loo ne' laa ji'i ngu' judío. Jlya ti' nu Crispo bi' ji'i ycu' nu Xu'na na, lo'o jua'a jlya ti' lcaa ngu' nu ndi'i slo. Quiña'a tya'a ngu' Corinto ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús, bi' cha' ntyucuatya ngu' bi' li'.

⁹ Lo'o li' cua na'a Pablo ji'i Jesús nu Xu'na na, ñi'ya si na nchcui' xcalá yu ngua.

—Ná cutsij nu'u —nacu' Jesús ji'i yu—. Ná ca taja ti' nu'u cha' culu'u nu'u cha' jna' ji'i ñati' —nacu' Ni—.

¹⁰ Ndi'i na' lo'o nu'u cha' xtyucua na' jinu'u, bi' cha' nga'aa caca xñi ngu' jinu'u cha' xcube' ngu' h'i. Lo'o jua'a ntsu'u tsa ngu' quichi' re nu taca xñi ngu' cha' jna' nde loo la, si ta nu'u cha' lo'o ngu'.

¹¹ Li' ndyanu Pablo sca yija cla'be ca quichi' Corinto bi', xcui' cha' ji'i Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' quichi' bi'.

¹² Lo'o li' ngua Galión gobernador ji'i loyuu su cuentya Acaya bi'; tyempo bi' ndyu'u ti'i tyuu tya'a ngu' judío se'i ti cha' xu'u tya'a ngu' lo'o Pablo, masi tya'a ngu' judío laca yu. Li' ngusñi ngu' bi' ji'i yu cha' tsa lo'o ngu' ji'i yu ca slo ngu' tisiya;

¹³ ngusta ngu' qui'ya ji'i yu ca slo nu gobernador bi' li':

—Ndyaa' nu qui'yu re laja quichi' tyi na, pana ná tso'o cha' nu nclu'u yu ji'i ñati' —nacu' ngu' ji'i nu laca loo bi'—. Nclu'u yu ji'i ngu' cha' xa' ña'a cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi, masi ná nda gobierno chacuayá' cha' cua'ni ngu' jua'a.

14 Ngua ti' Pablo xacui' yu cha' ji'i ngu' li', pana clyo nchcui' nu cusu' Galión bi':

—Ná tyiquee' taquiya' na' ji'i cha' nu nchcui' cu'ma ngu' judío, si ntsu'u sca cha' nu cuxi tsa —nacui' Galión bi' ji'i ngu'—. Pana si'i jua'a laca cha' re —nacui'—.

15 Cua ñasi' mā xqui'ya cha' nclyu'u yu re xi xa' lo cha' ji'i ngu'. Sca cha' ji'i jo'ó cuentya ji'i cu'ma laca cha' re, cha' ná stu'ba cha' nu nchcui' yu lo'o cha' nu nchcui' cu'ma cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i mā; bi' cha' ná ndiya ti' mā cha' nclu'u yu cha' bi' ji'i ngu'. Cua'ni cuayá' ycu' ca ti mā ji'i cha' re lacua. Ná ndu'ni cha' caa lo'o cu'ma ji'i yu ca slo na'.

16 Lo'o li' ngulo gobernador cña cha' culo ngu' ji'i ngu' judío nde liya'.

17 Li' hora ti ndaya' lcaa ngu' quichi bi' ji'i nu cusu' Sóstenes, cha' laca nu cusu' bi' loo ne' laa ji'i ngu' judío. Ti'í tsa ngujui' ngu' ji'i nu cusu' bi' ca slo gobernador Galión; pana nu Galión bi' ni, ná ndube ti' bi' tsiya' ti.

Ngua sna quiya' lo'o ndyaa Pablo ca chaca tsu'

18 Tya ndyanu Pablo quichi bi' tya tyuu tsa; li' ngutu'u yu ndyaa yu lo'o Aquila lo'o Priscila bi', ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quichi Cencrea. Li' tsa ycu' Pablo ca loyuu su cuentya Siria. Ca quichi Cencrea bi' ngusi'yu ngu' quicha' hi que Pablo, cha' caca cuayá' ti' ngu' jua'a cha' ntsu'u sca cha' nu cua ngüiñi

ji'i yu lo'o ycu' Ndyosi tya tsubi' la.

19 Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i, li' ndyalaa ngu' ca quichi Efeso su tyanu Aquila lo'o Priscila. Ndyati Pablo ycu' ti ne' laa cha' chcu' yu lo'o ca ta'a ngu' judío nu ndyu'u ti'i cajua.

20 Ngua ti' ngu' quichi bi' cha' tyanu Pablo nde quichi tyi ngu', pana ná ntaja'a yu.

21 Ngusalya' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ntsu'u cha' tsa'a na' ca Jerusalén cha' cua ngulala ta'a —nacui' Pablo ji'i ngu'—. Li' xtyuu na' chaca quiya' nde quichi re, si jua'a nti' ycu' Ndyosi —nacui' yu.

Ndu'u Pablo quichi Efeso ndyati yu ne' yaca ni'i, ndyaa yu li'.

22 Lo'o cua ndyalaa yaca ni'i bi' ca quichi Cesarea, li' ndu'u Pablo ndyaa yu ca quichi Jerusalén. Tso'o ti nchcui' yu lo'o tya'a ñati ji'i Jesucristo cajua, lo'o li' hora ti ndyaa yu ca quichi Antioquía.

23 Ndyanu yu sca tucua co' ca quichi bi', li' ndu'u yu ndyaa yu chaca quiya' cha' tsa yu ca slo lcaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi' ca loyuu su cuentya Galacia, su cuentya Frigia. Nchcui' yu lo'o ngu' cha' tyanu tachaa la cha' ji'i Jesucristo tyiquee ngu'.

Ndyalaa Apolos ca quichi Efeso

24 La cui' tyempo ndyalaa sca nu qui'yu ngu' judío nde quichi Efeso. Apolos naa yu bi', lo'o Alejandría naa quichi

tyi yu. Jlo tsa ti' yu lcaa cha' jil'i ycuí' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la, lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' yu cha' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o ñati.

²⁵ Tya tsubi' la cua ngulu'u tso'o ngu' jil'i yu lcaa cha' nu cuentya jil'i ycuí' nu Xu'na na; bi' cha' yala ti ti' yu, ná taja ti' yu tsiya' ti cha' chcui' yu cha' bi'. Tso'o tsa nclyu'u yu cha' jil'i Jesús lo'o ñati li'; jua'a ntyucuatya yu jil'i ngu' ñi'ya nu ntyucuatya jyo'o Juan, cha' bilya ca cuayá' ti' yu lcaa cha' jil'i Jesús.

²⁶ Ná ntsij yu Apolos cha' culu'u yu jil'i ngu' ne' laa jil'i ngu' judío, pana nu lo'o ndyuna Priscila lo'o Aquila ñi'ya nu ngulu'u yu cha' jil'i ngu' ne' laa, li' nchcui' ngu' lo'o yu. Liñi la ngulu'u ngu' jil'i Apolos ñi'ya nu xñi ngu' tyucui jil'i ycuí' Ni li'.

²⁷ Ca tiya' la ngua ti' Apolos tsa yu ca loyuu su cuentya Acaya. Tso'o ntsu'u tyiquee tya'a ñati jil'i Jesucristo cha' tsa yu cajua, bi' cha' nguscua ngu' sca quityi cha' tsa slo tya'a ñati jil'i Jesucristo cajua, cha' tso'o ti chcui' ngu' lo'o yu nu lo'o tyalaa yu ca su ndi'i ngu'. Ndyaa yu li', ndyalaa yu ca loyuu su cuentya Acaya bi'. Li' ngxutyucua tsa yu jil'i ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo lcaa quichí su ndyaa yu. Xqui'ya cha' tso'o tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni jil'i ngu', bi' cha' cua ngusñi ngu' cha' jil'i Ni.

²⁸ Ngulu'u nu Apolos bi' jil'i

lcaa ngu' cha' cuiñi tsa laca cha' nu nda nu ngu' judío bi', masi ñati tya'a yu laca ngu'; jua'a ngulu'u yu cha' jil'i ycuí' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la, nu nchcui' cha' jil'i nu Cristo nu ntajatya tsa ngu' jil'i bi'. Cristo laca Jesús, nacui yu. Tso'o tsa nchcui' yu, bi' cha' ná tucui ngua jil'i tacu' cha' jil'i yu.

19

Ndyalaa Pablo ca quichí Efeso

¹ Laja lo'o ndi'i Apolos quichí Corinto, la cui' tyempo bi' ndyaa Pablo nde ca'ya, ña'a cuayá' nu ndyalaa yu nde quichí Efeso. Ca bi' ndyacia tya'a yu lo'o xi ñati nu ndyu'ni tlyu jil'i ycuí' Ndyosi.

² —¿Ha cua ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jil'i ma tya lo'o ngusñi ma cha' jil'i ycuí' Ni? —nacui Pablo jil'i ngu'.

—Ná ndyanu Ni —nacui ngu' jil'i Pablo—. Ná jlo ti' ya na laca nu naa Xtyi'i ycuí' Ndyosi.

³ —¿Ni cha' laca ntyucuatya ngu' jil'i ma lacua? —nacui Pablo jil'i ngu' li'.

—Cua ntyucuatya ngu' jil'i ya ñi'ya nu ngulu'u jyo'o Juan jil'i ngu' cha' caca —nacui ngu' jil'i yu.

⁴ —Cua ntyucuatya Juan jil'i ñati cha' caca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua ngulochu' ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu' —nacui Pablo jil'i ngu'—. Nchcui' Juan lo'o

ngu' cha' cua caa ti chaca ñati nu laca Jesucristo, lo'o jua'a ntsu'u cha' xñi ngu' cha' ji'i yu bi' li'.

⁵ Ndyuna ngu' cha' nu ngulu'u Pablo ji'i ngu', bi' cha' chaca quiya' ntyucuatya ngu' cuentya ji'i ycu'i Jesús nu Xu'na na.

⁶ Li' ngusta ya' Pablo hique ngu'. Ndyanu Xty'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' li'; hora ti nchcui' ngu' cha' cña ji'i xa' ñati, lo'o jua'a nchcui' ngu' ña'a cha' nu nda ycu'i Ni ji'i ngu' cha' chcui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

⁷ Tii tyucuaa tya'a ngu' qui'yu ngua nu cua ntyucuatya li'.

⁸ Lo'o li' ndyaa Pablo ne' laa ji'i ngu' judío cha' chcui' yu cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu', cha' culu'u yu ji'i ngu' ñi'ya nclyo ycu'i Ni cña. Ndyaa sna co' nu ngua'ni yu jua'a.

⁹ Pana ntsu'u ngu' nu nchcui' cuxi ji'i cha' nu nclu'u Pablo bi', xqui'ya cha' liye' ti' ngu'; ná ntaja'a ngu' bi' xñi ngu' cha' ji'i Jesús. Li' ndu'u Pablo ndyaa lo'o yu ji'i ngu' nu cua ngusñi cha' bi', ndyaa ngu' nde ne' ni'i scuelya ji'i sca nu cusu' nu naa Tiranno. Li' tya ngulu'u yu ji'i ngu' lcaa tsa.

¹⁰ Tucua yija ngua'ni yu jua'a, ña'a cuayá' nu ndyuna lcaa ngu' loyuu su cuentya Asia cha' ji'i Jesús. Nchcui' yu lo'o lcaa ngu' bi', masi lo'o ngu' judío, masi lo'o xa' la ngu'.

¹¹ Lo'o jua'a nda ycu'i Ndyosi chacuayá' ji'i Pablo

cha' cua'ni yu tyuu tya'a cña tonu ca slo ngu', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha.

¹² Lo'o jua'a ngusñi ngu' lcaa late' nu cua ndyala' Pablo ji'i, ndyaa lo'o ngu' ji'i late' bi' ca slo ngu' quicha tya'a ngu'. Ngua tso'o nu ngu' quicha bi' li', lo'o jua'a ngu' quicha nu ngusñi cui'i cuxi ji'i, ndu'utsu' cui'i ji'i ngu' bi' ndyaa li'.

¹³ Quichi bi' ndi'i xi ngu' judío nu ná ntsu'u quichi tyi, na ndya'a yu'u ti ngu' bi'. Nchcui' ngu' cha' nchca ji'i ngu' bi' culo ngu' cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ngu' quicha. Lo'o li' ngua ti' ngu' cha' culo ngu' cui'i chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na, masi ná ngusñi ngu' cha' ji'i ycu'i Jesús.

—Chacuayá' ji'i Jesús tyu'utsu' cui'i nu ngusñi ji'i ma —nacu'i ngu' ji'i ngu' quicha bi'—, la cui' Jesús nu nclu'u Pablo cha' ji'i —nacu'i ngu'.

¹⁴ Jua'a ngua'ni nu cati tya'a sñi' Esceva; lo'o nu cusu' Esceva ni, ngua bi' sca sti jo'ó nu laca loo cuentya ji'i ngu' judío.

¹⁵ Jua'a nchcui' sñi' Esceva bi' sca quiya', lo'o hora ti nguxacu'i nu quicha bi' cha' ji'i ngu' bi' li':

—Cua nslo na' ji'i Jesús —nacu'i cui'i bi'—, lo'o jua'a nslo na' ji'i Pablo, ti ñati laca bi' —nacu'i—. Pana nu cu'ma ni, ¿tilaca laca cu'ma?

¹⁶ Li' ntejeya' nu quicha bi' ji'i ca ta'a sñi' Esceva, ngua'ni lya' ti' ji'i ngu', ngujui'i tsa

ji'ḷi ngu'. Hora ti ngusna ngu' ña'a quichi' ti ngu', cha' ndye ste' ngu' ngutaa'. Ti'í tsa ngua quicha ngu' bi' li'.

17 Lo'o li' ngujui cha' bi' ji'ḷi lcaa ngu' quichḷi Efeso, masi ngu' judío, masi xa' la ñati. Ndyutsij tsa ngu' li', lo'o jua'a ngua'ni tlyu ngu' ji'ḷi ycuí' Jesús nu Xu'na na li'.

18 Lo'o li' yaa tyuu tya'a ngu' nu cua ngusñi cha' ji'ḷi Jesús, nu ntyuju'u tsa ti' ji'ḷi lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu';

19 jua'a ngu' nu ngua'ni cucha'a, yaa lo'o ngu' ji'ḷi quityi cuxi bi' ji'ḷi ngu', ndaquí ngu' quityi cucha'a bi' li'. Ngulacua ngu' ni tsa lo nga'a quityi nu ndaquí ngu' bi'; tu'ba tyi mil cñi plata, tsa lo cua ntsu'u lo quityi nu ndaquí ngu' bi' li'.

20 Jua'a ngua cha' quiña'a la ñati ngua cuayá' ti' cha' ji'ḷi ycuí' nu Xu'na na, ngua cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa laca cha' ji'ḷi ycuí' nu Xu'na na.

21 Lo'o li' ngua ti' Pablo cha' tsa yu ca loyuu su cuentya Macedonia, lo'o ca loyuu su cuentya Acaya, cha' tsa yu slo lcaa taju ñati ji'ḷi Jesucristo nu ndi'ḷi loyuu bi'. Nde loo la, li' tsa yu ca Jerusalén ngua ti' yu. Lo'o jua'a nchcui' Pablo cha' lo'o ntsu'u cha' tsa yu ca nde quichḷi Roma ca tiya' la.

22 Pana clyo nchcui' yu lo'o Timoteo lo'o Erasto cha' tsa ngu' ca Macedonia nde loo la ji'ḷi yu, tyanu la xi ycuí' yu nde loyuu Asia, nti' yu.

23 Li' nguxana ngunasi' ngu' quichḷi Efeso xqui'ya ñati nu ngusñi tyucui' ji'ḷi ycuí' nu Xu'na na.

24 Ndi'ya ngua cha': Sca ñati nu naa Demetrio ngua suu cha' ñasi' ngu' bi'; cuityi plata laca Demetrio bi', ndiñá yu lcuí' plata ji'ḷi ni'ḷi su ndya'a ngu' quichḷi ndu'ni tlyu ngu' ji'ḷi jo'ó xu'na quichḷi, nu jo'ó Diana bi'. Lo'o jua'a ndyiji tsa ngana ji'ḷi ngu' xqui'ya cña bi'. Ntsu'u tsa msu ji'ḷi Demetrio, cha' nxyucua msu bi' ji'ḷi yu lo'o cña bi' ji'ḷi.

25 Li' ndyu'u ti'ḷi lcaa ñati ji'ḷi yu, lo'o jua'a lcaa cuityi plata nu ntsu'u quichḷi bi', ndyu'u ti'ḷi ngu' se'ḷi ti.

—Cu'ma tya'a ndu'ni na cña —nacuí' Demetrio ji'ḷi ngu'—, jlo ti' ma cha' ndyiji tsa ngana ji'na lo'o cña nu ntsu'u ji'na —nacuí' yu—.

26 Lo'o juani cua na'a ma cha' ndya'a nu Pablo bi' quichḷi tyi na re, lo'o jua'a ndya'a yu nde lcaa quichḷi loyuu su cuentya Asia re. Cua ndyuna ma cha' nu nclyu'u yu bi' ji'ḷi ngu', cha' ná tso'o cua'ni tlyu ngu' ji'ḷi jo'ó nu ndiñá ñati ti; si'ḷi ycuí' Ndyosi laca jo'ó bi', nacuí' Pablo. Lo'o nu juani ntsu'u tsa ngu' quichḷi re nu ngusñi cha' nu nchcui' yu bi'.

27 Cuxi tsa ndyu'u cha' bi', si nga'aa nti' ngu' cui'ya ngu' lcuí' nu ndiñá na; nga'aa caja cña nu cua'ni na li'. Lo'o li' nga'aa tyaja'a ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'ḷi xtya'a na jo'ó Diana nu laca loo tsiya' ti ne' laa ji'ḷi quichḷi tyi na re. Juani lcaa

ñati loyuu su cuentya Asia ndyu'ni tlyu ji'i jo'ó bi', lo'o jua'a lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu ndyu'ni tlyu ji'i. Ná tso'o si cua'ni tye ngu' cha' ji'i jo'ó tlyu nu ntsu'u ji'na.

28 Lo'o ndyuna ngu' nu ndiñá lcu'i jo'ó cha' bi', ñasi' tsa ngu' li'. Cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i tya'a ngu' li':

—Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó ji'i lcaa ngu' Efeso tya'a na —nacui ngu'.

29 Ná jlo ti' ngu' quichi na laca ngua ji'i ngu' cha' nxi'ya tsa ngu' jua'a, pana ngusna lcaa ngu' ndyaa ngu' cha' ña'a cui'ya ngu' xi ji'i. Li' ntejeya' ngu' ji'i Gayo lo'o Aristarco xqui'ya cha' ndya'a ngu' lo'o Pablo, masi ngu' Macedonia laca ngu' bi', ndyaa lo'o ngu' bi' ji'i ngu' ca su ndyu'u ti'i ngu' quichi.

30 Li' ngua ti' Pablo tsa su ndyu'u ti'i ngu' cha' chcu'i yu lo'o ngu' quichi bi', pana nu tya'a ñati ji'i Jesús bi', ngua'a ngu' ji'i yu cha' ná tsa yu.

31 Lo'o jua'a ntsu'u xi tya'a tso'o Pablo nu laca loo ji'i loyuu su cuentya Asia bi', lo'o ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o Pablo cha' ná tsa ycu'i yu tsiya' ti ca su ndyu'u ti'i ngu' quichi.

32 Quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i se'i ti li'; pana sca cha' nchcu'i tsaca ngu', xa' cha' nchcu'i chaca ngu' li', cha' ná jlo ti' ngu' quichi ni cha' laca cha' ndyu'u ti'i ngu'.

33 Li' ndyojolaqui ngu' judío ji'i sca nu qui'yu cha' tyu yu ca nde loo ngu' quichi

bi', Alejandro naa yu bi'. Li' ngua'ni ya' yu cha' ca ti lcaa ngu', cha' caja ñi'ya nu chcu'i yu lo'o ngu'.

34 Pana nu lo'o ngua tii ngu' cha' lo'o Alejandro laca ngu' judío, lye la nxi'ya lo'o ngu' li'. Ndye tucua hora nu xcui' ngusi'ya lo'o ti nu ngu' quiña'a bi' ji'i tya'a ngu' ndi'ya:

—Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó ji'i lcaa ngu' Efeso tya'a na —ndu'ni ngu'.

35 Lo'o li' ngua'ni scaranu quichi bi' cha' ngua ti nu ngu' quiña'a bi':

—Cu'ma ngu' Efeso —nacui scaranu bi' ji'i ngu' quichi—, jlo ti' lcaa ñati chalyuu cha' ngu' tya'a na laca nu ña'asii na ji'i laa ji'i xtya'a na jo'ó Diana —nacui yu—, na ña'asii na ji'i ycu'i jo'ó Diana nu ndyú nde cua.

36 Ná tucui taca ñacu'i cha' si'i jua'a laca cha' bi'; bi' cha' cuaana ti ma lacua, culacua xi ti' ma na laca ndyu'ni ti ma juani.

37 Cua ñaa lo'o ma ji'i ngu' re, masi ni sca cha' cuxi ná ngua'ni ngu' ne' laa ji'i ma, ni sca quiya' ná nchcu'i suba' ngu' ji'i jo'ó ji'i ma.

38 Lo'o Demetrio ni, lo'o tya'a ndu'ni Demetrio cña bi', si ntsu'u qui'ya cha' sta ngu' ji'i ngu' re, ntsu'u cha' tsa ngu' ca toni'i cña; ca slo bese sta ngu' qui'ya ji'i ngu', cha' ca cuayá' cha' bi' li'.

39 Si ntsu'u xa' la cha' nu nti' ma chcu'i ma ji'i ngu', chcu'i ma lo'o ngu' cusu'

quichĩ re la cui' ts̄a lo'o tyu'u ti'ĩ ngu'.

⁴⁰ ¿Ñi'ya caca chcu' na lo'o gobierno? Si cāa ngu' gobierno bi' sta ngu' qui'ya ji'ĩ quichĩ re cha' lye tsa ngusūu tya'a na ts̄a juani, nga'aa ntsu'u cha' nu xacui na ji'ĩ ngu' bi' li'. Ná tyiquee' culacua ti' ngu' bi' cha' na nxūu tya'a na lo'o ycu' gobierno li'.

⁴¹ Jua'a nchcu' scaranu lo'o ñati quiña'a, lo'o li' ngulo yu cña ji'ĩ ngu' cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Lo'o jua'a ngua cha' ngua ti cha' bi', ndyaa ngu' li'.

20

Tsaa Pablo ca Macedonia lo'o ca Grecia

¹ Nu lo'o cua ndye cha' ngunasi' ngu' quichĩ, li' ngusi'ya Pablo ji'ĩ lcaa ñati ji'ĩ Jesucristo nu ndi'ĩ quichĩ bi', cha' tyaa ngu' ca slo. Li' ngulu'u yu la xi ji'ĩ ngu'; jua'a ngusalya' yu lo'o ngu', ndu'u yu ndyaa yu ca loyuu su cuentya Macedonia li'.

² Nguta'a yu ca slo lcaa taju ñati ji'ĩ Jesucristo nu ndi'ĩ loyuu bi', lo'o jua'a tlyu ngua'ni tyiquee ngu' xqui'ya lcaa cha' nu ngulu'u yu ji'ĩ ngu' bi'. Lo'o li' ndyaa yu chaca loyuu su cuentya Grecia;

³ loyuu bi' ndyanu yu sna co'. Li' cua tsaa ti yu ne' yaca ni'ĩ ca loyuu su cuentya Siria, lo'o li' ngua tii yu cha' ngua ti' tya'a ngu' judío cua'ni cuxi lo'o yu, bi' cha' xa' tyucuij

ndyaa yu li'; ndyaa yu ngux-tyūu yu tyucuij ndyaa nde Macedonia.

⁴ Ndyaa'a Sópater ngu' Berea lo'o ya, lo'o jua'a Aristarco lo'o Segundo ngu' Tesalónica, lo'o jua'a Gayo ngu' Derbe, lo'o Timoteo bi', lo'o jua'a Tíquico lo'o Trófimo ngu' Asia; ca ta'a ya ndyaa'a ya lo'o yu li'.

⁵ Lo'o li' lcaa ngu' tya'a ndyaa'a Pablo bi', ndyaa ngu' nde loo la ca quichĩ Troas;

⁶ ndyanu Pablo lo'o na' ti (la cui' Lucas laca na' nu nscua na' quityi re). Ndyanu ya nde quichĩ Filipos cha' tyeje tacui ta'a lo'o ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndyaa'. Ndu'u ya ndyaa ya li', ndyati ya ne' yaca ni'ĩ cha' tsaa ya tyacua tya'a ya lo'o ngu' bi' ca quichĩ Troas. Ca'yu ts̄a nguti'ĩ ya ne' yaca ni'ĩ cha' tyaala ya chaca tsu' tyujo'o bi', lo'o li' cati ts̄a nguti'ĩ lcaa ya quichĩ bi'.

Ndyalaa Pablo ca quichĩ Troas

⁷ Lo'o ngua ts̄a domingo, li' ndyu'u ti'ĩ ngu' nu ntsu'u cha' ji'ĩ lo'o Jesús cha' stu'ba ti cacu ngu' s̄ij. Nclyu'u Pablo cha' ji'ĩ ycu' Ndyosi ji'ĩ ngu' li'; hasta ca cla'be talya nclyu'u yu ji'ĩ ngu', xqui'ya cha' chaca ts̄a cua tyaa ti ya li'.

⁸ Ndyu'u ti'ĩ ya sca ba'a ni'ĩ nde cuā su nchca tyuna ba'a ni'ĩ bi'. Quiña'a quii' ntsu'u ne' ni'ĩ bi'.

⁹ Lo'o jua'a nga'a sca nu qui'yu cuañi' nu naa Eutico, nu ntucua nde tyuni'ĩ ventana. Ndyu'u tsa xcalá yu

cuañi' bi', cha' tyiquee' tsa nchcui' Pablo. Li' ngua'ya xcalá yu, ndyú yu lo yuu nde liya'. Ndyaa ngu' cha' xatu ngu' ji'i yu, pana cua ngujuii yu.

¹⁰ Li' hora ti ngua'ya Pablo lo ndyiya', ndyaa ngüityi Pablo ji'i yu nu ngujuii bi', lo'o ntejeya' Pablo ji'i yu bi' li'.

—Ná ca xñi'i ti' mā, na lu'ú yu re juani —nacuj Pablo ji'i ngu' li'.

¹¹ Xa' ndyacu' Pablo ndyaa lo ndyiya', li' ngua'ni yu sji. Lo'o li' xa' nguxana ngulu'u yu ji'i ngu' ña'a cuayá' nguxee chaca tsá. Ndu'u ya ndyaa ya li'.

¹² Lo'o nu yu cuañi' nu ngua tso'o ca ti ni, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ca to' tyi yu. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'.

Ndu'u ngu' quichi Troas, ndyaa ngu' ca Mileto

¹³ Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya nde loo la, ndyatí ya ne' yaca ni'i cha' tsaa ya ca quichi Asón, pana ndyanu ycu' Pablo cha' tsaa yu xa' tyucuii nde lo yuu btyi.

¹⁴ Xa' ndyacua tya'a yu lo'o ya ca quichi Asón bi', ndyatí yu ne' yaca ni'i lo'o ya, ndyaa ya ca quichi Mitilene li'.

¹⁵ Xa' ndu'u ya ndyaa ya li', nteje tacui ya loyuu su cuentya Quío; ca chaca tsá li' ndyalaa ya ca quichi Samos. Nde loo la ndyanu ya xi nde quichi Trogilio, lo'o jua'a ca chaca tsá ndyalaa ya ca quichi Mileto.

¹⁶ Ná ndyaa ya ca quichi Efeso, cha' ná ntaja'a Pablo tyanu yu tyiquee' ca loyuu su cuentya Asia bi'; ngua ti' yu tsaa clya yu ca Jerusalén cha' tyi'i yu quichi bi' lo'o caca tsá ta'a Pentecostés, si caca ji'i.

Ngulu'u Pablo ji'i ngu' cusu' ji'i taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i quichi Efeso

¹⁷ Laja lo'o ndyanu ya ca Mileto bi', nda Pablo sca cha' ndyaa slo ngu' cusu' ji'i taju ñati ji'i Jesucristo ca quichi Efeso, si tyaa ngu' slo yu.

¹⁸ Nu lo'o ndyalaa ngu', li' ngulu'u Pablo xi ji'i ngu':

—Cua jlo ti' mā ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa tsá lo'o nguti'i na' ca loyuu su cuentya Asia re, su ndi'i na' quichi tyi mā —nacuj Pablo ji'i ngu'—.

¹⁹ Jlo ti' mā cha' lcaa tsá ngua'ni na' cña ji'i Jesús tyucui tyiquee na'; ná ngua'ni tyucuaa ti' na' lo'o mā. Lo'o jua'a ngusi'ya tsa na' xqui'ya ñati cuxi loyuu re. Ngua quicha ti' na' nu lo'o ngua ti' nu ngu' judío tya'a na' cua'ni cuxi ngu' lo'o na'.

²⁰ Jlo ti' mā cha' lcaa tsá tsa cu' ti nclu'u na' lcaa cha' tso'o bi' ji'i mā, cha' taca tyi'i tso'o la cresiya ji'i mā, masi ngulu'u na' ji'i mā nu lo'o ndyu'u ti'i mā tsa tlyu ti, masi ngulu'u na' ji'i mā ca to' tyi scaa ti mā.

²¹ Sca ti cuaya' nchcui' na' lo'o lcaa ngu', masi lo'o ngu' judío tya'a na', masi lo'o xa' la ñati; sca ti cha' ngulu'u na' ji'i lcaa mā, cha' nga'a cha'

culochu' mā jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i mā lo'o xñi mā cha' jil'i Jesucristo nu Xu'na na.

²² Lo'o nu juani tsa'a ca Jerusalén, cha' jua'a cua ndatsaa Xtyi'i ycu'i Ni 'na cha' tsa'a ca ndacua, masi ná nchca cuayá' ti' na' ñi'ya nu caca jna' lo'o tyalaa na' cajua.

²³ Tsa bi' ti cha' jlo ti' na' cha' lcaa quichi su ndya'a na' nacui ngu' cha' cua tejeya' ti ngu' jna', cha' su'ba ngu' jna' ne' chcu; nacui ngu' cha' lye tsa ca quicha ti' na' ca quichi Jerusalén bi'. Tsa lo cua ti cha' jlo ti' na', cha' jua'a laca cha' nu cua nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o na'.

²⁴ Pana ná ntsij na' xqui'ya cha' nu nchcui' ngu' bi', ná ndu'ni cha' jna' masi cujuui ngu' jna'. Sca ti cha' nti' na', cha' tso'o ti tye cña nu nda ycu'i Jesús jna', cha' ta na' cha' tso'o jil'i ycu'i Ndyosi lo'o xa' ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ñati chalyuu.

²⁵ 'Cua nguta'a na' lo'o cu'ma, cua ngulu'u na' jil'i mā lcaa ña'a cña nu nclyo ycu'i Ni; pana juani chañi cha' nu nchcui' na' re, cha' nga'aa ña'a na' jil'i mā chaca quiya'.

²⁶ Bi' cha' nchcui' na' lo'o mā juani, cha' ná ndacui na' qui'ya si chcuna' cresiya jil'i sca ñati tya'a cu'ma.

²⁷ Cua nda na' cha' lo'o mā, lcaa cha nu' ngua ti' ycu'i Ndyosi cua'ni Ni lo'o mā; ni sca cha' ná ndyu'u cuaana ti tyiquee na'.

²⁸ Nu juani ntsu'u cha'

ña'asii mā jil'i ycu'i ca mā, lo'o jua'a ña'asii mā jil'i ca ta'a ñati jil'i Jesucristo ca quichi tyi mā, cha' cua nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi cña jil'i mā cha' caca mā loo jil'i taju ñati bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni ycu'i nu Xu'na na cha' ca ti qui'ya nu ntsu'u jil'i na tya lo'o ngujuui yu lo crusi, nu lo'o ndyalú tañi ycu'i ca yu.

²⁹ Jlo ti' na' cha' nu lo'o nga'aa ndya'a na' ca nde, li' caa ñati cuiñi cha' cua'ni ñu'u jil'i taju ñati tya'a mā; ñi'ya ndu'ni tyaala bo'o jil'i sca taju xlya', jua'a cua'ni ñu'u nu ngu' cuiñi bi' jil'i taju ñati tya'a ndya'a mā.

³⁰ Lo'o jua'a laja ycu'i ngu' tya'a mā tyu'u tucua xi ngu' cuiñi bi'; cha' cuiñi ti culu'u ngu' bi' jil'i lcaa tya'a ñati jil'i Jesucristo, cha' nga'aa tyi'u ti' ngu' ni sca cha' liñi nu cua nchcui' mā lo'o ngu'.

³¹ Cui'ya mā cuentya lacua. Tyi'u ti' mā cha' cua ndya'a sna yija ngulu'u na' jil'i mā tsa lo'o talya, lo'o jua'a ntsu'u quiya' ngusi'ya tsa na' xqui'ya cu'ma.

³² 'Xtyanu na' jil'i cu'ma ya' ycu'i Ndyosi cha' xtyucua Ni jil'i mā juani. Taquiya' mā jil'i lcaa cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o mā, la cui' cha' laca nu ndu'ni cha' caca ngula ti' cresiya jil'i mā, cha' tlyu tsa laca cha' jil'i ycu'i Ndyosi. Jua'a caca cuayá' ti' mā cha' quiña'a tsa cha' tso'o tyacua jil'i mā stu'ba ti lo'o lcaa ñati nu ngusubi ycu'i Ndyosi jil'i.

³³ Ná ngua ti' na' xñi na' cñi jil'i ngu'; ni late' nu ta ngu' 'na,

ná ntaja'a na' xñi na' jil'i.

³⁴ Jlo ti' mā cha' ycu' na' ngua'ni na' cña lo'o ya' ti na' cha' caja cñi cha' tyiji yu'u jna' chalyuu. Lo'o jua'a tya nda na' xlya'be jil'i ngu' nu ndya'a lo'o na'.

³⁵ Ngua'ni na' jua'a cha' culu'u na' jil'i mā ñi'ya nu cua'ni mā lo'o ngu' nu ntsu'u tsa cha' nu lyiji jil'i. La cui' jua'a ntsu'u cha' tyi'u ti' na jil'i cha' nu cua nchcui' ycu' Jesús nu Xu'na na lo'o na ndi'ya: "Tso'o ntsu'u tyiquee mā si ta ngu' sca cha' xlya'be jil'i mā, pana tlyu la cha' tso'o laca si ta mā sca cha' xlya'be jil'i tya'a ñati mā", nacui' Jesús jina'.

³⁶ Lo'o cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngutu st'i' ya cha' chcu' ya lo'o ycu' Ndyosi; stu'ba ti nchcui' lcaa ya lo'o ycu' Ni li'.

³⁷ Lo'o jua'a nxi'ya tsa ngu' bi' laja lo'o ngüityi ngu' jil'i Pablo, nchcuicha' ngu' jil'i yu lo'o nchcui' salya' ngu' lo'o.

³⁸ Xñi'i tsa ti' ngu' cha' nchcui' Pablo cha' nga'aa ña'a ngu' bi' jil'i yu. Li' ndyaa lo'o latya ngu' bi' jil'i ya tyucui cha' tyaa ya ne' yaca ni'i chaca quiya'.

21

Tsaa Pablo ca Jerusalén

¹ Nguxtyanu ya jil'i tya'a ya li'. Ndu'u ya ndyaa ya ne' yaca ni'i ca loyuu su cuentya Cos. Ca chaca tsā ndyalaa ya ca quichi Rodas, lo'o li' ndyalaa ya ca quichi Pátara.

² La cui' quichi bi' ngujui chaca yaca ni'i jil'i ya nu cua tsaa ti nde loyuu su cuentya Fenicia. Ndyat'i ya ne' yaca ni'i bi', ndu'u ya ndyaa ya li'.

³ Cua nteje tacui ya cacua ti loyuu su cuentya Chipre, la'a tsu' coca ndyanu yuu btyi bi', cha' tsaa liñi ya ca loyuu su cuentya Siria. Ntsu'u cha' tsaa yaca ni'i ca quichi Tiro cha' tyanu yu'ba jil'i ndejua. Lo'o ndyalaa ya quichi bi' ndu'u ya ne' yaca ni'i bi',

⁴ ndyaa ya slo taju ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i quichi bi'; ndyanu ya cati tsā lo'o ngu' bi' li'. Nchcui' ngu' bi' lo'o Pablo cha' ná tsaa yu ca quichi Jerusalén, cha' cua ngua'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' ngu' bi' ñi'ya nu caca jil'i Pablo ca quichi bi'.

⁵ Lo'o ndye cati tsā, li' ndu'u ya ndyaa ya. Nguxtyucua lcaa tya'a ngu' jil'i ya tyucui su ndyaa ya to' tyujo'o; lo'o jua'a lcaa nu cuna'a lo'o nu sube jil'i ngu', ndyaa ngu' lo'o ya. Li' ngutu st'i' lcaa ya ca to' tyujo'o cha' stu'ba ti chcu' ya lo'o ycu' Ndyosi.

⁶ Ngusalaya' ngu' lo'o ya, ngüityi ngu' jil'i ya, li' ndyat'i ya ne' yaca ni'i; cuati nguxtyuu ngu' yaa ngu' nde toni'i jil'i ngu'.

⁷ Ndu'u ya quichi Tiro ndyaa ya ca quichi Tolemaida. Xa' ndu'u ya ne' yaca ni'i li'; nchcuicha' ya jil'i ñati jil'i Jesucristo tya'a na nu ndi'i quichi bi', jua'a ndyanu ya lo'o ngu' sca talya ti.

⁸ Ca chaca tsá ndu'u ya ndyaa ya tyucui ca quichi Cesarea; ndyalaa ya to' tyi Felipe li', la cui' Felipe nu nchcui' lo'o ngu' cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na. Nga'a Felipe ji'i nu cati tya'a ngu' nu laca cña ji'i ñati nu ngusñi cha' ji'i Jesús tya clyo. Ndyanu ya slo yu li'.

⁹ Ntsu'u jacua tya'a sñi' Felipe, xcui' cuna'a nu ntucua ycui' ti laca sñi' yu. Cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' ji'i nu cuna'a bi', cha' chcui' ngu' cua ña'a ca cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o ngu' cha' chcui' ngu' lo'o ñati.

¹⁰ Cua nguti'i ya slo ngu' tyuu tsá, lo'o li' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Agabo; ca loyuu su cuentya Judea ndu'u yu bi'. Sca nu laca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi laca yu bi', tii tsaa yu.

¹¹ Lo'o ndyalaa yu ca slo ya, li' ngulo yu juata nu ndyaaca' sii' Pablo, li' ya' yu lo'o quiya' yu ngusca' yu lo'o juata bi'.

—Cua nchcui' Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o na' cha' ñi'ya nu ndyaaca' ycui' na', jua'a sca' ngu' judío tya'a na ji'i ñati nu ca ji'i juata re ca Jerusalén —nacui' Agabo ji'i ya—. Tsaa lo'o ngu' ji'i ñati bi' slo ngu' xa' tsu' cha' xcube' ngu' ji'i yu —nacui'.

¹² Ndyuna ya cha' nu nchcui' Agabo, lo'o li' ca ta'a ya lo'o ngu' Cesarea tya'a na, tya'na nchcui' ya lo'o Pablo cha' ná tsaa yu ca Jerusalén.

¹³ —¿Ni cha' laca nxi'ya ma? —nacui' Pablo ji'i ya li'—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma cha' ca

xñi'i ti' na'? —nacui'—. Cua laca cha' tsa'a ca Jerusalén; tyaja'a na' tsa'a, masi lo'o sca' ngu' jna', masi lo'o cujuu ngu' jna' cajua xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

¹⁴ Ngua cuayá' ti' ya li' cha' ná ngua ji'i ya cua'a ya ji'i yu.

—Tso'o si caca ñi'ya nu nacui' ycui' Ndyosi cha' caca lacua —nacui' ya li'.

¹⁵ Lo'o ngua'ni cho'o ya ji'i ya, li' ndu'u ya ndyaa ya ca Jerusalén.

¹⁶ Tyuu tya'a ngu' tya'a na ndyaa lo'o ji'i ya cha' culu'u ngu' ji'i ya macala ndi'i chaca yu tya'a na nu naa Mnasón. Ngu' Chipre laca nu Mnasón bi'. Cua ngusñi yu cha' ji'i Jesús tya sa'ni la, lo'o nu juani ntucua tyi yu ca Jerusalén. Slo yu bi' ndyanu ya li'.

Ndyacua tya'a Pablo lo'o Jacobo

¹⁷ Tso'o ntsu'u tyiquee ñati ji'i Jesucristo tya'a na cha' cua ndyalaa ya ca Jerusalén.

¹⁸ Nguxee chaca tsá ndyaa Pablo lo'o ya ca slo Jacobo. Cajua ndyu'u ti'i lcaa ngu' cusu' ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo quichi bi'.

¹⁹ Nchcuicha' Pablo ji'i ngu' bi', li' nchcui' yu lo'o ngu', ndacha' yu lcaa ña'a cña nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o nguti'i ya slo ngu' xa' tsu'.

²⁰ Nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' bi', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi. Nchcui' ngu' lo'o Pablo li'.

—Tso'o tsa lacua —nacui' ngu' ji'i yu—. Juani ni, jlo ti' nu'u cha' cua ntsu'u tyuu mil

tya'a ngu' judío tya'a na nu ngusñi cha' ji'i Jesús tya tsubi' la. Nacui ngu' cha' ntsu'u cha' taquiya' lcaa na lo'o tya'a na cua ña'a ca cha' cusu' nu nguxtyanu jyo'o Moisés ji'na cua sa'ni la —nacui ngu'—.

21 Lo'o jua'a cua nquijeloo cha' ji'i ngu' cha' ngulu'u nu'u ji'i ngu' judío tya'a na nu ndi'i xa' quichi, cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' ji'i cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés bi', ni ná ntsu'u cha' xi'yu ngu' quiji sñi' ngu' cha' culacua ngu'; ngulu'u nu'u cha' ná nga'a cha' cua'ni ngu' bi' ñi'ya nu ndu'ni na cha' laca na ngu' judío, nacui ngu'.

22 ¿Na laca cua'ni na lacua? Ná tyiquee' tyu'u ti'i lcaa ngu' judío tya'a na, lo'o caja cha' ji'i ngu' cha' cua ndyalaa nu'u quichi re.

23 Bi' cha' ta ya sca cuii lo'o nu'u ñi'ya nu cua'ni nu'u juani. Cua ndi'i jacua tya'a ngu' qui'yu re nu cua ngüiñi sca cha' ji'i ngu' lo'o ycu' Ndyosi.

24 Tsa lo'o nu'u ji'i ngu' bi', cha' stu'ba ti cua'ni lyiji ma cha' nu cua ngüiñi ji'i ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi. Nu'u cui'ya lcaa na nu nga'a cha' caca msta ji'i ngu' ne' laa. Li' taca xi'yu ngu' quicha' hique ngu' lo'o cua ndye cha' bi'. Caca cuayá' ti' lcaa ngu' li', cha' lo'o nu'u ndaquiya' nu'u ji'i lcaa cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' ji'na, cha' si'i cha' liñi nu cua nchcui' ñati jinu'u li'.

25 Lo'o nu ngu' xa' tsu' nu

cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo ni, cua nguscua ya sca quityi cha' tsa slo ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a na. Nguscua ya cha' ndi'ya: ná tso'o cacu ngu' cuaña' na'ni nu cua nda ngu' cha' caca msta ji'i jo'ó, ni ná tso'o cacu ngu' tañi, ni ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndyalú tso'o tañi ni' lo'o ndyujuii ngu' ji'i, ni ná tso'o chca'a ngu' lo'o ñati nu si'i clyo'o ngu'.

Ngusñi ngu' ji'i Pablo preso to' laa tlyu

26 Ca chaca tsa, li' ndyaa lo'o Pablo ji'i nu jacua tya'a ñati bi', ngua'ni lubii ngu' ji'i ycu' ca ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi. Li' ndyaa ngu' ne' laa tlyu, cha' cacha' ngu' ji'i ngu' bi' ni tsa tye tyuco'o tsa ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' li' taca caa ngu' ne' laa jua, caa lo'o ngu' msta nu ta ngu' ji'i ycu' Ndyosi li'.

27 Cua tya'a ti cati tsa, cua tye ti cña ji'i ngu'. Pana cua ntsu'u xi ngu' judío nu laca tyi ca Asia, lo'o jua'a cua na'a ngu' bi' ji'i Pablo su ndya'a yu ne' laa tlyu bi'. Hora ti ngua'ni cuii ngu' bi' sca cuentyu lo'o ngu' quichi, cha' caca ñasi' ngu' ji'i Pablo li'.

28 Ngusi'ya ngu' judío bi' ji'i ngu' quichi li':

—Cu'ma ngu' Israel tya'a na —nacui ngu'—, xtyucua ma ji'i ya —nacui ngu'—. Cua ngulu'u nu qui'yu re ji'i ngu' lcaa quichi su nguta'a yu cha'

ná tso'o na nu laca na ngu' judío; ná tso'o cha' cua'ni tlyu na jil'i cha' nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a ná tso'o laa tlyu re, nacui yu re. Lo'o chaca cha' ni, cua ndyaa lo'o yu re jil'i ngu' xa' tsu' ne' laa tlyu re cha' cua'ni ñu'u ngu' jil'i laa su ndu'ni tlyu na jil'i ycuí Ndyosi.

²⁹ Nhcui' ngu' jua'a cha' cua na'a ngu' jil'i Pablo ndya'a lquichí lo'o Trófimo, sca ngu' Efeso. Ngua ti' ngu' li', cha' cua ndyaa lo'o yu jil'i ne' laa tlyu bi'.

³⁰ Nxna lijya lcaa ngu' quichí li', cha' tejeya' ngu' jil'i Pablo. Hora ti ngulo'o ngu' jil'i yu ne' laa, ndacu' ngu' to' laa li'.

³¹ Ngua ti' ngu' cjuui' ngu' jil'i Pablo; pana ndyaa xi xa' la ngu' slo nu xu'na sendaru ngu' romano, ndyaa cacha' ngu' jil'i cha' lye tsa nxu'u tya'a lcaa ngu' quichí.

³² Bi' cha' ngulo nu xu'na sendaru bi' cña jil'i capitán jil'i cha' tsaa lo'o ngu' jil'i ña'a latya sendaru, tsaa ngu' lo'o ycuí xu'na ngu' bi' ca su ndi'i ngu' quichí. Ngusna ngu' ndyaa ngu' su ndyu'u ti'i lcaa ngu' quichí li'. Nga'aa ngujui'i ngu' quichí jil'i Pablo lo'o na'a ngu' jil'i sendaru lo'o xu'na sendaru bi' lijya.

³³ Li' ndyaa xu'na sendaru bi' cacua ti slo nu Pablo bi'; ngulo cña cha' tejeya' sendaru jil'i yu, cha' sca' ngu' jil'i yu lo'o tucua tya'a carena chcuá. Li' nchcuane xu'na sendaru bi' jil'i ngu' quichí, cha' caca cuayá' ti' ycuí tilaca

laca preso bi' jil'i, ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jil'i yu.

³⁴ Pana nxi'ya tsa ngu' quichí ndi'i ngu' li'; nxi'ya tsaca ngu' lo'o nxi'ya chaca ngu', bi' cha' ná jlo ti' xu'na sendaru bi' na laca ngua jil'i ngu'. Li' ngulo cña cha' tsaa lo'o sendaru jil'i Pablo ca to' tyi sendaru.

³⁵ Lo'o cua ndyalaa sendaru su tyacu' lo ndyiya' to' ni'i jil'i ngu', li' ngusñi sendaru jil'i Pablo, ngüi'ya cua ngu' jil'i yu cha' ñasi' tsa ngu' quichí jil'i yu.

³⁶ Tlyu tsa taju ñati' nu ndyaa lca'a jil'i sendaru.

—Cjuui' clya ma' jil'i —nacui' ngu' bi' jil'i sendaru bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' quichí ñi'ya ngua jil'i yu

³⁷ Cua tyati' ti ngu' toni'i jil'i sendaru, li' nhcui' Pablo lo'o xu'na sendaru bi'.

—Cusu', cua'ni cha' tso'o ta nu'u chacuayá' chcuí na' xi —nacui' Pablo jil'i.

—¿Ha nhca jinu'u chcuí' cha' griego? —nacui' xu'na sendaru jil'i Pablo li'.

—Nhcua' na —nacui' Pablo.

³⁸ —¿Ha si'i nu'u laca nu ngu' Egipto nu ngua loo jil'i ngu' nu ngusu'u tya'a lo'o go-bierno tsubi'? —nacui' jil'i Pablo—. ¿Ha si'i nu'u ndyaa lo'o jil'i jacua mil tya'a ñati' cuxi ca lo nati' btyi?

³⁹ —Si'i na' —nacui' Pablo—. Ngu' judío laca na'. Tarso naa quichí tyi na', la cui' sca quichí tlyu xi ca loyuu su cuentya Cilicia —nacui'—. Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u

chacuayá' jna' chcuí' na' xi lo'o ngu' quichí re juani.

40 Li' nda xu'na sendaru chacuayá' chcuí' Pablo, bi' cha' ndatu yu lo ndiyia' quee bi' li', ngutacui ya' yu cha' ca ti nu ngu' quiña'a bi'. Lo'o ngua ti ngu', li' cha' hebreo nchcuí' Pablo lo'o ngu', cha' bi' laca cha'cña jii' ngu' judío.

22

1 —Cu'ma ngu' cusu', ngu' tya'a na' —nacui Pablo jii' ngu'—, cua'a jyaca ma jii' cha' nu chcuí' na' lo'o ma —nacui—, si caca cua'ni lyaá na' jii' ycuí' ca na' lo'o chcuí' na' lo'o ma.

2 Ndyuna ngu' judío cha' nchcuí' Pablo cha'cña jii' ngu' lo'o ngu', bi' cha' ti ti ndi'i ngu' laja lo'o nchcuí' yu:

3 —Tya'a cu'ma ngu' judío laca na' —nacui Pablo jii' ngu'—. Quichí Tarso ngula na' ca loyuu su cuentya Cilicia; tiya' la ndyalaa na' quichí Jerusalén re, cha' ngua tsa'a na' slo mstru Gamaliel li'. Tso'o ngua tsa'a na' lcaa cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' jina nu nscua lo quityi. Tyucui tyiquee na' ngua ti' na' taquiya' na' lcaa cha' jii' ycuí' Ndyosi, la cui' ñi'ya nu ndyu'ni ma tsa juani.

4 Cua sa'ni la lo'o ycuí' na' lca'a cusu' na' jii' ngu' nu ntsu'u cha' jii' lo'o Jesucristo, cha' cujuui na' jii' ngu'. Ntejeja' na' jii' ngu' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a, ngusu'ba na' jii' ngu' ne' chcu'a.

5 Jlo ti' xu'na sti jo'ó, lo'o jua'a ngu' cusu' quichí re ni, jlo ti' ngu' cha' bi'; bi' cha' cua nda ngu' quityi jna' nu nguscua ngu' cha' tsa'a slo ngu' judío tya'a na' ca quichí Damasco. Ndyaa na' ca bi' cha' clyana la na' jii' ñati nu cua ngusni cha' jii' Jesucristo, cha' tya'a lo'o na' jii' ngu' bi' nde Jerusalén re, cha' xcube' ma jii' ngu' bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' ñi'ya nguxcutsa'a Jesús cre-siya jii' yu

6 'Ndyaa na' tyucui, cua tyalaa ti na' ca quichí Damasco bi'. Nde hora ngua, lo'o tsi tsiya' ca ndaca'a sca xee tlyu jii' ycuí' Ndyosi nde cua; tyucui ña'a lo yuu su ndu na' ngujui'i xee bi'.

7 Nclyú na' tyucui li', ndyuna na' cha' nchcuí' sca ñati lo'o na': "Saulo, Saulo", nacui yu, "¿ni cha' laca nxuu tya'a nu'u lo'o na'?"

8 "¿Tilaca laca nu'u, cusu'?" nacui na' jii' li'. "Jesús Nazaret laca na'", nacui yu jna'. "Nxuu tya'a nu'u lo'o ycuí' na', bi' cha' nchca quicha ti' na'."

9 Cua na'a ngu' nu ndya'a lo'o na' xee bi'. Ndyutsii tsa ngu' li', masi ná ndyuna ngu' cha' nu nchcuí' Jesús lo'o na'.

10 "¿Na laca nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na?" nacui na' jii' Jesús li'. "Tyatu nu'u", nacui nu Xu'na na' jna', "tsaa nu'u ca quichí Damasco. Ndejua ndi'i sca ñati nu culu'u jinu'u lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni nu'u."

11 Ngua cuityi' na' xqui'ya xee tlyu bi' li', bi' cha' nu ngu' tya'a ndya'a na' bi', ngusñi ngu' ya' na' cha' tsa'a la ya tyucui' nde quichi' Damasco bi'.

12 'Ndi'i sca nu cusu' nu naa Ananías quichi' bi', nu ndaquiyá' tsa jii' lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi sa'ni. Lcaa ngu' judío tya'a na nu ndi'i quichi' Damasco ni, nchcui' ngu' cha' tso'o tsa tyiquee nu Ananías bi'.

13 Ndyalaa nu cusu' bi' slo na' li': "Saulo tya'a na", nacui' yu jna', "cua'ni ycuí' Ndyosi cha' tyaala cloo nu'u chaca quiyá' juani". Hora ti ndyaala cloo na' chaca quiyá', na'a na' jii' ycuí' Ananías li'.

14 "Ycuí' Ndyosi nu ngua'ni tlyu sti na jii', bi' laca nu ngusubi jinu'u cua sa'ni la", nacui' Ananías jna'. "Ngusubi ycuí' Ni jinu'u cha' ca cuayá' ti' nu'u ña'a cha' nu nti' ycuí' Ni, cha' ña'a nu'u jii' ycuí' nu liñi ca, cha' cuna nu'u cha' nu chcui' Ni lo'o nu'u", nacui' jna'.

15 "Ntsu'u cha' tsa'a nu'u slo lcaa ñati' cha' cacha' nu'u jii' ngu' lcaa ña'a cha' nu cua na'a nu'u, lcaa ña'a cha' jii' ycuí' Ndyosi nu cua ndyuna nu'u.

16 Nga'aa ntsu'u cha' jatya la nu'u ca nde; tyatu' clyá nu'u juani; cua ngüityi' ycuí' Ni qui'ya nu ntsu'u jinu'u, xqui'ya cha' ngusñi nu'u cha' jii' Jesús. Lo'o li' tyucuatya ngu' jinu'u." Jua'a nchcui'

Ananías lo'o na' li'.

Ndyaa Pablo slo ngu' xa' tsu'

17 'Nu lo'o nguxtyuu na' nde Jerusalén, li' ndyaa na' ne' laa tlyu jua cha' chcui' na' lo'o ycuí' Ndyosi. Ñi'ya nti' si nchcui' sca xcalá na,

18 jua'a cua na'a na' jii' ycuí' nu Xu'na na. "Tyaa clyá nu'u", nacui' nu Xu'na na jna', "tyu'u nu'u quichi' Jerusalén re; yaa clyá nu'u", nacui' Ni, "cha' ná jlyá ti' ngu' nde lo'o chcui' nu'u cha' jna' lo'o ngu'."

19 "Xu'na", nacui' na' jii' nu Xu'na na li', "jlo ti' ngu' quichi' re cha' nguta'a na' ne' laa lcaa quichi', cha' ngusñi na' jii' ngu' nu ntsu'u cha' jii' lo'o nu'u, ngusu'ba na' jii' ngu' bi' ne' chcuá, ngujui'i na' jii' ngu' bi'.

20 Nu lo'o ngu' ngu' quee jii' Esteban, ndyalú tañi yu; ndyujuii ngu' jii' yu xqui'ya cha' liñi nchcui' yu cha' jinu'u lo'o ngu'. Lo'o na' ni, stu'ba ti ndu' na' lo'o ngu' bi' li', nguna'asii na' ste' ngu' nu ndyujuii jii' yu. Tso'o nti' na' tyempo bi', nu lo'o na'a na' cha' cua ngujuii yu bi'." Jua'a nchcui' na' lo'o ycuí' Ndyosi ne' laa bi'.

21 "Tyaa nu'u juani", nacui' ycuí' nu Xu'na na jna' li'. "Culo na' cña jinu'u cha' tsa'a nu'u xa' quichi' tyijyu' la, cha' culu'u nu'u jii' xa' ñati; nga'aa si'i jii' ngu' judío tya'a nu'u ti culu'u nu'u."

Ntsu'u Pablo preso jii' xu'na sendaru

22 Lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', nga'aa nti' ngu' cuna la ngu' cha' li'. Nxi'ya lo'o tsa ngu' ji'i sendaru cha' ñasi' ngu':

—Cujui mā ji'i nu qui'yu re —nacuī ngu'—. Nga'aa tso'o cha' tyi'i yu chalyuu.

23 Cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i Pablo li', ngusaa' ngu' ste' ycuī' ca ngu', ngusñi ngu' yuu ngu' nde cua' cha' ñasi' tsa ngu'.

24 Bi' cha' ngulo xu'na sendaru cña cha' tsa lo'o sendaru ji'i preso ni'i, cha' quiji'i sendaru ji'i yu lo'o juata nu ntsu'u chcuā laja. Cua'ni ngu' jua'a' ngua ti' xu'na sendaru, cha' li' tyaja'a' yu cacha' yu ña'a' cha' cuxi nu ngua'ni yu, cha' ngusi'ya tsa ngu' quichi xqui'ya cha' bi'.

25 Cua ngusca' ngu' ji'i yu cha' quiji'i juata ngu' ji'i yu, lo'o li' nchcui' Pablo lo'o nu capitán bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'i mā quiji'i mā ji'i sca ngu' romano? —nacuī Pablo ji'i capitán—. ¿Ha si'i na cua'ni cuayá' ngu' tisiya ji'i ngu' romano clyo?

26 Hora ti ngusna capitán ndyaa nda xi cha' lo'o xu'na sendaru li':

—Cui'ya nu'u cuentya ñi'ya ña'a' cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu jua —nacuī capitán ji'i xu'na—. Sca ngu' romano laca yu.

27 Hora ti lijya nu xu'na sendaru bi' slo Pablo li'.

—¿Ha chañi cha' nu'u laca ngu' romano? —nacuī ji'i Pablo.

—Chañi —nacuī Pablo ji'i.

28 —Quiña'a tsa caya' nda na' cha' laca na' ngu' romano —nacuī xu'na sendaru li'.

—Ná lo'o caya' nda na', cha' ngu' romano laca sti na' —nacuī Pablo ji'i.

29 Nu sendaru nu ndi'i slo yu cha' quiji'i ngu' ji'i yu ni, hora ti ndatsu' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' yu. Li' cua ndyutsii tsa xu'na sendaru cha' cua ngulo cña ji'i ngu', cha' ngusca' ngu' ji'i sca ngu' romano, masi ná lo'o chacuayá' ji'i ycuī' bese.

Ndu Pablo slo ngu' nu laca loo ji'i ngu' judío

30 Ca chaca tsā tya nti' xu'na sendaru ca cuayá' ti' ni qui'ya laca nu ngusta ngu' judío bi' ji'i Pablo. Ngusati' ngu' carena chcuā nu ndyaa' Pablo li'. Ngulo xu'na sendaru bi' cña ji'i sti jo'ó tlyu lo'o ji'i lcaa ngu' cusu' cha' tyu'u ti'i ngu' se'i ti. Li' ndyaa lo'o ji'i Pablo ca slo ngu' bi'.

23

1 Cua ndyu'u ti'i lcaa ngu' cusu' bi'. Li' ña'a' tsa Pablo ji'i ngu' cusu' nu cua'ni cuayá' ji'i yu.

—Cu'mā ngu' cusu' tya'a na' —nacuī Pablo ji'i ngu' li'—, lcaa tsā tso'o ndi'i na'. Lubii cresiya jna' cuentya ji'i ycuī' Ndyosi.

2 Ananías naa nu laca xu'na sti jo'ó bi'; li' ngulo nu Ananías bi' cña ji'i ngu' nu ndu cacua ti cha' quiji'i ya' ngu' tu'ba Pablo.

3 —La cui' jua'a quiji'i ycuil' Ndyosi jinu'u tu'ni —nacui' Pablo ji'i xu'na sti jo'ó bi' li'—. Cuiñi nu'u. ¿Ha liñi tsa ndu'ni nu'u nti'? Nde ndyu'ni cuayá' mā jna' cuentya ji'i chacuayá' nu ntsu'u ji'na, pana cua ngulo nu'u cña cha' quiji'i ya' ngu' tu'ba na', masi ná ntsu'u chacuayá' cua'ni nu'u jua'a.

4 Nchcui' ngu' nu ndu cacua ti lo'o Pablo li':

—¿Ha nchcui' suba' nu'u lo'o xu'na sti jo'ó nu laca cña ji'i ycuil' Ndyosi? —nacui' ngu' ji'i Pablo.

5 —Cu'mā ngu' cusu' tya'a na' —nacui' Pablo—, ná jlo ti' na' si xu'na sti jo'ó laca jua. Ná tso'o cha' nu nchcui' na' si jua'a, cha' cua nscua sca cha' lo quityi ji'i ycuil' Ndyosi ndi'ya: “Ná chcuil' cuxi mā ji'i xu'na mā”.

6 Pana ngua cuayá' ti' Pablo li' cha' nga'a ngu' fariseo, lo'o jua'a nga'a xi ngu' saduceo laja ngu' cusu' bi'. Cuii nchcui' Pablo chaca quiya' li':

—Cu'mā ngu' cusu' tya'a na' —nacui' yu ji'i ngu'—, ngu' fariseo laca na' —nacui' Pablo—, lo'o jua'a ngu' fariseo ngua sti na'. Ndyu'ni cuayá' mā jna' xqui'ya cha' jlya ti' na' cha' ntsu'u cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ca nde loo la.

7 Nu lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'; ngu' fariseo nxu'u tya'a lo'o ngu' saduceo li'.

8 Ná jlya ti' ngu' saduceo cha' tya taca tyu'ú sca ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii,

ni ná jlya ti' ngu' cha' ntsu'u xca ji'i ycuil' Ndyosi, ni ná jlya ti' ngu' cha' ntsu'u cui'i; pana ngu' fariseo ni, jlya ti' ngu' lcaa cha' bi'.

9 Bi' cha' lye tsa nxu'u tya'a ngu' bi'. Lo'o li' ndyatú xi ngu' fariseo nu nslo tso'o ji'i quityi ji'i ycuil' Ndyosi.

—Ná ngua'ni nu qui'yu re cha' cuxi —nacui' ngu' bi'—. Ná tso'o xu'u tya'a na lo'o ycuil' Ndyosi si chañi cha' cua nchcui' sca cui'i tso'o lo'o yu re, si cua nchcui' sca xca ji'i ycuil' Ndyosi lo'o yu.

10 Lye la nxu'u tya'a ngu' xqui'ya cha' bi' li'. Ngulacua tsa ti' xu'na sendaru si cujuii ngu' ji'i Pablo, bi' cha' ngulo cña ji'i sendaru cha' tejeya' ngu' ji'i Pablo, cha' xa' tsa lo'o ngu' ji'i yu ca to' tyi sendaru chaca quiya'.

11 Lo'o ngua talya lye, li' ndyalaa ycuil' nu Xu'na na slo Pablo.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'u Pablo —nacui' Ni—. Ñi'ya cua nchcui' nu'u cha' jna' nde quichi' Jerusalén re, jua'a ntsu'u cha' chcuil' nu'u cha' jna' ca quichi' Roma.

Ngua ti' ngu' cujuii ngu' ji'i Pablo

12 Lo'o cua nguxee chaca tsa, li' ngüñi cha' ji'i ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' cujuii ngu' ji'i Pablo. Ndi'ya ngua'ni ngu' jura li':

—Ña'a ycuil' Ndyosi ji'na cha' chañi ca cha' ná cacu na ná co'o na tsiya' ti ña'a cuayá' nu cua ndyujuii na ji'i nu Pablo bi' —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

13 Cua ntsu'u tu'ba tya'a ñati nu ngua ti' cua'ni cña cuxi bi'.

14 Bi' cha' ndyaa ngu', nchcui' ngu' lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' quichi bi':

—Cua ngüiñi cha' jil'i ya lo'o ycui' Ndyosi —nacui' ngu' jil'i ngu' nu laca loo—. Nchcui' ya lo'o Ni cha' ná cacu ya tsiya' ti ña'a cuayá' nu cua ndyujuii ya jil'i nu Pablo bi' —nacui' ngu'—.

15 Bi' cha' juani, lcaa cu'ma ngu' cusu' lo'o ngu' tisiya, jña ma jil'i xu'na sendaru bi' cha' caa lo'o ngu' jil'i Pablo ca slo ma chaca quiya'. Ta ma cha' lo'o ngu' cha' tya nti' ma cua'ni cuayá' ma la xi jil'i yu bi'. Li' tsaa ya chca'a cuaana ya to' tyucuii, cha' cujuui ya jil'i yu laja lo'o tyeje tacui ngu' lo'o yu li'.

16 Laja li' cua ngujui cha' jil'i sñi' tya'a Pablo, ña'a cha' nu nchcui' ngu' bi'. Yala ti ndyaa yu cuañi' bi' to' tyi sendaru cha' ta yu cha' lo'o chi tya'a yu.

17 Li' ngusi'ya Pablo jil'i sca capitán:

—Cua'ni cha' tso'o tsaa lo'o jil'i yu cuañi' re ca slo xu'na ma —nacui' Pablo jil'i—. Ntsu'u sca cha' nu ta yu lo'o nu laca xu'na ma.

18 Ndyaa lo'o capitán jil'i yu cuañi' bi' slo xu'na ngu' li':

—Cua ngusi'ya Pablo jna' —nacui' capitán jil'i xu'na—, nu Pablo nu ntsu'u ne' chcuá —nacui' capitán—. Nacui' yu 'na cha' caa lo'o na' jil'i yu cuañi' re slo nu'u, cha' ntsu'u

sca cha' nu nti' chcui' lo'o nu'u.

19 Ntejeya' xu'na sendaru ya' yu cuañi' bi' li', ndyaa lo'o jil'i su ná cuna xa' ñati cha' nu chcui':

—¿Ha ntsu'u sca cha' nu nti' nu'u chcui' lo'o na'? —nacui' xu'na sendaru jil'i yu cuañi' bi' li'.

20 —Cua ngüiñi cha' jil'i nu ngu' judío bi' lo'o tya'a ngu' cha' jña ngu' cha' clyu ti' jinu'u, cha' caa lo'o nu'u jil'i Pablo ca slo ngu' tisiya bi' la quee —nacui' yu cuañi' bi' jil'i xu'na sendaru li'—. Chcui' ngu' lo'o nu'u cha' tya nti' la ngu' cua'ni cuayá' ngu' xi jil'i Pablo slo ngu'.

21 Cha' cuiñi laca bi'. Cua ntsu'u masi tu'ba tya'a ñati nu ntajatya ngu' jil'i ma cuaana ti to' tyucuii bi'; cua nchcui' ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi cha' ná cacu ngu' ná co'o ngu' tsiya' ti, ña'a cuayá' nu cua ndyujuii ngu' jil'i nu Pablo bi'. Lo'o jua'a cua laca ndil'i ngu' juani, ntajatya ngu' cha' chcui' ngu' lo'o nu'u.

22 Li' ngulo xu'na sendaru cña jil'i yu cuañi' bi', cha' ná cacha' jil'i xa' ñati cha' nu cua nda lo'o sendaru. Li' ngusalya' yu cuañi' bi' lo'o xu'na sendaru, ndu'u ndyaa.

Nda xu'na sendaru jil'i Pablo cha' tsaa yu ca slo Félix nu laca gobernador

23 Lo'o li' ngusi'ya xu'na sendaru jil'i tucua tya'a capitán cha' caa ngu' slo. Ngulo cña jil'i capitán bi', cha' cua'ni cho'o ngu' jil'i ngu' cha' tsaa ngu' lo'o quiña'a tya'a

sendaru ca quichí Cesarea; nacuí cha' hora cua caa nde talya tsaa ngu'. Tsaa lo'o ngu' jilí tucua siyento tya'a sendaru nu tya'a quiya' ti, lo'o jua'a tya xna yala tyi tya'a sendaru nu tyucua hichu' cuayu ti, lo'o jua'a tya tyucuaa siyento tya'a sendaru nu tya'a lo'o clya chcuá, tsaa lo'o ngu' jilí li'.

²⁴ Lo'o jua'a ngulo cña cha' cua'ni cho'o ngu' jilí cuayu nu tyucua Pablo. Ntsu'u cha' cua'a tso'o sendaru jilí Pablo tyucuí ña'a cuayá' nu tyalaa tso'o ti yu ca slo gobernador Félix.

²⁵ Li' nguscua xu'na sendaru sca quityi cha' tsaa slo nu Félix bi'; ndi'ya nchcui' quityi bi':

²⁶ “Claudio Lisias nscua quityi re cha' tsaa slo nu'u, gobernador Félix, cha' nu'u laca loo. Xlyo ni'i.

²⁷ Cua ntejeya' ngu' judío jilí nu qui'yu re, cua cujuui ti ngu' jilí yu lo'o ndyalaa na' lo'o sendaru. Ngua tii na' cha' ngu' romano laca yu re, bi' cha' ngulo na' jilí yu ya' ngu' cuxi bi'.

²⁸ Lo'o li' ngua ti' na' ca cuayá' ti' na' ni qui'ya ntsu'u jilí yu lo'o ngu', bi' cha' ndyaa lo'o na' jilí yu ca slo ngu' nu laca loo jilí ngu' judío.

²⁹ Li' ngua cuayá' ti' na' cha' cua ngusta ngu' qui'ya jilí yu cuentya jilí cha' cusu' nu ntsu'u jilí tya'a ngu' judío ti, pana ná ntsu'u cha' cujuui ngu' jilí yu, ná ntsu'u cha' su'ba ngu' jilí yu ne' chcuá.

³⁰ Li' ngua tii na' cha'

cuaana ti cua ngüiñi cha' jilí tyuú tya'a ngu' judío cha' cujuui ngu' jilí yu re, bi' cha' nda na' jilí yu lijya yu slo nu'u juani. Ngulo na' cña jilí nu ngu' judío bi', cha' caa ngu' ca slo nu'u cha' sta ngu' qui'ya jilí yu re, si ntsu'u sca qui'ya jilí yu cuentya jilí ngu'. Tsa lo cua ti cha' nscua na' juani.” Jua'a nguscua nu xu'na sendaru bi' lo quityi.

³¹ Ñi'ya nu ngulo xu'na sendaru cña jilí ngu', jua'a ngua cha' bi' li'. Lo'o ngua talya, li' ndyaa ngu' ndyaa qui'ya ngu' jilí Pablo, ndyaa lo'o ngu' jilí yu ca quichí Antípatris.

³² Ca chaca tsá ngxuutyuú sendaru nu ndya'a quiya' ti, ñaa ngu' nde to' tyi ngu'. Tya ndyaa la ngu' nu ntucua hichu' cuayu bi', ndyaa lo'o ngu' jilí Pablo tyucuí.

³³ Ndyalaa ngu' ca quichí Cesarea li', nda ngu' quityi jilí gobernador, lo'o jua'a ngxu'tyanu ngu' jilí preso slo nu cusu' bi' li'.

³⁴ Nchcui' gobernador lo quityi bi', li' nchcuane jilí Pablo ma ngu' laca. Nguxacuí Pablo cha' jilí li':

—Loyuu su cuentya Cilicia ndi'i quichí tyi na' —nacuí Pablo.

³⁵ —Ña'a na' ñi'ya caca cha' jinu'u lo'o caa ngu' bi' slo na' cha' sta ngu' qui'ya jinu'u —nacuí gobernador jilí Pablo.

Lo'o li' ngulo nu gobernador bi' cña jilí sendaru cha' tyi' ngu' sendaru cua jilí Pablo ca toni' cña su

ngutucua jyo'o rey Herodes
cua sa'ni la.

24

*Ndacha' Pablo ji'i Félix
ñi'ya ngua ji'i yu*

¹ Lo'o cua ndya'a ca'yu
tsa, li' ndyalaa Ananías nu
xu'na sti jo'ó bi'; ndyalaa
yu lo'o ngu' cusu' lo'o sca
ñati nu laca tu'ba nu naa
Tértulo. Li' ndyaa ngu' bi'
slo gobernador cha' sta ngu'
qui'ya ji'i Pablo,

² bi' cha' ngulo gobernador
cña ji'i sendaru cha' caa lo'o
ngu' ji'i Pablo ca slo. Li'
nchcui' Tértulo bi' lo'o Félix nu
laca gobernador bi':

—Cha' clyu ti' tyu'u jinu'u,
cusu', chcui' ya xi lo'o nu'u
—nacu' Tértulo—. Tso'o tsa
ntsu'u tyiquee ya cha' xcui'
cña tso'o ndu'ni nu'u lo'o laca
nu'u loo loyuu chalyuu re.
Tso'o ti ndi'i ya, cha' tso'o tsa
jlo ti' nu'u ñi'ya culo nu'u cña
ji'i ya —nacu'—.

³ Bi' cha' tso'o ntsu'u ty-
iquee ya, nxñi ya cua ña'a
ca cha' tso'o nu ndyu'ni nu'u
lo'o ya, macala ndyu'ni nu'u
cña. Lo'o nu juani ndyu'ni chi
ya loo nu'u, cusu' —nacu'—.

⁴ Cui'ya cha' clyu ti' ji'i ya,
masi sca hora ti culo laja nu'u
xi; cua'ni nu'u sna Ndyosi
cuna xi lo'o chcui' na' sca cha'
re lo'o nu'u.

⁵ Cua lijya ya ca nde cha'
cacha' liñi ya jinu'u lcaa ña'a
cña cuxi nu ngua'ni yu re.
Nslo ya ji'i yu re cha' suba'
tsa nchcui' yu, lya' tsa ti'
yu. Nsu'ba yu cha' cusu' ji'i
ñati lcaa quichi su ndya'a yu

slo ngu' judío tya'a ya, cha'
yu re laca loo ji'i taju ngu'
nazareno.

⁶ Ngua ti' yu tsa lo'o yu
ji'i xi ngu' xa' tsu' ca ne' laa
ji'i cuare, ca su ná ntsu'u
chacuayá' cha' tsa xa' ñati;
bi' cha' ntejeya' ya ji'i yu,
ndyaa lo'o ya ji'i yu cha' ca
cuayá' ji'i yu lo'o ya xqui'ya
cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya.

⁷ Li' ndyalaa Lisias nu
xu'na sendaru quichi bi'.
Tyaala tsa ngua bi' lo'o
nguxlyaá ji'i nu Pablo bi' ya'
ya, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu li'.

⁸ Ngulo Lisias cña ji'i ya cha'
caa ya slo nu'u cha' sta ya
qui'ya ji'i yu ca nde. Tso'o la
si xcuane nu'u ji'i yu si cha'
liñi nchcui' ya ji'i yu.

⁹ Lo'o jua'a nchcui' nu ngu'
judío nu ndu lo'o Tértulo bi',
cha' liñi tsa cha' nu nchcui'
Tértulo cuentya ji'i Pablo.

¹⁰ Nda gobernador
chacuayá' chcui' ycu' Pablo
li':

—Tso'o ntsu'u tyiquee na'
si caca cua'ni lyaá na' ji'i ycu'
ca na' laja lo'o chcui' na' lo'o
nu'u —nacu' Pablo ji'i Félix
bi'—. Cua jlo ti' na' cha' cua
tyu' yija laca nu'u loo ji'i
nación re —nacu'—.

¹¹ Liñi cha' nu nchcui' na'
re, taca ca cuayá' ti' nu'u
cha' liñi tsa laca cha' bi'.
Cua tii tyucuaa ti tsa ntsu'u
lo'o ndyalaa na' nde quichi
Jerusalén cha' cua'ni tlyu na'
ji'i ycu' Ndyosi.

¹² Ná nguxlyú na' cha'
hichu' ñati; ná ngua'ni cuxi
na' lo'o ñati, masi ne' laa tonu,
masi xa' ne' laa, masi laja

quichj̄ ti, ná nchcui' na' cha' cuxi lo'o ñatj̄ li'.

¹³ Qui'ya laja ti ngusta ngu' re 'na. Ná tucui ndu nu taca chcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' ngu' re jna'.

¹⁴ Chañi laca cha' ndu'ni tlyu na' jilj̄ ycuil' Ni, la cui' ycuil' Ndyosi bi' laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jilj̄ ya jilj̄ Ni. Lo'o jua'a cua ngusñi na' cha' cucui nu cua nda ycuil' Ndyosi lo'o na nu ngua tsubi' ti, masi nchcui' ngu' re cha' cha' cuiñi laca bi'. Pana ña'a ti tya ndaquiya' na' jilj̄ lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moises lo quityi sa'ni, lo'o jua'a ndaquiya' na' jilj̄ lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jilj̄ ycuil' Ndyosi nu ngua sa'ni.

¹⁵ Ñi'ya nu jlya ti' ngu' judío re, jua'a jlya ti' na'. Chañi cha' cua'ni ycuil' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', masi ñatj̄ tso'o ngua jyo'o bi', masi ñatj̄ cuxi ngua ngu'.

¹⁶ bi' cha' nti' na' cua'ni na' xcui' cha' tso'o laja lo'o ndi'j̄ na' chalyuu, cha' ná caja ñi'ya nu cutsj̄ na' ca slo ycuil' Ndyosi, lo'o jua'a ná cutsj̄ na' slo ñatj̄ ti li'.

¹⁷ Tyuu yija ndya'a na' xa' quichj̄ tyijyu' la, lo'o tsubi' ti nguxtyuu na' ndyalaa na' nde loyuu su ndi'j̄ quichj̄ tyi ya chaca quiya', cha' ta na' sca msta nu xtyucua xi jilj̄ ngu' ti'i nde jua, la cui' msta nu cua nda ngu' tyijyu' cha' tsaa slo ngu' ti'i bi'. Lo'o jua'a na', ngua ti' na' cha' ta na' sca msta jilj̄ ycuil' Ndyosi.

¹⁸ Ñi'ya nu nscua cha'

cua'ni ya cha' laca ya ngu' judío, jua'a ngua'ni lubii na' jilj̄ ycuil' ca na' cha' tsa'a ne' laa. Nga'a na' ne' laa tonu li', nda na' msta bi'; tj̄ ti nguti'j̄ na' ne' laa, ná ndi'j̄ quiña'a ñatj̄. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' judío tya'a ya nu ca tyi loyuu su cuentya Asia, na'a ngu' bi' jna' li'.

¹⁹ ¿Ni cha' laca ná ñaa ngu' bi' ca nde cha' sta ngu' qui'ya jna' lacua, si chañi cha' ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu'?

²⁰ Masi ná ñaa ngu' bi', pana taca xcuane nu'u jilj̄ ngu' re ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jna', nu nquijeloo jilj̄ ngu' tisiya nu lo'o ndu na' slo ngu' nu laca loo bi'.

²¹ Ná jlo ti' na' si chcui' ngu' cha' cuxi ngua cha' bi', nu lo'o cuij̄ nchcui' na' lo'o ngu' ndi'ya: “Ndyu'ni cuayá' ma jna' juani xqui'ya cha' jlya ti' na' cha' chañi, cua'ni ycuil' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'”, nacui' na' jilj̄ ngu' li'.

²² Ndyuna Félix lcaa cha' nu nchcui' Pablo, lo'o li' ná ntaja'a yu cua'ni cuayá' yu jilj̄ Pablo la cui' tsa' bi'; jlo ti' Félix ñi'ya nu nchca jilj̄ ñatj̄ nu ntsu'u cha' jilj̄ lo'o Jesucristo, bi' cha' ca tiya' la ngua ti' yu.

—Tso'o la si xa' chcui' ma lo'o na' chaca quiya' lo'o tyalaa Lisias, nu xu'na sendaru bi' —nacui' Félix jilj̄ ngu'.

²³ Li' nchcui' Félix lo'o capitán jilj̄ sendaru nu nga'a cua' jilj̄ Pablo, cha' ta chacuayá' jilj̄ yu cha' cua'ni yu ñi'ya nu nti' ti yu, masi

ña'a ti tya chca'a ngu' cua jil'i yu; jua'a nda chacuayá' cha' caa ngu' tya'a ndya'a yu ca slo yu cha' ta ngu' na laca nu lyiji xi jil'i. Ndu'u Félix ndyaa li'.

²⁴ Lo'o nteje tacui la xi tsá, li' ndyalaa Félix quich'i bi' chaca quiya'; stu'ba ti ndyalaa nu cusu' bi' lo'o clyo'o nu naa Drusila, ngu' judío laca nu cuna'a bi'. Li' ngulo Félix cña cha' caa lo'o ngu' jil'i Pablo slo, cha' culu'u Pablo ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' si xñi ngu' cha' jil'i Jesucristo.

²⁵ Li' ngulu'u Pablo jil'i ngu' cha' nti' ycu' Ndyosi cha' xcui' cha' liñi ti cua'ni ñati chalyuu, cha' cua'a ngu' jil'i ycu' ca ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi, bi' laca cña nu nti' ycu' Ndyosi; jua'a ngulu'u yu cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati nu lo'o cua ndye chalyuu. Ndyutsij xi Félix li'.

—Tyaa nu'u juani —nacuj nu cusu' bi' jil'i Pablo—. Xi'ya na' jinu'u chaca quiya' si ntsu'u sca hora nu laja xi jna'.

²⁶ Ndi'ya ngulacua ti' Félix: si tyiquee' tyanu Pablo ne' chcuá, li' ta yu cñi cha' culaá Félix jil'i yu; bi' cha' lu'ba ti nxi'ya Félix jil'i yu cha' caa yu ca slo.

²⁷ Jua'a ti nteje tacui tu-cua yija. Li' ngutsa'a nu laca loo; nga'aa si'i Félix laca gobernador li', Porcio Festo naa gobernador cui. Pana nguxtyanu Félix jil'i Pablo ne' chcuá cha' caca tso'o tyiquee

ngu' judío ña'a ngu' jil'i ycu' Félix, ngua ti' nu cusu' bi'.

25

Ndu Pablo slo Festo

¹ Lo'o li' ndyalaa Festo ca quich'i Cesarea cha' caca yu gobernador. Sna tsá ti nguti'i yu quich'i bi', li' ndyaa clyá yu ca quich'i Jerusalén.

² Nu lo'o ndyalaa yu quich'i bi', li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' jil'i ngu' judío ni, nchcui' ngu' cha' ti'i jil'i Pablo ca slo Festo bi' li';

³ jua'a ndijña ngu' jil'i yu si cua'ni yu cha' tso'o cha' caa lo'o jil'i Pablo ca Jerusalén. Ndiña ngu' jua'a cha' cuaana ti cua ngüiñi cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' cjuuii ngu' jil'i Pablo laja lo'o ñaa lo'o ngu' jil'i tyucuii.

⁴ Pana ná ntaja'a Festo tsiya' ti; nacuj yu cha' ca quich'i Cesarea ntsu'u Pablo ne' chcuá, lo'o jua'a yala ti xtyuu ycu' yu nde quich'i bi'.

⁵ —Tso'o la si stu'ba ti tsaa ngu' nu laca loo jil'i ma lo'o na' —nacuj Festo jil'i ngu'—. Tsaa ma lo'o na' ca Cesarea cha' sta ma qui'ya jil'i yu bi' cajua, si ntsu'u sca cha' cuxi nu ngua'ni yu lo'o ma.

⁶ Nguti'i nu cusu' Festo snu' tsá, masi tii tsá nguti'i yu ca Jerusalén, li' nguxtyuu yu ndyaa yu nde Cesarea chaca quiya'. Ca chaca tsá ntucua Festo lo yaca xlya tso'o ca su ntucua ycu' gobernador nu lo'o ndyu'u ti'i ngu' cha' ca cuayá' jil'i ngu'. Li' ngulo yu cña jil'i ngu' cha' caa lo'o ngu' jil'i Pablo ca slo yu.

⁷ Ñaa lo'o ngu' ji'i Pablo li'. Lo'o jua'a ndi'i nu ngu' nu laca loo ji'i quichi Jerusalén, cua ndyalaa ca ti ngu'. Cagua ti slo Pablo ndu ngu' bi', lo'o li' tlyu tsa qui'ya ngusta ngu' ji'i nu Pablo bi'; pana ná tucui ndu nu chcu' si cha' liñi laca nu nchcu' ngu' bi' ji'i Pablo.

⁸ Nchcu' ycui' Pablo lo'o ngu' bi' cha' tyu'u lubii cha' ji'i ycui' lo'o ngu':

—Ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' —nacu' Pablo—. Ná ngua'ni na' cha' cuxi cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a ya, ni ná ngua'ni cuxi na' ne' laa tonu, la cui' ti ná ngua'ni na' cha' cuxi cuentya ji'i cña nu ngulo rey nu laca loo ji'i ngu' romano; bi' cha' nti' na' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na.

⁹ Pana nu Festo bi' ni, ngua ti' yu cha' cua'ni tya'a yu lo'o ngu' judío, bi' cha' nchcuane yu ji'i Pablo ndi'ya:

—¿Ha nti' nu'u tsa ca Jerusalén? —nacu' Festo ji'i Pablo—, cha' ca cuayá' jinu'u lo'o na' ca ndacua.

¹⁰ —Ca nde laca su ndu'ni cuaya' ma' ji'na cuentya ji'i rey ji'i ngu' romano nu laca loo la —nacu' Pablo ji'i nu cusu' bi'—, ca nde ca cuayá' jna' lo'o nu'u lacua —nacu'—. Jlo tso'o ti' nu'u cha' ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' cuentya ji'i ngu' judío tya'a na'.

¹¹ Si'i ñati xña'a laca na'; lo'o tyalaa hora cha' cajaa na', ná cutsii na' cha' cajaa li'. Si ná laca na' ñati xña'a, ná ntsu'u cha' ta nu'u chacuayá'

tsaa na' slo ngu' bi' li'; bi' cha' jña na' chacuayá' jinu'u juani cha' tsa'a ca slo ycui' rey ji'i ngu' romano nu laca loo la, cha' cua'ni cuayá' yu bi' jna' cajua.

¹² Nu lo'o cua ndyuna Festo cha' bi', li' nchcu' yu xi lo'o ngu' cusu' nu nxyucua ji'i yu. Li' nchcu' yu lo'o Pablo chaca quiya':

—Tso'o —nacu' Festo ji'i Pablo—. Cua ndijña nu'u cha' tsa slo rey ji'i ngu' romano nu laca loo la cha' caca cuayá' jinu'u ca quichi bi', tsa nu'u ca bi' lacua.

Ndu Pablo slo rey Agripa

¹³ Nu lo'o cua nteje tacui xi tsa, li' ndyalaa rey Agripa ca quichi Cesarea. Ndyalaa rey lo'o sca nu cuna'a tya'a nu naa Berenice, cha' ta ngu' xlyo ni'i ji'i nu cusu' Festo bi'.

¹⁴ Tyuu tsa ndyanu ngu' slo Festo. Laja li' nchcu' Festo cha' ji'i Pablo lo'o ngu':

—Ntsu'u sca ñati ca nde nu ngusu'ba Félix ji'i ne' chcu' —nacu' Festo ji'i ngu'—.

¹⁵ Nu lo'o nguti'i na' nde Jerusalén, li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' ji'i quichi bi' ni, nchcu' ngu' lo'o na', ngusta ngu' qui'ya ji'i yu bi'; ngua ti' ngu' cha' culo na' cña cha' cujuui ngu' ji'i yu li'.

¹⁶ Pana nguxacu' na' cha' ji'i ngu' cha' si'i jua'a ndu'ni ngu' romano; ná taca cua'ni cuayá' ya ji'i yu, nu lo'o bilya ta ya tyempo ji'i yu cha' tyu'u lubii cha' ji'i ycui' yu lo'o ngu' su ndu ngu' nu ngusta qui'ya ji'i.

17 Ndyalaa ngu' ca nde slo na' li'. Lo'o ngua chaca tsā, hora ti ntucua na' lo yaca xlya tso'o ca su ntucua gobernador nu lo'o ndu'ni cuayá' na' jil'i ñati. Li' ngulo na' cña cha' caā lo'o ngu' jil'i nu qui'yu bi'.

18 Ngua ti' na' cha' cua ngua'ni yu sca cha' cuxi, pana si'i jua'a ngua qui'ya nu gusta ngu' bi' hichu' yu;

19 cuentya jil'i cha' nu jlya tsa ti' ngu' judío ti, tsa bi' ti cha' ngua bi'. Lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' jil'i sca ñati nu naa Jesús nu cua ngujuui, nacui' ngu', pana nacui' nu Pablo bi' cha' xa' ndyu'ú nu Jesús bi' chaca quiya'.

20 Ná jlo ti' na' ñi'ya quiñi cha' jna' lo'o ngu' bi'. Li' nchcuane na' jil'i Pablo si nti' yu tsa yu ca Jerusalén cha' ca cuayá' jil'i yu lo'o na' cajua;

21 pana cua ndijña Pablo chacuayá' jna' cha' ca cuayá' jil'i yu ca slo rey Augusto nu laca loo la. Bi' cha' ngulo na' cña cha' tyanu yu ne' chcuā, cha' ta na' jil'i yu cha' tsa yu slo rey nu laca loo la bi'.

22 Nchcui' rey Agripa lo'o Festo li':

—Lo'o na' nta' cuna na' cha' nu nchcui' yu bi' —nacui' Agripa jil'i.

—La quee taca cuna nu'u ni cha' ta yu —nacui' Festo li'.

23 Ca chaca tsā nu Agripa lo'o ma' Berenice bi', ndyacu' lcaa ste' ngu' nu tso'o tsa ña'a cha' cua'ni chi' ngu' quichi' loo. Li' ndyaa ngu' su ndyu'u ti'i ngu'; lo'o lcaa xu'na sendaru, lo'o ngu' nu

laca loo jil'i quichi, ndya'a ngu' lo'o ngu' bi'. Li' ngusi'ya Festo jil'i sendaru cha' caā lo'o ngu' jil'i Pablo ca slo.

24 —Ña'a nu'u yi'a, rey Agripa —nacui' Festo—, jua'a lcaa cu'mā nu ndyu'u ti'i mā ca nde, ña'a tso'o mā jil'i nu qui'yu re. Cua tyuu tya'a ngu' judío nchcui' cha' jil'i yu re lo'o na', masi ca Jerusalén, masi quichi' Cesarea re. Lcaa quiya' lo'o nchcui' ngu' lo'o na' nacui' ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa yu,

25 pana ná nchca cuayá' ti' na' ni cha' laca cha' ntsu'u cha' cajaa yu. Li' ngüijña yu 'na cha' ca cuayá' jil'i yu lo'o rey Augusto nu laca loo la, bi' cha' ngulacua ti' na' cha' ta na' jil'i yu cha' tsa yu ca slo rey bi'.

26 Tsa bi' ti cha', ná jlo ti' na' ñi'ya nu scua na' quityi nu tsa slo xu'na na', nu rey nu laca loo la bi', cha' ta na' xi cha' cuentya jil'i yu re. Bi' cha' ngusi'ya na' jil'i yu cha' caā yu tyatu yu slo lcaa cu'mā, jua'a slo ycui' nu'u, rey Agripa. Juani taca xcuane nu'u jil'i yu na laca nu ngua'ni yu, li' caja ñi'ya scua na' cha' lo quityi bi'.

27 Ná taca tsa yu preso caju si ná lo'o quityi nu nscua ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jil'i yu.

26

Nchcui' Pablo si caca cua'ni lyaá jil'iyu'cu'

1 —Ta na' chacuayá' chcui' nu'u juani, si caca tyu'u lubbii cha' jinu'u lo'o ngu' re

—nacuĭ rey Agripa jĭĭ Pablo li'.

Ngua'ni ya' Pablo jĭĭ rey, li' nguxana nchcui' yu lo'o ngu':

²—Tso'o ntsu'u tyiquee na', rey Agripa —nacuĭ Pablo—, cha' slo nu'u ndu' na' juani —nacuĭ—, cha' ta na' sca cha' lo'o cu'ma, ñi'ya nu ngua cha' ngusta ngu' judío tya'a na qui'ya bi' jna'.

³Jlo ti' na' cha' nchca cuayá' ti' nu'u lcaa cha' cusu' nu ntsu'u jĭĭ ngu' judío tya'a na; nu lo'o lye tsa nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu', nchca cuayá' ti' nu'u li'. Bi' cha' cua'ni nu'u cha' tso'o, talo tyiquee nu'u cua'a jyaca nu'u jĭĭ lcaa cha' nu chcui' na' lo'o nu'u juani.

Nu lo'o bilya culu'u loo Jesucristo jĭĭ Pablo

⁴Jlo ti' lcaa ngu' judío tya'a na ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa yija lo'o nguti'ĭ na' ca quichi' tyi na', masi lo'o nguti'ĭ na' ca quichi' Jerusalén;

⁵jlo ti' ngu' cha' bi'. Si nti' ngu', taca chcui' ngu' lo'o ma cha' ngu' fariseo laca na' tya lo'o cuañi' na', lo'o jua'a liñi la ndaquiya' ngu' fariseo jĭĭ lcaa cha' cusu' nu ntsu'u jĭĭ ngu' judío.

⁶Ñi'ya nu jlya ti' jyo'o cusu' jĭ'na cha' nu nchcui' ycuĭ' Ndyosi lo'o ngu', jua'a jlya ti' na' juani; bi' cha' nchca cuayá' jna' lo'o ma juani.

⁷Ca ta'a tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel nu laca ngu' tya'a na ni, ntajatya ngu' ni jacua' cua'ni ycuĭ' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca

quiya'; bi' cha' ndu'ni tlyu ngu' jĭĭ ycuĭ' Ndyosi, lcaa tsa lo'o lcaa talya ndu'ni tlyu ngu' jĭĭ Ni. La cui' jua'a lo'o na', jlya ti' na' cha' bi', rey Agripa; bi' cha' laca ngusta ngu' judío tya'a na qui'ya jna'.

⁸¿Ni cha' laca ntsu'u ñati' cu'ma nu ná jlya ti' cha' nchca jĭĭ ycuĭ' Ndyosi cua'ni Ni cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'?

Ngua'ni lya' ti' Pablo jĭĭ nu ñati'jĭĭ Jesucristo nu ngua sa'ni la

⁹Clyo ngua ti' na' cha' lye tsa xcube' na' jĭĭ ñati' nu cua ngusñi cha' jĭĭ Jesús Nazaret,

¹⁰bi' cha' ngua'ni lya' ti' na' jĭĭ ngu' bi' ca quichi' Jerusalén. Ngusñi na' jĭĭ tyuu tya'a ñati' jĭĭ Jesucristo li', ngusu'ba na' jĭĭ ngu' ne' chcuā xqui'ya chacuayá' nu cua nda sti jo'ó nu laca loo jna'; stu'ba ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' nu ndyujui' jĭĭ ñati' jĭĭ Jesucristo bi'.

¹¹Chañi cha' lye tsa ngua'ni lya' ti' na' jĭĭ ñati' bi', ngua tsa ti' na' cha' xtyanu ngu' tsiya' ti cha' jĭĭ Jesús. Jua'a ngua'ni na' lcaa ne' laa jĭĭ ngu' judío, masi quichi' loyuu re, masi quichi' tyijyu' la su ngusna ngu', cha' ñasi' tsa na' jĭĭ ngu' bi'.

Ngusñi Pablo cha' jĭĭ Jesucristo

¹²'Lo'o li' ngua sca tsa ndya'a na' tyucui' su tsa quichi' Damasco. Ntsu'u quityi chacuayá' nu nda sti jo'ó nu laca loo la jna', cha' cua'ni na' la cui' cña cuxi bi' ca quichi' bi'.

13 Nde hora ngua, rey Agripa, li' ndaca'a sca xee tlyu ji'i ycu'i Ndyosi nde cua; lcaa su ndu cua lo'o tya'a ndya'a ya ngujui'i xee bi' lo yuu. Jo'o la ngujui'i xee cuichaa, lye la ngujui'i xee bi'.

14 Lcaa ya nclyu ya tyucuii bi', cha' ndyutsi tsa ya. Li' nchcui' Ni xi lo'o na'; cha'cña 'na, cha'cña ji'i ngu' judío nchcui' Ni lo'o na': "Saulo, Saulo", nacui Ni jna', "¿ni cha' laca lye tsa nxuu tya'a nu'u lo'o na'?" nacui Ni. "La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' ycu'i nu'u; ñi'ya ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u. Na ntyiji'i quiya' toro la cui' se'i su ndatu ngu' yaca cha siyu' ni'; lo'o jua'a nu'u, ndu'ni ñu'u ji'i ycu'i ca ti nu'u."

15 "¿Tilaca laca nu'u, Xu'na?" ni na' ji'i Ni li'. "Jesús laca na'", nacui Ni. "Ji'i ycu'i na' ndyu'ni nu'u cha' ca quicha ti' na'", nacui Ni.

16 "Tyatu nu'u juani. Cua ngulu'u loo na' jinu'u juani cha' cua'ni nu'u cña jna', cha' cacha' nu'u ji'i xa' ñati cha' cua na'a nu'u jna' tsa juani. Lo'o jua'a ntsu'u cha' ta nu'u cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' nu culu'u na' jinu'u nde loo la.

17 Cua'ni lyaá na' jinu'u ya' ngu' judío tya'a cusuu nu'u, lo'o ji'i ngu' xa' tsu' si cua'ni tyaala ngu'. Lo'o jua'a culo na' cña jinu'u cha' tsa nu'u slo ngu' xa' tsu',

18 cha' ñi'ya si ndya'a ngu' cuityi', jua'a ndya'a ñati bi' chalyuu; ñi'ya si talya tsa ña'a

su ndya'a ngu', jua'a ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' ntsu'u cha' culu'u nu'u cha' jna' ji'i ngu' bi', cha' xñi ngu' cha' jna'. Li' nga'aa tya'a ngu' su talya ña'a, ñi'ya si cuityi' ti ngu'; taca tya'a ngu' tyucuii su xee cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, taca ña'a ngu' li'. Satanás laca nu nclyo cña ji'i ngu' bi' juani, pana ca li' caca ngu' ñati ji'i ycu'i Ndyosi. Ntsu'u cha' xñi ngu' bi' cha' jna', cha' taca cui'ya ycu'i Ni cha' clyu ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi'. Li' caca stu'ba cha' ji'i ngu' bi' lo'o ñati nu cua lubii cresiya ji'i xqui'ya na'", nacui ycu'i Jesús 'na li'.

Ndaquiya' Pablo ji'i cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o yu

19 'Cusu' rey Agripa, cua ngua'ni na' cña nu ngulo Jesús jna', nu lo'o ngulu'u loo Jesús jna'.

20 Clyo ngulu'u na' ji'i ngu' judío tya'a na nu ndi'i ca quichi Damasco, cha' culochu' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji'i tya sa'ni la, cha' xñi ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi li'; lo'o jua'a xcui' cha' tso'o ntsu'u cha' cua'ni ngu' li', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua nguxcutsa'a Ni cresiya ji'i ngu' bi'. La cui' jua'a ngulu'u na' ji'i ngu' Jerusalén, lo'o ji'i ngu' lcaa quichi nu ndi'i loyuu su cuentya Judea re. Lo'o li' ngulu'u na' cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu'.

21 Bi' cha' ntejeya' ngu' judío tya'a na jna' to' laa tlyu,

cha' ngua ti' ngu' cha' cujuui
ngu' jna'.

²² Ná sca nti' na' lo cña re,
cha' nxyucua ycuí' Ndyosi
jna' lcaa tsá cha' culu'u na'
cha' ji'í Ni ji'í lcaa ñati, masi
ji'í ngu' tlyu, masi ji'í ngu' ti'í.
La cui' ti cha' nclyu'u na' ji'í
ngu' juani ñi'ya nu nguscua
jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'í
ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni la;
cua nguscua ngu' lcaa cha' nu
caca nde loo la, lo'o la cui'
cha' bi' laca nu nguscua jyo'o
Moisés.

²³ Cua nguscua ngu' cha'
lye tsa xcube' ñati ji'í nu
Cristo bi' nde loo la; ntsu'u
cha' cajaa yu, lo'o li' Cristo
laca nu clyo nu tyu'ú chaca
quiya' lo'o cua ngujuii yu.
Cua nguscua ngu' cha' tyu'ú
yu chaca quiya' cha' cua'ni
lyaa Ni ji'í lcaa na, masi ngu'
judío tya'a na, masi ngu' xa'
tsu'. Jua'a nclyu'u na' ji'í ñati.

*Ngua tsa ti' Pablo cha' xñi
rey Agripa cha' ji'í Jesús*

²⁴ Nu lo'o nchcui' Pablo
jua'a lo'o ngu', li' lye nchcui'
Festo lo'o:

—Na loco nu'u, Pablo
—nacuí Festo ji'í—. Cha' lye
tsa nchcui' nu'u lo quityi, bi'
cha' cua ngüichí yaa hique
nu'u —nacuí.

²⁵ Nguxacuí Pablo cha' ji'í
nu cusu' bi' li':

—Si'í na loco na', cusu'
—nacuí Pablo ji'í Festo—. Ná
ngüichí cha' nu nchcui' na',
xcui' cha' liñi nda na' lo'o ma.

²⁶ Cua jlo ti' rey Agripa re,
xqui'ya cha' nhca cuayá' ti'
nu cusu' cha' bi'; bi' cha' tlyu
tyiquee na' lo'o nchcui' na'

lo'o nu cusu' re. Lo'o jua'a
jlo ti' nu cusu' ñi'ya ngua cha'
bi', cha' si'í na cuaana ti ngua
cha' ji'í Jesús.

²⁷ Cusu' rey Agripa, ¿ha jlya
ti' nu'u cha' nu nguscua jyo'o
cusu' nu ngua tu'ba ji'í ycuí'
Ndyosi nu ngua sa'ni? Jlo
ti' na' cha' lo'o nu'u jlya ti'
cha' bi' —nacuí Pablo ji'í rey
Agripa.

²⁸ —¿Ha yala ti nti' nu'u cha'
caca na' ñati ji'í Jesucristo?
—nacuí rey Agripa ji'í Pablo
li'.

²⁹ —Masi yala ti, masi ca
tiya' la —nacuí Pablo—, tso'o
tsa si xñi lcaa tya'a ma cha'
bi', lo'o nu'u, rey Agripa, lo'o
lcaa cu'ma nu ndyuna ma
cha' nu' nchcui' na' lo'o ma
tsá juani; tso'o tsa si caca
stu'ba cha' ji'í ma lo'o na' lo'o
xñi ma cha' bi' li'. Sca ti
cha' ná tso'o, si sca' ngu' ji'í
ma lo'o carena chcuá ñi'ya nu
ngusca' ngu' jna'.

³⁰ Cua ndye nchcui' Pablo
lo'o ngu', li' ndatu rey,
ndatu gobernador lo'o ma'
Berenice, lo'o jua'a ndatu
lcaa ngu' nu nga'a lo'o ngu'
bi' li'.

³¹ Ndu'u ngu' lijya ngu' nde
liya' li'. Nchcui' tsaca ngu'
lo'o tya'a ngu':

—Ná ntsu'u cha' cuxi nu
ngua'ni nu qui'yu jua —nacuí
ngu' ji'í tya'a ngu'—. Ná
ntsu'u cha' cujuui ngu' ji'í yu,
ni ná ntsu'u cha' tyu'ú yu ne'
chcuá.

³² Nchcui' Agripa lo'o Festo
li':

—Taca culaá na ji'í yu re
nquicha', si ná ngüijña ycuí'

yu cha' ca cuayá' jil̄i yu ca slo rey nu laca loo la —nacui Agripa jil̄i Festo.

27

Nda ngu' jil̄i Pablo ndyaa ca quich̄i Roma

¹ Lo'o li' ngua stu'ba cha' jil̄i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' jil̄i Pablo tsaa yu ca loyuu su cuentya Italia. Lo'o na' nu nscua quityi re, nguta'a na' lo'o ngu' li'. Ngulo ngu' cña jil̄i sca capitán jil̄i sendaru nu naa Julio cha' tsaa lo'o jil̄i Pablo lo'o xa' preso. Julio laca capitán jil̄i taju sendaru nu cuentya jil̄i Augusto.

² Lo'o jua'a ndyaa Aristarco ngu' Tesalónica lo'o ya. (Quich̄i Tesalónica ndi'i ca loyuu su cuentya Macedonia.) Ndyaa ya ndyat̄i ya ne' sca yaca ni'i nu cua tsaa ti nde tyuu tya'a quich̄i nde loyuu su cuentya Asia. Lo'o jua'a quich̄i tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Adramitio.

³ Ndu'u ya ndyaa ya li', ca chaca ts̄a ndyalaa ya ca quich̄i Sidón. Tso'o tsa tyiquee nu Julio bi', nda bi' chacuayá' jil̄i Pablo cha' tsaa yu slo tya'a tso'o yu nu ndi'i quich̄i bi', cha' xtyucua xi tya'a yu jil̄i yu.

⁴ Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya chaca quiya' lo'o yaca ni'i bi'. Cagua ti tu'ba yuu Chipre nteje tacui ya li'; la'a tsu' coca ndyanu loyuu btyi bi', cha' ná nda cui'i chacuayá' tsaa ya chaca tsu' loyuu bi'.

⁵ Jua'a ngua cha' ndyaa ya tyucui lo tyujo'o nu nteje tacui cacua ti tu'ba yuu Cilia lo'o Panfilia, ña'a cuayá' nu ndyalaa ya quich̄i Mira ca loyuu su cuentya Licia.

⁶ Ca quich̄i bi' ngujui chaca yaca ni'i jil̄i capitán jil̄i sendaru bi'. Quich̄i tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Alejandría. Na cua tsaa ti bi' ca loyuu su cuentya Italia, bi' cha' ngulo capitán bi' cña jil̄i ya cha' tyat̄i ya ne' yaca ni'i bi', cha' tsaa lo'o jil̄i ya nde jua.

⁷ Tyuu tsa ts̄a nguta'a ya lo hitya li', cha' tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi'. Lqui'ya ti ndyalaa ya cacua ti quich̄i Gnido li', cha' lye tsa ngua'a cui'i jil̄i yaca ni'i bi'. Li' nteje tacui ya cacua ti to' quich̄i Salmón cha' tsaa ya cacua la to' yuu nu naa Creta nu ndi'i cla'be tyujo'o, cha' nga'aa ndyaca lye cui'i nde jua, ngua ti' ngu'.

⁸ Tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi', laja lo'o nteje tacui cacua ti to' loyuu bi'; li' ndyalaa ya su naa Buenos Puertos, nu ndi'i cacua ti quich̄i Lasea.

⁹ Cua quiña'a tsa ts̄a nguna' jil̄i ya xqui'ya cui'i bi', cha' lqui'ya tsa cua nteje tacui yaca ni'i lo tyujo'o tyucui su lijya ya ca Buenos Puertos. Cua ndyat̄i co' tlya' nu lye tsa ndyaca cui'i tlya' li'; bi' cha' nchcui' Pablo lo'o ngu' nu laca loo li'.

¹⁰ —Nga'aa tso'o cha' tsaa la na juani, cusu' —nacui Pablo jil̄i ngu'—. Cua ngua tii na' cha' quiñu'u yaca ni'i re, chcuna' lcaa yu'ba li'

—nacui—, lo'o jua'a ntsu'u nu cajaa lo hitya li'.

¹¹ Pana ná ndyuna capitán jil'i sendaru cha' nu nchcui' Pablo lo'o; jlo la ti' ngu' nu nclya' ya' yaca ni'i lo'o nu laca loo jil'i yaca ni'i bi', ngua ti' ngu'.

¹² Tyuu tya'a ngu', ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la si tya tsa la yaca ni'i bi' ca quich'i Fenice ca nde loo la xi; la cui' loyuu Creta bi' ndi'i quich'i Fenice, pana nde loo la xi. Jlo ti' ngu' cha' nde quich'i Fenice tso'o la tyanu yaca ni'i tyucui tyempo tlya', cha' ná ndyaca lye cui'i tlya' ndejua; bi' cha' ná tso'o tyanu yaca ni'i ca Buenos Puertos, ngua ti' ngu'.

Lye tsa ndyaca cui'i lo tyujo'o

¹³ Lo'o li' nguxana ndyaca sca cui'i tso'o, bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la masi tsa clya ya ca quich'i Fenice bi'. Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i li'. Ndyanu ya cacua ti to' loyuu su cuentya Creta bi',

¹⁴ pana tiya' la ngutsa'a cui'i; chaca quiya' tyaala tsa ngua bi' li', cha' nde lo yuu btyi bi' lijya cui'i. Tyaala tsa cui'i nu naa Nordeste bi',

¹⁵ nducuni'i cui'i bi' jil'i yaca ni'i macala su nti' tsa lo'o jil'i ya li'.

¹⁶ Nteje tacui ya cacua ti su ndi'i sca yuu cla'be sube ti nu naa Clauda; jo'o la xi ngua cui'i sca hora ti li', bi' cha' sa cu' ti ntucua laqui ya jil'i canoa cha' tyu'u bi' lo hitya,

cha' xco'o ya jil'i ne' yaca ni'i. Ntucua juu hiqque canoa bi', cha' tyucua laqui ya jil'i.

¹⁷ Nu lo'o cua ndyu'u co'o canoa bi', li' ngüixi' ngu' reta tonu sii' tyi'i ca chu' yaca ni'i bi', cha' ná cula'a clyoo' jil'i yaca ni'i. Ntsii' tsa ngu' si tyacua ya su lati hitya cla'be tyujo'o, ca lo yusi nu naa Sirte, bi' cha' nda'ya ngu' tasá nu ngutacui lo yaca ni'i cha' nga'aa tucuni'i cui'i jil'i late' bi', cha' nga'aa xna lo'o lye cui'i jil'i yaca ni'i bi' li'.

¹⁸ Ca chaca tsá ña'a ti lye tsa ndyaca cui'i, lo'o jua'a lye tsa ntyiji'i clyoo' jil'i yaca ni'i, bi' cha' nguxana ngu' nchcuaa ngu' yu'ba nu ntsu'u ne' yaca ni'i lo hitya tyujo'o.

¹⁹ Tsá nchca tyuna, li' nchcuaa ya lcaa ya' xña nu ntucua jil'i yaca ni'i bi', nu ndu'ni ngu' cña lo'o nquicha'; lo'o ya' ycui' ya nguxcuaa ya ya' xña bi' lo hitya.

²⁰ Tyuu tsá nga'aa na'a ya xee cuichaa li', nga'aa na'a ya cualya lo'o cuii nu nga'a nde cua, hasta lo'o nga'aa tyu'ú ya xqui'ya cui'i tyaala bi', ngulacua ti' ya.

²¹ Cua ngua tyuu tsá nu nga'aa ndyacu ya tsiya' ti, bi' cha' ndatu Pablo cha' chcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Cu'ma ngu' tya'a ndya'a na —nacui Pablo jil'i ngu'—, tso'o la ngua si cua ngüi'ya ma cuentya jil'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma tya clyo, cha' tyanu na ca loyuu su cuentya Creta bi'. Juani nguna yu'ba jil'i ma, lo'o jua'a

cua ngunu'u yaca ni'i re.

²² Pana cua'ni tlyu tyiquee ma juani, taca jlya ti' ma cha' ni sca ma ná nscua cha' cajaa ma, masi chcuna' yaca ni'i re.

²³ Jlo ti' ma cha' ycuí' Ndyosi laca nu Xu'na na', cha' cña ji'i ycuí' Ni ndyu'ni na'. Talya ti ngulu'u loo sca xca ji'i ycuí' Ndyosi 'na;

²⁴ ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na': "Ná cutsii nu'u, Pablo", nacui xca bi' jna'. "Na cua nscua cha' tyatu nu'u slo rey ji'i ngu' romano nu laca loo la", nacui, "bi' cha' cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji'i lcaa ngu' tya'a ndya'a nu'u ne' yaca ni'i re xqui'ya nu'u, cha' nu'u laca tu'ba ji'i Ni."

²⁵ Cua'ni tlyu tyiquee ma lacua. Jlya ti' na' cha' nu cua nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na'; jlo ti' na' cha' caca cha' ji'na ñi'ya nu nacui xca ji'i ycuí' Ndyosi jna',

²⁶ masi clyo ntsu'u cha' tsaa lo'o cui'i ji'na ca sca loyuu cla'be tyujo'o.

²⁷ Cua ndye tucua semana nu ndyaa lo'o cui'i ji'i ya jua'a ti, ca li' ndyalaa ya sca tyujo'o su nchcui' ngu' ji'i, tyujo'o Adria. Ngua cla'be talya nu lo'o ngua tii ngu' nu nclya' ya' yaca ni'i cha' ntsu'u yuu btyi cacua ti;

²⁸ bi' cha' ngusu'ba cuayá' ngu' ji'i hitya, ni tsa lo cuayá' clyaa hitya. Li' nquije cha' ji'i ngu' cha' calaa tyii ntucua scuá metro cuayá' clyaa hitya bi'. Ca nde loo la xi ngusu'ba cuayá' ngu' ji'i hitya chaca quiya', calaa ntucua cati ti metro cuayá' clyaa hitya li'.

²⁹ Ntsii ngu' si tya'ni ca'a siyu' yaca ni'i chu' quee tlyu, bi' cha' nguxlyu'u ngu' jacua tya'a chcuá ngratu lo juu nde siyu' yaca ni'i, cha' nga'aa tya'a la. Lo'o li' ndyutsii tya ngu' ndi'i ngu', ntajatya ngu' ña'a cuayá' nu quixee chaca tsa.

³⁰ Laja li' nu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i bi' ni, cuaana ti nda'ya ngu' ji'i canoa lo hitya lo'o juu; cha' cuiñi ti nchcui' ngu' cha' cua tsaa ti ngu' xlyu'u ngu' xa' chcuá ngratu nde que yaca ni'i, cha' ngua ti' ngu' tyaa ngu' cuaana ti ne' canoa bi'.

³¹ Li' nchcui' Pablo lo'o sendaru, jua'a lo'o capitán ji'i ngu':

—Si ná tyanu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i, cajaa lcaa ma ne' hitya —nacui Pablo ji'i sendaru.

³² Hora ti ngusi'yu sendaru juu nu ndyaaca' ji'i canoa li', nguxtyú ngu' ji'i jua'a ti lo hitya, ndyaa li'; ná lo'o ñati ndyaa.

³³ Cua quixee ti chaca tsa, li' nchcui' Pablo lo'o ngu' cha' cacu ngu' xi.

—Cua ndye tucua semana juani —nacui Pablo ji'i ngu'—, lo'o ná ndyacu ma tsiya' ti, ni ná ngujua' tso'o ma —nacui—.

³⁴ Tso'o la si cacu ma xi juani cha' caja juersa ji'i ma. Ni sca cu'ma ná nscua cha' cajaa ma, ni ná ca quicha ma.

³⁵ Lo'o ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngusñi yu sca xlyá. Ndyá yu xlyá'be ji'i ycuí' Ndyosi slo lcaa ngu',

ngusa'be yu xlyá bi', ndyacu yu li'.

³⁶ Tso'o la ngua tyiquee ngu' cha' na'a ngu' ñi'ya nu ngua'ni Pablo, bi' cha' ndyacu lcaa ngu' xi li';

³⁷ tucua siyento ntucua snayala tyii ntucua scuá tya'a ñati, tsa lo cua tya'a ya ntsu'u ya ne' yaca ni'i bi'.

³⁸ Lcaa ngu' ndyacu ngu' ña'a cuayá' nu nguaala' ti' ngu'. Li' ngulo ngu' yu'ba ji'i, ndye nguxcuaa ngu' ji'i lcaa si'yu trigo bi' lo hitya, cha' ca lasa la xi yaca ni'i li'.

Ndye cha' ji'i yaca ni'i

³⁹ Lo'o nguxee chaca tsa, li' na'a ya cha' cua ndyalaa ya sca to' yuu, pana ná ngüi'ya ngu' cuentya macala laca su ndyalaa ya. Na'a ngu' su nga'a xi yusi to' yuu btyi bi', lo'o jua'a ti ti nscua hitya ca bi'. Ngua ti' ngu' cha' tso'o la si xtyii yaca ni'i lo yusii bi', si caja ñi'ya nu tyeje tacui yaca ni'i cajua;

⁴⁰ bi' cha' ngusi'yu ngu' reta ji'i chcuá ngratu su ndyaaca' yaca ni'i nde siyu', ndyanu chcuá ngratu ne' hitya. Li' ngusati' ngu' ya' yaca ni'i, ngutacui ngu' tasá lo yaca cha' tucuni'i cui'i ji'i yaca ni'i tsa ca bi'.

⁴¹ Ndyaa ya li', ndyalaa yaca ni'i sca se'i su nxna tucua tya'a ya' hitya. Lati tsa hitya jua xqui'ya yusi, bi' cha' ndyaa scua hique yaca ni'i lo yusi bi' li', nguxana nclya'a clyoo' tonu ji'i siyu' yaca ni'i bi' li'.

⁴² Ngulacua ti' sendaru cha' si ntsu'u cha' xcuatya ngu' lo hitya, lo'o ti xna lcaa preso ji'i ngu'; bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la cujuui ngu' ji'i lcaa preso yala ti.

⁴³ Pana ná nda capitán chacuayá' ji'i sendaru cha' cujuui ngu' ji'i preso, cha' ná nti' capitán bi' cujuui ji'i Pablo. Li' ngulo capitán cña ji'i lcaa ngu' nu nchca ji'i ngu' xcuatya ngu', cha' tsa ngu' lo hitya cha' tyu'u tso'o ti ngu' ca loyuu btyi;

⁴⁴ ngu' nu ná nchca xcuatya ni, ntsu'u cha' xñi ngu' ngoca', masi xñi ngu' yu'be yaca ni'i ti bi'. Lo'o jua'a tso'o ti ndyalaa lcaa ya to' yuu btyi bi' li'.

28

Ndi'i Pablo loyuu su cuentya Malta nde cla'be tyujo'o

¹ Cua ndu'u ya to' tyujo'o, lo'o li' nchcui' ngu' ca tyi lo'o ya cha' loyuu su ca tyi ngu' bi' naa Malta.

² Ngua'ni tya'na ti' ngu' ca tyi ji'i ya li'; nguxtyu'u ngu' sca quii' tlyu to' hitya, xqui'ya cha' nda'ya tyo, lo'o jua'a tlyá' tsa ndyaca, li' nchcui' ngu' lo'o ya cha' tsa ya to' lquii' cha' ca chcatsu ya xi.

³ Ndyaa Pablo xi xaca, li' ngusta yu la xi yaca lo quii'; cha' tyique' tsa, hora ti ndyu'u tucua sca cuaña tyaala nu ndyacu ya' yu, li' ndyanu ndacui cuaña ya' yu.

⁴ Na'a ngu' ca tyi ji'i cuaña nu ndacui ya' Pablo, lo'o hora

ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Ñati nu cua ndyujui ji'i tya'a laca nu qui'yu cua —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'—. Masi cua ngulaá yu ji'i tyujo'o, pana cajaa yu juani, cha' ñati xña'a laca yu.

⁵ Li' nchquiña Pablo ya' yu cha' xtyú ji'i cuaña lo quii', ngua ti' yu. Ná sca ngua ji'i yu li'.

⁶ Ntajatya ngu' ca tyi, ña'a tsa ngu' ji'i yu si tyacuí quii' ya' Pablo, si clyú yu lo yuu cha' cajaa yu, ngua ti' ngu'. Tyiquee' ntajatya ngu', li' na'a ngu' cha' ná sca ngua ji'i Pablo; xa' ngulacua ti' ngu' li', xa' cha' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Sca jo'ó laca nu qui'yu re —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

⁷ Cagua ti su ndi'i ya cua nscua xi yuu ji'i sca nu cusu' nu naa Publio. Lo'o nu Publio ni, laca bi' loo ji'i yuu cla'be nu naa Malta bi'. Li' nchcui' ycu' nu cusu' bi' lo'o ya cha' tsa ya ca to' tyi ycu'. Ndyaa ya li'; sna tsá nguti'i ya lo'o nu cusu' bi', lo'o tso'o tsa ngua tyiquee nu cusu' bi' ña'a ji'i ya.

⁸ Ngua quicha sti Publio; ntsu'u tyique' ji'i, lo'o jua'a cutse' tañi ndyu'ni ji'i. Ndyaa na'a Pablo ji'i sti Publio bi' li'. Nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i nu quicha bi', ngusta ya' yu chu' nu quicha; hora ti ngua tso'o nu quicha bi' li'.

⁹ Lo'o li' ngujui cha' bi' ji'i lcaa ngu' quicha nu ndi'i loyuu bi', cuati ndyalaa ngu'

slo ya cha' cua'ni Pablo jo'o ji'i ngu'; ndyaca tso'o ngu' bi' li'.

¹⁰ Quiña'a tsa cha' tso'o nda ngu' ji'i ya li', lo'o jua'a lye tsa ngua'ni chi' ngu' loo ya ña'a cuayá' nu ndu'u ya ndyaa ya. La cui' tsá bi', ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa na nu lyiji ji'i ya, ngusu'ba ngu' ji'i ne' yaca ni'i cha' tsa ya lo'o.

Ndyalaa Pablo ca quichi Roma

¹¹ Sna co' nguti'i ya loyuu su cuentya Malta bi', li' ndyatí ya ne' sca yaca ni'i cha' tyaa ya; na cua ndyanu yaca ni'i bi' nde Malta tyucui tyempo tlya'. Alejandría naa quichi tyi xu'na yaca ni'i bi', lo'o jua'a cua ndu' lcu'i jo'ó que yaca ni'i bi', la cui' lcu'i jo'ó culaca' Cástor lo'o Pólux. (Jua'a naa jo'ó bi'.) Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i bi' li'.

¹² Xti ti tsá ngua lo'o ndyalaa ya ca quichi Sira-cusa, lo'o li' sna tsá nguti'i ya quichi bi'.

¹³ Xa' ndu'u ya li', ndyaa yaca ni'i cacua ti to' yuu btyi cha' tyalaa ya ca quichi Regio. Ca chaca tsá tso'o tsa ndyaca cui'i, bi' cha' tsá nchca tyuna ndyalaa ya ca quichi Puteoli.

¹⁴ Ca bi' ndyacua tya'a ya lo'o tyuu tya'a ngu' nu laca tya'a ñati ji'i Jesucristo. Nchcui' ngu' lo'o ya cha' tyanu ya slo ngu', bi' cha' cati tsá nguti'i ya lo'o ngu' bi'. Li' ndu'u ya ndyaa ya tyucui' nu ndyaa quichi Roma.

¹⁵ Cua ngujui cha' ji'i tya'a ñati ji'i Jesucristo nu ca tyi

nde Roma cha' cua lijya ya tyucuii, bi' cha' ndu'u ngu' to' tyi ngu' lijya ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o ya tyucuii. Ndyacua tya'a ya lo'o sca taju ngu' bi' ca quichi Foro de Apio, lo'o li' ndyacua tya'a ya lo'o chaca taju ngu' ca su naa Tres Tabernas; ndya tsa Pablo xlya'be jil'i ycui' Ndyosi lo'o na'a yu jil'i ca ta'a ngu' bi', ngua tlyu la tyiquee yu li'.

¹⁶ Ndyalaa ya ca quichi tlyu nu naa Roma li', ndyalaa lo'o capitán jil'i lcaa preso bi' slo xu'na chaca latya sendaru nu ndi'i cua cajua. Lo'o li' nda ngu' chacuayá' jil'i Pablo cha' tyi'i yu xa' ni'i, masi ña'a ti ndi'i sca sendaru cua jil'i yu lcaa hora.

Ngulu'u Pablo cha' jil'i ycui' nu Xu'na na ca Roma

¹⁷ Cua ngua sna tsá tya lo'o ndyalaa ya ca quichi Roma, li' nda Pablo cha' ndyaa slo ngu' cusu' jil'i taju tya'a ngu' judío nu ndi'i quichi bi'. Ndyu'u ti'i ngu' slo Pablo li':

—Cu'ma ngu' cusu' tya'a na —nacu jil'i Pablo jil'i ngu'—, ná sca cha' cuxi ngua'ni na' lo'o ngu' judío tya'a na; ná sca cha' cuxi ngua'ni na' cuentya jil'i cha' cusu' nu jlyá ti' na, nu nda jyo'o cusu' jil'na lo'o na. Pana ntejeya' ngu' jna' ca Jerusalén, preso laca na' lo'o nda ngu' jna' ya' ngu' romano.

¹⁸ Ngua cuayá' jna' lo'o ngu' romano bi' li'; pana nacu jil'i ngu' bi' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na xqui'ya bi' cujuui ngu' jna'.

Ngua ti' ngu' bi' cua'ni lyaá ngu' jna' li'.

¹⁹ Ná ntaja'a nu laca loo jil'i ngu' judío tya'a na tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngüijña na' cha' ca cuayá' jna' lo'o rey jil'i ngu' romano nu laca loo la, nu ndi'i quichi re, masi ná nti' na' sta na' qui'ya jil'i ngu' tya'a quichi tyi na.

²⁰ Lo'o nu juani nti' na' ña'a na' jil'i ma cha' chcu' na' lo'o ma, bi' cha' cua nda na' cha' lijya slo ma, cha' cua'ni ma cha' tso'o caa ma ca slo na'. Ca ta'a na laca na ngu' Israel; jua'a ntajatya tsa na jil'i ycui' Ndyosi, ni jacua' cua'ni Ni lcaa cha' nu cua nchcu' Ni lo'o jyo'o cusu' jil'na cua sa'ni la. Lo'o na', jlyá ti' na' cha' bi' stu'ba ti lo'o cu'ma, bi' cha' ngusca' ngu' jna' lo'o carena chcuá re.

²¹ Nguxacu jil'i ngu' cusu' cha' jil'i Pablo li':

—Bilya tyalaa ni sca quityi slo ya nu cua nguscua ngu' nu ndi'i loyuu su cuentya Judea cha' chcu' cha' jinu'u lo'o ya —nacu ngu' jil'i Pablo—. Bilya tyalaa xa' ngu' judío tya'a na nu nti' chcu' cha' cuxi jinu'u lo'o ya —nacu ngu'—.

²² Nti' ya cuna ya tyucui ña'a cha' nu ntsu'u cha' ta nu'u lo'o ya cuentya jil'i tyucuii cucui bi', cha' jlo ti' ya cha' lcaa quichi ntsu'u ngu' nu ñasi' tsa jil'i ngu' nu cua ngusñi tyucuii bi'.

²³ Li' ngüiñi cha' jil'i ngu' ni tsá tyu'u ti'i lcaa ngu' slo Pablo. Tsá bi' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i slo yu. Tyucui tsá

ngulu'u yu jil'i ngu'; ngulu'u yu ñi'ya nu nclyo ycuil' Ndyosi cña, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya jil'i Ni, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i Ni lo quityi lo'o nchcui' ngu' cha' jil'i Jesús.

²⁴ Ntsu'u ngu' nu jlya ti' cha' nu nchcui' Pablo lo'o ngu' li', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ná jlya ti' cha' bi' tsiya' ti;

²⁵ ná nchca ca stu'ba tyiquee ngu'. Li' ngua ti' ngu' tyaa ngu', pana xa' nchcui' Pablo lo'o ngu':

—Liñi tsa cha' nu nda Xtyi'i ycuil' Ndyosi lo'o jyo'o Isaías nu ngua tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi nu ngua sa'ni, cha' nu nchcui' bi' lo'o jyo'o cusu' jil'na. Ndi'ya ntsu'u cha' bi':

²⁶ Tsaa nu'u slo ngu' jua cha' chcui' nu'u lo'o ngu' cua ña'a ca cha' nu ta na' lo'o nu'u, nacui' ycuil' Ndyosi.

Ndi'ya chcui' nu'u lo'o ngu':

Ná tyiquee' cuna ma cha' jna', pana ná ca cuayá' ti' ma ñi'ya ndyu'u cha' nu cua ndyuna ma;

ná tyiquee' ña'a ma cha' jna', pana ná ta ma cuentya ni cha' nu cua na'a ma.

²⁷ Tacalya tsa cresiya jil'i ngu' tya'a ma, cha' ná nti' ngu' bi' taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' na' tsiya' ti.

Ná nduna tso'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná ntaja'a ngu' ca cuayá' ti' ngu' cha' jna';

ná nti' ngu' bi' ta ngu' cuentya, cha' ná nchca jil'i ngu' ña'a tso'o ngu'; ná ntaja'a ngu' bi' culochu' ngu' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu'.

Bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' jil'i ngu' xqui'ya cha' cuxi bi'.

Jua'a nacui' ycuil' Ndyosi jil'i ngu'.

²⁸ Taca ca cuayá' ti' ma juani cha' cua nguxana Ni nda Ni cha' jil'i ycuil' Ni ndyaa ca su ndi'i ngu' xa' tsu'; tyaja'a Ni cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' bi', nu lo'o xñi ngu' cha' jil'i Ni. Lo'o jua'a nga'aa caca tye cha' bi' juani, chañi cha' cuna ngu' bi' cha' jil'i ycuil' Ndyosi.

²⁹ Lo'o ndye nchcui' Pablo, li' ndu'u ca ta'a ngu' judío ndyaa ngu'; pana lye tsa nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'.

³⁰ Tucua yija ndyanu Pablo ca Roma ne' sca ni'i ngüijña ti. Tso'o ntsu'u tyiquee yu ña'a yu jil'i lcaa ngu' nu ndya'a slo yu,

³¹ ná ntsii yu culu'u yu jil'i ngu' ñi'ya caca ycuil' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ngu'. Lo'o jua'a ná ngua'a ngu' jil'i yu cha' ná ta yu lcaa cha' jil'i Jesucristo lo'o ngu'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Roma

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re cha' caa nde quichi Roma ca su ndi'i ma, cu'ma nu ngusni ma cha' ji'i Jesucristo. Ndyu'ni na' cña ji'i ycu'i Ndyosi, cha' ycu'i Ni ngusubi Ni jna' cha' tsa'a na' chcu'i na' cha' tso'o ji'i Ni lo'o ñati.

² Nu lo'o tya lyiji caa Jesucristo nde chalyuu, tya li' cua nchcu'i liñi ycu'i Ndyosi ñi'ya nu caca cha' bi' tyempo nu lijya nde loo la. Cua nda Ni cha' bi' lo'o xi ñati nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ni, cha' nchcu'i Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni la; nguscua ngu' cha' bi' lo quityi li'.

³ Cha' tso'o ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu laca Sñi' ycu'i Ndyosi, bi' laca cha' nu nscua lo quityi bi'. Ngula Jesús lo yuu ñi'ya nu nclya cua ña'a ca sñi' ñati, cha' la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o David laca Jesús;

⁴ lo'o jua'a laca Jesús nu sca ti Sñi' nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi. Ndi'ya caca cuayá' tso'o ti' na cha' bi': chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu, tlyu tsa cha' ngua'ni Ni li'. Nu lo'o nda ycu'i Ndyosi Xtyi' ycu'i Ni ji'i

Jesús, nda Ni cha' lo'o na cha' Sñi' ycu'i ca Ni laca nu Jesús bi'.

⁵ Tso'o tsa ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o na' xqui'ya Jesucristo. Cua ngulo Ni cña jna' cha' tsa'a na' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati; chacuayá' ji'i ycu'i Ni tsa'a na' chcu'i na' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati. Nti' Ni cha' caja ñati ji'i ycu'i Ni lcu'a ti se'i, ñati nu xñi cha' ji'i ycu'i Ni, ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nchcu'i Ni.

⁶ Lo'o cu'ma ni, cua ngusubi Ni ji'i ma cha' caca ma ñati ji'i Jesucristo.

⁷ Nscua na' quityi re cha' caa nde quichi Roma ca su ndi'i ma. Nda na' xlyo ni'i ji'i ma cuentya ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, cuentya ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ma. Cua ngusubi Ni ji'i ma cha' tyucui tyiquee ma taca caca ma ñati ji'i Ni. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti tyi' tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nti' tsa Pablo tsa'a na'a xi ji'i ngu' bi'

⁸ Su nguxana ti quityi re, ndyu'ni tlyu na' ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya Jesucristo. Tso'o tsa nti' na' cha' cua ngusni lcaa tya'a ma cha' ji'i Jesús, ca lcaa quichi ndañi cha' jlyu ti' ma cha' bi'.

⁹ Lo'o na' ni, cua ngujui cña jna' cha' chcu'i na' cha' tso'o ji'i Jesucristo Sñi' ycu'i

Ndyosi lo'o xa' ñati; tyucui tyiquee na' ndyu'ni na' cña bi' cuentya ji'i Ni. Jlo ti' ycui' Ndyosi cha' lu'ba ti ndyi'u ti' na' ji'i ma' laja lo'o nchcui' na' lo'o ycui' Ni.

10 Lo'o jua'a lcaa tsã ndijña na' chacuayá' ji'i Ni cha' tsa'a na' slo cu'mã, cha' tyi'i na' xi lo'o ma, cua ña'a ca hora nu nti' ycui' Ni.

11 Nti' tsa na' tyacua tya'a na' xi lo'o cu'mã, cha' cua nti' na' ta sca cuii lo'o ma; Xtyi'i ycui' Ndyosi laca nu xtyucua 'na, cha' taca jlya la ti' ma ji'i Jesús. Li' tyatí la ti' tyiquee ma.

12 Tso'o si caca cua'ni na cha' caca tyatí la ti' tyiquee tya'a na, cha' stu'ba ti xñi tso'o la na cha' ji'i Jesús li'.

13 Cu'mã tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya nu ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'mã. Tyuu quiya' ngua ti' na' caa na' ca su ndi'i ma, pana hasta juani bilya caja ñi'ya caca nu caa na'. Ñi'ya nu ngua'ni na' ca xa' loyuu chalyuu, jua'a cua nti' na' cha' caca su ndi'i cu'mã; nti' na' cha' taquiya' xa' la ñati' cha' ji'i Jesús, lo'o jua'a nti' na' cha' tya culu'u la na' cha' bi' ji'i ma.

14 Cua ngulo Ni cña 'na cha' tsa'a chcui' lo'o ngu' xa' tsu', masi ndi'i ngu' bi' quichi tonu, masi ndi'i ngu' tyijyu' la ca ne' quixi'; ngulo Ni cña jna' cha' sca ti cha' chcui' na' lo'o ngu', masi lo'o ngu' nu nchca tsa ji'i, masi lo'o ngu' nu ná ndyi'ya cuentya tsiya' ti.

15 Bi' cha' nti' na' tsa'a cha'

chcui' na' cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o cu'mã ngu' Roma, ñi'ya lo'o cua nda na' cha' bi' lo'o xa' ñati.

Tlyu tsa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i cha' nu nda Jesús cha' chcui' na lo'o ñati

16 Ná ntyuju'u ti' na' tsiya' ti cha' culu'u na' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Jesús ji'i ñati. Lijya cha' bi' lo'o lcaa chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa ñati nu xñi cha' ji'i ycui' Ni. Tya clyo nda Ni cha' tso'o bi' lo'o ngu' judío ti, li' lo'o nda Ni cha' tso'o bi' lo'o ngu' xa' tsu'.

17 Lo'o cuna na cha' tso'o ji'i Jesús bi', li' caca cuayá' ti' na ñi'ya ndu'ni ycui' Ndyosi cha' ca tso'o cresiya ji'i ñati cuxi; xqui'ya cha' nu jlya ti' na ji'i cña nu ngua'ni Jesús, bi' cha' taca caca tso'o cresiya ji'i ñati cuxi na, sca ti si xñi na cha' ji'i ycui' Ni. Ndi'ya ndyu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu': "Nu lo'o jlya ti' na ji'i ycui' Ni cha' taca cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na, li' caja sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na".

Yabe' nu ndyanu hichu' ñati chalyuu

18 Lo'o cuna na cha' ji'i Jesús bi', li' ca cuayá' ti' na cha' ñasi' tsa ycui' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua; xcube' tsa ycui' Ni ji'i cua ña'a ca ñati cuxi. Na ñasi' Ni ji'i ngu' bi', cha' cuxi tsa ndu'ni ngu'; cuxi tsa ngu' bi', lo'o jua'a ná nda ngu' chacuayá' cuna xa' ñati lcaa ña'a cha' liñi nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu.

19 Nchca cuayá' ti' ngu' cuxi bi' lcaa lo cha' nu caca cuayá' ti' ñati nquicha', cha' ji' ycuí' Ndyosi, cha' cua ngulu'u ycuí' Ni cha' bi' ji' ngu'.

20 Ycuí' Ndyosi ni, ná nchca ji'na ña'a na ji' Ni ca su ntu-cua Ni nde cua, ni ná taca ca cuayá' ti' na ñi'ya laca cha' ná tye chca cha' tlyu nu ndu'ni Ni. Pana tya lo'o nguxana chalyuu tya clyo, tya li' taca tyuloo na ji' ycuí' Ni; tya li' ngujui ñi'ya caca cuayá' ti' na tilaca laca ycuí' Ni, si clyana na ji' Ni. Taca tyuloo ñati ji' Ni lo'o ña'a ngu' ji' lcaa lo na nu ngüiñá Ni. Bi' cha' ná ntsu'u cha' clyu ti' ji' ycuí' Ndyosi lo'o ñati cuxi bi'.

21 Masi nslo ngu' cuxi bi' tilaca laca ycuí' Ni, ná ntaja'a ngu' bi' cua'ni tlyu ngu' ji' Ni; masi ycuí' Ndyosi laca Ni, ná ndya ngu' bi' xlya'be ji' Ni. Xcuí' cha' cuxi ti' ntsu'u tyiquee ngu'. Ngüichí yaa cha' hique ngu' cha' ná ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' liñi bi'.

22 Nacuí ngu' cha' nchca tsa ji' ycuí' ca ngu', pana lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' ngu' lo'o nchcuí' ngu' jua'a; ple tsa ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

23 Ná nti' ngu' cua'ni tlyu ngu' ji' ycuí' Ndyosi nu laca loo la, la cui' Ni laca nu ná tye chalyuu ji' tsiya' ti; ndiya la ti' ngu' cua'ni tlyu ngu' ji' lcuí ñati nu ndyijii ti. Lo'o jua'a ndu'ni tlyu ngu' ji' lcuí quiñi nu ndacui nde cua, lo'o ji' lcuí na'ni nu ntucua quiya', lo'o ji' lcuí na'ni nu nsube' ne' ni' lo yuu; bi' laca cha' nu

ndu'ni tlyu ngu' ji'.

24 Bi' cha' cua ngulaya' Ni ji' ngu' cuxi bi'; juani cua nda Ni tyempo ji' ngu' cha' caca suba' ngu', cha' cua'ni suba' ngu' lo'o tya'a ngu', sca lo cha' cuxi nu ntyuju'u tsa ti' na cha' chcuí' na ji'.

25 Cua ngxu'tyanu ngu' bi' lcaa cha' liñi nu ngulu'u ycuí' Ndyosi ji' ngu', ndiya la ti' ngu' cha' xñi ngu' lcu'a ti lo cha' cuiñi; ndu'ni tlyu ngu' ji' jo'ó cuiñi, ndaquiya' ngu' ji' lcuí scaa na nu cua ngüiñá ti ycuí' Ndyosi, nga'aa si'i ji' ycuí' Ni nu ngüiñá cha' bi' ndu'ni tlyu ngu'. La cui' ycuí' Ndyosi nu ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji', cha' xcuí' tso'o ti ndu'ni Ni lo'o na laca Ni. Jua'a laca cha' tu'ni.

26 Nguxu'tyanu Ni ji' ngu' cuxi lacua, cha' cua'ni suba' ngu' lo'o tya'a ngu'; sca lo cha' cuxi nu ná nti' na chcuí' na ji' lo'o ñati, bi' laca cha' cuxi nu ndu'ni ngu' bi'. La cui' ti nu ngu' cuna'a nga'aa ndi' lo'o ngu' qui'yu ñi'ya nu ndi' cua ña'a ca ñati tso'o, xcuí' lo'o tya'a cuna'a ti ndu'ni ngu' cha' suba';

27 Lo'o jua'a nu ngu' qui'yu nga'aa ndi' lo'o ngu' cuna'a ñi'ya nu ndi' ñati, ndacui tsa ti' ngu' ji' xa' qui'yu, ndu'ni suba' ngu' lo'o tya'a qui'yu ngu'. Laja cuaña' ti ngu' nda ycuí' Ndyosi cha' ti' ji' ngu', cha' cuxi tsa cña nu ndyu'ni ngu' bi'.

28 Jua'a laca ji' ngu', cha' ná nti' ngu' tyuloo ngu' ji' ycuí' Ndyosi; bi' cha' ngxu'tyanu Ni ji' ngu' cha' cua'ni ngu' cha'

cuxi bi', nda Ni xi tyempo cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ti ngu' cua'ni ngu'.

²⁹ Ná tso'o tsiya' ti cña nu ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu': xcui' cha' suba' ti ndu'ni ngu', cuxi tsa ndu'ni ngu'; ndacui tsa ti' ngu' jil'i scaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i tya'a ñati ngu', ti' tsa ti' ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu'; nti' ngu' cha' tso'o la caca jil'i ycu' ngu' que jil'i xa' la tya'a ngu', pana nxuu tya'a ngu' bi' hasta ndujui ngu' jil'i tya'a ngu'; ndu'ni ngu' ngana jil'i tya'a ngu'; chiya'a tsa cha' ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati ngu', hasta nclo que ngu' cuentyu jil'i tya'a ngu',

³⁰ hasta nchcui' ngu' cha' ti' jil'i tya'a ngu'; liye' ti' ngu' ña'a ngu' jil'i ycu' Ndyosi, cha' suba' nchcui' ngu'; tyixi ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', ndu'ni tyucuaa tsa ti' ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Lo'o jua'a tya nclyana la ngu' cha' cuxi nu cua'ni ngu', ni ná ndaquiya' ngu' jil'i sti ngu', jil'i xtya'a ngu'.

³¹ Ni sca cha' ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti; ná ndu'ni ngu' ni sca cña nu cua nacui' ngu' cha' cua'ni ngu'. Ná ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu', ñi'ya ndu'ni ñati tso'o; la cui' ti ná ndu'ni tya'na ti' ngu' jil'i tya'a ngu'.

³² Nda ngu' bi' cuentya cha' nu cua nchcui' ycu' Ndyosi jil'i ngu', cha' ntsu'u cha' cajaa ngu' bi' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Masi jlo ti' ngu' cha' bi', ná ndube ti' ngu' bi';

ña'a ti ndu'ni ngu' cha' cuxi bi' jil'i ngu'. Lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o ña'a ngu' jil'i xa' ñati nu ndyu'ni la cui' tya'a cha' cuxi bi'.

2

Liñi tsa cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi jil'i ñati chalyuu

¹ Lo'o cu'ma ni, nchcui' tsa ma jil'i sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati; pana ná caja ñi'ya nu cua'ni clyu ti' Ni jil'i ycu' ma, nu lo'o nclyotu ma qui'ya nu ntsu'u jil'i xa' ñati, lo'o jua'a ycu' ca ma ntsu'u qui'ya bi' jil'i ma. Ñi'ya ndu'ni cuayá' bese jil'i ñati cuxi, jua'a ndu'ni ma, nu lo'o nchcui' ma jua'a jil'i ñati; pana stu'ba ntsu'u qui'ya jil'i ma lo'o nu ñati cuxi bi'.

² Cua jlo ti' ma cha' liñi tsa ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o nchcube' Ni jil'i ngu' nu ndu'ni lcaa lo cha' cuxi.

³ ¿Ni cha' laca nti' ma cha' ná caca jil'i cu'ma ñi'ya nu ndyaca jil'i nu ngu' cuxi bi'? Cha' cuiñi, ná clyaá ma jil'i ycu' Ndyosi nu lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati; na nsta ma qui'ya jil'i ñati bi', masi ndu'ni ma la cui' tya'a cha' cuxi nu ndu'ni ngu' bi'.

⁴ ¿Ni cha' laca ná ndube ti' ma cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'na? Ntucua Ni cña ji'na, ndalo tsa tyiquee Ni ji'na; tso'o tsa nti' ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'na, cha' caja ñi'ya nu tya'achu' na jil'i cha' cuxi nu ndiya tsa ti' na jil'i.

⁵ Ná ntaja'a ma taquiya' ma jil'i cha' nu nchcui' ycu'

Ndyosi lo'o mā, ná ntaja'a mā ca tyuju'u ti' mā tsiya' ti; bi' cha' ndyanu cha' xcube' Ni jī' mā lo'o tyalaa tsa, nu lo'o ña'a ngu' cha' liñi tsa cua'ni cuayá' Ni jī' ñati chalyuu.

⁶ Tsa bi' tya Ni jī'na tsa ña'a nu ngua'ni na lo'o nguti' na chalyuu;

⁷ sca chalyuu tso'o nu ná nga'a cha' tye, bi' laca nu ta Ni jī' ngu' tso'o, nu ná nchca taja ti' ndu'ni ngu' cña tso'o lo'o tya'a ngu'. Xcui' ndya'a cha' tyiquee ngu' bi' jī' cha' tso'o nu ntsu'u ca slo ycu' Ndyosi, xcui' nti' ngu' cha' tyi' tso'o ti ngu' cuentya jī' Ni, xcui' ndube ti' ngu' jī' chalyuu nu lijya nde loo la.

⁸ Pana nu ñati cuxi ni, nu xcui' cha' jī' ycu' ca ngu' ntsu'u tyiquee ngu', tlyu tsa cha' ti' ta Ni jī' ngu' bi'; ñasi' tsa ycu' Ndyosi jī' lcaa ngu' bi', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' tsiya' ti jī' lcaa cha' liñi nu nclyu'u Ni jī' ngu', cha' ndijña tsa ti' ngu' jī' cua ña'a ca cha' cuxi nu ña'a ngu'.

⁹ Xcube' tsa Ni jī' ngu' bi' li', tlyu tsa cha' ti' caca jī' lcaa ñati chalyuu, cua ña'a ca ñati nu ndu'ni xcui' cha' cuxi. Clyo tyacua cha' ti' bi' jī' ngu' judío, li' la cui' jua'a tyacua jī' ngu' xa' tsu', nu si' ngu' judío laca ngu'.

¹⁰ Pana lcaa ñati nu ndu'ni cha' tso'o ni, ta ycu' Ndyosi cha' tso'o nu ntsu'u ca slo Ni jī' ngu' bi'; cua'ni chī loo Ni jī' ngu' bi' ca slo ycu' Ni li', cua'ni Ni cha' ti' tyi' tyiquee ngu' li'. Clyo tyacua cha' tso'o

bi' jī' ngu' judío, lo'o li' la cui' jua'a tyacua jī' ngu' xa' tsu'.

¹¹ Si' cua laca ti ñati nu ndu'ni tyaca'a ycu' Ndyosi jī', sca ti cuayá' ndu'ni Ni lo'o cua ña'a ca ñati chalyuu.

¹² Ngu' xa' tsu' ni, masi bilya cuna ngu' lcaa cha' nu cua nda Moisés lo'o ngu' judío, pana tye cha' jī' ngu' jua'a ti, si ntsu'u qui'ya jī' ngu'. La cui' jua'a xcube' ycu' Ndyosi jī' ngu' judío, nu cua ndyuna cha' liñi nu nda jyo'o Moisés lo'o ngu'; si ntsu'u qui'ya jī' ngu', cua'ni cuayá' Ni jī' ngu' cuentya jī' cha' nu nchcui' Moisés bi' li'. Lo'o jua'a sca ti cuayá' cua'ni cuayá' Ni jī' lcaa ñati nu ndu'ni cha' cuxi.

¹³ Ná caca tso'o cresiya jī'na cuentya jī' ycu' Ndyosi lo'o ndyuna ti na cha' liñi nu nda Ni lo'o na; sca ti si taquiya' na jī' cha' bi', si cua'ni na lcaa ña'a cña nu ngulo Ni jī'na, li' caca tso'o cresiya jī'na cuentya jī' Ni.

¹⁴⁻¹⁵ Ntsu'u ngu' xa' tsu' ni, cua laca ndu'ni ngu' ñi'ya nu nscua lo' qui'ya jī' ycu' Ndyosi, masi bilya cuna ngu' cha' bi'. Jua'a jlo ti' na cha' nchca cuayá' ti' ngu' bi' ni cña laca nu nti' ycu' Ndyosi, xqui'ya cha' tyucui tyiquee ngu' ndu'ni ngu' tsa ña'a cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ngu' judío sa'ni la, masi bilya ta Ni cha' lo'o ngu' xa' tsu' bi'; hique ti' ngu' bi' nda'ya cha' tso'o nu ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Lo'o jua'a hora ti' nda ngu' bi' cuentya cha' qui'ya laca lo'o ndyu'ni

ngu' sca cha' cuxi, pana ná ntsu'u cha' culacua ti' ngu' lo'o ndu'ni ngu' sca cha' tso'o.

¹⁶ Jua'a caca lacua, nu lo'o tyu'u lubii lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ñati, tsá li' lo'o culo Ni cña ji'i Jesucristo cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati; la cui' tyempo bi' culotu Ni lcaa cha' nu ntsu'u cuaana ti ne' cresiya ji'i ngu'. Jua'a laca cha' nu nchcui' na' lo'o ñati laja lo'o nlyu'u na' cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu'.

Cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i jyo'o Moisés cha' cua'ni ngu' judío

¹⁷ Pana nu cu'ma ni, nacui ma cha' ngu' judío laca ma, bi' cha' jlya tsa ti' ma ji'i lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni. Lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati, cha' nacui ma cha' sca ti cu'ma laca ma ñati ji'i ycu' Ndyosi.

¹⁸ Na cua jlo ti' ma ñi'ya laca cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma, nti' ma; cua nguscua Moisés cha' bi' lo quityi cuentya ji'i ma, bi' cha' cua nda la ma xi cuentya ñi'ya laca sca cha' tso'o, ñi'ya laca sca cha' cuxi.

¹⁹ Lo'o jua'a nti' ma, cha' ycu' ma nchca ji'i ma culu'u ma tyucui liñi ji'i ñati nu ná jlo ti'; nti' ma cha' taca ta ma cha' lo'o ngu' nu ná ndyiji ñi'ya nu caca cuayá' ti' ngu' sca cha' liñi;

²⁰ nti' ma cha' taca culu'u qui'i ma ji'i ñati nu ná nduna tso'o, cha' ple ti ngu' xi; nti' ma cha' caca ma mstru ji'i ñati nu bilya caca tsa'a tsiya'

ti. Nti' ma cha' caca ma jua'a, xqui'ya cha' jlya tsa ti' ma cha' nu nguscua jyo'o Moisés bi'; laja cha' bi' nscua lcaa cha' nu caca jlo ti' na, lcaa cha' liñi nu ntsu'u nde chalyu'u, nti' ma.

²¹ Na nlyu'u ma ji'i tya'a ñati ma tu'ni, ¿ni cha' laca ná nchca culu'u ma ji'i ycu' ca ti ma? Nacui ma cha' ná tso'o cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i xa' ñati. ¿Ha ná lo'o cu'ma tya ntucuaana ma ntsu'u quiya'?

²² Nacui ma cha' ná tso'o tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati. ¿Ni cha' laca cha' lo'o cu'ma ndu'ni ma cha' cuxi bi' lacua? Si ná ndiya ti' ma tsiya' ti lo'o ndu'ni tlyu xa' ñati ji'i jo'ó nu si'i ycu' Ndyosi laca, ¿ni cha' laca ndya'a ma ntucuaana ma cha' tso'o nu ntsu'u ne' laa ji'i ngu' bi'?

²³ Nacui ma cha' tso'o la tsiya' ti laca cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o ma, pana ndyu'ni tsa ma cha' cuxi lo'o ycu' Ndyosi nu lo'o ná ndaquiya' ma ji'i cha' bi'.

²⁴ Na ndu'ni ti ma ñi'ya nu nacui quityi cusu', quityi ji'i ycu' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya: “Cuxi tsa nchcui' ngu' xa' tsu' ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cu'ma”. Jua'a cha' nscua lo quityi.

²⁵ Jlya tsa ti' ma cha' nu nacui cha' si'yu ma quiji ngu' qui'yu sñi' ma lo'o tya cuañi' ngu', cha' culacua ngu'. Tso'o tsa si lo'o taquiya' ma lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés; pana si ná taquiya' ma lcaa cha' bi', cua laca ma ñi'ya si ná nsi'yu quiji

mā tsiya' ti li'.

²⁶ Lo'o jua'a nu ngu' xa' tsu' nu ná nsi'yu quiji ngu' ni, si taquiya' ngu' bi' cha' nu nda Moisés lo'o na, li' stu'ba ti tucua' ycuí' Ndyosi cha' ji'i ngu' bi', ñi'ya ntucua' Ni cha' ji'i ngu' judío tya'a na nu cua nsi'yu quiji ngu'.

²⁷ Chañi cha' ná ngua'a cuayá' lo quiji ngu' bi' jua'a; ná ntsu'u cha' bi' ji'i ngu', cha' ngu' xa' tsu' laca ngu'. Pana si ndu'ni ngu' bi' lcaa cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu', ta ngu' cha' tyuju'u ti' ji'i cu'mā ngu' judío, cha' ná ndaquiya' mā ji'i cha' bi', masi cua ndyuna mā cha' liñi ji'i ycuí' Ndyosi, masi cua ngua'a cuayá' lo quiji mā.

²⁸ Si'i na tyucui tyiquee ngu' judío laca na lo'o tacati tsa ndyu'ni na ji'i ycuí' Ni cha' ña'a ti ngu' ji'na. Ná caca cña jua'a, masi ngua'a cuayá' lo quiji na;

²⁹ si'i jua'a laca na ngu' judío. Tyucui tyiquee ngu' judío laca na lo'o xñi tso'o na cha' ji'i ycuí' Ndyosi; liñi la tyu'u cha' ji'na lo'o Ni si chca'a cuayá' ji'i ycuí' Ndyosi ca ne' cresiya ji'na. Li' taca culo Ni cña ji'na lo'o Xtyi'i ycuí' Ni, si'i lo'o sca cha' nu nscua lo quityi ti. Lo'o li' tso'o tsa cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o na, nga'aa si'i ñati chalyuu ti nu chcui' tso'o ji'na li'.

3

¹ Tso'o ti xi na cha' laca na ngu' judío lacua, tso'o xi cha' nsi'yu quiji na, cha' jua'a ngulacua na.

² Ndi'ya laca sca cha' tso'o nu ntsu'u ji'na cha' laca na ngu' judío: Sca ti lo'o ngu' judío tya'a na cua nda ycuí' Ndyosi cha' ji'i Ni tya clyo.

³ Masi ntsu'u xi ngu' judío nu nga'aa jlya ti' ji'i ycuí' Ndyosi, ná culaya' Ni ji'i cua ña'a ca ngu' judío xqui'ya nu xti ti ñati bi'.

⁴ Ná nti' Ni cua'ni Ni jua'a. Xcui' cha' liñi ndu'ni ycuí' Ndyosi lo'o ñati ji'i Ni, masi cha' cuiñi laca nu ndu'ni lcaua ti lo ñati chalyuu. Cua nscua sca cha' ji'i ycuí' Ndyosi lo quityi nu nchcui' ndi'ya:

Lo'o chcui' nu'u, li' caca cuayá' ti' ngu' cha' liñi tsa ndu'ni nu'u;

lo'o caca cuayá' jinu'u slo ñati, taca cua'ni lyaá nu'u ji'i ycuí' ca li'.

⁵ Cha' nu na ni, ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyu'ni na; lo'o nu cha' cuxi bi' ni, ndu'ni cha' taca ca cuayá' la ti' na cha' liñi tsa laca ycuí' Ndyosi. ¿Ñi'ya ta ñacu' na li'? ¿Ha ná liñi ndu'ni Ni lo'o na? ¿Ha ná tso'o si xcube' Ni ji'na lo'o ndyu'ni na cha' cuxi? Ntsu'u ñati nu nchcui' jua'a.

⁶ Pana liñi tsa ndu'ni Ni. Ná caca xcube' Ni ji'i ñati chalyuu xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', si ná liñi ndu'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati.

⁷ Ná tyiquee' ñacu' ngu' cha' na cuiñi na'. Tso'o, cha' cuiñi nda na' lacua. Pana xqui'ya na', bi' cha' nchca cuayá' la ti' xa' ñati cha' liñi nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na; jua'a ndyu'ni tlyu la ngu' ji'i Ni xqui'ya na'.

Ná ntsu'u cha' sta Ni qui'ya
'na lacua.

⁸ La cui' ti ná tso'o laca cha'
cua'ni la na cha' cuxi cha'
caca tso'o la cha' ji'na nde loo
la; pana ntsu'u ngu' nu ñilo'o
ji' tya'a ngu' lo'o nchcui' ngu'
cha' jua'a laca cha' cuxi nu
nchcui' ya. Liñi tsa cua'ni
ycui' Ndyosi lo'o xcube' Ni
ji' ngu' nu nchcui' cha' cuiñi
ji'na jua'a.

*Lcaa ñati ntsu'u qui'ya ji'
ngu' cuentya ji' ycu' Ndyosi*

⁹ Ndi'ya ñacui' na lacua: Ná
caca chcui' na cha' tso'o la na
cha' laca na ngu' judío, cha'
si'i cha' bi' tsiya' ti; cua ngua
cuayá' ca ti' na cha' stu'ba
ti ntsu'u cha' cuxi ji' ngu'
judío lo'o ji' ngu' xa' tsu', cha'
nts'u'u tsa cha' cuxi nu laca
loo ji' lcaa ñati chalyuu.

¹⁰ La cui' cha' nscua lo
quityi ji' ycu' Ndyosi nu
nchcui' ndi'ya:

Ni tsaca ngu' ná ntsu'u nu
xcui' cha' tso'o ndu'ni;

¹¹ ná ntsu'u ñati nu nchca
cuayá' ti' cha' ji' ycu'
Ndyosi,

ná tucui ncyana ji' ycu' Ni.

¹² Cua ndyu'utsu' lcaa ngu'
ji' tyucui liñi, stu'ba
ti ngua cuxi cresiya ji'
lcaa ngu';

ná ntsu'u ni sca ñati nu xcui'
cha' tso'o ndu'ni.

¹³ Ñi'ya nti' xtyi'i tyucu' nu
nts'u'u to' cuaá nu tya
lyiji tyacu' lo, jua'a laca
ngu' bi',

cha' xcui' cha' cuxi ndyu'u
tu'ba ngu'.

Lye tsa ñilo'o ngu' ji' tya'a
ngu' laja lo'o nchcui' ti
ngu'.

Ñi'ya laca hitya tyaala nu
nts'u'u tu'ba cuaña,
jua'a laca ngu',

cha' tyaala tsa nchcui' ngu'.

¹⁴ Ná nxutacui ngu' cha' nda
ngu' qui'ya ji' tya'a
ngu';

¹⁵ cujuui clya ngu' bi' ji' tya'a
ngu', nti' ngu'.

¹⁶ Xcui' na cua ndu'ni ñu'u
ngu' ji' tya'a ngu',
ndu'ni ngu' cha' ca
xñi' ti' xa' ñati macala
su ndya'a ngu' bi'.

¹⁷ Ná nslo ngu' ji' tyucui liñi
nu cua'ni cha' ti' ti tyi'
tyiquee ngu'.

¹⁸ Pana ná ntsji' ngu' tsiya'
ti ña'a ngu' ji' ycu'
Ndyosi, nacui' ngu'.

Jua'a cha' nscua lo quityi bi'.

¹⁹ Cua jlo ti' na cha' cua
nscua lcaa cha' cusu' bi', cha'
cube ti' ngu' judío nu ntsu'u
cha' ji' lo'o cha' bi'; jua'a
nguscua jyo'o cusu', cha' cua
nti' ycu' Ndyosi cha' caca
cuayá' ti' lcaa ñati tyucui ña'a
chalyuu cha' ná caja ñi'ya nu
cua'ni lyaá ngu' ji' ycu' ca
ngu' lo'o Ni, cha' nga'a cha'
cua'ni cuayá' Ni ji' ngu'.

²⁰ Masi cua'ni na lcaa ca
cha' nu nguscua ngu' lo quityi
cusu' bi', ná caca ca tso'o
tyiquee na cuentya ji' ycu'
Ndyosi lo'o ndyu'ni ti na
jua'a; tsa bi' ti cña ndu'ni
quityi bi', cha' caca cuayá' ti'
na cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'na
cuentya ji' ycu' Ndyosi.

Cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi jí'í ñatí lo'o xñi ngu' cha' jí'í Jesu-cristo

21 Lo'o juani cua ngutu'u tucua sca cha' cucui nde chalyuu, ná stu'ba tsiya' ti cha' bi' lo'o cha' cusu' bi'. Lo'o nclyu'u ycuí' Ndyosi cha' bi' jí'na, li' caca cuayá' ti' na ñi'ya caca ca tso'o cresiya jí'na cuentya jí'í ycuí' Ni. Cua nscua xi cha' nu nchcui' jí'í cha' bi' lo' quityi cusu' bi', masi lo' quityi nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jí'í ycuí' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ñatí sa'ni.

22 Nchcui' quityi cha' cua'ni ycuí' Ndyosi cha' caca tso'o cresiya jí'na cuentya jí'í ycuí' Ni, si xñi na cha' jí'í Jesu-cristo. Stu'ba ti cua'ni Ni lo'o ca ta'a na nu laca na ngu' judío; jua'a lo'o lcaa ñatí nu cua ngusñi cha' jí'í ycuí' Ndyosi ca chaca tsu' chalyuu, stu'ba ti cua'ni Ni lo'o lcaa ñatí.

23 Lcaa na ntsu'u qui'ya jí'na cuentya jí'í ycuí' Ndyosi, cha' ná ngua'ni na tsiya' ti cña nu nti' Ni cha' cua'ni na.

24 Pana cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya jí'na, cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jí'na; sca cha' tso'o nu ngua'ni ti Ni cuentya jí'na laca, cha' tlyu tsa cña nu ngua'ni ycuí' Jesucristo cha' catí qui'ya nu ntsu'u jí'na, nu lo'o ngujuii yu lo' crusi cha' cua'ni lyaá yu jí'na.

25 Nda ycuí' Ndyosi jí'í Jesús ñaa chalyuu cha' tyaja'a yu cajaa yu; masi ycuí' yu chcube' yu cña loo lcaa ñatí chalyuu, cha' qui'ya ycuí' yu

yabe' nu ntsu'u jí'na. Caca cha' bi' jí'na si tyaja'a na xñi na cha' jí'í Jesús. Lo'o jua'a nti' Ni culu'u Ni jí'na cha' xcui' cha' liñi ndu'ni Ni lo'o na, masi ná ngua'ni cuentya Ni jí'í qui'ya nu ntsu'u jí'í jyo'o cusu' jí'na; pana ndalo tsa tyiquee Ni jí'í ngu' bi' li'.

26 Nu juani ngulu'u Ni jí'na cha' liñi tsa ndu'ni ycuí' Ni; jua'a taca jí'í Ni cua'ni lubii cresiya jí'í scaa na, si tyaja'a na xñi na cha' jí'í Jesús.

27 Cha' cuiñi nchcui' na si ñacuí na cha' nchca tsa jí'í ycuí' ca na ñatí chalyuu, cua'ni na cha' caca tso'o cresiya jí'na cuentya jí'í ycuí' Ndyosi. Ná taca. Lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' na lo'o Ni si jua'a nti' na. ¿Ñi'ya jua'a? Ná nchca jí'na cua'ni na cha' caca tso'o cresiya jí'na cuentya jí'í ycuí' Ndyosi lo'o taquiya' ti na lcaa cha' cusu', sca ti nu lo'o xñi na cha' jí'í Jesús caca tso'o cresiya jí'na. Pana nga'aa tso'o chcui' na cha' tyixi li', cha' si'i ycuí' na laca nu ndu'ni cha' ca tso'o cresiya jí'í ycuí' ca na.

28 Bi' cha' ni na' jí'í ma cha' ntsu'u sca ti ña'a, ñi'ya nu caca ca tso'o cresiya jí'na cuentya jí'í ycuí' Ndyosi; ntsu'u cha' xñi na cha' jí'í Jesús, masi ná nchca jí'na cua'ni na lcaa lo' cha' cusu' nu nguscua ngu' sa'ni.

29 Si'i sca ti jí'í ngu' judío ti laca ycuí' Ndyosi loo, lo'o jí'í ngu' xa' tsu' laca Ni loo.

30 Chañi tsa laca cha' bi', cha' sca ti ycuí' Ndyosi laca loo tyucui ña'a chalyuu; ná

ntsu'u chaca nu laca loo la. Cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'i ngu' judío lo'o xñi ngu' cha' ji'i Ni; la cui' jua'a cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'i ngu' xa' tsu', nu lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'i Ni.

³¹ Tso'o lacua. Na jlya ti ti' na ji'i cña nu ngua'ni Jesús, tsa bi' ti cha' cua'ni na cha' clyaá na ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na. ¿Ha nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na lcaa cha' nu nguscua jyo'o cusu' cha' cua'ni na lacua? Si'i cha' bi', masi tso'o la taquiya' na cha' cusu' bi' juani, nu lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesús.

4

Ñi'ya ngua ji'i Abraham

¹ Juani ta na' sca cha' lo'o mā ñi'ya ngua ji'i Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na nu ngua tya sa'ni.

² Ycui' ca Abraham ni, ná ngua cua'ni yu cha' ca tso'o cresiya ji'i ycui' ca yu cuentya ji'i ycui' Ndyosi, ni ná ngua ji'i yu xacu' yu cha' ji'i ycui' Ndyosi cha' ngua ji'i ycui' yu.

³ Nde laca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi: "Ngusñi Abraham cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o yu; bi' cha' ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o yu cha' caca tso'o cresiya ji'i yu, xqui'ya cha' jlya ti ti' yu ji'i Ni". Jua'a nscua lo quityi bi'.

⁴ Lo'o ndya'a na ne' xña ji'i ñati ni, nda ngu' xcaya' na li'; si'i na nda laja ti ngu' cñi ji'na, cñi nu ndacui ngu' ji'na laca, cha' ngua'ni na cña.

⁵ Pana nu lo'o jlya ti ti' na ji'i Jesús cha' ngulotsu' yu yabe'

nu ntsu'u ji'na, li' taca xquiñi Ni cha' ji'i Ni lo'o na cha' caca tso'o cresiya ji'na, masi ná sca na ndacui Ni ji'na.

⁶ Tya sa'ni la nacui jyo'o David cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu cua laca ngua'ni lubii ycui' Ndyosi cresiya ji'i. Cua nacui Ni cha' lubii cresiya ji'i ngu', masi ná sca cña ngua'ni ngu' cuentya ji'i Ni cha' caca lubii ycui' ngu'.

⁷ Li' nacui David ndi'ya:

Tso'o ntsu'u tyiquee na lo'o cua'ni clyu ti' Ni ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, lo'o culotsu' Ni yabe' nu ntsu'u ji'na, nacui.

⁸ Tso'o ntsu'u tyiquee na si nga'aa cua'ni Ni cuentya ji'i lcaa cha' cuxi nu cua ngua'ni na.

⁹ Si'i xcui' ngu' judío ti nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' jua'a, taca ñacu' na cha' lo'o ngu' xa' tsu' caca tso'o tyiquee ngu' jua'a. Cua nchcui' ca ti na cha' ngusñi Abraham cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o yu, bi' cha' cua nacui Ni ji'i yu cha' ca tso'o cresiya ji'i yu cuentya ji'i ycui' Ndyosi, xqui'ya cha' jlya ti ti' yu ji'i Ni.

¹⁰ ¿Ni jacua' ngua cha' bi'? ¿Ha cua laca cha' cua nsiyu lo qui' yu ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' clyacua' ngu'? Si'i. Tya lyiji xi'yu ngu' qui' yu tyempo bi';

¹¹ ca tiya' la, li' ngulacua' yu jua'a. Sca cuayá' ti ngua bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ngua tso'o cresiya ji'i yu

cuentya ji'j ycu' Ndyosi, nu lo'o jlya ti ti' yu ji'j Ni. Yala la ngua cha' ngusñi yu cha' ji'j ycu' Ndyosi, tiya' la ngualacuā yu. Bi' cha' lcaa mā nu ntsu'u mā xa' tsu' nu ngusñi mā cha' ji'j Jesús, laca mā ñi'ya laca si Abraham laca jyo'o cusu' ji'j mā nu yaā chalyuu tya clyo la. Lo'o xñi cua ña'a ca na cha' ji'j Jesús, li' quiñi cha' ji'j ycu' Ndyosi lo'o na cha' caca lubii cresiya ji'na.

¹² La cui' jua'a laca tyiquee ngu' judío tya'a na nu stu'ba ti ngusñi cha' ji'j Jesucristo lo'o na. Chañi cha' Abraham ngua jyo'o cusu' ji'j ngu'; pana tso'o la cha' jlya ti ti' ngu' ji'j ycu' Ndyosi, ñi'ya jlya ti' nu jyo'o Abraham bi', masi tya lyiji clyacuā yu.

Ngüiñi cha' ji'j Ni lo'o ñati xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'j cña nu ngua'ni Jesús

¹³ Lo'o jua'a ngua cha' ngüiñi cha' ji'j ycu' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, lo'o ñati ji'j Abraham nu ñaa chalyuu ca tiya' la; nacuj Ni cha' tyucui ña'a chalyuu caca ji'j ngu' bi' ca tiya' la. Pana bilya ta Ni cha' lo'o jyo'o Moisés nu ngua li', cha' bilya cala nu Moisés bi'; bi' cha' ná ndaquiya' jyo'o Abraham ji'j cña nu ngulo Moisés, cha' tya lyiji caja cha' bi' ji'j ngu'. Ngua tso'o cresiya ji'j ngu' bi' cuentya ji'j ycu' Ndyosi xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'j cha' nu nchcui' Ni, bi' cha' ngüiñi cha' ji'j Ni lo'o ngu'.

¹⁴ Ná nti' ycu' Ndyosi cha' tsa lo cua ti ngu' caja chalyuu cucui ji'j ngu', ngu' nu taquiya' ji'j lcaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o ngu'; tya nti' Ni cha' xñi cua ña'a ca ñati cha' ji'j Jesús, cha' jua'a ti taca quiñi cha' ji'j ycu' Ndyosi lo'o ngu' li'.

¹⁵ Xcui' na xcube' ti Ni ji'na, nu lo'o caca cuayá' ji'na slo ycu' Ndyosi cuentya ji'j cha' cusu' bi'; pana ná caja ñi'ya nu sta Ni qui'ya ji'na si ná nscua sca cha' nu ndaca'a ji'na jua'a.

¹⁶ Ngüiñi cha' ji'j Ni lo'o jyo'o Abraham lo'o ngusñi ti yu cha' ji'j Ni, cha' caca cuayá' ti' lcaa na cha' xcui' cha' tso'o ntsu'u tyiquee Ni; bi' cha' nda Ni cha' bi' lo'o na. Ndyanu cha' bi' ji'j lcaa ñati ji'j Abraham nu cala chalyuu ca nde loo la. Ni si'i tsa lo cua ti ñati nu taquiya' ji'j cha' cusu' ti laca nu tyanu cha' tso'o bi' ji'j, la cui' jua'a tyanu cha' bi' ji'j lcaa ñati tya'a na nu xñi na cha' ji'j ycu' Ndyosi ñi'ya ngusñi ycu' Abraham cha' ji'j Ni; jua'a nti' na lo'o nacuj na cha' sti lcaa na ngua jyo'o Abraham bi' cuentya ji'j ycu' Ndyosi.

¹⁷ Ndi'ya nchcui' cha' nu nda Ni lo'o Abraham, nu nscua lo quityi: “Cua nda na' chacuayá' cha' caca nu'u sti tyuu lo tya'a ñati nu catu chalyuu nde loo la”, nacuj Ni ji'j Abraham. Cua ngüiñi cha' ji'j ycu' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham sa'ni, cha' ngusñi yu cha' nu cua nchcui' ycu' Ndyosi lo'o yu, la cui' Ni nu

ndyu'ni cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulo Ni cña cha' tyu'u tucua lcaa cha' nde loo la, cha' nu cua nacui Ni jil'i yu lo'o nchcui' Ni ñi'ya si cua laca ndi'i cha' bi' jil'i yu nu ngua li'.

¹⁸ Masi ngua ti' jyo'o Abraham cha' ná caja sñi', ná ndube ti' yu; jlya ti' yu jil'i ycuil' Ndyosi, ntajatya yu ni jacua' caja sñi' yu. Bi' cha' ngua jyo'o Abraham sti tyuu tya'a ñati nu ndyatú lo yuu ca nde loo la, ñi'ya nu cua nchcui' Ni lo'o yu: “Quiña'a tsa ñati tyu'u jinu'u tyempo nde loo la”, nacui Ni jil'i yu.

¹⁹ Ná ngujlyaa ti' Abraham cha' bi'; ña'a ti' jlya ti' yu cha' nu cua nda ycuil' Ndyosi lo'o yu, masi ndube ti' yu cha' ngusu' tsa yu, cha' cua tyalaa ti sca siyento yija ntsu'u yu. Jlo ti' yu cha' cua ngulala ti cajaa tyucuaa ngu', lo'o ycuil', lo'o ma' Sara clyo'o yu; nga'aa ntsu'u tyempo cha' caja sñi' Sara, ngua ti' yu.

²⁰ Pana ná nguta'achu' yu, ná ngujlyaa ti' yu cha' nu cua nchcui' Ni lo'o yu; jlya tso'o ti' yu cha' bi'. Ngua'ni tlyu yu jil'i ycuil' Ndyosi,

²¹ cha' jlo ti' yu cha' taca jil'i Ni cua'ni lyiji Ni jil'i cha' nu ngüiñi jil'i Ni lo'o yu.

²² Bi' cha' nda Ni chacuayá' cha' caca tso'o cresiya jil'i yu, xqui'ya cha' jlya tsa ti' yu jil'i Ni.

²³ Jua'a nscua lcaa cha' bi' lo quityi nu nchcui' cha' ngüiñi cha' jil'i Ni lo'o nu Abraham bi', cha' ngua tso'o cresiya jil'i yu lo'o ngusñi ti yu

cha' jil'i ycuil' Ni. Si'i cuentya jil'i jyo'o Abraham ti nscua cha' bi',

²⁴ masi lo'o cuentya ji'na nscua cha' caca jua'a; lo'o ji'na cua nchcui' ycuil' Ndyosi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycuil' Ni si xñi na cha' jil'i Ni, la cui' Ni nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús nu Xu'na na chaca quiya' lo'o ngujuii yu.

²⁵ Nda Ni chacuayá' cujuui ngu' jil'i Jesús, cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na; lo'o li' ndyu'ú Jesús chaca quiya', cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycuil' Ndyosi.

5

Ñi'ya caca lo'o caca stu'ba cha' jil'i ngu' lo'o ycuil' Ndyosi

¹ Jua'a laca lacua; xqui'ya cha' ngusñi ti na cha' jil'i Jesús, bi' cha' cua ngua tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycuil' Ndyosi. Lo'o li' ti ti ndi'i tyiquee na, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuil' Ndyosi xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

² Tso'o tsa ndyu'ni ycuil' Ndyosi lo'o na chacuayá' jil'i Cristo, nu lo'o ngusñi na cha' jil'i nu Cristo bi'. Ngua'ni Ni cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuil' Ni, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' tya'achu' na jil'i Ni; tso'o tsa ntsu'u tyiquee na, cha' jlo ti' na cha' ca tiya' la caja sca se'i nu tso'o tsa su tyi'i na ca su ntucua ycuil' Ndyosi, cha' jua'a tso'o ti ndu'ni Ni lo'o na.

³ Masi juani tso'o ntsu'u tyiquee na laja lo'o ndi'i na chalyuu; masi lya' tsa ti' ngu'

ji'na, jlo ti' na cha' taca talo na lo'o nchcube' na jua'a.

⁴ Lo'o ngualoo cha' ti'í bi', cua jlo ti' na cha' cua ngua'ni cuayá' ti Ni ji'na. Lo'o li' si ña'a ti tya tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, li' cua ndu ti' na cha' caca tso'o ji'na nde loo la.

⁵ Lo'o jua'a si'i sca cha' nu nda ti ti' na laca cha' bi', sca cha' chañi laca bi'; cua'ni Ni ji'i. Cua ngua'ni Ni cha' ca tii cresiya ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'na; ngua'ni Ni jua'a nu lo'o nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni ji'na.

⁶ Jlo ti' na cha' ná caca cua'ni lyaá na ji'i ycuí' ca ti na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana lo'o ndyalaa la cui' hora nu ngusta ycuí' Ndyosi, li' ngujuii Jesús xqui'ya na, ñati cuxi na.

⁷ Tlyu tsa cha' cua'ni na si tyaja'a na cajaa na cha' caja ñi'ya nu cua'ni lyaá na ji'i chaca ñati; masi sca ñati nu xcui' cha' tso'o ndu'ni, ná nti' na cajaa na cuentya ji'i yu. Sca ti si sca ñati nu tso'o tsa ndu'ni laca bi', tso'o tsa nchcui' lo'o tya'a, ná tyiquee' tyaja'a sca ngu' cajaa cuentya ji'i ñati bi', si caca cua'ni lyaá ngu' ji'i nu ñati bi' li'.

⁸ Pana jua'a ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o na, cha' culu'u Ni ji'na cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; nda Ni ji'i Cristo cha' cajaa cuentya ji'na, masi tya ntsu'u tsa qui'ya ji'na.

⁹ Tso'o lacua. Cua laca ngua tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, xqui'ya

cha' ndyalú tañi ycuí' Cristo lo'o ngujuii yu lo crusi. La cui' jua'a cua lijya nclyaá na juani; xqui'ya Cristo nga'aa xcube' Ni ji'na lo'o tye chalyuu.

¹⁰ Tya'a cusu ycuí' Ndyosi ngua na; pana juani ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Ni, nu lo'o ngujuii Sñi' ycuí' Ni lo crusi. Bi' cha' juani ngua ti cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya cha' cua ndyu'ú nu Jesús bi' chaca quiya'.

¹¹ Ni si'i tsa lo cua ti cha', masi lo'o cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' Ndyosi xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ngua'ni cha' caca ca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni.

Xqui'ya sca ti ñati ngua cuxi chalyuu

¹² Cua ngua cha', xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni sca ti jyo'o cusu' nu naa Adán, bi' cha' nguxana cha' ntsu'u qui'ya ji'i ñati chalyuu; bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii ñati. Lo'o jua'a tiya' la ntsu'u cha' cajaa lcaa na, cha' ntsu'u qui'ya ji'i lcaa na.

¹³ Jua'a ntsu'u qui'ya ji'i ñati chalyuu nu ngua tya clyo, masi bilya culo ycuí' Ndyosi cña cha' ná cua'ni ngu' cha' cuxi tyempo bi'. Tsa bi' ti cha', ná nacu' ngu' cha' qui'ya ngua, cha' ná jlo ti' ngu' cha' ná ndiya ti' Ni cña cuxi nu ndyu'ni ngu'.

¹⁴ Tya lo'o ngutu'ú nu Adán bi' chalyuu, hasta ca lo'o nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o

jyo'o Moisés, xcui' ngujuii ñati xqui'ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'i ngu', masi ná stu'ba cha' cuxi nu ngua'ni ngu' bi' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Adán tya clyo, nu lo'o ná ndaquiya' yu sca cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i yu. Sca lo ti cña ngua'ni jyo'o Adán, sca ti cha' cuxi ngua'ni yu; pana nu Jesucristo nu ñaa chalyuu tiya' la ni, chaca lo cña ngua'ni yu, cña tso'o ngua'ni.

¹⁵ Nu jyo'o Adán ni, ngxu'tyanu yu yabe' hichu' na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ycui' ca yu; xqui'ya sca ti nu qui'yu bi' ngua'ni cuxi chalyuu tya li', bi' cha' quiña'a tsa ñati ndyijii. Pana juani ni, xqui'ya sca ti ñati nu naa Jesucristo, chaca lo cha' nda ycui' Ndyosi lo'o na, sca cha' tso'o tsa laca bi'; tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycui' Ndyosi cuentya ji'na li'. Nacu' Ni cha' laja ti taca cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Lo'o jua'a quiña'a tsa ñati laca nu ndyu'ni Ni cha' ndyaca lubii cresiya ji'i ngu'.

¹⁶ Ná stu'ba ndyu'u cha' ji'i cña nu ngua'ni jyo'o Adán lo'o cña nu ndyu'ni ycui' Ndyosi. Nu Adán bi' ni, sca ti cha' cuxi ngua'ni yu su clyo, lo'o li' ndyanu yabe' hichu' yu; lo'o jua'a ndyanu yabe' hichu' lcaa na lo'o tya'a na juani xqui'ya cha' cuxi bi'. Lo'o juani quiña'a tsa cha' cuxi ndu'ni na lacua. Pana Jesús ni, sca cña laja ti ngua'ni cuentya ji'na nu lo'o ngua'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi; ngua'ni

Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi li'.

¹⁷ Ntsu'u cha' cajaa na xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i nu sca ti Adán bi', masi sca ti cha' cuxi ngua'ni yu; pana tlyu la cña ndyu'ni ycui' Ndyosi cuentya ji'na juani, nu lo'o ndyu'ni lubii Ni cresiya ji'na. Quiña'a tsa cha' xlya'be ngua'ni Ni lo'o na; jua'a caja chalyuu cucui ji'na juani xqui'ya Jesucristo, masi sca ti ñati laca bi'.

¹⁸ Ndi'ya ngua li': lo'o ngua'ni jyo'o Adán cha' cuxi bi', la cui' jua'a ndyanu yabe' hichu' na, lo'o hichu' lcaa tya'a ñati na. Pana ndi'ya ndyu'u cha' lo'o ngua'ni Jesucristo sca cha' tso'o: li' laja ti ngua'ni Ni cha' cuityi Ni yabe' nu ntsu'u hichu' na, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na.

¹⁹ Tya clyo cua ntsu'u sca ñati nu ná ndaquiya' ji'i cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i yu, bi' cha' ndyanu qui'ya ji'i lcaa na lo'o tya'a na juani. Lo'o tiya' la li', yaa chaca ñati nu ndaquiya' ji'i cña nu ngulo Ni ji'i; xqui'ya nu bi' ndyaca tso'o cresiya ji'i lcaa na cuentya ji'i ycui' Ndyosi juani.

²⁰ Nu lo'o cuna na ni cña laca nu nclyo ycui' Ndyosi ji'na, li' nchca cuayá' la ti' na ñi'ya laca qui'ya nu sta Ni ji'na. Masi ndube tsa ti' na cha' ntsu'u tsa cha' cuxi ji'na, la cui' jua'a jlo ti' na cha' ntaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji'na; jlo ti' na cha' nchca ji'i Ni, cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na.

²¹ Nu cuxi laca loo ji'na, bi' cha' ndyijii na; pana juanti' ycuí' Ndyosi caca Ni loo ji'na, cha' tya'na tsa ti' Ni ji'na. Lo'o caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji' Ni, li' ta Ni sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na xqui'ya Jesús nu Xu'na na.

6

Xqui'ya Cristo, bi' cha' taca caja chalyuu cucui ji' ñati

¹ Ndi'ya ñacuí na lacua: Ná tso'o si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi, cha' li' tya quiña'a la cha' tso'o cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o na, nti' na.

² Ná tso'o tsiya' ti cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni na sa'ni la. Juani laca na ñi'ya laca si cua ngujuii na lo'o Cristo, cha' xa' tyucuii tsa na juani; ná tso'o si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi lacua.

³ Nu lo'o ntyucuatya ngu' ji'na lo'o nguxana ca ti cha' tyu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, li' ñi'ya si na cua ngujuii na stu'ba ti lo'o Jesús, jua'a ngua.

⁴ Lo'o ntyucuatya ngu' ji'na, ndyaa na ne' hitya li', ñi'ya laca si cua ndyaa na nguatsi' na stu'ba ti lo'o Cristo ne' cuaá. Ca bi' ntsiya jyo'o na, cha' taca tyu'ú na chaca quiya', ñi'ya lo'o ngutu'u na nde lo hitya, cha' jua'a tlyu tsa cha' nu ngua'ni ycuí' Ndyosi Sti yu nu lo'o ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Lo'o jua'a caja sca chalyuu cucui ji'na xqui'ya Cristo.

⁵ Jua'a ndyaca cha' cua laca ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Cristo bi'. Ngujuii yu nu lo'o ngüityi

yu qui'ya nu ntsu'u ji'na. Lo'o na ni, ñi'ya laca si na cua ngujuii na, jua'a laca na; pana lo'o tyu'ú na chaca quiya', li' caja chaca chalyuu cucui ji'na, ñi'ya lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya'.

⁶ Cuxi tsa ñati ngua na; pana juani laca na ñi'ya laca si lo'o na ngujuii na lo sca crusi lo'o ngujuii ycuí' Jesús, cha' ngüityi yu tsiya' ti cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na li'. Bi' cha' juani nga'aa caca ji' cha' cuxi bi' caca loo ji'na chaca quiya'.

⁷ Lo'o cua ngujuii sca ñati ni, cua ndye cha' ji' lo'o qui'ya nu ntsu'u ji' nde chalyuu li'.

⁸ Lo'o na laca na jua'a, nu lo'o ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' laca na ñi'ya si cua ngujuii na lo'o Cristo; lo'o li' caca na ñi'ya laca si cua ndyu'ú na lo'o Cristo chaca quiya'.

⁹ Jo ti' na cha' cua ngulo Ni ji' Cristo ca su ntsiya nguatsi' yu; nga'aa cajaa yu chaca quiya', nga'aa caca tyatsi' yu chaca quiya'.

¹⁰ Cua ngujuii Cristo, cha' sca ti quiya' cua'ni tye Ni ji' lcaa qui'ya nu ntsu'u ji' ñati chalyuu na; lo'o li' cua ndyu'ú yu chaca quiya', cha' tyucui tyempo tyi' yu cuentya ji' ycuí' Ndyosi Sti yu.

¹¹ Lo'o jua'a cu'ma ni, ñi'ya si cua ngua'ni tye ma tsiya' ti ji' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji' ma, jua'a culacua ti ma; ñi'ya si cua ndyu'ú ma chaca quiya' cha' xcui' cua'ni

mā cña jil̄i ycuil̄ Ndyosi stu'ba ti lo'o Jesucristo nu Xu'na na, jua'a culacua ti' mā.

¹² Bi' cha' juani nga'aa ta mā chacuayá' cha' caca loo cha' cuxi bi' jil̄i mā lo'o ndil̄i mā nde chalyuu. Ná tso'o cha' taquiya' na jil̄i lcaa lo cha' cuxi nu jña ti' na cha' cua'ni na jil̄i, cha' laca na ñat̄i chalyuu ti.

¹³ Ni sca ti tsu' ya' mā, ni sca ti tsu' quiya' mā, ná ta mā jil̄i cha' jña nu xña'a, cha' ná caca mā msu jil̄i nu bi', cha' ná cua'ni mā cha' cuxi lo'o. Xa' ña'a culacua ti' mā juani; ta mā tyucui ña'a mā cha' caca mā cuentya jil̄i ycuil̄ Ndyosi, ñi'ya laca si ngujui mā tsaca quiya', lo'o li' xa' ndyu'ú mā chaca quiya'. Bi' cha' juani nga'a cha' ta mā tyucui ña'a mā cha' cua'ni mā cña jil̄i ycuil̄ Ndyosi, laja lo'o ndu'ni mā cha' tso'o ca su ndil̄i mā.

¹⁴ Nga'aa sil̄i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu nu caca loo jil̄i mā juani. Sil̄i xcui' cha' ntsil̄i ti ti' mā tyil̄i mā chalyuu, ñi'ya si lo'o nchcube' tsa cha' cusu' bi' jil̄i mā; taca tyil̄i tso'o ti mā chalyuu juani, cha' xcui' tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o mā.

Nga'a cha' cui'ya ngu' cuentya tilaca laca nu laca loo jil̄i ngu'

¹⁵ Ná tso'o ñacuil̄ na cha' juani nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na jil̄i cha' cusu' bi', cha' ndaquiya' na jil̄i cha' nu nchcui' ycuil̄ Ndyosi nu xcui' cha' xlya'be ti ndu'ni lo'o na. Ná tso'o laca si tya cua'ni la

na cha' cuxi li', cha' nga'aa ntsu'u chacuayá' jil̄i na cha' cua'ni na jua'a.

¹⁶ Nu lo'o ndya'a na ne' xña jil̄i sca ñat̄i ni, taquiya' na sca cña nu culo ñat̄i bi' jil̄i na li'; jlo ti' na cha' nu ñat̄i bi' laca xu'na na, lo'o jua'a nga'a cha' taquiya' na jil̄i cha' nu nchcui' nu xu'na bi'. Lo'o nu cuxi nu ndyu'ni cha' caca na cuxi ni, si ndyu'ni cha' cuxi bi' cha' laca bi' loo jil̄i na, li' ntsu'u cha' cajaa na tsiya' ti; pana si ycuil̄ Ndyosi laca loo jil̄i na, taquiya' na jil̄i cha' nu nchcui' Ni li', caca tso'o cresiya jil̄i na li'.

¹⁷⁻¹⁸ Tso'o tsa ntil̄i na' cha' tyucui tyiquee mā ndyu'ni mā cña jil̄i ycuil̄ Ndyosi, tsa ña'a cha' nu ngulu'u ngu' jil̄i mā. Nu cha' cuxi, bi' laca nu ngua loo jil̄i mā; pana lo'o cua ngulaá mā jil̄i nu cuxi bi', li' nguxana mā ndu'ni mā cña cha' caja chaca chalyuu su caca lubii cresiya jil̄i mā, cha' ycuil̄ Ndyosi laca loo jil̄i mā juani.

¹⁹ Jua'a laca cha' nu nda na' lo'o cu'mā, cha' caca cuayá' la ti' mā tilaca laca nu laca loo jil̄i mā. Tya tsubi' la cua nda mā tyucui ña'a mā cha' cua'ni mā cha' suba', cha' cua'ni mā cha' cuxi, lo'o jua'a lye la ndyacia cha' cuxi jil̄i mā li'; bi' cha' juani ta mā tyucui ña'a mā cha' xcui' cña tso'o cua'ni mā, cha' xcui' cuentya jil̄i ycuil̄ Ndyosi tyil̄i mā chalyuu.

²⁰ Cua tsubi' la lo'o tya ndu'ni mā xcui' cha' cuxi, ná ngua jil̄i mā cua'ni mā cña tso'o ñi'ya nu ntil̄i ycuil̄ Ndyosi

cha' cua'ni na;

²¹ ni sca quiya' ná ngua tso'o cha' ji'í mā lo'o ngua'ni mā cha' cuxi nu ngua li'. Lo'o juani ntyuju'u tsa ti' mā xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni mā. Tsa bi' ti cña ndu'ni nu cha' cuxi bi', cha' cua'ni tye bi' ji'í ñati si taquiya' ngu' ji'í; nga'aa caca tyu'u cha' ji'í ngu' lo'o ycuí' Ndyosi si jua'a ndu'ni ngu'.

²² Pana juani ni, nga'aa caca ji'í nu cuxi bi' culo cña ji'í mā, cha' cua ndyatí mā lo cña ji'í ycuí' Ndyosi. Chaa ti' mā ndyu'ni mā cña ji'í Ni juani, cha' xcui' na ndi'í mā chalyuu cuentya ji'í ycuí' Ni; li' ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta Ni ji'í mā lo'o cua ndye lcaa cha'.

²³ Tsa bi' ti caya' caja ji'na lo'o ndu'ni na cha' cuxi, cha' chcuna'lyiji cresiya ji'na lo'o; pana si stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús nu Xu'na na, li' ta ycuí' Ndyosi sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Sca cha' xlya'be nu nda ti Ni ji'na laca.

7

Cua nscua sca cha' nu ndaca'a ji'í ñati nu ntsu'u clyo'o

¹ Cu'mā ngu' tya'a na, ntsu'u ngu' tya'a mā nu tso'o tsa jlo ti' lcaa cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'na; cua jlo ti' mā cha' ndatsaa cha' bi' ji'na tyucui tyempo lo'o tya lu'ú ti na.

² Ñi'ya laca sca nu cuna'a nu ntsu'u clyo'o ni, cuentya ji'í cña nu ngulo Ni ji'í jyo'o

cusu' ji'na bi', nga'a cha' tyi'í nu cuna'a bi' lo'o clyo'o tyucui tyempo lo'o tya lu'ú ti yu; sca ti nu lo'o cua ngujui yu, li' nga'aa cua'a cha' bi' ji'í nu cuna'a bi', nga'aa ntsu'u nu cuentya ji'í li'.

³ Ndi'ya laca cha': si tyu'u cha' ji'í nu cuna'a bi' lo'o chaca nu qui'yu lo'o tya lu'ú ti clyo'o, cña cuxi laca nu cua'ni nu cuna'a bi' li'. Pana si cua ngujui clyo'o nu cuna'a bi', nga'aa ndatsaa cha' bi' ji'í; taca caja clyo'o nu cuna'a bi' lo'o xa' nu qui'yu, cha' si'í sca cña cuxi laca nu cua'ni li', nu lo'o nga'aa lu'ú clyo'o nu cuna'a bi'.

⁴ Ndi'ya laca na juani cuentya ji'í cha' cusu' nu ndaquiya' tsa na ji'í tya sa'ni la: ñi'ya laca sca nu cuna'a nu nga'aa ntsu'u clyo'o, jua'a laca lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Na cua ngujui Cristo lo crusi, bi' cha' juani nga'aa ntsu'u cha' ji'na lo'o nu cha' cusu' bi'. Cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, bi' cha' taca ji'na cua'ni na cña ji'í ycuí' Ndyosi laja lo'o tya ndi'í ti na nde chalyuu.

⁵ Nu ngua cua tsubi' la, cuxi ti ndi'í na, cha' ñati chalyuu laca na; ngua ti' na cua'ni na lcaa lo cha' cuxi nu ndiya ti' na ji'í, masi cua ndyuna na cha' cusu' nu nti' cua'a ji'na. Bi' cha' la cui' cha' cuxi bi' ngua'ni lo'o na cha' chcuna'lyiji chalyuu ji'na.

⁶ Pana juani cua ndi'í laja ti na cuentya ji'í nu cha' cusu'

bi', nga'aa caca jil'i cha' bi' culo cña jina. Cua ngua laja jina juani cha' cua'ni na cña nu nti' ycui' Ndyosi, xqui'ya cha' cua ngujui chaca chalyuu cucui nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi jina.

Loo laca nu cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu'

7 Ndi'ya ñacui na lacua: Si'i la cui' cha' cusu' nu ndu'ni cha' caca cuxi. Nu lo'o bilya cuna na' cha' bi', bilya ca cuayá' ti' na' na ca laca sca cha' cuxi; ná ngua cuayá' ti' na' nguicha', masi cuxi tsa laca cha' tyacui ti' na' jil'i sca na nu ntsu'u jil'i tya'a na'. Pana lo'o cua ndyuna na' ni cña ngulo ycui' Ndyosi jina, cha' ná tyacui ti' na' jil'i cha' bi' tsiya' ti, li' ngua cuayá' ti' na' cha' ná tso'o laca cha' ndacui ti' na' jil'i sca na jua'a.

8 Pana ngua'ni nu cuxi ngana 'na li'. Masi jlo ti' na' cha' cuxi tsa cha' bi', ña'a ti ndiya ti' na' cua'ni na' lcaa lo cha' cuxi; si ná lo'o nscua sca cha' nu cua'a 'na, ná ta na' cuentya cha' cuxi laca sca cña nu ndyu'ni na'.

9 Ngua ti' na' cha' tso'o tsa nguti'l'i na', nu lo'o tya lyiji ca cuayá' ti' na' ni cha' nda cha' cusu' bi'; pana nu lo'o ngua cuayá' ti' na', li' ngua tii na' cha' ntsu'u tsa qui'ya jna'. Na cua chcuna' ti chalyuu 'na ngua li'.

10 Ngua ti' ycui' Ndyosi cha' caja chalyuu jina nguicha', nu lo'o taquiya' na jil'i lcaa cña nu ngulo Ni nu ngua sa'ni. Pana si'i jua'a ngua lo'o na'; cua chcuna' ti chalyuu 'na li',

cha' ngua tii na' cha' ntsu'u tsa qui'ya 'na li'.

11 Cha' cuxi laca nu ngua'ni ngana 'na; bi' cha' tya ngua'ni la na' cha' cuxi, masi cua nchcui' cha' cusu' bi' lo'o na' cha' ná cua'ni na' jua'a. Na nchcube' tsa cha' cuxi bi' 'na, cua laca cha' 'na ñi'ya laca si cua ngujui na'.

12 Chañi cha' sca cha' tso'o jil'i ycui' Ndyosi laca cha' cusu' bi'; lcaa cña nu ngulo Ni jina, ca slo ycui' Ni ngutu'u cha' bi'. Liñi tsa ndu'ni ycui' Ndyosi, tso'o tsa ndyu'u cha' nu nda Ni lo'o na;

13 bi' cha' ná taca ñacui na' cha' cua chcuna' ti chalyuu 'na xqui'ya cha' bi'. Cha' cuxi nu ndyu'ni na', bi' laca nu ndu'ni ñu'u jil'i chalyuu 'na. Lo'o juani nchca cuayá' ti' na' ñi'ya laca sca cha' cuxi; laja lo'o ndyuna na' cha' tso'o tsa ndyu'u cha' cusu' bi', la cui' hora li' ndu'ni nu cha' cuxi bi' ngana 'na. Bi' cha' tso'o la nchca cuayá' ti' na' cha' lye tsa laca nu cha' cuxi nu ndu'ni na'.

14 Jlo ti' na cha' cña nu ngulo ycui' Ndyosi laca nu cha' cusu' bi'; sca ti si lo'o Xtyi'i ycui' Ndyosi cua'ni cña ne' cresiya jina, li' taca jina taquiya' na jil'i cña bi'. Pana nu na' ni, ñat'i chalyuu ti laca na', loo la laca nu cha' cuxi bi' ne' cresiya jna'.

15 Ná nchca ca cuayá' ti' na' ni cha' laca ndu'ni na' xcui' cha' cuxi. Nti' na' cua'ni na' sca cña tso'o nguicha', pana ná nchca 'na tsiya' ti; cha' cuxi nu ná ndiya ti' na' jil'i, bi' laca nu ndu'ni na'.

16 Cha' ná tso'o nti' na' lo'o ndu'ni na' cha' cuxi bi', bi' cha' jlo ti' na' cha' stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o nu cha' cusu' bi', masi ná ndaquiya' na' ji'j.

17 Bi' cha' lacua, si'i ycu'i na' laca nu ndu'ni cha' cuxi bi'; masi nu cha' cuxi nu laca loo ne' cresiya jna', bi' laca nu ndatsaa 'na cha' cua'ni na' ji'j li'.

18 Cua jlo ti' na' cha' ná tso'o laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jna', cha' ñati chalyuu ti laca na'; masi nti' tsa na' cua'ni na' xcui' cha' tso'o nquicha', pana ná nchca jna' tsiya' ti.

19 Ná nchca jna' cua'ni na' cha' tso'o nu nti' na' cua'ni; ña'a ti ndu'ni na' cha' cuxi, masi nga'aa nti' na' cua'ni na' jua'a.

20 Ndi'ya ndyu'u cha' lacua: lo'o ndyu'ni na' sca cha' nu ná tso'o nti' na', si'i ycu'i na' nu ndu'ni cha' cuxi bi' li'; masi nu cha' cuxi nu laca loo ne' cresiya jna', bi' laca nu ndatsaa 'na cha' ndyu'ni na' ji'j.

21 Lo'o li' ndi'ya ndyaca cha' 'na lacua: Masi nti' tsa na' cua'ni na' sca cha' tso'o nquicha', nchca cuayá' ti' na' cha' xcui' cha' cuxi ntsu'u ne' cresiya jna'.

22 Tyucui tyiquee na' ndiya tsa ti' na' cua'ni na' lcaa cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'na nu ngua sa'ni;

23 pana nchca cuayá' ti' na' cha' ndi'j chaca nu laca loo ji'j tyucui ña'a na'. Nxuu tya'a bi' lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee na' ji'j; bi' laca cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jna', nu ndu'ni lo'o na'

cha' cua'ni na' cña ji'j, ñi'ya nti' si cua laca na' sca preso.

24 Xñi'j tsa ti' na' lacua. ¿Tilaca caca ji'j cua'ni lyaá ji'j tyucui ña'a na', cha' nga'aa cua'ni na' cha' cuxi jua'a? Cua chcuna' ti chalyuu 'na xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya 'na.

25 Sca ti ycu'i Ndyosi Sti na taca ji'j Ni cua'ni lyaá Ni 'na, xqui'ya cña nu ngua'ni Jesucristo nu Xu'na na. ¡Bi' cha' quiña'a tsa xlya'be tya na' ji'j ycu'i Ndyosi lacua! Pana tsa bi' ti cha' jlo ti' na', cha' nga'a cha' taquiya' na' ji'j cña nu ngulo ycu'i Ndyosi; ná nchca jna' cua'ni lyaá na' ji'j ycu'i ca na' cha' ñati chalyuu ti laca na', lo'o jua'a ña'a ti tya ndyu'ni ñati chalyuu cha' cuxi.

8

Chalyuu cucui nu ntsu'u ji'j ngu' xqui'ya Xtyi' i ycu'i Ndyosi

1 Pana juani ni, ndi'ya ngua'ni ycu'i Ndyosi: Nga'aa ndyanu yabe' hichu' na, si stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; nga'aa taca ji'j nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cojolaqui ji'na juani, cha' Xtyi' i ycu'i Ndyosi laca loo ji'na lo'o ndi'j na nde chalyuu.

2 Nu lo'o laca Xtyi' i ycu'i Ndyosi loo ji'na, li' caja chalyuu cucui ji'na xqui'ya Jesucristo, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni; na cua ngulo Ni ji'na ya' nu cuxi nu ndyu'ni cha' chcuna' chalyuu ji'na.

3 Cua ngua'ni Ni sca cha' tlyu nu ná ngua cua'ni nu cha' cusu' nu nda jyo'o

Moisés lo'o ñatj nu ngua sa'ni. Ná ngua cña cha' bi', xqui'ya cha' cuxi tsa tyiquee ñatj chalyuu na; pana ngua jilj ycuí' Ndyosi cua'ni cha' tlyu bi', nu lo'o nda Ni jilj Sñi' ycuí' ca Ni yaa chalyuu re cha' ngua ñatj. Nda Ni jilj nu Jesús bi' yaa, cha' caca yu sca msta lu'ú; bi' laca msta nu ngua jilj cui'yi qui'ya nu ntsu'u jil'na. Ngua Jesús ñatj; stu'ba ti ngua yu ñi'ya laca cua ña'a ca ñatj chalyuu, cha' jua'a ngua jilj yu cua'ni tye yu jilj qui'ya nu ntsu'u jilj ñatj cuxi na. Bi' cha' ngua Ni ñatj.

⁴ Lo'o nu juani taca cua'ni na cña nu ngulo Ni jil'na, la cui' cña laca nu nchcui' cha' cusu' bi' cha' cua'ni na; taca cua'ni na jilj juani, xqui'ya cha' nga'aa caca cojolaqui nu cuxi nu ntsu'u chalyuu jil'na, cha' Xtyi'i ycuí' Ndyosi laca loo jil'na lo'o ndi'j na chalyuu juani.

⁵ Nu lo'o cua'ni na ñi'ya nu ndu'ni ñatj chalyuu ti, la cui' cha' cuxi nu ntsu'u jilj ñatj bi', bi' laca loo ne' cresiya jil'na li'; pana si Xtyi'i ycuí' Ndyosi laca loo jil'na lo'o ndi'j na chalyuu, li' taca taquiya' na jilj lcaa cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi.

⁶ Chcuna' chalyuu jil'na, si xcui' cua'ni na cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu ti; pana caja chalyuu cucui jil'na cha' tj ti tyi'i tyiquee na, si taquiya' na jilj lcaa cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi.

⁷ Tya'a cusu' ycuí' Ndyosi laca na, si ña'a ti ndu'ni na cha' cuxi ñi'ya nu ndu'ni ñatj

chalyuu ti; ná nchca jil'na tsiya' ti taquiya' na jilj cha' nu nda ycuí' Ni lo'o na, si ña'a ti tya nti' na cua'ni na cha' cuxi.

⁸ Bi' cha' ná taca jil'na cua'ni na cña nu nti' ycuí' Ni cha' cua'ni na, si tijj' tsa ti' na jilj cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu.

⁹ Nga'aa si'i jua'a ndi'j ma juani, nga'aa nchca tijj' ti' ma jilj cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu; stu'ba ntsu'u cha' jilj ma lo'o ycuí' Ndyosi juani, cha' cua nda ycuí' Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyanu ne' cresiya jilj ma. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' jil'na lo'o Cristo tsiya' ti, si bilya tyanu Xtyi'i ycuí' Ni ne' cresiya jil'na, la cui' Xtyi'i nu ndyu'u jilj Cristo.

¹⁰ Masi ngua'ni nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha' chcuna' chalyuu jilj ma, pana tya lu'ú ma juani, xqui'ya cha' lu'ú Xtyi'i ycuí' Ni ne' cresiya jilj ma si ntsu'u cha' jilj ma lo'o Cristo. Ndyanu Xtyi'i ycuí' Ni lo'o ma nu lo'o ngua tso'o cresiya jilj ma cuentya jilj ycuí' Ndyosi chacuayá' jilj Jesús.

¹¹ La cui' Xtyi'i ycuí' Ndyosi laca bi', la cui' laca nu ngulo jilj jyo'o Jesús ca su ntsiya nguatsi', ndyu'ú yu chaca quiya' li'. Lo'o jua'a cua nda ycuí' Ndyosi Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya jilj ma, cha' nu lo'o cajaa ma, li' cua'ni Ni cha' tyu'ú ma chaca quiya' xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ni.

¹² Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'na lo'o Cristo, juani nga'aa caca jilj ñatj culo ngu' cña jil'na, cha' cua'ni na cha'

cuxi ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu ti.

¹³ Chcuna' chalyuu jil'i ma si xcui' culana ma jil'i cha' cuxi lo'o ndi'i ma chalyuu; pana chacuaya' jil'i Xtyi'i ycui' Ni taca tyijiloo ma jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ma, cha' nga'aa cua'ni la ma jil'i. Caja chalyuu nu na nga'a cha' tye jil'i ma li'.

¹⁴ Cua ña'a ca na, cua laca na sñi' ycui' Ndyosi si ndu'ni na cua ña'a ca cña nu nclyo Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'na.

¹⁵ Na cua nda ycui' Ndyosi Xtyi'i Ni jil'i ma, cha' ndu'ni Xtyi'i Ni cha' caca ma sñi' ycui' Ndyosi; ndu'ni bi' cha' ndi'ya taca xcui' na lo'o ycui' Ndyosi: "Sti ya", ñacui na jil'i Ni. Si'i cha' cuxi ndu'ni Xtyi'i Ni nu lo'o nclyo bi' cña jil'i ma, si'i cha' xcutsij jil'i ma ñi'ya nu ntsij ma cua sa'ni la, si'i jua'a cña ndu'ni nu bi'.

¹⁶ Cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na ni, stu'ba nhcui' cha' bi' lo'o cha' nu nda Xtyi'i Ni lo'o na, cha' cua laca na sñi' ycui' Ni.

¹⁷ Nu lo'o cua laca na sñi' ycui' Ni, lo'o ji'na tyacua lcaa cha' tso'o nu ta Ni li', lcaa ña'a cha' nu cua nda Ni jil'i Cristo; pana si cua nti' na cha' stu'ba ti tyi'i na lo'o Cristo ca su tlyu ca su ntucua Ni, li' ntsu'u cha' talo na lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'na nde chalyuu ti, ñi'ya ndalo ycui' Cristo lo'o ngua'ni lya' ti' ngu' jil'i yu.

¹⁸ Ntsu'u quiya' ndyiji xi cha' ti'i ji'na laja lo'o ndi'i ti na nde chalyuu; pana xca ti cha' laca cha' bi', na stu'ba laca cha' ti'i bi' lo'o cha' tso'o nu caja ji'na ca nde loo la, nti'

na'. Lo'o jua'a tya lyiji culu'u Ni lcaa cha' ji'na, ñi'ya caca cha' tso'o bi' nde loo la.

¹⁹ Lcaa ca na lu'u nu cua ngüiñá ycui' Ndyosi nde chalyuu ni, ntajatya tsa na bi' jil'i ycui' Ndyosi, ni jacua' culu'u Ni jil'i ñati chalyuu tilaca nu chañi cha' laca ngu' sñi' ycui' Ni.

²⁰ Cua ngunu'u lcaa chalyuu; lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu ni, na lcaa na bi' ngua ñi'ya nu ngua ti' ycui' Ndyosi cha' caca cha' bi' lo'o ngüiñá Ni jil'i. Cua ngxu'tyanu Ni chalyuu cha' tyanu jua'a ti, masi si'i jua'a ndiya ti' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu bi'. Pana na nga'a cha' tyanu cha' jua'a tyucui tyempo;

²¹ cua tyalaa ti sca tsa nu tye lcaa cha' cuxi nu ndu'ni cha' quiñu'u chalyuu, lcaa cha' cuxi nu laca loo ji'na. Lo'o li' tso'o tsa caca lcaa na nu ngüiñá Ni nde chalyuu, cha' stu'ba ti cua'ni lyaá Ni jil'i nu na bi' lo'o ji'na nu laca na sñi' ycui' Ni.

²² Tya lyiji caca cha' tlyu bi', pana jlo ti' na cha' ntsu'u tsa cha' ti'i, ntsu'u tsa cha' quicha ti' jil'i lcaa na nu ngüiñá ycui' Ndyosi nde chalyuu. Ñi'ya lo'o lijya ti'i jil'i sca nu cuna'a cha' cua cala ti sñi', jua'a ntsu'u cha' ti'i chalyuu juani.

²³ La cui' jua'a lo'o lcaa tya'a na nu ntsu'u Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'na, nxi'ya na ndi'i na cha' ntsu'u tsa cha' ti'i ji'na juani. Na cua nda Ni Xtyi'i ycui' Ni ji'na lo'o ndi'i na nde chalyuu, sca cha' tso'o nu nda Ni ji'na yala la laca. Laja

li' ntajatya tsa na ji' tsa tlyu bi', cha' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'na, cha' xcutsa'a Ni ji' tyucui ña'a na li'. Lo'o li' ta Ni su tyi'i na slo Ni, cha' cua laca na sñi' ycu' Ni.

²⁴ Jly ti' na cha' ngua'ni lyaá Ni ji'na, masi nga'a cha' jatya na ji' tsa tlyu bi', cha' cua'ni tye Ni cña nu ndyu'ni Ni. Sca na nu ntajatya na ji' ni, lo'o cua na'a na ji', cha' ndu'u tucua cha' bi', nga'aa nti' cha' jatya la na ji' li'; si'i na tya ntajatya na ji', na cua na'a na ji' li'.

²⁵ Pana lo'o chañi cha' tya ntajatya na ji' sca cha', li' ntsu'u cha' talo na ji', masi tya lyiji ña'a na ji', masi talo na tyiquee' ña'a cuayá' nu ña'a na ji' cha' cua ndyu'u tucua.

²⁶ Bi' cha' laca cha' nxyu-cua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'na, cha' ná nchca ji'na tsiya' ti. Ná jlo ti' na ñi'ya nu tso'o la chcu' na lo'o ycu' Ndyosi, pana Xtyi'i ycu' Ni laca nu nclu'u ji'na ñi'ya nu chcu' na lo'o Ni. Cua jlo ti' Xtyi'i ycu' Ni cha' ti' tsa cha' nu ntsu'u tyiquee na, cha' ná ndyiji ñi'ya caca chcu' na cha' bi' lo'o Ni; bi' cha' lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi nchcu' lo'o ycu' Ndyosi Sti na cuentya ji'na li'.

²⁷ Nclyotu ycu' Ndyosi lcaa ca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji' ñati. Lo'o jua'a jlo ti' Ni lcaa cha' nu nti' Xtyi'i ycu' Ni ta lo'o Ni, cha' nu lo'o ndijña nu bi' sca cha' ji' ycu' Ndyosi Sti na cuentya ji'na, stu'ba nti' Xtyi'i Ni lo'o lcaa cha' nu nclyacua ti' ycu' Ndyosi Sti

na.

Nga'aa ntsu'u nu cuxi nu caca cua'ni cha' culaya' ycu' Ndyosi ji' ñati ji' Ni

²⁸ Jlo ti' na cha' cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' ñi'ya caca lcaa cha' nu ndyaca chalyuu, cha' caca tso'o chalyuu su ndi' na si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji' Ni. Na cua ngusubi Ni ji'na juani, cha' caca na ñi'ya nu ngua ti' Ni tya clyo cha' caca na.

²⁹ Masi tya lo'o nguxana chalyuu, tya li' jlo ti' ycu' Ni tilaca laca nu tyaja'a xñi cha' ji' Ni nde loo la. Ngua ti' Ni cha' caca na ñi'ya laca Jesús, Sñi' ycu' ca Ni, ngua ti' Ni cha' caca Jesús tya'a na; quiña'a tsa tya'a sñi' ycu' Ni caca na li', pana loo la laca Jesús.

³⁰ Jua'a ngua ti' Ni tya clyo la cha' caca na, bi' cha' ngusubi Ni ji'na. Nu lo'o cua ngusubi Ni ji'na, li' ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji' Ni; nu lo'o ndye caca tso'o cresiya ji'na, li' ta Ni su tyi' na ca su tlyu ca su ntucua ycu' Ni.

³¹ Lo'o cua ndyuna na lcaa cha' tso'o bi', li' taca ñacu' na cha' ná ntsu'u nu caca xuu tya'a lo'o na, cha' ycu' Ndyosi laca nu ndi' lo'o na.

³² Ná nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji' Jesús cha' tya'achu' yu ji' cña ji' Ni jua'a ti, masi nu sca ti Sñi' ycu' Ni laca yu; nda Ni ji' yu cha' cajaa lo crusi cuentya ji' lcaa na lo'o tya'a na. Cua nda Ni lcaa cha' tso'o nu ji'

ycui' ca Ni ji'í Jesús, la cui' nu laca nu sca ti Sñi' ycui' Ni. Lo' o jua' a sca ti cuayá' nu ta Ni cha' bi' ji' na, ñi' ya lo' o nda Ni cha' bi' ji' í Sñi' ycui' Ni.

³³ Ná tucui' taca sta qui' ya ji' na lacua, cha' cua laca ngusubi ycui' Ndyosi ji' na; ycui' Ndyosi laca nu cua ngulo yabe' ji' í lcaa qui' ya nu ntsu' u ji' na.

³⁴ Ná ntsu' u nu caca xcube' ji' na li', cha' xqui' ya na cua ngujuii Jesús, xqui' ya na cua ndyu' ú yu chaca quiya'. Lo' o juani ntucua Cristo la' a tsu' cui' ca su ntucua ycui' Ndyosi, ndijña yu cha' clyu ti' ji' í ycui' Ndyosi Sti yu cuentya ji' na.

³⁵ Ni sca cha' cuxi nu ntsu' u chalyuu ná taca cua' ni cha' culaya' Cristo ji' na juani, cha' ntsu' u tsa tyiquee nu Cristo bi' ña' a Ni ji' na. Ná sca caca ji' na, masi quicha tsa na, masi ti' í ti ndi' í na chalyuu, masi xcube' tsa ngu' ji' na, masi ndyiji jbi' ña ji' na, masi tye ste' na ngusu, masi ntsu' u tsa cha' cuxi su ndi' í ti na, masi cujuii ngu' ji' na; lcaa cha' bi' ná caca cua' ni cha' culaya' Cristo ji' na.

³⁶ Ndi' ya nchcui' sca cha' nu nscua lo quityi ji' í ycui' Ndyosi:

Xqui' ya ycui' Ndyosi, cua ña' a ca hora ndyujuii ngu' ji' na.

Ndyu' ni ngu' lo' o na ñi' ya si laca na xlya', la cui' xlya' nu ndya' a lo' o ngu' ji' í slo ñati nu ndujuii ji' í.

³⁷ Masi jua' a, lye tsa ntyijiloo na ji' í nu cuxi bi'; nga' aa

nchca ji' í nu cuxi bi' culo cña ji' na tsiya' ti xqui' ya Jesús, cha' ntsu' u tsa tyiquee Ni ña' a Ni ji' na.

³⁸ Bi' cha' jlo ti' na' juani cha' nga' aa ntsu' u ni sca na nu caca cua' ni cha' culaya' ycui' Ndyosi ji' na, cha' ntsu' u tsa tyiquee Ni ña' a Ni ji' na; masi cua ngujuii na, masi tya lu' ú na, ná culaya' Ni ji' na. Ni xca ji' í ycui' Ndyosi nu ntu- cua nde cua, ni sca cui' í nu laca loo nde lo yuu, ná nchca ji' í tsiya' ti cua' ni cha' culaya' Ni ji' na. Masi chalyuu su ndi' í na juani, masi chalyuu nu caca nde loo la, ná culaya' Ni ji' na. Ná ntsu' u nu laca loo nde chalyuu nu nchca ji' í culo ji' na ya' nu Xu' na na;

³⁹ ná sca na nu ntsu' u nde cua, ná sca na nu ntsu' u nde qui' ñi ne' yuu, ná sca na tyu- cui ña' a chalyuu nu ngüiñá ycui' Ndyosi, ná caja ñi' ya nu culo ji' na ya' Jesucristo nu Xu' na na, cha' ntsu' u tsa tyiquee Ni ña' a Ni ji' na.

9

Na cua ngusubi ycui' Ndyosi ji' í ngu' judío cha' caca ngu' ñati ji' í Ni

¹ Ñati nu ntsu' u cha' ji' í lo' o Cristo laca na', bi' cha' xcui' cha' liñi ta na' lo' o cu' ma; si' i cha' cuiñi nchcui' na'. Xtyi' i ycui' Ndyosi ngua' ni cha' ngua' ya cha' hi que na', bi' cha' liñi tsa cha' nu ta na' lo' o ma juani.

² Xñi' í tsa ti' na', ti' í tsa ntsu' u tyiquee na' xqui' ya ngu' judío tya' a na';

³ tyucui tyiquee na' tyaja'a na' cha' masi tyanu yabe' nu ntsu'u ji'i ngu' bi' hichu' ycu' ca na', masi nga'aa ña'a Cristo jna' tsiya' ti nti' na', si jua'a ti taca cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' tya'a quich'i tyi na' bi'.

⁴ Laca ngu' bi' la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o cusu' Israel, ñati ji'i nu yaa chalyuu nde loo la; sca ti tañi ntsu'u ji'i ngu' lo'o jyo'o bi', lo'o jua'a cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' cha' caca ngu' bi' ñati ji'i ycu' Ni. Tlyu tsa cha' nu ngua'ni Ni, cha' ntaja'a ycu' Ni tyi'i Ni lo'o ngu' bi'. Cua ngüiñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi'; cua ngulo Ni cña ji'i Moisés, lcaa ña'a cña nu culo yu ji'i ngu' bi'; cua nda Ni cha' lo'o ngu' bi', ñi'ya nu caca lo'o cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ni; lo'o jua'a yala la nda Ni cha' lo'o ngu' bi', ñi'ya nu caca ji'i Cristo nu ntsu'u cha' caa nde loo la.

⁵ Sñi' jyo'o cusu' ji'na laca ngu' bi'. Nu lo'o ngula Cristo chalyuu ngua Ni ñati, la cui' tya'a ngu' Israel ngua yu li'. La cui' jua'a laca Cristo ycu' Ndyosi nu laca loo ji'i lcaa na tsiya' ti, bi' cha' lcaa tyempo ndu'ni tlyu ngu' ji'i Ni. Chañi tsa cha' bi'.

⁶ Si'i na ngujlyaa ti' ycu' Ndyosi cha' nu nguxquiñi Ni lo'o ngu' Israel tya sa'ni la, cha' nu cua'ni lyaá Ni ji'i ngu'; pana nu tya'a ñati ji'i jyo'o Israel nu yaa chalyuu nde loo la ni, ná lcaa ngu' bi' ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi, ñi'ya ndaquiya' ycu' jyo'o Israel

ji'i cha' bi' cua sa'ni la.

⁷ Lo'o jua'a si'i cua ña'a ca ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham nu chañi ca laca ngu' judío. Ná stu'ba ngua'ni jyo'o Abraham lo'o lcaa sñi' yu, cha' cua nda ycu' Ndyosi cha' lo'o yu tya tsubi' la ndi'ya: “Sca ti sñi' nu'u, nu Isaac ni, ji'i bi' tucua na' cha' ji'i; jua'a tucua na' cha' ji'i lcaa ñati nu tyu'ú ji'i yu tyempo nde loo la”, nacui ycu' Ndyosi ji'i Abraham.

⁸ Jua'a nchca cuayá' ti' na cha' ná caca ngu' sñi' ycu' Ndyosi sca ti xqui'ya cha' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham lo'o ji'i jyo'o Israel laca ngu'; sca ti si tyucui tyiquee ngu' jlyu ti' ngu' cha' cua'ni Ni lcaa cña nu ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o ngu' tya sa'ni la cha' cua'ni Ni, li' chañi cha' laca ngu' ñati ji'i ycu' Ni.

⁹ Nde laca cña nu cua ngüiñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham cua sa'ni li': “Chaca yija tyaa na’”, nacui Ni ji'i Abraham. “Hasta ca li' ta na' sca sñi' nu'u lo'o ma' Sara.”

¹⁰ Cua nchcui' ycu' Ndyosi cha' bi' lo'o nu Isaac bi'. Cloyo' jyo'o cusu' Isaac bi' ngua naa Rebeca. Lo'o li' ngula tucua tya'a sñi' nu Rebeca bi' lo'o sca ti sti ngu'.

¹¹⁻¹³ Masi tya lyiji cala nu sube bi', tya lyiji cuna ngu' ni sca cha' tso'o, ni sca cha' cuxi, li' ndacha' ycu' Ndyosi ji'i Rebeca: “Nu cala cloyo ni, bi' caca msu ji'i nu cuañi' la”, nacui Ni. Ndi'ya cha' nu nscua lo quityi lo'o nchcui' ycu' Ndyosi ji'i tyucuaa nu sube bi': “Tyaca'a tsa Jacob

'na", nacui Ni, "pana nga'aa ndiya ti' na' jil'i Esaú tsiya' ti". Jua'a ndyanu cha', cha' ntsu'u chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi cha' subil' Ni jil'i cua ña'a ca ñatil' nu nti' ycuil' Ni; si'i xquiyá' cña nu ndyu'ni ti na caca na ñatil' jil'i ycuil' Ndyosi lacua.

14 ¿Ha tso'o ñacuil' na cha' ná liñi ndu'ni ycuil' Ndyosi lacua? Ná taca chcuil' na jua'a.

15 Nde laca cha' nu nda Ni lo'o Moisés tya sa'ni la: "Cua ña'a ca ñatil' nu nti' na' cua'ni tya'na ti' na' jil'i, bil' laca ñatil' nu cua'ni tya'na ti' na' jil'i", nacuil' Ni. "Tso'o nti' na' ña'a na' jil'i cua ña'a ca ñatil' nu ntsu'u tyiquee na' ña'aa jil'i."

16 Bil' cha' laca cha' si'i na ndu'ni clyu ti' ycuil' Ndyosi jil'na xquiyá' cha' nu ndiya ti ti' na jil'i Ni, si'i na ndu'ni clyu ti' Ni jil'na xquiyá' cha' nguula tsa ndyu'ni na cña jil'i Ni; laca cha' tya'na ti ti' Ni ña'a Ni jil'na, bil' cha' ngua'ni lyaá Ni jil'na.

17 Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu', la cui' cha' nu nda ycuil' Ndyosi lo'o jyo'o rey jil'i ngu' Egipto nu ngua li': "Cua nda na' chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u rey", nacuil' Ni, "cha' caca cuayá' ti' nu'u cha' nguula tsa cña nu ndu'ni na' chalyuu. Lo'o jua'a caca cuayá' ti' ñatil' tyucuil' ña'a chalyuu tilaca laca na'", nacuil' Ni jil'i rey bil'.

18 Ca cuayá' ti' na li', cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni jil'i cua ña'a ca ñatil' nu nti' Ni cua'ni tya'na ti' Ni jil'i; jua'a ndacu' Ni cha' jil'i cua ña'a ca ñatil' nu

ntil' ti Ni tacu' Ni cha' jil'i, cha' nga'aa cuna ngu' cha' jil'i Ni.

19 ¿Ni cha' laca nsta ycuil' Ndyosi quiyá' jil'i ñatil' chalyuu lacua, si jua'a ná nchca jil'na tsiya' ti cua'ni na xi xa' la cha', si jua'a cua laca ngusubil' ycuil' Ndyosi jil'i ña'a ñatil' nu nti' ti Ni jil'i?

20 Pana na nu laca na ñatil' chalyuu ti, ná tso'o si xlyú na cha' jua'a hichu' ycuil' Ndyosi. Ñi'ya laca sca quityu' ni, ná nchca jil'i quityu' bil' xlyú cha' hichu' ñatil' nu ngüiñá jil'i lo'o yuu; ná nchca chcuil' quityu' bil' ndi'ya: "¿Ni cha' laca ngüiñá nu'u jna' jua'a?"

21 Ntsu'u chacuayá' jil'i cuityi yuu cha' cuiñá ma' na laca nu nti' ma' cuiñá ma' lo'o yuu jil'i. Taca jil'i ma' cuiñá ma' sca quityu' tso'o nu quiña'a nga'a, lo'o jua'a taca jil'i ma' cuiñá ma' sca quityu' nu canta' ti ña'a, si jua'a nti' ma'; masi lo'o la cui' tya'a yuu ndya' nu tso'o bil', lo'o jua'a ndya' nu canta' ti bil'.

22 Ngua ti' ycuil' Ndyosi culu'u Ni jil'na ñi'ya ña'a xcube' Ni jil'i ñatil' cuxi, cha' ca cuayá' ti' na cha' nguula tsa cña nu ndu'ni Ni. Ndalo tsa tyiquee Ni jil'i ñatil' cuxi bil', masi cua ntsu'u tsa chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi cha' ca ñasi' Ni jil'i ngu', cha' jua'a cuityi Ni jil'i ngu' tsiya' ti.

23 Pana ngua ti' Ni cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o na, cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni jil'na. Tya tsubil' la cua ngusubil' ycuil' Ndyosi jil'na,

cha' lo'o na caja cha' tso'o nu ntsu'u ji' ycuí' Ndyosi ji'na.

²⁴ Ñati ji' ycuí' Ndyosi laca na; stu'ba ti ngusubi Ni ji'na, masi laca na ngu' judío, masi laca na ngu' xa' tsu'.

²⁵ Bi' laca cha' nu nguscua jyo'o Oseas lo quityi, nu lo'o nacui ycuí' Ndyosi ndi'ya:

Cusubi na' ji' ñati nu caca ñati jna', masi si' jua'a ngua ngu' nquicha';

la cui' ñati nu ná ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji' nquicha',

la cui' ngu' bi' tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji' ngu' juani, nacui Ni.

²⁶ Lcaa quichi su nacui ji' ngu' bi' tya tsubi' la: "Si' ñati ji' ycuí' Ndyosi laca ma",

ca bi' ñacui ji' ngu' juani: "Sñi' ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca laca ma".

²⁷⁻²⁸ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nchcui' jyo'o Isaías ji' ngu' Israel ndi'ya: "Ná ndu'ni cha' masi quiña'a tsa ñati tyu'ú ji' Israel nde loo la; masi ñi'ya laca yusi nu ndi' to' tyujo'o, tsa lo cua tya'a ñati caca na. Cua nacui ycuí' Ndyosi nu Xu'na na cha' yala ti cuityi Ni ji'na nu lo'o xcube' Ni ji'na, pana tya tyanu xi tya ñati tya'a na nu cua'ni lyaá Ni ji'na."

²⁹ La cui' jua'a nchcui' Isaías chaca cha' ndi'ya:

Tya sa'ni la ndye cha' tsiya' ti ji' ngu' quichi Sodoma lo'o ji' ngu' quichi Gomorra;

la cui' jua'a taca cua'ni tye ycuí' nu Xu'na na ji'

lcaa ngu' Israel tya'a na.

Pana cua nda Ni chacuayá' clyaá tucua sna tya'a ti ngu' tya'a na, xqui'ya cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na.

Ná ntaja'a ngu' judío xñi ngu' cha' tso'o nu nda Jesu-cristo lo'o ngu'

³⁰ Ndi'ya ñacui na lacua: Cua ngua tso'o cresiya ji' ngu' xa' tsu' cuentya ji' ycuí' Ndyosi, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji' Jesús, masi si' ngu' judío laca ngu' bi'; ngua tso'o cresiya ji' ngu' bi' xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi, si' na ngua'ni tsa ngu' cña cha' caca tso'o cresiya ji' ycuí' ca ngu'.

³¹ Pana nu ngu' nu ngutu'ú ji' jyo'o Israel ni, ná ngujui ñi'ya caca tso'o cresiya ji' ngu' cuentya ji' ycuí' Ndyosi; cua ndyuna ngu' cha' nu nda Ni lo'o ngu' nquicha', pana ná ndaquiya' ngu' lcaa cha' bi'.

³² ¿Ni cha' laca ná ngua tso'o cresiya ji' ngu' judío lacua? Laca cha' ná jlya ti' ngu' cha' taca ji' Jesús cua'ni cho'o ji' cresiya ji' ñati. Nti' nu ngu' judío bi' cha' caca tso'o cresiya ji' ngu' cuentya ji' ycuí' Ndyosi laja lo'o ndyu'ni ti ngu' cña nu ngulo jyo'o Moisés ji' ngu'. Ngua cuxi cha' ji' ngu' li', ñi'ya laca si cua nclýú ti' ngu' chu' sca quee nu ntsiya cla'be tyucui su ndya'a ngu'.

33 Cha' jil'i quee bi' nscua sca cha' lo quityi cusu', nu nchcui' ndi'ya:

Sta na' sca quee nu xtyii tyucui su ndya'a ngu' Israel, ngu' quich'i Si6n bi', nacui ycui' Ndyosi. Jes6s laca ñi'ya laca quee bi', lo'o jua'a ta Jes6s sca cha' tyuju'u ti' jil'i ngu' bi'; tyuu tya'a ngu' bi' ca tyuju'u ti' ngu' xqui'ya Jes6s bi'. Pana n6 ntsu'u cha' caca taja ti' ngu' jil'i Jes6s, si cua ngusñi ngu' cha' jil'i.

10

1 Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jes6s, tyucui tyiquee na' lye tsa nchcui' tya'na na' lo'o ycui' Ndyosi, cha' cua'ni lya6 Ni jil'i ngu' judio tya'a na'.

2 Liñi tsa cha' nu chcui' na' jil'i ngu' bi', cha' tso'o tsa ndu'ni tlyu ngu' jil'i ycui' Ndyosi nquicha', pana n6 jlo tso'o ti' ngu' ñi'ya laca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu';

3 n6 nchca cuay6 ti' ngu' bi' ñi'ya ndu'ni Ni cha' ca tso'o cresiya jil'i ñati' cuentya jil'i ycui' Ni. Xa' ña'a nti' ngu' bi'; cha' jil'i ycui' ca ngu' nclyana ngu' ñi'ya caca tso'o cresiya jil'i ngu', cha' n6 ntaja'a ngu' jlyu ti' ngu' jil'i cña nu ndyu'ni ycui' Ndyosi.

4 Pana cua ñaa Jes6s chalyu juani, cua ngusñi na cha' jil'i yu, bi' cha' taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycui' Ndyosi; nga'aa nti' cha' taquiya' tsa na cha' cusu' nu cua nda jyo'o Moisés bi', cha'

si jua'a taca ca tso'o cresiya ji'na.

5 Ndi'ya laca cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi lo'o nchcui' yu ñi'ya caca tso'o cresiya ji'na, si taquiya' na lcaa cha' cusu' bi': "Tso'o ti tyil'i na chalyuu, si cua'ni na lcaa ca cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na". Jua'a nchcui' quityi bi'.

6 Pana chaca cha' nscua lo quityi ñi'ya caca ca tso'o cresiya ji'na lo'o xñi ti na cha' jil'i Jes6s; ndi'ya nchcui' quityi bi': "N6 nga'a cha' tsa na tsaana na jil'i Cristo ca su ntucua ycui' Ndyosi nde cua", nacui quityi, "cha' tyaa lo'o na jil'i Cristo nde lo yuu.

7 N6 nga'a cha' tsa na tsaana na jil'i Cristo ca su ntsiya jyo'o", nacui quityi, "cha' tyaa lo'o na jil'i nde lo yuu chaca quiya'."

8 Ndi'ya ntsu'u cha' lo'o jlyu ti' na jil'i Ni: "Caca tsa ntsu'u cha' jil'i Jes6s ji'na. Taca tyu'u cha' jil'i Cristo nde tu'ba na, taca tyu'u cha' bi' nde ne' cresiya ji'na." Bi' laca cha' tso'o nu ta na lo'o ngu', cha' taca cua'ni lya6 Ni ji'na jil'i nu cuxi, si chañi cha' xñi na cha' jil'i Jes6s.

9 Tsa bi' ti cha' nti', cha' cacha' na jil'i ngu' cha' Jes6s laca nu Xu'na na, lo'o jua'a tyucui tyiquee na jlyu ti' na cha' ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndyu'6 Jes6s chaca quiya' ca su nguatsi'. Li' taca jil'i Ni cua'ni lya6 Ni ji'na,

10 cha' nde ne' cresiya ji'na ntsu'u cha' jil'i Jes6s nu cua ngusñi na, lo'o la cui' jua'a

nde tu'ba na ntsu'u cha' jil̄i Jesús nu nchcui' na lo'o ñati; li' taca ca tso'o cresiya jil̄i na cuentya jil̄i ycui' Ndyosi, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni jil̄i na jil̄i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu.

11 Cua nscua chaca cha' lo quityi jil̄i ycui' Ndyosi ndi'ya: “Ni tsaca na, tya'a ngusñi na cha' jil̄i ycui' Ndyosi, ná ntsu'u cha' caca taja ti' na jil̄i Ni li'”. Jua'a nchcui' quityi.

12 Sca ti cuayá' tyacua cha' bi' jil̄i ngu' judío, la cui' jua'a tyacua cha' bi' jil̄i ngu' xa' tsu', cha' sca ti ycui' Ndyosi nu Xu'na na laca loo jil̄i lcaa ñati chalyuu; sca ti cuayá' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o lcaa ñati nu jña cha' clyu ti' jil̄i ycui' Ni chacuayá' jil̄i Jesús.

13 Ndi'ya ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu': “Cua'ni lyaá Ni jil̄i lcaa ñati nu jña cha' clyu ti' jil̄i Ni chacuayá' jil̄i ycui' nu Xu'na na”.

14 Pana ná caca chcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi chacuayá' jil̄i Jesús si bilya xñi ngu' cha' jil̄i yu; jua'a ná caca xñi ngu' cha' jil̄i Jesús si bilya cuna ngu' cha' bi'; ni ná caca cuna ngu' cha' bi' si bilya caja ñati nu ta cha' bi' lo'o ngu'.

15 Pana ná tucui caca jil̄i tsa cha' ta cha' bi' lo'o xa' la ngu' si ná culo Ni cña jil̄i cha' tsa. Ndi'ya nchcui' quityi cusu': “Tso'o tsa nti' na lo'o tyalaa ngu' slo na cha' ta ngu' cha' tso'o jil̄i ycui' Ndyosi lo'o na, cha' culu'u ngu' ñi'ya caca cha' ti ti tyi'i tyiquee na”. Jua'a nchcui' quityi.

16 Ná ndyuna tso'o lcaa ñati

cha' nu nda na lo'o ngu', nu lo'o ndacha' na jil̄i ngu' ñi'ya cua'ni lyaá Ni jil̄i ñati. La cui' jua'a ngua lo'o jyo'o Isaías cua sa'ni. “Ndyosi Xu'na ya, ná tucui ndu' tsiya' ti nu ngusñi cha' jinu'u nu nchcui' ya lo'o ngu'”, nacui' jyo'o bi'.

17 Pana nu na ni, cua ngusñi na cha' jil̄i Jesús nu ngua tya clyo, tya lo'o ndyuna na cha' tso'o nu cua nchcui' ngu' lo'o na cha' jil̄i Cristo.

18 Nti' na' xcuane na' sca cha' jil̄i cu'ma: ¿Ha bilya cuna ngu' judío cha' jil̄i Cristo lacua? Cua ndyuna ngu', cha' cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Tyucui ña'a chalyuu nguañi cha' nu nda ngu' lo'o; lcaa sel̄i ndyalaa cha' nu nchcui' ngu', masi ca su cua tyijyu' la cua ndyalaa cha' bi'.

Jua'a nchcui' quityi.

19 Chaca cha' xcuane na' jil̄i ma li': ¿Ha ná nda ngu' judío cuentya ñi'ya ndyu'u cha' bi' lacua? Sa'ni tsa nguscua jyo'o Moisés cha' jil̄i ngu' bi', ndi'ya nchcui' quityi bi'.

Cua'ni na' cha' caca liye' ti' ma ña'a ma jil̄i xa' ñati nu si'i ñati tso'o laca ngu' nti' ma, nacui' Ni.

Nacui' ma cha' ple tsa ngu'; ná nchca cuayá' ti' ngu', nti' ma.

Ta na' cha' ñasi' ti' jil̄i ma, xqui'ya cha' cua ngusñi ñati bi' cha' jna'; masi cu'ma ni, ná nti' ma cuna ma cha' jna', nacui' Ni.

20 Lo'o jua'a liñi tsa cha' nu nda jyo'o Isaías nu ngua sa'ni cuentya ji'i ycu'i Ndyosi:

La cui' ñati nu bilya clyana ngu' cha' 'na, cua ngu-jui cha' jna' ji'i ngu' juani, nacui Ni.

Masi bilya jña ngu' sca cha' tso'o jna', cua nclyu'uloo na' ji'i ngu' bi' juani.

21 Pana xa' ña'a nguscua jyo'o Isaías cha' ji'i ngu' Israel: "Tyucui tsa ngusi'yana na' ji'i ngu'", nacui Ni, "pana ná ndaquiya' ngu' bi' 'na tsiya' ti; xcui' na nxuu tya'a ti ngu' lo'o na'". Jua'a nchcui' quityi.

11

Si'i lcaa ngu' judío nu ngxu'tyanu ngu' ji'i ycu'i Ni

¹ Ná nti' ycu'i Ndyosi tsiya' ti culaya' Ni ji'i ngu' judío, cha' laca ngu' ñati ji'i ycu'i Ni. Lo'o jua'a ycu'i na' laca na' ngu' judío, cha' sca ti lo tañi na' lo'o jyo'o Abraham; laca na' tya'a jyo'o cusu' Benjamín.

² Nu ngua sa'ni ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i ngu' Israel, cha' caca ngu' ñati ji'i Ni; juani nga'aa culaya' Ni ji'i ngu' bi'. ¿Ha ná ntsu'u ti' mā cha' nu nscua lo quityi cuentya ji'i nu Elías bi'? Sca jyo'o cusu' nu nda cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati sa'ni ngua jyo'o Elías bi'; pana nu lo'o nchcui' Elías lo'o ycu'i Ndyosi, ngusta yu qui'ya ji'i ngu' Israel ndi'ya:

³ "Ndyosi Xu'na na', cua ndyujui' ngu' bi' ji'i lcaa ñati

nu laca tu'ba jinu'u", nacui nu Elías bi'. "Cua ngüityi ngu' ji'i lcaa su tlyu su ndu'ni tlyu ya jinu'u nquicha'. Chaca tya na' ndyanu na' juani; lo'o jua'a na', cujuui' ngu' jna' cua nti' ngu'", nacui yu ji'i ycu'i Ndyosi.

⁴ Li' nguxacui Ni cha' ji'i yu bi': "Ná cube ti' nu'u. Tya ndu tya chcati mil tya'a ngu' qui'yu nu caca cña 'na, ñati nu bilya tyu sti' slo lcu'i jo'ó Baal", nacui Ni ji'i Elías.

⁵ La cui' jua'a laca tyempo juani, si'i lcaa ngu' judío nu ngxu'tyanu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi; tya ndi'i xi ñati nu cua ngusubi Ni ji'i, xqui'ya cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati bi'.

⁶ La cui' jua'a tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na. Si'i na clyaa na' ji'i nu cuxi xqui'ya sca cña nu ngua'ni ycu'i ca ti na, cha' ná ntsu'u cha' ñacui na cha' ycu'i Ndyosi ngua'ni lyaá ji'na si' cua ngua'ni lyaá na ji'i ycu'i ca na, nti' na.

⁷ Ndi'ya ngua li': Ná lcaa ngu' Israel ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' cha' ca tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, ñi'ya ngua ti' ngu' cha' cua'ni ngu'. Ñati nu ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i ni, ngu'ji ñi'ya caca cha' bi' ji'i ngu'; pana nu xa' la tya'a ngu' Israel bi', tsa tyempo ti ndyacui' jyaca ngu'.

⁸ Ndi'ya nchcui' quityi cusu' cha' ji'i ngu' bi': "Nga'aa nda ycu'i Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ngu' bi'.

Laca ngu' bi' ñi'ya si ntsu'u cloo ngu', pana ná sca na ña'a ngu' tsiya' ti; laca ngu' ñi'ya si ntucua jyaca ngu', pana ná nduna ngu' tsiya' ti. Lo'o jua'a ña'a ti ndu'ni ngu' bi' juani."

⁹ La cui' tya'a cha' nda jyo'o rey David, lo'o nacui yu ndi'ya:

Quiña'a tsa cha' tso'o ngusta ycui' Ndyosi lo mesa ji'i ngu' Israel, pana cua ngunu'u cresiya ji'i ngu' xqui'ya cha' tso'o bi';

bi' cha' nchcabe' Ni ji'i ngu', ñi'ya laca si na cua ndyú ngu' ne' sca lco'o, ñi'ya laca si na cua nclyú ngu' cha' ntyucua quee quiya' ngu'.

¹⁰ Tso'o si caca cuityi' ti ngu', cha' nga'aa caca ña'a ngu';

tso'o si caja cña ti'i ji'i ngu', cha' catsa hichu' ngu' tsiya' ti.

Jua'a nscua lo quityi bi'.

Ñi'ya cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' xa' tsu'

¹¹ Chaca cha' ñacui na' juani: Nu lo'o nclyú ngu' judío bi', si'i na ngua cuxi ji'i ngu' tsiya' ti; xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ngujui la xi tyempo ji'i ngu' xa' tsu' cha' clyana ngu' ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu'. Cua nti' ycui' Ndyosi cha' ña'a ngu' judío ñi'ya ngusñi ngu' xa' tsu' cha' ji'i ycui' Ni, lo'o li' ña ngu' judío cha' clyu ti' ji'i

ycui' Ni cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ycui' ca ngu'.

¹² Jua'a ngua cha' tso'o la ndyuna ngu' tyucui ña'a chalyuu cha' ji'i ycui' Ndyosi, masi cha' cuxi ngua'ni ngu' judío bi'. La cui' jua'a ngua tso'o la cha' ji'i ngu' xa' tsu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi, masi ngua cuxi la chalyuu ji'i ycui' ngu' judío. Bi' cha' tlyu tsa cha' tso'o caca, nu lo'o xcutsa'a Ni tyiquee cua ña'a ca ngu' judío lo'o xñi ngu' cha' tso'o nu ji'i Jesús.

¹³ Lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' ni, nti' na' ta na' xi cha' lo'o ma. Ycui' Ndyosi laca nu ngusubi 'na, cha' tsa'a na' ta na' cha' ji'i Jesús lo'o cu'ma nu ndi'i ma xa' tsu'. Nhcui' na' lo'o cu'ma jua'a, xqui'ya cha' ndulo tsa cña nu nda Ni 'na.

¹⁴ Nti' tsa na' cha' lo'o xi ngu' judío tya'a na' ña ngu' ji'i ycui' Ndyosi, cha' ta Ni la cui' ti cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma ji'i ngu' judío bi', cha' caca cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi'.

¹⁵ Nu lo'o ngulaya' Ni ji'i ngu' judío, li' ngua'ni Ni cha' caca stu'ba cha' ji'i ycui' Ni lo'o ngu' xa' tsu'. Tso'o la tsiya' ti caca cha' lo'o quiñi cha' ji'i Ni lo'o ngu' judío chaca quiya', cha' li' caca ji'i lcaa ñati' ñi'ya laca si xa' ta Ni chalyuu ji'i ñati' nu cua ngu-juui.

¹⁶ Cuentya ji'i ngu' judío ni, na ji'i ycui' Ndyosi laca sca xlyá nu ndya' tya clyo, lo'o li' si cua nda ngu' tsa lo cua ji'i Ni, na ji'i ycui' Ni laca ña'a tsaca ngulu' scua xlyá bi'. La

cui' jua'a laca lo'o sca yaca nu ndyataa ngu' cha' caca cuentya ji'i ycu' Ndyosi; lo'o caluu yaca bi', lo'o cuentya ji'i ycu' Ni caca lcaa sta' yaca bi'. Ndi'ya ndyu'u tyucuaa cha' bi', cha' ñi'ya ngua jyo'o Abraham ñati ji'i ycu' Ndyosi cha' ngusñi yu cha' ji'i Ni, jua'a laca lcaa ñati chalyuu ñati ji'i ycu' Ndyosi, nu lo'o xñi ngu' cha' ji'i Ni.

17 Laca ngu' judío ñi'ya si laca ngu' sca yaca cuiñii, sca yaca olivo ni. Na cua ngusi'yu ycu' Ndyosi ji'i tyuu tya'a sta' yaca bi', ngulotsu' Ni ji'i sta' yaca bi' li'; pana juani la cui' ca su ngutucua sta' yaca bi' nquicha', ndacua ngusca' Ni tyuu tya'a sta' yaca quixi', cha' xñi ca'a sta' yaca quixi' bi' ji'i yaca cuiñii bi'. Ñi'ya laca sta' yaca quixi', jua'a laca cu'ma ngu' xa' tsu', cha' cua ngujui la cui' cha' tso'o ji'i ma, ña'a cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' judío. Laca ma ñi'ya laca si sca ti suu yaca laca ma lo'o ngu' judío, si sca ti si'ye laca ma lo'o ngu' bi'.

18 Bi' cha' ná tso'o laca si culacua ti' ma cha' tso'o la cu'ma, cuxi la ngu' judío, nu ngu' nu laca ñi'ya laca sta' ycu' yaca. Si jua'a nti' ma, tso'o la si tyi'u ti' ma cha' si'i cu'ma nu ndyu'ni cu'ú ma ji'i suu yaca bi', la cui' suu bi' laca nu nda cha' tso'o ji'i cu'ma.

19 Ná tyiquee' ñacui ma 'na: "Ca su ngusi'yu Ni ji'i sta' yaca bi', ca bi' ngujui su xñi ca'a ya ji'i yaca olivo bi'", ñacui ma.

20 Chañi cha' ji'i ma. Pana ndi'ya laca cha': cua ngulotsu' ycu' Ndyosi ji'i ngu' judío ji'i yaca bi', xqui'ya cha' ná ngusñi ngu' cha' ji'i Ni; pana cu'ma ni, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i ycu' Ni, bi' ti cha' cua ngujui chacuayá' ji'i ma cha' xñi ca'a ma ji'i yaca bi' ca su ntucua ma juani. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o ngu' judío bi'. Culacua tso'o ti' ma xi.

21 Ná ngua'ni ycu' Ndyosi cha' clyu ti' ji'i ngu' judío, ngu' nu laca sta' ycu' yaca bi'; ngusi'yu cu' Ni ji'i sta' bi'. Lo'o jua'a ná cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i cu'ma, si jua'a xtyanu ma ji'i ycu' Ni.

22 Cui'ya ma cuentya lacua, cha' taca ji'i Ni cua'ni tso'o Ni lo'o ñati, lo'o jua'a xa' tyempo taca ji'i Ni cua'ni tyaala Ni ji'i ñati, si jua'a nti' Ni. Tyaala tsa ngua'ni Ni lo'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i ycu' Ni; lo'o jua'a tso'o ti cua'ni Ni lo'o cu'ma, si ña'a ti taquiya' ma ji'i Ni nu ndyu'ni tsa cha' tso'o lo'o ma. Si nga'aa taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' Ni, la cui' jua'a culaya' Ni ji'i ma li'.

23 Pana xa' quiñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' judío, si xcutsa'a ngu' bi' cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu', si taquiya' ngu' ji'i ycu' Ni chaca quiya'. Li' xñi ca'a ngu' ji'i suu yaca bi' chaca quiya', la cui' se'i bi' su ngutucua ngu'; taca ji'i ycu' Ndyosi sta tso'o Ni ji'i ngu' judío chaca quiya' ca la cui' su tso'o su

ngutucua ngu' clyo.

²⁴ Ná stu'ba cha' ji'í m̄ lo'o ngu' judío cua sa'ni la. Na cua ngulotsu' ti Ni ji'í m̄ ca su ngutucua m̄ lo sca suu yaca quixi'; li' cua ngusca' Ni ji'í m̄, cha' x̄ni ca'a m̄ ji'í suu yaca cuiñii bi'. Pana si'í jua'a ndyaluu yaca bi' clyo. Lo'o nu ngu' judío ni, ná tlyu cña masi xa' sca' Ni ji'í ngu' lo la cui' suu yaca su ngutucua ngu' tya clyo; yala ti x̄ni ca'a ngu' ji'í suu yaca bi' chaca quiya', cha' sta' ycuí' yaca bi' laca ngu'.

Lo'o cua'ni lyaá Ni ji'í lcaa ngu' judío

²⁵ Cu'm̄ ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, nti' na' cha' caca cuayá' ti' m̄ cha' tucui re, sca cha' ji'í ycuí' Ndyosi nu ntsu'u cuatsi' ti nquicha'; lo'o caca cuayá' ti' m̄ cha' re, nga'aa chcuí' m̄ cha' tyixi lo'o ngu' judío li'. Ndi'ya laca cha': Quiña'a tsa tya'a ngu' judío ntsu'u nu ndyacú' hique ngu' tsiya' ti, cha' ná caca cuna ngu' cha' ji'í Jesús; ña'a cuayá' nu tye cuna lcaa ngu' xa' tsu' nu nga'a cha' x̄ni cha' ji'í Jesús,

²⁶ li' cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji'í lcaa ngu' nu chañi ca tya'a ñati ji'í Israel. Ndi'ya nscua cha' lo quityi cusu':

Tyaa nu cua'ni lyaá ji'í m̄, nde quichi Sión bi' tyu'u yu caa yu.

Culotsu' yu bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'í ngu' Israel tya'a yu,

²⁷ lo'o li' cuityi na' lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu' bi', nacui ycuí' Ndyosi.

Li' tyu'u tucua cha' nu nguxquiñi na' lo'o ngu' bi' nu ngua sa'ni.

Jua'a nchcuí' quityi.

²⁸ Tya'a cusuu ycuí' Ndyosi laca ngu' judío juani, xqui'ya cha' ná jlyu ti' ngu' cha' chañi cha' cua ngua'ni lyaá Ni ji'í ngu'; bi' cha' cua ngujui la xi tyempo ji'í cu'm̄ ngu' xa' tsu', cha' x̄ni m̄ cha' ji'í Jesucristo xqui'ya ngu' judío. Pana ña'a ti tya ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'í ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngusubi Ni ji'í jyo'o cusu' ji'í ngu' bi' tya clyo cha' caca ngu' ñati ji'í Ni.

²⁹ Ná tya'achu' ycuí' Ni ji'í sca cha' nu cua nda Ni lo'o na, ná culaya' Ni ji'í sca ñati nu ntsu'u cha' ji'í lo'o ycuí' Ni.

³⁰ Lo'o jua'a cu'm̄, ná ndaquiya' m̄ cha' ji'í ycuí' Ndyosi cua sa'ni la; pana tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'í m̄ nu lo'o nga'aa jlyu ti' ngu' judío ji'í Ni.

³¹ Masi ná ndaquiya' ngu' judío bi' ji'í ycuí' Ndyosi juani, pana la cui' jua'a cua'ni tya'na ti' ycuí' Ndyosi ji'í ngu' bi' ca nde loo la, ñi'ya nu ndu'ni tya'na ti' Ni ji'í m̄.

³² Sca ti cuayá' ngxu'tyanu Ni ji'í lcaa ñati chalyuu cha' ná taquiya' ngu' ji'í ycuí' Ni, si jua'a nti' ngu', cha' jua'a ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' ji'í Ni tsiya' ti. Pana tiya' la li' caca ji'í ycuí' Ni cua'ni tya'na ti' Ni ji'í ngu' lo'o clyana ngu'

ji'i Ni chaca quiya'.

³³ Tlyu tsa cha' tso'o ndyu'u ca slo ycu'i' Ndyosi; lcaa cha' nchca cuayá' ti' Ni, lcaa cha' jlo ti' ycu'i' Ni. Sca ti ycu'i' Ndyosi jlo ti' na ca laca nu liya nde loo la, sca ti ycu'i' Ndyosi jlo ti' na laca nu ndu'ni ycu'i' Ni. Ndi'ya cha' nscua lo quityi cusu' cuentya ji'i cha' bi':

³⁴ “¿Tilaca caca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' nu ca'ya hique ycu'i' Ni? ¿Ha ntsu'u ñati nu nchca ji'i ta sca cui' lo'o ycu'i' Ndyosi?”

³⁵ Ná caja ñi'ya nu ta na sca na nu ña ycu'i' Ni, cha' tiya' la tya Ni caya' ji'i ji'na.”

³⁶ Lcaa na nu ntsu'u chalyuu, na ji'i ycu'i' Ndyosi laca bi', cha' cua ngüiña ycu'i' Ni lcaa na, cha' caca bi' cña ji'i Ni. Nga'aa caca tye cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i' Ndyosi. Lo'o jua'a chañi tsa cha' bi'.

12

Ta na tyucui ña'a na ji'i ycu'i' Ndyosi cha' xcui' na tyi'i na chalyuu cuentya ji'i Ni

¹ Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, xqui'ya cha' lye tsa ndu'ni tya'na ti' Ni ji'na, bi' cha' nchcui' na' lo'o ma juani. Ta ma tyucui ña'a ma ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' cua'ni ma cua ña'a ca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ma nde chalyuu; ta ma tyucui ña'a ma ji'i Ni cha' xcui' na tyi'i ma chalyuu cuentya ji'i ycu'i' Ni, cha' laca ma ñi'ya nti' sca msta lu'ú ti. La cui' jua'a nti' ycu'i' Ndyosi, cha' laca ma ñati ji'i

Ni. Na cua laca ntsu'u cha' cua'ni ma jua'a.

² Nga'aa ta ma tyempo cha' tatsaa ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cha' cuxi; xa' ña'a tyi'i ma chalyuu juani, cha' cua nchcutsa'a Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma. Bi' cha' caca cuayá' ti' ma cua ña'a ca cña nu nti' ycu'i' Ndyosi cha' cua'ni ma: ña'a cña laca nu tso'o la cha' cua'ni ma, ña'a cña nu ndiya la ti' ycu'i' Ndyosi ji'i, ña'a cña nu tyu'u tso'o la ji'i ma su cua ndye cha' bi'; lcaa cha' bi' caca cuayá' ti' ma li'.

³ Tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycu'i' Ndyosi lo'o na', nu lo'o nda Ni cña jna'; bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o ma juani, cha' nga'aa cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati. Nga'a cha' culacua ti' ma cha' lcaa cña nu cua nchca ji'i ma juani, Cristo ngua'ni cha' caca ji'i ma, nu lo'o ngusñi ma cha' ji'i Ni.

⁴ Tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' scaa na, pana scaa cña ntsu'u ji'i scaa tyijya bi'.

⁵ Lo'o jua'a laca na, lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' masi tyuu tsa ngu' tya'a na, pana sca ti taju ñati laca na lo'o tya'a na; sca ti ñati laca tsaca na, pana lcaa na stu'ba ti ntsu'u cha' ji'na lo'o tya'a na.

⁶ Xi xa' la cña nchca cua'ni sa scaa na, ña'a cña nu nda Ni chacuayá' cha' cua'ni scaa na, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Nu lo'o ntsu'u ngu' tya'a ma nu

nchca jil'i ngu' chcu' ngu' sca cha' nu nti' ycu' Ndyosi ta Ni lo'o ma, bi' cña cua'ni ngu' lacua. La cui' ñi'ya nduna ngu' bi' cha' nu nda ycu' Ndyosi, ñi'ya ngusñi ngu' cha' bi', la cui' jua'a ta ngu' cha' bi' lo'o ma.

7 Lo'o nchca jil'i tsaca ma xtyucua ma jil'i tya'a ma, tyucui tyiquee ma xtyucua ma jil'i ngu' bi' lacua. Lo'o nchca jil'i tsaca ma culu'u ma cha' liñi jil'i tya'a ma, tyucui tyiquee ma culu'u ma cha' bi' jil'i ngu' lacua.

8 Nu lo'o ta ma sca cui' cuentya jil'i ycu' Ndyosi lo'o ngu', tyucui tyiquee ma ta ma cha' bi' lacua. Nu lo'o ta ma cha' xlya'be jil'i ngu', tyucui tyiquee ma ta ma cha' tso'o jil'i ngu' lacua. Si laca ma loo jil'i ngu' tya'a ma, cui'ya ma cuentya cha' tso'o ti cua'ni ma lacua. Nu lo'o cua'ni tya'na ti' ma jil'i ngu', tso'o ti caca tyiquee ma laja lo'o cua'ni ma cña bi' cuentya jil'i ngu' li'.

Ñi'ya nu tso'o la tyi'i na chalyuu si ñati jil'i ycu' Ndyosi laca na

9 Cua'ni ma cha' tso'o tsa caca tyiquee ma ña'a ma jil'i xa' la ñati, cha' si'i sca cha' nu nda ti ma laca bi', nu lo'o chcu' tso'o ma lo'o ngu', masi lo'o cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu'. Nga'aa taquiya' ma jil'i cha' cuxi, tyucui tyiquee ma clyana ma jil'i cha' tso'o.

10 Ndi'ya caca tyiquee ma ña'a ma jil'i ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'i ma lo'o Cristo: caca ñi'ya si laca ngu' bi' tya'a

ngula ma tsiya' ti; bi' cha' cua'ni chi' ma loo tya'a ma, xti ti cha' tyu'u tyiquee ycu' ca ma li'.

11 Ná cua'ni taja ma lo'o cua'ni ma cña jil'i ycu' Ndyosi; na cua ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ca ne' cresiya jil'i ma, bi' cha' caca tlyu tyiquee ma cha' cua'ni la ma cña bi'.

12 Ndu'ni cha' tso'o tsa caca tyiquee ma lo'o jatya ma jil'i ycu' Ndyosi cha' caa Ni cua'ni lyaá Ni jil'i ma. Ná xtyanu ma jil'i cha' bi', masi ti'i tsa xcube' ngu' jil'i ma su ndi'i ma chalyuu. Lcaa tsa chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi Sti na.

13 Nu lo'o lyiji sca na jil'i sca ngu' tya'a ngusñi ma cha' jil'i Cristo, nga'a cha' tya'be cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ycu' ca ma, cha' ta ma na jil'i ngu' bi', na laca nu lyiji jil'i ngu'. Lcaa tyempo ta ma to' tyi ma cha' tyi'i ñati nu liya ti.

14 Chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya jil'i ñati nu ndyu'ni lya' ti' jil'i ma; pana ná ña ma cha' tyanu yabe' jil'i ngu' bi', masi xcui' cha' tso'o ti ña ma cuentya jil'i ngu' bi'.

15 Cua'ni chaa ti' ma lo'o xa' ñati, nu lo'o ña'a ma jil'i ngu' cha' chaa ti' ngu' ndi'i ngu'; lo'o jua'a tso'o si caca xñi'i ti' ma lo'o ngu', nu lo'o ña'a ma cha' xñi'i ti' ti' ngu' ndi'i ngu'. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o xa' ñati.

16 Sca ti cha' chcu' ma lo'o lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'i ma lo'o Jesucristo; ná cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o ngu' ti' tya'a ma, tso'o ti chcu' ma

lo'o ngu' bi'. Stu'ba ti tya'a mā lo'o ngu' bi', ná culacua ti' mā cha' nchca la ji' ycu' ca mā.

¹⁷ Nu lo'o cuxi ti cua'ni ngu' lo'o mā, ná tya mā cha' cuxi ji' ngu' chaca quiya'; clyana mā sca cña tso'o nu caca cua'ni mā cuentya ji' ngu', cha' jua'a ña'a tsa ñati ji'na.

¹⁸ Cua'ni mā cha' cajá ñi'ya tyi' tso'o ti mā lo'o lcaa ñati, cha' ná caja tya'a cusu mā.

¹⁹ Cu'mā tya'a tso'o na', ni sca quiya' ná xtyacui mā cha' cuxi ji' ngu' nu cua'ni lya' ti' ji' mā, masi ta mā tyempo ji' ycu' Ndyosi cha' xcube' Ni ji' ngu' bi'. Tso'o la jua'a. La cui' jua'a ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu' ndi'ya: “Cña 'na laca cha' caca ñasi' na' ji' ngu', cha' ta na' nu ti' ji' ngu', nacui Ni”. Bi' laca cha' liñi nu nda ycu' nu Xu'na na lo'o na.

²⁰ Lo'o jua'a tya nda Ni xi xa' la cha': “Nu lo'o ngu-ju' jbi'ña ji' tya'a cusu mā”, nacui Ni, “tso'o la si ta mā na cacu ngu' bi'; nu lo'o ngui-tyi tsa tya'a cusu mā hitya, ta mā na co'o ngu' li'. Jua'a ta mā sca cha' tyuju'u ti' ji' ngu'.” Jua'a cha' nscua lo quityi.

²¹ Bi' cha' nga'aa ta mā tyempo ji' nu cuxi cha' cua'ni bi' ngana ji' mā. Juani taca tyijiloo mā ji' nu cuxi, xqui'ya cha' xcui' cha' tso'o ndyu'ni mā.

13

¹ Lcaa cu'mā ngu' tya'a na, nga'a cha' taquiya' mā ji' ngu' nu laca cña. Ycu' Ndyosi laca nu cua nda chacuayá ji'

ngu' bi', cha' caca ngu' loo ji'na; ná ntsu'u chaca nu taca ta chacuayá' bi' ji' ngu'.

² Bi' cha' lacua, nu lo'o xuu tya'a na lo'o ngu' nu laca cña, laca ñi'ya si nxuu na lo'o ycu' Ndyosi, cha' ycu' Ni ngusta Ni ji' ngu' bi' cha' caca ngu' loo ji'na. Si jua'a xuu tya'a na lo'o ngu', caja ñi'ya nu xcube' ngu' ji'na li';

³ pana ná caca xcutsii ngu' nu laca loo ji'na si cña tso'o ti ndyu'ni na, sca ti ji' ngu' xña'a xcutsii ngu' bi'. Si chañi cha' nti' mā cha' ná cutsii mā ji' ngu' nu laca cña, xcui' cha' tso'o ti cua'ni mā li'. Ná tyiquee' lo'o ngu' nu laca cña bi' cua'ni ch' ngu' loo mā, si jua'a xcui' cha' tso'o ti ndu'ni mā.

⁴ Chacuayá' ji' ycu' Ndyosi laca ngu' bi' loo ji'na, cha' taca xtyucua ngu' ji'na; pana si cua'ni mā cha' cuxi, li' ntsu'u cha' cutsii mā, cha' ntsu'u chacuayá' xcube' ngu' bi' ji' mā li'. Chacuayá' ji' Ni laca ngu' bi' loo ji'na lacua, cuentya ji' Ni nchcube' ngu' ji' ngu' cuxi;

⁵ bi' cha' ntsu'u cha' taquiya' mā ji' cha' nu nchcui' ngu' bi'. Xcube' ngu' bi' ji'na si ná taquiya' na ji' ngu'. Lo'o jua'a jlo ti' na cha' nga'a cha' taquiya' na ji' ngu' bi', xqui'ya cha' liñi nu ntsu'u hiqee scaa na.

⁶ La cui' jua'a sca cha' tso'o laca si tya mā lcaa cña cña loo nu jña ngu' bi' ji' mā, cha' msu ji' ycu' Ndyosi laca ngu' nu laca cña bi', cha' bi' laca cña nu nda Ni ji' ngu' bi', cha' cua'ni ngu' nde chalyuu.

7 Tya mā jil'i ngu' laca cña lcaa na nu ntsu'u chacuayá' jil'i ngu' cha' jña ngu' jil'i mā. Ná tyacui mā cñi cña loo, ni ná tyacui mā cñi jil'i sca cña nu cua ngua'ni ngu'; tya mā caya' bi' jil'i ngu'. Lo'o jua'a cua'ni tlyu mā jil'i ngu' bi', cua'ni chī mā loo ngu', tucúa mā cña jil'i ngu' bi'.

8 Nga'aa su'ba mā tane' hichu' mā. Sca lo ti cña lyiji cha' cua'ni mā lo'o xa' ñati, cha' tso'o tsa cua'ni mā ña'a mā jil'i ngu'; cua laca ndyu'ni mā lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na, nu lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i tya'a ñati mā.

9 Tyuu lo cña ngulo Ni jil'i ñati nu lo'o nda Ni cha' lo'o Moisés nu ngua sa'ni; ndi'ya nacui Ni: “Ná tyu'u cha' jil'i mā lo'o clyo'o xa' ñati”, nacui Ni. “Ná cujuui mā jil'i tya'a ñati mā. Ná cuaana mā na nu ntsu'u jil'i tya'a ñati mā. Ná tyacui ti' mā na nu ntsu'u jil'i tya'a ñati mā”, nacui Ni. Sca ti cuayá' ndyu'u lcaa cha' bi' lo'o chaca cha' nu nchcui' quityi re: “Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' mā jil'i tya'a ñati mā, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' mā jil'i ycu' ca mā”, nacui Ni.

10 Nu lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na jua'a, ná taca cua'ni na cha' cuxi lo'o ngu' bi' li'. Bi' cha' na cua ndye ndyu'ni na lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na, nu lo'o cua'ni tya'na ti' na jil'i tya'a ñati na, cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ngu'.

11 Cua'ni mā cha' tyi'u ti' mā lcaa cha' bi'. Cua jlo ti' mā

cha' cua ndyalaa hora cha' clyana na jil'i ycu' Ndyosi; bi' cha' juani que ti' mā lacua, cha' tii ti ti' mā tyi'i mā chalyuu. Cua tyaa ti ycu' Jesús cha' cua'ni lyaá Ni ji'na, cha' caqui'ya Ni ji'na. Nu lo'o ngusñi na cha' jil'i Jesús tya clyo, li' ngua ti' na cha' tya lyiji tsa tyalaa tsā bi' cha' tyaa ycu' Jesús; pana juani cua ngulala ti tyalaa tsā bi'.

12 Ñi'ya laca chalyuu talya, jua'a laca lo'o ndi'i na chalyuu, xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Pana juani cua tye ti talya bi', cua tyaa ti Cristo cha' culotsu' Ni cha' cuxi bi'. Li' caca chalyuu ji'na ñi'ya si cua nguxee tso'o, cha' lubii tsa xee caca li'. Bi' cha' nga'a cha' xtyanu na jil'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu', cha' cuxi tsa tyiquee ngu' nu ndya'a chalyuu talya bi'. Cua'ni cho'o na tyucui ña'a na, cha' nguula tsa cua'ni na cña cuentya jil'i Cristo nde chalyuu, ñi'ya si laca na sendaru jil'i Cristo.

13 Clyana na ñi'ya caca tyi'i tso'o ti na lo'o ñati, ñi'ya si laca na ñati nu xcui' ndya'a ndacuā ti su caca ña'a ñati ji'na. Li' ná tso'o laca si culiji na chalyuu ji'na jua'a ti lo'o ndya'a na cha' cu'bi na, masi xa' la juersa ji'na culiji na lo'o xcui' ndi'i ti na ta'a. Ná tso'o bi'. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' cua'ni suba' na lo'o xa' ñati, ná ntsu'u cha' clyana na xa' la cha' cuxi nu cua'ni na lo'o ñati; ni nga'aa clyana na cha' cusuu lo'o ngu', nga'aa cua'ni liye' ti' na jil'i ngu'.

14 Ta mā chacuayá' cha' caca loo ycuí' Jesucristo nu Xu'na na jilí tyucui ña'a mā; nga'aa taquíya' na jilí lcaa lo cha' cuxi, cha' nu tijí' tsa ti' na jilí xqui'ya cha' laca na ñatí ti.

14

Ná chcuí' ngu' cha' cuxi jilí xa' la ñatí tya'a ntsu'u cha' jilí ngu' lo'o Cristo

1 Tso'o ti chcuí' mā lo'o sca ñatí tya'a ngusñi na cha' jilí Jesús, masi tya lyiji ca cuayá' tso'o ti' cha' bi'; ná xuu tya'a mā lo'o nu ñatí bi' xqui'ya sca cha' nu ná nchca cuayá' tso'o ti'.

2 Ntsu'u ñatí nu jlya tsa ti' jilí Cristo, bi' cha' ná ntsii ngu' cacu ngu' lcaa lo na. Xa' la ñatí nu ná jlya tso'o ti' jilí Cristo, ntsii ngu' bi' si cua'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya sca na cacu ngu'; bi' cha' ná ntaja'a ngu' bi' cacu ngu' cuaña'. Ndacu ngu' si'yu, ndacu ngu' cuu, ndacu ngu' caatya, tsa bi' ti na ndacu ngu' bi'.

3 Pana nu ngu' nu ná ntsii ndacu cuaña' ni, ná tso'o si xtyí lo'o ngu' jilí xa' la tya'a ngu' nu ntsii cacu bi'. La cui' ti cha', nu ngu' nu ntsii cacu cuaña' bi', ná tso'o si chcuí' cuxi ngu' bi' jilí ngu' nu ndacu lcaa lo na nu nda ycuí' Ndyosi cha' cacu na, cha' cua nda Ni chacuayá' jilí ngu' cha' caca ngu' sñi' ycuí' Ni.

4 Ná tso'o si chcuí' cuxi mā jilí xa' la ñatí tya'a ngusñi na cha' jilí Ni. Ycuí' Ndyosi laca Xu'na ngu', si'i cuentya jilí cu'mā laca ngu' bi'; cuentya

jilí ycuí' Ndyosi laca cña nu ndyu'ni ngu', si cha' tso'o ndyu'ni ngu', si cha' cuxi ndyu'ni ngu'. Lo'o jua'a ná tyacua cha' cuxi jilí ngu' xqui'ya cha' bi', cha' lo'o ngu' bi' ngusñi ngu' cha' jilí ycuí' nu Xu'na na; jua'a xtyucua Ni jilí ngu', cha' tyilí tso'o ti ngu' chalyuu cuentya jilí ycuí' Ni.

5 Ntsu'u ngu' tya'a ntsu'u cha' jilí na lo'o Cristo nu ndu'ni tacati jilí sca tsā, ná ntsu'u cha' jilí xa' la tsā cuentya jilí ngu' bi'; xa' la ñatí nchcuí' cha' na jilí ycuí' Ndyosi laca lcaa tsā. Ta mā chacuayá' cua'ni scaa ñatí tsa ña'a nu nclyacua ti' ycuí' ca ngu'.

6 Si tacati tsa sca tsā cuentya jilí tsaca ngu', bi' laca tsā nu nga'a cha' cua'ni chí ngu' bi' loo ycuí' Ndyosi lacua; lo'o jua'a taca cua'ni chí nu xa' la ñatí loo ycuí' Ndyosi, masi ná ntsu'u cha' tacati jilí ngu' lo'o tsā bi'. La cui' jua'a ndyu'u cha' lo'o ñatí nu ná ntsii cacu cuaña' bi'; xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jilí ycuí' Ndyosi, bi' cha' ná ntsii ngu' bi'. Ndyu' ngu' xlya'be jilí ycuí' Ni lo'o ndacu ngu' jilí. Lo'o nu ntsii cacu cuaña' bi' ni, la cui' ti xqui'ya ycuí' Ndyosi ntsii ngu' cacu ngu' jilí; lo'o ngu' bi' ndya ngu' xlya'be jilí ycuí' nu Xu'na na cha' nda Ni na cacu ngu'.

7 Ntsu'u cha' caca na cña jilí Ni, masi tya lu'ú na, masi cajaa na. Si'i cha' jilí ycuí' ti na ndi' na chalyuu, si'i cha' jilí ycuí' ti na cajaa na;

8 cha' caca na cña jilí ycuí'

Ndyosi, bi' cha' ndi'i na lo yuu chalyuu. Nu lo'o ntsu'u cha' cajaa na, cha' ji'i Ni laca li', cha' na ji'i ycu'i Ni laca na, masi tya lu'ú na, masi cua ngujui na.

⁹ Cua ngujui Cristo, lo'o jua'a cua ndyu'ú Cristo chaca quiya', cha' ca cuayá' ti' lcaa ngu' cha' ycu'i Ndyosi laca Xu'na lcaa jyo'o nu ngusñi cha' ji'i Ni nu lo'o nguti'i ngu' chalyuu. Lo'o jua'a ycu'i Ni laca Xu'na ñati nu jlya ti' ji'i Ni nde chalyuu juani.

¹⁰ Ñati ji'i Cristo laca cua ña'a ca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni, bi' cha' ná nga'a cha' chcu'i cuxi ma ji'i cña nu ndu'ni scaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Ná chcu'i cuxi ma ji'i ngu' bi', ñi'ya nu ngua'ni ma tya tsubi' la; ntsu'u cha' tyalaa tsá bi' lo'o tyaa lcaa tya'a na ca su ntucua ycu'i Ndyosi. Nde loo ycu'i Ni tsatu na li', cha' cua'ni cuayá' Ni ji'na.

¹¹ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nacui ycu'i Ndyosi ndi'ya:

Ycu'i Ndyosi lu'ú laca na',
nacui Ni, nga'a cha' ty-
atu sti' lcaa ñati nde loo
su ntucua na',

cha' chcu'i liñi ngu' lo'o tya'a
ñati cha' laca na' ycu'i
Ndyosi Sti ngu'.

¹² Bi' cha' lacua, lcaa na lo'o tya'a na nga'a cha' xacui na cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o tyalaa tsá bi', lcaa cha' ñi'ya nu ngua'ni scaa na lo'o ñaa na chalyuu.

Ná ta ngu' tyempo ji'i tya'a

*ngu' cha' tya'achu' ngu' ji'i
Jesús*

¹³ Nga'aa chcu'i cuxi ma ji'i cña nu ndyu'ni scaa ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesús lacua. Ndi'ya cua'ni ma juani: nga'aa ta ma tyempo ji'i ngu' tya'a ma cha' cua'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya cu'ma.

¹⁴ Cua nchcu'i Cristo lo'o na', cua jlo ti' na' cha' ni sca na cuxi ná nda ycu'i Ndyosi cha' cacu ñati; lcaa na nu ndacu ñati chalyuu, na tso'o laca bi'. Pana ntsu'u ñati nu ná nchca cacu sca na, xqui'ya cha' nti' ti ngu' cha' na cuxi laca bi'; cuxi tsa laca na bi' cuentya ji'i ngu' bi' si cacu ngu' ji'i li'.

¹⁵ Lo'o ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Jesús ni, si ña'a ngu' cha' ndyacu ma sca na nu ná ntsu'u chacuayá' cacu ycu'i ngu', nti' ngu', chiya'a culacua ti' ngu' bi' li'; ñi'ya laca si ná tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ngu', bi' cha' ndyacu ma na bi' culacua ti' ngu'. Ná tso'o jua'a. Ná ntsu'u chacuayá' ji'i ma cacu ma na laca nu nti' ti ma, si jua'a cua'ni ma cha' xtyanu ngu' tya'a ma cha' ji'i Cristo xqui'ya cha' ndyacu ma na bi'. Lo'o ngu' bi', laca ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; xqui'ya ngu' bi', bi' cha' ngujui Cristo.

¹⁶ Masi ndi'i tso'o ti ma, ná nga'a cha' ta ma tyempo ji'i ngu' cha' chcu'i ngu' cha' cuxi ji'i cña nu ndyu'ni ma xqui'ya cha' ndyacu ma na bi'.

¹⁷ Nu lo'o laca ycu'i Ndyosi loo ji'na ni, ná ndulo tsa cha'

ji'na cuentya ji' sca na nu ndacu na, sca na nu co'o na; nu ndulo tsa ji'na laca cha' tyaa Xtyi'i ycu' Ndyosi tyanu ne' cresiya ji'na, cha' ca tso'o cresiya ji'na xqui'ya Jesús. Bi' cha' ti ti taca tyi'i tyiquee na chalyuu, taca ca chaa ti' na xqui'ya ycu' Ndyosi; lcaa cha' bi' caca nu lo'o laca Ni loo ji'na.

¹⁸ Li' tso'o ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ma, lo'o jua'a ñati chalyuu cua'ni chi' ngu' loo ma, si cua'ni ma lcaa ña'a cña nu ngulu'u Cristo ji'na.

¹⁹ Tso'o lacua. Lcaa tya'a na nga'a cha' clyana na cua ña'a ca cha' nu cua'ni cha' caca tyi'i tso'o na lo'o tya'a ñati na, ña'a cha' nu cua'ni cha' xtyucua na ji'i tya'a ñati na, cha' tso'o ti tyi'i na cuentya ji'i Cristo;

²⁰ ná cua'ni ñu'u ma ji'i cña nu ndyu'ni ycu' Ndyosi xqui'ya sca na nu ndacu ma. Cha'ni cha' tso'o tsa laca lcaa na nu nda Ni cha' cacu ñati, pana caca cuxi na bi' cuentya ji'i ma, si ntsu'u ngu' nu xtyanu cha' ji'i Jesús xqui'ya cha' ndacu ma ji'i.

²¹ Tso'o la masi ná cacu ma cuaña' tsiya' ti, masi ná co'o ma lcu' tsiya' ti, si nti' ma cha' cuxi laca na bi' cuentya ji'i tya'a ñati ma. Ni sca na ná cua'ni ma nu cua'ni cha' tya'achu' ngu' tya'a ma ji'i Jesús, cha' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' quiñu'u cresiya ji'i ngu'.

²² Nu lo'o nti' ma cha' tso'o tsa cuentya ji'i ycu' Ndyosi laca sca cña nu ndu'ni ma, masi ntsu'u ñati nu ná ndiya

ti' cha' ndu'ni ma jua'a, tsiya' ti cua'ni ma cña bi' li' ca su nga'a ycu' ti ma, ca su ña'a sca ti ycu' Ndyosi ji'i ma. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu ngui' ndu'ni jua'a, ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' ngu' bi'; cua' jlo ti' ngu' bi' cha' si' cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

²³ Pana ná tso'o ndyu'ni ñati lo'o ndyacu cuaña' si nti' ngu' cha' cuxi laca cha' bi' cuentya ji'i ycu' Ni; qui'ya laca ji'i ngu' bi', cha' si' na tyucui tyiquee ngu' ndyacu ngu' cuaña' bi' li'. Lcaa cña nu ndyu'ni na cha' siya' ti tyiquee na, qui'ya ji'na laca bi'.

15

Si'i xcui' cña ji'i ycu' ca na nu tyu'u tyiquee na

¹ Lcaa na nu nguula ti' tyiquee na xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo, ntsu'u cha' talo tyiquee na ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo nu tya lyiji xñi tso'o cha' bi'; ntsu'u cha' xtyucua na ji'i ngu'. Si'i xcui' cña ji'i ycu' ca na nu nga'a cha' tyu'u tyiquee na ji'i;

² clyana na ñi'ya caca cha' caca tso'o ji'i ngu' tya'a na nu nga'a cacua ti slo na. Xtyucua na ji'i ngu' bi', cha' tyati' la ti' tyiquee ngu' lo'o jlya ti' ngu' ji'i Cristo;

³ ñi'ya nu ngua'ni ycu' Cristo, ni sca cña ná ngua'ni yu cha' ji'i ti yu. Cua ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi' cusu', sca cha' nu nda yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu ndi'ya: "Lcaa cha' cuxi nu nhcui' ngu' jinu'u, cua ndyanu cha'

bi' hichu' na'; yabe' nu ngusta ngu' jinu' u laca bi'".

⁴ Lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' tya sa'ni la ni, nclyu'u quityi bi' ji'na ñi'ya nu caca jatya na ji'i sca cha' nu lija nde loo la; nda quityi cha' lo'o na ñi'ya xtyucua ycu' Ndyosi ji'na cha' talo tsa tyiquee na laja lo'o ndu ti' na ji'i Ni.

⁵ Lo'o jua'a cua nti' ya cha' xtyucua Ni ji'i cu'ma, la cui' nu sca ti ycu' Ndyosi nu nxyucua ji'i lcaa na cha' talo tyiquee na, nu ndu'ni cha' ca tlyu tyiquee na. Xtyucua Ni ji'i cu'ma, cha' jua'a talo tyiquee ma ji'i tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Ni, cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o tya'a ma xqui'ya Jesucristo.

⁶ Lo'o ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o tya'a ma, li' sca ti cha' taca tyu'u tyiquee ma, sca ti cha' taca tyu'u tu'ba ma lo'o cua'ni tlyu ma ji'i ycu' Ndyosi Sti na, nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na.

Nduna ngu' xa' tsu' cha' tso'o nu nda Jesús

⁷ Ñi'ya tso'o tsa nchcui' Cristo lo'o ma, jua'a nga'a cha' chcu' tso'o ma lo'o tya'a ñati ma, cha' caja ñi'ya cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ña'a ngu' ji'i ma.

⁸ Cua ñaa Cristo cha' cua'ni lyaá yu ji'i ngu' judío, ñi'ya nu ngüiñi cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'i ya sa'ni la; caca cuayá' ti' na jua'a cha' liñi tsa cha' nu nda Ni lo'o jyo'o cusu' bi'.

⁹ Ñaa nu Cristo bi', cha' jua'a caja ñi'ya nu cua'ni tlyu ngu' xa' tsu' ma ji'i ycu' Ndyosi, cha' lo'o ji'i cu'ma cua'ni tya'na tsa ti' Ni, ñi'ya nu ndyu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu ndi'ya nchcui':

Cua'ni tlyu na' jinu' u laja ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ngua'ni lyaá nu' u ji'i ngu';

cula tu'ba na' jii jinu' u, cha' cua'ni chi' na' loo nu' u, nacui' jyo'o David.

¹⁰ Ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Cu'ma ngu' xa' tsu', stu'ba ti ca chaa ti' ma lo'o lcaa ñati nu ngusubi ycu' Ndyosi ji'i, nacui' jyo'o Moisés.

¹¹ Lo'o jua'a tya ntsu'u chaca cha' nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni tlyu lcaa ngu' xa' tsu' ji'i ycu' nu Xu'na na;

lcaa ngu' cula tu'ba ngu' jii nu chcu' cha' ji'i lcaa cha' tlyu nu ngua'ni ycu' Ni, nacui' jyo'o David.

¹² Lo'o jyo'o Isaías nguscua sca cha' lo quityi cusu' nu nacui' ndi'ya:

Tyu'u tucua sca ñati tya'a ñati ji'i jyo'o Isaí,

caa yu bi' lo yuu cha' caca yu loo ji'i ngu' xa' tsu'.

Ndu ti' ngu' xa' tsu' ji'i yu bi', cha' cua'ni lyaá yu ji'i ngu'.

Jua'a nchcui' quityi cusu' bi'.

¹³ Bi' cha' juani nti' na' cha' cua'ni Ni cha' xñi tso'o la ma cha' ji'i ycu' Ni, cha' tso'o tsa caca tyiquee ma, cha' ti' ti taca

tyi'i tyiquee ma li'. Nu lo'o tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, li' nga'aa caca taja ti' na lo'o ntajatya na ji'i ycu'i Ndyosi cha' caa Ni.

14 Cu'ma tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, nslo tsa na' ji'i ma cha' tso'o tsa tyiquee ma; tso'o tsa nchca cuaya' ti' ma cha' ji'i Cristo, lo'o jua'a nchca tsa ji'i ma ta ma cuii lo'o ngu' tya'a ma.

15 Cua nscua na' quityi re cha' caa ca su ndi'i ma; na ntsii na' tsiya' ti cha' chcu'i na' cha' bi' lo'o ma, cha' xñi tso'o la ma cha' bi'. Ntsu'u chacuaya' cha' chcu'i na' lo'o ma, cha' ycu'i Ndyosi cua nda Ni cña bi' 'na, cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na'.

16 Cua ngusubi ycu'i Ndyosi 'na cha' cua'ni na' cña ji'i Jesucristo; cña bi' laca cha' tsa'a na' ta na' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu' xa' tsu', lcaa su ndi'i ngu'. Jua'a ndyu'ni na', cha' tyucui tyiquee ngu' caca ngu' bi' ñati ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cña nu cua'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu'. Li' tyaja'a Ni quiñi cha' ji'i Ni lo'o ngu' bi' xqui'ya na'.

17 Xqui'ya Jesucristo ntsu'u tsa cha' nu taca chcu'i na' lo'o cu'ma nquicha'; taca chcu'i na' ji'i cña nu cua ngua'ni na' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, ni si'i cha' cua'ni tyucuaa ti' na' lo'o ma laca si chcu'i na' jua'a.

18 Pana tsa bi' ti cha' chcu'i na' lo'o ma, cha' ji'i cña nu ngua'ni Jesús, cha' caja ñi'ya nu taquiya' ngu' xa' tsu' ji'i cha' nu nchcu'i ycu'i Ndyosi. Si'i sca ti na' nu ngua'ni

na' cña bi', pana Xtyi'i ycu'i Ndyosi ngua'ni cña lo'o na' lo'o nchcu'i na' lo'o ngu'.

19 Ngua'ni Ni cña tonu nu ná ca cua'ni ñati chalyuu, cha' cube ti' xa' ñati cha' ycu'i Ndyosi laca nu ndyu'ni cña bi'. Jua'a ngua cha' cua ndya'a na' ndi'i na' ca loyuu tyijyu' la. Nguxana na' nde quichi Jerusalén, ña'a cuaya' ndyalaa na' loyuu su cuentya Ilírico. Lcaa quichi su ndya'a na', quiña'a tsa cha' tso'o ji'i Cristo nda na' lo'o ngu' ña'a cuaya' nu ngua 'na.

20 Lye tsa ndyu'ni cña ti' na', cha' tsa'a na' tsaana na' lcau ti quichi su bilya cuna ngu' cha' ji'i Cristo. Bi' ti quichi ndyanu na' nclu'u na' cha' tso'o bi' ji'i ngu', cha' ná nti' na' tyati yu'u na' lo'o cña nu ndyu'ni xa' tya'a ñati ji'i Cristo.

21 Nti' na' cha' tyu'u tucua sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcu'i ndi'ya:

Ca quichi su bilya chcu'i' ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu', ca bi' tyuloo tso'o ñati ji'i ycu'i Ndyosi;

ca su bilya cuna ngu' cha' ji'i ycu'i Ni, ca bi' ca cuaya' tso'o ti' ñati cha' ji'i Ni.

Nti' tsa Pablo tsa ca quichi Roma

22 Tyijyu' tsa ndya'a na', bi' cha' bilya caja ñi'ya nu caa na' ca su ndi'i ma,

23 masi cua ngua tyuu yija nu ngua ti' na' cha' caa na' chcu'i lo'o ma. Ca juani ngua laja 'na lijya, cha' nga'aa

ntsu'u cña nu cua'ni na' ca nde;

²⁴ bi' cha' cua nti' na' cha' caa na' tyi'i na' xi ca su ndi'i ma, tyucuii su tsa'a nde España. Li' taca ta na' xi cha' lo'o ma. Nu lo'o ngua chaa xi ti' na lo'o tya'a na, li' taca chcu' salya' ma lo'o na', cha' xtyucua ma jna' tyucuii su tsa'a nde loo la.

²⁵⁻²⁶ Pana clyo la ntsu'u cha' tsa'a na' nde quichi Jerusalén. Nu ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu ndi'i nde Macedonia, nu ndi'i nde Acaya ni, tso'o tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i xa' ñati; bi' cha' cua nguxuti'i ngu' tsa ycu' cñi nu caca msta, cha' cua nti' ngu' xtyucua ngu' ji'i ngu' ti'i tya'a na, nu ñati ji'i Cristo nu ndi'i nde Jerusalén. Bi' cha' tsa'a na' tsa lo'o na' ji'i cñi bi' ca slo ngu' ti'i bi'.

²⁷ Chañi cha' tyucui tsa tyiquee ngu' bi' nda ngu' msta bi'. Taca ñacui na cha' ñi'ya laca si na ndacui ti ngu' bi' ji'i tya'a ngu', jua'a laca cña nu ndyu'ni ngu' juani. Tya clyo ngu' judío laca nu cua nda cha' ji'i Cristo lo'o ngu' xa' tsu'; xqui'ya cha' bi' ngua tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi, masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Bi' cha' juani lo'o ngua ti'i nu ngu' judío bi', tso'o si xtyucua ngu' xa' tsu' ji'i ngu' bi', cha' tya'a ñati ji'i Cristo laca ngu'.

²⁸ Clyo cua'ni na' cha' xcua se'i ti cña bi', ña'a cuayá nu cua nda na' cñi bi' ji'i ngu'; li' xñi na' tyucuii tsa'a nde Es-

paña. Pana laja tyucuii tyeje tacui na' ca su ndi'i cu'ma.

²⁹ Nu lo'o tyalaa na', li' jlo ti' na' cha' quiña'a tsa cha' tso'o ji'i Cristo ntsu'u cha' chcu' na' lo'o ma, cha' caja ñi'ya nu tyati la ti' tyiquee ma li'.

³⁰ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi, tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma lo'o na' xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, cha' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma, xqui'ya cña nu ndyu'ni Xtyi'i ycu' Ni ne' cresiya ji'i ma. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o na', cha' lu'ba tsa chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya jna'.

³¹ Jña ma cha' clyu ti' ji'i ycu' Ni, cha' clyaá na' ji'i nu ngu' tyaala nu ná jlya ti' tsiya' ti cha' ji'i Cristo, nu ngu' nu ndi'i nde Judea ni. Lo'o jua'a jña ma cha' ji'i Ni cuentya ji'i ñati ji'i ycu' Ndyosi nu ndi'i nde Jerusalén, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ngu' tya'a na chcu' ngu' lo'o na', nu lo'o xñi ngu' msta nu ta na' ji'i ngu'.

³² Lo'o jua'a jña ma cha' ji'i Ni, cha' tso'o ti caca tyiquee na' lo'o tyalaa na' ca su ndi'i ma, cha' xa' caca nguula ti' tyiquee na' nu lo'o tyi'i na' lo'o ma, si jua'a nti' Ni cha' caca.

³³ Xtyucua Ni ji'i lcaa cu'ma lacua, la cui' ycu' Ndyosi nu ndu'ni cha' ti ti tyi'i tyiquee na nde chalyuu. Chañi tsa cha' caca jua'a.

16

Nhcui'cha' Pablo ji'i tyuu tya'a ñati ji'i Cristo

1-2 Lo'o tyalaa ma' Febe slo mā, chcuí' tso'o mā lo'o ma' xquí'ya ycuí' nu Xu'na na, ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni mā, cha' tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo laca ma' bi'. Tya'a na laca ma' Febe, ndyu'ni ma' cña cuentya jil'i taju ñati jil'i Cristo nu ndi'i quichi Cencrea. Ta mā na nu lyiji jil'i ma' cusu' bi', cha' cua nguxtyucua tsa ma' jil'i quiña'a tsa ñati tya tsubi' la; lo'o jua'a na', cua nguxtyucua tsa ma' jna'.

3 Chcuicha' mā jil'i Priscila lo'o Aquila, tya'a ndyu'ni na' cña jil'i Jesucristo.

4 Cua tsubi' la hasta cua cajaa ti ycuí' ngu' ngua cuentya jna', cha' ngua'ni lyaá ngu' jna' lo'o ntsu'u na' sca su cuxi tsa. Lo'o ycuí' na' ndya na' xlya'be jil'i ngu' bi'; jua'a lcaa tya'a ngu' xa' tsu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Cristo nde quichi tyijyu' la, jua'a nti' ngu', cha' ta ngu' tsa xlya'be jil'i ngu' bi'.

5 Cuati chcuicha' mā jil'i lcaa ñati jil'i Cristo nu ndyu'u ti'i ca toni'i jil'i nu Aquila bi'. Lo'o jua'a chcuicha' mā jil'i Epeneto tya'a tso'o na', ngu' Asia nu clyo ngusñi cha' jil'i Cristo laca yu bi'.

6 Jua'a chcuicha' mā jil'i María, cha' ngua'ni tsa ma' cña cuentya jil'i mā.

7 Lo'o jua'a chcuicha' mā jil'i Andrónico lo'o Junias tya'a quichi tyi na', tya'a ngutu'u na' ni'i chcuā. Tyucuaa ngu' bi' laca ngu' ñati nu cua nda Cristo jil'i ndyaa, cha' ta ngu' cha' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o ngu' nu cua tyijyu' la; nguula tsa

cña nu ngua'ni ngu' cuentya jil'i nu Xu'na na. Pana yala la ngusñi ngu' bi' cha' jil'i Jesús, lo'o li' tiya' la ngusñi na' cha' bi'.

8 Lo'o jua'a chcuicha' mā jil'i lcaa ngu' tya'a nscua xtañi ngu' lo quityi re: jil'i Amplias, cha' tyaca'a tsa yu 'na xquí'ya ycuí' nu Xu'na na;

9 lo'o jua'a jil'i Urbano, tya'a ndyu'ni na' cña jil'i Jesucristo; jua'a jil'i Estaquis, la cui' jua'a tyaca'a tsa yu 'na;

10 jua'a jil'i Apeles, cha' cua jlo ti' na cha' ngusñi tso'o yu cha' jil'i Cristo xquí'ya lcaa cña nu ngua jil'i yu cuentya jil'i Cristo; jua'a jil'i lcaa ngu' tya'a Aristóbulo;

11 jua'a jil'i Herodión tya'a quichi tyi na'; jua'a jil'i lcaa ngu' tya'a Narciso nu jlya ti' jil'i ycuí' nu Xu'na na;

12 jua'a jil'i Trifena lo'o Trifosa, nu ndyu'ni tsa cña jil'i ycuí' nu Xu'na na; jua'a jil'i Pérsida tya'a tso'o na', cha' quiña'a tsa cña tso'o jil'i ycuí' nu Xu'na na ngua'ni ma' bi';

13 lo'o jua'a chcuicha' mā jil'i Rufo, sca ñati jil'i Cristo nu tso'o tsa cha' nchcuí' ngu' jil'i; lo'o jua'a jil'i xtya'a Rufo, nu nguna'asi tsa jna' ñi'ya si laca ma' xtya'a na';

14 lo'o jua'a jil'i Asíncrito, jil'i Flegonte, jil'i Hermas, jil'i Patrobas, jil'i Hermes, lo'o jua'a jil'i lcaa tya'a ñati jil'i Cristo nu ndyu'u ti'i ca slo ngu' bi';

15 lo'o jua'a chcuicha' mā jil'i Filólogo, jil'i Julia, jil'i Nereo, jil'i nu cuna'a tya'a ngula yu, jil'i Olimpás; lo'o jua'a jil'i lcaa tya'a ngu' nu stu'ba ntsu'u

cha' ji'ḷi ngu' lo'o Cristo. Nti' na' cha' chcuicha' mā ji'ḷi lcaa ñati' bi' cuentya jna'.

16 Nu lo'o chcuicha' mā ji'ḷi tya'a mā, tyucui tyiquee mā quityi mā ji'ḷi tya'a mā chacuayá' ji'ḷi Cristo. Lcaa taju ñati' nu ntsu'u cha' ji'ḷi lo'o Cristo ca nde, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'ḷi mā.

17 Cu'mā tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, lye chcu' na' lo'o mā juani, cha' tii ti ti' tyi'ḷi mā xi, cha' ná tyu'u tucua ñati' nu ta cha' cusuu ji'ḷi mā lo'o tya'a mā, cha' ná tacu' loo ngu' bi' cha' liñi ji'ḷi Cristo nu cua ndyuna mā. Ná xñi mā cha' ji'ḷi ngu' bi',

18 cha' si'i cña ji'ḷi Cristo laca bi', si xa' la cha' nchcui' ngu' lo'o mā. Ndu'ni ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu nclyacua ti' ycu' ngu' cha' cua'ni ngu'. Lo'o jua'a ndyu'ni ngu' cha' quichḷi yaa cha' hique ngu' ti'i, cha' tso'o tsa ndañi cha' nu nda ngu', cha' tajua' ti nchcui' ngu'.

19 Pana nu cu'mā ni, tso'o tsa nchcui' ñati' cha' ji'ḷi mā lcaa quichḷi, cha' tso'o tsa ndaquiyá' mā cha' ji'ḷi Cristo. Tso'o tsa nti' na' ña'a na' ji'ḷi mā lo'o nduna na' cha' bi'; cua nti' na' cha' yala ti tyatḷi ti' mā cha' cua'ni mā cua ña'a ca cha' tso'o, cha' ná tyatḷi ti' mā tsiya' ti cha' cua'ni mā ni sca cha' cuxi.

20 Ná tyuu tsa lyiji cha' cua'ni tye ycu' Ndyosi ji'ḷi nu xña'a, cha' nga'aa tyaca' cña cuxi nu ndu'ni nu xña'a bi' tsiya' ti. Cua'ni Ni cha' ti ti tyi'ḷi tyiquee mā, ñi'ya ntsu'u

tyiquee ycu' Ni; lo'o jua'a ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa tya'a mā.

21 Lo'o Timoteo tya'a ndya'a na' cña, lo'o Lucio, lo'o Jasón, lo'o Sosípater ngu' tya'a quichḷi tyi na', cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'ḷi mā.

22 Cuati lo'o na', scaranu ji'ḷi Pablo laca na' lo'o nscua ya quityi re, Tercio naa na'; lo'o na', nti' na' chcuicha' na' ji'ḷi mā chacuayá' ji'ḷi ycu' nu Xu'na na.

23 Lo'o yu Gayo nda yu cha' lo'o na' cha' chcuicha' na' ji'ḷi mā; la cui' to' tyi yu nda yu su tyi'ḷi na', jua'a nda yu toni'ḷi ji'ḷi yu su tyu'u ti'ḷi ña'a taju ñati' nu ntsu'u cha' ji'ḷi lo'o Cristo re. Cuati lo'o Erasto nu laca loo ji'ḷi cña quichḷi re, nti' yu chcuicha' yu ji'ḷi mā; la cui' ti cha' nti' Cuarto, yu tya'a na.

24 Bi' cha' lacua, xtyucua ycu' Jesucristo nu Xu'na na ji'ḷi lcaa mā lo'o tya'a mā, ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o mā; jua'a nti' na cha' caca.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

25 Cua'ni tlyu na ji'ḷi ycu' Ndyosi lacua. Taca ji'ḷi Ni ta Ni juersa ji'ḷi mā, cha' tyi'ḷi mā ñi'ya nu nga'a cha' tyi'ḷi ti na chalyuu, si xñi tso'o na cha' ji'ḷi Jesús. Cha' tso'o ji'ḷi la cui' Jesucristo, bi' laca cha' nu nda na' lo'o ngu', masi tyuu tsa siyento yija ntsu'u cuatsi' ti cha' nu nchcui' ñi'ya nu cua'ni ycu' Ndyosi nde loo la;

26 pana juani cua ngulu'u tso'o Ni cha' bi' ji'na. Bi' cha' nga'a cha' cañi cha' ji'ḷi Cristo tyucui ña'a lo yuu chalyuu

su ndi'i ñati ña'a cuayá' cuna
 lcaa ngu' xa' tsu', cha' taca
 xñi ngu' cha' ji'i sca ti ycui'
 Ndyosi, cha' taquiya' ngu' ji'i
 cha' nu nchcui' Ni. La cui'
 cha' bi' laca nu cua nscua
 lo quityi ji'i ycui' Ndyosi, nu
 nguscua jyo'o cusu' ñi'ya caca
 cha' nde loo la. Ngua ti' ycui'
 Ndyosi cha' caca cha' bi', bi'
 cha' jua'a ndyaca juani; ycui'
 Ndyosi laca nu ná nga'a cha'
 tye chalyuu ji'i Ni tsiya' ti.

²⁷ Sca ti ycui' Ndyosi jlo ti'
 lcaa cha', bi' cha' lcaa tyempo
 ná nga'a cha' tye cha' cua'ni
 tlyu na ji'i ycui' Ni chacuayá'
 ji'i Jesucristo. Jua'a nti' na
 cha' caca tu'ni.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Corinto

1 Pablo laca na' nu nscua quityi re, lo'o jua'a stu'ba ti ntucua na' lo'o Sóstenes tya'a ndyu'ni na' cña. Chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ñati.

2 Nscua na' quityi re cha' caa slo cu'ma, ngu' taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i ma' nde quichi Corinto. Xqui'ya Jesucristo cua ngusubi Ni ji'i ma, lo'o juani laca ma' ñati ji'i ycuí' Ni; nga'a cha' tyi'u ti' ma' ji'i Ni lcua ti lo' cña nu ndu'ni ma' su ndi'i ma' chalyuu. Stu'ba cha' ji'i ma' lo'o cua ña'a ca ñati nu ndu'ni tlyu ji'i Jesucristo nu Xu'na na tyucui' ña'a chalyuu, cha' ñi'ya laca Ni Xu'na na, jua'a laca Ni Xu'na ngu' bi'.

3 Ndi'ya nti' na': cha' ña'a ti cua'ni ycuí' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti tyi' tyiquee ma' xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Lcaa cha' tso'o nu caja ji'na xqui'ya Cristo

4 Lcaa tsá nda na' xlya'be ji'i ycuí' Ndyosi xqui'ya cu'ma, cha' cua'nda Ni cha' tso'o lo'o ma' xqui'ya Jesucristo.

5 Ntsu'u tsa cha' nu cua'nda ycuí' Ndyosi lo'o ma, cha' cua'ngua stu'ba cha' ji'i ma' lo'o Cristo; bi' laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma' juani. Bi' cha' cua' jlo tso'o ti' ma' lcaa cha' nu ji'i Jesús, lo'o jua'a nchca ji'i ma' nchcui' ma' cha' bi' lo'o ñati.

6 Jua'a nchca cuayá' ti' xa' ñati cha' liñi laca cha' nu ngusñi ma' ji'i Jesús, cha' cua' na'a ngu' lcaa cña nu ndu'ni ma' su ndi'i ma' chalyuu.

7 Ná sca cha' lyiji ji'i ma' ne' cresiya ji'i ma; lcaa cña nchca ji'i ma' tyempo juani, xqui'ya cha' ndu' tsa ti' ma' cha' caa Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya'.

8 Ycuí' Jesús laca nu cua'ni cha' tyanu tachaa cha' ne' cresiya ji'i ma' ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'i ma. Lo'o li' ná ntsu'u qui'ya nu sta ycuí' Ndyosi hichu' ma' lo'o caa Jesucristo nu Xu'na na cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu.

9 Ycuí' Ndyosi ndu'ni cña, lcaa cña nu cua' nacui' Ni cha' cua'ni Ni; bi' laca nu ngusubi ji'i ma' cha' caca stu'ba cha' ji'i ma' lo'o Jesucristo nu Xu'na na, nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi.

Tsa cla'be ti ngu' nchcui' ngu' tsaca cha'

10 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, chcui' na' lo'o cu'ma' juani chacuayá' ji'i ycuí' Jesucristo nu Xu'na na, cha' caca stu'ba cha' ji'i lcaa cu'ma' lo'o tya'a ma, cha' ná chcui' ma' tucua lo' cha'. Tso'o ti tyi'i ma' lo'o tya'a ma, sca ti

cha' culacua ti' mā, sca ti cha' tyu'u tyiquee mā.

¹¹ Tsubi' ti ngujui cha' jna', nu lo'o nacui ngu' tya'a Cloé 'na cha' ntsu'u tsa cha' cusuu jil'i mā lo'o tya'a mā, cha' ná stu'ba cha' jil'i mā lo'o tya'a mā;

¹² xa' ña'a nchcui' sa scaa mā. Ntsu'u sca taju jil'i mā nu nacui: "Jil'i Pablo ngusñi ya cha"; chaca taju jil'i mā nacui: "Ñati jil'i Apolos laca ya"; jua'a tya xa' la ngu' taju jil'i mā nacui ngu': "Ñati jil'i Pedro laca ya"; jua'a tya xa' la ngu' nacui: "Ñati jil'i Cristo laca ya".

¹³ ¿Ha tyuu tya'a nu laca Cristo ntsu'u chalyuu cha' cua'ni lyaá jil'i mā lacua? ¿Ha jna' nu ngujui' ca'a ngu' 'na lo crusi cha' cajaa na' xqui'ya cu'mā? ¿Ha cuentya jna' cua ntyucuatya mā?

¹⁴ Ni tsaca mā ná ntyucuatya na' jil'i mā. Tso'o jua'a nti' na' cuentya jil'i ycui' Ndyosi cha' si'i na' lacā nu ngua'ni jil'i, masi ntsu'u tucua tya'a ti ngu' nu cua ntyucuatya na' jil'i, yu Crispo lo'o yu Gayo.

¹⁵ Ná ca ñacui ngu' cha' cua ntyucuatya mā cuentya jna' lacua.

¹⁶ Tyu'u cha' clyu ti' jil'i mā, ndyi'u ti' na' cha' lo'o jil'i yu Estéfanos, lo'o jil'i ngu' tya'a ndi'i yu, cua ntyucuatya na' jil'i ngu' bi'; pana ná ntsu'u ti' na' si' cua ntyucuatya na' jil'i xa' la ngu'.

¹⁷ Si'i cha' tyucuatya na' jil'i ñati' nda ycui' Ndyosi cña 'na lijya; cua ngulo Ni cña

'na cha' tsa'a chcui' cha' tso'o nu ntsu'u jil'i Jesús lo'o ñati. Si'i na lijya na' lo'o quiña'a tsa cha' nu culo hique ti na', ñi'ya nchcui' ñati chalyuu nu nchca tsa jil'i; si' jua'a, ná ca cuaya' ti' ñati ñi'ya ngua cha' tlyu nu ngua'ni Cristo lo'o ngujui yu lo crusi.

Cristo ntucua suu lcaa cha' nu cua nti' ycui' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na jil'i

¹⁸ Ñati nu ngunu'u chalyuu jil'i xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu', ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' tsiya' ti; na nxyí lo'o ti ngu' ji'na si chcui' na lo'o ngu' ñi'ya ntsu'u cha' jil'i Cristo, cha' ngujui yu lo crusi xqui'ya na cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. Pana nu na ni, nu clyaa na jil'i qui'ya nu ntsu'u ji'na xqui'ya Cristo, tlyu tsa cña ngua'ni ycui' Ndyosi, jua'a nti' na.

¹⁹ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' jil'i ycui' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni tye na' jil'i lcaa cha' nu nchcui' ñati' nu nchca tsa jil'i, nacui ycui' Ndyosi.

Nga'aa taquiya' na' jil'i cha' nu nclyo hique ti ñati' nu ngua tsa'a tso'o ti, nacui Ni.

²⁰ ¿Ni cña tso'o cuentya jil'i ycui' Ndyosi ndu'ni ñati' nu nchca tsa jil'i lacua? ¿Ni cña ndu'ni ngu' nu ngua tsa'a tso'o ti? ¿Ni cña ndu'ni ngu' nu nchca tsa nchcui' lacua? Sca ti nde chalyuu cua'nijo'o cña bi' jil'i ngu'. Cua nacui ycui' Ndyosi ji'na cha' ná tso'o tsiya' ti sca cha' nu ngua

tša'a ñati chalyuu ti, cha' tonto laca bi'.

²¹ Ngua'ni Ni cha' ná caja ñi'ya tyuloo ñati chalyuu jil'i Ni cha' hique ti ngu'; jua'a tso'o la, ngua ti' ycu'i Ndyosi. Pana ndu'ni lyaá Ni jil'i ñati nu xñi cha' jil'i Ni; la cui' cha' nu ndacha' na jil'i ngu', masi cha' tonto nchcui' na, nacui' ngu' li'.

²² Cua nti' ngu' judío cha' cua'ni na sca cha' tlyu slo ngu', cha' jlya ti' ngu' cha' nu chcui' na lo'o li'; cuati nu ngu' xa' tsu' ni, cua nti' ngu' cha' tso'o tsa jlo ti' na lcaa cha' lo'o chcui' na lo'o ngu'.

²³ Pana nu na ni, ndacha' na jil'i ngu' cha' jil'i Cristo nu cua ngujuii lo crusi cha' cua'ni lyaá ji'na. Li' chiya'a nti' ngu' judío lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' na re; lo'o jua'a ngu' xa' tsu', cha' tonto nchcui' na nti' ngu' bi', si'i cha' bi' tsiya' ti nti' ngu' bi'.

²⁴ Pana xa' ña'a nti' lcaa tya'a na nu cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'na, masi laca na ngu' judío, masi laca na ngu' xa' tsu'. Sca ti cha' jil'i Cristo nchcui' na, cha' jil'i ycu'i Cristo ntsu'u lcaa chacuayá', lcaa cha' tso'o nu cua nti' ycu'i Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na.

²⁵ Tso'o tsa ndyu'u cua ña'a ca cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi, masi ñacui ñati chalyuu cha' tonto tsa laca cha' bi'; pana cuxi la ndyu'u lcaa cha' tlyu nu nda ñati chalyuu nu nchca tsa jil'i, nti' ngu'. La cui' jua'a nguula la cña ndyaca, cua ña'a ca cña

nu ndu'ni ycu'i Ndyosi, masi ñacui' ngu' cha' ná nchca jil'i Ni; pana cuxi la cña ndyaca nu ndu'ni ycu'i ca ñati.

²⁶ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, tyi'u ti' ma juani ñi'ya ña'a ñati ngua ma tya clyo, nu lo'o ngusubi ca ti Ni jil'i ma: sca tucua ti ma nu nchca tsa jil'i ma; si'i ñati tlyu laca ma, si'i ñati culiya' laca ma su ndi'i ma chalyuu, sca tucua ti cu'ma nu tso'o laca xi jil'i ma.

²⁷ La cui' cu'ma nu nacui' ngu' cha' ná tso'o ma tsiya' ti, nu juani laca ma ñati nu nti' la ycu'i Ndyosi jil'i. Jua'a cua nti' ycu'i Ndyosi ta cha' tyuju'u ti' jil'i ñati nu nchca tsa chcui', nti' ycu'i ngu'; bi' cha' cua ngusubi Ni jil'i cu'ma, masi ñati ti'i laca ma. Lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' tyuju'u ti' ñati nu tlyu tsa cña nchca jil'i, nti' ycu'i ngu'; bi' cha' ngusubi Ni jil'i cu'ma nu ná nchca lye jil'i ma.

²⁸ Ndu'ni Ni cha' nga'aa nchca chcui' tsiya' ti nu ñati nu ndulo tsa jil'i ycu'i ca; bi' cha' nsubi Ni jil'i ngu' ti'i, nsubi Ni jil'i ngu' nu nxyti' lo'o ñati jil'i, nsubi Ni jil'i ngu' nu ná sca na ntsu'u jil'i tsiya' ti, bi' ngu' laca nu nsubi ycu'i Ndyosi jil'i cha' caca ngu' ñati jil'i.

²⁹ Jua'a ca cuayá' ti' lcaa na cha' ná tso'o si cua'ni tyucuaa ti' na jil'i tya'a ñati na, si ndube ti' na jil'i ycu'i Ndyosi.

³⁰ Ndi'ya laca cha': cua nacui' ycu'i Ndyosi cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo, lo'o jua'a cua

nda Ni jil̄i Jesucristo jina. Masi ná nchca jina, pana nu Jesucristo ni, lcaa cha' nchca jil̄i ycuil̄. Xqui'ya nu Jesús bil̄ nchca tso'o cresiya jina ñat̄i cuxi na cuentya jil̄i ycuil̄ Ndyosi; xqui'ya Jesús taca caca na ñat̄i jil̄i ycuil̄ Ndyosi, cha' Jesús laca nu ngua'ni lyaá jina jil̄i nu cuxi.

³¹ Bil̄ cha' cua'ni na ndi'ya, ñi'ya nu nscua lo quityi cusu': "Si nti' na chcuil̄ na lo'o xa' ñat̄i cuentya jil̄i sca cha' tlyu, li' tso'o la si chcuil̄ na jil̄i cha' tlyu nu ngua'ni ycuil̄ nu Xu'na na". Jua'a nacuil̄ quityi bil̄.

2

Ni cha' laca ngujuil̄i ca'a ngu' jil̄i Cristo lo crusi

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil̄i Cristo, tyi'u ti' ma ñi'ya ngua'ni na' tya clyo, lo'o ndyalaa na' su ndi'j ma cha' chcuil̄ na' lo'o ma cha' tso'o nu cua nda ycuil̄ Ndyosi lo'o na, cha' jil̄i Jesucristo bil̄; ná quiña'a tsa cha' tucuil̄ nchcuil̄ na' lo'o cu'ma li', si'i cha' nchca tsa na' nchcuil̄ na' lo'o cu'ma li'.

² Laja lo'o nguti'j na' quichil̄ tyi ma, ngüñi ti' na' cha' ná ta na' xi xa' la cha' lo'o ma tsiya' ti; sca ti cha' jil̄i ycuil̄ Jesucristo, la cui' Cristo nu ngujuil̄i ca'a ngu' jil̄i lo crusi, tsa bil̄ ti cha' nchcuil̄ na' lo'o ma li'.

³ Lo'o ndyalaa na' su ndi'j ma, nguna'a tya ti' na' ndu na' li'; nchcuaj̄ tya na' cha' ngulacua tsa ti' na' ni cha' xacuil̄ ma 'na li'.

⁴ Lo'o nda na' cha' bil̄ lo'o ma, ná ngulana na' quiña'a tsa cha' nu tyu'u tu'ba na', ná ngua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni ñat̄i nu nchca tsa chcuil̄. Pana cua nda ycuil̄ Ndyosi juersa jna'; cua nchcuil̄ na' lo'o ma lcaa cha' nu cua nda Xtyi'i ycuil̄ Ndyosi lo'o na', cha' caca cuayá' tso'o ti' ma.

⁵ Xqui'ya cña nu ngua'ni ycuil̄ Ndyosi, bil̄ cha' ngusñi ma cha' jil̄i Jesús li'; si'i xqui'ya sca cha' nu ngulo hique ti na' cha' nchca tsa jna'.

Sca cha' tso'o nu nti' ycuil̄ Ndyosi chcuil̄ Ni lo'o ñat̄i

⁶ Masi jua'a, cua ntsu'u cha' tso'o nu nchcuil̄ na lo'o ñat̄i nu nduna tso'o cha' jil̄i ycuil̄ Ndyosi; cha' nu ngua'ya hique ycuil̄ Ndyosi laca cha' bil̄, si'i sca cha' nu jlo ti' ñat̄i chalyuu. La cui' ti ná jlo ti' nu laca loo chalyuu cha' bil̄, masi cua lijya tye cha' culo ngu' bil̄ cña.

⁷ Cua nda ycuil̄ Ndyosi cha' tso'o bil̄ lo'o na cha' chcuil̄ na lo'o ñat̄i. Bilya caca cuayá' ti' ñat̄i chalyuu jil̄i cha' bil̄ tya sa'ni la, cha' ná nti' Ni cha' cuna ñat̄i nu ngua li'. Pana tya lo'o bilya tya' chalyuu, tya li' ngulacua ti' Ni ñi'ya nu cua'ni Ni; ngua ti' ycuil̄ Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni jina lo'o xñi na cha' jil̄i Jesús. Tlyu tsa cha' tso'o caca jina li'.

⁸ Ni sca ñat̄i nu laca loo chalyuu, ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bil̄. Si ngua jlo ti' ngu' cha' bil̄, ñi'ya nu ngua ti' ycuil̄ Ndyosi cha' cua'ni Ni,

ná ngujui'i ca'a ngu' bi' jii Jesús lo crusi li', ycuí' Jesús nu Xu'na na nu tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u jii.

9 Ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cusu', jua'a laca cha' bi'. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

Cua ngua'ni cho'o ycuí' Ndyosi cha' tso'o nu tyacua jii ñati nu ntsu'u tyiquee jii ycuí' Ni;

laca bi' cha' nu bilya ña'a ñati chalyuu jii, cha' nu bilya cuna ñati jii,

ni ná ngulacua ti' ngu' cha' caca cha' bi'.

10 Pana nu na, ngu' tya'a ngusñi na cha' jii Cristo, cua ngulu'u Ni ji'na ñi'ya caca cha' tso'o bi' xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ni nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na. Tso'o tsa ndacha' loo Xtyi'i ycuí' Ni ji'na lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ycuí' Ndyosi cha' cua'ni Ni nde chalyuu, tso'o tsa jlo ti' na cha' bi' xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ni.

11 Nu ñati chalyuu na ni, hique ti na ntsu'u co'o lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee na; sca ti ycuí' na lo'o ycuí' Ndyosi caca jlo ti' na lcaa cha' nu nclyacua ti' na. Lo'o jua'a laca ycuí' Ndyosi, sca ti Xtyi'i ycuí' Ni jlo ti' lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee Ni.

12 Si'i sca cui'i cuxi nu ntsu'u nde chalyuu ti laca Xtyi'i nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na juani; na cua nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni ji'na, cha' cua ngusñi na cha' jii Ni. Lo'o jua'a xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ni caca cuayá' ti'

na lcaa cña tso'o nu ndu'ni Ni ne' cresiya ji'na.

13 Nu lo'o cacha' na cha' tso'o nu jii ycuí' Ndyosi bi' jii ñati jii ycuí' Ni, nu ngu' nu ntsu'u Xtyi'i ycuí' Ni ne' cresiya jii, li' clyana na sca cha' nu chcuí' na, sca cha' nu ta Xtyi'i ycuí' Ni lo'o na; ná clyana na quiña'a tsa cha' chcuí' na ñi'ya nu ndu'ni ñati nu nchca tsa jii ycuí' ca ngu'.

14 Pana ñati nu ná stu'ba cha' jii lo'o ycuí' Ndyosi ni, ná taca ca cuayá' ti' ngu' bi' ni sca cña nu ndu'ni ycuí' Ndyosi cuentya jii Xtyi'i ycuí' Ni; ná nchca ca cuayá' ti' ngu' bi' jii cha' bi' tsiya' ti. Sca ti si ntsu'u Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'na, li' caca cuayá' ti' na ni cha' laca bi', bi' cha' ná sca cha' laca nti' ngu' bi'.

15 Taca ca cuayá' ti' na ñi'ya ndyu'u lcaa cha' si cua ntsu'u Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'na, lo'o li' ná taca xacu' ngu' xi xa' la cha' ji'na.

16 Ndi'ya nscua lo quityi jii ycuí' Ndyosi: "¿Tilaca nchca cuayá' ti' ni cha' laca nu nda'ya hique ycuí' Ndyosi? ¿Ha caca ji'na ta na sca cui' lo'o Ni?" nacui' quityi. Pana nu na ni, xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi cua ngujui cha' ji'na ni cha' laca nu nclyacua ti' ycuí' Cristo.

3

Sca ti cña jii ycuí' Ndyosi ndu'ni ca ta'a ngu' nu ngulu'u cha' jii Jesús

1 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii ycuí' Ndyosi, tyucui tyempo lo'o nguti' na' ca slo

mā nu ngua tya li', ná ngua 'na chcuí' na' lcaa cha' nu ngua ti' na' chcuí' lo'o mā, cha' bilya xñi tso'o mā cha' jilí Xtyi'li ycuí' Ndyosi nu nda Ni jina. Xti ti cha' nchcuí' na' lo'o mā li', cha' ña'a ti cuxi ti ngulacua ti' mā. Ñi'ya laca nu sube cuañi', jua'a ngua cu'mā, cha' bilya xñi tso'o mā cha' jilí ycuí' Ndyosi;

2 bi' cha' tiya' ti ngulu'u na' scaa cha' jilí mā. Ñi'ya laca lo'o sca cubi' cuañi', styi' xtya'a ti ntyi' cubi' bi', cha' ná nchca cacu tso'o; jua'a ngua cu'mā, cha' ná ngua cuna tso'o mā scaa cha'. Masi juani tya lyiji cua'ni yala mā cha' ca tsa'a tso'o mā,

3 cha' ña'a ti tya ndiya la ti' mā ña'a cha' cuxi nu ndyu'ni ñati chalyuu. Nu lo'o liye' ti' mā jilí tya'a ñati mā, nu lo'o lye nxu'u tya'a mā, tyaca' tyijyu' cha' ndiya la ti' mā cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. Tya ndu'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ñati cuxi.

4 Nu lo'o ñacuí sca ngu' tya'a mā cha' ndi'ya: “Ñati jilí Pablo laca ya”, cuati ñacuí xa' la ngu' tya'a mā cha' ndi'ya: “Ñati jilí Apolos laca ya”, ñi'ya ndu'ni ñati cuxi, jua'a ndu'ni mā li'.

5 ¿Tilaca laca nu Apolos bi' lacua? ¿Tilaca laca na' lacua? ¿Ha si'li cña jilí ycuí' Ndyosi ndyu'ni ca ta'a ya? ¿Ha si'li xqui'ya cha' nda ya cha' lo'o mā, bi' cha' ngusñi mā cha' jilí Cristo li'? Cua laca cña ndyu'ni scaa ya, la cui' cña ñi'ya nu cua nda ycuí' nu Xu'na na cha' cua'ni ya.

6 Ñi'ya laca sca ñati nu cataa sca si'yu, lo'o li' chaca laca nu su'ba hitya suu na cuiñii bi', jua'a laca cuare lo'o mā; na' laca nu ya ndacha' na' cha' bi' jilí mā su clyo, lo'o tiya' la li' ñaa Apolos nda la cha' bi' lo'o mā. Pana sca ti ycuí' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyanu tso'o cha' bi' ne' cresiya jilí mā;

7 ná ndu'ni cha' tilaca laca nu cua nda cha' bi' lo'o mā tya clyo la, ná ndu'ni cha' tilaca laca nu tya nda la cha' bi' lo'o mā ca tiya' la. Sca ti ycuí' Ndyosi laca nu ndulo tsa cha' jilí, cha' ycuí' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyanu tachaa cha' jilí Ni ne' cresiya jilí mā.

8 Sca ti cuayá' ndu'ni ya lo'o tya'a ya, masi nda ya cha' lo'o cu'mā su clyo, masi nclyu'u tso'o la ya cha' bi' jilí mā ca tiya' la. Ycuí' Ndyosi ni, tya ta la Ni cha' tso'o jilí ya, tsa ña'a nu ndyu'ni tso'o ya cña jilí Ni.

9 Tya'a ndyu'ni ya cña jilí ycuí' Ndyosi laca cuare; lo'o cu'mā ni, ndu'ni Ni cña ne' cresiya jilí mā, cña jilí ycuí' Ndyosi laca bi'.

Lo'o jua'a taca ta na' chaca cuií lo'o mā juani: ñi'ya si laca mā sca ni'í tonu, jua'a laca mā cuentya jilí ycuí' Ndyosi;

10 lo'o na', ñi'ya nti' sca cuityi ni'í cuentya jilí ycuí' Ndyosi, jua'a laca na' lo'o cu'mā, laja lo'o nclyu'u na' jilí mā cha' jilí ycuí' Ni. Ndi'ya ndyu'ni na' lo'o mā: ñi'ya nti' si cua ngusta tso'o na' quiya' sca ni'í, lo'o li' ndyalaa xa' la ngu' cuityi cha' cua'ni ly-

iji ngu' cha' tya' ni'i bi', bi' laca ñati nu tya'a ndya'a na' cña nu cua ngulu'u tso'o la ji'i ma. Lcaa ngu' cuityi nga'a cha' culacua ti' clyo ñi'ya ña'a xana tya' ni'i; lo'o jua'a lcaa ya tya'a ndyu'ni ya cña, nga'a cha' cui'ya tso'o ya cuentya ñi'ya nu caca culu'u tso'o la ya cha' bi' ji'i ñati.

11 Jua'a laca cha' lacua: cua laca ngusta ycu' Ndyosi ji'i Jesucristo, cha' sca ti yu bi' caca suu lcaa cha' bi', cha' ycu' Jesús laca nu ntucua quiya' cha' nu cua ngusñi na ji'i ycu' Ndyosi Sti na; nga'aa ntsu'u xa' la jo'ó xa' la ñati nu laca suu cha' bi'.

12 Ntsu'u ngu' tya'a na nu nclyu'u tso'o la ji'i lcaa tya'a na, ñi'ya nti' si cuiñá chca ngu' sca ni'i tso'o, ñi'ya laca si tya' ni'i bi' masi lo'o oro, masi lo'o plata, masi lo'o quee ndubi nu quiña'a tsa nga'a tya' ni'i bi'. Pana ntsu'u xa' la ngu' tya'a na nu cuxi la nclyu'u ji'i tya'a, ñi'ya laca si cuiñá chca ngu' sca ni'i yaca ti, nu canta' ti tya' lo'o quii lo'o quixii ti.

13 Tiya' la li' lo'o caa Jesucristo chaca quiya' cha' cua'ni cuayá' ji'i ñati chalyuu, li' quijeloo cha' ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya ña'a cña nu ngua'ni scaa ngu'. Tsa bi' tsa cña nu ngua'ni scaa ñati lo sca quii' tlyu, cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i; si tyaqu'i cña bi', ná tso'o ngua cña bi' li'; si ná tyaqu'i, li' caca cuayá' ti' Ni cha' tso'o tsa cña bi' li'.

14 Nu lo'o talo cña nu ngua'ni sca ñati lo'o cua

ndyaa lo quii' bi', li' ta Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ñati bi'.

15 Cuati ñati nu tyaqu'i cña ji'i lo quii' bi', nga'aa ña'a ngu' ji'i li'; chcuna' cña bi' tsiya' ti. Pana tya culaá Ni ji'i ngu' bi', masi tya xi tya lyiji cha' tyaqu'i ycu' ngu'.

16-17 Nu laa tlyu su ndu'ni tlyu ngu' judío ji'i ycu' Ndyosi tyaca'a tsa ji'i Ni laca bi', cha' cuentya ji'i Ni ndya' ni'i bi'; tyaala tsa ycu' Ni si cua'ni ñu'u ñati ji'i laa bi'. Lo'o cu'ma ni, tyucui ña'a taju cu'ma nu ngusñi ma cha' ji'i Cristo, tyaca'a tsa ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi; na cua ndyanu Xty'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma. Lo'o jua'a cua'ni tye ycu' Ni ji'i cua ña'a ca ñati nu cua'ni ñu'u tyucui ji'i sca ñati nu tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús.

18 Cua ngusñi na cha' ji'i Cristo, bi' cha' tso'o la si ná cñilo'o na ji'i ycu' ca na cha' ngua tsa ji'na, ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu nu ngua tsa ji'i ngu'. Ná tso'o si jua'a nclyacua ti' na; nga'a cha' culacua ti' na cha' ná ngua ji'na tsiya' ti, lo'o li' taca cua'ni ycu' Ndyosi cha' ca'ya sca cha' liñi hique na.

19 Masi ndu'ni ñati chalyuu cha' ngua tsa ji'i, cha' tso'o tsa nclyacua ti' ngu', si'i jua'a nti' ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu' bi'; ná tso'o tsiya' ti cha' nu nchcui' ñati chalyuu nti' Ni. Cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya: "Ndu'ni ycu' Ndyosi cha' quichi yaa cha' hique ñati chalyuu, masi tso'o tsa

ndu'ni ngu' nti' ngu'", nacui lo quityi.

²⁰ Lo'o ndi'ya laca cha' nu nscua chaca seli lo quityi bi': "Cua jlo ti' ycuil' Ndyosi cha' ná tso'o tsiya' ti cha' nu nchcui' ñati chalyuu nu nchca tsa jil' ndu'ni".

²¹ Bi' cha' nga'aa cua'ni tyixi ma lo'o tya'a ma, nga'aa tyu'u lca'a tsa ma jil' sca ti ñati tya'a ya. Cuentya jil' cu'ma laca cua ña'a ca tya'a ndyu'ni ya cña,

²² masi na', masi Apolos, masi Pedro; lo'o jua'a cuentya jil' cu'ma laca cua ña'a ca cha' nu ndyaca nde chalyuu, masi lu'ú na, masi cua ngujui na, masi sca cha' nu ndyaca juani, masi sca cha' nu caca tyempo nde loo la; cuentya jil' cu'ma laca lcaa cha' nu ndyaca nde chalyuu lacua.

²³ Pana cu'ma ni, cuentya jil' Cristo laca ma; lo'o nu Cristo bi', cuentya jil' ycuil' Ndyosi laca Ni.

4

Cristo laca nu nda cña bi' jil' Pablo lo'o jil' tya'a ndya'a yu cña

¹ Nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' cña jil' ycuil' Cristo ndyu'ni ya. Na ndi'ya lo ya cña cha' culu'u ya jil' ñati lcaa cha' nu cua ngulu'u ycuil' Ndyosi jil' ya; sca cha' nu bilya cuna ñati chalyuu tsiya' ti, bi' laca cha' nu culu'u ya jil' ngu'.

² Lo'o ñati nu cui'ya loo sca cña ni, lcaa tsá nga'a cha' tyi'u ti' ngu' jil' lcaa cña nu culo xu'na ngu' jil' ngu'.

³ Cuentya jna', ná ntsii na' jil' ma, ná ntsii na' jil' cua ña'a ca cha' nu chcui' ma jna'; masi chcui' cua ña'a ca ñati chalyuu jna', ná ntsii na' jil' ngu' tsiya' ti. Ná sca cha' cuxi ntsu'u jna' si nti' ngu' sta ngu' qui'ya 'na, nti' na';

⁴ Lo'o jua'a cuentya jil' ycuil' Ndyosi, ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni na', nti' na'. Pana ná ñacui' na' cha' ná ntsu'u cha' sta Ni qui'ya 'na tsiya' ti, sca ti ycuil' Ndyosi nu Xu'na na taca cua'ni cuayá' Ni jna' ca lo'o tye chalyuu.

⁵ Lo'o jua'a cu'ma, ná yala tsa clyacua ti' ma cha' sta ma qui'ya jil' sca ñati; jatya ma ña'a cuayá' caa ycuil' nu Xu'na na, bi' laca nu cua'ni cuayá' jil' ca ta'a na. Li' culotu Ni jil' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u cuaana ti ne' cresiya jil' na, masi sca cha' nu ná nti' na cacha' na jil' tya'a ñati chalyuu na. Jua'a cacha' Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil' lcaa ñati chalyuu, lo'o li' ta Ni nu tso'o jil' na, cua ña'a ca cha' tso'o nu ñacui' Ni cha' tyacua jil' scaa na.

⁶ Nchcui' na' cha' bi' lo'o cu'ma cha' taca tyil' tso'o ti ma. Cua nchcui' tsa na' jil' tyucuaa ya, na' lo'o Apolos, cha' taca culacua xi ti' ma ñi'ya ntsu'u cha' jil' ya; jua'a caca cuayá' ti' ma cha' ná tso'o xñi ma xi xa' la cha', nu si'i ñi'ya nu nscua lo quityi cha' jil' ycuil' Ndyosi. Ná tso'o cha' chcui' tso'o ma lo'o sca yu tya'a ya nu lca'a tsa ma jil', lo'o li' cua'ni xña'a ma lo'o chaca yu tya'a ya.

7 ¿Ni cha' laca cha' ndulo tsa cha' ji' ycuí' mā cuentya ji' mā, pana ná ndube ti' mā ji' xa' ñati? Ycuí' Ndyosi cua nda lcaa na nu ntsu'u ji' mā, lcaa cña nu nchca ji' mā; bi' cha' lacua ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' mā ji' tya'a mā. Si' xqui'ya cña nu ndyu'ni ycuí' mā ngutsa'a chalyuu ji' mā, xqui'ya ycuí' Ndyosi cua laca mā ñi'ya nu laca mā juani.

8 Ndu'ni mā cha' ndulo tsa cha' ji' ycuí' mā, nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji' mā tsiya' ti, nti' mā; ndyu'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ngu' culiya', ndi' mā ñi'ya ndi' nu laca loo chalyuu. Lo'o cuare ni, si' ñati tlyu laca ya, nti' mā. Pana si cha'ni cha' laca mā loo ji' ya, ¿ha ná ta mā chacuaya' masi caca stu'ba xi cha' ji' ya lo'o mā li', cha' lo'o ya caca ya ñati tlyu li'?

9 Nti' na' cha' cua ngxu'tyanu ycuí' Ndyosi ji' cuare, masi clyo ngulo Ni cña ji' ya cha' tsa ya tyijyu' cha' chcuí' ya cha' ji' Ni; pana nu juani tyanu chu' la ya ji' lcaa ngu' tya'a na, ñi'ya laca preso nu tyiquee' ntajatya cha' cujuui ngu' ji'. Cua laca ya sca cuxe', masi ña'a ñati chalyuu ji' ya, masi xca nu ntsu'u ji' ycuí' Ndyosi nde cua ña'a ji' ya.

10 Xqui'ya ycuí' Cristo tonto tsa ya tu'ni! Lo'o cu'mā ni, nti' mā cha' tso'o tsa jlo ti' mā cha' ji' Cristo. Xti la cña nchca ji' cuare, nguula la cña nchca ji' cu'mā nti' mā! Chiya'a la ndu'ni ngu'

lo'o cuare tu'ni; chi' la ndu'ni ngu' loo cu'mā!

11 Masi la cui' tyempo juani ti ntsu'u quiya' lo'o ná ndyiji na cacu ya, ná ndyiji na co'o ya, masi late' cusu lacu' ya ntsu'u quiya'; ntyiji' ngu' ji' ya, ni ná ntsu'u tyi cua, xcui' na ndya'a yu'u ti ya.

12 Ti' tsa cña nu ndu'ni ya cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u ji' ya chalyuu. Nu lo'o ti' tsa cha' nu nda ngu' lo'o ya, ná nsacui tu'ba ya ji' ngu'; tso'o ti nchcuí' ya lo'o ngu' li'. Lo'o ndu'ni lya' ti' ngu' ji' ya, ndalo ya li'; ná nsacui ya' ya ji' ngu' tsiya' ti.

13 Masi chiya'a tsa nchcuí' ngu' lo'o ya, ndalo tyiquee ya ji' ngu' li', nxaala' ya cha' ji' ngu'. Masi juani ña'a ti tya ndyu'ni cuxi ñati lo'o cua, ñi'ya si laca ya nana' nu ndyanu lo hitya yuu; ñi'ya nti' sca nguti nu nchcuaa ngu', jua'a laca ya cha' ná ntsu'u cuentya ya tsiya' ti, ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'.

14 Lo'o nscua na' quityi re, ná nti' na' cha' ca tyuju'u ti' mā; tsa bi' ti cha' nti' na' cha' cua'a na' ji' mā cha' ná cua'ni tyixi mā lo'o ya. Na tyaca'a cu'mā jna' ñi'ya si laca mā sñi' na'.

15 Ntsu'u tsa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji' na lo'o Cristo nu taca xtyucua ngu' ji' mā, pana sca ti na' ndu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni sti mā, cha' ndye ndacha' na' cha' tso'o nu cua nda Jesucristo lo'o na ji' mā; xqui'ya na' ngusñi mā cha' ji' Jesús.

16 Bi' cha' juani nchcuí' tsa

na' lo'o mā cha' cua'ni mā ñi'ya nu cua na'a mā cha' ndu'ni na'.

17 Juani nda na' jil'i yu Timoteo lijya yu ca su ndi'i mā, cha' laca nu Timoteo bi' ñi'ya laca sca sñi' na', cha' tyaca'a tsa yu 'na; jua'a tso'o tsa ngusñi yu cha' jil'i Jesucristo. Lcaa se'i su ndya'a na' slo taju ñati jil'i Jesús nu ndi'i sca quichi, ca bi' nclyu'u na' ña'a cha' tso'o nu nga'a cha' cua'ni na chalyuu nu lo'o cua ngusñi na cha' jil'i Jesucristo; jua'a ndu'ni na' tyucui tyempo xqui'ya Jesucristo. Lo'o Timoteo cacha' yu jil'i mā cha' jua'a ndu'ni na'.

18 ¿Ni cña ndu'ni xi ngu' tya'a mā nu lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a mā? Ná cāa na' ca quichi Corinto slo mā, nti' mā.

19 Pana ná cube ti' mā, cāa na' yala ti' ca su ndi'i mā chacuayá' jil'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na. Lo'o li' quijeloo cha' jil'i mā jna', nu lo'o ña'a na' ñi'ya ndyu'ni nu ngu' tyixi bi'; si'i na ntucua' na' jil'i ngu' xqui'ya cha' nu nda ti' ngu' bi' li'.

20 Ná taca tyat'i yu'u na cha' jil'i ycu'i Ndyosi cha' laca Ni loo jil'na si na nchcui' ti na cha' jil'i Ni; na cua nti' Ni cha' cua'ni na cña jil'i Ni, tsa ña'a cña nu ndu'ni ycu'i Ni.

21 Cua jlo ti' na' cha' tso'o la caca jil'i mā si tso'o ti tyu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i mā lo'o tyalaa na' ca slo mā; tso'o la si tso'o ti chcui' na' lo'o cu'mā li'. Ná tso'o ca ti' mā si ta na'

cha' cusu lo'o mā li'.

5

Nga'a cha' culo'o ngu' jil'i tya'a ngu' nu ngua'ni cha' cuxi

1 Cua ngujui cha' 'na, cua ndyuna na' cha' suba' tsa ngua'ni sca ñati tya'a ngusñi mā cha' jil'i Jesucristo; ngua'ni yu sca cña nu cuxi tsa. Pana ni ngu' xa' tsu', ná ndu'ni ngu' tsa lo cua cha' cuxi, masi ná ndaquiya' ngu' jil'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti. Ndi'ya cña ngua'ni yu: ngua'a yu lo'o xtya'a miña'a yu.

2 Lo'o ña'a ti tya ndu'ni tyucuaa ti' mā jil'i tya'a mā, masi nga'a cha' ca xñi' tsa ti' mā xqui'ya cha' cuxi bi'. Nga'a tsa cha' culo'o mā jil'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi bi', cha' nga'aa tya'a yu stu'ba ti lo'o cu'mā.

3 Sca ti cuayá' ndyu'u cha', masi ná ndi' na' lo'o mā juani cha' cua'ni cuayá' na' jil'i yu bi'; pana cacua tsa slo cu'mā ndi' na', nti' na', xqui'ya cha' ndyi'u tsa ti' na' jil'i mā. Cua laca ngusta na' qui'ya jil'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi bi'.

4 Bi' cha' lacua tyu'u ti' mā tsa tlyu ti mā chacuayá' jil'i Jesús nu Xu'na na, cha' cua'ni cuayá' mā jil'i yu bi' yala ti. Sca ti cha' ntsu'u tyiquee na' lo'o mā, lo'o jua'a cua nda ycu'i Jesucristo chacuayá' cha' cua'ni mā jua'a.

5 Li' xtyanu mā jil'i yu bi' ya' nu xña'a. Masi quiñu'u ycu'i yu li', quiñu'u cha' jil'i yu su ndi' yu chalyuu, pana ca lo'o tye chalyuu, ca li' cua'ni

lyaa ycuí' nu Xu'na na jí' yu, qui'ya Ni cresiya jí' yu.

6 Si' cha' tso'o ndu'ni ma cha' ndu'ni tyucuaa ti' ma jí' tya'a ma. ¿Ha ná jlo ti' ma ñi'ya ndu'ni scua tiye'? Masi xti ti scua tiye' tyu'u jí' catyá xlyá, cua'ni bi' cha' tyacui quiña'a scua li'.

7 La cui' jua'a laca cu'ma, cha' ntsu'u qui'ya bi' chu' ma. Laca qui'ya bi' jí' ma ñi'ya laca scua tiye' nu nga'aa tso'o tsiya' ti; tso'o si xcuaa ma jí', chaca quiya' quixa' cucui scua bi'. Lo'o jua'a cu'ma, nga'a cha' culotsu' ma qui'ya nu ntsu'u jí' ma, cha' xcutsa'a Ni cha' nu ntsu'u tyiquee ma, cha' caca lubii cresiya jí' ma. Na cua laca lubii bi' jí' ma xqui'ya Jesús. Lo'o caca ta'a pascua ni, li' tyi'u ti' na cha' ngua'ni tye ycuí' Cristo jí' qui'ya nu ntsu'u jí'na. Xqui'ya lcaa na ngujui Ni lo crusi, ngua Cristo msta lu'ú cuentya jí' qui'ya nu ntsu'u jí'na.

8 Bi' cha' tso'o la si tyi'u ti' na jí' Cristo lcaa tsa, cha' xa' ña'a cua'ni na li'; tso'o ti cua'ni na lo'o ñati, xcui' cha' liñi chcuí' na lo'o ñati. Laca na ñi'ya laca xlyá cui nu ndya' chaca quiya' li'; nga'aa ntsu'u cha' cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni na sa'ni lo'o ntsu'u cha' cuxi jí'na, lo'o ntsu'u cha' suba' jí'na, cha' ngua na ñi'ya ngua tsa ycu' xlyá nu ná tso'o tyempo bi'.

9 Lo quityi nu nda na' ndyaa slo ma tya clyo la, bi' nguscua na' cha' ná cua'ni

tya'a ma lo'o ñati nu xcui' cha' suba' ndu'ni;

10 pana ná nguscua na' cha' nga'aa chcuí' ma tsiya' ti lo'o ñati cuxi bi'. Ntsu'u tsa ñati chalyuu nu ná ndaquiya' jí' ycuí' Ndyosi, nu ndu'ni suba', nu ndacui ti', nu cuaana, nu ndu'ni tlyu jí' lcuí jo'ó ti; lo'o jua'a ná caca tyu'utsu' na jí' ngu' bi', sca ti si tyu'u na chalyuu tyaa na tsiya' ti.

11 Pana ná tso'o cha' tyu'u cha' jí' ma lo'o ñati nu ndu'ni jua'a, masi ndu'ni ngu' bi' lo'o ma cha' tya'a ñati jí' Jesucristo laca ngu' bi'; bi' laca cha' nu ngua ti' na' chcuí' lo'o ma. Ná caca stu'ba cha' jí' ma lo'o ngu' si suba' ndu'ni ngu', si ndacui ti' ngu', si ndu'ni tlyu ngu' jí' lcuí jo'ó ti, si cuxi tsa nchcuí' ngu' lo'o ñati, si cu'bi ngu', si cuaana ngu'; ná caca xñi ma cha' jí' ngu' nu ndu'ni jua'a. Masi nacui ñati bi' cha' stu'ba ti ntsu'u cha' jí' ngu' lo'o Jesús, ná caca tyu'u cha' jí' ma lo'o ngu'. La cui' ti cha', ni ná tso'o chca'a ma cacu ma tyaja lo'o ñati nu ndu'ni jua'a.

12-13 Si' cuentya jna' laca ñati nu ná ndaquiya' jí' ycuí' Ndyosi tsiya' ti, caca cuayá' jí' ngu' bi' slo ycuí' Ndyosi. Pana nu ngu' tya'a ma nu ntsu'u cha' jí' lo'o Cristo, tso'o la si cua'ni cuayá' ycuí' cu'ma jí' ngu', nti' na'. Bi' cha' lacua culo'o ma jí' nu cuxi, cha' ná cua'ni tya'a ngu' bi' lo'o ma tsiya' ti.

6

Nu lo'o ntsu'u cha' cusuu

ji'na lo'o tya'a ñati na

1 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu lo'o ndyaca sca cha' cusu jii' ma lo'o tya'a ñati ma, ¿ha tso'o la cha' ndya'a ma slo bese, nti' ma? ¿Ha tso'o nti' ma cha' ndya'a ma slo ñati nu ná ndaquiya' jii' ycu' Ndyosi tsiya' ti? ¿Ha ná tso'o la si tsa ma slo ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesús? Jua'a taca ca ti cha' ji'i ma lo'o tya'a ma li'.

2 Cua jlo ti' ma cha' cua nscua cha' ycu' na cua'ni cuayá' na ji'i lcaa ñati chalyu lo'o cua tye ti cha', cha' cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi. Si jua'a caca cña nu cua'ni ma ca tiya' la, ¿ha ná caca ji'i ma cua'ni cuayá' ma ji'i sca cha' xca ti nde chalyu juani?

3 Lo'o jua'a nu ngu' xca ji'i ycu' Ndyosi ca nde cua, nda ma cuentya cha' lo'o ngu' bi' nga'a cha' cua'ni cuayá' na ji'i; bi' cha' ycu' ca na taca xquiñi na sca cha' nu ndyaca ji'na lo'o tya'a na nde chalyu.

4 Lo'o ndyaca sca cha' cusu jii' ma lo'o tya'a ma, ná tso'o tsa lo'o ma ji'i tya'a ma cha' caca cuayá' ji'i ma slo xa' ñati nu ná stu'ba cha' ji'i lo'o tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesús.

5 Nscua na' cha' re cha' caca tyuju'u ti' ma slo ycu' Ndyosi. ¿Ha ná ntsu'u ni tsaca ngu' tya'a ma nu nchca cuayá' ti' ñi'ya caca xquiñi cha' ji'i ma lo'o tya'a ma?

6 Pana xa' tsa ña'a ndu'ni ma ca jua. Masi ñati tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesús,

ndya'a lo'o ma ji'i ca slo ngu' nu ná ndaquiya' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua'ni cuayá' ngu' bi' ji'i ngu' tya'a ma.

7 Nu lo'o ntsu'u cha' cusu jii' ma lo'o tya'a ma, li' hora ti caca cuayá' ti' na cha' tya lyiji xñi tso'o ma cha' ji'i Jesús. ¿Ha ná tso'o la, masi ta ma chacuayá' cha' caca cha' cuxi bi' ji'i ma jua'a ti? ¿Ha ná tso'o la, masi cuaana ngu' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma jua'a ti?

8 Pana si'i na tso'o la ndu'ni ma; cha' cuxi ndyu'ni ma lo'o ycu' ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesús, hasta ntyucuaana ma na nu ntsu'u ji'i tya'a ma.

9 Jlo ti' na cha' ná lo'o ñati cuxi taca tsa ca su tlyu ca su laca ycu' Ndyosi loo. Tso'o si liñi tsa caca cuayá' ti' ma cha' ná tsa ngu' cuxi ca su tso'o bi': ñati nu suba' tsa ndu'ni lo'o tya'a, lo'o jua'a ñati nu ndu'ni tlyu ji'i lcu' jo'ó ti, lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o clyo'o xa' ñati, jua'a nu ngu' qui'yu nu ndu'ni suba' lo'o tya'a qui'yu ti ngu'.

10 Lo'o jua'a nu cuaana, lo'o jua'a nu nxlyaá na nu ntsu'u ji'i tya'a ngu', lo'o jua'a nu cu'bi, lo'o jua'a nu nchcu' cha' cuxi ji'i tya'a ngu', lo'o jua'a nu cuxi ti ndu'ni ngana ji'i tya'a ngu', ná tsa chca ñati cuxi bi' ca su tso'o su ntucua ycu' Ndyosi.

11 Lo'o jua'a ntsu'u xi cu'ma nu ngua'ni ma la cui' tya'a cha' cuxi bi' tya sa'ni la; pana cua xa' ña'a ndu'ni ma juani,

cha' cua ngüityi Jesús lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ma tya li', cua ndyatí ma cuentya ji'i ycuí' Ndyosi li'. Cua ngüíñi cha' ji'i ma lo'o ycuí' Ndyosi nu lo'o ngusñi ma cha' ji'i ycuí' Jesucristo nu Xu'na na, lo'o li' cua nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma.

Ña'a tsaca tyucui ña'a na laca na ji'i ycuí' Ndyosi

12 Ntsu'u quíya' nchcui' ñati: "Ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cua ña'a ca cha', ñi'ya nu nti' na' cha' cua'ni na'", nacui' ngu'. Chañi cha' ji'i ngu', pana ntsu'u cha' nu cua'ni na nu ná ntsu'u su xtyucua ji'na. Lo'o na, taca ñacui' na cha' ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na ñi'ya nu nti' ti na cua'ni na; pana ná tso'o si qui'i tsa na ji'i sca cha' nu ndu'ni na ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu na ji'i.

13 Ntsu'u chaca cha' nu nchcui' ñati: "Taca cacu na lcau ti lo na nu nti' na cacu na", nacui' ngu', "bi' cha' ntsu'u quiji ne' na cha' cua'ni cha'á na bi' lo'o na cacu na", nacui' ngu'. Chañi cha' bi', pana sca ti cuayá' cua'ni tye ycuí' Ndyosi ji'i na ndacu na lo'o jua'a ji'i cuaña' ycuí' na. La cui' jua'a cua ngüíñá ycuí' Ndyosi ji'i tyucui ña'a na lijya na chalyuu, pana si'i cha' culiji ti cuaña' na lo'o ndu'ni suba' na lo'o ñati, si'i xqui'ya cha' bi' ngüíñá Ni ji'na; cha' caca na ñati ji'i ycuí' Ni, cha' caca Ni nu Xu'na na, bi' cha'

cua nda ycuí' Ndyosi ji'na lijya na chalyuu.

14 Tlyu tsa cha' ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o Jesús nu Xu'na na lo'o ngua'ni Ni cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', ngulo Ni ji'i yu ca su ntsiya yu ngujuii. La cui' jua'a tlyu tsa cha' caca lo'o cua'ni Ni cha' tyu'ú na chaca quiya', qui'ya Ni ji'na tyaa lo'o Ni ji'na ca lo'o tye chalyuu.

15 Cristo ca ji'i tyucui ña'a tsaca ma lacua, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i ma lo'o nu xa' la ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. Lo'o laca na ñati ji'i Cristo ni, ¿ha caca sa'a na ji'i sca nu cuna'a calle ti? Ná tso'o cua'ni na jua'a tsiya' ti.

16 ¿Ha ná jlo ti' ma cha' stu'ba ti tyiquee na, sca ti tañi na lo'o ñati bi', si tyu'u cha' ji'na lo'o, masi sa'a ti na ji'i? La cui' jua'a cha' nscua lo quityi cha' jo'ó nu ndi'ya nchcui': "Laca nu tyucuaa ngu' bi' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati". Jua'a nchcui' quityi bi'.

17 La cui' jua'a caca ji'na lo'o tyu'u cha' ji'na lo'o Jesús nu Xu'na na; nchca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús li', cha' ntsu'u Xtyi'i ycuí' Ni ne' cresiya ji'na.

18 Bi' cha' ná cua'ni suba' ma lo'o xa' ñati. Cua ña'a ca qui'ya nu ntsu'u ji'na, ná cua'ni ñu'u bi' ji'i ycuí' na; pana lo'o cala' na ji'i xa' ñati nu si'i ñati ji'na, ycuí' ca na cua'ni ñu'u na ji'na li'.

19-20 ¿Ha ná nda ma cuentya cha' tyaca'a tsa ma ji'i ycuí' Ndyosi, xqui'ya cha' nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni nu ndyanu ne'

cresiya jil'i mā? Nga'aa si'i cuentya jil'i ycu'i ti mā ndya'a mā, cuentya jil'i ycu'i Ndyosi laca mā. Quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni Ni cuentya ji'na cha' ngulaá mā jil'i nu cuxi, cha' laca mā ñati jil'i ycu'i Ni; bi' cha' cua'ni tlyu mā jil'i ycu'i Ndyosi lcaa su ndya'a mā, tyi'u ti' mā jil'i Ni, lo'o jua'a tyucui tyiquee mā cua'ni mā lcaa cña nu culo ycu'i Ni jil'i mā.

7

¿Ha tso'o la si caja clyo'ona?

¹ Juani scua na' xi cha', cha' xacui na' cha' jil'i mā cuentya jil'i quityi nu nguscua mā, nu ndyalaa slo na' tsubi' ti. Nu na ngu' qui'yu, tso'o la si ná caja clyo'ona; tyanu na jua'a ti, nti' na'.

² Pana nde chalyuu su ndil'i na, ntsu'u tsa cha' suba' nu ndu'ni ngu' lo'o ngu' cuna'a; bi' cha' ni na' jil'i mā cha' tso'o la si lcaa ñati caja clyo'ona ngu', caja sca nu cuna'a jil'i sca nu qui'yu, lo'o jua'a nu cuna'a caja qui'yu jil'i.

³ Nga'a cha' tyi'i tso'o nu qui'yu lo'o clyo'ona yu, ñi'ya nu nga'a cha' caca; lo'o jua'a nu cuna'a ni, nga'a cha' tyi'i tso'o lo'o clyo'ona ñi'ya nu nga'a cha' caca.

⁴ Bi' cha' nga'aa culo sca nu cuna'a cña jil'i ycu'i ca si cua ngujui clyo'ona, cha' nu qui'yu laca loo jil'i; lo'o jua'a nu qui'yu, nga'aa si'i ycu'i ca yu nu culo cña jil'i yu lo'o cua ngujui clyo'ona yu, cha' nu cuna'a laca loo jil'i yu li'.

⁵ Ná tso'o si tyeje tacui tyuu tsá nu ná ndil'i mā lo'o clyo'ona mā; sca ti si tyu'utsu' mā xi jil'i tya'a mā cha' caja xi tyempo chcu'i mā lo'o ycu'i Ndyosi Sti mā. Lo'o nteje tacui cha' bi', xa' tyi'i mā lo'o clyo'ona mā li', ñi'ya nu ndil'i ti mā. Si ná cua'ni mā jua'a, ná tyiquee' quiñu'u cha' jil'i mā lo'o clyo'ona mā cha' ná nchca talo mā tyuu tsá. Lo'o li' cua'ni nu xña'a ngana jil'i mā.

⁶ Ná ñacui mā cha' nclyo na' cña jil'i mā cha' caja clyo'ona; nde laca sca cha' nu nda ti na' lo'o mā,

⁷ cha' cuentya jna' tso'o la si tyanu ngu' ycu'i ti ngu' ñi'ya nu ndil'i na', jua'a nti' na'. Pana xi xa' ca ña'a ndu'ni ycu'i Ndyosi lo'o scaa ñati, cha' cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' ñi'ya tyi'i scaa na; tsaca lo ña'a ndil'i tsaca ñati, chaca lo ña'a ndil'i chaca ñati, tsa ña'a chacuayá' nu nda Ni ji'na.

⁸ Nde laca cha' nu ta na' lo'o cu'mā nu bilya caja clyo'ona mā, cuati jua'a lo'o ngu' tya'a na nu ndyanu ti'i ti: tso'o la caca jil'i mā si tyi'i mā ñi'ya nu ndil'i ti na', nti' na'.

⁹ Sca ti si ná talo mā tyi'i mā jua'a ti, tso'o la si caja clyo'ona mā li', cha' ná tso'o si quiñu'u ti' na cha' xcui' ndijña tyiquee na jil'i ñati nu caca clyo'ona.

¹⁰ Nu cu'mā nu ndil'i lo'o clyo'ona mā ni, ndi'ya cña ntsu'u cha' cua'ni mā; ni si'i cuentya jna' ngulo na' cña re jil'i mā, ndi'ya cña nclyo ycu'i Ndyosi nu Xu'na na jil'i

mā: Ná xtyanu ti'j cu'mā ngu' cuna'a j'i'j clyo'o mā.

11 Si cua ngxu'tyanu mā j'i'j nu qui'yu, nga'a cha' tyanu mā ycu'i' ti mā, sca ti si tyaja'a mā tyaa mā lo'o clyo'o mā chaca quiya'. Lo'o jua'a cu'mā ngu' qui'yu, ná ntsu'u chacuayá' j'i'j mā cha' culo'o mā j'i'j clyo'o mā.

12 Nu juani ta na' sca cha' lo'o cu'mā ngu' qui'yu tya'a ngusñi na cha' j'i'j Jesús, nu ntsu'u clyo'o mā nu tya lyiji xñi cha' j'i'j Jesús; si tyaja'a bi' tyi'j bi' ñi'ya nu ndi'j ti lo'o mā, tso'o li'. Ná ntsu'u chacuayá' j'i'j mā cha' culo'o mā j'i'j nu cuna'a bi' cha' tyaa ngu'. Na' laca nu ngulo na' cña bi' j'i'j mā; masi ná ndu ycu'i' Ndyosi lo'o na', pana sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'.

13 La cui' ti cha' ta na' lo'o cu'mā ngu' cuna'a tya'a na nu ntsu'u clyo'o mā nu bilya xñi cha' j'i'j Jesús, tya'a cha' nu ngusñi mā: ná tso'o culo'o mā j'i'j nu qui'yu clyo'o mā si tya ndi'j tso'o ti ngu' lo'o mā.

14 Ntucua' ycu'i' Ndyosi j'i'j cha' nu nchcui' ngu' cuna'a bi' lo'o ycu'i' Ni cuentya j'i'j clyo'o ngu', tso'o cha' bi' cuentya j'i'j ycu'i' Ndyosi cha' clyo'o laca ngu'. Lo'o jua'a nu ngu' cuna'a nu tya lyiji xñi cha' j'i'j Jesús, tya'a cha' nu cua ngusñi clyo'o, ntucua' ycu'i' Ndyosi j'i'j cha' nu nchcui' nu qui'yu bi' lo'o ycu'i' Ni cuentya j'i'j clyo'o ngu'; tso'o cha' bi' cuentya j'i'j Ni cha' clyo'o laca ngu'. Nga'a cha' caca jua'a xqui'ya nu sube sñi' mā. Nga'aa laca

ngu' sube bi' ñi'ya nu laca sñi' xa' ñati nu ná ndaquiya' j'i'j ycu'i' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua ngusñi Ni cuentya j'i'j nu sube bi' xqui'ya cu'mā.

15 Sca ti cha' j'i'j ñati nu ná ntaja'a xñi cha' j'i'j Jesús bi', si cua nti' ngu' xtyanu ngu' j'i'j clyo'o ngu', si lya' ti' ngu' j'i'j clyo'o ngu' cha' ngusñi clyo'o ngu' cha' j'i'j Jesús, li' ta mā chacuayá' cha' tyaa ngu' nu ná ngusñi cha' j'i'j Jesús bi'. Nu ngu' tya'a na nu ngusñi cha' j'i'j Jesús, masi qui'yu, masi cuna'a, cua ntsu'u chacuayá' j'i'j mā cha' xtyanu mā j'i'j clyo'o mā, sca ti si jua'a ti taca tyi'j mā ti cha'lyuu. Cua nti' ycu'i' Ndyosi cha' tyi'j tso'o na chalyuu.

16 Cu'mā ngu' cuna'a, ná tyiquee' xñi clyo'o mā cha' j'i'j Jesús xqui'ya cu'mā cha' jlya ti' mā j'i'j Jesús; clyaá yu bi' j'i'j nu xña'a li'. La cui' jua'a cu'mā ngu' qui'yu, ná tyiquee' xñi clyo'o mā cha' j'i'j Jesús xqui'ya cha' jlya ti' mā j'i'j Jesús; clyaá cho' j'i'j nu cuxi li'.

Ná ndulo tsa cha' j'i'j ycu'i' Ndyosi na ca laca scaa na

17 Nu lo'o tya lyiji cusubi ycu'i' Ndyosi j'i'na, tya li' cua laca nda Ni j'i'na ñi'ya nu tyi'j scaa na chalyuu. Ycu'i' Ndyosi laca nu nda chalyuu j'i'na tya clyo, lo'o jua'a ycu'i' Ni laca nu ngusubi j'i'na cha' xñi na cha' j'i'j Ni juani. Tya la cui' chalyuu bi' laca nu ntsu'u j'i'na juani, la cui' ña'a chalyuu nu ngujui j'i'na tya clyo; pana juani tyucui tyiquee na ndi'j

na chalyuu. La cui' ti cha' nchcui' na' lo'o ngu' lcu'a ti quich'i su ndi'i ngu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo.

18 Ñi'ya nti' ngu' judío ni, lo'o ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús xqui'ya cha' ngusubi Ni ji'i ngu', ná tso'o si caca tyuju'u ti' ngu' cha' ngusi'yu ñati quiji ngu' cha' laca ngu' judío; ntsu'u cha' tyanu ngu' ñi'ya nu ña'a ti ngu' lo'o ngua cuañi' ngu'. Ngu' xa' nasiyu ni, ná ntsu'u cha' ji'i ngu' cha' xi'yu quiji ngu' jua'a, nu lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús; ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío, tyanu ngu' ñi'ya nu ndi'i ti ngu' li'.

19 Ná ndu'ni cha' cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi, masi ngulacua na jua'a, masi ná ngulacua na jua'a; nu ndu'ni cha' cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi laca cha' cua'ni na cña nu nclyo Ni ji'na.

20 Bi' cha' juani ña'a ti tya nga'a cha' tyi'i na chalyuu, ñi'ya ndi'i ti na tya lo'o ngusubi Ni ji'na cha' caca na ñati ji'i.

21 Ná ndu'ni cha' masi msu nu ngüi'ya ñati laca ma nu lo'o ngusubi Ni ji'i ma, pana tso'o laca si caja nu ta caya' cha' tyu'u ma laja ti.

22 Ñati nu jua'a tya ntsu'u xu'na ngu' nu lo'o cua ngusubi ycu'i' Ndyosi ji'i ngu', juani ndi'i tso'o ti ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús; masi ña'a ti tya laca ngu' ñati ji'i xu'na ngu', taca taquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi

juani. Lo'o jua'a nu ngu' msu nu ndi'i tso'o ti ni, lo'o cusubi Cristo ji'i ngu' bi', la cui' jua'a caca ngu' bi' msu ji'i ycu'i' Ndyosi.

23 Quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni ycu'i' Ndyosi cuentya ji'na, cha' ngulaá ma ji'i nu xña'a; bi' cha' ná ta ma chacuayá ji'i ñati chalyuu ti nu nti' cua'a ji'i ma cha' ná tyi'i tso'o ti ma.

24 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ndi'ya clyacua ti' scaa ma: nga'a cha' tyi'i ma chalyuu ñi'ya nu ndi'i ti ma nu lo'o ngusubi Jesús ji'i ma tya clyo, ña'a ti tya xñi tso'o ti ma cha' ji'i ycu'i' Ndyosi.

25 Bilya ta ycu'i' nu Xu'na na cha' lo'o na' ñi'ya cua'ni ñati nu ntucua ycu'i' ti, si caja clyo'o ngu', si ná caja clyo'o ngu'; bi' cha' cuentya jna' ti, ta na' xi cha' lo'o ma. Taca xñi ma cha' jna', xqui'ya cha' lo'o na' ngua'ni tya'na ti' Ni 'na; bi' cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni.

26 Lye tsa laca chalyuu juani, ndyacua tsa cha' ti' ji'na; bi' cha' tso'o la si tyanu na ñi'ya nu ndi'i ti na, nti' na'.

27 Si ntsu'u clyo'o ma, tyi'i tso'o ma lo'o lacua, ná culo'o ma ji'i; si ndi'i ma ycu'i' ti ma, ná culana ma ji'i ñi'ya nu caca clyo'o ma, nti' na'.

28 Pana la cui' ti cha', si'i qui'ya laca masi caja clyo'o ma; lo'o jua'a sca nu cuna'a nu bilya caja clyo'o, si'i qui'ya laca masi caja clyo'o bi'. Tsa bi' ti cha' ndube ti' na' ji'i ma, lcaa ña'a cha' ti' nu caca ji'i ma nde loo la su ndi'i ma chalyuu. Ná nti' na' cha'

quiña'a tsa cha' ti' tyacua ji' mā xqui'ya cha' ntsu'u clyo'o mā, xqui'ya cha' ndi'i sñi' mā li'.

²⁹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ndi'ya laca cha' nu ta na' lo'o mā: Tya xti tya tyempo tya lijya ji'na chalyuu. Bi' cha' cua'ni yala mā su ndi'i mā chalyuu; masi ntsu'u clyo'o mā, si'i xcui' cha' ji'i clyo'o mā tyu'u tyiquee mā;

³⁰ masi nxi'ya mā, ná ñacui mā cha' xñi'i ti' mā; masi nxyi' mā, ná ñacui mā cha' chaa tsa ti' mā; masi cui'ya mā sca yu'ba, ná culacua ti' mā cha' tsa cu' ti na ji'i mā laca bi';

³¹ masi ntsu'u tsa cha' tso'o ji'i mā nde chalyuu, ná culiji tsa mā tyempo ji'i mā xqui'ya cha' tso'o bi'. Cua lijya ti tye tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a laca na nu ntsu'u chalyuu nga'a cha' tye cha' bi'.

³² Cua nti' na' cha' ná caca xa' la cha' ji'i mā, cha' jua'a xqui'ya cha' bi' ná caca cua'ni tso'o mā cña. Cu'mā ngu' qui'yu nu bilya caja clyo'o mā, taca cua'ni mā tsa lo ti cña ji'i ycui' Ndyosi li'; cua'ni mā ñi'ya nu nti' ycui' nu Xu'na na cha' cua'ni na li'.

³³ Pana nu cu'mā nu ntsu'u clyo'o mā, cua ntsu'u tsa cña ji'i mā cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u ji'i mā chalyuu, cha' cua'ni mā ñi'ya nu tso'o la nti' clyo'o mā. Tucua lo cha' ntsu'u tyiquee mā li'.

³⁴ Lo'o jua'a cu'mā ngu' cuna'a nu ntucua ycui' ti, lo'o jua'a nu cuañi' nu bilya caja clyo'o, taca cua'ni mā tsa lo

ti cña ji'i ycui' nu Xu'na na; jua'a caca mā ñati ji'i ycui' Ndyosi tyucui ña'a tsaca mā, tyucui tyiquee mā. Pana nu cu'mā nu cua ntsu'u clyo'o mā, cua ntsu'u tsa cha' ndube ti' mā cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u ji'i mā chalyuu, cha' cua'ni mā ñi'ya nu tso'o la nti' clyo'o mā.

³⁵ Nti' tsa na' cha' xtyucua na' ji'i cu'mā, bi' cha' nda na' cha' bi' lo'o mā. Si'i na ndaca'a na' ji'i mā cha' ná caja clyo'o mā, cha' ntsu'u cha' cua'ni mā ñi'ya nu tso'o la cuentya ji'i sa scaa mā. Na cua nti' na' cha' tyucui tyiquee mā cua'ni mā cña ji'i ycui' Ndyosi, lo'o li' ná caja nu cua'ni ñu'u tyucui nu cua ngulu'u Jesús ji'i mā.

³⁶ Tso'o si ta sti nu cuna'a cuañi' chacuayá' caja clyo'o sñi', si'i qui'ya laca bi'. Cua ndyalaa ti' cho', cua la cui' tyempo caja clyo'o. Nga'a cha' cua'ni sti nu cuna'a ñi'ya nu tso'o la nti' yu cuentya ji'i sñi'; ná ntsu'u qui'ya ji'i, masi caja clyo'o sñi'.

³⁷ Pana la cui' ti tso'o cua'ni xa' la ngu' tya'a mā, nu tso'o la nti' masi ná caja clyo'o sñi' tsiya' ti. Ná tso'o si tatsaa ngu' ji'i sca ñati cha' ta ji'i sñi' cha' caja clyo'o lo'o sñi' ngu'. Ntsu'u chacuayá' ji'i sca ñati cha' cua'ni ñi'ya nu tso'o la nti' yu cuentya ji'i sñi' yu.

³⁸ Jua'a laca cha' cuentya ji'i nu cuna'a cuañi' tya'a mā; tso'o si ta mā ji'i sñi' mā cha' caja clyo'o lo'o xa' ñati, lo'o jua'a sca ti cuayá' tso'o ndu'ni ñati nu ná nda ji'i, nti' na'.

³⁹ Cu'ma ngu' cuna'a nu cua ngujui clyo'o ma, ná ntsu'u chacuayá' caja clyo'o lo'o chaca ñati laja lo'o tya lu'ú clyo'o ma. Sca ti si cua ngujui nu qui'yu ji'i ma, ca li' ntsu'u chacuayá' caja clyo'o ma chaca quiya'. Taca caja clyo'o ma li' chaca quiya' lo'o cua ña'a ca nu qui'yu nu nti' ma, sca ti si lo'o yu bi' laca ñati tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús.

⁴⁰ Pana nti' na' cha' tso'o la tyu'u tyiquee ma si ná caja clyo'o ma, si tyanu ma ycu' ti ma. Jua'a nlyacua ti' na', cha' Xty'i' ycu' Ndyosi nacui' na cha' chcu' na' jua'a, nti' na'.

8

¿Ha cacu na sca na nu cua nscua slo jo'ó?

¹ Nde scua na' chaca cha' nu tsa slo ma, cha' ca cuayá' ti' ma ni cha' ndyu'ni ma lo'o ndacu ma msta nu cua ngusta ngu' slo jo'ó tya clyo. Ntsu'u cu'ma nu ñacui ma: “Cua jlo ti' ya, cua nda ya cuentya cha' ná ntsu'u cha' tacati ji'i jo'ó jua; taca cacu ya msta bi'”, ñacui ma. Chañi tsa cha' bi'. Pana tyixi cua'ni na lo'o tya'a ñati na nu lo'o chcu' na jua'a. Sca ti si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, si cube ti' na ji'i ngu' bi', ca li' taca xtyucua na ji'i ngu'.

² Nu lo'o ndu'ni na lo'o ngu' cha' cua jlo ti' na sca cha', cha' cua laca ngua tsa'a na sca cha', cha' tyixi nda na lo'o ngu' li'. Laca bi' ñi'ya si ná jlo ti' na tsiya' ti, si bilya ca tsa'a

na tso'o ti sca cha' nu nga'a tsa cha' ca tsa'a na.

³ Pana si tso'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi, tyuloo Ni ji'na li', tyu'u cha' ji'i Ni lo'o na li'.

⁴ Tso'o lacua. Ta na cha' lo'o tya'a na si tso'o cuentya ji'i ycu' Ndyosi cha' cacu na msta nu cua ngusta ngu' slo jo'ó tya clyo. Cua jlo ti' na ñi'ya nu laca sca lcu' jo'ó, lcu' ti laca bi'. Ná tyaca' ña'a na sca na nu lu'ú, ñi'ya nu ña'a lcu' jo'ó bi'. Sca ti ycu' Ndyosi Sti na ntsu'u chalyuu.

⁵ Chañi cha' quiña'a tsa jo'ó ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a nde cua ntsu'u xa' la jo'ó, ntucua bi' cuentya ji'i ñati chalyuu. Ndu'ni ngu' ji'i jo'ó bi', cha' laca bi' jo'ó cuentya ji'i ngu'; ndu'ni ngu' cha' laca bi' xu'na ngu'.

⁶ Pana nu ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, sca ti ycu' Ndyosi Sti na jlya ti' na ji'i tsiya' ti; la cui' ti jua'a sca ti ycu' Jesucristo nu Xu'na na ngusni na cha' ji'i. Ngüñá Ni tyucui ña'a chalyuu, xqui'ya Jesús ndya' lcaa lo na; cuentya ji'i ycu' Jesús laca lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a xqui'ya ycu' Jesús ndi'i na chalyuu.

⁷ Pana ná lcaa ñati nchca cuayá' ti' cha' bi'. Ntsu'u ngu' tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús nu ná nchca cacu sca na nu cua nscua slo jo'ó tya clyo. Nu ngua tya sa'ni la, cua ngui'i tsa ngu' bi' ji'i jo'ó bi'; lo'o juani ña'a ti tya ntsu'u ti' ngu' bi' cha' na cacu jo'ó laca na nu cacu ngu' bi'. Bi'

cha' ná ndalo ngu' bi' tsiya' ti cha' cacu ngu' cuaña' nu ngua msta' bi'; cha' cuxi laca cha' bi' cuentya ji'i ngu' bi'.

⁸ Masi jlo ti' na cha' sca na cacu na ni, si'i bi' laca nu ndu'ni cha' tso'o la na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Si'i na caca tso'o la na, masi cacu na ji'i; lo'o jua'a ná sca cha' caca ji'na, masi ná cacu na ji'i.

⁹ Bi' cha' cui'ya ma cuentya ñi'ya cua'ni ma slo ngu' nu tya ncliyacua tsa ti' bi'. Ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cacu na cua ña'a ca na tu'ni; pana ná tyiquee' tyu'utsu' ngu' bi' ji'i tyucuii liñi si ná tso'o ti cua'ni ma slo ngu', si cacu ma msta' nu nscua slo jo'ó tya clyo.

¹⁰ Ndi'ya cha' caca lo'o ñati nu tya quiña'a tsa ncliyacua ti' ji'i na nu nscua slo jo'ó bi' li'. Nti' ngu' cha' cua jlo tso'o ti' ma lcaa cha' ji'i Jesús. Nu lo'o ña'a ngu' ji'i ma cha' nga'a ma slo jo'ó, ndacu ma na laca nu nscua slo jo'ó, lo'o ngu' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'ni ma nti' ngu' li', masi cha' cuxi laca bi' cuentya ji'i ngu'.

¹¹ Lo'o jua'a caca cuxi ji'i ngu' li', chcuna' tyucuii ji'i ngu' xqui'ya cu'ma nu cua jlo ti' ma cha' liñi ji'i ycu'i Ndyosi. Tso'o la tyi'u ti' ma cha' lo'o xqui'ya ngu' bi' ngu' juii Cristo.

¹² Cha' cuxi ndyu'ni ma lo'o ycu'i Cristo li', xqui'ya cha' ngua'ni ma cha' cuxi bi' lo'o ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Ni; na ndyu'ni ñu'u ma ji'i ycu'i ngu' li', xqui'ya cha' tya ncliyacua tsa ti' ngu' bi'. Ná talo ngu' bi' si ña'a ngu' cha'

ndu'ni ma jua'a.

¹³ Lo'o jua'a na', tso'o la masi ná cacu na' cuaña' nu cua nscua slo jo'ó, cha' jua'a ná cua'ni ngu' tya'a na' cha' cuxi xqui'ya na' li'. Ná nti' na' cha' tyu'utsu' ngu' tya'a na' ji'i tyucuii liñi.

9

Ntsu'u chacuayá' ji'i Pablo, cha' ycu'i Ndyosi laca nu cua nda cña ji'i yu

¹ Cua ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cua ña'a ca lo cha'. Cua ngua'a loo ycu'i Ndyosi 'na cha' cua'ni na' cña ji'i Ni, nu lo'o na'a na' ji'i ycu'i Jesús nu Xu'na na. Ngusñi ma cha' ji'i Jesús juani xqui'ya cha' ndu'ni na' cña ji'i Ni,

² masi nti' xa' ñati cha' si'i cña ji'i Ni laca na'; pana cu'ma ngu' Corinto cua nslo ma 'na, cha' cua nda na' cha' ji'i Jesús lo'o ma tya clyo. Chañi cha' bi'. Taca jlo ti' ngu' cha' jua'a laca cña nu ndyu'ni na', lo'o ña'a ngu' ñi'ya ndyaca cha' bi' lo'o ma.

³ Ndi'ya nxacui na' cha' ji'i ngu' nu lo'o nchcui' chu' ti ngu' 'na:

⁴ Ntsu'u chacuayá' 'na cha' xñi na' xi na cacu na' lo'o na co'o na' caya' lo cña nu ndyu'ni na', ni na' ji'i ngu' bi'.

⁵ Lo'o jua'a taca caja clyo'o na' lo'o sca nu cuna'a nu tya'a ngusñi na' cha' ji'i Jesús, cha' tya'a lo'o na' ji'i tyucuii lcaa su ndya'a na' tyijyu', ni na' ji'i ngu' bi'. Jua'a ndu'ni tya'a ndya'a na' cña, masi tya'a ycu'i nu Xu'na na, masi Pedro, ntsu'u clyo'o ngu' bi'.

6 Si'i sca ti na' lo'o Bernabé nu nga'a cha' cua'ni lye ya cña cha' caja na cacu ya, laja lo'o nclyu'u ya cha' jil'i ycuil' Ndyosi jil'i ngu'.

7 ¿Ha ná jlo ti' ma ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu cha' tyiji yu'u jil'i ngu' chalyuu? Ñi'ya nti' ngu' sendaru ni, ná ndya'a bi' cusu laja ti, ntsu'u nu nda caya' jil'i ngu'. Lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cña ne' quixi' ni, ndyiji na cacu ngu' lo na nu ntyaa ngu'; nu ngu' nu ndya'a lo'o scu' ñati ni, ndyi'yu ngu' styi' nu ndyu'u jil'i scu' ngu'. Bi' cha' ntsu'u chacuayá' jil'i ya cha' caja na nu tyiji yu'u jil'i ya chalyuu. Jua'a ni na' jil'i ngu' bi'.

8 Nchcui' na' re ñi'ya nu laca cha' jil'i ñati chalyuu, ñi'ya nu ndyiji na ndacu ngu'; pana la cui' jua'a nchcui' cha' nu nscua lo quityi jil'i ycuil' Ndyosi, cha' jo'ó nu nguscua Moisés tya sa'ni.

9 Ndi'ya nchcui' lo quityi bi': "Ná xca' ma tu'ba toro lo'o nxatá ni' nguata trigo cha' tyu'u si'yu bi'". Jua'a cha' nchcui' lo quityi bi'. Ni si'i cha' jil'i toro ti nchcui' ycuil' Ndyosi, cha' tya'na ti' Ni jil'i ni' cha' caja xi tyempo cacu ni';

10 lo'o cha' jil'i ya nchcui' Ni, jil'i cuare nu ndya'a ya tyijyu' cha' chcuil' ya cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ñati. Ñi'ya nu laca jil'i ngu' nu nclya'a yuu lo'o toro, ñi'ya nu laca jil'i ngu' nu ndu'ni clacua, jua'a laca jil'i ya; lo'o cuare ntsu'u chacuayá' jil'i ya cha' jña ya xi

cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' nu lo'o cua ndye cña jil'i ya.

11 Nu cña nu ndyu'ni ya cuentya jil'i ma ni, si'i sca cña nu taca ña'a ma jil'i laca bi', ne' cresiya jil'i ma ndyaca cña bi'; pana taca tyi'u ti' ma jil'i ya, na laca nu lyiji jil'i ya cha' tyiji yu'u jil'i ya nde chalyuu.

12 Xa' la tya'a ndyu'ni ya cña ndyiji na laca nu lyiji jil'i ngu' nu lo'o nda ma xi xcaya' ngu' bi'. ¿Ha ná tso'o si la cui' ti cha' caja jil'i ya, ñi'ya nu ndyiji jil'i ngu' bi'?

Tsa bi' ti cha', ná ndijña ya cha' tso'o bi' jil'i ma tsiya' ti. Ndalo tsa ya jil'i cua ña'a ca cha' ti'í nu ndyaca jil'i ya, cha' ná nti' ya tsiya' ti tacu' ya jil'i cha' tso'o jil'i Cristo nu nchcui' ya lo'o ma, cha' ná cuna ñati jil'i cha' bi'.

13 Ná tyiquee' cua jlo ti' ma ñi'ya nu ndyaca jil'i nu laca cña ne' laa tlyu jil'i ngu' judío. ¿Ha si'i la cui' ti ne' laa bi' ndyiji na ndacu ngu' bi'? Ndyiji na cacu sti jo'ó ne' laa bi' nu tsa cu' ti nxñi msta nu ndya'a lo'o ngu' ne' laa, cha' taqu' lyiji ngu' jil'i lo mesa jil'i ycuil' Ndyosi; sa yu'be ti msta bi' caja jil'i sti jo'ó bi' cha' cacu ngu'.

14 Lo'o cuare, lo'o ncliji chalyuu jil'i ya su ndya'a ya tyijyu' cha' nchcui' ya cha' tso'o nu jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ñati, tso'o si ta ngu' xi na tyiji yu'u jil'i ya chalyuu.

15 Pana ná ngüijña na' na cacu na' jil'i ngu' tsiya' ti lcaa se'i su ndya'a na'. La cui' jua'a ná nscua na' quityi re

cha' jña na' na cacu na' jilí cu'ma, cha' ná xñi na' na nu ta ngu' 'na masi cajaa ycui' na'; tso'o la nti' na' cha' ndu'ni na' cña re jua'a ti, ná lo'o caya'.

16 Ná tso'o si tyucuaa ti' na' jilí ma xqui'ya cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' tso'o nu jilí Jesús lo'o ñati, na cua ngua'a loo Ni 'na cha' cua'ni na' cña bi'. Tlyu tsa cha' ti' caca 'na si ná chcui' na' cha' jilí Jesús lo'o ñati.

17 Nu lo'o cua'ni na' sca cña cuentya 'na ti, ndu' ti' na' cha' caja xcaya' na' li'. Pana xa' ña'a cña laca cña nu nda Ni 'na; na cua ndyanu cña bi' 'na cha' bi' ti cña cua'ni na', cha' cua ndatsaa Ni 'na cha' cua'ni na' jilí. Bi' cha' ndyu'ni na' cña bi'.

18 ¿Ha ná caja xcaya' na' li'? Chañi cha' caja bi' 'na, pana xa' lo na laca bi' li'; laca cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' nu lo'o nchcui' na' cha' tso'o jilí Jesús lo'o ñati. Bi' cha' tso'o tsa nti' na', masi ná nda ngu' xcaya' na'. Ná nti' na' jña na' xcaya' na' jilí ma, masi ntsu'u chacuayá' cha' jña na' cha' bi' jilí ma, laja lo'o ndyu'ni na' cña jilí ycui' Ni.

19 Ntsu'u chacuayá' cua'ni na' ni cña laca nu nti' na' cua'ni na'. Ná tucui ndatsaa 'na cha' cua'ni na' cña jilí ngu' nquicha'; pana nti' na' cha' quiña'a la ñati xñi ngu' cha' jilí Cristo, bi' cha' nda na' chacuayá' jilí cua ña'a ca ngu' cha' tatsaa ngu' 'na.

20 Nu lo'o nga'a na' slo ngu' judío, li' ndyu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni lcaa ngu' judío, cha' xñi la ngu' judío cha' jilí

Cristo. Nchcui' na' cha' jilí Jesús lo'o ngu' bi', bi' cha' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o tya'a ngu', jua'a ndu'ni na' slo ngu', masi nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na' jilí cha' cusu' jilí ngu' bi', nu cña nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi cha' cua'ni ngu' bi' tya sa'ni la. Pana laca cha' cua nti' na' cha' quiña'a la ñati bi' xñi ngu' cha' jilí Cristo.

21 Ngu' xa' tsu' ni, ná nga'a cha' taquiya' ngu' jilí cha' nu laca jilí ngu' judío. Bi' cha' ñi'ya si laca na' ñati tya'a ngu', jua'a ndi'i na' lo'o ngu' xa' tsu' li', cha' tso'o la xñi ngu' bi' cha' jilí Cristo. Laja li' ndaquiya' na' lcaa cha' nu nda ycui' Ndyosi Sti na lo'o na, cha' jua'a nga'a cha' caca si taquiya' na' jilí Cristo.

22 Lo'o li', lo'o ndi'i na' lo'o ngu' tya'a ngusñi na' cha' jilí Jesús nu tya lyiji jlya tso'o ti' ngu' cha' jilí Jesús, ñi'ya si stu'ba ti cha' laca 'na lo'o ngu', jua'a ndi'i na' lo'o ngu' li', cha' cuna la ngu' bi' cha' jilí Cristo. Lcua ti lo cña cua'ni na' cha' tyaja'a la ñati xñi ngu' cha' jilí Cristo.

23 Jua'a ndu'ni na' lcua ti se'i su ndya'a na', cha' nchcui' na' lo'o ngu' cha' tso'o jilí Jesús. Cua nti' na' cha' ñi'ya ndyaca tso'o ne' cresiya 'na xqui'ya cha' bi', la cui' jua'a caca tso'o ne' cresiya jilí lcaa ñati.

24 Ndi'ya laca cña nu nda Ni 'na, ñi'ya ndyaca lo'o cua'ni ngu' sca posta lo'o nxna ngu'. Tyuu tya'a ngu' xna ngu' stu'ba ti li', masi sca ti yu

tyijiloo jilí ca ta'a ngu' su tye cha' bi'. La cui' jua'a caca lo'o na, nga'a cha' tsa cu' ti cua'ni na cña ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'na.

²⁵ Lo'o cua xna ti ngu' sca posta ni, ná taquiya' ngu' jilí sca cha' nu cua'a jilí ngu' cha' ná xna tso'o ngu'; talo ngu' ña'a cuayá' nu tyijiloo ngu' jilí tya'a ngu', cha' cua'ni ngu' ngana. Su cua ndye, li' caja xi cha' tso'o jilí ngu' nu ngua'ni ngana bi', masi xti ti tyempo talo cha' bi', pana xa' ña'a cha' ndyaca lo'o na. Lye tsa ndyu'ni cña ti' na lcaa hora, ña'a cuayá' ta Ni sca cha' tso'o jilí na, sca cha' nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti.

²⁶ Lo'o na', ñi'ya laca sca ñati nu nxna posta, jua'a ndu'ni na' nde chalyuu; liñi tsa nxna na' ña'a cuayá' tyalaa na' su ndye tyucuii. La cui' ñi'ya laca si nxuu tya'a na' lo'o ndacu' ti na', ná nducu' na' ndacu' na' lo cui' ti.

²⁷ Nhcube' na' jilí ycuí ca na', cha' talo chalyuu 'na, cha' ná xtyanu ti' Ni 'na tsiya' ti. Quiña'a tsa cha' cua ngulu'u na' jilí xa' ñati cuentya jilí ycuí Ni, lo'o jua'a ntsu'u cha' taquiya' ycuí na' jilí cha' bi'.

10

Ná cua'ni tlyu na jilí cua ña'a ca lcuí jo'ó

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jilí Jesús, tya nti' na' cacha' na' jilí ma chaca quiya' ñi'ya ngua jilí jyo'o cusu' ji'na, nu lo'o nguta'a ngu' lo'o jyo'o

Moisés nu ngua sa'ni. Ndacui sca coo nde cua su nguta'a ngu' bi', cha' ná ña'a ngu' xña'a bi' jilí ngu'. Tso'o ti nteje tacui ngu' bi' cla'be lo hitya su naa Tyujo'o Nga'a, ngutu'u ngu' chaca tsu' li'.

² Coo nu ndacui bi', lo'o jua'a hitya tyujo'o bi', bi' laca nu ngua'ni cha' ngusñi ngu' cha' jilí Moisés; bi' cha' ngutu'u lca'a ngu' jilí, ñi'ya laca cha' lo'o tyucuatya na cuentya jilí Jesús.

³ Ycuí Ndyosi laca nu nda na ndyacu ca ta'a ngu' bi';

⁴ la cui' jua'a ngujui na ndyi'o lcaa ngu' bi', cha' ycuí Ndyosi laca nu cua nda lcaa na bi' jilí ngu'. Sca quee tlyu nu nga'a ca sii' cua'a, ca quiya' quee bi' ngutu'u hitya nu ndyi'o ngu'. Ycuí Ndyosi laca nu nda hitya nu ndyi'o ngu' bi', cha' masi tya li' nguta'a ycuí Cristo lo'o ngu' bi', nguna'asii Ni jilí ngu' su nguta'a ngu'.

⁵ Masi jua'a ngua'ni ycuí Ndyosi, ná ntaja'a ngu' bi' taquiya' ngu' cha' jilí Ni tsiya' ti. Bi' cha' ngua taja ti' Ni jilí ngu' li', nguxtyanu ti' Ni jilí ngu'; ca lo nati' btyi bi' ngujui ngu' li', ndyanu tyijya ngu' bi' to' tyucuii bi'.

⁶ Lo'o jua'a na, taca tyi'u ti' na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' bi' nu ngua sa'ni. Ná tso'o si xcuí na tyu'u tyiquee na jilí cha' cuxi, cha' la cui' jua'a ngua'ni ngu' bi' tya li'.

⁷ La cui' ti ná tso'o cha' cua'ni tlyu na jilí lcuí jo'ó, ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi'. Ndi'ya nhcui' cha' nu nscua

lo quityi cusu' cha' jil'i ñati bi': "Tsa cu' ti ndya'a ngu' jii. Na ndi'i ti ngu' ndyacu ngu' ndyi'o ngu' lo'o tya'a ngu', li' ndatu ti ngu' cha' quijya ngu' lo'o tya'a ngu'", nacui lo quityi bi'.

⁸ La cui' ti ná tso'o cha' cua'ni suba' na lo'o xa' cuna'a, ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' li'. ¿Ñi'ya ngua li'? Sca ti tsá ngujuii calaa ntucua sna mil tya'a ñati bi' xqui'ya cha' cuxi bi'.

⁹ Jua'a ná tso'o cha' xtyí lo'o ti na jil'i ycuí' Ndyosi nu Xu'na na, cha' quiña'a tsa cha' clyu ti' ngü'ya Ni ji'na. Jua'a ngua'ni ngu' bi' nu ngua sa'ni, li' ngusu'ba Ni cuaña lijya cha' ndyujuii ni' jil'i ngu' bi'.

¹⁰ La cui' ti cha' ná ntsu'u cha' chcuí' cuxi na jil'i ycuí' Ndyosi. Cua ntsu'u xi jyo'o cusu' bi' nu ngua'ni ngu' jua'a, lo'o li' ndye ngu' ndyujuii Ni jil'i ngu' bi', cha' nda Ni sca xca lijya nu ndyujuii jil'i ngu' bi'.

¹¹ Lcaa cha' tlyu bi' ngua jil'i jyo'o cusu' bi' nu ngua sa'ni, cha' caja ñi'ya tyi'u ti' xa' ñati nde loo la na laca nu ngua jil'i jyo'o cusu' bi', ni cha' laca ngua jil'i ngu' bi' jua'a. Lo'o jua'a tya nscua cha' bi' lo quityi cha' cube ti' na jil'i cha' bi'. Cua ngulala ti tye chalyuu su ndi'i na juani;

¹² bi' cha' tso'o si cube ti' ma cha' ná tyu'utsu' ma jil'i tyucuii nu liñi ca, si nti' ma cha' tso'o ti tyi'i cresiya jil'i ma, cha' ná tyacua sca cha' cuxi jil'i ma tsiya' ti.

¹³ Lcaa quiya' lo'o tyacua sca cha' cuxi jil'i ma, ná cube ti' ma li', la cui' jua'a ndyaca jil'i cua ña'a ca ñati chalyuu. Pana ná cube ti' ma, ña'a ycuí' Ndyosi ji'na; lcaa cña nu nacui Ni cha' cua'ni Ni cuentya ji'na, ndu'ni Ni cña bi'. Ná ta Ni chacuayá' cha' tyijiloo sca cha' cuxi jil'i ma ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu ma jil'i; pana la cui' hora lo'o cua cñilo'o ti cha' cuxi bi' jil'i ma, li' xtyucua Ni jil'i ma cha' ná cua'ni ma jil'i, lo'o li' taca clyaa ma jil'i cha' cuxi bi'.

¹⁴ Cu'ma tya'a tso'o na, ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jil'i ma, bi' cha' nchcuí' tsa na' lo'o ma juani cha' ná cua'ni tlyu ma tsiya' ti jil'i lcuí' jo'ó jil'i ngu', nga'aa tsa ma su ntucua bi'.

¹⁵ Nti' na' cha' nduna tso'o ma, cua laca nclyacua tso'o ti' ma nti' na', bi' cha' nchcuí' na' lo'o ma jua'a. Taca cui'ya ma cuentya cha' chañi laca cha' nu nda na' lo'o ma juani.

¹⁶ Lo'o ndyu'u ti'i na stu'ba ti lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús ndyi'yu na, lo'o jua'a ndacu na li'; jua'a ndu'ni na xqui'ya cha' ngulacua Jesús jil'i cha' bi' tya clyo. Bi' cha' clyo nda na tsa xlya'be jil'i ycuí' Ndyosi xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús bi'. Lo'o ndyi'yu na vino bi', li' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Jesús lo'o lcaa ngu' tya'a na, nu lo'o ntsu'u ti' na cha' cua ndyalu tañi ycuí' Jesús lo'o ngujuii Ni lo crusi xqui'ya na. Lo'o ndacu na xlyá bi', la cui' jua'a li', stu'ba

ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús lo'o lcaa ngu' tya'a na, nu lo'o ntsu'u ti' na cha' nda Jesús ji' tyucui ña'a ycu' ca cha' ngujui Ni lo crusi xqui'ya na.

17 Sca ti ycu' xlyá nscua lo mesa su ndacu na stu'ba ti; lo'o ndya'be xlyá bi', li' ndyiji na cacu ca ta'a na, masi tyuu tsa tya'a na. Tsa tlyu ti ndi' na cha' stu'ba ti laca na ñati ji' Jesús.

18 Cui'ya ma xi cuentya ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío. Ndy'a'a lo'o ngu' ji' msta cha' sta ngu' ji' lo mesa su ndu'ni tlyu ngu' ji' ycu' Ndyosi. Lo'o li' ntsu'u nu laca cña ne' laa bi', nu ndacu na nu ngua msta bi'. Ntsu'u cha' ji' nu ndyacu msta bi' lo'o ycu' Ndyosi, cha' xqui'ya Ni ntucua mesa bi'.

19 Xa' ña'a ndu'ni ngu' xa' tsu' lo'o lcu' jo'ó ji' ngu'. Lo'o ngu' bi' nsta ngu' cuaña' lo mesa cha' caca msta ji' jo'ó ji' ngu'. ¿Ha tso'o la chacuayá' ntsu'u ji' lcu' jo'ó bi' lacua? Ná ntsu'u cha' ji' bi' tsiya' ti. Stu'ba ti ña'a cuaña' msta bi' lo'o xa' la cuaña'.

20 Ndi'ya laca cha' lo'o ndu'ni tlyu ngu' ji' jo'ó bi': Si'i ji' ycu' Ndyosi ndu'ni tlyu ngu' bi', ji' tyuu lo cui' xña'a ndu'ni tlyu ngu' lo'o ndu'ni ngu' jua'a. Lo'o cu'ma ni, ná tso'o cua'ni tya'a ma lo'o cui' xña'a bi'.

21 Ná tso'o co'o ma cuentya ji' cui' xña'a bi', lo'o li' co'o ma na nu cua nda Jesús nu Xu'na na cha' co'o na. Ná tso'o tsiya' ti cha' bi'; ni ná tso'o cacu ma cuentya ji' cui'

xña'a bi', li' nde loo la cacu ma cuentya ji' Jesús nu Xu'na na.

22 ¿Ha nti' na cha' ca chii' ti' ycu' Ndyosi nu Xu'na na ña'a Ni ji'na? ¿Ha nchca la ji'na que ycu' Ndyosi lacua, nti' na?

Cube ti' na ji' xa' ñati, si' xcui' cha' ji' ycu' ca na cube ti' na

23 Chañi tsa cha' nu nchcui' ñati: “Ntsu'u chacuayá' cua'ni na cua ña'a ca cha' nu nti' ti na cua'ni na”, nacui' ngu'. Pana ntsu'u xi cha' nu ndu'ni na nu ná taca xtyucua ji'na tsiya' ti. Chañi cha' taca cua'ni na ñi'ya nu nti' ti na, pana si'i lcaa cha' bi' ndu'ni cha' xñi tso'o na cha' ji' ycu' Ndyosi.

24 Nga'a cha' culacua ti' na ñi'ya nu caca tso'o la cha' ji' xa' ñati, si'i xcui' na cuentya ji'na ti culacua ti' na.

25 Taca cacu ma lcaa na ndacu nu nchca caya' ni' lcaya'; ná sca culacua ti' ma na ca laca bi', si tso'o, si ná tso'o laca bi' cuentya ji' ma.

26 Ycu' Ndyosi Sti na ca ji' tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a la cui' Ni ngüiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu.

27 Ná cube ti' ma si chcui' sca ñati lo'o ma cha' cacu ma xi slo ngu', masi sca ñati nu ná ntsu'u cha' ji' lo'o ycu' Ndyosi laca bi'. Tso'o si tsaa ma slo ngu' bi' si nti' ma lacua. Lo'o li' cacu ma ji' na laca nu ta ngu' ji' ma; ná ntsu'u cha' cube ti' ma ji' na bi', si tso'o, si ná tso'o laca bi' cuentya ji' ma.

28 Sca ti si cacha' sca ñati tya'a ndyacu mā cha' msta nu nscua slo jo'ó laca nu cuaña' nu ndyacu mā bi', li' ná tso'o cha' cacu mā jilí. Tso'o la si cui'ya ngu' bi' cuentya cha' cuxi laca na bi' cuentya jilí mā, cha' caca jlo ti' ngu' cha' ná ntsu'u cha' cacu mā na bi' lo'o ngusñi mā cha' jilí Jesús.

29 Cu'mā cua jlo ti' mā cha' bi'. Chaca yu bi' tya lyiji caca cuayá' tso'o ti' yu, bi' cha' ná nti' na cha' tyu'utsu' yu jilí tyucuij liñi si ña'a yu cha' ndyacu mā na bi'.

Ná tyiquee' ñacui mā 'na li': "¿Ni cha' laca xcui' cuentya jilí xa' ñati culacua ti' na'? Ntsu'u chacuayá' cua'ni na' ñi'ya nu nti' na' cua'ni na'.

30 Si nda tsa na' xlya'be jilí ycuí' Ndyosi cuentya jilí na ndacu na', ¿ni cha' laca chcuí' ñati cha' cuxi 'na lo'o ndacu na' jilí lacua?" ñacui mā 'na.

31 Tso'o lacua masi cacu mā, masi co'o mā, masi cua'ni mā lcaua ti lo cña nu ndyu'ni mā, pana tyi'u ti' mā jilí ycuí' Ndyosi laja lo'o cua'ni mā lcaa cña bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' li' cha' tso'o tsa laca cha' jilí ycuí' Ndyosi, la cui' cha' nu cua ngusñi mā.

32 Ná ta mā chacuayá' tyu'utsu' ni tsaca ngu' jilí tyucuij liñi jilí Cristo; ni ngu' judío, ni ngu' xa' tsu' nu si'i ngu' judío laca, ni tsaca ñati tya'a ngusñi mā cha' jilí ycuí' Ndyosi, ná tso'o tsiya' ti si tyú ngu' ya' nu xña'a.

33 Lcaa su ndyu'ni na' cña ndube ti' na' jilí xa' ñati, si caca tso'o cresiya jilí ngu' lo'o

cua'ni na' cña bi'. Si'i na tyacua cha' tso'o jilí ycuí' ca na', nti' na' cha' caca tso'o cresiya jilí cua ña'a ca ñati, cha' caja ñi'ya clyaá ngu' jilí nu cuxi li'.

11

1 Bi' cha' cui'ya tso'o mā cuentya ña'a cña nu ndu'ni na', lo'o la cui' jua'a cua'ni mā li', cha' ñi'ya laca cña nu ngua'ni Cristo, jua'a laca cña nu ndu'ni na'.

Ñi'ya cua'ni nu ngu' cuna'a lo'o ndyu'u ti'i ngu' lo'o na

2 Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jilí Cristo, tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'aa jilí mā, cha' xcui' ndyi'u ti' mā 'na, lo'o jua'a ndu'ni mā lcaa lo cha' nu ngulu'u na' jilí mā.

3 Ndi'ya nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā: Ycuí' Ndyosi laca loo jilí Cristo, lo'o jua'a Cristo laca loo jilí lcaa ñati; la cui' jua'a nu qui'yu laca loo jilí nu cuna'a.

4 Bi' cha' ná tyucua smalyu scua' que ngu' qui'yu ne' laa su ndyu'u ti'i mā; masi chcuí' yu lo'o ycuí' Ndyosi, masi cacha' yu sca cha' jilí Ni jilí ñati, ná tyucua smalyu hique yu. Loo laca Cristo jilí yu, bi' cha' ná cua'ni tyucuaa ti' yu jilí Ni ñi'ya si tyucua smalyu hique yu.

5-6 Pana nu ngu' cuna'a ni, tso'o si sta ngu' payu hique ngu' lo'o ndyu'u ti'i lcaa ngu' ne' laa; masi chcuí' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi, masi cacha' ngu' sca cha' jilí ycuí' Ndyosi jilí ñati, sta ngu' payu hique ngu', cha' ná cua'ni tyucuaa

ti' ngu' cuna'a̱ ji'ly clyo'o ngu' ca su ndyu'u ti'ly ngu' li', cha' loo la laca nu qui'yu ji'ly nu cuna'a̱. Nclyá cu'mā quicha' hique nu cuna'a̱ nu ngua sa'a ji'ly ngu', cha' ca tyuju'u ti'; la cui' jua'a̱ stu'ba ti laca nu cuna'a̱ nu ná sta payu hique ne' laa. Bi' cha' cu'mā ngu' cuna'a̱, si ná nti' mā cua'ni tyucuaa ti' mā ji'ly nu ngu' qui'yu su ndyu'u ti'ly mā lo'o ngu', tso'o la si tacu' mā hique mā li'; ná ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' mā li'.

7 Ná ntsu'u cha' tacu' ngu' qui'yu hique ngu', cha' ycu' Ndyosi ngüiñá ji'ly sca nu qui'yu tya clyo; ñi'ya nu ña'a̱ ycu' Ni, jua'a̱ ña'a̱ ngüiñá Ni ji'ly nu qui'yu bi'. Pana xa' cha' laca ji'ly nu cuna'a̱, tso'o tsa ña'a̱ nu cuna'a̱ xqui'ya nu qui'yu.

8 Clyo ngüiñá ycu' Ndyosi ji'ly nu qui'yu, tiya' la li' ngüiñá Ni ji'ly nu cuna'a̱. Tyijya sii' nu qui'yu ngulo Ni cha' ngüiñá Ni ji'ly nu cuna'a̱, si'i tyijya nu cuna'a̱ ngulo ycu' Ndyosi lo'o ndya' nu qui'yu;

9 bi' cha' xqui'ya nu qui'yu ndya' nu cuna'a̱ nu ngua clyo, si'i xqui'ya nu cuna'a̱ ndya' nu qui'yu.

10 Tso'o la tyacu' hique nu cuna'a̱ lacua, cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u nu laca loo ji'ly ngu'. Hasta nu xca̱ ji'ly ycu' Ndyosi nde cua̱ nu ndya'a̱ lo yuu su ndyu'u ti'ly mā, lo'o bi' caca cuayá' ti' cha' bi' li', lo'o ña'a̱ ngu' ji'ly ngu' cuna'a̱.

11 Pana juani stu'ba ti

ngusñi na cha' ji'ly Jesús, masi qui'yu na, masi cuna'a̱ na. Ná caja ñi'ya tyi'ly nu qui'yu chalyuu si ná lo'o nu cuna'a̱; jua'a̱ nu cuna'a̱ ni, ná caja ñi'ya tyi'ly chalyuu si ná lo'o nu qui'yu.

12 Chañi cha' xqui'ya nu qui'yu ndya' nu cuna'a̱ tya clyo, pana la cui' jua'a̱ chañi cha' nu cuna'a̱ laca nu ndu'ni cala ji'ly nu qui'yu juani; lo'o jua'a̱ ycu' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyu'ú tyucuaa lo ngu' bi' chalyuu.

13 Ycu' ca mā cacha' liñi mā 'na si tso'o nti' mā cha' chcu' sca nu cuna'a̱ lo'o ycu' Ndyosi lo'o ntucua yaala ti hique nu cuna'a̱ bi'.

14 Nu na ñati chalyuu na, cua jlo ti' na ñi'ya ña'a̱ quicha' hique na. Jua'a̱ laca cha' ji'na, ntyuju'u tsa ti' na si tonu tsa quicha' hique nu qui'yu.

15 Si'i jua'a̱ nti' na lo'o nu cuna'a̱, tso'o tsa nti' na si tyucu' quicha' hique nu cuna'a̱. Cua'nijo'o quicha' hique ngu' ji'ly ngu', cha' ná ca tyuju'u ti' ngu'.

16 Si chcu' cuxi ngu' xqui'ya cha' ndyacū' hique ngu', tso'o si caca cuayá' ti' ngu' bi', cha' sca ti cuayá' ndu'ni ya ñi'ya nu ndu'ni lcaa ñati ji'ly Jesucristo lcua ti quichy tyi ngu'.

Cha' cuxi nu ndyaca nu lo'o ndyacu ngu' sii' nu ngulu'u Jesús ji'na cha' cua'ni na

17 Chaca cha' nscua na' re, cha' caca cuayá' ti' mā cha' ná ndiya ti' na' cña nu ndyu'ni mā lo'o ndyu'u ti'ly mā cha'

cacu mā s̄ii nu ngulu'u Jesús ji'na cha' cua'ni na. Cua nscua cha' caca tso'o cresiya ji'i mā li', nu lo'o cacu mā s̄ii bi'; pana xa' ña'a ndyu'ni bi' lo'o mā, ndyu'ni ñu'u bi' ji'i cresiya ji'i mā juani.

18 Nacuī ngu' cha' ná tso'o ndu'ni mā su ndyu'u ti'i mā cha' cacu mā s̄ii bi'. Xi xa' ca ña'a ndu'ni sa scaa mā, nacui ngu'. Cua jlo ti' na' cha' la cui' jua'a ndyaca lo'o cu'mā si nti'.

19 Si jua'a ná stu'ba ntsu'u cha' ji'i mā lo'o tya'a mā, chañi tiya' la li' taca ca cuayá' ti' na tilaca nu chañi ca ndaquiyá' cha' ji'i Jesús.

20 Pana ná tso'o cha' nga'aa ndu'ni mā s̄ii ñi'ya tya'a s̄ii nu ngulu'u ycuī' Jesús ji'na, cha' cua'ni na nu lo'o ndyu'u ti'i mā lo'o tya'a mā li'.

21 Lo'o ndyalaa hora cacu mā, li' yala ti ndacu mā s̄ii ji'i ycuī' ti mā, ná nda mā tyempo tsiya' ti cacu xa' la tya'a mā; bi' cha' ntsu'u ngu' tya'a mā nu ná ndyiji cacu tso'o, lo'o jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu hasta nchca cu'bi ngu', cha' quiña'a tsa na ngusñi ngu' ndyi'o ngu'.

22 Taca cacu mā co'o mā to' tyi mā si ntyute' tsa mā. Pana ñi'ya nu ndu'ni mā juani, na ndu'ni ñu'u mā ji'i tya'a ndi'i mā, tya'a ngusñi mā cha' ji'i ycuī' Ndyosi, ña'a cuayá' nda mā cha' tyuju'u ti' ji'i ngu' ti'i tya'a ngusñi mā cha' ji'i Jesús. Ná tyiquee' cua ngua cuayá' ti' mā na laca nu nti' na' chcuī' lo'o mā juani, cha' nga'aa ntsu'u cha' tso'o nu caca chcuī' lo'o mā tsiya' ti

cuentya ji'i cha' bi'.

Sii nu ngulu'u Jesús nu Xu'na na cha' cacu na

23 Ndi'ya cha' nclyu'u na' ji'i mā, la cui' cha' nu ndyuna na' lo'o nchcui' ñati nu ngua tsa'a ji'i ycuī' nu Xu'na na tya clyo: La cui' talya nu lo'o ndyujui' ngu' cresiya ji'i Jesús, laja lo'o tya ndi'i ñati bi' lo'o Jesús, li' ndaya' Jesús ji'i xlyá,

24 ndya yu xlyá'be ji'i ycuī' Ndyosi Sti na, lo'o li' ngusa'be yu xlyá bi'; li' nacui Jesús ji'i tya'a ndya'a yu: "Jacu mā xlyá re; ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' xlyá re. Cuentya ji'i mā laca cha' nu chcube' na' lo crusi, bi' cha' tyi'u ti' mā 'na lo'o cacu mā xlyá re", nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

25 Tiya' la li' lo'o cua ndye ngua'ni ngu' s̄ii, li' ndaya' Jesús ji'i vaso; ndi'ya nacui yu ji'i ngu' li': "Lo'o co'o mā na nu ntsu'u ne' vaso re, li' tyi'u ti' mā cha' tyalú tañi na' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ñati, cha' jua'a quiñi cha' ji'i ycuī' Ndyosi Sti na' lo'o ngu'. Lo'o co'o mā na re, tyi'u ti' mā 'na li'", nacui Jesús ji'i ngu'.

26 Bi' cha' lcaa quiya' lo'o cacu mā xlyá bi', lo'o co'o mā na nu ntsu'u ne' vaso bi', ña'a cuayá' nu caa Jesús chaca quiya', liñi culu'u mā ji'i ñati cha' ngujuii Jesús lo crusi xqui'ya na.

Ñi'ya nu nga'a cha' cacu na s̄ii bi'

27 Ndi'ya ndyaca li': ntsu'u qui'ya ji'na lo'o ycuī' Ndyosi, ti

si ná tyucui tyiquee na cacu na co'lo na sii ji'i ycuí' Ni; na ndu'ni cuxi na ji'i ycuí' nu Xu'na na li', cha' ná ndyi'u tso'o ti' na cha' nda Jesús ji'i tyucui ña'a ycuí' ca yu ngu-jui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi, cuati ndyalú tañi yu lo crusi lo'o ngujuii yu jua'a xqui'ya na.

²⁸ Bi' cha' ntsu'u cha' culacua tso'o ti' na lo'o cacu na sii bi'; li' tyucui tyiquee na cacu na xlyá bi', co'lo na na nu ntsu'u ne' vaso bi'.

²⁹ Si ná culacua tso'o ti' na ni cha' laca nu ndacu na ji'i, ni cha' laca nu ndyi'yu na ji'i, li' ntsu'u qui'ya ji'na lo'o ycuí' Ndyosi, cha' ná ndyi'u ti' na ji'i ycuí' Jesús, lo'o jua'a ná ntsu'u ti' na ji'i tya'a na nu stu'ba ndyu'ni tlyu na ji'i Ni.

³⁰ Bi' cha' quiña'a tsa cu'ma nchca quicha ma, lo'o jua'a nchca ñu'u ti' ma, lo'o jua'a ntsu'u cu'ma nu ndyijii tsiya' ti;

³¹ pana si culacua tso'o ti' na tya clyo lo'o cacu na sii bi', ná ntsu'u cha' ca tyaala Ni ji'na jua'a li'.

³² Nchca tyaala Ni ji'na juani, lo'o jua'a nchcubé' Ni ji'na xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni na, cha' tiya' la lo'o cua ndye chalyuu ná tsa na ca bilyaa lo'o ñati nu ná ndaquiya' ji'i Ni tsiya' ti.

³³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tyi'u ti' ma cha' bi' lo'o tyu'u ti'i ma cha' cua'ni ma sii bi'; jatya ma xi ji'i tya'a ma cha' stu'ba ti xana cacu ma lo'o lcaa tya'a ma.

³⁴ Si ntsu'u ma nu ntyute'

ma, jacu ma tyaja to' tyi ti ma clyo. Lo'o li' nga'aa cua'ni cuxi ma lo'o tyu'u ti'i ma, li' ná ntsu'u cha' caca tyaala Ni ji'i ma. Lo'o caa na', taca quiñi nu xa' la cha' bi' ji'na lo'o cu'ma li'.

12

Cña nu ndu'ni Xtyi'i ycuí' Ndyosi cha' caca cua'ni sa scaa na

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ntsu'u sca cha' nu nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma cuentya ji'i cña nu caca ji'i sa scaa na xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi.

² Cua jlo ti' ma ñi'ya nu ngua'ni ma tya sa'ni la, nu lo'o bilya cuna ma cha' ji'i Jesús; na nguñilo'o lcuí jo'ó ji'i ma, jo'ó nu cu'u ti, cha' jlya ti' ma lcuia ti lo cha' nu ntsu'u ji'i jo'ó bi'.

³ Bi' cha' nti' tsa na' cha' caca cuayá' ti' ma cha' re. Si'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi ndu'ni cha' ñacuí ngu': "Cuiñaja laca nu Jesús bi'". Ná taca ñacuí ngu' jua'a xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi. Lo'o ñacuí ngu': "Xu'na na laca Jesús", Xtyi'i ycuí' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' ñacuí ngu' jua'a li'.

⁴ Tyuu lo cha' nda ycuí' Ndyosi ji'na cha' caca cua'ni na sca cña ji'i Ni, pana sca ti Xtyi'i ycuí' Ndyosi ndu'ni cha' taca cua'ni na cña bi'.

⁵ Lo'o jua'a xa' ña'a cña ndyu'ni sa scaa na, pana cuentya ji'i ycuí' Ndyosi ndyu'ni lcaa na cña bi'.

⁶ Masi ná stu'ba ndyu'ni lcaa na, pana sca ti ycuí'

Ndyosi ndu'ni cha' taca cua'ni na cña bi', ca ta'a na.

⁷ Ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o na cha' taca cua'ni lcaa na sca cña cuentya ji'i ycu'i Ni, ca ta'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús; bi' laca sca lo cña nu xtyucua ji'i ca ta'a na, lo'o jua'a xqui'ya cha' bi' cua jlo ti' na cha' cua ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na.

⁸ Ndi'ya laca cña nu taca cua'ni na xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi: ntsu'u ngu' nu ndacha' liñi ñi'ya nu ngua ji'i Jesús; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu tso'o tsa nlyu'u tyucui cha' xñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi;

⁹ lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu tso'o tsa jlya ti' ji'i ycu'i Ndyosi; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'i cua'ni cha' tyaca tso'o nu quicha chacuayá' ji'i Jesús;

¹⁰ lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'i ndu'ni xa' la cha' tlyu chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi, cña nu ná nchca cua'ni ñati nquicha'; cuati ntsu'u xa' la ngu' nu nchca ji'i ndacha' ji'i ñati sca cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o ngu' bi'; cuati jua'a ntsu'u ngu' nu nchca tii ni cña ndu'ni sa scaa ngu', si cuentya ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi ndu'ni ngu' cña, si si'i cuentya ji'i ycu'i Ndyosi ndu'ni ngu' cña; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'i nchcui' cha'cña ji'i xa' la ñati; jua'a tya ntsu'u xa' la ngu' nu nchca ji'i xtyacui cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati ni cha' nda ngu' bi' li'.

¹¹ Sca ti Xtyi'i ycu'i Ndyosi ndu'ni cha' nchca ji'i ñati

cua'ni lcaa cña bi'; bi' laca nu nda sca lo cña cua'ni sa scaa na, ñi'ya nu ntsu'u tyiquee Ni cha' caca ji'na.

Sca ti ñati laca na lo'o lcaa ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús

¹² Nu ycu'i na ni, sca ti ñati laca sca na, masi tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' scaa na. La cui' jua'a laca lo'o ña'a taju tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo; sca ti taju ñati laca na, masi xa' ca ña'a ndu'ni sa scaa na.

¹³ Ca ta'a na, masi ngu' judío, masi ngu' xa' tsu' laca na, masi msu nu ngüi'ya ñati, masi msu nu ndi'i tso'o ti laca na, na cua ntyucuatya na chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi; cua ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi bi' ne' cresiya ji'i sa scaa na, cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o lcaua ti tya'a ñati nu ngusñi cha' ji'i Cristo.

¹⁴ Tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' na nu nxyucua ji'na nu lo'o ndyu'ni na cña nde chalyuu, si'i sca ti tyijya nu ndulo la ji'na.

¹⁵ Si ndi'ya hcui' quiya na lo'o na: "Si'i ya' nu'u laca na', bi' cha' ná ntsu'u cha' jna' lo'o nu'u", ñacui bi'. ¿Ñi'ya ñacui ta na? Pana ná nchca xuu bi', ca ña'a ngalya bi' ji'i tyucui ña'a na.

¹⁶ Lo'o li' si ndi'ya ñacui jyaca na ji'na: "Si'i cloo nu'u laca na', bi' cha' ná ntsu'u cha' jna' lo'o nu'u", ñacui bi'. ¿Ñi'ya ñacui ta na? Pana ná nchca xuu bi', na ca ña'a ngalya bi' ji'i tyucui ña'a na.

17 Ná ntsu'u su cuna na li', si xcui' cloo na laca tyucui ña'a na. ¿Ñi'ya caca cui' na sca na si xcui' jyaca na laca tyucui ña'a na?

18 Na cua ngusta se'j ti ycui' Ndyosi scaa tyijya laja cuaña' na, cha' ñi'ya nu ndiya ti' Ni, jua'a ngüiña Ni ji'na.

19 Ná laca na sca ñati si sa yu'be ti na;

20 pana jua'a laca cha' ji'na cha' sca ti ñati laca sca na, masi tyu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' na.

21 Ná ca ñacui cloo na ji'j ya' na: "Ná cua'nijo'o nu'u 'na". Lo'o jua'a ná ca ñacui scua' hique na ji'j quiya' na: "Ná ntsu'u su cua'nijo'o nu'u 'na".

22 Masi nti' na cha' xti la cña ndu'ni sca lo tyijya na, bi' laca nu lye la ndulo ji'na;

23 lo'o jua'a lacu' na ste' cha' nti' na cha' ná tso'o ña'a xa' la se'j laja cuaña' na. Sca se'j su tacati ji'na, nu ntyuju'u ti' na si ña'a ngu' ji'j, lcaa hora ndyacü' late' lo se'j bi';

24 pana xa' la se'j laja cuaña' na, nda na chacuayá' masi ná tacü' late' lo bi'. Jua'a ngüiña ycui' Ndyosi ji'j tyucui ña'a na, cha' la cui' se'j laja cuaña' na nu ná ña'a ngu' ji'j, bi' laca nu tacati la cuentya ji'na.

25 Pana stu'ba ti ndu'ni lcaa tyijya laja cuaña' na cña, stu'ba ti cha' ji'j sca tyijya na su ngalya lo'o xi xa' la tyijya na.

26 Lo'o quicha xi sca tyijya na, tyucui ña'a na ti'í li'; lo'o ndaca'a na ji'j sca tyijya na, tyucui ña'a na tso'o nti' na li'. (La cui' jua'a laca ma, tyucui

ña'a tsaca taju cu'ma nu cua ngusñi cha' ji'j Cristo).

27 Ca ta'a cu'ma lacua, stu'ba cha' ji'j ma lo'o lcaa ñati tya'a ngusñi na cha' ji'j Cristo scaa quichi; lo'o jua'a sa scaa ma laca ma ñati ji'j Cristo.

28 Tso'o tsa ngusubi ycui' Ndyosi ji'j ñati nu caca cña ji'j laja lcaa tya'a ñati nu cua ngusñi cha' ji'j Cristo scaa quichi: clyo ngusubi Ni ji'j ñati nu ndya'a xa' quichi tyijyu' la cha' chcu' ngu' cha' ji'j Jesús lo'o ngu' quichi bi'; li' ngusubi Ni ji'j ñati nu ndacha' ji'j tya'a ngu' sca cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o ngu'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu liñi tsa nclyu'u cha' ji'j Jesús ji'j tya'a ngu'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu ndu'ni cha' tlyu chacuayá' ji'j ycui' Ndyosi, cña nu ná nchca cua'ni ñati nquicha'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu nchca ji'j cua'ni cha' tyaca tso'o nu quicha chacuayá' ji'j Jesús; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu nchca ji'j xtyucua ji'j tya'a ngu' lo'o cua ña'a ca lo cña; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu laca cña cuentya ji'j tya'a ngu', ntsu'u ñati nu nchca chcu' cha'cña ji'j xa' la ñati. Laja ñati ji'j Ni, nsubi ycui' Ndyosi ji'j ngu' nu caca lcaa lo cña bi'.

29 Pana ná lcaa na ndya'a na tyijyu' cha' chcu' na cha' ji'j Jesús lo'o xa' ñati, ni ná lcaa na nchca ji'na cacha' na sca cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o ñati; jua'a cua laca ti na taca culu'u liñi na cha' ji'j Jesús ji'j ñati, cua laca ti

na nchca cua'ni na cha' tlyu cuentya ji'ly ycu' Ndyosi;

³⁰ jua'a ná lcaa na nda Jesús chacuayá' ji'na cha' cua'ni na cha' tyaca tso'o nu quicha; la cui' jua'a ná lcaa na nchcui' na cha'cña ji'ly xa' la ñati, ni ná lcaa na nchca xtyacui na cha' bi', cha' caca cuayá' ti' xa' ñati ni cha' nda ngu' tya'a na lo'o ngu' li'.

³¹ Bi' cha' nga'a cha' jña ma chacuayá' ji'ly ycu' Ndyosi cha' caca cua'ni la ma cña, cha' caca xtyucua ma ji'ly xa' la ngu' tya'a ma. Lo'o jua'a tya ntsu'u chaca cha' nu ndulo la ji'ly ma, nu bilya culu'u na' ji'ly ma; bi' laca cha' nu culu'u na' ji'ly ma juani.

13

Tso'o si ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'ly tya'a ñati na

¹ Ná ndu'ni cha' masi nchca tsa chcu' na lcaa lo cha'cña ji'ly ñati chalyuu, masi cha'cña ji'ly xcā nu ntucua ca slo ycu' Ndyosi nde cuā chcu' na; si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'ly xa' la ñati, ná sca cha' tso'o ntsu'u tyiquee na li'. Laca na ñi'ya nti' sca sniquiji nu ntyiji'ly na ji'ly jua'a ti, jua'a laca na ñi'ya laca sca cui'chcuā nu lye tsa nclyatu'u na ji'ly; ná ntsu'u cha' taquiya' ngu' ji'na li'.

² Ná ndu'ni cha' masi cacha' na lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'ly ngu'. Ná ndu'ni cha' masi jlo ti' na lcaa cha' ji'ly ycu' Ndyosi, masi tso'o tsa nchca cuayá' ti' na sca cha' nu ná ngujui ñi'ya nu caca cuayá' ti'

ñati nu ngua sa'ni la; ná sca na laca na cuentya ji'ly ycu' Ndyosi si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'ly ñati. La cui' ti masi jlya tsa ti' na ji'ly ycu' Ndyosi ñi'ya nti' si caca cuityi na ji'ly sca ca'ya cuā, pana si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'ly ñati, ná sca na laca na li'.

³ La cui' ti ná sca na laca na masi tacha na lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na ji'ly ñati, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'ly ngu' bi' li'. Ná ndu'ni cha' masi cua'ni lya' ti' ngu' ji'na, masi su'ba ngu' ji'na lo quii' cha' cajaa na xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'ly Jesús, si la cui' tyempo bi' ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'ly tya'a ñati na, ná sca cha' laca na. Si'i na tso'o la na si ná ndu'ni na jua'a.

⁴ Si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'ly ñati, talo tyiquee na ji'ly ngu' li', cua'ni tya'na ti' na ji'ly ngu' li'; si'i na tyiji ti' na cha' ji'ly ngu' li', si'i na chcu' tyucuaa ti' na lo'o ngu', ni si'i na cua'ni tyixi na lo'o ngu' li'.

⁵ Si chañi cha' bi', ná cua'ni suba' na lo'o ngu', si'i xcui' cha' ji'na ti tya'a tyiquee na, ni ná ca ñasi' na ji'ly ngu' lu'ba ti. Ntsu'u cha' clyu ti' ji'na lo'o ngu', si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'ly ngu'.

⁶ La cui' jua'a si'i na chaa ti' na lo'o ndyacua sca qui'ya ji'ly ngu', tso'o la nti' na si xñi ngu' bi' sca cha' liñi.

⁷ Si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'ly ñati, talo tyiquee na ji'ly ngu', masi cua ña'a ca cha' cuxi cua'ni ñati bi'; jlya ti' na

cua ña'a ca cha' tso'o, ndu ti' na cha' tso'o la caca cha' nde loo la, masi ná jlo ti' na; jua'a tyiquee' talo na lo'o cua ña'a ca cha' nu ndyaca ji'na.

⁸ Nde loo la ná ntsu'u cha' tye cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati. Nde loo la tyalaa tyempo nu lo'o nga'aa ndu'ni cha' tya chcu' la ycu' Ndyosi lo'o na nde chalyuu, nga'aa ndu'ni cha' chcu' la na cha'cña ji'i xa' ñati, ni nga'aa ndu'ni cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' ji'i ycu' Ndyosi ca lo'o caca tyempo bi'; pana ná tye chca cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati.

⁹ Juani bilya caca cuayá' ti' na lcaa cha' ji'i Ni, ná caca ñi'ya chcu' na lcaa ca cha' nu ntsu'u tyiquee Ni;

¹⁰ pana nde loo la li', lo'o cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha', li' nga'aa tyi'u ti' na nu xca ti cha' nu nchca cuayá' ti' na juani.

¹¹ Lo'o tya sube na ni, xcui' cña nu ndu'ni nu sube ngua'ni na; ñi'ya nu nclacua ti' sca nu sube, jua'a nchcu' na li', jua'a ngua'ya cha' hique na, jua'a ngulacua ti' na. Pana lo'o nguluu na, li' nga'aa nclacua ti' na ñi'ya nu nclacua ti' nu sube.

¹² Jua'a laca cha' ji'na su ndi'i na chalyuu; juani nguxa' ti ndyiji sca cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'na, si'i tsa liñi ti nduna na cha' bi'. Ñi'ya nti' si ña'a na ji'i ycu' ca na lo sca cuanaa, tsa lyiji ti ña'a na ji'na; pana nde loo la, li' caca

cuayá' tso'o ti' na lcaa cha' bi'. Cua laca ti cha' jlo ti' na juani, pana nde loo la ta na cuentya ji'i lcaa lo cha'; li' tyuloo na ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya ndyuloo Ni ji'na.

¹³ Bi' cha' lacua, lcaa tyempo ndu'ni cha' tyi'u ti' na ji'i ycu' Ndyosi, lcaa tyempo ndu'ni cha' tu ti' na cha' caca tso'o la ji'na ca nde loo la, lo'o jua'a tyucui tyempo ndu'ni cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Bi' laca cña nu ndulo la cha' cua'ni na, cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na.

14

¿Ha chcu' na cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi?

¹ Cua'ni ma cha' xcui' tso'o tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma lacua. Lo'o jua'a jña ma chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi cha' taca cua'ni ma la cui' cña nu nda Xtyi'i ycu' Ni ji'na. Pana lo'o chaca cña ntsu'u nu ndulo tsa ji'i ma, cha' ca tsa'a ma ta ma cha' lo'o ñati, lcaa ña'a cha' nu cua nti' ycu' Ndyosi cha' ta Ni lo'o ngu' bi'.

² Sca ñati nu nchcu' cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'u ti'i ti ma ni, si'i lo'o cu'ma nchcu' yu, cha' ná nchca cuayá' ti' ma ni cha' nda yu; sca ti lo'o ycu' Ndyosi nchcu' yu bi', cha' Xtyi'i ycu' Ndyosi ndu'ni cha' ta yu sca cha' nu ná nga'a cha' cuna ngu' tya'a ma.

³ Xa' la ñati nu ndacha' liñi sca cha' nu nda Ni lo'o ngu',

lo'o cu'ma nchcui' ñati bi'. Taca xtyucua ngu' bi' jil'i ma cha' taquiya' tso'o la ma cha' jil'i Ni, taca cua'ni ngu' cha' tyati' la tyiquee ma jil'i cha' bi'; jua'a taca cua'ni ngu' cha' tyi'i ti ti tyiquee ma li'.

⁴ Tso'o tsa cuentya jil'i ycuil' ca ngu' nu nchca nchcui' cha'cña jil'i xa' ñati, cha' ndyati' la ti' tyiquee ycuil' ca ngu' jil'i ycuil' Ndyosi; pana tso'o la ndu'ni ñati' nu ndacha' liñi sca cha' nu cua nda ycuil' Ndyosi lo'o ñati' bi' jil'i tya'a ngu', cha' ndu'ni ngu' cha' tyati' la ti' tyiquee lcaa ngu' tya'a ndu'ni tlyu ma jil'i ycuil' Ndyosi.

⁵ Jua'a na', tso'o nti' na' si lcaa cu'ma caca chcuil' ma cha'cña jil'i xa' ñati; pana cña nu ndulo la cha' jil'i ma laca si ta ma cha' lo'o tya'a ma, la cui' cha' nu cua nti' ycuil' Ndyosi chcuil' Ni lo'o ma. Tso'o la si jua'a taca ta ma cha' lo'o tya'a ma; ná ntsu'u cha' chcuil' ma cha'cña jil'i xa' ñati' li', sca ti ca si ntsu'u chaca ngu' nu taca jil'i xtyacui' cha' bi' cha' caca cuayá' ti' tya'a ndyu'u ti'i ma. Li' tso'o la tyati' ti' tyiquee ngu' tya'a ma.

⁶ Lo'o tyalaa na' su ndi'i ma, si'i na xtyucua na' jil'i ma si xcui' cha'cña jil'i xa' ñati' chcuil' na' lo'o ma; taca xtyucua na' jil'i ma sca ti si caja sca cha' 'na, sca cha' nu cua nti' ycuil' Ndyosi ta Ni lo'o ma. Sca ti si culu'u liñi na' jil'i ma cha' ca tsa'a tso'o la ma cha' jil'i Ni, jua'a taca xtyucua na' jil'i ma li'.

⁷ Cua ña'a ca chcu'a musca,

masi cui'chcu'a, masi rube, nga'a cha' cula'á tso'o na jil'i cha' cuna tso'o ngu' ni jil'i laca nu ndañi bi'.

⁸ Jua'a sendaru ni, ná tsa'a ngu' cusu'u si ná cañi cui' cula'á cui'chcu'a nu xi'yane jil'i ngu'.

⁹ La cui' jua'a laca lo'o cu'ma, ná caca cuayá' ti' ngu' ni cha' nti' ma ta ma lo'o ngu' si ná liñi chcuil' ma cha'cña jil'i ngu' lo'o ngu'; lo'o cui'i ti nchcui' ma si ná nchcui' ma cha'cña jua'a.

¹⁰ Chañi cha' quiña'a tsa lo cha'cña nchcui' ñati' chalyuu, lo'o jua'a ntsu'u scaa lo ñati' nu nduna sca lo cha'cña.

¹¹ Pana si ná nduna na sca cha' nu nchcui' sca ñati' slo na, li' culacua ti' na cha' ngu' xta laca yu; ná ntsu'u cha' ji'na lo'o yu bi' li', masi tya'a quichi' tyi na laca yu.

¹² Cua jlo ti' na' cha' nti' tsa ma cha' caca cua'ni ma cua ña'a ca cña nu nda Xtyi'i ycuil' Ndyosi ji'na; bi' cha' jña la ma chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi cha' taca jil'i ma cua'ni ma lcaa lo cña tso'o, cua ña'a ca cña nu xtyucua jil'i ngu' tya'a ngusñi ma cha' jil'i Jesús ca bi', cha' tyati' la ti' tyiquee ngu'.

¹³ Tso'o lacua, si nchca chcuil' na cha'cña jil'i xa' la ñati, pana tso'o la si jña na chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na ni cha' nda na lo'o ngu'.

¹⁴ Ndi'ya ndyaca si cha'cña jil'i xa' ñati' chcuil' na nu lo'o ndu'ni tlyu na jil'i ycuil' Ndyosi: Chañi cha' ne' cresiya ji'na nchcui' na lo'o

Ni tu'ni, pana ni ycui' na, ná nchca cuayá' ti' na ni cha' nda na.

¹⁵ Ndi'yā cua'ni na lo'o cua'ni tlyu na ji'j̄ Ni lacua: Taca chcuí' na lo'o Ni cha' ji'na ti, sca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na, pana nga'ā cha' caca cuayá' ti' na ni cha' nda na slo ngu' tya'a na; la cui' jua'ā nu lo'o cula tu'ba na j̄j̄ ji'j̄ ycui' Ndyosi, cula tu'ba na cha' ji'na ti tu'ni, pana lo'o ndu'ni cha' caca cuayá' ti' na ñi'yā ndyu'u cha' nu nchcuí' j̄j̄ bi'.

¹⁶ Si ná cua'ni na jua'ā, li' ná caja ñi'yā ñacuí' ngu' cha': "Jua'ā caca cha' lacua", lo'o ndye nchcuí' na li'. Cua ña'ā ca ñati nu ndi'j̄ slo na ni, si cha' ji'na ti laca cha' nu chcuí' na lo'o ndu'ni tlyu na ji'j̄ ycui' Ndyosi, nga'aa caja ñi'yā chcuí' ngu' li', cha' ná nchca cuayá' ti' ngu' ni cha' nda na, masi tso'o tsa ta na xly'a'be ji'j̄ ycui' Ndyosi.

¹⁷ Ná tyiquee' tso'o tsa nchcuí' na lo'o Ni, pana cha' nu nchcuí' na bi' ná xtyucua ji'j̄ xa' la ngu' tya'a na tsiya' ti.

¹⁸ Tso'o tsa nti' na' ña'āā ji'j̄ ycui' Ndyosi cha' nchca 'na nchcuí' na' cha'cña ji'j̄ xa' la ñati; nchca la jna', xti la cha' nchca ji'j̄ cu'ma, nti' na'.

¹⁹ Pana nu lo'o ndyu'u ti'j̄ na cha' cua'ni tlyu na ji'j̄ ycui' Ndyosi, nti' na' cha' tso'o la si chcuí' na' lo'o mā sca tucua ti si'yu cha' nu nchca cuayá' ti' mā cha' ca tsa'ā la mā li'; ná ndulo cha' ji'j̄ mā masi chcuí' na' tii mil tya'a si'yu cha' nu nchcuí' xa' ñati nu ná nduna

mā ji'j̄ tsiya' ti, ná sca cha' laca bi'.

²⁰ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'j̄ Cristo, tso'o la si ná jlo ti' mā tsiya' ti na ca laca sca cha' cuxi; ñi'yā laca nu sube, jua'ā caca mā cha' ná jlo ti' ngu' sube cha' bi'. Pana nga'aa culacua ti' mā ñi'yā nu nclacua ti' nu sube; juani culacua tso'o ti' mā, ñi'yā nclacua ti' ngu' cusu'.

²¹ Ndi'yā cha' nda quityi cusu': "Chcuí' na' lo'o ñati re", nacuí' ycui' Ndyosi, "ta na' ji'j̄ xa' ñati ca xa' nasiyu tyijyu' la cha' cāā ngu' chcuí' lo'o ngu' re; pana masi cua'ni na' jua'ā, ná xñi ngu' re cha' 'na". Jua'ā nacuí' ycui' Ndyosi nu Xu'na na.

²² Ntsu'u quiya' nu ndu'ni Ni cha' caca chcuí' ngu' cha'cña ji'j̄ xa' ñati cha' cube ti' ñati nu bilya xñi cha' ji'j̄ Ni. Ná ntsu'u cha' caca jua'ā xqui'ya ngu' nu cua ngusñi cha' ji'j̄ ycui' Ni; pana lo'o ta na sca cha' nu cua nda Ni lo'o ñati, bi' laca cuentya ji'j̄ ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'j̄ Jesús, si' cuentya ji'j̄ ñati nu bilya xñi cha' bi'.

²³ Ná tyiquee' tyalaa xi xa' la ñati ca su ndyu'u ti'j̄ mā, ngu' nu bilya xñi cha' ji'j̄ Jesús, jua'ā ngu' nu si' tya'a ndyu'ni tlyu mā ji'j̄ ycui' Ndyosi laca ngu'. Si tyalaa ngu' bi' su ndyu'u ti'j̄ mā tsa tlyu ti, lo'o li' ña'ā ngu' ji'j̄ mā cha' xcui' cha'cña ji'j̄ xa' ñati nchcuí' mā, li' ñacuí' ngu' bi' cha' cua ngua loco mā.

²⁴ Xa' ña'ā caca si xcui' cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o mā laca cha' nu chcuí' mā lo'o

tya'a mā; nu lo'o tyalaa ngu' su ndyu'u ti'j mā, si ngu' nu bilya xñi cha' ji'j Jesús, nu si'i tya'a ndyu'ni tlyu mā ji'j ycu'i Ndyosi laca ngu', li' ca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'j qui'ya nu ntsu'u ji'j ngu', nu lo'o cuna ngu' cha' nu nchcui' mā. Li' caca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa laca ycu'i ngu',

25 ycu'i' ca ti ngu' caca cuayá' ti' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u yacu' ti ne' cresiya ji'j ngu'. Lo'o jua'a tyatū sti' ngu' li' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'j ycu'i' Ndyosi, ñacui' ngu' cha' chañi cha' ndi'j Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o cu'mā.

Tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a na lo'o tyu'u ti'j na cha' cua'ni tlyu na ji'j ycu'i' Ndyosi

26 Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'j Jesús, ndi'ya cua'ni mā nu lo'o tyu'u ti'j mā lo'o tya'a mā: Tyatū tsaca mā cha' cacha' ni jji' caca nu cula tu'ba mā cuentya ji'j ycu'i' Ndyosi; cuati tyatū chaca nu culu'u cha' ji'j ycu'i' Ni ji'j tya'a mā; lo'o li' chcui' tsaca ngu' sca cha' nu nti' Ni ta Ni lo'o mā; lo'o jua'a taca ta mā xi cha' lo'o cha'cña ji'j xa' ñati, si lo'o nchca ji'j mā xtyacui mā cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati nu nga'a ca ndacua. Lcaa ña'a nu cua'ni mā ntsu'u cha' tyatū la ti' tyiquee lcaa ñati tya'a ndyu'u ti'j mā.

27 Nu lo'o chcui' mā cha'cña ji'j xa' ñati ni, li' tso'o masi tucua sna tya'a ti mā chcui' mā, sa scaa ti mā chcui' mā li'. Cuayá' tsa jua ti ngu'. Lo'o jua'a nga'a cha' caja sca

nu xtyacui cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa mā;

28 pana si ná caja sca nu xtyacui cha' bi', li' tso'o la masi ná chcui' mā cha'cña ji'j xa' ñati laja lo'o ndyu'u ti'j mā. Sca ti tso'o si chcui' mā cha'cña bi' ca su ntucua mā ycu'i' ti mā. Sca ti ycu'i' Ndyosi caca cuayá' ti' cha' bi' li'.

29 Lo'o chcui' mā sca cha' nu cua nti' Ni ta Ni lo'o ngu' tya'a mā ni, li' chcui' tucua sna tya'a ti mā; nu xa' la ñati tya'a ndi'j mā ca ndacua, culacua ti' mā si liñi ca ndyu'u cha' nu nchcui' tya'a mā.

30 Lo'o li' si ta Ni sca cha' lo'o chaca ñati nu nga'a lo'o mā ca ndacua, tso'o la si cua'a mā ji'j nu nchcui' clyo, cha' xutacui cha' nu nchcui' yu.

31 Lcaa tya'a mā nu cua ngujui sca cha' ji'j mā, sca cha' nu cua nti' Ni ta Ni lo'o mā, tso'o si chcui' sa scaa mā li' lacua, cha' ca tsa'a mā ca ta'a mā cha' bi', lo'o li' caca tlyu la tyiquee mā.

32 Cu'mā nu nchcui' lo'o ngu' sca cha' nu cua nda ycu'i' Ndyosi lo'o mā, ycu'i' ca mā nga'a cha' cua'a mā ji'j ycu'i' mā, cha' ná tyeje tacui mā chacuayá' ji'j scaa mā.

33 Nti' Ni cha' tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a na lo'o tyu'u ti'j na, ná tso'o nti' Ni si lye tsa nguixa' nu ndu'ni na.

Ndi'ya ndu'ni ca ta'a ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'j Jesús scaa quichi, nu lo'o ndyu'u ti'j ngu':

34 Ná nda ngu' chacuayá' chcui' ngu' cuna'a ca su ndyu'ni tlyu ngu' ji'j ycu'i'

Ndyosi; nga'a cha' tucua' nu cuna'a cha' nu nchcui' nu qui'yu, cha' jua'a cña ngulo Ni ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'.

³⁵ Ca toni'i taca xcuane nu cuna'a ji'i clyo'o si ntsu'u sca cha' nu nti' ngu' cha' caca cuayá' ti' ngu'. Si'i cha' tso'o laca si chcui' sca nu cuna'a laja su ndyu'u ti'i ngu'.

³⁶ Nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' si'i cu'ma laca nu yaa nchcui' cha' ji'i ycu'i' Ndyosi nu ngua su clyo, ni si'i ngu' tya'a quich'i tyi ti ma nu cua ndyuna cha' bi' tya clyo.

³⁷ ¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'i ma cha' chcui' ma cha' nu cua nda ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' nti' ma? ¿Ha ji'i cu'ma ti cua nda Ni Xtyi'i ycu'i' Ni cha' cua'ni ma cña ji'i Ni? Cua'a jyaca ma lacua; cña nu nclyo na' ji'i ma lo'o nscua na' quityi re, chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi laca cña bi',

³⁸ bi' cha' ná tucua' ma cha' ji'i ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'i cha' re.

³⁹ Jua'a caca lacua, cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, jña ma chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi cha' caca chcui' ma laca cha' ji'i Ni nu cua nti' Ni cha' ta Ni lo'o ñati. La cui' jua'a tso'o laca si ná cua'a ma ji'i ñati nu nchcui' cha'cña ji'i xa' ñati.

⁴⁰ Tsa bi' ti cha', xcui' tso'o ti cua'ni ma lo'o tyu'u ti'i ma lo'o tya'a ma; liñi ti cua'ni ma, ñi'ya nu nga'a cha' caca.

15

Cua ndyu'ú Jesucristo chaca quiya'

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cua nti' na' cha' tyi'u ti' ma ji'i cha' nu cua ndacha' na' ji'i ma tya clyo, cha' ndu'ni lyaá ycu'i' Jesús ji'na ji'i nu cuxi; bi' laca cha' nu cua ndyuna ma tya clyo, lo'o juani cua ndyanu tso'o ti cha' bi' ne' cresiya ji'i ma.

² Xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ma, bi' cha' ngulaá ma ji'i nu cuxi; lo'o juani tya nga'a cha' taquiya' tso'o ma ji'i cha' bi', cha' ná ngusñi ma ji'i cha' bi' cha' culiji yu'u cha' bi' jua'a ti.

³ Tya clyo cua ndacha' na' ji'i ma laca cha' ji'i Jesucristo nu cua ngulu'u ngu' 'na. Ndi'ya ngulu'u na' ji'i ma, cha' ngujuii Cristo lo crusi cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na; la cui' ñi'ya nu cua nscua lo quityi cusu' cha' caca ji'i Cristo, jua'a ngua.

⁴ Li' nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi' ne' cuaá; pana lo'o ndu'u scua sna tsa, li' ndyu'ú yu chaca quiya'. Cua ndacha' liñi quityi cusu' tya clyo la cha' jua'a caca ji'i nu Cristo bi'.

⁵ Lo'o li' ngulu'u loo Jesús ji'i Pedro, lo'o jua'a ji'i ca ta'a tii chaca ngu' nu ngua tsa'a ji'i tya clyo.

⁶ Tiya' la li' ngulu'u loo Jesús ji'i tyu'u tsa tya'a ñati, nteje tacui ca'yu siyento tya'a ñati nu ndi'i se'i ti li'. Lo'o ña'a ti tya tyu'u tya'a ngu' bi' tya lu'ú ngu', masi ntsu'u xi ngu' bi' nu cua ngujuii.

⁷ Lo'o li' ngulu'u loo Jesús ji'i Jacobo, lo'o jua'a ji'i laca tya'a ngu' nu ndya'a nchcui'

cha' ji'í Jesús lo'o ñati' tyijyu' la.

⁸ Su cua ndye li', lo'o 'na ngulu'u loo Ni 'na, masi ná ntsu'u cha' cua'ni Ni lo'o na' jua'a. Laca na' ñi'ya si laca sca cubi' nu ngula cuañi' ti, cha' ná lo'o na' nguta'a na' lo'o ñati' nu ngua tsa'a tya clyo.

⁹ Ná tso'o na' tsiya' ti nti' na', masi ngusubi Ni 'na cha' sañi na' cha' ji'í Jesús ca xa' quichí tyijyu', cha' ntsu'u xa' la ngu' tya'a ya nu nchca la ji'í ngu' cua'ni ngu' cña bi'. Ná stu'ba na' lo'o ngu' bi', cha' tya tsubi' la lya' tsa ti' na' ji'í lcaa ñati' ji'í Jesucristo.

¹⁰ Pana tya'na ti' ycuí' Ndyosi, bi' cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jna'; jua'a ngua'ni Ni cha' ndya'a na' cña ji'í Ni li'. Ni si'i na nguliji yu'u cha' bi' jua'a ti lo'o ngua'ni Ni cha' tso'o lo'o na'; masi lo'o nu xa' la ngu' tya'a ya ndyu'ni ngu' la cui' cña nu ndyu'ni na', pana tlyu la cña ntsu'u jna' que ngu' bi'. Si'i na nchca tsa 'na, pana ycuí' Ndyosi laca nu ndu'ni lo'o na' cha' caca chcuí' na' lo'o ñati', cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni 'na.

¹¹ Lo'o juani ná ndu'ni cha' jna' tilaca laca nu nchcuí' lo'o ma, masi nchcuí' na', masi nchcuí' xa' la ñati; sca ti cuayá' nchcuí' lcaa ya lo'o nchcuí' ya cha' bi' lo'o ñati, la cui' ti cha' nu cua ngusñi ma.

Tyu'ú ñati' chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'

¹² Chañi laca cha' nu nda ya lo'o cu'ma, cha' cua ndyu'ú

Cristo chaca quiya' lo'o ngu-juii yu. ¿Ni cha' laca lacua nchcuí' xi ñati' tya'a cu'ma cha' nga'aa ntsu'u cha' tyu'ú ñati' chaca quiya' lo'o cua ngu-juii ngu'?

¹³ Si chañi laca cha' nga'aa ntsu'u cha' tyu'ú ñati' chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu', ni ycuí' Cristo ná ndyu'ú yu lo'o cua ngujuii yu lacua.

¹⁴ Na ñilo'o ngu' ji'na si jua'a, ni ná caja cha' nu ta ya lo'o ma li', si cha' cuiñi laca cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Jua'a ná caja cha' ji'í Jesús nu xñi ma si chañi cha' nga'aa ndyu'ú yu bi'.

¹⁵ La cui' ti ngu' cuiñi laca ya cuentya ji'í ycuí' Ndyosi si ná ngua jua'a. Cua nchcuí' ya tya clyo cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' chacuayá' ji'í ycuí' Ndyosi; pana ná ngua cua'ni ycuí' Ndyosi jua'a lo'o Jesús, si nga'aa caca tyu'ú ñati' chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'.

¹⁶ Ná chañi cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu si nga'aa caca tyu'ú ñati' chaca quiya'.

¹⁷ La cui' ti ná ntsu'u cha' xñi ma cha' ji'í Jesús si jua'a ngua, cha' ná ndyu'ú yu chaca quiya' li', ña'a ti tya ntsu'u qui'ya chu' ma lacua.

¹⁸ Lo'o jua'a lcaa jyo'o cusu' nu ngusñi cha' ji'í Cristo tya tsubi' la, cua nguna' cha' ji'í ngu' bi' si jua'a.

¹⁹ Tso'o tsa cha' si'i sca ti nde chalyuu su ndu' ti' na ji'í Cristo cha' ña'a na ji'í. Si nde chalyuu ti xtyucua Cristo ji'na, xñi'í tsa ti' na caca na

su ndiꞑ na li'; xñiꞑ la ti' na caca na que lcaa ngu', nti' na'. Pana ná ndyaca jua'a lo'o na, cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'.

²⁰ Chañi tsa cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' lacua. Lo'o ca tiya' la, li' tyu'ú quiña'a la ñati chaca quiya', lcaa ñati nu ntsu'u cha' jiꞑ ngu' lo'o Cristo; tyu'ú jyo'o su ntsiya nguatsi' nquicha', xa' tyu'ú ngu' chaca quiya', li' tsa ngu' tyiꞑ ngu' lo'o Cristo. Pana juani cua yala la ndyu'ú Cristo chaca quiya' cha' ta na cuentya ñi'ya caca cha' bi'.

²¹ Xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jiꞑ sca ti ñati, bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii na; la cui' jua'a sca ñati ngua nu ngua'ni cha' tyu'ú na chaca quiya', masi cua ngujiii na.

²² Adán naa ñati nu ngutu'u tucua chalyuu clyo, lo'o lcaa na laca na ñati nu ngutu'ú jiꞑ jyo'o Adán tiya' la, bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii na nde chalyuu. Cristo laca nu ñati nu ndyu'ú chaca quiya' bi', xqui'ya bi' taca tyu'ú na chaca quiya' si ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Cristo bi'.

²³ Ntsu'u ñi'ya caca cha' re: tya clyo cua ndyu'ú ycuí' Cristo chaca quiya'; tiya' la lo'o tyalaa tsá nu caá Cristo chaca quiya', li' tyu'ú na, lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ni;

²⁴ li' tye chalyuu. Cua'ni tye Cristo jiꞑ lcaa nu laca loo, jiꞑ lcaa ngu' tisiya, jiꞑ lcaa ti ña'a ñati nu nxuú tya'a lo'o ycuí' Ndyosi. Li' chaca quiya' tya

Jesús lcaa chacuayá' nu cua nda ycuí' Ndyosi jiꞑ tya clyo, cha' caca Ni loo jiꞑ lcaa ti lo ñati li'.

²⁵ Ndi'ya ndyaca cha': Juani tya ntsu'u chacuayá' culo Jesús cña jiꞑ lcaa ñati, ña'a cuayá' cua'ni tye ycuí' Ndyosi jiꞑ lcaa ñati nu nxuú tya'a lo'o Jesús.

²⁶ Lo'o cua ndye lcaa cha', li' cua'ni tye Ni cha' ndyijii ñati.

²⁷ Pana juani ti cua nda ycuí' Ndyosi Sti yu lcaa chacuayá' jiꞑ Sñi' Ni, cha' caca Cristo loo jiꞑ lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu. Nu lo'o nacui quityi cha' lcaa na tsiya' ti caca cuentya jiꞑ Cristo, cua jlo ti' na cha' ná lo'o jiꞑ ycuí' Ndyosi Sti yu culo Cristo cña, cha' ycuí' Ni laca nu cua nda chacuayá' jiꞑ Sñi' Ni tya clyo; ná nchcui' Ni cha' jiꞑ ycuí' ca Ni li'.

²⁸ Tiya' la li', nu lo'o cua ndaquiya' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu jiꞑ Cristo, li' tsa Jesús ca su ntucua ycuí' Ndyosi Sti yu, lo'o li' xa' tya Jesús lcaa cña cuentya jiꞑ ycuí' Ndyosi Sti yu chaca quiya'. Bi' laca nu cua nda chacuayá' jiꞑ Cristo tya clyo, cha' laca yu Sñi' ycuí' Ni. Lo'o li' sca ti ycuí' Ndyosi caca loo jiꞑ lcaa ca na nu ntsu'u chalyuu, jua'a lo'o lcaa ca na nu ntsu'u nde cua.

²⁹ Ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu ntyucuatya ngu', masi siꞑ cuentya jiꞑ ycuí' ca ngu' ntyucuatya ngu' bi', cuentya jiꞑ jyo'o tya'a ngu' ntyucuatya ngu'. Cua jlya ti' jyo'o ngu'

ji'í Jesús lo'o tya lu'ú ngu' chalyuu, pana ná ngulala ji'í jyo'o ntyucuatya li'. ¿Ni cha' laca ntyucuatya ngu' bi' si nga'aa tyu'ú ñatí chaca quiya' lo'o cua ngujui' ngu'?

³⁰ Lo'o cuare, quiña'a tsa cha' cuxi ndyacua ji'í ya ca su ndya'a ya tyijyu'; ná tsa ya tsiya' ti si ná jlo ti' ya cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'.

³¹ Lo'o na', cua ña'a ca tsa cua cajaa ti na' xqui'ya Cristo; pana ná talo na' cua'ni na' cña bi' si ná ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ngusñi ma' cha' ji'í Jesucristo nu Xu'na na, tyuu tya'a cu'ma ca quichi Corinto bi'.

³² Lo'o nguta'a na' ca quichi Efeso, lye tsa ngua'ni lya' ti' ngu' quichi bi' 'na; tyaala tsa ngua'ni ngu' 'na, hasta ngusu tya'a ngu' lo'o na' ñi'ya ndu'ni na'ni tyaala. ¿Ni cha' laca ndya'a na' cajua si ná jlo ti' na' cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'? Si'ngana ndya'a na' cajua. Ntsu'u ñatí nu nchcui' ndi'ya: "Cacu na tyaja, co'o na lcui, cha' la quee ti cajaa na", ndu'ni ngu' lo'o na. Jua'a cua'ni na' si ná jlo ti' na' cha' lu'ú Jesús.

³³ Chañi tsa laca cha' nu nchcui' ñatí ndi'ya: "Si xcui' lo'o ñatí cuxi ndya'a na, xtyanu na ji'í cha' tso'o nu ndu'ni na li'". Ná tucua ma' cha' ji'í ñatí nu ñacui' cha' ná caca cuxi tyiquee na lo'o ndu'ni na cha' cuxi.

³⁴ Nga'a cha' xtyanu ma' ji'í cha' cuxi nu ndyu'ni ma', xana culacua tso'o ti' ma' li';

tso'o ti cua'ni ma' lo'o tya'a ma'. Nti' na' cha' ntsu'u xi cu'ma nu bilya ca cuayá' tso'o ti' ma' cha' ji'í ycu' Ndyosi, bi' cha' nchcui' na' lo'o ma' jua'a cha' caca tyuju'u ti' ma'.

Ñi'ya ña'a ngu' lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'

³⁵ Ná tyiquee' xcuane ma' 'na ndi'ya: "¿Ñi'ya caca tyu'ú ñatí nu cua ngujui'? ¿Ñi'ya ña'a tyucui ña'a ngu' bi', nu lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'?"

³⁶ Ná tso'o ndyu'u cha' si chcui' ma' jua'a. Lo'o cataa na sca si'yu ni, catsu' scua' si'yu bi' ñi'ya laca si na cua ngujui, cha' tyucua bi' li'.

³⁷ Si'í na cua laca ntyucua si'yu lo'o ndyataa na ji'í; si'yu ti ndyataa na, masi si'yu trigo, masi xi xa' la si'yu.

³⁸ Tiya' la li' ndu'ni ycu' Ndyosi cha' caluu na cuiñii bi' li', ndyaluu ñi'ya nu nga'a cha' caluu bi', cha' sca si'yu caca sca lo na cuiñii. Xqui'ya cha' bi' caca cuayá' ti' na cha' ntsu'u sa scaa ca ña'a sca lo na lu'ú bi',

³⁹ ná stu'ba ña'a lcaa lo na bi': tsaca lo ña'a ñatí chalyuu, xa' lo ña'a na'ni, xi xa' lo ña'a na'ni lu'be, chaca lo ña'a cualya; ntsu'u sa scaa ca ña'a sca lo na nu ntsu'u chalyuu.

⁴⁰ Ntsu'u na nu nga'a nde cua, cuati jua'a xa' lo na ntsu'u chalyuu. Pana xa' ña'a laca sca na nu nga'a nde cua, chaca lo ña'a na nu ntsu'u nde lo yuu chalyuu:

⁴¹ xa' ña'a xee cuichaa, lo'o jua'a xa' ña'a xee coo', xa' ña'a xee cui' nu nga'a nde cua.

Jua'a nu cuii bi', si'i sca ti cuayá' ña'a xee bi'.

⁴² La cui' jua'a caca na lo'o tyu'ú na chaca quiya'. Lo'o cua ndyaa jyo'o ne' yuu, catsu' bi' li'; pana lo'o tyu'ú bi' chaca quiya', nga'aa quiñu'u bi' tsiya' ti li'.

⁴³ Chiya'a ña'a jyo'o lo'o tyatsi', pana lubii tsa ña'a caca lo'o tyu'ú chaca quiya'; sca na nu xcui' quicha ti ti' laca jyo'o nu tyatsi', pana nguula ti' bi' lo'o tyu'ú chaca quiya';

⁴⁴ cuaña' tya na laca nu tyatsi', pana xa' ña'a caca tyucui ña'a na nu lo'o tyu'ú na chaca quiya'. Nde chalyuu ti cua'nijo'o cuaña' na, ñi'ya nu laca na juani; pana cha'a tyucui ña'a na cha' caca tyi'i na lo'o ycui' Ndyosi chalyuu nde loo la.

⁴⁵ Ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi: “Ñati lu'ú ngua Adán nu ñati nu nguti'i chalyuu clyo, lo'o jua'a ycui' Ndyosi laca nu cua nda cre-siya ji'i yu”. Jua'a cha' nda quityi cusu'. Tiya' la li' nda Ni ji'i chaca ñati nu yaa chalyuu; ngua bi' ñati, la cui' ñi'ya nu ngua Adán ñati. Pana tso'o la ña'a ñati ngua nu Jesús bi'; cua nda ycui' yu chaca cre-siya nu tso'o la ji'i ñati, cha' caca stu'ba cha' ji'i yu lo'o ycui' Ndyosi.

⁴⁶ Lo'o ngula na chalyuu tya lyiji caca tso'o tyucui ña'a na cha' caja chalyuu cucui ji'na, cha' tya clyo ndya' na ñi'ya nu laca cuaña' ti na; tiya' la li' ntsu'u cha' caca tso'o tyucui ña'a na cha' taca tsaa tyi'i na lo'o ycui' Ndyosi.

⁴⁷ Lo'o yuu ti ngüiña Ni ji'i Adán nu nguti'i chalyuu clyo. Pana ca slo ycui' Ndyosi ngutu'u nu chaca ñati nu yaa chalyuu ca tiya' la, la cui' Jesucristo nu Xu'na na.

⁴⁸ Ñi'ya laca ñati nu ndya' lo'o yuu ti bi', jua'a laca lcaa na cha' laca na ñati chalyuu; ñi'ya laca Cristo nu ngutu'u yaa nde cua, jua'a taca caca na si xñi na cha' ji'i yu.

⁴⁹ Lo'o ndi'i na chalyuu, xti ti tyempo talo tyucui ña'a na; pana lo'o tsaa na tyi'i na slo ycui' Ni, li' xa' ña'a caca na. Ñi'ya nu laca ycui' Cristo, jua'a caca na li'.

⁵⁰ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ntsu'u sca cha' nu nti' na' chcui' na' lo'o ma: Ñi'ya nu ña'a ti cuaña' na juani, ná caca tyu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi lo'o culo Ni cña lo'o cua ndye chalyuu; ná caca tsaa na ñi'ya nu quicha ti ti' na ca chalyuu cucui nu caca nde loo la, su ná ntsu'u quicha tsiya' ti.

⁵¹ Nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma sca cha' nu bilya cuna ñati: Ná lcaa na cajaa na; ntsu'u na nu ña'a lu'ú ti na caca na lo'o qui'ya Ni ji'na, nu lo'o cua tye ti chalyuu. Pana lcaa na tsi tsiya' ca cha'a tyucui ña'a na

⁵² laja lo'o nchquiña ti quiji cloo na. Li' cañi cula'a cui'chcua ji'i ycui' Ndyosi. Lo'o cañi cui'chcua bi', li' tyu'ú lcaa jyo'o nu ngusñi cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o yaa ngu' chalyuu; tyu'ú ngu' chaca quiya' cha' nga'aa ntsu'u cha' cajaa ngu' bi'

tsiya' ti. Li' xcutsa'a Ni jil'i tyucui ña'a tsaca na.

⁵³ Nde chu' la lo'o tya ndi'i na chalyuu, ná tso'o ycu'i na tsiya' ti, cha' xcu'i na quiñu'u ti na; pana nde loo la, tso'o tsa caca tyucui ña'a na, nga'aa ntsu'u cha' quiñu'u na, nga'aa ntsu'u cha' tye na tsiya' ti.

⁵⁴ Lo'o cua ngua ngux-cutsa'a Ni jil'i tyucui ña'a na cha' nga'aa quiñu'u na tsiya' ti li', nga'aa caca na ñi'ya nu ngua na tyempo nu nteje tacui; xcutsa'a Ni lcaa cha' ji'na. Li' tyu'u scua sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya: "Cua ngua'ni tye Ni cha' ndyijii ñati chalyuu, cua ntijiloo ycu'i Ndyosi jil'i lcaa tya'a ngusu Ni;

⁵⁵ nga'aa caca cua'ni nu xña'a ngana ji'na cha' cajaa na, nga'aa caca cua'ni lya' ti' cha' ti'í bi' ji'na juani", nacui quityi bi'.

⁵⁶ Ti'í tsa cha' nchca ji'na lo'o ndyijii na xqui'ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'na. Jlo ti' na cha' ntsu'u qui'ya ji'na, xqui'ya cha' ná ndaquiya' na cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'na tya clyo cha' cua'ni na.

⁵⁷ Pana cua xa' ña'a laca juani, cua nda Ni chacuayá' cha' tyijiloo na jil'i nu xña'a xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya', bi' cha' quiña'a tsa xlya'be ta na jil'i ycu'i Ndyosi lacua.

⁵⁸ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ntsu'u tsa ty-iquee na' ña'aa jil'i cu'ma.

Ndi'ya ñacu'i na' jil'i ma, cha' ña'a ti xñi tso'o ma cha' jil'i ycu'i Ndyosi, lcaa tsá jlya ti' ma jil'i Ni; xcu'i lye tsa cua'ni ma cña jil'i ycu'i nu Xu'na na, ná ca taja ti' ma lo'o cua'ni ma cña bi'. Cua jlo ti' ma cha' ná culiji jua'a ti sca cña nu ndyu'ni ma cuentya jil'i ycu'i Ndyosi.

16

Msta cha' xtyucua jil'i tya'a ti'i ti ngu' ca Jerusalén

¹ Cua nda na' cha' nu ndyaa slo ca ta'a ngu' nu ndyu'u ti'i cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i Ndyosi ca lcaa quichi ca loyuu su cuentya Galacia; cua nchcui' na' ñi'ya cua'ni ngu' lo'o xti'i ngu' msta. La cui' jua'a cua'ni cu'ma nu lo'o xti'i ma msta bi', cha' xtyucua ma jil'i ngu' ti'i tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús nu ndi'i ca loyuu su cuentya Judea.

² Tsá clyo nu nxana sca semana, li' tso'o si lcaa ma xñi ma xi xcaya' ma, caya' nu cua ngujui jil'i ma semana nu ndye. Tyuco'o bi' li', lo'o li' ná ntsu'u cha' xti'i ma msta bi' yala ntchaa ti nu lo'o tyalaa na'.

³ Lo'o cua ngulaa na', li' ta na xi ñati nu tsaa ca quichi Jerusalén, cua ña'a ca ngu' nu cuane ma jil'i cha' tsaa ngu', ñati nu cua ndyuloo tso'o ma jil'i. Ta na xi quityi cui'ya ngu' tsaa ngu', quityi bi' cacha' ñi'ya laca cña nu ndya'a ngu'. Li' tsaa lo'o ngu' bi' jil'i msta nu ta ma jil'i ngu' ti'í tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús ca Jerusalén bi'.

4 Ca li' ñacui' na' si tsa'a, si ná tsa'a lo'o ngu' bi'. Ná jlo ti' na' ñi'ya caca cña re 'na, si ta chacuayá' tsa'a.

Tyucui su tsa Pablo

5 Ntsu'u cña tsa'a tyuu quichi ca loyuu su cuentya Macedonia; lo'o tye cña bi', li' tyalaa na' ca quichi tyi ma ca ndacua,

6 tyanu na' xi lo'o ma li'. Ná tyiquee' tyanu na' lo'o ma tyucui tyempo tlya'. Laja lo'o tyi' na' lo'o cu'ma, li' taca xtyucua ma xi 'na cha' quiñi la tyucui 'na cha' tsa'a tyi-jyu' la, macala su ntsu'u cha' tsa'a.

7 Ná nti' na' cha' tyeje tacui na' jua'a ti slo ma; na cua nti' na' tyanu na' xi tyempo lo'o ma, chacuayá' jil' ycuil' nu Xu'na na.

8 Juani ti tyanu na' ca quichi Efeso re ña'a cuayá' tyalaa tsá ta'a Pentecostés.

9 Tso'o tsa ndyaca 'na su ndi' na' quichi re, cha' ntsu'u tsa ngu' quichi nu tso'o tsa ndaca'a jyaca lo'o nhcui' na' lo'o ngu', masi ña'a ti ntsu'u tsa ñati nu nxuu tya'a lo'o na'.

10 Si tyalaa Timoteo cajua, hcui' tso'o ma lo'o yu, cha' ná ca xñi' ti' yu laja lo'o tyi' yu lo'o ma. Cuentya jil' ycuil' nu Xu'na na ndya'a yu, la cui' tya'a cña nu ndya'a na'.

11 Ni tsaca ma, ná cña'a ti' ma jil' yu; tso'o la si xtyucua ma jil' yu cha' quiñi tyucui jil' yu cha' tyalaa yu ca slo na'. Ntajatya tsa ya jil' yu, na' lo'o lcaa tya'a ngusñi na cha' jil' Cristo ca nde.

12 Cua nhcui' tsa na' lo'o Apolos tya'a tso'o ma, cha' caa na'a yu xi jil' ma; caa yu lo'o xa' la ngu' tya'a na re. Pana ná ntaja'a yu caa yu yala ti; ca lo'o laja jil' yu, ca li' caa yu su ndi' ma.

Cha' nu nguscua Pablo su cua tye quityi

13 Tii ti' ti' ma tyi' ma chalyuu. Xñi tso'o ma cha' jil' Jesús. Cua'ni tlyu tyiquee ma, ná cutsij ma.

14 Xcui' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil' ñati lcuca ti se'j su ndyu'ni ma cña.

15 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil' Jesús, cua jlo ti' ma cha' lcaa ngu' tya'a Estéfanos ngusñi ngu' cha' jil' Jesús clyo; clyo ca ngua ngu' bi' jil' lcaa cu'ma ngu' quichi nu ndi' cacua ti nde Acaya. Lcaa tsá ntaja'a ngu' bi' xtyucua ngu' jil' ñati tya'a ngusñi na cha' jil' ycuil' Ndyosi.

16 Nti' na' cha' taquiya' ma jil' ngu' bi'; la cui' jua'a taquiya' ma jil' lcaa ngu' nu cua'ni cña stu'ba ti lo'o ngu' bi', lo'o jua'a jil' lcaa ñati nu tso'o tsa cua'ni cña ñi'ya nu ndyu'ni ngu' bi'.

17 Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndyalaa Estéfanos lo'o Fortunato lo'o Acaico slo na' ca nde. Ná ndu'ni cha' masi ná ndi' ma lo'o na' juani, cha' nu ngu' bi' ni, nxtyucua tsa ngu' 'na;

18 cua ngua'ni ngu' bi' cha' nguula la ti' tyiquee na', la cui' ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' lo'o cu'ma. Nga'a cha' taquiya' ma jil' lcaa ñati nu ndyu'ni cña jua'a.

19 Lcaa quichj ca loyuu su cuentya Asia su ntsu'u ñatj nu ndyu'u ti'j cuentya ji'j Jesús, nda ngu' xlyo ni'j ji'j ma. Lo'o jua'a Aquila lo'o Priscila, cuati jua'a lcaa ñatj nu ndyu'u ti'j to' tyi ngu' bi', nda ngu' xlyo ni'j ji'j ma cuentya ji'j ycuí' nu Xu'na na.

20 Lcaa ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'j Jesús, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'j ma; tyucui tyiquee ma quityi ma ji'j tya'a ma chacuayá' ji'j Cristo.

21 Lo'o ycuí' na' nda na' xlyo ni'j ji'j ma, nu nscua na' xtañi na' lo quityi re, Pablo.

22 Chaca tya cha' chcuí' na' lo'o ma juani: Si ntsu'u ngu' tya'a ndyu'u ti'j ma nu ná liñi cha' tso'o ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'j ycuí' nu Xu'na na, xtyanu ti'j ma ji'j ngu' li', cha' xcube' ycuí' Ndyosi ji'j. ¡Tyaá nu'u, Xu'na, ca su ndi'j ya!

23 Xtyucua Jesucristo nu Xu'na na ji'j ma.

24 Tyi'u ti' ma 'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'j ma xqui'ya Jesucristo. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nchca tyucuaa nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati jil'i Jesucristo nde quichi Corinto

1 Pablo laca na'. Se'i ti ndi'i na' ca nde lo'o Timoteo tya'a ngusni na cha' jil'i Cristo. Nscua ya quityi re cha' caa slo lcaa cu'ma ca quichi Corinto nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ma jil'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a tyaa quityi re slo lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu'i Ndyosi tyucui ña'a loyuu su cuentya Acaya. Cua nda ycu'i Ndyosi cña 'na cha' tsa'a na' chcu'i na' lo'o ngu' xa' quichi ca tyijyu' la, lcaa cha' nu jil'i Jesucristo.

2 Cua nti' tsa ya cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyil'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nxtyucua tsa ycu'i Ndyosi ji'na lo'o quiña'a tsa cha' ti' ndyacua ji'na

3 Cua'ni tlyu na jil'i ycu'i Ndyosi nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na, xqui'ya cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'na, lo'o jua'a nxtyucua tsa Ni ji'na lo'o ndyacua cua ña'a ca cha' ti' ji'na.

4 Nu nxtyucua Ni ji'na ni, jua'a ndu'ni Ni cha' tiya' la

taca xtyucua na jil'i xa' ñati, nu lo'o tyacua cua ña'a ca cha' ti' ji' ngu'; ñi'ya lo'o nguxtyucua ycu'i Ndyosi ji'na, la cui' jua'a taca xtyucua na jil'i xa' ñati li'.

5 Ñi'ya lo'o ngua'ni lya' ti' ñati jil'i Cristo tya sa'ni la, jua'a nda ngu' quiña'a tsa cha' ti' ji'na juani, nu lo'o nchcu'i na cha' jil'i Cristo; pana ña'a ti nxtyucua tsa Cristo ji'na, la cui' hora lo'o nchcube' na.

6 Masi tyacua cha' ti' jil'i ya, masi lya' ti' ngu' jil'i ya, xqui'ya cu'ma laca cha' ti' bi', cha' taca xtyucua la ycu'i Ndyosi jil'i ma cha' caja ñi'ya clyaa ma jil'i nu cuxi li'. Nu lo'o xtyucua Ni jil'i ya ni, xqui'ya cu'ma ndu'ni Ni jua'a li', cha' caja ñi'ya xtyucua ya jil'i ma; jua'a ta Ni juersa jil'i ma cha' lo'o cu'ma talo ma jil'i cha' ti', la cui' ña'a cha' ti' nu ndyaca jil'i ya.

7 Ndyi'u tsa ti' ya jil'i cu'ma. Jlo ti' ya cha' ñi'ya ndyu'ni lya' ti' ngu' jil'i ya, jua'a cua'ni lya' ti' ngu' jil'i ma; pana ñi'ya nxtyucua Ni ji'ya, jua'a xtyucua Ni ji' cu'ma.

8 Cu'ma tya'a ngusni na cha' jil'i Cristo, cua nti' ya cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya ngua lo'o ngujui cha' ti' jil'i ya ca quichi su ndyaa ya ca loyuu su cuentya Asia, cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ndyacua jil'i ya nu ngua li'. Ná jlo ti' ya tsiya' ti ñi'ya caca cha' tyijiloo ya jil'i cha' cuxi bi' nquicha'; ngua ti' ya cha' nga'aa tyu'ú ya,

9 cha' cua ndyalaa tyempo nu cua cajaa ti ya. Pana jua'a

ngua cha' tso'o la jlya ti' ya jil'i sca ti ycuil' Ndyosi, cha' nchca jil'i Ni cua'ni Ni cha' tyu'ú ñati chaca quiya' masi cua ngu-juii ngu'; bi' cha' nchca jil'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na, si'i na culacua ti' na cha' ycuil' ca ti na ntsu'u cha' cua'ni na cha' clyaá na laja cha' cuxi bi'.

10 Cua ngua'ni lyaá ycuil' Ndyosi jil'i ya tyempo bi', cha' ná ngujuii ya, masi cuxi tsa ngua cha' ca bi'; lo'o jua'a tya cua'ni lyaá la Ni jil'i ya ca nde loo la. Cua ngusñi ya cha' jil'i ycuil' Ndyosi, bi' cha' jlya ti' ya jil'i ycuil' Ni, cha' ña'a ti tya cua'ni lyaá Ni jil'i ya.

11 Lo'o jua'a taca xtyucua ma jil'i ya nu lo'o chcui' ma lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jil'i cuare. Tucua Ni cha' nu chcui' ma lo'o Ni, cha' tyuu tya'a ma; li' cua'ni Ni cha' caca tso'o jil'i ya. Lo'o li' tyuu tya'a ma taca tya ma xlya'be jil'i ycuil' Ndyosi cuentya jil'i ya, nu lo'o cua ngulaá ya jil'i nu cuxi.

Ná ngua jil'i Pablo tsa nde Corinto

12 Tso'o tsa nti' ya cha' xcui' ngua'ni tyucui tyiquee ya lo'o ma, xcui' nda ya cha' liñi lo'o ma, ñi'ya nu ngua'ni ya lo'o xa' ñati; jua'a nti' ya. Ngua jil'i ya cua'ni ya jua'a lo'o ma xqui'ya cha' lye tsa ngua'ni tya'na ti' ycuil' Ndyosi ji'na laja ti; si'i cha' nda'ya cha' hiqee ti ya, bi' cha' ndu'ni ya jua'a.

13-14 Tsa lo cua ti cha' nguscua ya lo quityi nu caa slo ma, sca cha' nu taca chcui' cu'ma, sca cha' nu taca ca cuayá'

ti' ma. Masi juani cua ngua cuayá' ti' ma xi, pana cua nti' ya cha' tya caca cuayá' tso'o la ti' ma cha' bi'. Lo'o tyalaa tsa bi', nu lo'o caa Jesús nu Xu'na na chaca quiya', li' caca tso'o tyiquee ma ña'a ma jil'i ya; jua'a cuare tso'o ca ti' ya ña'a ya jil'i ma ca li'.

15 Jua'a ngua ti' na', bi' cha' ngulacua ti' na' tsa'a na' slo cu'ma tya clyo. Ná tyiquee' tsa na'a na' jil'i cu'ma tucua quiya' ngua ti' na' nquicha', cha' ca tso'o cresiya jil'i ma.

16 Clyo ngua ti' na' tyeje tacui na' nde su ndil'i ma tyucui lo'o ndya'a na' ca Macedonia. Nu lo'o nguptyuu na' ndya'a na' ca Macedonia bi', tya na' ca su ndil'i ma chaca quiya', cha' caca xtyucua cu'ma jna' tsa'a na' nde tyucui Judea, ngua ti' na'.

17 Pana lo'o ná ya na' slo cu'ma ni, li' ngua ti' ma cha' ná ngulacua tso'o ti' na'. Ná tso'o cha' chcui' ma cha' laca na' sca ñati nu nchcui' tucua ti cha'; nu lo'o ngüñi tyucui 'na tya clyo, ná ññilo'o na' jil'i ni sca ñati.

18 Cua jlo ti' ycuil' Ndyosi cha' ná nchcui' ya tucua cha' lo'o cu'ma, ñi'ya si nacui ya cha' jua'a laca, lo'o li' nacui ya cha' si'i jua'a. Ná ndu'ni ya jua'a,

19 cha' nu Jesucristo bi', nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi ni, si'i tucua cha' ntsu'u tyiquee Ni. Cua nchcui' ya cha' jil'i Ni su ndil'i cu'ma, lo'o na', lo'o Silvano, lo'o Timoteo, nchcui' cua cha' jil'i Ni. Ná chcui' Ni cha' si'i jua'a laca sca cha' si

cua nchcui' Ni tsaca quiya' cha' jua'a laca cha' bi'. Sca ti Cristo laca nu chañi cha' nchcui' Ni cha' liñi,

²⁰ sca ti nu Cristo bi' nu ndu'ni cha' chañi cha' tyu'u tucua laca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o na; bi' cha' xqui'ya Jesucristo taca chcui' na: "Amén, jua'a caca cha' lacua". Jua'a ñacu' na laja lo'o ndu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi.

²¹ Ycu' Ndyosi laca nu ngua'ni lo'o ya cha' ngusñi tso'o ya cha' ji'i Cristo, lo'o jua'a ngua'ni Ni lo'o cu'ma; na cua ngua'ni ycu' Ndyosi cha' laca na ñati ji'i Ni.

²² Ndi'ya laca ñi'ya si ngusta ycu' Ni sca cuayá' nu ji'i Ni hichu' na, nu lo'o nda Ni Xtyi'i ycu' Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'na. Xtyi'i ycu' Ndyosi laca nu nda ycu' Ndyosi ji'na yala la, cha' caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' cua'ni Ni lo'o na laca ña'a cha' nu nacui' Ni cha' cua'ni Ni.

²³ Ná nguta'a na' quichi tyi ma tu'ni, cha' ná nti' na' cha' caca ñasi' na' ji'i cu'ma. Chañi cha' xqui'ya cha' bi' ti, bi' cha' ná ndya'a na' ca slo ma li'. Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' bi'. Qui'ya ycu' Ndyosi cresiya 'na si ná chañi cha' nu nchcui' na' re.

²⁴ Pana tso'o la masi si'i xqui'ya cuare ti taquiya' ma cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ne' tyiquee ycu' ca ma cua ngusñi tso'o ma cha' ji'i Jesús. Na cua nti' ya xtyucua ya ji'i ma cha' ca chaa la ti' ma laja lo'o ndu'ni tlyu ycu' ca ma

ji'i Jesús.

2

¹ Bi' cha' ngulacua ti' na' cha' nga'aa su'ba na' cha' xñi'i ti' tyiquee ma lo'o tsa'a slo ma chaca quiya'.

² Ndi'ya laca cha': tso'o tsa nti' na' lo'o ña'a na' ñi'ya nu ndyu'ni cu'ma; cua nda na' cha' xñi'i ti' ji'i ma tsaca quiya', bi' cha' ná tso'o si jua'a cua'ni na' chaca quiya',

³ cha' jua'a ngua cha' nu nguscua na' lo' quityi bi' tya tsubi' la. Ná nti' na' tsa'a na' slo cu'ma nquicha'; ná tyiquee' cua'ni ma cha' ca xñi'i ti' na', ngua ti' na'. Pana tso'o la si tso'o ti caca tyiquee na', cha' jua'a si tso'o ntsu'u tyiquee na', lo'o cu'ma tso'o ti caca tyiquee ma li', ngua ti' na'.

⁴ Nu lo'o nguscua na' quityi bi', quiña'a tsa ngulacua ti' na' li'; xñi'i tsa ti' na' ngua li', hasta ndyunaa na' xqui'ya cu'ma. Pana si'i cha' ca xñi'i ti' cu'ma nguscua na' quityi bi'; ngua ti' na' cha' ca cuayá' ti' cu'ma cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma, bi' cha' nguscua na' quityi bi'.

Tyu'u cha' clyu ti' ji'i cu'ma lo'o ngu' cuxi bi'

⁵ Cua ngua xñi'i ti' ma xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni nu ñati bi'. Lo'o ngua'ni yu jua'a ni, si'i sca ti na' ngua xñi'i ti' na' li'; lo'o laca cu'ma ngua xñi'i xi ti' tyiquee ma xqui'ya cha' cuxi bi'. Pana juani nga'aa ntsu'u cha' cuxi bi', bi' cha' nga'aa nti' na' cua'ni tyaala na' ji'i cu'ma.

⁶ Cuayá' tsa cha' nu ngua'ni cu'ma lo'o yu bi', cha' cati xqui'ya yu bi', nu lo'o ndyu'u ti'i ma tsa tlyu ti nu ngua li'.

⁷ Bi' cha' juani cui'ya cu'ma cha' clyu ti' ji'i yu bi', xaala' ma cresiya ji'i ma lo'o yu, cha' ná chcuna' chalyuu ji'i yu bi' xqui'ya cha' xñi'i tsa ti' yu.

⁸ Ndiña ya cha' clyu ti' ji'i ma juani cha' xtyucua ma xi ji'i yu bi', cha' ca cuayá' ti' yu cha' ña'a ti tya ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i yu.

⁹ Cua laca nguscua na' quityi bi', cha' liya slo cu'ma, cha' ngua ti' na' quijeloo cha' 'na si chañi cha' ji'i ma cha' cua'ni cu'ma ñi'ya nu ni na' ji'i ma li'; ná jlo ti' na' nquicha', si tyaja'a cu'ma cua'ni ma jua'a.

¹⁰ Lo'o na', cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i yu bi', si cua ngua'ni clyu ti' cu'ma ji'i yu. Lo'o cu'ma cua ngua'ni yu cha' cuxi bi', pana na' ngüi'ya cha' clyu ti' ji'i yu bi' cuentya ji'i ma, masi tyijyu' ndi'i na', masi sca ti Cristo ndu lo'o na'. Bi' cha' jua'a culacua tso'o ti' ma lacua,

¹¹ cha' ná caca tyijiloo nu xña'a nu naa Satanás ji'na; cua jlo tsa ti' na cha' tajua' tsa nu xña'a bi'.

Ngulacua tsa ti' Pablo nga'a yu ca quichi Troas

¹² Ndyaa na' ca quichi Troas tya tsubi' la, ndyaa cacha' na' cha' ji'i Jesús ji'i ngu' quichi bi'. Lo'o jua'a ngua li', cha' tso'o tsa ndyuna ngu' quichi bi' cha' ji'i ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' cua nda

ycui' nu Xu'na na chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cña ji'i Ni ca ndacua.

¹³ Pana ná ndalo na' ca bi', cha' ngulacua tsa ti' na' ni cha' laca bilya tyalaa Tito tya'a ndya'a ya cña slo na'; bi' cha' yala ti ngusalya' na' lo'o ngu' quichi bi'. Li' tya ndyaa la na' nde loyuu su cuentya Macedonia.

Ntijiloo na ji'i nu cuxi xqui'ya Cristo

¹⁴⁻¹⁵ Ndyaa tsa na' xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi cha' stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo. Laca cha' ñi'ya si ndya'a lo'o ycu'i Ndyosi ji'na ndya'a qui'i ti na calle, cha' ndyu'ni chi Ni loo Jesucristo cha' cua ntijiloo yu ji'i nu cuxi. Jua'a ji'na ta Ni su tya'a na laja ñati bi', cha' lo'o na nsañi na cha' ji'i ycu'i Cristo ca slo lcaa ñati; ndacha' na cha' ji'i ycu'i Ndyosi ca slo ñati, masi nchcui' na lo'o ñati nu nti' clyaá ji'i nu cuxi, masi nchcui' na lo'o xa' ñati nu ná nti' cuna cha' tso'o bi'. Pana ñi'ya laca sca na tyixi xtyi'i nu nda xtyi'i ntyucua lcaa se'i, jua'a laca cña nu ndu'ni na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Ndiya tsa ti' ycu'i Ndyosi ji'i, la cui' jua'a ndiya ti' Ni cña nu ndyu'ni Cristo nde chalyuu xqui'ya na.

¹⁶ Ñati nu chiya'a tsa ndu'ni ni, ná ndiya' ti' ngu' cha' nu nchcui' na tsiya' ti; na ndacane la cha' bi' ji'i ngu' cha' cua chcuna' ti chalyuu ji'i ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'. Pana ñati nu nti' clyaá ji'i nu cuxi ni, xa' ña'a ndu'ni ngu' bi'; cua jlo

ti' ngu' cha' ntsu'u chaca chalyuu tso'o la nu caja ji'i ngu'. Ntsu'u tsa ñati nu ná caca cua'ni cña bi'; pana cuare ni, taca cua'ni ya ji'i chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi.

¹⁷ Si'i ngana ndyu'ni ya lo'o cha' ji'i ycu'i Ndyosi bi', si'i na nchcutsa'a ya ji'i lo'o xa' la cha'; tyucui ti' tyiquee ya nhcui' ya lo'o ñati ñi'ya laca si na ndi'i ycu'i Ndyosi slo ya, xqui'ya cha' ycu'i Ndyosi laca nu ngua'a loo ji'i ya cha' cua'ni ya cña bi' cuentya ji'i Cristo.

3

Nde laca sca cha' nu cua nguxana ca ti

¹ Ná nhcui' tyucuaa ti' ya lo'o cu'ma. Ná nti' ya cha' hcui' ma cha' tlyu tsa ñati laca ya. Lo'o ndya'a ya slo ma, ná ntsu'u cha' qui'ya ya sca quityi nu ñacui cha' tso'o ti ndyu'ni ya cña; jua'a lo'o ndyaa ya chaca se'i, ná ntsu'u cha' jña ya sca quityi jua'a ji'i ma.

² Ná ntsu'u cha' tyu'ú quityi ji'i ya jua'a, cha' taca ña'a ngu' ji'i cu'ma. Cua jlo ti' ngu' cha' xqui'ya cuare tso'o tsa ndyuna ma cha' ji'i Jesús, jlo ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i cu'ma.

³ Cristo ngua'ni cña bi' ne' cresiya ji'i cu'ma, nu lo'o nda Ni ji'i cua cha' ndyaa ya ca su ndi'i ma; bi' laca sca cña ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca, nu ngua'ni Ni ne' cresiya ji'i cu'ma ñati chalyuu, ni si'i cha' nscua sca cha' chu' quee cuaja' ti.

⁴ Taca hcui' na jua'a, cha' tlyu tsa ndyaca tyiquee na xqui'ya cha' jlya ti' na ji'i ycu'i Ndyosi, cha' cua ngusñi na cha' ji'i Jesús.

⁵ Cuentya ji'na, ná nchca ji'na cua'ni na cña ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti; pana ycu'i Ni ndu'ni Ni lo'o na cha' taca ji'na cua'ni na lcaa lo cña ji'i Ni nu ndyu'ni na.

⁶ Laca bi' sca cha' nu cua nguxana ca ti, sca cña nu ndyu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca. Ná laca bi' ñi'ya laca sca cña nu ndacane ti quityi cusu' ji'na cha' cua'ni na. Ndyiji na xqui'ya yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cña nu nclyo quityi cusu' bi' ji'na, pana juani ndyiji chalyuu cucui ji'na xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi.

⁷ Cña nu ngulo Moisés ji'i ngu' bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi ni, chu' quee cuaja' nscua cha' bi'; nguscua Ni letra hichu' quee cuaja' bi', cha' hcui' ngu' lo. Ndubi tsa ña'a xee ji'i ycu'i Ndyosi ngua, nu lo'o nda ca ti Ni cha' cusu' bi'; hasta tyucui ña'a loo nu cusu' Moisés ndubi tsa ña'a ngua, ni nga'aa ngua ña'a tya'a ngu' Israel ji'i loo nu cusu' bi'. Pana yala ti nteje tacui cha' bi', xtyi'i ti nguliji xee bi' loo yu li'. Lo'o xee ndubi ndyalaa cha' cusu' bi' lacua, masi xcui' jua'a ndyiji ñati lo'o yabe' nu ntsu'u ji'i ngu' xqui'ya cña nu nclyo cha' cusu' bi';

⁸ pana juani tlyu la cha' ndyaca nu lo'o nda na cha' ji'i Jesús lo'o ñati, lo'o li' ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ni cña ne' cresiya

ji'i ngu' bi'.

⁹ Cña nu nclyo cha' cusu' ni, bi' ndu'ni cha' quijeloo qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; ntsu'u cha' chcube' ngu' li', masi ndubi tsa ña'a xee nu ngua ca su ntucua quiya' cha' cusu' bi'. Bi' cha' juani tlyu la cha' laca cha' ji'i ycu'i Jesús bi', cha' jua'a ndyaca lubii cre-siya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya Jesús bi'.

¹⁰ Juani tlyu la cha' tso'o ndyaca ca su ndi'i na, bi' cha' nga'aa ña'a na ji'i cha' tso'o nu ngua ji'i cha' cusu' bi', masi tso'o tsa ña'a ngua cha' bi' tya clyo la.

¹¹ Xti ti tyempo ndalo nu cha' cusu' bi', masi tlyu xi xee ngua lo'o tya lyiji calo cha' bi'. Pana tyucui tyempo nu lijya nde loo la, ná nga'a cha' tye cha' nu nguxana ca ti bi' juani; tlyu la cha' laca bi' tsiya' ti.

¹² Lo'o juani nga'aa ntsij na hcui' na lo'o ñati, cha' jlo ti' na cha' tso'o tsa laca cha' ji'i Jesús nu nhcui' na re.

¹³ Nga'aa nti' cha' tyacu' sca late' loo na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Moisés nu ngua sa'ni bi', cha' ná ña'a ngu' Israel loo yu lo'o nguliji xee bi' jua'a ti.

¹⁴⁻¹⁵ Ndyacu' tsa cha' hique ngu' Israel nu ngua li', cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti. Masi chalyuu juani, jua'a laca lo'o quityi cha' jo'ó nu nguscua jyo'o Moisés, la cui' cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'i ñati nu ngua sa'ni bi'; nu lo'o hcui' ti ngu' judío lo quityi cha' jo'ó

bi', ña'a ti ná nchca ca'ya cha' bi' hique ngu' bi'. Tsiya' ti taca ca'ya cha' bi' hique ngu' lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús; li' saala Ni hique ngu' cha' cuna tso'o ngu' cha' ji'i Ni.

¹⁶ Pana lo'o xñi na cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na, li' tye cha' nu ndyacu' hique na.

¹⁷ Lo'o nhcui' ca ti quityi re cha' ji'i nu "Xu'na na", bi' nti' ñacui cha' Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca nu bi'. Lo'o jua'a nu lo'o laca Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na loo ji'na, nga'aa tucui caca ji'i tatsaa ji'na cha' cua'ni na cua ña'a ca cña cuxi li'.

¹⁸ Jua'a laca cha' ji'na, lcaa na lo'o tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, tyaca' tyijyu' cha' cua nda nu Xu'na na xee nu tyu'u loo na. Pana ná nga'a cha' tyacu' sca late' loo na, cha' la cui' cha' tlyu bi' laca nu ña'a ti tya lye la ndyu'ni cña lo'o na cha' cha'a tyucui ña'a na, cha' caca na ñi'ya laca ycu'i Ndyosi nu Xu'na na tsiya' ti. Ca slo ycu'i nu Xu'na na nu laca Xtyi'i bi', ca bi' ndyu'u nu cha' tlyu bi'.

4

¹ Bi' cha' ná nchca taja ti' ya ji'i cña nu ndyu'ni ya. La cui' ycu'i Ndyosi laca nu cua nda cña bi' ji'i ya, xqui'ya cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'i ya.

² Cua nguxtyanu ya ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' cuaana ti, lcaa cha' nu ntyuju'u tsa ti' ngu' cua'ni ngu' ji'i. Si'i na ñilo'o ya ji'i ngu', la cui' jua'a ná nhcutsa'a ya cha' ji'i ycu'i

Ndyosi lo'o xi xa' la cha', nu lo'o nchcui' ya cha' bi' lo'o ngu'; tso'o ti nclyu'u ya tyucui cha' ji'i Jesús ji'i ngu'. Lo'o jua'a chañi tsa laca cha' bi', cha' jua'a caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' tyucui tyiquee ya ndu'ni ya cña ji'i ycui' Ndyosi; jua'a nti' ycui' Ni ña'a Ni ji'i ya.

³ Lo'o li' si ntsu'u ñati nu ñacui cha' tucui tsa ndyu'u cha' tso'o ji'i Jesús nu nchcui' ya lo'o ngu', liñi la ñacui na li' cha' ñati bi' laca nu nguna' ndu'ni, bi' cha' ná nchca cua'a jyaca ñati bi' ji'i cha' bi'.

⁴ Ná ntaja'a ngu' bi' xñi ngu' cha' bi' xqui'ya nu xña'a nu ñilo'o ji'i ñati chalyuu. Ndacu' nu cuxi bi' cha' ji'i ngu' cha' ná cuna ngu' cha' tso'o nu cuentya ji'i Cristo, bi' cha' ná nchca tyanu xee lubii ji'i Cristo ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Tlyu tsa cha' laca ji'i Cristo; lcaa cha' nu ntsu'u ji'i Ni, stu'ba ntsu'u cha' ji'i Ni lo'o ycui' Ndyosi Sti Ni ca su ntucua Ni juani.

⁵ Nu cha' nu nda ya lo'o ngu' ni, si'i cha' ji'i ycui' ca ya nchcui' ya. Ndi'ya laca cha' nu nchcui' ya lo'o ngu': Jesucristo laca Xu'na tyucui ña'a nde cua, lo'o la cui' Ni laca Ni loo ji'i tyucui ña'a nde chalyuu. Bi' cha' ñacui ya cha' xqui'ya Jesús nu Xu'na na ndyu'ni ya cña cuentya ji'i ma.

⁶ La cui' ycui' Ndyosi laca nu nda xee lubii ji'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na; bi' cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' tlyu nu tso'o tsa nu

ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi, la cui' ti cha' nu nchca tii na cha' ndyu'ni Ni cña ne' cresiya ji'na nu lo'o xñi na cha' ji'i Cristo. Ycui' Ni ngulo Ni cña cha' tyucua xee ca su ngua chalyuu talya nu ngua tya sa'ni la.

Ndi'ya tyi'i na nde chalyuu lo'o ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi

⁷ Masi tlyu tsa cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya ji'na xqui'ya Cristo, pana ñati chalyuu ti laca na, si'i na nguula tsa ti' na ycui' ca na. Ni'ya laca sca quityu' nu ndya' lo'o yuu ti nu xtyi'i ti ncla'a, jua'a ti laca na. Tso'o la jua'a, cha' li' taca ca cuayá' ti' na cha' sca ti ycui' Ndyosi laca nu lcaa cña nchca ji'i Ni; nga'aa si'i ycui' ca na nu nchca ji'na.

⁸ Lcua ti se'i su ndya'a ya, tlyu tsa cña ndyacua ji'i ya, pana ná nchca tyijiloo nu cuxi ji'i ya. Lu'ba ti nclyacua tsa ti' ya, pana ná nchca taja ti' ya lo'o xñi' ti' ya.

⁹ Ntsu'u tsa tya'a cusuu ya, pana la cui' ti cha' ná lyiji tya'a tso'o ya. Masi ntsu'u ngu' nu ndyu'ni cha' quicha ya, pana ná nchca cua'ni tye ngu' ji'i ya.

¹⁰ Macala su ndya'a ya nde chalyuu, lu'ba ti nchca quicha ya, ntsu'u tsa cha' ti'i nu ndyu'ni ngu' lo'o ya, tsa ña'a nu ngua ji'i Cristo lo'o yaa yu nde chalyuu, nu lo'o ndyujuii ngu' ji'i yu. Pana li' ca jlo ti' xa' ñati cha' ña'a ti tya lu'ú ycui' Cristo, nu lo'o ña'a ngu' bi' cha' ña'a ti tya lu'ú ya.

¹¹ Cua ña'a ca hora lo'o ndi'i ya chalyuu ntsu'u tsa cha' cuxi nu taca kujui ji'i ya, cha' quiña'a tsa cha' cuxi ndyacia ji'i ya lcaa se'i su ndya'a ya xqui'ya Jesús. Pana jua'a taca ña'a ngu' cha' tya ndi'i Jesús lo'o ya; bi' cha' laca tya ntsu'u chalyuu ji'i ya, masi quicha ti ti' ya ndya'a ya.

¹² Jua'a laca cha' ji'i cuare, na ncliji tyucui ña'a ya xqui'ya cha' ti' nu ndyacia ji'i ya nde chalyuu; pana cu'ma ni, cua ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma xqui'ya cña nu ngua'ni ya.

¹³ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' su nchcui' ngu' ndi'ya: "Jlya ti' na' cha' chañi laca cha' bi', bi' cha' nchcui' na' cha' liñi bi' lo'o xa' ñati'", nacui' jyo'o cusu' bi'. Lo'o jua'a cuare, nchcui' ya cha' ji'i Jesús cha' cua ndyatí tyiquee ya ji'i yu, xqui'ya cha' ngusñi ya cha' ji'i yu.

¹⁴ Chañi jlya ti' ya cha' ngulo ycu' Ndyosi ji'i Jesús nu Xu'na na ca su ntsiya yu nguatsi' yu, lo'o la cui' jua'a caqui'ya Ni ji'na, cha' stu'ba ti tyalaa na ca su ntucua ycu' Ni.

¹⁵ Ndalo ya ji'i lcaa cha' ti' nu ndyacia ji'i ya xqui'ya cu'ma; tiya' la li' tyatu quiña'a la tya'a ñati ma nu taca tya xlya'be ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i ya, cha' jua'a quiña'a tsa tya'a ñati ma ntsu'u nu cua ngujui xlya'be nu ta ycu' Ndyosi ji'i ma. Lo'o li' stu'ba ti taca cua'ni chi na loo ycu' Ndyosi.

¹⁶ Bi' cha' ná nchca taja

ti' na ji'i cña nu ndyu'ni na cuentya ji'i ycu' Ndyosi, masi ncliji tyucui ña'a cuaña' na jua'a ti; pana ña'a ti lu'ba ti ndu'ni ycu' Ndyosi cha' ca tso'o la cresiya ji'na.

¹⁷ Si'i na tlyu tsa cha' ti' nu ndyacia ji'na chalyuu re juani, xti ti tyempo talo cha' ti' bi'; pana tiya' la ni, tlyu tsa cha' tso'o nga'a cha' tyacia ji'na ca slo ycu' Ndyosi, lo'o ná nga'a cha' tye bi' tsiya' ti. Ná stu'ba cha' ti' re lo'o cha' tso'o nu nga'a cha' tyacia ji'na nde loo la.

¹⁸ Ná ntsu'u tyiquee na ji'i sca na nu tso'o ña'a ti, cha' ná talo lcaa na nu tso'o ña'a bi' tsiya' ti; na nclyana na ji'i sca cha' nu ná nchca ña'a na ji'i juani ti, pana nde loo la tyu'u tucua cha' bi', ña'a na ji'i li'. Bi' laca nu ná nga'a cha' tye cha' ji'i.

5

¹ Jlo ti' na cha' ñi'ya nti' sca ni'i canta' ti, jua'a nti' cuaña' na, cha' si cua ngujui na ni, cua ndye cuaña' na nguti. Pana cua ngua'ni cho'o ycu' Ndyosi chaca ni'i nu tyacia ji'na, chaca cha' laca bi'; ycu' Ndyosi xcutsa'a tyucui ña'a na, lo'o ná nga'a cha' tye cha' ji'na tsiya' ti li'. Ca su ntucua ycu' Ndyosi laca cha' bi', si'i ñati nu cuiña ni'i bi'.

² Ná tso'o nti' na ndi'i na nde chalyuu, cha' xcui' quicha tsa ti' na. Chañi cha' cua nti' na tyu'utsu' na nde chalyuu, tyaa clya na ca slo ycu' Ndyosi, cha' yala la caja ni'i cucui bi' ji'na li'.

³ Ni'i bi' laca nu tacu' lo tyucui ña'a na, cha' caja su tyi'i cresiya ji'na, cha' ná tyi'i na jua'a ti.

⁴ Nchca taja ti' na su ndi'i na nde chalyuu, cha' ndy-acua tsa cha' ti'i ji'na. Si'i na nti' na cha' cajaa na yala ti, pana nti' tsa na cha' caca cucui tyucui ña'a na; bi' laca nu cua'ni ycu'i Ndyosi lo'o tyalaa na ca su ntucua Ni. Lo'o li' tye cha' cuxi ji'na, tye tyucui ña'a cuaña' na nu nscua cha' cajaa, cha' li' taca quije chaca chalyuu nu tso'o la ji'na, nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti.

⁵ Na cua ngua'ni cho'o ycu'i Ndyosi cha' jua'a caca ji'na ca li'; cua nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na juani. Laca bi' sca cha' nu nda Ni ji'na yala ti, cha' tyi'u ti' na lcaa cha' nu cua'ni Ni cuentya ji'na ca nde loo la.

⁶ Bi' cha' nchca tlyu tyiquee na, cha' ndu ti' na cha' jua'a cua'ni ycu'i Ndyosi. Nu lo'o tya lu'ú na chalyuu, jlo ti' na cha' tyijyu' tsa to' tyi na ca slo ycu'i Ndyosi, cha' tya lyiji tyalaa na ca su ntucua ycu'i nu Xu'na na.

⁷ Ndalo na ndi'i na chalyuu xqui'ya cha' jlya ti' na cha' nu nda Ni lo'o na, si'i na cua na'a na ñi'ya caca cha' nde loo la.

⁸ Cha' nu tlyu nchca tyiquee na, bi' cha' cua nti' tsa na cha' xtyanu na ji'i chalyuu re su quicha ti ti' na ndi'i na, cha' tsa na tyi'i na ca slo ycu'i nu Xu'na na;

⁹ ndyu'ni cña ti' na cha' cua'ni na lcaa ña'a cña nu ndiya' la ti' nu Xu'na na, masi

tya lu'ú na, masi cua ngujuii na.

¹⁰ Lcaa na lo'o tya'a na nga'a cha' tyalaa na ca su ntucua ycu'i Cristo cha' cua'ni cuayá' Ni ji'na. Lo'o li' ty-acua cha' ji'i scaa na, ña'a cha' nu nga'a cha' tyacua ji'na xqui'ya cña nu cua ngua'ni scaa na nde chalyuu, si cha' tso'o ngua'ni na, si cha' cuxi ngua'ni na.

Chcui' na sca cha', ñi'ya nu caca cati qui'ya ji'na lo'o ycu'i Ndyosi

¹¹ Xqui'ya cha' ndube tsa ti' ya cha' ña'a ycu'i Ndyosi ji'i ya, bi' cha' nchcui' tsa ya cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñati. Tso'o tsa nslo ycu'i Ndyosi ji'i ya, ñi'ya ndu'ni sa scaa ya. Lo'o jua'a cu'ma, nti' ya cha' li'i tsa ndyuloo ma ji'i ya,

¹² si'i cha' tyixi ti' ya nchcui' tso'o ti' ya cha' ji'i ycu'i ca ti ya. Ndi'ya nti' ya: caja ñi'ya xtyacui ma cha' lo'o ngu' cuentya ji'i ya, si tso'o ti nti' ma ña'a ma ji'i ya. Ntsu'u ñati ca bi' nu ná ndube ti' ñi'ya ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', pana ndube la ti' ngu' bi' ñi'ya ndu'ni chi' ngu' loo ycu'i ca ngu'.

¹³ Ná ndu'ni cha' masi ñacu' ngu' bi' cha' tonto tsa ya; jua'a laca ya tu'ni, xqui'ya cha' ndyu'ni ya cña ji'i ycu'i Ndyosi. Masi jua'a laca ya nti' ngu' bi', pana tyucui tyiquee ya taca xtyucua ya ji'i cu'ma li'.

¹⁴ Cua jlo ti' na cha' sca ti ycu'i Cristo ngujuii lo crusi cuentya ji'i lcaa ñati chalyuu; ñi'ya nti' si cua ngujuii lcaa

ñati chalyuu xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', jua'a laca cha', xqui'ya cha' ngujuii yu lo crusi bi'. Lo'o juani jlo ti' na cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, bi' cha' nga'a cha' chcu' na cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñati.

15 Xqui'ya lcaa ñati, bi' cha' ntaja'a Cristo ngujuii yu lo crusi. Cua nti' yu cha' nga'aa tyi'i ñati chalyuu cha' ji'i ycu' ti ngu'; tyi'i ngu' ni, pana xcu' cuentya ji'i Cristo, cha' bi' laca nu cua ngujuii cuentya ji'i ngu', bi' laca nu cua ndyu'ú chaca quiya' cuentya ji'i ngu'.

16 Bi' cha' juani nga'aa chcu' tyucuaa ti' na lo'o xa' ñati si ná ndiya ti' na ñi'ya ndu'ni ngu' bi' nde chalyuu. Nu ngua tya sa'ni la, la cui' ti cha' ná ndiya ti' ya cña nu ngua'ni ycu' Cristo; si'i ñati nguula, si'i ñati tlyu laca yu ngua ti' ya tya li'. Pana juani nga'aa si'i jua'a nclyacua ti' ya ña'a ya ji'i Cristo.

17 Lo'o juani nu lo'o cua ngusñi sca ñati cha' ji'i Cristo, li' cua nguxcutsa'a Ni cha' ji'i ñati bi'; cua ndye cha' ji'i yu lo'o cha' cuxi nu ngua'ni yu nu ngua tya tsubi' la. Chaca chalyuu cucui, bi' laca nu cua ngujui ji'i yu juani.

18 Ycu' Ndyosi laca nu ndu'ni lcaa cha' bi', cha' cua ndyaca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni xqui'ya Cristo. Lo'o juani cua nda Ni cña ji'na cha' chcu' na lo'o ngu' ñi'ya caca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o ycu' Ni.

19 Xqui'ya Cristo ndu'ni Ni

cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu lo'o Ni, nga'aa culotu Ni ji'i cha' cuxi nu cua ngua'ni ñati. Lo'o li' cua ngua'a lo Ni ji'na, cha' cua'ni na cña cuentya ji'i Ni, cha' chcu' na lo'o ñati ñi'ya taca ca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o ycu' Ndyosi;

20 bi' cha' laca ndya'a ya ca slo ma chacuayá ji'i ycu' Cristo. Ndi'ya laca lo'o nchcu' ya lo'o ma, ñi'ya laca si ycu' Ndyosi nchcuane Ni ji'i ma cha' cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcu' Cristo. Nchcu' ya lo'o cu'ma chacuayá ji'i Cristo lacua, cha' cua'ni ma cha' caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o ycu' Ndyosi.

21 Masi ná ntsu'u qui'ya ji'i Cristo tsiya' ti, pana ycu' Ndyosi ngua'ni cha' ndyanu qui'ya nu ntsu'u ji'na hichu' Cristo. Si cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo, li' caca lubii cresiya ji'na ñi'ya nu nti' ycu' Ndyosi cha' caca na.

6

1 Ngu' tya'a ndyu'ni na cña ji'i ycu' Ndyosi laca ma; bi' cha' nchcu' tsa ya lo'o cu'ma, cha' ná culiji ma cha' tso'o jua'a ti, cha' tso'o nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma. Na cua ngusñi ma cha' bi' tsaca quiya', bi' cha' ña'a ti taquiya' ma ji'i cha' bi' juani.

2 Ndi'ya nchcu' sca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la:

Cua nti' tsa na' cha' cua'ni cho'o na' cresiya ji'i ma, nacui ycu' Ndyosi,

bi' cha' ntucuá na' cha'
ji'í ma lo'o nchcui' ma
lo'u.

Cua nti' na' cha' cua'ni lyaá
na' ji'í ma, bi' cha'
nguxtyucua tsa na' ji'í
ma.

Jua'a nacui' ycuí' Ndyosi. Lo'o
nu juani cua laca tyempo cha'
cua'ni cho'o Ni cresiya ji'í ma,
juani cua laca la cui' tyempo
cha' cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi
ji'í ma ji'í nu cuxi.

³ Ná nti' ya cha' xtyí lo'o
ngu' ji'í ya xqui'ya cña nu
ndyu'ni ya, cha' lo'o ji'í ycuí'
Ndyosi xtyí lo'o ngu' bi' li'; bi'
cha' ná ta ya chacuayá' cha'
tyu'u tucua sca cha' cuxi, nu
xqui'ya bi' taca chcui' ngu' ji'í
ya.

⁴ Tso'o la nti' ya si caca
cuayá' ti' ngu' cha' ndya'a ya
lo cña ji'í ycuí' Ndyosi, nu lo'o
ña'a ngu' cña nu ndyu'ni ya
cuentya ji'í Ni. Ndalo tsa ya
ji'í cha' ti'í nu ndu'ni ngu' lo'o
ya, masi ntsu'u tsa na nu lyiji
ji'í ya, masi ntsu'u tsa cha'
tucui nu ndyaca ji'í ya.

⁵ Cua ngujui' juata ngu' ji'í
ya, jua'a cua ngusu'ba ngu'
ji'í ya ne' chcuá; cua ndyu'u
ti'í tsa tlyu ti'í ñati' ca slo ya cha'
cua'ni lya' ti' ngu' ji'í ya; lo'o
jua'a ntsu'u quiya' nteje tacui
ya cuayá' cña nu ndyu'ni ya,
ntsu'u quiya' ná nchca caja'
ya, ntsu'u quiya' nu lye tsa
ntyute' ya.

⁶ Pana ndi'ya ca cuayá' ti'
ngu' cha' cña ji'í ycuí' Ndyosi
laca nu ndya'a ya lo'o: na
cua ngua lubii cresiya ji'í ya
cuentya ji'í ycuí' Ni; liñi tsa
nchca cuayá' ti' ya cha' ji'í Ni;

ndalo tsa tyiquee ya ña'a ya
ji'í ngu', cha' ndyanu Xtyi'í
ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'í ya,
lo'o jua'a chañi cha' ntsu'u tsa
tyiquee ya ña'a ya ji'í tya'a
ñati' ya;

⁷ liñi tsa cha' ji'í ycuí'
Ndyosi nu nchcui' ya lo'o ñati,
lo'o jua'a tyucui chacuayá'
ji'í ycuí' Ndyosi nda Ni nu
ndya'a lo'o ya. Bi' cha' nu lo'o
ña'a ngu' lcaa cha' nu ndyaca
ji'í ya, li' taca ca cuayá' ti'
ngu' cha' cña ji'í ycuí' Ndyosi
laca nu ndya'a ya lo'o. Na
cua ngua tso'o cresiya ji'í ya
juani cuentya ji'í ycuí' Ni, bi'
cha' cua ngujui juersa ji'í ya
cha' taca xu'u tya'a ya lo'o nu
xña'a; jua'a taca cua'a ya ji'í
nu bi', cha' ná cua'ni ñu'u nu
bi' ji'í ya.

⁸ Ntsu'u quiya' nu ndu'ni
chí ngu' loo ya; xa' la tyempo,
li' nchcui' ngu' cha' ti'í ji'í ya.
Nchcui' ngu' cha' tso'o ji'í ya,
lo'o jua'a nchcui' ngu' cha'
cuxi ji'í ya. Nchcui' ngu' cha'
nu cuiñi tsa ya; xa' la tyempo,
li' nchcui' ngu' cha' liñi tsa
cha' nu nchcui' ya.

⁹ Ntsu'u quiya' ndu'ni ngu'
cha' ndyuloo ngu' ji'í ya; xa'
la quiya', li' ndu'ni ngu' cha'
ná nslo ngu' ji'í ya tsiya' ti.
Ntsu'u quiya' ndya'a ya su
cua cajaa ti ya nchca, pana
ña'a ti tya lu'ú ya; nchcube'
tsa ngu' ji'í ya, pana ná nchca
cujuii ngu' ji'í ya.

¹⁰ Masi xñi'í tsa ti' ya
xqui'ya cha' ti'í nu ndyacia
ji'í ya tu'ni, pana ña'a ti
chaa ti' ya; ti'í tsa ya tu'ni,
pana ndyiji juersa ji'í ya cha'

xtyucua ya ji'i tyuu tya'a ñati. Masi ná sca na ntsu'u ji'i ya tsiya' ti lo'o ndi'i ya nde chalyuu; pana ycu'i Ndyosi nxyucua ji'i ya, lcaa na ntsu'u ji'i ya li'.

¹¹ Cu'ma ngu' tya'a na, ngu' Corinto, ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i ma, bi' cha' cua liñi tsa nchcui' ya lo'o cu'ma lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ya.

¹² Si'i na nga'aa nti' ya xtyucua ya ji'i ma, la cui' cu'ma laca nu lqui'ya tsa ntaja'a ma xtyucua ma ji'i ya;

¹³ bi' cha' juani tya'na tsa nchcui' na' lo'o cu'ma. Ndi'ya nti' na' chcui' na' lo'o cu'ma, ñi'ya nchcui' ngu' lo'o sñi' ngu': Cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i ya, tyucui tyiquee ma cua'ni cho'o ma tyiquee ma ña'a ma ji'i ya.

Tyaca'a tsa na ji'i ycu'i' Ndyosi nu lu'ú ca

¹⁴ Ná clyana ma ñi'ya caca quiñi cha' ji'i ma lo'o ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i' Ndyosi, ná cua'ni tya'a ma lo'o ñati bi' tsiya' ti. Ná taca ca stu'ba cha' ji'i ma lo'o ngu' bi', cha' nu ñati nu cua ngua lubii cresiya ji'i cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi ni, ná taca cua'ni tya'a ngu' lo'o ñati nu ná ndaquiya' ji'i Ni tsiya' ti; lo'o jua'a ñati nu ntsu'u xee ji'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i, ná taca ca stu'ba cha' ji'i ngu' bi' lo'o ñati nu ndiya la ti' chalyuu talya.

¹⁵ Ná taca tsiya' ti ca stu'ba cha' ji'i Cristo lo'o Satanás; lo'o jua'a ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Cristo ni, ná taca

cua'ni tya'a ngu' lo'o ñati nu ná ntaja'a xñi cha' bi' tsiya' ti.

¹⁶ Ñi'ya nti' cu'ma nu tyaca'a tsa ma ji'i ycu'i' Ndyosi ni, ná taca cua'ni tya'a ma lo'o xa' ñati nu ngusñi cha' ji'i cua ña'a ca jo'ó; tyaca'a tsa na ji'i ycu'i' Ndyosi nu lu'ú ca xqui'ya cha' ndyanu Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'na. Ndi'ya nacui' ycu'i' Ndyosi:

Tyi'i na' ca slo ñati bi', lo'o jua'a tya'a na' lo'o ñati bi';

caca na' ycu'i' Ndyosi cuentya ji'i ngu' bi',

bi' cha' taca caca ngu' bi' ñati 'na.

Jua'a nacui' Ni.

¹⁷ Lo'o jua'a nchcui' ycu'i' nu Xu'na na chaca quiya' lo'o na, nu ngusñi na cha' ji'i Ni. Ndi'ya nacui' Ni:

Tyu'utsu' ma nde su ndi'i ngu' cuxi; ná cua'ni tya'a ma lo'o nu ngu' cuxi bi',

cha' ná tyati' cha' ji'i ma lo'o cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' bi'.

Li' quiñi cha' 'na lo'o ma,

¹⁸ caca na' Sti ma;

jua'a cu'ma caca ma sñi' na', masi nu cuna'a, masi nu qui'yu.

Jua'a nacui' ycu'i' Ndyosi nu Xu'na ma, nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni.

7

¹ Cu'ma ngu' tya'a na, nu ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ma, jua'a laca cha' nu cua nda ycu'i' Ndyosi lo'o na, cha' nu caca ji'na nde loo la. Bi'

cha' lacua, ntsu'u cha' cua'ni tye na ji'li lcaa cha' cuxi nu nti' cua'ni ñu'u ji'li cresiya ji'na, ji'li tyucui ña'a na. Lo'o jua'a lye tsa cua'ni na cña cha' caca na ñati ji'li ycu' Ni; na laca nu cua'ni na nde chalyuu, cua'ni na ji'li ñi'ya nti' si cua ndu ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'na.

Nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu'

² Cua'ni cho'o tyiquee ma ña'a ma ji'li ya lacua. Ni sca quiya' ná ngua'ni ya cha' cuxi lo'o cu'ma, ni sca cu'ma ná ngua'ni ñu'u ya chalyuu ji'li ma; ná ntsu'u mala su ñilo'o ya ji'li ma, ni sca tya'a ma.

³ Ná nti' na' sta na' qui'ya hichu' ma. Ndi'ya nti' na' chcu' na' lo'o ma, ñi'ya nu nacui' na' ji'li ma tsubi': lcaa tyempo ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'li cu'ma; masi cua ngujui na, masi ña'a ti tya tyiquee' tyi' na chalyuu, pana ña'a ti stu'ba ntsu'u tyiquee na' lo'o cu'ma.

⁴ Tso'o tsa nti' na' lo'o ndy'i'u ti' na' ji'li cu'ma, la cui' jua'a nti' na' lo'o nchcu' na' cha' ji'li ma lo'o xa' ñati. Ña'a ti ndyaca tlyu tyiquee na', ña'a ti chaa ti ti' na' ndi'ji, masi cua ngua lcaa cha' ti' bi' ji'li ya.

⁵ Tya lo'o ndyalaa ya ca loyuu su cuentya Macedonia re, nga'aa ngujui tyempo cha' chca'a cña' ya tsiya' ti, cha' lcaa ti se'j tucui tsa cña ndy-acua ji'li ya. Lcaa se'j su ndya'a ya nda tsa ngu' cha' cusuu lo'o ya, lo'o jua'a hasta ca ne' cresiya ji'li ya ndyatí cha' ntsji ya.

⁶ Pana ycu' Ndyosi ni, nda la Ni juersa ji'li ñati nu xñi'li ti ti' nga'a; bi' cha' xa' juersa nda Ni ji'li ya cha' caca ngu-ula la tyiquee ya, xqui'ya cha' cua ndyalaa Tito ca nde.

⁷ Lo'o jua'a tso'o tsa cha' nu nda yu lo'o ya cuentya ji'li cña nu ndyu'ni cu'ma; nacui' yu cha' cua nti' tsa cu'ma ña'a loo ma ji'li ya chaca quiya', lo'o jua'a nacui' yu cha' ntyuju'u ti ti' ma ndi'li ma xqui'ya cha' cuxi nu ngua ji'li ma tya li', nacui' yu cha' nga'aa ndiya ti' ma cha' cuxi nu nchcu' ngu' 'na tsubi' la. Xqui'ya lcaa cha' bi', chaa la ti' na' ndi'li na' juani.

⁸ Cha'ni cha' ndube ti' na' cha' ngua xñi'li xi ti' ma xqui'ya quityi nu nguscua na' tya li', pana ná ntyuju'u ti' na'; ná tya'achu' na' ji'li cha' nu cua nguscua na' li', masi ntsu'u tsá nu ntyuju'u ti' na' cha' nguscua na' cha' bi'. Jlo ti' na' cha' ngua xñi'li ti' ma nquicha', pana xtyi'i ti ngualo cha' bi'.

⁹ Nu juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndaquiya' ma cha' bi', cha' cua ngua xñi'li xi ti' ma, lo'o li' nguxtyanu ma cha' cuxi nu ngua'ni ma tya li'. Ngua xñi'li ti' ma tu'ni, pana ngua ti' ycu' Ndyosi cha' caca tso'o ji'li ma lo'o cua ndye cha', bi' cha' si' na' cua ngunu'u tyiquee ma juani xqui'ya cha' ngua tyaala na' ji'li ma li'.

¹⁰ Nu lo'o ndube ti' na' ji'li ycu' Ndyosi laja lo'o nga'a na xñi'li ti' na, li' caja ñi'ya xtyanu na ji'li cha' cuxi nu

ndyu'ni na; clyaá na ji'í nu cuxi li', nga'aa ntsu'u cha' culacua tsa ti' na li'. Pana ñati nu xñi'í xi ti', nu ná ndube ti' ji'í ycuí' Ndyosi ni, ná ntaja'a ñati bi' ca tyuju'u ti' ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í; chcuna' chalyu ji'í ngu' bi' jua'a ti li'.

11 Culacua xi ti' mā ñi'ya ndyaca ji'í mā juani, tya lo'o ngua'ni na' cha' ngua xñi'í ti' mā nu ngua li': tyucui tyiquee mā ncyacua ti' mā juani, cha' cua nti' tsa mā juani cha' tyu'u lubii mā ji'í cha' bi'; tsa cla'be ngua ñasi' mā, tsa cla'be ti ndyutsii mā, pana ndyi'u tsa ti' mā jna' li', ña'a cuayá' nu lye tsa ngua ti' mā cha' ña'a loo mā 'na chaca quiya'; yala ti ngua ti' mā chcube' mā ji'í yu nu ngua'ni cha' cuxi bi'. Jua'a nchca cuayá' ti' ya cha' nga'aa ndyanu yabe' ji'í mā xqui'ya cha' cuxi bi'.

12 Bi' cha' laca nguscua na' nu quityi bi'; si'í na ngulacua tsa ti' na' xqui'ya yu nu ngua'ni cha' cuxi bi', ni si'í na ngulacua tsa ti' na' xqui'ya ngu' nu ngua cuxi ji'í. Ngua ti' na' cha' culacua tso'o ti' mā ji'í cha' nu cua nchcui' ya lo'o mā, ñi'ya laca si ndu ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'na; bi' cha' nguscua na' quityi nu ndyaa slo mā bi'.

13 Lo'o nu juani tso'o la nti' ya cuentya ji'í cu'mā.

Tso'o ti nti' ycuí' ya lacua; lo'o jua'a lye la chaa ti' ya juani cha' cua na'a ya ji'í Tito, cha' tso'o tsa ngua ti' yu. Ca ta'a cu'mā ngua'ni mā cha' ti' ti cresiya ji'í yu ndyalaa yu

juani.

14 Lo'o tya ndi'í yu ca slo na', cua ni na' ji'í yu cha' tso'o tsa ngusñi mā cha' ji'í Jesús, lo'o jua'a chañi tsa cha' bi'. La cui' jua'a lcaa quiya' lo'o nchcui' ya, chañi tsa laca cha' ji'í Jesús nu nchcui' ya lo'o mā; lo'o jua'a chañi ngua cha' nu ni na' ji'í Tito, cha' tso'o ti nti' ycuí' ya ña'a ya ji'í mā.

15 Tya cuayá' nu tso'o la ntsu'u tyiquee Tito ña'a yu ji'í mā juani, nu lo'o ndyi'u ti' yu ji'í lcaa cu'mā cha' cua ndaquiya' tsa mā ji'í lcaa cha' nu cua nacui' yu ji'í mā; na'a yu cha' ndube tsa ti' mā xqui'ya cha' nu cua nda yu lo'o mā, lo'o jua'a ná nguxtyacui mā xi xa' la cha' lo'o yu li'.

16 Lo'o jua'a na', tso'o tsa nti' na' juani cha' taca tyi'u ti' na' ji'í cu'mā jua'a.

8

Nda ngu' cñi cha' caca msta cuentya ji'í Cristo

1-2 Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo, juani ta na' sca cha' lo'o mā cuentya ji'í la cui' ngu' tya'a na, nu ñati ji'í Cristo nu ndi'í ca loyuu Macedonia. Tso'o tsa ngua ti' ca ta'a ngu' nu ndi'í tyuu quichi' su cuentya Macedonia bi'; cua tlyu tsa msta nu nguxti'í ngu' bi', ñi'ya laca si na culiya' tsa ngu'. Masi lye tsa ngua ti' ngu' bi' xqui'ya cha' ti'í nu cua ndyacua ji'í ngu', pana ña'a ti' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li'. Lo'o jua'a ngua ji'í ngu' nda ngu'

msta bi' xqui'ya cha' quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o ngu' jua'a ti, jua'a ngulacua ti' ngu' bi'.

³ Chañi tsa cha' nu ta na' lo'o mā cuentya jil'i ngu' bi': Cha' tso'o ti tyiquee ngu' bi' ni, cua nda ngu' lcaa ña'a nu ngujui ti xi jil'i ngu'; lo'o jua'a tya quiña'a la cñi nda ngu', masi ná ndyu'u scua cñi nu ndyanu jil'i ngu'.

⁴ Hasta ngüijña ngu' chacuayá' jil'i ya cha' ta ngu' msta bi', cha' xtyucua ngu' jil'i xa' la tya'a ñati, ngu' nu cua ngusñi cha' jil'i Jesús ca xa' quich'i su ntsu'u tsa na nu lyiji jil'i ngu'.

⁵ Ni ná ngulacua ti' ya cha' ta ngu' jua'a. Tya clyo ntaja'a ngu' tyucui tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ycuí' Ndyosi; lo'o li' nacui ngu' cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ya cha' cua'ni ngu' chacuayá' jil'i ycuí' Ndyosi.

⁶ Bi' cha' cua nchcui' ya lo'o yu Tito bi', cha' cua'ni lyiji yu cha' xti'i yu msta nu nda cu'ma cha' tso'o ntsu'u tyiquee mā, cha' tya tsubi' la cua nguxana nxti'i yu msta bi'.

⁷ Nu cu'ma ni, tso'o tsa jlya ti' mā jil'i ycuí' Ndyosi, tso'o tsa nchca jil'i mā culu'u mā cha' jil'i ycuí' Ndyosi jil'i xa' ñati, tso'o tsa nchca cuayá' ti' mā ñi'ya ndyu'u sca cha'; na cua nti' tsa mā xtyucua mā jil'i ngu', la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā jil'i ya. Nchca tsa jil'i mā cuentya jil'i lcaa cña, nti' ya; bi' cha' ncly-acua ti' ya cha' ná tyiquee'

yala tsa cua'ni mā cha' xti'i mā cñi bi'.

⁸ Si'i na nclyo na' cña jil'i mā re; nu lo'o ña'a mā jil'i xa' la ngu' tya'a na, cha' nti' tsa ngu' xtyucua ngu' jil'i tya'a ñati jil'i Cristo, li' taca cua'ni cuayá' mā jil'i ycuí' ca mā si chañi ca cha' ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i la cui' ngu' tya'a mā.

⁹ Cua jlo ti' mā ñi'ya ndu'ni Jesucristo nu Xu'na na, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o ñati. Lcaa na cua ntsu'u jil'i Ni, pana cua ntaja'a Ni ngua Ni sca ñati ti, ñi'ya nti' sca ñati ti'i nu ná sca na ntsu'u jil'i tsiya' ti. Xqui'ya cu'ma, bi' cha' ngua'ni Ni jua'a, cha' tiya' la li' taca caja lcaa na nu ntsu'u jil'i ycuí' Ni jil'i mā.

¹⁰ Ndi'ya nti' na', tso'o la si cua'ni mā cha' xcua sel'i cña bi' lacua, cha' tya yija na ndyu'ni mā jil'i. Si'i la xña cua'ni ti mā jil'i; pana xqui'ya cha' ndiya ti' mā ndu'ni mā jua'a, bi' cha' ta mā msta bi'.

¹¹ La cui' jua'a cua'ni mā cña bi', ña'a cuayá' nu xcua sel'i cña bi'. Tso'o tsa ngua ti' mā nu lo'o nguxana cña bi', lo'o jua'a tso'o si tyucui tyiquee mā cua'ni lyiji mā jil'i, tsa ña'a cuayá' cha' tso'o nu ntsu'u jil'i scaa mā ta mā msta bi'.

¹² Si chañi cha' ntsu'u tyiquee ngu' ta ngu' tsa ña'a nu ntsu'u xi jil'i ngu', tso'o ti xñi ycuí' Ndyosi msta bi' jil'i ngu', ñi'ya nu nchca ti jil'i ngu' li'; ná nti' Ni cha' ta ngu' msta si ná sca na ntsu'u jil'i ngu'.

¹³ Ná nti' na' cha' lyiji tsa na jil'i mā laja lo'o ta mā cñi,

cha' caja na nu lyiji ji'i ngu' ti'i tya'a na.

¹⁴ Laca cha' cua ngujui xi cha' tso'o ji'i mā juani ti, bi' cha' ntsu'u ñi'ya nu taca xtyucua mā ji'i xa' la ngu' tya'a na nu lyiji tsa cha' ji'i. Nde loo la li', si lyiji ñi'ya nu tyiji yu'u ji'i mā chalyuu, ná tyiquee' lo'o ngu' bi' taca xtyucua ngu' ji'i cu'mā li', cha' jua'a caca stu'ba cha' ji'i mā lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi.

¹⁵ La cui' jua'a nscua lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi. Ndi'ya nacui: "Masi nteje tacui cuayá' nguxuti'i ngu' na cacu ngu', nga'aa ntyucua la ji'i ngu' tsiya' ti li'; lo'o nu ngu' nu nguxuti'i xti ti cha' bi', nga'aa lyiji ji'i ngu' tsiya' ti lo'o cua ndye cha' li'".

Sca cha' cuentya ji'i Tito lo'o tya'a ndya'a yu

¹⁶ Tso'o tsa nti' ya lo'o nchcui' ya lo'o ycu'i Ndyosi, cha' nu Tito, tya'a ndya'a ya cña bi' ni, nti' tsa yu xtyucua yu ji'i mā. Stu'ba ti nti' yu lo'o na' cha' xtyucua ya ji'i cu'mā.

¹⁷ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ngua'ni yu cña nu cua ni na' ji'i yu; lo'o juani nti' tsa yu xtyucua yu ji'i mā, bi' cha' tsaa yu tsaa na'a yu ji'i cu'mā chaca quiya', cha' ji'i ti yu.

¹⁸ Lo'o yu ta ya chaca yu tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' caa lo'o Tito ji'i yu ca slo mā. Cua laca ndyuloo mā ji'i yu bi', cha' tso'o tsa nchcui' ngu' ji'i yu macala su ndyu'u ti'i ngu' cuentya ji'i

Cristo, cha' tso'o tsa nda yu cha' ji'i Cristo lo'o ngu'.

¹⁹ La cui' jua'a nu ñati ji'i Cristo nu ndyu'u ti'i lcaa quichi' cua ngusubi ngu' ji'i yu tya'a na bi', cha' tya'a yu lo'o ya, cha' xtyucua yu ji'i ya lo'o ndyu'ni ya cña cha' xti'i ya msta nu nda ngu'. Ndyu'ni ya cña bi' cuentya ji'i nu Xu'na na, cha' jua'a taca cua'ni chi' ya loo Ni; lo'o jua'a nti' ya cha' yala ti cua'ni mā cña bi', xqui'ya cha' ndiya ti' mā ndu'ni mā jua'a.

²⁰ Li' ná taca chcui' ngu' ji'i ya xqui'ya cha' cua nxti'i ya cñi nu nda mā cha' xlya'be ti bi'.

²¹ Ndube ti' ya ji'i ycu'i nu Xu'na na, lo'o jua'a ndube ti' ya ñi'ya nu chcui' ñati; bi' cha' nti' ya cha' xcui' lubii ti cua'ni ya lcaa cña bi'.

²² Lo'o jua'a tya nda ya chaca yu tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo cha' stu'ba ti caa yu lo'o nu xa' ñati ngu' tya'a na bi'. Quiña'a tsa cña cua ngua'ni yu cuentya ji'i nu Xu'na na, bi' cha' jlo ti ya cha' ndiya ti' yu cua'ni yu cña lo'o na. Masi juani tyaca' tyijyu' cha' ndyi'u tsa ti' yu ji'i mā.

²³ Bi' cha' juani si xcuaue ngu' ji'i mā ni cña laca ndya'a Tito, ndi'ya ñacui mā ji'i ngu': Tya'a ndya'a na cña laca yu re. Lo'o jua'a xacui mā cha' ji'i ngu' cha' stu'ba ndyu'ni yu cña lo'o cua cuentya ji'i cu'mā. La cui' jua'a si xcuaue ngu' ji'i mā, ni cña laca nu ndya'a xa' la tya'a ndya'a Tito bi', ndi'ya xacui mā cha' ji'i ngu' li': Ndyaa' ngu' bi'

cuentya ji'i lcaa latya ngu' xa' quichi nu ndyu'ni tlyu ji'i Cristo, cha' ndu'ni chi' ngu' loo Cristo.

²⁴ Bi' cha' chcu' tso'o ma lo'o ngu' bi' lacua, cha' ca cuaya' ti' xa' la ngu' tya'a na cha' chañi cha' ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i Tito lo'o tya'a ndya'a yu. Lo'o jua'a tso'o tsa nti' ya lo'o ña'a ya ñi'ya nu ndyu'ni ma lo'o ngu' bi'. Ca tiya' la li' caja cha' bi' ji'i lcaa taju ñati nu cuentya ji'i Cristo bi'.

9

Msta nu nda ma cha' xtyucua ji'i tya'a ñati ma

¹ Nga'aa nti' cha' chcu' la na' lo'o cu'ma cuentya ji'i msta nu nxi'i ma cha' xtyucua ji'i ngu' tya'a ma nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo,

² cha' cua jlo ti' na' cha' tso'o ti nti' ma ña'a ma ji'i ngu'. Lu'ba ti nchcu' na' lo'o ngu' ca tyi re, ca loyuu su cuentya Macedonia re, cha' tso'o tsa ndyu'ni ma, cu'ma ngu' ca tyi nde loyuu su cuentya Acaya bi'; ni na' ji'i ngu' cha' yala tsa ti' cu'ma, cha' tya yija na ngua'ni cña ti' ma cha' xti'i ma msta bi'. Lo'o nu ngu' Macedonia re ni, cua ngua chaa la ti' tyiquee ngu' lo'o na'a ngu' cha' yala tsa ndyu'ni ma cña.

³ Masi jua'a ña'a ti tya ta na' ji'i ngu' tya'a na bi', cha' caa ngu' ca slo ma. Li' taca cua'ni ma tsa ña'a nu cua nacui na' ji'i ngu' cha' ndu'ni ma, si'i cha' laja ti nchcu' na' ji'i ma lacua. Bi' cha' cua'ni ma cha'

xti'i ma msta bi', cha' cua laca ti nguscua se'i cha' bi' nu lo'o caa na'.

⁴ Ná jlo ti' na' si lo'o xi tya'a na nu laca ngu' Macedonia re caa na' li'. ¿Ñi'ya cua'ni na li', si ña'a ngu' cha' ná ngua'ni yala ma? Ca tyuju'u tsa ti' ya li', cha' cua nchcu' ya lo'o ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni ma; jua'a cu'ma caca tyuju'u ti' ma li'.

⁵ Bi' cha' cua nchcu' na' lo'o ngu' tya'a na re, cha' tsa ngu' nde loo la que na', cha' xtyucua ngu' ji'i ma cha' cua'ni cho'o ma msta, ñi'ya nu nacui ma 'na cha' ta ma; cua laca nscua se'i ti cha' bi' lo'o caa na' li'. Jua'a laca bi' sca cña tso'o nu ngua'ni ma xqui'ya cha' ndiya ti' ma ndu'ni ma ji'i, si'i sca cña nu ndatsaa tsa ya ji'i ma laca nu ngua'ni ma li'.

⁶ Tyi'u ti' ma ñi'ya ndyaca lo'o ntyaa na na cuiñi. Si xti ti si'yu na cuiñi bi' cataa na, xti ti cha' tso'o tyu'u ji'na li'; pana si quiña'a si'yu cataa na, quiña'a la cha' tso'o tyu'u li'.

⁷ La cui' jua'a lo'o ta na cñi xlya'be ti, nga'a cha' quiñi ti' na ni tsa lo ta scaa na. Ná tso'o si cha' cuiñi ti na ta na ji'i, la cui' ti ná tso'o si cha' juersa ti ta na ji'i; ndiya la ti' ycu' Ndyosi si tso'o ntsu'u tyiquee na ta na ji'i.

⁸ Taca xtyucua ycu' Ndyosi ji'i ma lo'o quiña'a tsa cha', lo'o li' tyu'u scua ji'i ma lcaa cha' nu lyiji ji'i ma; lo'o jua'a tya caja la ñi'ya xtyucua ma ji'i xa' ñati lo'o cua ña'a ca cña tso'o.

9 Ndi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu':

Sca ñati nu ndaquiya' tso'o ji'i ycu' Ndyosi, quiña'a tsa cha' xlya'be nda yu ji'i ngu' ti'i tya'a yu;

bi' cha' lcaa tyempo tyi'u ti' ngu' ji'i cña tso'o nu ndu'ni yu.

10 Nda ycu' Ndyosi na cuiñii cataa na, jua'a nda Ni na cacu na; la cui' jua'a ta Ni lcaa na nu lyiji ji'i ma cha' cua'ni ma sca cña tso'o lo'o ñati chalyuu. Lo'o jua'a xtyucua Ni ji'i ma cha' tyu'u scua cha' tso'o nu ndyu'ni ma, cha' xqui'ya bi' caca tso'o tyiquee ñati.

11 Bi' cha' jua'a ndyaca, cha' cua ndyiji lcaa na ji'i ma, ña'a cuayá' taca ta ma cha' xlya'be ji'i xa' ñati. Lo'o cua ndye, li' tso'o tsa tya ngu' xlya'be ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya msta nu cua nda ma, nu tsaa lo'o ya ji'i cha' tyalaa ca su ndi'i ngu' ti'i bi'.

12 Nu lo'o nda ma na nu xtyucua ji'i ngu' tya'a na ni, li' caja na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'i ngu' bi' chalyuu; jua'a tso'o tsa caca tyiquee ngu' bi'. Lo'o chcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi,

13 cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi li'. Taca ña'a ngu' bi' ji'i ma, cha' chañi cha' ndaquiya' ma ji'i cha' tso'o nu cua nda Cristo lo'o ma; ca cuayá' ti' ngu' cha' bi' lo'o ña'a ngu' cña nu cua ngua'ni ma cha' caja xlya'be ji'i ngu' bi'. Cua'ni chi' ngu' loo ycu' Ndyosi li', xqui'ya cha' tso'o tsa nda ma msta ji'i ngu' bi', la cui' ñi'ya nu nda ma ji'i lcaa ñati.

14 Li' chcui' ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ma, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ma; tyi'u ti' ngu' cha' quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati xqui'ya msta nu cua nda ma ji'i ngu' bi'.

15 Tso'o tsa laca si tya na xlya'be ji'i ycu' Ndyosi lacua, cha' tlyu tsa cha' tso'o laca nu cua nda Ni ji'na, ni nga'aa nchca ca cuayá' ti' na cha' bi'.

10

Ycu' Ndyosi nda chacuayá' macala su cua'ni Pablo cña

1 Pablo laca na' nu nchcui' na' lo'o cu'ma juani; tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma, masi chcui' liñi na' lo'o ma. Nacu' ngu' cha' ntsi' na' lo'o nchcui' na' lo'o ma nu lo'o ndi'i na' slo ma, pana tyaala tsa ndu'ni na' lo'o ma nu lo'o nga'a na' tyijyu'; jua'a cha' nda ngu'. Tyi'u ti' ma lacua, cha' xcui' tso'o ti nti' Cristo lo'o ña'a Ni ji'na.

2 Nu juani tya'na nchcui' na' lo'o ma, cha' ná cua'ni lye ma lo'o na', cha' jua'a ná cua'ni tyaala na' lo'o ma chaca quiya' lo'o tyalaa na' ca su ndi'i ma. Taca cua'ni tyaala na' lo'o ñati tu'ni, ñati nu cua nñilo'o ji'i ma cha' cuxi tsa cña ndyu'ni ya.

3 Chañi tsa cha' laca na ñati chalyuu, pana ná ndyu'ni na ngana ji'i ngu' ñi'ya nu ndu'ni xa' ñati;

4 si'i na nxuu tya'a na lo'o ngu' cuxi ñi'ya nu nxuu tya'a sca ñati chalyuu. Ycu' Ndyosi ni, nchca tsa ji'i Ni, bi' laca

nu stu'ba ti ndu'ni cña lo'o na cha' taca tyijiloo na ji'i lcaa cha' cuxi nu nxu lo'o na.

⁵ Ntsu'u cha' tyijiloo na ji'i lcaa cha' cuiñi nu nchcui' ngu' ji'i Cristo; jua'a ntsu'u cha' tyijiloo na ji'i lcaa cha' cuxi nu tiji' tsa ti' ngu' ji'i, nu ndaca'a tsa ji'i ngu' cha' ná xñi ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi. Nu lo'o cua nguxtyanu ngu' ji'i lcaa cha' cuxi bi', li' taca cua'ni na cha' taquiya' ngu' ji'i cha' nu ntsu'u ji'i Cristo.

⁶ Bi' cha' lo'o cu'ma ni, nga'a cha' taquiya' lyiji ma lcaa cha' nu ntsu'u ji'i Cristo, cha' tiya' la li' taca culo'o ya ji'i nu xa' la ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'i cha' bi' tsiya' ti.

⁷ Na la xña nchcui' ti ma ji'i ya. Pana tso'o la si culacua xi ti' ma ñi'ya ndyu'u scaa cha' nu liñi ca; nu ñati nu nti' cha' cuentya ji'i Cristo laca ngu' bi' ni, ndu'ni cha' culacua tso'o la xi ti' ngu' bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' li', cha' lo'o cuare laca ya cuentya ji'i Cristo.

⁸ Cua nchcui' tsa na' lo'o ma cha' cua nda ycu' nu Xu'na na chacuayá' ji'i ya, nu lo'o ndya'a ya slo cu'ma; lo'o jua'a ná nchca tyuju'u ti' na' masi nchcui' na' jua'a lo'o ma. Cua lo'o chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi ndya'a ya, cha' taca tyatí la ti' tyiquee ma cha' ji'i Ni; si'i na cua'ni ñu'u lyiji ya ji'i ma.

⁹ Ná nti' na' cha' ñacu' ma cha' na nchcutsi' ti na' ji'i ma lo'o quityi nu nscua na' cha' yaa slo ma.

¹⁰ Nacu' ngu': Tonu tsa cha'

nu nda nu Pablo bi', tyaala tsa ndu'ni yu lo'o na, nu lo'o ndi'i yu tyijyu'. Nda yu cha' nu lija ca slo na, nacui' ngu' ji'i ma, pana ná nchca culo tso'o yu cña ji'na nu lo'o ndi'i yu slo na; ná nduna na tsiya' ti cha' nu nda yu li', nacui' ngu' bi' li'.

¹¹ Tso'o si caca cuayá' ti' ngu' bi' lacua, cha' sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nscua ya lo quityi nu lo'o nga'a ya tyijyu', la cui' ñi'ya nu cua'ni ya lo'o ma nu lo'o tyi'i ya ca slo ma.

¹² Si'i na caca stu'ba cha' ji'i ya lo'o ñati bi', nti' ya; tyixi tsa ndu'ni ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tonto tsa ngu' bi'. Na ña'a cuayá' ngu' bi' ji'i ycu' ca ngu', bi' cha' nti' ngu' cha' tso'o tsa ndyu'ni ycu' ngu'.

¹³ Pana nu cuare ni, ná nti' ya cha' chcu' tso'o ti ngu' ji'i ya cuentya ji'i sca cña nu cua ngua'ni xa' ñati; tso'o masi chcu' ngu' ji'i cña nu ndyu'ni ycu' ca ya, cha' ycu' Ndyosi laca nu nda chacuayá' macala su nga'a cha' cua'ni scaa ya cña. Lo'o jua'a nda Ni chacuayá' cha' ndyalaa ya ca slo cu'ma, ngu' Corinto.

¹⁴ Bi' cha' lacua, cua lo'o chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi ndyaa ya ca slo ma tya clyo, cha' nchcui' ya cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Cristo lo'o ma; si'i na ntyijiloo ya ji'i chacuayá' nu nda Ni ji'i ya bi'.

¹⁵ Ná ntsu'u cha' chcu' ya ji'i cña nu ndyu'ni xa' ñati cuentya ji'i ycu' Ndyosi, chcu' ya ji'i tsa bi' ti cña nu nda Ni chacuayá' cha' cua'ni ycu' ca ya ca slo ma. Na cua

nti' ya cha' xñi tso'o la ma cha' ji'i ycuí' Ndyosi nde loo la, cha' li' quiña'a la cña taca cua'ni ya laja ngu' tya'a ma, ñi'ya nu cua nda Ni chacuayá' cha' cua'ni ya.

16 Lo'o li' xqui'ya cu'ma caja ñi'ya chcuí' ya cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Cristo lo'o ngu' xa' quichí nu ndi'i tyijyu' la, nde loo la ca su ndi'i cu'ma. Bi' cha' lacua, ná ndu'ni cha' chcuí' ya cha' ji'i cña nu cua ngua'ni xa' ñati' cuentya ji'i Cristo.

17 Si nga'a cha' chcuí' na ji'i sca cha', tso'o la chcuí' na ji'i sca cña nu ndyu'ni ycuí' Ndyosi lacua.

18 Si'i na taquiya' tso'o la Ni ji'i ñati' nu nchcuí' tsa ji'i cña nu ndyu'ni ycuí' ca ngu'; nu lo'o tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'i ñati, li' taquiya' Ni ji'i cña nu ndyu'ni ngu' bi'.

11

Nu ngu' nu cuiñi ti nchyu'u cha' ji'i Jesús

1 Lo'o juani tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma lo'o na', talo tyiquee ma xi jna', masi cha' tonto ti na' nchcuí' tsa na' cha' ji'i ycuí' ca ti na'.

2 Na tiji' tsa ti' na' ña'a na' ji'i cu'ma. Ni tyiquee' la cui' jua'a nti' ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'i cu'ma. Na cua ngüiñi cha' 'na lo'o ycuí' Ndyosi cha' ta na' ji'i ma cha' caca ma ñati' ji'i Cristo, ñati' nu lubii tyiquee, la cui' ñi'ya laca lo'o sca nu cuna'a cuañi' nu caja clyo'o lo'o sca ti nu qui'yu ji'i;

3 ndube tsa ti' na' si quiñu'u chca cresiya ji'i ma. Tya sa'ni

ni, cua nguñilo'o nu cuaña ji'i Eva, cha' tajua' tsa nchcuí' nu xña'a bi'. Pana ná nti' na' cha' quiñu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo jua'a, ná nti' na' cha' ñilo'o nu xña'a ji'i ma xqui'ya xa' ñati; juani tso'o tsa cha' tyucui tyiquee ma cua ngusñi ma cha' ji'i ycuí' Cristo.

4 Ngujui cha' jna' cha' ndi'ya ndu'ni ma: tso'o tsa nchcuí' ma lo'o cua ña'a ca ñati' nu lijya ca slo ma, masi xa' ña'a cha' nu nda ngu' cuentya ji'i Jesús, masi ná stu'ba cha' nu nda ngu' bi' lo'o cha' nu cua nda ya lo'o ma tya clyo la. La cui' jua'a nduna ma chaca cha', pana si'i cha' tso'o ji'i Jesús nu ndu'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi nu cua nchcuí' ya lo'o ma laca bi'. Bi' cha' laca cha' chaca xtyi'i ndyu'u ne' cresiya ji'i ma juani, nga'aa si'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi laca bi'.

5 Ni si'i na cuxi la laca cha' nu nchcuí' na', si'i na tso'o la cha' nu nchcuí' nu xa' ñati' bi'; nti' ma jua'a, masi cua nguñilo'o ngu' ji'i ma lo'o nchcuí' ngu' cha' laca ngu' cña ji'i Cristo.

6 Masi ná nchca 'na chcuí' liñi na' lo'o ñati, nti' ma, pana ndye cha' ngua tsa'a tso'o na' cha' ji'i Jesús bi'; lo'o jua'a jlo ti' ma cha' chañi tsa cha' nu nchcuí' na' re, cha' tyuu quiya' cua na'a ma 'na, lcaa ca cha' nu cua ngua 'na.

7 Ná ngusñi na' caya' ji'i ma tsiya' ti nu lo'o ndi'i na' ngulu'u na' cha' tso'o ji'i ycuí' Ndyosi ji'i ma. Cua ntaja'a na' li' cha' caca ti' la na' xqui'ya

cu'ma, cha' caja ñi'ya caca tso'o la tyiquee ycui' cu'ma. ¿Ha ná tso'o cha' ngua'ni na' jua'a, nti' cu'ma?

⁸ Ca ta'a taju ngu' tya'a na nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo xa' quich'i ni, bi' laca ngu' nu nxyucua 'na lo'o cñi tyucui tyempo lo'o ngua'ni na' cña ca su ndi'i cu'ma; ná ngusñi ti na' caya' ji'i ngu' bi', cha' jua'a ngua nxyucua na' ji'i ma' li'.

⁹ Tyucui tyempo nu lo'o nguti'i na' lo'o cu'ma, nu lo'o lyiji cñi 'na, li' ná ngüijña na' ji'i ma' cha' xtyucua ma' xi 'na; nu ngu' ca tyi Macedonia, tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua yaa yalo'o ngu' bi' lcaa na nu nguliji ti xi 'na. Jua'a ngua'ni na' nu ngua li', cha' ná ta na' quiña'a tsa cña ji'i cu'ma, ngua ti' na'. La cui' jua'a tya cua'ni la na' tyempo nde loo la, nti' na'.

¹⁰ Tso'o la nti' na' cha' ndyaca jna' jua'a. Bi' cha' juani macala su tya'a na' tyucui loyuu su cuentya Grecia, nga'aa nti' na' cha' ta ngu' caya' 'na; cua jlo ti' ma' cha' chañi tsa cha' nu nchcui' na' re, xqui'ya cha' laca na' ñati' ji'i Cristo.

¹¹ Si'i xqui'ya cha' ná ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i ma', bi' cha' nchcui' na' jua'a; cua jlo ti' ycui' Ndyosi cha' tso'o tsa nti' na' ña'a na' ji'i cu'ma.

¹² Lo'o jua'a tya cua'ni la na' ña'a nu ndu'ni ti na' juani, cha' jua'a ná caca chcui' lye nu xa' ñati' bi' ji'i ya, lo'o ñacui' ngu' cha' ndyu'ni ya cña ñi'ya nu ndu'ni ycui' ngu'.

¹³ Ná chañi cha' ndyu'ni

ngu' bi' cña ji'i Cristo; na cuiñi ti ngu' bi', quiña'a tsa cha' cuiñi nda ngu' bi' lo'o ñati' macala su ndya'a ngu'. Xa' ña'a xi ndu'ni loo ngu' bi', cha' ñilo'o ngu' ji'i xa' ñati' cha' laca ngu' bi' ñati' tso'o, cha' ñati' nu ndyu'ni cña ji'i Cristo laca ngu' bi'.

¹⁴ Ná tlyu cña laca cha' ndu'ni ngu' bi' jua'a, cha' lo'o nu xña'a nu naa Satanás taca ji'i ñilo'o ji'i ñati', nu lo'o xa' ña'a cua'ni loo yu ña'a cuayá' nu ca ti' ngu' cha' laca yu sca xca nu ndyu'u tucua lo'o xee ji'i ycui' Ndyosi; pana ná chañi laca cha' bi'.

¹⁵ La cui' jua'a lo'o ngu' nu ndyu'ni cña cuentya ji'i nu xña'a bi'; ná tlyu cña cha' cua'ni ngu' cha' xa' ña'a loo ngu', ña'a cuayá' nu ñilo'o ngu' bi' ji'i xa' la ñati' cha' cña ji'i ycui' Ndyosi laca nu ndyu'ni ngu' bi'. Pana nu lo'o tyalaa hora cha' caca cuayá' ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi, li' chcube' ngu' bi' ñi'ya nu nga'a cha' tyacua ji'i ngu' xqui'ya cña cuxi nu cua ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu.

Cha' ti'í nu cua ngujui ji'i Pablo lcaa su nguta'a yu

¹⁶ Chaca quiya' chcui' na' lo'o ma, cha' ná nga'a cha' chcui' ma' cha' nu tonto ti laca na'. Masi jua'a nti' ma, cha' tonto laca na', pana ta ma' xi chacuayá' 'na chcui' na' xi ji'i lcaa cha' nu cua ngua 'na.

¹⁷ Ná ndiya ti' na' cha' nchcui' na' ji'i cha' bi', cha' si'i cha' nu cua nda ycui' Ndyosi

cha' chcuí' na' lo'o ñati laca cha' bi', nti' na'. Chañi cha' tonto tsa na', nti' na', si lye tsa chcuí' na' cha' jilí ycuí' ca na'.

18 Pana ná ndube ti' na', chcuí' na' xi juani, cha' ntsu'u tsa ngu' nu jua'a nchcuí' tsa ngu' cha' caca chí la loo ycuí' ca ngu', nti' ngu'; bi' cha' lo'o na' ntsu'u chacuayá' chcuí' na' xi, nti' na'.

19 ¡Nu cu'ma nchca tsa jilí ma! Bi' cha' tso'o tsa ndalo tyiquee ma jilí ngu' nu tonto ti ndu'ni.

20 Na ndalo tsa tyiquee ma jilí lcaa ngu' tonto bi', masi lye tsa nclyo ngu' cña jilí ma, masi ndyu'ni ngu' ngana jilí ma, masi ndatsaa tsa ngu' jilí ma cha' cua'ni ma cha' cuxi, masi ndu'ni tyucuaa tsa ti' ngu' lo'o ma, masi lu'ba ti nty-ijilí ngu' saca' ma; cua ndalo tsa tyiquee ma jilí ngu' bi'.

21 Lo'o li' nacuí ma cha' ná ngulo tso'o ya cña jilí ma. ¡Chañi cha' ná ngua'ni tyaala ya jilí cu'ma ñi'ya nu ndyu'ni nu ñati bi'!

Tso'o lacua, chcuí' na' xi cha' jilí ycuí' ca ti na', masi cha' tonto ti ndyu'ni na' jua'a; si'i ngu' bi' ti nu ntsu'u chacuayá' chcuí' ngu' jilí ycuí' ca ngu'.

22 Laca na' ngu' hebreo stu'ba ti lo'o ngu' bi'; jua'a laca na' ngu' Israel stu'ba ti lo'o ngu' bi', cha' jua'a ndyu'u cha' jna' lo'o jyo'o Abraham stu'ba ti lo'o ngu' bi'.

23 Nacuí ngu' bi', cha' cña jilí Cristo ndyu'ni ngu'; la cui' cña bi' ndyu'ni na'. Masi

tonto ti nchcuí' na', pana tso'o la cña nu ndyu'ni na' que cña nu ndyu'ni ngu' bi'; lye la ngua'ni na' cña, lu'ba la ngusu'ba ngu' 'na ne' chcuá, tyuu tsa quiya' cua ngujui' ngu' juata hichu' na', lu'ba ti ndyaca cha' cua cajaa ti na' xqui'ya Cristo.

24 Calaa tyii ntucua caa quiya' ndya'ni ngu' cuxi cuentya jilí ngu' judío ni, lo'o jua'a ca'yu quiya' ngujui' ngu' judío 'na tsa lo cua quiya';

25 jua'a sna quiya' ngujui' ngu' romano yaca hichu' na', lo'o jua'a tsaca quiya' ngu' quee 'na cha' ngua ti' ngu' cujuii ngu' 'na. Sna quiya' ngua cuxi jilí yaca nilí su ndya'a na', ngüilyu'u bi' nde ne' hitya; lo'o jua'a sna quiya' ngua cha' ndyanu na' nchcuatya ti na' lo hitya sca tsá lo'o sca talya.

26 Quiña'a tsa se'í ndya'a na' tyucuii su caca cuxi 'na nquicha': ntsu'u hora ndyacua na' cla'be sta'a lo'o ndyaluu bi'; la cui' jua'a ntsu'u tsa ñati cuaana tyucuii; masi ngu' judío tya'a na', masi ngu' xa' tsu', ngua ti' ngu' cua'ni cuxi ngu' lo'o na'; la cui' jua'a masi ndya'a na' nde quichi tonu, masi ndya'a na' nde ne' quixi', masi ndya'a na' nde lo tyujo'o, ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyacua 'na; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu stu'ba ndya'a lo'o ñati jilí Jesucristo, pana cha' cuiñi ndyu'ni ngu' bi', cuxi ti ngulacua ti' ngu' ña'a

ngu' 'na.

²⁷ Tucui tsa cña nu ndyacua 'na, ti'í tsa cña ndyacua 'na ca su ndya'a na', ña'a cuaya' tyuu tsa quiya' ná ngua caja' na'; ntsu'u quiya' ntyute' na', jua'a ntsu'u quiya' nguityi na' hitya, lo'o jua'a ntsu'u tsā nu ná ngujui tsiya' ti na cacu na', ntsu'u tsā lo'o lye tsa nchca tlya' na', la cui' jua'a ná ngujui late' cacu' na'. Lcaa cha' bi' ndyacua 'na ca su ndya'a na'.

²⁸ Lo'o jua'a tya ntsu'u la xi xa' la cha' 'na; lcaa tsā ndube tsa ti' na' ñi'ya ndyaca ji'í lcaa taju ñati' nu cuentya ji'í Cristo ca xa' quichi, lye tsa nclyacua ti' na' ne' cresiya jna' lo'o ndyi'u ti' na' ji'í ngu' bi'.

²⁹ Lo'o ná ndyiji juersa ji'í scaa ngu' bi', li' caca ñu'u ti' na' cuentya ji'í ngu' bi'; lo'o ndyacua qui'ya ji'í scaa ngu' bi', la cui' jua'a na', xñi'í tsa ti' na' li'.

³⁰ Laja lo'o nchcui' ti na', tso'o si chcui' na' ji'í lcaa cha' nu ná nda chacuayá' cha' caja juersa jna' su ntucua ycuí' ti na'.

³¹ Ycui' Ndyosi Sti Jesu-cristo nu Xu'na na ni, tyucui tyempo nga'a cha' cua'ni tlyu na ji'í Ni: la cui' Ni jlo ti' Ni cha' si'í cha' cuiñi laca nu nda na' lo'o cu'mā.

³² Ndi'ya cha' ngua 'na lo'o nguti'í na' ca quichi Damasco: Nu laca xu'na quichi ca jua, cuentya ji'í rey Aretas laca yu cña; lo'o jua'a ngulo yu bi' cña ji'í ngu' policia cha' tsatū ngu' to' lo'o quichi bi'

cha' tejeya' ngu' 'na, cha' tyaa lo'o ngu' 'na nde ne' chcuā li'.

³³ Pana xa' tyucui' ngusñi na' nguta'a na' li'; yaa lo'o ngu' tya'a na sca chcubi, cha' chca'a na' nde ne' chcubi bi', lo'o li' ngusu'ba ngu' 'na toni'í ventana cha' ngua'ya ti'í na' nde chu' lo'o quichi bi' nde liya'. Jua'a ngua, bi' cha' laca cha' ngulaá na' ji'í xu'na quichi bi'.

12

Ngulu'uloo ycuí' Ndyosi ji'í Pablo laja xcalá yu

¹ Tya nti' cha' chcui' na' la xi cha' ji'í ycuí' ca ti na', masi ná tso'o chcui' na' jua'a lo'o xa' ñati. Juani ta na' sca cha' lo'o mā ñi'ya nu cua nchcui' xcalá na' tsaca quiya'. Laja xcalá ti na', li' ngulu'uloo ycuí' nu Xu'na na 'na, lo'o jua'a nda Ni sca cha' lo'o na' li'.

² Sca ñati' nu cua ngusñi cha' ji'í Cristo laca na'; nu juani cua ntsu'u tii jlyacua yijā tya lo'o ngua ti' na' cha' yaa ycuí' Ndyosi yaqui'ya Ni 'na, cha' li' ndya'aa ca chaca chalyuu nde cuā la, ca su ntucua ycuí' Ndyosi. Nga'aa jlo ti' na' si chañi cha' ndya'a na' ca ndacua, si laja xcalá ti na' ngulu'uloo ti cha' bi' 'na; sca ti ycuí' Ndyosi jlo ti'.

³ Chaca quiya' chcui' na' lo'o cu'mā cha' ná jlo ti' na' si chañi cha' ndyaa lo'o lye ycuí' Ndyosi 'na ca chalyuu bi' su tso'o tsa ña'a lcaa na, si na nchcuilo'o ti 'na cha' ndya'a na' ca bi'; sca ti ycuí' Ndyosi jlo ti'.

4 Ca bi' cua ndyuna na' quiña'a tsa cha'; cua ntsu'u tsa cha' nu ná nchca chcuí' na' jilí, jua'a ná caja ñi'ya chcuí' ñati chalyuu jilí cha' bi' tsiya' ti.

5 Pana tso'o si chcuí' na' xi lo'o mā, cha' jua'a ngua 'na tya li'; ná tso'o chcuí' na' xa' la cha' cuentya jilí ycuí' ca na', sca ti si chcuí' la na' xi jilí scaa cha' nu ná nda chacuayá' 'na cha' caja juersa 'na su ntucua na' ycuí' ti na'.

6 Ni si'i na tonto laca na' cha' nchcuí' tsa na' jilí ycuí' ca ti na' jua'a, cha' liñi laca nu nda na' lo'o mā juani. Pana nga'aa nti' na' chcuí' na' quiña'a la cha' lo'o mā juani, cha' ná nti' na' cha' cua'ni chí ngu' loo na' si bilya ña'a ngu' ñi'ya ndyu'ni na', si bilya cuna ngu' cha' nu nda na'; tsa ña'a cuayá' nu ndyuloo ti ngu' 'na, jua'a ti taca cua'ni chí ngu' loo na' nti' na'.

7 Lo'o li' nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' caja xi cha' chcube' na', cha' ná lye tsa caca tyucuaa ti' na' lo'o ñati xqui'ya cha' tlyu ca nde cua nu cua na'a na' laja xcalá; nda Ni sca lo quicha 'na nu ti' tsa ndyu'ni lo'o na'. Lo'o jua'a laca bi' ñi'ya laca lo'o ntsu'u na ya' nu xña'a nchcube' ji'na, cha' ti' tsa ndyu'ni quicha bi' lo'o na', cha' ná caca tyucuaa ti' na' lo'o xa' ñati.

8 Cua ndya'a sna quiya' nchcuí' na' lo'o ycuí' Ndyosi; tya'na tsa nchcuí' na' lo'o Ni cuentya jilí quicha bi' cha' tyu'utsu' bi' jna'.

9 Pana ndi'ya nacui Ni 'na li': "Tsa bi' ti cha' nga'a cha' tyi'u ti' nu'u, cha' xcui' cha' tso'o ndu'ni na' lo'o nu'u jua'a ti. Lye la caca cua'ni na' cña xqui'ya nu'u, nu lo'o ná quiña'a tsa juersa ntsu'u jilí ycuí' ca nu'u", nacui Ni jna'. Bi' cha' juani tso'o tsa nti' na' masi ná ndyiji juersa 'na, cha' li' taca tyanu juersa jilí ycuí' Cristo ne' cresiya 'na.

10 Tso'o nti' na' lacua, masi ná ntsu'u juersa 'na tsiya' ti, masi quiña'a tsa cha' ti' nchcuí' ngu' jna', masi ti' tsa na', masi lya' tsa ti' ngu' 'na, masi tucui tsa laca cña su ndya'a na' cuentya jilí Cristo; la cui' tyempo lo'o ná nchca 'na tsiya' ti, la cui' hora bi' tso'o tsa ndyiji juersa 'na xqui'ya Cristo.

Ndube tsa ti' Pablo ñi'ya ndyaca jilí ngu' Corinto nu ngusñi cha' jilí Cristo

11 Cu'mā ngua'ni mā lo'o na' cha' nchcuí' na' cha' tonto re, pana cu'mā laca nu nga'a cha' chcuí' tso'o mā 'na nguicha'. Masi ná sca cha' ndyaca 'na tsiya' ti, si'i na xti la cña nchca 'na lo'o quiña'a la cña nchca jilí nu ngu' cuiñi bi', masi tyaca'a tsa ndyu'ni mā jilí ngu'; si'i jua'a ndyu'ni cha'.

12 Cua ndalo tsa na' laja lcaa cha' cuxi nu ngua 'na, cha' ndyu'ni na' cña nu cua nda nu Xu'na na 'na, cha' ndu na' nchcuí' na' lo'o cu'mā. Cua jlo ti' mā cha' ycuí' Ndyosi laca nu cua nda cña bi' 'na nu lo'o cua na'a mā cha' tlyu nu cua ngua'ni Ni ca

slo mā xqui'ya na', cha' jua'a cube la ti' mā jil'i ycuil' Ndyosi. Ná nchca cua'ni ñati chalyuu cña bi' jua'a ti.

13 Tsa bi' ti cha', ná ngüijña na' jil'i cu'mā cha' xtyucua mā 'na, bi' cha' nti' mā cha' chij nti' na' ña'a na' jil'i cu'mā; tso'ola ndu'ni na' lo'ongu' xa' quichij, nti' mā. Tyu'u xi cha' clyu ti' jil'i mā lo'o na' lacua, cha' ná ndijña na' cha' bi' jil'i cu'mā.

14 Cua tyaa ti na' ca su ndi'i mā chaca quiya'. Cua tya'a ti sna quiya' cha' caa na' slo mā juani, lo'o ña'a ti ná lijya na' cha' culo na' sca cña tlyu jil'i cu'mā. Sca ti nti' na' cha' caca mā ñati jil'i ycuil' Ndyosi, ná nti' na' cha' jña na' cñi jil'i mā. Ñi'ya nti' na ni, si ntsu'u sñi' na, ycuil' ti na ta na caya' lo na laca nu lyiji jil'i sñi' na; si'i sñi' na nu ta caya' lo ycuil' na.

15 Lo'o jua'a na', tso'o tsa nti' na' masi culiji na' lcaa na nu ntsu'u xi 'na, masi tye juersa jil'i ycuil' na' tsiya' ti, cha' caja ñi'ya xtyucua na' xi jil'i cu'mā. Bi' cha' ná tso'o laca si xti ti ntsu'u tyiquee mā ña'a mā 'na, masi tso'o la ntsu'u tyiquee na' ña'aa jil'i cu'mā.

16 Ná quiña'a tsa cñi nguliji mā lo na' li'; pana ña'a ti tya ntsu'u xi ngu' tya'a mā nu nchcui' cha' cua nguñilo'o na' jil'i mā cha' cua'ni na' ngana jil'i mā.

17 ¿Ñi'ya jua'a? Ná nda na' ñati lijya ca slo mā cha' cua'ni ngu' ngana jil'i mā cuentya 'na, si'i jua'a nti' na'.

18 Chañi cha' nchcui' na' lo'o yu Tito bi', cha' tsubi' ti tsa yu ca su ndi'i mā; ndyaa yu lo'o chaca yu tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús bi' li'. Pana si'i Tito laca nu ngua'ni ngana jil'i mā; sca ti cuayá' ndyu'ni yu cña ñi'ya nu ndyu'ni na' cña, sca ti cha' ntsu'u tyiquee tyucuaa ya.

19 Ni si'i xcui' na cua nti' ya cha' tyu'u lubii cha' jil'i ya lo'o cu'mā; laca cha' ndube ti' ya cha' ña'a ycuil' Ndyosi jil'i ya, bi' cha' tsa lo cua ti cha' nchcui' ya, tsa ña'a cha' nu nti' ycuil' Cristo cha' chcuil' ya lo'o cu'mā. La cui' jua'a lcaa cña nu ndyu'ni ya, na xtyucua ya jil'i mā laca cña bi', cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i cu'mā tya'a tso'o na.

20 Quiña'a xi nclyacua ti' na' xqui'ya cu'mā juani. Lo'o tyalaa na' ca su ndi'i mā, si quije cha' 'na lo'o mā cha' xa' ña'a ndu'ni mā, nga'aa si'i ñi'ya nu ngulu'u na' jil'i mā tya clyo, ¿ñi'ya cua'ni ta na' lo'o mā li'? Ca cuayá' ti' mā cha' taca cua'ni tyaala na' xi lo'o mā li', masi ná ndiya ti' mā cha' cua'ni na' jua'a. Ndube ti' na' cha' tya ntsu'u xi ngu' tya'a mā nu ña'a ti nxuu tya'a ngu', nu ti' tsa ti' ngu' ña'a jil'i tya'a ngu', nu ñasi' tsa ngu' ña'a jil'i tya'a ngu', nu sca ti jil'i ycuil' ca ngu' ndube ti' ngu'; lo'o jua'a nchcui' ca'a ti ngu' jil'i tya'a ngu', cuentyu tsa ti' ngu' lo'o tya'a ngu', ntyucuaa tsa ti' ngu' ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'. Lcaa lo cha' cuxi bi' ndyu'ni ngu' cha' ná ndube ti'

ngu' tsiya' ti.

²¹ Nu lo'o tyalaa na' chaca quiya' ca slo mā juani ti, si quije cha' jna' cha' jua'a ndu'ni mā, ná tyiquee' quiña'a tsa cha' tyuju'u ti' caca 'na cuentya jil'i ycuil' Ndyosi nu laca Xu'na na', nu lo'o ña'a na' jil'i cu'mā. Xi'ya tsa na' li', ña'a cuayá' xñii hitya cloo na'; xi'ya na' xqui'ya ngu' nu ngua'ni cha' cuxi bi' tya tsubi' la, cha' bilya ca tyuju'u ti' ngu' bi' jil'i cha' suba' nu ngua'ni ngu', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', cha' ná lubii cresiya jil'i ngu' bi' tsiya' ti.

13

Liñi nhcui' Pablo lo'o ngu' lo'o ndye nguscua yu quityi

¹ Cua tya'a ti sna quiya' juani cha' caa na'a na' jil'i cu'mā. Ndi'ya' cua'ni na juani: Xcui' nga'a cha' cua'ni cuayá' na jil'i ñati' cuxi lo'o tucua sna tya'a ñati' nu cua na'a jil'i cha' cuxi bi'.

² Bi' laca cha' nu nhcui' na' lo'o lcaa cu'mā ngu' Corinto nu cua ngusñi cha' jil'i Jesucristo, lo'o jua'a nhcui' na' lo'o cu'mā ngu' taju jil'i Jesús ca ndacua nu ngua'ni cha' cuxi tya tsubi' la. Nu lo'o ñaa na' nu ndyaca tyucuaa quiya' ni, cua laca nda na' cha' re lo'o cu'mā li', pana juani lo'o ndi'i na' tyijyu', tya chaca quiya' hcui' na' cha' bi' lo'o mā, cha' ni sca ñati' nu ndu'ni cha' cuxi ná nga'a cha' clyaá ngu' lo'o caa na' chaca

quiya'; cua'ni cuayá' na' jil'i lcaa ngu' bi'.

³ Ca li' caca cuayá' ti' mā cha' ycuil' Cristo laca nu nda cha' nu nhcui' na'; lo'o jua'a si'i na xti ti cña nchca jil'i Cristo lo'o xcube' Ni jil'i mā, masi lye tsa cua'ni Ni cña cha' hcube' mā li'.

⁴ Chañi tsa cha' ndye juersa jil'i Cristo nu lo'o ndyujuii ngu' jil'i, lo'o ngujui'i ca'a ngu' jil'i lo' crusi; pana tlyu tsa cña ngua'ni ycuil' Ndyosi cuentya jil'i yu, bi' cha' laca cha' ña'a ti tya lu'ú yu juani. Ñi'ya nti' Cristo, cha' ná ngxlyú cha' hichu' ñati' nu ndyujuii jil'i, la cui' jua'a cuare, si'i na lye tsa nclyo ya cña jil'i cu'mā nquicha'; pana juani caca cuayá' ti' mā cha' ña'a ti tya lu'ú ya xi, cha' la cui' chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi ndya'a lo'o ya lijya ya, la cui' tya'a chacuayá' nu ntsu'u jil'i Cristo.

⁵ Cua'ni cuayá' mā jil'i ycuil' ca mā lacua, cha' ca cuayá' ti' mā si chañi cha' tya ndyanu tyucui cha' jil'i Jesucristo ne' cresiya jil'i mā. Nga'a cha' tyi'u ti' mā cha' ndyanu Xtyi'i Jesucristo ne' cresiya jil'i sa scaa mā; sca ti si cua ngunu'u cresiya jil'i mā lo'o ycuil' Ndyosi tsiya' ti, nga'aa tyanu Ni lo'o mā li'.

⁶ Lo'o jua'a nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā cha' jil'i cuare, cha' si'i na ngunu'u cresiya jil'i ya lo'o Ni.

⁷ Lu'ba ti ndijña ya cha' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' ná ta Ni chacuayá' cha' cua'ni mā xa' la cha' cuxi; na cua nti' ya

cha' xtyucua Ni ji'ḷ mā cha' tso'o ti caca tyiquee mā. Ná ndube ti' ya, masi ñacui ngu' cha' ná nchca ji'ḷ ya tsiya' ti.

⁸ Ná ntsu'u cha' cua'ni tyaala ya lo'o mā si ña'a ti tya ndyanu tso'o cha' ne' cresiya ji'ḷ mā, nu cha' ji'ḷ Jesús nu cua ngusñi mā; pana si ndyu'ni ñu'u ca mā ji'ḷ nu cha' ji'ḷ Jesús bi', li' cua'ni tyaala ya lo'o mā.

⁹ Si tso'o tsa ndyanu tachaa cha' ji'ḷ ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'ḷ mā, tso'o tsa nti' ya li', masi xti ti cha' nchca ji'ḷ ycu' ya; bi' cha' ndijña ya cha' ji'ḷ ycu' Ndyosi cuentya ji'ḷ cu'mā lacua, cha' jua'a caca tyucui la ti' tyiquee mā ña'a mā ji'ḷ ycu' Ndyosi.

¹⁰ Lo'o jua'a nscua na' quityi re, masi tyijyu' tsa ndi'ḷ na' cuentya ji'ḷ cu'mā, cha' ná caca tyaala na' lo'o cu'mā nu lo'o cua ndyalaa na' ca quichḷ tyi mā. Chañi cha' cua nda ycu' nu Xu'na na chacuayá' 'na, pana ndi'ya ndyu'u cha' bi': cua'ni na' cha' caja ñi'ya tyanu tachaa la cha' bi' ne' cresiya ji'ḷ mā; ná ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni ñu'u lyiji na' ji'ḷ cu'mā.

¹¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'ḷ Jesucristo, chcu' salya' na' lo'o mā juani, nu lo'o cua tye ti xcua se'ḷ cha' nu nscua na' lo quityi re. Cua'ni lyiji mā ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni mā cha' laca mā ñati ji'ḷ ycu' Ndyosi. Cua'a jyaca mā ji'ḷ lcaa cha' nu nda na' lo quityi re. Cua'ni mā cha' caca stu'ba tyiquee mā lo'o xa' ñati tya'a mā. Tso'o ti tyi'ḷ mā lo'o

lcaa ñati. Lo'o li' la cui' ycu' Ndyosi laca nu tyi'ḷ lo'o mā lcaa tsā; ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' ti ti tyi'ḷ tyiquee na.

¹² Chcuicha' mā ji'ḷ tya'a mā tyucui tyiquee mā, quityi mā ji'ḷ tya'a mā chacuayá' ji'ḷ Cristo.

¹³ Lcaa ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'ḷ ycu' Ndyosi ca nde, cua nti' ngu' ta ngu' xlyo ni'ḷ ji'ḷ lcaa ngu' tya'a mā nu ndi'ḷ cajua.

¹⁴ Lo'o juani nti' tsa na' cha' ná tye cha' stu'ba cha' ji'ḷ lcaa cu'mā cajua lo'o Jesucristo nu Xu'na na, la cui' Ni laca nu quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni lo'o na lcaa tsā. Jua'a nti' na' cha' lcaa tsā caca stu'ba cha' ji'ḷ mā lo'o ycu' Ndyosi, la cui' Ni laca nu ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Jua'a nti' na' cha' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'ḷ mā, la cui' Ni laca nu ndu'ni cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni, jua'a lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'ḷ ycu' Ndyosi. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde Galacia

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re. Cña 'na laca cha' tsa'a na' chcu' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ñati. Si'i ñati chalyuu ti laca nu cua nda cña bi' 'na, si'i ñati laca nu nguane 'na cha' cua'ni na' cña bi'; Jesucristo lo'o ycu' Ndyosi Sti Jesús, bi' laca nu cua nda cña bi' 'na. Ycu' Ndyosi ni, bi' laca nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ngujui yu.

² Lo'o na', lo'o lcaa tya'a ndi'na' ca nde nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Jesús, nscua ya quityi re cha' tsa lcaa quichi tyi cu'ma ngu' gálatas, lcaa quichi su ntsu'u cu'ma taju ñati ji'i Jesucristo.

³ Nti' tsa na' cha' ña'a ti tya cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i cresiya ji'i ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

⁴ La cui' Jesús laca nu nda ji'i ycu' ca lo'o ngujui yu cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na, cha' jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na nde chalyuu su ngunu'u tsa tyiquee ñati xqui'ya cha' cuxi; ngulo ycu' Ndyosi Sti na cña ji'i Jesús, li' ngua'ni yu cña bi' cuentya ji'na.

⁵ Bi' cha' ná nga'a cha' tye tsa nu cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi. Jua'a caca cha' bi' lacua.

Nga'aa ntsu'u xa' la cha' nu taca cua'ni lyaá ji'i ñati ji'i nu cuxi

⁶ Ndube tsa ti' na' cha' yala ti nguta'achu' ma ji'i ycu' Ndyosi, masi ngusubi Ni ji'i ma xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a ji'na; ndube ti' na' cha' nduna ma chaca cha' nu si'i cha' ji'i ycu' Ndyosi laca, nu nacui ngu' cha' taca cua'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi.

⁷ Pana liñi la ñacui na cha' nga'aa ntsu'u xa' la cha' tso'o ji'i Jesucristo nu taca cua'ni lyaá ji'na. Ndi'ya ndyaca cha': Ntsu'u xi ñati nu ndyu'ni cha' quichi yaa cha' hique ma; cua nti' tsa ngu' bi', cha' xcutsa'a ngu' ñi'ya ntsu'u cha' ji'i Cristo.

⁸ Pana tlyu tsa qui'ya sta Ni ji'i ñati nu chcu' sca cha' cuiñi lo'o ma ñi'ya nu caca clyaá ma ji'i cha' cuxi, nu culu'u ji'i ma sca cha' nu si'i la cui' cha' liñi laca, nu si'i cha' nu cua nchcu' ya lo'o ma tya clyo. Lo'o cuare, sta ycu' Ndyosi qui'ya ji'i ya si xcutsa'a ya cha' nu cua nda ya lo'o ma; masi sca xca nu ngutu'u ca slo ycu' Ndyosi laca nu chcu' cha' cuiñi jua'a, xcube' Ni ji'i, cha' tlyu tsa qui'ya laca bi'.

⁹ Jua'a ni na' ji'i ma tya tsubi' la, lo'o la cui' cha' laca nu ta na' lo'o ma chaca quiya' juani: Tlyu tsa cha' ti' tyacua ji'i ñati si ta ngu' xa' la cha'

lo'o mā, ñi'ya nu cua'ni mā cha' clyaá mā jil'i nu cuxi, nu si'i la cui' cha' nu cua ndyuna mā tya clyo.

¹⁰ Lo'o nacui na' jua'a, si'i cha' ndyu'ni cña tsa ti' na' cha' caja ñati' na nu cua'ni chí loo na'. Tsa bi' ti cha' tso'o nti' na', si ycu' Ndyosi cua'ni chí Ni loo na'; si'i na cua nti' na' cha' tso'o ti chcui' ñati' jna'. Nga'aa caca cua'ni na' cña jil'i Cristo, si xcui' cha' cua'ni tya'a na' lo'o ñati' ntsu'u tyiquee na'.

Ñi'ya ngua cha' ngujui cña jil'i Pablo

¹¹ Cua nti' na' cha' caca cuayá' tso'o ti' mā cha' bi', cha' si'i sca cha' nu ngua'ya hique ti ñati' laca cha' nu cua nda na' lo'o mā; cha' jil'i Jesús laca bi', cha' nu nchcui' ñi'ya taca clyaá mā jil'i nu cuxi.

¹² Si'i ñati' laca nu nda cha' bi' lo'o na' tya clyo, ni sca ñati' chalyuu ná ngulu'u cha' bi' 'na; ycu' Jesucristo ngulu'u loo yu 'na, ycu' bi' laca nu cua nda cha' bi' lo'o na' li'.

¹³ Cua jlo ti' mā ñi'ya nu ngua'ni na' nde chalyuu tya sa'ni la, ñi'ya ndaquiya' tsa na' jil'i lcaa cña tacati nu ndu'ni ngu' judío tya'a ya. Cua jlo ti' mā cha' ti' tsa nguxcube' na' jil'i lcaa ñati' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo nu ngua li'; ngua ti' na' cua'ni tye na' jil'i ñati' bi' tsiya' ti.

¹⁴ Lye la ngua'ni na' lcaa cña tacati nu ndu'ni ngu' judío tya'a ya nu lo'o ndu'ni tlyu ya jil'i ycu' Ndyosi. Xa' ngu' quich'i tyi na' nu tya'a stu'ba ti na' lo'o, ná stu'ba

ngua'ni ngu' ñi'ya nu ngua'ni na'; lye la ndaquiya' na' jil'i lcaa lo cha' nu ntsu'u jil'i ya, nu cua nda jyo'o cusu' lo'o ngu' judío tya'a ya tya sa'ni la.

¹⁵ Pana yala la ngua'ni ycu' Ndyosi; masi bilya cala na' cua ngusubi Ni 'na cha' caca na' ñati' jil'i Ni, xqui'ya cha' jua'a ngua ti' ycu' Ni; na cua ngusubi Ni 'na xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni 'na.

¹⁶⁻¹⁷ Lo'o jua'a ngua'ni Ni cha' ndyuloo na' jil'i Jesús, nu sca ti Sñi' ycu' Ni, cha' li' nchca 'na ta na' cha' jil'i Ni lo'o lcaa cu'mā, ñati' nu ndi'i xa' tsu'. Li' ndacha' na' jil'i lcaa mā cha' xqui'ya Jesús taca clyaá mā jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i mā. Nu lo'o ngusñi ca ti na' cha' bi', li' hora ti ndu'u na' nguta'a na' nde loyuu su naa Arabia; ca bi' nguti'i na' ycu' ti na'. Ná nguta'a na' ndyaana na' sca cui' nu ta sca ñati' lo'o na'; la cui' ti jua'a ná nguta'a na' nde quich'i Jerusalén cha' chcui' na' lo'o ngu' tya'a ndyu'ni na' cña nu ndi'i nde jua, masi cua nda ngu' bi' cha' jil'i Jesús lo'o ñati' clyo la, nu lo'o tya lyiji cuna na' cha' bi'. Pana nguta'a na' nde Arabia, lo'o tiya' la li' nguxtyuu na' nguta'a na' nde quich'i Damasco.

¹⁸ Nga'aa ndya'a na' nde Jerusalén li'; pana ca lo'o ndu'u scua sna yija, li' nguta'a na' nde jua. Lo'o li' ndyuloo na' jil'i Pedro, nguti'i na' ti'ñu tsā lo'o yu li'.

19 Ná na'a na' ji'i xa' tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Cristo tya clyo ca bi'; sca ti yu Jacobo tya'a Jesús nu Xu'na na, bi' nu cua na'a na' ji'i.

20 Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, liñi tsa cha' nu nscua na' lo quityi re; ni sca cha' cuiñi ná nscua na' tsiya' ti re.

21 Tiya' la li' nguta'a na' nde loyuu su cuentya Siria, jua'a nde loyuu su cuentya Cilicia.

22 Pana nu xa' la taju ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo nu ndi'i quich'i su cuentya Judea, tya lyiji tyuloo ngu' bi' 'na nu ngua li'.

23 Pana cua ndyuna ngu' cha' 'na lo'o nchcui' ñati 'na ndi'ya: "Nu ñati nu ngua ti' cua'ni tye ji'na bi', juani cua nguxcutsa'a Ni cresiya ji'i yu, cha' cua ntsu'u cha' ji'i yu lo'o Jesús", nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'. "Juani ndya'a yu nda yu cha' lo'o xa' la ñati, cha' lo'o ñati bi' caca xñi ngu' cha' ji'i Jesús", nacui' ngu'.

24 Lo'o li' nguxana ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya na'.

2

Nu xa' la tya'a ñati nde Jerusalén ntucua' ngu' cha' nu nchcui' Pablo

1 Cua ndya'a tii jlyacua yija, li' xa' ndya'a nde Jerusalén chaca quiya'; lo'o Bernabé ndya'a, lo'o jua'a ndyaa lo'o ya ji'i Tito.

2 Ndyaa ya Jerusalén, xqui'ya cha' cua ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ngua'ya sca cha' hique na' cha' tyaa ya; bi' cha' lo'o cua ndyalaa ya quich'i

bi', li' ndya'a ca su ntucua ngu' ycu' ti ngu', nchcui' na' lo'o ngu' nu laca loo la ji'i taju tya'a ñati ji'i Cristo quich'i bi'. Li' ndacha' na' ji'i ngu' bi', nchcui' na' ni cha' nu nda na' lo'o ngu' xa' tsu' cuentya ji'i Cristo, cha' ngua'ni lyaá Cristo ji'na ji'i nu cuxi. Jua'a nchcui' na' lo'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná nti' na' cha' culacua cuxi ti' ngu' bi' ña'a ngu' jna'; ná nti' na' cha' chcui' ngu' cha' ná tso'o laca cha' nu nda na' lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' tya tsubi' la, masi chcui' ngu' cha' ná tso'o ndu'ni na' juani.

3 Lo'o jua'a yu Tito tya'a ndya'a na' ni, ná nchcui' ngu' lo'o yu cha' si'yu quiji yu cha' culacua yu ñi'ya ndu'ni ngu' judío, masi ngu' xa' tsu' laca yu.

4 Pana ngulaa xi xa' la ñati slo ya li', ngu' nu cuiñi ti nchcui' cha' ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo; na ndu'ni ti ngu' cha' tya'a na laca ngu' bi'. Cuaana ti nguti'i ngu' bi' laja lcaa tya'a na cha' ña'a cuayá' ngu' bi' ji'i ya, si culacua ngu' nu ndya'a lo'o ya, si ná culacua ngu'. Ngua ti' ngu' bi' tacu' cha' tso'o ji'i Jesús lo'o na, cha' ná ndiya ti' ngu' cha' tso'o ndi'i tyiquee na chalyuu xqui'ya Jesús; ngua ti' ngu' bi' tatsaa ngu' ji'na cha' cua'ni na lcaa lo cña nu ngulo jyo'o cusu' ji'i ngu' judío tya'a ya.

5 Pana ná ndaquiya' ya ji'i cha' nu nchcui' ngu' bi' tsiya' ti. Ngua ti' ya cha' ná chcuna' tsiya' ti ni sca cha' liñi nu cua

nda Cristo lo'o na, nu lo'o cua ngua'ni lyaá yu ji'na; ngua ti' ya cha' tyanu tso'o lcaa cha' bi' ne' cresiya ji' ma.

⁶ Ná ndube ti' na' masi nacui' ngu' cha' tlyu tsa ñati laca nu ngu' nu laca loo ji'na bi'; jlo ti' na' cha' sca ti cuayá' laca lcaa na cuentya ji'i' ycu' Ndyosi. Pana masi loo laca ngu' bi', ná ngulo ngu' bi' cña jna' cha' culu'u na' xa' la cha' ji'i' cu'ma ngu' xa' tsu'.

⁷ Ndi'ya ngua: ngutucua' ngu' bi' ji'i' cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'; cua ngüñi cha' ji'i' ngu' bi' lo'o na' li'; cua ngua cuayá' ti' ngu' cha' cua nda ycu' Ndyosi cña 'na cha' tsa'a ta na' cha' ji'i' Ni lo'o cu'ma ngu' xa' tsu', ñi'ya taca clyaá ma ji'i' nu cuxi. Lo'o jua'a nacui' ngu' cha' cua nda Ni la cui' cña ji'i' nu Pedro bi', cha' chcui' yu cha' tso'o bi' lo'o ngu' judío.

⁸ La cui' ycu' Ndyosi nu nda ji'i' Pedro ndyaa nclyu'u yu cha' ji'i' Ni ji'i' ngu' judío, la cui' ycu' Ndyosi bi' laca nu cua nda Ni 'na ndya'a na' nclyu'u na' cha' tso'o bi' ji'i' ngu' xa' tsu'.

⁹ Bi' cha' ngutucua' ngu' cña 'na, nu Jacobo lo'o Pedro lo'o Juan bi', la cui' ngu' nu laca loo ji'i' ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i' Cristo. Stu'ba ti nchcui' ngu' bi', cha' tso'o tsa ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o na' nu lo'o nda Ni cña bi' 'na. Li' ngusñi ya' tya'a ya lo'o ngu' bi', na' lo'o Bernabé, cha' caca cuayá' ti' ya cha' tso'o ti nti' ngu' ña'a ngu' ji'i' ya, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'i' ngu' lo'o

ya, cha' tya tsa la ya quichi' tyi ngu' xa' tsu'. Tyanu ycu' ngu' bi' ca su ndi'i' tya'a ya, nu ngu' judío bi' li'.

¹⁰ Tsa bi' ti cha' nchcui' ngu' lo'o ya, nu ngüñi ngu' ji'i' ya cha' lcaa tyempo tyi'u ti' na na laca nu lyiji ji'i' nu ngu' ti'i' tya'a na nu ndyanu nde Judea. Bi' laca nu ndyu'ni cña ti' na' cha' cua'ni na'.

Lye xinchcui' Pablo lo'o Pedro nde quichi' Antioquía

¹¹ Lo'o li' ndyalaa Pedro nde quichi' Antioquía, ca su ndi'i' na'. Tiya' la li' ndya'a na' slo yu, ngua'a na' ji'i' yu xqui'ya cha' cua ntsu'u sca cha' cuxi nu ndyu'ni yu.

¹² Ndi'ya ngua cha' bi': Nu lo'o ndyalaa ca ti yu, ná ngua tyuju'u ti' yu; ndyacu yu lo'o ngu' tya'a na ca bi', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Pana nu lo'o ndyalaa xi xa' la tya'a ngu' judío nu nda Jacobo ji'i' lijya, li' nguta'achu' yu; nga'aa ntaja'a cacu yu lo'o ngu' xa' tsu' bi' li'. Cua ndyutsii yu si ña'a ngu' judío tya'a yu ji'i' yu cha' ndyacu yu lo'o ngu' xa' tsu' bi', cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'i' ngu' judío cha' cacu ngu' lo'o ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná lubii ngu' xa' tsu' tsiya' ti ngua ti' ngu' judío.

¹³ Lo'o li' la cui' jua'a ngua'ni xa' la ngu' judío tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, sca ti cuayá' siya' tyiquee ngu' lo'o Pedro; lo'o ycu' Bernabé ngua ti' yu cua'ni yu ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi', cha' siya' tsa tyiquee ngu'.

14 Pana nu lo'o ngua cuayá' ti' na' cha' ná ndyu'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'u cha' tso'o nu ngulu'u Cristo ji'na cha' clyaa' na ji'i nu cuxi, li' nchcui' na' lo'o Pedro slo lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo quichi' bi'. Ndi'ya ni na' ji'i yu li': "Ngu' judío laca nu'u", nacui' na' ji'i Pedro bi'. "Tya lo'o ndyalaa nu'u ca nde, cua ngua'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni ngu' xa' tsu' re, cha' tya'a na laca ngu' cuentya ji'i Cristo; ná ngua'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío tya'a quichi' tyi na. Bi' cha' lacua, ná tso'o si juani nti' nu'u cha' tatsaa nu'u ji'i ngu' xa' tsu' re, cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío." Jua'a nacui' na' ji'i yu.

Stu'ba cha' laca ji'i ngu' judío lo'o lcaa ñati' chalyuu

15 Nu cuare ni, ngu' judío laca ya tya lo'o ngula ya chalyuu nu ndaquiya' ji'i lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ya; si'i na ndaquiya' ya ji'i cua ña'a ca cha' cuxi ñi'ya ndu'ni ngu' xa' tsu'.

16 Pana jlo ti' ya cha' ná taca ca tso'o cresiya ji'i ya cuentya ji'i ycu' Ndyosi, masi ndu'ni ti ya cua ña'a ca cña nu nda jyo'o Moisés cha' cua'ni ya; sca ti si jlya ti' ya ji'i cña nu ngua'ni Jesucristo cuentya ji'na, li' taca ca tso'o cresiya ji'i ya. Bi' cha' lo'o cuare cua ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo, cha' taca ca tso'o cresiya ji'i ya cuentya ji'i ycu' Ni, cha' nu jlya ti ti' ya ji'i Jesús, nga'aa si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni

ya nu nda jyo'o Moisés ji'i ya. Ni sca na ná taca ji'na ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' ndaquiya' ti na sca cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na.

17 Tso'o lacua. Masi ngu' judío laca ya, cua jlo ti' ya cha' xqui'ya cña nu cua ngua'ni Cristo cuentya ji'na, bi' cha' taca caca lubii cresiya ji'i ya cuentya ji'i ycu' Ndyosi. La cui' ti cha', nga'a cha' chcu' ya ji'i ycu' ca ya cha' lo'o lcaa ngu' judío tya'a ya ntsu'u qui'ya ji'i ya, ñi'ya lo'o nacui' ya cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu' xa' tsu'. Pana si'i Cristo laca nu ngua'ni cha' laca ya ñati' cuxi.

18 Bi' cha' nga'aa ndaquiya' ya ji'i cha' cusu' nu jlya tsa ti' ya ji'i nquicha'; lo'o juani si xa' taquiya' ya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya, li' ntsu'u qui'ya ji'i ya lo'o ycu' Ndyosi chaca quiya' xqui'ya cha' si'i na tyucui tyiquee ya ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo.

19 Lo'o na' ni, ná nchca cua'ni na' lcaa cha' cusu' bi', bi' cha' cua ndye cha' jna' lo'o cha' bi'; juani xcui' ndi'i na' chalyuu cha' cua'ni na' lcaa ña'a cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na'.

20 Cuentya ji'i cha' cusu' bi' laca na' ñi'ya laca si cua ngujui na', ñi'ya laca si stu'ba ti nga'a na' lo crusi lo'o Jesús; juani nga'aa si'i ycu' ca ti na' laca na' loo ne' cresiya 'na, cha' Cristo laca nu laca loo ne' cresiya 'na juani. Ndi'i tso'o ti na' chalyuu juani sca ti xqui'ya cha' jlya ti' na' ji'i cña

nu cua ngua'ni ycuí' Jesús, nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi; bi' laca nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a jna', bi' laca nu cua nda chacuayá' jil'i ngu' cha' cujuui ngu' jil'i ycuí' yu cuentya jna'.

² Si'i cha' ná ndube ti' na' jil'i lcaa cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o ngu' judío tya'a ya; laca cha' ndube tsa ti' na' cha' ná taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycuí' Ndyosi, masi tso'o tsa ndaquiyá' na jil'i cña nu nclyo cha' cusu' bi' ji'na. Ndube tsa ti' na' cha' ná ngujui Jesús jua'a ti; ntsu'u cña nu ngua'ni yu lo'o ngujui yu lo crusi bi', na cua ngua'ni tso'o yu jil'i cresiya ji'na cuentya jil'i ycuí' Ndyosi nu ngua li'.

3

Sca ti lo'o xñi na cha' jil'i Cristo, li' caca quiñi tso'o cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi

¹ Na tonto tsa ma, cu'ma ngu' gálatas, cha' nduna ma cha' nu nda nu ngu' cuiñi bi'; laca ma ñi'ya si ntsu'u nu ngua'ni cucha'a jil'i ma. Bi' cha' juani nga'aa nti' ma xñi la ma cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na. Pana lo'o nda ya cha' jil'i Cristo lo'o ma tya clyo, li' ngulu'u tsa ya jil'i ma ñi'ya ngua lo'o ngujui Jesucristo lo crusi xqui'ya na; jua'a ngulu'u ya jil'i ma ña'a cuayá' nu ngua cuayá' tso'o ti' ma cha' bi'.

² Xacui ma cha' 'na lacua: ¿Ha cua ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jil'i ma juani? ¿Ñi'ya ngua jil'i ma cha' ngujui Xtyi'i ycuí' Ndyosi

jil'i ma lacua? ¿Ha ngujui Xtyi'i Ni jil'i ma xqui'ya cha' cua ngua'ni ma cña nu nscua lo cha' cusu' bi' cha' cua'ni ma? Si'i. Cua jlo ti' ma cha' ngujui Xtyi'i ycuí' Ni jil'i ma lo'o ngusñi ma cha' liñi nu cua nda ya lo'o ma, cha' jil'i ycuí' Cristo.

³ ¿Ni cha' laca tonto tsa nclyacua ti' ma juani? Xqui'ya cña nu ndyu'ni Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o ma, bi' cha' nguxana ca ti ma cha' ntsu'u cha' jil'i ma lo'o ycuí' Ndyosi nquicha'; pana nu juani ni, xqui'ya cha' lye tsa cua'ni cña ti' ycuí' ca ma, jua'a nti' ma cha' caca jil'i ycuí' ca ma quiñi tso'o cha' jil'i ma lo'o ycuí' Ni.

⁴ Masi ngua'ni Ni quiña'a cha' tlyu ca slo ma tya tsubi' la, ntsu'u quiya' nclyacua ti' na' cha' ná ngua tso'o cresiya jil'i ma tsiya' ti, nu lo'o ña'a na' ñi'ya nu ndyu'ni ma. Pana jlo ti' na' cha' ngua tso'o la xi cresiya jil'i ma xqui'ya cha' tlyu bi'.

⁵ Na cua nda ycuí' Ndyosi Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i ma, lo'o xqui'ya nu bi' cua ngujui ñi'ya caca tyuu lo cha' tlyu nu ndyu'ni ycuí' Ndyosi nde su ndil'i cu'ma. Lo'o ndu'ni Ni jua'a, si'i xqui'ya cha' ndaquiyá' ma jil'i cha' cusu' bi'; pana ndu'ni Ni jua'a, xqui'ya cha' jlya ti' ma lo'o ndyuna ma cha' tso'o jil'i cña nu cua ngua'ni Jesús cuentya ji'na.

⁶ Nu jyo'o cusu' jil'i ya, nu Abraham bi' ni, cua jlya tsa ti' nu cusu' bi' lcaa cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o yu.

Xqui'ya cha' cua jlya ti' yu cha' bi', li' ntucuá Ni cha' jilí yu ñi'ya si ngua yu sca ñati nu ndu'ni xcui' cha' tso'o.

⁷ Lo'o jua'a nga'a cha' ca cuayá' ti' ma cha' cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' jilí Cristo, chañi cha' laca ñati bi' ñi'ya laca ngu' judío, cha' ndyu'ni ngu' bi' la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Abraham, masi tyempo juani.

⁸ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o nu Abraham bi' nu ngua sa'ni: “Caca tso'o cresiya jilí lcaa ñati nu ndi'í xa' tsu' xqui'ya nu'u”, nacui' Ni jilí Abraham. Ycuí' Ndyosi laca nu cua nda cha' bi' lo'o jyo'o bi' yala la, cha' jua'a lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' caca tso'o cresiya jilí ma cuentya jilí ycuí' Ndyosi nde loo la, nu lo'o xñi ma cha' jilí ycuí' Ni.

⁹ Tso'o ti nti' Ni ña'a Ni jilí Abraham nu ngua sa'ni, xqui'ya cha' ngusñi nu cusu' bi' cha' nu nchcui' ycuí' Ni lo'o yu; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' tso'o nti' Ni ña'a Ni jilí, cua ña'a ca na nu xñi na cha' jilí Cristo.

¹⁰ Pana cua ña'a ca ñati nu tsa bi' ti cña nti' cha' taquiya' jilí cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés, tyanu yabe' hichu' ñati bi', cha' ndi'ya nchcui' quityi jilí ycuí' Ndyosi: “Tyanu yabe' hichu' lcaa ñati si ná taquiya' ngu' jilí lcaa ca cha' nu nscua lo quityi bi'”.

¹¹ Bi' cha' caca jlo ti' na cha' ná nchca ca lubii cresiya jilí na cuentya jilí ycuí' Ndyosi

lo'o ndaquiya' ti na jilí cña nu nda cha' cusu' bi', cha' ná nchca tyi'u ti' na lcaa ca cha' bi'. Chaca cha' nchcui' quityi bi': “Caca tso'o cresiya jilí na cuentya jilí ycuí' Ndyosi xqui'ya cha' ngusñi na cha' jilí ycuí' Ni; li' taca caja sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti jilí na”.

¹² Pana lo'o xcui' ndaquiya' na jilí cha' cusu' bi', li' ná ntsu'u sca cha' jilí Cristo nu nga'a cha' xñi na hasta ca ne' cresiya jilí na, cha' ndi'ya nchcui' cha' cusu' bi' lo'o na: “Sca ti si cua'ni na lcaa ca cña nu culo ycuí' Ndyosi jilí na, caca tyi'í tso'o ti na chalyuu li'”, nacui' quityi bi'.

¹³ Cua ngulo Cristo jilí na jilí yabe' nu ngusta ycuí' Ndyosi hichu' na xqui'ya cha' ná ndaquiya' na jilí lcaa cha' tsiya' ti nu nda Ni lo'o na; yabe' nu ntsu'u jilí na bi' cua ndyanu hichu' ycuí' Jesús li'. Ndi'ya nscua cha' lo quityi jilí ycuí' Ndyosi: “Si tlyu tsa yabe' ntsu'u jilí sca ñati, ntsu'u cha' cujuilí ca'a ngu' jilí ña'a lu'ú ti lo sca yaca ndu cha' cajaa yu”.

¹⁴ Jua'a ngua cha' lo'o ngu' xa' tsu' caja cha' tso'o jilí ngu' xqui'ya Jesucristo, cha' tso'o nu cua ngüiñi jilí ycuí' Ndyosi lo'o nu jyo'o Abraham bi' nu ngua sa'ni. Li' caca jilí ngu' xa' tsu' ñi'ya nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o Abraham, cha' caja Xtyi'í ycuí' Ni jilí lcaa na nu lo'o xñi na cha' jilí Cristo.

Sa'ni la cua ngüiñi cha' jilí ycuí' Ndyosi lo'o Abraham

15 Cu'ma tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, ta na' sca cuji lo'o ma juani cuentya ji'i sca ñati nu nti' quiñi sca cha' ji'i yu lo'o tya'a yu. Cloy culo ngu' sca quityi. Lo'o cua ndye ngua stu'ba cha' bi' ji'i ngu', li' nga'aa caca ji'i xa' ñati tacu' ngu' ji'i cha' bi'; nga'aa caca xcutsa'a la ngu' cha' bi'.

16 Jua'a ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o nu Abraham bi'; cua ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o cusu' bi', jua'a lo'o sca ñati nu tyu'u ji'i jyo'o cusu' bi' tyempo nde loo la. Ná nacui quityi ji'i ycu'i Ndyosi cha' quiñi cha' ji'i Ni lo'o tyuu tya'a ñati bi'. “Na cua ngüiñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o sca ti ñati nu tyu'u ji'i Abraham nde loo la”, nacui quityi. Lo'o nu sca ti ñati bi' ni, Cristo laca bi'.

17 Ndi'ya cha' nti' na' chcu'i na' lo'o ma: Cua ngua stu'ba cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o Abraham nu ngua li'; cua ndya'a jacua siyento ntucua calaa tyii yija tya lo'o cua ngüiñi cha' ji'i ycu'i Ni lo'o nu cusu' bi', lo'o li' nda ycu'i Ndyosi cha' lo'o Moisés cha' culo yu cña ji'i ngu' cuentya ji'i Ni. Bi' cha' ná ngua ji'i cha' nu nda Moisés bi' tacu' lo cha' nu cua ngüiñi ji'i ycu'i Ndyosi lo'o Abraham nu ngua sa'ni la, cha' ná taca cua'a ngu' ji'i cha' bi' tsiya' ti.

18 Si ntsu'u cha' taquiya' na ji'i lcaa cña nu ngulo Moisés ji'na, cha' jua'a clyaá na ji'i nu cuxi, li' nga'aa nti' cha' jlya ti' na cha' nu cua ngüiñi ji'i ycu'i Ndyosi lo'o na cha'

cua'ni lyaá Ni ji'na. Pana cha' liñi laca cha' cua ngüiñi cha' ji'i ycu'i Ni lo'o Abraham, cha' cua'ni Ni sca cha' xlya'be lo'o na nu lo'o cua'ni lyaá Ni ji'na.

19 ¿Ni cha' laca ngulo ycu'i Ndyosi cña ji'i nu jyo'o Moisés bi', cha' nguscua yu cña bi' lo quityi cuentya ji'i Ni lacua? Tiya' la ngua cha' nda Ni cha' bi' lo'o Moisés, cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya nu nacui ycu'i Ndyosi cha' laca scaa cha' cuxi. Pana xti ti tyempo ndalo cha' bi' ña'a cuayá' nu ndyalaa Cristo, la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham; na cua nchcu'i ycu'i Ndyosi cha' ji'i nu Cristo bi' nu lo'o cua ngüiñi cha' ji'i ycu'i Ni lo'o jyo'o cusu' Abraham bi' tya cloy. Nu lo'o nda Ni cha' bi' lo'o nu jyo'o Moisés bi' ni, lo'o xca ji'i ycu'i Ni ndu lo xlya ca'ya bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, cha' chcu'i lo'o nu cusu' Moisés bi'. Cla'be la bi' ngutu jyo'o Moisés bi' cha' chcu'i yu lo'o ñati, cha' tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi ngua nu cusu' bi'.

20 Pana juani ná ndu'ni cha' caja sca ñati chalyuu nu caca tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi cha' chcu'i Ni lo'o na. Cua ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o na nu ngua sa'ni si jlya ti' na ji'i cha' bi', la cui' cha' nu cua ngua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

Nde laca cña nu ngua'ni cha' cusu' bi'

21 Tso'o si cua'ni na cña nu nscua lo quityi cusu' cha' cua'ni na lacua. Lo'o jua'a ndu'ni tsa cha' xñi na lcaa cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o

ñati. Pana masi taquiya' na jil'i lcaa cha' cusu' bi', ná taca caja chalyuu cucui bi' jil'na jua'a ti; ná taca ca tso'o cresiya jil'na cuentya jil'i ycu' Ni xqui'ya cha' ndyu'ni ti na lcaa cña nu nscua lo quityi cusu' bi' cha' cua'ni na; ná caca jua'a tsiya' ti.

22 Cua nchcui' quityi jil'i ycu' Ndyosi cha' nu cuxi laca loo la jil'i lcaa ñati chalyuu, ñi'ya si na cua laca na preso jil'i. Si jlo ti' na cha' nu cuxi laca loo jil'na, li' taca jil'i Ni cua'ni lyaá Ni jil'na; ta Ni chalyuu cucui jil'na li', nu lo'o xñi na cha' jil'i ycu' Jesucristo. Bi' laca nu cha' tso'o nu cua ngüiñi jil'i ycu' Ni lo'o na.

23 Lo'o tya lyiji caa Jesucristo ni, tya lyiji caja ñi'ya jlya tso'o ti' na cha' jil'i ycu' Ni; bi' cha' ngua cha' cusu' bi' loo jil'na, ña'a cuayá' caca jlya tso'o ti' na jil'i Ni xqui'ya Cristo.

24 Laca cha' cusu' bi' loo jil'na ñi'ya nti' si laca na sca nu sube; ngulu'u cha' cusu' bi' xi cha' liñi jil'na ña'a cuayá' nu ñaa ycu' Cristo. Pana juani cua'ni Cristo cha' caca tso'o cresiya jil'na cuentya jil'i ycu' Ndyosi, ñi'ya nu nti' ycu' Ni cha' caca na nu lo'o jlya ti' na jil'i nu Cristo bi'.

25 Lo'o juani taca jlya tso'o ti' na jil'i ycu' Ndyosi xqui'ya Jesucristo, nga'aa si'i cha' cusu' nu laca loo jil'na.

26 Sñi' ycu' Ndyosi laca lcaa cu'ma juani lo'o ngusñi ma cha' jil'i Jesucristo, xqui'ya cha' cua ntsu'u cha' jil'i ma lo'o Ni.

27 Lo'o ngua stu'ba cha' jil'na lo'o Ni, li' cua ntyucuatya ngu' jil'i lcaa na chacuayá' jil'i Cristo, cha' jua'a cua ndyanu lcaa cha' jil'i Cristo ne' cresiya jil'na, ñi'ya nti' si cua laca cha' bi' sca late' nu quixii chu' na.

28 Nu lo'o cua ngua stu'ba cha' jil'na lo'o Jesucristo, la cui' tyempo bi' ngua stu'ba cha' jil'na lo'o tya'a ñati na; bi' cha' nga'aa chcui' na cha' ngu' judío laca ya, cha' ngu' xa' tsu' laca ma; nga'aa chcui' na cha' msu nu ngüi'ya ñati laca ma, cha' ñati nu ndi'i tso'o ti laca na; nga'aa chcui' na cha' qui'yu laca na, cha' cuna'a laca ma. Lcaa na, stu'ba cha' jil'na lo'o tya'a na juani.

29 Nu lo'o ngusñi na cha' jil'i ycu' Cristo, li' la cui' jua'a laca na ñati nu ndyu'u jil'i jyo'o Abraham, masi tiya' la ñaa na chalyuu. Su cua ndye, li' tyanu cha' jil'na, lcaa ña'a cha' nu cua ngüiñi jil'i ycu' Ndyosi lo'o nu Abraham bi' cua sa'ni la cha' tyacua jil'na.

4

1 Ndi'ya cha' nti' na' ta na' lo'o ma: Sca nu sube ni, masi nguxtyanu jyo'o sti lcaa cha' tso'o jil'i lo'o ngujuii sti, cha' tya cuañi' nu sube bi', stu'ba nti' lo'o msu nu ngüi'ya ti sti; na jil'i nu sube bi' laca lcaa cha' tso'o bi', pana tya lyiji casu' yu.

2 Ni jacua' tyalaa tsu' nu caja cha' nu nguxtyanu jyo'o sti nu sube bi' jil'i, xa' ñati laca loo

ji'í nu sube bi', xa' ñati laca nu ndyi'ya loo cña ji'í nu sube bi'.

³ La cui' jua'a laca ji'na lo'o Jesús. Lo'o tya lyiji cuna na cha' ji'í Jesús, caca ñacui na cha' tya sube na, xqui'ya cha' tya ndu'ni na cña nu ndatsaa cua ña'a ca jo'ó ji'na, ñi'ya nu ndu'ni ti xa' ñati.

⁴ Pana lo'o cua ndyalaa tsa nu ndu'u scua cha' nu ngüiñi ji'í Ni lo'o na, li' cua nda ycuí' Ndyosi ji'í Sñi' ycuí' ca Ni ñaa chalyuu; sñi' sca nu cuna'a ngu' judío ngua nu Jesús bi', lo'o jua'a ndaquiya' tsa yu ji'í lcaa cha' cusu' nu jlya ti' ngu' judío.

⁵ Jua'a ñaa Jesús nde chalyuu cha' cua'ni lyaá yu ji'na ji'í yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cha' cusu' bi'. Lo'o jua'a ta Ni chacuayá' juani cha' cua cusu' la na, cha' tyanu cha' ji'na ñi'ya nu nscua cha' tyacua ji'na, xqui'ya cha' laca na sñi' ycuí' Ni.

⁶ Bi' cha' laca cua nda ycuí' Ndyosi Xtyi'i ycuí' Ni nu tyanu ne' cresiya ji'í ma, cha' culu'u Ni ji'í ma cha' cua laca ma sñi' ycuí' Ni. Xtyi'i ycuí' Ni ndu'ni cha' taca hcui' na lo'o ycuí' Ndyosi chañi ca: "¡Papá! ¡Sti na!" ñacui na.

⁷ Nga'aa laca ma ñi'ya laca sca msu nu ngüi'ya ti ñati, na cua laca ma sñi' ycuí' Ndyosi; bi' cha' juani ta Ni lcaa cha' nu ndyanu cha' tyacua ji'í ma chacuayá' ji'í Cristo, cha' laca ma sñi' ycuí' Ni.

⁸ Sa'ni la lo'o tya lyiji caca cuayá' tso'o ti' ma cha' ji'í ycuí' Ndyosi, xa' la jo'ó ndatsaa ji'í ma cha' cua'ni ma cña ji'í, jo'ó nu si'i jo'ó nu chañi ca.

⁹ Lo'o juani cua nslo ma ji'í ycuí' Ndyosi; hasta tso'o la ñacui na, cua ndyuloo ycuí' Ni ji'í ma. ¿Ni cha' laca nti' ma tya'achu' ma ji'í cha' ji'í ycuí' Ndyosi lacua? Xa' cua'ni ma cña nu ndatsaa cua ña'a ca jo'ó nu cuxi ti bi' ji'í ma li', jo'ó nu ntsu'u ji'í ñati ti; pana ná ndyu'u tso'o cha' bi' tsiya' ti, ná caca cua'ni lyaá jo'ó bi' ji'na.

¹⁰ Lo'o juani caca tso'o cresiya ji'í ma cuentya ji'í ycuí' Ndyosi si taquiya' ma ji'í tsa tacati ji'í ngu' judío, nti' ma, masi ta'a nu ndacui snu' tsa, masi ta'a lo'o cuañi' co', masi ta'a nu ndu'ni ngu' ndacui sca yija;

¹¹ bi' cha' quiña'a tsa cha' nclyacua ti' na' si ná ngua'nijo'o tsiya' ti lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'í ma, si xlya'be ti ngulu'u na' cha' bi' ji'í ma.

¹² Cu'ma tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, tya'na hcui' na' lo'o ma juani, cha' cua nti' na' cha' caca ma ñi'ya nu laca na' tsiya' ti. Nga'aa nchca tatsaa ngu' 'na juani lo'o cha' cusu' bi', masi ngu' judío laca na'; stu'ba ti laca na' lo'o cu'ma juani, cha' cua ngulaá na' ji'í nu cha' cusu' nu ndatsaa tsa 'na. Tya lo'o ñaa na' ca slo ma tya clyo, ná sca cha' cuxi ngua'ni ma lo'o na'.

Ndube tsa ti' Pablo ñi'ya nu nguñilo'o ngu' ji'í ngu' gálatas

13 Cua jlo ti' mā ñi'ya ngua 'na nu lo'o nda na' cha' lo'o mā tya clyo, cha' taca cua'ni lyaá Cristo ji'na; quicha tsa na' nu ngua li', bi' cha' ngua laja 'na cha' ta na' cha' bi' lo'o mā.

14 Lo'o jua'a ná nchcui' cuxi mā 'na li', ná ngulo'o mā 'na, masi tya xi tya ndalo mā 'na cha' quicha tsa na'; xa' ña'a ngua'ni mā lo'o na' li', ntucuá mā cha' jna' ñi'ya si cua laca na' sca xca ji'i ycu' Ndyosi, ñi'ya si cua laca na' ycu' Jesu-cristo.

15 Tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā 'na nu ngua tyempo bi'; hasta culo mā la cui' ca si'yu cloo mā cha' ta mā 'na ngua ti' mā nquicha', cha' cua nti' tsa mā xtyucua mā jna'. Lo'o juani ni, ¿na laca ngua ji'i mā juani?

16 ¿Ha nti' mā cha' tya'a cusuū mā laca na' xqui'ya cha' liñi nu nda na' lo'o mā?

17 Chañi cha' nti' tsa nu ngu' cuiñi bi', cha' taquiya' mā ji'i cha' nu nchcui' ngu' bi' lo'o mā. Pana si'i cha' tso'o tyiquee ngu' ndyu'ni ngu' jua'a; na cua nti' ngu' bi', cha' nga'aa taquiya' mā ji'i cha' nu nchcui' ya lo'o mā, cha' taquiya' la mā ji'i ycu' ca ngu' bi'.

18 Tso'o tsa si lo'o xa' la ñati culu'u ngu' la xi cha' liñi ji'i mā, si ntsu'u cha' tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i mā. Tso'o si jua'a caca tyucui tyempo, masi ndi'i na' lo'o mā, masi ná ndi'i na'.

19 Chaca quiya' ti'i tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i mā, cha' ñi'ya laca sñi' na',

jua'a laca mā; ña'a na' ji'i mā ñi'ya si laca na' sca nu cuna'a nu ti'i tsa nchcube' ji'i cha' cua cala ti sñi'. Talo cha' ti'i bi' 'na ña'a cuayá' nu tyu'u xcu' cha' ji'i Cristo tyiquee mā.

20 Pana ná jlo ti' na' tsiya' ti ñi'ya scua na' quityi re nu tsa slo mā juani; tso'o la si caja ñi'ya nu tsa'a na' slo mā cha' chcui' na' xi lo'o mā, cha' ná tyiquee' xa' ña'a cha' chcui' na li'.

Ñi'ya ngua cha' ji'i Agar lo'o ji'i Sara

21 Cu'mā, cua nti' mā taquiya' mā ji'i cha' cusu' bi' ti. Tso'o lacua. ¿Ha bilya cuna mā cha' re, nu nchcui' cha' ji'i Abraham?

22 Nacu' quityi cha' ngula tucua tya'a sñi' jyo'o Abraham bi': nu clyo ngua sñi' nu cuna'a cua', sca nu cuna'a nu cua ngü'ya yu cha' cua'ni cña ji'i yu; nu chaca bi' ngua sñi' ycu' clyo'o yu, sca nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti.

23 Sñi' nu cuna'a cua' bi' ni, ngula bi' jua'a ti, ñi'ya nu nclya lcaa nu sube chalyuu; pana sñi' ycu' clyo'o yu ni, ngula bi' xqui'ya sca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o sti, xtya'a sa'ni la, nu lo'o nacui Ni cha' cala sñi' ngu'.

24 Sca cuii nu nda na' lo'o mā laca cha' bi': tucua tya'a ngu' cuna'a ngua bi', nu jua'a nti' ñacu' cha' ntsu'u tucua lo cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati chalyuu. Lo xlya ca'ya Sinaí nu nscua nde Arabia, ca bi' nguxana tsaca cha'; stu'ba nti' cha' bi' lo'o Agar,

nu cuna'a nu ngüi'ya ti jyo'o Abraham. Ñati nu jlya tsa ti' ji'i cha' bi', laca ngu' ñi'ya laca sca msu nu ngüi'ya ti ñati.

25 Stu'ba ña'a naa Agar bi' lo'o ca'ya Sinaí bi', cha' jua'a ndyu'u cha' bi' cha'cña ji'i ngu' Arabia; la cui' ca'ya bi' laca su nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o ngu' judío tya clyo. Hasta juani tlyu tsa cña nga'a cha' cua'ni lcaa ngu' judío cuentya ji'i cha' cusu' bi', tsa lo cña ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Agar cuentya ji'i jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la. Lo'o nu ngu' judío nu ndi'i quichi' Jerusalén ni, cua nti' ngu' bi' tatsaa ngu' ji'na juani cha' taquiya' na ji'i lcaa cña bi'.

26 Pana cua ngujui chaca cha' ji'na, xqui'ya chaca nu cuna'a bi' nu ngua clyo'o Abraham, nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti bi'. Chaca lo Jerusalén cucui laca loo ji'na, bi' laca ñi'ya si laca quichi' tyi lcaa na nu jlya ti' na ji'i Jesucristo; taca tyi'i tso'o ti na ca bi'.

27 Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni chaa ti' nu'u, ma' cusu' nu ná ndyiji sñi', masi ná tucui ntsu'u jinu'u.

Chaa ti' xi'ya nu'u, ma' cusu', masi bilya jlo ti' nu'u ñi'ya ndyaa cha' nclya nu sube.

Ntsu'u quiña'a la sñi' nu cuna'a nu ná ngujui sñi' tya clyo;

ndi'i xti la sñi' nu cuna'a nu ntsu'u qui'yu ji'i.

Jua'a nscua lo quityi ji'i ycuí' Ndyosi.

28 Isaac sñi' ycuí' clyo'o Abraham ngula xqui'ya sca cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o ngu' cusu' ji'i, cha' caca jua'a. Lo'o cu'ma, tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús ni, lo'o cu'ma lo'o na' laca na sñi' ycuí' Ndyosi juani, xqui'ya sca cha' nu cua nda Ni lo'o na.

29 Nu lo'o nguti'i jyo'o Abraham bi' chalyuu, nu sñi' nu ngula jua'a ti ni, bi' laca nu ngua'ni lya' ti' ji'i Isaac, sñi' ycuí' clyo'o yu, masi ngula nu Isaac bi' xqui'ya sca cha' nu nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o ngu'. La cui' jua'a laca juani, cha' nxu'u tya'a ngu' bi' lo'o na, cha' si'i sñi' ycuí' Ndyosi laca ngu' bi'.

30 Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nchcui' quityi cusu' bi', cha' ndi'ya nacui' clyo'o Abraham bi': "Culo'o ji'i nu cuna'a nu ngüi'ya ti nu'u cha' tyaa cho', tyaalo'o ji'i sñi' bi'. Ná taca tyanu cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u lo'o tyucuaa sñi' nu'u. Ná nchca ca stu'ba cha' ji'i sñi' nu cuna'a cua' bi' lo'o sñi' na', cha' sca nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti laca na'", nacui' clyo'o Abraham bi'.

31 Lo'o lcaa na tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo ni, si'i sñi' nu cuna'a nu ndi'i ndyu'ni cña msu ti laca na; na ndi'i tso'o ti na ñi'ya nguti'i Isaac, sñi' nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti bi'.

5

Ña'a ti tya tyi'i tso'o ti na chalyuu lacua

1 Cua ngua'ni lyaá Cristo ji'na, cha' taca tyi'i tso'o ti

na chalyuu. Bi' cha' ña'a ti tya tyi' tso'o ti mā chalyuu lacua; nga'aa ta mā tyempo cha' caca loo xa' ñati j'i mā, ñi'ya si cua ngüi'ya ngu' j'i mā cha' cua'ni mā cña j'i ngu'.

² Cua'a jyaca mā j'i' cha' nu nchcui' na' lo'o mā. Pablo laca na' nu nda na' cha' re lo'o mā. Ndi'ya nacui' na' j'i' mā: Nga'aa caca xtyucua Cristo j'i' mā si ta mā chacuayá' cha' si'yu ngu' quiji mā ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' culacua ngu'.

³ Tya chcui' na' cha' bi' lo'o mā chaca quiya': Lo'o ngulacua mā ñi'ya si laca mā sca ngu' judío, li' ntsu'u cha' cua'ni mā laca ña'a cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya j'i' ngu' judío bi'.

⁴ Nu cu'ma nu jlya tsa ti' mā cha' caca tso'o cresiya j'i' mā cuentya j'i' ycu' Ndyosi si ndu'ni tacati mā j'i' cha' cusu' bi', na cua ngulochu' mā j'i' Cristo; nga'aa ndube ti' mā cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni j'i' mā si jua'a ndu'ni mā.

⁵ Pana nu na ni, tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ndu' ti' na cha' cua'ni Ni cha' ca tso'o lijyi cresiya ji'na cuentya j'i' ycu' Ni, nu lo'o tsa na tsa tyi' na lo'o Ni. Bi' laca cña nu ndu'ni Xtyi' ycu' Ni ne' cresiya ji'na, xqui'ya cha' ngusñi na cha' j'i' Cristo.

⁶ Lo'o jua'a si chañi cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, li' ná ndu'ni cha' masi ngulacua na, masi ná ngulacua na. Sca ti cha'

ndulo tsa ji'na cha' cua'ni na, cha' xñi tso'o la na cha' j'i' ycu' Ni; lo'o li' caca cua'ni na cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na j'i' tya'a ñati na.

⁷ Tso'o tsa ndyu'ni mā nguicha'. ¿Tilaca laca nu ndacu' cha' j'i' mā, cha' nga'aa taquiya' la mā j'i' cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o mā?

⁸ Ycu' Ndyosi ngusubi j'i' mā tya clyo, pana si' ycu' Ni laca nu ngua'ni cha' ññilo'o ngu' j'i' mā juani.

⁹ Culacua xi ti' mā ni cña cua'ni xi ca ti scua' tiye', nu lo'o su'ba ngu' j'i' lo quiña'a catyá xlyá; la cui' jua'a cña nu cua'ni cha' cuxi nu nda ngu' bi' lo'o mā.

¹⁰ Cuentya jna', ndyi'u tsa ti' na' j'i' mā xqui'ya ycu' nu Xu'na na, cha' jlya ti' na' cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee mā lo'o cha' nu cua nchcui' ca na'. Ná ndu'ni cha' tilaca laca nu ndya'a nchcui' cha' cuiñi lo'o mā cha' xcutsii j'i' mā, xcube' tsa ycu' Ndyosi j'i' ñati bi'.

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' j'i' Cristo, jlo ti' mā cha' nga'aa cua'ni lya' ti' ngu' judío 'na si cacha' na' j'i' mā cha' culacua mā ñi'ya ndu'ni ngu' bi'; pana ña'a ti ti' ti' ngu' bi' jna', xqui'ya cha' ná nda na' cha' bi' lo'o mā, cha' sca ti nchcui' na' lo'o cu'ma ñi'ya ndyu'u cha' lo'o ngujui Jesús lo crusi.

¹² Nu ngu' nu ndya'a ndat-saa j'i' mā cha' culacua mā cuentya j'i' ngu', tso'o la masi tye cña' ycu' ca ngu' si'yu

ngu', si jua'a nti' ngu'.

¹³ Cua ngusubi ycuí' Ndyosi jí'í mā cha' caca tyí'í tso'o ti mā chalyuu. Tsa bí' ti cha', tii ti ti' mā tyí'í mā chalyuu; ná clyana mā cha' cuxi nu cua'ni mā laja lo'o ndi'í tso'o ti mā, cha' si'í na ndi'í tso'o ti na cha' culiji na na nu ntsu'u jí'na jua'a ti. Ntsu'u cha' xtyucua na jí'í tya'a ñatí na xquí'ya cha' ntsu'u tsa tyí'í na ña'a na jí'í ngu', bí' cha' ndi'í tso'o ti na.

¹⁴ Lí' taca cua'ni na lcaa cña nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na, si taquiya' na jí'í sca ti cha'cña nu nchcui' ndi'ya: “Nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyí'í na ña'a na jí'í xa' la ñatí, ñi'ya nu tso'o tsa ntsu'u tyí'í na ña'a na jí'í ycuí' ca ti na”.

¹⁵ Pana si xcui' cha' cusu ntsu'u jí'í mā lo'o tya'a mā, si xcui' na cua'ni ñu'u mā jí'í tya'a mā nti' mā, ná tyí'í tye cha' jí'í mā lo'o tya'a mā tsiya' ti. Nga'a cha' cui'ya mā cuentya cha' ná cua'ni mā jua'a.

Tso'o la si cube ti' na jí'í cha' nu nda Xtyi'í ycuí' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya jí'na

¹⁶ Ndi'ya cha' ta na' lo'o mā: Ta mā chacuayá' cha' caca Xtyi'í ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya jí'í mā ca su ndi'í mā; lí' nga'aa jña ti' tyí'í mā cha' cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' mā, cha' laca mā ñatí chalyuu.

¹⁷ Nu cha' cuxi nu ndiya ti' na ni, nxuú tya'a cha' bí' lo'o cha' nu nda Xtyi'í ycuí'

Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya jí'na. Lo'o jua'a Xtyi'í ycuí' Ndyosi ni, bí' laca nu nxuú tya'a lo'o cha' cuxi nu ndiya ti' na cha' cua'ni na, cha' laca na ñatí chalyuu. Ná stu'ba cha' bí' tsiya' ti; bí' cha' nga'aa caca cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' mā, nu ngua'ni mā cua tsubi' la.

¹⁸ Lo'o taquiya' mā jí'í cha' nu nda Xtyi'í ycuí' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya jí'í mā, lí' nga'aa si'í cha' cusu' nu nda ñatí ti nu caca loo jí'í mā lí'.

¹⁹ Ndi'ya laca cha' cuxi nu ndiya ti' ñatí chalyuu, si ná ta ngu' chacuayá' cha' caca Xtyi'í ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya jí'í ngu': xcui' na ñi'lo'o ti ngu' jí'í nu cuna'a, xcui' na ndu'ni suba' ngu' lo'o ñatí, cuxi tsa ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñatí ngu';

²⁰ jua'a ndu'ni tlyu ngu' jí'í lcui' jo'ó; jua'a ndu'ni cucha'a ngu' bí' jí'í tya'a ñatí ngu', lo'o jua'a liye' ti' ngu' ña'a ngu' jí'í tya'a ñatí ngu', lye tsa nxuú tya'a ngu'; jua'a ndacui tsa ti' ngu' jí'í cha' tso'o nu ntsu'u jí'í tya'a ñatí ngu', cha' xi ndaca tsa nchca ñasi' ngu'; ná ntaja'a ngu' tsiya' ti tya'a tyí'í ngu' cha' jí'í tya'a ñatí ngu', tsa cu' ti ndya'a tyí'í ngu' cha' jí'í ycuí' ca ngu'; jua'a nclyana tsa ngu' cha' cusu lo'o tya'a ñatí ngu', ndatsaa ngu' jí'í tya'a ñatí ngu' cha' ná cua'ni stu'ba cha' jí'í ngu' lo'o xa' la tya'a ngu';

²¹ la cui' jua'a xcui' na nxlyaa' ti ngu' na nu ntsu'u jí'í

tya'a ñati ngu', ndujuii ngu' jil'i tya'a ngu'; xcui' na cu'bi ti ngu', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu chcu' tsa ndacu, cha' quiña'a tsa na nti' ngu' bi' cacu ngu'; lo'o jua'a tya ntsu'u xa' la cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani ñi'ya nu ni na' jil'i ma tya tsubi' la, cha' ná caca tyu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi nu lo'o caca ycu' Ni loo ca nde loo la, si tsa cu' ti cua'ni na cha' cuxi jua'a.

22 Xa' ña'a cña ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'na: ndu'ni Ni cha' tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na; jua'a ndu'ni Ni cha' chaa ti' na cuentya jil'i Ni, cha' ti' ti tyi'i tyiquee na, cha' talo tyiquee na jil'i tya'a ñati na; jua'a ndu'ni Ni cha' ca tya'na ti' na ña'a na jil'i ñati, cha' xcui' tso'o ti cua'ni na lo'o ñati, cha' liñi ti cua'ni na lo'o ñati;

23 jua'a ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o na cha' ná quiña'a cha' ntsu'u tyiquee na cuentya jil'i ycu' ca na, ndu'ni Ni cha' taca ji'na cua'a na jil'i ycu' ca na li'. Nga'aa ntsu'u cha' sta ycu' Ndyosi qui'ya ji'na, si cua'ni na jua'a.

24 Cua ngujuii Cristo lo crusi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na; bi' cha' cua ngua'ni tye na jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na tya tsubi' la, lcaa na nu ndacui ti' na jil'i nquicha', ngua'ni tye na jil'i xqui'ya cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Cristo. Lo'o jua'a lcaa cha' nu tiji' ti' na jil'i, cua nguxtyanu na jil'i cha' cuxi bi' juani.

25 Tya lo'o ngusñi na cha' bi' clyo, li' ngujui chalyuu tso'o ji'na xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi. Juani tso'o la si taquiya' na cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o na cha' tyanu ne' cresiya ji'na lcaa se'i su ndi' na.

26 La cui' ti ná tso'o si chcu' tyucuaa ti' na lo'o ñati, cha' jua'a caja quiña'a tsa cha' cusuu ji'na lo'o tya'a ñati na li', cha' tyixi tyiquee na. Lo'o jua'a ná tso'o si ña'a ti' na jil'i tya'a na.

6

Xtyucua na jil'i ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo

1 Cu'ma ngu' tya'a na, ndi'ya nga'a cha' cua'ni ma lo'o ña'a ma cha' ngua cuxi cresiya jil'i sca ngu' tya'a ngusñi ma cha' jil'i ycu' Ndyosi, xqui'ya cha' ngua'ni yu sca cha' cuxi: nga'a cha' xtyucua ma xi jil'i yu bi', cha' cati qui'ya nu ntsu'u jil'i yu, cha' tucuá yu cña jil'i Cristo chaca quiya', cha' tya'a ntsu'u cha' jil'i ma lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi laca yu. Tsa tso'o ti chcu' ma lo'o yu bi'. Lo'o jua'a tii ti ti' ma tyi'i ycu' ca ma cha' ná cua'ni ma la cui' cha' cuxi ñi'ya nu ngua'ni yu bi'.

2 Cua'ni ma cha' stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' caca xtyucua ma jil'i ngu' lo'o sca cha' nu ntsu'u jil'i ngu', cha' ná cua'ni ngu' sca cha' cuxi. Jua'a taca taquiya' tso'o na lcaa cña nu nda Cristo cha' cua'ni na.

³ Na ñilo'o ti na jil'i ycuil' ca na si culacua ti' na cha' tso'o tsa laca na cuentya jil'i ycuil' Ndyosi; tso'o la si ta na cuentya cha' ná sca na laca na cuentya jil'i ycuil' Ni.

⁴ Ntsu'u cha' cui'ya na cuentya ñi'ya nu ndi'i scaa na chalyuu. Si chañi cha' tso'o tsa ndu'ni na, cha' jil'i ycuil' na laca cha' bi'; ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' na lo'o xa' la ñati.

⁵ Nga'a cha' talo na jil'i cña jina, lcaa cha' nu ndyacia jina chalyuu.

⁶ Lcaa tya'a na nu ndyacia tsa'a na cha' tso'o nu cua nda Cristo bi', ntsu'u cha' ta na xi cha' tso'o nu ntsu'u jina cha' caja cua ña'a ca na nu tyiji yu'u jil'i mstru nu ngulu'u cha' tso'o bi' jina.

⁷ Ná culacua ti' mā cha' caca cñilo'o na jil'i ycuil' Ndyosi. Ná tucui caca jil'i cua'ni jua'a, cha' ñi'ya nu ndyu'ni sa scaa na chalyuu, jua'a tyacua cha' jina tiya' la nde slo ycuil' Ndyosi. Ñi'ya nti' lo'o cataa na sca si'yu ni, cha' la cui' si'yu nu ndyataa na, nde loo la la cui' bi' tyu'u lo na nu ndyataa na, si'i xa' lo si'yu;

⁸ jua'a laca ñati na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' lo'o cua'ni na cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' na cha' cua'ni na, ná sca cha' tso'o tyacua jina nu lo'o cua ndye chalyuu. Tsa lo cua ti cha', ntsu'u cha' cajaa na, lo'o jua'a ti culiji yu'u ti lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jina. Pana si cua'ni na lcaa ña'a cña nu nti' Xtyi'i ycuil' Ndyosi cha'

cua'ni na, tso'o tsa tyu'u cha' jina li'; caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jina. Talo ycuil' ca na li', ná tye cña jina jua'a ti.

⁹ Bi' cha' ná tso'o si ca taja ti' na cha' cua'ni na cha' tso'o laja lo'o ndi'i na chalyuu. Lo'o tyalaa hora bi', li' tyu'u tucua cha' tso'o nu nacui Ni cha' tyacua jina nde loo la, la cui' cha' nu tyiquee' tsa ngujuatya na jil'i; pana ntsu'u cha' talo na, cha' ná ca taja ti' na ndu'ni na cña tso'o.

¹⁰ Bi' cha' tso'o si lcaa quiya' lo'o ña'a na ñi'ya caca xtyucua na jil'i cua ña'a ca ñati, li' cua'ni clya na cha' xtyucua na jil'i ngu' bi'. Clyo ndu'ni cha' xtyucua na jil'i tya'a na, nu ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Cristo.

Cha' nu nscua Pablo su cua tye ti quityi

¹¹ Lo'o juani scua ycuil' ca ti na' tucua sna tya si'yu cha' lo quityi re. Tyaca' cha' tonu letra nscua na'.

¹² Nu ñati nu ndatsaa tsa jil'i mā cha' si'yu quiji mā ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' culacua ngu' ni, ndu'ni ngu' jua'a cha' nti' ngu' cha' caca stu'ba cha' jil'i ycuil' ngu' lo'o tya'a ngu' judío; li' ná cua'ni lya' ti' tya'a ngu' judío jil'i ngu' bi' si ngusñi ngu' cha' jil'i Jesu-cristo nu ngujuui lo crusi, nti' ngu'.

¹³ Lo'o ycuil' ngu' nu cua ngulacua ngu' jua'a ni, ná ndaquiya' ngu' jil'i lcaa ca cña nu nscua lo cha' cusu' cha' cua'ni na bi'. Tsa bi' ti cha' nti' ngu', cha' caja ñi'ya

nu chcuí' ngu' cha' tyixi lo'o tya'a ngu': Cua ngulacua ngu' jua xqui'ya ycuí' ya, ñacuí ngu' jí' tya'a ngu' lí'.

¹⁴ Pana nu na' ní, sca tí cha' tso'o ntsu'u chalyuu nti' na', cha' nu ngujuí ycuí' Jesucristo nu Xu'na na lo crusi cuentya jí'na; bí' cha' nga'aa nti' na' ta na' xa' la cha' lo'o ñatí. Lo'o jua'a xqui'ya cha' ngujuí ycuí' Cristo, nga'aa caca tatsaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu jna', cha' nga'aa ntsu'u cha' jna' lo'o cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu juani.

¹⁵ Nu lo'o stu'ba ntsu'u cha' jí'na lo'o Jesucristo, ná ndu'ni cha' masi ngulacua na, masi ná ngulacua na, sca tí cuayá' laca na. Sca tí cha' nu ndulo la jí'na juani, cha' xcutsa'a Ní tsiya' tí lcaa cha' nu ndu'ni na lo'o ndi'í na chalyuu, cha' xcuí' cha' tso'o cua'ni na lí'.

¹⁶ Lcaa ñatí nu ndu'ni jua'a xqui'ya Jesús laja lo'o ndi'í ngu' chalyuu, taca tyi'í tyiquee ngu' tí tí lí', lo'o jua'a cua'ni tya'na tí ycuí' Ndyosi jí'í ngu' bí' lí'; jua'a cua'ni Ní lo'o lcaa na nu chañi cha' laca na ñatí jí'í Ní.

¹⁷ Tya tsubi' la, tlyu tsa cña nda ma 'na, cha' ná ndaquiya' ma jí'í cha' nu nchcuí' na' lo'o ma; bí' cha' juani nga'aa cua'ni ma cha' cusuu lo'o na' chaca quiya'. Cua ntsu'u cuayá' nu nscua lo cuaña' na', bí' laca cuayá' su nguxcube' ngu' 'na xqui'ya cha' ndyu'ni na' cña jí'í Jesús.

¹⁸ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jí'í ycuí' Ndyosi, lcaa

hora tyi'u tí ma jí'í ycuí' Jesucristo nu Xu'na na, cha' xcuí' tso'o tí ndu'ni Ní lo'o ma. Lo'o jua'a chañi tsa cha' caca cha' bí'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Efeso

¹ Pablo laca na' nu nscua na' quityi re. Ngulo ycu'i Ndyosi cña 'na, bi' cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' xa' quichi tyijyu' la. Lo'o nu juani nscua na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma ngu' Efeso, cha' laca ma ñati ji'i ycu'i Ndyosi, cha' tso'o tsa ngusni ma cha' ji'i Jesucristo.

² Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' ti ti tyi'i tyiquee ma si xni ma cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na.

Lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'na xqui'ya Cristo

³ Lye tsa tya na xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na. Cua ndyaca stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo; bi' cha' lo'o ycu'i Ndyosi, tso'o tsa nti' Ni ña'a Ni ji'na. Lcaa lo cha' tso'o nu tyacua ji'na cha' ngusni na cha' ji'i Jesucristo, cua ngua'ni Ni cha' bi' lo'o na xqui'ya Cristo.

⁴ Lo'o tya lyiji tya' chalyuu, tya li' cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'na cha' caca na ñati ji'i ycu'i Ni, nu lo'o caca stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo. Ngua ti'

Ni cha' tyu'utsu' na ji'i lcaa lo cha' cuxi, cha' jua'a nga'aa nti' cha' sta Ni qui'ya ji'na tsiya' ti.

⁵ Ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'na, bi' cha' tya li', ngua ti' Ni cha' tyati cha' ji'na lo'o Ni, ñi'ya si laca na sñi' Ni xqui'ya Jesucristo.

⁶ Lo'o juani ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi, cha' jua'a tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni Ni lo'o na. Xlya'be tsa nti' Ni ña'a Ni ji'na, cha' cua nda Ni ji'i Sñi' ycu'i ca Ni lijya, nu tyaca'a tsa ji'i Ni, cha' jua'a caca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni.

⁷ Cua ngulaa na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' cua ngujui Sñi' ycu'i Ni lo crusi cuentya ji'na, cha' cua ngui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na li'; tlyu tsa cha' tso'o nu cua ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o na laca bi'.

⁸ Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' ngua'ni Ni jua'a. Ndu'ni Ni cha' ca jlo ti' na lcaa cha' ji'i Ni, cha' ca cuaya' ti' na ñi'ya caca cha' bi'.

⁹ Ñi'ya nu ngua'ya cha' hique Ni tya sa'ni, jua'a ngua'ni Ni li'; masi na ndacha' Ni ji'i ñati chalyuu nu ngua sa'ni ñi'ya caca cha' bi', tya li' ngua ti' Ni cha' cua'ni Ni cha' cala Cristo nde chalyuu. Hasta juani cua ngua cuaya' tso'o ti' na ñi'ya ngua ti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni Ni xqui'ya Cristo;

¹⁰ ngua ti' Ni cha' caca stu'ba lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu, lo'o sca ti Cristo

nu Xu'na na caca loo la li'. Lo'o tyalaa tyempo bi', li' xuti'i Ni lcaa na nu ntsu'u loyuu chalyuu, lo'o jua'a lcaa na nu ntsu'u nde cua; li' sca ti Cristo caca loo ji'i lcaa na bi'.

11 Lcaa cha' nu ndyaca nde chalyuu, ndyaca bi' xqui'ya cha' nti' Ni cha' caca jua'a. Lo'o jua'a na ni, tya clyo cua ngusubi Ni ji'na cha' caca na ñati ji'i Ni, cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo, xqui'ya cha' jua'a nti' ycu'i Ndyosi cha' caca.

12 Jua'a ngua cha' nu ngua'ni Ni, cha' taca chcu'i ñati cha' tlyu tsa laca Ni, nu lo'o ña'a ngu' ji'i ya laja lo'o ndi'i ya nde chalyuu; cha' nu cuare ni, cua ngusñi ya cha' ji'i Cristo nde loo la ji'i xa' ñati.

13 Lo'o li' la cui' jua'a ndyaca lo'o cu'ma. Clyo ndyuna ma cha' liñi bi' ji'i Cristo; tso'o tsa ngua ti' ma lo'o ndacha' ngu' cha' bi' ji'i ma, cha' cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma ya' nu cuxi. Ngusñi ma cha' ji'i Cristo li', lo'o li' nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, ñi'ya si na cua ngusta Ni cuayá' nu ji'i ycu'i ca Ni hichu' ma cha' laca ma ñati ji'i Ni; la cui' cña nu nacui Ni cha' cua'ni Ni, cua laca ngua'ni Ni li'.

14 Xtyi'i ycu'i Ndyosi ni, bi' laca nu nda Ni ji'na yala la, cha' caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' cua'ni Ni lo'o na ñi'ya nu nacui Ni cha' cua'ni Ni lo'o lcaa ñati ji'i Ni; ndyu'ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' taca ca cuayá' ti' na cha' tye cua'ni lyaá lyiji Ni ji'i lcaa na nu

ngusñi na cha' ji'i Ni. ¡Bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ni, cha' tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o na!

Cua nti' Pablo cha' tso'o la caca cuayá' ti' ngu' cha' ji'i Cristo

15 Cua ndyuna na' ñi'ya nu ndyu'ni ma tya lo'o ngusñi tso'o ma cha' ji'i Jesús nu Xu'na na; nacui ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i ñati tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi.

16 Bi' cha' juani, tsa cu' ti ndya na' xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cu'ma; ndyu'ni ti' na' ji'i ma laja lo'o nga'a na' ndyu'ni tlyu na' ji'i ycu'i Ndyosi.

17 Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, la cui' ycu'i Ndyosi nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na. Nchcu'i na' lo'o Ni cha' ta Ni Xtyi'i ycu'i Ni ji'i ma, cha' jua'a ca cuayá' ti' ma lcaa cha' li'; culu'u Xtyi'i ycu'i Ni ji'i ma ñi'ya laca ycu'i Ni, lo'o li' taca tyuloo tso'o la ma ji'i ycu'i Ndyosi.

18 Lo'o jua'a nchcu'i na' lo'o Ni cha' saala Ni hique ma, cha' ca cuayá' tso'o ti' ma ña'a cha' tso'o nu tyacua ji'i ma juani, cha' cua ngusubi Ni ji'i ma; tlyu tsa cha' tso'o cua nacui Ni cha' tyacua ji'i ma, lo'o ji'i lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni.

19 Nchcu'i na' lo'o Ni cha' ca cuayá' tso'o ti' ma lcaa cha' nu nchcu'i na' re, cha' ndu'ni tsa Ni cña ne' cresiya ji'na, lcaa na nu ngusñi na cha' ji'i

Ni. Cña nu ndu'ni Ni lo'o na cha' caca na ñati jil'i Ni,

²⁰ la cui' tya'a cña tonu laca, ñi'ya nu ngua'ni Ni nu lo'o nda Ni xtyi'i ñaa ne' cre-siya jil'i Cristo chaca quiya', cha' tyu'ú yu nu lo'o ngu-juii yu; tiya' la li' ndyalo'o Ni jil'i yu cha' ndyaa tucua yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi, ca chaca chalyuu tso'o la hasta ca nde cua.

²¹ Ca bi' laca Cristo loo la jil'i lcaa ñati; nga'aa ntsu'u nu tlyu la que Cristo ca bi', nga'aa ntsu'u nu culo cña jil'i yu. Ná ntsu'u chaca xu'na ñati nde chalyuu nu taca tyijiloo jil'i Cristo; la cui' ti ca chaca chalyuu ca nde cua ni, ná ntsu'u cui' cuxi, ni ná ntsu'u ñati cuentya jil'i ycu' Ndyosi nu taca tyijiloo jil'i Cristo.

²² Cua nda Ni lcaa na tsiya' ti jil'i Cristo cha' culo yu cña jil'i. Lo'o li' xqui'ya cha' laca yu Xu'na lcaa ca chalyuu, bi' cha' ngusta Ni jil'i Cristo cha' caca yu loo jil'i lcaa taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Cristo cua ña'a ca quich'i su ndi'i ngu'.

²³ Ca ta'a na nu ngusñi na cha' jil'i Cristo scaa quich'i, tsa tlyu ti na ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Ndi'ya laca na cuentya jil'i Cristo: ñi'ya nti' si laca na sca tsu' ya' Cristo, cha' cua'ni na cña nu ntsu'u jil'i Ni chalyuu. La cui' jua'a, lcaa ca na nu ña'a na nu ntsu'u nde chalyuu ni, cua ntsu'u bi' xqui'ya Cristo.

2

Ngua'ni lyaá Cristo ji'na

jua'a ti, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na

¹ Cua nda ycu' Ndyosi chalyuu jil'i ma chaca quiya' xqui'ya cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Nu ngua tsubi' la, ñi'ya laca si na cua ndye chalyuu jil'i ma, jua'a ngua ma xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jil'i ma lo'o ycu' Ndyosi, cha' ná ndaquiya' ma tsiya' ti jil'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi.

² Nu ngua tyempo bi', ndya'a tsa ma ndu'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndu'ni ñati chalyuu; ndaquiya' tsa ma jil'i nu xña'a nu laca loo jil'i lcaa cui' cuxi nu ndya'a nde chalyuu, la cui' nu cuxi bi' laca nu ndatsaa jil'i ñati chalyuu cha' ná taquiya' ngu' jil'i ycu' Ndyosi.

³ Ca ta'a na ni, chañi cha' ñi'ya nu ndaquiya' ngu' bi' jil'i nu cuxi, jua'a ngua'ni na tya tsubi' la; ngua'ni na cua ña'a ca cha' cuxi nu ndijña ti' cre-siya ji'na. Na laca nu ngua ti' ycu' ca na cha' cua'ni na, ngua'ni na jil'i li'; cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ya hique ti na, ngua'ni na cha' bi'. Bi' cha' ndyanu cha' xcube' ycu' Ndyosi ji'na, cha' ñasi' tsa Ni xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na lo'o Ni; stu'ba ti xcube' Ni ji'na lo'o cua ña'a ca ñati chalyuu li'.

⁴ Pana ndyi'ya tsa ycu' Ndyosi cha' clyu ti' ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na;

⁵ bi' cha' nda ycu' Ndyosi chalyuu ji'na chaca quiya', xqui'ya cha' cua ndyu'ú

Cristo chaca quiya'. Cua ndye chalyuu ji'na ngua ti' na nquicha', xqui'ya cha' ná ndaquiya' na ji' cha' nu nchcui' ycai' Ndyosi; pana xqui'ya cha' xcui' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' cua ngulaá na ji' nu cuxi, cha' cua ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na.

6 Cua chcuna' ti cresiya ji'na nquicha', lo'o li' cua ngua'ni lyaá Ni ji'na, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús. Ñi'ya lo'o nda Ni xtyi'i ñaa ne' cresiya ji'i Jesucristo chaca quiya', cha' tyu'ú yu nu lo'o ngujuii yu, jua'a ngua'ni Ni lo'o na, cha' clyaá na ji'i nu cuxi. Cua nti' Ni cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús, masi chalyuu juani, masi ca chaca chalyuu tso'o la nde cua ca su laca ycai' Ni loo.

7 Sca ti quiya' ngua'ni Ni lcaa cha' bi', cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati nu caa chalyuu nde loo la cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati chalyuu. Xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Jesucristo ña'a Ni ji'na, bi' cha' ca cuayá' ti' na cha' ná ntsu'u su tye cha' ndu'ni tso'o ycai' Ndyosi lo'o na;

8 na cua ngulaá na ji'i nu cuxi, xqui'ya cha' jua'a ti ndu'ni Ni cha' tso'o lo'o na lo'o ngusñi na cha' ji'i Cristo. Ni si'i sca cña nu ngua'ni ycai' ca na laca bi', sca cha' tso'o nu ngua'ni ycai' Ndyosi cuentya ji'na jua'a ti laca bi'.

9 Ná caca hcui' tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati lacua, cha' si'i cu'ma nu ngua'ni cha' tlyu bi', cha' jua'a ndyaca ji'i ma

juani.

10 Na cua ngüiñá Ni ji'i ca ta'a na, cua ngua'ni stu'ba Ni cha' ji'na lo'o Jesucristo; juani cua nti' Ni cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' cua laca nda Ni cña tso'o nu taca cua'ni sa scaa na nde chalyuu.

Ngua'ni Jesús cha' sca ti ñati laca na

11 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, tyi'u ti' ma ñi'ya ngua ji'i ma tya tsubi' la; xa' lo ñati laca ma tyempo bi', xa' quichi tyijyu' la ngula ma, ná stu'ba tsiya' ti cha' ji'i ma lo'o ngu' judío tya'a na' nu ngua li'. Ndu'ni ngu' judío ji'i ma cha' laca ma ñati nu ná ngulacua Ni ji'i; pana ycai' ngu' judío ni, cua ngulacua Ni ji'i ngu', nacui ngu'. Nu ngulacua ngu' bi' ni, bi' laca sca cuayá' su nsi'yu ngu' judío quiji ngu' qui'yu sñi' ngu'.

12 Ñati nu ndi'i xa' chalyuu laca cu'ma, bi' cha' ná stu'ba cha' ji'i ma lo'o ngu' judío, nu ngu' nu cua ngusubi ycai' Ndyosi ji'i nu ngua sa'ni, cha' caca ngu' bi' ñati ji'i Ni. Ni sca quiya' sa'ni la ná nda Ni cha' lo'o cu'ma ngu' xa' tsu'; ná ntsu'u cha' tso'o nu caca ji'i ma nde loo la, cha' ná jlo ti' ma ni sca cha' ji'i ycai' Ndyosi tsiya' ti chalyuu bi' ca su ndi'i ma. Ná ntsu'u cha' ji'i cu'ma lo'o Cristo tsiya' ti nu ngua tsubi'.

13 Pana juani xa' ña'a cha' ndyaca ji'i ma, tya lo'o ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Jesucristo. Nu ngua sa'ni la, ná nslo ma ji'i ycai' Ndyosi tsiya'

ti; tyijyu' tsa ntucua ycuil' Ndyosi ca su ndi'i ma, ngua ti' ma. Pana juani cacua tsa ntucua ycuil' Ndyosi ji'i ma; cua nguije Ni ji'i ma, xqui'ya cha' ngujui nu Cristo bi' lo crusi.

14 Cristo laca nu ngua'ni cha' ngua ti cha' ji'na lo'o ycuil' Ndyosi, lo'o jua'a ngua'ni Cristo cha' nguaala' cha' ji'i ngu' judío tya'a na' lo'o ngu' xa' tsu' tya'a ma; bi' cha' juani cua ndyaca na sca ti ñati. Sa'ni la cua ntsu'u sca cha' nu ndaca'a ji'na; ndatsaa tsa cha' bi' ji'na cha' ná cua'ni tya'a ngu' judío tya'a na' lo'o xa' ñati tsiya' ti, cha' ná nchca tyaala' cha' ji'i ya lo'o ngu' xa' tsu'.

15 La cui' cha' cusu' nu jlya tsa ti' nu ngu' judío tya'a na' ji'i, bi' laca nu ñilo'o ji'i ya cha' ná ca ti cha', cha' ntsu'u tsa su ndatsaa cha' bi' ji'i ya. Pana cua ngua'ni tye Jesús ji'i cha' cusu' bi', nu lo'o ngujui yu lo crusi; bi' cha' tyucuaa lo ñati na, cua ndyaca na chaca tya ñati juani, xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o ycuil' Ndyosi. Lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' caji ñi'ya caca tyi'i ti ti na lo'o Ni, jua'a lo'o tya'a ñati na.

16 Lo'o jua'a ngua cha' ngua'ni tye Cristo ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya lo'o cu'ma ngu' xa' tsu', nu lo'o ngujui yu lo crusi; juani ngua ti cha' ji'i tyucuaa lo ñati na lo'o ycuil' Ndyosi xqui'ya Cristo, cha' ngua'ni Cristo cha' ndyaca na sca ti ñati.

17 Cua ñaa Cristo ni, nda yu

sca cui' nu tso'o tsa lo'o ngu' tya'a na, cha' ti ti tyi'i na lo'o ycuil' Ndyosi, jua'a lo'o tya'a ñati na; cua nchcui' Cristo lo'o cu'ma ngu' nu ndi'i tyijyu', lo'o jua'a cua nchcui' yu lo'o ngu' judío tya'a na' nu ndi'i cacua ti.

18 Lo'o juani ná ndu'ni cha' masi ngu' judío laca ya, masi xa' ñati laca ma, sca ti lo ñati laca na lo'o lcaa tya'a na xqui'ya Cristo, sca ti Xtyi'i ycuil' Ndyosi ndu'ni cha' tyuloo na ji'i Ni;

19 bi' cha' juani nga'aa tyijyu' ycuil' Ndyosi ji'i cu'ma. Cuentya ji'i ycuil' Ndyosi ni, ná laca ma ñi'ya si laca ma ngu' xta nu ndi'i sca chalyuu tyijyu' nu si'i quichi tyi ma; lcaa chacuayá' nu ntsu'u ji'i ycuil' Ni cua nda ycuil' Ndyosi ji'i ma juani, cha' laca ma ñati ji'i Ni. Stu'ba ntsu'u cha' ji'i ma lo'o lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycuil' Ndyosi xa' quichi, bi' cha' laca ma ñi'ya nti' si stu'ba ti ndi'i ma lo'o ycuil' Ndyosi.

20-21 Lcaa cu'ma nu ngusñi ma cha' ji'i Cristo, cua laca ma tya'a na; sca ti Cristo laca nu ndulo tsa cha' ji'i cuentya ji'na. Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua ndyanu tso'o cha' ji'i ma lo'o ycuil' Ndyosi; xqui'ya Cristo, bi' cha' cua ngujui cña nu cua'ni scaa ma, cha' caca ma cña ji'i Ni, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Ni. Ñi'ya nti' sca ni'i nu tso'o tsa ndya', jua'a nti' ma. Tachaa tsa ntsu'u quiya' ni'i bi', cha' ntsu'u sca quee tlyu nu cui'ya ji'i, nu ta juersa ji'i ni'i bi';

chū' bi' lijya ndya' ña'a tsaca ni'i li'. Nu ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús tya clyo, lo'o jua'a jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni la, ngu' bi' laca nu ngusta suu cha', cha' ngusñi mā cha' jil'i ycu' Ndyosi; pana sca ti Cristo laca nu ndulo la cha' jil'i cuentya jil'i mā.

²² Cua ngua stu'ba cha' jil'i mā lo'o Cristo; bi' cha' juani lo'o cu'mā, lo'o lcaa xa' ñati nu ngusñi cha' jil'i ycu' Ndyosi, stu'ba ti taca ca stu'ba cha' jil'i mā lo'o ycu' Ndyosi. Lo'o li' taca tyi'i ycu' Ndyosi lo'o mā, xqui'ya Xtyi'i ycu' Ni nu cua nda Ni jil'i mā.

3

Tyijyu' ndya'a Pablo, cha' nchcui' yu cha' jil'i Cristo lo'o ngu' xa' tsu'

¹ Xqui'ya cha' nu cua nchcui' ca na', bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o Cristo cuentya jil'i cu'mā. La cui' Pablo laca na'; ntsu'u na' ne' chcuā juani xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' jil'i Jesucristo lo'o ñati, cha' nguxtyucua na' jil'i cu'mā nu si'i ngu' judío laca mā.

² Cua ngua cuayá' ti' mā cha' ycu' Ndyosi laca nu nda cña bi' 'na, cha' xtyucua na' jil'i mā, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'na.

³ Cua ndacha' Ni jna' ñi'ya nu nti' Ni cua'ni Ni nde chalyuu. Masi ná ndacha' Ni jil'i ñati sa'ni la ñi'ya cua'ni Ni nde chalyuu, hasta juani ndacha' Ni cha' bi' jna', la

cui' ti cha' nu cua nscua tya sa'ni nu caca tyempo juani; cua laca nscua na' xi' cha' bi' lo quityi re nu cua caa ti slo cu'mā.

⁴ Lo'o chcui' mā lo quityi re, li' caca cuayá' ti' mā cha' nu nda na' lo'o mā cuentya jil'i cña nu nti' Cristo cua'ni nde chalyuu;

⁵ ni sca ñati ná ngujui ñi'ya caca cuayá' ti' ngu' cha' bi' tyempo nu cua nteje tacui. Pana juani xqui'ya Xtyi'i ycu' Ni cua ngulu'u Ni cha' bi' jil'i ngu' nu laca cña jil'i ycu' Ndyosi, nu ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús tya clyo bi'. La cui' jua'a ngulu'u Ni cha' bi' jil'i ngu' nu tya nda la cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o ñati juani.

⁶ Bilya cuna ñati chalyuu cha' nu ndacha' Ni 'na. Pana ndi'ya ndyu'u cha' bi': Ngu' nu si'i ngu' judío laca ngu' ni, caca ngu' bi' la cui' ñi'ya laca ngu' judío nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu' Ndyosi, nu lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' jil'i Cristo; si xñi ngu' bi' cha' jil'i Jesucristo, lo'o ngu' bi' caca tso'o cresiya jil'i ngu' cuentya jil'i ycu' Ndyosi li'. Caca stu'ba cha' jil'i tyucuaa lo ngu' li', cha' tsa tlyu ti tya'a ngusñi ngu' cha' jil'i Cristo caca ngu'. Lo'o jil'i ngu' nu si'i ngu' judío laca ngu' bi', tyacua lcaa cha' nu cua nacui Ni cha' tyacua jil'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

⁷ Cua nda ycu' Ndyosi cña bi' jna' cha' tsa'a chcui' na' lo'o ñati, masi tyijyu' ntsu'u ngu', xqui'ya cha' tso'o ti nti' ycu' Ndyosi ña'a Ni 'na. Tlyu tsa cña ngua'ni Ni lo'o na' cha'

caca na' cña bi'.

⁸ Ná tso'o la na' tsiya' ti que cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' ji'i ycuí' Ndyosi, tso'o la ngu' bi' que na'; pana nda Ni chacuayá' cha' tsa'a slo ñati nu ndi'i xa' tsu'. Tso'o tsa cña nda Ni 'na, cha' cacha' na' cha' tso'o bi' ji'i ngu', masi tya lyiji tsa cha' tye ca cuayá' ti' ycuí' na' lcaa cha' tso'o nu ndu'ni Cristo lo'o ñati.

⁹ Cua nchcui' Ni lo'o na' lacua. Ycuí' Ndyosi nu ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u chalyuu, nti' Ni cha' culu'u na' cha' bi' ji'i lcaa ñati, cha' li' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya laca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu'. Nu ngua tya sa'ni la, bilya cuna ñati cha' nu ngua ti' ycuí' Ndyosi cua'ni Ni xqui'ya Cristo;

¹⁰ pana juani caca cuayá' ti' lcaa cui'i nu laca loo nde cua, nu lo'o ña'a cui'i bi' ji'i ñati chalyuu nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ji'i Cristo. Lo'o jua'a cui'i nu ngua ti' tyijiloo ji'i ycuí' Ndyosi sa'ni la ni, caca cuayá' ti' cui'i bi' cha' nchca la ji'i ycuí' Ndyosi que cua ña'a ca na nu ngüiñá ycuí' Ni.

¹¹ Ngua'ni Ni cha' tlyu bi', nu lo'o nda Ni ji'i Jesucristo nu Xu'na na ñaa chalyuu, ñi'ya nu ngua ti' Ni cua'ni Ni tya lo'o bilya tya' chalyuu.

¹² Lo'o juani cua ntsu'u chacuayá' ji'na cha' tyu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi xqui'ya la cui' Jesucristo bi'; tyucui tyiquee na taca chcui' na lo'o ycuí' Ndyosi xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Jesucristo Sñi' ycuí' Ni.

Lo'o jua'a nga'aa ntsu'u cha' cutsji na lo'o chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi.

¹³ Bi' cha' juani chcuí' na' lo'o ma cha' ná ca taja ti' ma, cha' ná tya'achu' ma ji'i ycuí' Ndyosi, masi nchcube' na' xi ca su ndi'i na' re cuentya ji'i cu'ma; sca cha' tso'o cuentya ji'i cu'ma laca cha' bi'.

Ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'ay ju'i ñati

¹⁴ Ndyu sti' na' lo'o nchcui' na' lo'o ycuí' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na lacua.

¹⁵ Lcaa na lo'o tya'a na ndyu'u tsa na ji'i ycuí' Ndyosi ni, cha' ngüiñá Ni lcaa lo ñati, masi nde cua, masi nde loyuu chalyuu. Lo'o jua'a nda Ni xtañi lcaa na.

¹⁶ Juani chcuí' na' lo'o ycuí' Ndyosi Sti na cuentya ji'i cu'ma; quiña'a tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i Ni, bi' cha' taca xtyucua Ni ji'i ma. Ndiña na' ji'i Ni cha' ta Ni juersa nu tyanu ne' cresiya ji'i ma, cha' caca tlyu tyiquee ma nu lo'o ta Ni Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyi'i bi' lo'o ma;

¹⁷ ndiña na' ji'i Ni cha' ca cuayá' ti' ma cha' ngua'ni Ni cha' cua ndyanu Xtyi'i ycuí' Jesús ne' cresiya ji'i ma, nu lo'o ngusñi tso'o ma cha' ji'i ycuí' Ndyosi; ndiña na' ji'i Ni cha' tsa cu' ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma, xqui'ya cha' tso'o tsa ngusñi suu cha' bi' ne' cresiya ji'i ma;

¹⁸ ndiña na' ji'i Ni cha' taca ca cuayá' ti' ma ñi'ya nu ndu'ni ycuí' Cristo lo'o na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a

Ni ji'na. Nu ntsu'u tyiquee Cristo ña'a Ni ji'i ñati ni, jy-acua Ni ji'i cua ña'a ca ñati, ta Ni cha' bi' lo'o ngu', masi ñati tlyu laca ngu', masi laca ngu' ñati jua'a ti.

¹⁹ Bi' cha' nti' tsa na' cha' ca cuayá' tso'o ti' ma' cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'na, masi sca cha' tlyu tsa nu ná nchca ca cuayá' tso'o ti' na ji'i laca cha' bi'. Lo'o jua'a nti' na' cha' tyi'i ycu'i Ndyosi lo'o lcaa ma', cha' ná tyu'u tyiquee ma' ji'i xa' la cha' tsiya' ti.

²⁰ Tso'o lacua. Chcui' na cha' tlyu tsa laca ycu'i Ndyosi. Nchca tsa ji'i Ni, hasta nde loo la ndu'ni Ni cuentya ji'i lcaa cha' nu ndijña na ji'i Ni; ná nchca ca cuayá' ti' na ñi'ya ndu'ni Ni lcaa cha' bi'. La cui' ycu'i Ndyosi ndu'ni cña laja na, hasta nde ne' cresiya ji'na, cha' cua'ni Ni cña nu nti' Ni cua'ni Ni lo'o na.

²¹ Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi, lcaa na nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu na ji'i Ni; la cui' ti tlyu tsa laca Ni cuentya ji'i Jesucristo. Jua'a caca ji'i Ni tyucui tyempo nde chalyuu, la cui' ti ná ntsu'u tsá nu tye cha' ji'i Ni tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

4

Sca ti cha' ntsu'u ji'i ca ta'a na nu cua ngusñi na cha' ji'i Cristo

¹ Preso laca na' juani xqui'ya cha' nda na' cha' ji'i nu Xu'na na lo'o ñati. Pana nchcui' na' lo'o ma' cha' tso'o ti' cua'ni ma' lo'o xa' ñati; ñi'ya nu nchcui' cha' ji'i ycu'i

Ndyosi nu ngua tsa'a ma' tya lo'o ngusubi Ni ji'i ma' tya clyo, la cui' jua'a cua'ni ma' lo'o xa' ñati.

² Ná cua'ni tyucuaa ti' ma' lo'o tya'a ñati ma', tso'o ti chcui' ma' lo'o lcaa ngu', talo tyiquee ma' ji'i ngu'; jua'a xtyucua ma' ji'i ngu' cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' chañi cha' ntsu'u tyiquee ma' ña'a ma' ji'i tya'a ñati ma'.

³ Cua'ni cña ti' ma' lacua, lo'o jua'a xtyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i ma', cha' sca ti cha' taca tyu'u tyiquee ma' lo'o ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i ma' lo'o Cristo lcaa tsá. Lo'o jua'a cua'ni stu'ba cha' ji'i ma' lo'o tya'a ma' cha' taca tyi'i tso'o ti ma' lo'o ngu'.

⁴ Lcaa na nu ngusñi na cha' ji'i Cristo, sca ti ñati laca na, sca ti Xtyi'i ycu'i Ndyosi ndi'i lo'o na; ndu' ti' na cha' stu'ba ti tyacua cha' ji'na chalyuu ca nde loo la, bi' cha' cua ngusubi Ni ji'na.

⁵ Sca ti Xu'na na ntsu'u ji'i ca ta'a na, sca ti cha' jlyu ti' na cuentya ji'i Cristo, sca ti cuayá' ntyucuatya na cuentya ji'i Cristo,

⁶ cha' sca ti ycu'i Ndyosi ntsu'u; la cui' Sti lcaa na laca bi', lo'o jua'a la cui' bi' laca loo ji'i lcaa na. Ndu'ni Ni cña laja lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Ni, lo'o jua'a ndi'i Ni lo'o lcaa ñati ji'i Ni.

⁷ Pana cua nda Ni sca cña cha' cua'ni scaa na cuentya ji'i Ni; tsa ña'a juersa nu nda Cristo ji'i scaa na, jua'a taca cua'ni na cña bi'.

⁸ Ndi'ya nscua lo quityi

cusu' bi':

Nu lo'o ngutu'u Ni ndyacuí
Ni ndyaa Ni nde cua,
ndyalo'o Ni ji'í quiña'a
tsa ñati nu ngua preso
nde chalyuu.

Lo'o li' nda tsa Ni tyuu lo cha'
tso'o ji'í ñati chalyuu
nu ngusñi cha' ji'í Ni.

Jua'a nscua lo quityi bi'.

⁹ ¿Ni cha' laca nacui quityi
cha' cua ndyaa Ni nde cua?
Na cua ngua'ya ti'í Ni clyo,
ña'a Ni loyuu chalyuu ca su
ndi'í ñati cuxi tya'a na.

¹⁰ La cui' Jesús nu ngua'ya
nde loyuu ni, bi' laca nu
ndyacuí ndyaa ca su tlyu la,
ca su ntucua ycuí' Ni ca nde
cua. Lo'o juani cua ntsu'u
Xtyi'í ycuí' Jesús tyucui ña'a
loyuu chalyuu, lo'o jua'a
ntsu'u Xtyi'í ycuí' Jesús lcaa
se'í nde cua.

¹¹ Xqui'ya cha' tyuu lo cha'
tso'o nda Jesús lo'o ñati cha-
lyuu, bi' cha' taca cua'ni ñati
cña nu nda Ni ji'í ngu' cha'
cua'ni ngu': clyo cua ngua'alo
Cristo cña ji'í la cui' ñati nu
ngua tsa'a ji'í yu; lo'o jua'a
cua nda Ni cña ji'í ngu' cha'
caca chcuí' ngu' na laca nu
cua cua'ni ti ycuí' Ndyosi cha-
lyuu; lo'o xa' la ñati ji'í Ni
ntsu'u cña ji'í cha' cacha' liñi
ji'í ñati ñi'ya caca clyaá ngu'
ji'í nu cuxi; lo'o jua'a ngua'alo
Ni cña ji'í ñati nu caca loo
ji'í tya'a, cha' caca ngu' bi'
mstru, cha' culu'u ngu' bi'
cha' ji'í ycuí' Ndyosi ji'í tya'a
ngu'.

¹² Jua'a ndu'ni cho'o Ni
ji'na, ñati nu ntsu'u cha' ji'í
lo'o Ni, cha' taca cua'ni na

cña ji'í Ni, cha' tachaa la
tyanu cha' ne' cresiya ji'na
nu tsa tlyu ti ngusñi na cha'
ji'í Cristo.

¹³ Lo'o jua'a lcaa na lo'o
tya'a na, sca ti cuayá' taca xñi
na cha' ji'í Cristo, sca ti cuayá'
taca tyuloo na ji'í Jesús nu sca
ti Sñi' ycuí' Ndyosi. Li' caca
na ñati tyucui tyiquee, taca
caca na ñi'ya nu nti' Cristo
cha' caca na.

¹⁴ Li' nga'aa cua'ni na ñi'ya
ndu'ni nu sube nu lu'ba ti
ncha'a cña ji'í, cha' nu ndijya
ngu'; ni ná ta na chacuayá' co-
jolaqui ngu' ji'na xa' tyucui,
nu lo'o chcuí' ngu' lo'o na cua
ña'a ca cha' nu bilya cuna na
ji'í. Ntsu'u tsa cha' cuiñi nu
nda ñati nu tajua' tsa nchcuí'
lo'o na, ñati nu nti' tsa cha'
tsalo'o ji'na nde tyucui cuxi.

¹⁵ Pana xa' ña'a cua'ni na.
Chcuí' na lo'o ngu' ji'í lcaa
cha' liñi nu ntsu'u ji'í ycuí'
Ndyosi; culu'u na ji'í ngu'
cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a
na ji'í lcaa tya'a ñati na, cha'
nga'a cha' xñi tso'o na lcaa
cha' ji'í Cristo cha' caca stu'ba
cha' ji'na lo'o ycuí' Ni. Nu
Cristo bi' ni, la cui' bi' laca loo
ji'í lcaa tya'a na nu tsa tlyu ti
ngusñi na cha' ji'í Ni;

¹⁶ xqui'ya Cristo, bi' cha'
ndyaca na sca ti ñati cuentya
ji'í ycuí' Ndyosi. Ntsu'u cña
cha' cua'ni sa scaa na lo'o
tya'a na; nga'a cha' cua'a na
ji'í tya'a na cha' ná xñi na
tyucui cuxi, cha' jua'a stu'ba
ti ntsu'u tyiquee na lo'o tya'a
na. Si tso'o ti ndi'í na lo'o
tya'a na, li' tsa tlyu ti xtyucua
na ji'í tya'a na, cha' tachaa la

tyanu cha' jilí Jesús ne' cre-
siya jilí scaa na, xqui'ya cha'
ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na
jilí tya'a na.

*Chalyuu cucui nu ngujui
jilí na xqui'ya Cristo*

17 Chacuayá' jilí ycuí' nu
Xu'na na hcui' na' xi lo'o
cu'ma juani: Nti' tsa na'
culo na' cña jilí cu'ma cha'
nga'aa cua'ni ma ñi'ya nu
ndu'ni ngu' nu ná nslo jilí
ycuí' Ndyosi tsiya' ti; cua ña'a
ca cha' cuxi nu nda'ya hique
ngu', xcui' jua'a ndu'ni ngu'
bi' chalyuu. Sca cha' tonto
tsa ndu'ni ngu' bi',

18 talya tsiya' ti chalyuu nu
ntsu'u jilí ngu' bi'; bi' cha' ná
nchca ca cuayá' ti' ngu' tsiya'
ti. Ná ntsu'u cha' jilí ngu'
bi' lo'o chalyuu cucui nu cua
nda ycuí' Ndyosi jilí na cha'
tyilí tso'o ti na, xqui'ya cha'
ná jlo ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha'
ná ntaja'a ngu' bi' xñi tyiquee
ngu' sca cha' liñi.

19 Nga'aa nchca ca tyuju'u
ti' ngu' bi', bi' cha' quiña'a la
cha' cuxi ndyu'ni ngu', ña'a
cuayá' nda ngu' chacuayá' jilí
cua ña'a ca cha' cuxi cha' caca
bi' loo jilí ngu'. Ná tucui caca
cua'a jilí ngu' bi' lo'o ndu'ni
ngu' cua ña'a ca cha' suba'
lo'o tya'a ngu'.

20 Pana nu cu'ma ni, si' na
ngua tsa'a ma jilí Cristo cha'
cua'ni ma cha' cuxi bi'.

21 Chañi cha' cua ndyuna
ma cha' jilí Cristo, cua ngua
tsa'a tso'o ma cha' liñi jilí
Jesús nu ngulu'u ngu' jilí ma;

22 bi' cha' cua'ni tye ma jilí
cha' cuxi nu ngua'ni ma tya

sa'ni la. Quiña'a tsa cha' ndat-
saa cha' cuxi bi' jilí ma nu
ngua li', ndacui tsa ti' ma jilí
cha' cuxi bi', ña'a cuayá' nu
hcuna' tsiya' ti chalyuu jilí
ma xqui'ya cha' cuxi bi'.

23 Juani nga'a cha' cua'ni
cucui ma jilí lcaa cha' nu
ntsu'u ne' cresiya jilí ma,
jua'a lcaa cha' nu ca'ya hique
ma;

24 nga'a cha' xñi tso'o ma
cha' jilí ycuí' Ndyosi cha' xa'
ña'a cua'ni ma su ndilí ma
chalyuu, cha' taca cua'ni ma
ñi'ya nu nti' ycuí' Ndyosi cha'
cua'ni ma. Bi' cha' xcui' cha'
tso'o cua'ni ma chalyuu, xcui'
cha' lubii cua'ni ma, si chañi
cha' laca ma ñati jilí ycuí'
Ndyosi.

25 Juani nga'aa hcui' ma
cha' cuiñi lo'o tya'a ñati ma
lacua; xcui' cha' liñi hcui'
scaa ma lo'o tya'a ma, cha'
sca ti ñati laca na, sca ti cha'
ntsu'u jilí na lo'o tya'a na.

26 Lo'o ntsu'u quiya' ñasi'
ma xi, cui'ya ma cuentya cha'
ná tyanu qui'ya jilí ma li'; ná
tso'o si caca ñasi' ti' ma tyu-
cui tsa, tsa tyeje tacui ti cha'
cua'ni ma jilí.

27 Ná ta ma tyempo tsiya' ti
jilí nu xña'a cha' caca bi' loo
jilí ma.

28 Cu'ma nu nguaana ma
na nu ntsu'u jilí ñati tya tsubi'
la, nga'a cha' xtyanu ma cña
bi' jilí ma, clyana ma cña tso'o
la nu cua'ni ycuí' ma; tso'o la
si cua'ni ma cña lo'o ya' ycuí'
ma, cha' jua'a caja xi ñi'ya nu
xtyucua ma jilí tya'a ma nu
lyiji tsa jilí.

29 Ná chcuí' mā cha' ti'í lo'o tya'a ñatī mā; clyana mā cha' tso'o nu chcuí' mā lo'o tya'a mā; clyana mā ñi'ya nu caca xtyucua mā jī'ī ngu' cha' tyatī la ti' ngu' jī'ī ycuí' Ndyosi, cha' tyanu sca cha' tso'o ne' cre-siya jī'ī ngu' nu lo'o cuna ngu' cha' nu chcuí' mā.

30 Ná cua'ni mā cha' ca xñi'ī ti' Xtyi'ī ycuí' Ndyosi; nu Xtyi'ī ycuí' Ndyosi ni, ñi'ya laca si cua ngusta Ni cuayá' nu jī'ī ycuí' ca Ni hichu' na, cha' laca na ñatī jī'ī Ni, jua'a laca bi'. Tyanu bi' lo'o na ña'a cuayá' nu tye chalyuu jī'na, ña'a cuayá' nu tyalaa tsā nu cua'ni lyaá Ni jī'na.

31 Cua'ni tye mā jī'ī lcaa cha' su chī' nti' mā ña'a mā jī'ī tya'a ñatī mā lacua; jua'a cha' liye' ti' mā, jua'a cha' ñasi' ti' mā, cua'ni tye mā jī'ī lcaa cha' bi'. Nga'aa xi'ya cui' mā cha' suba' jī'ī tya'a mā, nga'aa chcuí' mā cuentyu jī'ī tya'a mā, nga'aa ntsu'u cha' chcuí' cuxi mā jī'ī tya'a mā tsiya' ti.

32 Xa' ña'a cua'ni mā juani. Xcuí' tso'o ti' cua'ni mā lo'o tya'a ñatī mā, tyu'u tsa cha' clyu ti' jī'ī mā lo'o tya'a mā; cua'ni clyu ti' mā jī'ī qui'ya nu ntsu'u jī'ī ngu', cha' jua'a cua ngua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi jī'na xqui'ya Cristo.

5

Nga'a cha' cua'ni na cha' tso'o lo'o ndi'ī na chalyuu, si laca na sñi' ycuí' Ndyosi

1 Ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni jī'ī mā, xqui'ya cha' laca mā sñi' ycuí' Ni; bi' cha' cua'ni mā cha' caca

mā ñi'ya nu laca ycuí' Ndyosi tsiya' ti.

2 Tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā jī'ī ñatī, cha' la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni jī'na. Nu lo'o ñaa Jesús chalyuu ni, cua ntaja'a Jesús nda yu tyucui ña'a ycuí' ca yu cha' caca sca msta' jī'ī ycuí' Ndyosi cuentya jī'na. Tso'o tsa ngua ti' ycuí' Ndyosi li'.

3 Nu juani cha' laca mā ñatī jī'ī ycuí' Ndyosi, ná tso'o si xcuí' cha' jī'ī nu cuna'a ntsu'u tyiquee mā; ná cua'ni mā cha' suba' lo'o ñatī, ni ná chcuí' mā tsiya' ti jī'ī lcaa cha' bi' lo'o tya'a ñatī mā; ná tyacui ti' mā jī'ī cha' tso'o nu ntsu'u jī'ī ñatī.

4 Nga'aa ntsu'u cha' tyu'u cha' suba' tu'ba mā. La cui' ti ná chcuí' mā cha' tonto, ná chcuí' mā sca cha' nguna' ti lo'o tya'a ñatī mā. Tso'o la si tya mā xlya'be jī'ī ycuí' Ndyosi.

5 Sca cha' chañi tsa laca re: Ñatī nu jua'a xcuí' cha' cuxi ndu'ni ni, ná caja chacuayá' tyaa ngu' bi' ca su ntucua ycuí' Ndyosi lo'o Cristo ca tiya' la, nu lo'o caca Ni loo; ñatī nu xcuí' cha' jī'ī nu cuna'a ntsu'u tyiquee ngu', ñatī nu ndu'ni suba', ñatī nu ndacui ti', ná caja chacuayá' tyaa ngu' bi' ca su ntucua Ni. Nu ndacui ti' na jī'ī sca cha' ni, laca cha' ntsu'u tsa tyiquee na jī'ī cha' bi', ñi'ya lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na jī'ī sca jo'ó.

6 Ná ta mā chacuayá' cha' ñilo'o ngu' jī'ī mā lo'o sca cha' tonto ti. Xqui'ya cha' cuxi bi' ñasi' tsa ycuí' Ndyosi jī'ī ñatī chalyuu nu ná ndaquiya' jī'ī

cha' nu nchcui' Ni; xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' lo'o tye chalyuu.

⁷ Bi' cha' nchcui' na' lo'o mā, cha' ná tyu'u cha' ji'i mā lo'o ñati nu ndu'ni jua'a.

⁸ Nu ngua sa'ni la, talya tsiya' ti chalyuu ji'i mā; pana juani cua ngua xee chalyuu ji'i mā, tya lo'o ngusñi mā cha' ji'i ycui' nu Xu'na na. Ñi'ya ndu'ni ñati nu cua ntsu'u lo xee ji'i Cristo, jua'a nga'a cha' cua'ni mā su ndi'i mā chalyuu juani.

⁹ Na cua ntsu'u nu xee lubii ji'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i mā, bi' laca nu ndu'ni lo'o mā cha' cua'ni mā cha' tso'o; ndu'ni bi' cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i xa' ñati, cha' xcui' cha' liñi chcui' mā.

¹⁰ Clyana mā cua ña'a ca cha' tso'o nu nti' ycui' nu Xu'na na cha' cua'ni mā, lo'o li' cua'ni cha'a mā cha' tso'o bi'.

¹¹ Ná tyu'u cha' ji'i mā lo'o ñati nu xcui' cha' cuijya ti, nu xcui' cha' tonto ti ndu'ni ngu', xqui'ya cha' talya chalyuu nu ntsu'u ji'i ngu'; ta mā sca cuji lo'o ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi ti ndyu'ni ngu'.

¹² Pana ntsu'u cha' cuxi nu ndu'ni ngu' cuaana ti, nu tyuju'u tsa ti' na si chcui' na ji'i cha' bi'.

¹³ Nu lo'o quijeloo cha' ji'i tya'a quichi' tyi ngu' ñi'ya ngua cha' cuxi bi', li' ca cuayá' liñi ti' lcaa ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ni ngu'. Liñi tsa sca cha' nu cua ndu'u lubii.

¹⁴ Bi' cha' ndi'ya nchcui' quityi cusu':

Quee ti' cu'mā, cha' ñi'ya laca

si na laja' mā, si na ngujuii mā, jua'a laca mā xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i mā.

Nga'aa tyu'u cha' ji'i mā lo'o cha' cuxi,

cha' li' taça ta Cristo xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i mā.

Jua'a nscua lo quityi.

¹⁵ Tso'o lacua, culacua tso'o ti' mā ñi'ya nu cua'ni mā laja lo'o ndi'i mā chalyuu; ná cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ñati nu ná nduna tsiya' ti, cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ñati nu nclyacua tso'o ti'.

¹⁶ Clyana mā cha' tso'o nu cua'ni mā laja lo'o ndi'i mā chalyuu, cha' ná tyu'u cha' ji'i mā lo'o cha' cuxi nu ndyu'ni xa' ñati tyempo juani;

¹⁷ ná caca mā tonto lacua, cua'ni cha'a mā lcaa ña'a cha' nu nti' ycui' nu Xu'na na cha' cua'ni mā chalyuu.

¹⁸ Ná ca cu'bi mā; ndu'ni ñu'u tsa nu xña'a ji'i ñati cha' chcuna' chalyuu ji'i ngu', xqui'ya cha' cu'bi ngu'. Xa' ña'a cua'ni mā, cha' xtyucua Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'i mā lo'o cua ña'a ca cña nu cua'ni mā chalyuu.

¹⁹ Cula tu'ba mā lcaa lo jii ji'i ycui' Ndyosi nu lo'o tyu'u ti'i mā lo'o tya'a mā cha' cua'ni tlyu mā ji'i Ni, masi jii salmo nu nscua lo quityi tya sa'ni, masi cua ña'a ca jii nu nchcui' cha' ji'i ycui' Ndyosi nu ca'ya hiquee mā; tyucui tyiquee mā cua'ni tlyu mā ji'i ycui' Ndyosi lo'o jii bi'.

²⁰ Lo'o jua'a cua ña'a ca hora tso'o tya mā xlya'be ji'i

ycui' Ndyosi Sti na chacuayá' jil'i Jesucristo nu Xu'na na; tya mā xlya'be jil'i Ni cuentya jil'i lcaa cha' nu ndyaca jil'i mā, masi tso'o cha' bi', masi ná tso'o cha' bi'.

Nu lo'o tyucuaa ngu' lo'o clyo'o ngu' ngusñi ngu' cha' jil'i ycui' Ndyosi

²¹ Taquiya' tso'o mā jil'i clyo'o mā xqui'ya ycui' Ndyosi.

²² Cu'mā ngu' cuna'a ni, taquiya' mā cha' nu nchcui' clyo'o mā ñi'ya lo'o ndaquiya' na cha' nu nchcui' ycui' nu Xu'na na.

²³ Loo laca sca nu qui'yu jil'i clyo'o yu. La cui' jua'a Cristo laca loo jil'i lcaa ñati nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu jil'i ycui' Ni; Cristo laca nu ndaca'a jil'i lcaa ñati jil'i yu, cha' ná cua'ni ñu'u nu cuxi jil'i ngu' lo'o tya'a ngu'.

²⁴ Cu'mā ngu' cuna'a tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, nga'a cha' cua'ni chi mā loo clyo'o mā; tucua mā lcaa cña nu culo clyo'o mā jil'i mā, ñi'ya nu ndyaca lo'o lcaa ngu' tya'a mā nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu mā jil'i Cristo, ntucua mā cña jil'i Cristo.

²⁵ Nu cu'mā ngu' qui'yu ni, tyu'u tso'o tyiquee mā ña'a mā jil'i clyo'o mā, cha' la cui' jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee Cristo ña'a yu jil'i ñati jil'i yu nde chalyuu; bi' cha' ntaja'a yu ngua'a yu lo crusi xqui'ya ñati nu xñi cha' jil'i yu ca tiya' la.

²⁶ Ngujui yu cha' caja ñi'ya cua'ni lubii yu jil'i ñati nu xñi cha' jil'i yu; ngua ti' Jesús cha'

cuna ngu' lcaa cha' jil'i ycui' yu, cha' taca cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu', cha' ta Ni chalyuu cucui jil'i ngu'. Jua'a ngua'ni Ni cha' sca ti quiya' laca ngu' bi' ñati jil'i Ni. Lo'o li' taca tyucuatya ngu' jil'i ngu' bi' cuentya jil'i Jesús.

²⁷ Ngua ti' Cristo cha' tyil'i ñati jil'i yu ca slo ycui' Ndyosi lo'o tye chalyuu; tlyu tsa cha' tso'o caca nu lo'o tyil'i na ñati jil'i Ni ca slo Ni tsa tlyu ti, nu lo'o lubii tyiquee na, nu lo'o nga'aa ntsu'u qui'ya ji'na, nu ná lo'o yabe' ji'na, nu ná lo'o chaca cha' cuxi, cha' ná talo ycui' Ndyosi ña'a Ni jil'i ni sca cha' cuxi.

²⁸ Cu'mā ngu' qui'yu nu ntsu'u clyo'o mā ni, nga'a cha' cua'ni tyaca'a mā jil'i clyo'o mā, ñi'ya ndu'ni tyaca'a mā jil'i ycui' ca mā. Si tyaca'a clyo'o na ji'na, laca cha' ndu'ni na sca cha' tso'o jil'i ycui' ca na,

²⁹ cha' ni sca na, ni sca quiya' ná nchca cuxi tyiquee na ña'a na jil'i ycui' ca na. Na ndacu tso'o na, na ña'asii tso'o na jil'i ycui' ca na; la cui' jua'a ndu'ni tyaca'a Cristo jil'i ñati jil'i,

³⁰ cha' sca ti taju laca ca ta'a na cuentya jil'i Cristo, cha' ntsu'u cña nu ndu'ni scaa na cuentya jil'i Ni.

³¹ Ndi'ya laca cha' nu nscua lo quityi cusu': "Xtyanu sca nu qui'yu jil'i sti yu jil'i xtya'a yu su ndi'i ngu', cha' tsa tyil'i yu lo'o clyo'o yu; lo'o li' nu tyucuaa ngu' bi' caca ngu' sca ti ñati tsiya' ti cuentya jil'i ycui' Ndyosi", nacui' quityi bi'.

³² Tlyu tsa cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'. Nti' na' cha' cuentya ji'j' Cristo nchcui' quityi bi', lo'o jua'a cuentya ji'j' ca ta'a na nu ndu'ni tlyu na ji'j' Ni tsa tlyu ti, bi' laca cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi lo quityi bi'.

³³ Pana la cui' jua'a nchcui' quityi bi' cuentya ji'j' lcaa cu'ma, cha' cua'ni tyaca'a cu'ma ngu' qui'yu ma ji'j' clyo'o ma ñi'ya nu ndu'ni tyaca'a ma ji'j' ycu' ca ma. La cui' jua'a nga'a cha' cua'ni chi' ngu' cuna'a ma loo clyo'o ma.

6

¹ Cu'ma ngu' cuañi' ni, tucua ma cña nu culo ngu' cusu' ji'j' ma, cha' cua nti' tsa ycu' Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ma jua'a.

² Sca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati' tya clyo, ndi'ya nscua cha' bi': "Cua'ni chi' ma loo sti ma, loo xtya'a ma". Lo'o li' nda ycu' Ndyosi chaca cha' lo'o na si cua'ni na jua'a:

³ "Cha' jua'a caca tso'o tyiquee ma; lo'o li' quiña'a yija talo ma tyi'j' ma chalyuu", nacui' ycu' Ndyosi.

⁴ Cu'ma nu laca ma sti nu sube ni, ná su'ba ñasi' ma ji'j' sñi' ma. Laja lo'o ndyu'ni cu'ú ma ji'j' sñi' ma, tya'ni ngu' xi si chañi cha' cuxi ndyu'ni ngu'; culu'u tso'o ma ji'j' ngu' cha' taca taquiya' ngu' cha' ji'j' ycu' nu Xu'na na.

⁵ Cu'ma ngu' msu nu ngüi'ya ñati' ji'j' ma cha' cua'ni ma cña ji'j' ngu' laja ti, cua'ni ma lcaa cña nu culo xu'na

ma ji'j' ma nde loyuu chalyuu. Cube xi ti' ma ñi'ya nu cua'ni ma cña ji'j' ngu', cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña bi'; cua'ni ma cña bi' ñi'ya laca si cña ji'j' Cristo laca cña nu ndyu'ni ma.

⁶ Cua'ni ma cña ji'j' ngu' lacua; si'i na cua'ni ti ma jua'a cha' tyanu tso'o ma lo'o ngu', nu lo'o ndu' ti ngu' ndyi'ya ngu' cuentya ji'j' ma si ndyu'ni ma cña. Tso'o la si tyi'u ti' ma cha' la cui' msu ji'j' Cristo laca ma, bi' cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma lcaa ña'a cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na.

⁷ Tso'o ti cua'ni ma lcaa cña lacua, tyi'u ti' ma cha' cña ji'j' ycu' nu Xu'na na laca nu ndyu'ni ma, si'i cña ji'j' ñati' chalyuu ti.

⁸ Ná ndu'ni cha' masi msu nu ngüi'ya ti ñati' laca ma, masi msu nu ndi'j' tso'o ti laca ma; cua jlo ti' na cha' ycu' nu Xu'na na tya cha' tso'o ji'j' lcaa ñati' nu ndu'ni cña tso'o cuentya ji'j' Ni.

⁹ Nu cu'ma ngu' xu'na msu bi' ni, la cui' jua'a nga'a cha' cña'asi' tso'o ma ji'j' msu ji'j' ma. Ná xcutsi' ma ji'j' ngu', ni ná cua'ni tyaala ma lo'o ngu' bi'; tyi'u ti' ma cha' sca ti nu Xu'na na laca loo ji'j' cu'ma lo'o ji'j' ngu' bi', lo'o jua'a sca ti cuayá' ndu'ni Ni lo'o cua ña'a ca ñati'.

Ya' xña nu cua'nijo'o ji'j' ngu' nu ngusñi cha' ji'j' Cristo, cha' xuu tya'a ngu' lo'o nu xña'a

¹⁰ Juani ni, cua'ni ma cha' caca nguula ti' tyiquee ma,

cha' stu'ba ti ndu'ni mā cña lo'o ycuí' nu Xu'na na, lo'o jua'a nguula tsa juersa ntsu'u jil'i ycuí' Ni.

11 Lcaa tyempo tyi'u ti' mā lcaa cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o mā, cha' taca cua'a mā jil'i ycuí' ca mā, cha' ná cñilo'o nu xña'a jil'i mā.

12 Si'i na nxuū tya'a na lo'o ñati chalyuu ti, siya' la juersa ntsu'u jil'i ngu' bi'; tya'a cusuū na laca lcaa cui'i cuxi nu ntsu'u nde cua. Nguula tsa nu bi', hasta ngua ti' bi' ty-ijiloo jil'i ycuí' Ndyosi; pana ná ngua jil'i. La cui' laca nu ngua ti' caca xu'na chalyuu, lo'o jua'a ncyo bi' cña jil'i ñati cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' cuxi nde chalyuu juani.

13 Pana cha' nu cua nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na ni, ñi'ya laca ste' sendaru nu ndya'a cusuū, jua'a laca cha' bi'; xcui' chcuā laca ste' sendaru cha' cua'a jil'i ycuí' ca ngu'. Taquiya' mā jil'i cha' bi', xñi tso'o mā jil'i cha' bi' juani; lo'o tyalaa tyempo cuxi bi', li' taca talo mā cha' xuū tya'a mā lo'o nu xña'a, cha' ngusñi mā cha' tso'o bi', masi tya'a cusuū na laca nu xña'a bi'. Si jua'a cua'ni mā, nu lo'o tye cha' cusuū bi', li' tya tyu mā ñi'ya nu ndu ti mā.

14 Bi' cha' cua'ni tajua' mā lacua; ñi'ya lo'o ndyaaca' ne' sendaru lo'o juata cha' xñi ca'a tso'o ste' ngu', jua'a cu'mā, xñi tso'o mā cha' nu nchcui' Ni bi'. Xcui' cha' liñi chcuí' mā, cha' li' taca xuū tya'a mā lo'o nu cuxi. Sca sendaru ni, ndyacu' chcuā lo

tyiquee yu lo'o nde chu' yu, cha' cua'a yu jil'i tyiquee yu. Lo'o jua'a cu'mā, ná taca sta ngu' qui'ya jil'i mā si xcui' cha' liñi ndu'ni mā.

15 Ndyu'u xapatu quiya' sendaru. Lo'o jua'a cu'mā ni, quiñi ti' mā cha' tsa chcuí' mā cha' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o ñati; chcuí' mā cha' taca cua'ni lyaá Ni jil'i ngu' bi' cha' taca cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu'.

16 Lo'o jua'a ndacui sca chcuā cuaja' ya' sendaru; nu lo'o cu tya'a cusuū yu clya nu nga'a quii' lo jil'i yu, li' cua'a yu jil'i ycuí' ca yu lo'o chcuā cuaja' bi'. Jua'a caca jil'i mā si chañi cha' ngusñi mā cha' jil'i ycuí' Ndyosi, taca cua'a mā jil'i ycuí' ca mā lcaa hora cha' ná cua'ni lya' ti' nu cuxi jil'i mā.

17 Smalyu chcuā ntucua hique ngu' sendaru cha' cua'a jil'i hique ngu'. Lo'o jua'a cu'mā, cua ngua'ni lyaá Ni jil'i mā, bi' cha' ntsu'u nu ña'asij jil'i mā li'. Xñi mā lcaa cha' nu nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o mā cha' caja ñi'ya nu chcuí' mā lo'o sca ñati, ñi'ya laca si cua ngusñi mā sca maxtyi cusuū jil'i sendaru.

18 Chcuí' mā lo'o ycuí' Ndyosi nu lo'o nxuū tya'a mā lo'o nu cuxi, cha' jña mā chacuayá' jil'i Ni; lcaa tyempo xtyucua Xtyi'i ycuí' Ndyosi jil'i mā cha' taca chcuí' mā lo'o Ni. Lo'o jua'a chcuí' mā lo'o Ni cuentya jil'i lcaa ñati nu cua ngusñi cha' jil'i Ni. Bi' cha' lacua, tii ti ti' mā chcuí' mā lo'o Ni, cha' ná ca taja ti' mā.

19 La cui' jua'a tso'o si chcu' ma lo'o ycui' Ndyosi Sti na cuentya jna', cha' tya ta la Ni cha' nu chcu' na' lo'o ñati, cha' caca tlyu la tyiquee na' chcu' na' lo'o ñati ña'a cuayá' nu ca cuayá' ti' ngu' cha' taca cua'ni lyaá Cristo ji'i ngu' ya' nu cuxi; sca cha' nu bilya cuna ngu' laca bi'.

20 Cua ngusubi Ni 'na cha' tsa'a tyijyu', cha' ta na' cha' bi' lo'o ñati; bi' cha' laca na' preso juani. Chcu' ma lo'o ycui' Ndyosi cuentya jna' lacua, cha' taca chcu' liñi na' cha' bi' lo'o ñati, ñi'ya nu nga'a cha' chcu' na'.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

21 Cua nda na' ji'i yu Tíquico cha' caa slo ma. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya cha' stu'ba tsa ndu'ni ya cña ji'i ycui' nu Xu'na na lo'o yu. Cacha' lyiji yu ji'i ma lcaa cha' ñi'ya nu ndyaca 'na ca nde, ñi'ya cña nu ndyu'ni na'.

22 Bi' cha' cua nda na' ji'i yu lijya yu slo cu'ma, cha' tso'o la tyanu tyiquee ma lo'o cuna ma ñi'ya nu ndyaca cha' ji'i cuare.

23 Chcu' na' lo'o ycui' Ndyosi Sti na, lo'o jua'a lo'o Jesucristo nu Xu'na na cuentya ji'i cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo; cua'ni Ni cha' ti' tyi'i tyiquee ma, cha' tso'o ti' tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a na, cha' lcaa tyempo jlya ti' ma ji'i ycui' Ndyosi.

24 Lo'o jua'a nti' na' cha' ña'a ti' cua'ni Ni cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma nu ntsu'u tyiquee ma ji'i Jesucristo nu

Xu'na na, cu'ma nu nga'aa nti' tya'achu' ma ji'i Cristo. Chañi cha' jua'a caca cha' bi'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Filipos

¹ Pablo lo'o Timoteo laca cuare. Tyucuaa ya ndyu'ni ya cña ji'i Jesucristo, bi' cha' nscua ya quityi re cha' caa ca slo cu'ma, cha' tya'a ñati ji'i ycu' Ndyosi laca na. Cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, bi' cha' laca na ñati ji'i ycu' Ndyosi. La cui' jua'a lo'o quityi re chcu' ya xi lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo ji'i ña'a taju cu'ma, jua'a chcu' ya xi lo'o xa' la ngu' nu laca cña, nu ntsu'u cha' xtyucua ji'i ma.

² Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nhcui' Pablo lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ngu' Filipos bi'

³ Lcaa quiya' lo'o ndyi'u ti' na' ji'i cu'ma, li' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'; ndya na' xlya'be ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i lcaa ma li'.

⁴ Lo'o nhcui' na' lo'o Ni cuentya ji'i ma, chaa ti ti' na' nhcui' na' lo'o Ni li'.

⁵ Tya lo'o ndyuna ma cha' tso'o ji'i Cristo tya clyo, ña'a ti tsa cu' ti nxyucua ma 'na cha' chcu' na' cha' bi' lo'o xa' la ñati;

⁶ bi' cha' cua jlo ti' na' juani cha' ña'a ti tya cua'ni ycu' Ndyosi cña ne' cresiya ji'i ma, ña'a cuayá' nu tyu'u scua cña bi', nu lo'o tyaa Jesucristo chaca quiya', cha' la cui' ycu' Ni laca nu nguxana ngua'ni cña ne' cresiya ji'i ma tya clyo.

⁷ Tso'o si culacua xi ti' na' jua'a cuentya ji'i cu'ma, xqui'ya cha' lcaa tsá ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma; stu'ba ti ndyaca cha' ji'i cu'ma lo'o na', tso'o tsa ndyu'ni Ni lo'o na cha' ndyu'ni na cña ji'i Jesucristo. Nguxtyucua ma jna' tsubi' lo'o nguta'a na' slo ngu' nu laca loo cha' nxacu' na' cha' ji'i ngu' bi'; nacui' na' ji'i ngu' cha' tso'o tsa laca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o na, lo'o jua'a ndacha' liñi na' ji'i ngu' ñi'ya laca cha' liñi bi'. Lo'o juani tya nxyucua ma 'na, masi ntsu'u na' ne' chcu' xqui'ya cha' nhcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati.

⁸ Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' ñi'ya ntsu'u tyiquee ycu' Jesucristo ña'a Ni ji'i lcaa cu'ma, la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma.

⁹ Ndi'ya laca cha' nu nhcui' na' lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ma: ndijña na' chacuayá' ji'i Ni cha' ña'a ti tso'o la tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma, cha' jua'a taca ca cuayá' la ti' ma lcaa cha', cha' jua'a taca culacua tso'o la ti' ma;

¹⁰ ndijña na' cha' lcaa tyempo taca ca'ya cha' hique ma ñi'ya nu tso'o la cha' cua'ni ma. Jua'a nga'aa

tyaja'a mā cua'ni la mā cha' cuxi, nga'aa tyanu yabe' hichu' mā nu lo'o tyalaa tsa cha' caa Cristo chaca quiya'.

¹¹ Quiña'a tsa cha' tso'o taca cua'ni mā lcaa su ndi'i mā chalyuu xqui'ya Jesucristo, cha' ndyu'ni Cristo cña ne' cresiya ji'i mā; bi' cha' taca cua'ni tlyu mā ji'i ycuil' Ndyosi, taca cua'ni chi mā loo Ni.

Sca ti cha' nti' Pablo nde chalyuu, cha' caca yu cña ji'i Cristo

¹² Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, nti' na' cha' caca cuayá' tso'o ti' mā cha' cua lijya ngañi la cha' tso'o ji'i Jesús laja ngu' quichi re, xqui'ya cha' cuxi nu ndyaca 'na re.

¹³ Nga'a na' ne' chcuā juani, bi' cha' jlo ti' lcaa ñati nu ndi'i ni'i tlyu ji'i gobierno re, cha' cua ngusu'ba ngu' 'na ne' chcuā xqui'ya cha' ndya'a na' lo cña ji'i Cristo; masi lcaa sendaru nu ndi'i ca nde, masi xa' la ñati, cua jlo ti' ngu'.

¹⁴ Lo'o jua'a cua ña'a ca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tsa ndu cua tso'o la jlya ti' ngu' cha' ji'i nu Xu'na na juani, cua tlyu la xi tyiquee ngu' juani; nga'aa ntsii ngu' chcuil' ngu' cha' ji'i ycuil' Ndyosi lo'o xa' ñati, xqui'ya cha' ná ntsii na' lo'o ntsu'u na' ne' chcuā re.

¹⁵ Chañi cha' ntsu'u ñati nu nchcui' cha' ji'i Cristo lo'o tya'a xqui'ya cha' chii ti nti' ñati bi', na cua nti' tsa ñati bi' xuu tya'a lo'o ya; pana tya ntsu'u la xi xa' la ngu' nu

nchcui' cha' bi' xqui'ya cha' tso'o ti tyiquee ngu'.

¹⁶⁻¹⁷ Ntsu'u tsa tyiquee ngu' bi' ña'a ngu' ji'i ycuil' Ndyosi, lo'o jua'a jlo ti' ngu' cha' cua nda Ni cña 'na cha' xacui na' cha' ji'i ñati nu xuu tya'a lo'o na xqui'ya cha' tso'o ji'i Cristo. Nu ñati nu chii nti' ni, si'i na tyucui tyiquee ñati bi' nchcui' ngu' cha' ji'i Cristo; laca cha' cua nti' ngu' tyijiloo ngu' ji'i tya'a ngu'. Lo'o jua'a cua nti' tsa ngu' cha' ta la ngu' cha' ti' 'na laja lo'o ndi'i na' ne' chcuā.

¹⁸ Ná ndube ti' na' ñi'ya ndyu'ni ngu' bi', masi tyucui tyiquee chcuil' ngu' cha' ji'i Cristo lo'o ñati, masi cha' cuiñi ti ntsu'u tyiquee ngu' nu lo'o nchcui' ngu' cha' bi'; pana tso'o tsa nti' na' si ña'a ti tya cañi la cha' ji'i Cristo bi'.

Lo'o jua'a tya caca chaa la ti' na' tyempo nde loo la.

¹⁹ Ndu ti' na' cha' yala ti caca tso'o la cha' jna' re, cha' cua jlo ti' na' ñi'ya ndijña tsa mā ji'i ycuil' Ndyosi cha' tyu'u na' ne' chcuā re, cha' tyu'u na' nde liya'; jlo ti' na' cha' nxyucua tsa la cui' Xtyi'i ycuil' Jesucristo 'na.

²⁰ Ndi'ya nti' na' cua'ni na': nti' tsa na' cha' ná caca tyuju'u ti' na' lo'o chcuil' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati; masi tyempo nu lijya nde loo la, masi tyempo juani, tlyu caca tyiquee na' lo'o chcuil' na' cha' ji'i Jesús. Jua'a nti' na' cua'ni na', cha' ña'a ti cua'ni tlyu na' ji'i Cristo, masi tya lu'ú ti na', masi cua ngujui na'.

²¹ Sca ti cha' nti' na' cua'ni

na' nde chalyuu, cha' caca na' cña jilí Cristo. Tso'o la masi cajaa na', nti' na', cha' li' taca ña'a na' jilí ycuí Ni;

22 pana ná jlo ti' na' na laca nu tso'o la cha' cua'ni na', cha' ná tyiquee' tya taca cua'ni na' tya quiña'a la xi cña jilí nu Xu'na na, si tya tyilí la na' xi chalyuu.

23 Tyucuaa lo cha' nti' na' cha' caca 'na lacua: Nti' tsa na' cha' xtyanu na' jilí chalyuu re, cha' li' taca tyilí na' lo'o Cristo, cha' bi' nu tso'o la nti' na';

24 pana juani ni, ndulo la cha' jilí cu'ma si tya tyilí la na' xi chalyuu.

25 Nda ti' na' cha' jua'a caca 'na, cha' tya tyilí la na' xi chalyuu. Li' taca xtyucua la na' jilí lcaa cu'ma, cha' xñi tso'o la ma' cha' jilí Cristo; jua'a caca chaa la ti' ma' lo'o jlya tso'o ti' ma' jilí Ni.

26 Lo'o caa na' cha' tyilí na' slo ma' chaca quiya', li' tso'o tsa caca tyiquee ma' cuentya jilí Jesucristo xqui'ya na'.

27 Bi' cha' juani, cui'ya ma' cuentya ñi'ya nga'a cha' cua'ni ma' chalyuu cuentya jilí cha' jilí Cristo nu cua ngusñi ma'. Si jua'a ndu'ni ma', li' ná ndu'ni cha' masi caa na' ca quichí tyi ma', masi ná caca caa na'. Ná tyiquee' caja cha' 'na cha' sca ti' cha' ntsu'u tyiquee ma' lo'o tya'a ma', cha' ndalo tsa tyiquee ma' jilí tya'a cusuu ma' ca bi'; ná tyiquee' stu'ba ti cacua ti' ma' lo'o tya'a ma' laja lo'o tyiquee' tsa nchcui' ma' lo'o ngu' cha' xñi ngu' cha' tso'o bi' jilí Cristo.

28 Lo'o ndu'ni ma' jua'a, li' nga'aa ntsu'u cha' cutsii ma' jilí ngu' tya'a cusuu ma', cha' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nscua cha' cuityi ycuí Ndyosi jilí lcaa ñati cuxi. Pana cu'ma ni, cua ngulaá ma' jilí nu cuxi bi'; ycuí Ndyosi ndu'ni cha' taca tyijiloo ma' jilí ñati cuxi bi'.

29 Tso'o tsa laca cha' nda ycuí Ndyosi chacuayá' cha' ngusñi ma' cha' jilí Cristo; pana cua nscua cha' caja xi cha' ti' jilí ma', nu lo'o cua ngusñi ma' cha' jilí Cristo bi'.

30 Stu'ba ti ndyaca cha' jilí cu'ma lo'o na', ti' tsa cña nu cua ngujui ji'na. Pana cua na'a ma' ñi'ya ngua'ni na' cña tya tsubi' la, cha' lye tsa nxuu tya'a na' lo'o nu cuxi; lo'o ña'a ti taca ca cuayá' ti' ma' cha' lye tsa ndyu'ni na' cña juani.

2

Ngua Jesús sca ngu' ti'i lo'o yaa yu chalyuu, cha' tiya' la li' tlyu tsa chacuayá' nda ycuí Ndyosi jilí yu

1 Ná tyiquee' cua nguula la ti' tyiquee ma' juani, xqui'ya cha' cua ngusñi ma' cha' jilí Cristo; cua tso'o la nti' ma' cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jilí ma'. La cui' ti cha' xqui'ya nu Xtyi'li ycuí Ndyosi stu'ba ti ntsu'u cha' jilí ma' lo'o tya'a ma', jua'a lo'o ycuí Ni, ña'a cuayá' nu nchca tya'na ti' ma' ña'a ma' jilí tya'a ma', ña'a cuayá' nu tso'o ntsu'u tyiquee ma' ña'a ma' jilí tya'a ma'.

2 Bi' cha' lacua, si chañi cha' jua'a nti' ma', li' cua'ni ma'

cha' caca tso'o tyiquee na'; jua'a caca nu lo'o ña'a na' cha' stu'ba tsa ntsu'u cha' ji'i ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma, cha' sca ti cha' ncliyacua ti' ma, cha' sca ti cuayá' tso'o ti nti' ma ña'a ma ji'i tya'a ma.

³ Cua'ni ma cha' ná quiña'a cha' tyu'u tyiquee ma lo'o cua'ni ma sca cña; si'i xcui' cha' ji'i ycu' ca ma culacua ti' ma, ni si'i na cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o tya'a ma. Tso'o la si culacua ti' ma cha' tso'o la laca nu xa' la ngu' tya'a ma, pana ná tso'o ycu' ca ma;

⁴ cube la ti' ma ñi'ya caca cha' ca tso'o cha' ji'i xa' la ngu' tya'a ma, si'i xcui' cha' ji'i ycu' ca ma nu nga'a cha' cube ti' ma.

⁵ Tso'o si culacua ti' ma ñi'ya ncliyacua ti' ycu' Jesucristo. Ndi'ya ngua cha' ji'i yu:

⁶ Tyucui tyempo ycu' Ndyosi tsiya' ti laca Jesucristo, ná ntsu'u tyempo nu ná laca yu ycu' Ndyosi; pana lo'o yaa yu lo yuu chalyuu, ná ngulacua ti' Jesús cha' calo'o yu lcaa chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, masi ntsu'u tsa chacuayá' ji'i yu slo Ni nquicha', cha' stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu.

⁷ Pana nguxtyanu yu chacuayá' nu ntsu'u ji'i yu ca slo ycu' Ndyosi Sti yu, cha' tso'o la ngua ti' yu lo'o ngua'ni yu jua'a. Lo'o li' ntaja'a yu ngua yu ñati, cha' caja ñi'ya xtyucua yu ji'na; ñi'ya nclya lcaa ñati, jua'a

ngula yu nde chalyuu, ñati tsiya' ti ngua yu.

⁸ Ngua yu sca ñati ti'i, lo'o jua'a tso'o tsa ndaquiya' yu cña nu cua nda ycu' Ndyosi Sti yu ji'i yu; ngujuii yu, hasta ngujuii yu lo crusi, masi jua'a ndujuii ngu' ji'i ngu' nu xña'a tsa nu ngua li'.

⁹ Bi' cha' juani cua ndyaa lo'o Ni ji'i yu cha' stu'ba ti tyi'i yu ca su tlyu la ca su ntucua ycu' Ni; juani tlyu tsa chacuayá' cua nda Ni ji'i Jesús. Tyucui ña'a chalyuu nga'aa ntsu'u la xa' chacuayá' nu tlyu la,

¹⁰ cha' jua'a tyu sti' lcaa na lu'ú nde loo Jesús, masi ñati, masi cui'i. Ná ntsu'u su tye cha' cua'ni chi' ngu' loo yu xqui'ya chacuayá' nu cua nda Ni ji'i yu, masi nu ndi' ca nde cua, masi nu ndi' nde lo yuu chalyuu, masi ngu' nu cua nguatsi', lo'o jyo'o bi' cua'ni chi' ngu' loo yu.

¹¹ Cui' tsa hcui' lcaa ñati cha' Jesucristo laca Xu'na lcaa ca chalyuu, jua'a tso'o tsa cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi Sti na.

Ñi'ya nu ntyiji'i xee cui' nde talya, jua'a cua'ni na lo'o ndi' na chalyuu

¹² Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, cua ndaquiya' tsa ma ji'i cha' nu nchcui' na' lcaa tsa lo'o nguti'i na' lo'o ma; ña'a ti tya ndulo tsa cha' ji'i ma cha' taquiya' la ma ji'i cha' nu nchcui' na', masi tyijyu' tsa nga'a na' ca su ndi' ma juani. Ña'a ti cua'ni cña ti'

mā cha' caca lyiji lcaa cha' nu ngua ti' ycu' Ndyosi cua'ni Ni ne' cresiya jil'i mā lo'o ngua'ni lyaá Jesucristo jil'i mā. Xti ti cha' tyu'u tyiquee mā cuentya jil'i ycu' mā, pana cube la ti' mā jil'i ycu' Ndyosi.

13 Tyi'u ti' mā cha' lcaa tsā ndu'ni ycu' Ndyosi cña laja ne' cresiya jil'i mā, cha' taca cua'ni mā cña jil'i Ni; jua'a ndu'ni Ni cha' tyaja'a mā cua'ni mā lcaa ña'a nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni mā.

14 Lcaa lo cña nu cua'ni mā ni, ná caca chii nti' mā ña'a mā jil'i ngu' lo'o ndyu'ni mā cña bi', ná xlyú mā cha' hichu' ngu',

15 cha' ná caca ñacui ngu' cha' ntsu'u qui'ya jil'i mā li', lo'o jua'a ná caja su lyiji cua'ni mā sca cha' li'. Tso'o la si caca cuayá' ti' ngu' cha' chañi cha' laca mā sñi' ycu' Ndyosi tyucui tyiquee mā, masi xcui' ndi'i ti mā chalyuu laja ñati cuxi, laja ñati nu chii nti' ngu' ña'a jil'i tya'a ngu'. Xqui'ya cu'mā nga'a cha' cañi cha' jil'i Jesús lcaa su ndi'i ñati bi'; ñi'ya nu ntyiji'i xee cui nde talya, jua'a caca mā xee nde chalyuu,

16 nu lo'o ta mā cha' lo'o ngu', si hcui' mā cha' tso'o jil'i Cristo nu taca ta chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu'. Si jua'a cua'ni mā, tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' jil'i mā lo'o tyalaa tsā nu cua'ni cuayá' Cristo jil'i lcaa ñati. Li' taca ca cuayá' ti' na' cha' tso'o ti ngutu'u scua cña bi' 'na, si'i na nguliji yu'u cña bi' jua'a ti.

17-18 Jlo ti' na' cha' si'i

cha' xca ti laca nu ngua'ni mā lo'o ngusñi mā cha' jil'i ycu' Ndyosi; quiña'a tsa na nguxtyanu mā, tyuu quiya' cua nda mā tyucui ña'a mā cha' caca mā cña jil'i Cristo, xqui'ya cha' cua ngusñi mā cha' jil'i Ni. Lo'o juani lo'o na' ni, cujuui ngu' 'na, nti' na'; hcuna' chalyuu 'na jua'a ti cuentya jil'i cu'mā. Pana ná ntsii na'; masi jua'a caca 'na, chaa tsa ti' na' ndi'ii. Lo'o jua'a nti' na' cha' ca chaa ti' cu'mā, cha' stu'ba ti ca chaa ti' na' lo'o cu'mā.

Nhcui' Pablo cha' jil'i Timoteo lo'o jil'i Epafrodito

19 Chacuayá' jil'i Jesús nu Xu'na na, ná tyiquee' ta na' jil'i yu Timoteo cha' tsa yu ca su ndi'i mā yala ti, cha' quije xi cha' 'na ñi'ya nu ndi'i ca mā; tso'o tsa caca tyiquee na' lo'o cuna na' cha' bi'.

20 Sca ti yu bi' laca nu chañi cha' stu'ba ti nti' yu lo'o na', nu chañi cha' ntsu'u tyiquee yu ña'a yu jil'i cu'mā;

21 ná ndi'i xa' la ngu' tya'a na ca nde nu ndube ti' ñi'ya ndyaca cña jil'i Jesucristo ca su ndi'i mā, xcui' na ntsu'u la tyiquee ngu' jil'i cña jil'i ycu' ca ngu'.

22 Lo'o cu'mā, cua jlo ti' mā cha' lubii tsa cña nu ndyu'ni yu Timoteo bi'. Stu'ba ti ndyu'ni yu cña lo'o na' ñi'ya nti' si cua laca yu sñi' na', stu'ba ti ndya'a ya nhcui' ya cha' tso'o jil'i Jesús lo'o xa' ñati.

23 Lo'o tye caca cuayá' jna', li' ta na' jil'i yu cha' hora ti tsa yu ca su ndi'i mā,

²⁴ masi nda ti' na' cha' lo'o ycuil' na' taca caa na' yala ti ca su ndi'i ma chacuaya' ji'i ycuil' nu Xu'na na.

²⁵ Lo'o jua'a ndu'ni tsa cha' caa chaca yu ca slo ma, nti' na'; Epafrodito laca yu bi'. La cui' yu tya'a ndya'a ya cña laca yu, lo'o jua'a ngula tsa cña ngua'ni yu lo'o ya lo'o nguxacui ya cha' ji'i ngu' cuxi. La cui' yu bi' laca nu nda ma yaa ca slo na' tya tsubi' la, cha' xtyucua yu 'na lo'o na laca nu lyiji xi 'na cha' tyiji yu'u 'na chalyuu.

²⁶ Tiji' tsa ti' yu ji'i cu'ma, bi' cha' nti' yu caa na'a yu ji'i ma chaca quiya'; ngulacua tsa ti' yu lo'o ngujui cha' ji'i yu cha' cua ndyuna ma cha' quicha tsa yu.

²⁷ Chañi tsa cha' quicha tsa yu nu ngua li', cua cajaa ti yu ngua; pana ycuil' Ndyosi ngua'ni tya'na ti' Ni ji'i yu. La cui' jua'a ngua tya'na ti' Ni ña'a Ni 'na, cha' cua laca ngujui tsa cha' xñi'i ti' 'na ca nde; lo'o li' lye la ngua xñi'i ti' na' si cua ngujui yu, pana ndyaca tso'o yu li'.

²⁸ Bi' cha' tso'o tsa nti' na' juani si yala ti caa yu ca slo cu'ma, cha' lo'o cu'ma caca chaa tsa ti' ma, nu lo'o ña'a ma ji'i yu chaca quiya'. Nga'aa culacua tsa ti' na' cuentya ji'i cu'ma li'.

²⁹ Caca chaa ti' ma lo'o yu lacua; tso'o tsa chcuil' ma lo'o yu lo'o tyalaa yu ca slo ma, cha' laca yu tya'a ngusni ma cha' ji'i nu Xu'na na. Lo'o jua'a cua'ni chi ma loo cua ña'a ca ñati nu cua'ni ñi'ya nu

ngua'ni yu bi';

³⁰ ná ndyutsii yu, masi cua cajaa ti yu laja lo'o nguxyucua yu ji'i ya lo'o cña ji'i Cristo re tya tsubi'. Masi ná ngua caa cu'ma ca nde, pana cua nda ma ji'i ycuil' yu lijya yu cha' cua'ni yu la cui' cña nu ná ngua cua'ni cu'ma, nu nxtyucua tsa ji'i ya li'.

3

Ñi'ya nu chañi ca cha' ca ti qui'ya nu ntsu'u ji'na cuentya ji'i ycuil' Ndyosi

¹ Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús, juani cua nti' tsa na' cha' ca chaa ti' ma xqui'ya ycuil' nu Xu'na na. Ná ndu'ni cha' 'na, masi tya chaca quiya' chcuil' na' la cui' tya'a cha' nu nguscua na' tya clyo; ná tyiquee' xtyucua na' xi ji'i ma, si chcuil' na' chaca quiya'.

² Tii ti ti' ma, cui'ya tso'o ma cuentya ji'i nu ngu' cuxi bi', cha' ñi'ya ndu'ni xne' taja, jua'a ndyu'ni ngu' bi'. Xqui'ya cha' cusu' nu jlya tsa ti' ngu' bi' ji'i, bi' cha' ndatsaa ngu' ji'i xa' ñati cha' xi'yu ngu' quiji ngu', masi sca cña nu cua'ni ñu'u ji'i ngu' laca; si'i sca cha' tso'o laca bi'.

³ Pana nu na ni, chañi laca cha' ngulacua ycuil' Ndyosi ji'na, masi xa' ña'a nchcuil' nu ngu' bi'. Cua ndu'ni tlyu na ji'i ycuil' Ndyosi xqui'ya Xtyi'i ycuil' Ni; chaa tsa ti' na ndi'i na chalyuu nu lo'o cua ngujui chalyuu ji'na xqui'ya Jesucristo, cha' nga'aa jlya ti' na ji'i sca cha' nu ndatsaa ñati

chalyuu ji'na cha' cua'ni na ji'i.

⁴ Lo'o na', jlya tsa ti' na' ji'i nu cha' cusu' bi'. Tya tsubi' la ni, ná nnyacua xa' la ñati 'na, lye la ndaquiya' na' lcaa cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a ya.

⁵ Cua snu' ti tsa ntsu'u na' lo'o ngusi'yu ngu' quiji na' cha' ngulacua ngu' 'na; ngu' judío laca na' tya lo'o ngula na', tañi ngu' hebreo laca tañi na'. Jua'a la cui' tya'a ñati ji'i ngu' Benjamín ngua ngu' cusu' 'na. Ngu' fariseo laca na', bi' cha' ndaquiya' tsa na' lcaa ca cña nu ntsu'u cha' cua'ni ya cuentya ji'i cha' cusu' ji'i ngu' judío;

⁶ cha' jlya tsa ti' na' ji'i nu cha' cusu' bi', bi' cha' nguxcube' tsa na' ji'i lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo, lya' tsa ti' na' ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a ná ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu' judío cuentya ji'i cha' cusu' bi', cha' cua ndaquiya' tsa na' lcaa nu cha' cusu' bi'; tya sa'ni cua ngua lubii cresiya jna', si chañi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi jua'a ti.

⁷ Sa'ni la ngua ti' na' cha' tso'o tsa ñati laca na' xqui'ya cha' cusu' bi', pana juani nga'aa ncyacua ti' na' ji'i cha' bi' xqui'ya Cristo.

⁸ Lo'o jua'a, masi tucuna' na' lcaa cha' nu ndiya tsa ti' na' nde chalyuu, ná cube ti' na'; tlyu la tsiya' ti laca cha' tso'o nu cua ngujui 'na juani, laja lo'o ndyuloo na' ji'i Jesucristo nu Xu'na na'. Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua

nguxtyanu na' ji'i lcaa cha' cusu' bi'; nga'aa tso'o cha' cusu' bi' tsiya' ti, nti' na', hasta xcuaa na' ji'i, nti' na'. Tsa bi' ti cha' nti' na', cha' xñi tso'o na' cha' ji'i Cristo,

⁹ cha' stu'ba ti tyu'u tyiquee na' lo'o Ni. Ná ngüityi ycu'i' Ndyosi qui'ya 'na nu lo'o ndaquiya' tsa na' ji'i nu cha' cusu' bi'; laca cha' cua ngüityi ycu'i' Ni qui'ya 'na lo'o jlya ti ti' na' ji'i cña nu ngua'ni Cristo, tsa bi' ti cha'. Bi' cha' ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya jna'.

¹⁰ Lo'o juani ni, tsa bi' ti cha' nti' na', cha' tyuloo lyiji na' ji'i Cristo, cha' ca tii na' cha' tya ndyu'ni ycu'i' Ndyosi cña lo'o na' lo'o la cui' tya'a juersa nu cua ntsu'u ji'i Ni lo'o ngua'ni Ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Ná ndu'ni cha' masi jua'a chcube' na' ñi'ya nu cua nchcube' ycu'i' Jesús, masi hcuna' chalyuu 'na tsiya' ti ñi'ya lo'o cua ngujui ycu'i' Cristo lo crusi.

¹¹ Lo'o juani ndu' ti' na' cha' caja chaca chalyuu 'na tiya' la, sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye, masi cua ngujui na'.

Cua'ni cña ti' na cha' jyacua na ji'i cha' tlyu nu caja ji'na nde loo la

¹² Ná nacui na' cha' cua ndye ngua tso'o cresiya jna' cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi sca ti quiya', lo'o juani nga'aa ntsu'u qui'ya 'na; ná ni na' jua'a. Na cua laca nacui Jesucristo cha' laca na' ñati ji'i ycu'i' Ni, bi' cha' lye tsa

ndyu'ni cña ti' na' cha' ca tso'o lyiji cresiya 'na.

13 Cu'mā ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua jlo ti' na' cha' tya lyiji caca jua'a lo'o na'. Tsa bi' ti cha' ndulo tsa cuentya 'na, cha' cua'ni yala na' juani cha' jyacua na' ji'i cha' tlyu nu cua lijya nde loo la, cha' ca tso'o lyiji cresiya 'na lo'o ycu' Ndyosi, masi nga'aa tyi'u ti' na' lcaa ña'a cha' nu ngua 'na nu ngua tya sa'ni la.

14 Bi' cha' lacua, liñi tyucuij nxñi na' cha' jyacua na' ji'i nu cha' tlyu bi', cha' bi' laca nu cua ngua'ni cho'o ycu' Ndyosi cuentya ji'na ca su ntucua ycu' Ni. Taca caja cha' bi' ji'na ca li', xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo.

15 Tso'o tsa si la cui' jua'a culacua ti' ca ta'a na nu cua ngusñi tso'o na cha' ji'i Jesús; ycu' Ndyosi laca nu culu'u liñi la ji'i mā li', si ntsu'u ngu' tya'a mā nu nclyacua ti' xi xa' la cha'.

16 Tso'o lacua, tya cua'ni la na la cui' tya'a cha', ñi'ya nu ngua cuayá' tso'o ti' na tya clyo.

17 Cu'mā ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tso'o si cua'ni mā tsa ña'a cha' nu cua na'a mā 'na cha' ndu'ni na'. La cui' jua'a cui'ya tso'o mā cuentya ñi'ya nu ndyu'ni xa' la ngu' tya'a na, nu ndu'ni ñi'ya nu ndu'ni ti cuare, cha' jua'a cua'ni mā.

18 Cua tyuu tsa quiya' cua nda ya la cui' cha' re lo'o cu'mā, lo'o juani chcu'

na' chaca quiya' lo'o mā, masi xñi'i tsa ti' na' chcu' na' ndi'ya: Ntsu'u tsa ngu' tya'a cusuu Cristo, masi cua ngujui yu lo crusi cuentya ji'i ngu'; tya'a cusuu Cristo laca ngu' bi', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ngu' lcaa se'i su ndya'a ngu'.

19 Nga'a cha' tyaa ngu' bi' ca chalyuu talya nu lo'o cajaa ngu', xqui'ya cha' sca ndyosi cuiñi ntsu'u ji'i ngu' bi'; cua ña'a ca na nu ndacui tsa ti' ngu' ji'i cha' caja ji'i ngu' nde chalyuu, bi' laca ndyosi ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a tyixi tsa ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', masi nga'a cha' ca tyuju'u tsa ti' ngu'; xcui' ntsu'u tyiquee ngu' ji'i cua ña'a ca na nu ntsu'u nde chalyuu.

20 Pana nu na ni, ca su ntucua ycu' Ndyosi tsiya' ti, ca ndacua ntsu'u quich'i tyi na nu chañi ca. Lo'o juani chaa tsa ti' na ntajaty na ji'i Jesucristo nu Xu'na na, ni jacua' tyu'u Ni nde cua su ntsu'u quich'i nu ca tyi na, cha' caqui'ya Ni ji'na nde chalyuu, cha' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'na.

21 Xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a na li', cha' caca na ñi'ya laca ycu' Ni. Quicha ti ti' tyucui ña'a na juani, pana ycu' Ndyosi ni, tso'o tsa ña'a tyucui ña'a Ni; la cui' jua'a caca tyucui ña'a na nde loo la li'. Taca ji'i Ni culo Ni cña ji'i lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a taca ji'i Ni xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a na tsiya' ti.

4

Lcaa tsá caca chaa ti' na xqui'ya ycuí' nu Xu'na na

1 Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, tyaca'a tsa cu'mā 'na; ñati nu cua nda ycuí' Ndyosi jna' laca cu'mā, xqui'ya cha' ndyu'ni na' cña jil'i Ni. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' xqui'ya cu'mā, lo'o jua'a xñi'i xi ti' na' lo'o ná ndi'i na' ca slo cu'mā. Nga'a cha' cua'ni mā cha' tyanu tso'o cha' jil'i ycuí' nu Xu'na na ne' cresiya jil'i mā.

2 Lo'o cu'mā ma' Evodia lo'o ma' Síntique ni, cui'ya mā cha' clyu ti' 'na, cua'ni mā cha' stu'ba ti tyu'u tyiquee mā lo'o tya'a mā. Ngu' tya'a na laca mā xqui'ya nu Xu'na na, bi' cha' cua'ni mā cha' cati cha' cusu nu ntsu'u jil'i mā lo'o tya'a mā.

3 Lo'o nu'u nu tso'o tsa tya'a ndya'a na cña, cua nti' na' cha' xtyucua nu'u jil'i tyucuaa ma' cusu' bi', cha' taca ca tso'o tyiquee ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Tyucuaa ma' cusu' bi' cua ngua'ni tsa ngu' cña cha' cañi la cha' tso'o jil'i Jesús nquicha'; stu'ba ti ngua'ni ngu' bi' cña lo'o na', lo'o Clemente, lo'o xa' la ngu' tya'a ndya'a ya cña. Cua nscua xtañi lcaa ngu' bi' lo quityi jil'i ycuí' Ndyosi, nu nscua xtañi ñati nu caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i.

4 Nti' na' cha' lcaa tsá caca chaa ti' mā xqui'ya ycuí' nu Xu'na na; masi tucua quiya' chcuí' na' cha' bi' lo'o mā. Nti' na' cha' caca chaa ti' mā.

5 Xcuí' cua'ni tya'na tsa ti' mā lo'o lcaa ñati, cha' ca cuayá' ti' ñati cha' jua'a ndu'ni mā. Cua ngulala ti caa ycuí' nu Xu'na na chaca quiya'.

6 Ni sca cha' ná culacua tsa ti' mā jil'i, pana jña mā cha' jil'i ycuí' Ndyosi cuentya jil'i cua ña'a ca cha' nu tyacua xi jil'i mā. Lo'o jua'a ta mā xlya'be jil'i ycuí' Ndyosi cha' jua'a ndyaca cha' jil'i mā, nu lo'o chcuí' mā lo'o ycuí' Ni.

7 Lo'o li' cua'ni Ni cha' ti ti tyil'i tyiquee mā, masi ná caca cuayá' ti' ñati chalyuu ni cha' laca mā jua'a. Nga'aa ca'ya cha' cuxi hique mā li', nga'aa caca cuxi cresiya jil'i mā li', xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' jil'i mā lo'o Jesucristo.

Tyu'u tyiquee na jil'i cua ña'a ca cha' nu tso'o laca

8 Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, ndi'ya ti culacua ti' mā tyucui tyempo nu ndi'i mā chalyuu: Cua ña'a ca cha' nu chañi tsa cha' jua'a laca, bi' laca nu nga'a cha' tyu'u tyiquee mā jil'i; jua'a lcaa cha' nu cua'ni ch'i ngu' loo, lcaa cha' nu liñi ca, lcaa cha' su lubii ntsu'u tyiquee na, lcaa cha' nu tso'o tsa ña'a, lcaa cha' nu tso'o tsa nti' ngu' ña'a ngu' jil'i, masi lcaa cha' tso'o bi', nu jua'a tso'o tsa nchcuí' ngu' jil'i, bi' laca nu nga'a cha' tyu'u tyiquee mā jil'i.

9 Cua'ni mā cha' tyi'u ti' mā jil'i lcaa cha' nu cua ngua tsa'a mā 'na, masi sca cha' nu cua ndyuna mā tya lo'o nda na' cha' lo'o mā, masi sca cha'

nu cua na'a mā cha' ndyu'ni na'; bi' laca cha' nu nga'a cha' cua'ni mā, lo'o li' cua'ni ycu' Ndyosi cha' ti ti tyi'i tyiquee mā.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Pablo cha' cua yaa lo'o ngu' msta cha' xtyucua ji'i

¹⁰ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' lo'o na'a na' cha' cua ndyalaa msta nu nda cu'ma lijya slo na'. Tso'o nti' na' cha' cua ndyi'u ti' mā 'na chaca quiya', lo'o jua'a tso'o tsa nti' na' cha' cua nda mā msta bi' 'na xqui'ya ycu' nu Xu'na na. Jlo ti' na' cha' si'i na ngujlyaa ti' mā 'na, laca cha' nga'aa ngujui ñi'ya nu xtyucua mā 'na tya tsubi' la.

¹¹ Ná nacui na' cha' lyiji tsa cha' tso'o 'na, cha' tso'o tsa ndyaala' ti' na' lo'o na laca nu ndyiji ti xi 'na.

¹² Ntsu'u quiya' lyiji tsa cha' 'na, lo'o jua'a ntsu'u quiya' quiña'a tsa cha' tso'o ndyiji 'na; jua'a ti ngui'i na', cha' cua ngui'i na' cha' tyaala' ti' na' lcaa su tya'a na' lo cña re. Ná ndu'ni cha' masi tso'o tsa ndyiji na cacu, masi ntyute' ti na'; masi quiña'a tsa na ntsu'u 'na, masi xti ti cha', ná ndulo cha' bi' 'na.

¹³ Cua nda ycu' Cristo juersa 'na cha' talo na' ji'i cua ña'a ca cha', na laca nu tyacua ti xi 'na.

¹⁴ Masi jua'a, tso'o tsa nti' na' cha' cua nguxtyucua mā 'na laja lo'o ndyacia cha' cuxi 'na ca nde.

¹⁵ Cu'ma ngu' Filipos, cua jlo ti' mā ñi'ya ngua lo'o ngutu'u na' nde loyuu su

cuentya Macedonia, ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ngu' bi'; li' sca ti taju cu'ma nu ndyu'ni tlyu mā ji'i ycu' Ndyosi ca jua, cua ndya mā msta cha' caca sca xlya'be 'na, xqui'ya cha' tso'o tsa ngua tsa'a mā cha' ji'i Jesús laja lo'o nguti'i na' lo'o mā.

¹⁶ Lo'o jua'a tyuu quiya' cua nda mā sca xlya'be 'na nu lo'o nguliji xi cha' tyiji yu'u 'na ca quich'i Tesalónica.

¹⁷ Ni si'i cha' caja sca cha' xlya'be ti 'na nclyacua ti' na', tso'o la nti' na' si tyanu tso'o cha' ji'i ycu' Ndyosi ne' cre-siya ji'i mā.

¹⁸ Ndi'ya xacui na' cha' ji'i mā juani: Cua quiña'a tsa na nda mā 'na, bi' cha' cua nti' tsa na' tya na' tsa xlya'be ji'i mā; nga'aa ntsu'u chaca na nu lyiji 'na tsiya' ti juani, tya lo'o yaa yu Epafrodito, yalo'o yu lcaa cha' tso'o nu cua nda mā 'na. Ñi'ya laca sca msta nu ndiya tsa ti' ycu' Ndyosi ji'i, cha' tyixi tsa xtyi'i nda bi' nu ndacui lcaa ti se'i, jua'a laca cha' tso'o nu nda mā 'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

¹⁹ Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i ycu' Ni, bi' cha' ta Ni lcaa na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'i mā chalyuu; cua jlo ti' na' cha' jua'a ndu'ni ycu' nu Xu'na na' lo'o ñati xqui'ya Jesucristo.

²⁰ Tso'o si tyucui tyempo cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi Sti na lacua. Jua'a caca tu'ni.

Ngusalya' yu lo'o ngu'

²¹ Chacuayá' jì'ì Jesucristo nda na' xlyo ni'ì jì'ì lcaa tya'a mā, ñatì jì'ì ycuì' Ndyosi ca-jua; la cui' jua'ā nti' lcaa ngu' tya'a ndya'ā ya ca nde.

²² Lo'o lcaa ngu' nu ngusñi cha' jì'ì ycuì' Ndyosi ca quichì re, jua'ā ngu' nu ndi'ì ndyu'ni cña ca ni'ì tlyu cuentya jì'ì nu xu'na tlyu nu laca emperador, cua nti' tsa ngu' chcuicha' ngu' jì'ì mā.

²³ Cua nti' tsa na' cha' ña'ā ti tya cua'ni la Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o mā tyucui tyempo nu lijyā nde loo la. Jua'ā caca tu'ni.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Colosas

1 Pablo laca na' nu nscua na' quityi re. Ycui' Ndyosi ngulo cña 'na, bi' cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' xa' quichi ca tyijyu' la. Stu'ba ti ndi'i na' ca nde lo'o yu Timoteo tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo.

2 Nda na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma ca quichi Colosas jua, cu'ma ngu' nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi, cu'ma nu laca ma ngu' tya'a na xqui'ya cha' cua ngusñi tso'o ma cha' ji'i Cristo.

Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma, ca su ndi'i ma ca jua.

Nhcui' Pablo lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i ngu' bi'

3 Nu lo'o nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na cuentya ji'i cu'ma, lu'ba ti ndya ya xlya'be ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya cu'ma.

4 Cua ngujui cha' ji'i ya cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a nacui ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i lcaa ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycui' Ndyosi.

5 Tya clyo lo'o ndyuna ma cha' tso'o bi', cha' nu nchcui' ji'i ycui' Ndyosi nu chañi ca, li' ngua cuayá' ti' ma cha' tya ntsu'u chaca cha' nu cua tlyu la nu nga'a cha' tyacua ji'na tyempo nde loo la lo'o tyalaa na ca su ntucua ycui' Ndyosi. Ca bi' ntsu'u co'o cha' bi' cuentya ji'i ma; bi' laca cha' nu tyacua ji'i ma ca tiya' la xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Cristo, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la tya'a ñati ma.

6 Cua lijya ngañi la cha' tso'o ji'i Jesús bi' tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a lijya ndyaca tso'o la cresiya ji'i ñati macala su nduna ngu' cha' bi'. La cui' jua'a ndyaca tya lo'o ndyuna ma cha' bi' tya clyo; tya li' cua ndyuna ma cha' ndu'ni tsa ycui' Ndyosi cha' xlya'be lo'o ñati, li' ngua cuayá' ti' ma cha' chañi tsa laca cha' bi'.

7 Cua ngujui cha' bi' ji'i ma lo'o ngulu'u yu Epafras ji'i ma; tso'o tsa tya'a ndya'a ya cña laca yu bi'. Jlo ti' ya cha' tso'o tsa nchcui' yu cha' ji'i Cristo lo'o ngu' lcaa su ndya'a yu cuentya ji'i ya.

8 La cui' yu bi' laca nu nacui ji'i ya cha' ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la ñati.

9 Bi' cha' juani lu'ba ti nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i cu'ma; tya lo'o ngujui cha' ji'i ya cha' cua ngusñi ma cha' bi', ndijña ya cha' ji'i ycui' Ndyosi cha' ta Ni chacuayá' cha' caca cuayá'

lyiji ti' mā lcaa cha' ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni mā, cha' jua'a taca culacua tso'o ti' mā, taca ca'ya cha' tso'o hique mā xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi li'.

¹⁰ Lo'o li' lcaa tsā lo'o ndya'a mā chalyuu taca cua'ni mā cña, cua ña'a ca cña nu nti' ycu'i' Ndyosi cha' cua'ni mā; taca cua'ni mā lcaa lo cña tso'o cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi li', lo'o jua'a taca ca cuayá' la ti' mā ñi'ya ndyu'u lcaa cha' ji'i Ni.

¹¹ Nguula tsa cña ndu'ni ycu'i' Ndyosi ca su tlyu ca su ntucua ycu'i' Ni; bi' cha' cua ndijña na' ji'i Ni cha' ta Ni la cui' juersa bi' ji'i mā, cha' caca tso'o ti tyiquee mā talo mā ji'i cua ña'a ca cha' cuxi nu tyacua ji'i mā.

¹² Lo'o jua'a tya mā xlya'be ji'i ycu'i' Ndyosi Sti mā nu cua nda chacuayá' cha' tyacua cha' tso'o ji'i mā, la cui' ti cha' nu cua nchco'o Ni cha' tyacua ji'i ñati ji'i ycu'i' Ni, nu lo'o tyalaa ngu' ca su xee tsa ca su ntucua ycu'i' Ni.

¹³ Na cua ngua'ni lyaá Ni ji'na, cua ngua'ni tye Ni ji'i chalyuu talya su nguta'a na, lo'o jua'a cua ngulu'u Ni chaca tyucui ji'na nu tsa ca chalyuu tso'o su laca Cristo loo ji'na. Sñi' ycu'i' Ndyosi laca Cristo, lo'o jua'a tyaca'a tsa yu ji'i ycu'i' Ni;

¹⁴ xqui'ya Cristo cua ngulaá na ji'i nu cuxi, xqui'ya Cristo cua ngüi'ya Ni cha' clyu ti' ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o Ni.

Cua nguaala' cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ñati chalyuu

¹⁵ Ná nchca ña'a na ji'i ycu'i' Ndyosi tsiya' ti; pana nu lo'o yaa Cristo Sñi' ycu'i' Ni chalyuu, li' ngujui ñi'ya nu ña'a na ji'i ycu'i' Ni. La cui' yu bi' laca nu nguti'i tya clyo la lo'o ycu'i' Ndyosi, la cui' jua'a laca yu loo ji'i lcaa lo na nu ngüiñá Ni chalyuu.

¹⁶ Stu'ba ti ndu yu bi' lo'o ycu'i' Ndyosi Sti yu lo'o ntucua quiya' ndya' chalyuu, masi lo'o ndya' tyucui ña'a nde cua, masi lo'o ndya' tyucui ña'a nde lo yuu. Cua ngüiñá Ni lcaa na nu nchca ña'a na ji'i nde lo yuu chalyuu; lo'o jua'a cua ngüiñá Ni lcaa na nu ná nchca ña'a na ji'i, ñi'ya nti' lcaa cui'i nu laca loo nde cua; jua'a cua ngüiñá Ni lcaa lo xu'na nu culo cña ji'i ngu', masi nde lo yuu chalyuu, masi nde cua. Stu'ba ti ndu Cristo lo'o ycu'i' Ndyosi Sti yu nu lo'o ngüiñá Ni tyucui ña'a chalyuu; la cui' jua'a xqui'ya yu bi', bi' cha' ndya' lcaa lo na.

¹⁷ Cua laca ntucua yu bi' lo'o tya lyiji tya' chalyuu, lo'o jua'a lcaa tsā ndu'ni yu cña cha' tyi'i tso'o ti lcaa na nu ntsu'u lo yuu chalyuu.

¹⁸ Ycu'i' yu laca yu loo ji'i lcaa taju ñati nu ndyu'ni tlyu ji'i ycu'i' Ndyosi tsa tlyu ti, ycu'i' laca nu nda chalyuu ji'i ngu' bi'. Tya clyo la cua ndyu'ú ycu'i' yu chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, cha' li' taca ji'i yu tyucua yu ca su laca yu loo ji'i lcaa lo cha'.

¹⁹ Cua nacui ycu'i' Ndyosi cha' caca Sñi' Ni ñi'ya laca

ycui' Ni tsiya' ti,

²⁰ cha' jua'a ngua ti' Ni cua'ni Ni, cha' chaca quiya' caca Ni loo ji'i tyucui ña'a chalyuu xqui'ya yu bi'. Cua nguaala' cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu lo'o ngujuii Cristo lo crusi xqui'ya na; jua'a ngua'ni yu cha' xa' caca tyucui ña'a chalyuu cuentya ji'i ycui' Ndyosi chaca quiya', masi nde lo yuu chalyuu, masi nde cua.

²¹ Nu ngua cua tsubi' la, tyijyu' tsa nguta'a ma ji'i ycui' Ndyosi; tya'a cusu ma ji'i ycui' Ndyosi ngua ma tyempo bi' xqui'ya cha' cuxi nu cua ngulacua ti' ma, xqui'ya cha' cuxi nu cua ngua'ni ma. Pana juani cua ngua'ni Ni cha' taca cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ma lo'o ycui' Ni,

²² xqui'ya cha' tyucui ña'a ycui' Cristo Sñi' Ni, nchcube' tsa yu lo'o ndyujuii ngu' ji'i lo crusi. Jua'a ngua'ni Ni tya li' cha' taca caca ma ñati ji'i ycui' Ni, ñati nu nga'aa ntsu'u yabe' hichu' ma tsiya' ti, cha' nga'aa caca sta ngu' qui'ya ji'i ma lo'o Ni, nu lo'o caa Ni caqui'ya Ni ji'na cha' tsalo'o Ni ji'na ca su ntucua Ni.

²³ Pana juani ña'a ti ndulo tsa cha' ji'i ma cha' tyanu tachaa la cha' ji'i Cristo ne' cresiya ji'i ma, cha' ycui' yu bi' laca suu lcaa cha' bi'. Ná ta ma chacuayá' cha' cñilo'o ngu' ji'i ma, cha' si jua'a, nga'aa culacua ti' ma ji'i cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la, la cui' cha' nu cua ndyuna ma ji'i tya clyo. Xqui'ya cha' tso'o ji'i Cristo bi', bi' cha'

ndya'a ngu' tyucui ña'a chalyuu nchcui' ngu' cha' bi' lo'o ñati. Lo'o jua'a na', Pablo, ndya'a tsa na' lo cña bi'.

Ndyu'ni Pablo cña cuentya ji'i ñati nu ngusñi cha' ji'i ycui' Ni ca lcaa quichi

²⁴ Tso'o nti' na' masi cua ngujui xi cha' ti'i 'na cuentya ji'i cu'ma; tso'o nti' na' cha' cuentya ji'i ca ta'a taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Cristo lcaa quichi, bi' cha' ndyacua cha' ti'i bi' 'na. Nchcube' tsa Cristo nde chalyuu xqui'ya na, cha' laca na ñati ji'i ycui' yu; jua'a ndyacua cha' ti'i 'na, cha' cua lijya caca stu'ba la cha' ji'na lo'o ycui' Cristo lo'o cha' ti'i nu ndyaca ji'na nde chalyuu cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo.

²⁵ Ycui' Ndyosi laca nu cua nda cña bi' 'na, cha' caca na' cña ji'i ca ta'a ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni lcaa quichi, cha' nguula la caca tyiquee ma. Nga'a cha' ña'a ti tya ta la na' cha' ji'i Cristo lo'o xa' ñati ña'a cuayá' nu tye cuna ngu' cha' bi'.

²⁶ Tyucui tyempo nu ngua sa'ni la, ná ngujui ñi'ya nu caca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; cua ntsu'u yacu' ti cha'. Pana juani cua ngulu'u ycui' Ndyosi cha' bi' ji'i lcaa ñati nu ntsu'u cuentya ji'i Ni.

²⁷ Sca cha' tlyu nu tso'o tsa laca cha' bi', sca cha' nu caja ji'i lcaa lo ñati chalyuu laca cha' ji'i ycui' Ndyosi bi'; pana ná ngujui chacuayá' cha' caca cuayá' ti' ñati ji'i ycui' Ndyosi cha' bi' nu ngua cua sa'ni la. Ndi'ya ndyu'u cha' bi', cha' nu bilya cuna ngu': Taca tyi'i

Cristo lo'o na nde chalyuu, masi juani ti; lo'o jua'a tya' la li' taca tyu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi ca su tlyu su xee tsa ca su ntucua ycu' Ni.

²⁸ Bi' cha' lye tsa nchcui' ya cha' ji'i Cristo lo'o lcaa ñati; tso'o ti, qui'i ti nclyu'u ya cha' bi' ji'i ngu', ndacane ya ji'i ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi. Cua nti' tsa ya cha' tso'o tsa caca tyucui ti' tyiquee scaa ngu' cuentya ji'i Cristo nu lo'o tyalaa ngu' ca slo ycu' Ni.

²⁹ Bi' cha' lye tsa ndyu'ni na' cña cuentya ji'i cha' bi'; nguula tsa cña ndyu'ni na', lo'o jua'a tlyu tsa juersa nda ycu' Cristo 'na cha' tyu'ú ne' cresiya 'na, cha' talo na' cua'ni na' cña bi'.

2

¹ Ta na' sca cha' lo'o mā, cha' caca cuayá' ti' mā cha' lye tsa ngua'ni na' cña cuentya ji'i mā, lo'o jua'a cuentya ji'i ngu' quichi Laodicea, lo'o jua'a cuentya ji'i tyuu tya'a ngu', masi tya lyiji tyuloo ngu' 'na.

² Jua'a ndyu'ni na' cña, cha' caca tyucui ti' tyiquee ngu', cha' stu'ba ti caca tyiquee ngu' lo'o xa' la tya'a ngu'. Nga'aa cutsji ngu' nu lo'o chcui' ngu' cha' ji'i Cristo li', xqui'ya cha' tso'o tsa nchca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' bi'. Jua'a li' quijeloo cha' ji'i ngu', cha' ycu' Cristo laca cha' bi', la cui' cha' ji'i ycu' Ndyosi nu bilya caca cuayá' ti' ngu' ji'i cua sa'ni la.

³ Xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo, bi' cha' taca quijeloo cha' ji'na macala su ntucua quiya' lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi, masi lcaa cha' nu nda'ya hique Ni cha' cua'ni Ni nde chalyuu.

⁴ Cua nti' tsa na' cha' ná tucui cñilo'o ji'i mā, masi nti' mā cha' tso'o tsa nchcui' ngu' bi'; bi' cha' laca nchcui' na' lo'o cu'mā jua'a.

⁵ Masi juani ti ná ndi'i na' ca su ndi'i mā, pana lu'ba ti ndyi'u ti' na' ji'i cu'mā. Tso'o tsa nti' na' lo'o ndyuna na' cha' tso'o tsa ngusñi mā cha' ji'i Cristo. Lo'o jua'a tso'o tsa nti' na' cha' tso'o ti ndi'i mā lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi mā cha' ji'i ycu' Ndyosi.

⁶ Na cua ngüiñi ti' mā lo'o Jesucristo cha' caca Ni nu Xu'na mā, bi' cha' cui'ya mā cuentya cha' stu'ba ti caca tyiquee mā lo'o Ni lcaa tsā lo'o tyi'i mā chalyuu.

⁷ Jua'a xñi tso'o mā cha' ji'i Jesús, cha' ca cuayá' ti' mā lcaa cha' nu laca suu cha' bi'; cha' nu Jesús ni, bi' laca suu lcaa cha' nu cua ngusñi na, la cui' ti cha' nu cua ngulu'u ngu' ji'i mā tya tsubi' la. Lo'o jua'a lcaa tsā tya mā xlya'be ji'i nu Cristo bi' li'.

Xqui'ya Cristo cua ngulacua ngu'

⁸ Cui'ya tso'o mā cuentya lacua, cha' ná tucui taca cñilo'o ji'i mā lo'o cua ña'a ca cha' cuiñi nu chcui' ngu' lo'o mā, masi tajua' tsa chcui' ngu' bi'. Si'i ycu' Cristo nu

ntucua quiya' cha' jil'i ngu' lo'o nchcui' ngu' jua'a; bi' laca cña cua ti, bi' laca cha' cuiñi nu nchcui' ñati chalyuu ti, masi nchcui' ngu' cha' jil'i sca jo'ó, masi nchcui' ngu' cha' jil'i sca cui'i nu ntsu'u nde chalyuu ti.

⁹ Pana nu Cristo bi' ni, ñi'ya laca tyucui ña'a ycui' Ndyosi, jua'a laca yu lo'o yaa yu nde chalyuu.

¹⁰ Ycui' Cristo laca loo jil'i lcaa nu laca xu'na na, jua'a jil'i lcaa cui'i nu laca loo; lo'o cu'ma ni, xqui'ya cha' cua ntsu'u cha' jil'i ma lo'o Cristo, bi' cha' cua ngua tyucui ti' tyiquee ma, cua ngujui tyucui chalyuu jil'i ma.

¹¹ La cui' jua'a xqui'ya Cristo cua ngulacua Ni jil'i ma; ni si'i na ngusi'yu lo quiji ma lo'o ngulacua ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o sñi' ngu', ycui' Cristo ngulacua jil'i ma lo'o cua ngua'ni lyaá Ni jil'i ma jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ma nde chalyuu.

¹² Lo'o cua ntyucuatya ma ni, ñi'ya laca si cua nguatsi' ma ne' cuaá lo'o Cristo, jua'a laca ma lo'o Cristo; lo'o li' ñi'ya si cua ndyu'ú ma stu'ba ti lo'o Cristo chaca quiya', jua'a laca cha' bi' li'. Ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyu'ú ma, xqui'ya cha' ntsu'u cha' jil'i ma lo'o Ni.

¹³ Ñi'ya laca si cua ngujui ma, jua'a ngua cu'ma, xqui'ya cha' cua ntsu'u tsa qui'ya jil'i ma lo'o ycui' Ndyosi. Lo'o jua'a ná ngujui ñi'ya nu culacua ycui' Ndyosi

jil'i ma li', xqui'ya cha' ná ntsu'u cha' jil'i ma tsiya' ti lo'o Ni nu ngua tyempo bi'. Pana juani cua ngua'ni Ni cha' tyu'ú ma chaca quiya' ñi'ya nu ndyu'ú ycui' Cristo. Cua ngüi'ya Ni cha' clyu ti' ji'na jil'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o Ni.

¹⁴ Cua ngua'ni tye Ni cha' jil'i quityi bi' su nscua lcaa cña nu nga'a cha' cua'ni na cuentya jil'i ycui' Ndyosi. Na cua ndyanu yabe' chu' na xqui'ya quityi bi'; pana tya lo'o ngujui' ca'a ngu' jil'i Cristo lo crusi, tya li' cua ngüityi Ni qui'ya bi' ji'na tsiya' ti.

¹⁵ La cui' ti lo crusi bi' cua ntijiloo Cristo jil'i lcaa nu laca xu'na na, jua'a jil'i lcaa cui'i nu laca loo ji'na. Lo'o ngua'ni chi Ni loo Cristo xqui'ya cha' cua ntijiloo yu jil'i lcaa xu'na na bi', li' ndyalo'o Cristo jil'i xu'na bi' laja ñati nu lijya qui'i ti, cha' ña'a cui'ya lcaa ñati cha' cua ntijiloo Cristo jil'i lcaa xu'na bi'.

Tso'o tsa laca cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'u ca slo ycui' Ndyosi

¹⁶ Nga'aa ta ma chacuayá' cha' culo xa' ñati cña jil'i ma lacua, na laca nu cacu ma, na laca nu co'o ma cha' cua'ni tacati ma lo'o ycui' Ndyosi. La cui' jua'a ná tso'o laca si ñacui' ngu' jil'i ma ni tsá laca nu cua'ni ma ta'a; masi ta'a lo'o ndi'i cña' na nu ndacui' snu' tsá ti, masi ta'a lo'o cuañi' co', masi chaca ta'a nu ndu'ni ngu' nu ndacui' yija ti, ná

ntsu'u cha' cua'a jyaca ma ji'i ngu' bi' tsiya' ti, nti' na'.

¹⁷ Sa'ni la xcui' ntsu'u ta'a bi' nde chalyuu, cha' taca ca cuaya' ti' ngu' scaa cha' nu ngua ti' ycu' Ndyosi chcu' lo'o ngu' nu ngua tya li'; pana juani ni, cua naa ycu' Cristo chalyuu, bi' cha' nga'aa nti' na cha' cusu' bi'. Cua na'a na ji'i ycu' Cristo, bi' laca nu chañi ca.

¹⁸ Ná cube ti' ma ji'i cua ña'a ca ñati nu cua'ni tyucuaa ti' lo'o ma, ngu' nu tacati la ndu'ni ycu' ngu', nti' ngu', cha' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i sca xca nu ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi ca nde cua; si'i ji'i ycu' Ndyosi ndyu'ni tlyu ngu' bi'. Ñati nu ndu'ni jua'a ni, nti' ngu' cha' xa' la cha' ji'i ycu' Ndyosi cua ngulu'uloo ji'i ngu'. Lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu', masi ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' jua'a, cha' ña'a ti tya ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

¹⁹ nga'aa ndaquiya' ngu' bi' ji'i Cristo nu laca loo la ji'na. Cristo laca loo ji'i lcaa taju ñati nu ndu'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi tsa tlyu ti; bi' cha' tso'o tsa stu'ba cha' ji'na lo'o xa' la tya'a ñati na, bi' cha' tso'o la ndyanu tachaa cha' ji'na lo'o Ni, cha' quiña'a la cña ndyu'ni Cristo ne' cresiya ji'i ñati ji'i Ni, tsa ña'a nu nti' ycu' Ndyosi cha' caca.

²⁰ Pana cu'ma ni, cua nguxtyanu ma ji'i xa' la jo'ó nu ngua xu'na ma cua tsubi' la, cua nguxtyanu ma ji'i lcaa cha' nu jlya tsa ti' ñati chalyuu

ji'i. Tya lo'o ngujuii Cristo lo crusi cha' cua'ni tye ji'i cha' bi', tya li' cua nguxtyanu ma ji'i cha' bi'. Nga'aa nti' cha' tya cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni xa' la ñati chalyuu; nga'aa nti' cha' taquiya' ma ji'i lcaa xa' la cña nu nlyo ngu' ji'i ma,

²¹ nu lo'o ñacui' ngu' ndi'ya: "Tacati tsa nu cua. Ná cala' ma ji'i, ná cacu ma ji'i", nacui' nu ngu'.

²² Lcaa na bi' ni, na culiji ti laca na bi'; ya' nu cua nguliji bi', nga'aa ña'a na ji'i li'. Nu lo'o nchcu' ngu' jua'a, sca cña nu ndyu'ni ñati chalyuu ti laca bi'.

²³ Chañi laca cha' tso'o tsa ndyu'u cha' bi' ngua ti' na nquicha', ndatsaa tsa cha' bi' ji'na cha' cua'ni tlyu na ji'i jo'ó bi'; lo'o jua'a bi' laca nu ndu'ni tsa cha' caca tacati na, cha' xcube' na ji'i tyucui ña'a na. Jua'a ndu'ni cha' bi' tu'ni; pana si'i jua'a nga'a cha' caca, nu cati cha' cua'ni na cha' cuxi nu tiji' tsa ti' na ji'i.

3

¹ Pana cu'ma ni, cua ngujui chaca chalyuu cucui ji'i ma xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Cristo; bi' cha' lacua, xcui' na tyu'u tyiquee ma ji'i cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'u ji'i Cristo lijya, cha' ntucua Cristo nde la'a tsu' cui' su tlyu su ntucua ycu' Ndyosi.

² Cua'ni cha' tyanu tachaa cha' bi' tyiquee ma, nga'aa tyaala' ti' ma lo'o cua ña'a ca cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu.

³ Nu juani ni, nga'aa ntsu'u cha' jil'i mā lo'o cha' cuxi nu ndyaca nde chalyuu; cua ndyanu tso'o cha' jil'i mā lo'o ycuil' Ndyosi xqui'ya Cristo.

⁴ Nu chaca chalyuu cucuil' nu ngujui jil'i mā xqui'ya Cristo, bi' laca cha' nu ndulo la cha' jil'i mā juani. Stu'ba ti tyatū na lo'o Cristo tsā bi', nu lo'o tyu'u tucua yu lijya yu chaca quiya'; li' taca caca stu'ba cha' jil'i mā lo'o nu Cristo bi' ca su caca tlyu la ycuil' yu, ca su ntucua ycuil' Ndyosi.

Cua nguxtyanu ngu' chalyuu cusu' jil'i ngu' cha' jua'a ngujui chaca chalyuu cucuil' jil'i ngu'

⁵ Cua'ni tye mā lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' mā jil'i lacua: nga'aa cua'ni cuxi mā lo'o clyo'o xa' ñati, nga'aa cua'ni mā cha' suba' lo'o tya'a ñati mā, nga'aa tyacuil' ti' mā ña'a mā jil'i tya'a ñati mā, cua'ni tye mā jil'i lcaa lo cha' cuxi nu ndijña tsa ti' tyiquee mā cha' cua'ni mā jil'i, nga'aa tyacuil' ti' mā jil'i scaa cha' tso'o nu ntsu'u chalyuu. Sca na nu ndacuil' ti' na jil'i ni, stu'ba ti cuxi laca cha' bi' ñi'ya nti' si cua'ni tlyu na jil'i sca lcuil' jo'ó ti;

⁶ nchca ñasi' tsa ycuil' Ndyosi lo'o ñati nu ndu'ni cha' cuxi jua'a.

⁷ La cui' tya'a cha' cuxi bi' cua ngua'ni mā lcaa su ndya'a mā nu ngua cua tsubi' la,

⁸ pana juani nga'a cha' xtyanu mā jil'i lcaa cha' cuxi

bi'; masi nchca ñasi' tsa mā cua sa'ni la, masi lu'ba ti nxu'ba ñasi' mā jil'i ycuil' ca mā tya li', masi liye' ti' mā jil'i tya'a ñati mā tya tsubi' la, pana nga'aa cua'ni mā jua'a juani. La cui' jua'a nga'aa chcuil' mā cuentyu jil'i tya'a ñati mā, nga'aa chcuil' suba' mā lo'o ngu',

⁹ nga'aa ta mā cha' cuiñi lo'o tya'a mā; na cua nguxtyanu mā jil'i chalyuu cusu' jil'i mā, jua'a cua nguxtyanu mā jil'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni mā tya tsubi' la,

¹⁰ cha' juani cua ngujui chaca chalyuu cucuil' jil'i mā. Chaca lo ñati cua laca mā juani; cua nguxcutsa'a ycuil' Ndyosi lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i mā juani, cha' jua'a caca mā ñi'ya nu laca ycuil' Ni, nu lo'o ndyaca tsa'a lyiji mā lcaa cha' nu ntsu'u jil'i ycuil' Ni.

¹¹ Bi' cha' juani nga'aa ndulo tsa cha' ji'na lo'o tya'a na, masi la cui' ngu' judío laca na, masi si'i ngu' judío laca mā; nga'aa ndu'ni cha' masi cua ngulacua na, masi ná ngulacua na; nga'aa ndu'ni cha' si ngu' xa' tsu' laca na, masi ngu' tyaala laca na, masi ngu' nu ndi' tso'o ti laca na, masi msu nu ngüi'ya ti ñati laca mā cha' cua'ni mā cña jil'i ñati laja ti. Nga'aa ndulo tsa cha' bi' ji'na juani, cha' sca ti Cristo laca nu ndulo tsa cha' jil'i cuentya ji'na. Ndi' Cristo lo'o lcaa ñati jil'i Ni, ñi'ya nu laca ngu', macala su ndi' ngu'.

12 Ñatī jiī ycuí' Ndyosi laca cu'mā lacua; na cua ngusubi Nī jiī mā, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Nī ña'ā Nī jiī mā. Bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' mā jiī xa' ñatī; tso'o ti' cua'ni mā lo'o ngu', ni ná cua'ni tyucuaa ti' mā lo'o ngu', masi tiya' ti' chcuí' mā lo'o ngu', jua'ā talo tsa tyiquee mā jiī ngu'.

13 Talo tyiquee mā jiī xa' la tya'a ñatī mā lacua, ña'ā cuayá' nu cui'ya mā cha' clyu ti' jiī ngu' lo'o ntsu'u qui'ya jiī ngu' lo'o mā. Tsa ña'ā nu ndyi'ya nu Xu'na na cha' clyu ti' jiī mā, jua'ā nga'ā cha' cua'ni clyu ti' mā jiī tya'a ñatī mā.

14 La cui' jua'ā tso'o tsa caca tyiquee mā ña'ā mā jiī xa' la tya'a ñatī mā, cha' jua'ā stu'ba tsa caca cha' jiī mā lo'o ngu' li'.

15 Tī ti tyi'ī tyiquee mā lacua, xqui'ya cha' ycuí' Ndyosi laca loo jiī mā; cua ngusubi Nī jiī mā, jua'ā jiī xa' la tya'a ñatī mā, cha' caca mā sca ti' taju ñatī cuentya jiī ycuí' Ni. Tso'o si lcaa hora tya mā xlya'be jiī ycuí' Ni xqui'ya lcaa lo cha'.

16 Nga'ā cha' tyanu tyucui cha' jiī Cristo ca ne' cresiya jiī mā. Tso'o tsa ndyu'u cha' bi', bi' cha' tso'o ti' culu'u mā cha' bi' jiī tya'a mā ña'ā cuayá' nu cuna tso'o lcaa ngu'. La cui' jua'ā cula tu'ba mā lcaa lo jiī nu ntsu'u jiī ycuí' Ndyosi, masi jiī salmo nu nscua lo quityi nu ngua sa'ni, masi cua ña'ā ca jiī nu ca'ya hique mā nu nchcuí'

cha' jiī ycuí' Ndyosi; cula tu'ba mā jiī cha' cuna ycuí' Ndyosi, xqui'ya cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'ā mā jiī ycuí' Ni.

17 Lcaa ña'ā cña nu nti' mā cha' cua'ni mā, lcaa ña'ā cha' nu nti' mā chcuí' mā lo'o ñatī, chacuayá' jiī Jesús nu Xu'na na cua'ni mā jiī lacua. Lo'o jua'ā la cui' hora bi' tya mā xlya'be jiī ycuí' Ndyosi Sti na xqui'ya Jesús.

Cha' tso'o nu cua'ni na lo'o laca Cristo loo jii'na

18 Cu'mā ngu' cuna'ā ni, taquiya' mā jiī clyo'o mā. Ndulo tsa cha' jiī mā cha' cua'ni mā jua'ā, cha' cua ntsu'u cha' jiī mā lo'o Cristo nu Xu'na na.

19 Cu'mā ngu' qui'yu ni, caca tso'o tyiquee mā ña'ā mā jiī clyo'o mā; ná cua'ni tyaala mā jiī clyo'o mā.

20 Cu'mā ngu' cuañi' ni, nga'ā cha' taquiya' mā cña nu culo ngu' cusu' jiī mā, cha' tso'o tsa nti' nu Xu'na na lo'o ndu'ni mā jua'ā.

21 Cu'mā ngu' cusu' nu ntsu'u sñi' mā ni, ná su'ba ñasi' mā jiī sñi' mā, cha' ná tso'o si caca taja ti' ngu' bi' xqui'ya mā.

22 Cu'mā ngu' msu nu ndyu'ni cña jiī ngu' laja ti, taquiya' mā lcaa cña nu culo ñatī nu laca loo jiī mā nde chalyuu. Si'i na cua'ni ti' mā jua'ā cha' tyanu tso'o cha' jiī mā lo'o ngu' lo'o ndu ti ngu' slo mā, cha' ndyi'ya ngu' cuentya jiī mā si ndu'ni mā cña; pana tyucui tyiquee mā cua'ni mā cña bi', xqui'ya cha'

lcaa hora ndube ti' mā jil'i ycuil' nu Xu'na na.

²³ Cua ña'a ca cña nu cua'ni mā, lubii tsa cña cua'ni mā li'. Ndi'ya culacua ti' mā: ñi'ya laca si cña jil'i ycuil' Ndyosi nu Xu'na na laca nu ndyu'ni mā, nga'aa si'i cña jil'i ñati chalyuu ti.

²⁴ Cua jlo ti' mā cha' ycuil' nu Xu'na na laca nu nguxco'o cha' tso'o nu tyacua jil'i scaa mā lo'o cua tye ti cha'. Cristo laca nu Xu'na mā nu chañi ca; cuentya jil'i ycuil' Cristo bi', bi' cha' ndyu'ni mā cña.

²⁵ Pana xcube' ycuil' Ndyosi jil'i cua ña'a ca ñati nu ndu'ni cha' cuxi; stu'ba ti ndu'ni cuayá' Ni jil'i lcuca ti ña'a ñati, masi ñati tonu, masi ñati sube.

4

¹ Cu'mā ngu' xu'na msu, lcaa cha' nu ndyaca jil'i mā lo'o ngu' msu jil'i mā, cua'ni liñi mā cha' bi'; tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu' bi'. Tyi'u ti' mā cha' lo'o cu'mā, ntsu'u nu laca loo la jil'i mā, ntucua nu bi' ca su tlyu ca su ntucua ycuil' Ndyosi.

² Lcaa cu'mā, ná ca taja ti' mā, lcaa tsā chcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi. Lo'o jua'a tii ti mā tyil'i mā lo'o chcuil' mā lo'o Ni, jua'a ta mā xlya'be jil'i Ni lo'o chcuil' mā lo'o Ni.

³ La cui' tyempo bi' jña mā cha' clyu ti' jil'i ycuil' Ndyosi cuentya jil'i ya cha' caja la juersa jil'i ya, cha' chcuil' ya cha' tso'o jil'i Cristo lo'o xa' la ñati, cha' cuna ngu' cha' bi' masi bilya caja ñi'ya nu cuna ngu' cha' bi' yala la; xqui'ya

cha' cua nchcui' tsa na' lo'o ngu' jua'a, bi' cha' ntsu'u na' ne' chcuā juani.

⁴ Pana chcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi lacua, cha' xtyucua Ni 'na cha' tya chcuil' liñi na' jil'i lcaa cha' bi', ñi'ya nu nga'a cha' chcuil' na' jil'i.

⁵ Tii ti ti' mā tyil'i mā slo xa' ñati nu bilya xñi cha' jil'i Jesucristo; ná cua'ni mā cha' tonto slo ngu' bi', cha' jua'a lcaa quiya' lo'o ta ngu' tyempo cha' chcuil' mā lo'o ngu', li' tso'o tsa ta mā cha' jil'i Jesús lo'o ngu'.

⁶ Laja lo'o nchcui' mā lo'o ngu' ni, tso'o ti chcuil' mā ña'a cuayá' nu cua'a jyaca ngu' jil'i cha' nu nchcui' mā; tso'o si caja ñi'ya nu xacuī mā cha' jil'i lcaa ngu'.

Cha' nu nchcui' Pablo su cua tye ti quityi re

⁷ Yu Tíquico tya'a na ni, ta yu cha' lo'o mā, lcaa cha' ñi'ya nu ndyaca jna' ca nde. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i yu bi', lo'o la cui' jua'a tya'a ndyu'ni ya cña jil'i nu Xu'na na laca yu; lcaa tsā ndyu'ni yu cña bi', ná nchca taja ti' yu jil'i.

⁸ Bi' cha' nda na' jil'i yu cha' caā yu ca su ndi'i mā, cha' ca chaa ti' mā chaca quiya' lo'o ña'a mā jil'i yu; nti' na' cha' cacha' yu jil'i mā ñi'ya nu ndyaca jil'i lcaa tya'a ya su ndi'i ya ca nde.

⁹ Stu'ba ti caā yu lo'o Onésimo tya'a quich'i tyi mā; na tyaca'a tsa nu Onésimo bi' jil'i ya, xqui'ya cha' ná nchca taja ti' yu nchcui' yu cha' jil'i nu Xu'na na. Tyucuaa ngu'

bi', ta ngu' cha' lo'o mā ñi'ya nu ndyaca lcaa cha' ca su ndi'i ya ca nde.

¹⁰ Aristarco tya'a ntsu'u na' ne' chcuā, lo'o yu nda yu xlyo ni'i ji'i mā; la cui' jua'a cha' nda Marcos tya'a Bernabé. (Tya tsubi' la cua nda na' sca cha' nu ndyaa ca slo cu'mā cuentya ji'i nu Marcos bi', cha' tso'o ti chcui' mā lo'o yu nu lo'o tyalaa yu slo mā).

¹¹ Lo'o jua'a Jesús nu laca xtañi Justo, cua nti' yu chcuicha' yu ji'i mā. Tyuu tya'a ngu' judío cua ngusñi cha' ji'i Cristo nguicha'; pana nu sna tya'a ti ngu' bi' ni, Aristarco lo'o Marcos lo'o Justo, tsa bi' ti ngu' ntaja'a tya'a lo'o na' ca su ndya'a na' nchcui' na' lo'o xa' la ñati ñi'ya caca cha' lo'o caca ycu'i' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o jua'a cua nxyucua tsa ngu' bi' 'na.

¹² Lo'o yu Epafras tya'a quichi' tyi mā, nda yu xlyo ni'i ji'i mā; stu'ba ti ndya'a yu lo cña ji'i Jesucristo lo'o ya. Lcaa tsā ndijña tsa yu cha' clyu ti' ji'i ycu'i' Ndyosi cuentya ji'i cu'mā, ndijña yu chacuayá' ji'i ycu'i' Ni cha' ná tya'achū' mā tsiya' ti cha' ji'i Ni. Ndi'ya nti' yu, cha' tyucui tyiquee mā tsiya' ti cua'ni mā na laca nu nti' Ni cha' cua'ni mā nde lo yuu chalyuu.

¹³ Jlo ti' na' cha' lye tsa ngua'ni yu cña cha' xtyucua yu ji'i cu'mā, jua'a ji'i ngu' quichi' Laodicea, jua'a ji'i ngu' quichi' Hierápolis tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo.

¹⁴ Lo'o Lucas tya'a tso'o na

nu ndyu'ni jo'o ji'i ngu', lo'o jua'a Demas, nda ngu' xlyo ni'i ji'i mā.

¹⁵ Lo'o jua'a ta mā xlyo ni'i ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo nde quichi' Laodicea, lo'o jua'a ji'i ma' Ninfas lo'o lcaa ngu' tya'a na nu ndyu'u ti'i ca slo ma' cusu' bi'.

¹⁶ Chcui' mā lo quityi re clyo, lo'o li' tya ta mā quityi re tsaa ca slo ngu' Laodicea tya'a ndu'ni tlyu na ji'i ycu'i' Ndyosi. La cui' jua'a ndulo tsa cha' ji'i mā cha' chcui' mā lo chaca quityi nu nda na' cha' ndyalaa slo ngu' Laodicea bi'.

¹⁷ Ndi'ya chcui' mā lo'o yu Arquipo tya'a na: “Cua ngua'a lo ycu'i' nu Xu'na na jinu'u cha' cua'ni nu'u cña bi' cuentya ji'i ycu'i' Ni”, ñacu'i mā ji'i yu, “bi' cha' juani cua'ni cña ti' nu'u cha' caca tso'o cña bi'”.

¹⁸ Su cua ndye quityi re, nde laca sca cha' nu cua nscua na' lo'o ya' ycu'i' ti na': Pablo laca na', nda na' xlyo ni'i ji'i mā; tyi'u ti' mā jna' cha' ntsu'u na' ne' chcuā juani. Lo'o jua'a tya' cua'ni la ycu'i' Ndyosi cha' xlya'be lo'o mā tyucui tyempo nu lijya nde loo la. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Tesalónica

¹ Pablo laca na'. Lo'o Silvano lo'o Timoteo ndi'i ngu' ca nde lo'o na'. Nscua ya quityi re cha' tsa slo cu'ma, ña'a taju ti ma ngu' quichi Tesalónica nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi Sti na, jua'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Jesucristo nu Xu'na na. Nti' tsa ya cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma.

Tso'o tsa ngusñi ngu' bi' cha' ji'i ycu'i' Ndyosi

² Lcaa quiya' lo'o nchcui' ya lo'o ycu'i' Ndyosi cuentya ji'i cu'ma, ndya ya xlya'be ji'i ycu'i' Ni li'.

³ Ntsu'u ti' ya cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'ni ma, cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ma, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo. Ndalo tsa tyiquee ma xqui'ya cha' jlo ti' ma cha' ntucua Jesucristo nu Xu'na na ca slo ycu'i' Ndyosi Sti na; bi' cha' xcui' cha' tso'o ndyu'ni ma, masi tlyu tsa cña.

⁴ Lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee ycu'i' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma. Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, jlo ti' ya cha' cua ngusubi Ni ji'i ma,

⁵ xqui'ya cha' ngusñi ma cha' tso'o nu cua nchcui' ya lo'o ma, la cui' cha' tlyu nu nda Xtyi'i ycu'i' Ni cha' chcui' ya lo'o ma; Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ngua'ni cña laja lo'o nchcui' ya lo'o ma, bi' cha' ngusñi ma cha' bi'. Lo'o jua'a jlo ti' ma ñi'ya ngua cña nu ngua'ni ya lo'o nguti'i ya ca slo cu'ma.

⁶ Bi' cha' juani ndyu'ni ma cña nu ndyu'ni ya, la cui' tya'a cña nu ndyu'ni ycu'i' nu Xu'na na. Cua ngusñi ma cha' ji'i ycu'i' Ni, masi ti' tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma; pana tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi.

⁷ Lo'o li' na'a xa' la ñati ji'i Jesucristo ñi'ya ndyu'ni ma; bi' cha' juani ndyu'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'ni cu'ma, masi ca ta'a ngu' Macedonia nu ngusñi cha' ji'i ycu'i' nu Xu'na na, masi ca ta'a ngu' Acaya nu ngusñi cha' bi'.

⁸ Cua ngañi cha' ji'i ycu'i' nu Xu'na na nde lcaa quichi xqui'ya cu'ma. Si'i ngu' Macedonia ti, ni si'i ngu' Acaya ti, masi ca ta'a ñati ji'i Jesucristo, cua ndyuna ngu' cha' bi' tyucui ña'a chalyuu; nga'aa ntsu'u cha' ta ya cha' lo'o ngu' bi' cuentya ji'i ma, cha' ngusñi ma cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' cua jlo ti' ngu' cha' bi'.

⁹ La cui' ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o ya ñi'ya ngua lo'o ndyalaa ya slo ma tya clyo, cha' li' ngxu'tyanu ma ji'i lcaa ti lo jo'ó nu ntsu'u ji'i ma tya sa'ni la, cha' cua'ni ma cña ji'i ycu'i' Ndyosi nu lu'ú ca, nu sca ti Ndyosi nu chañi ca.

10 Lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' juani ndu' ti' ma' ni jacua' tyaa' Jesús nu sca' ti' Sñi' ycu' Ndyosi, nu cua' tyu'u ca' su ntucua' ycu' Ndyosi cha' caa' nde chalyuu' chaca' quiya'. La cui' Jesús nu ngujui, lo'o li' ngua'ni ycu' Ndyosi Sti' yu' cha' ndyu'u' yu' chaca' quiya', bi' laca' nu ngua'ni lya'a' ji'na' cha' nga'aa' xcube' ycu' Ndyosi ji'na', nga'aa' caca' ñasi' Ni' ji'na' lo'o' tyalaa' tsá' bi'.

2

Cña nu ngua'ni Pablo lo'o nguti'i yu quichi' Tesalónica

1 Cu'ma' ngu' tya'a' ngusñi' na' cha' ji'i' Jesús, jlo' ti' ma' cha' ná' nguna' cña' nu ngua'ni' ya' lo'o' nguti'i' ya' slo' cu'ma'.

2 Cua' ngua'ni' ycu' Ndyosi' cha' tlyu' tyiquee' ya, cha' ngulu'u' ya' cha' tso'o' nu' ntsu'u' ji'i' ycu' Ndyosi' ji'i' ma' lo'o' ngulaa' ya' slo' cu'ma', masi' lya' tsa' ti' ngu' ji'i' ya' tya' tsubi' la' ca' quichi' Filipos. Jlo' ti' ma' cha' cuxi' tsa' ngua'ni' ngu' bi' lo'o' ya' li', lo'o' jua'a' ntsu'u' ngu' quichi' tyi' ma' nu' cuxi' nti' ña'a' ngu' ji'i' ya'.

3 Si'i' cha' cuiñi' ngulu'u' ya' ji'i' ma' nu' ngua' li', si'i' na' cuxi' tyiquee' ya' ña'a' ya' ji'i' ma', ni' si'i' na' ññilo'o' ya' ji'i' ma'.

4 Cua' nda' ycu' Ni' cha' bi' lo'o' ya' cha' culu'u' ya' ji'i' ñati, bi' cha' liñi' nchcui' ya' lo'o' ngu' nde' lcaa' quichi'. Si'i' ñati' chalyuu' laca' nu' Xu'na' na, ycu' Ndyosi' laca' nu' Xu'na' na; bi' cha' cuentya' ji'i' ycu' Ni' nclu'u' ya' cha' tso'o' bi' ji'i'

Ni' ji'i' lcaa' ma', cha' jlo' ti' Ni' lcaa' cha' nu' ntsu'u' ne' cresiya' ji'i' ya'.

5 Si'i' na' tso'o' tsa' ndyu'ni' ya' lo'o' ma' cha' cua'ni' ya' ngana' ji'i' ma', ni' si'i' na' tso'o' tsa' nchcui' ya' lo'o' ma' cha' caja' cha' tso'o' nu' ntsu'u' ji'i' ma' ji'i' ya. Jlo' ti' ycu' Ndyosi' cha' xcui' cha' liñi' nchcui' ya; lo'o' jua'a' cu'ma', cua' ndyuna' ma' cha' bi'.

6 Ná' nti' ya' cha' cua'ni' chi' ma' loo' ya, masi' chacuayá' ji'i' ycu' Jesucristo' ndyalaa' ya' slo' cu'ma'; si'i' na' nchcui' tyucuaa' ti' ya' lo'o' ma', cha' loo' laca' ya' ji'i' ma', ni' si'i' na' tyixi' ya' cha' loo' laca' ya' ji'i' xa' ñati.

7 Pana' ñi'ya' nu' ña'asii' sca' nu' cuna'a' ji'i' sñi', jua'a' nguna'asii' ya' ji'i' ma', nu' lo'o' nguti'i' ya' ca' slo' ma' nu' ngua' li'.

8 Ntsu'u' tsa' tyiquee' ya' ña'a' ya' ji'i' ma', cha' cua' nda' ya' cha' tso'o' ji'i' ycu' Ndyosi' lo'o' ma'; lye' tsa' nclyacua' ti' ya' cuentya' ji'i' ma', hasta' tso'o' ntsu'u' tyiquee' ya' masi' cujuu' ngu' ji'i' ya' xqui'ya' cu'ma'.

9 Cu'ma' ngu' tya'a' na, tyi'u' ti' ma' cha' lye' tsa' ngua'ni' ya' cña' cha' caja' ñi'ya' tyiji' yu'u' ya' chalyuu'; tsá' lo'o' talya' ngua'ni' ya' cña' lo'o' ya' ti' ya, cha' ná' culiji' ma' cñi' ji'i' ma' lo' ya' laja' lo'o' ngulu'u' ya' cha' tso'o' bi' ji'i' ma'.

10 Cua' na'a' ma', lo'o' jua'a' cua' na'a' ycu' Ndyosi, cha' tso'o' ti' nguti'i' ya' slo' cu'ma' nu' ntsu'u' cha' ji'i' ma' lo'o' Ni. Ñati' lubii' laca' ya, ná' ntsu'u' cha' jña' ngu' qui'ya' ji'i' ya' li'.

11 Ñi'ya' ndu'ni' sca' ñati' lo'o'

sñi', jua'a ngulu'u ya ji'i ma li': nu lo'o ngua'ni ma cha' tso'o, li' nguxtyucua ya ji'i ma; nu lo'o ngua'ni ma cha' cuxi, li' nda ya sca cuii lo'o ma.

¹² Nguxtyucua ya ji'i ma cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma ña'a cha' tso'o nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu, cha' jua'a xñi ma cha' ji'i ycu' Ndyosi cha' tsa ma ca su tlyu su xee tsa su laca Ni loo.

¹³ Lo'o jua'a lcaa hora ndya ya xlya'be ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i ma, xqui'ya cha' nu lo'o ndyuna ma cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi, la cui' cha' nu cua nda ya lo'o ma, li' jlya ti' ma cha' bi'. Ngua cuayá' ti' ma cha' laca cha' bi' nu cha' liñi ji'i ycu' Ndyosi, si'i cha' ngua'ya hique sca ñati ti; ngusñi ma cha' bi' li', bi' cha' ndyu'ni ycu' Ndyosi cña ne' cresiya ji'i ma.

¹⁴ Ñi'ya nu ngua tya tsubi' la, cha' ngua'ni lya' ti' ngu' judío ji'i ña'a taju ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo ca loyuu su cuentya Judea, jua'a ngua'ni lya' ti' ngu' tya'a quichi tyi ma ji'i cu'ma li'. Cu'ma ngu' tya'a na, la cui' tya'a cha' ti'i ngua ji'i ma ñi'ya nu ngua ji'i ngu' judío tya'a na bi'.

¹⁵ Ñi'ya lo'o ndyujuii ngu' judío cuxi nu nguti'i nu ngua sa'ni la ji'i jyo'o nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi, la cui' jua'a cua ndyujuii nu ngu' judío cuxi bi' ji'i ycu' Jesús nu Xu'na na cua tsubi'. Ca tiya' la li' lo'o ji'i cuare ngulo'o

nu ngu' judío bi'. Ná ndiya ti' ycu' Ndyosi cha' ndyu'ni ngu' bi' jua'a, cha' nxuu tya'a ngu' bi' lo'o lcaa ñati.

¹⁶ Ná nda ngu' judío cuxi bi' chacuayá' ji'i ya cha' chcu' ya cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' xa' tsu', cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' xa' tsu' bi' li'; bi' cha' jua'a nchca tlyu la qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' judío cuxi bi', ña'a cuayá' nchca ñasi' tsa ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi'. Ntsu'u cha' xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' nde loo la.

Nti' tsa Pablo tsa na'a ji'i ngu' chaca quiya'

¹⁷ Masi xa' quichi ndi'i ya juani, nti' ya xtyuu ya slo cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús; ndyi'u tsa ti' ya ji'i ma, masi ná nchca ña'a ya ji'i ma, bi' cha' nti' ya tyaa ya tyaa na'a ya ji'i ma chaca quiya'.

¹⁸ Tyuu quiya' ngua ti' ya caa ya nquicha'. Lo'o na' ni, la cui' Pablo laca na', nti' tsa na' caa na'; pana lcaa quiya' ngua'a Satanás cha' ji'i ya cha' ná caa ya.

¹⁹ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma, cha' lo'o cu'ma nscua cha' tyatu ma lo'o ya slo Jesucristo nu Xu'na na lo'o tyaa Jesús nde chalyuu chaca quiya'. Li' tso'o tsa caca tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ya, xqui'ya cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i Ni nu cua nchcu' ya lo'o ma.

²⁰ Nchcu' tsa ya lo'o xa' ñati cha' tso'o tsa ndu'ni ma, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma.

3

1-2 Lo'o li' nga'aa ndalo ya, xñi'li tsa ti' ya cha' tyijyu' tsa ndi'li ma; bi' cha' nda na' ji'li Timoteo ndyaa yu slo ma. Tso'o la tyanu na' quichi' Atenas ngua ti' na', masi ná lo'o tya'a ndya'a na'. Tya'a na laca nu Timoteo bi' ni, la cui' cña ji'li ycu' Ndyosi ndyu'ni ya; tya'a ndyu'ni ya cña laca yu lo'o nda ya cha' tso'o ji'li Jesucristo lo'o ñati. Li' ndyaa nu Timoteo bi' nde slo ma cha' xñi la ti' tyiquee ma, cha' caca tlyu la tyiquee ma lo'o ngusñi ma cha' tso'o bi'.

3 Ná nti' ya cha' ca taja ti' ni tsaca ngu' tya'a ma, masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'li ma; jlo ti' ma cha' jua'a ndyu'ni ngu' lo'o ñati ji'li Jesucristo lcaua ti lo quichi'.

4 Lo'o tya nguti'li ya slo ma, li' tyuu quiya' nda ya cha' lo'o ma ndi'ya: "Cua'ni lya' ti' ngu' ji'na", nacu'li ya. Lo'o chañi lya' tsa ti' ngu' ji'li ma juani.

5 Lo'o ngua cuayá' ti' na' cha' bi', nga'aa ndalo na' li'; xñi'li tsa ti' na' cha' ná jlo ta' ñi'ya ndyaca cha' ji'li ma. Bi' cha' nda na' ji'li yu tya'a na ñaa yu slo ma, cha' ca cuayá' ta' si ña'a ti nxñi tso'o ma cha' tso'o ji'li ycu' Ndyosi, si tyijiloo ma ji'li nu xña'a nu nti' cha' cua'ni ma cha' cuxi. Cua nguna' cña ji'li ya lo'o ma si ná caca tyijiloo ma ji'li nu xña'a bi'.

6 Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma. Cua ndyalaa Timoteo ca nde chaca quiya'; cua ndacha'

yu ji'li ya ñi'ya ndyu'ni ma, cha' tya ngusñi ma cha' tso'o ji'li ycu' Ni, cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'li tya'a ma xqui'ya ycu' nu Xu'na na. Nacu'li yu cha' ndube tsa ti' ma ji'li ya, ndu tsa ti' ma ni jacua' tyacua tya'a na chaca quiya'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee na, ¿ni jacua' tyacua tya'a na lacua?

7 Lo'o cua ndyuna ya cha' jua'a ndyaca cha' bi' ji'li ma, ngua chaa la ti' ya li', masi lya' tsa ti' ngu' ji'li ya ca nde, masi ndyiji tsa cha' ti' ji'li ya. Ngusñi tso'o ma cha' bi',

8 bi' cha' chaa la ti' ya; ngu'ula la ti' ya xqui'ya cu'ma, cha' tlyu tyiquee ma cuentya ji'li ycu' nu Xu'na na.

9 Ná nchca tye cha' tya ya xly'a'be ji'li ycu' Ndyosi Sti na xqui'ya cu'ma, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma.

10 Nhcui' ya lo'o ycu' Ndyosi nde tsa lo'o nde talya. Tya'na tsa nhcui' ya lo'o Ni cha' ta Ni chacuayá' ji'li ya cha' tyacua tya'a na chaca quiya', cha' bilya tye culu'u ya ji'li ma lcaa cha' tso'o nu nga'a cha' caca cuayá' ti' ma, cha' jua'a xñi tso'o ma cha' ji'li Jesús.

11 Ntajatya ya ji'li ycu' Ndyosi Sti na lo'o ji'li Jesús nu Xu'na na ni jacua' ta Ni chacuayá' tsa ya ca slo cu'ma.

12 Lo'o jua'a ndijña ya ji'li nu Xu'na na cha' cua'ni Ni cha' tso'o la tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'li tya'a ma, lo'o jua'a ji'li lcaa ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'li cu'ma

xqui'ya ycui' Ndyosi;

¹³ ndijña ya cha' cua'ni Ni cha' caca lubii cresiya jil'i mā, cha' tyanu tso'o cha' jil'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jil'i mā. Li' nga'aa ntsu'u cha' sta ycui' Ndyosi Sti na qui'ya jil'i mā tsā bi', nu lo'o cāā Jesús nu Xu'na na nde chalyuu chaca quiya'. Cāā ycui' nu Xu'na na lo'o lcaa ñati jil'i Ni tsā bi'.

4

Cha' tso'o nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu

¹ Cu'mā ngu' tya'a na, juani ndijña ya jil'i mā chacuayá' jil'i Jesús nu Xu'na na, cha' ña'a ti cua'ni mā lcaa ña'a cha' tso'o nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni mā laja lo'o tyi'i mā chalyuu. Li' tso'o la caca cua'ni mā cña jil'i ycui' Ndyosi. Chañi cha' tso'o tsa ndyu'ni mā, pana cua nti' ya cha' ña'a ti tya cua'ni la mā la cui' cña nu cua ngulu'u ya jil'i mā tya tsubi' la cuentya jil'i ycui' Ndyosi.

² Tyi'u ti' mā jil'i cña nu ngulo ya jil'i mā cuentya jil'i Jesús nu Xu'na na,

³ cha' ndi'ya nti' ycui' Ndyosi: caca lubii cresiya jil'i mā, ná cua'ni suba' mā lo'o ñati;

⁴ lcaa cu'mā, tso'o caja clyo'o mā, pana nga'aa ña'a mā jil'i xa' nu cuna'a li'. Lo'o jua'a tso'o ti tyi'i mā lo'o clyo'o mā; tyu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i clyo'o mā,

⁵ cha' ná nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni suba' mā lo'o clyo'o mā, ñi'ya nu ndu'ni

ngu' nu ná ndaquiya' jil'i ycui' Ni tsiya' ti.

⁶ Nga'aa xlyaa mā jil'i nu cuna'a jil'i ngu' tya'a mā, masi jil'i clyo'o ngu', masi jil'i sñi' ngu'. Cua nchcui' tsa ya lo'o mā cha' lcaa cha' ña'a ycui' nu Xu'na na; jlo ti' ycui' Ndyosi, lo'o jua'a ntsu'u cha' xcube' Ni jil'i lcaa ñati nu ná taquiya' jil'i cha' bi',

⁷ cha' cua ngusubi ycui' Ndyosi jil'na cha' caca na ñati nu lubii cresiya jil'i, si'i cha' caca na ñati nu ndyu'ni suba'.

⁸ Si'i sca cha' nu nchcui' ñati chalyuu ti laca cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani, cha' liñi nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o na laca cha' bi'; bi' cha' si ná taquiya' mā jil'i cha' bi', na cua nguxtyanu mā jil'i ycui' Ndyosi nu nda Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu Ni ne' cresiya jil'na.

⁹ Ná nga'a cha' scua la na' lo quityi re cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i ñati tya'a ngusñi mā cha' jil'i ycui' Ni; cua laca ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā jil'i ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngulu'u ycui' Ndyosi jil'i mā ñi'ya nu cua'ni mā lo'o tya'a mā.

¹⁰ Ni si'i sca ti jil'i ngu' tya'a quichi tyi ti mā ntsu'u tyiquee mā, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā jil'i lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'i mā lo'o ycui' Ndyosi nde lcaa lo quichi loyuu su cuentya Macedonia. Tya'a na laca ngu' bi', bi' cha' nchcui' ya lo'o mā cha' tya cua'ni la mā cha' tso'o bi'.

¹¹ Tso'o ti cua'ni mā lo'o tya'a mā cha' ti tyi' tyiquee

mā li'. Ná tso'o si culo mā cña jil'i taju ñatī tya'a mā, lo'o li' taja ycuí mā; cua'ni mā cña cha' caja xi na cacu mā ñi'ya nu cua nchcui' ya lo'o mā,

12 cha' caca chcuí' ngu' jil'i mā cha' tso'o tsa ndyu'ni mā cña. Ná ntsu'u na laca nu lyiji jil'i mā li'.

Tya cāā Jesús nu Xu'na na chaca quiya'

13 Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, juani ta ya xi cha' lo'o mā cuentya jil'i ngu' tya'a na nu cua ngujuii, cha' ca cuayá' ti' mā cha' ñi'ya laca si na laja' ti' ngu', jua'a laca jyo'o bi'. Ná ca xñi'i' ti' mā cuentya jil'i jyo'o tya'a mā lacua, cha' ná stu'ba laca na lo'o ñatī nu bilya xñi cha' jil'i Jesucristo.

14 Jlo ti' na cha' ngujuii Jesús, lo'o li' ndyu'ú yu chaca quiya'; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' lo'o cāā ycuí' Jesús nde chalyuu chaca quiya', li' cua'ni ycuí' Ndyosi cha' chaca quiya' tyu'ú lcaa jyo'o nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo tya clyo la, cha' stu'ba ti cāā ngu' lo'o Jesús li'.

15 Cua nchcui' ycuí' nu Xu'na na ñi'ya caca jil'i lcaa na tsā bi', nu lo'o cāā ycuí' nu Xu'na na chaca quiya': Lcaa na nu tya lu'ú na ni, ná tyijiloo na jil'i ngu' tya'a na nu cua ngujuii.

16 Ndi'ya caca cha' lo'o tyalaa tsā bi': Nde cūā cāā ycuí' nu Xu'na na, ca'ya Ni lo yuu; li' stu'ba ti cañi Xtyi'i ycuí' Ni lo'o xtyi'i xcā jil'i Ni nu laca loo, jua'a cañi

cui'chcūā jil'i ycuí' Ndyosi li'. Clyo tyacuí lcaa jyo'o ñatī jil'i Jesucristo tyaa ngu' nde cūā;

17 li' tyacuí lcaa ngu' tya'a na ña'a lu'ú ti na, cha' tyalo'o ycuí' Ni jil'na. Ca laja coo nde cūā tyacua tya'a na lo'o jyo'o tya'a na li', cha' lcaa na, stu'ba ti tyacua tya'a na lo'o ycuí' nu Xu'na na ca bi'. Tsa cu' ti tyi'i na lo'o ycuí' Ndyosi li'.

18 Bi' cha' lacua, ta mā cha' bi' lo'o ngu' tya'a mā, cha' tso'o ti caca tyiquee lcaa mā.

5

1 Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ná ntsu'u cha' scua ya sca quityi cha' cacha' ya jil'i mā ni jacua' tyalaa tsā lo'o cāā Jesús chaca quiya', ni jacua' tyalaa tyempo bi';

2 cua laca ngua cuayá' ti' mā cha' ni sca ñatī chalyuu, ná jlo ti' ngu' ni tsā cāā ycuí' nu Xu'na na. Ñi'ya ndyalaa sca nu cuaana to' ni' jil'i ngu' talya, jua'a cuaana ti cāā Jesús.

3 “Ti ti ndi'i chalyuu, tso'o ti ndi'i na”, ñacuí ngu'; pana la cui' hora bi' tye cha' jil'i lcaa ñatī chalyuu, nga'aa caja mala xna ngu' li'. Ñi'ya laca sca nu cuna'a tana, cha' ná jlo ti' ni hora caca nu cala sñi', ni hora cāā nu ti'i jil'i; jua'a caca lo'o cua tyalaa ti hora bi' li', cha' ná jlo ti' na ni tsā caca.

4 Pana nu cu'mā ni, ná ntsu'u cha' xcutsij tsā bi' jil'i mā, masi jlo ti' mā cha' cuaana ca ti tyalaa tsā bi'; si'i na ndya'a mā su talya

ña'a xqui'ya cha' cuxi, ñi'ya ndya'a xa' la ñati.

5 Cua ntsu'u xee nu nda ycuí' Ndyosi ne' cresiya jí'í m̄; bi' cha' ñati nu ndya'a su xee laca m̄, ñati nu lubii cresiya jí'í laca m̄. Ná laca na ñati nu ndya'a su talya ña'a, cha' si'í ñati nu nguna' chalyuu jí'í xqui'ya cha' cuxi laca na.

6 Bi' cha' tii ti' na tyi'í na chalyuu; si'í ñi'ya nti' si' xcuí' na laja' ti na tyi'í na chalyuu, masi jua'a ndu'ni xa' la ñati nu ná ndaquiya' jí'í Jesucristo tsiya' ti. Lo'o jua'a ña'asií na jí'í ycuí' ca na cha' ná caca cu'bi na.

7 Xcuí' na ndyija' ti ñati ñi'ya si talya laca, xqui'ya cha' ná ndube ti' ngu'; xcuí' na cu'bi ti ngu' bi', cha' ná ndube ti' ngu' tsiya' ti.

8 Pana nu na ni, ntsu'u xee jí'í ycuí' Ndyosi ne' cresiya' jí'í na, bi' cha' tii ti' na tyi'í na chalyuu; cua ngusñi na cha' jí'í ycuí' Ni, na cua ntsu'u tyiquee na ña'a na jí'í tya'a ñati na xqui'ya Ni, lo'o jua'a nga'a cha' cua'a na jí'í ycuí' ca na cha' ná cua'ni na cha' cuxi nu nti' cua'ni ñu'u jí'í cresiya jí'í na. Na ndu ti' na jí'í ycuí' Ndyosi, ni jacua' tye cuityí Ni jí'í lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jí'í na, bi' cha' nga'a cha' ña'asií na jí'í ycuí' ca na.

9 Ná ngusubi ycuí' Ni jí'í na cha' xcube' Ni jí'í na; cua ngusubi Ni jí'í na cha' cua'ni lyaá Ni jí'í na xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na,

10 la cui' nu ngujuii cha' cuityí qui'ya nu ntsu'u jí'í na.

Bi' cha' taca tyi'í na slo ycuí' Ndyosi li', masi ña'a ti tya lu'ú na chalyuu lo'o caa Jesús, masi cua ngujuii na li'; stu'ba ti tyi'í na ca slo Ni li'.

11 Laja lo'o ndu ti' na jí'í Jesús, tya culu'u m̄ cha' bi' jí'í nu xa' la ngu' tya'a m̄, cha' caca tlyu la tyiquee m̄ li'. Jlo ti' na' cha' jua'a ndu'ni m̄ tu'ni.

Xa' la cui' nu nda Pablo lo'o ngu'

12 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jí'í Jesús, ndijña ya jí'í m̄ cha' cui'ya m̄ cuentya jí'í lcaa ña'a cha' tso'o nu ndyu'ni ngu' nu laca cña jí'í m̄. Cua nda ycuí' nu Xu'na na cña jí'í ngu' bi' cha' caca ngu' loo, cha' culu'u ngu' bi' jí'í m̄ cua ña'a ca cha' tso'o nu caca cua'ni m̄ cuentya jí'í ycuí' Ndyosi.

13 Tso'o ti cua'ni m̄ lo'o ngu' bi' lacua, cha' tso'o tsa cña ndyu'ni ngu' bi' cuentya jí'í ycuí' Ndyosi; tso'o ti tyu'u tyiquee m̄ ña'a m̄ jí'í ngu' bi'. La cui' jua'a tso'o ti tyu'u tyiquee m̄ ña'a m̄ jí'í lcaa tya'a m̄, cha' nga'aa tyu'u cha' cusuú jí'í m̄ lo'o tya'a m̄ li'.

14 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jí'í Jesús, ndi'ya hcui' ya lo'o m̄: Culo m̄ cña jí'í ngu' tya'a m̄ nu ná nti' cua'ni cña, nu xcuí' na taja ti nti' ngu'; cua'ni m̄ cha' caca tlyu la tyiquee ngu' tya'a m̄ nu xñi'í ti ti', cha' xñi' tso'o la ngu' cha' jí'í Jesús; xtyucua m̄ jí'í ngu' tya'a m̄ nu ná ndyiji juersa jí'í cha' xuú tya'a ngu' lo'o nu

cuxi, jua'a talo tyiquee ma jii' cua ña'a ca ngu' tya'a ma.

15 Si cua'ni xña'a ñati lo'o ma, ná chcu' ma cha' ti' jii' ngu' bi' li'; xtyucua ma jii' ngu' tya'a ma cha' talo ma jii' ngu' xña'a, cha' xcui' tso'o ti cua'ni ma lo'o lcaa ñati, masi lo'o tya'a ma, masi lo'o xa' ñati.

16 Tso'o ti caca tyiquee ma lcaa tsā.

17 Tyucui tyempo chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi.

18 Lo'o jua'a tya ma xlya'be jii' ycu' Ndyosi cuentya jii' cua ña'a ca cha' nu ndyaca jii' ma. Nti' Ni cha' cua'ni ma jua'a si chañi cha' ngusñi ma cha' jii' Jesucristo.

19 Ñi'ya nti' sca xee, jua'a laca Xtyi' ycu' Ndyosi; ná xubi' ma jii' xee bi'.

20 Ná xtyi' lo'o ma jii' tya'a ma lo'o chcu' ngu' sca cha' jii' ycu' Ndyosi lo'o ma;

21 pana cua'ni cuayá' ma jii' cua ña'a ca cha' nu nchcu' ngu' bi', si tso'o ndyu'u cha', si ná tso'o. Li' xñi ma cha' tso'o bi'.

22 pana culochu' ma jii' lcaa cha' cuxi li'.

23 Ndu'ni ycu' Ndyosi cha' ti ti tyi' tyiquee na. Bi' cha' juani cua'ni Ni cha' caca ma ñati liñi tsiya' ti; caca tso'o tyiquee ma, caca lubii cresiya jii' ma, caca ma ñati nu tyucui tyiquee tsiya' ti. Si lubii cresiya jii' ma lo'o caa ycu' Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya', li' nga'aa ntsu'u cha' sta Ni qui'ya jii' ma;

24 cua ngusubi ycu' Ndyosi jii' ma cha' caca ma ñati jii'

Ni tsiya' ti. Si'i sca cha' cuiñi nu nda Ni lo'o nchcu' Ni lo'o ma jua'a, chañi cha' cua'ni Ni cha' caca ma ñati nu lubii cresiya jii' cuentya jii' ycu' Ndyosi.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

25 Cu'ma ngu' tya'a na, ña'a ti tya chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya jii' ya.

26 Xlyo ni' jii' lcaa cu'ma ngu' tya'a na.

27 Nde cña nu culo na' jii' ma cha' cua'ni ma cuentya jii' ycu' nu Xu'na na, cha' chcu' ma lcaa cha' nu nscua lo quityi re ña'a cuayá' cuna lcaa ngu' tya'a na.

28 Ndi'ya nti' ya cha' ña'a ti cua'ni ycu' Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o ma. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo chaca quityi ndyaa ca slo ñati jii Jesucristo nde quichi Tesalónica

1 Pablo, Silvano, Timoteo naa ya. Nscua ya quityi re cha' tsa ca slo ña'a taju cu'ma ngu' quichi Tesalónica nu ngusñi cha' jii ycu' Ndyosi Sti na, cu'ma nu cua ngusñi cha' jii Jesucristo nu Xu'na na.

2 Ndi'ya nti' ya, cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi' tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na laja lo'o ndi'i ma chalyuu.

Xcube' ycu' Ndyosi jii ñati nu ná nti' taquiya' jii cha' nu nchcui' Ni

3 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii Jesús, ntsu'u cha' tya ya xlya'be jii ycu' Ndyosi lcaa quiya' lo'o chcui' ya lo'o Ni cuentya jii cu'ma; ndu'ni tsa cha' cua'ni ya jua'a, xqui'ya cha' lcaa tsa tachaa la ndyanu cha' jii Jesús ne' cresiya jii ma, lcaa tsa ntsu'u la tyiquee ma ña'a ma jii tya'a ñati ma.

4 Tso'o tsa li'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma, bi' cha' nda ya cha' jii ma lo'o lcaa taju ngu' tya'a ntsu'u cha' jii na lo'o ycu' Ndyosi. Nacu' ya jii ngu' cha' tso'o tsa ndyu'ni ma, cha'

tlyu tsa tyiquee ma xqui'ya ycu' Ndyosi, masi ndyiji tsa cha' ti' jii ma, masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' jii ma. Tso'o tsa cha' ndalo tyiquee ma jii ngu', masi cuxi tsa ndyu'ni ngu' bi' lo'o ma jua'a.

5 Liñi tsa ndu'ni cuayá' ycu' Ndyosi jii ñati; bi' cha' caja su tyi' ma ca su laca ycu' Ndyosi loo ca nde loo la, masi xña'a tsa ngu' lo'o ma juani xqui'ya cha' jii ycu' Ndyosi nu cua ngusñi ma.

6 Liñi tsa ndu'ni ycu' Ndyosi, lo'o jua'a chañi cha' ca tiya' la xcube' Ni jii lcaa ñati nu nchcube' jii cu'ma juani.

7 Nga'aa cua'ni lya' ti' ngu' jii na tsiya' ti lo'o tyu'u tucua ycu' Jesús nu Xu'na na nde cua. Laja xee tlyu tyaa Jesús li'; stu'ba ti ca Ni lo'o quiña'a tsa ngu' xa jii Ni, cha' tlyu tsa cña nchca jii xa bi' nu ndu'ni ngu' cuentya jii ycu' Ndyosi.

8 Li' xcube' ycu' Ndyosi jii cua ña'a ca ñati nu ná ntaja'a taquiya' jii Ni, lo'o jua'a xcube' Ni jii ñati nu ná ntaja'a xñi cha' tso'o jii ycu' Jesús nu Xu'na na.

9 Chañi cha' xcube' Ni jii ngu' bi'; nga'aa ña'a ngu' bi' jii ycu' nu Xu'na na tsiya' ti, nga'a cha' tsa ngu' ca su ná nga'a cha' tye cha' chcube' ngu'. Nga'aa ña'a ngu' bi' xee ndubi jii ycu' Ni li', nga'aa ña'a ngu' jii ycu' Ndyosi nu nchca jii ndu'ni lcaa cña tsiya' ti.

10 Jua'a xcube' Ni jii ngu'

bi' tsá lo'o tyaa Jesús chaca quiya'. Pana si ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni, li' cua'ni tlyu na ji'i Ni tsá bi'; la cui' jua'a cua'ni chí na loo ycuí' Ndyosi lo'o tya'a na lo'o tyalaa tsá bi', si cua ngusñi na cha' ji'i Ni. Lo'o cu'ma, stu'ba ti tyu'u ti'i ma lo'o ya slo Jesús tsá bi', cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesús lo'o ngulu'u ya cha' bi' ji'i ma nu gua tya clyo la.

¹¹ Bi' cha' lcaa tsá nchcui' ya lo'o ycuí' Ndyosi Sti na cha' cua'ni Ni cña ne' cresiya ji'i ma, cha' tso'o ti cua'ni ma cña nu nda Ni ji'i ma tya lo'o ngusubi Ni ji'i ma. Nchcui' ya lo'o Ni cha' xtyucua Ni ji'i ma, cha' jua'a cua'ni lyiji ma lcaa cha' tso'o nu nclyacua ti' ma cha' cua'ni ma cuentya ji'i ycuí' Ni, lcaa lo cha' tso'o nu ndyu'ni ma xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i ycuí' Ndyosi.

¹² Jua'a ndu'ni tlyu ma ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu lo'o ndu'ni ma cña ji'i Ni; jua'a ca cuayá' ti' ngu' li' cha' ndyanu Xtyi'i ycuí' Ni ne' cresiya ji'i ma. Lo'o li' caca cuayá' ti' ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni ycuí' Ndyosi lo'o ma, cha' stu'ba ti ndu'ni ycuí' Ndyosi Sti na cña lo'o Jesucristo nu Xu'na na.

2

Caa sca nu xña'a chalyuu

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, jlo ti' na cha' tya caa Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya', cha' tsalo'o Ni ji'na cha' tyacua tya'a na lo'o

Ni ca bi'; bi' cha' liñi nchcui' ya lo'o ma juani,

² cha' ná tya'achu' ma ji'i cha' tso'o bi'. Ná cutsii ma si nti' ngu' xcutsii ngu' ji'i ma: masi hcui' ngu' cuentya ji'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi, nacui' ngu'; masi culu'u ngu' cha' liñi ji'i ma, nacui' ngu'; masi hcui' ngu' lo quityi nu nda ya lijya slo ma, nacui' ngu'. Cha' cuiñi laca si ñacu' ngu' cha' nde tsá laca nu caa ycuí' nu Xu'na na, cha' ná jlo ti' ngu' tsiya' ti.

³ Ná taquiya' ma ji'i ngu' cuiñi nu hcui' jua'a. Nu lo'o tya lyiji tyalaa tsá bi', lye tsa xu'u tya'a ñati chalyuu lo'o ycuí' Ndyosi; li' caa sca ñati nu ndu'ni cña ji'i nu xña'a nde chalyuu, nu ntsu'u cha' tsa ca bilyaa lo'o tye chalyuu.

⁴ Bi' laca nu nti' cua'a ji'i lcaa lo jo'ó cha' ná cua'ni tlyu ngu' ji'i; ni ná cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí' Ndyosi, nti' yu, cha' nti' nu yu xña'a bi' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí' ca yu. Tyati yu ne' laa tonu, tsa tuca yu ca bi'; li' hcui' yu lo'o lcaa ñati cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí' ca yu, cha' ycuí' Ndyosi laca ycuí' yu, ñacu' yu.

⁵ Cua jlo ti' ma cha' tyuu quiya' ngulu'u na' la cui' ti cha' ji'i yu xña'a bi' ji'i ma, nu lo'o tya ndi'i na' lo'o cu'ma;

⁶ jlo ti' ma ñi'ya ndaca'a Ni ji'i yu xña'a bi' juani, cha' ná caca bi' loo ña'a cuayá' tyu'u tuca tsá ji'i yu bi' ca nde loo la.

⁷ Na cua nguxana cña cuxi bi' laja ñati chalyuu, masi juani ti tya ndaca'a Ni ji'i yu

xña'a bi'; pana lo'o nga'aa ndaca'a Ni ji'i yu bi', cha' cua ndyaa Ni,

⁸ li' caca yu xña'a bi' loo. Ca tiya' la caa Jesús nu Xu'na na, lo'o li' cujuu Jesús ji'i yu xña'a bi' nu lo'o culutu'u ti Jesús ji'i yu bi' lo'o cui'i nu ntsu'u tu'ba Ni; tye cha' ji'i yu xña'a bi' lo'o caa Jesús, cha' ná talo yu ña'a yu ji'i xee ndubi ji'i ycu' nu Xu'na na.

⁹ Pana lo'o caa yu xña'a bi', caa yu lo'o chacuayá' ji'i ycu' Satanás bi', bi' cha' nchca tsa ji'i yu bi' cua'ni yu cha' tlyu cha' cñilo'o ti yu ji'i ñati chalyuu, cha' culacua ti' ngu' cha' tlyu tsa laca ycu' yu xña'a bi'.

¹⁰ Tucua cha' ntsu'u tyiquee yu bi', pana ca jlya ti' ñati chalyuu ji'i lcaa cha' cui'ni nu hcui' yu bi', jlya ti' ngu' xqui'ya cha' cua tsa ti ngu' ca bilyaa; ná nti' ngu' bi' xñi ngu' cha' tso'o nu caca cua'ni lyaá ji'i ngu',

¹¹ bi' cha' culaya' ycu' Ndyosi ji'i ngu', xqui'ya cha' jlya la ti' ngu' ji'i nu cha' cui'ni bi'.

¹² Chañi cha' tsa ngu' bi' ca su ná nga'a cha' tye hcube' ngu', lcaa ngu' nu ná jlya ti' cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi, ngu' nu ndiya la ti' cua'ni cua ña'a ca lo cha' cuxi.

Ngusubi Ni ji'na cha' clyaa na ji'i nu cuxi

¹³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee ycu' nu Xu'na na ña'a Ni ji'i ma. Lo'o jua'a ntsu'u cha' tya ya xlya'be ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cu'ma,

cha' ngusubi Ni ji'i ma tya lo'o nguxana ti chalyuu cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ma; bi' cha' ngua'ni Xtyi'i ycu' Ni cha' ngua lubii cresiya ji'i ma lo'o ngusñi ma cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi.

¹⁴ Cua ngusubi Ni ji'i ma, bi' cha' ndyuna ma cha' tso'o ji'i Jesucristo nu ngulu'u ya ji'i ma; nti' Ni cha' stu'ba ti tyi'i ma lo'o Jesucristo nu Xu'na na ca su tlyu su xee tsa su ndi'i ycu'.

¹⁵ Cu'ma ngu' tya'a na, juani tyi'u tso'o ti' ma lcaa cha' nu ngulu'u ya ji'i ma; cua'ni ma cha' caca cuayá' tso'o ti' ma lcaa cha' nu cua nchcui' ya lo'o ma, lcaa cha' nu cua nguscua ya lo quityi cha' caa ca slo ma.

¹⁶⁻¹⁷ Ndi'ya nti' na' cha' cua'ni Ni lo'o ma, masi Jesucristo nu Xu'na na, masi ycu' Ndyosi Sti na: cua'ni Ni cha' caca nguula ti' tyiquee ma, cha' caja juersa ji'i ma, cha' taca cua'ni ma cua ña'a ca cha' tso'o, cha' xcui' cha' tso'o hcui' ma lo'o tya'a ma. Ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na, cha' ti ti tyi'i tyiquee na lcaa hora laja lo'o ntajatya na ji'i ycu' Jesús cha' caa Ni.

3

Chcui' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ya

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, hcui' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ya, cha' xtyucua Ni ji'i ya laja lo'o nlyu'u ya cha' ji'i ycu'

nu Xu'na na jilí ngu', cha' ná tacu' ngu' lo cua ña'a ca cha' nu nclyo'u ya jilí ngu'. Ñi'ya lo'o ngusñi mā cha' bi' juani, jua'a nti' ya cha' yala ti xñi tya quiña'a la ñati cha' bi', nde lcaa quichí su nchcui' ya cha' bi'.

² Chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi cha' cua'a Ni jilí ya cha' ná tyijiloo ngu' cuxi jilí ya, masi ngu' nu cuxi tsa tyiquee ngu'; ntsu'u tsa ñati chalyuu nu ná jlya tso'o ti' jilí ycui' Ndyosi.

³ Chañi cha' ndu'ni nu Xu'na na lcaa cha' nu ñacui Ni jina, cua'ni Ni cha' caca tlyu tyiquee mā, cua'a Ni jilí mā cha' ná cala' nu xña'a jilí mā.

⁴ Jlo ti' ycui' nu Xu'na na cha' ndyu'ni mā cña nu ngulo ya jilí mā, cha' tya cua'ni la mā cña bi'.

⁵ Lo'o jua'a cua'ni ycui' nu Xu'na na cña ne' cresiya jilí mā, cha' tyi'u ti' mā cha' ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni jilí mā; li' talo tyiquee mā ñi'ya lo'o ndalo tyiquee ycui' Cristo lo'o nguta'a yu lo'o ñati tya clyo.

Nga'a cha' cua'ni na cña

⁶ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jilí Jesús, chaca quiya' culo ya cña jilí mā chacuayá' jilí Jesucristo nu Xu'na na: ná tya'a mā stu'ba ti lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi mā cha' bi' nu ná ntaja'a cua'ni cña, la cui' ngu' tya'a mā nu ná ntaja'a taquiya' jilí cha' nu cua nda ya lo'o mā.

⁷ Si'i na taja ya lo'o nguti' ya lo'o cu'mā nu ngua li', bi'

cha' tso'o si tyaja'a mā cua'ni mā cña ñi'ya ngua'ni ya lo'o ya' ti ya.

⁸ Ná ndyacu laja ti ya slo cu'mā nu ngua li'; nda ya caya' cha' nguxacu mā jilí ya, cha' ngua'ni ya cña cha' cajá ñi'ya nu tyiji yu'u jilí ya. Tsa lo'o talya ngua'ni ya cña lo'o ya' ti ya, cha' si'i cu'mā nu ngüi'ya mā na nu ndyacu ya li'.

⁹ Pana tso'o si ta mā xi caya' jilí ngu' nu culu'u jilí mā; masi cuare ni, taca xtyucua mā xi jilí ya si nti' mā. Pana ná ngusñi ya caya' nu ngua li', xqui'ya cha' ngua ti' ya culu'u ya jilí mā cha' ná ca taja mā, cha' cua'ni mā cña cha' caja na nu lyiji cha' tyiji yu'u jilí mā chalyuu.

¹⁰ Lo'o tya ndi' ya slo cu'mā, tya li' ngulo ya cña jilí mā ndi'ya: ná ta mā na cacu ñati nu ná nti' cua'ni cña.

¹¹ Pana juani cua ngujui cha' jilí ya cha' ntsu'u xi ngu' tya'a mā nu ná tso'o ndu'ni; nga'aa ndyu'ni ngu' bi' cña, ndya'a ngu' nchcui' ngu' cha' cui'ni ti lo'o tya'a ngu', xqui'ya cha' taja ngu'.

¹² Bi' cha' juani nclyo ya cña jilí ngu' bi' chacuayá' jilí Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' cña; jua'a caja ñi'ya cacu ngu' cuentya jilí scaa ngu'.

¹³ Cu'mā ngu' tya'a na, ná ca taja ti' mā cha' cua'ni mā cha' tso'o lo'o ñati.

¹⁴ Ñati nu ná ntaja'a taquiya' jilí lcaa cha' nu nscua ya lo quityi re ni, cui'ya mā cuentya tilaca laca ngu'

bi'; li' nga'aa tya'a mā stu'ba
ti lo'o ngu' bi', cha' jua'a caca
tyuju'u ti' ngu'.

¹⁵ Pana si'i tya'a cusuu mā
laca ngu' bi', tya'a mā laca
ngu'; bi' cha' ntsu'u cha' ta
mā sca cuii lo'o ngu', ñi'ya
laca lo'o nchcui' mā lo'o sca
ngu' tya'a mā.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

¹⁶ Cua'ni ycui' nu Xu'na na
lo'o mā cha' ti ti tyi'i tyiquee
mā lcaa tsā, masi tsā tso'o
ji'i mā, masi tsā cuxi ji'i mā,
xqui'ya cha' lcaa hora ti ti
ndi'i tyiquee ycui' Ni. Lo'o
jua'a tyanu ycui' nu Xu'na na
lo'o mā li'.

¹⁷ Xlyo ni'i ji'i mā. Pablo
laca na' lo'o ycui' na' nscua
na' letra juani, cha' caca
cuayá' ti' mā cha' chañi cha'
quityi nu nguscua na' lijya slo
mā laca quityi re.

¹⁸ Nti' ya cha' ña'a ti cua'ni
Jesucristo nu Xu'na na cha'
tso'o lo'o lcaa cu'mā. Jua'a
caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo tya clyo cha' ndyaa ca slo Timoteo

¹ Pablo laca na'. Sca ñati nu ndya'a nchcui' cha' jii' Jesu-cristo nde xa' quichi' laca na', cha' ycui' Ndyosi nu ndu'ni lyaá jii' ñati ngulo cña jna' cha' cua'ni na' cña bi'; ngulo Jesucristo cña jna', la cui' nu Cristo nu ndu' ti' na jii' cha' tyaá Ni chaca quiya'.

² Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Timoteo, cha' ñi'ya si laca nu'u sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u, cha' ngusñi nu'u cha' jii' Jesu-cristo tya lo'o ngulu'u na' cha' bi' jinu'u. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o nu'u, cha' cua'ni tya'na ti' Ni jinu'u, cha' jua'a cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i cresiya jinu'u xqui'ya Jesu-cristo nu Xu'na na.

Ná tso'o cha' jlya ti' ngu' cuentyu ti

³ Lo'o cua tsa'a ti na' ca Macedonia, li' cua nchcui' na' lo'o nu'u cha' tyanu nu'u nde quichi' Efeso; chaca quiya' chcui' na' lo'o nu'u juani, cha' tyanu nu'u ca quichi' bi'. Ntsu'u ngu' quichi' Efeso nu nclu'u xa' lo cha' jii' ngu' tya'a na; nga'a cha' culo nu'u cña jii' ngu' bi', cha' nga'aa culu'u tsa ngu' xa' la cha' jii' tya'a ngu'.

⁴ Lo'o jua'a culo nu'u cña cha' nga'aa ca tsa'a ngu' cuentyu cusu', nga'aa cua'a jyaca ngu' jii' cña cua nu ndyanu jii' jyo'o cusu' jii' ngu' sa'ni. Nguichi' tsa cha' bi', lo'o jua'a ná tye chca cha' bi' tsiya' ti. Ná xtyucua cha' bi' jii' na cha' cua'ni na cña jii' ycui' Ndyosi; sca ti si xñi na cha' jii' ycui' Jesús, li' caca cua'ni na cña jii' Ni.

⁵ Culo nu'u cña jii' ngu' cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jii' tya'a ngu', cha' bi' laca cña nu ndu'ni ñati nu ngua lubii cresiya jii' cuentya jii' ycui' Ndyosi; jlo ti' ñati bi' ñi'ya laca cña tso'o, lo'o jua'a ndyu'ni ngu' bi' cña tso'o bi' li'. Chañi cha' ngusñi ngu' bi' cha' jii' ycui' Ndyosi si ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jii' tya'a ngu'.

⁶ Pana ntsu'u xi xa' la ñati nu ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' bi'; xa' tyucui' ngusñi ngu' bi', cha' nchcui' tsa ngu' cuentyu.

⁷ Mstru caca ngu' bi', nti' ngu', ngu' nu nclu'u ñi'ya cña nu ngulo ycui' Ndyosi jii' ñati, nu nguscua jyo'o Moisés; pana ná nda ngu' bi' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' ycui' ca ngu', ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cha' cusu' bi', masi lye tsa nclu'u ngu' cha' bi' jii' tya'a ñati ngu'.

⁸ Jlo ti' na cha' tso'o tsa cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés bi', si taquiya' na jii'.

⁹ Pana si'i xqui'ya ñati nu tso'o tyiquee nda ycui' Ndyosi cha' cusu' bi'; na cua nda Ni cha' bi' xqui'ya ñati

nu ná nti' cua'ni cha' tso'o, xqui'ya ñati nu ná ntaja'a taquiya' jii' cha' bi', xqui'ya ñati nu ná ntsu'u cha' jii' lo'o ycu' Ndyosi, xqui'ya ñati nu ntsu'u qui'ya jii', xqui'ya ñati nu cuxi tyiquee, xqui'ya ñati nu nchcui' suba' jii' ycu' Ndyosi, xqui'ya ñati nu ndujuii jii' sti ngu', jii' xtya'a ngu', xqui'ya ñati nu ndujuii jii' tya'a ñati,

10 xqui'ya ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, xqui'ya nu cuna'a nu ndu'ni suba' lo'o nu qui'yu, xqui'ya nu qui'yu nu ndu'ni suba' lo'o tya'a qui'yu ti, xqui'ya ñati nu ntucuaana jii' tya'a ñati cha' tsalo'o jii' ngu' jua'a ti, xqui'ya nu cuiñi, xqui'ya ñati nu nchcui' cha' cuiñi slo ngu' tisiya. Nda ycu' Ndyosi cha' cusu' bi', cha' jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati nu ná nti' taquiya' jii' cua ña'a ca cha' nu liñi ca nu nclu'u na cuentya jii' ycu' Ndyosi.

11 La cui' cha' tso'o bi' nclu'u na' chacuayá' jii' ycu' Ndyosi juani, lo'o nclu'u na' cha' tlyu tsa laca ycu' Ndyosi, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jina.

Tso'o tsa ndu'ni ycu' Ndyosi lo'ona

12 Ndyá tsa na' xlya'be jii' Jesucristo nu Xu'na na cha' ngua'ni Ni cha' caca cua'ni na' cña jii' Ni; ndya na' xlya'be jii' Ni cha' ngusubi Ni jna' cha' cua'ni na' cña jii' Ni, cha' jlo ti' Ni cha' ndaquiya' na' jii' Ni.

13 Ngusubi Ni jna', masi suba' tsa nchcui' na' jii' Ni cua sa'ni la, tyempo lo'o nguxcube' na' jii' ñati jii' Jesucristo; tyaala tsa na' nu nguali'. Pana ná jlo ti' na' tyempo bi', cha' bilya xñi na' cha' tso'o jii' ycu' Ndyosi, bi' cha' ngua tya'na tsa ti' Ni jna'.

14 Ntsu'u tsa tyiquee nu Xu'na na ña'a Ni 'na, bi' cha' ngusñi na' cha' jii' ycu' Jesucristo li'; lo'o nu juani ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jii' Jesús, lo'o jua'a ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jii' tya'a ñati na'.

15 Taca xñi tso'o ngu' cha' nu nchcui' ndi'ya: Cua yaa Jesucristo nde chalyuu cha' cua'ni lyaá Ni jii' ñati chalyuu nu ntsu'u qui'ya jii'. Lo'o na', tlyu la xqui'ya na' que xa' la ñati, cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni na' lo'o ñati jii' Jesucristo nu ngua sa'ni la.

16 Ngüi'ya tsa Jesucristo cha' clyu ti' 'na lo'o ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u 'na, cha' culu'u ycu' Ndyosi jii' xa' la ñati ñi'ya caca xñi ngu' cha' jii' Ni. Ñi'ya lo'o tya'na ti' Jesús jna' tya clyo, jua'a ca tya'na ti' Ni jii' lcaa ñati nu xñi cha' jii' Jesús ca nde loo la, cha' si jlyu ti' ngu' jii' Ni, ná nga'a cha' tye chalyuu jii' ngu' li'.

17 Bi' cha' cua'ni tlyu na jii' ycu' Ndyosi juani, cua'ni chi na loo Ni, cha' ná tye tsa nu laca Ni loo tyucui ña'a chalyuu; ná tye cha' jii' ycu' Ndyosi, cha' ná ntsu'u cha' cajaa Ni. Ná nchca jii'na ña'a na jii' Ni cha' laca na ñati cha-

lyuu ti, pana sca ti ycuí' Ni laca ycuí' Ndyosi. Jua'a laca cha' jí'í Ni tu'ni.

¹⁸ Culo na' cña jinu'u juani, Timoteo, cha' ñi'ya nti' na' ña'a na' jí'í sca sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u: Tya cua'ni la nu'u cña jí'í ycuí' Ndyosi ñi'ya nu cua nacuí' ngu' nu laca tu'ba jí'í ycuí' Ni cha' cua'ni nu'u; tyi'u ti' nu'u cha' nu cua nchcui' ngu' bi' jinu'u tya tsubi' la, cha' caca nguula la ti' tyiquee nu'u. Li' ñi'ya caca jí'í sca sendaru tso'o, jua'a taca jinu'u xuu tya'a lo'o nu cuxi nu ntsu'u chalyuu;

¹⁹ taca xuu tya'a nu'u lo'o nu cuxi bi' si xñi tso'o nu'u cha' jí'í Jesucristo, si xcuí' cha' tso'o cua'ni nu'u lo'o ñati. Ntsu'u ngu' nu ngua jlo ti' ñi'ya laca sca cha' liñi, pana nga'aa ndyu'ni ngu' cha' liñi bi' juani; cua ndya'achu' ngu' bi' jí'í ycuí' Ndyosi, cha' ngxu'tyanu ngu' cha' tso'o bi'.

²⁰ Ñi'ya nti' yu Himeneo lo'o yu Alejandro ni, nga'aa ndaquiya' ngu' jí'í cha' liñi, bi' cha' cua ngxu'tyanu na' jí'í ngu' bi' ya' nu xña'a, cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa cha' cuxi laca lo'o nchcui' ngu' cha' suba' jí'í ycuí' Ndyosi.

2

Ndi'ya cua'ni na lo'o chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi

¹ Nga'a cha' chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi cuentya jí'í lcaa ñati chalyuu, nu lo'o jña na cha' jí'í Ni, lcaa cha' nu lyiji

jí'í ñati; chcuí' na cuentya jí'í xa' ñati lo'o nchcui' na lo'o ycuí' nu Xu'na na, jua'a lo'o tya na xlya'be jí'í ycuí' Ndyosi cuentya jí'í ñati.

² Nga'a cha' chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi cuentya jí'í lcaa ngu' nu laca loo, cuentya jí'í lcaa ngu' nu laca cña; jña ma cha' cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'í tyiquee na, cha' ná xuu tya'a ngu' laca loo bi' lo'o na, cha' ta ngu' bi' chacuayá' cha' cua'ni na lcaa lo cha' tso'o, ñi'ya nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na.

³ Jua'a nti' ycuí' Ndyosi nu ndu'ni lyaá ji'na; tso'o nti' Ni si jua'a chcuí' na lo'o Ni,

⁴ cha' nti' Ni cha' cua'ni lyaá Ni jí'í lcaa ñati chalyuu, nti' Ni cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati ñi'ya nu ntsu'u cha' liñi jí'í ycuí' Ndyosi.

⁵ Sca ti ycuí' Ndyosi ntsu'u tsiya' ti, lo'o jua'a ntsu'u sca ti ñati nu ndi'í slo ycuí' Ni nu nchcui' lo'o Ni cuentya jí'í ñati chalyuu; la cui' Jesucristo laca nu ñati bi'.

⁶ Nda Jesucristo chacuayá' cha' ndyujuii ngu' jí'í yu cua tsubi' la; jua'a nda yu caya' lo qui'ya nu ntsu'u jí'í ñati chalyuu, nu lo'o ngujuii yu lo crusi. Ngua'ni ycuí' Ndyosi cña bi' la cui' hora lo'o ngua ti' Ni cha' cua'ni Ni jí'í.

⁷ Ngusubi Ni 'na cha' ndya'a na' nda na' cha' tso'o bi' lo'o ñati cuentya jí'í ycuí' Ni, cha' lo'o ngu' xa' tsu' ndyuna ngu' cha' tso'o bi' li'; ndya'a na' ngulu'u na' jí'í ngu' ñi'ya caca xñi ngu' cha' jí'í ycuí' Ndyosi. Cha' liñi

nscua na' nde, si'i cha' cuiñi nchcui' na'.

⁸ Bi' cha' lacua, lcaa se'i su ndyu'u ti'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo tsa tlyu ti, nti' na' cha' chcui' ngu' lo'o ycu'i' Ndyosi. Tso'o ti tyiquee ngu' ta ngu' cha' lo'o ycu'i' Ndyosi li', cha' ná tso'o chcui' ngu' lo'o Ni si ñasi' ngu', ni ná tso'o chcui' ngu' lo'o Ni laja lo'o nxu'u tya'a ngu'.

⁹ Lo'o nu ngu' cuna'a ni, cacu' ngu' ste' tso'o ti, si'i late' nu quiña'a tsa nga'a; ná talya' lye ngu' quicha' hi que ngu', ná cacu' lye ngu' oro ni quee ndubi nu quiña'a tsa nga'a, cha' ná tso'o cha' cua'ni tyixi tsa ngu' ji'i ycu'i' ca ngu' cha' xña'a xa' nu qui'yu ji'i ngu' li';

¹⁰ tso'o la ña'a nu cuna'a nu xcui' cha' tso'o ndu'ni cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi.

¹¹ Nga'a cha' tyi'i ti ti ngu' cuna'a lo'o culu'u ngu' cha' ji'i ycu'i' Ndyosi laja lo'o ndyu'u ti'i ngu', cha' lo'o ngu' cuna'a bi' ca tsa'a lo'o ngu', cha' lo'o ngu' cuna'a taquiya' ji'i cha' bi'.

¹² Ná ta na' chacuayá' ji'i sca nu cuna'a cha' culu'u cha' ji'i ycu'i' Ndyosi ji'i tya'a ngu' lo'o ndyu'u ti'i ngu' tsa tlyu ti, cha' ná tso'o si culo nu cuna'a cña ji'i nu qui'yu jua'a. Ti ti tyi'i ngu' cuna'a tso'o la.

¹³ Nu ngua tya clyo ni, ngüiñá ycu'i' Ndyosi ji'i nu qui'yu Adán; tiya' la xi, li' ngüiñá Ni ji'i sca nu cuna'a nu ngua naa Eva.

¹⁴ Lo'o jua'a si'i ji'i jyo'o Adán bi' ngua'ni nu xña'a ngana tyempo bi'; ji'i nu

cuna'a ji'i yu ngua'ni bi' ngana, nu lo'o ngua'ni jyo'o Eva bi' cha' cuxi.

¹⁵ Bi' cha' tlyu tsa cña ntsu'u ji'i ngu' cuna'a lo'o cala sñi' ngu' juani; pana cua'ni lyaá ycu'i' Ndyosi ji'i ngu' cuna'a si xñi tso'o ngu' cha' ji'i Ni, si ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu'. Cua'ni Ni cha' ca lubii cresiya ji'i ngu' cuna'a bi', si talo ngu' cua'ni ngu' cha' tso'o bi', si nchca ji'i ngu' cuna'a bi' cua'a ji'i ycu'i' ca ngu' cha' ná ca tyucuaa ti' ngu' ji'i ñati.

3

Ñati nu caca loo ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús

¹ Nga'a cha' jlya tso'o ti' ma cha' liñi nu nchcui' ndi'ya: Tso'o tsa si tyaja'a sca ngu' tya'a ma caca loo ji'i ña'a taju ti ma nu ngusñi ma cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' tso'o tsa cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi si nti' sca ñati cua'ni cña bi'.

² Si laca sca ñati loo ji'i ña'a taju tya'a ñati ji'i Jesucristo, li' ntsu'u cha' cua'ni yu xcui' cha' tso'o lo'o ñati, cha' ná caja ñi'ya jña ngu' qui'ya ji'i yu li'. Caja clyo'o yu bi' lo'o sca ti nu cuna'a; jua'a ntsu'u cha' culacua tso'o ti' yu, cha' cua'a yu ji'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ycu'i' ca yu, cha' tso'o ti tyi'i yu lo'o tya'a ñati. Ntsu'u cha' ta yu ni'i ji'i yu lo'o jña ñati nu lijya tyijyu', jua'a ntsu'u cha' ta yu na cacu ngu' bi'. Ntsu'u cha' culu'u yu cha' ji'i ycu'i' Ndyosi ji'i ñati, bi' cha' ná tso'o si ná nchca ji'i yu.

³ Ná caca yu cña bi' si cu'bi yu, si xuṽ tya'a yu lo'o ñati; nga'a cha' talo tyiquee yu ji'i tya'a ñati yu, cha' ná caja tya'a cusuṽ yu. Ná tso'o cha' jña yu cñi ji'i tya'a ñati, cha' caca culiya' tsa ycuí' ca yu.

⁴ Ntsu'u cha' culo tso'o yu bi' cña ji'i ngu' tya'a ndi'i ti yu, cha' jua'a taquiya' sñi' yu cña nu ncyo yu ji'i ngu', cha' cua'ni chī sñi' yu loo yu.

⁵ Ná caca ji'i sca ñati caca loo ji'i taju tya'a ñati ji'i ycuí' Ndyosi si ná lo'o culo tso'o yu bi' cña to' tyi yu;

⁶ bi' cha' ná tso'o caca loo sca ñati nu ngusñi ca ti cha' ji'i ycuí' Ndyosi, cha' tya ly-iji ca tsa'a tso'o yu. Ná tyiquee' lye tsa cua'ni tyucuaa ti' yu ji'i tya'a yu, lo'o li' ntsu'u cha' xcube' ycuí' Ndyosi ji'i yu ñi'ya lo'o xcube' Ni ji'i nu xña'a.

⁷ Nu ñati nu caca loo bi' ni, tso'o si caca yu sca ñati nu nchcui' ngu' quichī ji'i yu cha' tso'o ti ndu'ni yu, masi ngu' nu ná ndaquiya' cha' ji'i Jesucristo tsiya' ti chcui' ngu' jua'a ji'i yu. Lo'o li' ná caca chcui' ngu' cuentyu ji'i yu bi', ná caca cojolaqui nu xña'a ji'i yu bi', cha' cua'ni yu cha' cuxi.

Ñati nu laca cña ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús

⁸ Lo'o jua'a ñati nu laca cña ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús ni, lo'o ngu' bi' ntsu'u cha' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o. Ná tso'o si tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ndu'ni ngu' cña bi'; ná tso'o si cu'bi ngu' bi', ni ná

tso'o si jña ngu' bi' cñi ji'i tya'a ñati cha' caca culiya' tsa ycuí' ca ngu'.

⁹ Ntsu'u cha' xñi tso'o ngu' bi' lcaa cha' liñi ji'i ycuí' Ndyosi, tya'a cha' nu ngusñi lcaa na, cha' jua'a tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o.

¹⁰ Lo'o jua'a ntsu'u cha' cua'ni cuayá' mā ji'i ñati bi', cha' ña'a mā si xcui' cha' tso'o ndu'ni ngu'. Ñati nu ndu'ni tso'o ni, taca caca ngu' cña ji'i tya'a ngu' cha' xtyucua ngu' ji'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús, cha' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi cua'ni ngu' bi' cña li'.

¹¹ Lo'o nu ngu' cuna'a ni, ntsu'u cha' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o nu lo'o caca ngu' cña cha' xtyucua ngu' ji'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús; ná tso'o cha' chcui' nu cuna'a bi' cuentyu ji'i tya'a ngu' lo'o xa' ñati. Nga'a cha' culacua tso'o ti' nu cuna'a bi', cha' talo ji'i cña nu nda ngu' ji'i.

¹² Ñati nu laca cña ji'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús ni, caja clyo'o ñati bi' lo'o sca ti nu cuna'a; nga'a cha' culo tso'o ñati bi' cña ji'i sñi' ngu', cha' taquiya' tso'o lcaa ñati nu ndi'i to' tyi ngu' cha' nu chcui' ngu' bi'.

¹³ Lo'o jua'a tso'o tsa chcui' cua' ña'a ca ñati ji'i ngu' bi' si tso'o ndu'ni ngu' cha' laca ngu' cña, cha' nxyucua ngu' ji'i ngu' tya'a na; li' tyatí la ti' ngu' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a caca tlyu tyiquee ngu' cha' culu'u ngu' cha' liñi ji'i xa'

ñati.

*Ñi'ya laca cha' ji' Jesús nu
cua ngusñi na*

¹⁴⁻¹⁵ Yala ti caa na' slo nu'u,
nti' na'. Jua'a nta', pana ná
jlo ti' na' ni jacua' caca 'na,
si ntsu'u nu tacu' tyucui jna';
bi' cha' juani nscua na' quityi
re cha' caca cuayá' la ti' nu'u
ñi'ya nga'a cha' cua'ni ñati
ji' Jesucristo lo'o tya'a ngu',
ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni
ngu' lo'o ndyu'u ti' ngu' tsa
tlyu ti. Ndu'ni tlyu na ji' ycuí'
Ndyosi nu lu'ú ca, lcaa taju na
lo'o tya'a na, lo'o jua'a nclu'u
lcaa ngu' tya'a na cha' liñi ji'
ycu' nu Xu'na na ji' xa' ñati.
Ná tye cha' liñi bi' tsiya' ti
nde chalyuu xqui'ya lcaa taju
ngu' tya'a na li'.

¹⁶ Chañi cha' tlyu tsa cha'
tso'o ji' Jesucristo nu ngusñi
na. Ndi'ya nchcui' cha' bi':

Nu ngua sa'ni la ni, ni sca
ñati ná ngua cuayá' ti'
ñi'ya cua'ni lyaá ycuí'
Ndyosi ji' ngu';

pana nu juani jlo ti' na,
xqui'ya cha' ngula
Jesucristo chalyuu,
cha' ngua ycuí' Ni sca
ñati.

Lo'o jua'a nchcui' Xtyi'i ycuí'
Ni cha' ji' yu, cha' sca
ñati nu lubii tsa laca
yu;

cua na'a xca ji' ycuí' Ndyosi
ji' Jesús, nu ñati lubii
bi'.

Li' nclyu'u ngu' cha' ji' Je-
sucristo bi' ji' ñati ca
quiña'a tsa quichi' tyu-
cui ña'a chalyuu;

ngusñi ñati lcaa quichi' cha'
nu nchcui' ngu' ji' Ni
li'.

Cua ndyaa Jesús ca slo ycuí'
Ndyosi Sti na nde cua,
lo'o juani tlyu tsa laca
Jesús cajua.

4

*Tya'achu' ngu' ji' cha' liñi
ji' ycuí' Ndyosi ca tiya' la*

¹ Xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi
nchca cuayá' ti' na ñi'ya caca
tyempo nde loo la, cha' ntsu'u
ñati nu cua ngusñi tyucui ji'
Jesucristo nquicha', lo'o li'
tyu'utsu' ngu' bi' tyucui ji'
ycu' nu Xu'na na. Xtyanu
ñati bi' ji' Ni li', cha' cñilo'o
cui' cuxi nu ndu'ni cña
cuentya ji' nu xña'a ji' ngu';
tyijiloo cui' cuxi bi' ji' ngu'
bi' li'.

² Ntsu'u ngu' nu nchcui'
tucua lo cha', nu nga'aa
ntyuju'u ti' cha' ngusñi ngu'
cha' cuiñi nu nchcui' nu
xña'a; ji' ngu' cuiñi bi' cuna
xi ngu' tya'a na, tyu'utsu' ngu'
ji' tyucui tso'o li'.

³ Nclu'u ngu' cuiñi bi' cha'
ná tso'o caja clyo'o na; nclu'u
ngu' cha' ntsu'u tsa na ndacu
na nu ná tso'o cacu na, nacui
ngu' bi'. Tlyu tsa cha' cuiñi
nu nda ngu' bi'. Pana ngüiñá
ycu' Ndyosi lcaa na nu ndacu
na cha' tso'o ti cacu na ji',
lcaa tya'a na nu ntsu'u cha'
ji' na lo'o Jesucristo; bi' cha'
tya na xlya'be ji' ycu' Ndyosi
lo'o cua cacu ti na, cha' jlo ti'
na cha' tso'o ji' ycu' Ni.

⁴ Tso'o tsa cña ngua'ni Ni,
tso'o ngüiñá Ni lcaa lo na;
bi' cha' ná tso'o si xcuaa na

sca cha' tso'o nu ngüiñá Ni. Xñi na lcaa cha' tso'o bi', lo'o li' ndi'ya chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi: "Tsaá xlya'be jinu'u, Ndyosi Sti ya", ñacuí na.

⁵ Jua'a chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi cha' nda Ni lcaa na nu tso'o cha' cacu na; culacuá Ni jil'i lcaa na nu ndacu na li', cha' chacuayá' jil'i ycuí' Ndyosi ndacu na jil'i.

Ña'a ti cua'ni tso'o nu'u cña jil'iycuí' Ndyosi

⁶ Culu'u nu'u lcaa cha' nu nscua na' lo quityi re jil'i ca ta'a ñati jil'i Jesucristo cajua, cha' caca nu'u sca ñati nu tso'o tsa ndu'ni cña jil'i Jesucristo, Timoteo. Tyi'u tso'o ti' nu'u lcaa cha' liñi nu cua ngusñi nu'u, cha' jil'i ycuí' Ni; ña'a ti xñi tso'o nu'u tyucui jil'i ycuí' nu Xu'na na li', ñi'ya nu ndyu'ni ti nu'u.

⁷ Ná taquiya' nu'u jil'i cuentyu nu ná nchcuí' cha' liñi jil'i ycuí' Ndyosi, cha' cuxi tsa laca cha' bi'. Pana nu'u ni, ntsu'u cha' qui'i nu'u cha' cua'ni nu'u xcui' cña nu ndiya ti' ycuí' Ndyosi.

⁸ Tso'o xi cha' ngui'i quiya' na cha' tya'a na, ngui'i ya' na cha' cua'ni na cña; pana tso'o la si qui'i tyiquee na cha' taquiya' na jil'i ycuí' Ndyosi lcaa tyempo. Tso'o ti tyi'i na nde chalyuu, nu lo'o cua'ni na cua ña'a ca cña nu nti' nu Xu'na na cha' cua'ni na; la cui' tso'o ti tyi'i na ca slo ycuí' Ndyosi, si cua'ni na ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni na.

⁹ Chañi tsa cha' nu nscua na' nde, jua'a ntsu'u cha' xñi tso'o na cha' bi'.

¹⁰ Jlya ti' na jil'i ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca; bi' cha' lye cua'ni na cña jil'i Ni, masi lya' tsa ti' ngu' jil'na. Lo'o ycuí' Ndyosi ni, cua'ni lyaá Ni jil'i lcaa ñati si taquiya' ngu' jil'i Ni. Lo'o xñi na cha' jil'i Ni, li' ca cuayá' tso'o la ti' na cha' bi'.

¹¹ Culo nu'u cña nu nguscua na' re jil'i lcaa ngu' tya'a ma, culu'u tso'o nu'u cha' bi' jil'i ngu'.

¹² Ná ta nu'u chacuayá' xtyi' lo'o ngu' jinu'u cha' tya cuañi' nu'u, nti' ngu'. Cua'ni nu'u xcui' cña tso'o cha' ña'a lcaa tya'a ñati jil'i Jesucristo; xcui' cha' tso'o chcuí' nu'u, xcui' cha' tso'o cua'ni nu'u, lo'o jua'a tso'o tsa tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u jil'i xa' la ñati. Li' ca cuayá' ti' ngu' cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' jil'i Jesucristo, xqui'ya cha' xcui' lubii ti cresiya jinu'u ndyu'ni nu'u cña.

¹³ Laja lo'o tya lyiji ti tyalaa na' slo nu'u, ña'a ti tya chcuí' nu'u lcaa cha' nu nscua lo quityi jil'i ycuí' Ndyosi lo'o ngu'; tya chcuí' la nu'u ñi'ya laca cha' liñi bi', tya culu'u la nu'u cha' tso'o bi' jil'i ngu' tsa tlyu ti lo'o tyu'u ti' ngu'.

¹⁴ Na cua nda ycuí' Ndyosi tyucui chacuayá' jil'i Ni jinu'u lo'o ngusta ya' ngu' cusu' hiq ue nu'u, cha' cua'ni nu'u cña cuentya jil'i ycuí' nu Xu'na na. Cua nchcuí' ngu' cuentya jil'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi cha' cua'ni nu'u cña bi'; bi' cha' cui'ya tso'o nu'u cuentya jil'i cha' tso'o nu cua nda ycuí' Ndyosi jinu'u tsa bi', cha' talo nu'u jil'i cña nu ntsu'u jinu'u.

15 Lo'o ycu'i nu'u ni, cui'ya tso'o nu'u cuentya ji'i lcaa cha' nu nguscua na' nde; li' ña'a ngu' cha' cua ndyaca tsa'a tso'o nu'u cha' caca nu'u loo ji'i ngu'.

16 Talo nu'u ji'i cña bi'. Cua'a nu'u ji'i ycu'i ca cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni nu'u. Tso'o ti culu'u nu'u ji'i ngu' tya'a na, cha' jua'a cuna tso'o ngu' cha' nu nclu'u nu'u ji'i ngu', cha' cua'ni lyaá ycu'i Ndyosi ji'i ngu' bi' li'. Lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni jinu'u li'.

5

Tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús

1 Ná cua'ni tyaala nu'u ji'i sca ngu' cusu' si ngua'ni cuxi yu; ta nu'u sca cuii lo'o yu ñi'ya lo'o nchcui' na lo'o sti na. La cui' ti cha' lo'o nu ngu' qui'yu cuañi' ni, ta sca cuii lo'o ngu' ñi'ya lo'o nclu'u na ji'i tya'a na.

2 Lo'o sca ma' cusu' ni, ta sca cuii lo'o ma' ñi'ya lo'o nchcui' na lo'o xtya'a na; la cui' ti cha' lo'o nu ngu' cuna'a cuañi' ni, ta sca cuii lo'o ngu' ñi'ya lo'o nclu'u na ji'i sca nu cuna'a tya'a na. Pana xcui' lubii ti cresiya jinu'u ña'a nu'u ji'i ngu' bi'.

3 Ntsu'u cha' ña'asii ngu' ji'i lcaa ngu' cuna'a ti'i si cua ngujui nu laca clyo'o ngu', si ndyanu ycu'i ti ngu'.

4 Si ntsu'u sñi' nu cuna'a ti'i, masi sca sñi' ste', ntsu'u cha' ña'asii ngu' bi' ji'i xtya'a ngu' li'; nga'a cha' ca tsa'a sñi' ngu' cha' ña'asii ngu' ji'i ngu' cusu' ji'i, ñi'ya lo'o nguna'asii

ngu' cusu' bi' ji'i sñi' ngu' lo'o ngua cuañi' ngu'. Bi' laca cña nu ndacui ji'i ngu' cuañi' cha' cua'ni ngu' cuentya ji'i ngu' cusu' ji'i, cha' tso'o ntsu'u tyiquee ycu'i Ndyosi lo'o ña'a Ni ji'i ngu' cuañi' nu ña'asii tso'o ji'i ngu' cusu' ji'i.

5 Sca ti ji'i ycu'i Ndyosi ndu ti' ngu' cuna'a ti'i nu chañi cha' ndyanu ycu'i ti ngu'; sca ti ycu'i Ni xtyucua Ni ji'i ngu' nti' ngu', bi' cha' nchcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi tsa' lo'o talya, ndijña ngu' ji'i Ni na ca nu lyiji ji'i ngu'.

6 Si'i jua'a ndu'ni nu cuna'a ti'i nu ndyu'ni cua ña'a ca cha', ñi'ya nu nti' ti cresiya ji'i ycu'i ngu'; nti' ngu' cha' tso'o ti ndi'i ngu' chalyuu, pana cua tye ti cha' ji'i ngu' bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.

7 Ntsu'u cha' culo nu'u cña ji'i lcaa ngu' bi', cha' ná caca sta xa' la ñati qui'ya ji'i cu'ma ñati ji'i Jesucristo xqui'ya ngu' cuna'a ti'i bi'.

8 Ná tso'o ndu'ni ñati nu ná ndube ti' ji'i tya'a, masi ji'i sti ngu', masi ji'i xtya'a ngu', masi ji'i sñi' ngu'; cha' cuiñi nchcui' ngu' lo'o nacui ngu' cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo si ná ña'asii ngu' ji'i tya'a ngu', cha' tso'o la ndyu'ni xa' ñati nu ná ndaquiya' cha' ji'i Jesucristo tsiya' ti.

9 Tso'o la scua ngu' cusu' xtañi lcaa nu cuna'a ti'i nu cua ndye snayala yija ji'i, ma' cusu' nu sca ti quiya' ngujui clyo'o, nu sca ti lo'o clyo'o ma' nguti'i ma' chalyuu.

10 Scua ngu' xtañi ma' cusu'

nu nchcui' ngu' jil'i cha' tso'o tsa cña ndu'ni ma' cusu' bi'; si cua ngua'ni cu'ú tso'o ma' jil'i nu sube; si cua nda ma' su tyi'i ñati nu lijya tyijyu'; si cua nguxtyucua ma' jil'i tya'a ñati jil'i Jesucristo, masi tlyu cña ntsu'u cha' cua'ni ma'; si ngua tya'na ti' ma' jil'i ñati nu quicha ti'. Si jua'a xcui' cña tso'o ndu'ni ma' cusu' bi', scua ngu' xtañi ma' lo quityi bi' lacua.

11-12 Ná scua ngu' xtañi nu cuna'a cuañi' la nu ndyanu ti'i, cha' ntsu'u quiya' ná talo nu ngu' cuañi' bi'. Pana nu cuna'a nu nscua xtañi lo quityi ni, sca ti cua'ni ngu' cña jil'i Jesucristo nti' ngu', bi' cha' ngüiñi cha' jil'i ngu' lo'o ycu'i Ndyosi li'. Ñi'ya caca si tiya' la xa' caja clyo'o nu cuna'a cuañi' bi', lo'o li' nga'aa cua'ni ngu' ñi'ya nu nacui' ngu' cha' cua'ni ngu' cuentya jil'i Jesucristo li', jua'a ntsu'u quiya' jil'i nu cuna'a bi' li'.

13 Bi' cha' tso'o la si ná scua ngu' tsiya' ti xtañi nu cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i. Ná tyiquee' xcui' paseya ti tya'a ngu' cuañi' bi' slo ñati; pana si jua'a cua'ni ngu', caca taja ngu' cuna'a bi', chcui' tsa ngu' cuentyu jil'i xa' ñati li', masi jil'i tya'a ngu', masi jil'i xa' la ñati. Ni si'i sca ti cha' taja nu cuna'a ti'i nu ndu'ni jua'a, masi lo'o chcui' tsa ngu' cuna'a bi' lo'o tya'a ngu' lcua ti lo cha' nu ná tso'o cha' chcui' na.

14 Bi' cha' tso'o la si xa' caja clyo'o nu cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i, nti' na'; caja sñi' ngu' li', ña'asii ngu' to'

tyi ycu'i' ngu', cha' ná caja ñi'ya nu sta ngu' qui'ya jil'na xqui'ya nu cuna'a bi'.

15 Jua'a nta' cha' cua'ni ma, cha' cua ntsu'u xi ngu' cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i nu cua ngulochu' jil'i cha' jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' cua ngusñi ngu' tyucuii jil'i Satanás nu xña'a li'.

16 Culo nu'u cña jil'i ca ta'a ñati jil'i Jesucristo jua, masi jil'i ngu' qui'yu, masi jil'i ngu' cuna'a, cha' ña'asii ngu' jil'i nu cuna'a ti'i tya'a ngu'; ná xtyanu ngu' jil'i nu cuna'a ti'i tya'a ngu' cha' caca bi' cuentya jil'i taju ñati jil'i Jesucristo. Li' caca xtyucua tyucui taju ngu' bi' jil'i nu cuna'a nu chañi cha' ti'i ngu', nu ngu' cuna'a ti'i nu ná ntsu'u ni sca ñati jil'i cha' xtyucua jil'i.

17 Cua'ni chi' ma loo ngu' cusu' nu laca loo jil'i taju jil'i ma si tso'o ti ndu'ni ngu' lo'o ma. Lye la cua'ni chi' ma loo ngu' cusu' nu nchcui' cha' jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o ma, ngu' cusu' nu nclu'u cha' bi' jil'i ma. Ta ma caya' jil'i ngu' cusu' bi'.

18 La cui' ti cha' nscua lo quityi jil'i ycu'i' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya: "Ná sca' ma tu'ba toro laja lo'o nxatá ni' jil'i trigo cha' tyu'u si'yu; cacu ni' xi, tso'o la li'", nacui' quityi. Xa' nchcui' lo quityi bi' ndi'ya: "Liñi ndyu'u cha' xñi ngu' caya' lo cña nu ngua'ni ngu'", nacui' quityi.

19 Ná tucua' nu'u cha' jil'i ngu' si sta sca ñati qui'ya jil'i sca ngu' cusu' bi'; sca ti si stu'ba ti sta tucua sna tya'a ñati qui'ya bi' jil'i ngu' cusu'

bi', li' nga'a cha' tucua' nu'u cha' ji'i ngu'.

²⁰ Si chañi cha' ndyu'ni ngu' cusu' bi' cha' cuxi, li' chcu' nu'u lo'o nu cusu' bi' slo tyucui taju ñati ji'i Jesucristo bi', cha' cube ti' lcaa ngu', cha' ná cua'ni cuxi ngu' jua'a.

²¹ Nclyo na' cña bi' jinu'u, Timoteo, cha' cua'ni nu'u lcaa cña nu nguscua na' lo quityi re; lo'o jua'a jlo ti' ycu' Ndyosi cha' nu nguscua na' re, jlo ti' Jesucristo, jlo ti' xca nu ngusubi ycu' Ndyosi ji'i. Nu lo'o ntsu'u cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'i sca ngu' tya'a mā ni, jatya nu'u xi cha' ca cuayá' tso'o ti' nu'u lcaa lo cha' ji'i ngu' bi', cha' sca ti cuayá' liñi tyu'u cha' ji'i ngu' bi', masi tya'a tso'o nu'u, masi chaca tya'a ngu'.

²² Ná yala tsa cua'ni nu'u cha' sta ya' nu'u hichu' sca ñati, cha' caca yu loo ji'i sca taju ñati ji'i Jesucristo; jatya xi cha' ña'a si chañi cha' ñati nu xcui' ndu'ni cha' tso'o laca yu, si chañi cha' tso'o tsa cña ndyu'ni yu, cha' ná tyanu qui'ya yu hichu' nu'u si ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i yu bi'. Lo'o nu'u ni, xcui' lubii ti cresiya jinu'u cua'ni nu'u cña.

²³ Jlo ti' na' cha' quicha xi ti' nu'u; bi' cha' nga'aa co'o nu'u xcui' hitya ti, tso'o co'o nu'u xi vino nu ndyu'u lo si'yu losu' cha' caca jo'o ne' nu'u.

²⁴ Ntsu'u ñati nu ntsu'u qui'ya ji'i, pana jlo ti' xa' ñati ni cha' cuxi ndyu'ni ngu' bi', masi bilya caca cuayá' ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a ntsu'u ñati

nu cuxi tyiquee ngu', pana ná jlo ti' xa' ñati ni cha' cuxi ndyu'ni ngu' bi'; lo'o caca cuayá' ji'i ngu' bi', hasta li' ca cuayá' ti' xa' ñati ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' bi'.

²⁵ La cui' jua'a lo'o ñati nu tso'o tsa tyiquee, jlo ti' xa' ñati ni cha' tso'o nu ndyu'ni ngu' bi'. Pana si ntsu'u ñati nu tso'o tyiquee, nu ná jlo ti' xa' ñati ji'i, ca nde loo la tyu'u tucua cha', ca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' tso'o nu ngua'ni ngu' bi' li'.

6

¹ Lcaa ñati ji'i Jesucristo nu laca msu nu ngü'ya ñati ntsu'u cha' cua'ni chi' ngu' loo xu'na ngu', masi ti'i tsa cña nu nda xu'na ji'i. Li' ná caca chcu' cuxi ngu' ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya msu bi', ni ná caca chcu' cuxi ngu' ji'i cha' ji'i Jesucristo nu nclu'u na.

² Ñati nu laca msu nu cua ngü'ya tya'a ñati ji'i Jesucristo sa'ni la ni, ná tso'o si cua'ni tyixi msu bi' lo'o xu'na ngu', cha' stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' lo'o Jesucristo; ntsu'u cha' lye la cua'ni chi' msu bi' loo xu'na ngu', tso'o la cua'ni msu bi' cña ji'i xu'na ngu', cha' nu tya'a ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús laca ngu' juani, lo'o jua'a ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu'. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo, bi' cha' culu'u nu'u cha' bi' ji'i ngu', lo'o jua'a culo nu'u cña ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu nscua lo quityi re.

Ná culacua tsa ti' na cha' ji' cñi

3 Liñi tsa cha' ji' ycuí Jesucristo nu Xu'na na; cua ña'a ca ñati nu nclu'u xi xa' la cha' ji' ma, ná liñi ndyu'ni nu ñati bi', ná ntaja'a ngu' tsiya' ti taquiya' ngu' ji' cha' liñi bi'.

4 Na nclu'u ngu' bi' xa' la cha' xqui'ya cha' ná jlo ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' tyixi tsa tyiquee ngu'. Ná tso'o tyiquee ngu' bi', cha' xcui' na ndiya tsa ti' ngu' xu' tya'a ngu' cuentya ji' scaa cha' nu nchcui' ngu'; ná tso'o cña nu ndu'ni ngu' bi', cha' jua'a caca liye' ti' ngu' ji' tya'a ngu', lo'o jua'a xu' tya'a ngu' bi' li', cha' xcui' cuentyu chcui' ngu' ji' tya'a ngu', lo'o jua'a sta ngu' qui'ya laja ti ji' tya'a ngu' li'.

5 Lye tsa nchcui' ngu' bi', xqui'ya cha' ná ngusñi tso'o ngu' cha' liñi ji' ycuí Ndyosi, jua'a nga'aa nclyacua tso'o ti' ngu' bi'; cha' cuiñi ti ndu'ni tlyu ngu' bi' ji' ycuí Ndyosi cha' caja cñi ji' ngu', nti' ngu'. Ná tya'a nu' stu'ba ti lo'o ngu' bi'.

6 Chañi cha' ntsu'u xi cha' tso'o nu tyacua ji'na xqui'ya ycuí Ndyosi, si cua'ni tlyu na ji' Ni tyucui tyiquee na; pana sca ti si nguaala' ti' na lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na nde chalyuu.

7 Ná sca na lo'o ji'na nu lo'o ngula na chalyuu, lo'o jua'a ná sca na tyalo'o na lo'o cajaa na.

8 Cuayá' ji'na nde chalyuu si ntsu'u na cacu na, si ntsu'u ste' na;

9 pana ntsu'u ñati nu nti' tsa cha' caca culiya' ngu'. Ná tso'o cha' bi', cha' li' cua'ni cuayá' nu xña'a ji' ngu' si caca tyu'u cha' cuxi tyiquee ngu'; tye chalyuu ji' ngu' li', chcuna' cresiya ji' ngu'.

10 Lo'o ntsu'u tsa tyiquee ñati ji' cñi, bi' laca suu quiña'a tsa cha' cuxi. Ntsu'u ñati nu tiji' tsa ti' ji' cñi, bi' cha' cua ngulochu' ngu' cha' ji' nu Xu'na na, cha' nga'aa taquiya' ngu' bi' cha' ji' Ni. Xñi' tsa ti' ndi' ngu' bi' li', cha' nchcube' ngu' ji' ycuí ca ngu'.

Tya nda Pablo xi cha' lo'o yu Timoteo

11 Lo'o nu' Timoteo, ñati ji' ycuí Ndyosi laca nu', bi' cha' xtyanu nu' ji' lcaa cha' cuxi bi'; xcui' cha' liñi cua'ni nu', cua ña'a ca lo cha' tso'o nu nti' ycuí Ndyosi cha' cua'ni na. Tya nxñi tso'o nu' cha' ji' ycuí Ndyosi, jua'a cua'ni nu' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu' ña'a nu' ji' lcaa ñati; talo nu' masi xcube' ngu' jinu', jua'a cua'ni tya'na ti' nu' ji' ñati.

12 Tyucui tyiquee nu' cua'ni nu' cña ji' ycuí nu Xu'na na, xqui'ya cha' ngusñi tso'o nu' cha' ji' Ni. Cua jlo ti' nu' cha' ná nga'a cha' tye chalyuu jinu', cha' ngusubi ycuí Ndyosi jinu', lo'o li' cua nda nu' cha' lo'o tyu' tya'a ñati ñi'ya ngua lo'o ngusñi nu' cha' ji' Jesucristo; si' sca cha' cuaana ti ngua bi'.

13 Culo na' cña jinu' juani chacuayá' ji' ycuí Ndyosi

nu ndu'ni cu'ú jil'i lcaa na lu'ú nu ntsu'u chalyuu; la cui' jua'a culo na' cña jinu'u chacuayá' jil'i Jesucristo nu tso'o tsa nguxacui cha' jil'i Poncio Pilato nu laca loo nu lo'o ngua cuayá' jil'i Jesús. Ná ntsii yu nguxacui yu cha' cuentya jil'i cña nu ndyaca jil'i yu cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca yu.

14 Culo na' cña jinu'u cha' xcui' tso'o ti cua'ni nu'u, cha' cua'ni lyiji nu'u lcaa cha' nu nguscua na' lo quityi re, lo'o jua'a ná ta nu'u tyempo nu caja ñi'ya sta ngu' qui'ya jinu'u. Na ntajatya na jil'i Jesucristo nu Xu'na na ña'a cuayá' tyaa Ni chaca quiya',

15 cha' tsá nu nti' ycu' Ndyosi cha' caa Jesús, li' tyu'u tucua Ni chaca quiya'. Nu ycu' Ndyosi ni, tso'o ntsu'u tyiquee Ni tyucui tyempo, lo'o jua'a ycu' Ni laca loo tsiya' ti; laca Ni rey nu tlyu la, nu Xu'na nu laca loo la.

16 Ná ntsu'u cha' cajaa ycu' Ndyosi tsiya' ti, ná tye cha' jil'i Ni. Ndubi tsa ña'a xee ca su ntucua ycu' Ndyosi, ni ná ntsu'u ñati nu caca tsaa ca slo Ni jua'a ti xqui'ya xee tlyu bi'. La cui' jua'a ná ntsu'u ñati nu cua na'a jil'i ycu' Ndyosi, cha' ná nchca ña'a ñati jil'i Ni nde chalyuu. Bi' cha' cua'ni chi na loo ycu' Ndyosi lacua, cha' laca Ni nu tlyu la. Jua'a laca cha' tu'ni.

17 Lo'o jua'a ntsu'u cha' culo nu'u cña jil'i ngu' culiya' tya'a ngusñi ma cha' jil'i Jesús, cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Ná tso'o si

xcui' culacua tsa ti' ngu' bi' jil'i cña jil'i ngu'; la cui' ti ná culacua tsa ti' ngu' jil'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu', cha' yala ti ndye cña jil'na. Tso'o la si cube ti' ngu' bi' jil'i ycu' Ndyosi nu lu'ú ca, cha' cua nda Ni lcaa lo na nu ntsu'u jil'na cha' caca tso'o tyiquee na nde chalyuu.

18 Culo nu'u cña jil'i ngu' culiya' bi' ndi'ya: Xcui' cha' tso'o cua'ni ngu'; cua'ni tya'na ti' ngu' jil'i xa' ñati, lo'o jua'a tyi'u ti' ngu' jil'i ngu' ti'i, cha' ta ngu' na nu lyiji jil'i ngu' ti'i bi'.

19 Jua'a ti caca culiya' ngu' slo ycu' Ndyosi xqui'ya cha' tso'o nu ngua'ni ngu' ca nde, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' tso'o jil'i ycu' Ni. Ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ngu' bi' li'.

Chaca tya cña nchyo Pablo jil'i yu

20 Lo'o nu'u Timoteo, cua'ni tyaca'a nu'u jil'i cha' nu ntsu'u cha' culu'u nu'u jil'i ñati cuentya jil'i ycu' Ndyosi. Ná taquiya' nu'u tsiya' ti jil'i cha' cuxi nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'. Jlo tsa ti' ycu' ca ngu', jua'a nti' nu ngu' cuiñi bi'; pana ná nda ngu' bi' cuentya tsiya' ti ñi'ya laca sca cha' liñi.

21 Ntsu'u ngu' nu jlya ti' cha' cuiñi nu nchcui' ngu' cuiñi bi', pana juani nga'aa ndya'a stu'ba ngu' bi' lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i ycu' Ndyosi.

Ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi cha' tso'o lo'o nu'u. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo chaca quityi nu ndyaa ca slo Timoteo

¹ Pablo laca na'. Cua nda ycuí' Ndyosi cña 'na cha' lijya na' tyijyu' ca nde quichí tyi ma, cha' ta na' cha' jilí Jesucristo lo'o ma. Nacuí Ni cha' ná nga'a cha' tye chalyuu jilí ñati nu xñi cha' jilí Jesucristo.

² Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Timoteo, cha' sñi' na' laca nu'u nti' na', jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycuí' Ndyosi cha' tso'o lo'o nu'u, cha' cua'ni tya'na ti' Ni jinu'u, cha' jua'a cua'ni Ni cha' ti ti tyi' creiya jinu'u xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nhcui' Pablo jilí cha' tlyu nu ndyu'ni ycuí' Ndyosi lo'o ñati

³ Ñi'ya nu tyucui tyiquee jyo'o cusu' jina' ngua'ni ngu' cña jilí ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni la, jua'a tyucui tyiquee na' ndyu'ni na' cña jilí ycuí' Ndyosi juani. Ndyaa na' xlya'be jilí ycuí' Ni lo'o nhcui' na' lo'o Ni cuentya jinu'u, cha' tsa lo'o talya nhcui' na' lo'o Ni.

⁴ Ntsu'u ti' na' cha' ngusi'ya nu'u lo'o ndu'u na' ndyaa na', bi' cha' nti' tsa na' ña'a na' jinu'u chaca quiya' cha' ca chaa ti' na.

⁵ Ntsu'u ti' na' cha' chañi cha' ngusñi nu'u cha' jilí Jesús. Xtya'a cusu' nu'u, nu

ma' Loida ni, bi' laca nu cua ngusñi cha' bi' tya clyo; lo'o li' ma' Eunice xtya'a nu'u cua ngusñi cha' bi'; la cui' jua'a nu'u, tso'o tsa ngusñi nu'u cha' jilí Jesús.

⁶ Ta na' sca cui' lo'o nu'u juani: Cua'ni tyaca'a nu'u jilí cha' tso'o nu cua nda ycuí' Ndyosi jinu'u tya lo'o ngusta ya' na' hique nu'u, cha' taca cua'ni nu'u cña cuentya jilí ycuí' nu Xu'na na.

⁷ Ná nti' ycuí' Ndyosi cha' cutsji na; bi' cha' nda Ni Xtyi'li ycuí' Ni cha' tyanu ne' creiya jina, cha' ca tlyu tyiquee na, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na jilí tya'a ñati na, cha' taca cua'ni na ñi'ya nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na lcaa tsa.

⁸ Ná ca tyuju'u ti' nu'u; ta nu'u cha' lo'o ngu', ñi'ya nu ngusñi nu'u cha' jilí ycuí' nu Xu'na na. La cui' ti ná ca tyuju'u ti' nu'u cha' ntsu'na' ne' chcu'a. Nhcube' ngu' jna' xqui'ya cha' nhcui' na' cha' jilí ycuí' nu Xu'na na, bi' cha' ná quiña'a tsa culacua ti' nu'u si lo'o jinu'u xcube' ngu' cha' nhcui' nu'u cha' tso'o jilí Jesucristo lo'o ngu'. Ta ycuí' Ndyosi juersa jina cha' talo na,

⁹ cha' ycuí' Ndyosi laca nu ngua'ni lyaá jina; cua ngusubi Ni jina cha' cua'ni na cña nu nti' Ni cha' cua'ni na. Ntaja'a Ni cua'ni lyaá Ni jina cha' tso'o tyiquee ti Ni, masi si' xqui'ya cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' ca na. Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jina; jua'a laca cha' nu ngulu'u

Jesucristo ji'na, cha' ngua ti' ycuí' Ndyosi cua'ni Ni cha' tso'o lo'o na nu lo'o tya lyiji cuiñá Ni chalyuu.

¹⁰ Cua nchca cuayá' ti' na cha' bi' juani, xqui'ya cha' cua yaá Jesucristo chalyuu, cha' bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na; ntijiloo Jesús tsiya' ti' ji' nu xña'a nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu, bi' cha' ná nga'a cha' tye chalyuu ji' lcaa na nu xñi na cha' ji' Ni, cha' ngua'ni lyaá Jesús ji'na.

¹¹ Cha' ji' Jesucristo, bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o ñati. Cua ngusubi ycuí' Ndyosi 'na cha' ndya'a na' nclyu'u na' cha' bi' ji' ngu' xa' tsu' cuentya ji' ycuí' Ni,

¹² bi' cha' ndyiji cha' ti' 'na juani. Pana ná tyuju'u ti' na', cha' cua jlo ti' na' tilaca laca nu ngusñi na' cha' ji' Ni. Jlo ti' na' cha' nchca ji' Ni ña'asii Ni 'na; nchca ji' Ni xtyucua Ni 'na lo'o ndyu'ni na' cña nu nda Ni 'na, cha' taca tyu'u tso'o cña 'na tsá bi' lo'o tyaa Jesús nde chalyuu chaca quiya'.

¹³ Ña'a ti' tya tyi'u ti' nu'u lcaa cha' nu cua ngulu'u na' jinu'u lacua. Cha' liñi laca bi', jua'a tso'o tsa si xñi tso'o nu'u cha' bi'. Tso'o ti' tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u ji' ñati, xqui'ya cha' ntsu'u cha' jinu'u lo'o Jesucristo.

¹⁴ Cua'ni tyaca'a nu'u ji' cha' tso'o nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na; xtyucua Xtyi'i ycuí' Ni jinu'u cha' cua'ni nu'u cña bi', bi' cha' ndyanu Xtyi'i ycuí' Ni ne' cresiya ji'na.

¹⁵ Jlo ti' nu'u cha' quiña'a ñati ji' Jesucristo cua nguxtyanu ngu' 'na; masi cua ña'a ca ngu' nde loyuu su cuentya Asia, lo'o yu Figelo, lo'o yu Hermógenes, cua nguxtyanu ngu' bi' 'na.

¹⁶ Sca ti' yu Onesíforo ni, nguxtyucua tsa yu bi' 'na; ná ngua tyuju'u ti' yu cha' ntsu'u na' ne' chcuá, pana ndyaa yu ndyaa na'a yu 'na ca bi'. Bi' cha' nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ycuí' Ndyosi ji' yu, lo'o jua'a ji' lcaa ngu' nu ndi' slo yu bi'.

¹⁷ Nu lo'o ndyalaa yu nde quichi Roma re, li' ngulana tsa yu 'na cha' caa yu ca slo na'.

¹⁸ Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ycuí' nu Xu'na na ji' yu bi', nu lo'o tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' Ni ji' lcaa ñati. Lo'o jua'a cua jlo tso'o ti' nu'u lcaa ña'a cña tso'o nu ngua'ni yu lo'o na ca quichi Efeso.

2

Tlyu cua'ni tyiquee Timoteo, nti' Pablo

¹ Sñi' na', nti' na' cha' ta na' chaca cui' lo'o nu'u juani: Caca tlyu tyiquee nu'u xqui'ya Jesucristo nu xcuí' cha' tso'o ndu'ni lo'o na.

² Cua ndyuna nu'u lcaa cha' nu ngulu'u na' ji' tyuu tya'a ñati; nu juani la cui' ñi'ya nu ngulu'u na', jua'a culu'u nu'u ji' ñati nu tyucui tyiquee nti' ngu' culu'u ngu' cha' bi' ji' xi xa' la ñati, cha' ca tsa'a tso'o nu xa' la ngu' bi' cha' ji' ycuí' Ndyosi.

³ Ñi'ya ndalo sca sendaru lo'o ndya'a yu cusu, jua'a talo nu'u si cajá cha' ti' jinu'u lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' jinu'u, cha' sendaru ji' Jesucristo laca nu'u juani.

⁴ Sca ti cña sendaru caca cua'ni sendaru; ná caca cua'ni yu xi xa' lo cña, si nti' yu cha' ca tso'o tyiquee xu'na yu lo'o yu, cha' bi' laca nu cua ngusubi ji' yu cha' caca yu sendaru.

⁵ Jua'a si ntsu'u sca cha' cuijya ji' ngu' lo'o tya'a ngu' ni, cua laca nscua cha' ñi'ya nu tso'o la quijya ngu', cha' taca cua'ni tsaca yu ngana ji' tya'a yu. Si ná taquiya' ngu' ji' cha' nu cua nscua bi', li' ná caja cha' xlya'be ji' ñati nu cua ngua'ni ngana ji' tya'a yu lo'o cua ndye cha' cuijya ji' ngu' li'.

⁶ Chaca cha' ni, sca ñati nu tlyu tsa cña ngua'ni lo xtya ji' yu, clyo cacu ycu' yu na nu ndyu'u lo xtya bi'.

⁷ Culacua xi ti' nu'u ji' cha' nu ngulu'u ca ti na' jinu'u, lo'o jua'a xtyucua ycu' nu Xu'na na jinu'u cha' ca cuayá' ti' nu'u lcaa cha' bi'.

⁸ Tyi'u ti' nu'u ji' Jesucristo, cha' ycu' laca nu ndyu'ú chaca quiya' lo'o ngujui' yu. Tya'a ñati ji' jyo'o David laca yu bi'. La cui' cha' tso'o ji' Jesús nu lu'ú ca nda na' lo'o ñati,

⁹ bi' cha' ndu'ni lya' ti' ngu' 'na juani. Ñi'ya nu nchcube' ngu' ji' sca ñati cuxi, jua'a ngusca' ngu' jna' ne' chcuá juani. Ngusu'ba ngu' jna' ne' chcuá tu'ni, pana ná nchca ji'

ngu' su'ba yacu' ngu' ji' cha' tso'o ji' ycu' Ndyosi jua'a;

¹⁰ bi' cha' talo tyiquee na' ji' ngu', masi nchcube' tsa ngu' jna'. Talo na' ji' cha' cuxi bi' cuentya ji' ca ta'a ñati nu ngusubi ycu' Ndyosi ji', cha' lo'o ñati bi' ngua'ni lyaá Jesucristo ji', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji' ñati bi'. Caca tyi' ngu' bi' ca slo ycu' Ndyosi su tso'o tsa ña'a lcaa cha'.

¹¹ Nga'a cha' xñi tso'o ma cha' liñi nu ndi'ya nchcui':

Si cajaa na cha' laca na ñati ji' Jesucristo, lo'o ti tyaa na tyi' na lo'o ycu' Ndyosi li'.

¹² Si talo na lo'o xcube' ngu' ji' na xqui'ya cha' ji' Ni, li' caja su tyi' na lo'o ycu' Jesús ca su laca Ni loo ca bi'.

Si ñacui na cha' ná ntsu'u cha' ji' na lo'o Jesucristo, jua'a ycu' Ni, ñacui Ni cha' ná ntsu'u cha' ji' Ni lo'o na.

¹³ Masi tya'achü' na ji' ycu' Ni, ña'a ti tya tso'o tsa ndu'ni Jesucristo lo'o na;

ná ncha'a cha' ji' Jesús, ña'a ti tya cua'ni Ni ñi'ya nu cua nacui ycu' Ni cha' cua'ni Ni.

Ñati nu tso'o tsa cña ndyu'ni

¹⁴ Lu'ba ti chcu' nu'u lo'o ngu' cha' taquiya' ngu' lcaa cha' nu nscua na' re. Cua jlo ti' ycu' nu Xu'na na lcaa ña'a nu ndyu'ni scaa ngu', bi' cha' culo nu'u cña cha' nga'aa xtyacui ngu' cha' lo'o tya'a

ngu' cuentya jilí cua ña'a ca cuentyu nu nchcui' ñati. Ná tso'o tsiya' ti jua'a, cha' lye tsa quichí cha' hique ngu' nu ndyuna cha' bi'.

15 Lye tsa cua'ni nu'u cña nu cua nda ycuí' Ndyosi jinu'u, cha' ná ca tyuju'u ti' nu'u xqui'ya cña nu ngua'ni nu'u nu lo'o tsa nu'u tyilí ca slo Ni. Chañi tsa laca cha' jilí ycuí' Ndyosi, bi' cha' tya culu'u la nu'u cha' liñi bi' jilí ngu' lacua; tso'o ti caca tyiquee Ni ña'a Ni jinu'u li'.

16 Ná cua'a jyaca nu'u tsiya' ti jilí cha' cuxi nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi', cha' tyijyu' tsa ndya'achu' ngu' bi' jilí ycuí' Ndyosi; nga'aa ndya'a ngu' bi' tyucuij jilí ycuí' Ndyosi tsiya' ti.

17 Cha' cuxi laca nu nclu'u ngu' bi', lo'o jua'a tlyu la caca cha' cuxi bi' nde loo la. Ñi'ya ndyaluu sca quichu' tyaala nu nga'a lo cuaña' na, ña'a cuayá' cua'ni ñu'u jilí ña'a tsaca cuaña' na, la cui' jua'a laca cha' cuiñi nu nclyu'u yu Himeneo lo'o yu Fileto bi'.

18 Nguxtyanu ngu' bi' cha' liñi jilí ycuí' Ndyosi, lo'o nu juani nacui' ngu' bi' cha' nga'aa tyu'ú na chaca quiya': "Na cua ndyu'ú ngu' chaca quiya', lcaa ngu' nu ntsu'u cha' tyu'ú", nacui' ngu' cuiñi bi'. Pana ntsu'u xi ngu' tya'a na nu cua ngusñi cha' nu nchcui' ngu' bi', lo'o juani nga'aa jlo tso'o ti' ngu' ni cha' nu jlya ti' ngu' tya clyo.

19 Liñi tsa laca cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi; cua'ni Ni cha' ná xtyanu na cha' bi',

si jlya ti' na cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi ndi'ya: "Cua nslo ycuí' nu Xu'na na tilaca laca ñati jilí Ni". Lo'o chaca cha' nchcui' ndi'ya: "Cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' jilí lo'o Cristo ni, ntsu'u cha' xtyanu ngu' bi' lcaa cha' cuxi". Jua'a nacui' quityi jilí ycuí' Ndyosi.

20 Ntsu'u tsa ya' xña ne' cosiña jilí sca ni'lyu: ntsu'u na oro, jua'a ntsu'u na plata, jua'a ntsu'u na yaca, lo'o jua'a ntsu'u na yuu. Xcuí' cña tso'o ti ndu'ni ngu' lo'o ca'ña oro, lo'o ca'ña plata; pana ná ndube ti' ngu' jilí ca'ña yaca, jilí ca'ña yuu, cha' tsa'ña ti nga'a bi'.

21 Ñi'ya nti' ya' xña nu ntsu'u ne' cosiña, jua'a laca ñati jilí Jesucristo; nti' na cha' cua'ni ycuí' nu Xu'na na cha' tso'o lo'o na, cha' cube ti' Ni ji'na ñi'ya lo'o ndube ti' xu'na ni'lyu jilí ca'ña jilí, nu quiña'a tsa nga'a. Ná caca cua'ni na cha' tso'o bi' si ná lubii cresiya ji'na; bi' cha' ndu'ni cha' xtyanu na lcaa cha' cuxi cha' caca lubii cresiya ji'na, cha' sca ti cña nu nda ycuí' Ndyosi ji'na cua'ni na li'.

22 Ngu' cuañi' laca nu'u, lo'o jua'a ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' cuañi'; pana nga'aa cua'ni nu'u cha' bi'. Ña'a ti tya cua'ni nu'u cha' tso'o ndi'ya: xñi tso'o nu'u cha' liñi bi', tso'o ti tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u jilí ñati; tso'o ti tyilí nu'u lo'o tya'a ma nu cua ngua lubii cresiya jilí ngu', la cui' tya'a ntsu'u cha' jilí ma lo'o ycuí' nu Xu'na na.

²³ Nga'aa xacui nu'u cha' jil'i ñati nu ná jlo ti' tsiya' ti ñi'ya laca sca cha' liñi; ná sca cha' jlo ti' ngu' bi', pana nti' ngu' xuu tya'a ngu' lo'o nu'u xqui'ya sca cha' laja ti.

²⁴ Nu ñati nu ndyu'ni cña jil'i ycu' nu Xu'na na ni, ná tso'o si xcui' nxuu ti ngu' ndi' ngu' lo'o tya'a ngu'; ntsu'u cha' chcu' tso'o ti ngu' bi' lo'o lcaa ñati. Tso'o si nchca jil'i ngu' bi' culu'u ngu' cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i xa' ñati; jua'a ntsu'u cha' talo tyiquee ngu' bi' jil'i ñati nu cua'ni lya' ti' jil'i ngu',

²⁵ jua'a jil'i ñati nu ñasi' jil'i ngu'. Tso'o ti chcu' ngu' bi' lo'o ñati nu ñasi', cha' jua'a taca cua'ni ycu' nu Xu'na na cña ne' cresiya jil'i ñati nu ñasi' bi', cha' taca culu'u Ni jil'i ngu' ñi'ya laca lo'o cha' liñi bi'. Tso'o tsa si culochu' ñati nu ñasi' bi' lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu',

²⁶ cha' li' taca culo Ni jil'i ngu' ya' nu xña'a. Na cua ngusñi nu xña'a jil'i ñati nu ñasi' bi' tya tsubi' la cha' cua'ni ngu' cña cuxi cuentya jil'i.

3

Tyempo cuxi nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

¹ Culacua tso'o xi ti' nu'u, Timoteo; nu lo'o cua tye ti chalyuu, li' lye tsa caca cha' jil'i ngu' xqui'ya quiña'a tsa cha' cuxi.

² Tyempo nde loo la, li' tyi'i tsa ngu' cuxi: masi ngu' nu sca ti cña jil'i ycu' ca ngu'

cube ti', masi ngu' nu tyaca'a tsa cña jil'i, masi ngu' nu tyixi tsa cua'ni lo'o tya'a ngu', masi ngu' nu nti' cha' tlyu tsa ycu' ca ngu', masi ngu' nu suba' tsa chcu' jil'i ycu' Ndyosi, masi ngu' nu ná taquiya' jil'i sti ngu', ni jil'i xtya'a ngu', masi ngu' nu ná tya xlya'be jil'i ycu' Ndyosi, ni jil'i tya'a ñati ngu', masi ngu' nu ná tyaja'a cua'ni ch'i ngu' loo ycu' Ndyosi tsiya' ti,

³ masi ngu' nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ngu' jil'i tya'a ngu', masi ngu' nu ná cui'ya cha' clyu ti' jil'i tya'a ngu', masi ngu' nu lye tsa chcu' cuentyu jil'i tya'a ngu' lo'o xa' ñati, masi ngu' nu ná tyaja'a cua'a jil'i ycu' ca ngu' cha' nti' ngu' cua'ni ngu' lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' cua'ni ngu', masi ngu' nu tyaala tsa cua'ni, masi ngu' nu ná ndiya ti' tsiya' ti ni sca cha' tso'o,

⁴ masi ngu' nu nñilo'o jil'i tya'a tso'o ti ngu', masi ngu' nu ná cube ti' tsiya' ti' si lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a ngu'; cua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu jña cresiya jil'i ycu' ca ngu', cha' nga'aa nti' ngu' bi' taquiya' ngu' jil'i ycu' Ndyosi.

⁵ Na cuiñi ti lcaa ngu' bi' lo'o cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi, cha' ná ndaquiya' ngu' bi' jil'i cha' jil'i Ni tsiya' ti.

Xtyanu nu'u jil'i lcaa ngu' bi'.

⁶ Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' cuxi bi' nu nñilo'o jil'i ñati, nu ndya'a ne' ni'i jil'i ñati cha' culu'u ngu' cha' cuiñi ti

ji'ḷi ngu' cuna'a nu ná nclý-acua tso'o ti'. Na tonto tsa ngu' cuna'a bi', cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'ḷi ngu', cha' nti' tsa ngu' xñi ngu' ji'ḷi cua ña'a ca cha' cuxi.

⁷ Nti' tsa nu ngu' cuna'a bi' ca tsa'a ngu' sca cha', pana ná nchca ca cuayá' ti' ngu' ni sca cha' liñi.

⁸ Ñi'ya ngua ti' jyo'o Janes lo'o jyo'o Jambres, nu ngu' cucha'a nu ngusuu tya'a lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, jua'a nti' nu ngu' cuxi bi'; bi' cha' nxuu tya'a ngu' lo'o lcaa cha' liñi. Nga'aa nchca culacua tso'o ti' ngu', cha' ná jlya ti' ngu' bi' ji'ḷi Jesús tsiya' ti.

⁹ Pana ná talo tyiquee ñati tyuu tsá ji'ḷi cha' cuxi nu ndyu'ni nu ngu' cuxi bi'. Ñi'ya lo'o ngua cuayá' ti' ngu' sa'ni cha' cuiñi tsa jyo'o Janes lo'o jyo'o Jambres nu ngua li', la cui' jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' xcui' na nñilo'o ti ngu' cuxi bi' ji'ḷi ñati chalyuu juani.

Chaca quiya' nclýo Pablo cña ji'i Timoteo

¹⁰ Lo'o nu'u ni, Timoteo, jlo ti' na' cha' ná ndu'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni nu ngu' cuxi bi'. Stu'ba ti nti' nu'u lo'o na', bi' cha' ndu'ni nu'u ñi'ya nu ngulu'u na' jinu'u; ndyu'ni nu'u cña ñi'ya nu ndyu'ni na' cña, cha' jlya ti' nu'u cha' ji'ḷi Jesús ñi'ya jlya ti' na' ji'ḷi. Cua na'a nu'u cha' ndalo tyiquee na' ji'ḷi ñati, cha' ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'ḷi ñati, cha' ndalo na',

¹¹ masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' 'na, masi quicha ti' na'. Cua jlo ti' nu'u ñi'ya ndalo na' ca quichi Antioquía, ca quichi Iconio, ca quichi Listra, nu lo'o ngua'ni lya' ti' ngu' 'na ca bi'; pana cua ngulo ycuí' nu Xu'na na 'na ji'ḷi lcaa cha' cuxi bi'.

¹² Chañi cha' xcube' ñati ji'ḷi lcaa tya'a na nu nti' na cha' caca lubii cresiya ji'na cuentya ji'ḷi Jesucristo.

¹³ Pana ngu' nu ndu'ni cha' cuxi ni, cua nscua cha' tya cuxi la cua'ni ngu' bi'; ngu' cuiñi ni, cua nscua cha' tya cuiñi la cua'ni ngu', jua'a ña'a ti tya jlya la ti' ycuí' ca ngu' cha' cuiñi li'.

¹⁴ Pana nu'u ni, ña'a ti xñi tso'o nu'u lcaa cha' nu ngua tsa'a nu'u; na cua ngua cuayá' ti' nu'u ji'ḷi cha' bi', cha' liñi laca bi'. Cua jlo ti' nu'u tilaca laca nu ngulu'u cha' bi' jinu'u tya clyo.

¹⁵ Tya cuañi' tsa nu'u lo'o nguxana nu'u ndyaca tsa'a nu'u lo' quityi ji'ḷi ycuí' Ndyosi; quityi bi' laca nu culu'u liñi ji'na ñi'ya taca clyaá na ji'ḷi nu cuxi, si xñi tso'o na cha' ji'ḷi Jesucristo.

¹⁶ Ycuí' Ndyosi ngua'ni cha' ngua'ya cha' hique ñati chalyuu, cha' xcua ngu' tyucui cha' ji'ḷi Ni lo' quityi bi', bi' cha' tso'o tsa si tya culu'u la na cha' nu nscua lo' quityi bi' ji'ḷi ñati, cha' ca cuayá' ti' ngu' tyucui cha' ji'ḷi ycuí' Ndyosi, cha' cua'a ji'ḷi ngu' lo'o ndyu'ni ngu' cha' cuxi. Culu'u quityi bi' ji'na ñi'ya caca xñi tso'o na cha' ji'ḷi Ni

chaca quiya', ñi'ya caca ca tsa'a na cha' cua'ni na xcui' cha' tso'o.

¹⁷ La cui' quityi bi' laca nu culu'u ji'i lcaa tya'a na nu laca na ñati ji'i ycui' Ndyosi, ñi'ya taca cua'ni tso'o na lcaa cña nu nda Ni ji'na cha' cua'ni na nde chalyuu.

4

Cua ngulala ti tye chalyuu ji'i Pablo

¹ Culo na' cña jinu'u chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'i Jesucristo nu cua'ni cuayá' ji'i lcaa ñati lu'ú lo'o ji'i lcaa ñati nu cua ngujui. Caa Jesucristo chaca quiya' cha' caca Ni loo ji'i lcaa ñati.

² Culo na' cña jinu'u cha' culu'u nu'u cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i ñati; ña'a ti tya culu'u nu'u cha' bi' ji'i lcaa ñati, masi nti' ngu' cuna ngu' cha' bi', masi ná nti' ngu' cuna ngu' cha' bi'. Tyucui tyiquee nu'u culu'u nu'u ji'i ngu', cha' ta ngu' cuentya ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'; jua'a xtyucua nu'u ji'i ngu' cha' culochu' ngu' cha' cuxi bi'. Talo tyiquee nu'u ji'i ngu' cha' tso'o ti culu'u nu'u cha' tso'o bi' ji'i ngu',

³ cha' ca nde loo la nga'aa tyaja'a ngu' cuna ngu' cha' tso'o bi' li'; culana ngu' ji'i quiña'a xa' la ñati nu culu'u ji'i ngu' lcuca ti cha' cuxi nu ndiya la ti' ngu' bi' cuna ngu'.

⁴ Li' culochu' ngu' ji'i lcaa cha' liñi nu cua ndyuna ngu' nquicha', cha' nga'aa nti'

ngu' cuna ngu' cha' liñi bi'; pana xñi tso'o ngu' cua ña'a ca cha' cuiñi, lcaa cuentyu li'.

⁵ Lo'o nu'u ni, culacua xi ti' nu'u na laca nu tso'o la cha' cua'ni nu'u, cha' talo tyiquee nu'u lo'o lya' tsa ti' ngu' jinu'u, cha' ña'a ti hcui' nu'u cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati, cha' tya cua'ni la nu'u lcaa cña nu ntsu'u cha' cua'ni nu'u cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

⁶ Lo'o na' ni, cua tye ti cña jna' nde chalyuu cuentya ji'i cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi; cua ngulala ti cajaa na', nti' na'.

⁷ Cua ngusu'u tya'a na' lo'o nu cuxi; cua ndye nguta'a na' tyucui ji'i Jesucristo, bi' cha' cua tyalaa ti na' ca slo ycui' Ndyosi. Nu cha' tso'o nu cua ngusñi na' ni, cua ndyanu tso'o cha' bi' ne' cresiya 'na,

⁸ bi' cha' jlo ti' na' cha' ntsu'u sca cha' tso'o nu tyacua 'na; ta ycui' nu Xu'na na cha' tso'o bi' jna' nu lo'o tyalaa tsa lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, cha' liñi tsa ndu'ni cuayá' ycui' Ndyosi. Ta Ni cha' tso'o bi' ji'i lcaa ñati nu ntajatya tsa ji'i Cristo ni jacua' caa Ni chaca quiya', xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i Ni; si'i jna' ti ta Ni cha' bi'.

Cha' nu nda Pablo lo'o ndye quityi

⁹ Quiñi clya tyucui jinu'u cha' caa ca nde slo na' yala ti.

¹⁰ Cua nguxtyanu Demas 'na xqui'ya cha' ndiya la ti' yu ji'i cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, ndyaa yu ca quichi

Tesalónica. Nda na' jilí Crescente ndyaa ca Galacia, jua'a nda na' jilí Tito ndyaa ca Dalmacia;

¹¹ sca ti Lucas tya ndilí ca nde lo'o na'. Tsaana nu'u jilí Marcos cha' calo'o jilí yu ca nde, cha' nchca jilí yu xtyucua yu xi 'na lo'o cña re.

¹² Ngulo na' cña jilí Tíquico cha' tsa yu ca quichí Efeso.

¹³ Nu lo'o caa nu'u ca nde, calo'o jilí capa jna' nu nguxtyanu na' to' tyi Carpo ca quichí Troas, lo'o jua'a lcaa quityi 'na calo'o nu'u jilí, cha' tiji' tsa ti' na' jilí quityi nu nguscua na' lo.

¹⁴ Alejandro, nu cuitiyi chcuá bi' ni, lye tsa ngua'ni lya' ti' yu 'na; cuxi tsa cña ngua'ni yu lo'o na'. Cua jlo ti' ycuí nu Xu'na na lcaa cha' bi', jua'a tya ta Ni cha' cuxi jilí yu bi'.

¹⁵ Pana tii ti' nu'u cha' ná tacu' nu Alejandro bi' cha' jinu'u, nu lo'o ta nu'u cha' tso'o jilí ycuí Ndyosi lo'o ñati.

¹⁶ Lo'o nguta'a na' slo ngu' tisiya clyo, ni sca ñati ná nguxtyucua ngu' 'na li', cha' ngusna ngu'; bi' cha' ndijña na' jilí ycuí Ndyosi cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' jilí ngu' bi'.

¹⁷ Nguxtyucua ycuí nu Xu'na na jna' li', cua nda Ni juersa 'na cha' tya ngulu'u la na' cha' tso'o jilí Jesucristo ña'a cuayá' ndyuna lcaa ñati xa' tsu' nu ndilí ca nde. Cua ngua'a ycuí Ni 'na jilí cuichi tyaala bi'.

¹⁸ Lo'o jua'a tya cua'a Ni jna' jilí lcaa lo cha' cuxi nu tyacua na' jilí; jlo ti' na' cha'

ña'a ti tya ña'asii Ni jna', cha' tso'o ti tyalaa na' su nclyo ycuí Ndyosi cña. Nga'aa tye tsa cha' cua'ni tlyu na jilí ycuí Ndyosi ca bi'. Jua'a caca cha' tu'ni.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

¹⁹ Ta nu'u xlyo nilí jilí Prisca, lo'o jilí Aquila, lo'o jilí lcaa ngu' ca to' tyi Onesíforo cuentya jna'.

²⁰ Ndyanu Erasto ca quichí Corinto, lo'o jua'a cua nguxtyanu na' jilí Trófimo ca quichí Mileto cha' quicha ti' yu.

²¹ Quiñi cly tyucuii jinu'u cha' tyalaa nu'u ca nde lo'o bilya xana tyempo tlya'. Lcaa ngu' re nda ngu' xlyo nilí jinu'u, lo'o Eubulo, lo'o Pudente, lo'o Lino, lo'o Claudia, lo'o lcaa tya'a ñati jilí Jesucristo quichí re.

²² Tyanu Xtyi'i ycuí Jesucristo lo'o nu'u, cha' taca caca nguula la ti' tyiquee nu'u. Ña'a ti cua'ni ycuí Ndyosi cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo quityi ndyaa ca slo Tito

1 Pablo laca na'. Ndyaya na' lo cña jil'i ycuil' Ndyosi, lo'o jua'a ngua'a lo Jesucristo cña 'na cha' tsa'a chcuil' na' cha' tso'o jil'i Jesús lo'o xa' ñati; nga'a cha' chcuil' na' lo'o ñati nu cua laca ngusubi ycuil' Ndyosi jil'i cha' caca ngu' ñati jil'i ycuil' Ni, cha' jlya tso'o la ti' ngu' bi' jil'i Ni li'. Cua nda Jesucristo 'na lijyaa cha' ca cuayá' ti' ngu' lcaa cha' liñi jil'i Ni, cha' taca cua'ni tlyu lcaa na jil'i ycuil' Ndyosi,

2 lo'o jua'a taca jatya na jil'i chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na li'. Ná cuiñi ycuil' Ndyosi. Sa'ni tsa nchcuil' Ni cha' caja chalyuu bi' ji'na, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu; tya li' nda Ni cha' lo'o ñati jil'i Ni nde chalyuu cha' taca tyil'i ngu' slo Ni.

3 Lo'o juani cua nti' Ni cha' tso'o tsa tyempo cha' cañi tyijyu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi nu ndyu'ni lyaá ji'na, lo'o jua'a cua ngulo Ni cña jna' cha' culu'u na' cha' tso'o bi' jil'i xa' ñati.

4 Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Tito, cha' ñi'ya si laca nu'u sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u, cha' stu'ba ti ngusñi na cha' jil'i ycuil' Ndyosi. Ndi'ya nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycuil' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o nu'u, jua'a Jesucristo nu ngua'ni

lyaa ji'na; cua'ni Ni cha' ti ti tyil'i tyiquee nu'u li'.

Cña nu ndyu'ni Tito ca loyuu Creta

5 Nguxtyanu na' jinu'u ca loyuu Creta bi', cha' cua'ni lyiji nu'u cña nu nga'a cha' cua'ni nu'u, cha' subi nu'u jil'i ngu' cusu' nu caca loo jil'i taju ñati tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús lcaa quich'i cajua; subi nu'u jil'i ngu' cusu' bi' ñi'ya nu nacui' na' jinu'u tya tsubi' la.

6 Xcuil' tso'o ti nga'a cha' cua'ni ngu' cusu' bi', cha' ná taca sta ñati qui'ya jil'i ngu'. Caja clyo'o ngu' bi' lo'o sca ti nu cuna'a, ni ná tso'o tyu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o xa' nu cuna'a. Ntsu'u cha' xñi sñi' ngu' cusu' bi' cha' jil'i Jesucristo, lo'o jua'a ná cua'ni suba' sñi' ngu' lo'o xa' ñati; ntsu'u cha' taquiya' sñi' ngu' jil'i cha' nu nchcuil' ngu' cusu'.

7 Lo'o jua'a ngu' nu caca loo jil'i taju ñati tya'a na ni, ná tso'o si ntsu'u cha' sta ñati qui'ya jil'i ngu' bi', cha' cña jil'i ycuil' Ndyosi ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' clyana nu'u jil'i ngu' nu ná ndu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a ngu', ngu' nu ná ñasi', ngu' nu ná cu'bi, ngu' nu ná ntsu'u cha' cusu' lo'o tya'a ñati, ngu' nu ná ndacui tsa ti' jil'i cñi;

8 clyana nu'u jil'i ngu' nu nda su tyil'i ñati nu lijya tyijyu', ngu' nu ndiya ti' cua'ni xcuil' cha' tso'o, ngu' nu tso'o ti nchcuil' lo'o ñati, ngu' nu sca ti cha' jil'i Jesús ntsu'u tyiquee ngu', nu ndu'ni cua' ña'a ca cha' nu nti' ycuil' Ndyosi cha'

cua'ni na, ngu' nu nchca jil'i
cua'a jil'i ycuil' ca ngu'.

⁹ Tso'o tsa ñati nu cua nguil'i
tsa jil'i cha' liñi nu ngulu'u na
jil'i, ñati nu nchca jil'i culu'u
cha' liñi bi' jil'i tya'a ñati, ñati
nu nchca jil'i tacu' tsiya' ti cha'
jil'i ngu' cuiñi.

¹⁰ Cua ntsu'u tyuu tya'a
ngu' nu ná ntaja'a taquiya'
ngu' jil'i cha' nu nchcui' ngu'
nu laca loo, ntsu'u quiña'a tsa
ngu' judío nu ndyu'ni jua'a;
cuiñi tsa cha' nu nchcui' ngu'
bi', cha' jua'a cñilo'o ngu' jil'i
tya'a ngu'.

¹¹ Nga'a cha' tacu' ma tu'ba
ngu' cuiñi bi', cha' ná tacu'
ngu' cha' jil'i quiña'a ñati, ña'a
tya'a nga'a nil'i ti ngu' nu cua
ngusñi cha' liñi bi'. Nclyu'u
ngu' cuiñi bi' cha' jil'i tya'a na;
pana na cuiñi ngu' bi', cha'
cua nti' ngu' caja cñi jil'i ngu'.

¹² Cha' liñi nchcui' sca jyo'o
cusu' tya'a quich'i tyi ngu'
Creta su ndi'i nu'u, nu ngua
tu'ba jil'i jo'ó jil'i ngu' cua
sa'ni. Ndi'ya nchcui' bi':
“Cuiñi tsa lcaa ngu' Creta
tya'a na, xña'a tsa ngu'. Lo'o
jua'a ndacu tsa ngu', pana ná
ntaja'a ngu' cua'ni ngu' cña
tsiya' ti”, nacui' jyo'o cusu' bi'.

¹³ Chañi cha' nu nchcui'
jyo'o bi'; bi' cha' lye chcui'
nu'u lo'o ngu' bi', cha' tso'o ti
xñi ngu' lcaa cha' jil'i Jesús nu
nchcui' na lo'o ngu',

¹⁴ cha' nga'aa cua'a jyaca
ngu' jil'i cuentyu nu nchcui'
ngu' judío, cha' nga'aa
taquiya' ngu' jil'i cha' nu
nchcui' ñati chalyu ti nu cua
ngulochu' jil'i lcaa cha' liñi.

¹⁵ Lubii tsa laca lcaa lo na,
jua'a nti' sca ngu' nu lubii
cresiya jil'i cuentya jil'i ycuil'
Ndyosi; pana ná ntsu'u na lu-
bii tsiya' ti nti' ngu' nu cuxi ty-
iquee, cha' ná jlya ti' ngu' bi'
jil'i cha' liñi. Lo'o cua'ni ngu'
nu cuxi tyiquee cha' cuxi, li'
nga'aa nda ngu' bi' cuentya
cha' xcui' cha' cuxi laca nu
ndu'ni ngu'.

¹⁶ Ñati jil'i ycuil' Ndyosi laca
ngu' bi', nacui' ycuil' ngu',
pana ná ndyu'ni ngu' tsiya'
ti ñi'ya nu nti' ycuil' Ndyosi;
bi' cha' caca cuayá' ti' na
cha' cuiñi ngu' bi'. Cuxi
tsa ndyu'ni ngu' bi', cha' ná
ntaja'a ngu' taquiya' ngu' jil'i
cha' nu liñi ca; ni sca cha'
tso'o ná ca cua'ni ngu' bi'
tsiya' ti.

2

*Cha' liñi culu'u Tito jil'i ñati
cha' caca tso'o tyiquee ngu'
lo'o tya'a ngu'*

¹ Lo'o nu'u ni, Tito, xcui'
cha' liñi culu'u nu'u jil'i ñati.

² Culu'u nu'u jil'i ngu' nu
cusu' la cha' ná caca cu'bi
ngu', cha' xcui' cha' liñi jlya ti'
ngu', cha' cua'a ngu' jil'i ycuil'
ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o
cua'ni ngu' li'; culu'u nu'u jil'i
ngu' bi' cha' jlya tso'o ti' ngu'
lcaa cha' liñi, cha' tyu'u ty-
iquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a
ñati ngu', cha' talo tyiquee
ngu' lo'o ndyu'ni lya' ti' ñati
jil'i ngu'.

³ Lo'o jua'a culu'u nu'u
jil'i ma' cusu' ñi'ya nu nga'a
cha' tyi'i ma' cha' cua'ni chi
ma' loo ycuil' Ndyosi, cha' ná
chcui' ma' cuentyu jil'i ñati,

cha' ná ca cu'bi ma', cha' culu'u ma' xcui' cha' tso'o ji'j tya'a ñati ma'.

⁴ Li' lo'o ña'a nu cuna'a cuañi' la ji'j ma' cusu', jua'a ca tsa'a ngu' cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'j clyo'o ngu', ña'a ngu' ji'j sñi' ngu';

⁵ ca tsa'a nu cuna'a cuañi' la cha' cua'a ngu' ji'j ycu' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu', ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ngu' nu cua ngua lubii cresiya ji'j cuentya ji'j ycu' Ndyosi; ca tsa'a ngu' ñi'ya nu tso'o ti cua'ni ngu' cña to' tyi ngu', ñi'ya caca tya'na ti' ngu' ji'j tya'a ñati ngu', ñi'ya nu taquiya' ngu' ji'j clyo'o ngu'. Si xcui' tso'o ti ndu'ni nu cuna'a cuañi' ni, li' ná ntsu'u cha' hcui' cuxi xa' ñati ji'j ycu' Ndyosi xqui'ya ngu' bi' li'.

⁶ La cui' jua'a, ta nu'u cui' lo'o nu ngu' qui'yu cuañi' cha' cua'a ngu' ji'j ycu' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu'.

⁷ Xcui' tso'o ti cua'ni nu'u, cha' jua'a ca tsa'a nu ngu' cuañi' bi' lcaa cha' tso'o lo'o ña'a ngu' cua ña'a ca cha' nu ndyu'ni nu'u; lcaa cha' liñi culu'u tso'o nu'u ji'j ngu' bi', si'i cha' laja ti hcui' nu'u lo'o ngu'.

⁸ Xcui' cha' liñi culu'u nu'u ji'j ngu', cha' ná tucui taca ñacui cha' cuiñi nu'u. Ca tyuju'u ti' ngu' nu cuxi tyiquee li', cha' ná caja ñi'ya hcui' ngu' cha' cuxi ji'na li'.

⁹ Hcui' nu'u lo'o ngu' nu laca msu nu ngü'ya ñati cha'

taquiya' ngu' ji'j lcaa cha' nu nchcui' xu'na ngu', cha' tso'o ti cua'ni ngu' lcaa cña ji'j ngu', cha' ná xlyú ngu' cha' hichu' nu laca xu'na ngu'.

¹⁰ Ná tso'o si cuaana ngu' msu na nu ntsu'u ji'j xu'na ngu', masi xtyi ti cha'; xcui' cha' liñi cua'ni ngu' msu lacua. Cua'ni chi' ngu' loo xu'na ngu', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' tso'o tsa laca cha' ji'j ycu' Ndyosi nu ndyu'ni lyaá ji'na.

¹¹ Tso'o tsa ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati chalyuu cha' cua nti' Ni cha' clyaá ngu' ji'j nu cuxi;

¹² Jua'a cua ngulu'u Ni ji'na ñi'ya taca tyi'j tso'o ti na nde chalyuu. Nti' Ni cha' cua'a na ji'j ycu' ca na, cha' tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a ñati na. Taca cua'ni tlyu na ji'j ycu' Ndyosi nu lo'o cua ngulochu' na ji'j lcaa cha' cuxi nu ná ndiya ti' Ni ji'j, nu lo'o nga'aa ndu'ni na lcaa cha' suba' nu ndiya ti' ñati chalyuu ti.

¹³ Jua'a ti ngulu'u Ni ji'na, cha' taca ca tso'o tyiquee na laja lo'o ntajatya na ji'j ycu' Ndyosi nu tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'j Ni, ni jacua' ca Ni chaca quiya'. Ndubi tsa xee ntsu'u ji'j Ni li', nu lo'o tyu'u tucua Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na.

¹⁴ Nu lo'o nda Jesús chacuayá' cha' ndyujui' ngu' ji'j, nda yu tyucui ña'a ycu' ca yu cha' taca clyaá na ji'j nu cuxi. Ngua'ni lubii Ni ji'j cresiya ji'na li' cha' caca na ñati ji'j Ni, cha' tyaja'a na cua'ni na xcui' cha' tso'o li'.

¹⁵ Jua'a laca cha' nu nga'a cha' ta nu'u lo'o ngu', pana lye chcu'i nu'u lcaa cha' bi' lo'o ngu'. Culo nu'u cña ji'i ngu', lcaa lo cha' tso'o nu cua'ni ngu', lcaa lo cha' nu ná tso'o cha' cua'ni ngu', cha' nu'u laca loo; ná ta nu'u chacuayá' ji'i ngu' cha' chcu'i ngu' cha' cuxi jinu'u.

3

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni na si laca na ñati ji'i Jesús

¹ Culu'u nu'u ji'i ngu' cha' taquiya' ngu' ji'i lcaa ngu' nu laca loo, ji'i lcaa ngu' tisiya; nga'a cha' cua'ni ngu' lcaa lo cña tso'o nu culo ngu' bi' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'.

² Ná tso'o chcu'i ngu' cuentyu ji'i xa' ñati, ni ná tso'o xu'u tya'a ngu' lo'o ñati; ntsu'u cha' cube ti' ngu' ji'i xa' ñati, cha' tso'o ti chcu'i ngu' lo'o lcaa ñati.

³ Cua sa'ni la ná nda na cuentya tsiya' ti ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ycu'i Ndyosi; ná ndaquiya' na ji'i Ni li', cha' cua ngüñilo'o nu xña'a ji'na cha' cua'ni na lcaa cha' cuxi nu ndijña cresiya ji'na cha' cua'ni na. Ngua chaa ti' na lo'o ndyu'ni na cha' cuxi bi' li', masi ngua'ni lya' ti' na ji'i ñati, masi ngua liye' ti' na ña'a na ji'i ngu', masi ngua ti'í ti' na ña'a na ji'i tya'a na; lo'o jua'a ngu' tya'a na, ngua ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'na.

⁴ Lo'o li' ngua tsa'a na cha' nti' tsa ycu'i Ndyosi cua'ni lyaá Ni ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, ñati chalyuu na.

⁵ Lo'o li' ngua'ni lyaá Ni ji'na cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na; pana si'i cha' ngua'ni na sca cha' tso'o, sca cña tacati, lo'o li' xqui'ya bi' ngua'ni tya'na ti' Ni ji'na. Si'i jua'a. Na cua ngua'ni lubii Ni ji'i cresiya ji'na, bi' cha' caca chcu'i na cha' cua ngula na chaca quiya'; cua ngua cu-cui cresiya ji'na xqui'ya cña nu cua ngua'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o na.

⁶ Tso'o tsa nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na chacuayá' ji'i Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na;

⁷ tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o na jua'a, cha' caca na ñi'ya si laca na sñi' ycu'i Ni, nu ndu ti' na cha' caja chalyuu cucui nu ná nga'a cha' tye ji'na.

⁸ Nga'a cha' jlya tso'o ti' ma cha' liñi nu nscua na' re, bi' cha' lye chcu'i nu'u cha' bi' lo'o lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi ca bi', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ma li'. Tso'o tsa laca cha' liñi, taca xtyucua cha' bi' ji'i cua ña'a ca ñati;

⁹ pana ná tso'o chcu'i ma cha' laja ti, jua'a ná tso'o si xlyú ma cha' hichu' tya'a ma xqui'ya jyo'o cusu' ji'na, masi xqui'ya sca cha' nu nguscua jyo'o Moisés nu ngua sa'ni la. Ná sca cha' tso'o ná taca cua'ni ma jua'a. Chcuna' tyempo ji'i ma jua'a, cha' xcui' cha' nu ndacui lo cui'i ti nchcu'i ma li'.

¹⁰ Tucua quiya' chcu'i nu'u lo'o ngu' cha' cua'a nu'u ji'i ngu' nu nti' xu'ba cha' cusu'u

laja cu'ma nu laca ma ñati jii
 Jesucristo. Si ná cuna ngu' bi',
 li' xtyanu ma jii ngu' bi'.

¹¹ Cua ngunu'u tsiya' ti cha'
 nu ntsu'u hique ngu', lo'o
 jua'a ntsu'u qui'ya jii ngu' bi';
 hasta ycui' ngu' bi' jlo ti' ngu'
 cha' ntsu'u qui'ya jii ngu'.

Ngusalya' Pablo lo'o Tito

¹² Nu lo'o tyalaa ti masi
 Artemas, masi Tíquico, nu cua
 nda na' jii cha' caa slo nu'u,
 li' yala ti tsaa nu'u ca quichi
 Nicópolis si caca jinu'u; ty-
 acua tya'a na cajua li', cha'
 tyi'i na' ca quichi bi' tyempo
 tlya' nta'.

¹³ Xtyucua nu'u jii Zenas,
 nu yu nu laca tu'ba bi', lo'o
 jii Apolos. Li' cui'ya nu'u
 cuentya cha' nga'aa ntsu'u na
 nu lyiji jii ngu' lo'o tya tsaa la
 ngu' tyucuii.

¹⁴ Ntsu'u cha' ca tsa'a ca
 ta'a ñati jii Jesucristo tya'a na
 cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha'
 tso'o, cha' taca xtyucua ngu'
 jii tya'a ñati ngu' nu lyiji xi
 jii; ná tso'o si taja ti ndi'i ngu'
 chalyuu.

¹⁵ Lcaa ngu' ca nde lo'o na'
 nhcui' ya xlyo ni'i jinu'u.
 Tso'o ti hcui' nu'u lo'o lcaa
 ngu' nu tso'o ti ntsu'u tyiquee
 ña'a ngu' jii cua cha' laca
 ngu' tya'a ngusni na cha' jii
 Jesús. Ña'a ti cua'ni ycui'
 Ndyosi cha' tso'o lo'o lcaa
 cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo quityi ndyaa ca slo Filemón

1 Pablo laca na', lo'o juani ntsu'u na' ne' chcuá cuentya jil'i Jesucristo. Nscua na' quityi re lo'o Timoteo tya'a na, cha' ta ya cha' lo'o nu'ü, Filemón, cha' tso'o tsa tya'a tso'o na laca nu'ü, cha' la cui' tya'a cña ndyu'ni na.

2 Lo'o jua'a nscua ya quityi re cha' taca cuna lcaa ngu' nu ndyu'u ti'i ca slo nu'ü cha' nu nchcui' ya re, lo'o ma' Apia tya'a na, lo'o Arquipo nu stu'ba ti lo'o cuare nxuü tya'a lo'o nu cuxi cuentya jil'i ycuil' Ndyosi.

3 Ndi'ya nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycuil' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyil'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Ña'a ti ntsu'u tsa cha' jil'i Filemón lo'o Jesucristo, cha' ngusñi tso'o yu cha' jil'i ycuil' Ndyosi

4 Ndyaa na' xlya'be jil'i ycuil' Ndyosi cuentya jinu'ü, Filemón, lcaa quiya' lo'o nchcui' na' lo'o ycuil' Ndyosi.

5 Hasta ca su ndi'i na' re, cua ndañi cha' tso'o tsa ngusñi nu'ü cha' jil'i Jesús nu Xu'na na, jua'a ntsu'u tsa tyiquee nu'ü ña'a nu'ü jil'i Jesús lo'o jil'i lcaa ñati jil'i Cristo cajua. Lcaa cha' bi' cua ndyuna na' jil'i;

6 bi' cha' ndijña na' cha' clyu ti' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' ca cuayá' tso'o ti' lcaa ngu' nu ndyuna cha' nu nchcui' nu'ü lo'o ngu' cuentya jil'i Jesucristo, cha' lo'o ña'a ngu' jinu'ü, li' ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' xcui' tso'o tsa ndyu'ni Cristo lo'o na.

7 Tso'o tsa tyiquee na' juani, tlyu tyiquee na' xqui'ya nu'ü, lo'o ngujui cha' 'na cha' ntsu'u tsa tyiquee nu'ü ña'a nu'ü jil'i ngu' tya'a na, cha' nxyucua tsa nu'ü jil'i ngu' tya'a na cha' talo tyiquee ngu'. Chañi cha' tya'a na cuentya jil'i Jesucristo laca nu'ü.

Ndijña Pablo sca cha' tso'o cuentya jil'i Onésimo

8-9 Lo'o juani ndijña na' sca cha' clyu ti' jinu'ü. Jlo ti' na' ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee nu'ü ña'a nu'ü jil'i ñati, bi' cha' sil'i sca cña nu culo na' jinu'ü laca re, masi ntsu'u chacuayá' jna' cha' chcui' na' jua'a. Pablo laca na', cua ngusu' na' juani, lo'o jua'a ntsu'u na' ne' chcuá juani xqui'ya cha' nchcui' na' cha' jil'i Jesucristo lo'o ñati.

10 Pana chcui' na' sca cha' lo'o nu'ü cuentya jil'i yu Onésimo, cha' ñi'ya nti' na' ña'a na' jil'i sca sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jil'i yu bi' juani, cha' ne' chcuá re ngusñi yu cha' jil'i ycuil' Ndyosi xqui'ya na'.

11 Nu Onésimo bi' ni, ná tso'o ca ngua'nijo'o yu jinu'ü nu ngua tya sa'ni la. Pana juani xa' ña'a cua'ni yu; masi cuentya jinu'ü, masi cuentya

jna', tso'o tsa ndu'ni yu cña juani.

¹² Cua ngulo na' cña ji'i yu cha' xtyuū yu tyāā yu ca slo nu'ū chaca quiya', masi ñi'ya laca si la cui' cresiya 'na cua nda na' ndyaa ca slo nu'ū.

¹³ Jlo ti' nu'ū cha' ntsu'u na' ne' chcuā nde xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' tso'o ji'i Jesucristo lo'o ñati, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' si ndyanu yu ca nde lo'o na', cha' xtyucua yu jna' ñi'ya laca si na cua ndi'i ycui' nu'ū ca nde.

¹⁴ Pana nti' na' quiñi cha' 'na lo'o nu'ū clyo, Filemón. Tso'o tsa tyiquee nu'ū, lo'o nti' na' cha' cua'ni nu'ū lo'o yu ñi'ya nu nti' ycui' nu'ū; ná nti' na' culo na' cña jinu'ū cha' tyanu yu lo'o na'.

¹⁵ Ná tyiquee' ngusna yu xi jinu'ū cha' tya ta la ycui' Ndyosi ji'i yu cha' tyalaa yu ca slo nu'ū chaca quiya', cha' juani tyanu yu slo nu'ū tyucui tyempo nu tyi'i yu chalyuu.

¹⁶ Nga'aa si'i msu jua'a ti caca yu juani, tya'a na laca yu; tya'a na' laca yu nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i. Lo'o jua'a tya'a nu'ū nu tso'o la laca yu juani; msu tso'o jinu'ū caca yu juani, cha' la cui' tya'a ñati ji'i Jesucristo laca mā.

¹⁷ Bi' cha' chcui' tso'o nu'ū lo'o yu lo'o tyalaa yu ca slo nu'ū, ñi'ya nchcui' tso'o nu'ū lo'o na' lo'o ndyalaa na' ca slo nu'ū, xqui'ya cha' stu'ba ti ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi.

¹⁸ Si ntsu'u cuentya nu

ndacui yu jinu'ū xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni yu cua sa'ni la, sta nu'ū tane' bi' cuentya 'na;

¹⁹ tya na' cñi bi' jinu'ū, bi' cha' nscua na' xtañi na' ca nde ndi'ya: Pablo. Ná chcui' na ji'i cha' nu ndacui nu'ū jna', masi sca tane' tlyu laca bi', cha' ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'ū xqui'ya na'.

²⁰ Tya'a na laca yu chacuayá' ji'i Jesucristo, bi' cha' ñi'ya nu ngüijña na' jinu'ū tsā cha' tso'o ti chcui' nu'ū lo'o yu, jua'a cua'ni nu'ū lo'o yu, cha' jua'a taca xtyucua nu'ū 'na cha' talo na' ca nde.

²¹ Jlo ti' na' cha' taquiya' nu'ū ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o nu'ū, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caā slo nu'ū; jlo ti' na' cha' tya quiña'a la cha' tso'o tya cua'ni la nu'ū.

²² Lo'o chaca cha' ni, nduna ycui' Ndyosi cha' lu'ba ti ndijña mā sca cha' cuentya jna', bi' cha' tso'o si cua'ni cho'o mā sca se'i su tyi'i na'; ndū ti' na' cha' laja ti tyu'u na' ne' chcuā nde, caā na' ca slo cu'mā li'.

Nchcui' salya' lo'o ngu'

²³ Lo'o yu Epafras tya'a ntsu'u na' ne' chcuā re xqui'ya Jesucristo, lo'o yu bi' nda yu xlyo ni'i ji'i mā.

²⁴ Lo'o jua'a Marcos, lo'o Aristarco, lo'o Demas, lo'o Lucas, ca ta'a ngu' ndyi'u ti' ngu' jinu'ū. Nxyucua tsa ngu' bi' 'na lo'o cña ji'i ycui' Ndyosi ca nde.

25 Ña'a ti cua'ni Jesucristo
nu Xu'na na cha' tso'o lo'o
lcaa cu'ma lacua. Jua'a caca
cha' lacua.

Quityi nu ndyaa ca slo ngu' judío tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo

*Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua
nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ñati
chalyuu*

¹ Nu ngua tya sa'ni la, tyuu tsa quiya' cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na, quiña'a xi cha' nda Ni lo'o jyo'o bi'; cua nda ycui' Ndyosi cha' lo'o jyo'o bi', cha' chcui' ngu' lo'o lcaa tya'a quichí tyi ngu'.

² Pana nu juani lo'o cua tye ti chalyuu, cua nchcui' Ni lo'o na, xqui'ya cha' cua ñaa Jesús nde chalyuu ca su ndi'í na, la cui' Jesús nu laca sca ti Sñi' ycui' Ni. Cua nguti'í nu Jesús bi' lo'o ycui' Ndyosi Sti yu nu lo'o ngüiñá Ni chalyuu tya clyo; tya lo'o ngüiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u nde cua lo'o lcaa lo na nu ntsu'u lo yuu chalyuu, cua laca ndu Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesús li'. Lo'o jua'a cua nda Ni chacuayá' ji'í cha' caca ycui' Jesús loo ji'í lcaa na bi'.

³ Lcaa xee lubii nu ntsu'u ca slo ycui' Ndyosi, cua ndyanu xee bi' lo Jesús Sñi' Ni lo'o ñaa Jesús nguti'í yu chalyuu. Ñi'ya nu laca ycui' Ndyosi, la cui' jua'a laca nu Jesús bi'; liñi tsa nclyo Jesús cña ji'í lcaa na nu ntsu'u chalyuu tsiya' ti, bi' cha' laca ndi'í tso'o ti lcaa na bi'. Nu lo'o ndye ngua'ni

Jesús cña nu ntsu'u ji'í yu nde chalyuu, cha' ngüityi yu yabe' nu ntsu'u ji'í ñati, li' nguxtyuu yu ndyaa yu ca slo ycui' Ndyosi Sti yu, ndyaa tucua yu nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycui' Ni.

*Ná caca stu'ba cha' ji'í xca
ji'í ycui' Ni lo'o Jesús*

⁴ Tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'í Jesús nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi que xca ji'í ycui' Ni nu ntsu'u nde cua, xqui'ya cña nu cua ngua'ni yu cuentya ji'í Sti yu; quiña'a tsa chacuayá' nguxtyanu Ni ji'í Jesús, xqui'ya cha' stu'ba cha' ji'í yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu.

⁵ Nde laca sca cha' nu cua nchcui' ycui' Ndyosi cuentya ji'í Jesús nu laca Sñi' ycui' ca Ni:

Sñi' na' laca nu'u; cua nda na' chalyuu jinu'u cha' laca nu'u Sñi' na'.

Lo'o jua'a cua nchcui' ycui' Ndyosi chaca cha' cuentya ji'í Jesús:

Na' caca Sti yu; caca yu Sñi' na' lacua.

Si'í cha' ji'í sca xca nu ntsu'u nde cua nchcui' Ni cha' bi', cuentya ji'í Jesús nda Ni cha' bi'.

⁶ Tya clyo lo'o cua ta ti ycui' Ndyosi ji'í Sñi' ycui' ca Ni cha' caa yu chalyuu, li' nacui' Ni:

Lcaa xca nu ntsu'u cuentya jna' nde cua, nga'a cha' cua'ni tlyu ngu' xca bi' ji'í Sñi' na'.

⁷ Jua'a nchcui' ycui' Ndyosi ji'í Sñi' Ni; pana nu laca xca ji'í ycui' Ndyosi bi' ni, ndi'ya nchcui' Ni cuentya ji'í xca bi':

Laca bi' ñi'ya laca cui' ti,
masi cui' nu tso'o tsa
ndu'ni.

Ñi'ya ndyatu sca quui' tlyu,
cha' tyijyu' tsa ntyiji'
xee, jua'a laca xca bi'
ji' ycu' Ndyosi lo'o
ndu'ni bi' cña.

⁸ Xa' ña'a nchcui' ycu' Ndyosi
cuentya ji' Jesús nu laca Sñi'
ycu' ca:

Ná nga'a cha' tye cha' caca
nu' loo, cha' ycu'
Ndyosi laca nu' u,
nacui' Ni,

liñi ti ndu'ni nu' lo'o ñati ca
su laca nu' loo.

⁹ Ndiya tsa ti' nu' lcaa cha'
liñi nu ndu'ni ñati; ñasi'
tsa nu' lo'o ndyu'ni
ñati cha' cuxi lo'o ycu'
Ndyosi Sti nu' u.

Bi' cha' ngusubi na' jinu' u
cha' tya'a nu' lo
cña jna', nacui' ycu'
Ndyosi.

Jua'a tso'o tsa nti' nu' juani,
cha' tlyu la chacuayá'
cua nda na' jinu' que
ji' xa' la ñati, nacui'
ycu' Ndyosi.

¹⁰ Tya chaca cha' cua nchcui'
ycu' Ndyosi lo'o Jesús nu laca
Sñi' ycu' ca Ni:

Nu' laca Xu'na tyucui ña'a
chalyuu, nacui' ycu'
Ndyosi.

Tya clyo ngüiñá nu' lcaa na
nu ntsu' u chalyuu, lo'o
jua'a ngüiñá nu' lcaa
na nu ntsu' u nde cua.

¹¹ Tiya' la li' culiji lcaa cha'
bi' jua'a ti; pana ná sca
caca jinu' tsiya' ti,
masi casu chalyuu, masi
casu lcaa na nu ntsu' u

nde cua ñi'ya laca lo'o
ndyasu sca ste' na.

¹² Xco'o nu' cha' bi', ñi'ya
laca lo'o nchco'o na
sca late' nu nga'aa
cua'nijo'o ji'na;

nchcutsa'a na ji' cha' caja xa'
nu cucui.

Pana ña'a ti tya ndi' ycu'
nu' u;

ná ntsu' u cha' casu' nu' u
tsiya' ti, nacui' ycu'
Ndyosi ji' Jesús Sñi'
ycu' ca Ni.

¹³ Nde ntsu' u chaca cha' nu
nscua lo quityi cusu' cuentya
ji' Jesús:

Cuaa clyu nu' ca nde, tyucua
nu' ca su ntucua na'
re;

ña'a cuayá' tyijiloo na' ji'
lcaa tya'a cusu nu' u
tyucua nu' u, cha' caca
nu' loo ji' ngu' bi'
tsiya' ti.

Ni sca quiya' bilya chcui'
ycu' Ndyosi jua'a cuentya ji'
xca ji' Ni nde cua, sca ti lo'o
Jesús cua nchcui' Ni jua'a.

¹⁴ Lcaa nu laca xca ji' ycu'
Ndyosi nde cua ni, lcaa tsa
ndu'ni bi' cña nu nclyo ycu'
Ndyosi ji'; cui' nu tso'o tsa
laca nu ngu' xca bi'. Nda Ni
ji' ngu' xca bi' caa nde cha-
lyuu, cha' xtyucua ngu' ji' ca
ta'a ñati nu cua clyaa ti ji' nu
cuxi xqui'ya Jesús, cha' cua
ngulala ti tye chalyuu.

2

*Tlyu tsa cha' laca cha' cua
ngulaá na ji' nu cuxi*

¹ Tlyu tsa cha' laca ji' Jesús
juani lacua, bi' cha' nga'a cha'
xñi tso'o na lcaa cha' nu cua

nchcui' Jesús lo'o na, cha' ná tyu'utsu' na ji'j tyucui' liñi nu ngusñi na.

² Tyempo sa'ni la nchcui' xca' bi' lo'o ñati' cuentya ji'j ycuí' Ndyosi. Liñi tsa nchcui' xca' bi' lo'o ngu', cha' tyempo bi' lye tsa nguxcube' Ni ji'j lcaa ñati' nu ngua'ni cha' cuxi; la cui' jua'a nguxcube' Ni ji'j ñati' nu nga'aa ndaquiya' ji'j cha' nu nchcui' Ni.

³ La cui' ti cha' caca ji'na juani, si ná taquiya' na ji'j cha' nu cua ndyuna na bi', cha' clyaá na ji'j nu cuxi; ná caja ñi'ya clyaá na ji'j ycuí' Ndyosi lo'o cua ndye chalyuu, nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'j lcaa ñati'. Cloyo ndacha' ycuí' Jesús nu Xu'na na cha' bi' ji'j ñati' nu ngua tsa'a ji'j yu, jua'a ndyuna ngu' bi' cha' nu nchcui' yu; tiya' la li', lo'o ji'na ndacha' ngu' bi' cha' bi'. Bi' cha' jlo ti' na cha' chañi laca cha' bi'.

⁴ Lo'o jua'a ngua'ni ycuí' Ndyosi cña cha' ca cuayá' ti' na cha' chañi tsa laca cha' nu nchcui' ngu', ngua'ni Ni quiña'a tsa cha' tlyu slo na cha' ña'a na ji'j. Tyuu tsa cha' nu ná nchca cua'ni ñati' chalyuu ngua'ni Ni, cha' cube tsa ti' na ji'j ycuí' Ni lo'o ña'a na cha' tlyu bi'. Lo'o li' cua nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'j ñati' chalyuu, tsa ña'a nu ntsu'u tyiquee ycuí' Ni nda Ni ji'j ngu'; bi' cha' nchca ji'na cua'ni na tyuu lo cña cuentya ji'j ycuí' Ndyosi, nu ná nchca ji'j ñati' cua'ni ycuí' ca ngu'.

Tya'a na laca Jesús xqui'ya

cha' ngua Ni ñati

⁵ Cha' ji'j chalyuu cucui bi' nchcui' na juani, pana si'li nu ngu' xca' ji'j ycuí' Ndyosi laca nu cua ngujui chacuayá' ji'j cha' caca ngu' loo ji'j chalyuu cucui; sca ti ycuí' Ndyosi culo cña li'.

⁶ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu'; ndi'ya nchcui' cha' bi'.

Ndyosi Xu'na ya, ná sca na tsiya' ti laca ñati' chalyuu, ná nga'a cha' cube ti' nu'u ji'j ngu';

ná nga'a cha' cua'ni tya'na ti' nu'u ji'j ngu', cha' laca ngu' ñati' ti, nacui' jyo'o cusu'.

⁷ Masi sube tsa ñati' laca ngu' cuentya jinu'u, pana cua nda nu'u sca ñati' nu liya' chalyuu;

jua'a cua laca ti tyempo nda nu'u chacuayá' cha' caca xca' jinu'u loo ji'j yu bi'.

Ca tiya' la, li' ta nu'u sca su tso'o tsa su tyucua yu lo'o nu'u, ñi'ya laca su ntucua tlyu sca xu'na ñati', sca se'i su caca chi' loo.

⁸ Lo'o jua'a cua nda nu'u chacuayá' cha' caca yu loo ji'j lcaa na.

Jua'a nacui' quityi bi'. Cuentya ji'j lcaa ca na tsiya' ti nchcui' quityi bi', nu lo'o nacui' quityi cha' cua nda Ni chacuayá' cha' caca yu loo ji'j lcaa na, masi juani ti bilya ña'a na cha' laca yu loo ji'j lcaa na bi'.

⁹ Pana cua jlo ti' na ñi'ya ngua ji'j Jesús nu ngua li', cha' xti ti tyempo ngua lcaa xca' ji'j

ycui' Ndyosi loo la ji' ycuil' Jesús. Ngujuii yu lo crusi cuentya ji' lcaa ñati' chalyuu, xqui'ya cha' xcuil' tso'o tsa ndu'ni ycuil' Ndyosi lo'o na. Lo'o jua'a ndube tsa ti' na ñi'ya ndyaca ji' yu juani, cha' tso'o tsa ndyu'ni chi' ngu' loo yu; ndyu'ni tlyu ngu' ji' yu xqui'ya cha' cua ngujuii yu, xqui'ya cha' ti' tsa ngua ti' yu cuentya ji'na.

¹⁰ Cloy ngüiñá ycuil' Ndyosi lcaa ca na nu ntsu'u chalyuu, jua'a tya ña'asii Ni lcaa na; lo'o jua'a nti' Ni cha' tyalaa ca ta'a na nu laca na sñi' Ni ca su tso'o tsa ca su ntucua ycuil' Ni. Bi' cha' cloy ndulo tsa cha' ji' Ni cha' tye lcaa cña nu ngua'ni Jesucristo; lo'o nu juani cua ngulaá na ji' nu cuxi xqui'ya Jesús, masi ti' tsa ngua ti' yu lo'o ngua'ni yu cña bi'.

¹¹ Na cua ngua'ni lubii Jesús ji' cresiya ji' ñati' chalyuu, bi' cha' juani laca ycuil' Ndyosi Sti na; lcaa na nu cua ngua lubii cresiya ji'na xqui'ya Jesús ni, ntsu'u sca ti Sti na lo'o ycuil' Jesús, cha' laca ycuil' Ndyosi Sti na juani. Lo'o jua'a ná ndube ti' Jesús, nchcui' yu cha' tya'a ycuil' yu laca na.

¹² Cua nscua tsaca cha' nu cua nacui' yu ndi'ya:

Ndyosi Sti na', tso'o ti chcui' na' cha' jinu'u su ndi' na' lo'o ngu' tya'a na'; cula tu'ba na' jii lo'o cua'ni tlyu na' jinu'u ca su ndyu'u ti' lcaa ñati.

¹³ Lo'o jua'a chaca cha' nacui' yu ndi'ya:

Lo'o na' xñi na' cha' ji' ycuil' Ndyosi Sti na', nacui'.

Lo'o li' nchcui' yu chaca quiya' ndi'ya:

Nde ti ndi' ya, cha' stu'ba ti ndi' na' lo'o sñi' na' nu cua nda ycuil' Ndyosi 'na.

Jua'a nchcui' cha' nu cua nscua lo quityi cusu' bi'.

¹⁴ Nu na, ñati' chalyuu na ni, sca ti cuaña' na, sca ti tañi na lo'o ngu' cusu' ji'na, jua'a lo'o ngu' tya'a na. Ca ta'a na nu cua ngusñi na cha' ji' Jesús laca na ñati' chalyuu; bi' cha' lo'o nu Jesús bi' ngua yu ñati, cha' li' ngua ji' yu ngujuii yu cuentya ji'na. Sca ti jua'a ngujui ñi'ya tyijiloo yu ji' nu xña'a nu nclyo cña nde ca bilyaa, su nti' nu xña'a bi' cha' tsa cresiya ji' lcaa ñati.

¹⁵ Lo'o jua'a ngua'ni lyaá yu ji' ñati' nu ntsii tsa cha' cajaa ngu'; lcaa tsá lo'o ñaa ngu' bi' chalyuu, cuxi ti ndi' ngu' bi', ti' tsa cña nti' ngu', xqui'ya cha' xcuil' na ntsii tsa ngu' si cajaa ngu'. Ngua'ni tye Jesús cha' ntsii ngu' jua'a, ndu'ni yu cha' tso'o ti tyi' ngu' bi' juani.

¹⁶ Ná yaá Jesús chalyuu cha' xtyucua yu ji' ngu' xca ji' Ni nde cua; cuentya ji'na ñati' chalyuu na yaá Jesús, cha' xtyucua yu ji'na ngua ti' yu, cha' ca ta'a na laca na tya'a ñati' ji' jyo'o Abraham, masi cua lijya na chalyuu tiya' la xi.

¹⁷ Bi' cha' lacua, stu'ba ti ntsu'u cha' ji' Jesús lo'o ñati' ji' ycuil' nde chalyuu. Ngujuii yu lo crusi cuentya ji'na, lo'o

juani ntucua yu ca slo ycuí' Ndyosi cha' chcuí' yu lo'o Ni, cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. Juani laca Jesús ñi'ya laca sca sti jo'ó nu laca loo la nu ndyi'u tsa ti' ji'na, nu jua'a tso'o tsa ndu'ni tya'na ti' ji'na.

¹⁸ Juani taca cua'ni lyaá Jesús jil'i ñati lo'o ndyojolaqui nu cuxi jil'i; nchca jil'i yu cua'ni jua'a, xqui'ya cha' lo'o jil'i ycuí' yu ngua ti' nu cuxi cua'ni ngana jil'i, cha' lo'o ycuí' yu ngua tii yu jil'i cha' ti' lo'o yaá yu nde chalyuu.

3

Ná stu'ba Moisés lo'o Jesús

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, cu'ma nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jil'i ma, culacua tso'o ti' ma tilaca laca Jesucristo. Cua nda ycuí' Ndyosi Sti yu jil'i yu cha' yaá yu nde chalyuu, lo'o nu juani laca yu ñi'ya laca sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, cha' ngusñi na cha' jil'i ycuí'.

² Ndaquiya' Jesús lcaa cña nu ngulo ycuí' Ndyosi Sti yu jil'i yu, ndyi'u ti' yu jil'i ycuí' Ni nu nguane jil'i yu cha' caa yu nde chalyuu tya clyo. La cui' jua'a ndaquiya' jyo'o Moisés jil'i cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jil'i nu ngua sa'ni bi'.

³ Pana juani lye la ndu'ni tlyu na jil'i Jesús, cha' ná stu'ba jyo'o Moisés lo'o yu bi'. Ñi'ya laca lo'o ndye ndya' sca ni'i ni, tso'o tsa nchcuí' ngu' cha' jil'i cuityi nu ngüiñá jil'i ni'i bi', masi ná nchcuí' lye ngu' cha' jil'i ycuí' ni'i; la cui' jua'a laca lo'o Jesús ni, lye la

ndyi'u ti' ngu' jil'i ycuí' Jesús, masi nga'aa lye ndyi'u ti' ngu' jil'i nu Moisés bi'.

⁴ Cua ña'a ca ni'i nu ndiñá ñati ni, cua ntsu'u xu'na ni'i bi'; pana ycuí' Ndyosi ngüiñá lcaa ca na, lo'o lcaa ca chalyuu, lo'o lcaa ñati nu ndi'i chalyuu.

⁵ Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu Moisés bi' lo'o ngua yu cña sa'ni, cha' cuentya jil'i ñati jil'i ycuí' Ndyosi nde chalyuu ngua yu cña; nchcuí' tsa jyo'o bi' lcaa cha' nu ngua ti' ycuí' Ndyosi cha' chcuí' Ni lo'o ngu' bi'.

⁶ Pana nu Cristo bi' ni, tso'o la cña ndu'ni yu, xqui'ya cha' laca yu Sñi' ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a laca yu loo jil'i lcaa ñati nu ntsu'u cuentya jil'i Ni. La cui' ñati jil'i ycuí' Ni laca na, si ña'a ti ná ntsii na ña'a cuayá' tye chalyuu ji'na, si ña'a ti tya tso'o ntsu'u tyiquee na laja lo'o ndu ti' na jil'i Cristo cha' cua'ni lyaá lyiji yu ji'na.

Caja ñi'ya nu tso'o ti tyi'i tyiquee na, si taquiya' na jil'i cha' nu nchcuí' ycuí' Ndyosi

⁷ Lo quityi cua nscua sca cha' nu nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o ñati sa'ni. Ndi'ya nchcuí' Ni lo'o ngu' tya li':

Juani ti cua'a jyaca ma jil'i cha' nu nda na' lo'o ma:

⁸ Nga'aa tyu'u cha' cuxi tyiquee ma ña'a ma 'na chaca quiya',

ni nga'aa cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' jil'i ma tsaca quiya' nu ngua sa'ni la.

Nu ngua li' lye tsa ngusuu
 tya'a ngu' lo'o na' ca
 ne' quixi' su nguta'a
 yu'u ti ngu', nacui Ni.

Nu ngua li' ngua ti' ngu'
 cua'ni cuayá' ngu' 'na,
 si cua'ni tyaala na' jii'
 ngu'.

⁹ Ngua ti' jyo'o cusu' jii' ma
 cha' cua'ni cuxi ngu'
 lo'o na' nu ngua li';

cua nxyi' lo'o ti ngu' 'na
 tyucui tu'ba yija, masi
 na'a ngu' lcaa cha' tlyu
 nu cua ngua'ni na'
 cuentya jii' ngu' lcaa
 yija bi', nacui Ni.

¹⁰ Bi' cha' ngua ñasi' tsa na' jii'
 ngu' bi' li'.

Ni na' li': "Xcui' cuxi ti
 ncyacua ti' ngu' bi',
 ná ntaja'a ngu' tsiya'
 ti cha' tyanu cha' jna'
 ne' cresiya jii' ngu';

ná ntaja'a ngu' cua'ni ngu'
 ñi'ya nu ni na' jii'
 ngu' cha' cua'ni ngu'",
 nacui na' li'.

¹¹ Ngua ñasi' tsa na' jii' ngu' bi'
 li', ña'a cuayá' lye tsa
 nchcui' na' lo'o ngu' bi'
 li':

"Nga'aa tyalaa ma ca slo na'
 cha' tyii' tso'o ti ma lo'o
 na'".

Jua'a ntsu'u cha' nu nda ycui'
 Ndyosi lo'o ngu' tya li'.

¹² Cu'ma tya'a ngusni na
 cha' jii' Jesús, ña'asi ma jii'
 ycui' ca ma, cha' ni tsaca ma
 ná tya'achu' ma jii' cha' jii'
 ycui' Ndyosi nu lu'ú ca, cha'
 ná caca cuxi cresiya jii' ma,
 ñi'ya si nga'aa taquiya' ma
 cha' jii' Ni.

¹³ Ná tso'o si cñilo'o nu cuxi
 jii' ma, lo'o li' xana caca cuxi
 cresiya jii' ma. Bi' cha' lcaa
 tsá nga'a cha' xtyucua ma jii'
 tya'a ma, cha' tyanu tachaa
 la cha' jii' Jesús ne' cresiya jii'
 ngu' tya'a ma, cha' ná cñilo'o
 nu cuxi jii' ma tyucui lo'o tya
 ndi' ti ma chalyuu.

¹⁴ Lcaa na lo'o tya'a na, tya
 ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo si
 ña'a ti xñi na cha' jii' Ni ña'a
 cuayá' nu tye chalyuu ji'na, la
 cui' ñi'ya lo'o jlyu ti' na jii' yu
 nu ngua tya clyo.

¹⁵ Ndi'ya nchcui' ycui'
 Ndyosi cha' nu nscua lo
 quityi bi':

Juani ti cua'a jyaca ma jii'
 cha' nu ta na' lo'o ma:

Nga'aa tyu'u cha' cuxi ty-
 iquee ma ña'a ma 'na
 chaca quiya',

nga'aa cua'ni ma ñi'ya
 ngua'ni jyo'o cusu' jii'
 ma tsaca quiya' tya
 sa'ni la;

nu ngua li' lye tsa ngusuu
 tya'a ngu' lo'o na'.

¹⁶ Lcaa ñati' nu cua ndyalo'o
 Moisés jii' nu lo'o ngutu'u
 ngu' ca loyuu Egipto ni, bi'
 ñati' ngua nu cua ndyuna cha'
 nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o
 ngu' nu ngua li', pana lye tsa
 ngusuu tya'a ngu' lo'o Ni li';

¹⁷ bi' cha' ngua ñasi' tsa ycui'
 Ndyosi jii' ñati' bi' tyucui
 tyempo lo'o ngutu'u scua
 tu'ba yija, bi' cha' ndyanu
 tyijya jyo'o bi' jua'a ti to'
 tyucui' ca ne' quixi' ca su
 nguta'a yu'u ti ngu'.

¹⁸ Cua lye tsa nchcui' Ni cha'
 jii' ngu' nu ngusuu tya'a lo'o
 Ni: "Nga'aa tyalaa ngu' bi' ca

slo na', cha' tyi'j̄ tso'o ti ngu' ca nde", nacuj̄ Ni li'.

¹⁹ Nchca cuayá' ti' na lacua, cha' nga'aa ndyalaa ngu' bi' ca su nacuj̄ Ni ji'j̄ ngu' cha' tsa' ngu', xqui'ya cha' nga'aa ndaquiya' ngu' cha' ji'j̄ ycu' Ndyosi.

4

¹ Cha' nu laca juani, cua ngxu'tyanu Ni sca cha' lo'o na, cha' taca tyalaa na ca slo Ni, cha' tyi'j̄ tso'o ti na ca bi'. Tso'o si' cube ti' na ji'j̄ lcaa ngu' tya'a na, cha' ná tyu'utsu' ni tsaca ngu' ji'j̄ tyu-cuij̄ liñi nu tsa' ca su tyi'j̄ na lo'o ycu' Ndyosi.

² Ñi'ya lo'o ndyuna jyo'o cusu' bi' cha' tso'o nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' cha' clyaá ngu', la cui' jua'a' cua ndyuna na cha' tso'o nu nchcui' Jesús. Pana nu jyo'o bi' ni, ná ngua tso'o cresiya ji'j̄ ngu', masi cua ndyuna ngu' cha' bi', xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' cha' bi', ná ngusñi tso'o ngu' cha' bi'.

³ Nu lo'o ngusñi na cha' ji'j̄ Ni, li' taca tyalaa na slo ycu' Ndyosi cha' tyi'j̄ tso'o ti na ca bi'. Pana ñi'ya nu nscua lo quityi re, jua'a' ngua cha' ji'j̄ jyo'o bi', cha' nchcui' ycu' Ndyosi ndi'ya:

Ngua ñasi' na' li', nacuj̄ Ni.
Lye nchcui' na' ji'j̄ ngu' bi',

cha' ná tyalaa ngu' bi' ca slo na', cha' ná tyi'j̄ tso'o ti ngu' ca nde.

Nacuj̄ ycu' Ndyosi jua'a', masi cua ndye lcaa cña

ji'j̄ ycu' Ni tya lo'o ndya' chalyuu.

⁴ Cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' cha' ji'j̄ tsa' nchca cati, tsa' ndi'j̄ cña' ti na. Ndi'ya' nacuj̄ quityi:

Nguti'j̄ cña' ycu' Ni tsa' nu nchca cati li', cha' ná ngua'ni Ni cña' tsa' bi' li'.

⁵ Pana ndi'ya' nchcui' lo quityi nu nscua jyo'o bi':

Nga'aa tyalaa ngu' bi' ca slo na' cha' tyi'j̄ tso'o ti ngu' ca nde.

⁶ Bi' ñati' laca nu clyo ndyuna cha' tso'o nu cua nchcui' Ni lo'o ngu', cha' clyaá ngu' ji'j̄ nu cuxi, lo'o li' ná ngua tyalaa ngu' bi' ca slo ycu' Ndyosi, ná ngua tyi'j̄ tso'o ti ngu' ca su nacuj̄ Ni cha' tyi'j̄ ngu', xqui'ya cha' ná ntaja'a' ngu' bi' taquiya' ngu' cha' bi'. Pana tya lyiji xi cha' tyu'u ti'j̄ lcaa ñati' nu nscua cha' tyi'j̄ tso'o ti ca slo ycu' Ndyosi;

⁷ tya nda la Ni xi tyempo ji'na, cha' juani ti tya taca cuna na cha' bi'. Cua ngua tyuu yija' tya lo'o ngujui jyo'o Moisés bi', nu lo'o nchcui' ycu' Ndyosi lo'o David. Ndi'ya' nacuj̄ Ni:

Juani ti cua'a' jyaca' ma' ji'j̄ cha' nu nda na' lo'o ma',

ná tyu'u cha' cuxi tyiquee ma' ña'a' ma' jna'.

⁸ Nu ngua cua sa'ni bi', ná ngua ji'j̄ jyo'o Josué tyalo'o yu ji'j̄ ñati' bi' sca ti quiya' ca su ndi'j̄ ycu' Ndyosi; bi' cha' tiya' la tya nda la Ni xi tyempo cha' cuna na cha' bi'.

⁹ Lo'o juani ni, si' ña'a' ti tya xñi tso'o na cha' ji'j̄ ycu' Ndyosi,

tya taca tyi'j tso'o ti na lo'o Ni li', ñi'ya lo'o ngua'a cña' ycuí' Ni tsá nchca cati bi'.

¹⁰ Masi tye cña ji'na nde chalyuu, tsaa na ca slo ycuí' Ndyosi, li' taca tyi'j tso'o ti na lo'o Ni ca bi', ñi'ya nu nguti'j ycuí' Ndyosi lo'o ngua'ni tye Ni cña ji'j Ni lo'o ngua tsá nchca cati bi'.

¹¹ Lcaa tsá cua'ni cña ti' na lacua, cha' ña'a ti tyu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ni, cha' taca tyi'j tso'o ti na. Ná cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' bi', nu ná ndaquiya' tsiya' ti ji'j ycuí' Ndyosi, cha' li' ná ngua tyalaa ngu' bi' ca su nacui' Ni cha' tsaa ngu'.

¹² Lcaa cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ñati'ni, ñi'ya nti' sca na lu'ú, jua'a laca cha' bi'. Lcaa tyempo ndu'ni bi' cña ne' cresiya ji'j ñati' nu cuna cha' bi'. Laca cha' bi' ñi'ya si laca sca xlyu nu cha tsa tu'ba tyucuaa chu'; ndu'ni bi' cha' saala cuaña' na ña'a cuayá' nu tyalaa ca su ntsu'u tyijya na, ña'a cuayá' tyaca' ycuá nu ntsu'u ne' tyijya na. La cui' jua'a laca lo'o cuna na cha' ji'j ycuí' Ndyosi bi', na nchcui' ca'a ti cha' bi' ji'j tyucui' ña'a na, jua'a lo'o cresiya ji'na. Lo'o nduna na sca cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ñati, li'ni tsa quijeloo cha' ji'j Ni, lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee na cha' caja ji'na, lcaa cha' nu nclyacua ti' scaa na.

¹³ Ná taca tyu'u cuaana ti cha' tyiquee na, ni tsaca cha' nu ntsu'u ji'na, cha' ná ca cuayá' ti' ycuí' Ndyosi ji'j cha' bi'. Ná taca. Ña'a Ni ji'j lcaa

ñati' nu cua ngüi'ña Ni, nu cua ngusta Ni chalyuu; nchca tii Ni lcaa cha' nu ntsu'u ji'na. Ná taca cua'ni na ni sca cña ca slo ycuí' Ndyosi cha' tyu'u cuatsi' ti sca cha', cha' nga'a cha' xacui' na cha' ji'j ycuí' Ni cuentya ji'j lcaa cña nu ngua'ni scaa na nde chalyuu, nu lo'o tye chalyuu ji'na.

Sti jo'ó cuentya ji'na ca slo ycuí' Ndyosi laca Jesús

¹⁴ Lo'o cua ngusni na cha' ji'j Jesús, li' nga'a cha' cua'ni na cha' tso'o ti tyanu cha' bi' ne' cresiya ji'na. Cua laca ntsu'u sca sti jo'ó nu laca loo la nu ndu' cuentya ji'na; Jesús laca bi', nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi laca yu. Cua ndyaa Jesús ca su ndi'j ycuí' Ndyosi Sti yu; juani ndu' Jesús slo Ni, nchcui' cha' ji'na lo'o Ni.

¹⁵ Laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, lo'o jua'a tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu ji'na. Cua jlo ti' yu cha' ntsu'u tsa quiya' lo'o cua cua'ni ti nu cuxi ngana ji'na, cha' nu lo'o tya ndi'j Jesús lo yuu chalyuu, la cui' jua'a lye tsa ngua'ni cuayá' nu xña'a ji'j yu, si cua'ni yu cha' cuxi. Pana nu Jesús bi' ni, ni sca cha' cuxi ná ngua'ni yu, bi' cha' taca caca yu sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, cha' jlo ti' Jesús ñi'ya nñilo'o tsa nu xña'a ji'na.

¹⁶ Ná cutsij na tsiya' ti lacua, tyucui tyiquee na jña na sca cha' ji'j ycuí' Ndyosi ca su tlyu ca su laca Ni loo; chcui' na lo'o ycuí' Ndyosi nu xcui' tso'o tsa ndu'ni lo'o ñati, cha' cui'ya Ni cha' clyu

ti' ji'na, cha' xtyucua Ni ji'na, masi la cui' ca hora nu lyiji tsa cha' ji'na.

5

¹ Xa' la xu'na sti jo'ó nu ndi'j nde chalyuu ni, nsubi ngu' ji'j tya'a ngu' tilaca caca xu'na sti jo'ó, cha' caca yu bi' cña ji'j ycu' Ndyosi cuentya ji'j ñati. Nsta sti jo'ó bi' msta nu lijya lo'o xa' ñati ji'j lo mesa ji'j ycu' Ndyosi, jua'a ndijña tsa yu cha' clyu ti' ji'j Ni xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'j ñati bi' li'.

² Ñati chalyuu ti laca sti jo'ó bi'; lo'o ycu' yu ntsu'u cha' cuxi nu ndyu'ni yu, bi' cha' tso'o ti nchcui' yu lo'o ñati nu ná nduna tsiya' ti, nu ndyu'ni tsa cha' cuxi.

³ La cui' tyempo lo'o ndyu'ni yu bi' cña cuentya ji'j xa' ñati, la cui' jua'a cuentya ji'j ycu' ca yu nga'a cha' jña yu cha' clyu ti' ji'j ycu' Ndyosi, xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'j ycu' yu.

⁴ Ni sca ñati ná ntsu'u chacuayá' cha' caca yu xu'na sti jo'ó hora nu nti' ti yu cha' caca yu cña bi'; ycu' Ndyosi laca nu nsubi tilaca nu tso'o cha' caca xu'na sti jo'ó cuentya ji'j Ni, ñi'ya ngusubi Ni ji'j jyo'o Aarón cha' ngua yu xu'na sti jo'ó.

⁵ Lo'o Cristo ni, laca Ni sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na; si'i cha' ji'j ycu' ti Ni ndu'ni Ni jua'a, cha' ná ngüijña Ni cha' ji'j ycu' Ndyosi Sti Ni cha' caca tlyu la Ni. Ycu' Ndyosi laca nu cua nchcui' lo'o Sñi' Ni tya clyo:

Sñi' na' laca nu'u; ycu' na' cua nda na' chalyuu jinu'u, cha' laca nu'u Sñi' na'.

Jua'a cha' nda Ni lo'o Cristo.

⁶ Lo'o li' cua nchcui' ycu' Ni chaca cha' ndi'ya:

Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó;

la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua cua sa'ni la, jua'a cua'ni nu'u cuentya ji'j ñati juani.

⁷ Nu lo'o tya ndi'j Jesús lo yuu chalyuu, tyuu tsa quiya' ngusi'ya tsa yu lo'o nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu; lye tsa ngua ti' cresiya ji'j yu lo'o ngüijña yu cha' ji'j Ni, cha' nchca tsa ji'j ycu' Ndyosi. Ngua ji'j Ni cua'a ji'j ñati cha' ná cuju' ngu' ji'j Jesús nquicha'; pana ndyuna Ni cha' nu nchcui' Jesús lo'o Ni, cha' ntaja'a yu cua'ni yu lcaa cña nu nti' ycu' Ndyosi Sti yu.

⁸ Bi' cha' ndaquiya' Jesús lcaa cña nu nti' ycu' Ni cha' cua'ni yu. Nchcube' tsa yu lo'o nguti'j yu nde chalyuu; masi nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca yu, pana tya ngua tsa'a la yu cua ña'a ca cña nu cua'ni yu cuentya ji'j Ni.

⁹ Tiya' la li', lo'o cua ngua lcaa cha' ji'j Jesús cha' cua ngua'ni yu cña nu cua nda ycu' Ndyosi ji'j yu cha' cua'ni yu, tya li' ntucua quiya' cha' cua'ni lyaá Jesús ji'j cua ña'a ca ñati chalyuu nu tyaja'a cua'a jyaca ji'j cha' nu cua nchcui' yu lo'o; ná tye tsiya'

ti cha' cua'ni lyaá Ni ji'na jilí
cha' cuxi nu ntsu'u ji'na.

¹⁰ Bi' cha' cua nacui Ni cha'
laca Jesús sti jo'ó nu laca loo
la; la cui' ñi'ya nu ngua'ni
jyo'o Melquisedec nu ngua
cua sa'ni la, jua'a cua'ni Jesús
cuentya ji'na juani.

*Caca cuxi cha' ji'na si
tya'achū' na jilí Jesús*

¹¹ Cua quiña'a tsa cha' nti'
ya hcui' ya lo'o mā cha' jilí
Cristo, cha' quiña'a tsa cha'
tya lyiji ca cuayá' ti' mā. Pana
ná nchca culu'u tso'o ya lcaa
cha' bi' jilí mā; tlyu tsa cña
caca, xqui'ya cha' ycuil' cu'mā
ná ndyu'ni yala mā cha' ca
cuayá' ti' mā cha' bi'.

¹² Tya sa'ni tsa ngua lo'o
ndyuna mā cha' jilí Cristo
tya clyo; cua nteje tacui tyū
tsa tyempo, ña'a cuayá' taca
caca mā mstru cuentya jilí
Cristo nguicha', pana ña'a
ti ndilí mā juani. Tya nti'
cha' culu'u la ngu' jilí mā
tya chaca quiya' ñi'ya ntucua
quiya' cha' jilí ycuil' Ndyosi,
la cui' cha' nu ngua ti' Ni
cha' cacha' Ni jilí ñati cha-
lyuu. Ñi'ya ndu'ni sca cubi'
nu tya ntyi', cha' bilya cacu
bi' tyaja, jua'a ndyu'ni mā,
cha' ná nchca ca cuayá' ti' mā
cha' jilí ycuil' Ndyosi bi'.

¹³ Tya cuañi' tsa ngu' nu
tya ntyi'; la cui' jua'a laca
cu'mā, cha' ná jlo ti' mā tsiya'
ti ñi'ya nga'a cha' cua'ni mā
lo'o ngua tso'o cresiya jilí mā
cuentya jilí Jesús, masi ntsu'u
cha' tso'o nu nga'a cha' cua'ni
mā juani.

¹⁴ Ñati nu cua nguluu xi
laca nu ndacu tyaja; lo'o
cu'mā caca jua'a, si qui'li mā
cha' culacua tso'o ti' mā ñi'ya
laca sca cha', si cha' tso'o laca,
si cha' cuxi laca.

6

¹ Cua'ni yala na lacua, cha'
cuna tso'o na lcaa cha' nu
ntsu'u jilí Cristo; cua'ni na
cha' caca na ñati nu nclacua
tso'o ti' ti', cha' ná tso'o si
xcui' na nchcui' na jilí cha'
nu ngua tsa'a na tya clyo
ti. Juani cua jlo tso'o ti' na
macala ntucua quiya' cha' jilí
Cristo; cua nchcui' na ñi'ya
caca tyu'utsu' na jilí cha' cuxi
nu ngua'ni na tya sa'ni la,
ñi'ya caca xñi na cha' jilí
Cristo;

² jua'a cua nchcui' na ñi'ya
caca tyucuatya na chacuayá'
jilí Cristo, ñi'ya caca sta ya'
ngu' hique na chacuayá' jilí
Cristo; cua nchcui' na cha' tya
tyu'ú na chaca quiya' nde loo
la, masi cua ngujui na, cha'
li' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' Ni
jilí lcaa na lo'o tya'a na.

³ Lo'o nu juani ni, nga'a
cha' cua'ni yala ti na cha'
taquiya' na lcaa cha' jilí Jesús
nu tya lyiji xñi tso'o na; jua'a
cua'ni na lacua, si tya ta la
ycuil' Ndyosi xi chalyuu ji'na.

⁴ Ná caja ñi'ya cua'ni na lo'o
ñati nu guxtyanu tsiya' ti jilí
cha' bi'. Cua jlo ti' ngu' ñi'ya
laca lo'o cua ndyaala hique
ngu' cha' ngulacua tso'o ti'
ngu', jua'a cua jlo ti' ngu' cha'
tso'o tsa cua ña'a ca cha' nu
nda ycuil' Ndyosi ya slo ngu'.
Lo'o ngu' bi', cua ngua'ni

Xtyi'i ycuí' Ndyosi cña ne' cresiya jil'i ngu' xqui'ya Jesús nquicha'.

⁵ Cua jlo ti' ngu' bi', cha' cua na'a ngu' cha' tso'o tsa lcaa cha' nu nacui Ni ji'na cha' cua'ni Ni lo'o na; cua na'a ngu' bi', cha' tlyu tsa cha' nu ndyaca lo'o cua nguxana tyalaa chalyuu cucui jil'i ycuí' Ndyosi ca su ndi'i ngu'.

⁶ Lo'o li' cua ndya'achui' ngu' bi' jil'i Jesús. Nga'aa caca cua'ni na cha' chaca quiya' xñi tso'o ngu' bi' cha' jil'i Jesús; xcuí' na nda ngu' bi' cha' ti' jil'i Jesús nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, cha' ndyu'ni ngu' ñi'ya laca si ntyiji' ca'a ngu' jil'i Jesús lo crusi chaca quiya', cha' xa' xtyí lo'o ti ñati chalyuu jil'i yu.

⁷ Ñi'ya nti' sca yuu tso'o su ndyu'ni ngu' cña ni, lu'ba ti nda'ya tyo ndyalú lo yuu bi'; ndyi'yu yuu hitya tyo bi' li', cha' jua'a nxyucua ycuí' Ndyosi jil'i yuu cha' tyucua na cuiñi nu cua ndyataa lo yuu, cha' cua'nijo'o jil'i ngu' nu ndyu'ni cña bi'.

⁸ Pana ná tso'o yuu tsiya' ti si tyucua xcuí' quixi', xcuí' yaca quiche'; xtyanu ngu' jil'i yuu nu ndu'ni jua'a, cha' ñi'ya laca si cua ngusta ycuí' Ndyosi yabe' jil'i yuu bi', jua'a ndyu'u cha'. Nga'a cha' cua'a ngu' quii' lo yuu bi', cha' tye tyaqui lcaa na cuxi nu ntsu'u ca ndacua. Ñi'ya nu caca jil'i yuu nu ná tso'o tsiya' ti bi', jua'a caca cuxi ji'na si xtyanu na cha' jil'i Jesús.

Ña'a ti tya xñi tso'o na cha'

jil'i ycuí' Ndyosi, cha' ná xtyanu chca Ni ji'na

⁹ Cu'ma tya'a tso'o na, nu ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i ma, nga'aa ntsu'u cha' culacua ti' ya cha' jil'i ma jua'a, masi nchcui' ya ñi'ya nu cua nchcui' ca ti ya. Cua jlo ti' ya cha' tso'o ti ndyaca jil'i ma juani, tya lo'o ngua'ni lyaá Jesús jil'i ma jil'i nu cuxi.

¹⁰ Lo'o jua'a liñi tsa ndu'ni ycuí' Ndyosi lo'o na. Ná cjlyaa ti' Ni lcaa cha' tso'o nu cua ndyu'ni ma, nu lo'o nxyucua ma jil'i ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, cha' cua quiña'a xi cña ndyu'ni ma cuentya jil'i ngu' bi'. Xqui'ya cha' ndyu'ni ma jua'a, bi' cha' jlo ti' xa' ñati cha' ntsu'u tsa tyiquee ma jil'i Jesús, cha' ña'a ti tya ndyu'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' juani.

¹¹ Tso'o si ña'a ti tya cua'ni ma tyucui tyempo nde loo la nti' ya, cha' ndu ti' ma jil'i ycuí' Ndyosi ña'a cuayá' tyu'u tucua lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ma.

¹² Ná nti' ya cha' caca taja ma; na cua nti' ya cha' cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni xa' la tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús tya clyo la, nu cua ndalo tsa tyiquee cha' ndu ti' ngu' jil'i ycuí' Ndyosi. Bi' cha' cua ngujui lcaa cha' jil'i ngu', ñi'ya nu nacui Ni cha' tyacua jil'i ngu'.

¹³ Nu ngua sa'ni la lo'o ngüiñi cha' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, li' ngulotu Ni xtañi ycuí' Ni lo'o nacui Ni ndi'ya jil'i nu cusu' bi': "Chacuayá' jil'i ycuí' ca ti

na' cua'ni na' cña bi' cuentya jinu'u", nacui Ni. Nga'aa ntsu'u la xa' ñati nu tlyu la cha' ji'i que ycu' Ndyosi, bi' cha' ngulotu Ni xtañi ycu' Ni, cha' quiñi cha' ji'i Ni lo'o Abraham bi'.

¹⁴ Xa' nchcui' Ni lo'o jyo'o bi' li': "Chañi cha' nu chcui' na' lo'o nu'u, cha' tso'o tsa cua'ni na' lo'o nu'u, cha' quiña'a tsa ñati jinu'u tyatu nde lo yuu tyempo ca nde loo la". Jua'a nacui Ni nu ngua li'.

¹⁵ Ndalo tsa tyiquee Abraham bi' li', cha' ndu ti' yu ji'i cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o yu; bi' cha' ngutu'u tucua lcaa cha' ji'i yu, ñi'ya nu cua nacui Ni ji'i yu cha' caca ji'i.

¹⁶ Ndi'ya ndu'ni ñati chalyu: Si nti' ngu' cha' tyanu tachaa sca cha' nu cua quiñi ti ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', li' ncliyotu ngu' tañi sca jo'ó, masi xtañi sca ñati tlyu laja lo'o nda ngu' cha'; ná caja ñi'ya xu'u tya'a ngu' cuentya ji'i cha' bi' li'.

¹⁷ La cui' jua'a ngua'ni ycu' Ndyosi. Ngua ti' Ni cacha' liñi Ni ji'i ngu' ñi'ya nu caca cha' bi' ji'i ngu' bi' ca nde loo la, cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' nga'aa tya'achu' Ni tsiya' ti ji'i sca cha' nu cua nacui Ni tsaca quiya'; bi' cha' xtañi ycu' Ni ngulotu Ni clyo, cha' jua'a ngüñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o bi'.

¹⁸ Xqui'ya lcaa cha' bi' cua jlo ti' na cha' ná nga'a cha' cha'a tsiya' ti sca cha' nu cua nacui ycu' Ndyosi cha' caca, cha' ná nti' Ni cñilo'o Ni ji'na tsiya' ti. Tso'o ti ndi'i ty-

iquee na juani, cha' ni sca cha' cuxi ná taca xcutsii ji'na, xqui'ya cha' jlyu ti' na cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o na; cua ngua'ni Ni cha' ndyaca tlyu la tyiquee na, cha' xñi tso'o na lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o na ña'a cuayá' nu tyu'u tucua cha' bi'.

¹⁹ Ñi'ya nti' chcuá ngratu nu nsalú ngu' nde siyu' yaca ni'i, cha' tachaa ti xñi ca'a chcuá bi' ji'i quee nde siyu' hitya, cha' tyacui se'i ti yaca ni'i bi' lo hitya, cha' ná caca tyu'utsu' yaca ni'i bi' tsiya' ti li'; la cui' jua'a ndu'ni Jesús lo'o na, cha' ndu'ni yu cha' tyanu tachaa cha' ji'i ycu' Ni ne' cresiya ji'na, cha' ná tya'achu' na ji'i Ni tsiya' ti. Cua ndyalaa Jesús nde cua, ñi'ya laca si cua nteje tacui yu tasá tlyu nu ndacui cla'be ne' laa tonu; juani cua ndyaa tucua yu la cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi.

²⁰ Cuentya ji'na, cua ndyaa Jesús ca bi' nde loo la, cha' taca xtyucua yu ji'na. Ná nga'a cha' tye cha' laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na; la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, jua'a cua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

7

Ñi'ya ngua Melquisedec sti jo'ó, jua'a laca Jesús cuentya ji'na juani

¹ Nu jyo'o Melquisedec bi' ni, xu'na quich'i Salem ngua nu cusu' bi'; cuentya ji'i ycu' Ndyosi nu laca loo la ngua'ni yu cña cha' ngua yu sti jo'ó.

Nu ngua tyempo bi' cua ndyaa lca'a jyo'o Abraham ji'l̄i tyuu tya'a rey xña'a, cha' ngusuu tya'a yu lo'o ngu' bi', ndyujuii yu ji'l̄i nu ngu' xña'a bi' li'. Tyucuii lo'o ñaa yu, li' ngutu'u nu Melquisedec bi' ndyaa to' tyucuii cha' tyacua tya'a lo'o nu Abraham bi'; ngulacua ji'l̄i yu chacuayá' ji'l̄i ycu' Ndyosi li'.

² Bi' cha' ngusa'be Abraham lcaa yu'ba nu nquiye ji'l̄i yu chaca quiya', nu nguaana nu ngu' xña'a bi'; tii tya'a yu'be ngusa'be yu lcaa cha' bi', lo'o li' nda yu ña'a tsaca yu'be ji'l̄i nu cusu' Melquisedec bi'. Ndi'ya ndyu'u xtañi nu cusu' bi': "xu'na quich̄i nu liñi ca ndu'ni", jua'a ndyu'u cha' bi' cha'cña ji'na; lo'o jua'a cha' xu'na quich̄i Salem ngua nu cusu' bi', bi' cha' taca chcu' na: "t̄i ti ndi'l̄i cresiya ji'l̄i ngu' xqui'ya nu xu'na ngu'", cha' jua'a ndyu'u xquicha' Salem cha'cña ji'na.

³ Ná nchcu' quityi ñi'ya naa sti xtya'a nu Melquisedec bi', jua'a ni sca cha' ná nscua lo quityi cuentya ji'l̄i jyo'o cusu' ji'l̄i nu cusu' bi'; ná nchcu' ni jacua' ngula, ni jacua' ngujuii. Ñi'ya ngua Melquisedec, jua'a laca Jesús, cha' lcaa tyempo laca yu sti jo'ó cuentya ji'na; pana Jesús ni, laca yu nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi.

⁴ Culacua xi ti' ma lacua, ni cha' ngua nu cusu' bi' tlyu la que Abraham. Ji'l̄i nu cusu' Melquisedec bi' cua nda jyo'o cusu' ji'na ña'a tsaca yu'be

yu'ba, la cui' yu'ba nu cua nquiye ji'l̄i yu chaca quiya', nu nguaana nu ngu' xña'a bi'.

⁵ Chalyuu nu ngua sa'ni bi', sca ti nu ñati tya'a ji'l̄i jyo'o Leví laca sti jo'ó; bi' ti ngu' nu nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji'l̄i cha' xñi ngu' msta nu nda cua ña'a ca ngu' Israel ji'l̄i ycu' Ndyosi. Msta bi' laca sa yu'be lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'l̄i ngu'. Lo'o jua'a laca sti jo'ó bi' la cui' tya'a ñati lo'o tya'a quich̄i tyi ngu' nu cuentya ji'l̄i Abraham.

⁶ Pana nu cusu' Melquisedec bi' ni, si'i tya'a ngu' Leví ngua Melquisedec bi' tsiya' ti, masi ngusñi yu msta nu cua nda Abraham ji'l̄i ycu' Ndyosi; li' ngulacua nu cusu' bi' ji'l̄i Abraham, xqui'ya cha' cua ngüiñi cha' ji'l̄i ycu' Ndyosi lo'o Abraham tya clyo la.

⁷ Bi' cha' cua jlo ti' na cha' tlyu la ngua jyo'o Melquisedec bi' que jyo'o Abraham; na cua ngulacua nu cusu' bi' ji'l̄i jyo'o Abraham nu ngua li', bi' cha' tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'l̄i ycu' nu cusu' bi' que Abraham.

⁸ Xcu' na ndyijii sti jo'ó nu nxñi msta nu nda ñati chalyuu ti ji'l̄i ycu' Ndyosi, tsa yu'be ti cha' tso'o nu ntsu'u ji'l̄i scaa ngu' nda ngu' bi'; pana ná nscua lo quityi cusu' ni jacua' ngujuii nu Melquisedec bi', la cui' nu cusu' nu cua ngusñi msta nu nda Abraham nu ngua li'.

⁹ Taca ñacu' na cha' lo'o ycu' jyo'o Leví cua nda msta ji'l̄i nu Melquisedec bi' nu ngua tsá bi', masi tiya' la yaa

nu Leví bi' chalyuu; la cui' jyo'o Leví nu ngua jyo'o cusu' ji'í lcaa tya'a ngu' Leví nu ngua'ni ngu' cña sti jo'ó, cha' ngusñi ngu' msta nu nda ñati chalyuu ji'í ycuí' Ndyosi.

10 Nu lo'o ndyacua tya'a Melquisedec lo'o Abraham, ñi'ya laca si lo'o Leví nda msta, jua'a ngua li', masi tya lyiji cala Leví chalyuu, xqui'ya cha' Abraham ngua jyo'o cusu' ji'í yu, cha' sñi' ste' Abraham ngua sti Leví bi'.

11 Nu sti jo'ó nu yaa chalyuu tiya' la bi', la cui' jua'a tya'a ñati ji'í jyo'o Leví, nclyu'u qui'í ngu' bi' ji'í ngu' Israel cha' cua'ni ngu' lcaa cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'í ngu'. Pana ná ndalo sti jo'ó bi' cua'ni tyucui cña bi', bi' cha' juani ngutu'u tucua chaca nu laca sti jo'ó nu cuentya ji'na. Ná laca yu sti jo'ó ñi'ya ngua Aarón lo'o tya'a Aarón sti jo'ó, masi laca yu sca sti jo'ó nu ñi'ya ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni la, la cui' jua'a cua'ni yu cuentya ji'na juani.

12 Nu lo'o ncha'a cha' ji'í sti jo'ó ni, la cui' jua'a ncha'a cña nu nga'a cha' cua'ni na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi.

13 Cha' ji'í Jesús nu Xu'na na nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'; pana ycuí' Jesús ni, xa' ñati laca bi', si'í tya'a ñati ji'í Leví laca yu. Ni sca ñati tya'a xtañi Jesús ná ngua ngu' sti jo'ó nde chu' la.

14 Cua jlo ti' ngu' cha' Judá ngua xtañi Jesús tya lo'o ngula yu; pana nu lo'o

nchcui' jyo'o Moisés tilaca nu caca sti jo'ó, ná nchcui' tsiya' ti ji'í ngu' tya'a xtañi Judá bi'.

15 Lo'o nu juani laca Jesús sti jo'ó nu xa' ña'a cua'ni; ñi'ya ngua'ni jyo'o Melquisedec, jua'a cua'ni Ni cña ji'í sti jo'ó. Bi' cha' tso'o la nchca cuayá' ti' na juani cha' cua ntyeje tacui cha' ji'í cha' cusu' bi', cha' cua ngutu'u tucua Jesús nu sti jo'ó cucui ji'na.

16 Cua nda ycuí' Ndyosi cña ji'í Jesús cha' caca Ni sti jo'ó, xqui'ya cha' ná ngua ji'í ñati chalyuu cujuui ngu' ji'í yu sca ti quiya'; cua ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngu-juui yu. Juani ná nga'a cha' tye chalyuu ji'í Ni; bi' cha' laca Jesús sti jo'ó cuentya ji'na juani, si'í cha' cua'ni Ni lcaa cña nu ndyu'ni ngu' tya'a Leví nu laca ñati chalyuu ti.

17 Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o Ni:

Lcaa ca tyempo caca nu'ú sti jo'ó;

ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, la cui' jua'a cua'ni nu'ú cuentya ji'í ñati juani.

18 Bi' cha' cua ngulotsu' ycuí' Ndyosi ji'í cha' cusu' nu lye tsa ngulo cña ji'na, cha' ná caca xtyucua cha' cusu' bi' ji'na; ná nchca cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycuí' Ndyosi jua'a.

19 Tya lyiji tsa cha' ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi, masi cua ngua'ni

na lcaa cña nu ngulo jyo'o Moisés jil̄i ngu' tya'a na nu ngua li', cha' ná ngua cua'ni lyaá cha' cusu' bi' jina jil̄i nu cuxi; pana juani taca xñi na cha' jil̄i ycuí' Ndyosi. Cacula tsa laca ycuí' Ni jina juani xqui'ya Jesús, cha' tso'o la tsiya' ti laca cha' nu yalo'o Jesús cha' chcuí' Ni lo'o na.

20 Tso'o la laca Jesús, xqui'ya cha' cua ngüiñi tso'o cha' jil̄i ycuí' Ndyosi lo'o Sñi' ndi'ya: “Chacuayá' jil̄i ycuí' ca na' caca nu'u sti jo'ó”, nacui' ycuí' Ndyosi jil̄i Jesús.

21 Ná nchcuí' Ni jua'a lo'o sti jo'ó tya'a ngu' Leví. Pana ndi'ya nchcuí' ycuí' Ni lo'o Jesús tya lo'o nguxana cha' caca Jesús sti jo'ó:

Liñi tsa nda na' cha' cuentya jinu'u, nacui' ycuí' Ndyosi,

nga'aa tya'achu' na' tsiya' ti jil̄i cha' nu cua nacui' na' bi':

“Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó.

Ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, la cui' jua'a cua'ni nu'u cuentya jil̄i ñati' juani.”

22 Bi' cha' cua tso'o la ngüiñi cha' jil̄i ycuí' Ni lo'o na juani, xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús cuentya jina.

23 Pana nu sti jo'ó tya'a ngu' Leví bi' ni, xcui' na ndyijii ngu' bi', lo'o li' xa' la tya'a ngu' ndyatí lo cña sti jo'ó bi'; bi' cha' ngua quiña'a tsa sti jo'ó chu' tyuu yija li'.

24 Lo'o nu Jesús bi' ni, ña'a ti lu'ú yu; ná nscua cha' cajaa Ni, bi' cha' ná nga'a cha' tye cha' caca Ni sti jo'ó cuentya jina, cha' ná ntsu'u cha' cua'ni xa' ñati' cña jil̄i.

25 Lcaa ca tyempo, masi juani, masi nde loo la, taca jil̄i Ni cua'ni lyaá Ni jil̄i cua ña'a ca ñati' nu xñi cha' jil̄i ycuí' Ndyosi xqui'ya Jesús. Tyucui tyempo ndi' Jesús ca slo ycuí' Ndyosi, cha' chcuí' Ni lo'o ycuí' Sti Ni cuentya jina.

26 Xñi na cha' jil̄i Jesús lacua; bi' laca sti jo'ó nu laca loo la, nu chañi cha' taca xtyucua jina. Ñati' lubii tsiya' ti laca Ni, cha' ná ntsu'u cha' cuxi, ná ntsu'u qui'ya jil̄i Ni. Xa' ña'a laca Jesús, nu ná nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' tyanu yu slo ñati' chalyuu nu ndu'ni tsa cha' cuxi; cua nda Sti yu su tyucua yu la cui' su tlyu ca su ntucua ycuí' Ndyosi Sti yu.

27 Ndulo la tsiya' ti cha' nu ntsu'u jil̄i Jesús que cha' nu ntsu'u jil̄i xa' la sti jo'ó nu ndi' chalyuu. Lcaa tsa nsta ngu' bi' msta lo mesa tacati, cha' jua'a cati' la qui'ya nu ntsu'u jil̄i ngu' lo'o ycuí' Ndyosi; clyo ndu'ni ngu' cha' cati' qui'ya jil̄i ycuí' ca ngu', lo'o li' ndu'ni ngu' cha' cati' qui'ya nu ntsu'u jil̄i lcaa ngu' quichí bi'. Pana nu Jesús bi' ni, sca ti quiya' ngusta yu msta lo'o nguti' yu chalyuu cha' cati' qui'ya nu ntsu'u jil̄i ñati; tyucui ña'a ycuí' yu ngua msta bi', nu lo'o ngujui' ca'a ngu' jil̄i yu lo crusi.

28 Ñatĩ chalyuu ti laca sti jo'ó nu ndu'ni cña nu cua nacui jyo'o Moisés cha' caca, ñatĩ nu tya ntsu'u qui'ya jilĩ laca ngu' bi'; pana nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi ni, lubii tsiya' ti cresiya jilĩ Ni. Cua tyeje tacui ti tyempo cusu' lo'o ndaquiyá' tsa ngu' jilĩ cña nu nguló jyo'o Moisés. Bi' cha' nguane ycuí' Ndyosi jilĩ Sñi' ycuí' ca, nu Jesús bi' ni, cha' caca Ni sti jo'ó cuentya jilĩna. Cua nchcui' Sti Ni lo'o Ni: “Chacuayá' jilĩ ycuí' ca na' caca nu'u sti jo'ó”, nacui ycuí' Ndyosi jilĩ Jesús.

8

Jesús laca nu ndi' ca slo ycuí' Ndyosi, cha' chcuí' lo'o Ni cuentya jilĩna

1 Ndi'ya ndyu'u cha' nu nti' na' chcuí' lo'o ma juani: Ca cua ntucua Jesús, nde la'a tsu' cui' ca su ntucua ycuí' Ndyosi, cha' nclyo Ni cña tyucui ña'a chalyuu; ca bi' ntucua Jesús cha' laca Ni sti jo'ó nu laca loo la cuentya jilĩna.

2 Ndu'ni Ni cña ca sca se'j su tacati tsa nu ngüiñá ycuí' Ndyosi; si' ñatĩ chalyuu ti nu ngüiñá jilĩ, cha' laca bi' ñi'ya nu ngua ti' ycuí' Ndyosi cha' caca.

3 Lcaa xu'na sti jo'ó nde chalyuu ni, ntsu'u cha' sta ngu' msta ca slo ycuí' Ndyosi, ntsu'u cha' taqui ngu' xa' la msta lo mesa quii', cha' bi' laca cña jilĩ ngu'; lo'o jua'a Jesús ni, ntsu'u msta nu nda Ni ca slo ycuí' Ndyosi cuentya jilĩna,

4 masi ná ngua Jesús sti jo'ó lo'o nguti' yu nde chalyuu. Ná nda ngu' cña bi' jilĩ, cha' cua laca ndi' xa' la sti jo'ó nu nsta msta nu ntsu'u cha' ta ngu' quichĩ chacuayá' jilĩ jyo'o Moisés.

5 Pana nu xa' la sti jo'ó bi' ni, ñatĩ nu cajaa ti laca ngu' bi'; cua laca ti cña ndu'ni ngu'. Xqui'ya ngu' bi' nchca cuayá' ti' na cha' tso'o la tsiya' ti sti jo'ó laca Jesús, nu ntucua ca slo ycuí' Ndyosi. Lo'o jua'a nu chcua'ya late' nu ngüiñá jyo'o Moisés su ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jilĩna jilĩ ycuí' Ndyosi nu ngua li', ndi'ya nchcui' Ni lo'o nu cusu' bi' cuentya jilĩ chcua'ya bi': “Cui'ya nu'u cuentya cha' cuiñá ma nilĩ bi' ñi'ya nu ngulu'u na' jilĩ ma cha' cuiñá ma jilĩ, nu lo'o ngutu nu'u nchcui' nu'u lo'o na' lo xlya ca'ya cua bi'”, nacui Ni. Pana sca na nu culiji yu'u ti ngua bi', tso'o la tsiya' ti su ntucua Ni nde cua.

6 Bi' cha' cua nchca cuayá' ti' na cha' tso'o la tsiya' ti cña nu ndu'ni Jesús cuentya jilĩna, siya' la cña nu ndyu'ni nu xa' la sti jo'ó nde chalyuu. Lo'o juani ndulo tsa cha' jilĩna, la cui' cha' nu cua ngüiñi jilĩ ycuí' Ndyosi lo'o na xqui'ya Jesús, cha' xcui' cha' liñi tsiya' ti nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na.

7 Ntsu'u tsa cha' nu lyiji jilĩ cha' cusu' nu ngua tya clyo, nu cua ngüiñi jilĩ Ni lo'o ñatĩ tyempo bi', bi' cha' nda ycuí' Ndyosi chaca cha' lo'o ñatĩ. Ná ndyu'u scua cha' cusu' bi', cha' taca ca tso'o cresiya jilĩ ñatĩ cuentya jilĩ ycuí' Ndyosi,

⁸ cha' ná tso'o ngua'ni ñati
bi' li'. Ndi'ya nscua lo quityi
ji'i ycuí' Ndyosi cuentya ji'i
cha' bi':

Cua ngulala ti tyalaa tsa
cha' quiñi cha' 'na lo'o
tya'a ngu' Israel chaca
quiya',

la cui' jua'a lo'o tya'a ngu'
Judá, nacui ycuí'
Ndyosi nu Xu'na na.

⁹ Si'i la cui' cha' ñi'ya nu cua
ngüiñi 'na lo'o jyo'o
cusu' ji'i ngu' bi' nu
ngua sa'ni, nacui Ni.

Nu ngua li' ntejeya' na' ji'i
ngu' cha' ngutu'u ngu'
ca quichi tyi ngu'
Egipto, ndyaa ngu'.

Pana ná ndaquiya' ngu' ji'i
cha' nu cua ngüiñi 'na
lo'o ngu';

ña'a ti ngua'ni tsa ngu'
cha' cuxi, bi' cha'
nga'aa ntucua' na' cha'
ji'i ngu', nacui ycuí'
Ndyosi nu Xu'na na.

¹⁰ Lo'o juani nde laca cha' cu-
cui nu cua quiñi ti 'na
lo'o ngu' Israel juani,
nacui Ni.

Nu lo'o tyalaa tyempo, li'
cua'ni na' cha' tyanu
tso'o lcaa cha' ne'
cresiya ji'i ngu', ñi'ya
nu hcui' na' lo'o ngu'
li'.

Tyucui ti' tyiquee ngu' cua'ni
ngu' cña 'na li';

caca na' ycuí' Ndyosi nu
Xu'na ngu' li', lo'o jua'a
caca ngu' bi' ñati jna'.

¹¹ Taca jlo ti' ngu' tilaca laca
na' li',

lcaa ngu' lo'o tya'a ngu', masi
nu sube, masi ñati
cusu'.

Lo'o li' nga'aa ntsu'u cha'
cacha' ngu' ji'i tya'a
ngu' tilaca laca na';

nga'aa nti' cha' culu'u ngu'
ji'i tya'a quichi tyi
ngu' cha' laca na' ycuí'
Ndyosi nu Xu'na ngu'
li'.

¹² Cua'ni clyu ti' na' ji'i ngu'
ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i
ngu' li'; nga'aa culotu
na' qui'ya ji'i ngu' li'.

Jua'a nchcui' quityi ji'i ycuí'
Ndyosi bi'.

¹³ Na cua culiji yu'u ti cha'
cusu' nu ngua tya clyo; jua'a
ndyu'u cha' bi' li', nu lo'o
nchcui' ycuí' Ndyosi ji'i chaca
cha' cucui nu cua quiñi ti ji'i
Ni lo'o na. Sa'ni tsa ngux-
ana cha' cusu' bi'; cua jyo'o ti
cha' bi' juani, cua culiji ti cha'
jua'a ti.

9

*Cristo laca nu cua
ngusaala tyucui ji'na cha' caa
na slo ycuí' Ndyosi*

¹ Nu cha' cusu' nu cua nda
Ni lo'o ngu' Israel nu ngua li',
nchcui' bi' ñi'ya cua'ni ngu'
lo'o ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí'
Ndyosi. Lo'o jua'a cua ntsu'u
sca ni'i nu tacati ji'i ngu',
su ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'i
Ni, masi ñati ti ngua ngu' nu
ngüiñá ni'i bi';

² sca hcua'ya late' ngüiñá
ngu' bi' nu nscua cla'be ne'
lo'o su ndya'a sti jo'ó ti. Nde
ne' hcua'ya bi' cua ntucua
candyeru hcua su ndyaqui
quii' lcaa hora; jua'a ntucua

sca mesa su nscua xlyá lo, nu caca msta jilí ycuí' Ndyosi. Lcaa tsá ngusta sti jo'ó msta bi'.

³ Ca ne' tasá nu ndacui cla'be ne' chcua'ya bi', ca bi' ntsu'u chaca cuarto nu tacati tsa jilí ngu'.

⁴ Nde ne' cuarto bi' ntucua mesa oro su ndaquí sti jo'ó yana jo'ó lo; la cui' ca bi' ntucua cñá' tacati, nu ngüixi' tyi'í ca chu' yaca lo'o chcua' oro. Ne' cñá' bi' cua ntsu'u co'o tsa yu'be ti na nu ñi'ya ña'a scua ña'a, nu nda ycuí' Ndyosi cha' ndyacu ngu' Israel ca lo natí' btyi su nguta'a yu'u ngu' nu ngua sa'ni; ne' sca caatyá oro ntsu'u co'o na nu ndyacu ngu' bi'. Lo'o jua'a ca ne' cñá' bi' ntsu'u co'o yaca xca jilí jyo'o Aarón, yaca nu ntyucua satí chu' jua'a ti; jua'a ntsu'u tyucuaa quee cuaja', nu nscua nu tii tya'a cha' bi' lo, nu ndacha' ni cña nu cua ngulo ycuí' Ndyosi jilí ngu' cha' cua'ni ngu'. Ca ta'a na bi' ntsu'u co'o ne' cñá' tacati bi'.

⁵ Chu' cñá' bi' ntucua lcuí jilí tucua tya'a xca jilí ycuí' Ndyosi nu ndubi tsa ña'a; ngatya'a ti lo lu'be xca ndubi bi' chu' cñá', cha' tyi'u ti' ñatí cha' ca bi' lijya ycuí' Ndyosi cha' catí qui'ya nu ntsu'u jilí ngu'. Xca ndubi bi' cua ntucua cha' ca cuayá' ti' ngu' Israel cha' lcaa tsá nga'a ycuí' Ndyosi laja su ndi'í ngu'. Pana ná caja tyempo hcui' na jilí lcaa cha' bi' juani.

⁶ Jua'a ngua cha' ntucua lcaa yaca bi' ne' chcua'ya late' bi' su ngua'ni tlyu ngu' jilí ycuí' Ndyosi, cha' lcaa

tsá ndyatí sti jo'ó ndyaa ne' chcua'ya bi', ngua'ni cña jilí ycuí' Ndyosi ca jua;

⁷ pana sca ti sti jo'ó nu laca loo nguta'a ca ne' cuarto nu tacati tsa bi' jilí ngu', sca ti quiya' nguta'a nu cusu' bi' sca yija. Lo'o tañi na'ni ndyaa nu cusu' bi' li', cha' scuí jilí slo ycuí' Ndyosi ca ne' cuarto tacati bi', cha' jua'a cuityí Ni qui'ya nu ntsu'u jilí ycuí' nu cusu' bi', lo'o jua'a cuityí Ni lcaa qui'ya nu ntsu'u jilí lcaa ngu' quichí, masi qui'ya nu ná nda ngu' cuentya si cha' cuxi ngua'ni ngu' nquicha', cha' cuentya jilí ycuí' Ndyosi ngua'ni nu cusu' cña bi'.

⁸ Laja lo'o nhcui' na jilí chcua'ya late' bi' ndu'ni Xtyi'í ycuí' Ndyosi cha' ca cuayá' ti' na, cha' tya lyiji xñi tso'o na tyucui' cha' caa na slo ycuí' Ndyosi si ña'a ti tya ndu'ni' bi' cusu' bi', si tya ndu'ni tlyu na jilí ycuí' Ndyosi ñi'ya nu ngua'ni ngu' tya sa'ni bi'; tya lyiji caja ñi'ya nu caa na slo ycuí' Ndyosi nu lubii tsiya' ti cha' jilí Ni li', si jua'a.

⁹ Xqui'ya lcaa cha' bi' tso'o la ca cuayá' ti' na cha' nu ndyaca juani; ná caja ñi'ya nu ca tso'o cresiya ji'na cuentya jilí ycuí' Ndyosi laja lo'o ndyu'ni tlyu ti na jilí Ni ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi', masi quiña'a tsa msta ta na jilí Ni, masi taquí tsa na na'ni lo mesa cha' catí qui'ya nu ntsu'u ji'na.

¹⁰ Xcui' cha' nu nhcui' ñatí chalyuu ti laca, masi ñacuí ngu' cha' ná tso'o cacu na co'o na sca lo na, masi ñacuí ngu'

ñi'ya cua'ni na cha' caca lubii cresiya ji'na; cña nu ndat-saa ti ñati chalyuu ji'na cha' cua'ni na, jua'a laca cha' bi'. Xti ti tyempo talo cha' bi' ña'a cuayá' xcutsa'a ycuí' Ndyosi lcaa cha'.

¹¹ Lo'o juani cua yaa Cristo, nu laca chaca lo sti jo'ó nu laca loo; cua laca nguxana ndyaca tso'o chalyuu xqui'ya Ni. Ná ndyaa Ni ngua'ni Ni cña ne' sca ni'i tlyu nu ngüiñá ñati ti, cha' ná ndu'ni cha' tyu'u cha' ji'i Ni lo'o sca cha' nu ntsu'u nde chalyuu.

¹² Ndi'ya ña'a cña nu ngua'ni Cristo cuentya ji'na, nu lo'o ndyaa Ni la cui' ca su tacati tsa ca su ntucua ycuí' Ndyosi: ná nguta'a Ni lo'o tañi chivo lo'o tañi chqueru, cha' scuí Ni tañi bi' nde slo ycuí' Ndyosi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana ngujuii Cristo lo crusi, ndye tañi ycuí' yu ndyalú cuentya ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na. Bi' cha' sca ti qui'ya tsiya' ti ngua'ni lyaá Cristo ji'na, lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' ngulaá na ji'i nu cuxi, xqui'ya cña nu ngua'ni Ni cuentya ji'na.

¹³ Nu ngua sa'ni la ni, si ntsu'u sca cha' nu ngua'ni cha' nga'aa lubii sca ñati, li' nguscui sti jo'ó tañi chivo tañi toro lo ngu', cha' caca lubii ngu' hichu' ti ngu' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi; jua'a nguscui sti jo'ó jii lo ngu', jii ji'i chqueru msta nu cua ndyaqui cuentya ji'i ngu'.

¹⁴ Masi jua'a ngua'ni ngu' cña nu ngua li', pana tlyu la cña nu ngua'ni Cristo juani,

cha' ndyalú tañi ycuí' yu lo'o ngujuii yu lo crusi cuentya ji'na. Xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ni, bi' cha' ngua ji'i Cristo ta yu tyucui ña'a ycuí' ca yu, cha' sca ti qui'ya cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycuí' Ndyosi; nu ycuí' Cristo ni, ná ntsu'u qui'ya ji'i yu tsiya' ti, bi' cha' taca cua'ni lubii Ni cresiya ji'na, nu lo'o tyi'u ti' na ñi'ya nu ngua'ni Ni lo'o ndyalú tañi ycuí' Ni. Li' cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ñu'u tsa ji'na, jua'a taca ji'na cua'ni na cña ji'i ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca nde chalyuu li'.

¹⁵ Bi' cha' lacua, Cristo laca nu ngüiñi sca cha' cucui ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ñati chalyuu, masi lo'o cua ña'a ca ñati nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'i. Jua'a ngua'ni Cristo, nu lo'o ngujuii yu, cha' jua'a ngulaá na ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni na lo'o tya ndaquiya' tsa na ji'i cha' cusu' bi'. Nu juani taca tyacua lcaa cha' nu cua nacui ycuí' Ndyosi Sti na ji'na cha' tyacua ji'i lcaa ngu' nu ngusubi Ni ji'i; ná nga'a cha' culiji yu'u cha' bi' ji'na tsiya' ti.

¹⁶ Sca quityi nu nclyo ñati cha' tyanu xi cha' tso'o ji'i tya'a ngu' lo'o cua ngujuii ngu' ni, ndi'ya ndyaca cha' ji'i quityi bi': ná caja cha' tso'o bi' ji'i tya'a ngu', si bilya cajaa nu ca ji'i cha' tso'o bi'.

¹⁷ ná cua'nijo'o quityi bi', si tya lu'ú nu ca ji'i cha' tso'o bi'. Sca ti si cua ngujuii yu bi', li' cua'nijo'o quityi bi' ji'i ngu'.

¹⁸ Lo'o jua'a nu cha' cusu' nu ngua clyo bi' ni, ngua'ni

cha' bi' cña cuentya jil̄i ngu', xqui'ya cha' ndyujui ngu' sca na'ni nu ngua mstā cha' catī qui'ya nu ntsu'u jil̄i ngu'.

¹⁹ Nu ngua tya clyo ndacha' jyo'o Moisés lcaa cha' cusu' bi' jil̄i lcaa ngu' quich̄i, ndacha' yu lcaa cña nu cua ngulo ycuí' Ndyosi jil̄i ngu' cha' cua'ni ngu'. Li' ngusñi yu xi tañi chqueru lo'o tañi chivo nu ndyujui ca ngu', nguxiya' yu tañi bi' lo'o xi hitya lubii. Li' ntejeya' yu jil̄i sca sta' yaca nu ntsu'u quicha' xlya' nu nga'a ña'a chu'; lo'o quicha' xlya' bi' nguscui yu tañi bi' lo' ngu' quich̄i bi', jua'a lo cha' cusu' bi' nu nscua lo quee cuaja'.

²⁰ Lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' bi': "Lo'o tañi re ndat-saa ycuí' Ndyosi jil̄i ma, cha' cua'ni ma lcaa lo cña nu cua ngulo Ni jil̄i ma cha' cua'ni ma, nu lo'o ngüiñi cha' jil̄i Ni lo'o ma", nacui Moisés jil̄i ngu' bi' li'.

²¹ La cui' jua'a nguscui Moisés tañi lo chcua'ya bi', jua'a lo lcaa na nu ntucua ca su ndu'ni tlyu ngu' jil̄i ycuí' Ndyosi.

²² Cuentya jil̄i cha' cusu' bi', xcui' lo'o tañi sca na'ni nu cua ndyujui ngu', jua'a ngua lubii lcaa na; lo'o jua'a juani, sca ti ndyiji cha' clyu ti' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi, cha' nu cua ngujui Cristo cuentya ji'na.

Ngüityi Cristo qui'ya nu ntsu'u jil̄i ñati nu lo'o ngujui yu lo crusi

²³ Ngua'ni jyo'o cusu' ji'na jua'a lo'o ngua'ni tlyu ngu'

jil̄i ycuí' Ndyosi ne' laa nu ngua li', cha' caca lubii lcaa na nu cua'nijo'o jil̄i ngu'; nde chalyuu ti ntucua lcaa na bi', masi ndi' bi' cuentya jil̄i ycuí' Ndyosi. Pana tlyu la cña laca catī qui'ya nu ntsu'u jil̄i ñati chalyuu ca slo ycuí' Ndyosi, tso'o la cña laca nu cua'ni lyaá Ni jil̄i ñati jil̄i cha' cuxi bi'.

²⁴ Bi' cha' nga'aa ndyaa Cristo nde ne' laa nu ngüiñá ñati nde chalyuu ti, masi ntucua bi' cuentya jil̄i ycuí' Ndyosi; na cua ndyaa liñi Ni ca slo ycuí' Ndyosi ca nde cua. Ca bi' ntucua Ni juani, cha' chcuí' lo'o ycuí' Ndyosi cuentya ji'na.

²⁵ Cuentya jil̄i cha' cusu' ni, sca ti quiya' sca yija ndya'a sti jo'ó nu laca loo jil̄i tya'a ngu' judío ne' cuarto nu tacati tsa cuentya jil̄i ngu' bi'; ndya'a lo'o nu cusu' jil̄i tañi na'ni nu cua ndyujui ca ti ngu' jil̄i cha' caca mstā, cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u jil̄i ngu' quich̄i. Pana si'i tyuu quiya' ndyaa Cristo ca slo ycuí' Ndyosi nde cua.

²⁶ Si jua'a ngua, ná tyiquee' cua tyuu tsa quiya' cua ngu-jui' ca'a ngu' jil̄i Cristo lo crusi tya lo'o ndya' chalyuu; pana si'i jua'a ngua cha' bi', sca ti quiya' cua yaa yu chalyuu nu ngua sa'ni xi lo'o cua tye ti chalyuu cusu', cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u jil̄i lcaa ñati lo'o ngujui yu lo crusi.

²⁷ Cua ña'a ca na ndyiji na sca ti quiya', lo'o li' ndu'ni cuayá' ycuí' Ndyosi ji'na;

²⁸ lo'o jua'a Cristo, sca ti

quiya' ngujuii yu lo crusi,
 cha' jua'a ngüityi yu qui'ya
 nu ntsu'u ji'i quiña'a tsa ñati.
 Tya caa Cristo chaca quiya' ca
 tiya' la; pana nga'aa si'i cha'
 cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i
 ñati caa Ni li', cha' cua ndye
 ngua'ni Ni cña bi'. Li' cua'ni
 lyaá lyiji Ni ji'i lcaa ñati nu
 ntajatya tsa ji'i Ni, ña'a cuayá'
 nu caa Ni chaca quiya'.

10

¹ Nu lo'o nduna na xcui'
 cha' cusu' nu nda jyo'o
 Moisés lo'o jyo'o cusu' ji'na,
 ná nchca ca cuayá' ti' na ñi'ya
 tyacua cha' tso'o ji'na nde
 loo la xqui'ya Jesús, cha' ná
 nchcui' cha' cusu' bi' ji'na
 ñi'ya caca lcaa cha' bi'; xti
 tsa cha' ndacha' cha' cusu' bi'
 ji'na, ñi'ya nti' sca cuityi nu
 sta cuayá' ti ñi'ya caca sca cña
 lo yuu. Nu ngu' judío tya'a
 na, lcaa yija ndu'ni ngu' la
 cui' ca ti cha'; lcaa yija ndya'a
 lo'o ngu' ji'i la cui' ca msta
 cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i
 ngu' lo'o ycui' Ndyosi chaca
 quiya', xqui'ya cha' ná ntsu'u
 su tye cña tacati nu ndyu'ni
 ngu', cha' ná nchca cua'ni
 lubii msta nu ndya'a lo'o ngu'
 ne' laa ji'i cresiya ji'i ñati bi'
 cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

² Ná ndyiji ñi'ya nu cua'ni
 lubii cha' cusu' bi' ji'i cresiya
 ji'i ngu' bi', nu lo'o ndya'a
 ngu' ndu'ni tlyu ngu' ji'i Ni.
 Si ngua lubii cresiya ji'i ngu',
 nga'aa ngua tii ngu' yabe' nu
 ntsu'u ji'i ngu' li'; nga'aa nti'
 cha' tyalo'o ngu' ji'i msta ji'i
 ngu' chaca quiya' li'.

³ Pana tsa bi' ti cña ndu'ni
 msta bi' cuentya ji'i ngu':
 lcaa yija tsiya' ti ndu'ni cha'
 ndy'u ti' ngu' cha' tya ntsu'u
 qui'ya ji'i ngu' lo'o ycui'
 Ndyosi;

⁴ ná nchca cati qui'ya nu
 ntsu'u ji'i ñati, masi nscui sti
 jo'ó tañi toro, masi nscui tañi
 chivo lo ngu'.

⁵⁻⁶ Nu lo'o tya lyiji caa
 Cristo lo yuu chalyuu, li'
 nchcui' Ni lo'o ycui' Ndyosi
 Sti Ni. Ndi'ya nacui Ni:

Nga'aa nti' nu'u cha' calo'o
 ngu' ji'i na'ni nu tyaqui
 cha' caca msta,
 nacui Cristo ji'i ycui' Ndyosi.

Ná tso'o nti' nu'u ña'a nu'u
 ji'i ngu' su ndaqui ngu'
 na'ni lo mesa quii',
 cha' caca bi' msta;

masi xa' ña'a msta sta ngu'
 cha' cuityi qui'ya nu
 ntsu'u ji'i ngu', nga'aa
 ndiya ti' nu'u cha' bi'.

Pana cua ta ti nu'u cuaña' na,
 cha' caja ñi'ya caa na'
 nde lo yuu chalyuu,
 nacui Cristo.

⁷ Bi' cha' cua lijya na' ca nde
 juani, Ndyosi Sti na',

cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña
 nu nti' nu'u cha' cua'ni
 na', ñi'ya nchcui' cha'
 nu nscua lo quityi
 cusu' cuentya jna'.

Jua'a ngua cha' nu nda Cristo
 nu ngua li'.

⁸ Lo quityi bi' ni, clyo nacui
 Cristo cha' ná nti' ycui'
 Ndyosi msta; la cui' jua'a
 nacui Ni cha' ná ndiya ti' ycui'
 Ndyosi cha' xcui' ndya'a lo'o
 ngu' ji'i msta, masi msta jua'a
 ti, masi na'ni lu'ú nu caca

msta nu tyaqui lo mesa quui' cha' cati qui'ya nu ntsu'u jii' ngu' lo'o ycuu' Ndyosi. Jua'a nacui Ni, pana cuentya jii' cha' cusu' jii' ngu' nga'a cha' cua'ni ngu' bi' jua'a.

9 Lo'o li' nacui Ni: "Cua li-
jya na' ca nde, Ndyosi Sti na',
cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña
nu nti' nu'u cha' cua'ni na'".
Jua'a ngua cha' nguxtyanu
ycui' Ndyosi cha' cusu' bi',
cha' nu nscua ñi'ya caca msta
nu tsalo'o ngu' scaa quiya';
li' chaca cha' cucui ngua'ni
ycui' Ndyosi, nu lo'o nda Ni
jii' Cristo lijya nde chalyuu
cuentya ji'na.

10 Ngua'ni Jesucristo lcaa cña
nu ngua ti' ycuu' Ndyosi Sti
yu cha' cua'ni yu, cha' nda yu
jii' tyucui ña'a yu cha' ngujui'
ca'a ngu' jii' lo crusi; sca ti
quiya' tsiya' ti ngua ycuu' ca
yu msta, la cui' msta nu ngua
ti' ycuu' Ndyosi Sti yu ngua
bi'. Bi' cha' cua ngua lubii
cresiya ji'na cuentya jii' ycuu'
Ndyosi juani, cua ndye yabe'
nu ntsu'u jii'na.

11 Nu ngu' sti jo'ó jii' ngu'
judío ni, lcaa tsá ndu ngu' bi'
ndu'ni ngu' cña cha' sta ngu'
la cui' tya'a msta slo ycuu'
Ndyosi, masi tyuu quiya' sca
yija; ná ntsu'u su tye cha'
sta ngu' msta bi', jua'a ni sca
quiya' ná ngua cati qui'ya nu
ntsu'u jii' ñati lo'o msta bi'.

12 Pana nu Jesucristo bi'
ni, sca ti quiya' ngujui' yu
lo crusi cha' cati qui'ya nu
ntsu'u jii' ñati, lo'o ña'a ti tya
ndyu'u scua cña nu ngua'ni
yu masi chalyuu juani. Li'
ngutu'u Jesús ndyaa Ni,

ndyaa tucua Ni nde la'a tsu'
cui' su tlyu ca su ntucua ycuu'
Ndyosi.

13 Ca bi' ntucua Ni juani,
ntajatya Ni ña'a cuayá' nu ty-
ijiloo lyiji ycuu' Ndyosi jii' lcaa
tya'a cusu Ni.

14 Sca ti quiya' cua ndyaa
Jesús lo crusi lacua, ngua'ni
lubii yu jii' cresiya jii' ñati
cuentya jii' ycuu' Ndyosi;
jua'a ngua tyucui ti' tyiquee
ñati chaca quiya'.

15 Sca ti xqui'ya Xtyi'i ycuu'
Ndyosi nchca cuayá' ti' na ni
cña laca nu ngua'ni Cristo nu
ngua li', bi' cha' ngua'ni Xtyi'i
ycui' Ni cha' nscua cha' lo
quityi nu nchcui' ndi'ya:

16 Nde laca cha' cucui nu cua
quiñi ti 'na lo'o ngu'
chaca quiya', nacui nu
Xu'na na:

Lo'o tyalaa tyempo bi', li'
cua'ni na' cha' tyanu
tso'o cha' ne' cresiya
jii' ñati 'na, lcaa cha'
ñi'ya nu chcui' na' lo'o
ngu' li';

tyucui tyiquee ngu' cua'ni
ngu' cña 'na li'.

17 Chaca cha' nacui Ni li':

Li' nga'aa tyi'u ti' na' cha' cuxi
nu cua ngua'ni ngu',
nga'aa culotu na' qui'ya nu
ntsu'u jii' ngu' lo'o na'.

Jua'a nchcui' ycuu' Ndyosi.

18 Bi' cha' juani, nga'aa ntsu'u
cha' tsalo'o ngu' jii' msta cha'
cati qui'ya nu ntsu'u jii' ngu',
cha' cua laca ngua'ni clyu ti'
ycui' Ndyosi ji'na jii' qui'ya
nu ntsu'u jii'na.

*Cua'ni na cha' caca stu'ba
cha' ji'na lo'o ycuu' Ndyosi*

19 Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, tyucui chacuayá' jil'i Ni cua ntsu'u ji'na juani, cha' caa na slo ycui' Ndyosi nu lubii tsiya' ti cha' jil'i Ni. Jesús laca nu nda chacuayá' bi' ji'na, xqui'ya cha' ndyalú tañi ycui' yu lo'o ngujuii yu lo crusi, cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na.

20 Nu lo'o nda yu tyucui ña'a yu cha' ngujuii yu xqui'ya na, cua ngusaala yu chaca tyucuii cucui cuentya ji'na li', cha' caja ñi'ya caa na cacua ti slo ycui' Ndyosi; xqui'ya ycui' Jesús, bi' cha' taca xñi na tyucuii nu lijya ca slo ycui' Ndyosi juani.

21 Cua ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Jesús bi', nu sti jo'ó nu laca loo la, cha' ycui' laca nu ndi'ya cña loo jil'i lcaa na cuentya jil'i ycui' Ndyosi Sti yu.

22 Tyaa na ca slo ycui' Ndyosi lacua; tyucui tyiquee na cua'ni na cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi Sti na, cha' taca xñi tso'o na cha' jil'i Ni li'. Cua ngüityi Ni lcaa cha' cuxi nu ngua'ni cha' ngua tyuju'u ti' na tya tsubi' la; cua ngua lubii cresiya ji'na juani, ñi'ya laca lo'o cua ndyaata na chcu lo'o hitya lubii ti.

23 Cua'ni na cha' jlya tso'o ti' na cha' nu cua ngusñi na tya clyo lacua, ná tya'achu' na jil'i cha' bi' tsiya' ti. Taca jlya ti' na jil'i ycui' Ndyosi, cha' chañi cha' cua'ni Ni lcaa cha' nu cua nacui Ni ji'na.

24 Culacua tso'o ti' na, cha' caja ñi'ya xtyucua na jil'i xa' la

ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús; xtyucua na jil'i ngu' bi', cha' xcu' cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu', cha' jua'a caca tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu'.

25 Ntsu'u ngu' tya'a na nu nga'aa ndya'a slo ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, nu nga'aa ndyu'u ti'i lo'o tya'a na. Pana ná tso'o cua'ni na jua'a; tso'o la ña'a ti tsa na tyu'u ti'i na lo'o tya'a na, cha' tyanu tachaa la cha' jil'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'na, lcaa na lo'o tya'a ngusñi na cha' jil'i Ni. Nti' na cha' cua tyaa ti nu Xu'na na chaca quiya', bi' cha' lu'ba ti tyu'u ti'i na juani lo'o ngu' tya'a na.

26 Nga'aa ntsu'u xa' la msta nu ta na, nga'aa ntsu'u xa' la cha' nu cua'ni na, cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na, si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi li'; cua ngua cuayá' ti' na cha' chañi tsa cha' jil'i Jesús bi', lo'o jua'a nga'aa cui'ya ycui' Ndyosi cha' clyu ti' ji'na si xtyanu na jil'i cha' bi'.

27 Jua'a ti caca na li', cutsii tsa na jil'i ycui' Ndyosi lo'o tyalaa hora nu cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati tya'a ngusu lo'o Ni. Lo'o li' cua'ni tye Ni jil'i lcaa ngu' bi', tsa ngu' nde lo quii' tlyu nu ná nga'a cha' tye tyaqui.

28 Nu ngua sa'ni ni, lo'o ntsu'u ñati nu ná ndaquiya' tsiya' ti jil'i cña nu ngulo ycui' Ndyosi, ndyujuii ngu' jil'i ñati bi' li'. Ngua'ni cuayá' ngu' jil'i ñati bi' clyo cuentya jil'i jyo'o Moisés lo'o tucua sna tya'a xa' ñati nu ndacha' liñi ñi'ya

ngua cha' bi'; li' ngusta ngu' yabe' hichu' ñati' bi', ndyujui ngu' ji'i li', cha' nga'aa ngujui ñi'ya ña ngu' cha' clyu ti' ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i nu cuxi bi' li'. Jua'a ngua tya sa'ni la.

²⁹ Lo'o juani ni, tlyu la cha' ti'i tyacua ji'i tya'a ñati na nu chii tsa nti' ña'a ngu' ji'i Jesús, nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi bi', ngu' nu lye tsa chcu' lo ji'i cña nu ngua'ni nu Jesús bi'; sca ti xqui'ya cha' ngujui yu lo crusi, bi' cha' cua ndyaca lubii cresiya ji'na. Lo'o jua'a si chcu' suba' na ji'i Xtyi' ycu' Ndyosi, li' lye la cha' nchcube' tyacua ji'na, cha' xcu' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na xqui'ya Xtyi' ycu' Ni.

³⁰ Cua jlo ti' na cha' ndi'ya nchcu' ycu' Ndyosi tya sa'ni la: "Na' laca nu xcubi' ji'i ñati chalyuu", nacui Ni. "Ta na' cha' ti'i ji'i ñati, nu lo'o ntsu'u cha' chcube' ngu'." Lo'o jua'a cua nchcu' Ni chaca cha' lo'o ngu' li': "Cua'ni cuaya' na' ji'i ñati 'na, cha' na' laca Xu'na ngu'", nacui Ni.

³¹ Tlyu tsa cha' laca, si taya' ycu' Ndyosi nu lu'ú ca ji'na cha' xcube' Ni ji'na.

³² Tyi'u ti' ma lacua, ñi'ya nu ndyaca ji'i cu'ma nu ngua tya tsubi' la, cua ndyaala hique ma cha' ndyuna tso'o ma cha' ji'i ycu' Ndyosi, lo'o li' cua quiña'a tsa cha' nchcube' cua ndyacia ji'i ma nde chalyuu. Pana ndalo tsa tyiquee ma li'; ná ngua ji'i nu ngu' xña'a bi' tyijiloo ji'i ma,

³³ masi tyuu quiya' nchcu' tsa ngu' cha' ti'i ji'i ma, masi

ngua'ni lya' ti' ngu' ji'i ma su ndu ma laja ñati nu ngua li'. Lo'o jua'a cua ntaja'a ma tyanu ma slo ngu' tya'a ma laja lo'o ngua'ni ti'i ti' ngu' ji'i ngu' bi', masi si'i ji'i ycu' ca ma ndyu'ni lya' ti' ngu' tyempo bi'.

³⁴ Lo'o jua'a ndyaa na'a ma ji'i ngu' tya'a ma nu lo'o ntsu'u ngu' bi' ne' chcu'a, nguxtyucua ma ji'i ngu' bi' li'; masi nguaana xa' ñati lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma, ndalo tsa tyiquee ma li'. Tso'o ntsu'u tyiquee ma, cha' cua jlo ti' ma cha' tso'o la tsiya' ti laca nu cha' ji'i Jesús nu cua ngusñi ma bi'; jlo ti' ma cha' ná tye chca cha' bi', cha' nu cua ndyuna ma cuentya ji'i Jesús.

³⁵ Ná tya'achu' ma ji'i cha' ji'i Jesús lacua. Ña'a ti tya cua'ni tlyu tyiquee ma, cha' tso'o tsa cha' nu tyacua ji'i ma ca tiya' la cuentya ji'i ycu' Ndyosi, si ña'a ti xñi tso'o ma cha' bi'.

³⁶ Nga'a cha' talo tyiquee ma masi tyiquee', si tya nti' ma cua'ni ma lcaa ña'a cña nu nti' ycu' Ndyosi, si tya nti' ma ña'a ma cha' nu cua nacui Ni cha' caca nde loo la.

³⁷ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcu' ycu' Ndyosi:

Tya xi tya tyempo tya lyiji cha' tyalaa ycu' yu nu nga'a cha' tyaa chaca quiya';

nga'aa tiya' lye cha' caa yu bi', nacui Ni.

³⁸ Lo'o ñati nu caca lubii cresiya ji'i xqui'ya na' ni,

nu lo'o xñi ngu' bi' cha' 'na,
 li' caja chalyuu nu ná nga'a
 cha' tye ji'i ngu' bi',
 nacui Ni.
 Pana ná tso'o nti' na' ña'a na'
 ji'i ñati nu tya'achu' ji'i
 cha' 'na.

³⁹ Nu na ni, ná taca tya'achu'
 na ji'i cha' ji'i Jesús; si
 tya'achu' na ji'i yu, chcuna'
 na tyucui ña'a na, ña'a lo'o
 cresiya ji'na li'. Pana laca na
 ñati nu tsa cu' ti xñi na cha'
 ji'i Ni, bi' cha' ndu'ni lyaá Ni
 ji'na ji'i nu cuxi.

11

*Ñati nu tyucui tyiquee ngu'
 jlya ti' ngu' cha' ji' yucui' Ndyosi*

¹ Na jlya ti' na ji'i sca cha'
 lo'o ndu' ti' na cha' caca cha'
 bi', nu lo'o jlo ti' na cha' caca
 cha' bi' ji'na, masi bilya ña'a
 na ji'i.

² Jlya ti' jyo'o cusu' ji'na nu
 ngua'ni tlyu ji'i yucui' Ndyosi
 nu ngua sa'ni la, bi' cha' ñati
 tso'o ngua ngu', lo'o jua'a ntu-
 cuá Ni cha' ji'i ngu' bi'.

³ Jlya ti' na ji'i yucui' Ndyosi,
 bi' cha' cua ngua cuayá' ti'
 na cha' clyo nda yucui' Ndyosi
 cha', lo'o li' ndya' chalyuu nu
 ña'a na juani; ná na'a na ñi'ya
 ngua cha' ndya' bi', tsa bi' ti
 cha' jlya ti' na cha' ngüiñá Ni
 lcaa cha' nu ña'a na lo yuu
 chalyuu juani.

⁴ Jlya ti' jyo'o Abel ji'i
 yucui' Ndyosi, bi' cha' tso'o
 la ngua'ni yu que jyo'o Caín
 tya'a yu, nu lo'o ngusta ngu'
 msta slo yucui' Ndyosi. Ntucua
 Ni cha' nu nchcui' nu Abel bi',
 xqui'ya cha' jlya ti' yu; lubii

tsa cresiya ji'i yu ngua ti' yucui'
 Ndyosi, nu lo'o na'a Ni ji'i
 yu lo'o ngusta yu msta. Lo'o
 jua'a juani tya nchca cuayá'
 ti' na cha' ngusñi jyo'o Abel
 cha' ji'i yucui' Ndyosi, masi
 sa'ni tsa ngujui yu.

⁵ Jlya ti' jyo'o Enoc ji'i yucui'
 Ndyosi, bi' cha' ná ngujui yu.
 Jua'a ti ndyalo'o yucui' Ndyosi
 ji'i yu ca slo yucui' Ni; ná
 nquiye yu ji'i ñati li', xqui'ya
 cha' cua yaa Ni yaqui'ya Ni
 ji'i yu. Pana nchcui' quityi
 cha' cua ndiya ti' Ni ñi'ya nu
 ngua'ni nu Enoc bi' laja lo'o
 nguti' yu chalyuu.

⁶ Ni sca na, ná taca cua'ni
 na cha' caca tyaala' ti' tyiquee
 yucui' Ndyosi, si ná chañi cha'
 jlya ti' na ji'i Ni. Si nti' na cha'
 jyacua na ji'i Ni cha' chcui'
 na lo'o Ni, li' nga'a cha' jlya
 ti' na cha' lu'ú yucui' Ndyosi;
 nga'a cha' jlya ti' na cha' taca
 xtyucua Ni ji'na lo'o jña na
 sca cha' ji'i Ni.

⁷ Jlya ti' jyo'o Noé ji'i yucui'
 Ndyosi, bi' cha' ndyuna yu
 cha' nu nchcui' Ni lo'o yu, nu
 lo'o nacui Ni ñi'ya ña'a cha'
 cuxi nu lijya caca nde loo la,
 masi yucui' yu ná ngua tii yu
 ñi'ya caca cha' bi'. Ngusñi
 yu cha' ji'i yucui' Ndyosi, li'
 ngüiñá yu sca yaca ni'i su
 ty'i yu lo'o lcaa tya'a ndi'i
 yu; jua'a ngua cha' ngulaá
 ngu' ji'i tyo clyaa bi'. Jlo ti'
 na juani cha' cuxi tsa ngua
 chalyuu cusu' bi', cha' sca ti
 Noé jlya ti' yu cha' nu nchcui'
 Ni lo'o; ngua'ni yucui' Ndyosi
 cha' ngua tso'o cresiya ji'i yu
 li'.

⁸ Jlya ti' jyo'o Abraham jil'i ycu'i' Ndyosi, bi' cha' ngusñi yu cha' jil'i Ni, nu lo'o nguane Ni jil'i yu cha' tsaá yu sca loyuu tyijyu' tsa, su nacui' Ni jil'i yu cha' cajua caca quich'i tyi yu. Ngutu'u yu loyuu su nguti'l'i yu tya clyo, ndyaa yu li', masi ná jlo ti' yu macala su tsaá yu.

⁹ Xqui'ya cha' jlya ti' yu jil'i Ni, bi' cha' ndyanu yu ca loyuu su nacui' Ni jil'i yu cha' cajua caca quich'i tyi yu. Ca bi' nguti'l'i yu ñi'ya ndu'ni ñati nu ndya'a xtyi'i ti; chcu'ya late' ti ngüiñá yu cha' nguti'l'i yu, lo'o la cui' jua'a ngua'ni jyo'o Isaac sñi' yu lo'o jyo'o Jacob sñi' ste' yu nde loo la. Tyucuaa jyo'o cusu' bi' jlya ti' jil'i la cui' tya'a cha' nu cua nacui' Ni jil'i jyo'o Abraham sti ngu' bi'.

¹⁰ Jlya ti' Abraham cha' nde loo la cua'ni cho'o ycu'i' Ndyosi chaca se'l'i su tso'o la tyi'l'i yu, nu ná culiji tsiya' ti; cuiñá ycu'i' Ndyosi ña'a tsaca quich'i bi'.

¹¹ Lo'o ycu'i' Sara clyo'o yu ni, jlya ti' ma' jil'i ycu'i' Ndyosi, bi' cha' ngua tana ma', masi cusu' tsa ma', masi bilya caja sñi' ma' tsiya' ti. Ngujui sñi' ma' lacua, xqui'ya cha' jlya ti' ma' jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' chañi cua'ni Ni lcaa ña'a cha' nu cua nacui' Ni jil'i ma'.

¹² Lo'o jua'a ngua cha' quiña'a tsa ñati ndyatü jil'i sca ti nu cusu' Abraham nde loo la, masi cua tye ti cha' jil'i yu cha' cusu' tsa yu; tsa ña'a cuii nu ntsu'u nde cua, tsa lo cua tya'a ñati ndyatü jil'i

nde loo la. Lo'o juani ná caca culacua na jil'i ngu' bi', ñi'ya laca cha' ná caca culacua na ni tsa lo tya'a satya yusi ndi'i to' tyujo'o.

¹³ Ña'a ti jlya ti' lcaa jyo'o bi' jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o ngujui ngu', masi nga'aa na'a ngu' lo'o ndyu'u tucua lcaa cha' nu nacui' Ni cha' caca; pana tso'o tsa ngua tyiquee ngu' bi', cha' nu jlo ti' ngu' cha' cua ngulala ti caca cha' bi', ñi'ya si tsa lyiji ti na'a ngu' jil'i. Jlo ti' ngu' cha' tyijyu' ngutu'u ycu'i' ca ngu' lijya ngu', lo'o ná ntsu'u tyi ngu' lo yuu bi'.

¹⁴ Jlya ti' ngu' cha' ntsu'u sca se'l'i tso'o la su tyalaa ngu' ca nde loo la, bi' cha' ngua ti' ngu' jua'a.

¹⁵ Nga'aa ndyi'u tsa ti' Abraham lo'o tya'a yu jil'i quich'i tyi ngu' ca loyuu tyijyu' su ngutu'u ngu'; cua ngxutyuu ngu' ca bi' hora ti, si jua'a ngulacua ti' ngu'.

¹⁶ Pana si'i jua'a ngua ti' ngu', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' ta ycu'i' Ndyosi sca se'l'i su tso'o la tsiya' ti su tyi'l'i ngu'; ngua ti' ngu' tyalaa ngu' la cui' ca su ntucua ycu'i' Ni. Bi' cha' ná tyuju'u ti' Ni lo'o nacui' ngu' cha' ycu'i' Ndyosi nu Xu'na ngu' laca Ni; na cua ngua'ni cho'o Ni sca se'l'i su tyi'l'i ngu' ca slo ycu'i' Ni.

¹⁷⁻¹⁸ Jlya ti' jyo'o Abraham cha' nu cua nda ycu'i' Ndyosi lo'o, bi' cha' ndyalo'o yu jil'i Isaac sñi' yu, cha' ycu'i' nu piti caca msta cha' xcua lo mesa quee jil'i ycu'i' Ndyosi li'; jua'a ngua cha' ngua'ni cuayá' Ni jil'i yu. Na cua ngüiñi cha'

ji'j ycuí' Ni lo'o nu Abraham bi' tya sa'ni la cha' cala sñi' clyo'o yu; tya li' cua nacui Ni ji'j yu: "Xqui'ya Isaac catu quiña'a tsa ñati jinu'u nde loo la". Pana ña'a ti ntaja'a Abraham ndyalo'o yu ji'j nu piti Isaac bi', nu sca ti sñi' yu lo'o clyo'o yu, cha' caca nu piti bi' msta.

19 Taca ji'j ycuí' Ndyosi cua'ni cha' tyu'ú Isaac chaca quiya' si cua ngujuii, ngua ti' Abraham; bi' cha' ntaja'a yu ngua'ni yu jua'a lo'o sñi' yu. Pana nu lo'o cua nscua Isaac lo mesa cha' cajaa, li' xa' ndya Ni ji'j nu piti bi' ji'j Abraham sti yu chaca quiya'; ná ngujuii nu piti bi'.

20 Jlya ti' jyo'o Isaac cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o, bi' cha' nchcui' nu cusu' bi' lo'o tyucuaa sñi' yu, nu Jacob lo'o Esaú bi', cha' tso'o tsa caca ji'j ñati nu catu ji'j ngu' tyempo nde loo la.

21 Jlya ti' jyo'o Jacob cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o, bi' cha' ngusta ya' nu cusu' bi' hique tyucuaa sñi' ste' yu nu ngua sñi' José bi', nu lo'o cua cajaa ti nu cusu' bi'; nchcuicha' nu cusu' ji'j nu ngu' cuañi' bi' li'. Lo'o li' ngua'ni tlyu yu ji'j ycuí' Ndyosi, laja lo'o ndu yu nguatu yu yaca xca ji'j yu lyuu.

22 Jlya ti' jyo'o José ji'j ycuí' Ndyosi, bi' cha' lo'o cua cajaa ti yu, li' nda yu sca cha' lo'o ngu' tya'a yu, cha' chañi cha' tyu'u lcaa tya'a ngu' Israel loyuu Egipto bi' ca tiya' la, tyaa ngu' laja ti li'. Lo'o jua'a nacui nu cusu' macala tyatsi'

jyo'o ycuí' yu chaca quiya' ca tiya' la, nu lo'o cua ngutu'u ngu' ndyaa ngu'.

23 Jlya ti' sti xtya'a jyo'o Moisés ji'j ycuí' Ndyosi, bi' cha' lo'o ngula sñi' ngu', ngusu'ba cuatsi' ngu' ji'j yu ni'j sna co', cha' na'a ngu' cha' tso'o tsa ña'a cubi' cuañi' bi'. Nga'aa ndyutsij ngu' bi' ji'j rey xña'a, masi ná ndaquiya' ngu' ji'j cña cuxi nu ngulo rey bi'.

24 Lo'o ngua tlyu la nu Moisés bi' li', ná ndiya ti' yu cha' ñacui ngu' ji'j cha' laca yu sñi' nu cuna'a sñi' rey nu laca loo ji'j ngu' Egipto, xqui'ya cha' jlya ti' yu ji'j ycuí' Ndyosi nu Xu'na ngu' Israel;

25 tso'o la cha' stu'ba ti caja cha' ti'j ji'j yu lo'o lcaa tya'a ñati ji'j ycuí' Ndyosi, ngua ti' yu. Ná ngua ti' yu tya'a yu xcui' cha' paseya ti, ni ná ngua ti' yu cua'ni yu xi cha' cuxi cha' sca hora ti ca chaa ti' ycuí' ti yu;

26 tso'o la stu'ba ti tyi'j yu lo'o ngu' tya'a yu, masi chii nti' xa' ñati ña'a ji'j yu, ngua ti' yu. Ñi'ya nchcube' ycuí' Cristo nde loo la, jua'a nchcube' Moisés nu ngua li'; pana ná ndube ti' yu cha' culiya' ngu', nguxtyanu yu lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'j ngu' Egipto, cha' jlya ti' yu cha' tso'o la caca ji'j ñati ji'j yu nde loo la xqui'ya ycuí' Ndyosi.

27 Jlya ti' jyo'o Moisés bi' ji'j ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngutu'u yu loyuu Egipto bi'; ná ndyutsij yu masi ngunasi' tsa rey xña'a bi' li', ni ná

nguta'achu' Moisés tsiya' ti. Ndyalo'o yu ji'ly ngu' Israel tyucui tyijyu', ñi'ya si ndyaa lca'a yu ji'ly ycu' Ndyosi, masi ná nchca ña'a na ji'ly ycu' Ni.

²⁸ Xqui'ya cha' jlya ti' Moisés cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o, bi' cha' nacui yu cha' clyo cua'ni ngu' ta'a pascua la cui' talya lo'o cua tyeje tacui ti sca xca tyaala su ndi'ly ngu'; cuentya ji'ly ycu' Ndyosi caa xca tyaala bi', cha' xcube' ji'ly ngu' Egipto. Li' ngulo Moisés cña cha' ta'a ngu' tañi na'ni chu' yaca nu ndu to' tyuu ni'ly ji'ly lcaa ngu', cha' nu lo'o ña'a xca tyaala bi' tañi, ná cjuui ji'ly sñi' ngu' Israel li'; pana cua ndyujui xca bi' ji'ly sñi' nu ngula clyo ji'ly lcaa ngu' ca tyi.

²⁹ Xqui'ya cha' jlya ti' Moisés ji'ly ycu' Ndyosi, bi' cha' ndyaala sca tyucui btyi ti cla'be laja Tyujo'o Nga'a, cha' tyu'u ngu' chaca tsu'. Pana nu lo'o ngua ti' ngu' Egipto tyu'u lca'a ji'ly ngu' Israel, nga'aa ngua ji'ly ngu' li', cha' ndyanu ngu' ne' hitya bi'; ndye ngu' Egipto, ngujui ngu' bi' li'.

³⁰ Jlya ti' ngu' Israel cha' ji'ly ycu' Ndyosi, bi' cha' nguta'a ngu' nguxtyi'ly ngu' tyi'ly ca chu' lo'o quee nu ndu to' quichi Jericó. Cati tsa nguta'a ngu' tsa cu' ti, lo'o li' ndye lo'o bi' nguti'.

³¹ Pana jyo'o Rahab, sca nu cuna'a calle nu nguti'ly ca quichi bi', jlya ti' cho' ji'ly ycu' Ndyosi; bi' cha' nchcui' tso'o cho' lo'o nu tucua tya'a ngu'

Israel nu cuaana ti ndyaa, ndyaa na'a ngu' lo quichi bi' clyo. Nda cho' su tyi'ly ngu', bi' cha' ná ngujui cho' lo'o ngujui xa' la ñati tya'a quichi tyi cho' nu ná ndaquiya' ji'ly ycu' Ndyosi tsiya' ti.

³² Tya ntsu'u quiña'a tsa cha' nu taca chcu' na' lo'o mā cuentya ji'ly cha' tlyu nu ngua'ni jyo'o cusu' ji'na, ngu' nu chañi cha' jlya ti' ji'ly ycu' Ndyosi: taca chcu' na' ji'ly Gedeón, lo'o ji'ly Barac, lo'o ji'ly Sansón, lo'o ji'ly Jefe, lo'o ji'ly David, lo'o ji'ly Samuel, lo'o ji'ly ca ta'a jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'ly ycu' Ndyosi tya sa'ni la.

³³ Jlya ti' lcaa ngu' bi' ji'ly ycu' Ndyosi, bi' cha' ngusu tya'a ngu' lo'o ñati cuxi nde xa' chalyuu, ntijiloo ngu' ji'ly lcaa ñati nu nguti'ly ca bi' li'; tso'o tsa cña ngua'ni ngu' bi', bi' cha' ngua'ni Ni cua ña'a ca cha' nu nacui Ni cha' cua'ni Ni cuentya ji'ly ngu' bi'. Ngua ji'ly ngu' bi' cua'a ji'ly cuichi tyaala cha' ná ndyacu ji'ly ngu'.

³⁴ Jua'a cua ndalo ngu' bi', masi ngusu'ba ngu' xña'a ji'ly ngu' lo quii' tonu cha' tyaqui ngu'; ná sca ngua ji'ly ngu' bi', masi ngulo ñati chcu'a cha' cujui ji'ly ngu'. Ná ndalo ngu' bi' tsiya' ti tya clyo, cha' xti ti juersa ntsu'u ji'ly ngu'; pana ca tiya' la, li' nguula tsa ti' ngu' bi', cha' tlyu tsa juersa ngujui ji'ly ngu', nu lo'o nxuu tya'a ngu' lo'o ñati xa' chalyuu nu tsa tlyu ti ñaa cha' tyijiloo ji'ly ngu'.

³⁵ Lo'o jua'a nu ngu' cuna'a

ni, xa' ndyalaa nu qui'yu ji'i ngu' ña'a lu'ú ti ngu', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' caca ji'i ycuí' Ndyosi cua'ni lyaá Ni ji'i ngu', masi cua ngujuii ngu' tsaca quiya'.

Ti'í tsa ngujui'i ngu' cuxi ji'i xa' la tya'a ngu' bi'. Si cua nguta'achu' ngu' bi' ji'i ycuí' Ndyosi, cua ngulaá ngu' ji'i ngu' cuxi bi' li', cha' nga'aa ngujui'i ngu' cuxi ji'i ngu' bi'; pana ná ntaja'a ngu' bi' tya'achu' ngu' ji'i Ni, cha' tyu'u laja ti ngu' jua'a. Ndu ti' ngu' bi' ni jacua' caa Ni caqui'ya Ni ji'i ngu', cha' ta chaca chalyuu tso'o la ji'i ngu'.

³⁶ Xa' la tya'a ngu' bi' ni, ti'í tsa nchcui' ngu' ji'i ngu' bi' laja lo'o ngujui'i ngu' cuxi ji'i ngu' bi', masi ngusca' ngu' cuxi ji'i ngu' bi' lo'o carena, masi ngusu'ba ngu' ji'i ngu' bi' ne' chcuá.

³⁷ Ntsu'u ngu' bi' nu ngujuii li', cha' ti'í tsa ngujui'i quee hichu' ngu' lo'o ngu' quee ji'i ngu' bi', hasta ngusa'be ngu' ji'i xa' la ngu' bi' lo'o chcuá; jua'a xa' la ngu' bi' ngujuii xqui'ya maxtyi ji'i ngu' cuxi. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' bi' nu ná ngujui late' ji'i, bi' cha' lacu' ngu' quiji xlya' ti li', masi quiji chivo; ntsu'u ngu' ti'í, ntsu'u ngu' quicha, cha' lya' tsa ti' ngu' cuxi ji'i ngu' bi', cha' ti'í ti' ngu' cuxi ña'a ngu' ji'i ngu' bi'.

³⁸ Cuxi tsa chalyuu re lo'o ngua jua'a. Ná jlo ti' ñati chalyuu cha' tso'o la nu ngu' bi' que ycuí' ngu', masi xcui' nguta'a yu'u ti ngu' bi',

masi ndyu'u cuatsi' ngu' ca ne' quixi', ca nde sii' ca'ya, xqui'ya cha' lya' tsa ti' ñati chalyuu ji'i ngu'; nguti'i ngu' bi' tyuquee, lo'o jua'a hasta ngulu ngu' tyuu su nguti'i ngu'.

³⁹ Lo'o nu juani tya ndyi'u ti' na ji'i ngu' bi', ñati nu jua'a jlya tsa ti' ji'i ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni; pana ná na'a ngu' bi' lcaa cha' nu cua nacui Ni cha' caca nde loo la,

⁴⁰ xqui'ya cha' tso'o la cha' nu ngua'ya hiqee ycuí' Ni ñi'ya cua'ni Ni lo'o lcaa tya'a na juani, cha' lo'o cuentya ji'na ngulacua ti' Ni. Ngua ti' Ni cha' caca na ñati nu tyucui tyiquee na stu'ba ti lo'o ngu' bi', lcaa na lo'o jyo'o cusu' bi' caca na ñi'ya nu ngua ti' Ni cha' caca na li'.

12

Culacua ti' na ñi'ya nu ngua'ni Jesús cha' ntijiloo yu ji'i tya'a cusu yu

¹ Lo'o juani, ¿ñi'ya cua'ni na lacua? Ndi'ya cua'ni na nde chalyuu: Ñi'ya si tya ndi'i jyo'o cusu' bi' tsa tlyu ti lo'o na, jua'a cua'ni na, cha' jua'a tyi'u tso'o ti' na lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ngu' bi' tya sa'ni la, xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'i ycuí' Ndyosi. Ndu'ni cha' xtyanu na lcaa cha' nu ndaca'a ji'na cha' ná xñi tso'o na cha' ji'i Jesús; xtyanu na lcaa cha' cuxi nu tiji' tsa ti' na ji'i, culochu' na cha' bi'. Lo'o li' nguula ti' tyiquee na cua'ni na cha' tso'o nde chalyuu, tsa lo cua tyempo nu tya ta ti Ni ji'na.

² Xcui' culacua ti' na ñi'ya ngua'ni Jesús; lcaa cha' nu jlya ti' na ni, Jesús laca suu lcaa cha' bi'; si jua'a, taca jlya ti' na ji'i Ni ña'a cuayá' nu tye chalyuu. Nu ycuí' Jesús ni, ná nguta'achu' yu ji'i cña nu nga'a cha' cua'ni yu, masi cua jlo ti' yu cha' cua cajaa ti yu lo crusi. Pana tiya' la li', nu lo'o cua ntijiloo yu ji'i nu cuxi, tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu li'; bi' cha' ná ngua tyuju'u ti' yu tsiya' ti, masi nguxcube' ngu' ji'i yu lo crusi. Lo'o juani cua ndyaa tucua Jesús nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycuí' Ndyosi Sti na.

³ Culacua tso'o ti' ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua ji'i Jesús tyempo bi'. Ndalo tsa tyiquee yu ji'i cha' cuxi bi' li', masi liye' tsa ti' ngu' cuxi ña'a ngu' ji'i yu. Bi' cha' lo'o cu'ma ni, ná ntsu'u cha' ca ñu'u ti' ma xqui'ya Jesús, ná ntsu'u cha' ca taja ti' ma ji'i Ni.

⁴ Masi lye tsa nxuu tya'a ma lo'o lcaa cha' cuxi, ni tsaca ma bilya kujui' ngu' ji'i ma xqui'ya Jesús.

⁵ Ná nga'a cha' cjlyaa ti' ma cha' bi', cha' tso'o tsa nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ma ñi'ya si laca ma sñi' ycuí' Ni. Ndi'ya nacui' Ni:

Sñi', nacui' ycuí' Ndyosi, taquiya' tso'o ma 'na, masi xcube' na' ji'i ma; ná ca taja ti' ma 'na, masi cua'a na' ji'i ma cha' ná cua'ni ma sca cha' cuxi.

⁶ Cha' na' laca nu Xu'na ma, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma,

bi' cha' xcube' na' xi ji'i ma, nacui' ycuí' Ndyosi.

Ntsu'u quiya' nda na' xi cha' ti' ji'i ñati' 'na, cha' sñi' na' laca ngu'.

Jua'a nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na,

⁷ bi' cha' talo ma tyiquee' lo'o chcube' ma chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi Sti ma lacua. Cua nchcube' ma xi juani, bi' cha' caca cuayá' ti' ma cha' laca ma sñi' ycuí' Ni, si jua'a ndu'ni ycuí' Ni lo'o ma. Lcaa ñati' nu ntsu'u sñi', ntsu'u quiya' ndyu'ni tyaala ji'i sñi'; lo'o ná ndaquiya' nu sube bi' ji'i cha' nu nchcui' sti ngu', nchcube' sti ji'i sñi' li'. La cui' jua'a ndu'ni Ni lo'o na.

⁸ Nga'a cha' xcube' Ni ji'i ma ñi'ya nchcube' Ni ji'i cua ña'a ca sñi' Ni, cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' chañi cha' cua laca ma sñi' ycuí' Ndyosi li'; ná laca ma sñi' nu ngujui' ji'i ñati' nde calle ti.

⁹ Nde chalyuu nchcube' sti na ji'na, bi' cha' ndaquiya' na ji'i cha' nu nchcui' ngu' cusu' ji'na lo'o na. ¿Ha ná tso'o si ta na chacuayá' cha' xcube' ycuí' Ndyosi Sti na ji'na, cha' tso'o la tyi'i tyiquee na nde loo la lacua?

¹⁰ Cua laca ti tyempo nu nchcube' sti na ji'na nde chalyuu, tsa ña'a nu tso'o cuentya ji'na ndu'ni ngu', cha' ca tsa'a na nti' ngu'; la cui' ti cha' nti' ycuí' Ndyosi cha' caca tso'o ji'na, bi' cha' nchcube' Ni ji'na jua'a. Nu lo'o cati' qui'ya nu ntsu'u ji'na, li' taca ca stu'ba cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi Sti na,

nu ná ntsu'u cha' cuxi jilí Ni tsiya' ti.

¹¹ Ca xñi'í ti' na hora bi' lo'o nchcubé' na, si'i na chaa ti' na li'; pana tiya' la li' taca cua'ni la na cha' tso'o, cha' tí ti taca tyi'í tyiquee na nde chalyuu li', xqui'ya cha' cua ngusñi tso'o la na cha' jilí ycuí' Ndyosi nu lo'o cua nchcubé' na.

Tlyu tsa cha' laca si tya'achu' na jilí ycuí' Ndyosi

¹² Xa' ta mā juersa jilí tyucui ña'a mā lacua, masi ngua cña' tsa mā; xa' cua'ni cha' nguula ti' tyiquee mā, masi ngua taja ti' mā tsubi'.

¹³ Clyana la mā tyucuij liñi su tsa mā, cha' ná quiñu'u la tyucuij jilí xa' la ñatí tya'a mā nu siya' la tyiquee ngu'; cua'ni mā cha' tyatí la ti' tyiquee ñatí bi', cha' si'i na caca ñu'u la ti' ngu'.

¹⁴ Cua'ni cña ti' mā cha' tso'o ti tyi'í mā lo'o lcaa ñatí, cua'ni mā cha' caca lubii cresiya jilí mā; ni tsaca na, ná caca ña'a na jilí ycuí' Ndyosi si tya lyiji caca lubii cresiya jilí na.

¹⁵ Cui'ya mā cuentya cha' ni tsaca ngu' tya'a mā ná xtyanu jua'a ti lcaa cha' tso'o nu ndu'ni ycuí' Ndyosi lo'o na. Lo'o jua'a cui'ya mā cuentya cha' ná cua'ni ñu'u mā jilí tyiquee xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' jilí Jesús. Ñi'ya laca sca quixi' tyaala nu cua'ni ñu'u jilí ñatí lo'o co'o ngu' hitya bi', jua'a caca na jilí tya'a na lo'o ntsu'u sca cha' cuxi jilí na.

¹⁶ Cui'ya mā cuentya cha' ni tsaca mā ná caca mā ñi'ya ngua jyo'o Esaú; ngua'ni lya' ti' yu bi' jilí ñatí jilí yu, lo'o jua'a ná ndube ti' yu jilí ycuí' Ndyosi. Sñi' clyo ngua yu, pana ndye ndyujui' yu lcaa chacuayá' nu caja jilí yu nquicha', xqui'ya cha' ngua ti' yu cacu yu masi sca ti ca'ña scuaa; nguñilo'o tya'a ngula yu jilí yu li'.

¹⁷ Cua jlo ti' mā ñi'ya ngua ca tiya' la: nu lo'o ngua ti' yu cha' culacua sti yu jilí yu, li' nga'aa ndaquiya' sti yu jilí cha' nu nda yu lo'o; nga'aa ngujui ñi'ya nu tya'achu' yu jilí cha' nu cua ngua'ni yu, masi ngusi'ya tsa yu lo'o ngüijña yu cha' bi' jilí sti yu.

¹⁸ Lo'o ndyuna mā cha' jilí ycuí' Ndyosi juani, ná ndyaca jilí mā ñi'ya nu ngua jilí ngu' Israel nu ngua sa'ni la, nu lo'o ngutu ngu' bi' quiya' ca'ya Sinaí. Ná nchca tii mā juani, ñi'ya nu ngua ti' ngu' bi' lo'o lye tsa ndyaqui sii' ca'ya Sinaí bi' nu ngua li'; talya tsa ña'a ngua li', ná ngua ña'a ngu' tsiya' ti, jua'a lye tsa ngua cui'í.

¹⁹ La cui' jua'a ná ndyuna mā lo'o cui' tsa nguañi ngula'á cui'chcua jilí ycuí' Ndyosi li', nguañi nchcui' Ni lo'o ñatí bi' li'. Nu lo'o ndyuna ngu' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ngu', li' lye tsa ngüijña ngu' jilí Ni, cha' nga'aa chcui' ycuí' Ni lo'o ngu' bi' tsiya' ti.

²⁰ Ndyutsij tsa ngu' li', cha' nga'aa ndalo jyaca ngu' cuna ngu' cha' nu nda jyo'o Moisés

lo'o ngu' cuentya ji'j̄ ycuí' Ndyosi; ndi'ya nacuj̄ Ni: “Ná caā mā nde sii' ca'ya re tsiya' ti; masi caā sca na'ni ji'j̄ mā nde sii' ca'ya re, nga'ā cha' cujuí clya mā ji'j̄ lo'o quee”.

21 Lye tsa ña'ā ngua cha' bi', hasta ycuí' Moisés nacuj̄ ndi'ya: “Lye tsa nchcuā na' cha' ndyutsij̄ na”.

22 Pana nga'aa si'i jua'ā ndyaca ji'j̄ mā juani, cha' chaca chalyuu tsa mā juani; la cui' ca su ntucua tyi ycuí' Ndyosi ca nde cuā, ndacua tsa mā juani. Ca bi' ndi'j̄ ycuí' Ndyosi lo'o tyuu tsa mil tya'a xcā ji'j̄ Ni. Tso'o tsa ña'ā ca bi'; ñi'ya si cua nscua chaca ca'ya Sión nde cuā, ñi'ya si ca bi' ntucua chaca quich̄i Jerusalén nu tso'o la ña'ā, jua'ā laca bi'.

23 Lo'o jua'ā ntsu'u cha' tsa mā slo lcaa tya'a sñi' ycuí' Ndyosi nu cua ndyalo'o Ni ji'j̄ ndejua tya sa'ni la, cha' cua nscua xtañi jyo'o bi' lo quityi ji'j̄ ycuí' Ndyosi nde cuā. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' bi' ca su ndyu'u ti'j̄ ngu'. Na cua tsa ti mā la cui' slo ycuí' Ndyosi nu ndu'ni cuayá' ji'j̄ lcaa ñati, ca su ndi'j̄ lcaa ñati jyo'o nu lubii cresiya ji'j̄ xqui'ya Jesús, cha' cua ndyaca cucui tyucui ña'ā ngu'.

24 Lo'o jua'ā ca bi' ndi'j̄ Jesús, nu ngüñi chaca cha' nu tso'o la ji'j̄ ycuí' Ni lo'o na; tso'o tsa ngua cha' ndyalú tañi ycuí' Jesús, cha' xqui'ya nu Jesús bi' ni, bi' cha' cua ngutj̄ cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Pana nu lo'o ndyalú

tañi jyo'o Abel nu ngua sa'ni, li' ntsu'u cha' cajaa chaca yu nu cua ndyujui ji'j̄ tya'a; xcui' cha' cuxi ndyu'u ji'j̄ cha' bi' li'.

25 Cui'ya mā cuentya lacua, cha' cua'ā jyaca mā ji'j̄ lcaa cha' nu cua nda Cristo lo'o mā. Nguxcube' tsa ycuí' Ndyosi ji'j̄ jyo'o cusu' ji'na, nu lo'o ná ntaja'ā ngu' cua'ā jyaca ngu' ji'j̄ cha' nu nchcui' jyo'o Moisés lo'o ngu' nde chalyuu chacuayá' ji'j̄ ycuí' Ndyosi; ná ngua xna ngu' bi' ji'j̄ ycuí' Ndyosi. La cui' jua'ā tlyu la cha' caca ji'na juani, si ná taquiya' na ji'j̄ Cristo nu ngutu'u ca slo ycuí' Ndyosi yāā nde lo yuu chalyuu, lo'o jua'ā cua xa' ndyaa tucua Ni ca slo ycuí' Ndyosi chaca quiya' juani.

26 Laja lo'o nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ñati sa'ni, la cui' hora bi' ngulacuj̄ chalyuu; pana juani cua nchcui' Ni chaca quiya' ndi'ya: “Chaca tya quiya' cua'ni na' cha' quiña lcaa lo yuu chalyuu, la cui' hora nu quiña lcaa chalyuu nu ntsu'u nde cuā”, nacuj̄ Ni.

27 Lo'o nacuj̄ Ni: “chaca tya quiya'”, jua'ā ca cuayá' ti' na cha' ntsu'u cha' xquiña Ni tyucui ña'ā lcaa chalyuu nu cua ngüñá Ni, culotsu' Ni ji'j̄ cha' bi' li'. Tsa ña'ā ti na nu ntsu'u ji'j̄ ycuí' Ndyosi, bi' ti na nu tyanu li', xqui'ya cha' ná nchca clyiji na bi' tsiya' ti.

28 Lo'o jua'ā ná taca cha'ā chalyuu cucui nu ngujui ji'na xqui'ya Cristo, ná clyiji tsiya' ti bi'; bi' cha' tso'o tyu'u ty-

iquee na ña'a na ji'i ycuí' Ndyosi lacua. Cua'ni chí na loo ycuí' Ndyosi, cha' jua'a nti' Ni cha' cua'ni na; tyi'u ti' na cha' lcaa tsá cua'ni tlyu na ji'i ycuí' Ni, cha' cube tsa ti' na ji'i Ni.

²⁹ La cui' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'i Ni, chañi cha' taca ji'i Ni cuityi Ni ji'na tsi tsiya' ca lo'o sca quii' tlyu, si jua'a nti' Ni.

13

Cña nu ndiya ti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu

¹ Ña'a ti tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Cristo, cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' bi'.

² Tyi'u ti' ma cha' chcuí' tso'o ma lo'o cua ña'a ca ngu' xta, ngu' xa' quichi, si tyalaa ngu' toni'i ji'i ma; ta ma su tyi'i ngu' bi', cha' jua'a ngua'ni xi jyo'o cusu' ji'i ma nu ngua sa'ni la, lo'o tiya' la li' nquijeloo ji'i ngu' cha' xca ji'i ycuí' Ndyosi nu ntsu'u nde cua laca ñati nu ngulaa toni'i ji'i ngu' bi'.

³ Culacua ti' ma ñi'ya caca xtyucua ma ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i ycuí' Ndyosi, nu lo'o cua ngusu'ba ngu' ji'i tya'a na bi' ne' chcuá. Lo'o jua'a xtyucua ma ji'i ngu' tya'a na nu quicha ti', xqui'ya cha' lya' ti' ngu' ji'i ngu' bi'. Tyi'u ti' ma cha' xtyucua ma ji'i ngu' bi', ñi'ya si ycuí' ca ma nchcube' ma lo'o ngu'.

⁴ Lcaa ma lo'o tya'a ma nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma

ji'i clyo'o ma; ná cua'ni cuxi ma lo'o clyo'o ma, ñi'ya nti' si tyu'u cha' ji'i ma lo'o xa' ñati laja ti. Xcube' ycuí' Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati nu cua'ni cha' suba' jua'a, jua'a xcube' Ni ji'i ñati nu tyati' yu'u lo'o clyo'o xa' ñati.

⁵ Ná tyu'u tyiquee ma xcui' cha' ji'i cñi, pana tso'o si tyaala' ji'i ma lo'o tsa ña'a nu ndyiji ti xi ji'i ma. Na cua nchcuí' Ni lo'o na ndi'ya: “Ná culati'i na' ji'i ma”, nacui Ni, “ná xtyanu na' ji'i ma jua'a ti”.

⁶ Bi' cha' ndi'ya culacua ti' na cha' nguula ti' tyiquee na: Ycuí' nu Xu'na na laca nu nxyucua 'na.

Ná ntsu'u cha' cutsji na lacua, cha' ná caca cua'ni cuxi ñati lo'o na'.

⁷ Tyi'u ti' ma ji'i ngu' jyo'o tya'a ma nu ngua loo ji'i ma chacuayá' ji'i Jesucristo; ngu' bi' laca nu cua nchcuí' cha' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ma tya clyo, bi' cha' culacua tso'o ti' ma ji'i cña tso'o nu ngua'ni ngu' bi' nde chalyuu. Cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' lo'o ngusñi ngu' cha' ji'i ycuí' Ndyosi.

⁸ Ná ncha'a Jesucristo: ñi'ya ngua Ni tyempo sa'ni, la cui' jua'a laca Ni juani, lo'o la cui' jua'a caca Ni tyempo nde loo la.

⁹ Ná ta ma chacuayá' culu'u ñati xi xa' la cha' ji'i ma, sca cha' nu ná stu'ba nchcuí' lo'o cha' bi', cha' ná xtyanu ma jua'a ji'i tyucui liñi. Tso'o la si tyanu tso'o lcaa cha' ji'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'na, si cube ti' na ji'i lcaa cha' tso'o nu ndu'ni Ni lo'o na

lcaa hora; pana ná taca tyanu tso'o cha' jì'ì ycuì' Ndyosi ne' cresiya jì'na lo'o taquiya' na jì'ì cua ña'a ca cña nu tatsaa ngu' jì'na, ñi'ya nti' si nacui ngu' cha' ná tso'o cacu na sca lo na nu ndacu ngu'. Masi cua ndaquiya' tsa na jì'ì cña bi' tya tsubi' la, si'i na tso'o la ngua ti' na lo'o ngua'ni na jua'a.

¹⁰ Xa' ña'a cña ngua'ni Cristo lo'o ndyaa yu lo crusi, cha' ngua yu msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u jì'na lo'o ycuì' Ndyosi. Pana lcaa ñati nu tya ndyi'u tsa ti' jì'ì msta nu nsta sti jo'ó cuentya jì'ì ngu', ná caca tyi'ì tso'o tyiquee ngu' bi' lo'o Cristo.

¹¹ Masi xu'na sti jo'ó nu cuentya jì'ì ngu' judío ni, xcui' lo'o tañi na'ni ti ñalo'o sti jo'ó bi' nde cuarto su tacati tsa ne' laa bi', cha' cati qui'ya nu ntsu'u jì'ì ngu' lo'o bi'. Nu lo'o ndye ngua cña bi', li' ndyalo'o ngu' jì'ì ña'a tsaca cuaña' na'ni nu laca msta bi' ca to' quichi; ca bi' ndaqui ngu' cuaña' bi'.

¹² La cui' ti ca to' quichi nchcubel Jesús, cha' caja ñi'ya nu cati cha' cuxi nu ntsu'u jì'ì ñati, nu lo'o ndyalú tañi ycuì' ca yu lo'o ngujuu yu lo crusi ca bi'.

¹³ Lo'o jua'a na, tso'o si ná cutsij na, masi tsalo'o ngu' jì'na cha' xcubel ngu' jì'na cuentya jì'ì Jesús; stu'ba ti caca jì'na nde chalyuu, ñi'ya nu ngua jì'ì Jesús lo'o lya' tsa ti' ngu' jì'ì yu.

¹⁴ Nde lo yuu chalyuu ná ntsu'u sel'ì tso'o su tyanu na; xcui' na ndu ti' na cha' tyalaa

na chaca se'ì su tso'o la tsiya' ti, su tsa na lo'o cua ndye chalyuu re.

¹⁵ Bi' cha' lcaa tsà cua'ni chi na loo ycuì' Ndyosi xqui'ya Jesús, cha' ñi'ya laca si ta na msta jì'ì Ni, jua'a laca nu lo'o tyucui tyiquee na cua'ni tlyu na jì'ì Ni. Lo'o jua'a tso'o tsa si lcaa tsà hcui' na cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u jì'ì ycuì' Ni.

¹⁶ La cui' jua'a ná ca taja ti' ma cua'ni ma lcaa cha' tso'o, jua'a xtyucua ma jì'ì tya'a ñati ma; bi' laca cña nu ndiya ti' Ni cha' cua'ni na cuentya jì'ì ycuì' Ni.

¹⁷ Taquiya' ma jì'ì ñati nu laca cña cuentya jì'ì ña'a taju ngu' tya'a ma; cua'ni ma lcaa cña nu ndijña ngu' bi' jì'ì ma cha' cua'ni ma. Tlyu tsa cña nu ntsu'u jì'ì ngu' bi', cha' xcui' ndube ti' ngu' ñi'ya nu ndyu'ni sa scaa ma; nga'a cha' xacui ngu' cha' jì'ì ycuì' Ndyosi si chañi cha' ña'a ti tya tso'o ndyu'ni ma, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' jì'ì Ni. Pana tso'o la nti' ngu' bi', si ña'a ti tso'o ntsu'u tyiquee ma cua'ni ma ñi'ya nu nacui ngu' jì'ì ma cha' cua'ni ma. Si ná cua'ni ma jua'a, caca xñi'ì ti' ngu' bi' li', cha' nga'aa caca xtyucua ngu' jì'ì ma li'.

¹⁸ Ña'a ti hcui' ma lo'o ycuì' Ndyosi cuentya jì'ì cuare. Tyucui tyiquee ya jlo ti' ya cha' ni sca cha' cuxi ná ntsu'u jì'ì ya nu caca tyuju'u ti' ya jì'ì. Lcaa tyempo nti' ya cua'ni ya cua ña'a ca cha' nu tso'o la cuentya jì'ì ycuì' Ndyosi.

19 Bi' cha' xa' ndijña tsa na' jil'i mā, cha' lu'ba ti chcuil' mā lo'o ycui' Ndyosi cuentya jna'. Ná tyiquee' cua'ni Ni cha' xtyuū na' caā na' yala la ca su ndi'i mā.

Ngusalya' yu lo'o ngu'

20 Ycui' Ndyosi laca nu ngua'ni cña cha' ndyu'ú Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya' lo'o ngujuii. Lo'o juani laca Jesús loo, cha' ña'asij Ni ji'na nu laca na ñati' jil'i Ni, xqui'ya cha' ngujuii Ni cuentya ji'na. Nu lo'o ngujuii Jesús, li' ngüiñi cha' jil'i Ni lo'o lcaa ñati' jil'i Ni, sca cha' cucui nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti.

21 Ycui' Ndyosi ndu'ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee na, lo'o juani nti' na' cha' xtyucua Ni jil'i mā lo'o cua ña'a ca cha' nu lyiji jil'i mā, cha' taca cua'ni mā lcaa cña, ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni mā; nti' na' cha' cuentya jil'i mā cua'ni Ni na laca nu tso'o la nti' Ni, chacuayá' jil'i Jesucristo. Lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu Ni jil'i Cristo. ¡Jua'a caca cha' lacua!

22 Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, cua'ni clyu ti' mā 'na, talo tyiquee mā xi 'na cha' cuna mā cha' nu nchcui' na' re. Ná quiña'a tsa cha' nscua na' lo quityi re, pana cua nti' na' cha' tyanu tachaa la cha' bi' ne' cresiya jil'i mā.

23 Chaca cha' nti' na' chcuil' lo'o mā: Cua ngulaá ngu' jil'i Timoteo, tya'a ndya'a na cña, ca su ngutu'ú yu ne' chcuā; nu lo'o caā na', calo'o na' jil'i yu li', si yala ti tyalaa yu slo na'.

24 Chcuicha' na' jil'i lcaa ngu' nu laca loo cuentya jil'i mā, jua'a chcuicha' na' jil'i lcaa ti tya'a mā nu ngusñi mā cha' jil'i ycui' Ndyosi. Ca ta'a ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycui' Ndyosi, nu ndi'i nde Italia re, lo'o lcaa ngu' bi' nti' ngu' chcuicha' ngu' jil'i mā.

25 Cua nti' na' cha' tyi'u ti' mā lcaa tyempo cha' xcui' tso'o ti ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o lcaa na.

Quityi nu nguscua Santiago

¹ Santiago laca na' nu nscua quityi re cha' caa ca su ndi'i cu'ma, ñati j'i' ycu' Ndyosi nu ndyaa ma tyucui ña'a chalyuu. Cña laca na' cuentya j'i' ycu' Ndyosi, la cui' jua'a laca na' cña j'i' Jesucristo nu Xu'na na. Cua nti' na' chcu' na' xlyo ni'i lo'o lcaa ma lo'o tya'a ma.

Nu lo'o ta ycu' Ndyosi sca cha' nu ca'ya tso'o hique scaa na

² Cu'ma tya'a ngusñi na cha' j'i' Cristo, si lye tsa nti' ma xqui'ya cua ña'a ca lo cha' ti' nu ndyacua j'i' ma, ná xñi' tsa culacua ti' ma li'; pana tso'o tsa caca tyiquee ma li',

³ cha' nu lo'o ngualo cha' ti' bi' j'i' ma xqui'ya cha' ngusñi tso'o ma cha' j'i' Jesús, li' taca jlo ti' ma cha' cua nchca la j'i' ma talo ma nde chalyuu.

⁴ Pana cui'ya ma cuentya cha' talo ma tyucui tyempo lo'o ndi'i ma chalyuu, ña'a cuayá' nu tye cha' ti' j'i' ma, cha' caca ma ñati nu tyucui tyiquee, ñati nu ná sca na lyiji j'i' cha' ngusñi ma cha' j'i' Jesús.

⁵ Si ntsu'u quiya' nu lo'o ná jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya nu cua'ni ma, li' tso'o chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi, cha' ta Ni sca cha' nu ca'ya hique ma ñi'ya nu cua'ni ma li'. Tso'o tsa cha' xlya'be nda Ni j'i' lcaa ñati, cuati ná ndu'ni tyaala Ni

j'i'na lo'o nda Ni sca cha' tso'o j'i'na.

⁶ Tsa bi' ti cha', nu lo'o jña ma sca cha' j'i' ycu' Ndyosi, li' nga'a cha' jlya ti' ma cha' nchca j'i' Ni cua'ni Ni jua'a; ná tso'o si tya'achu' ma j'i' cha' bi', ñi'ya si ñacui ma cha' ná nchca j'i' Ni cua'ni Ni jua'a. Ñati nu jua'a ñacui cha' ná nchca j'i' ycu' Ni, laca ngu' bi' ñi'ya laca sca clyoo' nu ndya'a lo tyujo'o; ndyatu clyoo' ndyaa macala su nducuni' cui' j'i' cha' tsa.

⁷ Ná ca tu ti' ngu' bi' j'i' ni sca na, cha' ta ycu' nu Xu'na na j'i' ngu' li',

⁸ cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; ná sca cha' caja j'i' ngu' cha' xcu' na ncha'a ti tyiquee ngu'. Sca ti cha' chcu' ngu' sca tsa, chaca tsa xa' cha' chcu' ngu' bi' li'.

⁹ Tso'o ti caca tyiquee ngu' ti' tya'a ngusñi na cha' j'i' ycu' Ndyosi; xtyucua Ni j'i' ngu' bi', cha' tso'o la tyi' ngu' nde loo la, masi nchcube' tsa ngu' su ndi' ngu' juani ti.

¹⁰ Lo'o jua'a ndu'ni cha' tso'o ti caca tyiquee ngu' culiya' tya'a ngusñi na cha' j'i' Ni, masi tye cha' culiya' ngu'; culiji yu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u j'i' cua ña'a ca ngu' culiya', ñi'ya ndye cha' j'i' sca queé nu tso'o ña'a nu ntsu'u ca ne' quixi'.

¹¹ Lo'o ndyaa cuichaa nde cua, ca tyique' tsa cua li', ndyanaa yaca queé, ndyalú lcaa cucu' queé, ndye cha' tso'o ña'a j'i' li'. La cui' jua'a tye cha' j'i' ngu' culiya'; laja

lo'o ndyu'ni cña ti' ngu' cha' tya caja la cha' tso'o ji'ngu' tye cha' tso'o bi' ji'ngu' li'.

Nu lo'o ndojolaqui nu xña'a ji'na cha' cua'ni na cha' cuxi

12 Tso'o caca tyiquee ñati nu ña'a ti nxñi cha' ji' Jesús, masi tyacua cua ña'a ca cha' ti' ji' ngu'. Tso'o si talo ngu' tyiquee', ña'a cuayá' tye cha' ti' bi' ji' ngu', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji' ngu' bi' li'; bi' laca cha' tso'o nu cua nacuj Ni cha' ta Ni ji' ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji' ycu' Ni.

13 Nu lo'o cojolaqui sca cha' cuxi ji'na ni, ná tso'o si ñacuj na ndi'ya: "Ycu' Ndyosi ndyu'ni cha' nñilo'o cha' cuxi re 'na". Ná ntsu'u cha' cuxi tsiya' ti nu caca ji' cñilo'o ji' ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ná nñilo'o Ni ji' ñati lo'o sca cha' cuxi.

14 Nu lo'o ndojolaqui cha' cuxi ji'na, bi' hora laca nu ná ndaquiyá' na ji' sca cha' ji' ycu' Ni; li' la cui' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji' ycu' ca na, bi' laca nu ndatsaa ji'na cha' tya cua'ni la na cha' cuxi.

15 Tso'o la nti' na cha' cua'ni na cha' cuxi bi', masi caca tlyu la qui'ya ji'na; nu lo'o ngui' na ji' qui'ya bi' ji'na ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu na ji', li' xana na xtyanu na chalyuu tso'o nu cua ngujui ji'na.

16 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji' ycu' Ndyosi, tyaca'a tsa ma' na; ná ta ma' chacuayá' cha' cñilo'o nu xña'a ji' ma'.

17 Lcaa cha' xlya'be nu ndyiji ji'na ni, lcaa cha' nu chañi cha' xcui' cha' tso'o laca bi', ca su ntucua ycu' Ndyosi tsiya' ti, ca bi' ngutu'u lcaa cha' bi', la cui' ycu' Ndyosi nu ngüiñá lcaa xee tlyu nu nga'a nde cua. Sca ti cuayá' ña'a loo ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'na; ná xcutsa'a Ni cha' nu ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, cha' ná ntsu'u cha' tya'achu' Ni ji' scaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ñati.

18 Lcaa cha' nu liñi ca cuentya ji' ycu' Ndyosi, cua ngulu'u Ni cha' bi' ji'na cha' caca na ñati ji' ycu' Ni, cha' jua'a nti' Ni cha' caca; cua nti' Ni cha' caca na loo ji' lcaa ca lo na nu cua ngüiñá ycu' Ni, jua'a nti' Ni.

Cha' tacati nu nga'a cha' cua'ni na cuentya ji' ycu' Ndyosi

19 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji' ycu' Ndyosi, nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a ji' ma', tso'o si cui'ya ma' cuentya ji' cha' nu chcu' na' re. Ntsu'u cña ji' lcaa na cha' yala ti cua'a jyaca na ji' cha' nu chcu' ñati lo'o na; pana tiya' ti xacui' na cha' ji' ngu', jua'a tiya' tsa caca ñasi' na ji' ngu'.

20 Nu lo'o nchca ñasi' na ni, ná taca cua'ni na cha' liñi nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu.

21 Lo'o jua'a nga'a cha' cu-lochu' na lcaa cha' suba', lcaa cha' cuxi nu tya ntsu'u ne' cresiya ji'na; tucua' na cha' ji' ycu' Ndyosi lacua, xñi tso'o na lcaa cha' nu nda Ni

cha' tyanu ne' cresiya ji'na, cha' bi' laca cha' nu taca cua'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na.

22 Tsa bi' ti cha', nga'a cha' taquiya' na lcaa cha' nu nclyu'u Ni ji'na, si'i na cua'a jyaca ti na ji'i cha' bi'; na cñilo'o ti na ji'i ycu' ca na, si xcui' na cua'a jyaca ti na ji'i cha' bi', lo'o ná ndaquiya' na cha' bi'.

23 Cua ña'a ca ñati nu nti' cuna ti cha' nu nda Ni lo'o na, lo'o li' ná ntaja'a cua'ni cha' bi', laca ñati bi' ñi'ya laca ñati nu ña'a cui'ya xi ji'i ycu' ca lo sca cuanaa;

24 yala ntchaa ti ña'a ngu' ji'i ycu' ca ngu' lo cuanaa, pana lo'o cua ndyaa ngu', li' hora ti cjlyaa ti' ngu' ñi'ya ña'a ycu' ca ngu'.

25 Xtyucua ycu' Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati nu chañi cha' cua'a jyaca ji'i cha' tso'o nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na; bi' laca cha' nu xtyucua ji'na cha' taca tyi'i tyiquee na tso'o ti. Si tso'o ti cua'ni na nde chalyuu, si cua'ni na lcaa cña nu nclyu'u ycu' Ndyosi ji'na lcaa tsá lo'o tyi'i na chalyuu, tso'o tsa caca ji'na li'. Si'i na nduna ti na cha' bi', lo'o li' xtyanu na ji'i.

26 Ná tyiquee' ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu nti' cha' tacati tsa ndu'ni ycu' ca ngu'. Pana laja ti ndu'ni ngu' cha' tacati ngu', si ná ndube ti' ngu' ñi'ya nchcui' ngu' lo'o ñati; na ñilo'o ngu' ji'i ycu' ca ngu' cha' tacati ngu' li'.

27 Si tyucui tyiquee na tsiya' ti ndu'ni na cha' tacati

cuentya ji'i Ni, si si'i na tucua cha' ntsu'u tyiquee na, ndi'ya nti' ycu' Ndyosi Sti na cha' cua'ni na li': nga'a cha' xtyucua na ji'i nu sube ti'i, jua'a nga'a cha' xtyucua na ji'i nu cuna'a nu ndyanu ti'i ti, nu lo'o nchcube' tsa ngu' ndi'i ngu' chalyuu; pana ná tso'o tyati yu'u na lo'o cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu.

2

Sca ti cuayá' cua'ni tso'o na lo'o cua ña'a ca ñati nu lijya slo na

1 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu ntucua Ni ca su tso'o tsa ña'a nde cua, ná tso'o si xa' ña'a ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xi scaa ñati; stu'ba ti cua'ni ma lo'o cua ña'a ca ñati, tso'o la.

2 Ná tyiquee' caa tyu lo ñati ca su ndyu'u ti'i ma, masi ngu' culiya' nu ntsu'u cui' oro sne ya' ngu', cuati tso'o tsa ña'a ste' ngu', masi ngu' ti'i nu ngusu tsa ste' ngu'.

3 Ná tso'o si lye tsa cua'ni chi ma loo sca ñati nu nchcu' late' nu tso'o tsa ña'a. Ná tso'o ñacu' ma ji'i nu culiya' bi': "Tyucua xi lo yaca xlya tso'o re, cusu'", si ñacu' ma ji'i sca ngu' ti'i ndi'ya: "Ndacua ti tyu nu'u. Cua'a xi, masi lo yuu ti cua".

4 Ntsu'u qui'ya ji'i ma li', xqui'ya cha' xa' ña'a ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xi scaa ñati, lo'o jua'a cuxi ti ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i nu xa' ñati bi' li'.

5 Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, cui'ya ma cuentya ji'i cha' re: Cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i ñati ti'i cha' taca xñi tso'o ngu' cha' ji'i ycu' Ni; ta Ni chalyuu tso'o ji'i ngu' bi' li', la cui' chalyuu nu nacui Ni cha' caja ji'i ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji'i ycu' Ni. Masi ti'i tsa ñati bi' nde chalyuu, pana culiya' ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

6 Ná tso'o ndyu'ni cu'ma, cha' ti'i ti' ma ña'a ma ji'i ngu' ti'i. Xcuane na' sca cha' ji'i ma lacua: ¿Ha si'i nu culiya' laca nu ti'i ti' ji'i ma? ¿Ha si'i nu culiya' laca nu ndya'alo'o ji'i ma ca slo ngu' tisiya?

7 La cui' ngu' bi' laca nu nchcui' tsa cha' cuxi ji'i ycu' Jesús nu ntsu'u tsa cha' ji'na lo'o.

8 Tso'o tsa si chañi cha' ndaquiya' ma cha' cusu' nu nscua tya clyo la; ndi'ya nchcui' cha' bi': "Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' na ji'i ycu' ca na", nacui quityi.

9 Si xa' ca ña'a ndu'ni ma lo'o xi scaa ñati, cuxi ndu'ni ma li', ntsu'u qui'ya ji'i ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi li'; la cui' jua'a ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'.

10 Ñati nu ndaquiya' lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na, lo'o li' ntsu'u masi sca ti cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' bi', sca ti cuayá' ntsu'u qui'ya ji'i ngu', ñi'ya laca si ná ndaquiya' ngu' tsiya' ti ji'i lcaa cña nu

cua ngulo ycu' Ni ji'na.

11 Ycu' Ndyosi laca nu cua nacui tyucuaa lo cha' ndi'ya: "Ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o clyo'o xa' ñati", nacui Ni; lo'o jua'a: "Ná cujuui ma ji'i tya'a ñati ma", nacui Ni. Si cujuui ma ji'i tya'a ñati ma, ntsu'u qui'ya ji'i ma lacua, masi ná ntsu'u cha' ji'i ma lo'o clyo'o xa' ñati; sca ti cuayá' cua ndya'achu' ma ji'i cha' nu cua nchcui' ycu' Ndyosi lo'o na li'.

12 Cua nda Jesús sca cha' tso'o cha' tyanu ne' cresiya ji'na, cha' xtyucua ji'na cha' taca tyi'i tyiquee na tso'o ti. Nga'a cha' chcui' tso'o na, jua'a ntsu'u cha' cua'ni na cha' tso'o lo'o ndi'i na chalyuu, cha' cua tyalaa ti tsa nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu.

13 Lo'o li' si ná ngua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, ná taca cua'ni tya'na ti' Ni ji'na lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'na; pana ñati nu ngua'ni tya'na ti' ji'i tya'a ñati ni, bi' ñati laca nu tso'o la caca cha' ji'i hora lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati.

Ntsu'u cña tso'o cha' cua'ni na lo'o ngusñi na cha' ji'i ycu' Ni

14 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ná taca ñacui na cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, si ná lo'o ndu'ni na cha' tso'o nu xtyucua ji'i tya'a ñati na. Sca ti ngusñi tso'o na cha' ji'i Jesús, si cua'ni na cha' tso'o jua'a; li' tyaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji'na.

15 Ná tyiquee' ntsu'u ngu' tya'a ndyu'u ti' mā nu lyiji tsa ste' ngu', nu lyiji tsa na cacu ngu', masi qui'yu, masi cuna'a.

16 Si chcu'i mā lo'o ngu' bi' ndi'ya: “Xtyucua Ni ji'i mā”, ñacu'i mā ji'i ngu', “cacu' mā ste' mā cha' caca chcatsu mā, cacu tso'o mā tyaja”, ñacu'i mā ji'i ngu', pana ná nda mā na nu lyiji ji'i ngu' bi' li', ¿ha tso'o nti' mā cha' nchcu'i mā lo'o ngu' jua'a? Ná tso'o chcu'i mā jua'a, cha' cua ngujlyaa ti' mā cha' ji'i ycu'i Ndyosi si chcu'i mā jua'a;

17 ná taca ñacu'i na ji'i ngu' cha' cua ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi, si ná lo'o cua'ni na cha' tso'o nu xtyucua ji'i tya'a ñati na.

18 Ná tyiquee' ñacu'i sca ñati ji'na: “Tso'o tsa ngusñi mā cha' ji'i ycu'i Ndyosi tu'ni. Pana nu na' ni, nti' na' cha' cuayá' tsa cuentya ji'i ycu'i Ndyosi masi cua'ni na' xi cha' tso'o lo'o ñati”, ñacu'i ngu'. Tso'o lacua. Ndi'ya chcu'i na' lo'o ngu' bi' li': “Cacha' mā 'na lacua cha' cua ngusñi mā cha' ji'i ycu'i Ni, masi ndyu'ni mā cha' tso'o lo'o ñati; pana laja lo'o ndyu'ni tso'o na' lo'o ñati, li' ca cuayá' ti' mā cha' chañi cha' ngusñi na' cha' ji'i ycu'i Ni”, ñacu'i na' ji'i ngu' bi'.

19 Jlyaa ti' mā cha' sca ti ycu'i Ndyosi ntsu'u chalyuu. Tso'o tsa, pana cua ña'a ca cui' xña'a jlyaa ti' cha' bi'; lo'o jua'a lye tsa nchcu'a cui' xña'a bi', cha' ntsii cui' ji'i ycu'i Ni.

20 Nga'a cha' ca cuayá' ti' mā, cha' ná chañi cha' ngusñi

na cha' ji'i ycu'i Ndyosi si ná lo'o cua'ni na cha' tso'o cha' xtyucua na ji'i tya'a ñati na.

21 Ndi'ya ngua cha' ngua cuayá' ti' ycu'i Ndyosi cha' ngua tso'o cresiya ji'i Abraham, jyo'o cusu' ji'na: na'a Ni cha' ntaja'a nu cusu' ta ji'i sñi' ycu'i ca, nu Isaac bi', cha' caca yu sca msta.

22 Ntsu'u sca cña nu ngua'ni Abraham lacua. Xqui'ya bi' ngua cuayá' ti' ycu'i Ndyosi cha' cua ngusñi Abraham cha' nu nchcu'i Ni lo'o; jlyaa tsa ti' nu cusu' cha' bi', bi' cha' ntaja'a yu ngua'ni yu cña bi'.

23 Bi' laca cha' nu nscua lo quityi cusu' ndi'ya: “Ngusñi Abraham cha' ji'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' ntucua Ni cha' ji'i Abraham cha' caca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya ji'i”. Tya'a tso'o ycu'i Ndyosi ngua Abraham li', nacui quityi.

24 Jua'a ca cuayá' ti' cu'ma lacua, cha' ntaja'a ycu'i Ndyosi tucua Ni cha' ji'i ñati lo'o ndyu'ni ngu' cha' tso'o, si'i xqui'ya cha' nacui ti' ngu' cha' jlyaa ti' ngu' ji'i Ni.

25 La cui' jua'a ntucua Ni cha' ji'i nu cuna'a calle nu ngua naa Rahab; ntucua Ni cha' nu nchcu'i ma' bi', ñi'ya laca si ngua ma' sca ñati tso'o, xqui'ya cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni ma' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Cua nda ma' su nguti' ngu' nu ndyaa na'a ji'i quichi' tyi ma' cuaana ti; li' ngulu'u ma' chaca tyucui ji'i ngu' su tyaa tso'o ti' ngu' bi', cha' xna ngu' ji'i ngu' xña'a li'.

26 Lo'o jua'a nu na ni, si

ñacuj na cha' cua ngusñi na cha' jil'i ycuil Ndyosi, pana ná ndu'ni na cha' tso'o nu xtyu-cua jil'i tya'a ñati na, li' laca na ñi'ya laca ñati nu ndyaa cre-siya jil'i cha' cua ngujuii ngu'.

3

Cua'a na xi jil'i cha' nu chcuil na

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, ná tso'o si tyuu tsa tya'a ma culu'u ma jil'i tya'a ñati ma; cuayá xti ti na caca na mstru nu culu'u cha' jil'i ycuil Ndyosi jil'i ngu' tya'a na. Cua jlo ti' ma cha' lye tsa ndi'i loo ngu' ña'a ngu' ji'na, bi' cha' yala tsa chcuil ngu' ji'na si xñi na cña cha' culu'u na jil'i ngu' tya'a na.

² Chañi laca cha' ntsu'u quiya' lcaa na ndyu'u tsa tu'ba na lo'o nchcuil na lo'o tya'a ñati na; ná ntsu'u ni sca ñati nu bilya tyu'u tsa tu'ba tsiya' ti, nu lo'o nchcuil ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Si ntsu'u ñati nu nchca jil'i cua'a jil'i cha' nu nchcuil ycuil ca ngu', ñati nu tyucui tyiquee tsiya' ti laca ngu' bi'. Ná tyiquee' taca cua'a ngu' bi' jil'i ña'a tsaca ngu', si jua'a; pana tucui tsa laca cha' cua'a na jil'i ycuil ca na, cha' ná chcuil na cha' cuxi.

³ Ndi'ya ndu'ni na lo'o sca cuayu: nsta na chcuu tyu tu'ba ni', cha' li' taca culo na cña jil'i ni', cha' tsa ni' lo'o na macala su nti' na cha' tsa na.

⁴ Xa' ña'a ndu'ni ngu' lo'o nclya' ngu' sca yaca ni'i: nu ñati nu laca loo jil'i yaca ni'i ni, lo'o cala' ngu' sca ya' piti nu ntucua nde siyu' yaca ni'i bi',

taca jil'i ngu' tsalo'o ngu' jil'i macala su nti' ngu' cha' tsa ngu' lo'o. Masi tonu tsa yaca ni'i bi', masi lye tsa ndyaca cui'i nu ndyalo'o jil'i, taca jil'i ngu' tsalo'o ngu' jil'i macala su nti' ngu' tsa ngu'.

⁵ La cui' jua'a laca lo'o sca cha' nu nchcuil na; masi xca ti cha' laca bi' nti' na, pana quiña'a tsa cha' tlyu nchcuil na ntsu'u quiya'. Tucui tsa laca cha' cua'a na jil'i tu'ba na, cha' ná chcuil na cha' cuxi jua'a. Lo'o jua'a quiña'a tsa cha' cuxi taca cua'ni sca cha' nu chcuil na; ñi'ya laca cha' xti ti quii' nti' cha' chca'a quii' jil'i quixi' tonu, quiña'a tsa su tyaqui quixi' li'.

⁶ Ñi'ya laca sca quii', jua'a laca sca cha' nu chcuil na; xqui'ya bi' taca xana chaca chalyuu nu cuxi tsa ji'na, nu lo'o cua ndyatí nu cha' cuxi bi' ndyaa nde ne' cresiya ji'na. Xana cañi cha' cuxi bi' tyucui ña'a na li'. Xqui'ya sca cha' nu chcuil ti na, ndyaca'a quii' li'; lo'o nu quii' bi' ni, nde ca bilyaa tsiya' ti ndyu'u bi' lijya cañi lcaa su ndi'i na.

⁷ Taca jil'i ñati chalyuu cua'ni masu jil'i lcaa lo na'ni tyaala, masi na'ni nu ndya'a quiya' ti, masi na'ni nu ndyacu cuu, masi na'ni nu sube' ne' ni' lo yuu, masi na'ni nu ntsu'u lo tyujo'o; na cua ndyu'ni masu ñati jil'i lcaa lo na'ni bi'.

⁸ Pana cha' nu nchcuil na ni, ná caja ñi'ya nu cua'ni masu na jil'i, cha' nga'aa chcuil na cha' cuxi lo'o ñati. Cuxi tsa laca tu'ba na, ná

nchca jì'na cua'a na jì' ycuì' ca na. Ñi'ya laca hitya tyaala nu ntsu'u tu'ba cuaña tyaala, jua'a nti' tu'ba na, cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu nchcui' na.

⁹ Tucua lo cha' nchcui' na, cha' ndyu'ni tlyu na jì' ycuì' nu Xu'na na, la cui' Ndyosi Sti na; lo'o jua'a nsta na qui'ya jì' tya'a ñati na, masi ngüiñá ycuì' Ndyosi jì' lcaa ñati chalyuu na cha' laca na ñi'ya ña'a ycuì' Ni.

¹⁰ La cui' tyuu tu'ba na ndyu'u lcaa cha' nu nchcui' na, masi cha' tso'o nu nchcui' na lo'o ycuì' Ndyosi, masi cha' cuxi nu nchcui' na lo'o tya'a ñati na. Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jì' Cristo, ná tso'o cha' ndyaca jua'a.

¹¹ Si'i sca ti tyuu pilyu ntyucua hitya tso'o stu'ba ti lo'o ntyucua hitya cñi'.

¹² Jua'a lo'o yaca si'yu ni; ná taca tyu'u ntsati jì' yaca quixuu, ni ná taca tyu'u quixuu jì' yaca ja'ba, cha' ná ca quixa' cha'. Ná caja hitya nu tso'o co'o na ca su ntyucua hitya cñi'.

Nu lo'o chañi cha' tso'o tsa nchca cuayá ti' na scaa cha'

¹³ Nu lo'o nti' ma cha' tso'o tsa nchca jì' ma nchcui' ma, cha' tso'o tsa nduna ma scaa cha' nu nda ñati lo'o ma, li' xcuì' cha' tso'o ti cua'ni ma laja lo'o ndi' ma chalyuu, cha' taca cui'ya xa' la ñati cuentya jì' ma cha' ñati tso'o laca ma. Ná quiña'a cha' tyu'u tyiquee ma ña'a ma jì' ngu', pana tso'o ti chcui' ma lo'o ngu'.

¹⁴ Ná taca ña'a ngu' cha' ñati tso'o laca ma si liye' ti' ma, si chiya'a tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jì' ñati, si xcuì' cña jì' ycuì' ca ma ntsu'u tyiquee ma; na ñilo'o ma jì' tya'a ma si jua'a ndu'ni ma, hasta ndacu' ma cha' liñi nu cua nda ycuì' Ndyosi liya cha-lyuu.

¹⁵ Si'i nde su ntucua ycuì' Ndyosi ndyu'u cha' cuxi nu nchcui' ma, sca cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu laca bi'; sca cha' nu cua nda ycuì' nu xña'a laca cha' nu nchcui' ma bi'.

¹⁶ Si liye' ti' na jì' tya'a na, si xcuì' cña jì' ycuì' ca na ntsu'u tyiquee na, ná caca stu'ba cha' jì' na lo'o tya'a na li'; lcaa lo cha' cuxi caca cua'ni na li'.

¹⁷ Pana lcaa cha' nu nda ycuì' Ndyosi cha' chcui' na lo'o ñati, xcuì' cha' tso'o laca bi'; ná nguxa' cha' tso'o bi' lo'o cha' cuxi, ná ntsu'u cha' xu'u tya'a na lo'o tya'a ñati na. Cha' tso'o ti laca nu nda Ni cha' chcui' na lo'o ñati, cha' xcuì' na tso'o ti cua'ni na lo'o ñati li'. Lo'o jua'a ndu'ni cha' bi', cha' cua'ni tya'na ti' na jì' ñati, ña'a cuayá nu cua'ni na cha' tso'o cha' xtyucua na jì' ngu'; ndu'ni cha' sca ti cha' liñi chcui' na lo'o ñati, si'i cha' cuiñi chcui' na lo'o ngu'.

¹⁸ Tso'o tsa ndyu'ni ñati nu ná nlyana cha' cusuu lo'o tya'a ñati, ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee nchcui' lo'o tya'a ñati. Tiya' la li' tyu'u tucua quiña'a la cha' tso'o nu cua nti' ycuì' Ndyosi cha' caca nde chalyuu, xqui'ya cha' nlyacua tso'o ti' ngu' bi'.

4

*Ná cua'ni tya'a na lo'o ñati
cuxi nu ntsu'u chalyuu*

¹ ¿Ni cha' laca lye tsa nxuu tya'a ma? ¿Ni cha' laca lya' tsa ti' ma ji'i tya'a ñati ma? ¿Ha si'i na ndacui tsa ti' ma ji'i scaa na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ma? Ná nchca ji'i ma cha' ti' ti tyi'i tyiquee ma lo'o tya'a ma xqui'ya lcaa lo cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma ji'i.

² Si ntsu'u sca cha' nu tiji' tsa ti' ma ji'i, lo'o ná ntsu'u chacuayá' cha' caja cha' bi' ji'i ma, li' nti' ma cjuui ma ji'i ñati, cha' jua'a taca caja cha' bi' ji'i ma, nti' ma. La cui' jua'a si ndacui tsa ti' ma ji'i sca na nu ná nchca caja ji'i ma, li' nchcui' ma cha' ti' ji'i nu ca ji'i na bi', nxuu tya'a ma lo'o ngu' bi' li'. Pana ná ndyiji na nu nti' ma caja ji'i ma, xqui'ya cha' ná ndijña ma cha' bi' ji'i ycu'i Ndyosi su clyo;

³ masi ndijña ma sca cha' ji'i ycu'i Ndyosi, pana cuxi tsa tyiquee ma, bi' cha' ná ndyiji cha' bi' ji'i ma li'. Tsa nde ti cha' ntsu'u tyiquee ma: cua nti' ma cha' caja ji'i ma cua ña'a ca cha' nu tyaala' tyiquee ycu'i ca ma, pana ná tso'o cha' ndyu'ni ma jua'a;

⁴ cua ngxu'tyanu ma ji'i ycu'i Ndyosi, cua ntsu'u cha' ji'i ma lo'o sca cha' nu cuxi tsa, si jua'a ndyu'ni ma. ¿Ha ná nchca cuayá' ti' ma cha' tya'a cusuu ycu'i Ndyosi laca na, si xcui' cha' ji'i ycu'i ca ti' na ntsu'u tyiquee na? Na nxuu tya'a na lo'o ycu'i

Ndyosi, si cua'ni tya'a na lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu.

⁵ Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a si'i cha' laja ti nda Ni: “Nu Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; pana yala tsa caca chii ti' Ni ji'na, si lo'o ntsu'u sca cha' cuxi loo”. Jua'a nacui quityi.

⁶ Tlyu la tsiya' ti cha' tso'o nu ndu'ni ycu'i Ndyosi lo'o na, cha' xtyucua Ni ji'na. Ndi'ya nscua chaca cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi: “Ná sca na ta ycu'i Ni ji'i ñati nu xcui' tyijiloo ji'i tya'a ñati ngu', nti' ngu'; pana quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni Ni lo'o ñati nu tso'o ti ndi'i chalyuu, nu ná ndyu'ni tyucuaa ti' lo'o xa' ñati”, nacui quityi bi'.

⁷ Taquiya' ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi lacua. Xuu tya'a ma lo'o nu xña'a, lo'o li' xna nu cuxi bi', tyu'u clya bi' su ndi'i ma li'.

⁸ Tso'o tsa xñi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o li' tucua Ni cha' ji'i ma. Si ntsu'u tsa qui'ya ji'i ma, nga'a cha' xtyanu ma lcaa cha' cuxi nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o; jua'a cua'ni tye ma ji'i lcaa cha' cuiñi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma.

⁹ Ntsu'u cha' ca xñi' ti' ma xqui'ya nu quiña'a tsa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, bi' cha' ndu'ni cha' xi'ya ma, ndu'ni cha' cunaa ma xqui'ya cha' cuxi bi'. Xi'ya ca ma juani, masi nxyi' tsa ma nquicha'; ca xñi' tsa ti'

mā juani, masi chaa tsa ti' mā nquicha'.

¹⁰ Cua'ni mā cha' ca tyuju'u ti' mā nde loo ycu'i' Ndyosi ji' qui'ya nu ntsu'u ji' mā, lo'o li' ta Ni sca se'i' tso'o la su tyi'i' mā ca su ntucua ycu'i' Ni.

Ná chcu'i' na cha' ti' ji' ingu' tya'a na

¹¹ Cu'mā tya'a ngusñi mā cha' ji' Cristo, ná chcu'i' mā ji' ngu' tya'a mā. Si chcu'i' cuxi na ji' ngu' tya'a na ni, si sta na qui'ya ji' ngu' bi', laca cha' nchcu'i' cuxi na ji' lcaa cha' nu nda ycu'i' Ndyosi Sti na lo'o ñati' tya clyo la; na ndacu' na ji' cha' bi'. Jua'a ndyu'u cha' si chcu'i' na cha' ti' ji' ngu' tya'a na. Si ná ndaquiya' na ji' lcaa cha' nu cua nda ycu'i' Ndyosi lo'o na, si chcu'i' cuxi na ji' cha' bi', na ndacu' na ji' cha' nu cua nda Ni lo'o na; jua'a ndyu'u cha' li'.

¹² Lo'o ycu'i' Ndyosi ni, sca ti ycu'i' Ni laca nu cua nda cha' bi' lo'o ñati' tya clyo; sca ti ycu'i' Ni cua'ni cuayá' Ni ji' lcaa ñati' cuentya ji' cha' bi' nde loo la; sca ti ycu'i' Ni taca ji' Ni cua'ni lyaá Ni ji' ñati, nu lo'o cuityi' Ni qui'ya nu ntsu'u ji' ngu'; jua'a ycu'i' Ndyosi laca nu taca cua'ni tye Ni ji' ñati' tsiya' ti, nu lo'o nti' ti Ni. Ná stu'ba laca mā lo'o ycu'i' Ndyosi, bi' cha' ná ntsu'u chacuayá' ji' mā cha' cua'ni cuayá' mā ji' tya'a ñati' mā.

Ná chcu'i' na quiña'a tsa cha' tonu lo'o tya'a ñati' na

¹³ Nga'a cha' chcu'i' na' sca cha' lo'o cu'mā, cha' ntsu'u cu'mā nu nchcu'i' mā ndi'ya: “La quee, ca bcha la tsa ya ca quichi' tyijyu' bi'”, nacui' mā. “Ca bi' tyanu ya tyucui' sca yija, cha' quiña'a tsa ngana cua'ni ya ca bi'”, nacui' mā.

¹⁴ Pana ná sca cha' jlo ti' mā tsiya' ti ñi'ya ña'a chalyuu nu caja ji' mā quee bcha la. Chalyuu su ndi' na juani, ñi'ya laca sca cuichi coo, jua'a laca bi'; tsiya' ca ndyu'u tu-cua cuichi coo, lo'o jua'a yala ti ncliji yu'u bi'.

¹⁵ Tso'o la si ndi'ya ti cha' ta mā lo'o ñati: “Nde ti tyi'ya”, ñacu'i' mā, “nde cña cua'ni ya; masi cña bi' cua'ni ya, sca ti si ta ycu'i' Ndyosi chacuayá' cua'ni ya jua'a”, ñacu'i' mā.

¹⁶ Pana si' jua'a nchcu'i' mā juani, cha' tyixi tsa ndyu'ni mā lo'o tya'a ñati' mā; lye tsa nchcu'i' tyucuaa ti' mā lo'o ngu' tya'a mā. Lcaa quiya' lo'o nchcu'i' mā jua'a, cha' cuxi laca bi'.

¹⁷ Lo'o li' ntsu'u qui'ya ji' mā, cha' ná ntaja'a mā cua'ni mā sca cña tso'o nu ngulo ycu'i' Ni ji' mā cha' cua'ni mā.

5

Sca cha' nu nchcu'i' yu lo'o ngu' culiya'

¹ Juani ni, cua'a jyaca mā xi 'na laja lo'o ta na' sca cha' lo'o cu'mā, nu laca mā ngu' culiya'. Tso'o la si xi'ya mā juani, cunaa mā li' xqui'ya cha' ti' nu cua lija' cha' ty-acua ji' mā,

² cha' cua nguliji yu'u cha' culiya' ji' mā jua'a ti. Cua

ngunu'u lyiji lcaa late' tso'o jil'i mā, cha' cua ndyacu cuixu' jil'i.

³ Lo'o jua'a cua ntyucua cuayaa' chu' lcaa chcuā oro jil'i mā, lcaa chcuā plata jil'i mā. Nu lo'o ña'a ngu' ñi'ya ndyaca jil'i yu'ba bi' jil'i mā, li' ca cuayá' ti' ngu' cha' ñi'ya lo'o ngunu'u chcuā oro chcuā plata nu ntsu'u jil'i mā, jua'a cua ndye cha' jil'i lcaa mā; ñi'ya laca si ndyaquī lyiji mā lo quii', cua ndye cha' jil'i mā li'. Quiña'a tsa cha' tso'o cua nguxco'o mā nquicha', cha' cua'nijo'o jil'i mā nde chalyuu, pana cua ngulala ti tye lcaa cha' nde lo yuu chalyuu.

⁴ Lo'o jua'a ná nda mā xcaya' msu nu ndyaa ne' xña jil'i mā, bi' cha' juani cua'a jyaca mā xi jil'i cha' nu nxlyú msu bi' hichu' mā; ca su ntucua ycuī Ndyosi nu laca Xu'na lcaa chalyuu, ca bi' ndañi nchcui' nu ngu' nu ngua'ni clacua jil'i mā.

⁵ Xcui' tso'o tsa laca su ndi'i mā chalyuu; pana bata chcu' laca cu'mā, cha' xcui' nclyana mā lcaa ña'a cha' tso'o nu caca tyaala' tyiquee mā. Lo'o nu juani cua ngulala ti tyalaa tsā cha' cajaa mā, cha' li' cua'ni cuayá' ycuī Ni jil'i mā.

⁶ Laja lo'o tya ndi'i mā nde chalyuu nsta mā qui'ya jil'i ngu' ti' i nu ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni bi'; ndyujui mā jil'i ngu' bi', masi ná nchca jil'i ngu' bi' cua'ni lyaá ngu' jil'i ycuī ca ngu'.

Talo na tyiquee' cha' xacui' ycuī' Ni sca cha' ji'na nu

ngüijña na jil'i

⁷ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, talo mā tyiquee' cha' ntajatya mā jil'i ycuī' nu Xu'na na, ni jacua' cāā Ni chaca quiya' nde chalyuu. Ñati nu cua ndyataa xtya jil'i ni, ndalo tsa tyiquee ngu' ntajatya ngu' ni jacua' tyu'u si'yu nu ndulo tsa cha' caja jil'i ngu'; ndu ti' ngu' bi' cha' ca'ya tyo, masi tyo nu ca'ya yala la, masi tyo nu ca'ya tiya' la.

⁸ Lo'o jua'a cu'mā ni, nga'a cha' talo mā tyiquee'; cua'ni nguula ti' tyiquee mā, cha' ná tya'achu' mā jil'i ycuī Ndyosi, cha' cua ngulala ti cāā ycuī' nu Xu'na na chaca quiya' nde chalyuu.

⁹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i ycuī' Ni, ná chcuī' mā cha' ti' i jil'i ngu' tya'a mā, cha' ná sta Ni qui'ya jil'i mā li'. Cua ngulala ti tyalaa ycuī' nu Bese nu laca loo ca su ndi'i na.

¹⁰ Cu'mā ngu' tya'a na, tyi'u ti' mā ñi'ya ngua jil'i jyo'o cusu' jil'i mā nu ngua tu'ba jil'i ycuī' Ndyosi cua sa'ni la; tyiquee' tsa ndalo ñati bi', masi lye tsa nchcube' ycuī' ngu'.

¹¹ Nacuī na cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee jyo'o bi', cha' cua ndalo tsa tyiquee ngu' lo'o nguxcube' ñati jil'i ngu' tyempo bi'. Cua ndyuna mā ñi'ya ngua cha' tyiquee' tsa ndalo jyo'o Job, nu lo'o quiña'a tsa cha' cuxi ngua jil'i yu. Lo'o li' su cua ndye cha', xa' ndya Ni lcaa cha' tso'o jil'i yu chaca quiya'. La cui' jua'a, xcui' na tya'na ti' Ni ji'na,

xcui' tso'o ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

12 Nde laca sca cña nu ná nga'a cha' cua'ni na tsiya' ti, cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi: Ná cua'ni ma jura laja ti lo'o xtañi ycu' Ni lo'o cua quiñi ti sca cha' ji'i ma lo'o xa' ñati; ná ñacu' ma: "Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua", ni ná ñacu' ma: "Chacuayá' ji'i ndyosi nde lo yuu". Ná culotu ma ni sca xtañi Ni tsiya' ti, cha' caja ñi'ya nu tyanu tachaa cha' ji'i ma lo'o ñati. Tsa bi' ti cha' ñacu' ma ji'i ñati: "Cua'ni na'", ñacu' ma, si taca cua'ni ma ji'i; lo'o jua'a "Ná cua'ni na'", ñacu' ma, si ná nchca cua'ni ma ji'i. Ná caja ñi'ya sta Ni qui'ya ji'i ma li'.

13 Nu lo'o lye tsa nchcube' scaa ma, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesús, tso'o si chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi la cui' hora bi'. Lo'o jua'a si ntsu'u scaa ma nu chaa tsa ti' ma, tso'o tsa si cula tu'ba ma sca jii ji'i ycu' Ndyosi li'.

14 Lo'o ntsiya sca ngu' tya'a ma nu quicha, li' tso'o cuane ma ji'i ngu' cusu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycu' Ni, cha' caa ngu' cua'ni ngu' jo'o ji'i nu quicha bi'. Lo'o li' jña ngu' bi' cha' clyu ti' ji'i ycu' Ndyosi, cha' cua'ni Ni cha' tyaca tso'o nu quicha bi'; cuati salú ngu' setye nu ntsu'u taná lo hichu' yu quicha bi' chacuayá' ji'i ycu' nu Xu'na na.

15 Tyaca tso'o nu ñati quicha bi' li', xqui'ya cha' jlya ti' ma cha' nu cua nchcu'

ma lo'o ycu' Ndyosi; tya ta Ni chalyuu ji'i nu quicha bi' chaca quiya', lo'o jua'a cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i yu ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i yu.

16 Bi' cha' lacua, ñii ma ji'i ngu' tya'a ma si ntsu'u qui'ya ji'i ma, cuati jña ma cha' clyu ti' ji'i ngu' tya'a ma lo'o ycu' Ndyosi, cha' ca tso'o tyucui ña'a ma chaca quiya'. Quiña'a tsa cña caca ji'i sca ñati nu lubii cresiya ji'i cuentya ji'i ycu' Ndyosi, nu lo'o jña yu sca cha' ji'i Ni.

17 Ñati chalyuu ti ngua jyo'o Elías; ñi'ya laca na ñati chalyuu, la cui' jua'a ngua yu ñati. Pana ngua sca quiya' nu tya'na tsa nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi cha' ná ca'ya tyo chalyuu bi'; lo'o li' chu' sna yija cla'be ná ngua'ya tyo tsiya' ti.

18 Ña'a cuayá' nu nchcu' yu lo'o Ni chaca quiya', li' xa' ngua'ya tyo tso'o ti; lo'o li' ngua tso'o lcaa na cuiñi ji'i ngu'.

19 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu lo'o ntsu'u sca ngu' tya'a ma nu cua tya'achu' ti ji'i cha' tso'o ji'i Jesús bi', tso'o tsa caca cha' si caca ji'i scaa ma chcu' tso'o ma lo'o yu, cha' xñi yu cha' ji'i ycu' Ndyosi chaca quiya'.

20 Si ntsu'u cu'ma nu caca ji'i ma cua'a ma ji'i tya'a ñati ma cha' ná cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' culu'u ma cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi' chaca quiya', tso'o tsa cña cua'ni ma li'; taca cua'ni lyaá ma ji'i ngu' bi' li', cha' ná chcuna' chalyuu ji'i ngu'. Lo'o jua'a

caja ñi'ya nu cui'ya ycu'
Ndyosi cha' clyu ti' ji'i ngu'
ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i
ngu'bi'.

Quityi nu nguscua San Pedro ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i tyijyu'

1 Pedro laca na' nu nscua na' quityi re cha' caa slo lcaa cu'ma nu ngusni ma cha' ji'i Jesús, cu'ma ngu' nu ndi'i tyijyu'. Ntsu'u cu'ma nu ndyalaa ma nde loyuu su cuentya Ponto; xi xa' la tya'a cu'ma ndyalaa ma nde loyuu su cuentya Galacia, jua'a loyuu su cuentya Capadocia, jua'a loyuu su cuentya Asia, jua'a loyuu su cuentya Bitinia cua lye tsa ngañi ma. Cña nu nda ycu'i Jesucristo 'na, bi' laca cha' tsa'a na' chcu'i na' cha' ji'i Ni lo'o xa' la ñati.

2 Tya clyo la cua jlo ti' ycu'i Ndyosi Sti na lcaa ña'a cha' nu caca nde loo la, bi' cha' ngusubi ycu'i Ni ji'i ma. Lo'o juani ndyu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi cña cha' tyanu lubii cresiya ji'i ma, cha' taquiya' ma ji'i ycu'i Jesucristo; na cua ngujuui yu lo crusi xqui'ya cu'ma, ndyalú tañi yu cha' caja ñi'ya caca lubii cresiya ji'i ma. Lo'o juani nti' na' cha' ña'a ti tya cua'ni ycu'i Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, cha' jua'a ti ti tyi'i tyiquee ma lcaa hora.

Ndu ti' na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na

3 Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi, la cui' bi' laca nu ndu'ni tlyu Jesucristo nu Xu'na na ji'i, la cui' Sti Jesucristo nu Xu'na na laca bi'. Tya'na tsa ti' ycu'i Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' ngua'ni cucui Ni cresiya ji'na; ntsu'u chalyuu cucui ji'na juani, xqui'ya cha' ndyu'ú ycu'i Jesucristo chaca quiya' nu lo'o ngujuui yu. Lo'o nu juani cua ndu ti' na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na,

4 xqui'ya cha' cua ngua'ni lyaá Jesús ji'na. Ná ntsu'u ni sca cha', ni sca ñati nu taca cua'ni ñu'u ji'i cha' nu cua ngujuui ji'na; ni sca na tsiya' ti, ná ca cua'ni tye na bi' ji'i cha' tso'o nu tyacua ji'na ca slo ycu'i Ndyosi lo'o cua tye ti cha', ná ntsu'u na nu taca cua'ni cuxi ji'i cha' bi'.

5 Cua ngusni ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' ndu Ni cua ji'i ma juani cha' ña'asii Ni ji'i ma. Ná ntsu'u ni sca na nu nguula la juersa ji'i, nu taca ji'i tyijiloo ji'i ycu'i Ndyosi; cua'a Ni ji'i ma ji'i nu cuxi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ma lo'o tye chalyuu re, cha' cua ndyaa Ni ngua'ni cho'o Ni su tyi'i ma ca slo ycu'i Ndyosi.

6 Bi' cha' caca chaa ti' ma juani, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma, masi ntsu'u quiya' xñi'i ti' ma xqui'ya lcaa lo cha' ti'í nu ndyacua ji'i ma; pana xti ti tyempo nu ca xñi'i ti' ma.

7 Ndyacua cha' ti'í ji'i ma jua'a, cha' taca cua'ni cuayá' Ni ji'i ma, si chañi cha' ngusni ma cha' ji'i ycu'i Ni. Jlo ti' ma

cha' quiña'a tsa nga'a chcuá oro; pana hora ti ndu'ni cuayá' ngu' jil'i oro bi' lo'o quii' cha' tyalá bi', cha' ña'a ngu' si chañi cha' xcui' oro laca bi'. Nde loo la quiñu'u chcuá oro, tye cha' jil'i, masi quiña'a tsa cña ngua'ni ngu' cha' tyubii oro bi' tya clyo; pana nu cha' jil'i Jesús nu cua ngusñi mā ni, ndulo tsa cha' bi' cuentya jil'i ycu' Ndyosi. Masi quiña'a tsa chcuá oro caja jil'na, ná stu'ba tsiya' ti cha' jil'i bi' lo'o ycu' Jesús. Lo'o ndye ndalo mā jil'i lcaa cha' ti'i nu ndyacia jil'i mā xqui'ya cha' ngusñi mā cha' jil'i Ni, li' tso'o tsa cha' nu caja jil'i mā lo'o tyu'u tucua ycu' Jesucristo caā chaca quiya'; ta Ni sca su tso'o cha' tyil'i mā slo ycu' Ni laja xee nu ndubi tsa ca su ntucua ycu' Ni.

⁸ Ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā jil'i Jesús, masi bilya ña'a mā jil'i Ni; hasta juani tya ly-iji ña'a mā jil'i, pana jlya ti' mā cha' lu'ú Ni. Chañi cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā juani xqui'ya Jesús, ni ná tye chca cha' chcu' mā lcaa cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee mā cuentya jil'i ycu' Jesús lo'o xa' ñati.

⁹ Cua ngusñi mā cha' jil'i Ni, bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' chañi laca cha' cua'ni lyaá Ni jil'i mā lo'o cua ndye chalyuu.

¹⁰ Nu jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi sa'ni la ni, nchcu' tsa jyo'o cusu' bi' jil'i cha' tso'o nu cua'ni ycu' Ndyosi nde loo la, cha' cua'ni lyaá Ni jil'i ñati tya'a ndi'i

na chalyuu; xcui' cuentya jil'i ycu' Ndyosi nchcu' ngu' cha' bi', pana ná ngua cuayá' tso'o ti' ycu' ca ngu' bi' ñi'ya nu cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca nde loo la, ni jacua' cua'ni Ni cha' bi'.

¹¹ Xtyi'i ycu' Cristo ngulu'u lcaa cha' jil'i ngu' bi', ñi'ya nu caca jil'i ycu' Cristo nde loo la, ñi'ya nu chcube' yu nde loyuu chalyuu, ñi'ya nu tlyu tsa cha' tso'o nu caca jil'i yu lo'o tyaa yu ca slo ycu' Ndyosi chaca quiya'. Lo'o li' ngulana tsa nu ngu' jyo'o bi', cha' quije cha' jil'i ngu' tilaca caca nu Cristo bi', ni tsā tyu'u tucua yu nde chalyuu.

¹² Pana ná nquiye cha' bi' jil'i ngu' bi' li'; sca ti cha' nchcu' ycu' Ni lo'o ngu' bi', cha' si'i ycu' ngu' bi' laca nu ca cuayá' tso'o ti' ñi'ya caca cha' bi' tyempo nde loo la. Pana cu'mā ni, nu lijya chalyuu nde loo la jil'i ngu' jyo'o bi', nchca cuayá' ti' mā juani, xqui'ya cha' cua ndyuna mā lcaa cha' tlyu nu ngua'ni Jesucristo. Cua ndacha' liñi ya cha' bi' jil'i mā; chacuayá' jil'i Xtyi'i ycu' Ndyosi ngulu'u ya cha' bi' jil'i mā, cha' cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni lijya lo ya nde chalyuu. Lo'o jua'a lcaa xca jil'i ycu' Ni nu ndi'i slo Ni, lcaa ngu' bi' nti' tsa ngu' ca cuayá' ti' ngu' lcaa cha' nu ngua jil'i Cristo lo'o ñaa yu nde chalyuu.

Nti' ycu' Ndyosi cha' caca lubii cresiya jil'na lcaa tsā lo'o tya ndi'i na chalyuu

13 Bi' cha' culacua xi ti' mā, tii ti' mā tyi'lj mā chalyuu, cha' lcaa tsā jatya mā jil'i cha' tso'o nu cua tlyu xi, nu cua'ni Ni lo'o mā lo'o cua'ni lyaá lyiji Ni jil'i mā; jua'ā caca nu lo'o tyu'u tucua Jesucristo chaca quiya'.

14 Taquiya' tso'o mā jil'i cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi cha' caca mā sñi' Ni nu tso'o tsa ndu'ni; nga'aa cua'ni mā cua ña'ā ca cha' cuxi nu ndiya ti' mā ñi'ya nu ngua'ni mā tya sa'ni la, nu lo'o bilya ca cuayá' ti' mā cha' tso'o jil'i ycu'i' Ndyosi.

15 Xcui' na lubii tsiya' ti laca ycu'i' Ndyosi, xcui' liñi tsa cha' nu ndu'ni Ni, lo'o jua'ā laca Ni nu Xu'na na juani. Bi' cha' nti' Ni cha' xcui' lubii tsa caca cresiya jil'i mā, xcui' cha' liñi cua'ni mā.

16 Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil'i ycu'i' Ndyosi: “Cua'ni mā cha' caca lubii cresiya jil'i mā lcaa hora, cha' xcui' lubii tsa laca na' tsiya' ti”, nacui' ycu'i' Ndyosi.

17 Xcui' liñi ti ndu'ni cuayá' Ni jil'i ñati, ñi'ya laca cha' tso'o nu ngua'ni scaa ngu', ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni scaa ngu' laja lo'o ndil'i ngu' chalyuu. Bi' cha' ntsu'u cha' cutsij mā xi lo'o chcui' mā lo'o ycu'i' Ndyosi ndi'ya: “Sti ya”, ñacu'j mā jil'i Ni. Ntsu'u cha' taquiya' mā jil'i ycu'i' Ndyosi Sti na lcaa tsā lo'o tyi'lj mā chalyuu, cha' xcui' cha' tso'o cua'ni mā cuentya jil'i Ni.

18 Cua ngua'ni lyaá Ni jil'i mā jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i mā, bi' cha' nga'aa

ntsu'u cha' cube ti' mā jil'i lcaa cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' ji'na cha' cua'ni na. Nda jyo'o cusu' bi' cha' bi' lo'o na, masi jlo ti' ngu' bi' cha' ná caja ñi'ya nu clyaá na jil'i qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o cha' bi'. Pana cua nda ycu'i' Ndyosi caya' cha' tyu'ú na su lubii juani; si'i cñi plata laca cha' bi', ni si'i cñi oro laca nu nda Ni, cha' si cñi laca bi' ni, quiñu'u bi' masi chalyuu juani ti.

19 Nu lo'o ngujuii Cristo lo crusi lo'o ndyalú tañi ycu'i', li' nda Ni caya' loo qui'ya nu ntsu'u ji'na, cha' ngua Cristo ñi'ya nti' sca msta' lu'ú nu xcui' na tso'o, nu xcui' na lubii; lo'o nu tañi ycu'i' Cristo bi' ni, bi' laca caya' nu ngua'ni lyaá ji'na.

20 Tya clyo lo'o bilya cuiñá Ni chalyuu, cua jlo ti' ycu'i' Ndyosi cha' ntsu'u cha' cua'ni Cristo cña tonu bi'; pana ngujuatya ycu'i' Ni ni jacua' nu tyalaa tyempo bi'. Li' ñaa Cristo, ngua'ni yu cña bi' cuentya ji'na, cha' tyacua cha' tso'o bi' ji'na.

21 Xqui'ya Cristo, bi' cha' jlyu ti' mā jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' cua ngua'ni ycu'i' Ni cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu. Lo'o li' nda ycu'i' Ndyosi sca su tso'o su tyi'lj Cristo, ca su tlyu su ntucua ycu'i' Ni. Ngua'ni Cristo cña tonu bi', cha' taca xñi mā cha' jil'i ycu'i' Ndyosi, lo'o li' taca tyu' ti' mā cha' caca lcaa ña'ā cha' nu nacui' Ni cha' caca.

22 Xqui'ya cha' nxyucua

Xtyi'i ycuí' Ndyosi jí'í mā, na
cua ndaquíya' mā jí'í cha' líñi
nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na,
bi' cha' ngua lubii cresiya jí'í
mā; juani taca caca tso'o ty-
iquee mā ña'a mā jí'í tya'a
ñati mā. Pana tyucuí tyiquee
mā ntsu'u cha' caca tso'o ty-
iquee mā ña'a mā jí'í tya'a
ñati mā, si'i ñi'ya ndu'ni ngu'
nu ntsu'u tucua cha' tyiquee
ngu' cua'ni cu'mā.

²³ Laca mā ñi'ya si cua
ngula mā chaca quiya', pana
si'i ñi'ya nu ngula ti mā jí'í
xtya'a mā; cua ngua cucuí
cresiya jí'í mā xqui'ya cha'
nduna mā cha' nu nchcui'
ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca, ycuí'
Ndyosi nu ná nscua cha'
cajaa Ni tsiya' ti.

²⁴ Ndi'ya nscua cha' lo
quityi jí'í ycuí' Ndyosi:

Ñi'ya laca quixi', jua'a laca
ñati chalyuu.

Lcaa na nu tso'o ña'a nu
ntsu'u jí'í ñati laca ñi'ya
nti' sca queé nu ndyu'ú
ne' quixi' ti;

ndyanaa quixi' bi', li' ndye
queé bi', ngütyi tsiya'
ti.

Lo'o jua'a laca lo'o ñati lo'o
lcaa cha' tso'o nu
ntsu'u jí'í ngu' nde
chalyuu,

tye cha' tso'o bi' jí'í ngu'
stu'ba ti lo'o ycuí' ngu'.

²⁵ Pana scaa cha' nu nchcui'
ycuí' Ndyosi ni, tyanu
cha' bi';

ná quiñu'u cha' bi' tsiya' ti.
Jua'a nacuí quityi bi'. Lo'o
jua'a nu cha' tso'o jí'í ycuí'
Ndyosi nu ngulu'u ya jí'í mā,

la cui' cha' bi' laca nu ná
quiñu'u tsiya' ti.

2

¹ Lo'o cu'mā ni, nga'a cha'
xtyanu mā jí'í lcaa cha' cuxi
nu ntsu'u tyiquee mā ña'a
mā jí'í tya'a ñati mā: nga'aa
cñilo'o mā jí'í tya'a mā, nga'aa
si'i tucua cha' tyu'u tyiquee
mā, nga'aa tyacuí ti' mā jí'í
sca na nu ntsu'u jí'í tya'a ñati
mā, nga'aa hcuí' mā cuentyu
jí'í tya'a ñati mā.

² Ñi'ya laca sca cubi' cuañi'
nu ngula ca ti, jua'a laca
cu'mā cuentya jí'í ycuí'
Ndyosi, cha' tsubi' ti ngusñi
mā cha' jí'í ycuí' Ni. Lu'ba ti
ntyí' cubi' cuañi' cha' ntyute'
tsa; si ná cati' lu'ba ti, ná
caluu cubi' tsiya' ti. Lo'o jua'a
cu'mā ni, tso'o la si cua'ni cña
ti' mā cha' ca tsa'a la mā cha'
jí'í ycuí' Ndyosi, cha' ñi'ya
nti' styí', jua'a laca cha' jí'í
ycuí' Ndyosi cuentya jí'í mā.
Cua'ni bi' cha' caca nguula
la ti' tyiquee mā cuentya jí'í
ycuí' Ndyosi, cha' taca clyaá
mā jí'í cha' cuxi.

³ Cua ndyo'o cuayá' mā xi
styí' bi', bi' cha' ngua cuayá'
ti' mā cha' tso'o tsa ntsu'u
tyiquee nu Xu'na na ña'a Ni
jí'na.

*Laca Cristo ñi'ya nti' sca
quee nu ntucua quiya' ni'í*

⁴ Ycuí' Cristo nu Xu'na na
ni, ñi'ya nti' sca quee nu ntu-
cua quiya' ni'í, jua'a laca yu,
masi na lu'ú ycuí'. Nacuí ñati
chalyuu nu nti' cuiñá ni'í cha'
ná tso'o quee bi'; ná ca cua'ni
ngu' cña tso'o lo'o bi', nacuí
ngu'. Pana la cui' Jesús laca

nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jilí cha' caca cña jilí Ni, cha' tyucua yu ca su ntucua quiya' cha', lcaa cha' nu ntsu'u jilí ycuí' Ndyosi.

Bi' cha' nga'a cha' tyatí tso'o tyiquee ma cha' jilí Cristo bi',

⁵ cha' lo'o cu'ma caca ma ñi'ya si laca ma tyuu cha' tya' sca ni'í jilí ycuí' Ndyosi, masi ña'a lu'ú ti ma. Li' xñi ycuí' Ni tyuu bi', cha' cuiñá Ni sca ni'í nu tacati tsa cuentya jilí ycuí' Ni. Chaca cha' ni, ñi'ya nti' sti jo'ó nu lubii cresiya jilí tsiya' ti, jua'a caca lcaa cu'ma, cha' taca jilí ma sta ma msta slo ycuí' Ndyosi juani xqui'ya Jesucristo; nu msta bi' laca ycuí' ca ma, si chañi cha' tyucui tyiquee ma nti' ma taquiya' ma jilí cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi.

⁶ Ndi'ya nscua cha' lo quityi jilí ycuí' Ndyosi:

Ña'a ma yi'a. Cua ngusubi na' jilí sca ñati nu ndulo tsa cha' jilí, ñi'ya nti' sca quee tonu nu quiña'a tsa nga'a, nacui ycuí' Ndyosi.

Sta na' jilí ñati bi' cha' caca quee nu nscua quiya' ni'í 'na nde quichí Sión.

Lcaa ngu' nu xñi cha' nu nchcui' nu ñati bi', caca tso'o tyiquee ngu' li';

cha' liñi tsiya' ti laca cha' nu nchcui' ñati bi'.

Jua'a laca cha' nu nscua lo quityi bi'.

⁷ Lo'o cu'ma ni, ndulo tsa cha' jilí quee bi' cuentya jilí ma, cu'ma nu ngusñi ma cha' jilí ycuí' Ndyosi; pana cuxi

tsa cha' caca jilí ñati nu ná jlya ti' jilí ycuí' Ndyosi tsiya' ti. Ndi'ya nscua cha' lo quityi cha' jilí quee bi':

Cua nguxcuaa cuityi ni'í quee tonu bi' clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' ngua ti' ngu';

pana juani cua ngujui cña nu cua'ni quee bi', cha' ndu su ndulo la cha' jilí cuentya jilí ycuí' Ndyosi.

⁸ Ndi'ya nscua chaca cha' nu nchcui' jilí quee bi' chaca se'í lo quityi:

Tyeje sna quiya' ngu' chu' quee bi', clyú ngu' tyucui su lijya ngu' lo'o tyucua quee bi' quiya' ngu'.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi'; na nclyú ngu' tyucui cha' ná ndaquiya' ngu' jilí cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi. Ngua'ni ycuí' Ndyosi jua'a cha' ná taca tya'a ngu' tyucui jilí Ni si ná xñi ngu' cha' jilí ycuí' Ni.

Ñati nu ntsu'u cha' jilí lo'o ycuí' Ndyosi

⁹ Pana cu'ma ni, cua ngusubi ycuí' Ndyosi jilí cu'ma cha' caca ma ña'a tsaca taju ñati nu ndyu'ni tlyu jilí ycuí' Ni. Laca ma ñi'ya laca sca latya sti jo'ó nu cuentya jilí ycuí' Ndyosi nu laca loo tsiya' ti; ñi'ya tsaca taju ñati lubii laca ma cha' cua'ni tlyu ma jilí ycuí' Ndyosi lcaa tsá. Ndu'ni Ni lo'o ma: “Ñati 'na laca ma”, nacui Ni. Bi' cha' nti' tsa Ni cha' chcui' ma lo'o lcaa ñati lcaa ña'a cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o

mā; cua ngulo Ni jil̄i mā jil̄i chalyuu cuxi su talya tsa ña'a, cha' tya'a mā ca su ndubi tsa xee jil̄i ycuil̄ Ni.

¹⁰ Nu juani laca mā ñat̄i jil̄i ycuil̄ Ndyosi, masi nu ngua tya tsubi' la ná ntsu'u cha' jil̄i mā lo'o ycuil̄ Ndyosi tsiya' ti. Lo'o jua'a cua nchca cuayá' ti' mā juani cha' ndyu'ni tya'na tsa ti' Ni jil̄i mā, masi tya tsubi' la ná nchca cuayá' ti' mā cha' jil̄i ycuil̄ Ndyosi tsiya' ti.

Ndi'i na chalyuu cha' cua'ni na cua ña'a ca cña ñi'ya nu nti' ycuil̄ Ndyosi cha' cua'ni na

¹¹ Cu'mā ngu' tya'a tso'o na, cua nscua cha' tyi' i na ca slo ycuil̄ Ni tyempo ca nde loo la, bi' cha' nga'a cha' tyi' i na chalyuu juani ñi'ya si laca na ngu' tyijyu' nu ná ntsu'u tyi ngu'. Lye tsa chcuil̄ na' lo'o mā juani cha' nga'aa cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ndijña tyiquee mā cha' cua'ni mā; nga'aa taquiya' mā jil̄i cha' cuxi bi', cha' jua'a nga'aa caca jil̄i nu cha' cuxi bi' cua'ni ñu'u jil̄i mā.

¹² Xcuil̄ cha' liñi cua'ni mā lacua; xcuil̄ cha' tso'o cua'ni mā, xqui'ya nu ñat̄i nu ná jlya ti' jil̄i ycuil̄ Ndyosi tsiya' ti, cha' lo'o ngu' bi' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' ñat̄i tso'o laca mā. Nu juani nti' ngu' bi' cha' cuxi tsa ñat̄i laca mā, bi' cha' tso'o la si cua'ni mā xcuil̄ cha' tso'o ti cha' ña'a ñat̄i bi' jil̄i mā; li' ta ngu' bi' cuentya cha' chañi cha' ñat̄i tso'o laca mā. Lo'o ñat̄i bi' cua'ni tlyu

jil̄i ycuil̄ Ndyosi tsa nu cua'ni cuayá' Ni jil̄i ñat̄i li'.

¹³ Xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na tucuá mā cha' jil̄i lcaa ngu' nu laca loo, masi rey nu laca loo tsiya' ti jil̄i nasiyu re,

¹⁴ masi ngu' gobernador nu laca cña cuentya jil̄i rey bi'. Ngu' nu laca gobernador ni, nchcube' ngu' jil̄i ñat̄i nu ndyu'ni cha' cuxi, lo'o jua'a ndu'ni ch̄i ngu' loo cua ña'a ca ñat̄i nu ndyu'ni cña tso'o.

¹⁵ Pana nti' ycuil̄ Ndyosi cha' cua'ni mā xcuil̄ cña tso'o, nga'aa caca chcuil̄ ngu' cha' cuxi jil̄i mā li'; masi nu ngu' nu ná nti' ca cuayá' ti', masi nu ngu' nu ná jlo ti' tsiya' ti, ni sca quiya' ná ntsu'u cha' sta ngu' bi' qui'ya jil̄i mā li'.

¹⁶ Ñat̄i nu ndi' i tso'o ti laca mā juani, pana ná tso'o si ná taquiya' mā jil̄i ngu' nu laca loo lo yuu chalyuu; msu jil̄i ycuil̄ Ndyosi laca mā juani, bi' cha' tso'o la si cua'ni mā cña nu cuentya jil̄i ycuil̄ Ni lacua, cha' ña'a xa' ñat̄i cha' ntsu'u cha' jil̄i mā lo'o Ni.

¹⁷ Tso'o si tucuá mā cha' nu nchcuil̄ lcaa ñat̄i. Lo'o jua'a cua'ni mā cha' tso'o ti caca tyiquee mā ña'a mā jil̄i lcaa ñat̄i jil̄i Cristo, cha' tya'a mā laca ngu' bi'. Ndu'ni cha' cuts̄i mā xi jil̄i ycuil̄ Ndyosi, lo'o jua'a ndu'ni cha' cua'ni ch̄i mā loo rey nu laca loo tsiya' ti chalyuu.

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ngu' msu lo'o xu'na ngu'

¹⁸ Cu'mā nu laca mā msu jil̄i ñat̄i ni, taquiya' tso'o mā

cña jil'i xu'na mā, masi ndube ti' xu'na mā jil'i mā xqui'ya cha' tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i mā, masi xña'a tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i mā.

¹⁹Tso'o tsa ndyu'ni sca msu nu laca ñati jil'i ycu' Ndyosi, nu lo'o ndalo tyiquee msu bi' jil'i xu'na yu, masi xña'a tsa xu'na yu, masi cha' laja ti xcube' xu'na yu jil'i yu.

²⁰Si quiji' xu'na msu jil'i sca msu jil'i xqui'ya cha' ngua'ni msu bi' sca cha' cuxi, ná sca cha' laca li'; nga'a cha' chcube' msu bi'. Pana cuentya jil'i ycu' Ndyosi, tso'o tsa ndu'ni sca msu si talo tyiquee msu bi' lo'o xcube' xu'na yu jil'i yu laja ti, nu lo'o tso'o tsa ndaquiya' msu bi' jil'i cña jil'i xu'na yu.

²¹Tya lo'o ngusubi Ni jil'i mā, tya li' jlo ti' Ni cha' jua'a xcube' ngu' jil'i mā, cha' la cui' jua'a nguxcube' ngu' jil'i ycu' Cristo tya clyo la cuentya jil'i cu'mā. Jua'a ngua cha' ngulu'u Cristo jil'i mā ñi'ya caca talo tyiquee mā lo'o xcube' ngu' jil'i mā.

²²Ná ntsu'u ni sca qui'ya jil'i nu Cristo bi', ni sca cha' cuiñi ná nchcui' yu;

²³masi nchcui' ngu' cha' suba' lo'o yu, ni sca cha' tyaala ná nguxacui' yu jil'i ngu'; nguxcube' tsa ngu' jil'i yu, pana ná ngua ñasi' yu jil'i ngu' li'. Sca ti lo'o ycu' Ndyosi Sti yu nchcui' yu jil'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' lo'o, cha' sca ti ycu' Ni laca nu xcu' liñi ndu'ni cuaya' jil'i ñati.

²⁴Ycu' Cristo laca nu sca

ti quiya' ngujui' ca'a ngu' jil'i lo crusi cha' taca cuiti' Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i lcaa na, cha' clyaa na jil'i qui'ya nu ntsu'u ji'na; bi' cha' cuentya jil'i Cristo taca tyi' na chalyuu juani, cha' jua'a tyaja'a na cua'ni na xcu' cha' tso'o nu nti' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni na. Xqui'ya cha' nchcube' ycu' Cristo, bi' cha' ngua ti cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee na, ñi'ya nti' lo'o ngua ti cha' quicha na lo'o ndyaca tso'o na.

²⁵Lo'o juani nga'aa ndya'a yu'u ti mā, ñi'ya ndya'a yu'u xlya'; na cua nguxtyuu mā ñaa mā ca su nga'a ycu' nu Xu'na mā nu ña'asi' jil'i cre-siya jil'i mā.

3

Ñi'ya ntsu'u cha' tyi' ñati lo'o clyo'o

¹Lo'o jua'a cu'mā ngu' cuna'a ni, ntsu'u cha' taquiya' mā jil'i cha' nu nchcui' clyo'o mā, cha' nu qui'yu laca loo jil'i nu cuna'a, masi tya lyiji taquiya' nu qui'yu bi' jil'i ycu' Ni. Pana lo'o ña'a nu ngu' qui'yu clyo'o mā lcaa cha' tso'o nu ndu'ni mā, li' xñi ngu' cha' jil'i ycu' Ni, masi bilya chcu' mā lo'o ngu' jil'i cha' bi';

²lo'o ña'a clyo'o mā cha' nduna mā cha' nu nchcui' ycu' ngu' lo'o mā, cha' lubii cresiya jil'i mā, ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' jil'i cha' liñi jil'i ycu' Ndyosi li'.

³Lcaa cu'mā ngu' cuna'a ni, tso'o si ña'asi' mā jil'i quicha' hique mā; pana ná nti' cha'

culiji quiña'a tsa hora jil'i mā, ni ná nti' cha' culiji quiña'a tsa cñi jil'i mā, cha' cua'ni cho'o mā quicha' hique mā. Ná ntsu'u cha' tyacui chcuajyacā mā nu quiña'a tsa ntsu'u loo, ni ná ntsu'u cha' cacu' mā late' nu quiña'a tsa nga'a. Si'i na cacu' nu cuna'a nu cua'ni cha' ndiya la ti' ngu' jil'i.

⁴ Pana ycuil' Ndyosi ndiya la ti' jil'i nu cuna'a nu tso'o tsa cha' ntsu'u tyiquee ngu'; si ná liye' ti' ngu', si ná tyaala ngu', bi' laca ngu' cuna'a nu ndiya ti' ycuil' Ndyosi ña'a Ni jil'i. Ñi'ya laca sca na nu tso'o tsa ña'a, nu quiña'a tsa nga'a, jua'a laca ngu' cuna'a nu ná cuxi tyiquee tsiya' ti cuentya jil'i ycuil' Ni.

⁵ Ná cuxi tyiquee tsiya' ti jyo'o ma' cusu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycuil' Ndyosi nu ngua cua sa'ni. Tso'o tsa ña'a ma' cusu' bi', cha' ngua'ni tlyu ma' jil'i ycuil' Ni, lo'o jua'a ndaquiya' ma' jil'i cha' nu nchcui' clyo'o ma'.

⁶ Jyo'o ma' Sara ngua'ni ma' jua'a, cha' ndaquiya' ma' bi' jil'i jyo'o Abraham nu ngua clyo'o ma'; "xu'na na", nacui' ma' bi' jil'i. Lo'o cu'mā ni, ñi'ya si laca mā sñi' ma' Sara bi', jua'a laca cu'mā ngu' cuna'a juani, si xcui' cha' tso'o ndu'ni mā. Nga'aa ntsu'u cha' cutsij mā, nga'aa ntsu'u cha' culacua tsa ti' mā li'.

⁷ Lo'o jua'a cu'mā ngu' qui'yu ni, tso'o ti tyil'i mā lo'o clyo'o mā, cua'ni tyaca'a mā jil'i clyo'o mā; masi xtyi la

juersa ntsu'u jil'i nu cuna'a, pana stu'ba ti laca tyucuaa mā cuentya jil'i ycuil' Ndyosi, cha' cua'nda Ni chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i tyucuaa mā. Si cua'ni mā tso'o jua'a, tso'o ti tyil'i mā to' tyi mā; li' ná caja sca cha' cuxi nu cua'a jil'i mā, nu cua'ni cha' ná chcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi.

Ñi'ya nu chcube' ngu', masi xcui' cha' tso'o ndu'ni ngu'

⁸ Lcaa cu'mā ni, nga'a cha' caca stu'ba tyiquee mā lo'o tya'a mā, cha' tya'a ngusñi mā cha' jil'i Cristo laca mā; nga'a cha' cube ti' mā jil'i tya'a mā, nga'a cha' cua'ni tyaca'a mā jil'i lcaa tya'a mā. Lo'o jua'a cua'ni tya'na ti' mā jil'i tya'a mā, ná cua'ni liye' ti' mā ña'a mā jil'i ngu' bi'.

⁹ Ná cua'ni cuxi mā lo'o tya'a ñati mā, masi ngua'ni cuxi ngu' lo'o mā; lo'o jua'a ná chcuil' tyaala mā lo'o tya'a ñati mā, masi tyaala tsa nchcui' ngu' lo'o mā. Na cua ngusubi ycuil' Ni jil'i mā cha' xtyucua Ni jil'i cu'mā, bi' cha' tso'o la si chcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi cha' xtyucua Ni jil'i ngu' tyaala bi'.

¹⁰ Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil'i ycuil' Ndyosi:

Lcaa ngu' nu nti' caja chalyuu tso'o jil'i ngu', cha' ca chaa ti' ngu',

nga'a cha' cua'a ngu' bi' jil'i ycuil' ca ngu' cha' ná chcuil' ngu' cha' cuxi;

la cui' jua'a ná tso'o si tyu'u cha' cuiñi tu'ba ngu' bi'.

11 Ntsu'u cha' tyaatsu' ngu' bi' jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu', cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi bi'.

Xcui' cha' tso'o ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi'.

Lo'lo li' ntsu'u cha' xtyucua ngu' bi' jil'i tya'a ñati ngu' lcaa tsa,

xqui'ya cha' tso'o ntsu'u tyiquee ngu' bi' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati ngu'; jua'a nga'aa xuu tya'a ngu' bi' li'.

12 Tso'o la si jua'a cua'ni ngu'; cua'ni tyaca'a ycuil' nu Xu'na na jil'i nu ñati nu tso'o tyiquee bi' li',

cuna Ni lo'lo chcuil' ngu' bi' lo'lo Ni.

Pana lye tyil'i loo Ni ña'a Ni jil'i ñati nu xña'a tyiquee.

Jua'a nchcuil' lo quityi bi'.

13 Ná ntsu'u cha' cua'ni cuxi ngu' lo'lo ma, si xcui' cha' tso'o ti cua'ni ma.

14 Pana si ntsu'u quiya' nu cua'ni lya' ti' ngu' jil'i ma xqui'ya sca cha' tso'o nu ndyu'ni ma, tso'o la si ná caca xñi'i ti' tyiquee ma li'; ná cube ti' ma, ná cutsii ma jil'i ngu' bi'.

15 Tyucui tyiquee ma cua'ni tlyu ma jil'i Cristo, cha' chañi cha' laca Ni nu Xu'na na. Lo'lo jua'a culacua xi ti' ma ñi'ya caca xacui ma cha' jil'i ngu' lo'lo xcuane ngu' jil'i ma ndi'ya: ¿Ni cha' laca ndu ti' ma jil'i nu Cristo bi'? Tso'o ti xacui ma cha' jil'i ngu' bi', ná cua'ni tyixi ma lo'lo ngu' bi'.

16 Xcui' cha' tso'o cua'ni ma lo'lo ngu' lacua, cha' taca tyanu lubii cresiya jil'i ma; li'

caca tyuju'u ti' nu ngu' cuiñi bi', ngu' nu nchcuil' cuentyu jil'i ma xqui'ya cha' tso'o nu ndyu'ni ma cuentya jil'i Cristo.

17 Si ntsu'u cha' chcube' na, tso'o la xcube' ngu' jil'ina xqui'ya sca cha' tso'o nu ndyu'ni na, si ta ycuil' Ndyosi chacuayá' jil'i ngu'; pana si ngua'ni na sca cha' cuxi, liñi tsa ndyu'u cha' si xcube' ngu' jil'ina li'.

18 Ycuil' Cristo ngujuii xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jil'ina, masi lubii tsiya' ti cresiya jil'i yu; nchcube' yu cuentya jil'ina, cha' cuxi tsa tyiquee na. Lo'lo juani taca tyalaa na slo ycuil' Ndyosi xqui'ya nu Cristo bi'. Sca ti quiya' ngua cha' ti' bi' jil'i Cristo, ndye cña jil'i yu nde loyuu chalyuu li'. Ndyujuii ngu' jil'i nu ñati nu naa Jesucristo bi', pana ngua'ni Xtyil'i ycuil' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya'.

19 Xtyil'i ycuil' Cristo ngua nu ndyaa ne' ni'l' chcuá su ntsu'u ngu' jyo'o ca bilyaa, cha' chcuil' Ni lo'lo ngu' jyo'o bi'.

20 Ná ntaja'a ngu', ná ndaquiya' ngu' jyo'o bi' jil'i ycuil' Ndyosi cua sa'ni la lo'lo nguti'l' ngu' chalyuu. Ntsu'u xi ngu' jyo'o bi' nu nguti'l' tyempo lo'lo ngüiñá jyo'o Noé yaca ni'l' bi'. Ngujuatya ycuil' Ndyosi jil'i ngu' bi', ngua ti' Ni cha' taquiya' ngu' bi' jil'i Ni, lo'lo ná ntaja'a ngu' bi' tsiya' ti; bi' cha' snu' tya'a ti ñati ngulaá ne' yaca ni'l' bi' lo'lo ngua'ya tyo clyaa tyempo bi'.

21 Ñi'ya nu ngua'ni lyaá Ni

ji'i ngu' nu nguta'a ne' yaca ni'i bi' lo hitya nu ngua sa'ni la, cha' ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' ycu' Ni; jua'a clyaá ma juani, cha' cua ndaquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' Ni. Cua ndyaa ma lo hitya cha' tyucuatya ma li'. Si'i na caata ti na chcu laca cha' bi', si'i cha' cuu' cuaña' na, bi' cha' tyucuatya na li'; ndi'ya laca cha': na cua ndijña na ji'i ycu' Ndyosi cha' cua'ni lubii Ni ji'i cresiya ji'na xqui'ya cha' cua ndyu'ú Jesucristo chaca quiya', bi' cha' ntyucuatya na.

²² Na cua ndyaa Jesucristo nde cua, lo'o juani ndi'i yu la'a tsu' cui ca su ntucua ycu' Ndyosi. Nu Jesucristo bi' ni, laca yu loo ji'i lcaa xca ji'i ycu' Ndyosi, ji'i lcaa ngu' nu laca cña, ji'i lcaa cui'i tso'o nu nchca xi ji'i; laca yu loo tsiya' ti.

4

Cua'ni na cua ña'a ca cña ji'i ycu' Ndyosi nu nchca ji'na

¹ Lo'o ndyi'u ti' ma cha' nchcube' Cristo nde chalyuu, li' caca nguula la ti' ma cha' talo tyiquee ma lo'o chcube' cu'ma; ñi'ya nu ndalo tyiquee ycu' Cristo, jua'a taca talo tyiquee ma lo'o chcube' ma li'. Nga'aa caca cua'ni cha' cuxi ngana ji'i ma si lo'o cu'ma chcube' ma jua'a.

² Lo'o li' nu cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu ni, nga'aa si'i cha' bi' nu caca loo ji'i ma lcaa tsa lo'o ndi'i ma chalyuu; xcu' cña nu ndiya ti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma,

bi' laca cña nu cua'ni ma, cha' sca ti ycu' Ndyosi caca loo ji'i ma li'.

³ Tyempo nu nteje tacui, cua ngua'ni ma lcaa cha' cuxi ñi'ya nu ndiya ti' ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti. Cuayá' tsa lo cua ti cha' cuxi: bi' cha' nga'aa cua'ni suba' ma lo'o tya'a ñati ma juani, nga'aa cua'ni ma lcaa lo cha' cuxi nu ndiya ti' ma cua sa'ni la; nga'aa caca cu'bi ma, nga'aa tyeje tacui ma cuayá' cacu ma, co'o ma, ñi'ya nu ndyu'ni ngu' nu ná ndube ti' lo'o ndya'a ngu' bi' ta'a; nga'aa cua'ni tlyu ma ji'i lcu'i jo'ó, cha' suba' tsa cha' bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

⁴ Ngua'ni ma cha' cuxi jua'a cua tsubi' la; lo'o juani nu ñati nu ngua tya'a tso'o ma nquicha', ndube tsa ti' ngu' cha' nga'aa nti' ma cua'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ni ma cua tsubi' la. Ná nchca cuayá' ti' ñati bi' ni cha' laca nga'aa ndu'ni ma jua'a, bi' cha' nchcui' ngu' bi' cuentyu ji'i ma juani.

⁵ Pana ná cube ti' ma, ntsu'u cha' xacu'i ngu' bi' cha' ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu' chalyuu. Cua ngulala ti tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, masi ngu' jyo'o, masi ngu' nu tya ndi'i chalyuu.

⁶ Lo'o jua'a ngu' nu cua ngujuii, nu cua ndyuna cha' tso'o ji'i Jesucristo, ñati chalyuu ti ngua ngu' bi', bi' cha' ngujuii ngu', ñi'ya nu nscua

cha' cajaa lcaa ñati; pana
cua'ni Xtyi'i ycuí Ndyosi cha'
tyu'ú ngu' bi' chaca quiya',
cha' caja chalyuu nu ná nga'a
cha' tye ji'i ngu' bi', cha' cua
ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús.

7 Cua tye ti cha' ji'i lcaa na
nu ntsu'u chalyuu; bi' cha'
tso'o la si cua'a mā ji'i ycuí' ca
mā, tii ti ti' mā tyi'i mā cha-
lyuu cha' taca cua'ni mā cña
tso'o, cha' lu'ba ti taca chcuí'
mā lo'o ycuí' Ndyosi.

8 Nu cha' nu ndulo tsa cha'
cua'ni mā ni, bi' laca cha'
xcu' tso'o caca tyiquee mā
ña'a mā ji'i tya'a ñati mā. Lo'o
si jua'a nti' na ña'a na ji'i
tya'a na, ndyu'ni clyu ti' na ji'i
qui'ya nu ntsu'u ji'i tya'a na
li'.

9 Ta mā xi to' tyi mā su
tyi'i tya'a mā, lo'o jua'a ta mā
na cacu ngu' lo'o tyalaa ngu'
bi' slo mā; ná chcuí' mā cha'
ti' ji'i tya'a mā xqui'ya cha'
ndyalaa ngu' slo mā.

10 Nda xlya'be ti ycuí'
Ndyosi ñi'ya taca cua'ni scaa
mā sca cña tso'o, lcaa mā nu
ngusñi mā cha' ji'i Jesús. Ñi'ya
lo'o nxyucua ycuí' Ndyosi
ji'na cha' caca tya'na ti' na
ji'i tya'a ñati na, la cui' jua'a
nga'a cha' xtyucua na ji'i ngu'
lo'o cua'ni na cña nu nda Ni
cha' cua'ni sa scaa na.

11 Cul'u mā cha' ji'i ñati,
si bi' laca cña nu cua nda
Ni ji'i mā cha' cua'ni mā;
cul'u mā tsa ña'a cha' nu
nti' ycuí' Ndyosi chcuí' Ni lo'o
ngu'. Lo'o jua'a xtyucua mā
ji'i tya'a ñati mā lo'o tyucuí
juersa nu nda ycuí' Ndyosi
ji'i mā, si bi' laca cña nu cua
nda Ni ji'i mā cha' cua'ni mā.

Nu lo'o ña'a ngu' cña tso'o nu
ndyu'ni mā bi', li' cua'ni tlyu
ngu' ji'i ycuí' Ndyosi xqui'ya
Jesucristo. Lo'o li' ná nga'a
cha' tye cha' cua'ni tlyu ngu'
ji'i Cristo bi', cha' laca Cristo
loo tsiya' ti. Jua'a caca cha'
tu'ni.

*Ntsu'u cha' tyacua cha' ti' i'
ji' ñati nu ntsu'u cha' ji' lo'o
Jesucristo*

12 Cu'mā tya'a tso'o na,
masi lye tsa cua'ni lya' ti'
ñati ji'i mā, ñi'ya nti' si ntsu'u
mā ndyaquí mā lo quii', ná
ntsu'u cha' cube tsa ti' mā; ná
tso'o si culacua tsa ti' mā li',
ñi'ya si ná tso'o tyacua cha'
cuxi ji'i mā, nti' mā. Jua'a li'
nchca cuayá' ti' Ni si chañi
cha' ntsu'u cha' ji'i mā lo'o Ni,
si ná chañi cha' bi'.

13 Nga'a cha' caca tso'o ty-
iquee mā lo'o tyi'u ti' mā cha'
ñi'ya ngua lya' ti' ngu' ji'i
ycu' Cristo, jua'a ca lya' ti'
ngu' ji'i cu'mā juani. Tlyu tsa
laca Cristo cuentya ji'i ycuí'
Ndyosi, lye tsa quiji'i xee ji'i
Ni lo'o caa ycuí' Cristo chaca
quiya' nde loo la; li' ca chaa la
ti' mā, ca tso'o la tyiquee mā.

14 Nu lo'o nchcuí' ngu' cha'
ti' ji'i mā xqui'ya Cristo, ca
tso'o tyiquee mā cha' ndi'i
Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o mā,
lo'o jua'a tlyu tsa cha' tso'o
ntsu'u ji'i ycuí' Ni. Nchcuí'
ngu' bi' cha' cuxi ji'i ycuí'
Ndyosi; pana cu'mā ni, tso'o
tsa si tya cua'ni tlyu mā ji'i Ni.

15 Ná tso'o tsiya' ti si cua'ni
mā cha' cuxi. Liñi tsa laca si
chcube' ngu' nu lo'o cua'ni
ngu' cha' cuxi; masi cujuui
ngu' ji'i tya'a ñati, masi

cuaana ngu' na nu ntsu'u jil'i tya'a ñati, masi cua'ni ngu' xa' lo cha' cuxi nu ná ntsu'u chacuayá' cua'ni ngu', masi xuü tya'a ngu' lo'o ngu' nu laca loo, liñi tsa si chcube' ngu' bi'.

16 Pana ná ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' mā si xcube' ngu' jil'i mā cha' laca mā ñati jil'i Jesucristo; cua'ni tlyu mā jil'i ycu' Ndyosi cha' jua'a ndyaca jil'i mā li'.

17 Cua ndyalaa hora cha' xana cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati, pana clyo nguxana Ni lo'o ñati nu jil'i ycu' Ni; bi' cha' laca si ntsu'u xi cha' ti' jil'i na juani lo'o nguxana ca ti Ni ndyu'ni cuayá' Ni jil'i ñati, caca cuayá' ti' na cha' tlyu la cha' caca lo'o chcube' ngu' cuxi nde loo la. Li' chcube' ñati nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cha' tso'o nu jil'i ycu' Ndyosi.

18 Tucui tsa cha' laca cha' clyaa ñati nu ndu'ni cha' tso'o ti; pana nu ñati xña'a, lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cha' cuxi jil'i ni, tye cha' jil'i ngu' bi' tsiya' ti.

19 Ndyiji xi cha' ti' jil'i mā juani chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi. Cua jlo ti' Ni cha' bi', pana ná culati'i Ni jil'i na si jua'a. Ntsu'u cha' tya cua'ni na xcui' cha' tso'o, cha' ña'a ti xñi na cha' jil'i ycu' Ni nu ngüiñá lcaa lo na, masi nchcub'e na; chañi cha' cña'asii Ni jil'i na li'.

5

Cuij nu nda Pedro lo'o ñati tya'a ngusñi cha' jil'i Jesucristo

1 Sca ngu' cusu' nu laca loo laca na', lo'o juani nti' na' ta na' sca cuij lo'o cu'ma tya'a cusu' na. Lo'o na', cua na'a na' jil'i Cristo lo'o nguxcube' ngu' jil'i yu, bi' cha' jlo ti' na' cha' stu'ba ti tyi'i lcaa tya'a na ca slo ycu' Ndyosi; ña'a na cha' tlyu nu caca li'.

2 Ntsu'u cha' ña'asii tso'o mā jil'i lcaa ngu' tya'a mā, ña'a taju ngu' tya'a mā ca su laca mā loo jil'i ngu'. Ñi'ya nti' xlya', jua'a laca ngu' bi'; ñi'ya nti' ñati nu ña'asii jil'i xlya', jua'a laca na, ngu' cusu' tya'a na. Nga'a cha' xtyucua na jil'i ngu' tya'a na cha' tyanu tachaa la cha' jil'i Cristo tyiquee ngu'. Tyucui tyiquee mā cua'ni mā cña bi', cha' jua'a nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na; ná tso'o si ntsu'u cha' tatsaa ngu' tya'a mā jil'i mā cha' cua'ni mā cña bi'. Lo'o jua'a ná tso'o si quiña'a tsa caya' xñi mā jil'i ngu' cha' cua'ni mā cña bi', pana tso'o la si tyucui tyiquee mā cua'ni mā cña bi' cuentya jil'i ycu' Ndyosi.

3 Ná laca mā xu'na ngu' tya'a mā, bi' cha' tso'o ti cua'ni mā slo ngu', cha' taca ca cuayá' ti' xa' la ngu' tya'a mā ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu'.

4 Nu lo'o tyu'u tucua ycu' nu Xu'na na, li' ta Ni na tso'o nu tyacua jil'i mā. Ná nga'a cha' tye tsiya' ti na nu ta Ni jil'i lcaa na nu ntsu'u cña jil'i na cha' ña'asii na jil'i taju ñati jil'i Ni; si'i ñi'ya nti' ngana nu caja jil'i na lo'o ndyu'ni na cña nde chalyuu nu yala ti tye bi'.

5 Lo'o jua'a cu'ma ngu' cuañi' ni, ta na' sca cuji lo'o ma. Taquiya' ma jil'i cha' nu nchcui' ngu' cusu' nu laca loo jil'i ma. Lo'o jua'a ntsu'u cha' xtyucua ma jil'i tya'a ñati ma, cha' ná tso'o cua'ni tyucuaa ti' ma jil'i ngu' bi'. Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil'i ycu' Ndyosi:

Xuu tya'a ycu' Ndyosi lo'o ñati nu ndu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a ñati,

pana xtyucua tsa Ni jil'i ñati nu xti ti cha' ntsu'u tyiquee ngu' cuentya jil'i ycu' ca ngu'.

6 Bi' cha' taquiya' ma jil'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi nu laca loo tsiya' ti, cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ma jil'i tya'a ñati ma; cua jlo ti' ycu' Ni ni tsá laca nu lo'o cua'ni Ni cha' caca ma ñati tlyu la.

7 Cacha' ma jil'i ycu' Ni lcaa cha' nu nclyacua tsa ti' ma jil'i, lo'o li' cua'ni Ni cha' nga'aa cube ti' ma jil'i cha' bi'. Chañi cha' ndube ti' ycu' Ni ña'a Ni jil'i cu'ma.

8 ;Tii ti ti' ma tyil'i ma chalyuu! Ná caja' ma, cha' tya'a cusu ma laca ycu' nu xña'a, lo'o jua'a cacua tsa ndu bi' slo ma. Ñi'ya nti' sca cuichi nu tyaala tsa nu ncl yana jil'i sca ñati cha' cacu ni', jua'a nti' ndya'a yu'u nu xña'a bi' chalyuu.

9 Xñi tso'o ma cha' jil'i ycu' Ndyosi cha' caca nguula ti' tyiquee ma; li' ná ta ma chacuayá' tyijiloo nu xña'a bi' jil'i ma. Jlo ti' na cha' sca ti cuayá' ndyacua cha' ti'

jil'i lcaa tya'a na tyucui ña'a chalyuu.

10 Pana xti ti tsá tyacua cha' ti' jil'i ma. Lo'o tye tsá nu nchcube' ma, li' cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca tso'o ma, cua'ni Ni cha' caca nguula ti' tyiquee ma chaca quiya'; ta Ni juersa jil'i ma, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni ycu' Ni lo'o na. Xqui'ya Cristo cua ngusubi Ni ji'na cha' taca tyil'i na ca su tlyu su ntucua ycu' Ni.

11 Ná nga'a cha' tye tsá nu cua'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi li', cha' laca Ni loo tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

Nchcui' salya' Pedro lo'o ngu'

12 Jlo ti' na' cha' tso'o tsa ngusñi Silvano tya'a na cha' jil'i ycu' nu Xu'na na; yu bi' laca nu nguxtyucua tsa 'na lo'o nguscua ya quityi sube re cha' caa slo cu'ma. Nti' na' cha' caca nguula ti' tyiquee ma, cha' chañi cha' tlyu tsa cha' tso'o ndu'ni ycu' Ni lo'o na. Jlo ti' na' cha' bi', lo'o jua'a tso'o tsa si lo'o cu'ma tyi'u ti' ma cha' bi', ñi'ya laca lo'o nxyucua tsa ycu' Ni ji'na lcaa tsá.

13 Ña'a tsaca taju ñati jil'i Jesucristo nde Babilonia re nda ngu' xlyo ni' jil'i ma. Ngu' tya'a na laca ngu' bi', cha' lo'o tyucui taju ngu' bi', ngusubi ycu' Ndyosi jil'i ngu' cha' caca ngu' ñati jil'i Ni. "Xlyo ni'", nacui Marcos jil'i cu'ma, nu Marcos nu laca ñi'ya nti' sca sñi' na'.

14 Chcuicha' ma jil'i lcaa ngu' tya'a ma; quityi ma jil'i

tya'a mā cuentya jna', cha'
chañi cha' tso'o ntsu'u ty-
iquee na ña'a na ji'i tya'a na.

Cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i cre-
siya ji'i lcaa cu'mā nu ntsu'u
cha' ji'i mā lo'o Cristo.

Chaca quityi nu nguscua San Pedro, nu ndyaa ca slo ñati jii Jesucristo nu ndi'i tyijyu'

1 Simón Pedro laca na'; ndyu'ni na' cña jii Jesucristo, cha' cua ngusubi Ni 'na cha' tsa'a na' ta na' cha' tso'o jii Cristo lo'o ngu' xa' quichi. Lo'o nu juani nscua na' quityi re cha' tsa slo lcaa ñati nu ngusni cha' jii ycu' Ndyosi ñi'ya nu ngusni na jii. Xcu' cha' liñi ndu'ni ycu' Ndyosi nu Xu'na na, la cui' Jesucristo nu ndyu'ni lyaá jii'na jii nu cuxi laca bi'; bi' cha' stu'ba ti laca lcaa na cuentya jii ycu' Ndyosi, tso'o tsa ndyaca jii lcaa na cuentya jii Ni.

2 Cua nchca cuayá' tso'o ti mā cha' jii ycu' Ndyosi, lo'o jua'a nchca cuayá' ti mā cha' jii Jesús nu Xu'na na; bi' cha' ndi'ya nti' na': ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o mā lcaa tsa, lo'o jua'a cua'ni Ni cha' ti ti tyi' tyiquee mā lcaa hora.

Ñi'ya ntsu'u cha' caca sca ñati jii Jesucristo

3 Cua nda Ni chacuayá' jii'na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii'na, jua'a cua nda Ni chacuayá' jii'na cha' tyi' na chalyuu ñi'ya nu nti' Ni cha' tyi' ñati jii Ni; bi' cha' nchca jii'na, cha' nxyucua Ni jii'na. Cua ngusubi Ni jii'na,

cua nda Ni chacuayá' jii'na cha' tyuloo na jii ycu' Ni; lo'o jua'a cua ngua cuayá' ti' na cha' nga'aa ntsu'u chaca nu tlyu la, nga'aa ntsu'u chaca nu nchca la jii.

4 Tlyu tsa ycu' Ndyosi, lo'o jua'a nchca jii Ni cua'ni Ni lcaa lo cña; jua'a nchca cuayá' ti' na cha' xcu' cha' liñi laca nu nchcui' ycu' Ndyosi. Lo'o jua'a ndu' ti' na cha' caja cha' tlyu bi' jii'na nu cua nchcui' Ni lo'o na cha' tyacua jii'na. Cua ngua'ni lyaá Ni jii'na jii nu cuxi nu ntsu'u jii'na, cha' nga'aa caca cua'ni cha' cuxi bi' ngana jii'na; lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' na jii, bi' laca nu ndu'ni ñu'u jii'na nde chalyuu. Pana juani ndu'ni Ni cha' tyaja'a tyiquee na cua'ni na lcaa cha' tso'o, ñi'ya nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na.

5 Bi' cha' tyucui tyiquee mā, lo'o tyucui juersa jii mā, cua'ni mā xcu' cha' tso'o bi', cha' culu'u mā jii xa' ñati cha' chañi cha' cua ngusni mā cha' jii Jesucristo. Lo'o jua'a ntsu'u cha' caca cuayá' la ti' mā lcaa cha', ña'a cha' nu ndiya la ti' ycu' Ni.

6 Ntsu'u cha' ca cuayá' la ti' mā ñi'ya ntsu'u cha' jii ycu' Ndyosi; li' taca cua'a tso'o mā jii ycu' ca mā, cha' nga'aa cua'ni nu cuxi ngana jii mā. Si taca cua'a tso'o mā jii ycu' ca mā, li' talo tsa mā jii nu cuxi. Nu lo'o taca talo mā jii lcaa cha' cuxi, li' taca tyi' mā ñi'ya nti' ycu' Ni cha' tyi' mā nde chalyuu.

7 Si jua'a nti' mā cha' tyi' mā chalyuu, li' nga'a cha'

cua'ni tyaca'a mā jī' tya'a ñati mā; ntsu'u cha' tso'o ti caca tyiquee mā ña'a mā jī' lcaa ñati.

⁸ Si ndu'ni mā lcaa lo cña bi', si jua'a ti ndu'ni mā lo'o ndi'i mā chalyuu, li' caca cuayá' la ti' mā ñi'ya ntsu'u lcaa cha' jī' Jesucristo nu Xu'na na. Ná ca taja ti' mā, cha' tso'o tsa cua'nijo'o mā jī' ycu' Ndyosi li'.

⁹ Pana si ná ndu'ni mā lcaa lo cha' bi', si ná ndi'i tso'o mā jua'a, laca mā ñi'ya laca sca nu cuityi' nu ndacu' ycu' ca ti yu cloo yu. Nga'aa nti' yu cuityi' bi' tyi'u ti' yu ñi'ya ngua'ni lubii ycu' Ndyosi ne' cresiya jī' yu, nu lo'o ngüityi Ni cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jī' yu.

¹⁰ Bi' cha' ña'a ti tya cua'ni la mā lcaa cha' tso'o bi', ñi'ya nu nguscua na' tya clyo; jua'a tyi'u la ti' mā cha' cua ngusubi ycu' Ndyosi jī' mā, cha' caca mā ñati jī' ycu' Ni. Lo'o li' ná nga'a cha' chcuna' mā, si jua'a cua'ni mā lcaa lo cha' tso'o bi';

¹¹ ndya'a mā lo tyucui jī' ycu' Ndyosi li'. Jua'a caca ycu' Jesucristo nu Xu'na na loo jī' mā, bi' laca nu ndyu'ni lyaá jī'na; ná nga'a cha' tye tsā cha' laca ycu' Ni loo, lo'o li' tso'o ti tyatī na ca su ntucua ycu' Ni.

¹² Tya tyuū quiya' nti' na' hcui' na' lo'o mā cuentya jī' lcaa cha' liñi jī' ycu' Ndyosi, masi cua jlo ti' mā cha' bi'. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ngusñi tso'o mā lcaa cha' nu nscua na' bi';

¹³ pana laja lo'o tya lu'ú na', cua'ni na' cha' ná cjlyaa ti' mā jī' cha' liñi bi'. Tso'o la si cua'ni na' jua'a, nti' na',

¹⁴ cha' cua jlo ti' na' cha' cua tye ti cha' jna' nde chalyuu; cua ndacha' Jesucristo nu Xu'na na 'na cha' cua ngulala ti cajaa na'.

¹⁵ Pana cua'ni na' cha' tyanu cha' bi' lo'o mā, cha' taca tyi'u ti' mā cha' tso'o jī' Jesucristo bi' lcaa tsā, masi cua ngujui na'.

Nu ngu' nu cua na'a cha' tlyu tsa cha' ntsu'u jī' ycu' Jesucristo

¹⁶ Si' cña cua nu ngua'ya hique ti ya ngua cha' nu nhcui' ya lo'o mā, nu lo'o ndacha' ya jī' mā cha' tlyu tsa cha' caca jī' ycu' Jesucristo nu Xu'na na nu lo'o cāa yu chaca quiya'. Ycu' cuare cua na'a ya jī' Jesús lo'o tlyu tsa cha' ntsu'u jī' yu;

¹⁷ ngua'ni tlyu ycu' Ndyosi Sti Jesús jī' yu, ndubi tsa ña'a ngua tyucui ña'a loo Jesús lo'o xee jī' ycu' Ni li'. Masi ná na'a ya jī' ycu' Ndyosi nu laca loo jī' lcaa xu'na chalyuu, pana jlo ti' ya cha' nguti'i Ni cacua ti tsā bi', cha' li' ndyuna ya lo'o nhcui' Ni lo'o ngu'. Ndi'ya nacui Ni: "Nu nde laca Sñi' na' nu tyaca'a tsa 'na. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jī' yu", nacui Ni.

¹⁸ Ycu' cuare cua ndyuna ya cha' nu nhcui' Xtyi'i Ni nu ntucua nde cua, cha' lo'o cuare nguti'i ya lo xlya ca'ya bi' nu ngua tsā bi'.

19 Jua'a ngua cha' taca ca cuayá' ti' na cha' liñi tsa laca lcaa cha' nu cua nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la. Tso'o si taquiya' na ji'i cha' bi', cha' ñi'ya laca sca xee ndubi nu tso'o tsa ntyiji'i xee su talya ña'a, jua'a laca cha' ji'i Jesús bi'. Culu'u bi' tyucui' tso'o su nga'a cha' tsa na ña'a cuayá' nu quixee tsá bi'. Li' tyu'u tucua sca cuii tlyu nu ntyucua nde nguxee; bi' laca ñi'ya laca Cristo, cha' nda yu xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'na.

20 Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' mā cha' ná tucui caca culu'u ji'i ñati ñi'ya nu ndyu'u sca cha' nu nguscua jyo'o cusu' ji'na lo quityi ji'i ycui' Ndyosi sa'ni la. Sca ti si xtyucua Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'i ngu' cha' caca cuayá' tso'o ti' ngu', li' taca culu'u ngu' cha' bi' ji'i xa' ñati cuentya ji'i ycui' Ni.

21 Lcaa ñati nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi sa'ni la ni, ná nchcui' ngu' cua ña'a ca cha' nu ndiya ti ti' ngu', nu lo'o nchcui' ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi; xcui' cha' nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi', bi' laca cha' nu nchcui' ngu' cuentya ji'i ycui' Ni.

2

Ñati nu nclu'u cha' cuiñi ji'i ngu'

1 Cua ntsu'u xi ngu' cuiñi nu nguti'i laja ngu' Israel sa'ni la; tu'ba ji'i ycui' Ndyosi ngua ngu', nacui ycui' ngu' cuiñi bi'. La cui' jua'a tyu'u tucua ñati cuiñi laja cu'mā nde

loo la; li' culu'u ngu' cuiñi bi' ji'i mā, culu'u ngu' cua ña'a ca cha' nu ca'ya hique ycui' ca ngu'. Lo'o li' ñacui ngu' bi' cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi nchcui' ngu'. Si cuna mā cha' nu chcui' ngu' bi', li' xana cha' cusu ji'i mā lo'o tya'a mā ña'a cuayá' nu tya'be tya'a mā. Li' caca mā tucua latya mā xqui'ya cha' cuiñi bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni ycui' nu Xu'na na cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa na lo'o ji'i ngu' bi', pana ná nti' nu ngu' cuiñi bi' cha' caca ycui' Ndyosi Xu'na ngu' bi' tsiya' ti; ná ntsu'u cha' tsiya' ti ji'i ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi, bi' cha' yala ti tye cha' ji'i nu ngu' cuiñi bi'.

2 Lo'o jua'a cua nscua cha' taquiya' tyu tya'a ngu' tya'a na ji'i cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'; lo'o ngu' tya'a na bi' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o tya'a ngu' li', ñi'ya nu culu'u ngu' cuiñi bi' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Ná tso'o jua'a. Nu ngu' nu ná ngusñi cha' ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti ni, quiña'a tsa cha' cuxi chcui' ngu' bi' ji'na li'.

3 Lo'o jua'a ndacui tsa ti' ngu' cuiñi bi' ji'i na nu ntsu'u ji'i mā; nti' tsa ngu' cua'ni ngu' ngana ji'i mā, bi' cha' tajua' ti chcui' ngu' cha' cuiñi ti lo'o mā. Pana ntsu'u cha' xcube' Ni ji'i ngu' cuiñi bi', cha' cua sa'ni cua nchcui' Ni cha' ná tso'o cua'ni ngu' cha' cuxi jua'a. Si'i na laja' ycui' Ni; jlo ti' Ni ñi'ya ndu'ni ngu' cuiñi bi', lo'o jua'a cua'ni tye Ni ji'i ngu' bi' yala ti.

⁴Nu cua sa'ni ni, ná ngua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi jí'í nu ngu' xca jí'í Ni nu ntsu'u qui'ya jí'í; nguxcuaa Ni jí'í ngu' xca nu xña'a bi', ndyaa ngu' nde ca bilyaa, ca su talya ña'a tsiya' ti. Ndyaa' ngu' xca bi' lo'o juu chcuá, cha' ca bi' tyanu ngu' ña'a cuayá' nu cua'ni cuayá' Ni jí'í lcaa ñati chalyuu, lo'o jí'í ngu' xca bi'.

⁵Lcaa ñati chalyuu nu ngua tya sa'ni la nu ná ndaquiya' jí'í ycuí' Ndyosi ni, ná ngua'ni clyu ti' Ni jí'í ngu' bi'; ngua'ni Ni cha' ngua'ya tyo clyaa, ñi'ya ndacha' Ni jí'í ngu' bi' cha' caca. Cua nchcui' jyo'o Noé cha' jí'í ycuí' Ndyosi lo'o lcaa ñati, pana ná nduna ngu' bi'. Ngujuii lcaa ngu' bi' li'; sca ti nu Noé bi' lo'o cati tya'a ñati jí'í, ngua'ni lyaá Ni jí'í ngu' bi', cha' ngua'a jyaca ngu' bi' jí'í cha' nu nchcui' Ni lo'o ngu'.

⁶La cui' ti cha' ngua cuxi jí'í ngu' quichi Sodoma lo'o jí'í ngu' quichi Gomorra, cha' cuxi tsa ngua'ni ngu' bi'; ngua'ni ñu'u Ni tsiya' ti jí'í tyucuaa quichi bi'. Lo'o ndye ndyaqui quichi bi', jii lo'o nchcubi' tya ndyanu su nscua quichi bi' nquicha'. Jua'a ngua'ni ycuí' Ndyosi nu ngua li', cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati nu ndiya ti' ndu'ni lcaa lo cha' cuxi, masi juani ti, masi nde loo la; xcube' Ni jí'í ngu' bi' ña'a cuayá' nu tye cha' jí'í ngu' bi' tsiya' ti.

⁷Sca ti jyo'o Lot, ngulo Ni jí'í yu cha' ngutu'u yu quichi Sodoma bi'; bi' cha' sca ti nu cusu' Lot bi' ná ngujuii yu lo'o

ndye cha' jí'í quichi Sodoma bi'. Ñati tso'o ngua Lot; bi' cha' ngulacua tsa ti' yu, lye tsa ngua xñi'í ti' yu, xqui'ya lcaa cha' suba', lcaa cha' cuxi nu ngua'ni lcaa ñati quichi bi'.

⁸Tso'o tyiquee ycuí' Lot bi', lcaa tsa lye tsa ndube ti' yu lo'o na'a yu lcaa cha' cuxi bi'; quiña'a tsa ngulacua ti' yu lo'o ndyuna yu lcaa cha' suba' nu nchcui' ngu' quichi bi'.

⁹Jua'a caca cuayá' ti' na cha' nchca jí'í ycuí' nu Xu'na na cua'ni lyaá Ni jí'í ñati nu tso'o cresiya jí'í, cha' ná tyijiloo nu cuxi jí'í ngu' bi'. Nu lo'o cua'ni cuayá' Ni jí'í lcaa ñati ni, jlo ti' Ni ti jí'í xcube' Ni. Cua jlo ti' Ni tilaca laca nu ntsu'u cha' cuxi tyiquee.

¹⁰Lo'o ñati nu xcui' cha' suba' ndu'ni ni, lye la xcube' Ni jí'í ngu' bi', cha' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti jí'í ngu' nu laca loo jí'í ngu'; ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' tyixi tsa tyiquee ngu'. Ná ntsii ngu' bi', masi chcui' ca'a ngu' jí'í ngu' xca jí'í ycuí' Ndyosi.

¹¹Pana nu ngu' xca jí'í ycuí' Ndyosi ni, nguula la ngu' xca bi', nchca la jí'í ngu' xca que ñati chalyuu ti; ni ná nchcui' ngu' xca cha' suba' jí'í ñati chalyuu, ná nsta bi' qui'ya hichu' nu ngu' cuxi slo ycuí' nu Xu'na na.

¹²Ñi'ya laca na'ni quixi' nu ná nchca culacua ti', jua'a laca nu ñati cuxi bi', cha' xcui' cha' suba' nchcui' ngu' bi' jí'í lcaa cha' nu ná nchca cuayá' ti' ngu' jí'í. Nxñi na jí'í na'ni

tyaala nu ntsu'u ne' quixi', ndyujui na jii' ni' li'. Lo'o jua'a nu ngu' cuxi bi', tyaala ngu' cha' nti' ngu' cua'ni ñu'u ngu' jii' lcaa lo na tso'o; pana tye cha' jii' ngu' bi' tsiya' ti nde loo la,

13 chcube' ngu' bi' ñi'ya nu nguxcube' ycu' ngu' jii' xa' ñati. Tsa lo'o talya ndu'ni suba' ngu' cuxi bi', cha' ná nchca taja ti' ngu' bi' ndu'ni ngu' cha' cuxi bi'; ná nchca tyuju'u ti' ngu' bi' tsiya' ti, masi cuxi tsa cña nu ndyu'ni ngu'. Lo'o jua'a stu'ba ti ndyu'u ti' ngu' bi' lo'o ma lo'o ndyu'ni ma ta'a, ñi'ya si chañi cha' tya'a na laca ngu' bi'.

14 Xcu' cha' suba' nda'ya hique ngu' cuxi bi' lo'o ña'a ngu' jii' sca nu cuna'a, cha' ná tye cha' nti' ngu' bi' cua'ni suba' ngu' lo'o. Lo'o jua'a hora ti culu'u ngu' bi' cha' cuxi jii' xa' ñati nu bilya ca cuayá' tso'o ti' cha' jii' Jesucristo. Lye tsa ngua tsa'a ngu' cuiñi bi' jii' lcaa lo cha' cuxi, bi' cha' lye tsa ndacui ti' ngu' bi'; ná nga'a cha' tyaala' jii' ngu' bi' tsiya' ti. Pana cua nda ycu' Ndyosi yabe' jii' ngu' cuiñi bi';

15 cua nguxtyanu ngu' bi' tyucui su tsa na ca slo ycu' Ndyosi, xa' tyucui ngusñi ngu' bi'. Lo'o jua'a nguna' tsa ndya'a ngu' bi' juani, cha' la cui' tyucui su nguta'a jyo'o cusu' Balaam sñi' Beor ndya'a ngu' bi' juani. Nu Balaam bi' ngua tiji' tsa ti' jii' cñi, bi' cha' ngua'ni yu cña cuxi, cha' caja la cñi jii' yu ngua ti' yu.

16 Tu'ba jii' ycu' Ndyosi ngua nu Balaam bi' nquicha'; bi' cha' ngua'ni ycu' Ni cha' nchcui' huru jii' yu lo'o yu bi', cha' xcutsii ni' jii' yu bi', cha' nga'aa cua'ni la yu cña cuxi ti bi'.

17 Taca chcu' na cha' laca nu ngu' cuiñi bi' ñi'ya laca sca pilya nu ngüityi tsiya' ti, nu nga'aa ntsu'u hitya ne'. La cui' jua'a laca ngu' bi' ñi'ya laca sca coo ngati ti, nu nxna tsa xqui'ya cui'i, pana ná ndu'ni bi' cha' ca'ya tyo; na ndya'a ti bi' nde cua. Lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ná ntsu'u cha' tso'o tyiquee ngu' tsiya' ti, bi' cha' ntsu'u cha' tsa ngu' bi' ca su talya tsa ña'a; ca jua cua ngüiñá ycu' Ndyosi sca se'i nu cuxi tsa ña'a, su tsa ngu' nu ndu'ni jua'a.

18 Jlo tsa ti' nu ngu' cuiñi bi' ñi'ya chcu' ngu' sca cha' tso'o, pana tucua lo cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; na cñilo'o ngu' bi' jii' ngu' nu ngusñi ca ti cha' tso'o jii' Jesucristo, cha' lo'o ngu' cua'ni suba' ngu' chaca quiya' nti' nu ngu' cuiñi bi'. Ñi'ya ngua'ni ngu' cha' cuxi tya tsubi' la, nu lo'o bilya cuna ngu' cha' tso'o jii' ycu' Ndyosi, jua'a nti' ngu' cuiñi bi' cha' cua'ni ngu' chaca quiya'.

19 Nchcui' nu ngu' cuiñi bi' lo'o xa' la ngu' cha' ná ntsu'u cha' taquiya' ngu' jii' lcaa ti cña nu culo ycu' Ndyosi jii' ngu', cha' cua ngulaá ngu' jii' cha' bi', nacu' ngu' cuiñi bi'; pana bilya ca cuayá' ti' nu ngu' cuiñi bi', cha' ycu' ca

ngu' laca ngu' msu ji'i lcaa cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Cua ña'a ca ñati nu ta chacuayá' ji'i nu cuxi cha' tyijiloo ji'i, la cui' hora bi' laca nu cuxi xu'na ñati bi' li'.

²⁰ Cuxi la caca ji'i ñati nu cua nguxtyanu ji'i cha' cuxi tsaca quiya', lo'o li' ta chacuayá' ji'i nu cuxi cha' tyijiloo ji'i chaca quiya'; na cua ngulaá ñati bi' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu nquicha', na cua ngua tsa'a ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na.

²¹ Tso'o la si ná ngua tsa'a ngu' tsiya' ti ji'i tyucui liñi su tsaa na ca slo ycu' Ndyosi; ná tso'o si ngua cuayá' ti' ngu', lo'o li' nguxtyanu ngu' tyucui liñi su tsaa na ca slo Ni. Nga'aa ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu cua nda Cristo lo'o na li'.

²² Lo'o ña'a na ji'i ñati nu cua nguxtyanu cha' ji'i Cristo, li' caca cuayá' ti' na cha' liñi tsa ndyu'u cha' nu nchcui' ngu' ndi'ya: "Sca xne' nu ndyacu'i na nu ndyacu ni', hora ti tsaa ni' cacu ni' na nu ndyacu'i ni' chaca quiya'. Lo'o jua'a sca cube' tana ni, lo'o cua ndyaata ni' chcu, hora ti xtyuu ni' ca su ntsu'u nana' cha' xtyii ni' chaca quiya'."

3

Ndi'ya caca lo'o caa ycu' nu Xu'na na

¹ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, cua nguscua na' sca quityi ndyaa slo cu'ma tya tsubi' la. Nu juani nde nscua na' chaca

quityi, cha' ca tyi'u ti' ma lcaa cha' nu ji'i Cristo, cha' jua'a caca culacua tso'o ti' ma lcaa hora.

² Ntsu'u cha' tyi'u ti' ma cha' nu cua nchcui' ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la; tso'o si tyi'u ti' ma cha' bi' lu'ba ti, lo'o jua'a ji'i cha' nu cua nchcui' ycu' nu Xu'na na nu ngua'ni lyaá ji'na. Cua ngusubi ycu' nu Xu'na na ji'i ya cha' culu'u ya cha' ji'i ycu' Ni ji'i cu'ma, bi' cha' tso'o si taquiya' ma ji'i lcaa cha' nu cua ndyuna ma lo'o ngulu'u ya ji'i ma.

³ Tya clyo ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' lo'o cua tyalaa ti tsa nu tye chalyuu, li' tyu'u tucua ngu' nu xtyílo'o tsa ji'i cha' ji'i ycu' Ndyosi. Cua'ni ngu' bi' cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ycu' ca ngu' cha' cua'ni ngu'.

⁴ Li' ndi'ya ñacu'i ngu' bi' ji'i ma: "¿Ni hora caa Cristo lacua? ¿Ni cha' laca tya ndu ti' ma ji'i yu cha' caa yu? Cua nteje tacui tsa tyempo bi', cha' cua ngujuii lcaa ngu' cusu' ji'na, lo'o jua'a cua ngusu' na juani. Ña'a ti ndyaca chalyuu re, ñi'ya nu ndyaca tya lo'o nguxana chalyuu clyo."

⁵ Jua'a ñacu'i ngu' cuiñi bi', cha' ná nti' ngu' tyi'u ti' ngu' ji'i cña nu cua ngua'ni ycu' Ndyosi. Nu ngua clyo ná ntsu'u chalyuu tsiya' ti, lo'o li' nchcui' ycu' Ndyosi; cuati ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u nde cua. Lo'o hitya ti ngüiñá Ni tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a cla'be la lo hitya nscua

yuu chalyuu tya clyo.

⁶ Pana ca tiya' la xi ndye ngüityi Ni ji'i chalyuu bi' lo'o hitya, nu lo'o ngua'ya tyo clyaa.

⁷ Ca tiya' la li' xa' ngulo ycuí' Ndyosi cña cha' ña'a ti tyanu lcaa na nu ntsu'u nde cua, ña'a ti tyanu lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu, ña'a cuayá' tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa na. Li' tye tyaquí lcaa na bi', lo'o jua'a tye cha' ji'i lcaa ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycuí' Ndyosi.

⁸ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, tso'o la si culacua ti' ma cha' ñi'ya nti' sca tsá ti, jua'a laca sca mil yija cuentya ji'i ycuí' Ndyosi; ntsu'u quiya' cha' ñi'ya nti' sca mil yija, jua'a laca sca tsá ti cuentya ji'i ycuí' Ni.

⁹ Si'i na tiya' tsa ti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni Ni cña nu nacui Ni cha' cua'ni ycuí' Ni nde loo la; pana na ntajatyá tsa Ni ji'na ñati chalyuu na, cha' ná nti' Ni cha' chcuna' ni sca ñati ji'i ycuí' Ni. Nti' tsa Ni cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' ntsu'u cha' cuxi ji'i ngu'; lo'o li' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi bi', culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'. Jua'a caca ji'i ngu' nti' ycuí' Ndyosi.

¹⁰ Chañi cha' tyalaa tsá bi' lo'o caa ycuí' nu Xu'na na chaca quiya', pana ná jlo ti' na ni tsá caca bi'. Ñi'ya laca si cua caa ti sca nu cuaana to' tyi na lo'o ná jlo ti' na, jua'a caca tsá bi'. Catí jua'a ti lcaa na nu ntsu'u nde cua, lye tsa cañi cha' bi'; lo'o li' tye tsiya' ti

tyaquí lcaa na nu ntsu'u nde cua. Jua'a tyucui ña'a chalyuu ni, tye tsiya' ti li'.

¹¹ Cua nscua cha' tye lcaa na lo'o tyalaa tsá bi', bi' cha' ntsu'u cha' caca ma ñati nu lubii cresiya ji'i, cha' caca ma ñati nu ngua tso'o tyiquee ma cuentya ji'i ycuí' Ndyosi.

¹² Jua'a nga'a cha' caca ma laja lo'o tya lyiji caca tsá bi' nu lo'o caa ycuí' Ndyosi, cha' jua'a taca xtyucua ma ji'i ycuí' Ni lo'o cña ji'i Ni nde chalyuu. Tsá bi' tyaquí tyucui ña'a nde cua, ña'a cuayá' nu tye tyalá lcaa na nu ntsu'u nde cua; tye tsiya' ti lcaa cha' bi' li'. Cuii lo'o cualya, lo'o cuichaa, lo'o co', lo'o lcaa na ni, tye bi' tyalá.

¹³ Pana xa' cuiña Ni chaca chalyuu cucui, lo'o jua'a cuiña Ni lcaa lo na nu ntsu'u nde cua; cuiña Ni sca chalyuu nu tso'o tsa ña'a, su xcui' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu' li'. Jua'a nacui Ni cha' caca; jlo ti' na cha' jua'a caca bi', xqui'ya cha' xcui' cha' liñi nchcui' ycuí' Ni. Bi' cha' ndu ti' na ji'i cha' bi' lacua.

¹⁴ Cu'ma tya'a tso'o na, na ndu ti' ma ji'i cha' bi', bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni ma xcui' cha' tso'o ti, xcui' cha' lubii ti lo'o tya'a ñati ma, cha' ti ti tyi'i tyiquee ma cuentya ji'i ycuí' Ni.

¹⁵ Tyi'u ti' ma cha' ndalo tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'na, cua nda tsa Ni tyempo ji'na cha' clyaá na ji'i nu cuxi. Jua'a Pablo tya'a na ni, la cui' tya'a cha' nguscua yu lo quityi; ñati tya'a tso'o na

laca yu bi', lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' quityi nu nguscua yu nu cua ndyalaa slo ma. Ycui' Ndyosi laca nu ngulu'u ji'i yu lcaa ña'a cha' tso'o nu nguscua yu lo quityi bi'.

¹⁶ Tyuu tya'a quityi nguscua Pablo bi', pana sca ti cuayá' nchcui' ca ta'a quityi bi' ji'i cha' ji'i ycui' Ndyosi nu cua nchcui' na ji'i juani. Ntsu'u xi cha' nu nguscua nu Pablo bi' nu tucui xi cha' caca cuayá' tso'o ti' na ji'i; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu lye tsa nclyu'u cha' cuiñi xqui'ya quityi bi', cha' ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' cha' bi' tsiya' ti. Ná ngua tsa'a tso'o ngu' bi', cha' bilya ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' bi'; bi' cha' ni sca quityi ji'i ycui' Ndyosi ná liñi nclu'u ngu' bi' ji'i. Pana tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti xqui'ya cha' cuiñi nu nclu'u ngu' ji'i tya'a ñati ngu'.

¹⁷ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na ni, cua nguscua na' lcaa cha' bi' cha' ca tii ti' ma, cha' ná ta ma chacuayá' ji'i nu ngu' cuiñi bi' cha' culu'u ngu' ji'i ma. Cha' liñi laca nu ngua tsa'a ma clyo, lo'o juani ná tso'o si taquiya' ma ji'i cha' cuiñi nu nclyu'u ngu' bi'; ná tso'o tya'achu' ma ji'i cha' liñi bi' li'.

¹⁸ Pana tso'o la ca tsa'a la ma cha' tso'o ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu cua ngua'ni lyaá ji'na; li' taca tyi'i tso'o la tyiquee ma cuentya ji'i ycui' nu Xu'na na. Cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ni nde chalyuu, lo'o jua'a ná nga'a cha' tye tsa nu cua'ni tlyu na ji'i Ni ca slo

ycui' Ni. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan clyo, nu ndyaa ca slo lcaa ñati ji'i Jesucristo

*Jesucristo laca nu nda
chaca chalyuu cucui ji'i ñati*

¹ Cua laca ntucua Jesús lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu nu lo'o nguxana chalyuu tya clyo; la cui' yu laca nu nchcui' ya ji'i, nu lo'o nscua ya tilaca laca Jesucristo. Cua jlo tso'o ti' ya cha' bi', cha' cua na'a tso'o ya ji'i yu lo'o cloo ya, cha' stu'ba ti nguta'a ya lo'o yu; cua ndyuloo ya ji'i yu lo'o cua ngua'ni ca'a ya' ya ji'i ycuí' yu. Cua nchcui' ya lo'o cu'ma cha' Jesucristo laca nu nda chaca chalyuu cucui ji'i ñati.

² Ngula Jesucristo nde lo yuu chalyuu su ndi'i ya, lo'o jua'a cua na'a ya ji'i ycuí' yu; bi' laca cha' nu ndacha' ya ji'i ma juani, cha' chañi tsa laca cha' bi'. Nclyu'u ya ji'i ma ñi'ya laca cha' tyucui tyempo lu'ú Jesucristo, cha' ntucua yu ca slo ycuí' Ndyosi Sti na clyo; jua'a nclyu'u ya ñi'ya ngua cha' na'a ya ji'i yu nde chalyuu re.

³ Juani culu'u ya ji'i ma cua ña'a ca cha' nu cua na'a ya, culu'u ya cua ña'a ca cha' nu cua ndyuna ya. Chañi laca cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycuí' Ndyosi Sti na, jua'a lo'o Jesucristo nu sca ti Sñi'

ycuí' Ni. Lo'o juani cua nti' ya cha' stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o ya;

⁴ bi' cha' nscua ya quityi re, cha' lcaa tsá tso'o ti tyi'i tyiquee na.

*Xcui' lubii tsa cresiya ji'i
ycuí' Ndyosi*

⁵ Nde culu'u ya ji'i ma cha' nu cua nda Jesucristo lo'o ya: Ñi'ya nti' sca xee nu ndubi tsa ña'a, jua'a nti' ycuí' Ndyosi si tyu'u tucua Ni slo na; xcui' lubii tsa cresiya ji'i Ni, cha' ne' cresiya ji'i ycuí' Ni ná ntsu'u su talya ña'a, ná ntsu'u cha' cuxi tsiya' ti.

⁶ Cha' cuiñi laca nu nda na si ñacui' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycuí' Ndyosi, lo'o li' ña'a ti tya ndiya ti' na cha' cuxi; ndi'i na chalyuu ñi'ya laca si talya tsa ña'a su ndi'i na li', cha' ná tso'o ndu'ni na.

⁷ Pana si lubii cresiya ji'na ñi'ya lo'o lubii cresiya ji'i ycuí' Ni, ndu'ni na cha' tso'o li'; stu'ba ti caca tyiquee na lo'o tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús li'. Lo'o jua'a cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' cua ndyalú tañi Jesús Sñi' ycuí' Ni lo'o ngujuii yu lo crusi.

⁸ Si ñacui' na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na tsiya' ti, na ñilo'o na ji'i ycuí' ca ti na li', cha' ná nchca chcui' na cha' liñi.

⁹ Pana taca jlya ti' na ji'i ycuí' Ndyosi cha' cua'ni clyu ti' Ni ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, nu lo'o ñii na ji'i Ni cha' ntsu'u qui'ya ji'na. Tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na li'; hasta cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ntsu'u

ne' cresiya ji'na, xqui'ya cha' ngujuui Jesús lo crusi.

¹⁰ Ñi'ya si cua nacui na cha' na cuiñi ycuu' Ndyosi, jua'a ndyu'u cha' si ñacuï na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na tsiya' ti; ná ngusñi suu cha' jil'i ycuu' Ndyosi ne' cresiya ji'na, si tya ñacuï na jua'a.

2

Cristo nu laca tu'ba ji'na cha' chcuï' lo'o ycuu' Ndyosi cuentya ji'na

¹ Ñi'ya nti' na' ña'aa jil'i sñi' na', jua'a nti' na' ña'aa jil'i cu'ma, cha' tyaca'a tsa ma'na; bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma, cha' ná nti' na' cha' sta ycuu' Ndyosi qui'ya jil'i ma. Pana si ntsu'u cha' sta Ni qui'ya ji'na lo'o cua ngusñi na cha' jil'i Jesucristo, la cui' Jesucristo laca nu cua nchcube' yu cña loo na. Sca ñati nu lubii tsa laca nu Jesucristo bi'.

² Ngua cuxi tyiquee na cuentya jil'i ycuu' Ndyosi Sti na, xqui'ya cha' ngua'ni na cha' cuxi; bi' cha' nchcube' Jesucristo cña loo na, cha' qui'ya ycuu' yu yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na. La cui' jua'a qui'ya Jesucristo yabe' nu ntsu'u jil'i laca ñati chalyuu nu tso'o ntsu'u tyiquee ña'a jil'i ycuu' Ni.

³ Nu lo'o nti' na taquiya' na cua ña'a ca cña nu nti' Ni cha' cua'ni na, li' taca jlo ti' na cha' chañi cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo.

⁴ Cuiñi tsa ñati nu nacui cha' ntsu'u cha' jil'i ngu' lo'o

Jesucristo, si ná ndaquiya' ngu' jil'i cña nu nlyo Ni jil'i ngu'; ná liñi cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

⁵ Si chañi laca cha' ntu-cuá na laca cha' nu nda Jesucristo lo'o na, li' chañi laca cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycuu' Ndyosi Sti yu; jua'a caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' laca na ñati jil'i Jesucristo masi tya ndi' na chalyuu.

⁶ Ñati nu nchcuï' lo'o xa' la ngu' cha' ñati jil'i Jesucristo laca ycuu', ntsu'u cha' cua'ni ñati bi' cña, cua ña'a ca cña nu ngua'ni ycuu' Jesucristo.

Sca cña cucui cha' cua'ni na
⁷ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, cua nscua cha' lo quityi re cha' tyaja'a ma tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma. Si'i sca cha' nu bilya cuna ma laca cha' bi'; cua ndyuna ma cha' bi' tya lo'o ngusñi ma cha' jil'i Jesucristo tya clyo la, cha' la cui' ti cha' bi' laca nu cua nscua cua sa'ni.

⁸ Pana si'i jua'a ndyu'ni ñati, bi' cha' nacui na cha' sca cña cucui laca bi'. Tsubi' ti nguxana Jesucristo ngulu'u yu ji'na ñi'ya ntsu'u cha' tyu'u tso'o tyiquee na ña'a na jil'i xa' la tya'a ñati na, ngua'ni Jesús cha' taca cua'ni na jua'a. Sca cha' cucui laca bi', cha' cua tye ti cha' talya ña'a ne' cresiya ji'na; juani tyanu nu cha' tso'o jil'i Jesucristo ne' cresiya ji'na, ñi'ya nti' si ntyiji'i sca xee nu ndubi tsa ña'a su ndi' na.

⁹ Ñati nu ñacuï: "Cua ngusñi ya cha' jil'i Jesucristo, lubii tsa cresiya jil'i ya juani", ñacuï

ngu', pana tya ti'í ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'í tya'a ñati' ngu', ña'a ti tya ntsu'u tsa cha' cuxi ne' cresiya ji'í ngu' bi', ñi'ya laca sca se'í su talya tsa ña'a.

10 Ñati' nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji'í tya'a ñati', bi' laca ñati' nu ntsu'u xee ji'í Jesucristo ne' cresiya ji'í. Ni sca cha' cuxi ná cua'ni ngu' bi', nu cua'ni cha' tya'achu' xa' la ñati' ji'í cha' ji'í Jesucristo.

11 Ñati' nu ti'í ti' ji'í tya'a ñati' ni, tya ntsu'u tsa cha' cuxi ne' cresiya ji'í ngu' bi'; ñi'ya nti' ngu' lo'o ndi'í ngu' su talya ña'a, jua'a ti nti' ngu' bi' ndi'í ngu' chalyuu, cha' ná nchca quije tyucui' liñi su tsa ngu', cha' lye tsa ndacu' talya xee nu ña'a ngu' bi' li'.

12 Cu'ma sñi' na', nscua na' quityi re cha' caa slo ma, xqui'ya cha' ngua'ni clyu ti' ycu'í Ndyosi ji'í ma; xqui'ya Jesucristo cua ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'í ma.

13 Nscua na' quityi re cha' caa slo cu'ma ngu' cusu', cha' cua ngujui ñi'ya nu tyu'u cha' ji'í ma lo'o Jesucristo nu stu'ba ti ntucua lo'o ycu'í Ndyosi Sti yu tya lo'o nguxana chalyuu. Lo'o jua'a nscua na' quityi re cha' caa slo cu'ma ngu' cuañi', cha' cua ntijiloo ma ji'í nu xña'a.

Cu'ma sñi' na', cua ngujui ñi'ya nu tyu'u cha' ji'í ma lo'o ycu'í Ndyosi Sti na, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa slo ma.

14 Cu'ma ngu' cusu', cua ngusñi ma cha' ji'í Jesucristo, la cui' Cristo nu cua lu'ú lo'o ycu'í Ndyosi Sti yu tya clyo,

bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa ca slo ma. Cu'ma ngu' cuañi', nguula ti ti' ma ndi'í ma, cha' cua ndyanu tso'o cha' ji'í ycu'í Ndyosi ne' cresiya ji'í ma; cua ntijiloo ma ji'í nu xña'a, bi' cha' laca nscua na' quityi re cha' caa slo ma.

15 Ná tyu'u tyiquee ma ña'a ma cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, ni ná ca tiji' tsa ti' ma ji'í cua ña'a ca cha' culiya' nu ndyiji ji'í ñati' cha' ndiya la ti' ngu' ji'í. Si ndiya la ti' na nu cuxi nu ntsu'u chalyuu, ná caca ji'na tsiya' ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'í ycu'í Ndyosi Sti na.

16 Lcaa cha' cuxi nu ndaca'a ji'í ñati' cha' ná xñi tso'o ngu' cha' ji'í ycu'í Ndyosi, si'i ca su ntucua ycu'í Ndyosi Sti na ndyu'u cha' bi'. Lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ñati' ji'í, cha' tyaala' xi tyiquee ngu'; jua'a lcaa cha' cuxi nu nti' ngu' cua'ni ngu' lo'o ña'a ngu' ji'í; jua'a lcaa na nu nti' ngu' cha' caja ji'í ngu', cha' jua'a cua'ni tyixi ti ngu' lo'o tya'a ngu', nde chalyuu ti ndyu'u lcaa cha' cuxi bi'.

17 Yala ti tye chalyuu re, culiji jua'a ti lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ñati' chalyuu; pana ñati' nu taquiya' ji'í cha' nu nchcui' ycu'í Ndyosi ni, ná nga'a cha' tye chalyuu ji'í ngu' bi'.

Ntsu'u cha' liñi lo'o ntsu'u cha' cuiñi

18 Cu'ma sñi' na', cua ndyalaa hora cha' tye lcaa cha' nu ntsu'u chalyuu. Cua jlo ti' ma cha' cua lijya sca

ñat̄i tlyu nu cñilo'o jil̄i tya'a ñat̄i na cha' Cristo laca ycuil̄i yu; xūu tya'a yu bi' lo'o lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Masi tyempo juani, quiña'a tsa ngu' cuiñi ntsu'u chalyuu, nu nti' xūu tya'a lo'o ñat̄i jil̄i Cristo; bi' cha' cua ngua cuayá' ti' na cha' cua ngulala ti tye lcaa cha'.

19 Tya clyo ndyu'u til̄i nu ngu' cuiñi bi' lo'o na, lo'o li' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu'; si'i ñat̄i tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo laca ngu' bi'. Si chañi cha' tya'a ndya'a na laca ngu' bi', cua ndyanu ngu' lo'o na nquicha'; pana ngutu'u ngu' bi', cha' taca ca cuayá' ti' na cha' si'i lcaa ñat̄i nu ndyu'u til̄i lo'o na laca tya'a ngusñi na cha' jil̄i Jesucristo.

20 Cua nda Cristo Xtyi'i ycuil̄i Ni cha' tyanu ne' cresiya jil̄i lcaa ngu' tya'a ngusñi mā cha' jil̄i Ni, bi' cha' cua ngua cuayá' tso'o ti' lcaa tya'a mā lcaa cha' nu nclyu'u ycuil̄i Ndyosi ji'na.

21 Cua nscua na' quityi re, xqui'ya cha' nchca cuayá' ti' mā ña'a cha' liñi nu ntsu'u jil̄i Cristo. Si'i cha' ná jlo ti' mā cha' liñi bi'; cua jlo ti' mā ña'a cha' liñi nu nchcui' na, cha' si'i cha' cuiñi ti laca cha' bi'.

22 ¿Tilaca laca nu cuiñi lacua? Ñat̄i cuiñi bi' laca nu ñacūi cha' si'i Cristo laca Jesús, la cui' Cristo nu cua nda ycuil̄i Ndyosi jil̄i cha' yāa yu chalyuu. Nxūu tya'a ngu' bi' lo'o ñat̄i nu ntsu'u cha' jil̄i lo'o Cristo, cha' ñacūi ngu' bi' cha' si'i nu sca ti Sñi' ycuil̄i Ndyosi laca Jesucristo, cha' si'i ycuil̄i

Ndyosi laca Sti Jesucristo.

23 Si ñacūi na jil̄i ñat̄i cha' si'i Sñi' ycuil̄i Ndyosi laca Jesucristo, ná ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuil̄i Ndyosi Sti Jesucristo, jua'a ndyu'u cha' bi' li'; pana lo'o xñi na cha' jil̄i Sñi' ycuil̄i Ni, cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuil̄i Ndyosi Sti yu, jua'a ndyu'u cha' bi' li'.

24 Bi' cha' nga'a cha' tyanu tachaa cha' bi' ne' cresiya jil̄i mā, cha' nu cua ndyuna mā jil̄i Jesús tya lo'o ngusñi mā cha' jil̄i yu tya clyo. Si tya ndyanu cha' bi' ne' cresiya jil̄i mā, stu'ba tsa ntsu'u tyiquee mā lo'o Jesucristo masi tya ndil̄i mā chalyuu, lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee mā lo'o ycuil̄i Ndyosi Sti na li'.

25 Bi' laca cha' nu ngüiñi jil̄i Jesucristo lo'o na, cha' taca caja chaca chalyuu cucui nu ná nga'a cha' tye ji'na.

26 Tsa bi' ti cha' nchcui' na' cuentya jil̄i ñat̄i nu nñilo'o jil̄i mā jua'a.

27 Nu cu'mā ni, cua ndyanu Xtyi'i ycuil̄i Ndyosi ne' cresiya jil̄i mā, bi' cha' nga'aa nti' cha' culu'u xa' ñat̄i jil̄i mā; Xtyi'i ycuil̄i Ndyosi ni, bi' laca nu culu'u jil̄i mā lcaa cha' nu lyiji cha' ca tsa'a mā jil̄i. Nu lo'o nclyu'u Xtyi'i ycuil̄i Ndyosi jil̄i mā ni, liñi tsa laca cha' bi'; si'i cha' cuiñi nda nu bi'. Bi' cha' lacua, ñi'yāa nu nclyu'u Xtyi'i ycuil̄i Ni jil̄i mā, la cui' jua'a nga'a cha' xñi mā cha' jil̄i Jesús.

28 Nu juani ti, cu'mā sñi' na', xñi tso'o mā cha' jil̄i Jesucristo. Lo'o li', lo'o caa Jesucristo chalyuu chaca quiya',

nga'aa ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' na lo'o ña'a na ji'i Ni cha' caa Ni; tyucui tyiquee na tyacua tya'a na lo'o Ni li'.

²⁹ Cua nchca cuayá' ti' ma cha' lubii tsa cresiya ji'i Jesucristo, bi' cha' tso'o si ca cuayá' ti' ma cha' cua ña'a ca ñati nu ndu'ni cha' tso'o ñi'ya ndyu'ni ycui' Jesús, caca ngu' bi' sñi' ycui' Ndyosi.

3

Sñi' ycui' Ndyosi laca na

¹ Tlyu tsa cha' tso'o laca cha' ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi Sti na ña'a Ni ji'i ca ta'a ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' laca cha' nchcui' ycui' Ndyosi ji'na cha' sñi' ycui' Ni laca na, lo'o jua'a chañi laca cha' bi'. Ná ntaja'a ñati chalyuu tyuloo ji'na cha' sñi' Ni laca na; la cui' jua'a lo'o nguti'i Jesucristo chalyuu, ná ntaja'a ngu' tyuloo ngu' ji'i yu li'.

² Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nu juani ti laca na sñi' ycui' Ndyosi; pana bilya caja cha' ji'na ñi'ya nu tso'o la ña'a na, nu lo'o tyi'i na lo'o ycui' Ni nde loo la. Ñi'ya laca ycui' Jesucristo, jua'a caca na lo'o culu'u loo Jesucristo ji'na lo'o cua ndye chalyuu re; li' taca ña'a na ji'i Jesucristo ñi'ya nu laca ycui'. Tsa bi' ti cha' nchca cuayá' ti' na juani.

³ Lcaa ñati nu nti' ña'a ji'i Ni ca li', nga'a cha' cua'ni lubii ngu' ji'i cresiya ji'i ngu', ñi'ya nu lubii cresiya ji'i ycui' Jesucristo.

⁴ Si ndu'ni na cha' cuxi, laca cha' ná ntaja'a na cua'ni na cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na; ntsu'u qui'ya ji'na xqui'ya cha' ná ntaja'a na taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' Ni lo'o na.

⁵ Cua jlo ti' ma cha' cua yaa Jesucristo chalyuu cha' cuitiyi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; pana ycui' Cristo ni, ná ntsu'u qui'ya ji'i yu tsiya' ti.

⁶ Ni sca ñati nu nxñi tso'o cha' ji'i Jesucristo lcaa tsá, nga'aa nscua cha' cua'ni ngu' bi' cha' cuxi. Nu ñati nu ndu'ni cha' cuxi lcaa tsá, ndu'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya cha' bilya tyu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o Jesucristo, bilya xñi ngu' cha' ji'i Ni.

⁷ Cu'ma sñi' na', ná nti' na' cha' cñilo'o xa' ñati ji'i ma. Xcui' tso'o ti ngua'ni Jesucristo nde chalyuu; bi' cha' lacua, lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, cua nscua cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni ngu' bi' laja lo'o tyi'i ngu' chalyuu.

⁸ Lcaa ñati nu ndu'ni xcui' cha' cuxi, cua laca ngu' bi' sñi' ycui' nu xña'a nu laca xu'na cuiñaja; tya lyiji tye cha' cua'ni nu xña'a bi' cha' cuxi. Sca ti Jesús nu Sñi' ycui' Ndyosi, cua yaa Ni chalyuu cha' cua'ni tye Ni ji'i lcaa cña nu ndyu'ni nu xña'a bi'.

⁹ Ñati nu laca sñi' ycui' Ndyosi ni, nga'aa nscua cha' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' cua'nda ycui' Ndyosi chaca cha' tso'o la nu tyanu ne' cresiya ji'i ngu' bi' xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi. Nga'aa tyaja'a ngu'

bi' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' sñi' ycuí' Ndyosi laca ngu' bi'.

¹⁰ Bi' cha' nchca cuayá' ti' mā juani ñi'ya laca ñati nu laca sñi' ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a nchca cuayá' ti' mā ñi'ya ndu'ni ñati nu laca sñi' ycuí' nu xña'a. Si'i sñi' ycuí' Ndyosi laca ñati nu ndu'ni cha' cuxi lcaa tsā, ni si'i sñi' ycuí' Ndyosi laca ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a jil'i tya'a ñati.

Nga'a cha' tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na

¹¹ Nde nscua la cui' cha' nu cua ndyuna mā lo'o ngusñi mā cha' jil'i Jesús tya clyo: nga'a cha' tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na.

¹² Ná cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Caín; sñi' ycuí' nu xña'a ngua yu bi', cha' ndyujuii yu jil'i tya'a yu. ¿Ni cha' laca ngua'ni yu jua'a? Ndyujuii yu jil'i tya'a yu xqui'ya cha' xcui' cha' cuxi ngua'ni jyo'o Caín bi', bi' cha' ná ndiya ti' yu cha' xcui' cha' tso'o ngua'ni yu tya'a yu bi'.

¹³ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i ycuí' Ndyosi, ná quiña'a tsa cha' culacua ti' mā si liye' tsa ti' ñati chalyuu ña'a ngu' jil'i mā.

¹⁴ Xcui' nguna' tya ndi'i na chalyuu cua tsubi' la xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana juani, cua nda ycuí' Ndyosi chaca chalyuu cucui ji'na, cha' tso'o ti ndi'i tyiquee na juani. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i xa' la tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' taca jlo ti' na cha' cua

ntsu'u chaca chalyuu cucui ji'na juani, cha' ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a jil'i tya'a ñati, nguna' tya ndi'i ngu' chalyuu.

¹⁵ Ñi'ya laca ñati nu ndyujuii jil'i tya'a ñati, jua'a laca na si liye' ti' na ña'a na jil'i tya'a ñati na. Jlo ti' mā cha' nga'aa caja chalyuu cucui bi' jil'i ñati si ndyujuii ngu' jil'i tya'a ñati ngu', pana la cui' tya'a cha' laca si liye' tsa ti' na ña'a na jil'i tya'a ñati na.

¹⁶ Nu lo'o cube ti' na cha' cuentya ji'na ntaja'a Cristo ngujuii yu lo crusi, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, li' ca cuayá' ti' na ña'a cha' nu tso'o la cua'ni na, si ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ngusñi na cha' jil'i Ni. Tso'o si tyaja'a na xtyucua na jil'i tya'a na jua'a, masi hasta cajaa ycuí' na cuentya jil'i ngu' tya'a na.

¹⁷ Ntsu'u ngu' tya'a na nu nga'aa ntsu'u na nu lyiji jil'i ngu' tsiya' ti cha' tyiji yu'u jil'i ngu' chalyuu. Si jua'a tso'o ti ndi'i na, lo'o li' ña'a na jil'i tya'a na nu ntsu'u na nu lyiji jil'i ngu', pana ná ntaja'a na cua'ni tya'na ti' na jil'i tya'a na, li' ná taca ji'na ñacui na cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycuí' Ndyosi, cha' nu ycuí' Ndyosi ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

¹⁸ Cu'mā sñi' na', nu lo'o ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i ycuí' Ndyosi lo'o jil'i tya'a ñati na, si'i sca cuii ti laca nu chcui' na lo'o ngu', si'i sca cha' nu nda ti na lo'o ngu' caca bi'; tyucui tyiquee na

nga'a cha' xtyucua na jil'i nu ngu' tya'a na bi'.

ycui' Ndyosi Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na.

Taca jlo ti' na cha' chañi cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi

¹⁹ Si jua'a ndu'ni na, li' caca cuayá' ti' na cha' liñi tsa laca cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o na, cha' nu jlya ti' na jil'i; ca tii na cha' cua ngüiñi tso'o cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi.

²⁰ Nu lo'o jlo ti' cresiya ji'na cha' ntsu'u qui'ya ji'na, li' taca ca cuayá' ti' na cha' lo'o ycui' Ni jlo ti' Ni cha' bi'. Lo'o jua'a tlyu la laca ycui' Ni, taca jil'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na jil'i cha' cuxi bi'.

²¹ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, si jlo ti' na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na, tyucui tyiquee na taca chcu' na lo'o ycui' Ndyosi li'.

²² nu lo'o jña na cha' jil'i ycui' Ni, caja cua ña'a ca cha' ji'na si taquiya' na jil'i cña nu cua nda ycui' Ni ji'na, si cua'ni na cña nu ndiya la ti' ycui' Ni.

²³ Nde laca cña nu cua nda ycui' Ndyosi cha' cua'ni sa scaa na: nga'a cha' xñi tso'o na cha' jil'i Jesucristo Sñi' ycui' Ni; la cui' jua'a tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na, ñi'ya nu cua nacui ycui' Ni ji'na.

²⁴ Nu lo'o taquiya' na jil'i cña nu cua ngulo ycui' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na, li' cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi, lo'o jua'a ntsu'u cha' jil'i Ni lo'o na li'. Jlo ti' na cha' bi', xqui'ya cha' cua nda

4

Cua'ni cuayá' na ñi'ya nu ntsu'u ne' cresiya jil'i scaa ñati

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo nu tyaca'a tsa ma 'na, ná xñi ma cha' jil'i cua ña'a ca ñati nu ñacui cha' cua nda ycui' Ndyosi Xtyi'i ycui' Ni jil'i ngu' bi'. Cua'ni cuayá' ma jil'i ngu' bi' clyo, cha' quijeloo cha' jil'i ma lo'o ngu' si chañi cha' cua ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' bi', si cha' cuiñi ti laca nu nchcu' ngu' bi'. Cua ndu'u tucua tyuu tsa tya'a ngu' cuiñi chalyuu juani, nu ññilo'o jil'i ñati cha' cuentya jil'i ycui' Ndyosi nchcu' ngu'.

² Ndi'ya ca cuayá' ti' na ñi'ya laca ñati nu cua ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jil'i: lca ñati nu nchcu' cha' chañi cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca Jesucristo lo'o ngula yu chalyuu cha' ngua yu ñati, lca ñati bi' cua ntsu'u Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu'.

³ pana ñati nu nacui cha' si'i Sñi' ycui' Ndyosi laca Jesucristo lo'o ngula yu chalyuu ñi'ya nu nclya ñati, ná ntsu'u Xtyi'i ycui' Ni ne' cresiya jil'i ngu' bi'. Cha' jil'i nu cuiñi nu nti' tyijiloo jil'i Jesucristo laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu' bi'; jua'a cua ngua cuayá' ti' ma cha' cua lijya ti nu cuiñi bi', cha' masi juani cua laca ndi'i bi' chalyuu.

⁴ Cu'ma sñi' na', cua ntsu'u cha' jil'i ma lo'o ycui' Ndyosi,

jua'a cua ngua nguula la ti' tyiquee ma xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu ndyanu ne' cresiya ji'i ma li'; bi' cha' nchca ji'i ma tyijiloo ma ji'i ngu' cuiñi nu cua ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i nu xña'a. La cui' nu xña'a laca nu nclyo cña ji'i ñati cuxi nde chalyuu.

⁵ Cua ntsu'u cha' ji'i nu ngu' cuiñi bi' lo'o nu cuxi nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a xcui' cha' ji'i nu xña'a laca cha' nu nchcui' ngu' bi'; bi' cha' ndiya tsa ti' ñati chalyuu cuna ngu' cha' nu nda nu ngu' cuiñi bi', lcaa ñati nu ná ndaquiya' ji'i Jesucristo tsiya' ti.

⁶ Pana ñati ji'i ycu'i Ndyosi laca na. Nu lo'o ntsu'u cha' ji'i ñati lo'o ycu'i Ndyosi, cuna ngu' lcaa cha' nu chcui' na lo'o ngu' li'; ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi tsiya' ti, bi' ñati laca nu ná nduna cha' nu nchcui' na. Jua'a taca quijeloo cha' ji'na tilaca laca nu ntsu'u cha' liñi ji'i, tilaca laca nu ntsu'u cha' cuiñi ji'i.

Xcui' ntsu'u tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ñati

⁷ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tyu'u tso'o tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na; ycu'i Ndyosi laca nu nclyo cña cha' xcui' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Lcaa ñati nu ntsu'u tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, sñi' ycu'i Ndyosi laca ngu' bi', lo'o jua'a tyu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycu'i Ni.

⁸ Pana ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, ná caja ñi'ya nu tyu'u cha'

ji'i ngu' bi' lo'o ycu'i Ndyosi tsiya' ti, cha' ycu'i Ndyosi ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati.

⁹ Ngulu'u Ni ji'na ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, nu lo'o cua nda Ni ji'i nu sca ti Sñi' ycu'i ca Ni yaa chalyuu, cha' jua'a taca caja chalyuu cucui ji'na.

¹⁰ Nde laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma: Si'i cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi, masi ycu'i Ndyosi laca nu ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na tya clyo, bi' cha' nda Ni ji'i Sñi' ycu'i ca Ni yaa chalyuu cha' ngujuii yu lo crusi, cha' cua ngua cuxi tyiquee na lo'o ycu'i Ndyosi nu Xu'na na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na; pana Jesucristo nu sca ti Sñi' ycu'i Ni, bi' laca nu cua nchcube' cña loo na, ngüi'ya Ni yabe' nu ntsu'u ji'na.

¹¹ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, cha' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'na.

¹² Ni sca ñati chalyuu, bilya ña'a ngu' ji'i ycu'i Ndyosi; pana taca ca cuayá' ti' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o Ni juani, nu lo'o ña'a na ji'i lcaa na lo'o tya'a na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee Jesucristo ña'a yu ji'i ñati chalyuu, jua'a nga'a cha' cua'ni na lo'o tya'a ñati na li'.

¹³ Cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyanu ne'

cresiya ji'na, bi' cha' cua ngua jlo ti' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee Ni lo'o na.

¹⁴ Cua na'a ycuí' ya ji'í Jesús. Chañi laca cha' nu nchcui' ya lo'o ma juani, cha' cua nda ycuí' Ndyosi Sti Jesús chacuayá' ji'í Sñi' ycuí' ca Ni cha' cua'ni lyaá ji'í cua ña'a ca ñati ji'í nu cuxi.

¹⁵ Ñati nu tyaja'a cacha' ji'í tya'a ñati cha' nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi laca Jesucristo, stu'ba ntsu'u tyiquee ycuí' Ni lo'o ngu' bi' li'; jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ycuí' Ni.

¹⁶ Ngua cuayá' ti' na li', cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'na; jua'a jlya ti' na li', cha' xcui' ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ni ña'a Ni ji'í ñati chalyuu. Lo'o ñati nu jua'a tso'o nti' ña'a ngu' ji'í tya'a ñati, nu xcui' jua'a ndu'ni ngu' laja lo'o ndi'í ngu' chalyuu, cua stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ycuí' Ndyosi; la cui' jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ycuí' Ndyosi lo'o ngu' bi' li'.

¹⁷ Tso'o ti ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í ycuí' Ndyosi, cha' nu lo'o tyalaa tsá lo'o tyaa Jesucristo chaca quiya' cha' cua'ni cuayá' Ni ji'í lcaa ñati, li' tyucui tyiquee na taca tyacua tya'a na lo'o ycuí' Ni. Ndyaa Ni lo'o na laja lo'o ndi'í na chalyuu, ñi'ya nguta'a Ni lo'o Jesucristo lo'o nguti'í yu nde chalyuu, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' cutsii na.

¹⁸ Ná ntsu'u cha' cutsii na cha' xcube' ycuí' Ndyosi ji'na, si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í ycuí' Ni; pana tya lyiji cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'í ycuí' Ndyosi, si ña'a ti tya ntsii na cha' xcube' Ni ji'na. Ñati nu ntsii tsa ji'í ycuí' Ndyosi ni, cua nda ti' ngu' cha' xcube' Ni ji'í ngu'.

¹⁹ Ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í ycuí' Ni, xqui'ya cha' tya clyo ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

²⁰ Ngu' nu ñacu'í ndi'ya: "Ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'í ycuí' Ndyosi", lo'o li' ña'a ti tya liye' ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'í tya'a ngu', cha' cuiñi ti laca nu nchcui' ngu' bi'. Ndi'ya ndyu'u cha' bi': taca ña'a na ji'í tya'a ñati na, pana ycuí' Ndyosi ni, bilya ña'a na ji'í Ni tsiya' ti; bi' cha' lacua, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesucristo, li' ná taca ñacu'í na cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í ycuí' Ndyosi Sti na.

²¹ Cua ngulo Ni cña bi' ji'na ndi'ya: Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'í ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a xcui' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'í tya'a ñati ma.

5

Ntijiloo na ji'í nu cuxi nu ntsu'u chalyuu

¹ Lcaa ñati nu jlya ti' ji'í Jesús, cha' laca yu Cristo nu cua nda ycuí' Ndyosi ji'í yaa chalyuu, chañi cha' laca ngu' bi' sñi' ycuí' Ndyosi. Ycuí'

Ndyosi laca Sti na, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i Ni, bi' cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la sñi' ycuí' Ni, tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús.

² Nu lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' Ndyosi Sti na, lo'o jua'a taquiya' na ji'i lcaa cña nu nda Ni lo'o na, li' tso'o ti taca tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la sñi' ycuí' Ni.

³ Si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i Ni, taquiya' na ji'i cha' nu chcuí' Ni lo'o na li', cha' si'i sca cña nu tucui tsa laca cha' taquiya' na ji'i scaa cha' nu nchcuí' Ni.

⁴ Cua ña'a ca sñi' ycuí' Ndyosi taca tyijiloo ji'i lcaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu; taca tyijiloo na ji'i nu cuxi, xqui'ya cha' cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo.

⁵ Pana ñati nu jlya ti' cha' Jesús laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, bi' ti ñati nu caca ji'i tyijiloo ji'i lcaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu.

Ndi'ya ntsu'u cha' ji'i Jesús nu laca Sñi' ycuí' ca Ndyosi

⁶ Nu sca ti Sñi' ycuí' ca Ndyosi laca Jesucristo, nu yaa chalyuu. Ntyucuatya ngu' ji'i yu li'. Ngujui yu lo crusi, ndyalú tañi ycuí' yu li'. Si'i xqui'ya cha' nu cua ntyucuatya ti yu, masi lo'o xqui'ya cha' cua ngujui yu lo crusi ndyalú tañi yu, bi' cha' nchca cuayá' ti' na juani cha' nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi laca Jesucristo. Bi' laca cha' nu ndacha' Xtyi'i ycuí' Ndyosi

ji'na, lo'o jua'a chañi tsa laca cha' bi'.

⁷ Nde cua ntucua sna tya'a ngu' nu nchcuí' cha' chañi laca cha' ji'i Jesús bi': ycuí' Ndyosi Sti yu laca tsaca ngu' bi'; jua'a Jesucristo nu ntsu'u tyucui cha' ji'i ycuí' Ndyosi ji'i, bi' laca chaca; lo'o jua'a Xtyi'i ycuí' Ni, chaca laca bi'. Stu'ba ti nchcuí' nu ca ta'a sna bi', cha' chañi laca cha' bi'.

⁸ Lo'o jua'a nde lo yuu cua ngua sna quiya' lo'o nchcuí' ycuí' Ndyosi cha' chañi laca cha' Jesucristo laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ni: tsaca laca cha' nu nchcuí' Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o na; jua'a chaca laca cha' nu nchcuí' Ni laja lo'o ntyucuatya Jesucristo; lo'o jua'a chaca laca cha' nu cua nchcuí' Ni laja lo'o ngujui Jesucristo lo crusi, ndyalú tañi yu li'. Sca ti cha' nchcuí' Ni ca ta'a sna quiya' bi'.

⁹ Ntucua na ji'i cha' nu nchcuí' ñati chalyuu lo'o na, pana juani ndulo la cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na. Ca ta'a sna cha' nu nda ycuí' Ndyosi, lcaa cha' bi' nchcuí' cha' sca ti Jesucristo laca Sñi' ycuí' Ndyosi.

¹⁰ Ñati nu jlya ti' ji'i yu cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, ycuí' ca ngu' jlo ti' ngu' ne' cresiya ji'i ngu' cha' chañi tsa laca cha' bi'; ñati nu ná ntaja'a tucua cha' ji'i Ni, cha' laca Jesucristo Sñi' ycuí' ca Ni, bi' ngu' laca nu ná jlya ti' tsiya' ti cha' cua nchcuí' ycuí' Ndyosi cha' ji'i Sñi' ycuí'

ca Ni. Ñat̄i cuiñi laca ycuí' Ndyosi nti' ngu' bi'.

¹¹ Nde laca cha' liñi nu tso'o tsa cha' xñi na jil̄i, cha' cua nda ycuí' Ndyosi chalyuu nu ná nga'a cha' tye jì'na; Jesucristo laca nu ngulu'u jì'na ñi'ya caca chalyuu bi'.

¹² Cua ña'a ca ñat̄i nu ntsu'u cha' jil̄i lo'o Jesús nu laca Sñi' ycuí' ca Ni, bi' ñat̄i laca nu ntsu'u chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil̄i; ñat̄i nu ná ntsu'u cha' jil̄i lo'o nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, ná ntsu'u cha' ta Ni chalyuu bi' jil̄i ngu'.

Cua tye ti cha' nu nguscua Juan

¹³ Cua nscua na' quityi re lacua, cha' caa ca slo ma, lcaa tya'a ngusñi ma cha' jil̄i Jesús nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi; xqui'ya cha' re taca ca cuayá' ti' ma cha' cua ngujui chalyuu cucui jil̄i ma, nu cua nda ycuí' Ndyosi jì'na.

¹⁴ Tyucui tyiquee na taca chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi lacua. Lo'o jña na sca cha' jil̄i ycuí' Ndyosi nu stu'ba nti' lo'o sca cha' nu nti' ycuí' Ni, li' taca jlo ti' na cha' taquiya' Ni jil̄i cha' nu chcuí' na lo'o Ni.

¹⁵ Si jlo ti' na cha' nduna ycuí' Ndyosi lo'o jña na sca cha' jil̄i Ni, la cui' jua'a taca jlo ti' na cha' cua caja ti cha' bi' jì'na li'.

¹⁶ Lo'o ña'a na jil̄i sca ñat̄i tya'a ngusñi na cha' jil̄i Jesucristo cha' ndyu'ni yu sca cha' cuxi, pana nda na cuentya cha' ná nscua cha' chcuna' chalyuu jil̄i yu xqui'ya cha' cuxi bi', li' tso'o la si jña na

cha' clyu ti' jil̄i ycuí' Ndyosi cuentya jil̄i yu tya'a na bi', cha' ná ta Ni chacuayá' cha' chcuna' chalyuu jil̄i yu tya'a na bi'. Pana ntsu'u qui'ya tlyu nu ná taca cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi jil̄i; ná ñacui' na' cha' jña na cha' clyu ti' jil̄i Ni li', si jua'a ntsu'u qui'ya jil̄i ngu'.

¹⁷ Chañi cha' sta ycuí' Ndyosi qui'ya jil̄i lcaa na lo'o tya'a na xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni na. Pana ntsu'u sca lo qui'ya nu ná taca cui'ya Ni cha' clyu ti' jil̄i tsiya' ti.

¹⁸ Jlo ti' na cha' nga'aa ndu'ni ñat̄i jil̄i Jesucristo cha' cuxi. Jesucristo nu laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, bi' laca nu ndaca'a jil̄i ngu', cha' ná taca cala' nu xña'a jil̄i ngu' bi' li'.

¹⁹ Jlo ti' na cha' ñat̄i jil̄i ycuí' Ndyosi laca na, xqui'ya cha' cua ngusñi na cha' jil̄i Jesucristo; pana xa' la ñat̄i chalyuu nu ná ndaquiya' jil̄i Ni tsiya' ti, ña'a ti tya laca nu xña'a loo jil̄i ñat̄i bi'.

²⁰ Cua jlo ti' na cha' cua yaa nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi nde lo yuu chalyuu, lo'o jua'a cua nda bi' chacuayá' cha' caca tyu'u cha' jì'na lo'o ycuí' Ndyosi. Chañi cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycuí' Ndyosi juani, xqui'ya cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o Jesucristo nu laca Sñi' ycuí' ca Ni. Chañi cha' ycuí' Ndyosi tsiya' ti laca nu Jesús bi', lo'o jua'a chañi cha' ná nga'a cha' tye chalyuu cucui nu ta Ni jì'na.

²¹ Cu'ma sñi' na', tii ti ti' ma tyil̄i ma chalyuu, cha' ná tyat̄i

yu'u mā lo'o xa' jo'ó. Jua'a
laca cha' bi' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan nu nchca tyucuaa

*Nu lo'o chañi cha' ntsu'u
tsa tyiquee na ña'a na ji'i tya'a
ñati na*

¹ La cui' nu cusu' Juan laca na'. Nscua na' sca quityi re, ma' cusu', jua'a sñi' nu'u, cha' caa quityi re ca slo cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cha' cua ngusubi ycu' Ni ji'i ma cha' caca ma ñati ji'i Ni. Chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ma; ni si'i sca ti na', lo'o lcau ti ña'a ñati lcaa quichi nu nduna cha' liñi ji'i Jesús, lo'o lcaa ñati bi', ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ma.

² Cua ndyanu tso'o cha' liñi bi' ne' cresiya ji'na, jua'a ná nga'a cha' tye cha' nu cua ndyuna na bi'; bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i ma.

³ Ycu' Ndyosi nu laca Sti na, lo'o jua'a Jesucristo nu sca ti Sñi' ycu' Ni, xtyucua Ni ji'i ma. Lo'o jua'a cua nti' na' cha' ña'a ti tya cua'ni Ni quiña'a tsa cha' tso'o lo'o ma, cha' ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ma, cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' ti tyi' tyiquee ma; jua'a nti' na' cha' cua'ni Ni lo'o ma, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, cha' chañi tsa cha' nu ngulu'u Ni ji'na.

⁴ Tso'o tsa ngua ti' na' lo'o ngujui cha' 'na cha' ña'a ti tya

ndaquiya' tso'o xi ngu' tya'a ma lcaa cha' liñi nu cua nda ycu' Ndyosi Sti na lo'o na;

⁵ bi' cha' hcui' na' lo'o nu'u, ma' cusu', jua'a lo'o lcaa ngu' tya'a ma, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Si'i sca cha' nu bilya ta Ni lo'o na laca cha' bi', sca cha' nu ndyuna na lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesucristo tya clyo laca cha' bi'.

⁶ Lo'o nu ni na' ji'i ma cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, la cui' jua'a ntsu'u cha' taquiya' na lcaa cña nu nclyo ycu' Ndyosi ji'na. Nu lo'o ngusñi ma cha' bi' tya clyo, cua ndyuna ma lcaa cña nu ntsu'u cha' cua'ni ma cha' tso'o ti tyu'u tyiquee lcaa ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma.

*Nu ngu' cuiñi nu tya'a
cusuu ji'i Cristo*

⁷ Ntsu'u tsa ñati cuiñi nu nchcui' cha' ná chañi cha' ngua Jesús ñati lo'o yaa yu chalyuu. Tyucui ña'a lo yuu chalyuu ndya'a ñati nu nchcui' cha' cuiñi bi'; na nñilo'o ngu' bi' ji'i tya'a ñati na, jua'a tya'a cusuu ji'i Cristo laca ngu' bi'.

⁸ Bi' cha' tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu, cha' ná culiji yu'u jua'a ti lcaa cha' nu cua ndyuna ma lo'o nguti' ya ca slo ma. Li' caja lcaa cha' tso'o nu cua nti' ycu' Ndyosi ta Ni ji'i ma lo'o tye chalyuu.

⁹ Lcaa ñati nu tyati yu'u lo'o xa' la cha', ná ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' ná cuayá' cha' ji'na lo'o jlya ti' na ji'i Cristo,

nti' ngu' bi'; pana lo'o cua ngusñi na cha' ji'i Cristo ca ne' cresiya ji'na, li' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi, jua'a lo'o ycui' nu sca ti Sñi' ycui' Ni.

¹⁰ Bi' cha' juani si tyalaa ñati slo mā nu ná nda la cui' cha' ji'i Jesús bi' lo'o mā, nga'aa ta mā su tyi'i ngu' bi', ni ná ta mā xlyo ni'i ji'i ngu' bi'.

¹¹ Nu lo'o chcui' na lo'o ñati bi', ñi'ya laca si ndyu'ni tya'a na lo'o ngu' bi', lo'o cña cuxi nu ndyu'ni ngu', jua'a ndyu'u cha' bi'.

Cha' nu nguscua Juan lo'o cua tye ti quityi

¹² Tya ntsu'u tsa cha' nu nti' na' chcui' lo'o mā, pana tso'o la masi ná lo'o cha' bi' scua na' lo quityi re. Tiya' la nti' na' caa na' ca su ndi'i cu'mā, lo'o li' ycui' ca na' taca ta na' cha' bi' lo'o mā; li' chañi cha' tso'o ti taca tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a na.

¹³ Lo'o jua'a nu ñati tya'a ntsu'u cha' ji'i mā lo'o Cristo ca nde, nu ngu' nu cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i, lo'o ngu' bi' cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i mā. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan nu nchca tyuna

*Tso'o tsa nchcui' Juan ji'i
Gayo*

¹ La cui' nu cusu' Juan laca na'. Nscua na' quityi re cha' caa ca slo nu'u, Gayo; jlya ti' nu'u lcaa cha' nu laca ji'i Jesucristo, bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' chcui' na' lo'o nu'u.

² Tso'o tsa ñati laca nu'u, cusu'. Nchcui' na' lo'o ycu'i' Ndyosi cuentya jinu'u cha' tso'o ti taca tyi'i tyiquee nu'u, cha' taca ca lye ti' nu'u. Cua jlo ti' na' cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' ji'i ycu'i' Ndyosi.

³ Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndyalaa xi ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu ngutu'u ca su ndi'i ma yaa ngu' ca nde. Nacu'i' ngu' cha' ña'a ti ndaquiya' tso'o ma ji'i cha' liñi nu cua nda Jesús lo'o na, cha' jua'a ndu'ni ma lcaa tsa.

⁴ Sca ti cha' ncyacua ti' na' cuentya ji'i cu'ma, si chañi cha' ndaquiya' ma ji'i cha' liñi nu cua nda Jesús lo'o na, cha' cuañi' la cu'ma cuentya jna'; tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' lo'o ndyuna na' cha' jua'a ndu'ni ma.

⁵ Cusu', ndube tsa ti' na' cha' lcaa tyempo tso'o tsa nxyucua nu'u ji'i ngu' tya'a na, masi ná nslo nu'u ji'i ngu', cha' ngu' xa' quichi laca ngu' ntsu'u quiya'.

⁶ Cua nchcui' ngu' bi' lo'o lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús nde quichi re, ndacha' ngu' ji'i ya ñi'ya nu tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ycu'i' ca ngu'. Lo'o jua'a cua'ni ma cha' tso'o tya xtyucua la ma ji'i ngu' bi' tyucuii su tsa ngu', cua'ni ma ñi'ya laca si na nxyucua ma ji'i ycu'i' Ndyosi laca;

⁷ cña ji'i Cristo ndya'a ngu', bi' cha' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu' tyijyu'. Ná ntaja'a ngu' xñi ngu' ni sca centavo ji'i xa' ñati nu ná ndaquiya' ji'i Cristo tsiya' ti, cha' xtyucua ji'i ngu' tyucuii;

⁸ bi' cha' nu na ni, tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, nga'a cha' xtyucua na ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a taca ca stu'ba cha' ji'na lo'o ngu' bi' lo'o sañi na cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na ca tyijyu' la.

*Cuxi tsa cña nu ndyu'ni
Diótrefes*

⁹ Cua nscua na' sca quityi tya tsubi' la nu ndyaa ca su ndi'i ña'a taju ti ma ñati ji'i Jesucristo, cu'ma nu ndyu'u ti'i ma tsa tlyu ti ca bi'; pana ná ntaja'a Diótrefes taquiya' ji'i cha' nu nacui' na' ji'i ma, cha' nti' yu bi' cha' xu'na ma laca yu.

¹⁰ Nu lo'o tyalaa na' ca slo ma, li' chcui' na' lo'o ma cuentya ji'i lcaa cña nu ndyu'ni yu bi', cha' chiya'a tsa nchcui' yu ji'i cuare; nchcui' yu bi' cua ña'a ca lo cha' cuiñi lo'o ñati. Masi ndyu'ni yu jua'a, ná cuayá' ji'i yu nti' yu, cha' juani ná

ntaja'a yu ta yu su tyi'i ngu' tya'a ndya'a ya cña lo'o ndyaa ngu' quichi tyi ma; ña'a cuayá' ndaca'a yu chacuayá' ji'i tya'a ma cha' lo'o cu'ma ná ta ma su tyi'i ngu', masi ngua ti' ma ta ma su tyi'i ngu' nquicha'. Lo'o jua'a ngua ti' yu culo'o yu ji'i tya'a ndya'a ya cña bi', cha' ná tyu'u ti'i ngu' lo'o ma.

¹¹ Cusu', ná tyatí yu'u ma lo'o cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, tso'o la si tyi'u ti' ma ji'i lcaa cha' nu tso'o ti. Lcaa ñati nu xcui' clyana cha' tso'o nu cua'ni ngu' cha' xtyucua ngu' ji'i xa' la tya'a ñati ngu', cua ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi; lcaa ñati nu xcui' clyana cha' cuxi cha' cua'ni ngu', bilya tyu'u cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti lo'o ycui' Ndyosi.

Tso'o la ndyu'ni Demetrio

¹² Tso'o tsa nchcui' lcaa ñati ji'i Demetrio; masi ycui' ca na, lo'o ña'a na ji'i yu nchca cuayá' ti' na cha' tso'o tsa ndyu'ni yu lo'o lcaa ñati. Jua'a cuare, nchcui' ya lo'o ma juani cha' chañi tsa cha' nu nchcui' ngu' ji'i yu cha' tso'o tsa tyiquee yu. Cua jlo tso'o ti' ma cha' nchcui' ya cha' liñi lo'o ma.

Cha' nu nguscua Juan lo'o cua tye ti quityi

¹³ Tya ntsu'u tsa cha' nu nti' na' chcu'i' lo'o nu'u, pana tso'o la masi ná scua na' cha' bi' lo quityi re juani;

¹⁴ tso'o la yala ti caa na' ca su ndi'i nu'u cha' ycui' ca na' ta na' xi cha' lo'o nu'u.

¹⁵ Ti ti tyi'i tyiquee ma lacua, cha' ycui' Ndyosi xtyucua ji'i ma. Lcaa ngu' tya'a tso'o ma nu ndi'i ca su ndi'i cuare, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma, xqui'ya cha' nu scua na' lo quityi re; jua'a cu'ma, chcuicha' ma ji'i lcaa ngu' tya'a tso'o ya nu ndi'i ca ndacua.

Quityi nu nguscua San Judas

¹ Judas naa na', la cui' tya'a Jacobo; cña laca na' cuentya ji' Jesucristo. Nscua na' quityi re cha' tsa ca slo lcaa cu'ma nu ndaquiya' ma ji' ycu' Ndyosi Sti na, cha' cua ngusubi Ni ji' ma. Ycu' Ndyosi laca nu ngua'ni lubii ji' cresiya ji' ma, lo'o ña'a ti tya cña'asii Ni ji' ma juani xqui'ya Jesucristo.

² Tya'na tsa ti' ycu' Ndyosi ña'a Ni ji' ma, bi' cha' ti ti taca tyi' tyiquee ma, xqui'ya cha' cua jlo ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji' ma. Jua'a nti' na' cha' caca ji' ma lcaa tsa.

Ntsu'u xi ñati nu nlyu'u cha' cuiñi ji' ngu'

³ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na nu tyaca'a tsa ma 'na, nti' tsa na' scua na' quityi cha' tsa ca slo ma, sca quityi nu chcu' ji' cha' tlyu nu ngua'ni Jesús cha' taca clyaá na ji' nu cuxi; pana ná ngua scua na' ji' yala ti. Lo'o nu juani nga'a cha' scua na' quityi re cha' tsa ca slo ma, cha' ta na' sca cui' lo'o ma; nga'a cha' cua'a ma ji' cua ña'a ca ngu' cuiñi, xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' ji' cha' liñi nu cua nda ycu' Ndyosi nu Xu'na na lo'o na, lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo. Ná cua'a jyaca ma tsiya' ti ji' cha' nu nchcu' ngu' cuiñi bi'.

⁴ Ndu'ni cha' ca cuayá' ti' ma cha' cua ndyatí xi ñati cuiñi bi' laja cu'ma, masi ná stu'ba cha' nu jlya ti' ma lo'o ngu'. Cua sa'ni tsa nscua cha' lo quityi ji' ycu' Ndyosi cha' xcube' Ni ji' nu ngu' cuxi bi'; pana ná ndaquiya' ngu' bi' ji' cha' nu nchcu' ycu' Ndyosi tsiya' ti, ni ná ndube ti' ngu' bi' si ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji' ñati chalyuu. Nacu' ngu' bi', cha' ná ndu'ni cha' masi cua'ni ngu' cha' suba', masi cua'ni ngu' lcaa lo cha' cuxi, cha' si ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, ná xcube' Ni ji'na li', nti' ngu'. Cuiñi tsa ngu' bi', si' ycu' Jesucristo laca xu'na ngu' bi'. Pana nu na ni, sca ti ycu' Jesucristo laca nu Xu'na na, sca ti ycu' Ni laca nu chañi cha' laca Ni loo ji'na.

⁵ Cua jlo ti' ma lcaa cha' nu nscua lo quityi ji' ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni la, pana xa' cacha' na' xi cha' bi' ji' ma juani: Ngua'ni lyaá ycu' nu Xu'na na ji' jyo'o cusu' ji' ngu' Israel, nu lo'o nguti' ngu' preso ca loyuu su cuentya Egipto; pana ca tiya' la ndyujui ycu' Ni ji' lcaa jyo'o cusu' nu ná ndaquiya' ji' cha' nu cua nchcu' Ni lo'o ngu' bi'.

⁶ Lo'o jua'a tyi'u ti' ma ji' xa' ji' ycu' Ndyosi nu ná ntaja'a taquiya' ji' cña nu nda Ni ji' ngu' nu ngua sa'ni, bi' cha' ngxu'tyanu xa' bi' tyi ngu' ca slo ycu' Ndyosi. Pana juani cua ndu xa' cuxi bi' ndyaaca' lo'o carena; ca su talya ña'a tsiya' ti ndu xa'

cuxi bi', cha' preso ji' ycu' Ndyosi laca ngu' juani. Jua'a ntsu'u cha' jatya xca' bi' ni jacua' tyalaa tsa' nu cua'ni cuayá' ycu' Ni ji' lcaa ñati.

7 Lo'o jua'a tyi'u ti' ma' ji' quichi' Sodoma lo'o quichi' Gomorra lo'o xa' la quichi' nu ndi' cacua ti; ñi'ya' ngua'ni ngu' xca' bi' cha' cuxi, jua'a lye tsa ngua'ni cuxi nu jyo'o cusu' nu nguti' quichi' bi', hasta nu ngua'ni suba' ngu' lo'o tya'a qui'yu ti ngu'. Cua ndyujui ycu' Ndyosi ji' lcaa ngu' quichi' bi' lo'o quii' tlyu ji' Ni li'. Jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati ña'a cha' tlyu nu nchca ji' ycu' Ndyosi ndu'ni Ni; la cui' lo'o sca quii' tlyu nu ná nga'a cha' tyubi' tsiya' ti, jua'a xcube' Ni ji' lcaa ñati nu ndu'ni cha' cuxi.

8 Lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ñi'ya' nu ngua'ni cuxi jyo'o cusu' bi', jua'a ndu'ni ngu'; ñi'ya' si nchcui' xcalá ti ngu' bi', jua'a laca cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Xña'a tsa tyiquee ngu' bi', ndu'ni tsa ngu' cha' suba'; jua'a ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji' cha' nu nchcui' cua ña'a ca ngu' nu laca loo. Lo'o li' hasta nchcui' suba' ngu' bi' ji' xca' ji' ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua.

9 Pana si' jua'a ngua'ni Miguel nu laca loo ji' xca' ji' ycu' Ndyosi; nu lo'o ngusu' tya'a nu Miguel bi' lo'o nu xña'a xqui'ya jyo'o Moisés, ná nchcui' ni sca cha' cuxi lo'o nu xña'a bi'. Ndi'ya' ti nchcui' lo'o: "Ycu' nu Xu'na na' ntsu'u cha' cua'a jinu'u", nacui' Miguel ji' nu xña'a bi'

li'.

10 Pana juani nchcui' nu ngu' cuiñi bi' cha' cuxi ji' cua ña'a ca cha' ji' Jesús, masi ná nchca cuayá' ti' ngu' ji' cha' bi' tsiya' ti; ndyu'ni ñu'u ngu' bi' ji' ycu' ca ngu', xqui'ya cha' ndu'ni ngu' ñi'ya' ndu'ni na'ni nu ná nchca culacua ti'.

11 Tya'na tsa nu ngu' cuiñi bi'. Cua ngusñi ngu' tyucui' cuxi nu ngulu'u jyo'o Caín ji' ñati; cua ndu'utsu' ngu' ji' tyucui' tso'o cha' caja cñi ji' ngu' ñi'ya' ngua'ni jyo'o Balaam, nu lo'o ngusñi yu caya' cuentya ji' cña cuxi nu cua cua'ni ti yu nu ngua sa'ni. Ntsu'u cha' cajaa nu ngu' cuiñi bi' tsiya' ti, ñi'ya' cua ngujui jyo'o Coré nu lo'o lye tsa ngusu' tya'a yu lo'o ycu' nu Xu'na na.

12 Masi cuxi tsa ndu'ni nu ngu' cuiñi bi', ná ntyuju'u ti' ngu' tsiya' ti cha' ndi' ngu' lo'o ma' nu lo'o ndyu'u ti' ma' cha' cacu ma' si' lo'o tya'a ma', xqui'ya cha' ngusñi ma' cha' ji' Jesucristo. Quiña'a tsa ndacu ngu' bi' li', quiña'a tsa ndyi'yu ngu', cha' tsa bi' ti cha' nti' ngu' ndya'a ngu' slo ma'; ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti. Ñi'ya' laca sca xu'na xlya' nu ná ña'asi' tso'o ji' xlya' ji', jua'a laca ngu' bi'; ñi'ya' nti' coo btyi nu nxna li- jya' lo'o cui' ti masi ná ca'ya tyo, jua'a nti' nu ngu' cuiñi bi'; ñi'ya' laca sca yaca si'yu nu ná nda si'yu, jua'a laca ngu' bi'. Pana sca yaca nu cua ngüityi, ntsu'u cha' xcu'aa na ji', cha' nga'aa ntsu'u juersa ji' cha' cu'ú la li'; cua ndye

ngujuui yaca bi'.

13 Ñi'ya nxasu clyoo' tyujo'o, nchcuāā clyoo' ngo' cuu' ca to' hitya, jua'a laca cña cuxi nu ndyu'ni ngu' bi'; ñi'ya laca sca cuii nde cua nu ngusna ndyaa xa' tyucuii cha' nga'aa ta xee nde talya, jua'a laca ngu' cuiñi bi'. Pana cua ngua'ni cho'o ycu' Ndyosi sca se'j su ná ntsu'u xee tsiya' ti su tyaa nu ngu' cuiñi bi'.

14 Cua sa'ni tsa nchcui' jyo'o Enoc ñi'ya nu caca jil' ngu' cuiñi nu ndu'ni jua'a. Cua ndya'a ca'yu latya sñi' ste' jyo'o Adán, lo'o li' ngula nu Enoc nu ngua tu'ba jil' ycu' Ndyosi cha' chcu' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni. Ndi'ya nchcui' Enoc bi': "Cua na'a na' jil' ycu' nu Xu'na na, cha' lijya Ni lo'o tyu tsa tya'a mil xca jil' ycu' Ni,

15 cha' cua'ni cuayá' Ni jil' lcaa ñati. Li' xcube' Ni jil' lcaa ñati cuxi xqui'ya cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu', xqui'ya cha' suba' nu cua nchcui' ngu' jil' ycu' Ndyosi." Jua'a nacui' jyo'o Enoc bi'.

16 Nu ngu' cuiñi bi' ni, xcui' na chii nti' ngu' bi' ndi' ngu' chalyuu; ná sca na ná ndiya ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' chiya'a ti nchcui' ngu' jil' lcau ti cha'. Xcui' ndiya la ti' ngu' bi' lcaa lo cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' jil'. Lye tsa nchcui' tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu', pana xcui' tso'o tsa nchcui' ngu' bi' jil' ñati si xtyucua ngu' jil' ngu' bi' lo'o sca cña cuxi.

Cña nu nga'a cha' cua'ni

ñati nu ntsu'u cha' jil' lo'o Jesu-cristo

17 Cu'ma ngu' tya'a tso'o na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' nu nchcui' ñati lo'o na, nu ñati nu cua ngua tsa'a jil' Jesucristo nu Xu'na na tya clyo.

18 "Tyu'u tucua xi ñati cuiñi lo'o cua tye ti chalyuu", nacui' ngu' bi' ji'na. "Xtyi' lo'o ngu' cuiñi bi' jil' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil' ycu' Ndyosi, jua'a cua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' jil'", nacui' ngu' bi' ji'na.

19 Cua'ni nu ngu' cuiñi bi' cha' nga'aa stu'ba cha' nu culacua ti' ma lo'o tya'a ma. Ndiya tsa ti' ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, cha' ná ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil' ngu' bi' tsiya' ti.

20 Pana nu cu'ma ngu' tya'a tso'o na ni, xa' ña'a cua'ni ma; nga'a cha' xtyucua ma jil' ngu' tya'a ma cha' lcaa ma talo ma cua'ni ma cña jil' ycu' Ndyosi. Taca talo ma xqui'ya cha' ngusñi tso'o ma cha' jil' ycu' Ni. Lo'o jua'a ta Xtyi'i ycu' Ndyosi juersa jil' ma cha' taca chcu' ma lo'o Ni.

21 Bi' cha' lacua, cua'a ma jil' ycu' ca ma; cui'ya ma cuentya ñi'ya nu cua'ni ma nde chalyuu, cha' jlo ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni jil' ma. Jatya ma ni jacua' tyalaa tsa lo'o ta ycu' Jesucristo nu Xu'na na chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti ji'na, cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na.

22 Cua'ni tya'na ti' ma jil' lcaa ngu' tya'a ma nu bilya

xñi tso'o cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a culu'u tso'o la ma ji'i ngu' bi'.

²³ Cua'ni lyaá ma ji'i ngu' nu cua tyumi' ti lo quii' ji'i nu xña'a, culo ma ji'i ngu' bi' ya' nu xña'a. Ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' ma ji'i ngu' nu xcui' cha' cuxi ndu'ni; ña'a ti xtyucua ma ji'i ngu' bi', cha' taca ca cuayá' tso'o la ti' ngu' cha' liñi ji'i ycui' Ni, masi cutsii ma xi ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu', ñi'ya si cojolaqui nu cha' cuxi bi' ji'i ma.

Ndyu'ni tlyu Judas ji'i ycui' Ndyosi

²⁴⁻²⁵ Sca ti ycui' Ndyosi ntsu'u chalyuu. Taca cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na; sca ti ycui' Ni nchca ji'i Ni ña'asii Ni ji'na, laja lo'o ndya'a na tyucuii tso'o nu ngulu'u Ni ji'na. Xtyucua Ni ji'na cha' ná tyeje sna quiya' na, cha' ná tyu'utsu' na ji'i tyucuii bi', ña'a cuayá' nu tyalaa na tso'o ti ca su ndubi tsa ña'a xee, ca su ntucua ycui' Ndyosi. Lubii tsiya' ti caca cresiya ji'na lo'o cua ndyalaa na ca slo Ni, lo'o jua'a caca chaa tsa ti' na li'. Bi' cha' juani cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi nu ntucua ca su tlyu nde cua, cha' sca ti ycui' Ndyosi ntsu'u nu tlyu tsa laca Ni; sca ti ycui' Ni laca Ni loo ji'i lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, jua'a sca ti ycui' Ni nchca ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tonu tsiya' ti. Lu'ú ycui' Ndyosi tya lo'o bilya tya' chalyuu, lo'o jua'a lu'ú Ni juani; ná nga'a cha' tye

tyempo cha' lu'ú Ni ca nde loo la. Jua'a laca cha' lacua.

Lo'o cua tye ti chalyuu re

Ngulu'u Jesucristo ji'i Juan sca cha' nu ntsu'u yacu' ti tya sa'ni la

¹ Nde nscua na' cha' nu ngulu'u Jesucristo 'na. Juan laca na', lo'o nde nscua na' sca cha' nu ntsu'u yacu' ti tya sa'ni la. Tya clyo la cua nda ycu'i' Ndyosi cha' bi' lo'o Jesús cha' culu'u ji'i ñati ji'i ycu'i' lcaa ña'a cha' nu cua lijya ti cha' caca nde chalyuu. Li' nda Jesús cha' bi' lo'o na', nu lo'o nda Ni sca xca ji'i Ni nu ngutu'u nde cua yaa ca slo na', cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni.

² Nde nscua na' lcaa cha' nu cua na'a ycu'i' na'; jua'a nchcui' liñi na' lo'o ñati ji'i Ni lcaa cha' nu cua nda ycu'i' Ndyosi lo'o ngu', la cui' cha' tso'o nu nchcui' tsa Jesús ji'i lo'o ñati.

³ Tso'o tsa caca tyiquee ma, ñati nu chcui' lo' quityi re, jua'a cu'ma lo'o cuna ma cha' nu nchcui' quityi re, lcaa ña'a cha' nu cua lijya ti cha' caca nde chalyuu; nu lo'o taquiya' na ji'i lcaa cha' nu nscua re, tso'o tsa caca tyiquee na li'. Lo'o jua'a cua ngulala ti caca cha' nu nscua re.

Nscua Juan cha' nu ndyaa slo ñati ji'i Jesucristo nde cati tya'a quichi

⁴ Juan laca na' nu nda quityi re tsaa nde cati tya'a quichi loyuu su cuentya Asia,

ca su ndi'i taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo. Nda na' xlyo ni'i ji'i ma chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi Sti na, jua'a chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'i Jesucristo. Cua nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycu'i' Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, ña'a ti cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma. Nu ngua tya clyo lu'ú ycu'i' Ndyosi, na lu'ú Ni juani, lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la. Ntucua Xtyi'i ycu'i' Ni nde loo su tlyu su ntucua ycu'i' Ni, la cui' cati tya'a cui'i' lubii nu nda Xtyi'i Ni laca bi'.

⁵ Tso'o tsa nchcui' liñi Jesucristo ji'i ycu'i' Ndyosi Sti yu ña'a cuayá' ndyujuui ngu' ji'i yu. Pana lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ngujuu yu, li' na'a ngu' cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i yu. Lo'o juani laca Jesucristo loo ji'i tyucui' ña'a chalyuu, xqui'ya cha' laca yu loo ji'i lcaa nu laca xu'na chalyuu. Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a yu ji'na, bi' cha' ngujuu yu lo' crusi; cua ndyalú tañi yu, cha' ngua'ni lyaá yu ji'na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na.

⁶ Cua ngua'ni Jesús cha' laca na sca lo ñati nu ndulo tsa cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi, nu ndyu'ni cña nu nti' ycu'i' Ndyosi Sti Jesús cha' cua'ni na. Cua nti' na cha' lcaa yija nu lijya nde loo la ná tye cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti. Jua'a caca cha' lacua.

⁷ Cui'ya ma cuentya, cha' tya yaa Jesucristo nde cha-

lyuu chaca quiya' laja coo. Ña'a lcaa ñati' jii' yu li'; jua'a nu ñati' nu liye' tsa ti' ña'a jii' yu nu ngua tsubi', jua'a nu ñati' nu cua ndyoyo' chcu'a jii' yu, lo'o ngu' bi' ña'a ngu' jii' yu chaca quiya' li'. Xi'ya ñati' tyucui ña'a chalyuu cha' xñi'i ti' ngu' lo'o tyaa Jesús chaca quiya', cha' cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya jii' ngu'. Jua'a caca cha' bi' lacua.

⁸ “Ñi'ya nti' letra A, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na'", nacui' ycu' nu Xu'na na nu lcaa cña nchca jii' Ni. Nu ngua tya clyo lu'ú ycu' Ndyosi, na lu'ú Ni juani, lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la.

Na'a Juan jii' Cristo ca su tlyu su ntucua ycu' Ni

⁹ Juan laca na', tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús laca na'. Ñi'ya nu ndyaca jii' cu'ma, la cui' jua'a ndyaca jna', cha' stu'ba ti ndyiji cha' ti' jii'na cuentya jii' Jesús; pana jly'a ti' na cha' Cristo laca loo jii'na juani, bi' cha' ndalo na jii' cha' ti' nu tyacua jii'na. Nde cha' nu ngua 'na lo'o ndii' na' loyuu su naa Patmos, sca yuu piti ti nu nscua cla'be hitya. Ca bi' ntsu'u na' ne' chcu'a, xqui'ya cha' ná ntsii' na' nchcui' na' cha' jii' ycu' Ndyosi lo'o ñati'; nchcui' na' lcaa cha' tso'o nu cua nda Jesús lo'o na.

¹⁰ Tsá clyo jii' semana ngua, tsá jii' ycu' nu Xu'na na, li' tyucui ña'a na' ngua tii na' cha' ngua'ya Xtyi'i ycu'

Ndyosi lo na' tsiya' ti; nga'aa ngua cua'ni na' xa' la cha'. Li' ndyuna na' cha' nchcui' tsaca ñati' nde chu' su ndu na'; cui' ngusi'ya bi' lo'o nchcui', ñi'ya ndañi nclya'a ngu' sca cui'chcu'a.

¹¹ Ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na':

—Ñi'ya nti' letra A, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na' —nacui' nu nchcui' bi'—. Scua cly'a nu'u lcaa cha' nu cacha' na' jinu'u juani; lcaa cha' nu ña'a nu'u juani, scua cly'a nu'u jii' lo quityi. Li' ta nu'u quityi re cha' tsaa slo nu cati tya'a taju ñati' nu ntsu'u cha' jii' lo'o Jesucristo ca quichi' tyi' ngu', ca loyuu su cuentya Asia nu ñacu' na' re: quichi' Efeso, jua'a quichi' Esmirna, jua'a quichi' Pérgamo, jua'a quichi' Tiatira, jua'a quichi' Sardis, jua'a quichi' Filadelfia, jua'a quichi' Laodicea.

¹² Li' nguxtyacui na' su ndu na' cha' ña'a na' tilaca laca nu nda cha' lo'o na'. Li' na'a na' ndu cati tya'a candyeru nu cua ndya' lo'o chcu'a oro.

¹³ Laja candyeru bi' ndu sca nu ñi'ya ña'a ñati' ña'a, jua'a ña'a nu cusu' bi' ngua ti' na'. Tyucui' tsa late' lacu' Ni, nu ndyalaa ca yane quiya' Ni tsiya' ti, lo'o jua'a cua ndyaaca' tyiquee Ni lo'o sca sintya oro.

¹⁴ Ngati' tsa ña'a quicha' hique Ni, ñi'ya ngati' ña'a quicha' xlya', masi yelu tly'a nu ngati' ña'a. Tso'o tsa ngulane xee cloo Ni ñi'ya laca

lo'o lye tsa ndyatu quii' su talya ña'a.

¹⁵ Ndubi tsa ña'a quiya' Ni, ñi'ya laca lo'o ndubi ña'a chcuā ngatsi nu cua ndyaa lo quii', lo'o li' ngusubii ngu' ji'i. Nu lo'o nchcui' Ni, ñi'ya laca lo'o ndyalú sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cuā tsa ndyalú hitya, jua'a nguañi xtyi'i li'.

¹⁶ Ya' tsu' cui' Ni ndacui cati tya'a cuii, ñi'ya laca cuii nu ntsu'u nde cuā; tu'ba Ni ntu-cua sca xlyu cusuū nu cha tsa tyucuaa chu' bi'. Ndubi tsa ña'a loo Ni, ñi'ya laca lo'o ntyiji'i xee cuichaa nde hora.

¹⁷ Lo'o cua na'a na' jil'i Ni, tsiya' ca nclyú na' nde quiya' Ni; cua culiji ti ti' na' ngua, xqui'ya cha' ndyutsii tsa na'. Li' ya' tsu' cui' Ni ngusta Ni hichu' na', ndi'ya nchcui' Ni lo'o na':

—Ná cutsii nu'u —nacui Ni—. Na' ntucua lo'o nguxana chalyuu, lo'o jua'a la cui' na' tyucua lo'o tye chalyuu.

¹⁸ Ycui' Ni nu lu'ú ca laca na' —nacui Ni—. Cua ngujuii na' nu ngua li', pana xa' ndyu'ú na' chaca quiya', lo'o juani nga'aa tye cha' lu'ú na'. Na' nclyu cña lo'o ndyijii ñati, jua'a la cui' na' nclyu cña macala su tyaa cresiya jil'i ngu'.

¹⁹ Scua nu'u cha' nu ndyaca re juani, cha' nu ña'a nu'u ca nde, jua'a cha' nu caca nde chalyuu tyempo nde loo la, cha' tsa quitiyi slo taju ñati 'na nde quich'i tyi ngu' bi'.

²⁰ Ndi'ya ndyu'u cha' nu na'a nu'u tsa, cha' jil'i nu cati tya'a cuii nu ntsu'u nde

cuā nu na'a nu'u cha' ndacui ya' na' la'a tsu' cui, jua'a nu cati tya'a candyeru oro bi', cha' ná ngua cuayá' ti' nu'u nquicha': nu cati tya'a cuii bi', bi' laca nu cati tya'a ñati nu ndu cuentya jil'i ycui' Ndyosi cha' chcui' ngu' lo'o nu cati tya'a taju ñati jil'i Jesucristo, sca taju ñati bi' scaa quich'i; lo'o jua'a nu cati tya'a candyeru oro, bi' laca nu cati tya'a taju ñati bi'.

2

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quich'i Efeso

¹ Li' nacui Jesús:

—Nde cha' nu scua nu'u cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quich'i Efeso, cha' culu'u cha' jil'i ycui' Ndyosi jil'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma, la cui' na' nu ndacui nu cati tya'a cuii bi' ya' na', nu ndu na' cla'be laja nu cati tya'a candyeru oro bi':

² Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui Jesús. Jlo ti' na' cha' ndalo tsa tyiquee ma, masi ndyiji tsa cha' ti' jil'i ma cha' ndacu' ma cha' jil'i ngu' xña'a, nacui Ni. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ná ndalo ma tsiya' ti jil'i ñati cuxi. Cua ngua'ni cuayá' ma jil'i ñati nu nacui cha' cua nda na' jil'i ycui' ngu' lijya slo ma, masi ná nda na' jil'i ngu' bi' lijya; cua nquijeloo cha' jil'i ma cha' cuiñi ngu' bi', nacui Ni.

³ Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ná nchca taja ti' ma; masi

ndyiji tsa cha' ti'í jilí mā, ná ndya'achū' mā cha' jna'.

⁴ Pana nde qui'ya ntsu'u cha' sta na' hichū' mā, cha' ná ntsu'u tyiquee mā ña'a mā 'na ñi'ya nu ngua'ni mā tya clyo la, nacuj Jesús.

⁵ Bi' cha' juani cua'ni clyo mā cha' tyi'u ti' mā ñi'ya nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jna', nu lo'o ngusñi mā cha' 'na tya clyo; lo'o juani ña'a ti nga'a cha' cua'ni mā la cui' cha' tso'o bi' chaca quiya'. Si ná tyaja'a mā cua'ni mā jua'a, li' caa na' caqui'ya jilí candyeru jilí mā ca su ntucua bi', tyalo'o na' jilí, nacuj Ni.

⁶ Pana nde cña ngua'ni mā nu tso'o tsa nti' na' ña'a na' jilí, nacuj Ni, cha' stu'ba nti' mā lo'o na' cuentya jilí ngu' nicolaítas; tso'o cha' ná ndiya ti' mā tsiya' ti lcaa ña'a nu ndyu'ni ngu' bi'.

⁷ Cua'a jyaca mā xi jilí ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o taju ñati' nu ngusñi cha' jilí Ni scaa quichí, si tyaja'a ca mā cuna mā: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati' nu tyijiloo jilí nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jilí ngu'; caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jilí ngu' bi', lo'o jua'a ta na' chacuayá' cacu ngu' si'yu yaca tso'o nu ndu ca cla'be yuu tso'o su ndi' ycuí' Ni, nacuj Jesús."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati' nu ngusñi cha' jilí Ni nde quichí Esmirna

⁸ 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati' nu

ndu cuentya jna' nde quichí Esmirna, cha' culu'u cha' jilí ycuí' Ndyosi jilí ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā, na' nu ntucua lo'o nguxana lcaa cha', la cui' na' nu tya tyucua lo'o tye lcaa cha': Chañi cha' ngujuii na', pana cua ndyu'ú na' chaca quiya'.

⁹ Jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni cu'mā, nacuj Ni. Jlo ti' na' cha' lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' jilí mā, cha' ti' tsa mā cuentya jilí ngu' bi', masi liñi la ñacuj na cha' ntsu'u tsa cha' tso'o jilí cu'mā cuentya jna', nacuj Ni. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' jilí mā. Nacuj ngu' cha' sñi' ycuí' Ndyosi laca ycuí' ngu'; pana sca cha' ndu'ni ti ngu' laca cha' bi', cha' stu'ba ntsu'u cha' jilí ngu' bi' lo'o Satanás, nacuj Ni.

¹⁰ Ná cutsji mā jilí cha' ti'í nu caca jilí mā nde loo la, masi cua'ni nu xña'a cha' tyuu tya'a mā tsa mā xi ne' chcuā. Cua nti' yu cua'ni cuayá' yu jilí mā si ña'a ti tya nxñi mā cha' jna'. Pana tii ti tsa xcube' yu jilí mā, nacuj Ni. Ña'a ti tyucui tyiquee mā xñi mā cha' jilí ycuí' Ndyosi Sti na', masi cajaa mā, cha' ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta na' jilí mā nde loo la li'.

¹¹ Cua'a jyaca mā jilí ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o taju ñati' nu ngusñi cha' jilí Ni scaa quichí, si tyaja'a ca mā cuna mā xi: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati' nu tyijiloo jilí nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jilí ngu'; ná sca caca jilí ngu'

bi' tsiya' ti tsā bi', nu lo'o culo ycuí' Ndyosi cña jì'ì ñatì cuxi nu ntsu'u ca bilyaa cha' tyaa ngu' nde chalyuu talya, nacuí Jesús."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñatì nu ngusñi cha' jì'ì Ni nde quichì Pérغامo

12 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsaā slo nu ñatì nu ndu cuentya jna' nde quichì Pérغامo, cha' culu'u cha' jì'ì ycuí' Ndyosi jì'ì ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā, nacuí Jesús, na' nu ntsu'u xlyu cusuū 'na nu cha tsa tyucuaa chu' xlyu bi'.

13 Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni mā, nacuí Ni. Jlo ti' na' cha' laca Satanás loo ca su ndi'ì cu'mā; pana masi jua'a laca cha', tya tso'o tsa nxñi mā cha' 'na, nacuí Ni. Bilya tya'achū' mā jì'ì cha' jna'; ña'a ti jlyā ti' mā 'na, masi tyempo cuxi nu ngua li', nu lo'o ndyujuii ngu' jì'ì jyo'o Antipas. Ná ndyutsì yu bi', nchcui' yu cha' 'na ca quichì tyi mā su ntucua Satanás loo.

14 Pana tya ntsu'u xi qui'ya nu sta na' hichū' mā, nacuí Jesús, cha' tya ntsu'u xi ngu' tya'a ndyu'u ti'ì mā ca quichì Pérغامo bi', nu ná nti' xtyanu jì'ì cha' cuxi, la cui' cha' cuxi nu ngulu'u jyo'o Balaam jì'ì ñatì nu ngua sa'ni. Cua nchcui' jyo'o bi' lo'o jyo'o Balac nu ngua li', cha' culu'u yu cha' cuxi bi' jì'ì ngu' Israel, cha' cacu ngu' msta nu nscua slo lcuì jo'ó jì'ì xa' ñatì nu ná ndaquiya' jì'ì ycuí' Ndyosi tsiya' ti, lo'o jua'a cha' cua'ni

ngu' cha' suba' lo'o xa' nu cuna'a.

15 Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' tya'a ndyu'u ti'ì mā nu ná ntaja'a ngu' xtyanu ngu' jì'ì xa' cha' cuxi nu ngulu'u ngu' nicolaítas bi'. Ná ndiya ti' na' cha' cuxi bi' tsiya' ti, nacuí Ni.

16 Bi' cha' juani culochū' mā lcaa cha' cuxi bi', nacuí Ni. Si ná tyaja'a mā cua'ni mā jua'a, yala ti caā na' ca su ndi'ì mā cha' xūū tya'a na' lo'o mā lo'o xlyu cusuū nu ntucua tu'ba na', nacuí Ni.

17 Cua'a jyaca mā xi jì'ì ña'a cha' nu nda Xtyi'ì ycuí' Ndyosi lo'o taju ñatì nu ngusñi cha' jì'ì Ni scaa quichì, si tyaja'a ca mā cuna mā: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñatì nu tyijiloo jì'ì nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jì'ì ngu'; caca tyaala' ti' tyiquee ngu' bi', cacu ngu' cha' tso'o nu cua ngxuco'o na' cha' caja jì'ì ngu'. Lo'o jua'a ta na' sca quee sube ti nu ngatì ña'a, nu nscua xtañi scaa ngu' chu', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi', cha' tso'o ti nti' na' ña'a na' jì'ì ngu'; chaca xtañi nu tso'o la laca nu nscua chu' quee bi'. Ná caja chacuayá' jì'ì xa' ñatì tyuloo xtañi bi'; cua laca ti ñatì nu caja xtañi bi' jì'ì, bi' laca nu caja chacuayá' cha' tyuloo jì'ì, nacuí Ni."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñatì nu ngusñi cha' jì'ì Ni nde quichì Tiatira

18 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsaā slo nu ñatì nu ndu cuentya jna' nde quichì Tiatira, cha' culu'u

cha' ji'i ycuí' Ndyosi ji'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcuí' lo'o mā, na' nu laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, na' nu ngulane tsa xee cloo na' ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyatū quí' su talya ña'a, na' nu ndubi tsa ña'a quiya' na' ñi'ya laca sca chcuā ngatsi nu scuí chu'.

¹⁹ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni mā, nacuí Ni. Ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a mā nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', cha' tso'o tsa ngusñi mā cha' 'na; nxyucua mā ji'i ñati nu lyiji tsa cha' tso'o ji'i, jua'a ndalo tsa tyiquee mā lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i mā. Lo'o juani tso'o la xi ndyu'ni mā, nga'aa si'i ñi'ya nu ngua'ni mā tya sa'ni la, nacuí Jesús.

²⁰ Pana nde qui'ya nu ntsu'u cha' sta na' hichu' mā, nacuí Ni, laca cha' tya nda mā chacuayá' ji'i nu cuna'a Jezabel bi', cha' culu'u cha' cuxi ji'i ngu' tya'a mā. Ycuí' ma' nacuí ma' cha' laca ma' tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi, pana ndatsaa tsa ma' bi' ji'i ñati nu ntsu'u cuentya jna'; nclu'u qui'i ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o xa' cuna'a, jua'a nclu'u ma' ji'i ngu' cha' cacu ngu' msta nu nscua slo lcuí jo'ó ji'i ngu', nacuí Ni.

²¹ Cua ntajatya tsa na' ji'i nu cuna'a bi', ni jacua' culochu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i; pana ná ntaja'a ma' bi' xtyanu ma' cha' suba' nu ndu'ni ma'.

²² Bi' cha' juani ta na' cha' ti'í ji'i ma' bi', nacuí Ni. Stu'ba ti caca quicha nu cuna'a

bi' lo'o nu ñati nu suba' tsa ndyu'ni lo'o, lye tsa caca quicha ngu'. Jua'a cua'ni na' lo'o ngu' bi', si ná ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', cha' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi';

²³ hasta cjuui na' ji'i ñati nu ngusñi cha' ji'i nu cuna'a bi', nacuí Ni. Lo'o li' lcaa taju ñati ji'i Jesucristo lcaa ti quichi, caja cha' ji'i ngu' cha' cua ngua'ni tye na' ji'i cha' cuxi bi'; li' taca jlya tso'o ti' ngu' cha' cua jlo ti' na' lcaa ña'a cha' nu nclyacua ti' ñati chalyuu. Lo'o li' ca cuayá' ti' lcaa mā cha' la cui' ñi'ya ngua'ni mā cha' cuxi tya lo'o yaa mā chalyuu, jua'a xcube' na' ji'i mā, nacuí Jesús.

²⁴ Juani chcuí' na' xi lo'o cu'mā tya'a ngusñi mā cha' jna', nu ndyanu mā nde Tiatira, cu'mā nu ná ngusñi mā cha' cuxi nu nclyu'u nu cuna'a cuxi bi': ná jlo ti' mā cua'ni mā cha' cuxi nu nacuí ngu' bi' cha' sca cha' nu tucuí tsa nu ntsu'u ji'i Satanás laca, lo'o jua'a laca cha' cuxi bi'. Tso'o ndu'ni mā lacua. Ná ta na' xa' cña nu cua'ni mā, nacuí Ni,

²⁵ masi sca ti cha' chcuí' na' lo'o mā, cha' ña'a ti tya tyanu tso'o cha' ne' cresiya ji'i mā, lcaa cha' nu cua ndyuna mā tya tsubi' la; tyanu cha' bi' ña'a cuayá' nu caa na', nacuí Jesús.

²⁶ Tso'o ti' cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo ji'i nu xña'a, ñati nu ndalo, cha' ndu'ni ngu' cua ña'a ca cña nu nti' na' cha' cua'ni ngu' ña'a

cuayá' tye chalyuu, nacuj Ni. Stu'ba ti tyucua ngu' bi' lo'o na', cha' caca ya loo jil'i lcaa ñati chalyuu ca li',

²⁷ cha' cua nda ycu' Ndyosi Sti na' chacuayá' cha' caca na' loo; jua'a tlyu tsa chacuayá' ta ycu' Ndyosi jil'i ngu' bi' lo'o caca ngu' loo jil'i ñati. Li' xcube' tsa ngu' jil'i ñati nu ná tyaja'a taquiya' jil'i cha' jil'i ycu' Ndyosi.

²⁸ Lo'o jua'a ta na' sca xee nu tyu'u ne' cresiya jil'i ngu' ñi'ya laca sca cui tlyu nu ntyucua nde ngxee, nacuj Ni.

²⁹ Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda na' lo'o taju ñati nu ngusni cha' jil'i Ni scaa quich'i, si tyaja'a ca ma cuna ma, nacuj Jesús."

3

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusni cha' jil'i Ni nde quich'i Sardis

¹ 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quich'i Sardis, cha' culu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma: Ndi'i Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o na', bi' laca cati tya'a cui'i lubii nu nda Ni ndyaa tyucui ña'a chalyuu. La cui' jua'a ya' na' ndacui nu cati tya'a cui' ndubi bi'. Cua nda na' cuentya jil'i lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacuj Ni. Jlo ti' na' cha' ngunu'u cresiya jil'i ma, masi nacuj ngu' quich'i cha' lubii tsa ndu'ni ma, nacuj Ni.

² Quee ti' ma juani, cha' ndi'i ma ñi'ya si laja' ti ma.

Cua'ni clya ma nu tya xi ca cha' tso'o nu tya jlo ti' ma cha' cua'ni ma, cha' ná chcuna' cña bi' tsiya' ti; bilya ña'a na' si cua ndu'u scua cña bi' jil'i ma, nacuj Ni.

³ Tyi'u ti' ma cha' tso'o tsa ngusni ma cha' 'na nu lo'o ngulu'u ngu' cha' jil'i ma tya clyo; taquiya' ma jil'i cha' bi' chaca quiya', pana culochu' ma cha' cuxi nu ndyu'ni ma juani, nacuj Jesús. Si ná tyaja'a ma taquiya' ma cha' 'na, li' tsiya' ca tyu'u tucua na' caa na' slo cu'ma, ñi'ya nti' lijya sca nu cuaana; caa na' cha' xcube' na' jil'i ma lo'o ná ca tii ma ni hora laca nu caa na', nacuj Ni.

⁴ Masi jua'a jlo ti' na' cha' tya ntsu'u xi ñati nu tso'o tsa ngusni cha' jna' nde Sardis bi', nu lubii cresiya jil'i ngu'. Nu xa' la ngu' tya'a ndyu'u ti'i ma ni, cua ngui'i tsa ngu' ndyu'ni ngu' cha' cuxi; pana ngati tsa late' caja jil'i ñati nu tya nxni cha' jna', tya'a ngu' bi' lo'o na', nacuj Ni. Ndacui cha' caca jua'a jil'i ngu' bi',

⁵ cha' xcui' ngati tsa late' cacu' ñati nu cua ntijiloo jil'i nu xña'a, nacuj Ni. Nga'aa cutiyi na' xtañi ngu' bi' jil'i quityi ca su nscua xtañi ñati nu ngujui chalyuu cucui jil'i jua'a. Lo'o tyalaa na' ca su ntucua ycu' Sti na' lo'o ngu' xca jil'i Ni, li' ñacui na' jil'i Ni cha' ñati 'na laca ngu' bi', nacuj Ni.

⁶ Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusni cha' jil'i Ni scaa quich'i, si tyaja'a ca ma cuna ma,

nacuĭ Jesús.”

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jĭ'i Ni nde quichĭ Filadelfia

7 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichĭ Filadelfia, cha' culu'u cha' jĭ'i ycui' Ndyosi jĭ'i ngu' bi': “Ndi'ya nhcui' lo'o ma, na' nu laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi: Xcui' lubii tsa cresiya 'na, xcui' cha' liñi ndu'ni na'. Juani laca na' loo jĭ'i ñati 'na ñi'ya ngua jyo'o David loo jĭ'i ngu' tya sa'ni la. Nu lo'o ta na' chacuayá' cha' cua'ni ñati sca cña, ná tucui taca jĭ'i tacu' cha' jĭ'i ngu' bi' li'; nu lo'o tacu' na' cha' jĭ'i ñati cha' ná cua'ni ngu' sca cña, ná tucui taca jĭ'i cua'ni cña bi' li'.

8 Nda na' cuentya jĭ'i lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacuĭ Ni. Cua nda na' sca cña tso'o cha' cua'ni ma, lo'o ná tucui taca tacu' cha' jĭ'i ma li', masi jlo ti' na' cha' ná caca jĭ'i ma hcui' lye ma lo'o ñati cuentya jna', cha' ná nguula ti' tyiquee ma tsiya' ti; pana ña'a ti tya ndaquiya' ma jĭ'i lcaa cha' nu nlyu'u na' jĭ'i ma, bilya xtyanu ma 'na.

9 Ntsu'u xi taju ñati nu cuiñi ti nda cha' lo'o tya'a ngu' cha' ñati jna' laca ngu'; liñi la ñacuĭ na cha' ntsu'u cha' jĭ'i ngu' bi' lo'o Satanás. Ca tiya' la xi cuane na' jĭ'i ngu' bi', cha' tyaa ngu' ca slo cu'ma, tyu stj' ngu' slo ma cha' cua'ni tlyu ngu' jĭ'i ma li'; caca cuayá' ti' ngu' jua'a cha' tyaca'a tsa cu'ma 'na.

10 Cua ndyi'u ti' ma cha' nu nacuĭ na' jĭ'i ma tsubi', cha' talo tyiquee ma cha' tu ti' ma 'na ni tsa tyaa na' chaca quiya'; bi' cha' juani cua'ni na' cha' ná sca caca jĭ'i ma lo'o tyalaa tyempo cuxi nde chalyuu. Cua lijya caca cha' cuxi bi', nu cua'ni cuayá' jĭ'i lcaa ñati chalyuu.

11 Cua tyaa ti na'. Ná ta ma chacuayá' cha' culiji yu'u jua'a ti cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya jĭ'i ma, tya cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni ma tya sa'ni la. Tii ti ti' tyi'i ma cha' caja chalyuu tso'o nu ta ycui' Ndyosi jĭ'i ma lo'o tye chalyuu re.

12 Cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jĭ'i nu xña'a ni, tlyu tsa caca ñati bi' laja ñati 'na lo'o cua ndyee chalyuu; tso'o tsa tyi'i ngu' bi' ca su ndi'i na'. Scua na' xtañi ycui' Ndyosi Sti na' loo ngu' bi', lo'o jua'a scua na' ni naa quichĭ tlyu nu ca jĭ'i ycui' Ni; Jerusalén cucui naa quichĭ bi'. Tyu'u bi' nde su ntucua ycui' Ndyosi, caa ca'ya bi' lo yuu. Jua'a scua na' xtañi ycui' na' loo ngu' bi', cha' laca ngu' ñati 'na.

13 Cua'a jyaca ma xi jĭ'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jĭ'i Ni scaa quichĭ, si tyaja'a ca ma cuna ma, nacuĭ Jesús.”

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jĭ'i Ni nde quichĭ Laodicea

14 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichĭ

Laodicea, cha' culu'u cha' jil'i ycu'i Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma: Chañi cha' ndyu'u tucua cha', lcaa cha' nu nda na' lo'o ñati; liñi tsa nchcui' na' cha' jil'i ycu'i Ndyosi Sti na' lo'o ñati, cha' tyucui tyiquee na' ndu'ni na' cña jil'i ycu'i Ni. Nu lo'o nguxana ndya' lcaa na nu ntsu'u chalyuu, stu'ba ti ndu na' lo'o ycu'i Ni nu ngua li', nacui Jesús.

15 Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni cu'ma; jlo ti' na' cha' ni si'i na ngusñi tso'o ma cha' 'na, lo'o jua'a ni si'i na ndya'achu' ma cha' 'na. Tso'o la masi tyucui tyiquee ma xñi ma cha' 'na, masi xtyanu ma cha' 'na tsiya' ti.

16 Ñi'ya laca si co'o na hitya nu conu' ti chcatsu, ni si'i na tyique', ni si'i na tyacala', na conu' ti chcatsu bi'; ná tso'o ndyi'yu bi', salú na jil'i nde lo yuu, nga'aa co'o na jil'i. Jua'a laca cu'ma cuentya jna', cha' sa cla'be ti ná ngusñi ma cha' 'na.

17 Quiña'a tsa cha' ntsu'u jil'i ya, nacui ma. Cua ngujui sca chalyuu tso'o jil'i ya, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' nu lyiji jil'i ya, nacui ma. Pana ná nda ma cuentya cha' tya'na tsa ma nti' na' ña'a na' jil'i ma. Tso'o la si ca tyuju'u ti' ma, nti' na', cha' nga'aa ntsu'u cha' jil'i ma tsiya' ti; ntsu'u tsa cha' nu lyiji jil'i ma nti' na' ña'a na' jil'i ma, bi' cha' ná nchca culacua tso'o ti' ma tsiya' ti.

18 Ta na' sca cuji lo'o ma lacua, bi' cha' cua'a jyaca ma

jil'i cha' nu chcui' na' lo'o ma, cha' chañi taca culu'u cha' bi' jil'i ma ñi'ya caca xutacui cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ma: Nga'a cha' cua'ni ma cha' caja sca chalyuu cucui jil'i ma su nga'aa cua'ni ma cha' cuxi, cha' nga'aa ntsu'u cha' ca tyuju'u la ti' ma li'. Cua'ni ma cha' culacua tso'o xi ti' ma lacua, cha' ca cuayá' ti' ma scaa cha'.

19 Lcaa ñati nu tyaca'a tsa 'na, ndaca'a na' xi jil'i ngu', nchcube' na' xi jil'i ngu'. Cua'ni cya ma lacua, cha' culochu' ma cha' cuxi nu ndyu'ni ma.

20 Cua'a jyaca ma: Cua ndyalaa na' nde slo cu'ma; ndu ti na' nchcui' na' lo'o ma juani, cha' cua ña'a ca ñati nu tucua cha' 'na, tyanu na' slo ngu' bi' li'; tyi' na' slo ngu' bi', tso'o tsa tyu'u cha' jna' lo'o ngu' bi' li'.

21 Cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu, ta na' su tyucua ñati bi' ca su ntucua na' cha' laca na loo; cha' jua'a na', cua ntijiloo na' jil'i nu xña'a bi', lo'o juani nga'a na' slo ycu'i Sti na' su laca Ni loo.

22 Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda Xty'i ycu'i Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma."

Cua ndye cha' nu nda Jesús ndyaa slo taju ñati jil'i Ni scaa quichi.

4

Ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i Ndyosi ca su ntucua Ni

¹ Li' nguxña'a na' nde cua, na'a na' cha' ntucua yaala sca toni'i ca bi'. Li' xa' nguañi nchcui' nu ñati nu cua nchcui' lo'o na' tsaca quiya' nu ngua tya tsā la; ñi'ya ndañi nclya'á cui'chcua, jua'a nxi'ya nu bi' nchcui' lo'o na'. Ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na' li':

—Tyacu'i clya nu'u ca nde, culu'u na' jinu'u lcaa cha' nu nga'a cha' caca tyempo nde loo la.

² Hora ti ngua'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo na' li'. Cla'be nde cua bi' na'a na' cha' ntucua sca yaca xlya tlyu nu tso'o tsa ña'a. Nde bi' ntucua sca ñati.

³ Ndubi tsa ña'a loo ycu'i' nu Cusu' nu ntucua ca bi', lo'o tyuu tya'a color ntsu'u loo Ni, ñi'ya laca quee ndubi nu ngatsi ña'a, ñi'ya laca quee nu nga'a tsa ña'a. Tyi'i ca chu' su ntucua bi' ndu cuaña taa nu nga'aa ña'a nclyu'u xee.

⁴ Nde chu' la ntucua xa' la yaca xlya; lo yaca bi' ntyucua calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu', tsa lo scuii ti ntucua ngu' tyi'i ca chu' su ntucua Ni. Lacu' ngu' bi' late' ngati, jua'a ntucua sne' oro hique scaa ngu'.

⁵ Lye tsa nguañi nchcui' tyi'yu li', lye tsa ndyubii ca su ntucua ycu'i' Ndyosi li'. Nde loo su tlyu su ntucua Ni ndu cati tya'a quityee ya' ndyaqui, bi' laca nu cati tya'a cui'i lubii nu laca Xtyi'i ycu'i' Ndyosi nu ndu'u ndyaa tyucui' ña'a chalyuu.

⁶ Nde cla'be su ntucua ñati bi', ngua ti' na' cha' na'a na' sca tayu'; ñi'ya ndubi ña'a sca

caatyā, jua'a ndubi ña'a bi'.

Tyi'i ca chu' su ndu yaca xlya tlyu bi', ca bi' ndu jacua tya'a na lu'ú nu ñi'ya ña'a na'ni, jua'a ña'a; ndu ni' cua. Tyucui' ña'a ni' ntucua cloo ni'; masi nde sii' ni', masi nde chu' ni' ntucua cloo ni'.

⁷ Na'ni nu nchca clyo bi', ñi'ya ña'a cuichi ña'a ni'; na'ni nu nchca tyucuaa bi', ñi'ya ña'a toro cuañi' ña'a ni'; na'ni nu nchca tyuna bi', ñi'ya ña'a saca' ñati, jua'a ña'a saca' ni'; na'ni nu nchca jacua bi', ñi'ya ña'a cua'ya ndyacu'i, jua'a ña'a ni'.

⁸ Scuá tya'a lu'be ntsu'u jii' scaa na'ni bi', pana ntucua cloo ni' tyucui' ña'a hichu' lu'be ni'; lo'o nde ne' lu'be ni', la cui' jua'a ntucua cloo ni'. Nga'aa nchca ti cha' ndula tu'ba ni' tsā lo'o talya:

Xcu'i' na lubii tsa cresiya jii' ycu'i' Ndyosi nu nchca jii' ndu'ni lcaa cña, nacui' ni' lo'o ndyula tu'ba ni'.

Nu ngua tya clyo lu'ú ycu'i' Ni, la cui' jua'a na lu'ú Ni juani,

lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la.

Jua'a nacui' ni' lo'o ndyula tu'ba ni'.

⁹ Lu'ba ti ndyula tu'ba nu ca ta'a jacua na'ni tacati bi' li'. Ndu'ni tlyu ni' jii' Ni, ndu'ni chi' ni' loo ycu'i' Ni; ndya tsa ni' xlya'be jii' ycu'i' Ni nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi', cha' lcaa yija lu'ú ycu'i' Ndyosi.

¹⁰ Lcaa quiya' lo'o ndyula tu'ba na'ni bi', li' ndyatū stj' nu ngu' cusu' bi' nde loo su

ntucua ycui' Ni lo yaca xlya tlyu bi'; ndu'ni tlyu ngu' cusu' bi' jil'i ycui' Ni cha' lcaa yija lu'ú Ni. Li' nda'ya ngu' sne' oro nu ntucua hique ngu', nsta ngu' jil'i nde loo su tlyu su ntucua ycui' Ni. Ndi'ya nchcui' ngu' lo'o Ni li':

¹¹ Ndyosi Xu'na ya, nga'a cha' cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' cua'ni chi ya loo nu'u, nacui' ngu'.

Nchca jinu'u cua'ni nu'u lcaa lo cña tsiya' ti nu nti' nu'u cua'ni nde chalyuu.

Na cua ngüñá nu'u lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu; chacuayá' jinu'u lu'ú lcaa na, cha' nda nu'u chacuayá' cha' ndya'a lcaa na lu'ú.

Jua'a nacui' ngu' lo'o ndyula tu'ba ngu' li'.

5

Nu ñati nu taca jil'i chcui' lo quityi nu ntsu'u ya' ycui' Ndyosi

¹ Li' na'a na' cha' ntsu'u quityi ya' tsu' cui' nu cusu' laca loo nu ntucua lo yaca xlya bi'. Sca quityi nchcu', nu ngutu ti ña'a laca bi'; jua'a tyucuaa chu' quityi bi' cua nscua cha'. Cati se'i nga'a nguiña' tu'ba quityi su ndyacu' bi'.

² Li' na'a na' cha' ndu sca ñati nguula, sca xca jil'i ycui' Ndyosi. Cui' tsa ngusi'ya xca bi':

—¿Tilaca laca nu ntsu'u chacuayá' jil'i cha' suu nguiña' nu nga'a tu'ba quityi nchcu'

bi', cha' chcana quityi bi'? —nacui'.

³ Li' masi tyucui ña'a su ntucua ycui' Ndyosi bi', masi tyucui ña'a lo yuu chalyuu, masi tyucui ña'a chaca ba'a chalyuu su ndyaa ñati nu cua ngujui, ná ngujui nu scana jil'i quityi cha' chcui' ngu' lo.

⁴ Ti'i tsa ngusi'ya na' li', cha' nga'aa ngujui nu scana jil'i quityi cha' chcui' ngu' lo.

⁵ Li' nguxana nchcui' sca nu cusu' lo'o na':

—Nga'aa xi'ya nu'u juani —nacui'—. Cua ngujui nu scana jil'i quityi bi', nu taca jil'i suu nguiña' bi', masi nu cati tya'a nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Ycui' yu bi' laca loo jil'i ngu' Judá, cha' la cui' tya'a ñati jil'i jyo'o David laca yu bi'. Cua ntijiloo yu jil'i nu xña'a, bi' cha' juani taca jil'i yu scana yu quityi bi'.

⁶ Li' na'a na' ndu sca ñati; ñi'ya ña'a sca xlya' cuañi', jua'a ña'a ñati bi'. Ndu yu bi' nde loo su tlyu su ntucua ycui' Ndyosi, laja su ndu nu ngu' cusu' bi', laja nu na'ni tacati bi'. Tya tyaca' nscua cuayá' hichu' yu tya lo'o ndyujui ngu' jil'i yu tsaca quiya', jua'a ña'a yu bi'. Cati tya'a sata ntucua hique nu ñi'ya ña'a xlya' nu ndu cuentya jil'i Jesús. La cui' jua'a ntucua cati tya'a cloo Ni; nu cloo Ni ni, bi' laca cati tya'a cui'i lubii nu laca Xtyi'i ycui' Ndyosi nu ndu'u ndyaa tyucui ña'a chalyuu.

⁷ Li' ndyaa nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndyiqui'ya Ni jil'i quityi nchcu' nu ntsu'u ya'

tsu' cuj nu cusu' laca loo nu ntucua su tlyu bi'.

⁸ Lo'o ngusñi Ni quityi bi', li' ngutu sti' ca ta'a jacua na'ni tacati bi'; lo'o jua'a nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', ndu sti' ngu' nde loo nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Ntsu'u sañi ya' ngu' cusu' bi', lo'o jua'a ntucua cuu oro ya' lcaa ngu' cusu' bi'; ntsu'u yana jo'ó nu ndyaqui ne' cuu bi'. Ñi'ya lo'o ntyucua xtyi'i yana jo'ó ndyaqui bi', jua'a ndyaa cha' nu nchcui' ngu' ca slo ycu' Ni lo'o nchcui' ñati jil' ycu' Ndyosi lo'o Ni.

⁹ Li' ndyula tu'ba ngu' bi' sca jii cha' cua'ni chi' ngu' loo nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Bilya cuna na' jii nu ndyula tu'ba ngu' bi':

Cua nda ycu' Ni chacuayá' jinu'u cha' xñi nu'u quityi nchcu' bi', nacui' ngu',

cha' suu nu'u nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'.

Na cua ndyujui ñati jinu'u tsaca quiya';

pana lo'o ngujui nu'u ni, li' ngua'ni nu'u cña cuentya jil' ya cha' caca ya ñati jil' ycu' Ndyosi.

Ñati nu cua ndyu'u cua ña'a ca quichi' tyi ngu', ñati nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu,

ñati nu ndyu'u tyucui ña'a chalyuu mala su ndi' ñati, bi' ñati nu ngusubi nu'u jil'.

¹⁰ Cua ngua'ni nu'u cha' caca ngu' bi' sca lo ñati nu

ndulo tsa cuentya jil' ycu' nu'u,

cha' taca cua'ni ngu' cña nu nti' ycu' Ndyosi Sti na. Lo'o jua'a caca ngu' bi' loo nde chalyuu.

¹¹ Lo'o ndye ndañi jii bi', chaca quiya' na'a na' ca bi'. Li' ndyuna na' ndyula tu'ba tyuu tsa mil tya'a xca jil' ycu' Ndyosi; nde chu' su ntucua yaca xlya, nde chu' su ndu na'ni tacati bi', nde chu' su ndu ngu' cusu' bi', ca bi' ndu quiña'a tsa ngu' xca bi' li'.

¹² Cuij tsa ndyula tu'ba ngu' li':

Cua ndyujui ngu' jil' nu ñi'ya ña'a xlya' bi' tsaca quiya', nacui' ngu'.

Xqui'ya ñati chalyuu, bi' cha' ngujui Ni.

Lo'o juani nga'a cha' chcui' na jil' Ni, cha' lcaa lo cña tsiya' ti nchca jil' Ni cua'ni Ni;

jua'a na jil' Ni laca lcaa lo na tsiya' ti.

Lcaa cha' jlo ti' Ni, lcaa cña nchca jil' Ni;

bi' cha' ndyu'ni chi' na loo Ni, ndyu'ni tlyu na jil' Ni, lo'o jua'a tso'o tsa chcui' na jil' Ni lo'o ñati.

Jua'a nacui' xca jil' ycu' Ndyosi lo'o ndyula tu'ba ngu'.

¹³ Li' nguañi ndyula tu'ba lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu, lcaa ngu' nu cua nda ycu' Ndyosi jil' lijya nde chalyuu; masi nde cua su ntucua ycu' Ni, masi nde lo yuu chalyuu, masi chaca ba'a chalyuu su ndyaa ñati nu ngujui, masi lo tyujo'o, lcaa ñati bi' ndyu'ni

tlyu ngu' jii' ycu' Ndyosi.
Ndi'ya nchcu' ngu':

Cua'ni tlyu na jii' ycu' nu
Cusu' nu ntucua ca su
tlyu, nacui' ngu', cua'ni
chi' na loo Ni.

Jua'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi',
cua'ni tlyu na jii' Ni.

Sca ti ycu' Ndyosi ntsu'u
chacuayá' jii' Ni cha'
cua'ni Ni lcaa lo cña
tsiya' ti;

lo'o jua'a ná nga'a cha' tye
cha' jii' ycu' Ni tsiya' ti,
nacui' ngu'.

¹⁴ Nu ca ta'a jacua na'ni
tacati bi' ni, nguxacui' ni' cha'
jii' ngu' li':

—Jua'a caca cha' lacua
—nacui' ni'.

Li' ndu sti' nu calaa ntu-
cua jacua tya'a ngu' cusu'
bi', ngua'ni tlyu ngu' jii' ycu'
Ndyosi, cha' ná nga'a cha' tye
yija jii' Ni.

6

*Nu lo'o ndyaala quityi jii'
ycu' Ndyosi*

¹ Li' na'a na' cha' ngusuu
nu ñi'ya ña'a xlya' bi' sca
nguiña' nu nga'a tu'ba quityi
bi'. Ndyuna na' nchcu' sca
na'ni tacati bi' li'. Lye tsa
nguañi nchcu' ni' ñi'ya lo'o
ndañi nchcu' tyi'yu:

—Cuaa clya nu'u ca nde
—nacui'.

² Li' nguxña'a na' jii' nu
ñati' nu nchcu' na'ni tacati bi'
lo'o, na'a na' ndu sca cuayu
ngati'; yu nu ntucua hichu'
cuayu bi' ni, na'a na' ntucua
sca cuaty' ya' yu, lo'o jua'a
cua nda ngu' sca sne' chcu'
cha' tyucua hique yu. Li'

ngutu'u yu ndyaa yu cusuu;
ntijiloo yu li', lo'o ña'a ti tya
tyijiloo la yu xi jii' tya'a cusuu
yu.

³ Lo'o li' ngusuu nu ñi'ya
ña'a xlya' bi' chaca nguiña' nu
nga'a to' quityi bi'. Ndyuna
na' nchcu' na'ni tacati nu
nchca tyucuaa li':

—Cuaa clya nu'u ca nde
—nacui'.

⁴ Li' ngutu'u tucua chaca
cuayu nu nga'a ña'a color jii'.
Yu nu ntucua hichu' ni' bi'
ntsu'u chacuayá' jii' cua'ni
cha' cusuu lo yuu chalyuu,
cha' jua'a cujuui ñati' chalyuu
jii' tya'a ñati' ngu'. Tonu tsa
xlyu cusuu ngujui jii' yu bi'.

⁵ Lo'o li' nu nchca tyuna
quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a
xlya' bi' nguiña' nu nga'a to'
quityi. Ndyuna na' cha' nu
nchcu' na'ni tacati nu nchca
tyuna li':

—Cuaa clya nu'u ca nde
—nacui'.

Li' na'a na' ndu sca cuayú
nu ngata ña'a; sca' cuayá'
ndacui' ya' ñati' nu ntucua
hichu' cuayu bi'.

⁶ Li' ngua ti' na' cha' nguañi
nchcu' sca ñati' nu nda xtyi'i
laja su ndu nu jacua tya'a
na'ni tacati bi':

—Sa sca' ti nscua' caja jii'
ngu' cua'ni ngu' cña sca tsá
—nacui'—, lo'o jua'a sca milya
ti si'yu nscua' jo'o caja jii' ngu'
sca tsá; pana ña'a ti quiña'a
nga'a caca setye, lo'o jua'a
quiña'a caca vino nu ndyi'yu
ngu' —nacui' yu bi'.

⁷ Lo'o li' nu nchca jacua
quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a
xlya' bi' nguiña' nu nga'a

tu'ba quityi bi'. Ndyuna na' nchcui' na'ni tacati nu nchca jacua li':

—Cuāa clya nu'u ca nde —nacui ni'.

⁸ Li' na'a na' cha' ndu sca cuayu nu ngatsi ña'a. La Muerte naa nu ntucua hichu' cuayu bi', cha' bi' laca nu ndyaa ndyujuii jil'i ñati; nde chu' bi' ngutu'u lca'a tsa tlyu ti cresiya jil'i ngu' jyo'o. Ntsu'u chacuayá' jil'i yu bi', cha' cujuui yu jil'i ña'a tsaca yu'be ñati nu ndil'i chalyuu; lcaa ni'i su ndil'i jacua tya'a ñati ni, cujuui yu jil'i tsaca tya'a ngu' li', masi lo'o caca cha' cusuu jil'i ngu', masi lo'o caca jbi'ña jil'i ngu', masi lo'o quicha ngu', masi lo'o cua'ni xña'a na'ni tyaala lo'o ngu'.

⁹ Lo'o li' nu nchca ca'yu quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Li' na'a na' sca mesa tlyu nde loo su ntucua ycu' Ndyosi, mesa bi' laca nu tyucua msta lo. Nde ne' mesa bi' ntsiya tyuu tya'a ngu' nu ngujuii; cua ndyujuii ñati jil'i ngu' bi' xqui'ya cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi', cha' ná ntsii ngu' bi' nchcui' ngu' cha' bi' lo'o tya'a ñati ngu' li'.

¹⁰ Cuii ngusi'ya jyo'o bi':

—Ndyosi Xu'na ya —nacui ngu'—, xcui' lubii tsa cresiya jinu'u; xcui' cha' liñi ndu'ni nu'u —nacui jyo'o bi'—. ¿Ha tya tiya' tsa cua'ni cuayá' nu'u jil'i ñati chalyuu? ¿Ha tya tiya' tsa xcube' nu'u jil'i ngu' xqui'ya cha' cua ndyujuii ngu' jil'i ya? —nacui jyo'o bi'.

¹¹ Lo'o ti ngujui late' ngati cacu' lcaa jyo'o bi', li' nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Xa' xtyii cña' ma tya xi ca, ña'a cuayá' tyalaa tyuu tya'a jyo'o ngu' tya'a ma, tya'a ngusñi ma cha' jil'i Jesús, tya'a ndyu'ni ma cña jil'i Ni; tya cujuui ñati chalyuu jil'i ngu' bi' ñi'ya lo'o cua ndyujuii ngu' jil'i cu'ma —nacui Ni.

¹² Lo'o li' na'a na' jil'i nu ñi'ya ña'a xlya' bi', cha' nu nchca scuá quiya' ngusuu Ni nguiña' nu nga'a to' quityi bi'; lye tsa ngulacui chalyuu li'. Li' ndyacu cuichaa, ngua talya xee; ñi'ya laca sca late' ngata nu nchcu' ñati su nscua jyo'o, jua'a ña'a ngua bi'. Lo'o jua'a co' ni, ngua nga'a ña'a bi'; ñi'ya ña'a tañi, jua'a ña'a bi'.

¹³ Li' ndyalú cuii nu ntsu'u nde cua; ñi'ya nti' ndyalú mancu ye'e lo'o lye tsa nchca cui'i nchquiña jil'i sta' yaca, jua'a ndyalú cuii nde lo yuu li'.

¹⁴ Nga'aa chcana ña'a ngu' nde cua li'; cua nguliji yu'u bi', cha' ngulatsu' ycu' Ndyosi jil'i. La cui' jua'a ngulatsu' Ni jil'i lcaa ca'ya cua; jua'a lcaa yuu cla'be nu nscua cla'be hitya, ngulatsu' Ni jil'i.

¹⁵ Li' ngutu'u cuatsi' ti lcaa ñati, masi tyuquee, masi quiya' cua'a, masi sii' ca'ya; lcaa ngu' nu laca loo, cuati nu laca loo jil'i ñati cusuu, masi culiya' ngu', masi tlyu tsa ñati laca ngu', masi msu nu ngüi'ya ti ñati, masi msu nu ndil'i tso'o ti laca ngu' bi', lcaa

ngu' lo'o tya'a ngu' ngutu'u
cuatsi' ngu'.

¹⁶ Li' ngusi'ya ngu' ji'i ca'ya
lo'o ji'i quee tlyu:

—Cuāa cya mā xasu mā
hichu' ya, cha' ná ña'a ycu'i'
nu Cusu' nu ntucua su tlyu ji'i
ya; ñasi' tsa nu ñi'ya ña'a xlya'
bi' ña'a Ni ji'i ya —nacu'i' ngu'.

¹⁷ Cua ndyalaa tsā cha'
xcube' Ni ji'i ñati, lo'o ná
ndalo ngu' tsiya' ti ji'i cha' bi'.

7

*Ni tsa lo tya'a ngu' Israel
nu cua nga'a cuayá' ji'i ycu'i'
Ndyosi nde tyacāa ngu'*

¹ Tiya' la li' na'a na' ji'i jacua
tya'a xca ji'i ycu'i' Ndyosi;
na'a na' nde quiya' chalyuu,
nde jacua se'i su ndu nu jacua
tya'a ngu' xca bi'. Ndaca'a
xca bi' ji'i ca ta'a jacua cui'i nu
nclyatu'u lo chalyuu; nga'aa
nda ngu' xca bi' chacuayá' cu-
latu'u cui'i bi', masi nde lo
yuu, masi nde tyujo'o, ni sca
chu' yaca ná culatu'u cui'i.

² Li' na'a na' ndu'u tucua
chaca yu xca, nu ndu'u tucua
lijya nde su ntyucua cuichaa.
Ndyi'ya yu cuayá' nu cua nda
ycu'i' Ndyosi ji'i yu, cha' cua'a
yu hichu' ñati ji'i ycu'i' Ndyosi;
la cui' Ni nu nda chalyuu ji'na
laca bi'. Cuii nchcui' yu lo'o
nu jacua tya'a xca nu ntsu'u
chacuayá' ji'i cha' cua'ni ñu'u
ji'i chalyuu lo'o ji'i tyujo'o.

³ Ndi'ya nchcui' yu lo'o ngu'
xca bi' li':

—Ná cala' mā chalyuu,
ná cala' mā tyujo'o, ná cala'
mā yaca; tya lyiji cua'a ycu'i'

Ndyosi cuayá' nde tyacāa ñati
nu ndyu'ni cña ji'i ycu'i' Ni.

⁴ Li' ngulu'u ngu' 'na ni tsa
lo tya'a ñati nu cua ngua'a
ycu'i' Ndyosi cuayá' nde ty-
acāa ngu'; sca siyento ntucua
tu'ba ntucua jacua mil tya'a
ñati laca bi'. Tyu'u ngu' bi' ji'i
nu tii tyucuaa tya'a taju ngu'
Israel, nu sca xtañi laca ji'i sca
taju ngu':

⁵ Tyu'u tii tyucuaa mil tya'a
ñati ji'i ngu' tya'a xtañi
Judá nu ngua'a ycu'i'
Ndyosi cuayá' ji'i,

cuati tyu'u chaca tii tyucuaa
mil tya'a ñati ji'i ngu'
tya'a xtañi Rubén,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil
tya'a ñati ji'i ngu' tya'a
xtañi Gad,

⁶ cuati tyu'u tii tyucuaa mil
tya'a ñati ji'i ngu' tya'a
xtañi Aser,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil
tya'a ñati ji'i ngu' tya'a
xtañi Neftalí,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil
tya'a ñati ji'i ngu' tya'a
xtañi Manasés;

⁷ la cui' jua'a tyu'u tii tyucuaa
mil tya'a ñati ji'i ngu'
tya'a xtañi Simeón,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil
tya'a ñati ji'i ngu' tya'a
xtañi Leví,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil
tya'a ñati ji'i ngu' tya'a
xtañi Isacar,

⁸ cuati tyu'u tii tyucuaa mil
tya'a ñati ji'i ngu' tya'a
xtañi Zabulón,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil
tya'a ñati ji'i ngu' tya'a
xtañi José,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil
tya'a ñati jil'i ngu' tya'a
xtañi Benjamín.

Tsa lo cua ti tya'a ngu' Israel
ngua'a ycu' Ndyosi cuayá
jil'i.

*Nu xa' la ñati tyucui ña'a
chalyuu nu ta ycu' Ndyosi
late' ngati jil'i*

⁹ Tiya' la li' na'a na' ndu
tsa tlyu ti ñati nu cua ngua'ni
lyaá Jesús jil'i; quiña'a tsa ñati
nga'a, bi' cha' ná tucui ngua
jil'i culacua jil'i ñati bi'. Tyu-
cui ña'a chalyuu mala su ndi'i
ñati ngutu'u ngu' yaa ngu';
lcaa lo ñati chalyuu yaa, cha'
cua ña'a ca quich'i tyi ngu'
ngutu'u ngu', cua ña'a ca lo
cha'cña nu nhcui' ñati cha-
lyuu nhcui' ngu' bi'. Ndy-
atu' ngu' nde loo su ntucua
yaca xlya tlyu, nde loo su ndu
nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Late'
ngati lacu' ngu', ntucua laca'
nguiña ya' ngu' ndu ngu'.

¹⁰ Cui' nhcui' ngu' li':

Cua'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi
nu Xu'na na nu ntucua
lo yaca xlya tlyu,
la cui' bi' laca nu ndu'ni lyaá
jil'na,
nacui' ngu' jil'i tya'a ngu';
jua'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi'
ndu'ni lyaá jil'na,
nacui' ngu'.

¹¹ Lo'o jua'a lcaa xca jil'i ycu'
Ndyosi, lo'o ngu' bi' ndu' ngu'
nde chu' su ntucua yaca xlya
bi'; nde chu' su ndu' na'ni
tacati bi', nde chu' su ndu'
ngu' cusu', ca bi' ndi'i ngu'.
Ndyaa stii ngu' nde loo ngu'
lo yuu li', cha' cua'ni tlyu ngu'
jil'i ycu' Ndyosi.

¹² Li' nacui' nu ngu' xca bi':

Jua'a caca cha' lacua; cua'ni
tlyu na jil'i Ni, cua'ni
ch'i na loo Ni,

tya na xlya'be jil'i ycu' Ni.

Chcui' na cha' lcaa cha' jlo ti'
Ni, na jil'i Ni laca lcaa lo
na nu ntsu'u chalyuu;

lcaa lo cña tsiya' ti nchca jil'i
Ni cua'ni Ni, sca ti ycu'
Ni ntsu'u chacuayá jil'i
Ni cua'ni Ni lcaa cña.

Lcaa yija ná nga'a cha' tye
cha' jua'a caca jil'i ycu'
Ndyosi Sti na.

Chañi cha' jua'a caca.

Jua'a nacui' ngu' xca jil'i tya'a
ngu'.

¹³ Li' nchcuane sca ngu'
cusu' jna':

—¿Tilaca laca ñati nu
nchcu' late' ngati, nti' nu'u?
—nacui—. ¿Macala ndu'u ñati
bi' lijya?

¹⁴ —Ná jlo ti' na', Cusu'.
Culu'u nu'u xi jna'—ni na' jil'i.

Nhcui' nu cusu' lo'o na' li':
—Cua nteje tacui ca ti
cha' lye tsa nhcube' ñati bi',
xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha'
jil'i Jesús —nacui' nu cusu'
jna'—. Cua laca lacu' ngu'
late' ngati; cua ngua lubii ne'
cresiya jil'i ngu' laca cha' bi',
xqui'ya cha' cua ngujuui nu
ñi'ya ña'a xlya' bi' lo crusi
cuentya jil'i ngu'.

¹⁵ Bi' cha' ndu' ngu' nde loo
su tlyu su ntucua ycu' Ndyosi
juani —nacui' nu cusu' bi'—,
cha' tsá lo'o talya ndyuni
ngu' bi' cña jil'i Ni ca su ndi'i
Ni. Ycu' Ni nu ntucua lo yaca
xlya tlyu bi' tyanu cacua ti su
ndi'i ngu', cha' cua'a jil'i ngu'

cha' ná tyacua cha' cuxi jil'i
ngu'.

¹⁶ Nga'aa tyucua cha'
ntyute' ngu' bi' chaca quiya',
ni nga'aa tyucua cha' nguityi
ngu' hitya; nga'aa tsumi' xee
cuā jil'i ngu', ni nga'aa ca
chiya'a ti' ngu' lo'o tyique'
cuā.

¹⁷ Ña'asij nu ñi'ya ña'a xlya'
bi' jil'i ngu', cha' ndi'i Ni la
cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi
loo; bi' laca nu tsalo'o jil'i ngu'
su caja hitya co'o ngu' cha'
caja chalyuu cucui jil'i ngu'
li'. Lo'o jua'a xquityi Ni hitya
cloo ngu' cha' nga'aa cunaa
ngu' li'.

8

*Nu cuu oro nu nguxcuā
chaca xca jil'i ycu' Ndyosi lo
yuu*

¹ Lo'o li' nu nchca cati
quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a
xlya' bi' nguiña' nu nga'a to'
quityi ngutu bi'. Lo'o ngua
jua'a, ti' ti' ndi'i lcaa na su
ntucua ycu' Ndyosi li'.

² Cuati na'a na' jil'i tya tya-
cati tya'a xca nu ndu cña nde
loo ycu' Ndyosi; cua nda ngu'
cati tya'a cui'chcuā jil'i ngu'
xca bi' cha' cula'a ngu'.

³ Li' yaā chaca yu xca nu
ndyi'ya cuu oro lijya. Yaā
bi' ngutu to' mesa su ntucua
msta, la cui' mesa nu ndu nde
loo su ntucua yaca xlya tlyu.
Cua ngujui quiña'a yana jo'ó
jil'i yu cha' taqu' yu lo mesa
su ntucua msta bi'. La cui'
tyempo nu lo'o nchcui' ngu'
lo'o ycu' Ndyosi, lcaa ñati
nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu'

Ndyosi ni, bi' tyempo laca nu
ndyaqu' yana jo'ó bi'.

⁴ Lo ya' xca nu ndu slo
ycui' Ndyosi, ca bi' ndatu sñii
yana jo'ó nu ndyaqu' ne' cuu
bi'; stu'ba ti ndyatū sñii bi'
ndyalo'o cha' nu nchcui' ñati
bi' lo'o Ni. Jua'a ndyu'ni tlyu
ngu' bi' jil'i ycu' Ndyosi.

⁵ Li' ndyalo'o xca jil'i cuu bi',
ngusu'ba yu quii' nchcubi'
ne', ngu' yu jil'i cuu ndyaa cha'
tyú nde lo yuu chalyuu. Li'
lye tsa nguañi nde chalyuu,
lye tsa nguañi nchcui' tyi'yu,
lye tsa ndyubii, lye tsa ngu-
lacu' chalyuu.

Nu cati tya'a cui'chcuā

⁶ Nu cati tya'a xca nu cua
na'a na' tsā ni, nguxana
ngula'a ngu' lo'o cui'chcuā nu
ntsu'u ya' ngu' li'.

⁷ Li' ngula'a xca nu nchca
clyo lo'o cui'chcuā jil'i yu;
hora ti ndyalú tyo quee lo'o
quii' nde lo yuu li'. Lo'o
ndyalú bi' hichu' ñati, li'
ndyalú tañi ngu'. Sa cla'be
chalyuu ndye ndyaqu' li',
jua'a ndyaqu' sa cla'be yaca
ndu, ndye ndyaqu' sa cla'be
su quii' jil'i ngu'.

⁸ Li' ngula'a xca nu nchca
tyucuaa lo'o cui'chcuā jil'i;
hora ti ndyacuā sca ca'ya cua,
ña'a tsaca chu' ca'ya ndyaqu'
ngua'ya nde lo tyujo'o. Li' sa
cla'be ti hitya tyujo'o ngua
tañi,

⁹ sa cla'be ti na lu'ú nu
ntsu'u lo hitya tyujo'o ngu-
juui, sa cla'be lcaa yaca ni'i nu
ntsu'u chalyuu ndye nguti li'.

¹⁰ Li' ngula'a xca nu nchca
tyuna lo'o cui'chcuā jil'i; hora

ti ndyalú sca cuii tlyu nu ntsu'u nde cua, nu ndyaquí ñi'ya ndyaquí quityee. Ndyú cuii bi' ngua'ya nde lo hitya sta'a, nde su ntyucua hitya tyucui ña'a chalyuu. Li' ngunu'u sa cla'be hitya tso'o nu ntsu'u chalyuu.

¹¹ Cuii Quixi' Clyaa' naa cuii tlyu bi', cha' nda clyaa' nu ngua'ya sa cla'be ti hitya nu ndyi'yu ngu'. Quiña'a ñati ngujui xqui'ya cha' cua ndyi'o ngu' hitya bi', cha' clyaa' tsa hitya bi'.

¹² Li' ngula'á xca nu nchca jacua lo'o cui'chcua jí'i. Li' ngunu'u lcaa xee tlyu nu ntsu'u nde cua, cha' sa cla'be ti xee ndyubi' li'; lo'o xee cuichaa, lo'o xee co', lo'o xee cuii, sa cla'be ti xee ndyubi'. Sa cla'be ti nde cua, sa cla'be ti nde talya, nga'aa nda bi' xee.

¹³ Li' na'a na' su ndacui sca xca cla'be cua nu ñi'ya ña'a cua'ya ña'a bi'. Ndyuna na' cha' cuii tsa ngusi'ya yu:

—Tya'na tsa cu'ma lo'o cula'á tya xna tya'a xca bi' lo'o cui'chcua jí'i ngu' ca tiya' la xi; tya'na tsa caca lcaa ñati nu tya ndyanu chalyuu lo'o cañi bi' li'.

9

¹ Li' ngula'á xca nu nchca ca'yu lo'o cui'chcua jí'i; hora ti na'a na' ngua'ya sca nu cuxi nde chalyuu. Masi cua ngua yu sca nu laca loo nde cua nquicha', pana ndyú yu lo yuu li', ñi'ya ndyú sca cuii. Cua ngujui ya' jí'i yu cha' saala yu to' tyuquee su ndi'i lcaa nu cuiñaja.

² Ngusaala yu to' tyuu, quiña'a tsa sñii ntyucua li'; ñi'ya nti' sca horno tonu, jua'a ntyucua sñii bi'. Ngua talya xee cua li', ndacu' jí'i xee xqui'ya sñii nu ntyucua to' tyuu bi'.

³ Laja sñii bi' ntyucua sca taju tlyu tscu', ngua'ya ni' lo yuu. Ntsu'u chacuayá jí'i ni' caca ni' tyaala, ñi'ya laca chuni'i tyaala.

⁴ Nga'aa ngujui chacuayá jí'i ni' cua'ni ñu'u jí'i su quii, jí'i yaca ndu. Ni sca na nu ndyataa ngu', ná ca cua'ni ñu'u ni' jí'i; sca ti chacuayá ngujui jí'i ni' cha' ta xi nu ti'í jí'i nu ngu' cuxi bi', ñati nu ná nscua cuayá jí'i ycu' Ndyosi nde tyacaa ngu'.

⁵ Ná ngua jí'i ni' cujuui ni' jí'i ñati, sca ti cha' ti'í tsa xcube' ni' jí'i ngu' sa ca'yu co' ti; ñi'ya lo'o ndacu chuni'i jí'na, jua'a ti'í tsa xcube' tscu' bi' jí'i ngu'.

⁶ Cuayá' ca'yu co', li' culana ngu' ñi'ya caca cha' cajaan ngu', pana ná nquijeloo cha' bi' jí'i ngu'; ca ti' ngu' cajaa ngu', pana tya lyiji tsa cha' cajaa ngu'.

⁷ Nu tscu' bi' ni, cua laca ngua'ni cho'o ni' jí'i ni' cha' xu'u tya'a ni' lo'o ñati, ñi'ya laca cuayu nu ndu tajua' ti cha' cusuu. Sca sne' ntucua scua' que ni' nu ñi'ya sne' oro ña'a; pana cloo ni' ni, ñi'ya ña'a cloo ñati ña'a cloo ni' bi'.

⁸ Ñi'ya ña'a quicha' hique sca nu cuna'a, jua'a ña'a quicha' hique ni'; ñi'ya ña'a la'ya cuichi, jua'a ña'a la'ya ni'.

⁹ Lo'o jua'a cua ndyacu' tyiquee ni' ñi'ya si lo'o sca lata chcuā. Lye ndañi lu'be ni' ndacui ni', ñi'ya lo'o ndañi cuayu nu ntojolaqui carreta ndya'a cusuū.

¹⁰ Lo'o jua'a ntucua xtyi'i ni' ñi'ya ntucua xtyi'i chuni'i; la cui' jua'a ntucua ltsu' xtyi'i ni', cha' lo'o xtyi'i ni' xcube' ni' ji'i ñati' chalyuu ña'a cuaya' tye ca'yu co'.

¹¹ Ntsu'u nu laca loo ji'i ni', la cui' nu ntucua tlyu ca ne' tyuquee bi'; Abadón naa nu bi' cha'cña ji'i ngu' judío, lo'o jua'a Apolión naa nu bi' cha'cña ji'i ngu' griego, nu nti' ñacui cha'cña ji'na: ycu' nu ndu'ni ñu'u ji'i chalyuu.

¹² Cua ndye tsaca cha' nu chiya'a tsa ndañi. Tya lyiji tyu'u tucua tya tyucuaa tya'a cha' nu chiya'a tsa ndañi.

¹³ Li' ngula'á xcā nu nchca scuá lo'o cui'chcuā ji'i yu. Lo'o ndyuna na', li' nchcui' ñati' ca su ndu' mesa tlyu oro nu nscua nde loo su ntucua ycu' Ndyosi. Ca ta'a jacua jyaca mesa nguañi nchcui' ñati' bi'.

¹⁴ nchcui' bi' lo'o xcā nu nchca scuá nu ntsu'u cui'chcuā ya' yu:

—Clyaá mā ji'i nu jacua tya'a xcā nu ndi'i ndyaaca' ca to' sta'a tlyu, sta'a Eufrates bi'.

¹⁵ Lo'o jua'a ngua li'. Nu lo'o ngulaá nu jacua tya'a ngu' xcā bi', hora ti ngutu'u ndyaa xcā bi', cha' cujuui ji'i sa cla'be ñati' tyucui ña'a chalyuu. Cua laca ndu' yala xcā bi' cha' cujuui ji'i ngu' lo'o

caca la cui' hora, masi la cui' tsa, masi la cui' co', masi la cui' yija cha' cua'ni Ni cña bi'.

¹⁶ Lo'o jua'a cua laca ngu-jui cha' 'na, ni tsa lo tya'a sendaru nu ntyucua hichu' cuayu ndya'a cusuū tya'a lo'o nu jacua tya'a xcā bi'; tucua siyento miyon tya'a sendaru caca bi'.

¹⁷ La cui' laja lo'o nchcui' xcalá na', li' na'a na' nu tyuu tya'a cuayu bi', lo'o jua'a na'a na' ji'i ñati' nu ntucua hichu' ni'. Ñi'ya ña'a quii', cha' ngatsi nga'a ti ña'a, jua'a ña'a chcuā ndyacu' lo tyiquee ngu'; jua'a lo'o chcuā cuaa ña'a nga'a tyiquee ngu' bi'. Ñi'ya scua' que cuichi, jua'a ña'a scua' que cuayu bi'. Lo'o jua'a nde tyuu tu'ba ni' ndyu'u quii' lo'o sñii jua'a ti, lo'o sñii ngatsi nu chiya'a tsa xtyi'i ndyu'u.

¹⁸ Sa cla'be ti ñati' chalyuu ngujui xqui'ya quicha nu nguxtyanu quii' bi', nu nguxtyanu sñii bi', nu nguxtyanu sñii ngatsi nu chiya'a tsa xtyi'i bi'; la cui' quicha nu ndu'u tyuu tu'ba cuayu laca bi'.

¹⁹ Nde tyuu tu'ba ni', lo'o jua'a nde lo xtyi'i ni', ndacua ndyiji juersa ji'i ni' cha' cua'ni ni' cha' cuxi; taca ji'i ni' ta cha' ti'í ji'i ñati' lo'o xtyi'i ti ni' cha' ntucua ltsu' lo xtyi'i ni', ñi'ya nu ntsu'u ji'i cuaña.

²⁰ Pana ña'a ti tya ngua'ni ngu' cha' cuxi, nu ñati' nu ná ngujui lo'o quicha bi'; ná nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Ña'a ti tya

ndyu'ni tlyu ngu' jil'i cui'i
cuxi, jua'a jil'i lcu'i jo'ó nu
ndya' lo'o oro, masi jo'ó ndya'
lo'o plata, masi jo'ó ndya' lo'o
chcuá ngatsi, masi jo'ó ndya'
lo'o quee, masi jo'ó ndya' lo'o
yaca ti; ña'a ti ndyu'ni tlyu
ngu' jil'i jo'ó nu ná nchca jil'i
ña'a jil'na, ni ná nduna cha'
nu nchcui' na, ni ná nchca jil'i
jo'ó bi' tya'a.

²¹ Lo'o jua'a ná ntaja'a ngu'
cua'ni tye ngu' cha' ndujuii
ngu' jil'i tya'a ñati ngu', ni
ná ndye cha' ndu'ni cucha'a
ngu', ni ná ndye cha' ndu'ni
suba' ngu' lo'o xa' nu cuna'a,
ni ná ndye cha' ntyucuaana
ngu'.

10

*Nu xca jil'i ycu'i Ndyosi nu
ndy'ya sca quityi piti*

¹ Li' laja coo ti na'a na'
chaca xca nu ngutu'u ca slo
ycui' Ndyosi, nu yaa nde
cua ngua'ya nde lo yuu li';
lcaa cña nchca jil'i xca bi'.
Ndu cuaña taa lo xlya hique
xca bi', jua'a ndubi tsa ña'a
cloo xca bi' ñi'ya ndubi ña'a
loo cuichaa; lo'o jua'a tyijya
quiya' yu, jua'a tyijya nda yu,
lye ndyu'u xee ñi'ya laca lo'o
ndyatū quii'.

² Ya' yu ntucua sca quityi
piti ti nu cua nchcana. Li'
quiya' yu tsu' cui' ngusta yu
nde lo tyujo'o, quiya' yu tsu'
coca ngusta yu nde lo yuu
btyi.

³ Lo'o li' cui' ngusi'ya xca
bi', ñi'ya nti' nxi'ya cuichi;
lo'o ngusi'ya nu xca bi', lye
nguañi nchcui' tyi'yu li', cha'

stu'ba ti nchcui' nu cati tya'a
tyi'yu nu ntsu'u chalyuu.

⁴ Lo'o ndye nchcui' tyi'yu
bi', li' cua scua ti na' cha' nu
nda tyi'yu bi', pana ndyuna
na' nchcui' sca nu ntucua ca
slo ycu'i Ndyosi li':

—Xu'ba cuatsi' nu'u cha'
nu nda nu cati tya'a tyi'yu
bi' —nacu' Ni jna'—. Nga'aa
scua nu'u cha' bi' lo quityi.

⁵ Li' ngusicua xca bi' ya' tsu'
cui' nde cua, la cui' xca nu
cua na'a na' ndu lo tyujo'o, nu
ndu lo yuu btyi.

⁶ Li' nchcui' xca bi':
—Chacuayá' jil'i ycu'i'
Ndyosi nu ná tye tsiya' ti yija
jil'i Ni, bi' laca cha' nu nchcui'
na' re —nacu' xca bi'—. Ycu'i'
Ni laca nu ngüiñá lcaa na nu
ntsu'u nde cua, jua'a ngüiñá
Ni lcaa na nu ntsu'u nde lo
yuu chalyuu, jua'a ngüiñá Ni
lcaa na nu ntsu'u lo tyujo'o.
Ndi'ya nchcui' cha' nu nda Ni:
Nga'aa tiya' tsa nacu' ycu'i'
Ndyosi cha' caa Ni cha' cua'ni
cuayá' Ni jil'i ñati chalyuu;

⁷ lo'o xana cula'á xca nu
nchca cati lo'o cui'chcuá jil'i,
li' xana cua'ni Ni cña nu cua
ndacha' Ni jil'i jyo'o cusu' nu
nda cha' jil'i Ni lo'o ñati tya
sa'ni la. Ntsu'u yacu' ti cha'
bi' cua sa'ni, pana juani cua
ndañi liñi cha' bi'.

⁸ Li' chaca quiya' nguañi
nchcui' nu ntucua ca slo ycu'i'
Ndyosi bi', nchcui' lo'o na':

—Yaa xñi nu'u quityi piti
ti nu cua nchcana ntucua ya'
xca nu ndu lo tyujo'o nu ndu
lo yuu chalyuu bi'.

⁹ Ndyaa' na' su ndu xca bi'
li', ni na' jil'i cha' ta quityi piti
ti bi' 'na.

—Yalo'o nu'ṽ ji'ṽ quityi re —nacui—. Chcui' lyiji nu'ṽ lo quityi re, cha' ca cuayá' tso'o ti' nu'ṽ ji'ṽ; caca xñi'ṽ ti' nu'ṽ li', masi tso'o ti' ngua ti' nu'ṽ lo'o na'a nu'ṽ ji'ṽ tya clyo.

¹⁰ Li' ngusñi na' quityi piti ti nu ntucua ya' yu, nchcui' na' lo quityi bi'. Lo'o na'a na' ji'ṽ, li' tso'o tsa ngua ti' na', ñi'ya laca lo'o ndyacu na cuiña'a' cuityu cha' tyixi tsa; pana nu lo'o cua ngua cuayá' ti' na' ni cha' nda, xñi'ṽ tsa ngua ti' na'.

¹¹ Li' nchcui' Ni lo'o na':

—Tya chaca quiya' ntsu'u cha' chcui' nu'ṽ cha' lo'o ñati, lcaa cha' nu cua nti' ycu' Ndyosi ta Ni lo'o lcaa lo ñati chalyuu, masi lo'o ngu' nu laca loo, masi lo'o ñati tyucui ña'a' chalyuu mala su ndi'ṽ ñati; masi lo'o ñati nu nchcui' cua ña'a' ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu chcui' nu'ṽ.

11

Tucua tya'a ñati nu ndu nde chalyuu nchcui' cuentya ji'ṽ ycu' Ndyosi

¹ Li' nda ycu' Ndyosi sca yaca cualyaa 'na; lyaa tsa yaca bi', cha' tyu'u cuayá' lo'o. Nchcui' Ni lo'o na' li':

—Su'ba cuayá' cly nu'ṽ nde ni'ṽ tlyu ji'ṽ ycu' Ndyosi, cha' caca ni'ṽ bi' cuentya jna' cha' ña'asij na' ji'ṽ; jua'a' su'ba cuayá' nu'ṽ loo mesa su ntucua msta nu nsta ngu cuentya jna'. Clyacua nu'ṽ ni lcaa tya'a ñati nu ndi'ṽ ca bi' nu ndyu'ni tlyu jna' nu laca ycu' Ndyosi li'.

² Nga'aa su'ba cuayá' nu'ṽ nde liya' toni'ṽ tlyu bi', cha' cuentya ji'ṽ xa' ñati nu ná ndaquiya' jna' nu laca ycu' Ndyosi tsiya' ti laca bi'. Chiya'a' tsa cua'ni ngu' bi' lo'o tyi'ṽ ngu' quich'ṽ bi', la cui' quich'ṽ tlyu nu laca quich'ṽ nu cuentya jna' laca bi'. Tu'ba ntucua tucua co' tyi'ṽ ngu' bi',

³ li' ta na' tucua tya'a ñati nu caa chalyuu cha' chcui' ngu' lcaa cha' nu nti' na' ta na' lo'o ñati. Tyucuaa ngu' bi' tsatu ngu' cla'be quich'ṽ bi' tyempo li' —nacui Ni 'na—, ña'a' cuayá' tya'a tii tyucuaa siyento ntucua snayala tsa tyu ngu' bi'. Tyucui tyempo cacu' ngu' bi' late' ngata, cha' tonu tsa cha' nu ta ngu' lo'o ñati, ñi'ya nu cua'ni na' nde loo la.

⁴ Lo'o ndu tyucuaa ñati bi' chalyuu, ndu ngu' cuentya ji'ṽ ycu' Ndyosi nu laca loo tyucui ña'a' chalyuu; nxyucua tsa ycu' Ndyosi ji'ṽ ngu' bi', cha' chcui' ngu' lcaa cha' nu nti' ycu' Ni ta Ni lo'o ñati. Caca ngu' ñi'ya laca tucua tya'a yaca si'yu olivo, lo'o jua'a' caca ngu' ñi'ya laca tucua tya'a candyeru. (Tso'o tsa setye ndyu'u ji'ṽ si'yu olivo bi', cha' tyaqui ne' candyeru.)

⁵ Lo'o cua nti' ñati chalyuu cua'ni lya' ti' ji'ṽ ngu' bi', li' tyalú quii' tu'ba ngu' nu ndu bi', cha' tsumi'ṽ ji'ṽ ñati cuxi; tye cua'ni ñu'u ji'ṽ ñati bi' li'. Jua'a' cajaa lcaa ñati nu cua'ni lya' ti' ji'ṽ ngu' bi'.

⁶ Cua ntsu'u chacuayá' ji'ṽ ngu' nu ndu bi', cha' cua'a ngu' ji'ṽ coo, cha' ná ca'ya tyo

tsiya' ti tyucui tyempo lo'o ta ngu' cha' ji'li ycu' Ndyosi lo'o ñati; jua'a ntsu'u chacuayá' ji'li ngu' cha' cua'ni ñu'u ngu' ji'li lcaa suu hitya cha' caca tañi; jua'a taca ji'li ngu' ta ngu' lcaa lo quicha cha' quiji' ji'li ñati chalyuu, ni jacua' nti' ngu' cha' caca quicha ñati.

⁷ Lo'o tye cña nu cua'ni tyucuaa ñati bi' nde chalyuu, li' xana nu na'ni xña'a nu ntsu'u ca tyuquee bi', xu'u tya'a ni' lo'o tyucuaa ñati nu ndu' bi' li'; tyijiloo nu bi' ji'li ngu' bi' li', cuati cujuu ji'li ngu'.

⁸ Li' tyanu tyucuaa jyo'o bi' ca su ntsiya ngujui to' calle quichi tlyu bi', la cui' quichi su ngujui' ca'a ngu' ji'li ycu' nu Xu'na na lo crusi. Xña'a tsa ngu' quichi bi', bi' cha' ntsu'u sca cha' nu nchcui' ñati ji'li, cha' ñi'ya ngua ngu' quichi Sodoma cua sa'ni, la cui' ñi'ya ngua ngu' quichi Egipto cua sa'ni, jua'a laca ngu' quichi tlyu bi' juani.

⁹ Lo'o li' tyaa ñati tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'li ñati, lcaa lo ñati chalyuu, masi ñati nu ngutu'u cua ña'a ca quichi tyi ngu', masi ñati nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu; tyu'u scua sna tsá cla'be nu tyaa ngu' tyaa na'a ngu' ji'li jyo'o bi' ca su nscua ngu'. Ná ta ngu' chacuayá' cha' tyatsi' jyo'o bi'.

¹⁰ Chaa tsa ti' caca ñati chalyuu cha' cua ngujui tyucuaa ñati nu ngutu' bi', bi' cha' cua'ni ngu' ta'a; lu'ba ti ta ngu' xlya'be tyaa su ndi'li tya'a ngu', cha' chaa tsa ti'

ngu'. Xqui'ya tyucuaa jyo'o bi' quiña'a tsa cha' nchcube' ngujui ji'li ñati chalyuu, nacui ngu'.

¹¹ Pana nu lo'o cua ndu'u scua sna tsá cla'be bi', li' chaca quiya' nda ycu' Ndyosi xtyi'i ndyalaa ne' cresiya ji'li tyucuaa ngu' jyo'o bi'; xa' ndatu ngu' li'. Ndyutsii tsa lcaa ñati nu na'a ji'li ngu' bi', cha' cua ndyu'u ngu' chaca quiya'.

¹² Li' ndyuna tyucuaa ñati bi' lo'o ngusi'ya ycu' Ndyosi ji'li ngu' ca su ntucua Ni nde cua:

—Tyacuí clya ma ca nde cua re —nacui Ni.

Laja lo'o ña'a tya'a cusuu ngu' ji'li ngu', li' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' nde cua; laja coo ti ndyaa ngu'.

¹³ La cui' hora bi' lye tsa ngulacui chalyuu; su nchca tii tya'a bariyu quichi bi', tyucui ña'a sca bariyu ndye nguti li'. Cati mil tya'a ñati ngujui li', xqui'ya cha' ngulacui chalyuu. Lye tsa ndyutsii nu xa' la ñati nu ndyanu li', ndyutsii tsa ngu' ji'li ycu' Ndyosi nu ndi'li nde cua cha' nchca ji'li Ni cua'ni Ni cña nu jua'a tonu tsa; ndube tsa ti' ngu' cha' ngua'ni Ni jua'a.

¹⁴ Cua tucua quiya' ndye cha' cuxi nu yaa lo chalyuu, pana cua lijya ti cha' caca chaca cha' cuxi nde chalyuu.

Chaca tya quiya' ngula'a cui'chcua

¹⁵ Li' cua ndya'a cati quiya' nguañi ngula'a xca lo'o cui'chcua ji'li. Nguañi nda

xtyi'i tyuu tya'a ñati nde cua
li', nu ndi'ya nchcui':

Ca juani ndyanu tachaa cha'
ji'i ycui' nu Xu'na na,
jua'a ji'i Cristo,
cha' caca Ni loo ji'i tyucui ña'a
chalyuu, nacui ngu'.

Lo'o juani ná nga'a cha' tye
cha' culo Ni cña cha-
lyuu.

16 Li' ngua'ni tlyu nu ngu'
cusu' bi' ji'i ycui' Ndyosi, nu
calaa ntucua jacua tya'a ngu'
cusu' nu ntyucua lo yaca xlya
ca su ntucua ycui' Ndyosi;
ndyaa stii ngu' nde loo ngu'
lo yuu cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i
Ni.

17 Ndi'ya nchcui' ngu' li':

Ndyosi Xu'na ya, nacui ngu',
cua nchca jinu'u cua'ni
lcaa cña.

Na lu'ú nu'u juani, lo'o la cui'
ti lu'ú nu'u nu ngua tya
cloy la, jua'a tya lu'ú
nu'u nde loo la.

Tsa xlya'be jinu'u cha' cua
nguxana nu'u ndyu'ni
nu'u quiña'a tsa cña
tlyu nde chalyuu.

Ndube tsa ti' ya cha' cua
nguxana nu'u laca
nu'u loo,

18 masi ti' tsa nchca ñasi' xa'
la ñati nu ná ndaquiya'
jinu'u.

Cua ngulala ti tyempo cha' ta
nu'u cha' ti' ji'i ngu'
bi',

cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'i
lcaa jyo'o.

La cui' tyempo tya nu'u
xlya'be ji'i ñati nu
ngua'ni cña jinu'u,

cha' cua ngua'aloo nu'u cña
ji'i ngu' cha' chcui'

ngu' cha' jinu'u nde
chalyuu;

jua'a tya nu'u xlya'be ji'i ñati
nu ndaquiya' jinu'u,
masi ñati cuañi', masi
ñati cusu'.

Cua ndyalaa tyempo cha'
cua'ni ñu'u nu'u ji'i ñati
nu ngua'ni ñu'u ji'i ñati
chalyuu.

19 Li' na'a na' su ntucua
laa tlyu ji'i ycui' Ndyosi nde
cua, na'a na' ca ne' laa su
nscua cña' tacati, su ngutu-
cua ycui' Ndyosi laja ñati ji'i
Ni nu ngua tya sa'ni la. Lo'o
li' lye tsa nguañi nde chalyuu,
lye tsa ndyubii, cuati lye tsa
ndañi nchcui' tyi'yu; li' ngu-
lacui chalyuu, jua'a clyaa tsa
tyo quee ngua'ya.

12

*Ndyu'ni tyaala cuaña tonu
ji'i sca nu cuna'a*

1 Li' nde cua ndyu'u tucua
sca cuayá' nu nda ycui'
Ndyosi cha' culu'u Ni ji'na,
sca cha' nu ndyaca chalyuu
laca bi'; bi' laca sca nu cuna'a
nu ntsu'u ste' ndubi ña'a.
Ñi'ya ndubi ña'a xee cuichaa,
jua'a ña'a late' lacu' nu cuna'a
bi'. Li' ngusta quiya' nu
cuna'a chu' co'. Tii tyucuaa
tya'a cuii nscua lo xlya hique
nu cuna'a bi'; ñi'ya nscua sca
sne' ti, jua'a nscua bi'.

2 Cua ntsu'u sñi' nu cuna'a
bi'; nchcube' tsa nu cuna'a,
ngusi'ya tsa cha' cua ngulala
ti cala sñi'.

3 Yala ti ndyu'u tucua chaca
cuayá' nde cua li'; sca cuaña
tlyu nu nga'a ña'a laca bi', nu

cati tya'a scua' que ni' ntucua. Jua'a sca sne' oro ntucua ca ta'a scua' que ni' bi', lo'o jua'a ntucua tii tya'a sata ni'.

⁴ Ngujui'i xtyi'i ni' cuii nu ntsu'u nde cua; ngusalú ni' ña'a tsaca cla'be lcaa cuii bi', ndyalú cuii nde lo yuu chalyuu. Li' ndatu nu cuaña bi' nde loo su ndu nu cuna'a nu cua cala ti sñi'; lo'o cala bi', hora ti cacu cuaña ji'i, ngua ti' ni'.

⁵ Ngula sca sñi' qui'yu ji'i nu cuna'a bi' li'. Cua lijya bi' chalyuu, cha' liñi ti culo bi' cña ji'i lcaa ñati chalyuu; pana hora ti ngü'ya ycu' Ndyosi ji'i sñi' nu cuna'a bi', ndyalo'o Ni ji'i yu nde su tlyu su ntucua ycu' Ni.

⁶ Li' ngusna nu cuna'a ndyaa ne' quixi' ca su tyi'i ycu' ti ma'; cua laca ngua'ni cho'o ycu' Ndyosi sca su tyi'i ma', su ña'asii Ni ji'i ma', ca bi' tyanu ma' tii tyucuaa siyento ntucua snayala tsá li'.

⁷ Li' nguxana cha' cusuü ca su ntucua ycu' Ndyosi. Ndu Miguel nu laca xu'na xca ji'i ycu' Ndyosi, ndu lo'o xca nu cuentya ji'i Ni; jua'a cua ndu nu cuaña tonu lo'o xca ji'i. Ti'í tsa ngusuü tya'a ngu' li'.

⁸ Pana cua ntijiloo Miguel ji'i nu cuaña bi', nga'aa ngua ji'i nu cuaña bi' tyanu ca slo ycu' Ndyosi lo'o xca ji'i Ni li';

⁹ cua ngulo'o Ni ji'i ngu' nu ndu cuentya ji'i nu cuaña bi' li'. Sa'ni ndya'a nu cuaña bi', ycu' nu xña'a naa bi'; la cui' bi' laca nu naa Satanás. Xcu' na ñilo'o bi' ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu. Pana cua ngulo'o

ycui' Ni ji'i nu xña'a lo'o xca ji'i, ndyaa ngu' nde lo yuu chalyuu li'.

¹⁰ Lo'o li' cuii tsa nguañi nchcui' sca ñati nde cua:

—Juani taca ña'a na ñi'ya ngua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'i ñati chalyuu ya' nu xña'a —nacui' ngu'—. Nguula tsa cña ndu'ni Ni chalyuu, bi' cha' laca Ni loo juani, lo'o jua'a cua ndyalaa tyempo cha' caca Cristo loo tyucui ña'a chalyuu. Nu ngua tya tsubi' la ndu nu xña'a bi' ca slo ycu' Ndyosi, cha' tsá lo'o talya ngusta bi' qui'ya hichu' ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús; pana juani cua ngulo'o Ni ji'i ca su ntucua ycu' Ni, cua ndyu'u laja ngu' bi' li'.

¹¹ Nu ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús ni, cua ntijiloo ngu' ji'i nu xña'a bi', xqui'ya cha' ngujuii Jesús nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Ná ntsii ngu' bi' ta ngu' cha' tso'o ji'i Jesús lo'o xa' ñati; ntaja'a ngu' bi' chcui' ngu' cha' bi', masi cujuui ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' ñasi' tsa ñati ji'i Jesús.

¹² Bi' cha' juani —nacui' nu ntucua nde cua bi'—, ca chaa ti' cu'ma nu ndi'i ma nde su ntucua ycu' Ndyosi; pana tya'na tsa caca cu'ma nu ndi'i ma nde chalyuu, nu ndi'i ma nde lo tyujo'o. Cua ngua'ya ycu' nu xña'a nde su ndi'i ma, lo'o juani ñasi' tsa bi' ndya'a; cua jlo ti' bi' cha' tya xi tya tsá ndyanu ji'i cha' cua'ni lya' ti' ji'i ñati chalyuu.

¹³ Nu lo'o ngua cuayá' ti' nu cuaña tonu bi' cha' cua

ngulo'o ycuí' Ndyosi jí' li-
jyá nde lo yuu chalyuu, li'
ngutu'u lca'a ní' jí' nu cuna'a
nu ntsu'u sñi' qui'yu bi', cha'
lye tsa cua'ni lya' ti' jí' ma'
ngua ti' ni'.

¹⁴ Li' nda ycuí' Ndyosi sca
latya lu'be jí' nu cuna'a bi',
ñi'ya ña'a lu'be sca cua'ya
tlyu, cha' taca jí' ma' tyacui
ma' tsa ma' ca su tyanu tso'o
ti ma' ne' quixi', su tyijyu'
tsa jí' ca su ndya'a cuaña bi'.
Ca bi' ña'asii Ni jí' ma', ña'a
cuayá' nu tyu'u scua sna yija
cla'be.

¹⁵ Li' ngusalú nu cuaña bi'
hitya tu'ba ni' ndyaa chu'
nu cuna'a bi'; ñi'ya sca sta'a
clyaa, jua'a ndyalú hitya
tu'ba ni' cha' clya'ba lyiji cho'
ngua ti' ni'.

¹⁶ Li' nguxtyucua yuu jí' nu
cuna'a bi', bi' cha' sji' nchcana
tu'ba yuu, ndye hitya ngutu'u
tu'ba cuaña ndyo'o yuu li'.

¹⁷ Ngunasi' tsa nu cuaña
bi' jí' nu cuna'a bi' li', ndyaa
ndyaana ni' cha' cusuu lo'o
lcaa ñati' nu tyu'u jí' nu
cuna'a ca tiya' la; nxuu tya'a
ni' lo'o lcaa ñati' nu taquiya'
jí' cña nu ngulo ycuí' Ndyosi
jí'na, nu ña'a ti ná ntsii' ngu'
cha' cacha' liñi ngu' cha' jí'
Jesús jí' xa' ñati'.

13

*Nu tucua tya'a na'ni nu
chiya'a ña'a*

¹ Ndyaa na' ndyatú na' to'
tyujo'o li'. Na'a na' nde to'
hitya tyujo'o lija ndu'u tu-
cua sca na'ni nu chiya'a tsa
ña'a; ntucua tii tya'a sata ni',
cuati ntsu'u cati tya'a hique

ni'. Ca ta'a sata ni' bi' cua
ntucua sne' nu ndubi tsa ña'a,
cha' laca ni' loo nde chalyuu.
Ca ta'a scua' que ni' cua nscua
xta'ni cuiñaja, xta'ni bi' nchcui'
cha' ti' jí' ycuí' Ndyosi.

² Ñi'ya cuichi jo'ó, jua'a ña'a
ni', ngua ti' na'; pana tyaala
ña'a quiya' ni', tyucui' tsa
xcatya' ni' ñi'ya ña'a xcatya'
oso. Lo'o tu'ba ni' ni, ñi'ya
ña'a tu'ba cuichi sa'a cuiña',
jua'a ña'a tu'ba ni'. Nda nu
cuaña bi' cña loo jí' nu na'ni
chiya'a ña'a bi', cha' caca ni'
loo jí' ñati' chalyuu, ñi'ya laca
ycuí' loo. Lo'o jua'a nu cuaña
bi' ni, nda ni' chacuayá' jí'
na'ni chiya'a ña'a bi', cha'
caca cua'ni ni' cña, cha' tyanu
tlyu ni' macala su nti' ycuí'
ni'.

³ Cua ndyanu cuayá' lo sca
scua' que ni' su ngua quicha
ni'; cua cajaa ti ni' tyempo bi',
ngua ti' na', pana ngua tso'o
su lye tsa quicha ni'. Ndube
tsa ti' ñati' chalyuu ña'a jí'
ni'; ngusñi' ngu' cha' jí' ni' li',
xqui'ya cha' ngua tso'o chaca
quiya' su lye quicha ni'.

⁴ Ngua'ni tlyu lcaa ñati' jí'
nu cuaña bi' li', cha' cua nda
bi' chacuayá' cha' caca tlyu
nu na'ni chiya'a ña'a bi'; jua'a
ngua'ni tlyu ngu' jí' ycuí'
na'ni chiya'a ña'a. Nchcui'
ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Ná tucui ndi' chalyuu
nu stu'ba lo'o nu na'ni jua.
Nga'aa nchca jí' ñati' xuu
tya'a lo'o ni'.

⁵ Cua ngujui chacuayá' jí'
nu na'ni chiya'a ña'a bi', cha'
chcui' cua ña'a ca ti cha', masi
lye tsa cua'ni tyucuaa ti' ni',

masi chcu' cuxi ni' jil' ycu' Ndyosi. Tu'ba ntucua tucua co' ntsu'u chacuayá' jil' ni' cha' caca ni' loo nde chalyuu.

⁶ Li' nguxana na'ni chiya'a ña'a bi' nda ni' qui'ya jil' ycu' Ndyosi: nchcu' cuxi na'ni bi' jil' lcaa cña nu ndu'ni Ni; jua'a nchcu' cuxi ni' jil' su tlyu nde cua ca su ntucua ycu' Ni; jua'a cuxi tsa nchcu' ni' jil' lcaa ñati jil' ycu' Ni.

⁷ Ngujui chacuayá' jil' ni' cha' xuu tya'a ni' lo'o ñati nu ntsu'u cha' jil' lo'o ycu' Ndyosi, cha' tyijiloo ni' jil' ngu' bi'. Lo'o li' ngujui chacuayá' jil' ni' cha' caca ni' loo jil' tyucui ña'a chalyuu mala su ndil' ñati, masi lcaa lo ñati chalyuu nu ngutu'u cua ña'a ca quich' tyi ngu', nu nchcu' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcu' ñati chalyuu;

⁸ lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu cua'ni tlyu ngu' jil' na'ni bi' li', si ná nscua xtañi ngu' lo quityi jil' ycu' Ndyosi. Nu ngua tya clyo la lo'o tya lyiji cuiñá Ni chalyuu, tya li' nguscua Ni xtañi ñati nu ná nga'a cha' tye chalyuu jil'. Cua ndyanu quityi bi' cuentya jil' nu ñi'ya ña'a xlya' nu cua ndyujui ñati jil' tsaca quiya'.

⁹ Bi' cha' cua'a jyaca ma juani, si tyaja'a ma cuna ma xi.

¹⁰ Si lo'o nscua cha' tsalo'o ngu' jil' tsaca ma ne' chcu, jua'a caca lacua. Ná cutsij ma li'. Si lo'o nscua cha' cujuui ñati jil' tsaca ma, masi lo'o maxtyi, jua'a caca lacua. Ná cutsij ma li'. Ndu'ni cha' talo tsa tyiquee na jil' cha' cuxi;

ndu'ni cha' lcaa tsá taquiya' na jil' ycu' Ndyosi si ntsu'u cha' jil' na lo'o Ni nde chalyuu.

¹¹ Li' na'a na' chaca na'ni chiya'a ña'a lijya ndyu'u tucua nde lo yuu chalyuu. Ntucua tucua tya'a sata ni'; ñi'ya ña'a sata xlya' cuañi', jua'a ña'a sata ni', pana nchcu' ni' ñi'ya nu nchcu' nu cuaña tonu bi'.

¹² Ñi'ya nchca jil' na'ni chiya'a ña'a nu yaa tya clyo la nclyo ni' cña, la cui' jua'a nchca jil' nu chaca na'ni bi' culo ni' cña jil' ñati; cha' juersa ndatsaa ni' jil' lcaa ñati chalyuu cha' cua'ni tlyu ngu' jil' na'ni nu yaa clyo, nu ngua tso'o su ti' tsa ngula'a hique ni'.

¹³ Lo'o nu chaca na'ni chiya'a ña'a bi', lo'o bi' ngua'ni quiñá' cha' tlyu; ngua'ni bi' cha' ndyalú quii' nu ntsu'u nde cua nde lo yuu cha' ña'a lcaa ñati jil'.

¹⁴ Lo'o jua'a nguñilo'o ni' jil' lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu xqui'ya cha' tlyu nu ndyu'ni ni' lo'o ndil' ni' slo nu na'ni nu yaa tya clyo bi'. Li' nchcu' ni' lo'o lcaa ñati chalyuu cha' cuiñá ngu' sca lcu' tyu, cha' cua'ni tlyu ngu' jil' lcu' bi'; nguñá ngu' lcu' jil' nu na'ni nu yaa tya clyo bi' li', na'ni nu ngua tso'o masi ti' tsa ngula'a hique ni'.

¹⁵ Lo'o li' ngujui chacuayá' jil' nu chaca na'ni bi', cha' culatu'u cui' cha' tyaa xtyi' lo lcu' jil' na'ni nu yaa clyo bi'; ngua jil' lcu' chcu' lo'o ñati li', ngua jil' cujuui jil' lcaa ñati nu ná ntaja'a cua'ni tlyu jil'.

16 Ngulo ni' cña jil̄i lcaa ñat̄i cha' chca'a cuayá' ya' ngu' la'a tsu' cui, masi chca'a cuayá' nde tyacaa ngu'; masi ñat̄i tlyu, masi ñat̄i jua'a ti, masi culiya' ngu', masi ti'i ngu', masi msu nu cua ngüi'ya ñat̄i jil̄i, masi msu nu ndil̄i tso'o ti, chca'a cuayá' jil̄i lcaa ñat̄i cuentya jil̄i nu xña'a.

17 Ni sca ñat̄i nga'aa ntsu'u chacuayá' jil̄i cha' cui'ya yu'ba, ni cha' kujui' yu'ba, si ná ngua'a cuayá' jil̄i ni' loo ngu'. Lo'o nu cuayá' bi' ni, xtañi na'ni nu chiya'a ña'a bi' laca, cha' número nu ca jil̄i xtañi ni' laca cuayá' bi'.

18 Cui'ya na cuentya ni cha' ndyaca re. Si culacua tso'o ti' na, quije cha' jil̄i na ñi'ya ndyu'u cha' jil̄i número jil̄i na'ni bi'; número jil̄i ni' ni, ñi'ya laca xtañi ñat̄i, jua'a laca bi'. Nde laca número bi': scua siyento ntucua snayala ntucua scua.

14

Sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñat̄i lubii

¹ Lo'o li' na'a na' chaca quiya' ca ndacua su ndu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' lo xlya ca'ya Sión; stu'ba ti ndu bi' lo'o sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñat̄i. Nde tyacaa ñat̄i bi', ndacua nscua xtañi nu ñi'ya ña'a xlya' bi', lo'o la cui' bi' nscua xtañi ycu' Ndyosi Sti Ni.

² Cuij nguañi nde su ntucua ycu' Ndyosi li'; ñi'ya ndañi ndyalú hitya sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cua tsa ndyalú

hitya, ñi'ya ndañi lo'o lye tsa nchcui' tyi'yu, jua'a nguañi bi', ngua ti' na'. Ndacua ndu tyuu tya'a ñat̄i nu tso'o tsa ntyiji' ya' ngu' lo sañi, ngua ti' na';

³ nde loo su ndu yaca xlya tlyu su ntucua ycu' Ndyosi, ca su ndu nu jacua tya'a na'ni tacati bi', ca su ndu nu ngu' cusu' bi', ca bi' ndu ñat̄i nu ndyula lo'o sañi bi'. Sca ti nu ñat̄i quiña'a bi' ngua jil̄i cula tu'ba jii bi'; ná ngua jil̄i xa' ñat̄i chalyuu ca tsa'a ngu' jii bi', cha' sca jii nu bilya cuna ñat̄i chalyuu laca bi'. Sca ti nu sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñat̄i nu ngua'ni lyaá Ni jil̄i nde chalyuu, bi' ñat̄i laca nu ngua jil̄i cula tu'ba jii bi'.

⁴ Ñat̄i lubii tsiya' ti laca nu ngu' quiña'a bi'. Ná ngutu'u cha' jil̄i ngu' bi' lo'o xa' nu cuna'a nu lo'o nguti' ngu' chalyuu, ná ngua'ni ngu' bi' cha' suba' tsiya' ti; nguta'a ngu' lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi' macala su ndya'a. Cua ngua'ni lyaá Ni jil̄i ngu' bi', cha' bi' laca ñat̄i nu tso'o nti' ycu' Ndyosi ña'a Ni jil̄i tya lo'o nguxana cha' jil̄i nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Tya clyo ngusubi Ni jil̄i ngu' bi', cha' cua'ni ngu' cña jil̄i Ni.

⁵ Ná ntucua cha' cuiñi tu'ba ngu' bi' tsiya' ti, cha' ná ntsu'u cha' cuxi jil̄i ngu' bi' tsiya' ti.

Tya xna tya'a xca jil̄i ycu' Ndyosi

⁶ Na'a na' ndyaa chaca xca jil̄i ycu' Ndyosi li', nu cua tsa ndacui ndyaa; ndyalo'o bi' jil̄i

sca cha' tso'o nu ngua ti' ycuil' Ndyosi chcuil' lo'o lcaa ñati chalyuu, sca cha' nu ndulo tsa jil' ñati cha' cuna ngu'. Lcaa tyempo ná tye chca cha' bi'. Slo lcaa lo ñati chalyuu tyucui ña'a chalyuu mala su ndil' ñati, cua ña'a ca quichil' tyi ngu', ñati nu nchcuil' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcuil' ñati chalyuu, ca bi' ndyaa xca bi', cha' chcuil' lo'o lcaa ñati.

⁷ Cuij nchcuil' xca bi' lo'o ngu' li':

—Cutsij cu'ma jil' ycuil' Ndyosi, cube ti' ma jil' Ni cha' tlyu tsa cña ndu'ni Ni chalyuu —nacu j xca bi'—. Cua ndyalaa tyempo cha' cua'ni cuayá' Ni jil' lcaa ñati chalyuu. Cua'ni tlyu ma jil' ycuil' Ndyosi cha' cua ngüiñá Ni nde cua, jua'a ngüiñá Ni chalyuu, jua'a ngüiñá Ni tyujo'o, jua'a ngüiñá Ni lcaa su ntyucua hitya —nacu j xca.

⁸ Lo'o ndyaa xca bi', li' ndyalaa chaca xca cha' chcuil' lo'o ñati:

—Cua nguti quichil' —nacu j nu chaca xca bi'—. Cua nguti quichil' tlyu nu naa Babilonia, xqui'ya cha' ngua'ni ñu'u ngu' quichil' bi' jil' lcaa ñati chalyuu. Cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' quichil' bi', xqui'ya cha' ndu'ni tlyu ngu' jil' lcu j jo'ó; jua'a ngulu'u qui'l' ngu' jil' xa' ñati cha' cua'ni ngu' la cui' ti cha' cuxi slo jo'ó —nacu j xca nu nchca tyucuaa bi'.

⁹ Nchca sna quiya' juani yaa chaca xca. Cuij nchcuil' lo'o ñati li':

—Xcube' ycuil' Ndyosi jil' cua ña'a ca ñati nu ndyu'ni tlyu jil' nu na'ni chiya'a ña'a bi', masi jil' ycuil' ni', masi jil' lcu j jil' ni'. Lo'o jua'a xcube' Ni jil' lcaa ñati nu nga'a cuayá' jil' ni' nde tyacaa ngu', jua'a si nga'a cuayá' jil' ni' chu' ya' ngu';

¹⁰ xcube' Ni jil' ngu' bi', cha' lye tsa ngunasi' Ni. Tyaqui ngu' bi' lo'o sca quii' tlyu nu nguxa' lo'o yuu sufri su ña'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi' jil' ngu'; jua'a lcaa xca nu cuentya jil' Ni ña'a jil' ngu' bi' li'.

¹¹ Tyucui tyempo ná tye cha' tyatu sñii quii' su nchcube' ñati bi'; ná caja ñi'ya clyaá ngu' bi' jil' ycuil' Ndyosi, lcaa ñati nu cua ngua'ni tlyu jil' na'ni bi', masi jil' lcu j ti ngua'ni tlyu ngu'; masi nga'a cuayá' ti jil' ni' nde tyacaa ngu' lo'o chu' ya' ngu', nga'aa clyaá ngu' bi'.

¹² Lo'o nu na ni, talo na jil' cha' cuxi sca ti si ntsu'u cha' jil'na lo'o ycuil' Ndyosi, sca ti si taquiya' na cña nu ngulo Ni jil'na, sca ti si xñi tso'o na cha' jil' Jesús; sca ti jua'a taca jil'na talo na jil' nu cha' cuxi bi'.

¹³ Li' ndañi xtyi'i ca su ntu-cua ycuil' Ndyosi, nchcuil' sca ñati lo'o na':

—Scua clya nu'u cha' re: “Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu ndyijii laja lo'o ndyu'ni ngu' cña jil' ycuil' Ndyosi nu Xu'na na tyempo nde loo la”. La cui' jua'a laca cha' nu nda Xtyi'i ycuil' Ndyosi lo'o ma. Nacu j cha' ca bi' tyil' cña ñati bi' li', cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu;

ndiya ti' Ni cña nu ngua'ni
ngu', bi' cha' tyi'u ti' ycuí'
Ndyosi jì' cña nu cua ngua'ni
ngu' bi' li' —nacuí Ni jna'.

Nhca clacua nde chalyuu

¹⁴ Li' na'a na' su ndacuí sca
coo ngatì, chù' coo bi' ntu-
cua sca nu ñi'ya ña'a ñati ña'a;
ntucua sca sne' oro hique Ni,
lo'o ya' Ni ndacuí sca maxtyi
cha tu'ba.

¹⁵ Li' ngutu'u sca xca ne' laa
jì' ycuí' Ndyosi nde cua, nu
cui' ngusi'ya jì' ñati nu ntu-
cua chù' coo bi':

—Xu'ba cya nu'u maxtyi
jìnu'u, xuti'ì nu'u jì' quixì'
trigo, cha' bi' laca ñati jì'
ycuí' Ni nu ndi'ì chalyuu.
Cua ndyalaa la cui' hora cha'
caca clacua chalyuu, cua laca
nguscua se'ì cha' caca bi'.

¹⁶ Ngua'ya nu ntucua chù'
coo bi' nde lo yuu li', ngus-
cui' maxtyi jì' cha' si'yu quixì'
li'; jua'a ngua clacua nde cha-
lyuu.

¹⁷ Li' na'a na' chaca xca
nu ngutu'u ne' laa jì' ycuí'
Ndyosi nde cua, nu ndacuí
maxtyi cha tu'ba ya' yu.

¹⁸ Jua'a ngutu'u tya chaca
xca nu ndu to' mesa su
ndyaquí msta, ya li'; bi' laca
nu laca loo jì' quii' bi'. Li'
cui' ngusi'ya bi' lo'o xca nu
ndacuí maxtyi cha tu'ba ya':

—Xu'ba cya nu'u maxtyi
jìnu'u, xi'yu jyacua' si'yu
losu' tyixi nu ntsu'u chalyuu,
cha' ngumì tsa ña'a si'yu bi'.

¹⁹ Ngua'ya xca bi' li',
nguscui' yu maxtyi jì' yu
nde lo yuu chalyuu, ngusi'yu
yu jì' jyacua' si'yu losu' bi',

ngu jì' ndyaa ne' sca pilya
quee nu tlyu xi cha' satá ngu'
jì'ì; la cui' jua'a xcube' tsa
ycuí' Ndyosi jì' ñati chalyuu,
xqui'ya cha' ñasi' tsa Ni jì'
ngu'.

²⁰ To' quichì nscua su ngusi'
si'yu bi', la cui' su ngujuii
ñati cha' nhcube' Ni jì' ngu'.
Clyaa tsa tañi ndyalú lijya lo
yuu li'; tsa ña'a cuayá' nu
ndyalaa tu'ba cuayu, tsa lo
cua clyaa tañi ndyalú bi'. Sna
siyento kilómetro cuayá' tyi-
jyu' ngusna tañi bi' ndyaa.

15

*Yalo'o xca jì' quicha nu
cua'ni tye jì' chalyuu*

¹ Ngutu'u tucua chaca
cuayá' tlyu nde cua li'. Ndube
tsa ti' na' lo'o na'a na' jì'ì, cha'
ndu cati tya'a xca jì' ycuí'
Ndyosi nu ndu lo'o cati tya'a
quicha nu caca su cua tye ti
chalyuu. Lo'o cua ndye ngua
quicha bi' chalyuu, li' cati
cha' ñasi' ycuí' Ni.

² Li' na'a na' sca tayu' nu
ñi'ya ndubi caatya, jua'a
ndubi ña'a lo tayu' bi'; ñi'ya
ndyatù sca quii' ndyaquí,
jua'a ña'a tayu' bi', ngua
ti' na'. To' tayu' caatya bi'
na'a na' ndu lcaa ñati nu cua
ntijiloo jì' nu na'ni chiya'a
ña'a bi'; masi cua ngujuii ngu'
bi' xqui'ya cha' bi', ná ntaja'a
ngu' cua'ni tlyu ngu' jì' lcuì
jì' na'ni bi', ni ná ntaja'a ngu'
chca'a cuayá' jì' ni' hichu' ya'
ngu' lo'o número nu cuentya
jì' xtañi ni'. Ndu ngu' bi'
ndyula ngu' lo'o sañi nu cua
nda ycuí' Ndyosi jì' ngu'.

³ Ndyula tu'ba ngu' sca **jii** nu cua ndyula tu'ba jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, la cui' Moisés nu ngua'ni cña ji'i ycuí' Ndyosi; lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndyula tu'ba la cui' **jii** bi'. Ndi'ya nchcui' **jii** bi':

Ndyosi Xu'na ya, lcaa cña nchca jinu'u;

tlyu tsa cña ndu'ni nu'u, hasta ndube tsa ti' lcaa ñati ji'i cña bi'.

Xcui' ndu'ni liñi nu'u lo'o ñati chalyuu, chañi tsa laca lcaa cha' nu nchcui' nu'u lo'o ñati.

Sca ti nu'u laca Xu'na lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu.

⁴ ¿Ha ná ntsii ngu' jinu'u?

¿Ha ná tyaja'a ngu' ñacui' ngu' cha' tlyu tsa cña nu ndu'ni nu'u?

Sca ti ycuí' nu'u nu lubii tsa cresiya jinu'u.

Cua na'a ngu' lcaa su ndyu'ni cuayá' nu'u ji'i ñati cha' liñi tsa ndyu'u cha';

bi' cha' tyaa lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu ca su ntu-cua nu'u, cha' cua'ni tlyu ngu' jinu'u.

Ndye **jii** nu ndyula tu'ba ngu' li'.

⁵ Tiya' la li' na'a na' ne' laa tlyu ji'i ycuí' Ndyosi nu ntu-cua nde cua. Ca cla'be bi' ndu ni'i nu tacati tsa su ntsu'u co'o quee cuaja' nu nscua cha' lo; la cui' cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o ñati tya clyo la laca bi'.

⁶ Li' ngutu'u nu cati tya'a xca bi' ne' laa, ndyalo'o ngu' ji'i ca ta'a cati quicha nu caca lo'o cua tye ti chalyuu. Xcui' late' ngati lacu' xca bi', late'

nu lubii tsa ña'a; jua'a cua ndyaaca' sintya oro tyiquee ngu'.

⁷ Lo'o li' ndatu sca na'ni tacati bi', lo'o jua'a cati tya'a ca'ña oro ntucua ya' ni'; ne' ca'ña bi' ntsu'u cha' ti'i nu ta ycuí' Ndyosi ji'i ñati chalyuu, cha' ñasi' tsa Ni ji'i ngu', ycuí' Ndyosi nu ná nga'a cha' tye yija ji'i Ni. Nda ni' ca'ña bi' ji'i nu cati tya'a xca bi' li'.

⁸ Ngutsa'a ne' laa ntsu'u sñii cha' xcutsii ji'na, cha' tacati tsa cha' bi', cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i ycuí' Ndyosi. Ná tucui ngua ji'i tsa ne' laa bi' ña'a cuayá' tye ca ta'a cati quicha nu ta nu cati tya'a xca bi' lija nde chalyuu.

16

Ca'ña nu ntsu'u cha' ti'i nu ta ycuí' Ndyosi ji'i ñati

¹ Lo'o li' ndyuna na' cha' nchcui' sca ñati ne' laa tlyu bi', cui' nchcui' lo'o nu cati tya'a xca ji'i ycuí' Ndyosi bi':

—Yaa clya ma salú ma na nu ntsu'u ne' ca'ña bi' nde lo yuu chalyuu, nu cati tya'a ca'ña nu ntsu'u cha' ti'i ne', nu ta Ni ji'i ñati.

² Li' ndyaa xca nu nchca clyo, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'i nde lo yuu chalyuu. Li' tonu tsa quichu' ntyucua tyucui ña'a hichu' ñati; ti'i tsa nti' ngu' li', lcaa ñati nu cua nga'a cuayá' ji'i na'ni nu chiya'a ña'a bi', lcaa ñati nu cua ndyu'ni tlyu ji'i ni'.

³ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca tyucuaa, ndyaa

ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jilí ca lo tyujo'o; ngutsa'a hitya li', ngua tyucu ñi'ya nti' tañi sca jyo'o. Ngujuii lcaa na lu'ú nu ntsu'u lo tyujo'o li'.

4 Lo'o li' ndyaa xca nu nchca tyuna, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jilí tyucui ña'a to' sta'a, lcaa su ntyucua hitya tyucui ña'a chalyuu; ngutsa'a hitya bi' li', ngua tañi.

5 Li' ndyuna na' nchcui' xca nu laca loo jilí hitya:

—Liñi tsa cña ndyu'ni nu'u cha' nchcube' nu'u jilí ñati cuxi bi', Xu'na —nacui jilí ycui' Ndyosi—, cha' lubii tsa cresiya jilí ycui' nu'u. Lu'ú nu'u juani, jua'a nu ngua tya clyo lu'ú nu'u.

6 Tya ndyi'u ti' nu'u ñi'ya ngua lo yuu tya sa'ni la, nu lo'o cua ndyujuii ngu' jilí ñati jinu'u; cua ndyujuii ngu' bi' jilí tyuu tya'a ñati nu ngua tu'ba jinu'u cha' nchcui' nu'u lo'o ñati. Lo'o juani la cui' ñi'ya nu ngua'ni ngu' tya li', la cui' jua'a nda nu'u cha' ti' jilí ngu', cha' tyi'u ti' ngu' jilí jyo'o nu cua ndyujuii ngu' jilí tya sa'ni la.

7 Li' ndyuna na' cha' nu nchcui' ñati nde su ntucua mesa su ndyaqui msta:

—Ndyosi Xu'na ya —nacui ngu'—, ycui' nu'u ni, lcaa cña nchca jinu'u —nacui ngu'—. Liñi tsa ndyu'ni nu'u lo'o nchcube' nu'u jilí ñati bi' jua'a; chañi tsa cha' nu nchcui' nu'u jilí ñati bi', cha' cuxi tsa cña ndu'ni ngu' bi'.

8 Lo'o li' ndyaa xca nu nchca jacua, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jilí lo cuichaa; tyique' tsa ndyaca li', cha' cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' jilí cuichaa cha' chumi' hichu' ñati.

9 Tyuu tya'a ñati ngua quicha li', cha' nguula tsa tyique' nda bi'. Li' nguxana ngu', lye tsa nxlyú ngu' cha' hichu' ycui' Ndyosi, cha' ycui' Ni laca nu ngulo cña cha' yaa quicha bi'; pana ná ntaja'a ngu' tsiya' ti culochu' ngu' jilí cha' cuxi nu ntsu'u jilí ngu', cha' li' cua'ni tlyu ngu' jilí ycui' Ndyosi.

10 Lo'o li' ndyaa xca nu nchca ca'yu, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jilí nde loo su ntucua tlyu na'ni nu chiya'a ña'a bi'; ngua talya yata tyucui ña'a su laca ni' loo li'. Ti' tsa nti' ñati chalyuu, cua laca ñi'ya si na cua nguliji ti' ngu'.

11 Ña'a ti tya nda ngu' qui'ya jilí ycui' Ndyosi nu laca loo nde cua, cha' nda Ni cha' ti' bi' jilí ngu', nda Ni quichu' bi' ntyucua hichu' ngu'; pana ná ntaja'a ngu' xtyanu ngu' jilí cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

12 Lo'o li' ndyaa xca nu nchca scuá, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jilí nde to' sta'a tlyu nu naa Eufrales; ndye sta'a bi' ngüityi li', ndyanu sca tyucuii nu cua laca ngua tso'o ti cha' caa tyuu tya'a nu laca loo cha' cusuu. Tyijyu' tsa tyu'u ngu' caa ngu', ca su ntyucua cuichaa tyu'u ngu' bi'.

13 Li' na'a na' cha' ngutu'u tucua sna tya'a cuiñaja; ñi'ya ña'a cuiti', jua'a ña'a cuiñaja bi'. Ngutu'u bi' nde tyuu tu'ba cuaña tonu bi', cuati nde tyuu tu'ba na'ni chiya'a ña'a bi', cuati nde tyuu tu'ba nu ñati nu cuiñi ti nhcui' cha' ji'i ycu' Ndyosi; ca bi' ngutu'u cuiñaja bi' lijya.

14 Msu ji'i nu xña'a laca cuiñaja bi'; nhcutsii bi' ji'i ñati, cha' nchca ji'i cua'ni cha' tlyu. Ndyaa cuiñaja bi' nxuti'i ji'i lcaa nu laca loo chalyuu, cha' tyaa ngu' cha' cusu tsa tlyu lo'o cua tye ti chalyuu. Cua ntsu'u cña nu cua'ni ycu' Ndyosi nu Xu'na na lo'o ndyaca cha' cusu bi'.

15 “Cua'a jyaca ma”, nacui Jesús, “tsiya' ca tyu'u tucua na' tyaa na' ñi'ya nti' sca nu cuaana. Tso'o caca tyiquee ñati nu tii ti ti' tyi'i chalyuu, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jna'; nga'aa ca tyuju'u ti' ngu' bi' slo ñati lo'o tyalaa hora nu tyaa na' li'.” Jua'a nacui Jesús ji'i ñati ji'i Ni.

16 Li' nxuti'i cuiñaja bi' ji'i ngu' laca loo, cha' tyaa ngu' nde sca nati', su naa Armagedón cha'cña ji'i ngu' judío.

17 Lo'o li' ndyaa xca nu nchca cati, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'i lo cui'i ti. Li' cui'i nhcui' nu ntucua lo yaca xlya tlyu nde ne' laa tlyu ji'i ycu' Ndyosi nde cua:

—Cua ngua bi' juani
—nacui Ni.

18 Li' lye tsa ndyubi, lye tsa nguañi tyucui ña'a lo tyujo'o,

lye tsa nhcui' tyi'yu, lye tsa ngulacui chalyuu; bilya clyacu' chalyuu jua'a tya lo'o ngüiñá Ni ji'i ñati chalyuu. Tlyu tsa cha' ngua.

19 Ti'i tsa ngutsu yuu su nscua quichi tlyu, nu quichi Babilonia bi'; sna yu'be ngua quichi bi' li'. Lo'o jua'a nguti lcaa quichi tonu nu ndi'i xa' chalyuu, cha' ndyi'u ti' Ni nhcube' Ni ji'i ngu' quichi tlyu bi'; tlyu tsa cha' ti'i ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi', cha' ñasi' tsa Ni ji'i ngu'.

20 Ndyee nguliji yu'u lcaa yuu nu ntsu'u cla'be hitya, nguliji yu'u lcaa ca'ya cua jua'a ti; nga'aa na'a ngu' ji'i li'.

21 Cuati nde cua ndyalú tyo quee tonu ngua'ya lo yuu. Ti'i tsa bi'; ña'a cuayá' tu'ba kilo, tsa lo cua cuayá' ti'i ntsu'u sca ti yu'be tyo quee nu ndyalú hique ñati chalyuu li'. Lo'o jua'a tlyu tsa cha' cuxi nhcui' ngu' ji'i ycu' Ndyosi li'; lye tsa nguxlyú ngu' cha' hichu' Ni xqui'ya tyo quee bi', cha' tlyu tsa cña ndyu'ni Ni nde chalyuu.

17

Ndu'ni ñu'u tsa ngu' quichi tlyu ji'i lcaa ñati chalyuu

1 Li' yaa sca xca ca slo na', sca ngu' tya'a nu cati tya'a xca nu ntucua ca'ña oro ya' bi'. Nhcui' lo'o na' li':

—Cuaa nu'u ca nde cha' culu'u na' jinu'u ñi'ya xcube' Ni ji'i ngu' quichi tlyu nu lye tsa ndyu'ni ñu'u ji'i ñati chalyuu; la cui' quichi tlyu laca su ntsu'u tyuu tya'a sta'a cacua ti to' quichi.

² Quiña'a tsa cha' suba' ndyu'ni ngu' nu laca loo nde chalyuu, cha' tyuu tsa tya'a jo'ó ntsu'u ji'i ngu' xqui'ya ngu' quichi tlyu bi'; jua'a ngunu'u tyiquee ñati tyucui ña'a chalyuu xqui'ya cha' suba' nu ndyu'ni ngu' bi'.

³ Li' ndyalo'o Xtyi'i ycu'i Ndyosi 'na, ndyaa na' lo'o sca xca ji'i ycu'i Ni ca ne' quixi' su ná ndi'i ñati. Ca bi' na'a na' su ntucua sca nu cuna'a hichu' sca na'ni nga'a, nu chiya'a tsa ña'a; hichu' ni' nscua quiña'a tsa cha' cuxi, nu ti'i tsa nchcui' ji'i ycu'i Ndyosi. Ntucua cati tya'a hique ni', cuati ntucua tii tya'a sata ni'.

⁴ Late' cuaa ña'a, late' nga'a catsi ña'a lacu' nu cuna'a bi'; chu' late' bi' ndacui quiña'a tsa chcua tso'o lo'o quee ndubi lo'o xa' la quee nu quiña'a tsa nga'a. Ntucua sca tasa oro ya' nu cuna'a bi'; ne' bi' ntsu'u lcaa lo cha' cuxi, lcaa lo cha' suba' nu cua ngua'ni nu cuna'a bi' yaa nde chalyuu.

⁵ Nde tyacaa nscua sca xtañi nu cuna'a bi', pana ná ca cuayá' ti' na ji'i si ná nslo na xtañi bi': "Babilonia tonu laca re, cha' nde laca quichi tyi lcaa ñati nu ndyu'ni cha' suba' tyucui ña'a chalyuu". Jua'a nscua nde tyacaa nu cuna'a bi'.

⁶ Li' na'a na' cha' lye tsa ndyu'ni nu cuna'a bi'; ñi'ya ndu'ni sca nu cu'bi, jua'a ndyu'ni nu cuna'a bi', xqui'ya cha' cua ndyujui bi' ji'i ñati ji'i ycu'i Ndyosi, ndyujui ji'i

ñati nu ná ntsii nchcui' liñi cha' ji'i Jesús nde chalyuu. Lo'o cua na'a na' ji'i nu cuna'a bi', quiña'a tsa cha' ngulacua ti' na' li'.

⁷ Lo'o li' ndacha' nu xca ji'i ycu'i Ndyosi bi' na:

—¿Ni cha' laca ndube tsa ti' nu'u? —nacui—. Culu'u na' jinu'u cua ña'a ca cha' tucui nu ntsu'u ji'i nu cuna'a nu ntucua chu' na'ni chiya'a ña'a jua, nu na'ni nu ntucua cati tya'a hique ni' lo'o tii tya'a sata ni'; culu'u na' jinu'u sca cha' nu ná nchca cuayá' ti' ñati ji'i —nacui—.

⁸ Na'ni nu cua na'a nu'u jua, ngutu'u bi' nu ngua tya sa'ni la, nga'aa lu'ú bi' juani; pana cua ngulala ti tyu'ú ni' chaca quiya', masi nscua nde tyuquee quiñi bi', cha' tyaa ni' ca chalyuu talya su tye ni' cati ni' tsiya' ti —nacui—. Cua ña'a ca ñati nu ná nscua xtañi lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi, quiña'a tsa cha' culacua ti' ngu' lo'o ña'a ngu' ji'i na'ni bi'; pana tya clyo lo'o tya lyiji xana chalyuu re, cua nscua xtañi ñati nu cua nda ycu'i Ndyosi chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i. Ngutu'ú na'ni bi' nu ngua tya sa'ni la, masi nga'aa lu'ú bi' juani; pana ña'a ti tya tyu'ú bi', masi chaca tya quiya'.

⁹ 'Ndi'ya ndyu'u cha' bi' si ca cuayá' ti' ma ji'i —nacui xca 'na—. Nu cati tya'a hique na'ni bi' ni, bi' laca cati tya'a lo cuati su nscua quichi tlyu nu lye tsa ndyu'ni ñu'u ji'i chalyuu. Lo'o jua'a ndi'i cati tya'a rey nu laca loo chalyuu.

10 Cua ndye cha' jil'i ca'yu tya'a rey nu laca loo bi', jua'a ña'a ti tya ntucua chaca rey tya'a nu laca loo bi', lo'o jua'a tya lyiji tyu'u tucua chaca tya'a rey nu caca loo bi' nde loo la; pana xti ti tyempo tyi'i bi' lo'o tyaa bi' chalyuu.

11 Lo'o nu na'ni nu ngutu'ú nu ngua sa'ni bi', pana nga'aa lu'ú bi' juani, bi' laca tya chaca tya'a rey nu laca loo; ñi'ya laca loo nu cati tya'a rey bi' nde chalyuu, jua'a caca loo nu chaca rey bi' nde lo yuu chalyuu, cha' la cui' bi' laca nu cua tyaa ti ca bilyaa —nacuï xca jna'—.

12 Lo'o na'a nu'u na'ni bi', cha' tii tya'a sata ni' ntucua hique ni', bi' laca tya tii tya'a rey nu tya lyiji caca loo chalyuu. Cua ntsu'u chacuayá' jil'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo masi chaca hora tya; stu'ba ti caca tlyu ngu' bi' lo'o nu na'ni chiya'a ña'a bi' li'.

13 Sca ti cha' nda'ya hique nu tii tya'a rey bi', cha' xtyucua ngu' jil'i na'ni bi', cha' ta ngu' chacuayá' jil'i ni'.

14 Xcui' xuü tya'a ngu' lo'o ycui' Ni, nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; pana tyijiloo nu ñi'ya ña'a xlya' bi' jil'i na'ni bi', lo'o jua'a tyijiloo ñati nu ndya'a lo'o Ni jil'i ni', xqui'ya cha' laca ycui' Ni Xu'na lcaa ñati chalyuu, laca ycui' Ni loo la jil'i lcaa ngu' nu laca loo nde chalyuu. Lo'o jua'a nu ñati jil'i ycui' Ni ni, cua ngusubi Ni jil'i ngu' bi'; na cua nguane Ni jil'i ngu' bi', lo'o jua'a tso'o tsa ngusni ngu' cha' jil'i ycui' Ni —nacuï xca 'na.

15 Tya nchcui' la nu xca jil'i ycui' Ndyosi bi' lo'o na' li':

—Ñi'ya laca sta'a nu nscua cacua ti to' quichi tlyu bi', jua'a laca ñati chalyuu, cha' tsa tlyu ti lijya lcaa lo ñati chalyuu ca quichi bi'; ngutu'u ngu' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, nchcui' ngu' lcaa lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu.

16 Lo'o lcaa rey nu laca nu tii tya'a sata na'ni chiya'a ña'a nu na'a ca ti nu'u, lo'o jua'a ycui' na'ni bi', lo'o ngu' bi' ca ti'í ti' ngu' ña'a ngu' jil'i quichi tlyu bi'; xlya'a ngu' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' quichi bi', tyanu ngu' quichi jua'a ti li'. Taqui rey quichi bi' li', cua'ni tye ngu' jil'i ngu' quichi bi'.

17 Cua ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ca'ya cha' hique rey, bi' cha' cua'ni ngu' jua'a, cha' ta ngu' chacuayá' caca nu na'ni chiya'a ña'a loo, ña'a cuayá' tyu'u scua lcaa cha' nu nacui Ni cha' caca.

18 Nu cuna'a nu na'a nu'u ni, ñi'ya nti' nu quichi tlyu nu laca loo bi', jua'a laca nu cuna'a bi'; nclyo bi' cña jil'i lcaa ngu' nu laca loo chalyuu.

18

Nguti quichi Babilonia

1 Tiya' la li' na'a na' jil'i chaca xca jil'i ycui' Ndyosi lijya ca'ya nde lo yuu chalyuu; tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i xca bi', lo'o jua'a ndubi tsa ña'a tyucui ña'a yu, ña'a cuayá' nda yu xee tyucui ña'a chalyuu.

2 Cuii tsa nchcui' xca bi':

—Cua ndye cha' jil'i quich'i Babilonia bi' —nacui—, ndye quich'i tlyu bi' nguti. Ca su nguti'i quich'i bi' cua tsubi' la, ca bi' laca to' tyi cuxee juani, masi tyi cuiñaja laca bi' juani. Ca bi' ntucua to' tyi lcaa lo cui'i cuxi, lcaa lo na'ni cuityi nu ntucua lu'be nu chiya'a ña'a.

³ Tya sa'ni ngulu'u ngu' quich'i bi' jil'i lcaa ñati chalyuu cha' cua'ni ngu' cha' suba', cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i xa' jo'ó; lye ndatsaa ngu' bi' jil'i ñati, cha' lo'o ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi lo'o tya'a ñati. Suba' tsa ngua'ni lcaa nu laca loo chalyuu lo'o nguta'a ngu' nde quich'i bi'. Ná tye chca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' ca quich'i bi', bi' cha' ngua jil'i ngu' culiya' ngua'ni tsa ngu' ngana.

⁴ Li' xa' nguañi nchcui' sca ñati ca su ntucua ycuil' Ndyosi, nchcui' lo'o ñati jil'i ycuil' Ni:

—Tyu'u clya cu'ma ñati 'na juani, tyu'utsu' ma nde quich'i tlyu bi' —nacui Ni—. Ná ntsu'u cha' cua'ni stu'ba ma cha' lo'o ngu' bi', nu lo'o ndyu'ni ngu' cha' cuxi, cha' ná xcube' ycuil' Ndyosi jil'i ma stu'ba ti lo'o nu ngu' cuxi bi'.

⁵ Quiña'a tsa cha' cuxi ndyu'ni ngu' quich'i bi'; hasta cua jlo ti' ycuil' Ndyosi cha' ntsu'u tsa qui'ya jil'i ngu', lo'o jua'a ndyi'u ti' Ni jil'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

⁶ Xcube' Ni jil'i ngu' bi' li'; la cui' ñi'ya lo'o cua ngxucube' ngu' jil'i ma, jua'a xcube' Ni jil'i ngu' bi', masi tucua quiya' ta

Ni cha' ti'i jil'i ngu' quich'i bi'. Lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' bi' jil'i xa' ñati, bi' cha' cua'ni yala Ni cha' tucua quiya' xcube' Ni jil'i ngu'.

⁷ Tso'o si chcube' ñati bi', tso'o si caca xñi'i ti' ngu', cha' lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ngu' xqui'ya cha' culiya' nu ntsu'u jil'i ngu'. Xcui' ndi'ya ntsu'u tyiquee ngu' bi': “Ñi'ya nti' ntucua rey, jua'a ntucua na”, nacui ngu' jil'i tya'a ngu'. “Si'i ngu' ti'i laca na, ná nga'a cha' caca xñi'i ti' na”, nacui ngu'.

⁸ Xqui'ya cha' jua'a ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' cua'ni Ni cha' sca ti tsa xñi lcaa quicha jil'i ngu', lcaa quicha nu nga'a cha' tyacua jil'i ngu' bi'. Cajaa ngu' xqui'ya quicha tlyu, xi'ya tsa ngu' cha' xñi'i ti' ngu', caca jbi'ña jil'i ngu', cuati jua'a tye quich'i tyi ngu' tyaqui. Tlyu tsa cña nu ndu'ni ycuil' Ndyosi nu Xu'na na, bi' laca Ni nu ndyu'ni cuayá' jil'i ngu' quich'i tlyu bi'.

⁹ Cunaa tsa lcaa ngu' nu laca loo chalyuu; xi'ya tsa ngu' lo'o ña'a ngu' tyatu sñii cha' ndyaqui quich'i tlyu bi', cha' stu'ba ntsu'u cha' jil'i ngu' lo'o ngu' quich'i bi'. Ndu'ni lya' ti' ngu' jil'i tya'a ñati ngu', lo'o jua'a suba' tsa ndu'ni ngu' lo'o ngu'.

¹⁰ Tyijyu' ti tsatu ngu' cha' tyutsij tsa ngu' lo'o ña'a ngu' cha' cati quich'i bi':

—Ti'i tsa cu'ma juani, ngu' quich'i Babilonia —nacui ngu' li'—. Tlyu tsa quich'i tyi ma nquicha', sij tsa loo

chalyuu su ngua loo quichi tyi ma; pana juani ni, sca hora ti ndye nchcubē' ma.

11 Lo'o jua'a lcaa ngu' culiya' nu ndi'i chalyuu, tya'na tsa cua'ni ngu'; xñi'i tsa caca tyiquee ngu' cha' nga'aa caja ñati nu cui'ya yu'ba ji'i ngu':

12 nga'aa cui'ya ngu' oro ji'i ngu', masi plata, masi quee ndubi, masi tyaaca' quee ngati; nga'aa cui'ya ngu' late' ngati ji'i ngu', nu quiña'a tsa nga'a, masi late' cuaa ña'a, masi late' sera, masi late' nu ntsu'u tyuu tya'a color ji'i; jua'a lcaa lo yaca nu ñaa tyijyu', lcaa na ndya' lo'o tyijya sata ngati, masi na ndya' lo'o yaca nu quiña'a nga'a, masi na ndya' lo'o chcuā ngatsi, masi na ndya' lo'o chcuā ti, masi na ndya' lo'o quee tacalya ti, nga'aa cui'ya ngu' ji'i tsiya' ti;

13 jua'a canelya, lo'o lcaa lo xtyi'i nu tyu'u lo na cacu na, masi yana jo'ó nguxa' ti, masi yana jo'ó ycu'i nu ngati ti, masi taná ji'i yaca mirra nu tyixi xtyi'i, nga'aa cui'ya ngu' ji'i; lo'o jua'a lcaa lo xa' la yu'ba nu ndujui' ñati, masi vino, masi setye nu tyu'u lo na cacu na, masi catyá xlyá, masi nscua', masi bata, masi xlyá, masi cuayu, jua'a carreta nu ntyojolaqui cuayu, masi msu nu ndyi'ya ñati, masi tyucui ña'a tsaca ñati chalyuu na, nga'aa caca caya' bi'.

14 Chcui' ngu' nu ndujui' yu'ba bi' lo'o ngu' quichi bi' li':

—Cua ndye nguliji lcaa cha' tso'o nu ndacui tsa ti' ma ji'i; jua'a cua ndye cha' culiya' ji'na, cua ndye lcaa lo na nu tso'o ña'a ji'na —ñacui ngu'—. Nga'aa quije cha' tso'o bi' ji'na juani.

15 Lo'o jua'a nu ngu' culiya' bi' ni, ngu' nu ngujui cha' culiya' ji'i lo'o ndyu'ni ngu' ngana nde lquichi bi', tyijyu' ti tsatu ngu', cha' tyutsi tsa ngu' ña'a ngu' lo'o cati quichi bi'; tya'na tsa cua'ni ngu', cha' xñi'i tsa ti' ngu' caca.

16 Lo'o li' ndi'ya chcui' ngu' bi':

—Ti'i tsa ma, cu'ma ngu' quichi re juani; tlyu tsa quichi tyi ma nquicha' —ñacui ngu' culiya' li'—. Tya sa'ni la xcui' late' ngati ña'a, lo'o late' cuaa ña'a, lo'o late' nu ntsu'u tyuu tya'a color nchcu' ngu' quichi tyi ma; xcui' chcuā oro, lo'o quee ndubi, lo'o tyaaca' quee ngati ndacui yane ngu', yane ya' ngu'.

17 Juani ni, sca hora ti nguna' lcaa cha' culiya' bi' ji'na —ñacui ngu'.

Lo'o jua'a tyu lcaa nu nclya' yaca ni'i, lo'o ngu' nu ndyu'ni cña ne' yaca ni'i, lo'o ngu' nu nda caya' cha' tsa tyijyu' lo'o yaca ni'i bi', lo'o jua'a xa' ñati nu ndyiji ngana ji'i tyijyu' lo'o yaca ni'i bi'; tyijyu' ti tsatu ngu' bi',

18 xi'ya tsa ngu' lo'o ña'a ngu' tyatu sñii cha' ndyaqui quichi tlyu bi':

—Bilya ña'a na chaca quichi nu culiya' la, ñi'ya

ngua culiya' tsa quichĭ re
—ñacuĭ ngu' jilĭ tya'a ngu'.

¹⁹ Li' cū ngu' sñii yuu nde
hique ngu', ñi'ya nu ndu'ni
ngu' bi' lo'o xñi'ĭ tsa ti' ngu'.
Xi'ya tsa ngu' li':

—Ti'i tsa mā, cu'mā ngu'
tya'a quichĭ tyi na juani, cha'
tlyu tsa quichĭ tyi na nquicha'
—ñacuĭ ngu' bi'—. Tya sa'ni
la culiya' tsa ngua lcaa na nu
laca na xu'na yaca ni'ĭ, nu
ndya'a na lo'o yu'ba jilĭ quichĭ
bi' tyijyu'. ¿Ma caja cha' bi'
juani? Sca hora ti nguna'
lcaa cha' tso'o ji'na —ñacuĭ nu
ndya'a lo'o yaca ni'ĭ bi'.

²⁰ Pana cacha' na' jilĭ mā
juani, cu'mā nu ndi'ĭ ca su
ntucua ycuĭ' Ndyosi nde cua,
cua'ni mā cha' ca chaa tsa
ti' mā lo'o tyalaa hora catĭ
quichĭ bi'; lo'o jua'a cu'mā
ñati chalyuu nu ntsu'u cha'
jilĭ mā lo'o ycuĭ' Ndyosi, lo'o
cu'mā ñati nu ngua'aloo Ni jilĭ
mā cha' cua'ni mā cña jilĭ Ni,
lo'o cu'mā nu laca mā tu'ba
jilĭ ycuĭ' Ndyosi cha' nchcuĭ'
Ni lo'o ñati, cua'ni mā cha' ca
chaa tsa ti' mā cha' liñi tsa
ndu'ni Ni lo'o xcube' Ni jilĭ
ngu' quichĭ bi', xqui'ya cha'
xña'a tsa ngua'ni ngu' bi' lo'o
mā.

²¹ Lo'o li' yaā sca xca jilĭ
ycuĭ' Ndyosi nu tlyu tsa cña
ngua jilĭ cua'ni. Ngusicua xca
bi' sca quee tonu nu lo scuiĭ
ti ña'a; ñi'ya ña'a sca quee jilĭ
molino, jua'a ña'a quee bi'.
Ngu jilĭ ndyaa nde lo hitya
tyujo'o li'.

—La cui' jua'a caca jilĭ
quichĭ Babilonia, quichĭ tlyu
bi' —nacuĭ xca bi'—, cha' xlyú

ngu' jilĭ quichĭ bi' ca lo yuu
tsiya' ti; nga'aa ña'a ngu' jilĭ
quichĭ bi' chaca quiya' li'.

²² Nga'aa cañi cula'á ngu'
musca lquichĭ bi' li'; masi
sañi, masi yaca quii, masi
cui'chcua, nga'aa cañi tsiya' ti
cula'á ngu' jilĭ chaca quiya'.
Nga'aa caja tsiya' ti ngu' cu-
ityi nu cuiñá ni'ĭ jilĭ mā, nu
cuiñá yaca jilĭ mā, ni nga'aa
cañi tsiya' ti coo molino ca su
nguti'ĭ mā;

²³ nga'aa tyaca' tsiya' ti
tyu'u xee toni'ĭ jilĭ ngu'
quichĭ, nga'aa cañi chcuĭ'
ngu' cuañi' lo'o tya'a ngujui
clyo'o ca ti ngu'. Tya sa'ni la
ná ntsu'u ngu' culiya' tyucui
ña'a chalyuu ñi'ya nu culiya'
cu'mā quichĭ bi'; pana cua
ññilo'o mā jilĭ quiña'a tya'a
ñati chalyuu, xqui'ya cha'
tlyu tsa cha' cucha'a nchca
jilĭ mā.

²⁴ Bi' cha' cua nchcube'
ycuĭ' Ndyosi jilĭ ngu' quichĭ
Babilonia bi', xqui'ya cha'
cua nquijeloo jilĭ Ni qui'ya nu
ntsu'u jilĭ ngu' bi'; tyucui ña'a
chalyuu cua ndyujuii ngu' bi'
jilĭ jyo'o cusu' nu ngua tu'ba
jilĭ ycuĭ' Ndyosi, lo'o jua'a cua
ndyujuii ngu' bi' jilĭ xa' la ñati
chalyuu nu ntsu'u cha' jilĭ lo'o
Ni.

19

¹ Tiya' la xi ndyuna na'
nchcuĭ' ñati nu ndi'ĭ tsa tlyu
ti ca su ntucua ycuĭ' Ndyosi.
Ndi'ya nchcuĭ' ngu' li':

Cua'ni tlyu na jilĭ ycuĭ'
Ndyosi, cha' nchca jilĭ
Ni cua'ni lyaá Ni jilĭ
ñati.

Cua'ni ch̄i na loo ycuí' Ndyosi,
 cha' nchca j̄i' Ni cua'ni
 Ni lcaa lo cña tsiya' ti.

² Chañi tsa laca lcaa cha' nu
 nchcui' ycuí' Ni lo'o
 ñati, liñi tsa ndyu'ni
 cuayá' Ni j̄i' ñati
 chalyuu.

Cua nchcube' Ni j̄i' ngu'
 quich̄i tlyu nu lye
 tsa ngua'ni ñu'u j̄i'
 chalyuu, xqui'ya cha'
 suba' nu ndyu'ni ngu'
 lo'o tya'a ngu';

jua'a nchcube' Ni j̄i' ngu'
 bi', xqui'ya cha' cua
 ndyujuii ngu' j̄i' ñati
 nu ndyu'ni cña j̄i' ycuí'
 Ni.

³ Tya chaca quiya' cuii
 nchcui' ngu' li':

—Cua'ni tlyu na j̄i' ycuí'
 Ndyosi. Nga'aa tye cha' tyatu
 sñii ca su ndyaqui quich̄i tlyu
 bi'.

⁴ Li' nguxana nu calaa ntu-
 cua jacua tya'a ngu' cusu' bi',
 la cui' jua'a nguxana nu jacua
 tya'a na'ni tacati, ndyaa stii
 ngu' lo yuu nde loo su tlyu su
 ntucua ycuí' Ndyosi; ngua'ni
 tlyu ngu' j̄i' ycuí' Ni. Ndi'ya
 nchcui' ngu' bi':

—Jua'a caca cha' lacua.
 Cua'ni tlyu na j̄i' ycuí' Ni
 —nacui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

⁵ Li' nguañi nchcui' sca ñati
 ca su ntucua yaca xlya tlyu:

Lcaa tya'a na nu ndu'ni na
 cña j̄i' ycuí' Ni, cua'ni
 tlyu na j̄i' Ni juani;

lcaa na lo'o tya'a na nu ndube
 tsa ti' na j̄i' Ni,

masi cuañi' na, masi ngusu'
 na, cua'ni tlyu na j̄i'
 ycuí' Ni.

*Ta'a ngujui clyo'o ycuí' yu
 nu ngujuii lo crusi xqui'ya na*

⁶ Quiña'a tsa ñati nguañi
 nchcui' tsa tlyu ti li'. Ñi'ya
 ndañi ndyalú sca sta'a clyaa
 to' quee jaa' su cua tsa ndyalú
 hitya, ñi'ya ndañi lo'o cuii tsa
 nchcui' tyi'yu, jua'a nguañi
 lo'o nchcui' ñati quiña'a bi',
 ngua ti' na'. Ndi'ya nchcui'
 ngu' li':

Cua'ni tlyu na j̄i' ycuí' Ndyosi
 nu Xu'na na, nu lcaa lo
 cña nchca j̄i' Ni ndu'ni
 Ni, nacui' ngu' j̄i' tya'a
 ngu'.

Cua nguxana Ni, laca Ni loo
 j̄i' na juani;

⁷ bi' cha' tso'o tsa caca tyiquee
 na, ca chaa ti' na juani,
 cua'ni ch̄i na loo ycuí'
 Ni.

Cua ndyalaa ts̄a cha' caja
 clyo'o ycuí' yu nu ngu-
 juii lo crusi cuentya
 j̄i' na.

Lo'o lcaa na, ñati nu ngusñi
 cha' j̄i' Ni nde chalyuu,
 laca na ñi'ya si laca na cuxii
 j̄i' yu, masi tsa tlyu ti
 na sca tyempo ti.

Cua ngua'ni cho'o na ñi'ya si
 caja clyo'o na lo'o ycuí'
 yu, nacui' ngu'.

⁸ Cua nda Ni late' lubii nu
 ngat̄i tsa ña'a, nu tso'o
 tsa ña'a cha' cacu' na.

Lcaa cña tso'o nu ngua'ni
 ngu' bi' nde chalyuu xqui'ya
 cha' ngusñi ngu' cha' j̄i' ycuí'
 Ni, bi' laca ñi'ya ña'a ste' ngu'
 nu tso'o tsa ña'a bi'.

⁹ Nchcui' nu xc̄a j̄i' ycuí'
 Ndyosi bi' lo'o na' li':

—Scua clya nu'u cha' re
 lo quityi —nacui—: “Tso'o

ntsu'u tyiquee ñati nu nguane na' jil'i cha' tsa su caja clyo'o lo'o yu nu ngujui lo crusi cuentya jil'i ngu'", nacui Ni. La cui' cha' liñi nu nda ycuil' Ndyosi lo'o ñati laca cha' bi' —nacui xca bi' jna'.

¹⁰ Li' ngutu sti' na' ngustii na' nde loo su ndu xca bi', cha' cua'ni tlyu na' jil'i ngua ti' na', pana nga'aa nda bi' chacuayá' na:

—Nga'aa cua'ni nu'u jua'a lo'o na' —nacui nu xca bi' 'na—. La cui' tya'a ndyu'ni na cña jil'i ycuil' Ni laca na. La cui' tya'a na' laca lcaa cu'ma nu ngusñi tso'o ma cha' tso'o nu cua nda Jesús lo'o ma. Jil'i ycuil' Ndyosi cua'ni tlyu nu'u tso'o la —nacui xca jna'.

Nu cha' tso'o nu nda Jesús lo'o ñati, la cui' cha' laca nu nda ycuil' Ndyosi lo'o ñati nu laca tu'ba jil'i Ni.

Nu ntucua chu' sca cuayu ngati

¹¹ Lo'o li' na'a na' cha' ntucua yaala to' tyuu ni'i ca su ntucua ycuil' Ndyosi; ca bi' ndu sca cuayu ngati, jua'a ntucua sca ñati hichu' ni'. Nacui lcaa ngu' ca su ntucua ycuil' Ndyosi cha' ñati tso'o laca nu bi', cha' chañi tsa laca cha' nu nchcui' Ni lo'o ñati. Liñi tsa cha' nu nda Ni lo'o ndyu'ni cuayá' Ni jil'i ñati. Liñi tsa ndu'ni Ni lo'o ñati lo'o ndya'a Ni cusuu.

¹² Nu xee cloo Ni ni, tso'o tsa ngulane xee ñi'ya laca lo'o cua tsa ndyatū quii'. Lo'o jua'a tyuu tya'a sne' oro ntucua lo xlya hique Ni. Cua nscua sca xtañi Ni hichu' Ni

nu ndacha' ñi'ya laca cña nu ndu'ni Ni. Ná taca jil'i xa' ñati ñacui ngu' ñi'ya ndyu'u cha' jil'i xtañi bi', cha' sca ti ycuil' Ni nslo Ni ñi'ya ndyu'u xtañi bi'.

¹³ Ndi'ya nchcui' ngu' jil'i Ni: “La cui' nde laca cha' nu cua nda Ni lo'o ñati”. Tyucui ña'a lo ste' Ni ndu'u tañi.

¹⁴ Lo'o lcaa ñati nu ndi'i ca su ntucua ycuil' Ndyosi, tsa tlyu ti ndya'a ngu' lo'o Ni macala su tsa Ni cha' cusuu; ntucua ngu' hichu' cuayu ngati, jua'a lacu' ngu' late' ngati nu lubii tsa ña'a.

¹⁵ Liñi tsa cha' nu ndyu'u tu'ba Ni lo'o nda Ni cha' lo'o ñati chalyuu. Lo'o jua'a tassa Ni jil'i ñati tyucui ña'a chalyuu cha' taquiya' ngu' cha' jil'i Ni. Lye tsa culo Ni cña jil'i ngu', jua'a xcube' Ni jil'i ñati cuxi; ñi'ya laca lo'o satá ngu' si'yu losu' tyixi ne' sca pilya quee nu tlyu xi cha' tyu'u hitya si'yu bi', la cui' jua'a xcube' Ni jil'i ñati bi', xqui'ya cha' ñasi' tsa ycuil' Ndyosi jil'i ngu', ycuil' Ni nu nchca jil'i ndu'ni Ni lcaa lo cña.

¹⁶ Tsaca xtañi Ni nscua lo late' lo tyiquee Ni, lo'o jua'a la cui' ti cha' nscua lo late' nde chu' Ni: “Nu nde laca Rey nu chañi ca, nu nde laca Xu'na ñati nu chañi ca”. Jua'a nchcui' cha' nu cua nscua lo late' jil'i Ni.

¹⁷ Lo'o li' na'a na' su ndu sca xca jil'i ycuil' Ndyosi nde cua, nu cuii tsa nxi'ya jil'i lcaa na'ni lu'be nu ndyacui cla'be nde cua jua:

—Cuaa clya ma cha' tyu'u ti'i ma ca su ndyu'ni ycuil' Ndyosi sca ta'a nu tlyu tsa.

18 Cuaa clya ma cha' cacu ma cuaña' lcaa jyo'o ñati, masi rey, masi capitán, masi sendaru, masi cuaña' cuayu, masi cuaña' ñati nu cua ntyucua hichu' ni' bi'; lo'o jua'a cuaña' lcaa lo ñati, masi msu nu ngüi'ya ñati ti, masi msu nu nguti'i tso'o ti, masi ngu' cusu', masi ngu' cuañi', cuaa clya ma cha' cacu ma ji'i.

19 Lo'o li' na'a na' cha' ndyu'u ti'i nu na'ni chiya'a ña'a bi' lo'o lcaa ngu' nu laca loo nde chalyuu, lo'o jua'a taju ñati cusuu ji'i ngu'; cua ndyu'u ti'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' cua'ni ngu' cusuu lo'o nu ntucua hichu' cuayu ngati bi', jua'a lo'o taju ñati ji'i Ni.

20 Nxuu tya'a ngu', lo'o li' ngua nu na'ni chiya'a ña'a bi' preso; lo'o jua'a nu cuiñi nu ndu'ni cha' tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi laca, lo'o bi' ngua preso. La cui' nu cuiñi bi' ngua'ni cha' tlyu ca slo na'ni bi' tya tsubi' la, cha' xcutsii ji'i ñati; cua ngüiñilo'o bi' ji'i lcaa ñati, bi' cha' nda ngu' chacuayá' chca'a cuayá' ji'i na'ni chiya'a ña'a bi' nde tyacaa ngu', jua'a ngua'ni tlyu ngu' ji'i lcu'i ji'i ni' li'. Lo'o li' nchcuaa ycu'i Ndyosi ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi' lo'o nu cuiñi bi', ndyaa ngu' ña'a lu'ú ti ngu' nde lo tayu' su ntsu'u quii' tlyu nu ti' tsa ndyum'i' ngu' cha' lo'o yuu sufri ndyaqui.

21 Nu ntucua hichu' cuayu ngati bi' ni, ndyujuii Ni ji'i lcaa taju ñati cusuu ji'i nu xña'a bi'; jua'a ndyujuii Ni ji'i ngu' nu ngua'ni cusuu lo'o

lcaa cha' nu ndyu'u tu'ba Ni. Nguaaala' tsa ti' na'ni nu ndyacu'i nde cua bi', cha' cua ndyacu'ni' cuaña' ñati ngujuii bi' li'.

20

Ndi'i nu xña'a ndyaaca' preso sca milyija

1 Lo'o li' na'a na' cha' lijya ca'ya chaca xca nu ngutu'u yaa nde cua ca su ntucua ycu'i Ndyosi. Ya' xca ndacui ya' ji'i to' tyuquee ca su ndi'i nu cuiñaja, jua'a ndyi'ya yu sca carena tyucu'i cu' lijya yu.

2 Li' ndaya' xca bi' ji'i nu cuaña tlyu, la cui' cuaña laca nu ndi'i chalyuu tya sa'ni, la cui' nu xña'a nu naa Satanás laca bi'. Tachaa ngusca' xca bi' ji'i nu xña'a bi' lo'o carena ña'a cuayá' talo sca mil yija ndyaaca'.

3 Ntucua ya' xca bi' ji'i nu cuaña bi' ndyaa nde ne' tyuquee; li' ngua'a xca ya' to' tyuquee, cuati ngua'a sello nguiña' to' tyuu, cha' nga'aa tyu'u nu cuaña bi', cha' ná taca ñilo'o bi' ji'i ñati chalyuu ña'a cuayá' tye tyu'u scua sca mil yija. Pana lo'o cua ndye yija bi', li' nscua cha' tyu'u bi' tya xi tya tyempo cha' tya cua'ni la cha' cuxi.

4 Lo'o li' na'a na' su ntucua tyuu tya'a yaca xlya tlyu. Ndyuloo na' ji'i ngu' nu ntucua lo yaca xlya bi', cha' laca ngu' nu ntsu'u chacuayá' ji'i cua'ni cuayá' ji'i ñati chalyuu. Laja ngu' nu ntucua bi' na'a na' ji'i ñati chalyuu nu cua ndyujuii tya'a ñati ji'i, xqui'ya cha' ná ntsii ngu' cacha' liñi

ngu' cha' tso'lo jil'i tya'a ñati, cha' nu cua nda Jesús lo'o na cuentya jil'i ycuil' Ndyosi Sti yu. Ná ngua'ni tlyu jyo'o bi' jil'i na'ni chiya'a ña'a bi', la cui' ti ná ngua'ni tlyu ngu' jil'i lcuil' jil'i na'ni bi', jua'a ná ngua'a cuayá' na'ni bi' nde tyacaa ngu', nde chu' ya' ngu'; cua ndyu'ú ngu' bi' chaca quiya', lo'o juani laca ngu' cña lo'o Cristo ca su ntucua ycuil' Ndyosi ña'a cuayá' tyu'u scua sca mil yija.

⁵ Jyo'o nu cua na'a na' ni, bi' jyo'o laca nu cua ndyu'ú chaca quiya' yala la, cha' xa' la jyo'o ñati chalyuu, tya lyiji tyu'ú ngu'; ña'a cuayá' tya'a sca mil yija, ca li' tyu'ú nu xa' la ngu' bi' chaca quiya'.

⁶ Tso'lo tsa caca tyiquee ñati nu yala la tyu'ú chaca quiya', cha' ñati jil'i ycuil' Ndyosilaca ngu' bi'; ná ntsu'u cha' chcube' ngu' bi' tsiya' ti lo'o tyaa lcaa ñati cuxi nde chalyuu talya, nu lo'o cua ndye lcaa cha'. Cua'ni ngu' bi' cña jil'i ycuil' Ndyosi; la cui' jua'a cua'ni ngu' cña jil'i Cristo, cha' stu'ba ti caca ngu' loo lo'o Cristo ña'a cuayá' tyu'u scua sca mil yija.

⁷ Lo'o tye nu sca mil yija bi', li' tyu'u Satanás ne' chcuá su ngutu'ú yu nchcube' yu,

⁸ tsa laja ti nu Satanás bi' xi cha' cñilo'o yu xi jil'i lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu, lcaa tya'a cusu ycuil' Ndyosi; ngu' Gog lo'o ngu' Magog laca ñati bi'. Ñi'ya nu ná caca jil'na culacua na ni lcuia tya'a satya yusil' ndil'i to' tyujo'o, jua'a ná

caca culacua na ni tsa lo cua tya'a ñati nu xutil' Satanás jil'i cha' xuu tya'a ngu' lo'o ycuil' Ndyosi.

⁹ Li' tyu'u ñati jil'i Satanás tyaa ngu' tyucui ña'a lo yuu chalyuu. Tyanu ngu' tyil'i ca chu' su ndil'i taju ñati jil'i ycuil' Ndyosi li'; lo'o jua'a quixii ngu' tyil'i ca to' quichil' tlyu nu tyaca'a tsa jil'i ycuil' Ni, cha' cua'ni tye ngu' jil'i ñati jil'i ycuil' Ndyosi, nti' ngu'. Li' tyalú slu quii' nu ngutu'u ca nde cua, tyalú su ndil'i ngu' bi', tye ngu' tyaquii' ngu'.

¹⁰ Lo'o li' tyucua ya' Ni jil'i nu xña'a nu ngüñilo'o jil'i ngu' tya clyo, tyalo'o Ni jil'i lo tayu' su ntsu'u quii' ndyaquii' lo'o yuu sufri; la cui' sel' laca su cua nchcuaa Ni jil'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', su cua nchcuaa Ni jil'i nu cuiñi nu nacuil' cha' tu'ba jil'i ycuil' Ndyosilaca. Tsa lo'o talya ná tye cha' ti'í tsa chcube' ngu' ca bi'.

Nu lo'o ndyu'ni cuayá' Ni jil'i ñati lo'o cua ndye chalyuu

¹¹ Lo'o li' na'a na' cha' ntu-cua sca ñati tlyu lo sca yaca xlya tlyu nu ndubi tsa ña'a. Li' nguti lcaa chalyuu, jua'a nguti lcaa ca na nu ntsu'u nde cua, nu lo'o ndu'u tucua ycuil' Ni; nga'aa tyaca' tsiya' ti ma nde su nguliji yu'u chalyuu bi'.

¹² Lo'o li' na'a na' cha' ca bi' ndil'i lcaa ñati nu cua ngujui, masi ngu' cusu', masi ngu' cuañi', ndil'i ngu' nde loo yaca xlya su ntucua tlyu ycuil' Ni. Cua nchcana quityi li', lo'o jua'a cua nchcana nu

chaca quityi bi'; lo quityi bi' cua nscua xtañi ñati, lcaa ñati nu cua ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i, cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'. Li' cuentya jil'i quityi nu nguscua ycuí' Ni, ngua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati nu cua ngujui bi', cha' lo quityi bi' cua laca nscua lcaa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu.

¹³ Li' chaca quiya' ndyu'ú ñati nu cua ngujui lo hitya tyujo'o, jua'a chaca quiya' ndyu'ú ñati nu ndyalo'o La Muerte jil'i, jua'a chaca quiya' ndyu'ú xa' la jyo'o ca su nga'a cha' tsaá ngu' lo'o ndyijii ngu'; lcaa ngu' bi' ndu'u ngu' lijya' ngu'. Li' ngua cuayá' jil'i lcaa ngu' cuentya jil'i lcaa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu.

¹⁴ Li' nguxcuaa Ni jil'i La Muerte, lo'o jua'a nguxcuaa Ni chalyuu su nguti'i jyo'o bi', ndyaa bi' nde lo tayu' su ntsu'u quii' tlyu ndyaqui. Lcaa nu ndyaa ca lo tayu' bi' ni, cua ndyaa ngu' chalyuu talya, cua ndye cha' ngujui ngu' bi'; nga'aa tyu'ú ngu' bi' tsiya' ti.

¹⁵ Lo'o li' xcuaa Ni jil'i cua ña'a ca ñati nu ná nscua xtañi lo quityi jil'i ycuí' Ni, tyaa ngu' nde lo tayu' ca su ntsu'u quii' bi', cha' ndacha' quityi bi' tilaca laca ñati nu ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i.

21

Cua ndye ndya' chalyuu cucui

¹ Lo'o li' na'a na' cha' cua ndyaca cucui tyucui ña'a nde

cua, cua ndye ndya' chaca ba'a chalyuu cucui. Nguliji yu'u lcaa na nu ntsu'u nde cua tya tsubi' la; jua'a chalyuu cusu' re, jua'a tyucui ña'a tyujo'o, nguliji yu'u bi', nga'aa ña'a na' jil'i tsiya' ti.

² La cui' Juan laca na', lo'o li' na'a na' cha' cua nscua chaca quichi' Jerusalén cucui. Lubii tsa ña'a quichi' bi' juani; nde su ntucua ycuí' Ndyosi ngutu'u quichi' bi', ngua'ya nde lo yuu cucui. Tyucui ña'a quichi' cua ngalya' tso'o; tso'o tsa ña'a bi', ndubi tsa ña'a bi'. Ñi'ya ña'a sca cuxii jil'i ñati, nu tso'o tsa ña'a ste', jua'a tso'o tsa ña'a quichi' cucui bi'.

³ Cui' tsa nchcui' sca nu ndu cacua ti su tlyu ca su ntucua ycuí' Ndyosi li':

—Ca juani ntucua tyi ycuí' Ndyosi la cui' ca su ndi'i ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde chalyuu. Tyi'i ycuí' Ni ca su ndi'i ñati jil'i Ni li'; jua'a caca ngu' bi' ñati jil'i ycuí' Ni, caca ycuí' Ni loo jil'i ngu' bi' li'.

⁴ Lo'o li' cua'ni ycuí' Ndyosi cha' nga'aa xi'ya ngu' nu ndyunaa tsa tya tsubi' la —nacuí' nu nchcui' bi'—. Nga'aa ntsu'u cha' cajaa ñati li', nga'aa ntsu'u cha' ca xñil'i ti' ngu', nga'aa xi'ya ngu', ni nga'aa tyacua cha' ti' jil'i ngu' li'; cua ndye lcaa cha' nu ngua jil'i ngu' lo'o nguti'i ngu' chalyuu cusu' —nacuí' nu nchcui' bi'.

⁵ Nchcui' ycuí' nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi' li':

—Ña'a ma ya'a ñi'ya nu caca juani. Xa' cui'ña cui' na'

lcaa na nu tyu'u nde chalyuu cucui —nacui Ni.

Chaca cha' nchcui' Ni lo'o na' li':

—Scua clya nu'u cha' nu nchcui' na' lo' quityi; chañi tsa laca cha' bi', taca jlya ti' ma jil'i.

⁶ Li' nchcui' Ni lo'o na' chaca quiya':

—Jua'a caca lacua. Ñi'ya nti' letra A —nacui Ni—, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na' —nacui Ni—. Xlya'be ti ta na' na co'lo ñati nu jña tsa cha' bi' 'na; nu na co'lo ngu' bi', tyu'u bi' ca su tyu'u lcaa cha' tso'o nu ta na' jil'i ngu' cha' cua'ni cu'ú cresiya jil'i ngu'.

⁷ Ndi'ya caca jil'i ñati nu ty-ijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu; cua'ni tlyu ngu' bi' 'na cha' na' lacá ycuí' Ndyosi cuentya jil'i ngu', lo'o jua'a caca ngu' bi' sñi' na'.

⁸ Pana lcaa ñati nu ntsij tsa cha' tyu'u cha' jil'i lo'o na', jua'a ñati nu ná ndaquiya' jna' tsiya' ti, jua'a nu chiya'a tsa ndu'ni, jua'a nu ndujuii jil'i tya'a ñati, jua'a nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, jua'a nu cucha'a, jua'a ñati nu jlya tsa ti' jil'i cha' cucha'a, jua'a ñati nu ndu'ni tlyu jil'i lcuí jo'ó, jua'a nu cuiñi, lcaa ngu' bi' tyaa ngu' ca lo tayu' tlyu ca su ntsu'u quii' nu ndyaqui lo'o yuu sufri. Lcaa ngu' nu cua ndyaa nde tayu' bi' ni, cua ndyaa ngu' nde chalyuu talya; cua ndye cha' ngujuii ngu' tsiya' ti li'.

Quichí Jerusalén cucui

⁹ Ndyalaa sca xcá jil'i ycuí' Ndyosi ca slo na' li'; la cui' tya'a yu laca lo'o nu tya tya-cati tya'a xcá bi', ngu' nu ntu-cua ca'ña oro ya', nu ntsu'u cati tya'a quicha bi'. Bi' quicha caca lo'o cua tye ti chalyuu. Nchcui' xcá bi' lo'o na' li':

—Cuaa clya nu'u ca nde cha' culu'u hí ñi'ya ña'a quichí tlyu ca su tyaa ma, lcaa cu'ma nu ntsu'u cha' jil'i ma lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Tso'o tsa ña'a quichí bi'.

¹⁰ Li' ngua tii na' cha' ngua'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi tyucui ña'a loo na'. Ndyalo'o xcá bi' 'na ca lo sca ca'ya nu cua tsa, ca lo xlya ca'ya tsiya' ti; ca bi' ngulu'u yu 'na ñi'ya ña'a quichí Jerusalén cucui. Lubii tsa ña'a quichí bi', cha' nde su ntucua ycuí' Ndyosi ngutu'u quichí bi', ngua'ya nde lo yuu.

¹¹ Tso'o tsa ña'a xee nu ntu-cua lo quichí bi', cha' xee jil'i ycuí' Ndyosi laca bi'. Ndubi tsa ña'a tyucui ña'a quichí bi'; ñi'ya ña'a sca quee ndubi, ñi'ya laca quee jaspe, jua'a ña'a xee nu ntucua lo quichí bi'.

¹² Cua tsa lo'o nu ntsu'u ca to' quichí bi', pana cua laca ntucua yaala ti tii tyucuaa tya'a tolo'o; sca xcá jil'i ycuí' Ndyosi ndu cua scaa tolo'o bi'. Chu' quee nu ntucua nde que tolo'o bi' nscua xtañi nu tii tyucuaa tya'a taju ñati ngu' Israel, cha' bi' ñati laca nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jil'i tya clyo lo'o nguxana cha' jil'i ycuí' Ni; scaa xtañi ngu'

nscua nde que scaa tolo'o.

¹³ Sna tya'a tolo'o ntucua sca la'a to' quichi: nde la'a su ntyucua cuichaa ntucua sna tya'a tolo'o bi', nde la'a su ndyaa cuichaa ntucua tya xna tya'a tolo'o, chaca la'a ntucua chaca tya xna tya'a tolo'o, chaca la'a nde sii', la cui' jua'a ntucua tya xna tya'a tolo'o.

¹⁴ Tii tyucuaa tya'a quee tonu ntsiya quiya' lo'o; jua'a hichu' quee bi' cua nscua xtañi nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua'aloo nu ñi'ya ña'a xlya' bi' cña jil'i ngu', nu cua'ni ngu' cuentya jil'i ycu' Ni.

¹⁵ Ya' xca nu cua nhcui' lo'o na' ntucua sca chcuā oro, cha' xñi yu cuayá' jil'i quichi tlyu bi', jua'a jil'i tolo'o bi', jua'a jil'i lo'o nu ntsu'u to' quichi.

¹⁶ Stu'ba tsa ña'a quichi bi'; jacua jyaca ntsu'u jil'i tsiya' ti, jua'a stu'ba cuayá' cu' lo'o cuayá' loo. Li' ngusñi xca cuayá' jil'i ycu' quichi tlyu bi' lo'o cuayá' oro jil'i; tu-cua mil ntucua tucua siyento kilómetro cuayá' tyucu' sca la'a, la cui' jua'a cuayá' loo, la cui' jua'a cuayá' cuā quichi tlyu bi'.

¹⁷ Li' ngusñi xca bi' cuayá' jil'i lo'o jil'i quichi, cha' snayala ntucua jacua metro cuayá' cuā bi'. Ñi'ya laca cuayá' chcuā nu cua'nijo'o jil'na nde chalyuu, la cui' jua'a ña'a cuayá' chcuā nu ngua'nijo'o jil'i xca bi', nu lo'o ngusñi yu cuayá' jil'i quichi.

¹⁸ Cua ndya' lo'o jil'i quichi bi' lo'o quee jaspe, sca quee

nga'a nu ndubi tsa ña'a, pana lo'o xcui' oro tsiya' ti ndya' ycu' quichi bi', nu ndubi ña'a ñi'ya ndubi caatya.

¹⁹ Cua ngalya' lcaa lo quee ndubi nu ntsu'u chalyuu chu' quee tonu nu ntsu'u quiya' lo'o jil'i quichi: cua ngalya' quee nu ntucua clyo nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee jaspe; cuati ngalya' quee nu nchca tyucuaa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee zafiro, sca quee azul ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tyuna nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee ágata; cuati ngalya' quee nu nchca jacua nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee esmeralda, sca quee nga'á ña'a;

²⁰ cuati ngalya' quee nu nchca ca'yu nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee ónice; cuati ngalya' quee nu nchca scuá nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee cornalina, sca quee nga'a ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca cati nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee crisólito, sca quee ngatsi ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca snu' nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee berilo, sca quee nga'á tsa ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca caa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee topacio, sca quee ngatsi tsa ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tii nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee crisoprasa; cuati ngalya' quee nu nchca tii chaca nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee jacinto, chaca nu azul ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tii tyucuaa nu ntsu'u quiya'

lo'o, lo'o quee amatista. Bi' laca lcaa quee ndubi nu cua ngalya' quiya' lo'o ji'i quichi.

²¹ Cua ndya' ca ta'a tii tyucuaa tolo'o ji'i quichi lo'o quee ndubi nu ngati ña'a, nu naa quee perla; tii tyucuaa tya'a quee ngati laca bi', sca ti quee ngati bi' ngua'nijo'o ndya' sca tolo'o. Xcui' oro tsiya' ti nscua laja calle quichi bi'; ñi'ya ña'a ndubi caatya, jua'a ña'a ndubi calle bi'.

²² Ná ntucua laa ca quichi bi', ná na'a na' cha' ntucua bi' tsiya' ti. Tso'o cha' ntucua ycu' Ndyosi nu Xu'na na quichi bi', ycu' Ni nu nchca ji'i ndu'ni Ni lcaa lo cña; la cui' jua'a ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Bi' cha' ni sca laa nga'aa nti' quichi bi'.

²³ Nga'aa cua'nijo'o xee cuichaa cuentya ji'i quichi bi', la cui' jua'a nga'aa nti' cha' quiji'i xee co' lo. Tso'o tsa ña'a xee quichi bi', xqui'ya cha' lubii tsa xee nu nda ycu' Ndyosi, jua'a lubii tsa xee su ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi';

²⁴ bi' laca nu ta xee su tya'a ñati tyucui ña'a chalyuu cu-cui. Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu laca loo chalyuu nu tyalaa ca quichi tlyu bi', tyalo'o ngu' ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' ca bi'.

²⁵ Lcaa tsá tsiya' ti tyucua yaala tolo'o ji'i quichi bi'; ná tyacu' chca bi', cha' ná caca talya ca bi'.

²⁶ Lcaa cha' culiya', lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ne' cre-siya ji'i ñati, tyaa cha' bi' nde quichi tlyu bi';

²⁷ pana ni sca cha' cuxi ná

taca tyati quichi bi'. Lcaa ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, jua'a ngu' cuiñi, ná caja chacuayá' tyati ngu' ca quichi bi'; ñati nu ntsu'u xtañi lo quityi nu ntucua ya' nu ñi'ya ña'a xlya' bi', nu ndacha' tilaca laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i, bi' ti ñati laca nu caja chacuayá' ji'i tyalaa ca quichi bi'.

22

¹ Lo'o li' ngulu'u xca 'na mala nxna sta'a ji'i ycu' Ndyosi, sta'a bi' laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Lubii tsa ña'a su nxna hitya sta'a bi'. Nde su tlyu su ntucua ycu' Ndyosi, nde su ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi', ca bi' ntsu'u suu sta'a bi';

² nxna lijya sta'a nde calle tlyu nu nscua cla'be quichi bi'. Tyucuaa tsu' sta'a bi' ndu sca yaca; lo'o si'yu nu nda yaca bi' ni, bi' laca nu ta chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Tii tyucuaa quiya' nda yaca bi' si'yu chu' sca yija, sca quiya' ndyu'u si'yu yaca bi' sca co'. Tso'o tsa jo'o ndu'ni laca' yaca si'yu bi', ná ca quicha na lo'o cacu na ji'i.

³ Pana lquichi bi' nga'aa caja cha' ti'i ji'i ngu' tsiya' ti, ñi'ya nu ntsu'u nde chalyuu xqui'ya yabe' nu ntsu'u ji'i ñati. Ca quichi bi' stu'ba ti caca loo ycu' Ndyosi lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; ndacua ntucua yaca xlya tlyu ji'i Ni, cha' cua'ni tlyu lcaa ñati nu ndyu'ni cña ji'i Ni ji'i ycu' Ni nu ntucua ca ndacua.

⁴ Tyuloo tso'o ngu' jil'i ycuil' Ndyosi li', cha' ca bi' tyalaa lcaa ngu' nu nscua xtañi Ni nde tyacaa ngu'.

⁵ Nga'aa caca talya su ndi'i ngu' ca bi'; bi' cha' nga'aa cua'nijo'o xee cuichaa jil'i ngu', nga'aa nti' cha' cua'a ngu' xee nde ni'i. Ycuil' Ndyosi nu Xu'na na, bi' laca nu ta xee jil'i ngu', ni ná tye tyempo cha' stu'ba ti caca ngu' loo lo'o ycuil' Ni.

Yala ti tyaa Jesús chaca quiya'

⁶ Lo'o li' xa' nchcui' nu xca jil'i ycuil' Ndyosi bi' lo'o na':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o nu'u juani, taca jlya tso'o ti' nu'u cha' bi'; na' ndacha' jil'i ñati' cuentya jil'i ycuil' Ni lcaa ña'a cha' nu cua lijya cha' caca nde lo yuu chalyuu. Laca na' sca xca jil'i Ni, bi' cha' cua nda ycuil' nu Xu'na na Xtyi'i ycuil' Ni jna'; la cui' jua'a cua nda Ni Xtyi'i ycuil' Ni jil'i lcaa ñati' nu laca tu'ba jil'i Ni nde chalyuu.

⁷ —Yala ti tyaa na' chaca quiya' —nacuñ Jesús.

Tso'o tsa caca tyiquee lcaa ñati' nu taquiya' jil'i cha' nu cua nda Ni lo'o na', nu cua nscua na' lo quityi re; cha' bi' laca nu ndacha' ji'na ñi'ya caca chalyuu nde loo la.

⁸ Cua na'a na' cha' bi', cua ndyuna na' lcaa cha' nu nscua lo quityi re. Juan laca na'. Lo'o cua ndye na'a na' cha' bi', li' ndyaa stii na' lo yuu nde loo su ndu xca nu ngulu'u cha' bi' 'na, cha' ngua

ti' na' cua'ni tlyu na' jil'i xca bi'.

⁹ Hora ti nchcui' yu lo'o na' li':

—Ná cua'ni nu'u jua'a. Lo'o na', tya'a ndyu'ni na cña jil'i ycuil' Ni laca na'; stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o jyo'o ñati' tya'a ma nu ngua tu'ba jil'i ycuil' Ni nde chalyuu, jua'a tya'a na' lo'o cua ña'a ca ñati' nu taquiya' jil'i cha' nu nscua lo quityi re. Sca ti ycuil' Ndyosi laca nu nga'a cha' cua'ni tlyu na jil'i.

¹⁰ Li' nchcui' xca lo'o na' chaca quiya':

—Cua nchcui' Ni ñi'ya caca cha' nde loo la, bi' cha' ná xco'o nu'u quityi re; nga'a cha' cuna ñati' chalyuu lcaa cha' bi', xqui'ya cha' cua ngu-lala ti caca lcaa cha' nu nscua lo quityi re.

¹¹ Nu lo'o bilya tye chalyuu tya cua'ni cuxi lcaa ñati' nu nti' cua'ni cha' cuxi, lo'o jua'a nga'aa caja tyempo jil'i ngu' cha' xtyanu ngu' jil'i cha' cuxi bi' li'; lcaa nu ndu'ni suba' juani, nga'aa caja tyempo cha' xtyanu ngu' jil'i cha' cuxi bi' li'. Lcaa ñati' nu tso'o ndu'ni juani, tya ntsu'u cha' cua'ni la ngu' cña tso'o ña'a cuayá' nu tye chalyuu; lcaa ngu' nu lubii ndi'i chalyuu, tya ntsu'u cha' cua'ni la ngu' cha' tso'o —nacuñ xca bi'.

¹² —Cua'a jyaca ma jil'i cha' nu chcui' na' re —nacuñ ycuil' Jesús li'—. Yala ti caa na' chaca quiya'. Lo'o caa na', li' tyi'u ti' na' cha' cua'ni na' lo'o lcaa ñati' ñi'ya nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu; tso'o

tsa caca ji'i ngu' nu ngua'ni cha' tso'o, lo'o jua'a cha' ti'i caja ji'i ngu' nu ngua'ni cha' cuxi.

¹³ Ñi'ya nti' letra A nti' na', cha' na' ntucua su nguxana lcaa cha'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a nti' na', cha' la cui' na' ntucua ca su tye lcaa cha'.

¹⁴ Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu cua ngua lubii cresiya ji'i, cha' bi' ñati laca nu ntsu'u chacuayá cacu si'yu yaca nu caja ji'na nde chalyuu cucui. Jua'a li' taca tyati ngu' tolo'o ji'i quichi tlyu bi'.

¹⁵ To' lo'o nde liya' tyanu lcaa ñati nu chiya'a tsa ndu'ni, lo'o jua'a ñati nu jlya tsa ti' ji'i cha' cucha'a, lo'o ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, lo'o nu ndujui ji'i ñati; la cui' jua'a lcaa ñati nu ndu'ni tlyu ji'i lcu'i jo'ó ti, lo'o ñati nu ndiya ti' ndu'ni ngu' cha' cui'ni, lcaa ñati bi' tyanu nde chu' lo'o ji'i quichi bi'. Ni sca ñati bi' ná ntsu'u chacuayá tyati ngu' ne' lo'o quichi bi'.

¹⁶ Xa' nchcui' Jesús li':

—Cua nda na' xca' na cha' caa ca su ndi'i taju ñati cu'ma macala laca su ntsu'u quichi tyi ma. Na' laca nu tya'a ñati ji'i jyo'o David, nu ñati tlyu nu cua yaa chalyuu nu ngua sa'ni. Ñi'ya laca xee nu nda cuii tlyu nu ntyucua nde cuxee, jua'a laca xee nu ta na' cha' tyu'u ne' cresiya ji'i ñati —nacu'i Jesús.

¹⁷ —Tyaa ma ca nde —nacu'i nu laca Xtyi'i ycu'i' Ni.

La cui' jua'a laca cha' nu nda lcaa na nu ngusni na cha'

ji'i ycu'i' Ndyosi, tyucui ña'a taju ñati tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Lo'o li' la cui' jua'a nga'a cha' chcui' lcaa na nu ndyuna na cha' re:

—Tyaa cu'ma lo'o cua —ñacu'i na li'.

Lcaa ñati nu lyiji tsa cha' ji'i, tyaa ngu' cha' co'o ngu' hitya nu ta ycu'i' Ndyosi ji'i ngu' xlya'be ti; caja chalyuu cucui nu ta ycu'i' Ndyosi ji'i ngu' li', lcaa ñati nu nti' tsa cha' caja cha' bi' ji'i.

¹⁸⁻¹⁹ Tsa lo cua ti cha' nda ycu'i' Ndyosi cha' scua na' lo quityi re, bi' cha' nga'aa scua ma xi xa' la cha' lo quityi re. Si tya scua la ngu' xi xa' la cha', li' ta Ni cha' ti'i ji'i ngu' bi', la cui' ña'a cha' ti'i nu nscua lo quityi re. La cui' jua'a, ná cuityi ma ni tsaca cha' nu nscua re; nu lo'o cuityi ngu' sca cha', li' xlyaá Ni chalyuu nu nga'a cha' caja ji'i ngu' bi'. Li' nga'aa caja chacuayá cacu ngu' bi' si'yu nu ntsu'u lo yaca bi', nga'aa tyalaa ngu' bi' ca quichi tlyu nu lubii tsa ña'a, ñi'ya nu nchcui' quityi re. Jua'a nchcui' na' lo'o lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nscua lo quityi re, la cui' cha' nu caca nde loo la laca bi'.

²⁰ Ycu'i' Jesús nchcui' cha' li'ni tsa nscua lcaa cha' re:

—Cha'ni cha' bi'. Yala ti caa na' chaca quiya' —nacu'i Ni.

Jua'a caca tu'ni. Caa nu'u lacua, La Jesús.

²¹ Ña'a ti cua'ni Jesús nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma lacua. Tsa lo cua ti cha' chcui' na.